Anul VIII
nr. 360
7-13 ianuarie 2000
16 pagini 3000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Familia și valorile ei

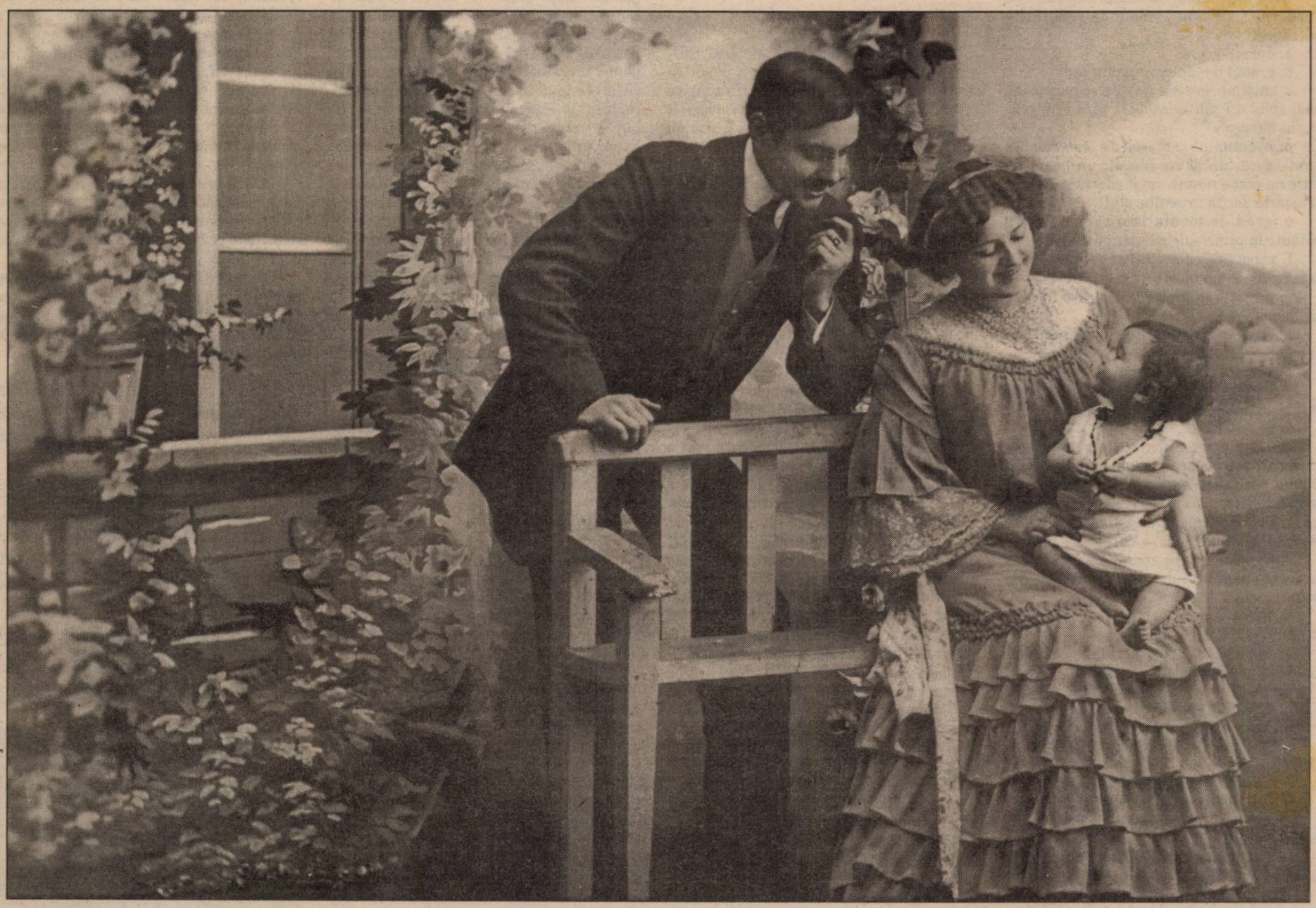

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Michaela CARPACCIO, Svetlana CÂRSTEAN, Daniel CIUMĂGEANU, Georgeta GHEBREA, Irina NICOLAU, Simona POPESCU, Răzvan RĂDULESCU, Cristian TEODORESCU

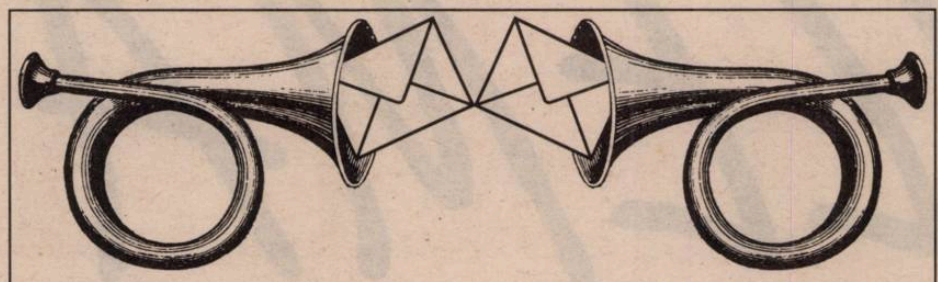

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Idei în anul 2000

Bonjour, Popor!

Fraţilor, (ne-)am învins!!! Acum chiar că nu trebuie să ne facem că lucrăm.

Ay, ay, ay, popor român! În buna tradiţie a sfîrşiturilor de an, ce-ar fi să alcătuim şi un top mai special. AL GREVELOR de peste an. De ce nu? Dacă tot ne străduim să aflăm sportivul sau firma anului de ce să nu decernăm şi titlul de GREVA ANULUI?

„Doamnelor şi domnilor, festivitate de premiere! În urma analizei clasamentului rezultat din numărarea voturilor, vă prezentăm marele cîştigător! El este..., este... Incredibil!! (...) Felicitări! (...) V-aţi aşteptat să învingeţi? (...) A fost o luptă strînsă, „Roman“ a condus detaşat, „Petrotub“ părea că a scăpat în cîştigătoare, dar iată surprizele: CFR-ul, minerii autoblocaţi, timizii profesori (...) Ne-am mobilizat...“

Ordinea finală se va stabili după criterii moderne, aplicate evident la realităţile româneşti:

a. durata grevei

b. gradul de (ne)spontaneitate

c. anotimp (grevele de vară se punctează mai slab; oricum la căldură ţara-i un concediu imens...)

d. eventualul caracter de „exterior“ (o prefectură, un drum blocat, un geam de care nu mai e nevoie, un jandarm molestat, o moarte dorită investitorului)

e. grad de mediatizare (calculat în minute la principalele buletine de ştiri)

f. raportul „ce-am cerut/ce ne-au promis/cu ce ne-am ales“

g. amploarea grevei (măsurată în sute de oameni/oră)

h. dacă e urmarea unei „japoneze“ cu mîrîieli

i. caracter (i)legal au ba

j. raport număr de negocieri solicitate/acceptate cu conducerea

k. ŞI ALTELE...

Ay, ay, ay. Anul fiscalo-grevist s-a încheiat, avem clasamentele stabilite. Este rîndul specialiştilor-show să ne explice cu vorbe, cu cifre şi cu grave gesturi ce, cum, de ce şi cînd. E vremea purei analize, a editorialelor, a dezamăgirii, a dorului de viză.

Apoi poate începe aberaţia de statistică urmată inevitabil de alte analize şi alte topuri:

a. unde-s grevele mai dese (în care regiuni istorice...) şi de ce?

b. care categorie socială e cea mai hotărîtă „s-o pună de-o grevă“?

c. cîte greve au parfum de FPS?

d. care grevă a durat cel mai mult?

e. cine a cedat primul la negocieri?

f. care grevă a avut cel mai palpitant „timeline“?

g. care (ne-)a costat cel mai mult?

h. cîţi investitori s-au răzgîndit?

i. cine-i cel mai charismatic lider sindical, ay, ay, ay?

Şi lista poate continua, cu voia dvs. Şi topurile aşijderea.

Mai departe, spre viitor, pas lejer înainte-marş... Apar broşuri: „A.B.C.-ul tînărului grevist“, „Avem o grevă: cum procedăm“. Apar şi cărţi mai groase şi mai serioase: „Metode de negociere cu patronul“, „Îndreptar pentru realizarea de bannere şi slogane“, „Organizarea pur-spontană a grevelor“, „Guvernul – un duşman?“, „Contribuţii la grevistica europeană – ediţie bilingvă“. Rezultatele le adunăm în „Anuarul grevelor“ şi ne vom bucura sincer şi sfios de apariţia antologiei „Greve Alese“.

Intrăm într-o nouă eră, stimabililor. Şi pentru că România e patria democraţiei aflate în grevă, ce-aţi zice de viitoarele sloganе: „Nu ne vindem grevele!“, „Grevele: pentru noi, pentru români“, „Munca – o ruşine!“. Sau de stabilirea noii unităţi de măsură şi calcul: „greva medie pe ţară“.

Popor iubit şi bingofil! Doar cumpărînd bilete de intrare la „Muzeul Grevelor“ puteţi cîştiga la concursul nostru. Marele Premiu (GREVOTE): o grevă de 10 zile în Place de la Grève. Premiul I: cîştigul unui parlamentar pe 1 an de zile. Premiul II: un an de concediu plătit. Premiul III: vizita la Guvern cu participare la negocierea zilnică de la ora 13. Au revoir, Popor! Îţi urez Greve Fericite!

Cu stimă şi profundă încredere în valorile tinerei noastre democraţii,

Simion IVANOSCHI

Timişoara

P.S.: Profit de ocazie şi vă urez La Mulţi Ani! şi la cît mai multe numere.

Berea nu va mai fi vreodată 6,25 lei...

Citind contribuţiile din numărul *Dilemei* consacrat nostalgiei, mi s-a părut că discern două tipuri de abordări. În timp ce primul este de natură oarecum sociologică, avînd ambiţia de a surprinde o stare de spirit generală, cel de-al doilea limitează nostalgia la teritoriul trăirilor strict personale. Recunosc faptul că mă simt atras mai curînd de al doilea tip de demers: nu cred în nostalgii colective. Nostalgia autentică nu îmi pare a fi tipul de trăire ce solidarizează, ci dimpotrivă. Furia, disperarea, frustrarea sînt într-adevăr stări ce pot coagula şi radicaliza gesticulaţia străzii. În acest context nostalgia este exhibată ca un mesaj transparent de dispreţ la adresa ineptei clase politice.

În orice caz, acest tip de nostalgie cu conotaţie politică nu este monopol românesc. Am petrecut destul de mult timp în Germania în ultimii ani şi m-a izbit frecvenţa cu care partenerii mei de conversaţie foloseau expresia „recesiune economică“. Avînd în minte realitatea românească a anilor '90, termenul de recesiune aplicat Germaniei îmi sună ca o glumă de prost gust, un abuz total de limbaj. Mi-am dat însă seama că cel care suferea de o confuzie a reperelor eram eu. În fond, ei comparau condiţiile actuale cu standardul de viaţă al anilor '80, înainte de a li se fi pretins să suporte mai mult sau mai puţin entuziast povara reunificării. A nu fi în stare să schimbi maşina la fiecare doi ani, ci abia la trei e o formă de recesiune. Nostalgia colorată politic este şi mai uşor detectabilă în landurile din estul Germaniei, unde şomajul afectează aproape 20% din populaţia activă. La aproape zece ani de la reunificare există încă două Germanii, două identităţi distincte, iar raporturile dintre acestea, dacă nu antagonice, stau vizibil sub semnul neîncrederii reciproce. O glumă adesea evocată aduce faţă în faţă doi germani, un „wessie“ (vestic) şi un „ossie“ (estic). Vesticul afirmă generos: „Wir sind ein Volk!“ (Sîntem un singur popor!). La care esticul răspunde tranşant: „Wir auch!“ (Şi noi la fel!).

Am convingerea că la noi se petrece o confuzie de percepţie. Nu pot crede că a regreta mizerabila perioadă ceauşistă a devenit un reflex de masă. Explicaţia stă în alt plan. Nostalgia e o prezenţă familiară, sigur, în funcţie şi de structură şi temperament. Şi nu mi se pare nefiresc faptul că pot simţi nostalgie rememorînd perioade în care aveam senzaţia clară şi permanentă că sînt victima unor forţe malefice. Un exemplu ar fi armata. Lucruri care m-au terorizat atunci îşi revendică acum dreptul la un zîmbet nostalgic: foamea, frigul şi lipsa de somn (trei prezenţe permanente în timpul celor şase luni de armată), mîinile negre şi crăpate, oboseala ce se acumula după ore de cules sfecla furajeră (pe ultimii metri înaintam tîrîndu-ne pe burtă, nemaiputînd suporta să ne aplecăm), răcnetul inuman al plutonierului care ne trezea la ora cinci dimineaţa spulberîndu-ne visele civile, meschinăria gratuită a unor ofiţeri şi gradaţi, în sfîrşit lipsa generală de logică spre care aspirau 99% din activităţile ce ni se impuneau (ore imbecilizante petrecute montînd şi demontînd arma sau suportînd o îndoctrinare politică dezgustătoare). Oricît aş fi fost de nefericit nu pot privi înapoi crispat de ură. Dimpotrivă. Era totuşi o perioadă cînd mă simţeam invulnerabil, imponderabil şi fiecare zi era un teritoriu de explorat. Acum, după zece ani, privesc uşor blazat cum aria de opţiuni s-a îngustat sensibil, majoritatea iluziilor (în special cele legate de propria persoană) au dispărut, iar stabilirea de noi contacte umane reclamă un efort de care mă simt cu greu capabil.

În sfîrşit, pentru unii dintre noi nostalgia are drept obiect un aspect extrem de concret, uşor delimitabil al trecutului. Mă aflam cu un grup de prieteni într-un bar destul de select din centrul oraşului: bere irlandeză, cravate scumpe, telefoane mobile. Genul de local în care dacă eşti adus cu elicopterul şi legat la ochi ai putea la fel de bine să crezi că te afli într-un bistro din Paris, un pub din Londra sau un bar din Amsterdam. Conversaţia alunecă spre rememorarea (cum altfel decît) nostalgică a liceului parcurs în perioada imediat premergătoare lui '89. La un moment dat cineva, cu glasul sugrumat de emoţie, ne-a făcut să retrăim un adevăr fundamental: „Mai ţineţi minte, băi, cînd era berea la Cina pe terasă 6,25?!“. Am avut atunci revelaţia că acel prieten avea o ierarhie a valorilor mai riguroasă decît a mea. Eu aş putea cîndva să-mi regăsesc entuziasmul şi încrederea în viitor, dar, orice s-ar întîmpla, berea nu va mai fi vreodată 6 lei şi 25 de bani.

Alexandru BABEŞ

P.S.: Vă mulţumesc pentru cele două ore pe care le petrec în fiecare sîmbătă dimineaţa în compania *Dilemei*.

Un popor bolnav

Pînă nu demult, eram foarte mîndră că sînt româncă, că trăiesc printre oameni renumiţi pentru ospitalitatea lor, care au calităţi sufleteşti deosebite, un fel de „popor ales“. Însă de la o vreme am început să văd lucrurile altfel.

Sîntem un popor creştin, însă sîntem departe de a aplica îndemnurile creştine. Românii practică un „exerciţiu de bunătate“ numai atunci cînd nu au altceva mai bun de făcut. Poţi spera ceva bun de la un român atît timp cît nu ai ceva de împărţit cu el. În momentul în care simte că dacă nu te loveşte va pierde ceva, o va face, indiferent dacă pierderea este nesemnificativă. Dacă pierde înseamnă că este prost şi aşa ceva îi poate ştirbi imaginea măreaţă despre sine însuşi. Exemplul cu certurile care se iscau la cozi – în momentul în care ajungeai „în faţă“ sau se anunţa că mai este puţină marfă, deşi cu puţin timp înainte se discuta prietenește – mi se pare foarte sugestiv.

Noi nu aplicăm sub nici o formă proverbul „A ceda denotă înţelepciune uneori“, ci la noi a ceda înseamnă numai prostie, lipsă de personalitate etc.

Credem în Dumnezeu însă aplicăm învăţăturile lui Hristos doar atunci cînd ne convine nouă. Iertarea este ultima posibilitate. Îl iert pentru că altceva nu mai am de făcut, mi-am epuizat toate armele pe care le aveam. Dacă nu am reuşit să-l distrug prin diferite mijloace atunci, pentru a nu părea în propriii ochi slab, îl iert. Îl iert, însă nu pot să uit (acest amănunt „nesemnificativ“ îl trec cu vederea) – vezi „Jurnalul fericirii“ de Nicolae Steinhardt.

Aş putea să mă consolez cu gîndul că există şi oameni frumoşi la noi şi să încerc să le semăn. Problema gravă este că ce văd în afară văd şi înăuntrul meu. Mă îngrozesc cît de egoistă sînt, cît de mult pot urî, că nu mai am încredere în oameni, că palma pe care o primesc, uneori o întorc înapoi, că îmi ia foarte mult timp să iert şi mai mult timp să uit, că am perioade cînd nu mai pot vedea nimic din ce-i frumos, că îmi este din ce în ce mai teamă să zîmbesc pentru a nu mă privi cineva cu ură (cum de-ţi permiţi să zîmbeşti cînd vezi cîte probleme sînt: a crescut dolarul, s-a scumpit benzina etc.).

Oare anii de comunism ne-au otrăvit atît de rău sufletul? Acestea sînt cele mai importante „realizări“ ale comunismului, cele din mintea şi din inimile oamenilor. Mai este foarte mult timp pînă să ne cucerim libertatea interioară, fără de care restul sînt vorbe goale. M-am legat de comunism, dar teamă mi-e că invidia, lipsa de unitate vin de foarte departe. Avem şi proverbe care nu ar fi apărut dacă nu ar fi existat motive („să moară şi capra vecinului“). La noi, „dacă dai n-ai“, cu toate că Hristos ne învaţă că, cu cît dai mai mult cu atît vei primi mai mult. Este drept că toţi ştiu despre lucrul acesta, că doar mergem la biserică cînd ne este greu!! Însă doar ştim.

Lucrul cel mai grav este nu numai că nu ştim să dăruim (a dărui presupune a nu aştepta ceva în schimb), ci ne este teamă şi să primim ceva (teamă că trebuie să plătim în vreun fel).

Ceea ce trebuie să facem este să ne privim pe noi înşine cu atenţie pentru a ne cunoaşte. Vom constata că astfel începem să aflăm şi despre ceilalţi şi vom deveni mai înţelegători şi mai buni.

Iulia STAN

Aleea Jienească nr. 3, bl. 46, et.4, ap. 28

Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Catastrofa la români**
- **Talentul care manipulează**
- **Valorile familiei (II)**
- **Naţionalismul de toate zilele**
- **A doua şansă**
- **Vulgaritatea**

O comparaţie deturnată

Fără să fie inedită, comparaţia dintre fascism şi comunism, dintre nazism şi stalinism a cunoscut după 1989 o ascensiune spectaculoasă, atît în dezbaterile academice, cît şi în cele deschise ori destinate unui public larg. Succesul de librărie pe care l-a avut „Cartea neagră a comunismului", atît în Franţa, cît şi în ţările în care a fost tradusă, România fiind una dintre ele, nu este în acest sens decît o dovadă de domeniul evidenţei.

Istoria acestei comparaţii a început însă devreme, în anii '20, iar pionierii ei au fost aderenţi, chiar militanţi comunişti dezamăgiţi de evoluţia unui sistem în care crezuseră. Dacă fostul lider bolşevic Buharin şi eseistul Nicolai Berdiaev au folosit-o, printre primii, exclusiv pentru a denunţa practicile impuse de Stalin, doi scriitori politic situaţi şi angajaţi la stînga, românul Panait Istrati şi ungurul Attila Jozsef, aveau să asimileze deschis, în anii '30, cele două sisteme. Attila Jozsef, de altfel, a şi inventat expresia „kommunofasizmus", „comunofascism", ce avea să facă însă carieră în Est abia şase decenii mai tîrziu, fără a i se mai şti autorul. În lumea ştiinţifică şi universitară, comparaţia dintre cele două sisteme a intrat odată cu impunerea conceptului de „totalitarism", ce permitea analiza lor în paralel şi o perspectivă relativ unitară.

Prăbuşirea sistemului comunist în ţările Europei de răsărit şi în Uniunea Sovietică, dar mai ales deschiderea arhivelor şi progresele făcute în studierea istoriei URSS şi a comunismului au relansat această comparaţie. Într-o asemenea măsură încît a părut chiar să devină dimensiunea dominantă a dezbaterilor despre natură şi istoria comunismului ca sistem politic. Deşi în Franţa şi, prin extensie, în spaţiul occidental, actualitatea comparaţiei între fascism şi comunism, între nazism şi stalinism a fost resuscitată de eseul lui François Furet, *Trecutul unei iluzii,* ca şi de amintita *Carte neagră a comunismului,* circulaţia şi răspîndirea ei au înregistrat formele cele mai spectaculoase în ţările din Europa centrală şi de est.

Pornind de la această constatare, volumul intitulat *Stalinisme et nazisme (Histoire et mémoire comparées),* o lucrare colectivă coordonată de Henry Rousso, istoric, director de cercetare la CNRS şi director al Institutului de istorie a prezentului din Paris, face un mare pas înainte în utilizarea şi dezvoltarea comparaţiei dintre nazism şi stalinism. Într-un studiu introductiv scris fără turbulenţe de limbaj, într-un elegant stil academic, ce nu este însă şi anost, Henry Rousso discută precizia sau imprecizia ştiinţifică a termenilor folosiţi în dezbaterile curente şi se delimitează calm, dar nu mai puţin ferm, de orice instrumentalizare *militantă* a comparaţiei dintre nazism şi stalinism, subliniind, ca o concluzie definitiv cîştigată, legitimitatea acestei comparaţii, ce serveşte atît pentru marcarea asemănărilor cît şi pentru sesizarea diferenţelor, întrucît – se reaminteşte, util – numai prin comparaţie se poate ajunge la stabilirea unicităţii.

Analiza comparativă a fenomenelor totalitare ale secolului intră astfel într-o fază nouă, ce abandonează confruntările şi disputele polemice dintre specialiştii în comunism şi specialiştii în fascism. În volum sînt de altfel puse alături, pentru prima dată într-o lucrare de acest tip, studiile unui cercetător al istoriei comunismului (Nicolas Werth) şi ale unui cercetător al nazismului (Philippe Burin), acest paralelism inaugurînd o nouă cale de studiu.

Încă şi mai util, dar din altă perspectivă, este tabloul de ansamblu prin care este prezentată evoluţia comparaţiei dintre comunism şi fascism în ţări europene foste comuniste. Partea a doua a volumului coordonat de Henry Rousso aduce astfel, pentru prima dată, o analiză a modului în care este gestionat trecutul recent în ţările foste comuniste, iar rezultatul este şocant. Peste tot, cu excepţia parţială, dar netă, a Ungariei, comparaţia dintre comunism şi fascism este puternic instrumentalizată, chiar manipulată grosier, pentru a se oculta de fapt ceea ce s-a petrecut în ultimii 50-60 de ani în aceste ţări. Ca şi în România, al cărei caz este prezentat cu o subtilă strălucire de Alexandra Laignel-Lavastine, şi în Bulgaria, şi în Polonia comparaţia dintre comunism şi fascism devine o platformă pentru strategiile uitării şi ale deturnării responsabilităţii. Autojustificarea şi refuzul culpabilizării, victimizarea integrală, autoeroizarea sînt moneda curentă în aceste ţări, unde istoricii de profesie şi autorii de studii şi eseuri istoriografice sînt aproape fără excepţie înregimentaţi politic şi ideologic. Indiferent însă de apartenenţa lor la diversele tabere ideologice, îi uneşte efortul comun de a elimina cercetarea autonomă, independenţă, a trecutului recent, în favoarea demersurilor de refacere a unei identităţi naţionale feciorelnice. Echivalenţa dintre comunism şi fascism devine astfel un banal, dar nu mai puţin productiv, mijloc de spălare a trecutului şi de refuz al oricărei priviri critice. Succesul comparaţiei dintre comunism şi fascism în aceste ţări se explică, aşadar, mai ales prin deturnarea sensului însuşi al comparaţiei ca instrument de cunoaştere.

Mircea IORGULESCU

Predicţii post-apocaliptice

După ce am scăpat de grija apocalipsei, ne putem ocupa de temerile noastre mărunte. Se aud tot mai multe voci care deplîng perspectiva revenirii PDSR la putere în anul 2000 şi, implicit, al eludării a tot ce s-a obţinut bun după 1996.

Dar această temere nu ţine cont de modificările scenei politice. Posibilitatea refacerii patrulaterului roşu de dinainte de 1996 nu mai există din lipsă de figuranţi. PSM a dispărut practic de pe scenă, iar PUNR se pare că va împărtăşi aceeaşi soartă după următoarele alegeri. Ultimul aliat din fostul patrulater care mai rezistă este şi cel care a adus PDSR cele mai mari prejudicii pe plan extern, PRM. După ce Corneliu Vadim Tudor a făcut o greşeală tactică afişîndu-se cu Le Pen, mişcare care nu i-a adus nici un vot în interior, dar i-a măgulit orgoliul şi totodată l-a făcut cunoscut în exterior ca unul de teapa indezirabilului naţionalist francez, un virtual aliat al PRM ar trebui să rişte enorm pentru a anihila această pierdere de imagine, iar partidul lui Vadim Tudor nu mai are ponderea în sondaje pe care o avea în primăvară.

La fel ca în 1996, mizînd poate prea optimist pe posibilitatea formării unui guvern monocolor, PDSR nu este preocupat de realizarea unor alianţe viabile. Dacă o mare coaliţie care ar trebui să cuprindă PDSR şi CDR, la care visează multă lume, nu numai că nu este posibilă, dar nici nu este de dorit, există două partide care pot oricînd să joace rolul de *jolly-jocker:* PD şi ApR, care prin comportament şi bază electorală se apropie mai mult de CDR, iar prin lideri şi origine de PDSR. Astfel încît PDSR se va vedea nevoit să se alieze cu partide mult mai reformiste decît el.

Chiar dacă eşalonul secund al acestui partid te duce cu gîndul la PRM, la vîrful PDSR s-a impus echipa lui Adrian Năstase, un specialist în drept internaţional îmbrăcat după ultima modă occidentală.

Astfel încît prezentarea PDSR ca partid care va întoarce România din drum nu este justificată. Încrîncenarea tipică anului 1996, atît la nivel de politicieni, dar mai ales la nivelul opiniei publice, nu mai este prezentă în acest an 2000 care poate fi considerat anul în care democraţia românească intră într-o sferă de normalitate.

Pe de altă parte se remarcă o contraofensivă tot mai evidentă venită de la Cotroceni, provocată de scăderea în sondaje. Dacă partidele din coaliţie, tot mai apatice în ceea ce priveşte viitoarea bătălie electorală, par a se fi resemnat, de parcă ar fi ajuns la concluzia că patru ani în opoziţie nu au omorît pe nimeni, preşedintele Constantinescu nu este dispus a renunţa atît de uşor la şansele sale. Ultimele zile ale anului trecut au înregistrat două spectaculoase ieşiri la rampă ale preşedintelui. Într-o emisiune specială pe TVR 1 s-a arătat hotărît să fie mai agresiv prezent în media sau, în cuvintele proprii, să explice oamenilor propriile acţiuni şi să încerce a dejuca zvonurile, calomniile şi minciunile lansate de aparatul de manipulare al PDSR (chiar dacă aceste idei pot fi folosite în bătălia electorală deja lansată, sper că domnul Constantinescu nu este sincer convins că scăderea din sondaje se datorează unei manipulări a PDSR; ar fi o greşeală fatală).

A doua prezenţă care denotă o schimbare de ton este discursul de Anul Nou. O echipă de imagine profesionistă a creat o apariţie oarecum neobişnuită în politica românească, cu un preşedinte aureolat ca sfinţii din biserică de o lumină difuză care vine de undeva din spate, fără ochelarii cu rame groase care îi dădeau aerul de profesoraş rătăcit prin politică; un preşedinte sigur pe el care se adresează sfătos, dar amical totodată, populaţiei. Este o încercare de schimbare a imaginii persoanei preşedintelui. Deşi a încercat constant să scape de imaginea omului slab, nehotărît, probabil că oamenii preşedintelui au constatat persistenţa ei. Este previzibil că detaliile imaginii viitorului candidat Emil Constantinescu vor ţine cont de această dorinţă. Tot în acest discurs de salut s-au putut contura viitoarele direcţii tematice pe care se va concentra campania lui Emil Constantinescu: succesele externe, în special cele din ultima perioadă, depăşirea unor crize majore care ar fi putut afecta grav ţara, cum ar fi mineriadele sau criza leului din primăvară (subiect sensibil pe care un preşedinte în exerciţiu ar trebui să-l evite, pentru că populaţia a receptat mai mult imposibilitatea puterii de a rezolva la timp aceste crize, dar Emil Constantinescu pare a conta pe un efect de imagine pozitiv), „construirea" unor instituţii capabile să susţină dezvoltarea viitoare. Cît de importate sînt asemenea subiecte pentru electorat, rămîne de văzut, dar efectul lor are mari şanse să fie „poate prea uriaş ca să-l vedem, poate prea aproape ca să-l simţim, poate prea profund ca să ne bucurăm de el", ca să-l citez tot pe preşedinte, şi de aceea inutil la viitoarele alegeri.

Cristian GHINEA

© F. Bobu

Cu poşta, prin e-mail, prin fax, cititorii noştri
ne-au trimis urări de Crăciun
şi de Anul Nou 2000.
Le mulţumim tuturor şi îi rugăm
să rămînă alături de noi
şi de dilemele *noastre.*
Redacţia

Statul de drept

Delirul competenţelor constituţionale

Apriga dezbatere despre constituţionalitatea decretului de revocare a primului ministru Radu Vasile, emis de Preşedintele României a avut, ca mai toate evenimentele bucureştene, o latură pozitivă şi una negativă. S-ar zice, în limbajul doct al politicianului român, că situaţia a fost complexă. Amestecul acesta de pozitiv şi negativ, de responsabilitate asumată cu gravitate şi de penibil balcanic face imposibilă tentativa de a acorda evenimentului greutatea pe care, cu adevărat, o are. La noi, la Bucureşti, nu prea ştii care este diferenţa dintre un gest responsabil sau o maşinaţiune ridicolă.

Întîi, mi se pare pozitivă implicarea în chestiune a tuturor partidelor politice importante, mi se pare corectă prestaţia presei care nu a stat deoparte şi mi se pare benefic efortul făcut de fiecare cetăţean de a se pronunţa, după propria-i ştiinţă, în ceea ce priveşte constituţionalitatea revocării lui Radu Vasile. Vocile care cereau tăcere pînă la auzul analizei specialiştilor mi s-au părut false şi, oricum, rău sfătuitoare. Constituţionalitatea decretului Preşedintelui nu a fost o problemă numai pentru specialişti şi nici politicienii, mai mult sau mai puţin apropiaţi de Cotroceni, nu aveau de ce să considere că deţin exclusivitatea; aceasta a fost o problemă a tuturor românilor pentru că, dincolo de persoana lui Radu Vasile, se punea în discuţie fundamentul democraţiei româneşti. Graba cu care mai toţi românii şi-au exprimat părerea mi se pare, deci, un semn benefic pentru societatea noastră. Imaginaţi-vă, numai, ce deprimare ne-ar fi cuprins dacă întreaga epopee colorată a debarcării lui Radu Vasile s-ar fi consumat în faţa unui public mut, inert, neinteresat!

Această implicare naţională, dincolo de semnificaţiile ei pozitive, a avut, cum spuneam, şi un ce ridicol. Am văzut oameni politici sau simpli trecători care exprimau păreri asupra constituţionalităţii decretului fără să aibă habar despre normele constituţionale puse în discuţie. Mulţi români care pur şi simplu nu îl plac pe Preşedintele Constantinescu au spus apăsat că decretul este neconstituţional, după cum mulţi dintre suporterii Preşedintelui au afirmat fără umbră de îndoială că Preşedintele a acţionat în deplin acord cu legea fundamentală.

Nu discut acum argumentele lui Radu Vasile şi nici pe cele ale liderilor PDSR. Nu discut acum nici argumentele aduse în sprijinul gestului prezidenţial de lideri ai CDR. Sper ca într-un text viitor să mă opresc asupra atît de des invocatului principiu al simetriei actelor juridice, invocat şi evocat de fiecare după cum slujea părerii sale deja formate. Ceea ce vreau să pun în discuţie acum este **competenţa** de a vorbi despre constituţionalitate în România.

Pentru jurist, cuvîntul „competenţă“ are, pe lîngă sensul său general (acela de cunoaştere a unui anumit domeniu), şi un sens special: *atribuţia* unui funcţionar sau a unei instituţii de a face ceva. Din acest al doilea punct de vedere, vom spune că, potrivit legii, în România, competenţa de a se pronunţa asupra constituţionalităţii legilor sau a actelor normative care au forţa juridică a unei legi o are Curtea Constituţională. Conform principiului ierarhizării actelor normative după forţa lor juridică, toate celelalte acte normative trebuie să fie conforme cu legile – verificarea acestei conformităţi este, de regulă, de competenţa unor instanţe judecătoreşti specializate. Cu alte cuvinte, orice act normativ, în afară de lege, va fi conform Constituţiei în măsura în care va fi conform unei legi care, la rîndul ei, este constituţională.

Din punctul de vedere al primei accepţiuni a cuvîntului „competenţă“, lucrurile sînt mai complicate şi nu sînt, neapărat, în domeniul dreptului. Orice cetăţean are dreptul să afirme public dacă un act emanat de la o autoritate a statului este constituţional ori nu. Asta pentru că, dincolo de sensul strict juridic al termenului „constituţionalitate“, există un sens mai larg, politic, care se referă, mai ales, la spiritul legii fundamentale şi nu la litera ei. În acest sens, aş spune că cetăţeanul are datoria de a se pronunţa asupra constituţionalităţii acţiunilor guvernanţilor în sensul conformităţii acestor acţiuni cu spiritul Constituţiei.

Pentru ca opinia sa să fie utilă, cetăţeanul trebuie, însă, să ştie despre ce vorbeşte. Calitatea de cetăţean nu este suficientă pentru a exprima păreri constituţionale pertinente, după cum studiile juridice nu sînt garanţia de calitate a unei opinii despre constituţionalitate. Este de dorit o cunoaştere generală a mecanismelor constituţionale şi, în plus, un simţ constituţional, parte a bunului-simţ. Pentru români, acum, este mai important exerciţiul exprimării opiniei decît conţinutul opiniei exprimate. Trebuie, totuşi, după 10 ani, să facem pasul decisiv. Efortul de a emite opinii pertinente va trebui, în final, să fie atît de intens, încît lipsa informaţiei fundamentale sau a reflexelor democratice ar trebui să fie suficiente pentru abţinerea de la opinie.

Sever VOINESCU

S A T U L

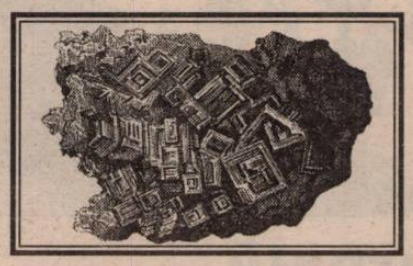

G L O B A L

Sarmale mediatice

Şi a fost Anul 2000. Mă rog, n-a „fost“, de-abia a început, dar toate televiziunile şi ziarele din lume au aşteptat trecerea în noul (şi importantul?) an cu atîta tam-tam, încît ceea ce va urma nu contează mai mult decît anţărţul. În primele săptămîni, cum se-ntîmplă la fiecare început de an, de cîte ori vom scrie data, vom greşi şi vom pune 199..., pardon, apoi vom scrie iar, cum trebuie: 2000. În rest, ştie numai Dumnezeu drăguţul... Pînă una-alta, apocalipsa n-a venit, acte de terorism nici vorbă, sectele milenariste n-au trecut la sinucideri în masă, iar temutul *millennium bug* (Y2K) a fost o umbră palidă a ceea ce se credea. A apărut în prima zi de lucru în Italia, la tribunalele din Genova şi Veneţia, dînd peste cap oarece pedepse (un deţinut eliberat pe 12 decembrie 1999 apărea în evidenţe cu o sută de ani de condamnare, de pildă), iar permisele de conducere eliberate în acea zi purtau data de 3 ianuarie 1900. Incidentele au fost rezolvate imediat prin dispoziţia autorităţilor de a se trece imediat la înregistrarea şi completarea manuală a documentelor, pînă la remedierea reţelei informatice. Aşa încît astfel de situaţii ne-au făcut cel mult să ne gîndim, cu un zîmbet, la ce-ar fi putut să fie.

Nu m-am putut abţine nici în noaptea de Revelion şi am executat un *zapping* scurt şi cuprinzător printre canalele din dotare. La nemţi, filme şi ceva muzică, la italieni filme, ba chiar şi obişnuita lecţie pentru cei care urmează cursuri prin corespondenţă (spre dimineaţă, pe Raidue), pe CNN, de-ale CNN-ului ş.a.m.d. Înapoi la români, aşadar, unde sentimentul programului special de Revelion e suveran, atît la stat, cît şi la particulari. Cele două principale posturi private (PRO TV şi Antena 1) au avut în comun „plimbarea în jurul lumii“, din Insulele Kiribati pînă în Times Square din New York. Am putut vedea, aşadar, focuri de artificii de toate felurile, entuziasme multietnice şi multiculturale, extravaganţe americane ori franţuzeşti, ba chiar şi un dram de solemnitate britanică la inaugurarea *Millennium Dome*-ului de către regină şi Tony Blair (ce frumos ştiu britanicii să fie solemni chiar şi într-o noapte de Revelion!). PRO TV-ul, care a adus multe inovaţii în universul televizual românesc, a mai venit cu una: secvenţele de pe mapamond au fost comentate din studio de Cristian Tabără şi de Andrei Bacalu (a cărui „recuperare“ este unul dintre evenimentele TV ale anului trecut), introducînd o notă de sobrietate calmă şi de firesc cultural într-un tip de program perceput în mod tradiţional ca exclusiv „de varietăţi“. Altfel, Antena 1 a recurs la garnitura „tradiţională“ de actori comici, cu un spectacol de revistă „cuminte“ şi aşezat, în timp ce PRO TV a mizat în special pe Doru Octavian Dumitru şi pe Vacanţa Mare. Dacă Doru Octavian Dumitru este talentat, dar nu totdeauna are texte pe măsură, grupul Vacanţa Mare nu face, la fiecare apariţie, decît să sporească şi mai mult cantitatea de vulgaritate şi de prost gust din peisajul mediatic şi din societatea românească. Probabil că are audienţă – şi de-abia de-aici încolo începe problema: dacă publicul asta vrea, asta i se oferă; văzîndu-şi gusturile îndoielnice satisfăcute, masele vor mai mult şi au impresia că ceea ce le place s-a „instituţionalizat“, deci e bun. Şi aşa mai departe, într-o spirală a cererii şi a ofertei care face din comerţul cu vulgaritatea un mod perfid de aplatizare a gusturilor. Există în continuare prejudecata că în noaptea de Revelion (dar nu numai), cînd omul stă la o sarma şi la un pahar de vin, trebuie neapărat să-i oferi poante de cîrciumă ieftină, adică un fel de sarmale mediatice în care umplutura e ori prea grasă, ori prea picantă, dar ce mai contează dacă „ne distrăm“? Importantă e consumaţia. Problema este că, dacă din cîrciumă se întîmplă ca unii clienţi să iasă pe mai multe cărări, show-urile de prost gust ne împing pe o singură cărare, dreaptă, lungă şi plată, cît se poate de plată...

Mircea VASILESCU

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Economie

În 2000 vom pierde mai puţini bani la ruleta inflaţiei

De zece ani, pierdem bani la ruleta inflaţiei. Am pierdut toate economiile de la CEC în primii doi ani de după liberalizarea preţurilor. Ni s-a înjumătăţit salariul real, au scăzut consumurile. Inflaţia s-a jucat cu noi, urcînd şi coborînd de la o lună la alta, de la un an la altul, alergînd însă numai pe cai mari.

Cum va fi în anul 2000? Poate că nota de plată pentru accelerarea reformelor va fi mai dură decît în anii anteriori. Un lucru e cert însă: inflaţia va fi mai mică. Dacă se va situa în jur de 25 la sută, vom avea cea mai lentă creştere de preţuri din '91 încoace.

De austeritate însă nu vom scăpa. Chiar dacă ţinta centrală a oricărei activităţi economice nu poate fi alta decît consumul, vom fi nevoiţi să consumăm cu măsură.

Sigur, consumul e legat de producţie. Dacă nu se produce nu avem ce consuma. Dar şi reciproca e la fel de adevărată; dacă producţia nu e consumată, pentru că piaţa n-o recunoaşte, producătorul nu-şi justifică existenţa. Aşadar, trebuie să-şi restructureze activitatea ori să dispară.

Nu e însă posibil ca întîi să fie extins consumul şi abia apoi să crească producţia, cu intenţia bună de... a face ceva pentru oameni. Dacă s-ar proceda aşa ar ieşi rău. În PIB, valorile obţinute din producţia industrială ar fi mai mici. În schimb, ar creşte substanţial veniturile din muncă şi consumul final al populaţiei. Inflaţia ar urca şi mai mult în loc să scadă.

După nouă ani de la punerea în mişcare a aspiratorului inflaţionist, care „a strîns“ banii în plus aflaţi la populaţie şi în economie, echilibrul între cerere (cea solvabilă) şi ofertă nu s-a produs. Desigur, din cauza încetinirii reformelor reale. Pînă în prezent, nici structural şi nici calitativ, piaţa de consum nu asigură oferta care să corespundă nevoilor populaţiei. Şi, mai cu seamă, sîntem încă departe de o piaţă normală, care să fie dominată de consumatori. Piaţa e dominată de marii producători din cercul monopolului de stat, sprijiniţi de legi care încă se aplică strîmb, de legi care încă nu se aplică deloc şi de greutatea cu care societatea noastră înţelege un adevăr fundamental: că nicăieri în lume bunăstarea nu mai e posibilă fără pieţe libere, fără concurenţă, fără preţuri adevărate, care să asigure eficienţa maximă.

Principala cauză a sărăciei noastre a fost şi a rămas ignorarea eficienţei muncii. Cu timpul, munca dezorganizată a început să se răzbune. Am trecut prin tot felul de crize, suportăm una şi acum.

Preţurilor li s-a dat drumul din cuşcă încă din 1990. Dar mişcările lor s-au derulat în contratimp cu dinamica economică. Cînd au urcat preţurile, inflaţia atingînd cote de 200-300%, a scăzut drastic producţia. Aşa că inflaţia n-a corectat dezvoltarea, ci a jucat pe post de aspirator: a adunat de pe piaţă banii pentru care nu exista ofertă. Cînd a început creşterea, au fost puse „sub control“ multe dintre preţurile produselor de bază: la energie, la unele materii prime vitale, dar şi la multe produse alimentare. Din nou creşterea a primit semnale mincinoase şi a greşit drumul. Trecerea la deplina liberalizare a preţurilor, în '97, a fost o intervenţie chirurgicală ce nu mai suferea amînare. Pentru că fusese inadmisibil de mult lungită boala preţurilor mincinoase. Dar nu s-a realizat astfel un sistem de pieţe libere integrate, care să funcţioneze pe principiul vaselor comunicante. Un sistem în care preţurile să primească, la rîndul lor, semnale de la cursul valutar, de la dobînzile bancare, de la cotele titlurilor de valoare, dar mai ales de la costurile producţiei. Operaţia, încetinită de mai multe ori, întîrziată alteori, nu s-a încheiat. Ea a continuat şi în '98, şi în '99; va mai continua şi în 2000. Prin corecţii de preţuri.

De ce vor continua corecţiile? Pentru că dramaticele deficite din economie, reflectate în buget, în balanţa comercială, în pierderile regiilor şi întreprinderilor cu capital de stat, greu de cuantificat, trebuie totuşi plătite. În acelaşi timp, suportăm şi costurile blocajului financiar, de peste 100.000 de miliarde de lei.

Cum putem scăpa din acest corset? Numai forţînd drumul care duce la rezultate maxime cu cheltuieli minime în întreprinderi. Prin eficienţă. Prin consumuri mai mici de materii prime şi de resurse energetice. Prin produse mai bune, cu costuri mai mici şi cu cifre de afaceri mai mari.

În anul 2000, România trebuie să scape de gravul dezacord ce s-a produs între activitatea economică şi piaţă. În consecinţă, între economie şi oameni.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Părul și năravul democrației române

Două evenimente: pe la mijlocul lui decembrie, Biroul Federal al Federației (!) Române de Gimnastică făcea front comun împotriva temutei (campioane mondială, dacă asta înseamnă ceva) Corina Ungureanu, ajunsă un fel de zeiță a păgînității prin simplul fapt de a se fi lăsat fotografiată pentru o revistă anume. În pană de inspirație fiind, acest Birou (cum altfel i-aș putea spune?) își argumenta decizia prin aceea că respectiva Corina ar fi *„adus prejudicii imaginii* (sic!) *activității de gimnastică din România"*. Mai apoi, pe la finele lunii, Horia-Roman Patapievici fu găsit nedemn de a fi printre cei ce vor păstori soarta dosarelor moștenite de la Securitatea regimului comunist, pe motiv de a(-și) fi pus întrebări de care nu trebuie. Văduvit și el de muză, dl Bălăeț Dumitru (pentru că altfel nu merită să-i spun) l-a întrebat pe eseist ce anume l-a făcut să scrie ce a scris în cunoscuta scrisoare către conu' Paleologu etc. etc.

Ca pentru a marca trecerea primului deceniu de existență sub semnul *post-* (sau poate tocmai pentru a mai pune o dată sub semnul întrebării rațiunile serbării), se prăvăliră așadar peste noi două evenimente cu totul diferite, dar egal de sugestive prin paralelismul lor păgubos. Două povești triste și pline de umor totodată, numai bune pentru a arăta, în fond, banalitatea trecerii spre anul 2000. Pentru că 2000 poate însemna multe (după voință, la alegere: secolul XXI, mileniul III, sfîrșitul lumii sau, dimpotrivă, zorii lumii noi), dar înseamnă oricum împlinirea a zece ani de la evenimentul legitimator al noii Românii. Începînd cu acest ianuarie, nimic nu va mai fi ca înainte, măcar în privința simplului fapt că nu vom mai putea spune *„acum zece ani, sub comuniști ..."*.

Cînd eram pe punctul de a jura că pasul cel mai mare a fost făcut și că, după confuzii de tot felul și după explicabile inerții, tot mai mulți semeni înțeleg că împlinirea revoluției din '89 înseamnă în primul rînd *schimbarea mentalității*, iată că votul de blam dat cu egală ușurătate unei gimnaste și unui eseist ne arată că inerția este, pentru unii, a doua natură – devenită, între timp, chiar singura.

Să luăm culpabilii pe rînd. Mai întîi gimnasta: după cel puțin două decenii în care, pe la colțurile presei de senzație mondiale (cea care trăiește nestingherită, cînd e vorba de România, în legenda ceaușismului), succesele școlii românești de gimnastică se puneau pe seama unui tratament de pomină sortit sportivelor – mergînd de la izolarea ca la cazarmă și pînă la obligația de a vomita la zece minute după servirea mesei –, iată că vine Biroul și aruncă suprema anatemă asupra trup-și-sufletului unei fete capabile, din pagina revistei, să demonstreze calm frumusețea pe deplin umană a gimnasticii feminine românești. Nu te supăra, Corina, că mai marii federației pe care ai slujit-o cu onor fac acum pe sfinții și iartă-i pe acești puritani de doi bani a căror minte nu e exclus să secrete mascări pe care tu, la vîrsta ta, nu ți le-ai putea imagina.

Cît despre Patapievici, ce să mai zic? E de notorietate faptul că a fost o vreme (să tot fie vreo trei ani) în care pînă și condensul din bucătăria unor patrioți de profesie i se datora tot lui și presupusului său *dezgust* față de plaiurile natale. Dl Bălăeț și compania (adică cei ce l-au *citit* pe eseist din incriminările altora) puteau să-i impute lui H.-R. P. orice: că este fizician, că n-are ochi albaștri, că are sub 80 de kile, că a citit (ceva, mult) mai mult decît parlamentarul mediu, că nu tace, că există și așa mai departe. Nici nu era nevoie de o oră de deliberări pentru a-l respinge pe acest tip dubios prin simpla legendă agățată de coada numelui său. Iartă-i, Horia, pe acești justițiari de gumă ieșiți din cenușa național-comunismului, puși printr-un accident al istoriei să-și judece (în comisii juridice!) semenii.

Pentru că în privința schimbării mentalității mai avem – se vede treaba – decenii berechet în fața noastră pentru a-i da de cap.

Adrian CIOROIANU

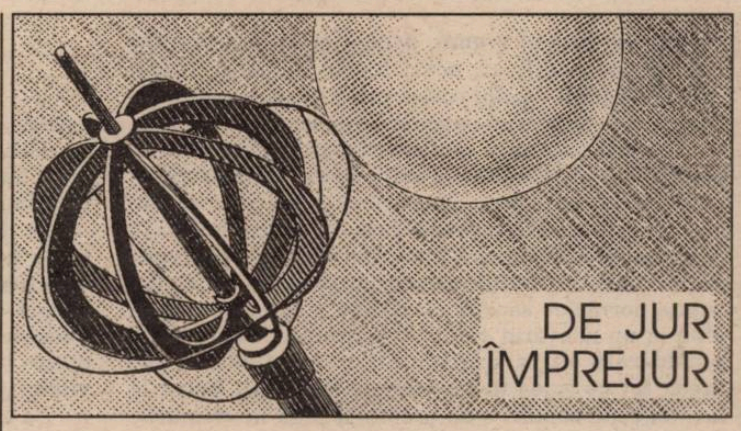

Mersul trenurilor

A fost o coincidență, la prima vedere nefericită, dar președintele în exercițiu a știut să o exploateze în folosul obiectivelor sale. Ploile torențiale au început pe 15 decembrie, exact în ziua cînd se desfășura, în Venezuela, referendumul pentru adoptarea noii constituții, propusă și impusă de șeful statului, colonelul Chavez. Deși specialiștii avertizaseră, cu 24 de ore în urmă, în legătură cu eventualitatea unui dezastru natural, autoritățile au rămas preocupate de actualitatea politică. „Dacă natura ne va sta în drum, ne vom lupta cu ea" a spus, citîndu-l pe eroul său preferat, Simon Bolivar, președintele, îndemnînd lumea să meargă la vot. Constituția a fost aprobată cu 70% dintre voturile exprimate.

Între timp, cantități enorme de noroi s-au desprins de pe munții care despart capitala Caracas de Marea Caraibilor, acoperind localități din statul Vargas, cartiere ale capitalei, drumuri, paralizînd complet viața țării. „Muntele a devenit o mare și ne-a acoperit" spune unul dintre cei 200.000 de sinistrați adăpostiți în corturi. Cifra morților este ca întotdeauna prilej de controverse: nu mai puțin de 10.000 (cît la Sarajevo, în cele 1.395 de zile ale asediului) spun unii, peste 50.000, zic alții, deși toți știu că numărătoarea e greu de făcut, pentru că noroiul a acoperit cartierele sărace, unde socoteala locuitorilor nu este nicăieri ținută cu exactitate. Se povestesc scene de coșmar cu oameni înecați în noroi, cei care au supraviețuit cîteva ore printre cadavre trecînd printr-o experiență cumplită.

Liniștit în legătură cu rezultatele referendumului, președintele Chavez vizitează lagărele de refugiați, cîntă și dansează cu ei, împarte sărutări și îmbrățișări și își acuză predecesorii: urbanizarea anarhică a sporit numărul victimelor. 80% dintre cele 23 de milioane de locuitori ai Venezuelei locuiesc în Nordul lovit de dezastru. Popularitatea președintelui se hrănește acum cu disperarea sinistraților. După campania electorală și cea pentru referendum care au provocat polarizarea opiniei publice, catastrofa a creat, în mod firesc, sentimentul unității naționale, al solidarității care – deocamdată – trece cu vederea absența oricăror măsuri de protecție în fața cataclismului anunțat. Protecția urmează. Președintele Chavez proiectează realocarea locuitorilor din suburbiile urbane mizerabile în sate construite de el în interiorul țării. S-ar putea ca refugiații să nu dorească acest transfer; oficialii guvernamentali cred că voluntariatul e de dorit, dar, în absența lui, autoritățile au mijloace pentru a forța această soluție. O să fie nevoie de mai mult decît de cîntece, sărutări și dansuri prezidențiale pentru a desăvîrși o operație nu lipsită de precedente prin alte părți ale lumii. Cel mai celebru a fost cel al dictatorului cambodgian Pol Pot, dar nici altele nu au fost mai fericite.

În Venezuela, după ceremonia sobră din 20 decembrie, confirmînd adoptarea constituției, sînt planificate, în martie, alegeri, prin care să poată fi puse în funcțiune noile instituții. E posibil ca inundația cu noroi să-i permită admiratorului lui Bolivar să le numească, fără a mai recurge la votul popular. Ar fi un exemplu al felului cum însăși natura vine în sprijinul celor care au planurile lor personale în legătură cu folosirea puterii.

Dacă natura își păstrează neutralitatea, autoritatea poate fi consolidată cu ajutorul aviației, artileriei și a infanteriei. Președintele interimar al Rusiei, Vladimir Putin, vrea să rezolve problema cecenă în așa fel încît să-și poată asigura victoria în alegeri. În Cecenia, înaintarea soldaților ruși se face după ce terenul a fost pregătit de bombardamente: civilii care pot fug din calea lor în teritoriul vecin, Ingușetia, sărac și fără capacități de a asigura măcar adăpostirea decentă a femeilor, copiilor și bătrînilor. Administratorul lagărului de refugiați Sputnik din Ingușetia (10.000 de refugiați) nu mai vrea să-i hrănească și să-i adăpostească pe ceceni: „Să se ducă acasă, nu mai au de ce să se teamă". Ministrul rus pentru situațiile de urgență este și el grăbit să-i vadă odată pe refugiați plecați: în felul acesta reprezentanții organizațiilor umanitare vor trebui să plece și să-și vadă de alte treburi. Pentru a grăbi acest proces, s-a ordonat plecarea unui tren cu 37 de vagoane în care locuiau refugiații ceceni. Convoiul s-a pus în mișcare fără avertizarea celor dinăuntru. O mamă, plecată pentru cine știe ce formalitate, a descoperit la întoarcere că trenul unde erau cei trei copii ai ei plecase. Într-o gară, pasagerii fără voie, în stare de șoc, au coborît și au blocat calea ferată. S-a tras. Pînă la urmă trenul a plecat spre locurile „sigure", unde se duc încă lupte crîncene.

Întîmplări la margine de lume cu trenuri care își potrivesc plecările și sosirile după ritmul catastrofelor naturale și al alegerilor prezidențiale.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Cauzele bogăției

Cu cît este mai lungă perioada de timp analizată, cu atît legăturile cauzale par mai fragile. De ce țările Europei Occidentale sînt mai bogate – sub raportul bunurilor materiale – decît toate celelalte țări? Răspunsul simplu este progresul tehnologic: „Datorită industrializării, în ultimii 250 de ani, prosperitatea materială a Occidentului a sporit mai mult decît în cei 10.000 de ani anteriori – afirmă revista *The Economist*, în numărul dedicat mileniului (31 decembrie). Ce s-a întîmplat? De ce acum și de ce în aceste locuri, în Europa Occidentală și în prelungirea ei transatlantică, America?"

Dar superioritatea tehnologică nu explică mai nimic, ea este un rezultat, nu o cauză: „La începutul secolului XV, supremația științifică a Chinei era impresionantă. Economia ei era în pragul industrializării. Agricultura era tehnologic avansată, folosea complicate sisteme de irigație, pluguri ingenioase și alte unelte, îngrășăminte naturale și artificiale și se practica o foarte bine documentată medicină veterinară. Elaborarea oțelului în furnale cu insuflare de aer a început în China înainte de anul 200 î.Cr., în Europa cu vreo 1.500 de ani mai tîrziu. China a inventat hîrtia cu o mie de ani înainte ca această idee să ajungă în Occident. În 1600, China era în urma Europei Occidentale, la 1800 – prăpastia devenise mare. Se crede că chinezii au înțeles presiunea atmosferică înaintea europenilor, dar nu au dezvoltat motorul cu aburi. Roata de tors a apărut cam în același timp cu Europa, dar nu s-a mers mai departe cu invenția care a dat Europei războiul de țesut și producția industrială de textile. În unele cazuri ceea ce s-a întîmplat a fost mai rău decît o stagnare: s-a pierdut ideea. «Marele motor cosmic», inventat de Su Song, la 1086, – un ceas mișcat de un sistem hidraulic, arătînd timpul, poziția lunii și a planetelor – a fost uitat în secolul XVI. Pe scurt, știința și tehnologia pot avansa și apoi se opresc. La fel s-a întîmplat și cu știința Islamului, ajunsă la un înalt grad de sofisticare în jurul anului 1200, și care apoi s-a oprit. Ce s-a întîmplat în Europa occidentală în secolul XVII și la începutul secolului XVIII, altfel decît în China după 1400, și în lumea islamică după 1200? Răspunsul la această întrebare este dezbătut cu aprindere de către istoricii economiei; ei nu reușesc să accepte în unanimitate denumirea celui mai important factor în procesul de diferențiere. Dar ei cad de acord în desemnarea valorilor extensive care l-au făcut posibil.

Creșterea economică este un proces de schimbare economică. Dorința de schimbare sau măcar disponibilitatea de a o suporta sînt esențiale dacă o societate vrea să se îmbogățească și altfel decît prin cuceriri. Pentru elitele chineze stabilitatea era cea mai importantă valoare și astfel s-ar explica rămînerea lor în urmă. Ideile noi, în special cele străine, erau suspecte. Pînă în secolul XV, ordinea socială a putut integra într-un mod rațional progresul tehnologic. Dar prefacerile rapide și profunde impuse de stadiile timpurii ale industrializării erau altceva. Conducătorii chinezi au blocat adeseori schimbarea: în secolul XV ei au suprimat comerțul peste mări și construcția de nave".

Asimilarea creșterii economice presupune și o subtilă combinație între dorința de acumulare pe de o parte și prudență și răbdare, pe de altă parte. „O societate pe cale de a se moderniza trebuie să renunțe la auto-suficiență, fie ea în locuințe, sate, orașe, regiuni sau state, favorizînd, prin specializare și comerț, interacțiunea la toate aceste nivele. Un egoism luminat trebuie să includă și o componentă etică. Fără încredere și respect pentru reputația celuilalt, mecanismele comerțului nu funcționează. Combinația reușește mai rar decît se crede. Parțial prin religie, Europa occidentală a dezvoltat sistemul de valori prielnic acestei evoluții. Alte culturi au fost mai puțin bune conductoare de creștere. Elitele din Antichitate, de exemplu, prețuiau îndemînarea războinică și împlinirea intelectuală; considerau că afacerile cotidiene, a cumpăra și a vinde, erau sub demnitatea lor. În felul lor și conducătorii chinezi nu erau interesați de progresul economic. (...) Ei puteau să interzică un anume avans și interdicția lor era ascultată. Și regimurile europene puteau să încerce asemenea idei: în 1299, la Florența s-a dat un edict interzicînd bancherilor folosirea cifrele arabe; în 1397, la Köln s-a interzis meșteșugarilor să folosească dispozitive (...) Dar eforturile acestea au fost nu numai zadarnice, dar și dăunătore pentru inițiatorii lor. Adoptarea unei directive anti-economice lovea și statul, iar rivalitățile între guvernele europene îi înlăturau pe cei care se opuneau creșterii economice".

Valorile morale și egoismul rațional, dinamica instrumentelor politice și a competiției economice au asigurat extraordinarul impact al tehnologiei asupra vieții unui mare număr de oameni. Fiecare trăsătură în sine poate fi învățată, dedusă, copiată, importată, primită cadou. Combinația dintre ele nu poate fi decît produsul trăirii comune și al deciziilor politice luate de o majoritate care vrea să trăiască mai liber și mai bine. **(M. B.)**

Argument

De-a lungul vremii, percepţia asupra familiei s-a modificat, acest lucru făcînd ca însăşi familia – polul conservatorismului, „celula de bază a societăţii“ – să se schimbe de la o epocă la alta.

Cea mai puternică şi eficientă contestare a ideii de familie a avut loc odată cu impunerea romantismului, curentul cultural care a operat o extraordinară schimbare de paradigmă mentală ce a influenţat hotărîtor reprezentările de după. Omul romantic era total opus celui familist: revoltat, melancolic şi imprevizibil, nesupus normelor sociale şi morale, asocial ajungînd pînă la un adevărat cult al singurătăţii. Familia era considerată efigia spiritului burghez, filistin şi de aceea tot ce ţinea de ea trebuia repudiat. Ecourile acestei reprezentări s-au prelungit pînă în vremurile noastre, trecînd prin dandysm sau avangarde şi ajungînd la flower-power. Şi, mai întîi de toate, determinînd apariţia unei concepţii conform căreia spiritul artistic, creator, se opune fundamental ideii de familie. Creaţia – ni se spune – nu se poate exercita în două direcţii diferite; trebuie, deci, să se aleagă între creaţia artistică şi zămislirea unui copil.

Pe de altă parte, chiar şi în „tabăra burgheză“ ideea de familie a suferit modificări. Mentalităţile s-au schimbat şi aici, de la o epocă istorică la alta. În raport cu toate schimbările survenite între timp, imaginea pe care o avem noi despre familie riscă de multe ori să devină un construct abstract şi, inevitabil, îndepărtat de realitate.

De aceea, am considerat că o temă dedicată familiei, reprezentărilor şi valorilor ei nu ar fi lipsită de interes.

Ce înseamnă familia pentru omul de astăzi? În ce măsură mai „votează“ cineva pentru valorile ei? Şi care ar mai putea fi aceste valori? Cum au modificat recentele evenimente din istoria noastră – comunismul şi schimbarea de regim – percepţia asupra familiei? Cum văd familia occidentalii? Cît de operantă mai este, pentru artistul contemporan, dihotomia artă/familie? În ce măsură, pînă la urmă, ideea de familie este un concept perimat sau este ceva fundamental pentru civilizaţia umană şi, deci, atemporal? Iată doar cîteva întrebări la care *Dilema* îşi propune să răspundă, pe parcursul a două numere (dată fiind complexitatea subiectului abordat). Prin urmare, ne vom reîntîlni, cu aceeaşi temă, peste trei săptămîni.

Pînă una-alta, însă, aşa cum se obişnuieşte la început de an, într-un mod cît mai „burghez“ cu putinţă, dar niciodată perimat, le urăm cititorilor noştri – şi familiilor lor – un an nou fericit! **(C. P.-B.)**

Georgeta GHEBREA
sociolog

„Revoluţia personală“ în România

A fost odată o ţară în care oamenii se căsătoreau foarte tineri, aproape toţi şi pentru toată viaţa. Cei care se ocupă cu analize şi clasificări au numit aceasta „modelul românesc de nupţialitate“. În România, pentru că România este această ţară, căsătoria a fost – timp de secole – precoce, universală şi stabilă. Ţara a trecut prin războaie, crize, cataclisme sociale, imense deplasări de populaţie; cei de la putere au spus, la un moment dat, că familia trebuie desfiinţată, că este o instituţie reacţionară, „burgheză“, iar copiii trebuie educaţi de stat şi de partid ca „oameni noi“. Indiferent de aceste zguduiri, în România oamenii au continuat să se căsătorească foarte tineri, aproape toţi şi pentru toată viaţa. Pentru ei familia era oaza de linişte, de stabilitate şi mai ales de autenticitate. Într-o lume a dedublării şi a ipocriziei generale, în familie puteau fi ei înşişi. Nu existau alte sfere ale vieţii care să le ofere aceeaşi satisfacţie: cariera, timpul liber, activităţile civice – nu existau în mod autentic, de sine stătător.

Aceasta pînă de curînd. Pentru că în România are loc o revoluţie. Ea nu este violentă, nu vînează terorişti şi nu vrea puterea politică. Ea vrea doar libertate şi dragoste. Ea modifică, lent dar temeinic, mentalităţi şi comportamente.

Oamenii nu se mai căsătoresc atît de tineri: în fiecare an, după 1990, vîrsta medie la prima căsătorie creşte cu o lună-două, astfel încît, de la 25 de ani pentru bărbaţi şi 22 de ani pentru femei (în 1990), a ajuns acum 26,4 ani pentru bărbaţi şi 23,8 ani pentru femei.

Oamenii nu se mai căsătoresc aproape toţi; ba, se căsătoresc din ce în ce mai puţini: rata nupţialităţii a scăzut de la 8,3 căsătorii/1.000 de locuitori în 1990, la aproximativ 6,2 căsătorii/1.000 de locuitori în prezent.

Oamenii nu se mai căsătoresc pentru toată viaţa; după cîţiva ani, tot mai mulţi dintre ei divorţează: rata divorţialităţii a crescut de la 1,4 divorţuri/1.000 de locuitori în 1990, la aproximativ 1,8 divorţuri/1.000 de locuitori în prezent (sau, comparativ cu numărul de căsătorii, de la 17% dintre căsătorii, la aproape 30% dintre căsătorii).

De ce se întîmplă toate acestea? Cum s-a ajuns aici?

În primul rînd, oamenii au început să se simtă liberi; liberi nu numai faţă de un regim totalitar sau de o politică demografică opresivă, dar şi faţă de primatul intereselor comunităţii, faţă de aşteptările societăţii, clanului familial etc. Oamenii au început să se pună pe ei înşişi pe primul loc; ei nu mai vor să se sacrifice pentru alţii. Aceste schimbări în planul valorilor şi atitudinilor, cunoscute sub numele de „revoluţie personală“, înseamnă preeminenţa individului în raport cu grupul, a satisfacţiei personale în raport cu comandamentele sociale, a afectivităţii şi a dragostei în raport cu motivaţiile de altă natură (economică, socială, politică, presiuni ale rudelor). Or, dragostea este cel mai mare duşman al căsătoriei. Dragostea este ceva fragil, se erodează după cîtva timp. Înainte, căsătoria era parte a jocurilor schimbului, parte a sistemului economic; era un pilon de supravieţuire a indivizilor. Acum, în afara iubirii, nu o mai susţine nimic. Importanţa iubirii romantice ne este repetată non-stop, pe toate căile. De la cele mai fragede vîrste, oamenii sînt acum socializaţi pentru iubire: muzică, desene animate, filme, telenovele, reclame – toate exaltă îndrăgostirea, idila, romantismul.

Apoi, această revoluţie personală a fost înfăptuită şi de femei. În mai mare măsură chiar decît bărbaţii, ele sînt „responsabile“ pentru aceste schimbări. Ele au azi acelaşi nivel de educaţie ca bărbaţii, sînt independente din punct de vedere economic, vor propria lor carieră (bineînţeles, încă nu majoritatea femeilor, dar un procent din ce în ce mai semnificativ). Nu mai sînt dispuse să accepte, din partea bărbaţilor, lucruri pe care înainte le acceptau fără crîcnire: băutura, bătaia, adulterul sau dezinteresul faţă de treburile gospodăreşti. Cel mai puternic predicator al ratei divorţialităţii (reliefat în numeroase cercetări, din mai multe ţări) este gradul de emancipare al femeii în respectiva societate. Cu cît femeii i se respectă mai multe drepturi, cu atît căsătoria este mai instabilă.

Paralel, climatul social a devenit mai permisiv la diversitatea modelelor culturale. Unele acte, stigmatizate în trecut, sînt astăzi tolerate sau chiar practicate:

Care este părerea dvs. despre următoarele acte? (%)				
	Nimic neobişnuit	Nimic grav	Încălcare gravă de norme	Impune sancţiuni
A-şi înşela soţul (soţia)	12,5	26,9	34,6	25,9
Relaţii sexuale înainte de căsătorie	57,9	22,7	10,1	9,3
Divorţuri	39,4	24,4	20,2	16
A avea copii fără a fi căsătorit	30,1	30,8	22,1	17

(baza de date „Tineret '94“)

Schimburile de mentalităţi au fost însoţite de schimbări de comportamente. Cea mai importantă mutaţie este aceea că sexualitatea, căsătoria şi copiii tind să fie realităţi distincte, fragmentate, fără legătură între ele:

● Relaţiile sexuale înainte de căsătorie nu mai constituie un tabu, ci o realitate generalizată. Tinerii căsătoriţi intervievaţi în Bucureşti au declarat această practică în proporţie de 50% (baza de date „Tinerele cupluri şi C.I.G.“)

● Tinerii îşi amînă tot mai mult data căsătoriei (sau renunţă definitv la aceasta). Căsătoria nu mai este, în prezent, singura alternativă de afirmare individuală: acum există posibilitatea unei cariere profesionale atractive şi dinamice, posibilitatea de a se lansa în afaceri, de a călători, de a activa pe plan politic. Coabitarea devine din ce în ce mai frecventă şi mai durabilă. În România, coabitarea rămîne ancorată în aspectul ei juvenil şi provizoriu. Anchetele estimează ponderea coabitărilor la 9-10% din totalul uniunilor, fiind mai ridicată (19-20%) în rîndul tinerilor sub 30 de ani, în mediul urban. Această pondere este mult mai mare la extremele societăţii: studenţi, intelectuali sau anumite grupuri dezavantajate. O anchetă a tinerelor cupluri bucureştene a indicat că 40% dintre cuplurile căsătorite au coabitat înainte de căsătorie (baza de date „Tinerele cupluri şi C.I.G.“).

● Deşi mult amînată, căsătoria rămîne în România un model normativ deosebit de puternic, un mod de a intra „în rîndul lumii“, fapt dovedit şi de anchetele de opinie. Cei mai mulţi tineri îşi văd încă viitorul legat de ea, deşi nu sînt în stare să aprecieze cînd se va întîmpla:

„Dacă sînteţi necăsătorit(ă), vă rugăm să ne spuneţi dacă intenţionaţi să vă căsătoriţi?“ – în procente faţă de total respondenţi

1. deloc 6
2. nu ştiu 7
3. da, dar nu ştiu cînd 39
4. da, dar mai tîrziu 35
5. da, cel tîrziu la anul 13

(baza de date „Tineret '94“)

Amînarea şi reducerea căsătoriilor este şi o consecinţă a „ajustării demografice“ la rigorile tranziţiei:

„Pentru cei din jurul dvs., care credeţi că este principalul obstacol în întemeierea unei familii?“ (%):

I. lipsa locuinţei 27
II. veniturile mici 25
III. dificultatea de a găsi partenerul potrivit ... 21
IV. lipsa sau nesiguranţa locului de muncă 17
V. amestecul părinţilor 10

(baza de date „Tineret '94“)

● De asemenea sînt în creştere familiile monoparentale, alcătuite din copii şi un părinte, în general mama (necăsătorită, divorţată sau separată). Datorită faptului că legătura dintre mamă şi copii e singura legătură „naturală“ dintre relaţiile familiale şi datorită creşterii instabilităţii cuplurilor, este posibil ca această formă să devină mai stabilă în raport cu cuplul – care ar fi o situaţie provizorie. Unii autori afirmă că ne îndreptăm către o societate „matricentrică“.

În concluzie, familia nu este o uniune sfîntă, indestructibilă, ea se poate dezorganiza şi reconstitui.

© L. Muntean

Cristian TEODORESCU
scriitor

Dispăruta familie cuminte

Comunismul n-a produs numai omul de tip nou, ci şi familia de acest tip. Nu spun asta pentru că aş fi un apărător al tranziţiei şi al coşmarurilor ei, care tind să desfigureze şi libertatea şi democraţia. Dar multe dintre nefericirile ascunse, dramele sau tragediile prin care trece familia de azi au început cu mult înainte de 1989.

Acum cîţiva ani vorbeam de două sau de trei ori pe săptămînă de la un post de televiziune cu oameni care doreau să se descarce „în direct" de necazurile lor şi aşteptau un sfat. În mare parte, aceste necazuri păreau provocate de viaţa de familie. Unele erau chiar opera familiei, dar ca să pot înţelege despre ce era vorba, împreună cu un psiholog făceam un fel de interogatoriu celor care telefonau. Asta în vreme ce sunau, aşteptîndu-şi rîndul între două şi trei sute de persoane. În treacăt fie spus, atunci cînd a fost inventată la noi, emisiunea îmi făcea rău. Ca telespectator noctambul o ocoleam, indiferent cît de tîmpite ar fi fost emisiunile posturilor t.v. concurente. Mi se părea că sînt martor la un spectacol al suferinţei, ceea ce mă făcea să mă simt vinovat şi neputincios. Cînd am fost întrebat dacă aş vrea să *moderez* această emisiune de cîteva ori pe săptămînă, am acceptat imediat. Mi se părea cu totul altceva decît să trag cu ochiul pe gaura cheii la suferinţele celor din jur.

Într-o noapte, o doamnă cu studii universitare a sunat pentru a întreba cum se poate împăca *totuşi* cu fostul ei soţ, la mai mulţi ani după ce divorţaseră. Amîndoi aveau aproape cincizeci de ani, nu se recăsătoriseră şi ea era sigură că el ar fi acceptat să se împace, dacă s-ar fi putut reîntîlni. Se despărţiseră după '90, adică în urma liberalizării divorţurilor. Ce se întîmplase, totuşi, de ajunseseră să se despartă? Înainte de '89, cu destul de mulţi ani, el – funcţie de conducere într-o întreprindere cu mai multe sute de oameni şi o amantă printre angajatele întreprinderii – ea – funcţie oarecare la o altă întreprindere. Ea află de amantă. Începe să-l urmărească, obţine probe şi cu ele se duce la partid, la întreprinderea lui. El e retrogradat, în urma scandalului, însă renunţă la amantă. Trec vreo trei ani, vine revoluţia care îi găseşte într-o relaţie aproape normală. De ce aproape? Fiindcă el nu şi-a recăpătat funcţia. După '90 el a dat concurs la o altă întreprindere şi a cîştigat acolo un post de conducere. Apoi a divorţat. N-aveau copii. Un divorţ fără partaj, adică fără împărţirea bunurilor comune. El a plecat de acasă, cu o valiză, refuzînd să-i spună unde, după 20 de ani de căsnicie.

În cazul dat, o problemă de familie e rezolvată printr-o delaţiune de care *partidul* se ocupă cu sancţiuni administrative, într-o perioadă în care divorţul era prohibitiv pentru cei care aveau de apărat o funcţie sau o carieră. Asemenea cazuri *rezolvate* de partid se pot număra cu zecile de mii. Nu ştiu cîte alte divorţuri au avut loc în tranziţie din cauza acestei rezolvări de partid, dar ce valori avea o familie care îşi rezolva o criză cu ajutorul unei delaţiuni?

Ce valori profunde putea avea o familie în care existau şi copii şi în care cuvîntul de ordine pentru copii era să nu spună ce se vorbea în casă? Sfînta duplicitate a familiei de tip nou, care pentru copii însemna antrenarea cu minciuna?

În tranziţie, un cuplu tînăr, dacă n-are bani de la părinţi nu-şi poate cumpăra casă. Pînă în '89, cuplul tînăr, dacă n-avea pile printre repartizatorii de case, se înghesuia cu părinţii, exasperant, dar trăgea nădejde că la un moment dat va primi casă. Ceea ce provoca uri fără întoarcere între cele două familii înrudite.

Să nu uităm nici de afacerea căsătoriei de pînă în '89. Căsătoria cu o funcţie sau cu fiul sau nepotul ei. Aşa ceva se întîmplă oriunde în lume, indiferent de regimul politic. Dar numai în regimurile totalitare, în ţările lumii a treia şi în comunităţile ermetic închise acest gen de căsătorie are mize mici şi nesigure. În România aceste mize mărunte au fost tulburate de tranziţie în urma pierderii funcţiei.

Dar cînd se ajunge la crime în familie sau la abandonarea noului născut pe o grămadă de gunoi? Ce valori de familie au dispărut de se întîmplă asemenea tragedii? N-am avut de-a face direct cu criminali sau cu mame care şi-au abandonat la gunoi copilul. Aici mă folosesc de informaţii indirecte şi de propriile mele observaţii. În crimele de familie, fapta propriu-zisă înoată în alcool sau în iresponsabilitate lucidă. E de vină tranziţia că frica abjectă a guvernat relaţiile de tot soiul, inclusiv cele de familie, în timpul regimului comunist? Nu ne mai e frică, aşadar totul e permis, inclusiv crima. Libertatea, ca drept de a ucide în familie, vine de pe urma unor relaţii de familie în care nimeni nu preţuieşte şi nu respectă pe nimeni, iar cel care tranşează astfel o dispută face o mică revoluţie sîngeroasă printre ai săi. Modelul e cel al vărsărilor de sînge din '89, fără vinovaţi după aceea sau cu falşi eroi ai revoluţiei, ucigaşi ori torţionari care au putut sau pot şi acum să treacă drept agenţi ai justiţiei sumar executate.

Cu alte cuvinte, ucidem după model şi ne bizuim pe precedente. Modelul şi precedentele sînt direct legate de marea confuzie din '89, din care fiecare a înţeles ce a vrut.

Dar să ne amintim de familia cuminte şi echilibrată pînă în '89, familia care se adapta la toate lipsurile sau interdicţiile sistemului. Care erau valorile ei? Acomodarea cu mai nimic şi aşa-zisa frondă faţă de interdicţiile regimului. Cînd regimul totalitar a dispărut, aceste valori au dispărut şi ele. Le-au înlocuit principiul supravieţuirii personale şi ofertele galantarelor pline. Foamea de belşug sau măcar de o pîine mîncată în noile împrejurări a zăpăcit pe mulţi familişti convinşi pînă în '89. Şi cam pe bună dreptate. Una e să te împaci cu ideea că trăieşti o singură viaţă cînd toţi cei din jurul tău trăiesc la fel, şi înnebunitor e să descoperi că această singură viaţă poate fi trăită în „n" chipuri. Familia cuminte s-a spart după '89 pentru că o lega valoarea supravieţuirii, nu cea a vieţuirii.

Familia care a rezistat tranziţiei nu e familia de tip nou, adică dependentă de fostul sistem. Iar familia care nu se lasă tulburată de tranziţie are legătură, fie prin educaţie fie prin intuiţie, cu familia cu care s-a luptat regimul totalitar încercînd şi adesea reuşind să o distrugă, în aparenţă. Sau cum îmi spunea cineva, am divorţat de soţul meu nu în timpul terorii din anii '50, ci după încheierea ei, fiindcă nu ne mai lega nimic. Nu mai aveam pe cine urî împreună, rămăseserăm cu bietele noastre griji casnice obişnuite, iar în jurul nostru începuse să se trăiască o viaţă lipsită de grijile pe care le avuseserăm noi. Această frază valabilă pentru realitatea României anilor '60 îşi recapătă actualitatea azi, cu unele schimbări de peisaj. Care e legătura între relaxarea totalitarismului şi democraţia în tranziţie? Faptul că şi una şi alta sînt lipsite de un proiect pe termen lung.

Daniel CIUMĂGEANU
medic

Sînul familiei şi rufele lui murdare

Nu poţi scăpa de apartenenţe. Iar de cea familială cu atît mai puţin, pentru că *aici toţi sîntem ca într-o mare familie,* înghiontindu-ne frenetic pentru a obţine o mîngîiere de la mama sau pentru a smulge o încurajare paternă. Şi dacă nu poţi scăpa, încerci să le faci mai digerabile, scotocind în mecanismele lor după resorturi şi rotiţe. Trăim într-o societate care vede junghiuri peste tot, care resimte realitatea ca pe o cavernă tuberculoasă, iar familia pare un ultim cadru securizant. Pentru că prin familie se înlesneşte plata întreţinerii lunare sau familia îl împinge pe unicul băiat să-şi depună actele pentru loteria de vize SUA. Dar dincolo de această solidaritate mecanică, tabloul atîrnă de regulă în dungă.

Reificarea

Unul dintre profesorii mei, în toate cursurile sale, vorbeşte despre *sfînta noastră familie.* Îmi amintesc atunci de familia Bundy (imagine pe care mi-a sugerat-o un prieten), şi o import mental în spaţiul românesc. Unde Al şi nevastă-sa cred în familie cum cred în televizor, în maşina de spălat sau în mătăniile agăţate de retrovizorul maşinii. O sfinţenie palpabilă şi măruntă, pentru că dacă Al ar mai putea face faţă, şi-ar urca amanta, în lipsa soţiei, pe maşina de spălat. O sfinţenie certificată de etichete: *sîntem o familie unită,* aflu într-o zi de la părinţii care nu acceptau ca progenitura de 25 de ani să se mute de-acasă. *Familia este lucrul cel mai de preţ,* îmi spuse expeditiv un taximetrist, după care tot drumul îmi serveşte amănunte despre maşini şi întreţinerea tapiseriei.

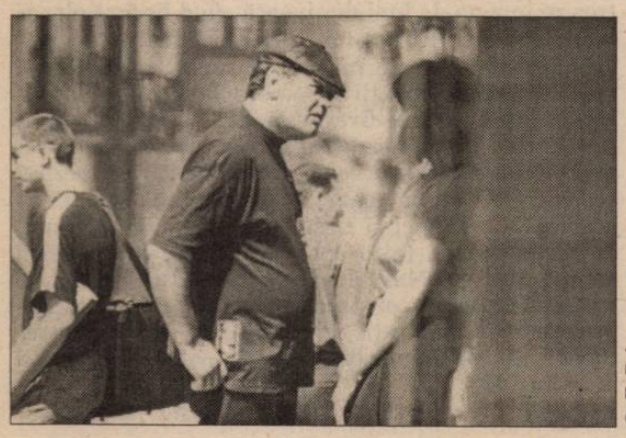

© F. Bobu

Alexitimia

În familia română, judecînd conform unor standarde de reprezentativitate, a fi incapabil să-ţi verbalizezi nuanţat sentimentele este mai degrabă regula. Interdicţia de a vorbi obiectiv, deci şi de rău, despre mamă-tată-fraţi-surori, este unul din pilonii reificării. *Cu părinţii mă înţeleg bine, cu frate-meu m-am răcit de cînd s-a mutat* (îmi spune o prietenă care în adolescenţă nu a ieşit niciodată seara datorită unei intense infuzii de spaime parentale). În mod normal, reprezentarea copiilor asupra părinţilor drept ireproşabili şi atotputernici rezistă nu mai mult decît ciclul primar. În cazul în care nu este alimentată intenţionat de un discurs familial al fantasmei perfecţiunii. O perfecţiune brutală care acoperă încetul cu încetul conţinutul autentic al relaţiei cu apa de roze a locului comun – *îmi iubesc mama, îmi iubesc tatăl* – şi, corolar, *familia este totul pentru mine.*

Aphanisis

Tabuul sexualităţii, punctul nodal al multor familii, pare a avea ca finalitate anularea dorinţei erotice a copiilor prin discursul unor părinţi uituci, invidioşi sau frustraţi. A-ţi petrece sărbătorile *în sînul familiei* este una din expresiile paradigmatice ale acestui discurs, unde erosul invaziv este cel fetal. Sexualitatea, trecută obstinant cu vederea, minimalizată sau anatemată, devine o forţă corozivă care legiferează transmiterea unui discurs culpabilizant de la o generaţie la alta. Pentru că dacă pe ea se bazează întemeierea, pe ea se poate baza şi dezmembrarea ideii de familie ca şi tot fuzional, în care copiii şi părinţii îşi sînt robi afectivi autosuficienţi. Îmi amintesc de o discuţie în care o prietenă, femeie la treizeci de ani, îmi relata că mama ei nu a mai vorbit o lună cu ea pentru că a surprins-o uitîndu-se, noaptea tîrziu, la *night show*-ul erotic. În sînul familiei.

© F. Bobu

Patogenia

Familia este arena proastei comunicări îmi spune un specialist în domeniu, accentuînd apocaliptic funcţiile ei patogene. Şi, ca o ancoră negativă, exemplele curg în lanţ, de la banala diadă conflictuală mamă-fiică sau tată-fiu, pînă la caracatiţele uriaşe ale familiilor invazive care sufocă orice iniţiativă personală. Îmi amintesc, se întîmpla undeva prin '87, o festivitate a unor notabilităţi locale, unde capul familiei, paraşutat parcă din peliculele lui Coppola, accepta cu naturaleţe ca fiecare membru bărbat al clanului să-i sărute inelul înainte de a se aşeza la masă. Doar îi făcuse oameni pe toţi, găsindu-le funcţii de gestionari sau administratori prin urbe. Îmi amintesc de atîtea rufe murdare, spălate cu vechiul detergent, fără agenţi tensioactivi şi înălbitori.

Nu poţi, totuşi, scăpa de apartenenţe. Nu poţi să scapi de apăsarea lor, nici de evocările momentelor de fuziune autentică. Iar dacă accepţi că smerenia este totuna cu sinceritatea, şi despre nespuse ar trebui să vorbim. În familie, sau aiurea. Şi de-abia atunci să-l dublăm vocal pe Hruşcă, cu *sărut mîna, tatăl meu, sărut mîna, mama mea.*

Simona POPESCU
scriitoare

Avem noi lucruri importante de făcut!

Familia şi familiarii

Probabil că o familie care te face să te simţi nefericit, prizonier şi străin e tot ce poate fi mai rău pe lume pentru oricine. Pentru scriitor (ca scriitor) poate fi fatal, libertatea fiind chiar motorul literaturii lui. Şi dacă te poate lăsa rece faptul că nu eşti înţeles şi susţinut de alţii, dacă poţi să întorci spatele nepriete-nilor, îmi imaginez că trebuie să fie cumplit ca distrugătorii tăi să fie chiar cei legaţi de tine, să trebuiască să-i suporţi veşnic sau să te scuturi de ei. „Am fost înşelat de ei şi totuşi nu pot, dacă nu vreau să înnebunesc cu totul, să mă revolt împotriva legilor firii", spunea undeva Kafka. Trebuie să fie la fel de sinistru să trăieşti lîngă indiferenţa şi neîncrederea lor, ca şi, îmi imaginez, îmbălsămat în adulare, ca un mort viu (mă gîndesc la soţiile vorbind despre soţii lor ca despre „maestrul", la copiii imbecilizaţi de presiunea imaginii parentale, ajungînd un fel de umbre parazite ale umbrei ilustrului părinte, pierzîndu-şi bunul-simţ al propriei, separatei individualităţi).

N-am simţit niciodată ceea ce trebuie să fi simţit Hemingway faţă de părinţii săi care, în copilărie, îl loveau cu peria de cap (mama), cu o curea de ascuţit briciul (tatăl) şi îl spălau pe gură dacă, de pildă, era prins minţind. De minţit am minţit şi eu! „Bate-ţi mama cît e tînără", spuneau suprarealiştii. Pentru mama am avut totdeauna o atitudine de protecţie, de parcă ea ar fi fost copilul meu (copil bun). Nu-mi amintesc să fi avut ieşiri tiranice, dominatoare. Nu-mi amintesc să mă fi certat vreodată urît sau să mă fi bătut vreunul dintre părinţi. Am înţeles doar din cărţi ceea ce Freud a numit „complexul Oedip" (chiar dacă el zicea că fiecare din noi sîntem o „mlădiţă din Oedip") sau ce descrie Jung ca fiind „complexul Electra". Ai mei au fost oameni cu bun-simţ. Nu s-au lăsat impresionaţi de pornirile mele artistice (muzică, dans, pictură), încurajate de bunica şi mătuşa mea. N-au considerat că e mare scofală că scriu poezii. Nici mai tîrziu, cînd am început să public cărţi, n-au fost impresionaţi. Era treaba mea. Dar m-au lăsat întotdeauna să cred că au încredere în mine. Nu m-au descurajat şi nici nu m-au împins spre o profesie „serioasă", cum au făcut-o majoritatea părinţilor prietenilor mei. Nu m-au rănit în amorul meu propriu, dar nici nu l-au gîdilat. Poate că toate nenorocirile se trag din copilărie, cum spune Freud. Poate că eu nu-mi amintesc lucruri semnificative în acest sens. Deşi ai mei nu erau părinţii din poveşti. Puteau fi, şi erau uneori, foarte enervanţi, ca toţi părinţii. Mecanismele de apărare, însă, mi le-am perfecţionat în lumea copiilor, care erau de-o răutate greu de exprimat în cuvinte. Atîta violenţă şi „luptă" (pentru putere sau supravieţuire) într-un timp atît de scurt precum cele cîteva ore de joacă intensivă nu cred să mai fi întîlnit vreodată de atunci încoace.

De indiferenţă faţă de ce credeam eu că fac bun, neîncredere ironică sau chiar ostilitate am dat din plin din partea celor pe care-i numesc „familiari" – un fel de rude, un fel de amici, un fel de cunoştinţe, un fel de „mamă-tată destul de fioroşi" (cum spune Gellu Naum undeva) de care te izbeşti tot timpul: în vizite, pe stradă, la şcoală, pretutindeni. E plin de ei pe lume. Te infantilizează, se uită la tine de la înălţimea vîrstei sau a funcţiei lor, te umplu eventual de „sfaturi", nu-ţi lasă nici o şansă să intri în viaţă pe cont propriu. Te pot distruge. Iar tu trebuie să fii politicos. Să-i asculţi. Să încuviinţezi. Să mulţumeşti. Şi cum să nu îl înţelegi atunci pe Kafka: „Prefer să-mi pun ochelari de cal şi să merg pe drumul meu pînă la ultimele limite, decît să-i las pe cei ce-mi sînt atît de ştiuţi, familiari, să se strîngă în jurul meu şi să-mi abată privirile în altă parte."

Despre „personalitatea schimbată" şi despre ce cred unii, alţii...

Undeva în *Omul fără însuşiri,* Musil făcea o comparaţie interesantă între persoanele care trebuie să împartă într-o călătorie vagonul de dormit sau camera de hotel şi persoanele care fac parte dintr-o familie: „Personalitatea e schimbată, se poate spune aproape schimbată, pe sub piele, cu o alta mai puţin proprie, originală: în locul Eului a apărut prima schiţă, resimţită limpede ca neplăcută şi ca diminuare proprie, dar totuşi irezistibilă a unui Noi." Astfel, legătura cu celălalt, pe de o parte, şi retragerea „precipitată a propriului eu din această legătură" (amîndouă reacţiile fiind în „însăşi natura noastră"), „se contopesc confuze în noţiunea de familie". Cred că sînt mulţi indivizi care ajung un fel de hibrizi nefericiţi între „eu" şi „noi", se dizolvă în „căldura" familiei sau se macerează în „răceala" ei. Sînt oameni pe care însoţirea cu altcineva îi micşorează, îi „deviază". Sau dimpotrivă! Sau pur şi simplu nu se lasă! Mi se pare mult mai mare potenţialul distructiv al „familiarilor". Ei pot avea un rol covîrşitor asupra schimbării personalităţii cuiva. Îi confiscă „eul" sau i-l contaminează. Sînt foarte multe forme de hibridizare a lui „eu". Ibsen credea că familia pune pe oricine amprenta sclaviei. Dar sînt atîtea lucruri care pot pune pe un om amprenta sclaviei. Familia e ultima la rînd, aş zice.

Am crezut multă vreme, ca mulţi alţii, că, dacă eşti scriitor, e mai bine să nu ai copii. „Cum aş fi putut dobîndi liniştea interioară necesară muncii mele, cu odaia mea plină de corvezile domestice şi de gălăgia copiilor?", mărturisea Rousseau. A fost o vreme cînd mi-am pus aceeaşi întrebare. Tîrziu am aflat că şi-a abandonat cele cinci odrasle pe la orfelinat fără să-i mai pese vreodată de soarta lor, jurîndu-se că ar fi putut fi un tată bun. Mi-e greu să-l înţeleg, dar nu-l judec. O prietenă scriitoare îmi spunea că nu vrea să aibă copii pentru că asta ar „îmblînzi-o", ar „domesti-ci-o", n-ar mai avea putere pentru scris, n-ar mai fi la fel de radicală. N-ar mai interesa-o. Un amic îmi zicea acelaşi lucru chiar ieri: dacă ar deveni tată ar avea, probabil, atîta satisfacţie, încît s-ar lăsa total de scris. Mai demult, un prieten al meu încerca să mă convingă că marea primejdie pentru un scriitor este fericirea de familie şi fericirea în general. Un scriitor n-ar mai avea, din această cauză, nimic de fiară rănită în el, nimic dramatic, tragic şi autentic.

Ce cred eu

Cred că atunci cînd scrii eşti fantastic de singur. Nu e o singurătate egoistă, e o singurătate care-i cuprinde pe toţi cei pe care i-ai iubit vreodată. Uiţi de bune şi rele, de fericire şi nefericire. Intri într-o zonă în care toate lucrurile şi cuvintele nu se mai opun sau se convertesc în altceva, lucrează altfel. Eşti în zona lui „dincolo de bine şi rău", dincolo de „fericire şi nefericire". Nimic, de la un punct încolo, nu te poate face mai radical sau mai puţin radical decît eşti. Nici o fericire din lume nu estompează nevoia de clarificare de sine pe care o are un scriitor, dacă o are. Nu ştiu de ce am lega veşnic literatura de nefericire, de boală, de păcat, de vină, de moarte. Zarathustra al lui Nietzsche avea dreptate cînd îi respingea pe „predicatorii morţii", „tuberculoşii sufletului" care „abia născuţi", „încep să moară, avizi de-nvăţătura oboselii şi a renunţării". Reversul literaturii „înfiorate" nu este literatura zglobie, ţopăitoare şi simpatică! Dimpotrivă, îmi vine să zic! Poate avea dreptate, însă, amicul de mai deunăzi. Dacă literatura e atît de legată de catastrofă, de sfîrşit, de moarte, un copil distruge într-adevăr orice spectru fantomatic care îţi dă tîrcoale, te readuce, măcar pentru o vreme, la viaţa adevărată şi limpede. Dacă nu eşti în stare să vezi nimic în această limpezime, poţi să te tulburi liniştit crezînd că ai acces la adîncimi profunde. De nu mai poţi să cînţi lugubra existenţă pe care-o cîntă toţi, cu-atît mai bine pentru tine!

În altă ordine de idei, acum cîteva săptămîni, am văzut pe un post francez cum o scriitoare, întrebată fiind ceva în calitatea ei de mamă, a pufnit în rîs şi a spus ziaristei care încerca s-o „domesticească": „Eu sînt aici ca scriitor, dacă vreţi de la mine să vă vorbesc ca mamă, am plecat". A nu se confunda!

Avem lucruri importante de făcut

Am o fetiţă de nouă luni, Alexandra. Inutil să vă spun că nu mai e alta ca ea pe lume. De cînd a apărut în viaţa mea, mi se pare că lucrurile au importanţă în alt fel. Tot ce mă umilea înainte a căzut în ridicol. Toate nimicurile care mă sîcîiau au fost rase dinaintea mea. Zilnic ne aduce sumedenie de mici bucurii. E ca şi cum pe lîngă viaţa mea de dinainte aş mai avea o viaţă. Sigur că sînt momente cînd, vrînd să scriu ceva, aud alături fîşîit de pungi, televizorul merge, Bogdan vorbeşte interminabil la telefon, soacra mea, Bob, izbeşte nişte oale, Alexandra chiuie de zor. Mă gîndesc din nou la Kafka: „Vreau să scriu, cu o încordare constantă, care-mi zvîcneşte pe frunte. Stau în camera mea, în acest cartier general al vacarmului care domneşte în toată casa. Aud cum se trîntesc uşile şi prin larma asta aud doar paşii celor care aleargă mereu de la o uşă la alta, aud chiar trosnetul metalic al uşiţei de la soba de gătit din bucătărie [...] mă întreb dacă n-ar trebui să deschid uşa, doar puţin, s-o crăp abia simţit, să mă tîrăsc pe duşumea, ca un şarpe, în camera de alături, şi să le rog pe surorile mele şi pe guvernantă să facă în sfîrşit linişte." Îmi vine şi mie să mă ridic de pe scaun, să mă strecor ca un şarpe-balaur, dar, ajungînd în camera în care chiuie Alexandra, şarpele-balaur se topeşte brusc. Nici că-mi mai pasă de scris. Poate să aştepte. Avem noi lucruri mai importante de făcut aici. De pildă să rîdem. Vine şi Bogdan.

Svetlana CÂRSTEAN
scriitoare

Valori ale familiei. 3 exemple

Mirosul de ardei copţi. Pe o tablă veche, încinsă, ardeii sînt puşi cuminţi, unul lîngă celălalt, şi sacrificaţi. Încep să sfîrîie, să pocnească. Mama spune continuu ceva, poate lor, poate ţie. Mirosul ardeilor începe să te învăluie, să te învelească şi pe tine într-un fel de pieliţă subţire la fel cu a lor. Dar nu una zbîrcită, ci fermă şi sigură. Mirosul urcă, se împrăştie nestingherit la vecinii de deasupra. Ştii prea bine asta, pentru că de cîteva ori pe zi simţi acelaşi miros invadînd camerele tale şi sosind din alte părţi, de pe alte table vechi, poate ruginite.

Aţipeşti puţin în căldura mirosului lor, numai mama e vigilentă şi-i întoarce pe toate părţile. E o adevărată profesionistă. Ardeii aceştia sînt dovada ei supremă de dragoste şi de pricepere. Cu buricele degetelor pîrlite de la fierbinţeala codiţelor de ardei, se întoarce spre tine şi-ţi smulge, ca prin vis, promisiunea că îi veţi curăţa împreună de pieliţa coaptă. Alte discuţii, alte lîncezeli înăuntrul bucătăriei.

Baia de sîmbătă seara. E baia generală. Întîi copiii, pe rînd, apoi părinţii. Tu faci parte din prima categorie. Cada e umplută cu o apă fierbinte, în care, la început, nu poţi să bagi decît un deget de la mînă şi unul de la picior. Te învîrteşti pe lîngă ea, amîni scufundarea şi te concentrezi asupra foielii din spatele tău. Se pregătesc prosoape aspre din bumbac şi pijamale din finet. În curînd, toată atenţia se concentrează numai asupra ta, eşti mînat din spate spre apele clocotite, ca un pui abia tăiat, care trebuie obligatoriu opărit. După multe chinuri şi văicăreli, chiar şi cea mai fierbinte apă ţi se pare o jucărie. Pentru început, stai în picioare şi din cînd în cînd mai scoţi cîte unul afară şi-ţi admiri cizmuliţele roşii pe care fierbinţeala ţi le-a desenat pe gambe.

Apoi începe lustruirea ta. Se presupune că eşti atît de murdar, încît ai nevoie de un tratament îndelungat şi plin de zel. Trei porţii de şampon pe cap şi două spălări cu săpun LUX pe faţă, aceasta este raţia ta. Plus restul. Eşti încă destul de mic, aşa că te spală mama, ca ea să fie şigură, la sfîrşit, că vei arăta ca scos din cutie, nou şi fără pată. Mamelor le place cu siguranţă să aibă copii imaculaţi şi fac tot ce le stă în puteri pentru asta.

Somnul de duminică după-amiaza. S-au făcut ciorbe, perişoare, alte mîncăruri, eventual o plimbare la piaţă, s-au aruncat vorbe prin aburii bucătăriei, acum e după-amiaza, urmează somnul, trezirea, filmul de duminică seara, emisiunea de divertisment, emisiunea de romanţe, imnul naţional, alt somn, altă trezire în ziua de luni dimineaţă, cînd fiecare pleacă la treaba lui. Pînă una, alta, în curînd toţi vor aluneca pe neştiute în primul somn, cel de după masa de prînz. Părinţii în camera lor, copiii în altele, legaţi între ei prin fire nevăzute, însă puternice. Aceste fire îi vor face să aibă vise şi coşmare asemănătoare şi poate aceeaşi durere de cap la trezire, aceeaşi greutate în ceafă. Ei se scufundă de fapt în aceleaşi ape adînci şi tulburi, în aceleaşi plăpumi, dorm pe acelaşi fel de perne, cu mirosuri şi flori asemănătoare. Navighează probabil diferit şi se lovesc doar de alte obstacole. Se trezesc înlănţuiţi în propria lor transpiraţie, în căldura umedă a aşternuturilor, atît de buimăciţi, încît ştiu că au fost cu toţii în acelaşi loc.

Răzvan RĂDULESCU
scriitor

Mitul artistului nefamilist

Un artist nefamilist al generaţiei '70 m-a întrebat odată, în contextul unui bavardaj fără pretenţii, ce cred eu că s-ar fi întîmplat dacă, în loc să moară sublim din amor unul pentru altul, Romeo şi Julieta s-ar fi sincronizat mai bine în executarea trucului cu otrava şi, ulterior, s-ar fi căsătorit. N-ar fi fost asta o mare ratare? Nu şi-ar fi pierdut opera întreaga ei valoare tragică? Am mari îndoieli în această privinţă. Admit cel mult că povestea şi-ar fi pierdut o parte din valoarea comercială pe care trebuie că a avut-o la vremea ei. Nu am însă nici o rezervă în a mi-l imagina pe Romeo, cîţiva ani mai tîrziu, ceva mai împlinit la trup, dar încă şarmant, stînd la o masă şi repartizînd bugetul. O mare parte din bani se va duce pe daraverile casei (Julieta îşi doreşte *grand train de maison* şi ştie să o ceară atît de convingător), servitori, rădvan cu roţi aurite, trei bucătărese, şi mai e şi doica, tot mai senilă, dar aici nu e nimic de făcut, trebuie ţinută pe lîngă casă pînă cînd o să moară. Nu poţi să arunci în stradă un om care ţi-a făcut bine odată. Două sute, ba nu, o sută cincizeci de florini vor merge către artele frumoase şi practicanţii lor – Romeo a rămas în fond un suflet delicat şi, chiar dacă nu-i mai vine la îndemînă să compună sonete el însuşi, cum făcea pe vremea cînd o vizita pe Julieta sub balcon, tot se mai bucură cînd le citeşte. Muzica îi deşteaptă şi ea o plăcută tulburare a simţurilor şi, cînd aude lăute ciupite sau viele cu bîzîit nazal, vede prin faţa ochilor tot felul de flash-uri: un bal mascat, un costum de pelerin, o mînă de dimensiuni mici cu încheietura strînsă în tafta, pe care se apleacă să o sărute. În nări simte mirosul de mosc al acelei mîini. O sută cincizeci de florini sînt prea îndeajuns.

De două secole încoace, mitologia romantică spune aşa: un artist autentic nu poate fi familist. Între aceste două instituţii s-a pronunţat divorţ pe temei de incompatibilitate. Şi, pentru ca nimeni să nu aibă vreo îndoială că aşa stau lucrurile, sînt invocaţi artişti remarcabili, cu o viaţă de cuplu aleatorie: pictori celebri care se culcă în neştire cu modelele lor, muzicieni geniali, dar infideli, poeţi inspiraţi care se droghează cu alcool, absint, sau LSD, prozatori prolifici în toate sensurile. Pe scurt, artistul nu poate avea nevastă. El are cel mult muză. Artistul, pentru a crea, are nevoie de zbateri, azi poate fi exuberant, mîine poate cădea în autism, el este un descoperitor al eternului feminin, orice experienţă îl îmbogăţeşte. Artistul este deasupra moralei. Ce-i poate oferi lui familia? Constrîngeri. Un cod moral restrictiv, o nevastă cicălitoare care îl distrage de la misiunea lui, (aceea de a dărui omenirii prezente şi viitoare nestemate de simţire), copii de întreţinut, datorii de plătit.

Pentru Lorenzo, care de cinci ani de zile tot construieşte o capelă şi face banii să dispară ca în pămînt, se află pe masă două pungi. Patru sute de ducaţi sînt bani, nu glumă. Romeo oftează. A auzit, însă nu te poţi bizui pe zvonuri, că Lorenzo şi-a deschis în Montova o apotecă sofisticată, de fapt un *drug-store* în toată regula, şi că acolo poţi găsi poţiuni pentru toate întrebuinţările, legiuite sau nu. Romeo apucă pana, o înmoaie în călimară şi notează pe hîrtie, în dreptul numelui bătrînului preot: „Lorenzo, de cercetat". Taie şi scrie alături: „Lorenzo, patru sute de ducaţi", apoi împinge două pungi durdulii din stînga în dreapta, sau, cum ar veni, de la „luat", la „dat". Priveşte spre pungile din zona „luat" şi socoteşte în gînd că nici luna asta nu o să-şi poată cumpăra iapa aceea focoasă la care visează noapte de noapte: gleznele fine şi pline de nerv, crupa mlădioasă, torsul elegant cu muşchii împletiţi graţios, iată o mîndreţe de animal pe care contele Orsino are dreptate să ceară două mii de florini. Romeo simte în nări mirosul de mosc, iar pe umăr apăsarea unei mîini de dimensiuni mici şi întoarce capul spre dreapta, sus. Aşa cum o vedem noi din profil, Julieta nu diferă mult de picturile vremii. Are o frunte înaltă şi bombată – este rasă de la implantaţia frontală pînă aproape de vertex, iar urmele verzui ale părului sînt ascunse sub pomezi şi pudră. Are un nas drept şi început de guşă, dar nu e nimic supărător în asta. Rochia se strînge rotund cu un fir deasupra sînilor şi, cu un alt fir, imediat dedesubt, după care coboară în cute arcuite convex. Poate din această cauză, Julieta pare însărcinată. Însă toate femeile lui Pisanello, Ucello sau de la Francesca par, din cauza vestmintelor, însărcinate. Aşa că acesta nu este un indiciu valid.

Ca întotdeauna în cazul mitologiilor romantice, substanţa realităţii este alterată, astfel încît să coincidă cu argumentaţia dezideративă a mitului. De aceea, artişti cu totul remarcabili, care au dus o viaţă de familie normală, sînt escamotaţi, nu numai dintr-o listă de exemple citate în favoarea mitului, ci, ceea ce este mai grav, din orice fel de top valoric, după o gîndire de tipul: „dacă un fapt real infirmă teoria, atunci acel fapt nu există." Practic, dacă modelul de artist pe care îl doreşte mitul este unul iresponsabil, imatur, pietrificat într-o perpetuă adolescenţă (aproximativ vîrsta lui Romeo cînd făcea curte Julietei), atunci artiştii maturi, responsabili etc. nu intră în calcul. În mod surprinzător, acest mit funcţionează, atît în articulările sale, cît şi în tipul de erou pe care îl consacră, după regula ficţiunilor comerciale.

Cincisprezece ani mai tîrziu, Romeo va calcula cît îl costă întreţinerea în universităţi a celor trei băieţi ai lui. Or învăţa? Or fi oameni de ispravă? Sau cheltuiesc banii cu femei? Ştie din proprie experienţă că oraşele universitare sînt pline de ispite şi că mintea tinerilor este crudă şi uşor de sucit. La cei patruzeci de ani ai săi, Romeo este un gentilom respectat şi preţuit încă de doamne. Ca să nu le dezamăgească, a comandat pentru sine nişte ciorapi din fir roşu *sang de pigeon*, dintr-o ţesătură elastică, însă fermă. Varicele (acele urîcioase reptile vineţii care-i încolăcesc gamba dreaptă) trebuie ascunse, presate înapoi sub pielea din care încearcă să iasă. Uite, Julieta poartă rochii lungi care-i acoperă complet gambele. De fapt, arareori poate fi zărit vîrful pantofului ei de sub faldurile rochiei. Julieta s-a retras la ţară şi-i scrie scrisori, cîteodată lungi, cîteodată scurte, care se termină invariabil cu formula „Noapte bună, noapte bună. Despărţirea / este un chin atît de dulce / încît ţi-aş spune noapte bună pînă mîine".

O ficţiune este comercială în măsura în care vinde în exclusivitate senzaţii tari şi personaje exemplare: indivizi cu eul la fel de contorsionat ca şi muşchii braţelor – fără alt prieten în afara unui pistol de calibru mare – se aleargă pe autostrăzi cu puzderii de agenţi secreţi; maşinile sar în aer, magazinele sînt devastate, sîngele ţîşneşte spasmodic din jugulare, vulcanii erup, bătrînii, femeile şi copiii mor pe capete, lacrimile şiroiesc pe obraji, dinţii scrîşnesc şi pămîntul se crapă, înghiţindu-l în cele din urmă pe antagonist. În spatele personajului justiţiar, pădurile sînt în flăcări, iar oraşul zace în ruine: s-a făcut dreptate.

Personal, am un interes limitat pentru soarta acestor eroi romantici şi pentru ficţiunile care îi înglobează. Aş fi mai curînd curios să mi se spună o poveste despre ce s-a întîmplat cu cei ale căror maşini au ars precum chibriturile pe altarul dreptăţii, dacă erau asiguraţi sau nu, şi, dacă da, cum şi-au recuperat banii. A fost un proces? Sau să fiu informat despre ce s-a întîmplat cu locatarii imobilelor rase pînă la temelie: au primit apartamente sociale din partea municipalităţii? Pînă le-au primit, unde au locuit? Sau, aş fi tentat să aflu ce au avut de spus soţiile defuncţilor presăraţi din zece în zece metri pe traseul eroului nostru. Şi-au îngropat morţii cu pompă, au reuşit să-i mai identifice, i-au ars şi le-au aruncat cenuşa în vînt? Vreau să ştiu ce se întîmplă de fapt cu lumea pe care marea ficţiune o sacrifică, pentru ca mecanismele ei strălucitoare să funcţioneze fără spasm.

La şaizeci de ani, pe Romeo îl supără guta. Îşi petrece ziua privind pe fereastră şi mîngîind alternativ trei levrieri încolăciţi la picioarele jilţului, grijuliu să nu defavorizeze pe vreunul. Dacă ar fi să facă bilanţul vieţii pe care a dus-o, s-ar putea declara mulţumit: a avut trei copii iubitori care nu i-au făcut numele de ruşine. Doi s-au aşezat la casele lor, au acum copii la rîndul lor, însă depărtarea (unul din băieţi este în Florenţa, celălalt la Padova) nu i-a îngăduit să-şi exerseze arta de a fi bunic. Al treilea băiat şi-a încununat numele de glorie, dîndu-şi viaţa într-una din campaniile militare ale contelui Orsino – Romeo nu mai ţine minte precis care, căci au trecut ani buni de atunci. Orsino – ce mîndreţe de cai avea. Din nenorocire îi dădea prea scump. Pur sînge. Ce gambă, ce eleganţă a torsului. Ce trap lin. Julieta a fost o mamă bună pentru băieţi. A fost o soţie exemplară, şi asta s-a văzut din numărul mare al celor care au plîns-o. Nu s-au zbătut în lipsuri. Deşi, dacă nu forţa el nota la vremea respectivă (ah, trucul acela de adolescenţi cu otrava – Romeo îşi acoperă jenat faţa cu mîinile, deşi este singur în cameră şi, oricum, gîndurile nu răsună în afara craniului) şi dacă încerca diplomatic să-i convingă pe ai ei să le dea binecuvîntarea, poate că ar fi fost mai bine. Socru-său s-a uitat întotdeauna urît la el, iar despre zestre normal că n-a fost vorba. În fine, acestea sînt calcule de om bătrîn. Să fie tînăr din nou, tot aşa ar face. Ce e amuzant e că, de cîte ori simte înţepături în capul pieptului, se gîndeşte mai intens la Julieta. Sau invers: de cîte ori se gîndeşte la Julieta, simte înţepături dezagreabile în capul pieptului.

Conform unei logici specifice oricărui mit forjat în umbra sensibilităţii romantice, dacă artefactul, pentru a-şi asigura coerenţa, operează secţiuni convenabile în continuumul real, atunci şi artistul, ca operator al artefactului, are dreptul să aleagă din viaţă acele porţiuni care îi sînt pe plac. „Viaţa mea este opera mea" (sau invers), vor clama diverşi artişti de-a lungul secolului. Ca şi eroul unui film de acţiune, artistul, eminamente singur – pistolul de calibru mare este unicul lui aliat, tratează conjuncturile fără funcţie dramaturgică (femeile, mariajul, obligaţiile sociale) drept decor, şi nu se simte cîtuşi de puţin obligat să suporte consecinţe pentru distrugerile aduse. Fiecare tip de sensibilitate generează un anume model de artist şi un anumit model de ficţiune. Sensibilitatea romantică vrea ca Romeo să moară atunci cînd pasiunea sa este intensă, adică atunci cînd modelul lui fictiv coincide cu modelul artistului romantic. Un Romeo însurat sau bătrîn nu prezintă, în acest caz, nici un interes. Dacă Romeo ar fi murit de moarte bună, la şaizeci de ani, privind pe fereastra camerei sale, atunci singura porţiune din viaţa lui care ar fi contat (pentru că s-ar fi confundat cu opera) ar fi fost acel moment precis din adolescenţă.

Din stradă, pe fereastra deschisă, se strecoară mici efluvii de mosc. Unul din levrieri se ridică, cască şi se aşază la loc. Romeo închide ochii şi vede pe ecranul pleoapelor, în clar-obscurul unei săli amenajate pentru bal, nişte muzicanţi aşezaţi într-o lojă suspendată şi mulţi dansatori purtînd măşti, învăluiţi în pelerine. Sub un portal întunecos, o poate deslusi pe Julieta. Este îmbrăcată cu o rochie albă şi are la spate o pereche de aripi confecţionate din pene de gîscă, lipite de-a lungul unui stelaj metalic.

Irina NICOLAU
scriitoare

Familia mea de sînge

– compunere –

În mod obişnuit, cînd scriu un articol, indiferent de temă, strecor o istorioară despre familia mea. Mai bine spus, eu nu fac nimic, istorioarele se strecoară singure, iar eu am slăbiciunea să le las. În cazul de faţă, fiind vorba despre familie, personajele, cu poveştile lor cu tot, s-au dat cu doi paşi înapoi şi au adoptat postura omului discret care nu se bagă. Aşteaptă să le fac un semn. Dar n-am să le chem! S-ar bulucı şi ar vorbi dintr-odată ca la greci. Prefer să evit halimaua şi să vorbesc eu despre ele, explicîndu-le ce şi cît le datorez.

De la bunicii Gheorghe şi Spiru am moştenit sentimentul onoarei. Ori de cîte ori am fost ispitită să comit un gest nedemn mi-a fost ruşine de ei. De fapt, nu l-am cunoscut pe nici unul, muriseră demult cînd m-am născut. Au fost oameni comuni, dar foarte de treabă.

Bunice am avut trei, Irina, Caterina şi Mari – femei care şi-au petrecut singure o mare parte din viaţă. Experienţa lor a fost pentru mine un exemplu de supunere şi răbdare. Fără acest exemplu nu aş fi aflat niciodată cîtă putere îţi poate induce datoria împlinită.

Cele cîteva zeci de mătuşi, unchi, veri şi verişoare m-au făcut să cunosc valoarea lui *împreună*. Cînd ne strîngeam la sărbători şi la nunţi aveam sentimentul că sîntem buricul lumii. Stăteam împreună şi petreceam zile în şir. Nopţile, care apuca un loc în pat dormea în pat, care, nu, se culca pe jos.

De la tata am învăţat puţine lucruri. N-ai ce să înveţi de la o furtună sau de la un taifun. Persoana lui copleşitoare a constituit pentru mine prima confruntare cu puterea. Îţi pierzi vremea luptînd cu puterea, găseşte o soluţie ca să ieşi din incidenţa ei! Iubirile exprimate sumar am ajuns să cred că sînt cele mai durabile. La urma urmei, acesta este lucrul cel mai important pe care l-am descoperit în relaţia cu el.

Mama mi-a dat învăţătura blîndeţii şi a încrederii. Enorm de multă blîndeţe şi tot atîta încredere. Nu pot să uit ce a spus unei mătuşi care era alarmată că beau prea mult – era vremea cînd studenţii se întreceau să golească sticle de votcă bună. Şi mama i-a zis calmă, la noi în familie nu există beţivi, am încredere în ea, nu-ţi face nici o grijă.

Cu sora mea am experimentat de la început o relaţie de parteneriat. Principiul este *dă-mi tot ce ai şi eu îţi dau tot ce am ţie*. Odată consfinţită înţelegerea, fiecare îşi ia cît îi trebuie. Este o formulă bună, o recomand.

Mai este şi nepoata Ana, oglindă-oglinjoară, de la care aflu, privind-o, cît am îmbătrînit. Ea mă ajută să înţeleg că tinerii sînt altfel şi că nu trebuie să încremenesc în proiect dacă ţin să comunic cu ei.

Ce pot să mai spun despre valorile familiei? Pentru mine familia înseamnă tot. Mă simt locuită de fiecare unchiuleţ zgîrcit şi mătuşă zăpăcită. De cîte ori spun *eu*, ar trebui să spun *ei*.

Ştiu că de la o zi la alta importanţa familiei scade şi că sîngele se face apă. În mod inexplicabil pentru mine, oamenii nu se tem de singurătate. Azile şi stabilimente de tot felul preiau greutăţile familiei, bolnavii, copiii, bătrînii. Exemplul de solidaritate pe care familia îl dădea societăţii va trece în uitare, unde vor trece încă multe alte valori devenite inutile într-o lume care se mulţumeşte cu purtări corecte. În ce mă priveşte, pretind mult mai mult.

Z. ORNEA

Dobrogeanu-Gherea, un familist împătimit

Nimic nu mi se pare mai potrivit, atunci cînd e vorba de relevat valorile familiei, decît să evocăm personalitatea lui Const. Dobrogeanu-Gherea. Născut în 1855 într-un tîrg din apropierea Harkovului, viitorul Gherea a intrat, ca licean, în mişcarea narodnică rusă. Descoperit şi urmărit de Ohrana ţaristă, trece graniţa şi ajunge la Iaşi, în octombrie 1875, unde, neştiind nici o meserie, face diferite munci, inclusiv cea de pavator. Ajunge în Elveţia, la Zürich, de unde e retrimis, de conducerea mişcării narodnice, la Iaşi pentru a supraveghea tranzitarea literaturii ilegale spre Rusia. Aici, în capitala Moldovei, se îndrăgosteşte de el o tînără poloneză de 16 ani, Sofia Parcevki şi, repede, concep un copil, Ştefania, viitoarea soţie a marelui eseist Paul Zarifopol. Erau, de acum, o familie şi Gherea, cu cultul familiei, se zbătea din greu să-şi procure mijloace pentru a o întreţine decent. Tot căutînd un rost, ajunge cu ai săi la Bucureşti şi Ploieşti, unde, în 1878, izbuteşte să obţină, de la trupele ruseşti aflate pe teritoriul României, în vederea războiului oriental, un antreprenoriat pentru spălătorii în cîteva oraşe (Buzău, Brăila, Galaţi). Antrepriza îi merge de minune, ajungînd să pună deoparte aproape 10.000 de lei. Dar era mereu îngrijorat ca Ohrana să nu-i dea de urmă. De ce s-a temut, n-a scăpat. În toamna lui 1878 e arestat ilegal (deşi dispunea de un paşaport de cetăţean american) şi transportat, în secret, în Rusia. Degeaba au fost protestele şi reclamaţiile autorităţilor româneşti. Tînărul nostru, după un scurt stagiu la închisoarea petersburgheză Petropavlovsk, e exilat la Polul Nord, undeva în apropierea graniţei cu Norvegia. A avut noroc că era vara polară, încît a putut fugi, cu o navă norvegiană, împreună cu alţi doi colegi, şi, de acolo, după dificile peripeţii, prin Londra, a ajuns din nou acasă. Şi-a descoperit, bucuros, familia mărită cu un băieţel, Alexandru, născut cît peregrinase el. Se punea, din nou, problema asigurării celor necesare traiului, pentru familie, la care ţinea enorm. După multe alte întîmplări şi după ce practicase diferite meserii, în 1882 se iveşte posibilitatea obţinerii concesiunii restaurantului din gara Ploieşti. Şi-a pus în acţiune diferite relaţii, printre care apelul la C. A. Rosetti, care proteguia mişcarea socialistă românească (în care viitorul Gherea începuse să îndeplinească un rol de seamă) şi, după zbateri pentru procurarea banilor necesari concesiunii, o obţine. Gara Ploieşti (astăzi Ploieşti Sud) era, atunci, un important nod de cale ferată (aici organizîndu-se garniturile spre Moldova şi chiar spre Transilvania, de unde şi expresia, atunci mult uzitată, „a întors-o ca la Ploieşti"), toate trenurile de trecere fiind oprite pentru mai mult timp. Evident, restaurantul gării era, în tot acest timp, mult frecventat, iar patronul trebuia de abia să înveţe meseria, deşi, pe vremuri, prin 1876, mai avusese un restaurant în Bucureşti, pe strada Smîrdan, repede capotat. A fost ajutat de socrul său, proprietarul unui restaurant la Iaşi, care, deplasat la Ploieşti, l-a învăţat pe Gherea cît de cît meserie. Dar era cumplit de greu. Există o faimoasă scrisoare, din 1902, a lui Gherea către Ştefania şi Paul Zarifopol, stabiliţi în Germania, la Leipzig. Acolo Gherea, acum rău neurastenic, precizează că toată viaţa sa (avea, în 1902, 47 de ani) a stat sub semnul unui *tour de force*. Şi mărturiseşte îndurerat: „Un restaurant în gară e prin sine una din cele mai grele afaceri ce se poate închipui, zgomotul de la gară, fluieratul maşinelor, dangătul clopotelor, fuga cu care intră şi trec pasagerii prin restaurant, graba pasagerilor şi frica de a nu pierde trenul, necesitatea de a servi în zece minute o mulţime de oameni, a încasa parale, nervozitatea, graba şi frica pasagerilor, toate acestea creează o atmosferă de adevărată nebunie, şi în această atmosferă să trăieşti anii... Dar această greutate obicinuită pentru toţi restauratorii, la mine se ridica la o potenţă mult mai mare din multe cauze. Prima, că n-am fost nici restaurator de meserie şi nici negustor de temperament. Sunt tot aşa de puţin negustor de temperament cît eşti şi tu, de pildă. Să nu rîzi, e purul adevăr. Am făcut totuşi negustorie, e că n-am putut face altfel, şi pentru a o face am cheltuit de o mie de ori mai multă forţă nervoasă decît ar fi făcut un negustor adevărat... Astfel, primii opt ani aproape am lucrat în continuu zi şi noapte (fiind toată noaptea trenuri de persoane), opt ani aproape n-am dormit în pat, ci două, trei ceasuri pe noapte pe banca restaurantului, în aşteptarea sosirii trenurilor. Dimineaţa plecam la piaţă iar toată ziua iar trenurile şi atmosfera nebună din restaurant". Dar n-avea alternativă pentru a-şi putea întreţine şi rostui familia. Şi, de adăugat, restaurantul gării Ploieşti, ajuns vestit, era şi un loc ştiut pentru socialişti ruşi în trecere prin România, păzit, de aceea, cu atenţie, de poliţie. Şi, în această agitaţie demenţială, Gherea a şi scris, impunîndu-se, prin ale sale *Studii critice*, publicate mai întîi în revistele *Contemporanul* şi *Literatură şi ştiinţă*, drept unul dintre proeminenţii critici şi teoreticieni literari, din 1886 pînă tîrziu la începutul veacului. Gherea a prins cheag, prin munca sa istovitoare. În 1881, cînd am întreprins cercetări pentru biografia *Viaţa lui C. Dobrogeanu-Gherea* (1982), am descoperit, în arhivă, documente revelatoare care atestau faptul că eroul cărţii mele adunase o frumoasă avere. (Avea, la începutul veacului o cotă parte a unui restaurant cu grădină şi în Bucureşti) în acţiuni la bănci (producătoare de dobînzi), o vilă la Sinaia şi o casă în Bucureşti. Şi asta deşi, generos fiind, cu ethosul său de social-democrat, a cheltuit enorm pentru subvenţionarea mişcării socialiste româneşti (al cărei doctrinar era) şi chiar pentru ajutorarea foştilor prieteni din mişcarea socialistă rusă. A locui la Gherea un timp indefinit era o chestiune obişnuită (odată, la sfîrşitul veacului, Toni Bacalbaşa, devenit redactor la o gazetă socialistă ploieşteană, declara, cu umorul care nu i-a lipsit niciodată, că el este, în casa lui Gherea, un „refugiat economic", nu politic).

Evident, din această trudă năucitoare, prima lui grijă a fost familia (în 1895, cînd Gherea avea 40 de ani, i s-a mai născut un băiat, Ionel). Cei doi copii mari au fost trimişi la studii în străinătate. Ştefania, la studii muzicale (pian) la Conservatorul din Leipzig, iar Alexandru la studii inginereşti la Charlottenburg. Gherea n-a avut noroc cu copiii. Ştefania n-a ajuns o celebră pianistă, iar Alexandru, deşi a lucrat o vreme ca inginer, s-a angajat (moştenire de la tatăl său) în lupta militantă socialistă, apoi comunistă, sfîrşind-o, în 1938, în urma unui proces stalinist, împuşcat ca prieten al lui Rakovschi. Fiul a refăcut, invers, destinul tatălui său, plecînd în Rusia, de unde tatăl său se refugiase, murind acolo întemniţat. Pînă la urmă, familia Gherea şi-a plătit tributul faţă de molohul rusesc. Ioan (Ionel), deşi trimis, şi el, în străinătate pentru studii în filosofie, n-a izbutit să termine facultatea. Dar era un excelent pianist (ajungînd, de prin 1927, să fie acompaniator al lui Enescu în concertele pe care le organiza în ţară). Era şi un cugetător adînc (se formase intelectual sub îndrumarea lui Paul Zarifopol, în casa căruia, de la Leipzig, locuise ani buni), a publicat eseuri în revistele prestigioase ale ţării, debutînd cu remarcabila carte, în limba franceză (în care scria fluent), *L'homme et le monde*. Carieră n-a făcut. L-am cunoscut prin 1956 (a murit, în 1977), o ducea greu şi pe apucate, publicîndu-i, la Editura Minerva, prin 1971, un amputat (de cenzură) volum de *Eseuri*. Dar tatăl copiilor, criticul şi sociologul Dobrogeanu-Gherea, se străduise să le asigure o educaţie aleasă şi un trai îmbelşugat. Pe fiica sa Ştefania, căsătorită cu Paul Zarifopol, a întreţinut-o ani lungi, celebrul eseist refuzînd să se înapoieze în ţară, trăind comod şi cuprins la Leipzig pînă în 1914 şi nu s-ar fi întors de n-ar fi izbucnit primul război mondial. Cum, în 1916, înaintea intrării ţării noastre în război, ne aliaserăm cu Antanta (care, pentru Gherea, însemna, înainte de toate, Rusia) şi fiindu-i teamă să nu fie din nou răpit de Ohrana, bătrînul Gherea (n-avea, totuşi, decît 55 de ani!) s-a refugiat în Elveţia, la Zürich, singur, departe de ai săi. Şi, cum era un familist împătimit, suferea enorm că poşta, funcţionînd anapoda în vreme de război, n-avea veşti de la familie, singura valoare în care mai credea acum. Scrisorile sale şi cele ale familiei erau parcă azvîrlite în neant, de unde hazardul salva, după voia lui, cînd şi cînd, cîte un fragment, care lega capetele, pentru a le rupe, din nou, cine ştie cît şi cînd. S-a îmbolnăvit, acolo, în Elveţia, rău (peste neurastenia lui cronicizată) încît, chiar la sfîrşitul războiului, nu s-a putut înapoia decît tîrziu, în 1919, şi numai după ce soţia lui s-a deplasat pentru a-l însoţi de-a lungul întregii călătorii. Cînd s-a dat jos, cu greutate, din tren, apropiaţii aproape să nu-l recunoască. Era teribil de îmbătrînit şi o barbă lungă, albă ca neaua, de patriarh îi încadra chipul zbîrcit şi emaciat de suferinţă. Întors în ţară, a stat prin sanatoriu şi, în mai 1920, a murit, răpus de toate cîte îi fusese dat de îndurat. Din averea adunată, cu atîta zbucium, s-a ales praful, totul depreciindu-se din cauza inflaţiei, iar unele dintre acţiunile vîndute, cu banii luaţi, au fost jucate de fiul său Ionel („Ionel, asta e grija mea dintîi", soţiei din Elveţia) la cazinoul din Constanţa, pierzînd totul. Ştefania trăia din lecţii de pian, iar Paul Zarifopol a fost nevoit să se apuce de hamalîc publicistic pentru a-şi putea întreţine familia (avea doi copii) şi pe soacra sa, care i-a supravieţuit soţului timp de 19 ani, murind, la 83 de ani, în 1939 (vîrsta la care a murit şi Ionel Gherea). Paul Zarifopol a murit în 1934 (în funcţia de director al *Revistei Fundaţiilor Regale)*, soţia sa, Ştefania (Fani) în 1944, la 68 de ani, iar nepoata lui Gherea, Sonia, a decedat în 1981, ducînd-o, împreună cu fratele ei Paul (Kuki), foarte greu. Averea, consistentă, a teribilului familist Gherea n-a izbutit, după moartea sa timpurie (nefiind pusă la adăpost), să-i ajute familia, pe care o adora. Dar, dincolo de renumele stimat, i-a rămas, exemplară, amintirea unui om care s-a dăruit, pînă la pierderea de sine, valorilor familiei.

Interstiţii

Simţul onoarei

Unul din filmele pentru care am făcut o adevărată pasiune şi pe care l-am revăzut în mai multe rînduri cu aceeaşi imensă plăcere a fost *Divorţ italian* al lui Pietro Germi. Nu pot situa exact data difuzării lui pe ecranele româneşti: trebuie să fi fost în a doua jumătate a anilor '60, după care a fost reluat şi la televiziune. Mi s-a părut un film construit impecabil, fără nici o fisură, un regal de umor (negru foarte adesea, dar de o jovialitate care „umaniza" pînă şi scenele macabre) şi, nu în ultimul rînd, o domonstraţie de virtuozitate actoricească, de la figuranţi şi rolurile secundare pînă la protagonişti: Stefania Sandrelli, atît de provocator senzuală sub aparenţe virginale, Daniela Rocca, încarnare arhetipală a nevestei planturoase, iremediabil stupide, cu rîsul ei nechezat şi cu puful brun al mustăcioarei ce anunţa un destin de redutabilă matroană, şi, desigur, genialul Mastroianni, de o autenticitate miraculoasă în rolul baronului Ferdinando Cefalù, topit după diafana Angela şi excedat de consoarta Rosalia, exteriorizîndu-şi sentimentele prin acea plescăitură scurtă din colţul buzelor, repetată de zeci de ori, dar reuşind de fiecare dată să surprindă şi să stîrnească rîsul. Filmul era, în definitiv, totalmente amoral: ce putea fi mai străin atît de morala creştină cît şi de morala proletară, decît personajul lui Cefalù care – după doisprezece ani de căsnicie – nu se mai gîndeşte decît cum să scape de nevastă, imaginîndu-i – înainte de a o ucide de-a binelea – moartea în fel şi chip, visînd, spre exemplu, că o împinge în balia în care fierb rufele sau că o lasă să se scufunde în mîlul bolborosind al unei mlaştini? Dacă filmul a primit, la noi, avizul de difuzare este, mai mult ca sigur, nu atît pentru că a beneficiat de perioada „liberalizării", ci mai ales fiindcă putea fi considerat şi o „critică" virulentă la adresa instituţiilor şi tarelor societăţii occidentale, în speţă italiene – familia, biserica, justiţia, mafia etc. Mai mult scene, de altfel, trimiteau direct la partidul democrat-creştin; vedeam, de asemenea, cum preotul din orăşelul sicilian unde se petrece acţiunea afurisea filmul lui Fellini *La Dolce Vita* (produs cu un an înainte, în 1960), pe care îl socotea o chintesenţă a păcatului şi a viciului (predică avînd un spectaculos efect contrar – întreaga suflare de urbe se înghesuie la cinematograf pentru a admira sînii grandioşi ai Anitei Eckberg).

Am revăzut filmul în 1995, la Paris, într-o sală „art et essai" din Cartierul Latin unde se organiza o retrospectivă a comediei italiene şi am avut un mic şoc descoperind că pelicula difuzată cu ani în urmă în România fusese, totuşi, o peliculă cenzurată, deoarece se „tăiaseră" două scene. Am constatat, aşadar, că satira lui Germi nu vizase doar ruginitele instituţii tradiţionale şi nici doar dreapta politică. Prima din cele două scene cenzurate înfăţişa sediul local al Partidului comunist; pe pereţi – secera şi ciocanul, steaua roşie, afişe cu *l'Unità* şi *Rinascita* (cum ar veni, *Scînteia* şi *Lupta de clasă)*, cu *Vota PCI,* cu Lenin şi cu imagini ale Sputnikului. Din „off", naratorul observă că, pînă şi în Sicilia, progresul se face, chiar dacă lent, simţit; într-adevăr, la tribună, un activist pe post de DJ a pus la pick-up un twist, iar în sală, cupluri-cupluri de oameni ai muncii, formate exclusiv din... bărbaţi, dansează cu aplicaţie, e drept că mai curînd pe ritm de tango. A doua scenă face pandant predicii retrograde ce vestejea filmul lui Fellini. De data aceasta, la mica estradă din sediul partidului se află un activist venit de la centru, intelectual subţire (sîntem, nu-i aşa, în ţara lui Gramsci), cu ochelari şi gesticulînd dezinvolt cu ţigara în mînă. Activistul a venit să vorbească despre problema secularã a emancipării femeii. Iată, spune el, avem un exemplu chiar în comunitatea dumneavoastră: soţia baronului Cefalù, care a avut curajul să-şi părăsească soţul şi să fugă cu bărbatul iubit; trăim astăzi într-o lume modernă, în plină schimbare, ia să vedem, tovarăşi, ce judecată calmă şi nepărtinitoare merită doamna Cefalù? Obiectivul camerei se mută către asistenţă, pe scaune sînt aşezaţi vreo două duzini de proletari cu feţe colţuroase şi nerase, iar în secunda următoare unul izbucneşte, urlînd din rărunchi: „Tîrfă!"

Am fost obligat, prin urmare, să-mi corectez vechea impresie despre film: senzaţia pe care o trăisem odinioară, că văd o operă impecabilă, perfect rotundă şi la care n-ai ce să adaugi, fusese falsă. „Lipite", după ani, la locul lor, cele două scene echilibrau de abia acum ansamblul, evitînd focalizarea exclusiv pe dreapta tradiţionalistă şi catolică. Abilitatea tăieturilor dovedeşte, pe de altă parte, cît de eficientă putea fi cenzura. Eficientă şi intratabilă la capitolul ideologie pentru că, vizionînd pelicula, cenzorul se va fi amuzat copios urmărind tribulaţiile familiei Cefalù şi parodia enormă pe tema „eu îmi apăr onoarea de familist", dar s-a încruntat şi a luat foarfecele atunci cînd şi-a dat seama că regizorul nu tratează cu respectul cuvenit onoarea de comunist.

Alexandru CĂLINESCU

Teodor BACONSKY

BISERICILE ANULUI 2000

Un nou universalism

S-a vorbit enorm, în lumea catolică, despre Anul 2000. Catolicii au simţul public al istoriei şi acest simţ îi împinge, de la Contrareformă înainte, către un soi de triumfalism temporal: o mistică a scadenţelor. Timpul este privit ca arenă unde se încrucişează binele şi răul, adevărul şi minciuna, sfinţenia şi compromisul, martiriul şi apostazia. El apare ca un poligon de încercare a virtuţilor şi ca loc al construcţiei ecleziale. Durata se măsoară prin succesele evanghelizării, prin forţa coagulantă a Bisericii, prin umanizarea treptată a satului planetar. Toate aceste aşteptări misionare, obiective caritative şi campanii etice îl au în centru pe Iisus Hristos, Principe al Păcii, dar şi pe Vicarul Său, Episcopul Romei. Fireşte că imaginile pe care mizează magisteriul catolic sînt operatori ideali. Există însă, dincoace de ele, o birocraţie sacrală care elaborează – cu un realism conţinut – strategia mediatică şi juridică a unei politici oficiale. Biserica Romano-Catolică (BRC) este în acelaşi timp adevăr revelat, comunitate apostolică, adunare euharistică şi subiect de drept internaţional. Altarul se prelungeşte în forum, declaraţiile transpun logica unei expansiuni prudente, clerul apare ca ferment al celor mai avansate proiecte de societate.

Mi se pare deosebit de interesantă abilitatea de care a dat dovadă BRC în ultimele două secole. Opozanţii creştinismului – sau doar disidenţii săi de stînga – au făcut revoluţiile. În epoca *restaurărilor* (structurată, *grosso modo*, în jurul Congresului de la Viena) ierarhia catolică a mizat pe principiul legitimităţii monarhice. Puterea politică şi cea spirituală puneau astfel bazele unei alianţe reacţionare, anti-moderne. Un secol mai tîrziu, în perioada Tratatului de la Versailles, ea a preluat din mers principiul naţionalităţilor, luînd act de decesul vechii ordini. În faţa unor ierarhii naţionale marginalizate prin secularizare, Papalitatea devine ultimul refugiu al catolicismului şi se consolează cu ideea că, de acum înainte, va rămîne *singură*. Că această singurătate se sprijinea pe o iluzie tragică s-a văzut mai apoi, în vremea războiului rece, cînd BRC a fost din nou obligată să-şi aleagă tabăra: a ales Occidentul democratic, de voinţa căruia a trebuit să ţină cont, pentru a proteja cît mai bine interesele catolicilor din spatele cortinei de fier. Traiectul acesta pare să demonstreze că o Biserică angajată în lume rămîne prizoniera circumstanţelor politice. BRC a evaluat corect acest risc. Pentru a nu se lăsa dominată de puterea profană, ea a reutilizat cea mai veche „armă" din panoplia Evangheliei: *dialogul*. De la *Rerum novarum* (Leon al XIII-lea, 1891) pînă la *Centesimus annus* (Ioan Paul al II-lea, 1991), papalitatea s-a consolidat prin orchestrarea unei progresive deschideri spre principalele forţe, tradiţii şi opinii necatolice. Foştii săi adversari – protestanţii, ortodocşii, evreii, partidele de stînga şi mai tîrziu comuniştii – au fost reconsideraţi ca parteneri. Iniţierea procesului Helsinki, în 1975, a făcut din *destindere* cuvîntul-cheie al strategiilor pontificale pe plan mondial. Aşa s-a efectuat pasajul de la universalismul legitimist – tip *Ancien Régime* – la o nouă formă de universalism, bazat pe *legea morală naturală* şi pe *drepturile omului*. În numele acestor valori, BRC s-a proclamat „vocea umanităţii", apărătoarea fiecărei persoane, avocatul oricărei comunităţi periclitate, arbitrul moral al tuturor demersurilor guvernamentale. Acceptînd realitatea antropologică a diversităţii culturale şi confesionale, deschizînd o dezbatere în care respectul faţă de „adversar" e mereu declarat, ea şi-a impus identitatea într-un mod mai eficient decît pe vremea cînd privilegia polemica, dogmatismul şi anatema. Imaginea *cetăţii asediate* a lăsat locul unei privelişti nemaivăzute: aceea a unei Biserici care digeră totalitatea provocărilor exterioare, modelînd umanitatea din interiorul propriilor sale slăbiciuni.

Costurile modernizării

Această mutaţie modernizantă, desăvîrşită după Conciliul Vatican II, comportă nu puţine aspecte discutabile, pe care prefer să le înfăţişez însă ca simple stări de fapt. Primul aspect priveşte *dedublarea actelor sacrale prin metadiscurs*. Astăzi, BRC nu mai acţionează pasional, sacrificial, în prima instanţă a unei funcţii vocaţionale şi profetice asumate pînă la capăt. Orice acţiune religioasă este anunţată şi oarecum „decalată" printr-un comentariu aferent. Un singur exemplu: în noaptea Nativităţii, Ioan Paul al II-lea a deschis Poarta Sfîntă a bazilicii vaticane, inaugurînd astfel răstimpul de graţie şi indulgenţă plenară al Marelui Jubileu. Braţele colonadei lui Bernini cuprindeau sute de mii de pelerini, iar catedrala era plină pînă la refuz. În pofida acestei grupări liturgice impresionante, nu am plonjat în misterul ultimului Crăciun din fostul mileniu fără precauţia unor discursuri însoţitoare: cel vizual, reprodus pe monitoarele TV din jurul baldachinului central, şi cel auditiv, rostit în italiană şi engleză, de către nişte crainici care au explicat celor prezenţi semnificaţia fiecărui gest pe care Papa urma să-l facă, oferind asistenţei detalii de regie şi solicitîndu-i anumite reacţii (tăcere deplină în momentul în care Pontiful avea să calce pragul Porţii cu Evanghelia în mîini, dar şi... deconectarea telefoanelor celulare sau evitarea flashurilor fotografice).

Un al doilea aspect care poate fi luat în discuţie implică privatizarea formelor rituale. Am fost surprins, ca ortodox, atunci cînd am constatat că preoţii catolici nu mai sînt legaţi de o formularistică imuabilă: rugăciunile de binecuvîntare a mesei, spre pildă, nu sînt, ca în Biserica ortodoxă, aceleaşi. Fiecare cleric are libertatea de a improviza, în funcţie de circumstanţe, de calitatea mesenilor sau chiar de cutare eveniment, care domină vremelnic actualitatea. Diferenţa dintre rugăciune şi predică se estompează, iar religiozitatea nu mai este concepută ca o transfigurare a cotidianului, ci mai curînd ca o „camuflare a sacrului în profan". Aş nota, în al treilea rînd, faptul că acestui cult privat variabil îi corespunde un cult public policrom, teatral, elastic şi axat – sub o vizibilă influenţă protestantă – pe supremaţia cuvîntului. În Biserica ortodoxă, taina Euharistiei este prefaţată (protejată) printr-o dublă introducere: slujba utreniei şi liturghia catehumenilor, păstrată în cult deşi categoria căreia i se adresează nu mai există de mult. Ecteniile sînt cîntate, ca să nu mai amintim vechile imne bizantine, siriene, palestiniene care se topesc melodic în ansamblul oficiului divin. În lumea catolică, dimpotrivă, ecteniile sînt adaptate momentului, reflectă viaţa din afara Bisericii şi conduc aproape nemijlocit către sfinţirea ostiei. În acest fel, se surclasează fetişizarea misterului deodată cu misterul însuşi. Credincioşii înţeleg imediat tot ce aud (bunăoară o rugăciune pentru iertarea datoriilor externe ale statelor sărace), iar „răbdarea" lor – atît de încercată, se spune, în cazul creştinilor răsăriteni – trece printr-o probă mai mult decît tolerabilă. Am făcut precedenta descriere (parţial comparativă) fără să-mi permit vreo judecată de valoare. Dar cele scrise îngăduie cîteva observaţii: atunci cînd o Biserică multă vreme „anacronică" se plasează, prin *aggiornamento*, în avangarda timpului său, ea nu trece printr-o simplă adaptare cameleonică. Revenirea în actualitate îi modifică structura portantă, obligînd-o să-şi redefinească temeiurile, priorităţile, stilul global. Tot ce nu a ţinut pasul, în chip organic şi creativ, cu spiritul fiecărei epoci istorice se răzbună pe întîrzierea acumulată, plătind relansarea printr-un armistiţiu fragil. Pe de altă parte, odată acceptată, *inovaţia se permanentizează*. Orice Biserică inundată de această „schimbare salvatoare" îşi pierde liniştea pe care eternizarea repetiţiei i-o garantase în trecut, angajîndu-se *volens nolens* în cursa unor ajustări indefinite, precum şi în negocierea unor (dez)avantaje adeseori contradictorii.

Problemele Răsăritului

S-ar putea crede că, datorită policentrismului său autocefal, dar şi a obiectivei retardări a societăţilor în sînul cărora fiinţează, Biserica Ortodoxă nu se va confrunta cu asemenea probleme. Am impresia că o atare perspectivă este aceea a chirurgului care, după ce a incizat pacientul, îl recoase fără a-l mai opera. Realitatea e cu totul alta. Biserica Ortodoxă Română (BOR) – dimpreună cu suratele ei greco-slave – păşeşte într-un nou mileniu care va antrena negreşite şi pesemne inevitabile modificări. De altfel, schimbările, năvalnice, în pofida aspectului lor incomplet, au început încă din 1990. Părăsind dimensiunea exclusiv rugătoare în care o fixase totalitarismul, BOR a fost nevoită să descopere urgenţa comunicării, exigenţa definirii unei atitudini faţă de soarta cetăţii, pe scurt, apăsarea benefică a libertăţii regăsite. Libertate „regăsită", cu menţiunea că noua etapă nu s-a mărginit la o comodă întoarcere spre *statu quo ante*, adică spre tămîioasa atmosferă cezaropapistă din anii '30. Fluctuantul tablou geopolitic postcomunist, explozia noilor tehnologii, concurenţa capitalelor ortodoxe pentru o ideologizată supremaţie filetistă, redesenarea graniţelor în Balcani şi instalarea unui ethos al consumului sînt numai cîteva dintre fenomenele socio-culturale sau politice de care BOR va trebui să ţină seama şi care nu vor rămîne fără consecinţe. Este BOR pregătită şi capabilă să facă faţă acestor încercări? Unii spun că nu, dat fiind că dezvoltarea ei postcomunistă s-ar fi limitat la sporirea cantitativă a unor alcătuiri demodate şi la adoptarea unui vocabular oportunist. Potrivit acestor interpreţi pesimişti, *idolatrizarea dreptei credinţe* reprezintă adevărata opţiune a unei ierarhii care, refuzînd echivocul „propriei schimbări", este gata să diabolizeze conturul neromânesc al heterodoxiei, pentru a obţine, pe fondul unei democraţii rahitice, un soi de monopol teocratic drapat în faldurile interesului naţional. Mi se pare că o asemenea *bănuială* este nedreaptă cu intenţiile (şi facultăţile) ierarhiei noastre. Ea păcătuieşte şi prin ignorarea deliberată a *altor tendinţe* care se manifestă în orizontul eclezial. Faptul că Sfîntul Sinod a încuviinţat vizita Papei la Bucureşti, faptul că nu şi-a decis „auto-suspendarea" din Consiliul Ecumenic al Bisericilor sau acela că, recent, a binecuvîntat „Asociaţia teologilor ortodocşi români" (în care e reunită noua generaţie şcolită în Apus) ne arată că sirenele izolaţioniste nu sînt neapărat mai seducătoare decît efortul onest, în scopul participării efective a Bisericii noastre la viaţa socială internă şi la dinamica evenimentelor internaţionale. Nu mă pretez la acrobaţii diplomatice ipocrit optimiste. Cred pur şi simplu că – în materie religioasă – nu e nevoie de revoluţii, ci doar de evoluţii prudente, care, chiar dacă nu satisfac febrilele aşteptări ale maximaliştilor, au măcar darul de a evita greşelile ireversibile. În fond – am mai spus-o – nivelul clerului nostru corespunde aceluia atins de grosul societăţii în care trăim. Se înţelege că toate valenţele eclezialităţii autohtone sînt perfectibile, de la creativitatea teologică pînă la calitatea învăţămîntului religios şi de la probitatea duhovniciei pînă la vibraţia unui cult nepoluat de kitsch, de populism sau de rutină. Ceea ce mi se pare important, cel puţin deocamdată, este faptul că BOR sprijină integrarea europeană şi opţiunea NATO, demonstrîndu-şi afinitatea cu orientările fundamentale ale ţării noastre. În rest, mi se pare nu mai puţin important ca noi, „poporul dreptcredincios", să nu mai aşteptăm totul de la ierarhie, aşa cum massele proletare aşteaptă totul de la Stat. Anul 2000 a început pentru toată lumea.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

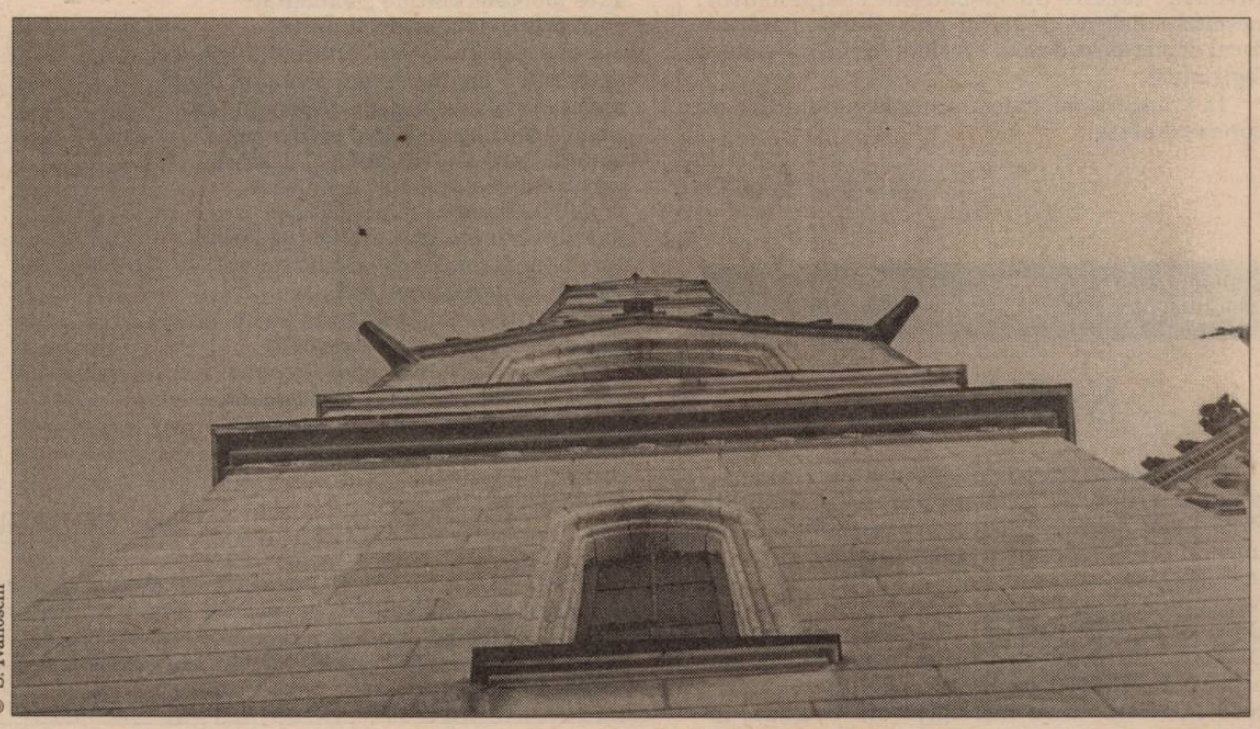

© S. Ivanoschi

Glosar de tranziţie

Demisie

Demisia reprezintă actul prin care o funcţie este abandonată de deţinătorul ei din propria lui voinţă. Fără a fi interzis prin lege, procedeul nu-şi afla locul sub dictatură, unde împărţirea şi retragerea funcţiilor nu putea depinde de voinţa fiecăruia, ci de o singură voinţă, cea a puterii supreme. Firească în regimurile democratice, practica demisiilor nu apare în cele dictatoriale decît ca simptom al unei profunde crize. În decembrie 1989 Ceauşescu a demisionat de două ori – o dată sugerînd în batjocură membrilor CEPEX să-şi găsească un alt secretar general, sugestie de care nici unul dintre aceştia nu s-a grăbit să profite, şi a doua oară fugind cu helicopterul. Ilustrul academician Manea Mănescu a demisionat sărutîndu-i mîna în semn de gratitudine pentru permisiunea de a-l însoţi în această amăgitoare escapadă. Constantin Dăscălescu şi-a semnat demisia pe balcon, la îndemnurile cu mulţi decibeli ai unei mulţimi nu tocmai binevoitoare. Iar generalul Milea a demisionat împuşcîndu-se ori lăsîndu-se împuşcat.

Tranziţia aduce în această privinţă unele schimbări notabile, dar nu întotdeauna şi radicale. Concentrînd utilizarea acestui procedeu în sfera puterii politice, tranziţia a pus în lumină mai multe formule ale procedeului de demisie, cum ar fi:

1. Demisia spectaculară – de pildă a unui ministru – acţiune al cărei scop nu este retragerea din funcţie, ci depunerea cererii de retragere, cu intenţia de a nu-i da nici o urmare. Un astfel de ministru îşi poate păstra jilţul chiar şi după demisia întregului guvern de care anunţase că se va despărţi.

2. Demisia sincronă: zece miniştri îşi depun concomitent demisia nu în intenţia de a părăsi cabinetul ci în aceea de a-l lăsa pe premier şef al unui cabinet care a încetat să existe.

3. Demisia disjunctivă, răspîndită numai printre parlamentari. Numeroşi deputaţi şi senatori intraţi în Parlament ca reprezentanţi ai unei anume formaţiuni demisionează din acea formaţiune, dar nu din calitatea de parlamentari cu care s-au pricopsit reprezentînd-o.

4. Demisia revendicativă, de fapt demisia-slogan purtat pe pancarte sau strigat în locuri publice de către alegători pe care îi nemulţumesc performanţele anumitor instituţii ori ale şefilor acestora. Cîteodată demisia revendicativă se transfigurează în demisie agresivă: strigătele care cer bunăoară demisia prefectului sînt numai o uvertură la atacarea şi devalizarea prefecturii.

5. Demisia eufemizantă, care dă demiterii coercitive înfăţişarea scriptică a unei demisii liber consimţite. Procedeul se întîlneşte îndeosebi la nivel de prim-miniştri. De-a lungul întîiului deceniu al tranziţiei nici unul dintre cei cinci premieri nu şi-a dat demisia, dar trei au fost demişi sfîrşind pînă la urmă prin a asuma sub semnătură iniţiativa acestei măsuri care le fusese impusă. Asemenea episoade nu se încheie fără a produce şocuri. Pentru atenuarea acestora a fost inventat recent un mecanism compensator: necorespunzător ca şef al puterii executive, actorul demis se va dovedi excelent la timona puterii legislative.

În tranziţia mioritică, separarea puterilor nu cunoaşte hotar.

Pavel CÂMPEANU

Bazar

Spiritul...

De Crăciun, *Christmas Carol* a lui Dickens a putut fi vizionată pe două posturi (pare-mi-se PRO TV şi Acasă). Ebenezer Scrooge nu mai era unchiul lui Donald din desene animate, ci un om în carne şi oase (într-una din producţii interpretat de Captain Picard însuşi, alias Patrick Stewart). De cînd am citit pentru prima dată povestea lui Dickens, am înţeles că nu se poate o alta mai potrivită pentru Crăciunul oamenilor. Pentru ceea ce ar trebui să înţelegem din Crăciun, într-un fel primar, nealambicat şi naiv, dar, pe undeva, esenţial. Fiecare spirit al Crăciunului îl învaţă pe Scrooge ca, odată cu sărbătoarea pe care o reprezintă, să fie generos, milostiv, vesel şi să nu fie singur, să împartă (faimosul *share* din filmele americane, de la relaţiile de cuplu la terapiile de grup). Aceste valori sînt, desigur, preluate din semnificaţiile religioase ale sărbătorii, dar adaptate sistemului moral uman. Crăciunul lui Dickens îl putem înţelege şi aplica mulţi dintre noi, chiar şi cei prea profani, fără a ne strădui să avem acces la transcendent. Spiritul adevărat al Crăciunului rămîne religios; Dickens a avut, însă, abilitatea să-l îmbrace în haina morală comercială (în sens de accesibilă raţiunii şi valorilor umane).

De spiritul Crăciunului de tip dickensian e mai uşor (simplu muritor fiind) să te molipseşti. Şi e ceva benefic. Din păcate, chiar şi acest tip de spirit al Crăciunului e pe ducă. Generozitatea tinde să ia forma ostentaţiei şi exhibiţionismului: dă bine să arăţi că ai, ba poate chiar să şi dai şi neapărat să faci un capăt de ţară din asta (de multe ori, sub forma publicităţii televizate). La fel, milostenia se converteşte, ades, în caritate promoţională. Veselia şi capacitatea de a împărtăşi devin, cel mai simplu, distracţie. Crăciunul este încă un prilej de distracţie. Nu vreau să fac pe lupul moralist pentru că şi eu am crescut în aceleaşi înţelesuri deturnate (sau adaptate) ale Crăciunului, şi am văzut în noaptea de Ajun prilej de mondenitate şi spectacol. Nu am de gînd să blamez (cine are voie să facă aşa ceva?) aceste reinterpretări prea omeneşti deoarece cred că, pînă la urmă, în ciuda formei de manifestare alese, atîta timp cît există bune intenţii, ceva din spirtul dickensian al Crăciunului tot rămîne. Şi nu e numai dickensian (asta e doar o altă categorisire superficială, umană), ci pur şi simplu spirit al Crăciunului. Aveam de gînd să laud exclusiv Crăciunul la ţară, unde oamenii încă ţin post în seara de Ajun, şi se duc noaptea la biserică, abia a doua zi de dimineaţă lăsîndu-se în voia bucatelor; unde mătuşa mea de pe lîngă Cîmpulung Muscel ne-a spus, cu lacrimi în ochi, că, în sfîrşit, a venit şi la ea cineva de Crăciun. La toţi din sat veniseră oaspeţi, doar în casa lor nu; era împotriva spiritului Crăciunului. Dacă faci tot ce trebuie, şi ai, nu se poate să nu dai. Exclusivul de mai sus nu-şi are, însă, rostul. Şi la oraş am reuşit să împărtăşesc aceleaşi senzaţii; m-am bucurat de oaspeţi, de colindători (deşi nu ştiau nimic pînă la capăt), de faptul că mi-a călcat cineva în casă. Chiar de moş Crăciunul închiriat, pe bani destul de mulţi, după un anunţ din Libertatea. Nu m-a deranjat că moşul era Răzvan, student la Academia de Poliţie, care încerca acest rol pentru prima oară, nici că, pe sub tunica roşie se vedeau blugii şi bocancii; nici că, înainte să ajungă, l-a sunat „secretara“ lui, ori că la sfîrşit ne-a cerut să-i comandăm un taxi şi ne-a întrebat dacă nu vrem să semnăm un contract. Important a fost că a venit, a sunat la uşă, a împărţit cadourile şi a fost decent şi normal.

Iaromira POPOVICI

Despre o anume universalitate a zilei de 21 decembrie

Am fost de două ori în Apus. O dată
în Răsărit. De cîteva ori în Sud, peste
baltă. Nu-mi plac deloc paşapoartele,
aeroporturile, vapoarele, Johann
Strauss era şi el anxios la drum. Am
fost la Viena, în '68, era 21 decembrie,
cîndva pe aici, pe la noi, moartea lui Labiş,
la ei era ajun de Crăciun, Opera
îşi răsfrîngea primele lumini,
pe înserat, în caroseria autobuzului
nostru care demara spre Bratislava
văruită proaspăt pentru a se şterge
de pe pereţii caselor cuvîntul din vară:
„Svoboda“. Am stat opt ore la Viena, după
un drum de zece zile şi cînd am ajuns
la Borş, căpitanul grănicerilor
ne-a întrebat imediat: „Cîţi din cîţi?“
iar noi am răspuns spontan: „Toţi din toţi“,
iar el şi-a făcut semnul crucii, enigma
fiindu-i clară: nu rămăsese nimeni la
Viena. În '70, am fost la Frankfurt,
cu trenul, o dimineaţă de Paşte catolic,
m-a prins în gară, la München, o fată
şi un băiat se sărutau, înţepeniţi,
în faţa biroului, „closed“, „de change“,
peroanele erau pustii şi eu visam
la Karenina şi la o bere, cu băieţii,
la „Pescarul“, pe Magheru, m-am întors
prin Austria, am văzut pajişti, în aprilie,
sub zăpadă, toată noaptea am făcut vama la
o gară cu nume lung, eu, la
Wiesbaden cumpărasem din soldurile
unui magazin de cămăşi cîntecele
războiului civil din Spania – este o
minune să auzi un vameş ungur sila-
bisind de pe un disc „no passarán“ şi tu
să treci mai departe, spre Dîmboviţa ta
dintre Abator şi Morgă, dintre Gîrle
şi Pitagora, spre Mazilu şi Raicu
(care aşteptau să le spui ce e în Europa),
spre baia unde nu mă bărbieream altfel
decît ascultînd, în faţa oglinzii, un Mozart,
după starea şoselelor de la inspectoratul
miliţiei între Lehliu şi Videle, timpul
probabil la Sofia, Lennon la Istanbul,
apoi îmi controlam obrazul, găseam asperităţi
de fir, sub maxilar, lama mea era din
Grecia, săpunul de la Huşi, pasta de
dinţi era „Optima“, cu parfum de banană,
îmi pipăiam pometii, pielea, descopeream
lacrima la un Richter, surîsul la un
Yves Montand cîntînd „Actualităţi“
de Prévert, ridul modelat dintr-o
autocenzură lîngă ridul provenit dintr-un
amor ratat, îmi potriveam perciunii albiţi
uşor ca tufele de jnepeni în Bucegii ninşi,
„temps doux et ensoleillé en Bretagne“
anunţa Parisul şi-mi duceam degetele
spre cavitatea orbitelor mele unde,
în palpitul genelor şi al pleoapei,
închideam taina grea a unei rugăminţi
spre prea poruncitorul „Să nu minţi!“
Astăzi, 21 decembrie 1999,
– cînd dintr-o simplă apăsare pe un buton
trec de la Stalin* la Gorbaciov**
ca într-o acceleraţie a unui Rossini,
ca într-o bolboroseală beethoveniană –
astăzi să mai fiu acela, nu mai pot.
Unde eşti maturitate, cu copilăria ta,
cu tot?

Radu COSAŞU

* La ARTE – în emisiunea „Lumea acum 50 de ani“, sărbătorirea celor 70 de ani de la naşterea lui Stalin, la 21 decembrie 1949, comentată de Max Ferro şi Hélène Carrère d'Encausse, pe baza jurnalelor de actualităţi sovietice.

** La TVR 2, un interviu cu „Gorbi“ din 1993, încă actual, despre divergenţele sale cu Ceauşescu.

TransAtena

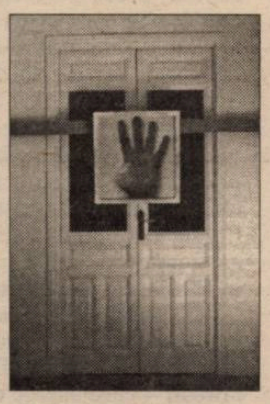

Ironia de a ţine un simpozion despre Noile Tehnologii ale Comunicării într-un oraş (Atena) paralizat de ambuteiaje... În capitala Greciei, între 10-12 decembrie, reuniunea de experţi intitulată *Pendulum*, care se desfăşura paralel cu festivalul de Artă şi Tehnologie *Medi@terra*, a pus faţă-n faţă, mai curînd decît o multspeculată polaritate a conceptelor, polaritatea lumilor în care trăim: de o parte viteza fulgerătoare, „fluiditatea“ (cuvînt-cheie!), adică racordul tehnologic (şi prin extensie avangarda); de cealaltă lentoarea exasperantă, un soi de „mineralizare“ a comunicării prin accidente tehtonice, sau doar tehnice, în plus dezacordul axiologic (şi deci stagnarea). Lumile acestea nu sînt neapărat paralele – aşa cum se consideră –, ci, mai ales, tangente! Dacă nu ar fi astfel, probabil că nici nu s-ar simţi, reciproc, atît de inconfortabile.

Atît simpozionul, cît şi festivalul – al cărui director artistic a fost Robert Cahen, unul dintre marii videaşti contemporani – s-au axat pe ideea *„dialogului între contrarii şi a descoperirii neaşteptatului“*... Supervizat (simpozionul, mai puţin festivalul) de Consiliul Europei – graţie căruia am şi putut lua parte la cele două evenimente, ca observator/ membru al unui discret „think tank“ –, el a fost mult mai precis un fel de experiment *in vivo* reunind personalităţi diverse, preocupate într-o măsură mai mică sau mai mare de *web art, CD-Rom art, video-art* sau de chestiunile teoretice/practice ale utilizării computerului în domeniile culturii, artei sau educaţiei. Indiferent de bîlbîielile organizatorice sau de împleticeala drumurilor între două puncte (care erau, invariabil, cele mai ocolite!), simpozionul a reuşit, încă din prima zi, să pună cîteva borne în spaţiul unui „dialog“ care risca, altminteri, să fie un fel de „descoperire a neaşteptatului“...

S-a discutat despre binomuri precum *artist/tehnolog, inovaţie/cunoaştere, inspiraţie/imitaţie, universal/local, autoritate/libertate* şi, evident, *virtual/real*... S-a pus întrebarea dacă *interactivitatea între om şi maşină este cumva o utopie* şi dacă *creativitatea artistică are nevoie de progrese tehnologice*; s-au făcut speculaţii despre *tehnologie ca topologie a incertitudinii*, despre *limitele expresivităţii tehnologice*, despre grafica pe computer ca *automatizare a perspectivei renascentiste* şi despre faptul că – atenţie! – *diferenţa dintre real şi virtual este că virtualul are sens*; s-a căzut de acord asupra *imposibilităţii de a fi creativ fără a stăpîni bine instrumentul (i.e. computerul)*; s-a ajuns, în fine, la resemnarea de a considera că *începuturile artei pe computer* – deşi webul, ni s-a adus aminte, a împlinit zece ani! – *seamănă cu începuturile cinema-ului: toată lumea face de toate*! S-au schiţat propuneri anarhice (*„arta are nevoie de nomadism, nu de reţele!“* a implorat un francez; tot el a găsit însă definiţia cea mai exactă a babilonului actual: *„astăzi, cu cît comunicăm mai mult, cu atît ne-ntîlnim mai puţin...“*) după cum, cu aceeaşi dezinvoltură, s-a pledat pentru *integrare-integrare-integrare* (în reţele, evident!)... La care altcineva a ripostat sec, afirmînd ca reţelele nu ar fi decît *„ideologia oficială a globalizării“*...

De-a dreptul fascinante, mărturisesc, au fost încercările de a fora, în interiorul acelui esperanto vorbit de mai toţi, noi breşe lingvistice – cuvinte denumind realităţi de ultimă oră (sau, poate, doar teoretic astfel); de pildă (conceptul de) *„minimalism digital“*, sau faptul că, undeva între „global“ şi „local“ ar sta (conceptul de) *„translocal“* – de unde, iarăşi prin extensie, ajungem la (conceptul de) *„transmodernitate“*; ceva mai previzibil, putem vorbi despre *„intermedia person“* ca un intermediar între artist şi tehnolog. Etc etc.

Ca o curiozitate, am remarcat că majoritatea vorbitorilor au făcut apel la o parabolă iniţială – detaliu în care văd mai puţin un „tropism“ al proximităţii agorei ateniene, cît o... fatalitate discursivă: în fond, ce sînt parabolele altceva decît *imagini virtuale* „declinate“ narativ?

În fine, un cuvînt şi despre partea cea mai amuzantă a sindrofiei... Orice simpozion, festival etc este (şi) un prilej privilegiat de a observa tipuri umane distincte, de a „răsfoi“, cu privirea, o *subcultură* precum aceea dezbătută recent de un număr al *Dilemei* (mă refer în special la articolul dnei Aurora Liiceanu despre „subcultura academică“); ei bine, am văzut, şi la Atena, aşa ceva – ca peste tot! L-am remarcat pe excentricul de serviciu – care a pus un scaun pe masă şi-apoi a-ncercat să ne facă să credem că el poate sta doar pe trei picioare, al patrulea fiind... elementul de instabilitate!; l-am bifat de afazicul de serviciu, personaj semănînd cu un Marilyn Manson (la care s-a şi referit) cu chelie şi ochelari, care nu a „dialogat“ decît cu propriul laptop Mac ultimul tip; am bifat-o şi pe agitata de serviciu, artista viscerală care nu e de acord cu nimeni şi intervine intempestiv tot timpul, după cum am „clickat-o“ şi pe flegmatica de serviciu, hiper-conectată la toate reţelele posibile şi făcînd, cu-aceeaşi apatie şic, imens de multe lucruri în acelaşi timp; şi a existat, în fine, geniul de serviciu, un artist-instalaţionist catalan – Franscisco Ruiz de Infante – tulburînd ca un torent nocturn apele liniştite ale festivalului cu un videofilm, *The Wolves* (1995), care e poezie pură, incantaţie, sortilegiu... Un semn jubilator că, dincolo de variabilele unor concepte şi de plăcerea de a te juca cu teoriile, există ceva care – indiferent de suport – se numeşte Artă.

Alex. Leo ŞERBAN

Miercuri, 12 ianuarie 2000, orele 16
MUZEUL ŢĂRANULUI ROMÂN
lansează numărul IV al revistei sale
de antropologie şi muzeologie
MARTOR
Şi suplimentul său:
Petre Popovăţ, *Muzeul de la Şosea*

Din fanfare funerare

Minunat stăteam noi la meciul de fotbal de la Guadalajara

Mult ne jucam în uliţă pe baza a ceea ce se întîmpla la televizor. Îi imitam pe Ivanhoe sau Thierry la Fronde, ăla care se purta cu o praştie specială pe care, după mai multe încercări nereuşite, am putut să o reproducem întocmai şi să o folosim cu îndemînare. Mai apoi e de povestit cum ne-am bulucit să vedem meciul de fotbal de la Guadalajara, adică, vorba crainicilor TV, de la Groapa cu lei. Stăteam în podul casei unui domn funcţionar, întrucît Mureşul se pregătea să se năpustească asupra caselor noastre după ce urca el pe Valea Mare, dincolo de Popota Ofiţerilor, şi dădea peste margini prin grădini şi chiar mai sus spre parcul pompierilor voluntari de prin vremea de demult, cu cel dintîi tablou aniversar înrămat prin 1898. Venea Mureşul pe acolo, se scurgea parşiv peste calea ferată minusculă a trenuleţului care mergea în Podgorie, printre şiruri de pruni aşezaţi la uliţă de gospodari pricepuţi, printre dealurile cu vii frumos colectivizate care frumos luceau în soare: sărbătoarea recoltei strugurilor, exotic denumită *surechi*, nu mai avea loc prin grija partidului şi statului, nici căruţe cu boi nu mai erau, din acelea care se purtau în scărţîit pe melodii de romanţe care-ţi smulgeau suspine. Iată cum trecerea timpului le îmbracă pe toate într-un idilism căruia greu îi facem faţă, de aceea eu îi înţeleg pe moş-politicienii de ce au ei aşa de mari nostalgii, îi înţeleg şi pe tovarăşii de ieri cum au şi dumnealor niscaiva nostalgii cînd se gîndesc la frumoasele steaguri roşii, cum de minunat fluturau în vînt, la 1 Mai, cît de tineresc se produceau artistic pe scena din parc, de pe malul rîului, anumite formaţii de muzică populară de la şcolile generale şi de la cele două licee din oraş; toată lumea se înghesuia să vadă şi să asculte taraful, mulţi beau bere în numele puterii populare la minunate mese de tablă vopsită verde aparţinînd restaurantului *Pescăruşu'* care mai avea, spre veşnică aducere aminte, un grătar mare pe care tanti Lenuţa de la bar frigea cu pricepere mititei pe care-i răsucea cu degetele, avea alături un bocal cu apă în care iute băga vîrful falangelor, pe urmă repejor apuca mititelu' şi-l răsucea deasupra cărbunilor înroşiţi care pe dată se înnegreau, mai ales dacă asupra lor cădea vreun strop de untură şi scoteau cărbunii aceia un fum albicios şi plăcut mirositor. Nu degeaba suspină moş politicienii cum că pe atunci mulţi aveau vreme, timpul era răbduriu, aspiraţiile bine gîndite, totul mergea ca pe roate.

Ehe, gîndiţi-vă numai ce minunat stăteam la meciul de fotbal de la Guadalajara, în pod stăteam şi viitura se anunţa pe Mureş în sus şi nea' Toni, neamţu', se zbătea că nu mergeau ai lui cum trebuie, la urmă Franţi Beckenbauer joacă cu braţul scrîntit dar nu se lasă, aşa nu ne lăsăm nici noi, nu pogorîm din pod spre grijile lumeşti, chit că muieretul se vaietă că vine apa şi nouă „ne trebe să ne uităm la forbal“, aşa se văicăreau mai ales babele soacre, dar noi nu ne lăsăm, stăm acolo şi ne zbuciumăm, că adică Dobrin a chefuit, că adică Tamango şi el face prostii prin ţara aztecilor, că adică e greu, sînt momente istorice, apărem în lume, ăştia nici nu ştiu cum să ne spună şi noi tare ne mirăm cum zic ei în loc de litera î pe litera a: „spun Romania că altfel li se scrînteşte limba“, zice cutare a cărui casă nu e departe de vuietul cel aspru al fluviului Mureş, dar lui nu-i pasă, nu ne lăsăm, ne prezentăm altfel la capitolul energie naţională, chestiunea referitoare la cultura mulţumirii şi nemulţumirii e strict balansată spre cea dintîi; altfel aveam noi pe atunci sensul înalt al vocaţiei istorice a românilor aflaţi la Groapa cu lei, altfel eram interesaţi de poziţia noastră în lume. Astăzi, domnilor, sîntem vlăguiţi ca purcelul vecinului Coabi, după ce venea marhadoctorul (adică veterinarul) şi-l castra şi el stătea cu ochii blegiţi şi numai grohăia uşor. Aşa şi noi: ăştia ne primesc în UE şi noi ne uităm la ei cu ochi ca ai purceluşului aceluia proaspăt uşurat de fuduliile care-i dăduseră sensul şi bărbăţia istoriei sale. Adică, să vedeţi, imediat după ce sîntem invitaţi la UE vine domnul ziaristul şi ne spune că ăştia de la UE ne-au primit pe uşa din dos, şi noi ne uităm la el cu ochi în care pluteşte un foc, ca în poezia *Mama* de George Coşbuc, „cu stingerea-n bătaie“ şi dăm din cap că adică aşa-i, ne-au primit pe uşa din dos, „în sobiţa mică“, şi ne uităm primprejur să căutăm un pom, ceva umbră, ceva pentru puţintică odihnă, o laviţă, cum spune transilvăneanu', care şi el tare a îndrăgit laviţa de la uliţă, stă ca balcanicu' de pe munte, mănîncă ceva seminţe, rezolvă niscaiva integrame şi se uită în susul drumului să vadă pe unde vine UE şi cum vrea să se apuce de treabă ca să ne bage la ei, la sobele lor cele bine măturate, cu paturile proaspăt făcute, totul ca la carte. Asta nu pricep eu, de ce-i musai să ne ducem noi acolo, nu e mai bine să fim noi cu ai noştri, vorba lui Florescul (altul decît tovarăşul Eugen Florescu, secretarul de neuitată faimă cu propaganda pe judeţul Timiş, în anii '80) care zice el în subsolurile poemationului *Ţiganiada* despre aceşti creştini de la Apus care n-au astîmpăr şi „scornisă alte întrebări netrebnice cu care ei îş bătea capul: care s-au zidit mai întîi, oul sau găina? Şi oare sînt lăcuitori în lună? Şi deacă sunt, oare Hs. şi pentru ei au pătimit sau numai pentru păminteni?“.

Cam aşa ascultă şi socoate şi baci Ion Spicu pe cînd stă el la uliţă, pe laviţă, şi pe cînd spune el acestea toate îşi îngroaşă puţin vocea, aidoma celor care privesc, azi ca şi ieri, la steaua singurătăţii şi spun că sîntem un popor bătrîn şi cu simţ metafizic.

Lume uitată, cum mi te arăţi tu cu mai nimicurile tale!

După instalarea antenei urmau serile cînd veneau vecinii buluc să privească în ecranul Rubinului, cei mai bătrîni stăteau pe scaune, pruncii pe covor; afară, în coridor, erau o mulţime de pantofi şi adesea se nimerea că ciorapii cutărui ins făceau aerul greu respirabil, chiar dacă geamurile stăteau mai întotdeauna larg deschise. Unii mai săraci cu duhul, veniţi întîia dată să vadă ce şi cum la „şcătulă“, ajungeau de la treburile gospodăreşti înainte de începerea programului şi se zgîiau intimidaţi la „miră“, un soi de dungi care împodobeau ecranul şi dădeau din cap intimidaţi dacă vreunul mai dedat cu ceeea ce urma îi întreba dacă le place ce frumos e la televizor. Lume uitată, cum mi te arăţi tu cu mai nimicurile tale, cum îmi răsari de clar din cotloanele bine ascunse ale minţii! Uneori se prelungea totul nepermis de mult, aşa cum se întîmplau treburile pe vremea festivalului George Enescu, pe cînd stăteam noi răbdători să se termine cutare concert ca să înceapă serialul cu *Sfintul* şi totul părea zadarnic, nu se isprăvea nefericirea aceea, capul familiei dormea, sforăia, şi noi stăteam semilegal cu speranţa că totul se va sfîrşi odată şi-odată, se trezea din sforăit mai marele familiei, privea nemulţumit la violoncelist, „nici acum n-o terminat cu scîrţiitul“, întreba, şi ne îndemna să ne culcăm, „mîine mergem la servici şi tu la şcoală“, îmi zicea, şi eu îi dădeam toate asigurările de pe lume că acuşica termină: „uite, tocmai a început să zică mai langsam, nu se mai zbate, e pe terminate“; şi pe cînd se scufunda autoritatea paternă în sforăitul dintîi, duşmanul de pe ecran se apuca din nou să se zbată mai aprig, îndepărtîndu-ne definitiv de şansa de a vedea noi desenul animat cu omuleţul acela care îşi descoperea cercul de deasupra capului pe o muzică pe care o fredonam toată ziulica pe stradă.

Daniel VIGHI

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Sindromuri

Sindromul Generaţia PRO

În ultimii ani, a devenit un obicei ca staţiunile din sudul litoralului românesc să fie periodic devastate de grupuri de tineri poposite aici în minivacanţa din jurul zilei de 1 mai şi aflate în plin efort de „exprimare". Fenomenul coincide cu tot mai frecventa apariţie în mass-media a unor bizarerii.

Nu cu multă vreme înainte de campionatul mondial de fotbal din Franţa, dl Ioaniţoaia a organizat un concurs pentru fanii acestui sport, competitorii urmînd a demonstra intensitatea cu care „trăiesc" evenimentele.

Finaliştii au beneficiat de suculente şi elogioase prezentări, avînd prilejul a ne împărtăşi pe larg experienţa, principiile şi principalele realizări de viaţă.

Primul dintre ei s-a făcut remarcat prin felul cum şi-a vopsit balconul în culorile echipei adorate. Am putut afla ce surprinşi au fost prietenii cînd li s-a spus că procesul tehnologic a inclus procedura prinderii de picioare a fratelui mai mic şi balansarea acestuia deasupra abisului, pentru ca pigmentul să ajungă în colţurile cele mai îndepărtate ale monumentului. Desigur, finalistul nu a uitat să ne comunice plin de mîndrie secretul frumuseţii culorilor utilizate: ele proveneau din cîteva cutii cu vopsea... furate din magazia unităţii, în timpul satisfacerii stagiului militar.

Al doilea finalist avea o minunată colecţie de tricouri de fotbalişti celebri. Am fost puşi la curent cu preţul în dolari sau mărci al fiecăruia şi cu oraşul de pe mapamond în care a fost procurat. Pe lîngă tricouri, omul era foarte mîndru şi de cîinele său. Împreună cu fiorosul prieten, finalistul se plimba „prin cartier". Ori de cîte ori întîlnea o persoană necunoscută, o întreba cu ce echipă „ţine". Dacă răspunsul nu era satisfăcător, patrupedul îşi intra în rol şi nefericitul era alergat pînă cînd reuşea să se caţere într-un copac. Derbedeul evoca plin de bună dispoziţie zgîrieturile, vînătăile şi îmbrăcămintea sfîşiată ce aduceau un plus de farmec evenimentelor. Dacă împricinatul nu putea fi convins să-şi schimbe echipa preferată şi rămînea consecvent la adăpostul înălţimii şi frunzişului, finalistul nostru părăsea în cele din urmă locul faptei, nu fără a înştiinţa pe cel din pom că urmează a se mai întîlni prin „cartier".

Al treilea finalist şi-a cîştigat dreptul de a se afla minute bune în atenţia publicului fiindcă a utilizat... propriul sînge pentru a scrie scrisoarea în care mărturisea pasiunea pentru fotbal.

În fine, cel de al patrulea finalist era... o finalistă. Tînăra, ţintuită în scaunul cu rotile, şi-a dovedit marea pasiune pentru fotbal împărtăşind visele sale legate de felurite ghiduşii sub clar de lună cu unul dintre monştrii sacri ai sportului rege.

În rezumat, dintre cei patru finalişti, doi erau infractori, al treilea putea fi suspectat de dezordini psihologice semnificative, iar în al patrulea caz avem de a face cu o tînără avînd mari probleme în definirea realistă a propriei identităţi.

Conferirea de vizibilitate sau chiar recompensarea infracţionalităţii de către mass-media se petrec pe un fundal mai amplu, care face ca simpaticul prezentator sportiv al cărui nume îl utilizăm, să fie departe de a deţine exclusivitatea în domeniu.

Se poate observa cum numeroase posturi de radio şi televiziune, ca de altfel suficiente publicaţii, acţionează agresiv nu doar pentru acapararea unor segmente de piaţă, dar chiar pentru dezvoltarea caracteristicilor încă insuficient definite ale unor segmente potenţiale ale pieţei. Sînt de preferinţă încurajate *comportamentele disruptive şi cele încadrate în categoria cuprinzătoare a „distracţiilor"*.

„Vedetele" PRO TV nu se dau înapoi să îndemne tinerii adunaţi în faţa instituţiei pentru vreunul din evenimentele aniversare, să strige, să tureze motocicletele, să lovească în cratiţe şi tingiri, cu alte cuvinte „să se exprime" şi „să se facă auziţi". Pe parcursul manifestărilor, bulevardul cu nume de primar este blocat, tramvaiele, troleibuzele, autoturismele personale sau cele ale Salvării aşteptînd să se sfîrşească zavera.

„Echipa mobilă" a aceluiaşi post de televiziune crede potrivit a face glume care în mod frecvent generează niveluri înalte de stres şi riscuri pentru sănătatea celor implicaţi: macarale saltă cabinele telefonice cu tot cu bieţii oameni dinăuntru, falşi poliţişti se răţoiesc la trecători momiţi în autoturisme pentru a ajuta la pornirea motorului, cutii de carton se mişcă sau încep să vorbească pe neaşteptate, bărcile de pe lacurile parcurilor bucureştene îşi răstoarnă pasagerii în apă.

Dacă ar fi să încercăm să redefinim acest fenomen neliniştitor, am putea ajunge la următoarea formulă: *infractorii stîrnesc un mai mare interes posturilor de televiziune decît oamenii de valoare şi ajung mai frecvent în atenţia opiniei publice, iar bandele de tineri ce colindă cartierele sau staţiunile de odihnă fluturînd bîte, sticle de băutură, pistoale cu gaz, cuţite sau săbii Ninja se vor putea curînd după aceea vedea pe micile ecrane, în invidia şi admiraţia colegilor de generaţie.*

Petru LISIEVICI

Inimioare roz şi şoricei pofticioşi

A face daruri a devenit mai mult decît un obicei, o obişnuinţă care, de nenumărate ori, ne angoasează atunci cînd mergem într-o vizită sau cînd sîntem invitaţi la vreo aniversare. Apare ca o obsesie întrebarea: „Ce să ducem?", – politicoasă obligaţie survenită fie din lipsă de bani, fie din lipsă de interes. Pornind de la ideea că gesturile pur simbolice nu mai sînt apreciate, ajungem la concluzia că ne va fi „cîntărită" valoarea în funcţie de cît de costisitor şi de frumos ambalat este cadoul cu care ne prezentăm.

Cel mai banal dar este cel impus de o petrecere, organizată cu sau fără vreo ocazie. Prin găştile de tineri problema se rezolvă uşor: fiecare vine cu cîte o sticlă de băutură sau cu cîte un fursec, „contribuţia", iar distracţia compensează lipsa de imaginaţie în materie de cadouri. Cînd cineva îşi doreşte un chef dă telefoane: „Bă, eu nu vreau nimic, dar adu şi tu ceva de băut şi, mai ales, vino cu nişte casete mai noi!". Nimeni nu se supără, ba dimpotrivă.

Totuşi există şi aniversări, onomastici etc. Atunci intervin tradiţionalele buchete de flori – colorate, proaspete în ţiplă sau staniol cu fundiţe şi cu panglici cochete (de preferat trandafirii – fiind mai scumpi sînt mai apreciaţi, de evitat garoafele pentru că sînt „flori de mort"). Urmează mica atenţie adiţională care îţi dă bătaie de cap o zi întreagă. Se întîlnesc grupuleţe prin oraş cu intenţia „hai să-i luăm ceva lu'...". Propuneri şi voie bună, deşi se face şi o contabilitate căci e important să se ştie „fiecare cu ce bani vine". Dacă există o sărbătorită este mai uşor: se vizitează raioane de parfumuri (mai ieftine, dar cu un design atractiv) sau se achiziţionează clasice lănţişoare, broşe, brăţări. Cu sărbătoriţii treburile se complică, căci puţini sînt cei care se hotărăsc pentru cravate sau cămăşi. Totuşi un after-shave la modă sau cîteva C.D.-uri alese la întîmplare, „Am auzit că i-ar plăcea cîteodată să asculte jazz", te scot din dilemă. Cineva îşi aminteşte că se mai pot dărui şi cărţi. Însă această alternativă este de multe ori înlăturată de diverse temeri: „dacă o are?", „sigur a citit-o!"

Se poartă însă aşa-zisele cadouri nonconformiste. Jucăriile cît mai haioase sau cît mai groteşti sînt în top. Apoi omuleţii din ţărînă învelită în ciorap cărora le creşte iarbă în cap („Poţi să-i tunzi cum vrei tu!"). Tricourile albe pe care se semnează şi desenează toţi invitaţii. Chitări vechi, uzate cu inscripţii. Căni de la magazinul lui Mihai Stănescu cu poziţii (parlamentare) şi îndemnuri: „Make love, not coffee!". Obiecte ambientale de la magazinul „Lida" (lumînări parfumate, păpuşi retro, pălării ciudate etc.). Brichete în formă de pistoale şi grenade. Prezervative fosforescente aşezate într-o pungă de hîrtie pe care scrie: „Ştiu că mă vrei goală!", sau idei diabolice de a-l pricopsi pe sărbătorit cu hamsteri, peşti, broaşte ţestoase, pisici.

Concurenţa cadourilor de efect o constituie cadourile cît mai utile. Un stilou scump sau un ceas sînt totdeauna binevenite. Un walkman cumpărat „la comun" poate fi o alegere bună. De ce nu un „mouse" sau dischete cu jocuri „ultimul răcnet".

De menţionat felicitările care nu trebuie să lipsească, iar oferta din comerţ este cît se poate de diversă: iepuraşi care întind braţele: „Uite cît de mult te iubesc!", inimioare roz pe un tort din caşcaval muşcat de şoricei pofticioşi etc. O întrebare de ultim moment e: „Ce să scriu?". Tradiţionalul „La mulţi ani!", data evenimentului, semnătura şi? „Ai 18 ani! Ce dacă? Copilăria abia începe!" sau „Să fii iubită şi să ai noroc la bani!", un vers, o proză scurtă întocmite în liftul care urcă spre apartamentul cu pricina.

Cea mai mare bătaie de cap ţi-o dau sărbătorile tradiţionale: Moş Nicolae, Crăciun, Iepuraşul de Paşti mai nou Valentine's Day – ziua îndrăgostiţilor. Helloween – care sosesc cu daruri pentru cei mici şi nu numai. Tendinţa de desprindere de acea sufocantă tradiţie e generală. O mămică îi pune în ghete fetiţei, care încă mai crede în moş Nicolae, trusă de farduri şi lac de unghii. O alta îi cumpără băieţelului de 10 ani un celular „de la moşu'", deoarece „toţi colegii de clasă au, iar el se simte frustrat". Dulciurile drept cadouri au devenit o banalitate pentru că se găsesc pe toate drumurile. Mai degrabă un joc electronic sau o pereche de role.

În spatele tuturor astfel de cadouri mai există, poate, dorinţa sinceră de a dărui. Dar vremurile şi mentalităţile se schimbă. Mi-amintesc că, acum vreo 10 ani, o prietenă se lăuda că a primit de Crăciun bomboane de pom şi o păpuşă „care semăna cu «Barbie» din reviste". Aceeaşi prietenă, anul acesta, tot de Crăciun, a primit o garsonieră mobilată şi nici nu are de gînd să împodobească vreun brad. Poate pentru că nu mai există bomboane de pom...

Adina POPESCU

© F. Bobu

Poveste cu Spiridouche

Toţi avem momente.

Le mai ştiţi pe acelea cînd vă aduceţi perfect de bine aminte unde aţi pus un lucru, dar oricît aţi căuta, este imposibil să daţi de el? Scotociţi pînă la epuizare şi, în cele din urmă, renunţaţi pentru că sînteţi mai deştept însă peste o zi sau două, îl găsiţi tot acolo. Ei bine, e din cauza spiridouche-ilor! Esenţa spiridouche-ului e să pitească şi să pună la loc (chestie pe care nu poţi să te superi), iar de sărbători, zile de naştere, onomastici şi altele, să te tragă după el prin oraş pentru lucruri care le plac la fix prietenilor. El este un artist al cadoului, de care se îndrăgosteşte sincer, un adevărat *connaisseur*.

Prietenii trăsniţi fac spiridouche-ul fericit; pentru ei există magazine specializate unde ţi se măsoară fantezia şi ţi se golesc buzunarele pînă la ultimul tichet R.A.T.B. pentru situaţii disperate. Acestea sînt (magazinele ca şi situaţiile): *Hippie Hippie Shake* de la Teatrul Ţăndărică sau de pe Calea aceea a Victoriei, *Interior* (de pe aceeaşi cale) şi, de exemplu, *Decora* de pe Ana Ipătescu.

Aici veţi găsi chestii de care n-aţi mai văzut: flori naive cu petale de lemn pastelate, văzuţe centimetrice de forme triunghiulare şi nu numai, pictate mişto şi în care puteţi înfige trei fire de cimbru (dacă vă imaginaţi deja, înseamnă că n-aţi înţeles nimic), stele de satin lucios sau stele de mare, flori imense, argintate şi aurii pentru decoraţiunile de iarnă, candele (cu lumînări) din sticlă lucrată ca în vitraliu, boluri cu granule de ceară aromată şi fitil (portocalii, albe sau roşii), ghirlande din fructe exotice uscate, casete finuţe din lemn, vase de ceramică stilizate sau ceainice de porţelan pictate manual în linii neregulate, lumînări uriaşe de toate formele, cu suport sau învelite în ţiplă ori scoarţă de copac, pachete cu flori şi fructe aromatice, păpuşi haioase, chiar ţoale şi bijuterii, veioze şi abajururi fanteziste, o floarea-soarelui de un metru cu capul roşu din sticlă transparentă şi petale frumos colorate, aşa, ca chestie, şi suporturi de lumînări, înalte pînă la brîu. Printre altele.

Dacă vă plac obiectele de artă orientală, cînd ieşiţi de la *Decora*, nu coborîţi scările cu pitici ca să ieşiţi în bulevard, ci intraţi pentru o clipă la *Orient Design* şi veţi zăbovi cu orele! În caz că nu sînteţi un împătimit al rafinamentelor orientale, cum ziceam, intraţi totuşi şi veţi vedea picturile pe nisip, închise în sticlă transparentă de artişti migăloşi care au scris, cu efort, lucruri inteligente ca, de exemplu: *Best wishes!* şi asemenea.

În fine, dacă vreţi să faceţi dintr-o zi obişnuită, una memorabilă, cumpăraţi de la *IDEART*, de pe Magheru, (unde găsiţi cadouri sofisticate) şi nu veţi uita niciodată cum aţi dat şase sute de mii de lei pe o sticluţă elegantă, de metal argintiu din care un domn cu gust îşi va sorbi băutura preferată (la purtător), în caz de necesitate. Piesă de rezistenţă a trusoului masculin...

Spre sfîrşit, cînd spiridouche-ul va obosi, vă veţi aminti că tot ce aţi lua cu dvs. pe o insulă pustie este doar muzica, aşa că veţi da buzna la *Dalles* după C.D.-uri şi casete de calitate.

Alice POPESCU

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Îl cunosc pe...

Ştefan Talaşman (II)

Eu credeam că, dacă învăţam, deveneam exploatatorul poporului, aşa că m-am lăsat de învăţătură. Au tras toţi de mine, eu nu şi nu. M-a luat la Gătaia la armată şi ne-a păcălit un maior Ungureanu, cică, bă, ia spune AAAA. La unu', la doi am văzut că îi scoate-n faţă, dacă au timbru vocii bun. Am zis, gata, să fac la fel şi ajung la cor şi zic unu' lung, ne-a trimis la Şcoala de Sergenţi la Buziaşi. Doamne! Eu am fost tot printre primii, iar cînd era plimbarea de seară nu ziceam cîntece de foaie verde, era *Vagabontul* cu Raj Kapoor, ci Avaaraamuu, aaa a. Duminica, locotenentul-major se potrivea în idee cu mine să ne dezvolte orizontul. Ne trimitea la film. Primul film l-am văzut în '51... De asta era bine să povestim de la început, cum m-am speriat de tren. Cînd am plecat la profesională m-a dus tata. Credeam că şina la tren are 40-50 de centimetri, că cea de la căruţă are 5. Am văzut şina de-andevăratelea şi am văzut că e îngustă, dar cînd a venit în zare dihania, pufa-pufa-pufa, avea şi luminile alea în faţă şi a tras şi un chiot, am fugit în spatele gării. M-a luat tata şi, ruşinat, am stat la geam. Obişnuit cu căruţa hodoroanca-troanca, şi o dată văd că fug plopii, case şi încep să strig: tată, uite ce se întîmplă. Atunci tata a zis: bă, prostule, a plecat trenul... în sfîrşit, am ajuns la tanti Mia... mama îmi făcuse prelucrarea... am stat la masă şi eu eram atent să n-o dezamăgesc pe mama. Ne-a dat praline şi eu m-am spălat pe mîini cu ele, vedeţi, astea erau cunoştiinţele mele. După aia m-am dus la piaţă, dar am dat bună ziua la toată lumea... veneam de la sat la oraş. Mă trimiteau copiii la farmacie să le aduc nişte IA-MĂ DE PĂR. Şi eu m-am dus: dom' doctor, nişte Ia-mă de păr. Du-te, bă... Dom' doctor, Ia-mă de păr... Mă, băiete, te-au trimis golanii ăia... şi am dat examen şi m-a trimis la Nicoreşti. De acum citisem romane, culmea e că primul a fost *Codul manierelor elegante* şi acolo se recomanda de citit cărţi de dragoste. Şi am citit pînă am început să plutesc... eram eroul naţiunii, dar nu strînsesem nici o fată, cînd mă apropiam mi se încleştau fălciile. Tata zicea că focul ananghiei şi mama focul iadului dacă ne atingem de fetele de la oraş. În loc să văd chipul frumos, vedeam pălălăind flăcările. Mergeam la întîlniri, da' ce ziceam: că azi a supt vaca la viţel, Mişu a lovit pe Vasilică... nu puteam găsi discuţii. Eu sîmbăta noaptea nu dormeam, ştiam toate replicile ce le spuneam duminica. În '51, prin luna noiembrie, era un profesor de vinificaţie, că ne duce să vedem film. Da' ce e ăla film, bre? E o fotografie şi te uiţi... n-aveam eu capacitatea. Rula *Oameni curajoşi*, rusesc. Buian era calul, Vasea, eroul. Am intrat, am văzut cadranul ăla şi băieţii făceau pe el cap de vulpe, cap de lup. Asta ştiam de acasă cum se face, la lumina lămpii, cap de cîine. Dar s-au stins luminile şi a apărut trenul la orizont. Tot a ocolit aşa, uite, trenuşorul ăla de la mine din sat a ajuns aici. Pufa-pufa-pufa, venea spre mine, m-am încordat aşa de mult că a dat fluier şi am ţipat aşa de tare că s-a aprins lumina în sală, prea disperat am fost. Un domn m-a întrebat: băieţaş, n-ai mai văzut film? Nu, zic. M-am ţinut de fotoliu strîns, să nu se întîmple ceva. Îmi dădeam porţia de pîine cu cincizeci de bani, dar filmul dacă rula de zece ori, de zece ori mă duceam la acelaşi film. Vroiam să fiu erou. Am văzut un film cu box şi eu eram cam prostul clasei, dar stăteam pe lîngă ăi mai răsăriţi şi i-am zis lu' unu' că-i dau pîinea de la gură, numai să mă înveţe box. Condiţia lui ăsta era să suport 20 de palme şi trosc-brosc. Apoi, mi-a rupt şi zgîrciul nasului. Şi dup-aia mi-am rupt deştele, că eu mă antrenam dînd pumni în spaliere şi în pereţi. La ora aia, cu puterea pe care o aveam şi cu voinţa mea, eu acum eram mare campion.

Eugen ISTODOR

Roluri

Pe de altă parte

Naivii (sau ipocriţii) care cred că dialectica a fost născocită de marxişti – şi, ca atare, o resping cu ochii închişi – se află în eroare. Nu, ea există de cînd lumea, de cînd omul a perceput ziua şi noaptea, lumina şi umbra, binele şi răul, frumosul şi urîtul, adevărul şi minciuna. Biblia, Cîntarea Cîntărilor, Mahabharata, filozofia greacă sînt pline de dialectică. Spre a nu mai vorbi de comunicarea noastră cea de toate zilele. Cînd spunem *pe de o parte,* spunem şi *pe de altă parte,* cu excepţia nu a celor care gîndesc metafizic, ci a celor care uită cum şi-au început aserţiunea şi pierd şirul. Prin urmare, lucrurile au în general două părţi (dacă, fireşte, nu au mai multe), care, prin contradicţie, alternanţă, ritm (uneori şi algoritm!) alcătuiesc ceea ce se numeşte armonie.

N-am să contrazic nici eu acest adevăr şi, după ce m-am declarat telefob activ, trebuie să recunosc, măcar acum, cu prilejul schimbării anului (schimbarea anului – tot o chestiune dialectică, în fond!), că mă uit la televizor din cînd în cînd cu plăcere, eu fiind, tot din cînd în cînd, nu chiar telemaniac, dar telefil sau măcar teleneutru. Prin urmare, trebuie să recunosc că unele emisiuni criticabile au *(pe de altă parte)* ceva bun. Am afirmat în *Dilema* că, de pildă, anumiţi moderatori TV sînt şi inchizitori, şi asta nu în timpul lor liber, ci exact în timpul în care sînt moderatori. Ei bine, nu pot să nu accept că moderatorii cu pricina se pricep să invite în emisiunile lor cupluri interesante (din punct de vedere intrinsec sau conjunctural), ca Mircea Dinescu şi Ion Iliescu, ministrul Transporturilor şi liderii sindicali, Becali şi Dragomir etc., şi prin aceasta să dea un fior dialectic emisiunilor respective. De asemenea, recunosc că am văzut şi filme bune la televizor, deşi de multe ori prost traduse, că nu se vorbeşte numai în limba de lemn *(întîlnire, sărbătoare de suflet; om, operă de excepţie;* omniprezentul *deci,* nelipsitul *şi nu numai* etc.), ci şi omeneşte, că există printre prezentatori şi figuri simpatice, că muzica preferată de toate posturile de televiziune este pe alocuri şi melodioasă, că emisiunile cu animale sînt ici-colo concurate de cele cu oameni şi că e bine să avem televiziune, căci ea şi alungă, nu doar sporeşte plictiseala din lume.

Dumitru SOLOMON

Cu ochii-n 3,14

PREOTEASA SILVICA ŞI PISICA POSTINDUSTRIALĂ SÎNT PE CALE SĂ INVENTEZE O ŢARĂ

● În staţie la 385, citind un fluturaş publicitar lipit pe un stîlp, am aflat că tocmai am pierdut o şansă unică: „Un revelion la Putna indicat pentru suflet cu tradiţiile locului. (...) Relaţii la Patriarhie la Preoteasa Stroe Silvica, Zilnic 16,00-19,00 sau la telefon 094.975...". (**C. M.**)

● În noaptea de Ajun, pe ARTE, Jean-Claude Carrière, legendarul scenarist al lui Buñuel, Brook, Schlöndorff etc. Cel care a scris *Farmecul discret al burgheziei* locuieşte într-o casă care e un fost bordel, împreună cu trei pisici „dintre care una, cea mai bătrînă – povesteşte JCC – n-a văzut în viaţa ei un şoarece! Abia acum cîteva săptămîni a găsit unul, şi s-a jucat toată ziua cu el..." „L-a mîncat?", îl întreabă realizatorul emisiunii. „Nici vorbă! Pisicile nu mai mănîncă de mult şoareci, ca de altfel nimic viu; numai hrană de conserve", explică scenaristul condiţia pisicii postindustriale (a nu se confunda cu cea a pisicii postcomuniste). Alte momente delicioase ale emisiunii au fost cele în care amfitrion şi invitat au cîntat, la-nceput timid, apoi din ce în ce mai serios, vreo cinci cuplete din „Marinella" lui Tino Rossi şi – improvizaţie genială a lui Carrière pe o temă dată – „discursul lui Moş Ubu la primirea lui Moş Crăciun în Academia Franceză"... Clipe de antologie! (**a. l. ş.**)

● Preşedintele peruan Alberto Fujimori, ales pentru prima oară în 1990, a anunţat, pe 27 decembrie, că va candida pentru al treilea mandat. Constituţia nu autorizează decît două mandate consecutive de cîte cinci ani. Dar partizanii săi consideră că primul nu intră la socoteală, deoarece Constituţia nu a fost adoptată decît în 1993. Fujimori explică iniţiativa prin „faptul că opoziţia improvizează într-un mod neopopulist şi este incapabilă să rezolve problemele cruciale cu care se confruntă ţara", în timp ce „...eu sînt pe cale să inventez o ţară". Ţara în care preşedinţii se aleg de cîte ori vor ei a fost de mult inventată. (**M. B.**)

DOAMNELOR ŞI DOMNILOR, SFÎRŞITUL LUMII ÎNCEPE CU ARIPIOARE ŞI RACHIU IEFTIN

● „Şi eu vă mulţumesc, doamnelor şi domnilor!", le spune Mircea Radu, prezentatorul Jurnalului de la „România 1", invitaţilor din studio. Aceştia erau Bogdan Chirieac şi Dan Pavel, iar alături de ei, moderatorul Răzvan Dumitrescu... (**a. l. ş.**)

● La Roma, în noaptea de Anul Nou, lumea adunată în Piazza del Popolo să vadă focurile de artificii a depăşit cu mult aşteptările, ba chiar s-a ales cu oarece arsuri. „Aşa începe sfîrşitul lumii!", au exclamat unii. „Roma nu e în stare să-i primească pe milioanele de pelerini care vor veni în anul 2000!", au zis alţii. Pînă una-alta, locatarii clădirilor din preajma pieţei au dat în judecată Primăria, considerînd că îmbulzeala şi exploziile petardelor au afectat structura de rezistenţă a blocurilor. Probabil că Primăria va pierde procesul, aşa că trebuie să-şi facă rost urgent de nişte „buline roşii". (**M. V.**)

● Aşa cum aripile au fost un pas în plus în evoluţia speciilor, ele reprezintă un cert progres şi pentru produsele de consum, înregistrat ca atare de discursul publicitar. Acum cîtva timp era vorba de tampoanele igienice, acum de „radiatoarele *Carmen* cu aripioare". În ambele cazuri, respectivele aripioare – diminutivate, aşa, tandru – reprezintă un miracol. Sîntem tentaţi să credem că unul din puţinele miracole ale zilelor noastre. (**C. P.-B.**)

● „Între cronicile vremii de la «Globe Theater» şi articolele de ziar din vremurile de acum asemănările sînt evidente, Marele Bill (?!) – (Shakespeare) a descris cu lux de amănunte întîmplări pe care astăzi gazetarii le includ, din reflex profesional, la «faptul divers». Ca, de exemplu, «Romeo şi Julieta». Intriga florentin-medievală devenită, în timp, prototip dramaturgic păleşte zdravăn în faţa celor întîmplate zilele trecute la Hîrlău-Iaşi". Aceasta este introducerea unui articol unde se relatează moartea a doi marginali pe care îi unea „pofta de sex îndîrjit, rachiu ieftin şi sărăcie lucie" *(Naţional).* „Spre pizma şi invidia lui Shakespeare, Romeo şi Julieta au locuit în Saivanul Hîrlăului". Fără comentarii... (**T. C.**)

STOCAŢI CONSERVE ŞI PUNEŢI MÎNA PE VASILICĂ, UN PROGRESIST CU PĂR DIN FRUNTEA EXECUTIVULUI

● Acum, fiindcă n-a avut loc nici o Apocalipsă pe 31 dec. 1999, ne dă mîna să facem pe deştepţii şi să transcriem cîteva din sfaturile date cititorilor săi, înainte de iminenta catastrofă, de către un teribil „Catavencu" american, magazinul satiric „The Onion": „Decideţi de pe acum dacă vreţi să vă specializaţi în violuri sau în jafuri...". „Stocaţi conserve, saci cu hîrtie şi colecţii Reader's Digest sau pur şi simplu aşezaţi-vă în casa unei persoane bătrîne." „Dacă se produce dezastrul, este mînia divină: citaţi Vechiul Testament. Dacă nu se produce nimic, înseamnă că Dumnezeu e plin de milă: citaţi Noul Testament". (**R. C.**)

● Capra de la Cîmpulung cînta aşa: „Mi-s capra lui nea Mărin / Care bea un kil de vin". Stăpîna mielului ura cam aşa: „Puneţi mîna pe Vasilică, că o să cîştigaţi la Teleeurobingo". La vremuri noi, urări pe măsură. (**I. P.**)

● Cei ce urmăresc aventurile animate ale lui Superman au putut afla într-unul dintre episoadele ultime (PRO TV, 3 ian. a.c.) că tatăl supereroului fusese, pe planeta lui îndepărtată, un „savant progresist". Habar n-am cum o fi sunat în original, în engleză, dar spusă pe româneşte chestia sună cum nu se poate mai... reacţionar. (**A. C.**)

● Un băieţel de vreo 4-5 ani îşi sorcoveşte familia: „Să trăiţi / să-nfloriţi / *ca un măr cu păr*" (s.n.). „Cum vine asta?", întreabă bunicul. „Adică la bătrîneţe să nu ajungi chel ca un măr". (**T. C.**)

● Conform calculelor exacte ale domnului Radu Sârbu, prezenţa lui Radu Vasile în fruntea Executivului a costat România un miliard de dolari şi trei procente din creşterea economică. Noroc că au ieşit sume fixe, că ne-am fi văzut nevoiţi să-i cerem restul. Oricum, dacă un singur om e atît de eficient, eu propun să-l pasăm şi duşmanilor. (**C. G.**)

PERECHEA POTRIVITĂ PENTRU O TÎNĂRĂ FATĂ CU SUFLET GENEROS

● Televiziunea naţională s-a dovedit mai îndrăzneaţă pe 2 ianuarie. Programul ei de după-amiază, urmărit întîmplător, a cuprins, printre altele, o paradă de lenjerie sexy (?) pentru bărbaţi semnată (chiar pe piesele vestimentare) Cătălin Botezatu; concursul *Perechea potrivită*, la care două din concurente erau stripteuze, iar una dintre ele a ţinut să-şi arate sutienul pînă la sfîrşitul emisiunii; un alt concurs, prezentat de Bănică junior, la care o tînără a concurat cap-coadă în bikini şi sutien, iar un tînăr culturist – la bustul gol şi plin de tatuaje. (**I. P.**)

● Îmi stăruie în cap (fiindcă tare mult mi-a plăcut) o imagine: într-o staţie de autobuz, o tînără fată citind un dicţionar latin-român. (**D. S.**)

● Celor care nu înţeleg cu nici un chip cum de-au putut cîţiva bucureşteni să nu scape de sărbători nici un Stan şi Bran, nici pe Antena 1 şi nici pe ARTE, măsurînd astfel bucuria de a intra într-un an nou, al mai gogonat, cu Laurel şi Hardy, văzînd în năzdrăvăniile lor geniale cea mai elocventă dovadă a rezistenţei omului la tot ce-i cade pe cap – acestor neînţelegători le spunem ceea ce i-a spus Stanley lui Ollie atunci cînd grasul a vrut să-l ia la bătaie pe unul care nu-i lăsa să cînte în stradă (ce-i drept, nu prea armonios), pe un ger cumplit care le secase buzunarele, dar nu şi sufletul inepuizabil de generos: „lasă-l, nu împărtăşim aceleaşi valori". (**R. C.**)

Banii vorbesc

– curs scurt de contabilitate pentru viitorii părinţi americani –

În mai toate cărţile pentru părinţi, pentru cei care se pregătesc să devină părinţi şi pentru *first time*-ri în special, sînt incluse sfaturi ale experţilor financiari. Lucru valabil şi în privinţa revistelor – tipărite sau în format electronic – cu acelaşi profil, din care este aproape nelipsită rubrica intitulată *Money Matters*. Şi mai toate aceste cărţi şi reviste ţin să precizeze că dacă prospectivii părinţi ar cunoaşte costul pe care îl implică aducerea pe lume şi creşterea unui copil, înainte de a-l concepe, rata populaţiei Statelor Unite ar înregistra – fără îndoială – un serios declin.

În Franţa, căsătoria nu mai este actul fondator al cuplului. „Cel mai des căsătoria consacră pur şi simplu transformarea unui cuplu necăsătorit într-unul căsătorit“ – susţine raportul Institutului Naţional de Studii Demografice (INED). Doar unul dintre zece cupluri se căsătoreşte fără coabitare prealabilă. În 1972, s-au căsătorit 417.000 de cupluri, acum sunt doar 280.000. Uniunea liberă a devenit „o modalitate de viaţă durabilă“. Dintre cuplurile de concubini, alcătuite cam în jurul anilor '90, după zece ani, 30% sunt încă în uniune liberă. „Din şase cupluri, cinci s-au căsătorit, unul nu. În cifre absolute, la începutul anilor '90 erau 1,5 milioane uniuni libere, acum sînt 2,5 milioane. Naşterile în afara căsătoriei reprezintă 40% din totalul naşterilor“. (*Le Monde*, 9 decembrie)

Potrivit *US Department of Agriculture*, întreţinerea unui copil costă anual aproximativ 5.950 $ pentru o familie cu venituri micî (venit mic = mai puţin de 36.000 $, în 1998), 8.240 $ pentru o familie cu venituri medii (venit mediu = între 36.000 $ şi 60.600 $) şi 12.260 $ pentru una cu venituri mari (venit mare = peste 60.600 $). Iar aceste sume cresc în fiecare an, triplîndu-se pînă ce copilul ajunge la vîrsta colegiului şi totalizînd peste 240.000 $ în 18 ani. Însă naşterea unui copil nu trebuie să aducă familia în pragul unei crize financiare. Cu o imagine realistă a ceea ce te aşteaptă şi cu oarecare planificare poţi face faţă onorabil situaţiei.

Unul dintre cele mai importante aspecte care trebuie avute în vedere, chiar înainte de concepţie, sau cît mai curînd după, este cel al cheltuielilor medicale. Conform *Health Insurance Association of America*, costul unei naşteri normale este de aproximativ 6.400 $, iar al unei cezariene de 10.600 $. Aceasta fără a lua în calcul vizitele medicale prenatale sau teste – comune, însă costisitoare – precum ecografia sau amniocenteza. Din fericire, cele mai multe planuri de asigurare acoperă toate cheltuielile legate de sarcină şi naştere, plus îngrijirile medicale ale nou-născutului pe perioada primelor 30 de zile.

Ţinînd cont că o familie americană medie dispune cam de 7 credit-card-uri la care are de plătit cel puţin 5.000 $, fără a socoti dobînzile, achitarea datoriilor devine o prioritate. O decizie înţeleaptă este şi crearea unui fond de urgenţă – bani albi pentru zile negre – extrem de necesar în condiţiile în care cheltuielile cresc, iar veniturile scad (unul sau chiar ambii părinţi vor fi în imposibilitatea de a merge la serviciu, fie şi pentru o perioadă scurtă).

Dar pentru ca lucrurile să nu fie atît de complicate precum par, experţii recomandă folosirea creionului şi a hîrtiei (sau a unui *computer spreadsheet)* şi alcătuirea a două coloane sub care vor fi trecute toate cheltuielile. Sub prima: cele actuale, începînd cu rata (chiria) la casă/maşină şi sfîrşind cu cele întîmplătoare, neesenţiale (însă atît de frecvente), precum ziarele şi guma de mestecat. Sub cealaltă coloană se vor trece, estimativ, cheltuielile ce vor urma după naştere: scutece, lapte praf, creşă/baby-sitter. Dacă unul dintre părinţi intenţionează să renunţe la serviciu după naşterea copilului *(To quit or not to quit?* este întrebarea pe care şi-o pun nenumăraţi părinţi), merită încercată „supravieţuirea“ dintr-un singur salariu – pentru a vedea cît este de necesar cel de-al doilea.

În cazul în care viitoarea mamă lucrează pentru o companie cu 15 sau mai mulţi angajaţi şi compania acordă concediu de boală, după lege, sarcina şi naşterea trebuie tratate ca oricare altă incapacitate de muncă temporară şi beneficiază de 6-8 săptămîni concediu plătit. Companiile cu peste 50 de angajaţi oferă viitoarelor mame pînă la 12 săptămîni concediu fără plată. Însă, întrucît fiecare stat are alte legi şi fiecare companie are poliţe proprii, aceste beneficii diferă foarte mult şi de aceea este necesar să-ţi cunoşti drepturile şi să ştii să ţi le ceri.

Noii părinţi cheltuiesc aproximativ 6.000 $ pentru pătuţ, cărucior, scaunul de maşină, hăinuţele şi restul echipamentului pentru copil. Treaba poate fi însă făcută şi cu vreo 2.000 $ mai puţin. Cum este de aşteptat, cei care sînt pentru prima oară părinţi cheltuiesc mai mult, din exces de zel, din lipsă de experienţă sau din amîndouă. Se poate economisi şi cumpărînd *secondhand* sau împrumutînd de la prieteni (cred că puţini dintre părinţii cu ceva posibilităţi o fac).

Tot în Franţa, 92% dintre copii născuţi în afara căsătoriei sunt recunoscuţi de taţii lor. (Institutul Naţional de Studii Demografice.) În urmă cu cîţiva ani erau 6%, acum reprezintă 40% din totalul naşterilor, în cifre absolute 300.000 de copii pe an. Recunoaşterea nu este urmată de căsătorie, devenind un eveniment banal, un drum la Starea civilă. Având în vedere numărul important al recunoaşterilor, majoritatea poartă numele tatălui. Dar sunt totuşi 20.000 de copii nerecunoscuţi de tată. Legea stabileşte condiţii juridice aproape egale pentru copiii cuplului căsătorit şi cei născuţi în afara căsătoriei, dar recunoscuţi de tată. *(Le Monde*, 17 decembrie)

Deşi mai există multe aspecte care privesc chestiunile financiare ale familiilor americane cu copii (cărţile pe această temă ocupă rafturi întregi de bibliotecă) două sînt de o importanţă vitală. Şi – din păcate – adesea pierdute din vedere sau mereu amînate de mulţi părinţi. Primul priveşte scrierea testamentului. Dacă ambii părinţi decedează fără a lăsa testament, o instanţă judecătorească se va ocupa de distribuirea proprietăţii în conformitate cu legile statului respectiv, avînd grijă ca cea mai mare parte să revină mai degrabă guvernului decît copilului. La fel de importantă este numirea unui tutore legal al copilului, în absenţa căruia aceeaşi instanţă va decide cine va avea grijă de copil. Tot în testament se va preciza cum să fie administrată de către tutore moştenirea copilului pînă ce acesta va ajunge la vîrsta specificată.

© A. Iordache

Cel de-al doilea aspect priveşte asigurarea de viaţă şi cea pentru incapacitate de muncă. Dacă acestea nu sînt oferite de către compania pentru care lucrează, noii părinţi trebuie să le cumpere individual. În cazul celei de viaţă, este recomandabil să fie cumpărată una care să acopere de 6 ori venitul actual, iar în cazul celei pentru incapacitate de muncă să acopere 60-70% din venitul actual al fiecărui părinte care lucrează.

Cele prezentate aici au un mare grad de generalitate. Şi nici nu ar putea fi altfel într-o societate atît de diversificată ca cea americană. Totuşi, ele privesc mai ales familia aparţinînd aşa-numitei *middle class* (noţiune ce comportă ea însăşi o discuţie aparte, din moment ce între miliardar şi *homeless*-ul a cărui avere încape într-un cărucior de cumpărături este greu de fixat mijlocul). Pentru cei foarte bogaţi problemele se pun oarecum diferit, iar pentru cei foarte săraci există programe de asistenţă destul de bine puse la punct.

Michaela CARPACCIO
Los Angeles

© C. Bumbuţ

În Statele Unite, viaţa cuplului căsătorit s-a modificat în comparaţie cu situaţia înregistrată în 1972. „Căsătoria nu mai este instituţia centrală, structurînd familia responsabilă pentru creşterea copiilor“ – susţine Tom Smith autorul raportului pe această temă editat de Centrul naţional de cercetare al opiniei publice al Universităţii din Chicago (NORC). Între 1960 şi 1996 , rata divorţurilor s-a dublat; în 1960, 5% dintre copii se năşteau în afara căsătoriei, în 1996, aceştia erau 30%. În 1972, 72% dintre copii trăiau cu familiile în care s-au născut, în prezenţa ambilor părinţi. În 1998, sînt doar 52% şi domnul Smith crede că în secolul următor ei vor fi o minoritate. Cuplul căsătorit cu copii este un model familial pe cale de dispariţie. Familiile monoparentale împreună cu familiile fără copii alcătuiesc acum majoritatea. Vîrsta căsătoriei a avansat, americanii se căsătoresc mai tîrziu şi trăiesc cu partenerul cîţiva ani, înainte de a-şi oficializa legătura. Procentul familiilor în care bărbatul munceşte şi soţia stă acasă a scăzut de la 53% la 21%. Peste un sfert dintre soţiile americane cîştigă mai mult decît soţii lor. (*The Economist*, 27 noiembrie 1999)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti

● Anul VIII ● Nr. 360 ● 7 - 13 ianuarie 2000 ●

Anul VIII

nr. 361

14-20 ianuarie 2000

16 pagini 3000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

CATASTROFA LA ROMÂNI

(după 7 ani de vaci slabe)

© S. Sacagiu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Lucian BOIA, Mircea KIVU, Nicolae MANOLESCU, Dan C. MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Stelian TĂNASE, Eugen VASILIU
– convorbire cu Andrei PLEŞU –

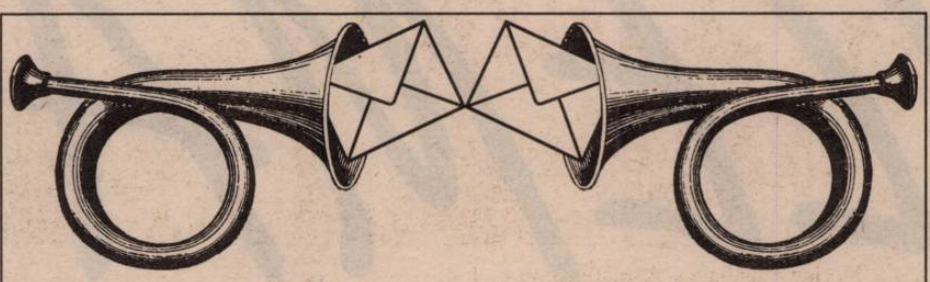

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 355: *(Anti)nostalgia*

...Cum am vrut, atunci, să fiu Ceauşescu?

Timp de 3 săptămîni am scris şi mototolit colile de hîrtie încercînd să-mi dau cu părerea la tema suplimentului *Vineri*, despre „Reviste de cultură“. Din dilema sfatului părintesc („...nu intra în scenă dacă nu eşti chemat – poţi deranja şi vei fi dat afară ca un nimic...“) tot *Dilema* ne-a scos, cu *(Anti)nostalgia* ei.

Am citit-o pe „nerăsuflate“ şi, mai slab de înger cum sînt, mi-am şters nişte lacrimi – te salut, dle Pauli, îmi aduci aminte de mulţi nemţi pe care i-am cunoscut, şi-s duşi...

Dar, după o asemenea lectură, mi-am zis că merit şi eu o bere. Pregătindu-mă de plecare, şi pe parcurs, meditam la faptul că şomerii n-au fost menţionaţi la rezultatele sondajului... apoi, pentru consolarea dlui Codruţ Constantinescu, mi-am adus aminte ce-am păţit eu, prin septembrie, şi nu era, doamne fereşte!, zi de grevă la chefere. Plecasem din Lugoj cu un personal, la timp şi cu bilet cumpărat. Şi tot normal, la prima staţie, trenul opreşte; doar că nouă ni se părea că mecanicul a uitat să mai bage cărbuni. Toţi întrebam şi pe rînd ridicam din umeri. Pe naş, ia-l de unde nu-i!

În cazuri din astea există şi optimişti, altfel lumea ar da în fandacsie: ba că mecanicul s-a dus puţin pentru nevoile lui, ba că am ajuns prea repede şi trebuie să ne încadrăm în program... Şi cu gîndul pe unde o fi Miţa acum, dacă trenul mergea normal, aflăm că undeva, mai încolo, deraiaseră nişte vagoane. Ce mai tura-vura, pînă venea macaraua şi le ridica, pînă se verifica linia, trenul s-a golit, iar eu, în uşa staţiei, îl priveam pe şef.

Nu ştiu ce mutră aveam, de prost, bleg sau criminal de l-am impresionat şi mi-a şoptit că se ştia de deraiere dinainte de plecarea din Lugoj, dar orarul-e-orar şi plecarea fără bilete nu se egzistă.

Nu vreau să vă inoportunez cu ale mele, dar dacă e vorba de 23 de ani (mamăăă, ce viaţă!) ai dlor Cristian Munteanu şi Codruţ Constantinescu, mi-aduc şi eu aminte că pe atunci eram săptămînal ameninţat cu datul „afară“ dacă nu accept să plec activist UTC (sau UTM?) pe sate. Şi, deşi ideea de-a „fugi eu afară“ îmi dădea tîrcoale, nu m-au dat „ei“, ci „ai mei“, acum, şi de aceea am uneori gînduri din „Discursul nostalgicului simplu“ – de unde le ştii, dle Vasile Sebastian Dâncu?

Dar am ajuns la „Brumă“ – aşa se numeşte localul, după numele patronului. Îmi iau halba cu bere şi mă aşez la o masă cu 3 cunoscuţi. Tac şi ascult la ale lor, dar pe mine mă gîdila, tocmai atunci, răspunsul dlui „Nicolae, 76 ani, agricultor, vînzător de mere în piaţa Crîngaşi“, şi cînd apare o pauză, le explic scurt şi „concluzionez“ (îmi place cuvîntul!) „uite, domnilor, un om deştept: ăsta nu regretă nimic de pe timpul lui Ceauşescu, decît că nu mai poate ridica lada cu mere – ca şi cum ai zice tu (şi mă adresez celui mai în vîrstă) că nu mai poţi ridica în braţe o femeie“.

E drept, mă aşteptam la un hohot de rîs, la ceva înţepături la adresa cunoscutului (dar se vede cît l-am cunoscut!), că numai ce-l aud:

– Ba eu îl regret pe Ceauşescu! – tare, roşu la faţă, nervos să mă rupă. De aici încolo a urmat un delir verbal din care, noi, ceilalţi trei, care-l întrebam de ce-l regretă, n-am înţeles decît că, pe atunci, el o ducea mai bine „uite, băgam cîţi km voiam pe foaia de parcurs, îmi rămînea benzină şi, ori o vindeam, ori făceam ceva curse cuiva, mă descurcam...“.

Să vă spun că berea mea avea gust de vitriol şi că mi-ar fi plăcut să fiu eu, atunci, Ceauşescu? Unor asemenea oameni nu le poţi sta împotrivă, pentru că nu vor să te asculte; le pui o întrebare şi nu îţi răspund, ci îţi pun ei alte zece, la care nu te lasă să răspunzi, pentru că tu eşti „de-a lu' ăştia“. Încerci să-i stimulezi memoria cu multe, de atunci, şi nu aude nimic; o dai pe glumă şi-i zici „că uite unde am ajuns cu atîtea furturi, s-a golit sacul“, şi atunci sare acuzator „că parcă tu nu ai furat“. Prost şi sincer spui că nu, tu nu ai furat, şi atunci chiar te face prost „că doar toţi furau“.

Dacă aveam farmecul lui Stan, mă scărpinam, eventual, pe chelie, mă făceam că dau cu pălăria... am trîntit halba ca un prost şi am plecat, fi-ţi-ar-berea-a-dracului-şi-lauda-ta-cu-*Dilema*. Acasăăă! Ajuns în stradă, la aer curat, aveam senzaţia că cineva m-a dat afară, m-a împins şi m-am suspectat că sînt beat...

Victor BALINTONI
Lugoj

Nr. 358: *Subculturi*

Situaţia „reivărilor“ la Bistriţa

Bine v-am găsit, vă spune un membru al aşa-zisei „generaţii PRO“. Am citit articolul lui Dragoş Radu-Bucurenci şi m-a încîntat „aroma“ de autenticitate ce străbate din descrierile peisajului activităţilor „oamenilor de mîine“. Acest subiect îmi convine şi mă preocupă constant deoarece îi aparţin, astfel că m-am hotărît să vă scriu. Trebuie spus că modul de manifestare al „tinerilor din ziua de astăzi“, a găştilor lor, diferă de la oraş la oraş, în funcţie de anumite condiţii, mentalităţi etc. Astfel, Bucureştiul este etalonul pentru întreaga ţară, însă la Cluj, de exemplu, există alte grupuri şi relaţii între ele, în Braşov de asemenea şi aşa mai departe. De aceea mi s-a părut important să vă spun cum e şi în provincie, în curtea mea. Vă voi vorbi deci în continuare despre Bistriţa, oraşul meu. Are 90.000 de locuitori; deci e cam cît un cartier al Clujului, oamenii o duc relativ bine, nu avem facultăţi, doar ceva colegii universitare, avem teatru de la Cluj şi Târgu-Mureş. Avem 5-6 licee mai mari şi foarte mulţi tineri.

Dintre aceştia, majoritatea sînt „băieţi de cartier“. Îi poţi recunoaşte după aspect: se îmbracă în geci, blugi, adidaşi şi chipiu (acesta e băieţaşul „STAS“). Sînt vulgari, vorbesc tare pe străzi pentru ca „ceilalţi“ să fie pătrunşi de importanţa lor, plimbă cîini, mănîncă seminţe. Uneori devin chiar periculoşi, în special noaptea între blocurile cutie de chibrituri, unde se simt în largul lor. Curentul lor „s-a prins“ doar de vreo doi ani, pînă atunci fiind doar într-o stare jalnică de imitaţie a tot ce vine de la centru. De altfel, şi astăzi adoptă doar atitudinea celor din Capitală, fără ca de fapt să facă trafic de droguri, să fie implicaţi în afaceri, scandaluri. Nici în ziua de astăzi nu se pot mîndri că parchează în faţa scării Audi-uri luxoase, ca în melodiile „Mafiei“ sau „La Familia“, „Marijuanei“ (care le sînt idolii, bineînţeles, e o axiomă). O altă gaşcă, care are un specific propriu Ardealului, e cea a amatorilor de rave (aşa-numiţii „reivări“). În total sînt vreo 25-30 în tot oraşul şi suburbiile lui, dar au „personalitate“. Sînt o combinaţie ciudată între reivării din Olanda, Germania şi hip-hoperii de stil Fast Loast (aceasta fiind a doua lor preferinţă); umblă în blugi largi, bluze de trening (de obicei verzi sau cenuşii), adidaşi, toate de calitatea „antîia“, de la Cluj. Se „dau“ pe skateboard şi au o bancă a lor în piaţa Eminescu, unde se întîlnesc de obicei (cam de un an, cînd s-au constituit ca grup). Banca e plină de mesaje şi desene haioase, fiind de altfel consideraţi tipi deştepţi şi inventivi. Se înţeleg bine cu „restul lumii“, chiar dacă nu sînt prea comunicativi.

Cu rockerii, treaba e mai complicată. Cei care se potrivesc accepţiunii generale de rocker, „duri“, umblă în aceleaşi haine negre tot anul (fără să miroasă!), ascultă Metallica, bineînţeles; nu sînt însă prea cunoscuţi ca fiind periculoşi, de obicei încercînd să nu aibă „treabă“ cu „băieţaşii“ sau cu ţiganii. Nu se dau niciodată înapoi de la un chef zdravăn, cu băutură, sînt însă civilizaţi. O „subclasă“ a rockerilor e aceea a hipioţilor, a nostalgicilor anilor 60-70, care nu se prea îmbracă în negru, deşi ascultă şi ei Metallica, şi sînt chiar „cuminţi“, într-o anumită limită. O altă ramură a rockerilor e aceea a munţomanilor, cum îi numeşte D.R.-B.; aceştia sînt doar cîţiva în tot oraşul, nu se prea ştie „ce fel“ de rock sau alte muzichii ascultă, fiind un fel de păsări rare; ei umblă mai mult între ei şi sînt oarecum „dispreţuiţi“ de toate celelalte găşti. Totuşi, cele trei „categorii“ de rockeri au multe în comun şi îi poţi vedea împreună pe la concerte, prin baruri şi prin parc.

Un grup mai special la noi e acela al ţiganilor. Ei ocupă centrul istoric al oraşului, nu fac şcoală, sînt violenţi, poartă cuţite şi toată lumea se teme de ei. Mai nou se îmbracă în blugi, îşi vopsesc părul în galben, umblă prin discoteci şi baruri, încercînd să se „integreze“.

„Elita intelectuală“ nu prea are aere de elită, nu se consideră ca unitate şi nu se adună în grupuri. E în cea mai mare parte alcătuită din liceeni (de fapt la noi cam toţi sînt liceeni) de pe la liceele teoretice, liceul de artă; îi poţi vedea la teatru, la concerte şi vernisaje, unde însă mai poţi vedea şi rockeri, de exemplu, îmbrăcaţi însă mai puţin ostentativ.

„Copiii de bani gata“ sînt în general studenţi la Cluj sau viitori studenţi, îmbrăcaţi bine, ascultînd orice fel de muzică; dintre aceştia, cei care se simt inferiori intelectual apelează la celulare şi „Golf“-uri pentru a se impune. Ei întreţin relaţii cordiale cu celelalte grupuri şi nu supără pe nimeni.

La o privire generală, la noi găştile şi grupurile nu prea au „bariere“ şi criterii de selecţie a membrilor, se confundă uneori unele cu celelalte, iar „raportul de forţe“ este echilibrat; de altfel, aceste găşti se topesc în marea masă a tinerilor de discotecă, ce ascultă muzică comercială, se îmbracă la fel şi sînt un fel de „masă inertă“.

Am clarificat lucrurile pe aici pe la noi (adevărul e că nu e prima oară cînd m-am gîndit la subiectul acesta şi l-am şi dezbătut cu prietenii mei), aşa că, pînă la următoarea dată, vă transmit

Salutări din provincie

Alexandru MIRCEA
elev, clasa a XI-a
str. M. Eminescu 4, Bistriţa

Ochii dilematicilor în 3,14

Lozuri şi anunţuri

● Metrou Gara de Nord

Vînzător de lozuri *(lejer buhăit):* Numai 2.000 cîştiguri fabuloase!

Potenţială cumpărătoare *(lejer ponosită):* ...?

VL: Idi siuda!

PC: Şi crezi că pot cîştiga ceva?

VL: Te închini dimineaţă?

PC: ...?

VL: Zi, mă, te închini sau nu?

PC: Mda... Adică să-mi fac cruce? *(îşi face cruce)*

VL: Da, mă, adică... să-ţi faci cruce. Păi dacă te-ai închinat de dimineaţă sigur cîştigi...

PC: Şi cît cîştig?

VL: Păi cu un loz de două mii... cîştigi o sută.

PC: Aaa, păi nu merită...

(se retrage dezamăgită într-un colţ şi scoate din buzunar un teanc de bancnote mototolite, le numără, apoi, brusc înseninată, se aşează pe jos şi pufăie din pungă.)

● Angajăm MERDENIST URGENT
– seriozitate
– experienţă
tel. 092...

(nota mea: merdenist = plăcintar specializat în merdenele)

Claudiu GREUCEANU
Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Talentul care manipulează**
- **Valorile familiei (II)**
- **Naţionalismul de toate zilele**
- **A doua şansă**
- **Vulgaritatea**

O carte blestemată

– un sfert de veac de ghinion –

Moare lent, înghiţită de nispurile agitate ale indiferenţei la esenţial, o carte fundamentală a culturii române. Se numeşte *Dicţionarul scriitorilor români* şi în acest abia început an, anul 2000, se împlineşte un sfert de veac de cînd şi-a început odiseea. A fost în 1975, la Cluj, în cea mai banală formă: a unui proiect, a unei „propuneri" cum se spunea în limbajul birocratic al epocii, avînd ca destinatar o importantă editură neliterară de pe atunci, *Editura ştiinţifică şi enciclopedică*. Proiectul a fost acceptat, iar autorii săi au devenit, în acelaşi limbaj, „coordonatori ai lucrării". Au alcătuit o echipă de colaboratori, au stabilit reguli, criterii, norme de redactare. În cîţiva ani, cartea exista. Exista în manuscris. A fost predată editurii.

Au început şicanele, obstrucţiile, „observaţiile", referatele. Dintr-un instrument de lucru, banal în alte culturi, fără precedent în cea română, *Dicţionarul* a devenit o carte suspectă, chiar subversivă, un pericol pentru sănătatea culturală a ţării. Mai întîi boicotat, apoi respins, pe urmă interzis, *Dicţionarul scriitorilor români* a sfîrşit prin a fi practic anulat, nemaifiind permis nici măcar să i se menţioneze existenţa. Lotul cărţilor puse de cenzură după gratii se îmbogăţise cu un vînat de preţ.

Doar la posturile străine de radio cu emisiuni în limba română, şi mai ales la *Europa Liberă*, ale cărei emisiuni culturale îi şi făceau de fapt gloria în acei ani, se mai amintea de *Dicţionar*: fără Monica Lovinescu, Virgil Ierunca şi Gelu Ionescu, ar fi fost un mormînt fără cruce.

În ţară, nu exista.

După decembrie 1989, „istoria" *Dicţionarului* a fost scoasă la lumină, evocată, invocată, instrumentalizată: ca un caz exemplar de persecuţie culturală din raţiuni politice. Ca un argument, încă unul!, cu greutate în lupta anticomunistă, luptă care a luat proporţii de masă în România *după căderea comunismului* – şi care continuă şi astăzi, neabătut.

Se părea, totuşi!, că după decembrie 1989, *în libertate*, şi în ciuda mobilizării energiilor intelectuale în patetica luptă cu prăbuşitul comunism, cartea aceasta, născută din şi prin stăruinţa a trei oameni, Mircea Zaciu, Marian Papahagi şi Aurel Sasu, va fi, şi ea, repusă în drepturile ei normale. *În drepturile cărţii*. La fel de importante pentru o societate ca şi drepturile omului.

Dar primul volum a apărut abia în 1995, al doilea în 1998, ambele la Editura Fundaţiei Culturale Române, al treilea e parţial în corectură, tot acolo, fără a se şti însă dacă şi cînd va mai fi tipărit, iar ultimul, al patrulea, încă trebuie adus la zi, definitivat.

Între timp, unul dintre cei trei, Marian Papahagi, a murit. *Între timp*. Au murit şi mulţi dintre colaboratori. Tot *între timp*.

Şi se împlinesc 25 de ani de cînd profesorul Mircea Zaciu împreună cu Marian Papahagi şi Aurel Sasu au lansat proiectul unui Dicţionar integral al scriitorilor români. Pe care l-au şi realizat. Dar care nu a fost încă publicat. Deşi nu există nici un dicţionar al scriitorilor români.

Un sfert de veac de ghinion.

Iar acest „ghinon" vine de la noi, nu-i sîntem victime inocente. În definitiv, dacă pentru tipărirea *ca publicitate* a unui apel electoral semnat de sute de *intelectuali* s-au găsit *zeci de mii de dolari* pentru cuvenita plată, de ce nu s-ar mobiliza aceleaşi forţe pentru a strînge banii necesari şi tipăririi ultimelor două volume ale *Dicţionarului?!*

Mircea IORGULESCU

O frenezie a speranţelor

La jumătatea drumului celor douăzeci de ani pe care Silviu Brucan îi credea necesari pentru ca românii să înveţe democraţia, sîntem încă buimaci în urma unui sistem în care aşteptam totul de la un singur om. Instituţiile şi mecanismele democratice, deşi încep să fie tot mai mult cunoscute, rămîn ascunse în spatele persoanelor care ocupă momentan posturile din vîrful sistemului. Departe de a-şi dori instituţii care să funcţioneze bine, românul obişnuit să-l înjure sau să-l aclame forţat pe Ceauşescu speră, aşteaptă, se deziluzionează şi înjură raportat strict la persoana celor din conducere. Discursul public este dominat de ideea că oamenii sînt de vină, că nu merge nimic bine nu din cauza unor mecanisme de conducere inepte care se perpetuează, ci din cauza oamenilor care merg cu girofaruri în maşini scumpe, au salarii mari etc. Bineînţeles că aleşii nu fac mai nimic pentru a schimba această imagine. Dacă cetăţenii nu s-ar mai raporta la ei ca la persoane care au puterea de a le schimba radical şi imediat viaţa, atunci un simplu deputat ar mai putea fi primit prin circumscripţie ca un trimis al zeilor celor mari de la Bucureşti?

Personalizarea politicii este satisfăcătoare în ambele sensuri, politicienii se simt cu adevărat puternici după modelul prim-secretarului de partid care tăia şi spînzura în „judeţul său", iar cetăţeanul are un referent vizibil, nu şi palpabil, la care este foarte uşor să te raportezi prin aşteptări şi deziluzii.

În aceste condiţii este foarte dificil să-ţi convingi electoratul că tu, ca preşedinte al României, nu ai puterea de a le da pensii mai mari şi butelii, oricît de bine intenţionat ai fi şi oricît de constituţional ai acţiona. De altfel, aceasta va fi pentru actualul preşedinte cea mai mare dificultate. Tot prin aceste mecanisme de gîndire se explică şi procentul mare de încredere acumulat de Victor Ciorbea imediat după ce a fost numit premier. Un politician abia apărut în scenă a devenit, aproape peste noapte, receptacolul speranţelor de mai bine. Dar la fel de uşor deziluzia provocată de guvernare s-a repercutat asupra sa, iar procentele de încredere ale fostului premier au avut o curbă descendentă rar întîlnită. După deziluzia unei crize politice prelungite, numirea unui alt om la palatul Victoria, guvernînd peste acelaşi ambuteiaj, un Radu Vasile jovial, a făcut să crească brusc procentul celor care, nici mai mult nici mai puţin, considerau că România se îndreaptă într-o direcţie bună.

După crizele profunde din această primăvară, se instalase o lîncezeală de-a dreptul periculoasă pe fondul lipsei semnelor de îmbunătăţire, în toate sensurile. Molcomul şi cumintele guvern Văcăroiu a arătat cît de pierzătoare este această stare pentru cei care deţin puterea. Pe fondul bombardării mediatice care susţinea că semne bune anul are, datorită începerii negocierilor cu UE, schimbarea a renăscut speranţa românilor, de acestă dată în persoana lui Mugur Isărescu. Cu atît mai mult cu cît neapartenenţa la un partid politic este menită a încuraja personalizarea, noul premier apare ca omul care nu va fi nevoit să dea socoteală partidului pentru măsurile luate. Într-o perioadă foarte scurtă de timp s-a creat un orizont de aşteptare foarte mare faţă de fostul guvernator al Băncii Naţionale: atît mediul politicienilor de toate culorile cît şi mass-media i-au făcut o primire mai mult decît satisfăcătoare. Un prim-ministru politic ar fi încercat să prelungească această lună de miere, dacă s-ar putea pînă la alegeri. Însă primele măsuri răsunătoare luate de Mugur Isărescu au şi început procesul de divorţ, mult aşteptata relaxare fiscală de care tot vorbea Decebal Traian Remeş a devenit, în cuvintele noii echipe de consilieri, o reformă fiscală, iar populaţia a constatat cu surpriză că noul prim-ministru de la care aştepta atît de mult a scumpit în primul rînd produsele de bază. Cauzele complexe ale acestor măsuri, dorinţa comercianţilor de a cîştiga rapid şi toate celelalte rămîn slabe consolări. Latura emotivă a politicului, subiectivismul şi imaginea joacă un rol mai mare decît explicaţiile, chiar frumos prezentate, de natură economică. Şi foarte mulţi se simt trădaţi de noul Făt-Frumos care venise să îi salveze.

Şi totuşi, acesta era cel mai bun moment. Acum, cînd imaginea premierului era excelentă, explicaţiile raţionale aveau şanse de fi acceptate, măcar în urma unui efort raţional dictat de încrederea emotivă pe care oamenii şi-au pus-o în Mugur Isărescu.

După zece ani de tranziţie, această frenezie a speranţei cu care românii sînt dispuşi să acrediteze orice schimbare a făcut ca personajul carismatic al politicii româneşti să fie atipic: un economist retras şi aparent timid, care nu ţine cuvîntări furtunoase, care promite să apară cît mai puţin în presă. Şi care are curajul să scumpească pîinea.

© F. Bobu

Cristian GHINEA

Marea îmbulzeală

Întîmplarea a făcut ca simbolicul prag al anului 2000 să mă prindă prin ţări vecine şi mai mult sau mai puţin prietene, la acea „bună distanţă" de unde ai o mai bună perspectivă, limpezită de detalii şi patimi, asupra propriei tale ţări. Dacă la aceasta adăugăm celălalt prag simbolic, al celor 10 ani de tranziţie, totul era parcă făcut pentru meditaţii retrospective şi speculaţii profetice. M-am lăsat aşadar în voia lor...

La Sofia, cadrul formal al acestor îndeletniciri l-a format reuniunea unui grup de experţi care se ocupă de imaginea ţărilor balcanice în presa fiecăreia dintre ele. Ce spunem noi despre bulgari şi ce spun ei despre noi, de pildă. Şi totul sugera că spunem, de fapt, acelaşi lucru, doar că invers: noi vorbim, dispreţuitor, de „bulgarizare", ei ne acuză, răutăcios, că sîntem „ghiuleaua" care îi ţine pe loc în cursa pentru Europa. Acesta este, în fond, subiectul unic. Căutăm, şi unii şi alţii, cu frenezie, statistici făcute de alţii, care să ne permită să jubilăm că „le-am luat-o înainte (bulgarilor/românilor)!" sau, dimpotrivă, să ne criticăm, justiţiar, conducerea dat fiind că „pînă şi românii/bulgarii ne-au luat-o înainte!". Iar cînd informaţiile sînt punctuale, comentariile le transformă într-o pîră maliţioasă de genul „uitaţi, tovarăşa, ce face bulgaru' la Ruse, respectiv românu' la Giurgiu!" *Normal* – comentează colegul turc – *este vorba de lupta pentru intrarea în Europa*.

Dacă „normal" înseamnă „explicabil", atunci sînt de acord. Dacă însă vrea să zică şi „bine" sau „corect", atunci nu mai sînt de acord. Dar mai ales mă îngrijorează întregul sistem de reprezentări pe care îl vehiculează şi-l dezvoltă acest mod de a pune problema şi care lucrează în noi cu forţa insidioasă a imaginarului social. Or, acest mod de a privi istoria ca pe o pistă de maraton, unică şi dreaptă, unde unii ajung primii iar alţii abia îşi mai trag sufletul, reiterează alarmant o ideologie care şi-a avut vremea sa de glorie, dar care a produs şi suficiente dezastre pentru a fi abandonată: evoluţionismul (ca să nu spun mai rău, darwinismul social).

În alţi termeni, mai prozaici, dar mai transparenţi totodată pentru viaţa noastră cotidiană, „cursa pentru Europa" a fost privită în toţi aceşti ani, de cele mai multe ori, cu ochii hămesiţi şi vicleni ai cozilor comuniste: s-a băgat salam (fără soia!) la piaţa Europa. Strategiile, individuale şi de grup, sînt şi ele strategii de coadă: unii se calcă în picioare ca să o ia înainte, unii îşi lasă rînd şi alţii leşină aşteptînd, după cum alţii intră prin faţă, au relaţii şi li se aduce salamul direct acasă, ş.a.m.d. Această „veste minunată" de după '90 este trăită ca o oportunitate ce nu trebuie scăpată.

Zece ani sînt însă suficienţi pentru acest vitalism obscen (util altminteri) al oricărei revoluţii, mai mici sau mai mari! Este timpul să realizăm că tejgheaua nu există, că Europa nu există: ea a fost, este şi va rămîne ansamblul drumurilor către ea însăşi. Ca să devină un astfel de drum, „tranziţia" trebuie să fie ***creaţie***. Ca simplu parcurs, ea se eternizează într-o mîrlănizare a transcendenţei, adusă la dimensiunile ogrăzii vecinului, mai „primitiv" sau mai „civilizat". Or, între *capra vecinului* şi *găina vecinei* riscăm să murim de foame...

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Noi şi dosarele noastre

Pe 9 decembrie 1999, la zece ani de la căderea regimului comunist în România, apare în *Monitorul Oficial*, şi, deci, intră în vigoare, Legea nr.187/1999 privind accesul la propriul dosar şi deconspirarea securităţii ca poliţie politică. În ultimii zece ani societatea românească a exersat tardivitatea din plin şi, uneori, cu voluptate. Şi această Lege vine tîrziu, exasperant de tîrziu şi, de aceea, este foarte posibil ca efectele ei sociale să nu fie cele scontate.

Citind textul Legii, înţelegem că miza ei este scoaterea la lumină a vinovăţiilor care au făcut posibilă dezvoltarea sistemului represiv în România comunistă. Concret, după aplicarea acestei Legi, vom şti cine a făcut pactul cu diavolul, vom cunoaşte pe cei care au dat poliţiei politice informaţiile de care avea nevoie şi, pe cale de consecinţă, eficienţa pe care a avut-o. Mai mult, în art. 3 alin. 1, Legea impune pentru persoanele care deţin demnităţi în stat, verificarea din oficiu a legăturilor acestora cu securitatea.* Art. 1 asigură fiecărui cetăţean dreptul de a avea acces la propriul dosar întocmit de securitate (alin. 1) dar şi, poate mai important, fiecărui cetăţean român urmărit de poliţia politică, dreptul de a afla „identitatea agenţilor de securitate şi a colaboratorilor, care au contribuit cu informaţii la completarea acestui dosar"(alin. 2). Dar textul de maximă greutate al Legii mi se pare a fi art. 2 conform căruia orice persoană fizică sau juridică română poate solicita informaţii cu privire la raporturile dintre securitate şi persoanele care deţin funcţii publice însemnate; acelaşi text al Legii stabileşte că aceste informaţii sînt „de interes public". În plus, definirea foarte precisă a agenţilor şi colaboratorilor securităţii (art. 5 alin. 2-5) alături de felul în care a fost conceput mecanismul de lucru al Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii şi a Colegiului care conduce acest Consiliu (art. 7 şi următoarele) sînt garanţii că, în curînd, vom şti mult mai mult despre cei din jurul nostru. Acestea ar fi argumentele care să justifice optimismul.**

Totuşi, în legătură cu această Lege şi mai ales cu efectele ei sociale, încerc o dezamăgire şi simt o bună doză de scepticism. Dezamăgirea vine din aceea că sîntem **doar** în prezenţa unei legi privind accesul la dosarele securităţii şi nu în prezenţa unei legi a lustraţiei. Societatea românească, în forma ei actuală, nu este capabilă să producă mecanismele morale naturale de sancţionare a celor care au vinovăţii certe, deci legea juridică este cea care trebuie să impună sancţiuni. Legea nr. 187/1999 nu face acest lucru. Cu alte cuvinte, această lege ne va arăta care au fost cozile de topor ale regimului comunist, cine au fost slugile delatoare pe care s-a bazat represiunea **şi atît**. Nimic nu li se va întîmpla, ei vor continua să populeze Parlamentul şi partidele politice, ecranele televizoarelor şi economia. România, atît de vlăguită şi de debusolată, nu va putea face nimic românilor care se dovedesc a fi fost propriii ei duşmani. Nu le va putea nici măcar bloca accesul la înalte demnităţi în stat.

Din păcate, în privinţa marilor vinovaţi, această Lege va avea exact efectul pe care l-a avut asupra lichelelor celebrul *Apel către lichele* lansat de dl Gabriel Liiceanu în primele zile de după căderea lui Ceauşescu. Vă mai amintiţi? *Apelul* cerea lichelelor comuniste să aibă decenţă, să stea puţin deoparte, să aibă o clipă de meditaţie, să nu iasă imediat şi ofensiv pe scena democraţiei care urma să capete realitate într-o Românie mutilată şi prin aportul lor. Pentru binele lor şi al ţării, li se cerea să le fie, pentru o vreme măcar, ruşine. Acum ştim bine că nu le-a fost. Deşi corect din punct de vedere etic, excelent din punct de vedere stilistic şi asumat de o voce reprezentativă a culturii noastre, *Apelul* nu a avut nici un efect.

La fel, deşi bine construită, este posibil ca această Lege să nu atingă cu nimic pe cei ce se vor dovedi a fi fost agenţi şi colaboratori ai securităţii. Mai mult, s-ar putea ca părţi însemnate ale opiniei publice româneşti să socotească drept patriotic gestul delator al cutărui colaboraţionist sau acţiunile înfricoşatoare ale cutărui ofiţer. Şi aceste părţi ale societăţii româneşti nu sînt pierdute undeva, în abisul românesc. Ele sînt zi de zi vizibile. De pildă, sînt ferm convins că, în sinea lor, au această reprezentare despre patriotism cei care s-au exprimat împotriva prezenţei dlui Patapievici în Colegiu. Înainte de 1989, pentru ceea ce crede şi spune, dl Patapievici era numai bun de turnat şi, în plus, avem dovada că există/existau smintiţii care să-şi imagineze că, scriind informarea mizerabilă, îşi probează patriotismul. Şi ştiind toate acestea, alunec fatal în scepticism. Dar despre această alunecare, săptămîna viitoare.

Sever VOINESCU

---

* Urmînd pe legiuitor, adopt şi eu scrierea cu literă mică a numelui fostei poliţii politice comuniste.

** Fireşte, prezenţa în Colegiul Consiliului a unor personalităţi precum domnii Andrei Pleşu şi Mircea Dinescu este, iarăşi, un argument că legea va opera în chip just.

S A T U L

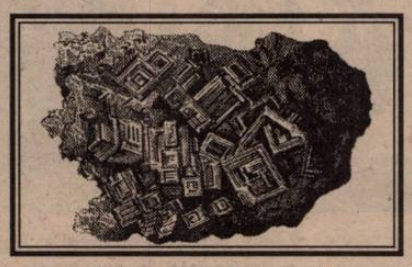

G L O B A L

On-line sau deloc

Prima mare tranzacţie a noului secol („the first big deal of the new century") a avut loc acum cîteva zile; iar la proporţiile şi viitorul ei nu mai contează că noul secol încă n-a început. Povestea e simplă şi cu *happy end*: compania Time Warner (adică revistele *Time*, *Fortune*, *People*, *Sports Illustrated* şi altele, CNN, Cartoon Network, HBO, studiourile Warner cu arhiva de filme cu tot, case de discuri, la care se adaugă cea mai mare reţea de cablu TV din SUA, cu 13 milioane de abonaţi) s-a unit cu AOL, (adică America-On-Line, cel mai mare furnizor de servicii Internet, cu 20 de milioane de abonaţi), formînd un adevărat gigant multimedia, în valoare totală de 350 de miliarde de dolari, o sumă mai mare decît produsul intern brut al Greciei; am încercat s-o transform în lei la cursul zilei de 11 ianuarie (18.314), dar, fiind prea multe cifre, calculatorul n-a vrut să-mi afişeze alt rezultat decît „error", iar cu pixul pe hîrtie n-are nici un farmec. Aşadar, aceste sume ameţitoare mizează pe *news* şi *entertainment*; General Motors ori Ford, altădată fala economiei americane, au rămas undeva în urmă, „relicve" ale epocii industriale. Viitorul e al comunicării şi al informaţiei.

Fuziunea (care a rămas, pînă în ultima clipă, neştiută şi nebănuită de nimeni, exact ca într-un film „tare") îşi are tîlcul ei. Time Warner avea o imensă cantitate de „produse pentru petrecerea timpului liber" (filme, casete, muzică, reviste ilustrate etc.), dar stătea prost cu Internetul, adică viitorul canal de distribuţie al acestor produse; riscul său era, în perspectivă, să nu aibă cum să-şi distribuie nenumăratele produse. La rîndul său, AOL avea cea mai întinsă reţea de abonaţi şi cele mai bune servicii pe Internet, dar era dependentă de cablurile telefonice (şi, implicit, de societăţile de telefonie). Punîndu-şi laolaltă avutul, cele două companii au acum exact ce le trebuie pentru următorii 10-15 ani şi au făcut un mare salt înainte faţă de concurenţi.

Noul preşedinte al AOL Time Warner este Steve Case, fost *number 1* la AOL, un om de 42 de ani care a început construcţia (personală a) capitalismului în copilărie, vînzînd pizza şi suc pe la casele din cartierul său. Acum marginile „cartierului" s-au extins: publicul potenţial al serviciilor multimediale oferite pe Internet îl depăşeşte pe cel al principalelor televiziuni din SUA, iar americanii conectaţi la Internet petrec în medie 55 de minute pe zi în faţa monitorului, adică aproape tot atîtea cîte stau în faţa televizorului. „Trebuie să cucerim o porţiune de timp din ce în ce mai importantă în viaţa cotidiană a zeci de milioane de persoane", spunea Steve Case în 1998. Îmi amintesc că, în liceu şi în facultate, la lecţiile de socialism ştiinţific ni se spunea că în societatea viitorului omul va avea mai mult timp liber şi tocmai prin aceasta se va dovedi superioritatea comunismului faţă de capitalism. Deocamdată, de ocuparea timpului liber al oamenilor muncii se ocupă, pe bani buni, tot capitaliştii. Şi o fac sistematic, umblînd cu reţeaua din casă în casă, precum munca de lămurire de la om la om. Iar acesta e doar începutul. Asemenea fuziuni vor mai fi, iar Internetul, după ce va ocupa nevoile de timp liber ale oamenilor, va invada şi alte servicii, şi comerţul, şi băncile sau întreprinderile. Totul va fi *on-line* sau deloc.

Şi consumatorii ce cîştigă? – vine, imediat, întrebarea. Robert Samuelson, celebru editorialist la *Newsweek*, are dileme: „Tocmai aici cadrul devine nu tocmai clar. Deranjează mai ales această mare promiscuitate multimedială, această găleată plină de mărci celebre. Reviste cu coperta dedicată noului film al trustului? Articole şi reportaje televizate despre produse *on-line* ale trustului?... Se profilează o piaţă a informaţiei dominată de autocenzură, iar asta e neliniştitor". O dată intraţi, pe cablu TV, în casele a zeci de milioane de oameni, cei care au pus la bătaie sute de miliarde de dolari îşi vor vedea *liniştiţi* de treabă, întru desăvîrşirea *entertainment*-ului. Neliniştile vor fi mereu ale altora. Şi pe gratis.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Economie

Dreptul la muncă eficientă

Repet: programul fiscal, lansat de guvern înainte de Anul Nou, nu are ca obiectiv, cum greşit s-a interpretat, relaxarea fiscală. Programul are un cu totul alt scop: reforma fiscalităţii, în aşa fel încît să fie sprijiniţi efectiv şi substanţial cei ce sînt capabili să facă profit, să exporte, să aducă pe piaţa internă produse de bună calitate. Pentru că am văzut ce ne-au adus munca ineficientă, preocuparea excesivă pentru cantitate şi sfidarea competitivităţii: o societate cu bogaţi puţini, cu săraci mulţi şi fără o clasă de echilibru – cea de mijloc. România trebuie să scape grabnic de gravul dezacord ce s-a produs între activitatea economică şi piaţă.

Sub mantaua statului, tot mai uzată, întreprinderile au produs fără să aibă pieţe asigurate. Şi cum, în nenumărate cazuri, nu găseau cumpărători, mari cantităţi de fabricate, încorporînd materii prime şi resurse energetice scumpe, muncă şi bani, o apucau pe drumul binecunoscut al magaziilor. Statisticile abia apucau să consemneze umflarea stocurilor de produse finite nevîndute. Sau, mai grav, nevandabile. În aceste condiţii, dreptul la muncă se goleşte de conţinut. Nu mai putem vorbi, acum, decît de dreptul la muncă eficientă.

Un efort de relansare a creşterii, începînd din anul 2000, impune în primul rînd debarasarea de vechile reflexe nocive. Am văzut limpede că producţia în cădere, însoţită de neglijarea productivităţii muncii şi a competitivităţii, nu ne-a lăsat nici o speranţă că ar putea fi multiplicate resursele necesare bunăstării dorite.

Trecerea către un alt stil de muncă, avînd la bază eficienţa, nu va fi lină. Vor continua ameninţările cu greve, cu demonstraţii. Plecîndu-se de la raportul salarii-preţuri, în defavoarea salariaţilor. Dar lucrurile nu se judecă aşa. Un alt raport are relevanţă: salarii-eficienţa muncii. Din datele statistice reiese că românii sînt plătiţi prost, dacă luăm în calcul preţurile din magazine, dar sînt plătiţi bine faţă de eficienţa muncii lor. Prin urmare, dacă vrem salarii mai mari, n-avem decît să ridicăm eficienţa şi atunci vom fi plătiţi în aşa fel încît să facem faţă preţurilor.

Dar, mai întîi, guvernul are de răspuns la două întrebări grele: 1) de aici înainte, cît de mult vor putea fi urcate costurile reformei întreprinderilor, fără a se depăşi pragul dincolo de care o explozie socială ar bloca reforma? 2) cît de mult poate fi întinsă perdeaua de protecţie socială, fără a se lovi în stimulentele muncii, în productivitate şi calitate? La care se adaugă încă o întrebare, fundamentală: ce trebuie să facă guvernul ca să treacă prin strîmtoarea păzită, pe de o parte, de pericolul unei explozii sociale, iar pe de altă parte, de ameninţarea căderii în continuare a producţiei şi a eficienţei economice? Fără îndoială că, întîi şi întîi, guvernul va fi nevoit să inventarieze dezechilibrele pe care le are de gestionat. Sînt destule: se extrapolează risipa, proasta administraţie, fraudele şi corupţia; continuă să fie estompată motivaţia muncii; întîrzie să fie multiplicate stimulentele care să determine extensiunea liberei iniţiative în producţie. Dar unul dintre punctele cele mai nevralgice îl constituie salariul mediu lunar din România. Aşa cum am arătat deja, un salariu sub nivelul preţurilor, cu mult sub acest nivel, dar şi cu mult peste nivelul productivităţii şi al eficienţei.

De aici înainte, lucrurile sînt foarte complicate. Fiindcă salariaţii nu poartă singuri răspunderea pentru ineficienţă. Mai mult: nu sînt ei cei dintîi vinovaţi. Intervin mai mulţi factori în determinarea valorii muncii, între care managementul, tehnologiile, organizarea producţiei. Plus posibilităţile societăţii de a recunoaşte valoarea muncii, desigur limitate. Vina însă e greu de împărţit. Iar judecata e limpede: scade eficienţa, trebuie să scadă şi salariul. Unde nu e muncă, nu este posibil să apară bani. Dacă apar bani nemunciţi, o parte urmînd să-i încaseze salariaţii, iar altă parte să devină venit bugetar, şocul fiind suportat de costul producţiei, va rezulta mai multă inflaţie. Soluţia? Să punem capăt risipei şi pierderilor.

Fără îndoială că nu am luat în calcul numai banii pentru salarii. Întreprinderile vor să obţină credite ieftine de la bănci, în timp ce băncile plătesc dobînzi mari la depozite. Sau să cumpere cu mai puţini lei mai mulţi dolari. Aşa ceva nu este însă posibil. În economie se stabilesc continuu corelaţii, care nu pot fi sfărîmate. Cînd ne ducem la piaţă, de la o lună la alta, avem nevoie de mai mulţi lei pentru a cumpăra mai puţine mărfuri. Cum să cumperi dolari cu mai puţini lei? Cumperi şi dolari tot cu mai mulţi lei, ca şi mărfurile. Economia românească are nevoie de trei importanţi stîlpi de susţinere, dacă vrea să scape de toate aceste dezechilibre: o expansiune semnificativă a producţiei în sectoarele cu deschidere pe pieţele interne şi externe; capacitatea de a realiza valori adăugate nu din creşteri cantitative, ci din surplusuri de competitivitate; o eficienţă rezultată cu deosebire din scăderea costurilor de producţie. Dacă nu vom scăpa de aceste poveri, trecerea prin strîmtoarea anului 2000 nu va fi posibilă.

Adrian VASILESCU

Poveşti suprapuse

Istorici, bilanţuri, prognoze

– replică d-lui Florin Constantiniu –

Un „duel" între intelectuali
este un dialog şi nu o agresiune.
Raymond Aron

Domnule profesor, a fost un privilegiu pentru mine să am, în ultimii ani, relaţii amicale cu istoricul şi omul care sînteţi; nu le voi regreta niciodată şi sper ca ele să dăinuie, în virtutea stimei pe care v-o port. Mă adresez direct dvs., ca unui profesor, nu printr-o galanterie de formulare (în realitate, nu am avut şansa de a vă fi student), ci pentru că fac parte dintr-o generaţie care, indiferent de avatarurile mediului nostru academic, a avut întotdeauna ce învăţa de la dvs.

În ultimii ani, în cîteva rînduri, aţi semnalat apreciativ unele dintre ideile mele; mai ales atunci cînd aţi făcut-o în mod public, m-am simţit din nou privilegiat – deşi, dincolo de mulţumirile cvasi-mondene pe care vi le-am transmis direct, am ezitat să o fac şi public (din această pagină, să zicem), după cum aţi fi meritat. Este ceea ce regret acum, cu atît mai mult cu cît, incapabil să vă mulţumesc atunci cînd trebuia, iată-mă astăzi provocîndu-vă.

O fac cu o netrucată greutate; dar o fac tocmai în virtutea preţuirii pe care mi-o inspiraţi. Ştim la fel de bine că istoricii români au cam renunţat la polemica de idei (dacă nu cumva au renunţat şi a se mai citi între ei...). O fac, aşadar, în principal ca urmare a articolului dvs. *Bilanţ 1999* (v. „Naţional", 30 dec. '99); la drept vorbind, a fost – vorba francezilor – o *demi-surprise*. Cunosc, ca şi toţi cititorii dvs., poziţia pe care aţi adoptat-o în cazul tratatului cu Ucraina sau a „agresiunii NATO împotriva Iugoslaviei" (formularea vă aparţine) şi, dincolo de rezervele pe care le-aş fi avut, v-am admirat în genere eleganţa frazei şi (de ce nu?) consecvenţa logică.

Nu voi deschide aceste capitole (prea importante pentru a le expedia rapid), dar voi începe prin a spune că riscaţi, în opinia mea, scriind (de fapt, citînd dintr-un articol al franţuzoaicei Denise Artaud) că, în recenta carte a negociatorului american în *ex*-Iugoslavia, Richard Holbrooke, (este vorba, precizez, de cartea *„To End a War"*, Random House, NY, 1998, 408 p.) *„ceea ce izbeşte... este aversiunea pentru sîrbi – s-ar putea spune chiar ura – care străbate întreaga lucrare"*. Las la o parte faptul că, cel puţin din ceea ce eu am apucat să citesc din carte, dracul nu e chiar atît de negru (nu asta contează; în plus, poate că aţi avea mai multe motive pentru a o crede pe d-na Artaud decît pe mine). Eu semnalez un principiu; cu tot respectul, dar aici văd o (cu siguranţă, involuntară) *manipulare* a cititorului român de ziar: spunînd că un autor francez a spus oarece despre un autor american, furnizaţi de fapt ideea unei false obiectivităţi. Ştim foarte bine că vîrful de imparţialitate în privinţa americanilor nu este atins de francezi (în general, iar de d-na Artaud în special...). Cu aceeaşi uşurinţă cu care-l caracterizaţi pe Holbrooke prin cuvintele Denisei Artaud, aţi fi putut spune cititorului de ce un intelectual francez, în 4 cazuri din 5 probabil, nu va gratula foarte uşor un american (sau, în sens mai larg, un anglo-saxon, vezi soarta cărţii *Epoca Extremelor* a lui Hobsbawm, tradusă – pînă – şi la noi, dar care nu şi-a putut găsi încă un editor în Franţa!).

Şi astfel ajungem la rană. Să fim sinceri: imensa majoritate a celor ce v-au citit articolul n-o vor citi nici pe Denise Artaud, nici pe Holbrooke – dar, citindu-vă şi stimîndu-vă, (vă) vor crede că lipsa de fair-play (presupusă) a americanului a fost sancţionată la nivel global (ceea ce e fals). Şi vor deveni astfel pradă continuării dvs.: spuneţi că, spre deosebire de sîrbi şi de ceceni (care sînt eroici), noi am fi un *„popor de mămăligă ... cu lapte"*.

Drept care vă rog să vă lăsaţi şi dvs. pradă continuării mele, săptămîna viitoare.

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

Absenţa ideilor

Văzut prin precedentul Dayton (acordul pentru încetarea focului în Bosnia, care ar fi trebuit să permită instaurarea şi consolidarea unui stat multietinc), armistiţiul din Kosovo nu predispune la optimism. Un centru de studii, International Crisis Group, a elaborat un raport ale cărui concluzii argumentează ideea eşecului: în Bosnia, „partidele naţionaliste – inclusiv membrii lor care au declanşat «epurarea etnică», primii responsabili pentru război – au rămas, peste tot, neclintite, la putere". Bosnia poate deveni un exemplu de studiu despre felul cum elementele vieţii democratice se transformă, în absenţa unei mediu care să le ofere liantul, în contrariul lor: „Este în special cazul alegerilor: toate partidele naţionaliste adepte, cu cîteva excepţii, ale «purificării etnice» au rămas la putere. Proiectul de reformă al legii electorale, elaborat cu comunitatea internaţională, nu promite nici un fel de progres, în anul 2000, pentru alegerile municipale şi nici pentru generale; ele menţin prevederile anterioare prin care *de facto* sîrbii vor vota pentru sîrbi, croaţii pentru croaţi şi musulmanii pentru musulmani. La fel, instituţiile centrale, private de atribuţii statale (controlul armatei şi al poliţiei, colectarea de impozite etc.) sînt nişte pure ficţiuni. Guvernul nu funcţionează, parlamentul nici atît, iar triumviratul preşedinţiei colegiale se arată doar pentru a arăta vizitatorilor străini că forma este respectată" *(Le Monde*, 14 dec. 1999).

Raportul detaliază consecinţele acestei stări de fapt şi evocă diferitele opţiuni ale comunităţii internaţionale: „eventualitatea cea mai impopulară în străinătate, dar foarte populară în Bosnia, este cea a unui protectorat care nu se va teme să-şi spună pe nume, permiţînd corectarea erorilor făcute la Dayton".

Întrebarea e dacă, în absenţa unui proiect global, se mai poate corecta ceva. Jefim Fistejn, director adjunct la Viena al Europei Libere, declară revistei *Reflex* de la Praga: „Conflictele locale nu vor declanşa sistematic conflicte de anvergură mondială. Există voinţa de a le rezolva conform principiilor unei etici globale, cu concursul unor instituţii internaţionale, dotate cu o forţă militară suficientă. Dar, în acelaşi timp, putem observa o incoerenţă conceptuală tipică pentru etapa istorică actuală, o enormă disparitate între mijloacele marilor instituţii, ca Uniunea Europeană sau NATO, pentru a stinge conflictele şi absenţa ideilor. Rezultat: conflictele locale de pe teritoriul european sînt îngheţate, într-un mod amintind de strategia fostei URSS. Situaţia din Balcani ilustrează bine acest fenomen. Nu există un concept pentru dezvoltarea omogenă şi pluridimensională a acestei regiuni, chiar dacă majoritatea experţilor este convinsă că ajutorul economic nu poate să resoarbă problemele şi nu face decît să contribuie la diversificarea corupţiei. (...)

Politica actuală consistă din bricolaj, din improvizaţii de la o zi la alta. Şi se pare că situaţia nu se va schimba într-un viitor apropiat. Greşeala nu este absenţa unei concepţii politice în numele căreia lumea poate fi transformată, ci din faptul că, în absenţa unui proiect clar, se recurge la intervenţii militare masive cu consecinţe incalculabile. Astfel se nasc viitoarele tensiuni. Nu preconizez o soluţie globală. Dimpotrivă, cred că soluţia ar trebui să fie, ca să zic aşa, locală. Ea trebuie să fie orientată spre susţinerea forţelor de autoreglare locale. (...)

Salvarea victimelor genocidului este, fără îndoială, foarte importantă. Dar un concept moral integral presupune şi prezenţa altor aspecte etice, ceea ce nu a fost cazul în Kosovo. Războiul din Kosovo a fost dus din cer, cu arme invizibile şi ordinatoare, fără ca forţa de intervenţie să rişte vreo pierdere. O asemenea strategie dezumanizează nu doar războiul, ci şi, într-un mod definitiv, pacea instaurată ulterior. Se spune că reconcilierea între francezi şi germani a fost posibilă pentru că cele două naţiuni, intransigente, mureau laolaltă în bătălii. Doar cei care se află faţă-n faţă se pot împăca. Cei ce mor, absolut neputincioşi, fără nici o posibilitate de a se apăra, n-au cum să se împace cu un adversar luptînd fără să-şi asume vreun risc". Interviul, reprodus în revista *Courrier International* din 6 ianuarie 2000, se încheie astfel: „Din păcate asistăm la acapararea politicii de către show-business. Evoluează în faţa noastră o pleiadă de oameni politici tineri şi moderni, care, la unison, pun accent pe capacitatea lor de comunicare. Oamenii politici din trecut, mai reflexivi, dar mai puţin comunicativi, sînt înlăturaţi. Churchill ar părea astăzi un monstru pe lîngă Blair, Schröder, Clinton sau Gore. Poate că sînt depăşit, dar după părerea mea, este un semn neliniştitor pentru viitorul politicii".

Absenţa ideilor şi a oamenilor politici înmulţeşte categoria comentatorilor. **(M. B.)**

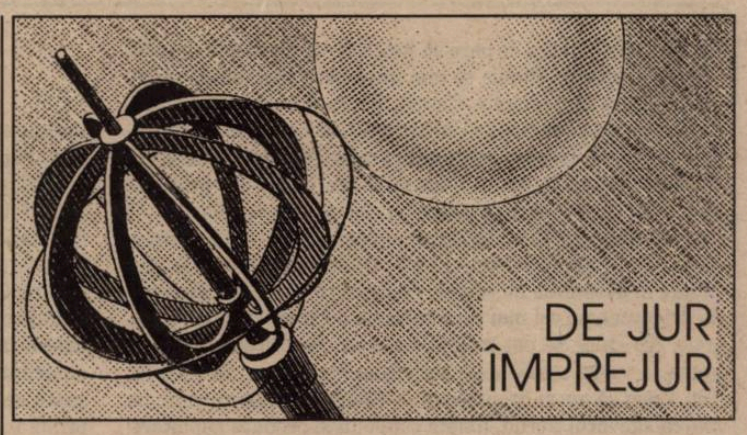

Subalternul

O furtună de reproşuri i-a răvăşit pe meteorologii francezi după ce n-au prevăzut catastrofele abătute asupra ţării lor, în ultimele zile ale anului trecut: nu i-au prevenit pe cei interesaţi că viteza vîntului va depăşi tot ceea ce este cunoscut, nu au ştiut să spună în ce direcţie va fi împinsă mareea neagră revărsată din calele petrolierului Erika. În apărare, oamenii de ştiinţă, care se ocupă cu rafinarea predicţiilor despre vreme, susţin că erorile provin din insuficienţa datelor primare şi din neputinţa de a prevedea pînă la ultima consecinţă interacţiunea lor. Dacă este adevărat că „bătaia de aripă a unui fluture de pe Champs Elysées poate declanşa o turbulenţă transformată, la tropice, într-un ciclon" cum spune Robert Sadourny, specialist în domeniu, este evident cît de complicat devine modelul şi cîte erori se pot strecura în el. Pe de altă parte, cînd meteorologii văd pe ecranele computerelor lor cifre foarte mari la volumul precipitaţiilor sau la viteza vîntului, atît de mari încît par neverosimile, ei tind să nu dea crezare ordinatoarelor şi presupun că acestea îşi bat joc de ei. Ghicitorii ştiinţifici prezic doar verosimilul, ei corectează cifrele excesive cu valorile medii.

Nici invers nu e bine. După ce nu s-a întîmplat mare lucru, se bănuieşte că alarma lansată în legătură cu comportarea ordinatoarelor la trecerea în anul 2000 a fost o manevră pentru a determina cheltuirea inutilă a unor sume uriaşe, în folosul celor care vroiau să-şi sporească vînzările.

Este deci de înţeles prudenţa comentatorilor politici în legătură cu Rusia în era Putin: depozitele cu arme nucleare au fost aproape toate numărate, dar nu se ştie mai nimic despre omul actualmente în posesia valizei care le declanşează. Moştenirea lui Elţîn este destul de greu de gestionat: este evident că tentativa de a construi o Rusie democratică şi liberală a eşuat deocamdată. După ce a dat lovitura de graţie Partidului Comunist şi apoi URSS, el a reuşit să pună pe butuci economia de comandă fără să o structureze pe cea de piaţă; a păstrat în mîinile lui şi ale apropiaţilor lui atîta putere politică, încît să nu mai fie nevoit să tragă cu tunul în palatele din Kremlin (ca în 1993), pentru a dizloca grupurile ostile. De peste un an de zile este în căutarea unui om, absolut devotat şi relativ competent, pe care să-l poată lăsa la cîrma Rusiei în condiţii de siguranţă pentru sine şi pentru grupul său de oameni, competenţi în exprimarea devotamentului. În tihna cabinetelor toţi par devotaţi şi competenţi, aşa că pentru siguranţă, experimentul trebuie să se desfăşoare în mărime naturală: pînă la Putin, Elţîn a schimbat în viteză vreo patru prim-miniştri, în căutarea omului potrivit. În ajunul Anului Nou a avut impresia că l-a găsit şi şi-a dat demisia, de mult cuvenită şi aşteptată.

S-ar putea să aibă surprize. Elţîn a izbutit să creeze un fel de „democraţie à la russe", acceptabilă în ochii partenerilor occidentali. A respectat verdictul urnelor, chiar dacă a fost obţinut prin mijloace pe care, de dragul lui, nimeni nu a vrut să le cerceteze îndeaproape. În momentele cele mai dificile a păstrat contactul cu liderii occidentali, obţinînd sprijinul lor – moral şi material – pentru cele mai discutabile acţiuni ale sale.

Putin nu are nici un fel de experienţă politică, n-a fost niciodată ales şi n-a condus nici măcar o staţiune de maşini agricole. A devenit conducătorul unei ţări puternice şi slabe în acelaşi timp, mulţumită calităţilor lui de subaltern. Biografia preşedintelui interimar, nespectaculoasă şi secretă, s-ar putea să ascundă ambiţii periculoase pentru restul lumii. Asemenea biografii ascund multe frustrări care se cer răzbunate.

Trei luni – cîte au mai rămas pînă la alegerile prezidenţiale – sînt un termen prea scurt pentru o construcţie politică. Deşi i-a promis preşedintelui demisionar imunitatea, acesta nu mai are nici o pîrghie pentru a-l obliga să se ţină de cuvînt. Pedepsirea unor demnitari prea compromişi sau pur şi simplu disponibilitatea de a pedepsi i-ar asigura supunerea noilor săi subalterni şi admiraţia unei populaţii indignate de impunitatea corupţiei. Pare evident că Putin va încerca să profite de pe urma sentimentului de umilinţă al locuitorilor unei ţări mai mici decît cea condusă de Partidul Comunist şi mai sărace decît a fost atunci. El nu are cum să influenţeze procesul de pauperizare, dar poate stimula mîndria naţională: o victorie, fie ea temporară şi de scurtă durată în Cecenia, îi va aduce popularitate; o atitudine intransigentă faţă de Occident va fi apreciată nu doar de comunişti, ci de toţi cei care n-au beneficiat de bunele relaţii cu capitaliştii. Şi aceştia sînt majoritatea. Hotărîrile anunţate de Putin de a conta doar pe propriile forţe, de a reorganiza economia, fără referiri la principiile liberale, de a impune ordinea în interior şi respectul în exterior pot avea consecinţe imprevizibile şi pentru vecinii Rusiei, şi pentru partenerii ei. Dacă ar urma exemplul meteorologilor, politologii ar trebui să corecteze informaţiile despre Putin cu valorile medii ale trecutului recent: Lenin, Stalin, Malenkov, Hruşciov, Brejnev, Andropov, Cernenko, Gorbaciov, Elţîn. Cu excepţia primului de pe listă toţi au început prin a fi subalterni.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Singurul lucru ce pare să funcţioneze perfect la noi este catastrofa. Binele se mai împiedică, mai suferă modificări, mai întîrzie. Catastrofa, însă, merge impecabil, ca un „perpetuum mobile", nebrevetat deocamdată, dar excelent construit în toate articulaţiile sale. Toţi sîntem de acord că binele nu se întîmplă totdeauna aşa cum l-am proiectat sau l-am dorit: dezastrul, nenorocirea şi paguba par să urmeze nişte legi fixe, de la care nu există niciodată abatere. De ce, după opinia curentă la noi, ordinea absolută s-ar vădi numai în dezordine nu se ştie. Poate că românii sînt fascinaţi de dreptatea pe cel mai lung termen: dacă prevesteşti catastrofe, ele chiar se pot întîmpla cîndva, deci acel orgoliu „ai ajuns la vorba mea?" este satisfăcut cu asupra de măsură. Toţi vrem să avem dreptate şi să spunem adevărul. Cine nu ştie că adevărul e crud, umblă gol-goluţ şi produce neplăcere: deci să devenim sinceri, adică duri, morocănoşi şi catastrofici, fiind confirmaţi de fiecare nenorocire nou apărută. Pe de altă parte, catastrofa dă impresia de mişcare, de schimbare: dacă întîrzie finanţarea externă nu vin salariile în învăţămînt sau la sănătate etc., dar vine măcar cutremurul, se întîmplă, totuşi, ceva. Vreme de aproape jumătate de veac, totul se declanşa în campanie: însămînţările, curăţenia, revoluţia tehnico-ştiinţifică ş.a. De zece ani, ne mobilizăm cu predilecţie în campania spiritului catastrofic, în mai toate domeniile. Aproape totul devine catastrofă la noi. Din această viziune neagră, egalizatoare, au scăpat neatinse tocmai cîteva „rele": incompetenţa, dezinformarea, calomnia. Nimănui aproape nu-i mai pare o catastrofă că, fără dovezi, se pot batjocori reputaţii, se pot pune la zid instituţii, se inventează zilnic comploturi, iar realităţile negative, uneori imaginare, sînt supradimensionate cu negrăită plăcere. Parafrazînd o expresie celebră, putem spune că „sîntem născuţi pentru catastrofă, ca pasărea pentru zbor." Ce dilemă mai putem avea, în această situaţie predestinată? Poate că am găsi un răspuns dacă ne-am îngădui un răgaz de gîndire asupra situaţiei reale, apreciindu-i fără patimă şi fără panică faţa adevărată. Cu şapte ani în urmă cînd a apărut revista noastră, avînd ca primă temă „catastrofa la români", acesta a fost programul său declarat: „să reabiliteze deliberarea, care să amîne opţiunea", să fie „o gazetă a dezbaterii nepărtinitoare, o gazetă care îşi permite să cadă pe gînduri într-un context în care toţi cad în afara lor, grăbiţi să taie adevărul (şi oamenii) pentru a ajunge la verdict şi la intoleranţă". În 361 de numere apărute pînă acum, am încercat să ne ţinem cît mai aproape de acest fel de a fi, deşi performanţa nu ne-a stat întotdeauna la îndemînă din pricini diverse – suspiciune („cine-i în spatele vostru?"), dispreţ („prea sînteţi frivoli"!), previziuni catastrofice („n-o să aveţi cititori") –, dar şi datorită unor limite proprii pe care ni le asumăm. După şapte ani – o vîrstă la care ne putem duce la şcoală, avînd bine însuşiţi cei „şapte ani de acasă" – *Dilema*, săptămînal de tranziţie, îşi propune să dureze, deşi nu cultivă nici intoleranţa, nici spiritul catastrofic, care i-ar asigura un viitor fără bătaie de cap. Tema noastră continuă să fie deschiderea către realitatea niciodată compactă şi monocordă, respectul opiniilor diferite de ale noastre, exprimate civilizat, cu argumente şi – nu în ultimul rînd – cultivarea unui spirit senin, cordial. Dacă e ceva care ne dă curaj în demersul nostru este apariţia, în cei şapte ani de existenţă, a unui personaj reconfortant: cititorul *Dilemei*. Nu avem vanitatea de-a crede că l-am inventat – el exista în societatea românească postdecembristă, poate timid, poate descumpănit de a nu fi „la modă", de vreme ce nu ştia totul despre tot şi nu se simţea obligat să dea verdicte. Pe acest contemporan al nostru l-am încurajat să nu se simtă excentric, dacă nutreşte speranţa în mai bine, îşi pune întrebări şi cultivă umorul inteligent. Tocmai de aceste calităţi ale sale am ţinut seama cînd, părăsind obiceiurile începutului, n-am mai formulat teme în stil dilematic: avem încredere că urmărind revista, cititorul va descoperi singur dilemele ce se pot naşte dintr-o temă căreia nu-i mai sugerăm noi alternativa. Contăm pe acest tip de contemporan: să conteze, la rîndu-i, pe noi, cîţi şi cum sîntem, redactori şi colaboratori ai revistei *Dilema*, care în fiecare săptămînă îi propune cîteva momente de răgaz gînditor. **(T. C.)**

Stelian TĂNASE
analist politic

Cîteva vorbe dulci

Acum 100 de ani, în 1900, apărea *Interpretarea viselor* de Sigmund Freud. Cartea a trecut aproape neobservată. Locuitorii planetei stăteau cu gîturile întinse spre cer. Cu ochii holbaţi în lunete să vadă cînd vine apocalipsul. Imaginea sfîrşitului lumii e cu mult mai veche, coincide cu naşterea viselor. Iată că şi în 2000 lucrurile se petrec cam la fel. Visăm dezastre, prezicem inundaţii etc. Şi nu se întîmplă nimic. Mă gîndesc ce trişti trebuie să fie dezamăgiţii de profesie! În noaptea anului nou pămîntul nu a fost devastat de un hurricane. Ce se întîmpla în Franţa în preajma Crăciunului părea să le confirme aşteptările. Eram aşa de convins încît mi-am contramandat o vacanţă la Paris, văzînd imaginile diluviului la emisiunile de ştiri TV. Asta înseamnă să fii prea credul.

Rămas la Bucureşti am rasfoit ceva presă veche.Am dat peste copia unei anchete făcute de *Dilema* chiar la început. Întîi m-am bucurat că am supravieţuit atîta amar de vreme. Întrebarile redacţiei voiau să afle multe despre o gazetă de cultură. Nu mi-am schimbat opiniile de atunci. Semn că timpul a cam stat în loc. Societatea românească ne pune probleme aproape identice. Am mers mai încet decît am fi vrut şi visam. Şi azi cred că o gazetă se adresează unui public oarecum specializat. Redactorii îl au în minte cînd fac sumarele, cînd aleg colaboratorii şi dau stilul gazetei. Cine ne citeşte? e chestiunea focală. Nu scriem pentru cine nu ne citeşte ori pentru un cititor potenţial. Cine are azi, mă rog, bani de cheltuit pe o gazetă?

Cine are bani, nu citeşte gazete, cine ar vrea sa citească gazete, nu are bani. Intelectualul român – de la bursier la pensionar – stă cam prost cu finanţele. Cine are un cont gras la bancă nu are timp de citit. Pînă să avem o burghezie educată mai trece – din venerație – o generație. Pînă atunci ce face autorele? Autorele s-a transformat într-un Rică Venturiano cu telefon mobil. Are din ce trăi? Are. Face gazetărie de scandal. Pîndeşte miniştrii pe scările guvernului. Înfulecă sandvişuri pe la conferinţele de presă. S-a transformat şi în politician sau diplomat. Cei mai buni la înhămat au devenit universitari. Din scris literatură mori de foame. Asta în lipsa apocalipsului, ori a unei limuzine care să te storcească pe cînd treci strada citind o gazetă. Aşa se întîlnesc două tipuri post 1989: tipul cu banii, aflat în limuzină, cu tipul cultural, pietonul.

Cînd un roman se tipăreşte în 500 exemplare, din care se vînd jumătate, cine mai are curaj să scrie roman ? Cam nimeni. Altă generaţie, şi de cititori, şi de scriitori. Pînă atunci scriitorul a devenit gazetar. Cel norocos ajunge la o gazetă de cultură, unde se leagănă cu iluzia că nu s-a deprofesionalizat. Mai o cafea, mai o ţigară, o revistă străină, o discuţie interesantă etc. Mediul a rămas. Şi iar vise, şi iar Freud, şi iar apocalispul, şi iar capodopere pe care nu le vom scrie niciodată. Şi să vezi ce dezamăgiri, ce nostalgii, ce ba pe-a mă-tii! E strivit de sărăcie, de probleme irezolvabile ca preţurile, TVA-ul, distribuţia, banii, băncile. Nu e de trăit ! Unde e gloria la care visau, mă, musiu?!...ca să nu zic, măi, dragă. Îţi vine să te laşi, să te cufunzi în vise, să consulţi un psihanalist. Dar şi ei se ocupă tot de cucoanele îmbogăţiţilor. Ele sînt întinse pe divan şi puse să povestească. Tu, gazetar la o revistă de cultură, ai putea cel mult să te refugiezi în scris. Hîrtia nu e atît de scumpă. Pixuri se găsesc la preţuri rezonabile. Şi nu ai decît să desenezi corăbioare dacă nu îţi vine inspiraţia. Afară e frig. Ninge al naibii de frumos peste Bucureştii îmbîcsiţi. Şi e sfîrşitul secolului. În 1900 guvernul era condus de Gh. Cantacuzino, Nababul. România căuta disperată un credit extern. La Berlin se negocia cu sindicatul bancar Disconto. Take Ionescu era figura cea mai influentă din guvern. Nababul, supărat pentru tot felul de lucruri, pleacă într-o lungă vacanţă prin Europa. Nu în căutarea Apocalipsului. Să-şi mai odihnească oasele, să fugă de vacarmul politic de la Bucureşti, unde junimiştii dirijaţi de Petre Carp pregăteau căderea guvernului. Aşa e la început de secol, întotdeauna.

Dan C. MIHĂILESCU
critic şi istoric literar

Firescul care scoate din fire

Sincer să fiu, eu i-am înţeles foarte bine pe acuzatorii *Dilemei:* cînd eşti cu un picior în groapă, nu-ţi arde să contempli strălucirea stelelor. A face stilistică zglobie pe seama unei societăţi care practică euthanasia pasivă; a face spectacol de idei şi ludic de carnaval într-un perimetru care are vitală nevoie de adevăr istoric şi statistici necruţătoare; a exalta narcisiac spiritul elitar, cînd realul te invadează mai hîd şi mai sufocant ca niciodată – asta înseamnă iresponsabilitate, ori cinism disolutiv. Cum să te înţeleagă şi să te accepte „bizonul majoritar"?

Şi cîte n-am auzit atunci, în primele săptămîni ale *Dilemei!* Evazionism criminal! frivolitate diversionist exercitată! revista creată anume ca să nu rămînă Andrei Pleşu fără coledzi! sau ca să se contrapună *22*-ului, precum F.C.R.-ul G.D.S.-ului. Ori că-n loc să finanţăm reviste gen *Memoria,* facem gazetuţe cu graţii la galerie, predestinate prostituării intelectuale... etc. etc.

Şi totuşi, în ce mă priveşte, n-am ezitat nici o clipă să mă prenumăr, încă de la primele numere, printre colaboratorii constanţi (şi abonaţii) ai *Dilemei,* datorită neştirbitei admiraţii pentru Andrei Pleşu. Fiind, de cînd mă ştiu, o sumă de impulsuri contrarii, un obsedat al *concordiei discors,* al complementarismului în toate cele, cum să nu te atragă triada, calea de mijloc, ezitarea reflexivă? Cum să nu te exalte editorialul lui Pleşu din numărul unu... Uite, ţiu minte ca acum, joi 14 ianuarie 1993, p. 16, *Dilema cea de toate zilele:* „Manevraţi de pasiuni, luăm discernămîntul drept o concesie şi analiza drept pasivitate elitistă. Pe scurt, după îngheţul totalitar, ne topim într-un dezmăţ al emotivităţii, reacţionînd prin ură sau iubire acolo unde n-ar fi nevoie decît de judecata noastră limpede (...) Avem de experiementat o «tranziţie» pe care nimeni n-a mai experimentat-o înaintea noastră. Avem de reparat o maşinărie pe care nu noi am stricat-o. Avem de reînvăţat un joc – jocul politic – pe care nu l-am mai practicat de 50 de ani şi avem de corijat o defazare istorică (faţă de restul Europei) la care am fost condamnaţi prin calculul cinic al marilor puteri (...) Sîntem, cu alte cuvinte, în plină *dilemă*, dar incapabili să ne-o asumăm...".

> „Cum să fie atractivă o revistă de cultură acum şi aici?" – se întreba Dan C. Mihăilescu în primul număr al *Dilemei* şi răspundea în 14 puncte acestei întrebări. Punctul 13 (!) suna aşa: „să prindă pulsul momentului şi să fie pe fază în detectarea şi investigarea fenomenelor culturale. Sau subculturale, ori kitsch (că doar asta-i arta zilei). Chiar şi extra culturale, dacă sînt tangente la (...) Eu vă doresc să aveţi bani. Şi să *intraţi* în dilemă – nu să luptaţi pentru a ieşi din ea!"

Recitiţi editoralul, e de-o actualitate fără fisură: mergem în continuare ca măgarul în ceaţă, parcă învîrtiţi în cercul vrăjitei păduri shakespeariene din visul de vară al unui somn infinit.

Dacă în primii doi-trei ani am scris mult şi cu aplomb la *Dilema* (cred că peste treizeci de articole), de la plecarea lui Andrei Pleşu şi pînă azi abia dacă am semnat de cîteva ori (şi, mai nou, cu precădere în *Vineri).* De ce? Din cauza unui viciu foarte parşiv al gazetei: cel de a-şi *programa* colaboratorii, adică de a-i şabloniza. Am avut senzaţia că sînt utilizat într-un serviciu de *casting* hollywoodian. Că se mizează, adică, exclusiv pe latura mea „caragialiană", de jovialitate acidă, şi că sînt convocat, în consecinţă, exclusiv la numerele cu tematică ludică. La cele serioase, mai ales cu implicaţii politice, acolo unde ar fi putut lucra jumătatea mea... eminesciană, ca să zic aşa, acolo nu eram prevăzut în distribuţie. Şi fiind stors numai dintr-o jumătate de lămîie, vezi bine că devenisem previzibil: textele mi se înşirau, manierist, pe-o aţă tot mai subţire, tot mai obosită.

E de meditat serios la acest risc al captivităţii sub etichetă, care-l poate face pe cititor să ştie dinainte ce va citi în *Dilema* de azi după numele responsabilului de număr şi ale colaboratorilor înscrişi pe copertă. Or, cel puţin în cazul presei, a fi pe deplin previzibil e tot una cu plictisul. Pe de altă parte, abuzul de opinii, de exerciţii de calofilie practicate în dauna fapticului, a informaţiei, a reportajelor şi cronicilor sfîrşeşte prin a-ţi spori setea de factologie. Recunosc sincer că, în ciuda numelor rezonante ale autorilor de „opinii", ochiul îmi fuge imediat către paginile culese „din stradă" de Andrei Manolescu, ori către evocativul infinit al Irinei Nicolau şi am fost literalmente fericit să văd în tînărul (cred) Cătălin Manole un posibil Brunea-Fox, de care Bucureştii au nevoie aproape la modul... mortal.

Dar sîntem la ceas aniversar, nu-i aşa? Dacă tot am răsfoit primul număr, să citez cu febrilă empatie din cuvintele lui Alex. Leo Şerban, de atunci: „Tare mă tem că pendulăm între un pesimism funciar şi un optimism factice. Or, dacă aceasta e «dilema», eu aş fi mai degrabă pentru o «trilemă»: între funest şi fals, aş opta (ca o «a treia cale») pentru firesc. Eu cred că trebuie reînvăţat firescul. Să încetăm a mai considera fiecare moment al vieţii noastre ca ultimativ. Firescul înseamnă o necesară relativitate în propriile noastre opţiuni. Nu cred în opţiunile bătute în cuie".

Firescul care pre mulţi îi scoate din fire. Fiţi sănătoşi şi veseli!

> Dnii Dan C. Mihăilescu şi Stelian Tănase au colaborat şi la primul număr al *Dilemei* – care examina profilul unei noi reviste de cultură pe fondul „Catastrofei la români".

Dezastru şi euforie

– convorbire cu Andrei PLEŞU –

Cine s-ar fi aşteptat ca numărul aniversar al revistei noastre, cu tema „catastrofa la români", să apară tocmai în ajunul unui dezastru anunţat cu precizie? Puţină lume îşi mai aminteşte că aceasta a fost tema primei Dileme, *pe care ne-am propus să o reluăm după şapte ani, cu mult înainte de a şti ce s-ar putea să ni se întîmple mîine. De-a lungul timpului,* Dilema *a fost învinuită adesea că ignoră adevăratele probleme acute ale prezentului: astăzi ar fi posibil să ne aflăm într-o „actualitate" pe care n-am dorit-o nicidecum. Dar, chiar dacă n-ar fi fost vorba de prezicerea unei nenorociri, tot prost nimerim, dacă apărem în 14 ianuarie 2000: a vorbi despre catastrofă în preajma unei sărbători, împlinirea a 150 de ani de la naşterea poetului naţional, nu dovedeşte decît – o dată în plus – obiceiul nostru de a fi în răspăr cu opinia generală (vezi şi atît de discutatul număr „Eminescu"). Nimic de făcut: să ne împăcăm deci cu soarta pe care singuri ne-am ales-o, atunci cînd am hotărît să ne numim* Dilema *şi să propunem cititorilor ca prim subiect de meditaţie „catastrofa", o temă perenă la români, după cîte se pare.*

Tema în patru variante

Stimate domnule Pleşu, ce putem spune astăzi despre catastrofa la români?

Subiectul fiind încărcat de emotivitate, de un „vibrato" mai mult sau mai puţin isteric, e bine să procedăm – *more geometrico* – la anumite simplificări clarificatoare. Înclin să cred că, în România de acum, simţul catastrofei, catastrofismul în general, nu e lucru serios. Nu ştiu dacă aşa a fost totdeauna. Poate că la noi s-a cultivat mereu această temă, cu oarecare frivolitate, dar acum ea apare pe piaţă cu motivaţii care nu au nici o legătură cu patosul ei real. Există, bineînţeles, şi personaje care trăiesc autentic în orizontul catastrofei: naturile apocaliptice, Cioran ar fi un exemplu clasic, deşi chiar şi în cazul lui încap anumite relativizări.

Credeţi că în tranziţie ne-am contaminat cu toţii de acest spirit?

Nu, nu sîntem cu adevărat cioranieni. Să revenim la simplificările anunţate. La ora asta avem, cred, de-a face cu patru variante ale temei. Întîi, catastrofa ca retorică politică. A face opoziţie înseamnă, în primul rînd – pentru contemporanii noştri –, a prezenta ca iminentă catastrofa, o catastrofă imputabilă, firească, guvernării pe care o conteşti. Nenumăratele variante ale retoricii catastrofiste nu sînt crezute nici măcar de cel care le emite. Dar cînd vrei să combaţi guvernul, n-o faci în mod tehnic, n-o faci punct cu punct, logic, o faci pe un fond de apocalipsă iminentă. Asta te scuteşte, în orice caz, de analize prea laborioase şi creează o stare de spirit care şi electoral e foarte convenabilă. Cînd sperii lumea cu ce o să vină, lumea se refugiază sub pulpana ta ca sub pulpana celui care a anticipat lucrurile şi care, probabil, are şi o soluţie. Ca manevră de opoziţie, catastrofa e, prin urmare, o parte a coregrafiei politice cotidiene.

Dar cel care „ştie el ce ştie" nu e neapărat numai politicianul; analistul din mass-media are, cred, astăzi, un mai mare prestigiu în faţa publicului.

Aceasta e a doua variantă a discursului catastrofic, varianta jurnalistică: o catastrofă vandabilă. În general, ziaristul român de azi a înţeles repede că dacă vrei să vinzi gazeta trebuie să relatezi lucruri tari, să vii cu veşti neliniştitoare. Tot ceea ce ar putea crea o psihologie lineară trebuie evitat: trebuie să introduci mereu „şocuri electrice". Se pot anunţa cutremure, invazii, molime; asta în mare. Dar pentru ca aceste anunţuri teribile să-şi atingă ţinta e nevoie să întreţii tot timpul o atmosferă potrivită, un zumzet al „micilor" catastrofe: bătrîni omoriţi cu satîrul, copii violaţi ş.a.m.d. După retorica politică a catastrofei întîlnim, acum, varianta economică a catastrofei, viziunea ei „capitalistă", rentabilă.

Politicianul prezicător de apocalipsă şi ziaristul scormonitor de dezastre sînt personaje ale ultimului deceniu, apariţii noi. Cum s-ar explica, însă, apetitul nostru pentru catastrofă, cînd trecem de aceste categorii?

Cred că celelalte două variante ale temei, la care mă gîndesc, nu ţin neapărat de actualitate, de imediat, ci de ceva mai adînc şi mai durabil în spaţiul nostru. Pentru foarte multă lume a fi prost dispus, a vedea lucrurile în negru înseamnă o formă superioară de inteligenţă: domnule, eu nu mă las prostit de aparenţe. Toată lumea trăieşte într-o nesimţire care rezultă din mediocritate: nu e cazul meu! Nu mă las păcălit de conjuncturile care – pentru gloată – par încurajatoare! Fiindcă sînt deştept şi filosof, eu ştiu foarte bine că lucrurile merg prost, că omenirea e o speţă ratată şi că sfîrşitul nu poate fi decît groaznic şi inevitabil. Înţeleg, de aceea, să cad mereu pe gînduri, să fiu o Casandră sistematică. A patra variantă în care apare tema catastrofei este varianta euforică, voluptuoasă: catastrofa de bodegă; o gustare nu e cu adevărat delicioasă dacă nu e acompaniată de un „lamento" tacticos, savurat bătrîneşte. Îţi bei ţuica sau vinul şi discuţi despre recolta compromisă, politicienii proşti, situaţia mondială dezastruoasă, sfîrşitul lumii etc. Naufragiul devine o plăcere colocvială, dezastrul – o picanterie, catastrofa – un deliciu.

Nu vi se pare că se naşte, în acest caz, şi un fel de superbie în negativ – „ca la noi la nimenea" –, de care sîntem mai mult mîndri decît jenaţi?

Aşa e. Dacă n-am reuşit în pozitiv, putem oricînd să raportăm o excelenţă în negativ: nimeni n-a suferit cît noi, nimeni nu încurcă lucrurile mai rău ca la noi, nicăieri nu e mai defect mecanismul politic, instituţiile, oamenii, decît aici, la noi, unde totul se prăbuşeşte implacabil, se duce de rîpă.

Catastrofă, tragedie, vină

Catastrofa presupune ideea de tragedie şi implicit sentimentul de vină pe care îl trăieşte victima acestei tragedii. Cum ne asumăm noi culpa individuală în catastrofă?

„Catastroficul" e, totuşi, distinct de „tragic". Eroul tragic e, de obicei, victima unor împrejurări de care se simte vinovat. Discursul catastrofic estompează tema vinei – problema nu e să aflăm vinovatul, ci să constatăm inevitabilul, nenorocirea, aspectul sumbru al lucrurilor. Dacă e să se pună chestiunea vinei, ea este, aproape statistic, delegată celuilalt: nu implică niciodată pe cel care proclamă catastrofa. Catastrofa este ori o fatalitate, ori un accident indus de o nemeritată ostilitate cosmică. Pe scurt, catastrofa este o tragedie nedreaptă.

Privind numai în acest fel lucrurile, n-am putea spune şi că nu prea avem imaginaţie în catastrofe?

Spiritul catastrofic implică, e drept, uneori, o oarecare lipsă de fantezie, un fel de a fi monoton, prizonier al unei dispoziţii obsesive. Dar există şi variante de catastrofism care provin din excesul imaginaţiei, din tendinţa de a anticipa lucruri neplauzibile, sau chiar dacă plauzibile nu iminente, sau chiar dacă iminente evitabile într-un fel sau altul. Una din temele mari ale spiritului catastrofic la români e tema drobului de sare: a trăi ca nemijlocit prezentă, o nenorocire posibilă, dar incertă. A „proiecta" dezastrul ca fiind ceva deja petrecut. Pot da un exemplu „contingent". Îmi aduc aminte că, în primăvară, în timpul războiului din Kosovo, dl Adrian Năstase spunea: în vară se va declanşa acelaşi lucru în România, iar în toamnă vom avea război în Transilvania şi vom pierde Ardealul. A făcut aceste previziuni fără a clipi. Odată trecut termenul previziunii, nimeni nu contabilizează aberaţia. Şi din pricina asta numeroase previziuni catastrofice se şi repetă: pentru că acei care proferează asemenea anticipări ştiu că ele nu sînt amendate niciodată. Orice anticipare a răului rămîne plauzibilă: cînd nu se întîmplă, cu atît mai bine, găsim altceva. De aceea spuneam că, la ora asta, catastrofismul nostru nu e un lucru serios, consistent, ci o temă oarecum frivolă chiar dacă sună patetic. Sub pojghiţa – uneori spectaculoasă – a negativităţii, subzistă eternul ferment miticist. Catastrofa sună a farsă orientală, a iarmaroc: dandana, belea, bucluc...

Ca în Caragiale: „se duce dracului giudeţul" – dar de fapt nu se întîmplă nimic din ceea ce s-a prezentat drept catastrofă ireversibilă.

Apropo de asta, dacă mă întrebi repede care este cel mai tragic personaj din cultura română, răspund imediat – Caragiale. Pentru că el este constrîns la abandon fiind un om eminamente echilibrat şi tonic. Nu vrea catastrofa, nu vrea dezastrul, nu cultivă disperarea. Dar, confruntat cu realitatea autohtonă, el se umple de cearcăne fără a fi avut vreo apetenţă pentru asta. Vezi exilul său berlinez, unele scrisori, tîrzii, către Vlahuţă etc.

Să credem, atunci, că „gura de rai" unde trăim moşteneşte şi un fel de blestem al locului?

Un blestem grădinărit cu grijă, ca un dar, ca o virtute. Îţi propun să reflectăm o clipă şi la componenta „păgînă" a spiritului catastrofic. Dacă e ceva cu adevărat necreştinesc în trăirea noastră, a celor de aici, e tocmai sentimentul catastrofei iminente, care se traduce, în fond, printr-o lipsă de speranţă. Acolo unde catastrofismul devine o stare de spirit naţională, trebuie semnalat că avem o carenţă gravă la nivelul uneia din cele mai importante virtuţi creştine, care este virtutea speranţei. A anticipa răul în permanenţă înseamnă a nu crede în libertatea omului de a se opune răului, şi înseamnă – în ultimă instanţă – a nu crede în libertatea în Dumnezeu. Aceasta este deja o boală spirituală. Cînd se ajunge aici nu optimismul e antidotul, nu discursul mobilizator, ci asceza. O asceză înţeleasă nu ca disciplină a mortificării, ci ca exersare tenace a *încrederii*.

Vina noastră, dacă e să ne recunoaştem una, credeţi că ar consta în această revărsare de spirit negativist – este sau nu este cazul – ca o reacţie la falsul optimism la care am fost constrînşi pînă în '89?

Este, fără îndoială, şi un efect compensatoriu aici. În fond, după '90, „s-a dat drumul la catastrofă". Avem voie să fim veşnic morocănoşi, bosumflaţi, să spunem că lucrurile merg rău şi că nu ne place deloc ce se întîmplă în jur. Decenii întregi am fi dorit să spunem ceva de rău despre realitatea românească – exemple aveam sumedenie – dar n-aveam voie; eram obligaţi să vorbim pe şoptite sau să convertim mizeria în anecdotă. Acum avem voie. Şi dacă avem voie e păcat să nu profităm.

Tradiţii şi evoluţie

Domnule Pleşu, ce-i îndeamnă pe catastrofişti să rămînă în catastrofă: de ce tocmai ei, preveniţii, nu pot să se extragă din această situaţie?

Mă uitam aseară prin jurnalul ţinut de Alice Voinescu, şi am dat peste un pasaj scris în satul unde fusese trimisă în domiciliul obligatoriu. Anii '50: sat prăpădit, drumuri desfundate, noroi. Şi mergînd prin noroi ea se întreabă: de ce românii nu rezolvă această stare de fapt? Sîntem o ţară plină de pietre, rîurile cară pietre, mînă de lucru este destulă, dar noi continuăm să înotăm în glod. Faptul e valabil pînă azi. De ce nu se mobilizează nici o energie locală sau naţională ca să rezolve cumva treaba asta? De ce consimţim la catastrofă?

Putem cita aici răspunsul dat de moş Gheorghe de la Boroaia lui Sadoveanu care, întors din Olanda, vorbea despre diguri, şanţuri, întăriturile, descriind o ţară construită palmă cu palmă. Aşa o fi acolo, zice moş Gheorghe, dar se potriveşte marea aceea cu apa Moldovei? Moldova cînd vine rupe tot, n-ai cum s-o stăpîneşti, nu-i ca Marea.

Asta ar însemna că, la noi, catastrofa e asumată, uneori, cu un soi de mîndrie naţională. Pe de altă parte, sîntem „vaccinaţi" împotriva ei şi de o anumită încredere primară de subtext: „n-o fi dracul chiar atît de negru". Şi, în orice caz, într-un fel sau altul, chiar dacă se va scufunda pămîntul, România rămîne. Şi chiar dacă România ar fi afectată, răul ar lovi mai curînd Ploieştiul („du-i, Doamne, la Ploieşti") sau Mizilul. Şi chiar dacă ar păţi-o şi bucureştenii, *unii* bucureşteni – în speţă eu – vor scăpa. Românul – adică eu, dumneata, noi şi-ai noştri – nu piere...

Dar cînd atîtea catastrofe ne pîndesc pe plan global – poluarea, explozia demografică, pericolul nuclear etc. – în ce fel am putea noi evita un destin comun?

Catastrofismul nostru n-are neapărat legătură cu realităţile: e o construcţie pură, un produs al imaginaţiei: nu se raportează la statistici, la fapte, la ceea ce e real sau plauzibil. Catastrofismul nostru e o formă de creativitate. Ca să-ţi imaginezi răul trebuie să ai talent; eu nu cred că – în această privinţă – noi avem un talent adevărat. Dacă un neamţ imaginează o Apocalipsă, lucrurile au altă anvergură, altă amploare...

De ce Dilema *alegea pentru primul său număr această temă şi cum credeţi că a evoluat tema de atunci?*

Dilema s-a născut, între altele, şi din dorinţa de a rupe ciclul lamentaţiei, al proastei dispoziţii naţionale. În '93, tema catastrofei se impunea aproape de la sine, era spontană, difuză, dar nu exista încă o sistematică a subiectului. Plutea în aer o formă gregară de insatisfacţie. Principala activitate a opoziţiei de atunci nu era alta decît exprimarea acestei insatisfacţii: un fel de exasperare, care nu putea să creadă în posibilitatea schimbării, a normalizării. Mi se părea, adesea, că asist la opoziţia unor resemnaţi. De aceea au şi fost, cred, destul de nepregătiţi pentru guvernare: nu protestau într-o perspectivă a ofensivei victorioase, ci într-una a crizei insolubile, a răului ubicuu. Puterea funcţiona cu o suficienţă primitivă. Opoziţia făcea note tragice de subsol. Acum, lucrurile s-au schimbat... Acum lucrurile s-au articulat, s-au diversificat. Din acest punct de vedere putem vorbi de o evoluţie. Catastrofismul a devenit o strategie lucrativă. Nu era aşa în '93. Acum catastrofa şi-a pierdut inocenţa. În '90 a existat o inocenţă a victoriei şi a eliberării – gata! de mîine începe raiul. Apoi a urmat o inocenţă a dezamăgirii: ne-am înşelat, raiul e o iluzie. Azi – şi în bine şi în rău – ne-am „maturizat".

Dar cred că – inocenţi sau nu – n-am renunţat deloc la această temă, mai ales fiindcă ne poate oferi oricînd o explicaţie la îndemînă pentru orice.

Şi retroactiv, şi anticipativ ea operează într-adevăr perfect şi justifică multe. Remarc, în treacăt, posibila orientare *spre trecut* a discursului catastrofic. Avem exemplul „evenimentelor" din '89, a căror interpretare tenebroasă, supralicitînd eficienţa unui rău ocult, e mult mai atrăgătoare decît aceea care valorifică strict evidenţa acţiunilor de stradă. Dar poate nu e bine să rămînem la „specific local". Să ne întrebăm dacă nu cumva tema catastrofei nu e o temă tipic europeană. Europa are o anumită viziune despre timp, în care conceptul progresului joacă un rol esenţial: lucrurile merg treaptă cu treaptă într-o direcţie precisă. În acest caz finalul poate fi bun sau rău, dar e de neevitat. În varianta bună mergi spre progresul ştiinţific suprem, spre cunoaşterea absolută. În varianta rea – această teorie a evoluţiei permanente reprezintă o progresie sigură către întruparea răului. Mergem din ce în ce mai rapid către un rău din ce în ce mai evident. Această concepţie nu este posibilă în alte lumi, în cele asiatice tradiţionale, de pildă, unde timpul este ciclic, nu linear şi progresiv, iar catastrofa devine un episod necesar în ordinea fiecărui ciclu. Există dezastru, dar există şi recuperare, redeschidere a procesului: e o concepţie care relativizează dramatismul catastrofei şi face din ea una din expresiile ordinii. Asiaticii consideră catastrofa ca făcînd parte din ordinea universală. Pentru european, catastrofa este o expresie strictă a dezordinii.

Nu cumva prin ideea noastră despre catastrofă sîntem deja de mult intraţi în Europa?

Sîntem integraţi, fără îndoială. Civilizaţia europeană creştină a instituţionalizat – pe o anumită latură a ei – tema catastrofei: mă gîndesc la simbolismul *iadului*. Iadul e transformarea – primitivă – a catastrofei în experienţă cotidiană. Din fericire, pe traseul, mai curînd deprimant, care leagă catastrofa originară (izgonirea din rai) de posibila catastrofă finală (a damnării eterne) intervine un Intercesor, un „specialist" (generos) al răscumpărării. Dar asta e, poate, tema unei alte *Dileme*...

Pagină realizată de Tita CHIPER

ÎNTRE CATASTROFĂ ŞI POST-CATASTROFĂ

Lucian BOIA
istoric

Ne vom despărţi de trecut?

Nimic nu se explică printr-o singură cauză. Dacă României nu-i merge bine astăzi cauzele sînt multe. Una dintre ele este cu siguranţă *istoria*. Atît istoria care a fost cît şi istoria pe care o ducem cu noi.

Moştenirea grea, mereu invocată, nu este chiar un mit. Nota noastră de plată este împovărată de multe, prea multe, greşeli recente şi oportunităţi ratate, dar şi de o lungă istorie care ne trage îndărăt. România a intrat în epoca modernă cu o sensibilă întîrziere sau, poate, mai corect spus, venind dintr-o zonă de istorie şi de civilizaţie cu totul alta decît cea spre care urma să se îndrepte. De-a lungul unui veac handicapul a fost considerabil redus. Dar i-ar mai fi trebuit României încă cel puţin două generaţii pentru a ajunge, în profunzime, la gradul de dezvoltare al Occidentului. Istoria i-a refuzat acest răgaz, aruncînd-o pe drumul lăturalnic şi fără ieşire al comunismului. În plus, faţă de universalele lui tare structurale, comunismul românesc s-a alimentat şi din insuficienţele autohtone preexistente: o societate incomplet modernizată, cu discrepanţe încă puternice de ordin social şi cultural. Se explică astfel dispariţia aproape completă a unei elite prea subţiri, a tradiţiei culturale şi politice, dezrădăcinarea şi manipularea unor mase dezorientate. Toate ţările au ieşit dereglate din comunism, dar nu multe în asemenea măsură ca România.

Aruncîndu-i atîta vreme pe români dintr-o parte în alta, istoria le-a dat o formidabilă şi periculoasă lecţie de instabilitate. În asemenea condiţii, cu greu mai pot fi reperate valori perene. Eficientă rămîne doar capacitatea de a te adapta. Românii au ajuns astfel să creadă mai mult în aranjamente decît în principii. Lipsa de continuitate şi de rigoare, fluiditatea aceasta generalizată, care astăzi creează atîta nesiguranţă, nu sînt înscrise, fireşte, în codul genetic al românilor; tot istoria le-a lăsat moştenire.

Ar trebui, nu spun în toate, dar în foarte multe privinţe, să ne despărţim de trecut. Operaţia nu este uşoară, fiindcă toţi oamenii şi toate societăţile sînt produsul trecutului. Fără voinţa de a ne depăşi istoria de pînă acum nu vom reuşi. Dar avem o asemenea voinţă? Dincolo de istoria reală, care ne-a modelat într-un anume fel, intervine aici, raportul nostru, astăzi, cu trecutul. De ce oare privim mai mult spre trecut decît spre viitor? Chiar nu ne dăm seama că în multe privinţe gîndim în termeni de secol XIX, acum cînd şi secolul XX se încheie? Concepţia noastră despre naţiune şi despre stat, privitoare la „statul naţional unitar", la centralizarea administrativă, la autoritate şi individ, simbolurile istorice invocate, pînă şi orientarea economiei româneşti (atîta cîtă mai e), încă nu s-au desprins de secolul trecut (inclusiv structurile materiale şi de comportament comuniste, ele însele în prelungirea unei utopii de secol XIX).

O istorie privită din această perspectivă vorbeşte mai mult despre unicitatea noastră decît despre condiţia noastră normală de naţiune europeană; ne înfăţişează invariabil mai buni decît alţii, cînd noi nu sîntem de fapt nici mai buni nici mai răi; pune colectivitatea deasupra individului, ceea ce astăzi nu mai e de dorit; şi le explică pînă la urmă pe toate, toate neîmplinirile noastre, printr-o nemaipomenită lipsă de noroc şi prin coalizarea tuturor adversităţilor. Chiar aşa să fie – dar nu este chiar aşa! – ar trebui să ignorăm o asemenea interpretare, care nu face decît să justifice, apelînd la fatalitate, lipsa de responsabilitate, o stare de demisie colectivă.

Desigur, nu de dragul istoriei se petrec toate acestea, ci dintr-o rezistenţă la schimbare care îşi caută, şi căutîndu-şi îşi găseşte, alibiul în istorie. Se petrec lucruri aproape de necrezut. La capătul unui deceniu, Parlamentul lasă impresia că nu a avut suficient timp pentru a dota România cu un sistem legislativ complet şi coerent. În schimb, parlamentarii şi-au găsit timp să discute pe îndelete un manual de istorie. S-a pus la vot şi o moţiune de cenzură pe aceeaşi temă. Pe cînd abandonarea legislaţiei curente şi votarea, paragraf cu paragraf, a istoriei românilor? Pare prea mult? Niciodată nu e prea mult. Într-un judeţ din România s-a semnalat (şi nu este pentru prima dată) un trafic cu copii. Reacţia prefectului la scandalul declanşat în presă merită reţinută: asemenea cazuri, a precizat el, nu caracterizează familia românească (ar fi culmea s-o caracterizeze!); evenimentul cu adevărat important nu ar fi fost acesta, ci... comemorarea a patru sute de ani de la intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia. Incredibil! România este privită cu uluire şi indignare pentru tot ce se întîmplă cu copiii (desigur nu cu majoritatea lor, dar cu destul de mulţi), însă pentru noi rămîne de mai mare actualitate Mihai Viteazul? Vrem să mergem spre trecut sau spre viitor?

Poate vom încerca, nu să uităm istoria, dar să fim ceva mai puţin obsedaţi de ea. Să ne resemnăm: nu avem ce învăţa de la Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul. Nu ne vor învăţa ei cum să facem astăzi economie competitivă, integrare europeană şi democraţie efectivă. Or, exact asta avem de făcut şi nu altceva. Nici măcar perioada interbelică, relativ apropiată, dar reprezentînd deja o lume diferită, nu este în măsură să ne arate drumul. Se va spune însă că, punînd surdină istoriei, riscăm să fragilizăm identitatea naţională. Prea multe iluzii istorice! Naţiunea – scria Renan – este un plebiscit de fiecare zi. Inclusiv pe terenul strict naţional, bătălia se va cîştiga sau se va pierde *astăzi*. Coeziunea naţională depinde nu de manualul de istorie, ci de reuşita României.

Istoria va continua să ne însoţească, fără îndoială. Dar nu ea dă tonul, ci prezentul. Problema noastră este să nu ratăm viitorul în numele unui anume tip de dialog cu trecutul, actual cîndva, dar astăzi depăşit. Pe la 1830, cînd s-au angajat în procesul de modernizare şi de occidentalizare, românii s-au rupt de multe din firele care-i legau de trecut. Generaţia aceea a făcut România. Pentru a face astăzi o Românie nouă, este necesar un nou început.

Nu e o catastrofă oare, că atîţia români au lucrat pentru a transforma România într-o colonie penitenciară şi pentru a o rupe de tradiţiile ei? Şi că atîţia, azi, se străduiesc să semănăm orbilor lui Bruegel, care merg spre prăpastie? Am trecut printr-un delir al istoriei în care persecutorii i-au silit pe persecutaţi să participe la represiune măcar prin teama de represiune, iar acum asistăm de trei ani la dovada că putem suporta orice nenorocire, orice catastrofă, dar nu sîntem dispuşi să învăţăm nimic din ele. E întîmplătoare, oare, avalanşa de sofisme cu care a fost, practic, sufocată o problemă absolut esenţială pentru destinul nostru, cum e aceea a mutilării psihologiei noastre în ultima jumătate de veac? S-au făcut speculaţii nesfîrşite, şi sterile, pe tema „culpabilităţii", în loc să se remarce un lucru elementar: că nu vom deveni oameni normali pînă nu vom avea o logică normală, lămurind toate consecinţele „dresajului" de care am avut parte. (*„Între «fleac» şi «catastrofă»", Dilema, nr.1)*

Octavian PALER

Mircea KIVU
sociolog

Teoria catastrofelor la români

Mă întîlnesc zilele trecute, în drum spre staţia de autobuz, cu un vecin de etaj. Remarcasem amîndoi că alt vecin, de la doi, tocmai îşi schimbase *Cielo*-ul cumpărat acum doi ani cu un „jipan" de toată frumuseţea.

„Uite dom'le cum se îmbogăţesc unii. Şi doar îl ştiu de ani de zile, am lucrat împreună în secţie, de-aia ne-au şi repartizat la amîndoi apartamente în acelaşi bloc. Nu era mare lucru de capul lui, cam chiulangiu, şmecheraş. De-aia a şi luat el apartamentul de la doi, şi eu pe cel de la opt – eu eram de ani de zile pe listă, el s-a pus bine cu secretara de partid, i-a aranjat printr-o rudă de-a lui să-i bage copilul la facultate, şi ea l-a trecut la urgenţe. Pe el, nu pe copil. După '89, îşi aranja tot felul de concedii medicale şi se ducea în Turcia. Ducea pînze de bomfaier, aducea blugi, jeliboane şi tot fleacuri de-astea. Dup'aia, n-a mai dat pe la lucru, l-au trecut în şomaj şi el îşi deschisese un butic, aici la piaţă. Da' şomajul tot şi-l lua. Acum aud că are mare firmă, ceva impex, a luat-o de secretară pe una care era casieră la noi... Îi merge bine, ce mai!

Şi eu, care-mi văd de treabă acolo la serviciu, trag mîţa de coadă. M-am umplut de datorii cu meditaţiile fetei, acum a ieşit ingineră şi abia i-am găsit un loc de vînzătoare la un magazin de electrocasnice. S-a măritat de doi ani, acum aşteaptă un copil şi stau tot cu noi, la două camere. Acum vreo cinci ani, am zis că dau şi eu lovitura, căpătasem nişte pămînt care fusese a lu' tata, l-am vîndut cu un milion jumate – pe vremea aia, erau bani. Mi-am luat un televizor color, restul i-am băgat la *Caritas*. Am luat de opt ori, am rămas cu vreo şapte milioane, după ce i-am plătit dreptul ăluia care-mi aranjase treaba şi ce-am mai cheltuit cu statul la Cluj. Am zis, ce să fac cu ăştia, măcar să am să-i cumpăr fetei un apartament. Jumătate i-am băgat înapoi, restul i-am pus la *Dacia Felix*, la termen, am zis să nu fiu lacom, dobînda era oricum bunicică. Dup'aia, ştiţi şi dumneavoastră ce s-a întîmplat. *Caritasul* a picat, au fost tot felul de aranjamente cu şmecheri care şi-au luat banii peste rînd şi nu i-au mai băgat înapoi. Noi, fraierii, am rămas cu buzele umflate. Despre *Dacia Felix*, ce să mai vorbesc... Între timp, mi-am vîndut cupoanele alea, am zis să cumpăr acţiuni la *SAFI*, că dacă-s băgaţi acolo tot felul de barosani, miniştri, Cataramă, n-o să piardă tocmai ei. Uite că s-au dus şi ăia. Da', eu zic că odată şi odată tot oi reuşi şi eu, că doar eu nu-s cu nimic mai rău decît ăsta de la doi. Acum, am vîndut televizorul, că tot nu mai aveam bani să plătesc cablul. Am luat un teanc de cartoane la *Bingo*. La toate, că nu ştii de unde sare iepurele. Îţi dai seama vecine, dacă iau de Revelion milionul de parai? Îi pun la bancă, şi numai mă duc în fiecare lună şi-mi încasez dobînzile. Dacă n-o fi milionul, măcar o maşină mai dichisită. Vă iau dimineaţa, măcar pînă la metrou, nu ca ăsta care trece pe lîngă noi şi ne umple cu noroi. În economia asta de piaţă, trebuie să fii întreprinzător, altfel, dacă stai şi tragi ca prostul, te duci la fund. Nu-i aşa, vecine?"

În matematică, teoria catastrofelor este legată de acel fenomen prin care, în viaţa unei curbe, intervine un moment de schimbare bruscă a direcţiei. Nu ni se spune nimic despre eventualitatea ca schimbarea să fie neapărat către mai rău – probabil pentru că în această disciplină noţiunile de bine şi rău sînt dificil de introdus. Este vorba pur şi simplu de a studia modul în care se petrec lucrurile în jurul acelui punct – catastrofic. La noi în ţară, o asemenea schimbare de direcţie, fără îndoială deosebit de bruscă, s-a produs în urmă cu zece ani. Nu doar în istoria ţării, ci şi în a fiecăruia dintre noi.

Dacă schimbările din viaţa reală au cunoscut o evoluţie catastrofică, nu acelaşi lucru se poate spune despre mentalităţile noastre, respectiv despre modul în care ne adaptăm unui mediu devenit, tocmai în urma acestor deficienţe de adaptare, din ce în ce mai ostil. Mentalul celor mai mulţi români este lipsit de echipamentul necesar pentru a face faţă noului tip de situaţii. Atunci, oamenii îşi *bricolează* unelte care par să-i ajute a înţelege ce li se întîmplă.

De cele mai multe ori, asemenea încropiri se traduc prin trunchierea logicii, de genul confundării succesiunii temporale cu cauzalitatea. Aici este vorba despre negaţia şchioapă (dacă A implică B, atunci nonA implică nonB). Ani în şir am învăţat că dacă e să dobîndeşti ceva, aceasta se poate numai prin muncă (o lungă discuţie s-ar cuveni despre cuprinsul acestui cuvînt, dar ne mulţumim a evidenţia că sensul era mai degrabă cel de trudă). Averile spectaculos apărute în preajma noastră contrazic brutal acest precept. Deci, se bricolează, ele trebuie că se obţin prin ne-muncă. Pui banii într-un loc şi aştepţi să ţi se întoarcă înmulţiţi. Spre bucuria escrocilor de tot felul.

Regulile polemicii civilizate
(stabilite de Universitatea din Oxford, 1890)

1. În orice polemică ştiinţifică, socială sau politică, discuţia trebuie să se rezume la schimbul de idei şi numai la acele idei care au contingenţă cu problema respectivă.
2. Părţile aflate în polemică folosesc drept argument fie teorii ştiinţifice, fie fapte concrete din realitate care sînt relevante în ce priveşte problema discutată.
3. Părţile nu au dreptul să aducă în discuţie caracterul, temperamentul sau trecutul adversarului, deoarece acestea nici nu infirmă, nici nu confirmă validitatea ideilor pe care le susţine.
4. Părţile nu au dreptul să pună în discuţie motivele care determină atitudinea ideatică a adversarului, deoarece aceasta abate discuţia de la problema în sine.
5. Etichetarea adversarului, prin menţionarea şcolii de gîndire, clasei sociale, organizaţiei profesionale sau partidului politic din care acesta face parte, constituie o încălcare a regulilor polemicii şi dezvăluie slăbiciunea lipsei de argumente. Într-o polemică civilizată contează numai argumentele invocate de adversar ca individ şi nu ca membru al unei şcoli sau organizaţii. Nu ai dreptate pentru că eşti gînditor materialist, patron sau laburist, ci dacă argumentele tale sînt convingătoare sau nu. *(publicate în* Dilema, *nr. 1; încă actuale)*

FATALIST ŞI PROFUND OPTIMIST

Nicolae MANOLESCU
critic şi istoric literar

Miracolul – instituţie naţională

„Minuni în vremea noastră, nu văz a se mai face", scria Gr. Alexandrescu acum un veac şi jumătate. Versul pesimistului poet îmi revine în minte ori de cîte ori aud că ieşirea dintr-un impas istoric s-ar datora unui miracol. Ce nu e miraculos pentru români? Revoluţia din 1989 şi alegerile din 1996, Marea Unire din 1918 şi anul 2000, tot ce ne-a salvat de rău şi tot ce ne promite binele, nostalgiile şi speranţele, răscrucile istorice. Formarea poporului român din daci şi romani apare ca un miracol. Domnia lui Cuza peste ambele principate ţine de miracol. Atîtea şi atîtea sînt miraculoase în istoria noastră. S-ar zice că miracolul este leacul naţional pentru toate catastrofele, naturale sau istorice.

Această convingere implică o mare doză de fatalism. Se explică de ce a devenit *Mioriţa* un mit naţional. Dacă privim lucrurile cu atenţie, observăm cîteva trăsături semnificative ale filosofiei româneşti în materie de istorie. Cea dintîi este considerarea istoricului ca natură, a faptului uman ca fapt natural. S-ar zice că românii nu cred în istorie ca acţiune şi ca opţiune omenească. Românul continuă a-l implica pe Dumnezeu în istorie. N-a auzit de opinia lui Nietzsche. El e de părere că o inundaţie şi o revoluţie aparţin aceluiaşi plan natural. De la Dumnezeu ne vin amîndouă. Şi tot Dumnezeu trebuie să ne apere de rele şi să ne sugereze calea spre bine. Ieşirea rîurilor din matcă n-are, în ochii românului, nici o legătură cu întîrzierea construirii digurilor. Alunecarea muntelui peste oameni şi case este voinţa lui Dumnezeu, nu urmarea tăierii deşănţate a pădurilor. Drumurile sînt pline de gropi fiindcă a plouat şi a nins, nu fiindcă au fost prost asfaltate. Şi aşa mai departe. A doua trăsătură priveşte soluţiile. Cînd cauza pare exclusiv naturală, nici remedierea ei nu poate avea alt caracter. Fatalismul nostru presupune a încrucişa braţele de două ori: o dată, cînd se produce catastrofa, a doua oară, cînd trebuie îndreptat ceea ce a decurs din ea. Civilizaţia înseamnă, spiritual vorbind, secularizarea catastrofelor şi responsabilitate a societăţii şi a individului. Din acest punct de vedere, românul n-are idee de civilizaţie. El e supus capriciilor naturii şi aşteaptă ca natura însăşi să repare ce a stricat. În fine, o trăsătură a raportului nostru cu lumea este transformarea voinţei de a face ceva în cel mai pur miracol. Actele umane vin de jos, miracolul cade din cer. Românul nu e doar fatalist, el este şi profund optimist. Crede că toate relele au soluţie şi pariază pe miracol. E altceva decît religiozitate aici. E o pasivitate de început de ev, cînd omul ştia să vîneze sau să lucreze pămîntul, dar nu să „cultive" vînatul şi nici să „îmbogăţească" pămîntul; şi dacă, rărindu-se sălbăticiunile sau secătuindu-se ogorul, risca să moară de foame, ridica ochii la cer de unde trebuia să se coboare asupra lui bunătatea zeilor. Civilizaţiei i se opune această idee primitivă de muncă. Primitivul nu munceşte, el ia, apucă sau confiscă. Şi nu se uită înainte, nu se pregăteşte pentru vremuri grele. Îi ajunge să-şi satisfacă nevoile în prezent.

Această concepţie guvernează întreaga istorie românească. Nu există nici o istorie mai ispitită de miracole decît a noastră. A visa miracole e totuna cu a crede în noroc. De aceea spuneam că românul e funciar optimist. Versul pesimist al lui Alexandrescu n-are răsunet în sufletul lui. Şi, în nici un caz, nu-l pune la treabă. Cînd tragedia istorică bate la uşă, românul apelează tot la soluţii naturale. Una dintre cele mai des invocate în ultimul secol, şi, iată, şi în ultimul deceniu, este, în politică, ideea omului providenţial. Contemporanii noştri n-au nici o vină cînd îşi închipuie că numai un astfel de om ne poate scăpa de mizerie, de corupţie, de ineficacitate. Ideea i-a fost inculcată de o întreagă istoriografie care a descris trecutul ca un şirag de domnitori excepţionali, născuţi cînd era mai mare nevoie de ei, ca să pună capăt dezmăţului boierilor, agresiunii turcilor, ruşilor sau ungurilor, introducînd ordinea, fie şi prin măsuri drastice sau, vai, prin represiune. Unirea din 1859 apare ca opera geniului lui Cuza. Mareşalul Antonescu e considerat artizanul redobîndirii Basarabiei. Astăzi, la zece ani de la căderea comunismului, odiosul Ceauşescu ia tot mai des chipul omului providenţial care i-a ţinut la distanţă pe sovietici, promovînd idealurile naţionale. Asta, şi pentru că guvernele succesive de după 1989 nu au avut în fruntea lor un om providenţial. Omul providenţial încarnează miracolul. El are leac pentru toate. Micile sau marile lui păcate pălesc în faţa faptelor lui excepţionale.

Nici cultura nu e scutită de o astfel de înţelegere a lucrurilor. „Înapoi la Maiorescu!", spuneau criticii literari de la finele anilor '30. „Avem nevoie de un Eminescu", îi auzim astăzi clamînd pe unii şi pe alţii. Miracole şi oameni providenţiali, aşadar, în absenţa cărora ne simţim dezarmaţi, abandonaţi şi umiliţi. Şi la care apelăm ori de cîte ori ne pîndeşte o catastrofă. Altfel spus, nici civilizaţia, nici cultura română nu par să fie inspirate de acţiuni conştiente, determinate şi consecvente, ci de întîmplări naturale. N-avem o viziune organică a istoriei. Preferăm salturile şi rupturile. Şi, în loc să încercăm să explicăm, ne mirăm pînă la pierderea uzului raţiunii. Nu contăm pe noi înşine, ci pe transcendenţă. Miracolul este la români cea mai veche şi mai credibilă instituţie naţională.

Eugen VASILIU
senator

Mic dicţionar hermeneutic

Catastrofa la români *este totdeauna previzibilă şi niciodată evitabilă.*

Spre deosebire de alte naţii la care, de regulă, catastrofa este imprevizibilă, dar tot se mai poate salva cîte ceva, naţia noastră are vocaţia catastrofei. Ea este somată să apară, iar bucuria anticipată a celui care a prezis-o inhibă orice instinct de conservare, mărindu-i efectele dramatice. Pe noi, catastrofa ne surpă mai întîi pe dinăuntru.

Catastrofa la români *este geopolitică şi/sau familială.*

Poporul român consideră că lenea, laşitatea, hoţia şi prostia, atunci cînd se manifestă pe o perioadă mai îndelungată, sînt rezultatul nefastelor jocuri politice în care macroputerile ne-au sacrificat cu cinism. Individual, românul crede totuşi că defectele de mai sus, atunci cînd îl trag în jos implacabil, au la origine o boală din copilărie, divorţul părinţilor sau o soacră care supravieţuieşte nepermis de mult.

Catastrofa la români *este o formă superioară de libertate.*

Deoarece libertatea, în mod obişnuit, presupune şi asumarea unei responsabilităţi, catastrofa românească are avantajul că ne eliberează de orice obligaţii şi deschide drumul celor mai înalte aspiraţii lipsite de discernămînt, comunismul fiind exemplul cel mai luminos.

Catastrofa la români *este o formă superioară de democraţie.*

Fiind destinată tuturor, indiferent de sex, naţionalitate, religie sau convingeri politice, catastrofa românească asigură cadrul cel mai firesc pentru egalitatea neşanselor, proverbial rîvnită (vezi capra vecinului), şi este ocazia cea mai bună pentru exprimarea solidarităţii, în forma ei specific românească, adică a disperării colective.

Catastrofa la români *este naţională şi unitară.*

Sîntem aproape totodeauna mîndri de catastrofele prin care am trecut, le simţim ca făcînd parte din Tezaurul nostru de civilizaţie şi orice încercare de a ne separa de ele sau de a le separa între ele este interpretată, pe bună dreptate, ca o formă de iredentism, bazată pe o falsă istorie a dezastrelor.

Catastrofa la români *este oficială.*

Biserica, Armata, Şcoala şi toate celelalte instituţii fundamentale ale Statului participă la pregătirea ei şi la derularea ei în bune condiţiuni. Orice comentariu este de prisos şi va fi considerat tendenţios.

Catastrofa la români *este intangibilă.*

Puţine valori ale patrimoniului naţional au această extraordinară aptitudine de a se aşeza deasupra tuturor şi de a ne paraliza, aproape în mod hipnotic, orice capacitate de decizie. Drobul de sare nu este decît expresia fizică a unei realităţi metafizice.

Catastrofa la români *este imprescriptibilă şi inalienabilă.*

Imprescriptibilitatea catastrofei la noi nu vine din faptul că ne ajunge din urmă oriunde şi oricînd, ci rezultă din aceea că nu există un termen rezonabil în interiorul căruia să deţinem un control al şanselor noastre, ceasul al 13-lea fiind de obicei cel în care ne vizitează norocul.

Caracterul inalienabil este cel mai uşor de explicat, deoarece pînă în prezent nu am reuşit să vindem nimănui nici măcar o singură catastrofă care ne aparţine.

Catastrofa la români *este o greşeală de tipar.*

Românul s-a născut poet, deci cuvîntul a fost greşit culeş. La români „catastrofa" se va citi „gata strofa".

Exemple de catastrofe la români: preşedintele, guvernul, presa, salariile, preţurile, presa, privatizarea, băncile, presa, corupţia, justiţia, presa, U.E., N.A.T.O., presa, cutremurele, inundaţiile, dar mai ales presa.

Lucian MÎNDRUŢĂ
jurnalist

Dezastre fără absolut

Catastrofa la români s-a întîmplat mai demult – dacă e să dăm crezare unor studii arheologice. Semnele civilizaţiei, aşa cum sînt ele păstrate în oale şi ulcele, pălesc pe măsură ce înaintezi cu săpăturile spre est. Aceleaşi obiecte aparţinînd culturii pietrei – sau ceramicii, sau bronzului – sînt mai modeste ca înfăţişare, mai în dorul lelii făcute, pe măsură ce te îndepărtezi de locurile binecuvîntate ale Europei de vest şi centrale.

Sîntem deci noi, de vină? Dacă e doar o toană a pămîntului, o modificare de cîmp magnetic, bioenergetic, ori cine mai ştie ce blestem lăsat de bieţii neanderthalieni omorîţi în bătaie de cro-magnonii superiori pe scara evoluţiei (fără plete, maniere mai bune, un soi de arivişti, de băieţi de bani gata ai antropologiei).

Şi totuşi, această circumstanţă atenuantă nu ne fereşte de vina principală, aceea de a „screw up", de a o da în bară de fiecare dată, atunci cînd toate condiţiile sînt întrunite pentru a reuşi. Dar nici măcar asta nu e important. Ce e de disecat mai ales, e post-catastrofismul la români.

La noi catastrofele nu vin şi trec. La noi catastrofele vin, le place şi mai stau. Se mai pune un scaun şi pentru ele, ca în bancul cu Ştefan cel Mare care se uita la video în timp ce turcii băteau la porţile Sucevei.

Catastrofele noastre devin viaţa noastră. Nu e carne? Atunci 10 ani nu e carne. Nu e libertate? Atunci ne învăţam copii să tacă din gură. Orice catastrofă devine parte din viaţa noastră. Avem o clasă politică de toată jena? O vom vota încă 20 de ani de-aici înainte, cînd o parte, cînd cealaltă, ca să păstrăm aparenţa schimbării.

Ne ajută în acest efort şi specificul naţional al catastrofei. Catastrofa la români e şi ea de calitate mai proastă. Între catastrofele lumii, catastrofa românească e mai mică, mai urîtă, mai prost asamblată, vopsită în culori demodate şi nu se vinde decît pe plan intern. N-are piaţă afară, pentru că nimeni n-o înţelege. Să-i vorbim despre mineri americanului?

De fapt, cu catastrofa românească te mai înţelegi. Este însă şi motivul pentru care catastrofa noastră n-are funcţia de catalizator al schimbării. Catastrofa noastră n-are absolutul Hiroshimei sau rigoarea distrugerii oraşelor germane în ultimul război. Antonescu a putut fi arestat, iar Bucureştiul lui e în picioare, pregătit pentru a fi însemnat cu buline roşii – acelea care îţi spun că blocul are să cadă la cutremur.

Cutremur după care o vom lua de la capăt, dar nu chiar a doua zi de dimineaţa, şi nu toţi, şi nu chiar după normele seismice...

„Este nişte aspecte, tovarăşi", în catastrofa noastră, nu-i aşa? Aspecte care, de 2500 de ani (cu o eroare de plus-minus 1.500) ne-au ajutat să supravieţuim aici, în ciuda tăierii viţei-de-vie, introducerii băilor de către romani, a trenului de către un prinţ străin sau a calculatoarelor care ştiu doar englezeşte...

N-a existat şi nu există discuţie în populatele noastre „crîşme de fraternizare" de pe tot cuprinsul mahmur al patriei în care, indiferent de preopinenţi (intelectuali vioi, ţărani depeizaţi, muncitori poli ori descalificaţi), accentul final să nu cadă pe „stăm prost". Trăim mereu într-o situaţiune caragialeană unde rapiţa este la infinit „moft", unde, bineînţeles, „las' că şi guvernul...", iar mai nou „las' că şi opoziţia..." şi unde nici o „sistemă", nici un model (suedez, japonez, original...) nu prinde. La scara unei naţiuni, această înverşunare a negaţiei ar părea – şi ar fi! – de speriat, dacă nu s-ar putea observa *extraordinara vitalitate* pe care-o conţine şi care nu poate aparţine decît dimensiunii ipocrite a acestui continuu bocet carpato-danubiano-pontic. Fenomenul îmi evocă de fiecare dată plînsul sfîşietor de la o înmormîntare al unei femei foarte apropiate celui din sicriu, plîns din care, fără nici o pauză, se trece gospodăreşte la replici de genul „Vezi că farfuriile sînt la cumnata Mărie" ori „Ţuica s-o puneţi în sticle de jumătate". *(„Vitalitatea ipocriziei",* Dilema, *nr. 1)*

Ioan GROŞAN

Z. ORNEA

„Catastrofa“ lui Rebreanu

Într-un număr al revistei noastre consacrat temei „catastrofa la români“ nimic nu mi se pare mai adecvat, ca istoric literar ce sînt, decît comentarea bunei nuvele a lui Rebreanu, intitulată chiar *Catastrofa*. Ca ardelean stabilit la Bucureşti şi care n-a făcut războiul (a trăit chiar în capitală sub ocupaţia nemţească), chestiunea condiţiei românilor transilvani în armata habsburgică l-a preocupat imens, mai ales gîndindu-se, în anii neutralităţii (august 1914-august 1916), la eventualitatea că românii ardeleni vor fi nevoiţi să se lupte cu fraţii lor din Regat. Şi ca o verificare a temerilor sale a aflat că un frate al său a fost eroul nenorocit al unei astfel de încercări dramatice. A dezvoltat această dramă în extraordinarul roman *Pădurea spînzuraţilor* (1922). Dar, cu un an înainte, tema a căpătat înfăţişarea prozastică în nuvela, de mai mare dimensiune, *Catastrofa*, publicată în volum în 1921. Semn sigur că tema l-a preocupat imens.

David Pop, eroul nuvelei, din părţile Năsăudului, e un tînăr placid şi delăsător. Tatăl său adunase, în pămînturi şi casă arătoasă, avere consistentă. Îl voia pe fiul său avocat sau protopop. N-a avut noroc. Pentru că David era un elev mediocru la liceu, neinteresîndu-l deloc să adune cunoştinţe sau să strălucească în clasă. Cum, vorba autorului, „nici o ambiţie nu-l necăjea“, ar fi preferat să păzească vacile decît să-şi sfarme creierii cu sintaxa latinească. A izbutit, cu chiu cu vai, să termine liceul şi, supunîndu-se voinţei tatălui, a plecat la Cluj să studieze Dreptul. Nu se lega nimic. De fiecare dată, în preajma examenelor, se îmbolnăvea sau îl lovea altă năpastă, încît rata întîlnirea cu profesorii. Asta a ţinut vreme de şapte ani, pînă ce David i-a spus tatălui său că s-a săturat de universitate. Avea treizeci şi unu de ani, om în toată firea, şi nu mai tolera situaţia de student bătrîn. Tatăl, înfrînt, s-a ruşinat de ruşinea lui. Dar n-a avut ce face. Cît stătuse pe la Universitate, David îşi făcuse armata în două rate, dăduse chiar examenul de ofiţer, pe care – surprinzător – îl şi luase. Avea, deci, un titlu (sublocotenent în rezervă). Ceea ce îl măgulea şi îi prea ajungea. De ziua împăratului, se îmbrăca în ţinuta de gală, se ducea, astfel înzorzonat, la biserică, copiii se ţineau, uimiţi, după dînsul, iar jandarmii îl salutau cu infinit respect. S-a însurat repede cu fiica unui protopop de la Tîrnave, o fiinţă drăgălaşă, supusă şi cu zestre frumuşică. Bătrînul Pop a murit înainte de vreme, neapucînd să-şi vadă nepoţelul. David a rămas stăpîn peste toate. Dar nu-l prea chinuiau grijile. De toate vedea soţia sa, Elvira, mai bine chiar decît orice bărbat. David ducea o viaţă tihnită, ieşea rar, în Năsăud, pe la berărie şi joia, ziua de tîrg, prin piaţă. Dar evita cît putea chiar şi berăria, pentru că acolo oamenii discutau, pînă la încrîncenare, politică. „Ce-i păsa lui? El voia linişte. De ce să se frămînte? Era bine cu românii, dar era bine şi cu ungurii. Ce să se amestece el în certuri d-astea?“ Se abonase, la stăruinţa unui conaţional, la un ziar românesc. Apoi, ca ungurii să nu se uite la el ponciş, şi la un ziar unguresc. De fapt, ca să aibă linişte, nu le citea pe nici unul, neducîndu-se nici la alegerile de deputat, ca să nu supere nici una din taberele în conflict. Le supăra pe amîndouă, românii considerîndu-l renegat, iar ungurii agitator. Puţin îi păsa. Îşi făcea, socotea, datoria de intelectual, nelipsind de la nici un bal sau serbare românească, plătind biletul încît şi fiind generos cu toate acţiunile de binefacere, văzîndu-şi trecut mereu numele, în ziarul local, ca donator mărinimos.

Totul mergea, deci, bine şi fără probleme, David Pop plimbîndu-se mîndru prin orăşel, se juca cu fiul său Tit, mînca, bea şi fuma fără zgîrcenie, Elvira avînd grijă de toate ale gospodăriei sale prospere. Brusc, a aflat de iminenţa războiului, ceea ce i-a indignat şi pe el, şi pe soţia sa. Regreta, acum, că era sublocotenent în rezervă şi că nu depusese, dimpotrivă, stăruinţe pentru a fi scutit de armată. Începuse să citească, neliniştit, ziarele şi, într-o zi, cînd tocmai citea un articol care vestea posibilitatea evitării războiului, primi o telegramă care îl chema de îndată la regiment. Casa a intrat în fierbere, pregătindu-se geamantanul de plecare. Îl liniştea soţia, care, inocentă, îl încuraja că „poate Davide, n-o fi nimic. Doar n-a înnebunit lumea să se încaiere din senin“. Dimineaţa devreme (de obicei dormea pînă la orele nouă) şi-a îmbrăcat uniforma şi, cu trăsura lui mînată de vizitiul casei, a pornit, după ce, fireşte, şi-a sărutat soţia şi băieţelul. La regiment, ofiţerii vorbeau, înfierbîntaţi, numai de iminenţa războiului, în timp ce el, retras, se simţea bine numai în plutonul pe care îl conducea, alcătuit din fii de someşeni, români toţi, sperînd că nu va fi război. Se liniştise şi îşi spunea că lui puţin îi pasă. Îşi va face datoria, devreme ce aşa i-a fost scris. Dar războiul s-a dezlănţuit şi batalionul lui David Pop a fost trimis din prima zi undeva pe frontul sîrbesc. Socotind că rostul lui e să-şi facă numai datoria, încît era calm „parcă de cînd lumea numai războaie ar fi făcut“. Era alt om decît cel cu viaţa tihnită din Năsăud. Îşi spunea, mereu, că îşi va face datoria, netrecîndu-i prin minte semnificaţia termenului de datorie. Se agăţase de acest cuvînt salvator şi era mulţumit că găsise într-însul un sprijin puternic. Numai cînd, lîngă el, un ostaş de al său a căzut mort, a realizat că datoria înseamnă şi moarte. Deocamdată, pe el, gloanţele îl ocoleau şi, viteaz din inconştienţă, a fost avansat în grad şi a primit însărcinarea conducerii unei secţii de mitralieră. Şi s-a tot plimbat pe fronturi, din Serbia în Galiţia, apoi iar în Serbia, Polonia şi, în sfîrşit, în valea Isonzului, unde batalionul lui părea a se fi statornicit. Trecuseră doi ani de la începerea canonadei şi David Pop s-a obişnuit cu luptele, refuzînd chiar să ceară şi el o permisie pentru acasă. Se mulţumea cu corespondenţa întreţinută, săptămînal, cu Elvira. Dar într-o zi s-a întîlnit cu un vechi prieten român de pe vremea universităţii. Acesta îi spuse furios: „Ne vărsăm sîngele prin ţări străine şi nu ştim pentru ce!... Tu habar n-ai ce s-au prăpădit din flăcăii noştri, cît sînge românesc s-a vărsat!... E îngrozitor ce se petrece cu noi. Alţii, cel puţin, ştiu că se sleiesc pentru ceva, alte neamuri. Dar noi?... De ce? De ce?“. Interogaţiile fostului său prieten de studenţie i-au clătinat ideea lui fixă despre datorie. Dar s-a consolat repede, spunîndu-şi că fostul său prieten a fost totdeauna un răzvrătit neliniştit. El îşi va urma drumul sorţii înainte, fără a se mai gîndi la nimic.

Deodată, totul s-a schimbat şi, văzîndu-şi camarazii ofiţeri agitaţi, întrebînd, un căpitan i-a spus arţăgos: „S-a întîmplat, amice, că românii d-tale ne-au sărit în spate“. România, aşadar, în august 1916, a intrat în război de partea Antantei şi armata română înainta în Ardeal. Camarazii, văzîndu-l calm, îl considerau un trădător potenţial şi, întrebat ce va face, răspunse, maşinal, în stilul lui: „Ce-mi pasă mie?... Eu ştiu că-mi fac datoria. Încolo, tunete, fulgere...“. Ceea ce nu-l scăpă de invectivele şi ameninţările ofiţerilor din batalion. Treptat, primele lucrări ale conştiinţei naţionale începură să mijească în sufletul său placid. Deodată, moartea care pînă acum îl ocolise i se părea o binefacere. Şi ca soarta vrăjmaşă să-l împresoare, regimentul său primi ordin să se deplaseze spre teatrul de război din Transilvania. Vechiul său prieten, întîlnit din nou, i-a mărturisit că va trece frontul spre „ai noştri“ de îndată ce se va putea şi că, oricum, nu va trage, cu orice risc, nici un glonţ spre liniile româneşti. David Pop articula, maşinal, cuvîntul *datorie* şi îşi argumenta, în gînd, ideea, pentru a se linişti. „De ce adică mă prăpădesc cu firea? De ce mă chinuiesc? Eu sînt de vină că trebuie să mă duc «acolo»?... Eu n-am vrut... Nu vreau... Dar trebuie să-mi fac datoria! Trebuie, trebuie“. S-a mai întîmplat să se întîlnească cu un alt bun prieten din Bistriţa, şi el ofiţer. Şi acesta gîndea, ca şi el, în termenii datoriei, deşi fusese, înainte, un activ militant politic. Auzindu-l perorînd, în David Pop se clatină bine toată argumentaţia sa cu datoria, condamnînd, acum, opiniile conformiste ale prietenului redescoperit. Şi se ruga ca să nu-i fie dat să se lupte cu frontul românesc. Primi o scrisoare de la Elvira şi se gîndi că fusese scrisă înainte de a ajunge aici, pe cîmpiile din preajma Făgăraşului. Munci toată noaptea, încordat, la consolidarea tranşeelor, pentru a ocoli gîndurile sale chinuitoare. Dar tot gîndind la tihnita viaţă de odinioară şi la mizeria îndurată în război, timp de doi ani, fără a-şi fi dat seama, pînă acum, de asta, deodată îşi zise în gînd: „Acuma degeaba ar încerca să mai repete cuvîntul «datorie». Simte că a devenit o vorbă goală, fără puterea de a-l mai supune orbeşte, dar totuşi destul de puternică încă pentru a-l împiedica să i se mai împotrivească. Sufletul lui înfierbîntat, torturat de o dragoste fără margini, nu găseşte în mintea lui un sprijin de ajuns de solid care să-i dezlege mîinile şi să-i împace temerile“. Şi brusc, lupta începu. Deocamdată, compania sa n-a fost angrenată. Dar află, la popotă, că dintre cei doi prieteni ai săi români, cel de al doilea, care îşi argumenta ideea de a lupta contra alor săi, a căzut prizonier, pe cînd cel dintîi, cel ce-şi arătase împotrivirea, căzuse lovit de un glonţ în frunte. Acest destin i se pare revoltător de nedrept. Se îndreptă spre compania sa, unde tranşeele erau mereu consolidate, iar el, răzbit, se culcă şi dormi zdravăn. L-a trezit bubuitul tunurilor. Se măsurau, deocamdată, artileriile. Asta nu-l privea direct şi s-a culcat din nou. S-a trezit în şuierele gloanţelor. Acum, da, îi venise şi lui rolul. Amîna să dea ordin ca mitralierele să tragă. Apoi l-a dat. Îi privea, cu binoclul, pe românii care se îndreptau, chibzuit, spre tranşeea lui. Parcă era pe altă lume. Dar mitraliera hămăia de zor. În faţă îi apăru un ofiţer român, care descărca revolverul în David Pop. Acesta, grav rănit, articulă fără a-şi da seama pe româneşte „frate... român“. Dar plutonierul român care ajunse în dreptul lui rosti înverşunat: „Ne omori de cinci ceasuri cu mitraliera, şi acuma mai zici că eşti frate?... Grijania şi anafura ta de cîine!“. Şi, cu patul puştii, îl lovi, cu sete, în cap, omorîndu-l. Degeaba toate gîndurile sale despre datorie şi sentimentul, tardiv, al zădărniciei. Căzuse lovit de un român, după ce, şi el, zbuciumat şi înnebunit, împroşcase cu mitraliera în ai săi. Soarta l-a instalat, pe el, tihnitul, în situaţie limită. Şi, nepăsătoare, l-a biruit.

Interstiţii

Forţa discursului

Ceea ce Proust arată, printre altele, în aceste pasaje este că orice eveniment, fie el tragic, banal, insignifiant ori comic, nu există decît în funcţie de discursul care îl prezintă.

Maladia şi moartea pot fi, am văzut, bagatelizate printr-un discurs eufemistic, învăluitor sau care pur şi simplu escamotează adevărul. La polul opus, un discurs prăpăstios sau inflamat conferă unui fapt oarecare dimensiunile unui dezastru ireversibil. „Mitocanii“ lui Caragiale, dacă îmi e îngăduită această trecere bruscă din lumea saloanelor Guermantes în universul lui Jupîn Dumitrache şi al Miţei Baston, trăiesc evenimentele la modul isteric şi se exprimă zgomotos şi violent. Arta litotei, despre care s-a spus că ar fi o caracteristică fundamentală a poeticii clasicismului, le este complet străină. Obligaţi, pentru că trebuie totuşi să respecte nişte coduri, să-şi înfrîneze agresivitatea, se defulează prin violenţă verbală. Nu alta e explicaţia voluptăţii cu care citesc articolele, scrise cu peniţa muiată în vitriol (nu numaidecît englezesc), din *Răcnetul Carpaţilor*, *Vocea patriotului naţionale* sau *Revolta naţională*.

Lectura ziarelor rămîne şi astăzi, de altfel, principala modalitate de defulare prin intermediari. O fecundă complicitate se stabileşte între cititori şi jurnalişti, cei din urmă făcînd tot ce e omeneşte posibil pentru a veni în întîmpinarea apetenţei pentru violenţă şi a gustului pentru dezastru ale celor dintîi. „Arafat, cu un picior în groapă“, titra, acum mai bine de un an, un cotidian regional, şi nimănui nu-i poate scăpa jubilaţia reconfortantă a unui astfel de titlu. „Raportul Comisiei Europene loveşte guvernul în moalele capului“, ne înştiinţa, tot atunci, un ziar bucureştean, invitîndu-ne parcă să savurăm acea inconfundabilă bufnitură surdă, în care urechea exersată distinge şi cîteva seci trosnituri ale ţestei. „Vialli a sugrumat cu sînge rece campioana“ sau: „Dintre cele trei echipe scăpate prematur spre titlul de campioană, una şi-a frînt gîtul“ – ne aduc la cunoştinţă paginile de sport, spre satisfacerea fantasmelor sado-masochiste ale amatorilor de fotbal. Atît de temutul, de hulitul şi, în definitiv, atît de prozaicul FMI se dovedeşte inspirator de surprinzătoare volute stilistice: „FMI ne prinde cu bugetul pe vine“ şi „Pe parlamentarii chiulangii îi doare în amigdale de FMI“. Nenumărate variaţiuni, de o molipsitoare încredere în iminenţa catastrofei, am înregistrat în ultimele luni pe tema „Un puternic seism ameninţă România“. Cum să exprimi mai pregnant convulsiile vieţii politice dacă nu prin această imagine a unei auto-mutilări simbolice: „Actuala putere se dă cu capul de pereţii Cotrocenilor“ sau prin aceste fulguraţii metaforice sugerînd devastatoare şi eroice fapte de arme: „PD pune tunurile pe Cataramă“ sau „Ion Diaconescu a mitraliat totul, de la stînga la dreapta“...

„Fericiţi cei aflaţi pe buza prăpastiei“ constata, cu cîteva zile înainte de a păşi pragul anului 2000, cotidianul care se recomandă drept cel mai influent din România. Iată de ce, mărturisesc, am nostalgia ducelui Basin de Guermantes, cu al său ipocrit „mais on exagère, on exagère“...

Alexandru CĂLINESCU

Cînd Swann îi anunţă pe ducele şi pe ducesa de Guermantes că e foarte bolnav şi că mai are doar cîteva luni de trăit, aceştia, pe punctul de a pleca la o cină mondenă în oraş, mimează incredulitatea pentru a nu fi nevoiţi să renunţe la dineu şi să rămînă alături de un vechi prieten pe care îl văd poate pentru ultima oară. „Vous voulez plaisanter?“ exclamă Oriane, privindu-l pe Swann cu „frumoşii ei ochi albaştri şi melancolici“ şi alegînd instinctiv soluţia bagatelizării situaţiei (în măsura în care „cel mai bun mijloc de a rezolva un conflict era de a-l nega“). Iar ducele, conducîndu-l pe Swann pînă la uşă, plusează jovial şi debitează, „cu o voce de stentor“, mai multe clişee menite să treacă definitiv boala prietenului său în zona derizoriului: „Et puis vous, ne vous laissez pas frapper par ces bêtises des médecins, que diable! Ce sont des ânes. Vous vous portez comme le Pont-Neuf. Vous nous enterrerez tous!“

Ducele Basin de Guermantes era de altfel un maestru al eschivei. Un alt episod binecunoscut din *În căutarea timpului pierdut* ni-l înfăţişează desfăşurînd o întreagă strategie pentru a amîna sau eluda primirea veştilor proaste despre vărul său, marchizul Amanien d'Osmond, aflat, literalmente, pe patul de moarte. Cîtă vreme exista certitudinea *oficială* că Amanien era încă viu, ducele îşi putea continua nestingherit programul monden – dineuri, recepţii, baluri, etc. „Tant qu'il y a de la vie il y a de l'espoir“, reaminteşte ducele (recurgînd, din nou, la un inuzabil clişeu), deşi ştie foarte bine că vărul său e iremediabil condamnat. Iar cînd inevitabilul se produce, vestea morţii parvenindu-i – fatalitate! – exact în momentul cînd pleacă la un bal costumat, pronunţă, după o secundă de panică, acele memorabile cuvinte care arată cum poţi nega, prin discurs, realitatea însăşi: „Il est mort! Mais on exagère, on exagère!“...

Anca MANOLESCU

O FALSĂ ALTERNATIVĂ

De Crăciun, o emisiune BBC, realizată de Andrei Cornea, şi-a propus să vorbească despre Iisus ca personaj istoric. Autorul a ales să facă o comparaţie – de contrast – între abordarea teologico-simbolică şi cea istorico-critică a figurii lui Iisus. (Prima constă în lectura şi interpretarea pe care Bisericile creştine le aplică propriilor texte sacre, privite ca texte revelate. A doua, disciplină apărută cam cu două sute de ani în urmă, e practicată de istorici, filologi, teologi care le studiază drept nişte texte obişnuite, omeneşti.)

Emisiunea a lăsat, cu echilibru, să vorbească cele două poziţii. Dacă ţinem seama de prima, Iisus Christos este Mediatorul între divin şi uman, el însuşi cuprinzînd în sine deplin cele două condiţii. Prin el şi în el, „Împărăţia" – starea de confruntare ultimă cu divinul – e deja oferită oamenilor: ofertă integrală din partea divinului, ea e propusă *încă de aici* ca realitate trans-mundană, spre care omul se află în mers. Pentru această perspectivă, datele istorice legate de Iisus sînt valoroase întrucît îi pot semnifica, alături de alte moduri simbolice, condiţia şi mesajul. (Am încercat să vorbesc despre acestă linie, alături de ceilalţi invitaţi: părintele Iustin Marchiş şi părintele Vicenţiu Pal, profesor la liceul catolic din Bucureşti.) Dl Andrei Cornea a ales să rezume a doua poziţie. Domnia-sa a menţionat în primul rînd lipsa de unitate a textelor în ce priveşte personajul istoric, contradicţiile datelor referitoare la Iisus. Teza centrală consta în faptul că Iisus ar fi fost un personaj strict uman, o figură charismatică, îndrăzneţ reformator spiritual, dar mai ales social. „Începînd cu marele istoric al creştinismului Albert Schweitzer" spunea dl Cornea, „majoritatea interpreţilor laici se îndoiesc că mesajul esenţial al lui Iisus se referea la sine însuşi ca Mesia. Ei cred mai degrabă că Iisus era un profet apocaliptic, care anunţa sfîrşitul lumii, aşa cum era ea, şi venirea domniei lui Dumnezeu pe pămînt, cînd toate relele aveau să dispară... Pînă în ultima clipă, Iisus a crezut că împărăţia va veni, dar ea a întîrziat şi el a murit deznădăjduit". Ucenicii şi adepţii săi ar fi continuat o vreme să aştepte sosirea iminentă a împărăţiei lui Dumnezeu *pe pămînt*, după care textele evangheliilor ar fi fost refăcute, vorbind despre o împărăţie ce va veni la sfîrşitul vremilor. Sub influenţa noilor adepţi, ne-evrei, ele ar fi pus accentul pe moartea şi învierea Mîntuitorului, temă a mitologiilor „păgîne" ce aveau curs în epocă. Expusă astfel de un cercetător al religiosului – iar Andrei Cornea e unul de consistenţă şi talent – teza aceasta apare cam brută. Critica istorică studiază textele sacre rezumîndu-se, e adevărat, doar la aventurile redactării (mai de curînd şi ale transmiterii, receptării, reinterpretării) lor strict omeneşti. Dar judecăţile de valoare asupra conţinutului lor sînt făcute acum cu mai mare precauţie. „Astăzi, în exegeza occidentală, în care demersul istorico-critic este mai limpede, continuitatea între Iisus al istoriei şi Cristos al credinţei nu mai este negată" declară Olivier Clément, teolog ortodox francez, în capitolul dedicat creştinismului din volumul colectiv *Religiile lumii*.

Dl Cornea a avut bunul gust să nu citeze din anumite lucrări de început ale criticii istorice, unde tendinţa de a reduce pe Iisus la coordonate strict umane ia turnuri caraghioase. Într-o excelentă carte, *Practici ale interpretării de text* (1999, Polirom), Ioan Pânzaru aminteşte de asemenea lucrări, printre care *Viaţa lui Isus* (1828), datorată lui Heinrich Paulus, unde se susţinea că zămislirea de la Duhul Sfînt „este o halucinaţie pioasă, îngerii care s-au pogorît la naşterea lui Iisus trebuie să fi fost nişte emanaţii de gaze fosforescente, ...iar învierile din morţi se referă la bolnavi căzuţi în letargie". În acelaşi volum se menţionează în schimb contribuţia lui De Wette (1780-1849) la dezvoltarea propriu-zis ştiinţifică a disciplinei, autor care a „desluşit confuzia grosolană între critica de verosimilitate, care îşi are locul la tribunal, şi critica prin care se urmăreşte înţelegerea textului în conţinutul său propriu". A înţelege textul în conţinutul său propriu, şi a aborda religia, fie ea creştină ori alta, ţinînd seama de calitatea ei proprie – iată una din obligaţiile impuse, mi se pare, de onestitatea cercetării, de maturitatea ei. Albert Schweitzer însuşi a făcut, la începutul secolului, bilanţul critic „a ceea ce fusese inima cercetărilor din secolul al XIX-lea: încercările unor «vieţi ale lui Isus»", spune Jean Baubérot în *Religiile lumii*. „El a arătat că acestea au recompus adeseori figura lui Isus plecînd de la idealul moral şi individualizant al epocii... Riscul era de a reduce conţinutul Bibliei la elementele cel mai bine asimilabile de către civilizaţia modernă. Secolul XX trebuia să trieze descoperirile sec. XIX, să le relativizeze, completîndu-le în acelaşi timp, pentru a evita ca ele să devină o neo-ortodoxie metodologică. Acest lucru se va face în diferite moduri, care demonstrează, într-un fel sau altul, că lucrul pe text, oricît de riguros ar fi, poate rămîne problematic şi-i poate lăsa reflectării teologice consistenţa proprie". Disjuncţia între cele două abordări, teologico-simbolică şi istorico-critică, nu e aşadar atît de evidentă pe cît afirmă autorul emisiunii. Începînd din anii '20, de altfel, exegeza catolică preia rezultate şi unele laturi ale metodelor istorico-critice.

Să revenim însă la textul sacru şi la datele concrete ale biografiei lui Iisus. Dacă păstrăm o oarecare atenţie pentru logica Scripturilor şi a tradiţiei pe care o hrănesc, *modul* în care apar acolo aceste date devine altfel expresiv din punct de vedere simbolic. Puţinătatea fragmentară a acestor date, contradicţiile ori variantele diferite pe care le conţin Evangheliile sînt un mijloc de a semnifica *incapacitatea istoriei şi a lumii de a conţine integral transcendenţa*, de a o fixa şi absorbi. Destinul şi figura lui Iisus sînt expuse de textul sacru fragmentar, contradictoriu, descumpănitor pentru că ele sînt, în sine, inepuizabile. E ceea ce vor să spună, în mod similar, legendele despre primele sale icoane; pictorul nu reuşeşte să-i prindă trăsăturile, să-i fixeze limitativ şi univoc chipul. Neputinţa de a capta integral acest chip în conturele istorice ori în cele plastice *comunică* un adevăr intern al creştinismului: Christos conţine nemărginirea şi invită la desmărginire, la depăşirea condiţiei umane actuale. Emisiunea începea, de altfel, cu un pasaj care ilustrează aceeaşi linie: „Păsările au cuiburi şi vulpile vizuini, dar Fiul Omului nu are unde să-şi plece capul" – e neputinţa spaţiului de a-l conţine pe Iisus. Or, ceea ce mi se pare discutabil în teza expusă de Andrei Cornea este calitatea terestră a împărăţiei aşteptate, faptul că Iisus s-ar referi la o nouă ordine socială, iminentă ori nu, ce ar rezolva, *aici, pe pămînt*, toate necazurile şi toate nedreptăţile. Dacă luăm în considerare textul în sine, el refuză o asemenea calificare. Episodul înmulţirii miraculoase a peştilor şi peştilor *(Luca* 9. 11) e urmat de retragerea abruptă a lui Iisus din mijlocul unor mulţimi tentate de o interpretare pămîntească a împărăţiei. Există o declaraţie explicită în faţa lui Pilat: „Împărăţia mea nu e din lumea aceasta". Nu mai vorbim despre doctrina – prezentă în Evanghelia ioanică – referitoare la Duhul Sfînt. Pot fi puse toate acestea, fără a violenta logica de ansamblu a textului, doar pe seama unei ajustări a Scripturilor, pricinuită de eşecul în imediat al reformatorului Iisus? Obiectivitatea cu care A. Cornea a părut să lase curs celor două poziţii culminează cu o declaraţie formală de echidistanţă: „rezultatele la care ajung cele două tipuri de lectură sînt, se vede bine, divergente. Putem s-o subordonăm pe una celeilalte, să le ierarhizăm? E cu neputinţă." Însă, după ce şi-a asigurat, declarativ, neutralitatea ştiinţifică, domnia-sa revine cu un apendice. „Credincioşi sau necredincioşi, trebuie să recunoaştem, chipul lui Iisus rămîne incomplet. Iar între liniile sale regăsim proiecţia propriilor noastre dorinţi, nevoi, iluzii, speranţe. Cît despre împărăţie, am renunţat s-o mai aşteptăm. Şi totuşi, n-ar fi venirea ei, azi, ca şi acum două mii de ani, de dorit?" După care o voce feminină brută îi dă cu obidă arţăgoasă răspunsul: „Păi cum să nu fie, nu vezi ce viaţă amărîtă ducem! Nici cîinii n-o are ca noi. Uite, acum îmi trebuie o mie de lei de pîine. Şi n-o am! Am trei mii şi mai îmi trebuie o mie!" Aşa se încheie emisiunea.

În ce mă priveşte, refuz să disting între cele două posturi ale dlui Cornea: una de neutralitate ştiinţifică, alta, privată, visînd o împărăţie în care toţi oamenii vor avea bani suficienţi de pîine. Nu-ţi trebuie cine ştie ce cunoaştere a tehnicilor mediatice pentru a sesiza că, la capătul unei emisiuni construite pe o continuă alternativă, un ascultător neavizat va înregistra finalul drept alegere şi judecată de valoare. În plus, cînd vorbeşte public în domeniul său de competenţă, un cercetător nu poate abandona, brusc şi nonşalant, rigorile acestui domeniu. Iar orice cercetător ştie că nici o religie autentică nu are drept problemă centrală instaurarea terestră a unei generale bunăstări, alături de o morală unanim respectată. Doar fundamentalismele religioase (ori mesianismele seculare, precum comunismul) îşi propun – în teorie – să realizeze împărăţii de acest tip. Orice cercetător al faptului religios ştie că, în esenţa ei, o religie înseamnă legătură între vizibile şi transvizibile, că limita pe care îşi propune să o depăşească e moartea, iar nu nedreptatea ori sărăcia sociale. Fie că studiază funcţiile sociale ale religiei, implicaţiile ei psihologice, dezvoltarea ei în istorie, un cercetător e ţinut totuşi să nu desfiinţeze şi să nu vicieze logica internă a obiectului de care se ocupă. Altfel riscă să facă ideologie; sau glume nepotrivite.

LEGALITATE ŞI SINGULARITATE

În numărul 1- 2000 al revistei *22* cinci contribuţii (Gabriel Andreescu, Renate Weber, Sorin Mărculescu, Mihaela Miroiu, Vlad Alexandrescu) comentează respingerea de către Comisiile juridice ale Parlamentului a candidaturii lui H.-R. Patapievici la funcţia de membru în Colegiul Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii. Adeseori, revista şi colaboratorii ei au luat, ca şi în cazul de faţă, atitudine faţă de acte echivoce, nocive, dacă nu chiar reprobabile din viaţa publică. Nu prin simple reacţii ori declaraţii de susţinere, ci prin *analize* care situează fenomenul şi îi examinează implicaţiile. Ce e de remarcat în cazul de faţă e că aproape toţi autorii au avut acelaşi unghi de abordare; toţi s-au referit, ca punct esenţial, la *legalitate* (candidatura lui H.-R. Patapievici respectă condiţiile legii, spre deosebire de cele ale lui Andrei Pleşu şi Mircea Dinescu. Comisiile parlamentare nu au dreptul să respingă o candidatură, ea trebuie votată de plen). V. Alexandrescu a recunoscut meritele lui Andrei Pleşu şi Mircea Dinescu, iar R. Weber faptul că figuri de asemenea anvergură ar fi extrem de necesare într-un organism ce investighează, în fond, o traumă morală a societăţii. Pentru ei, însă, criteriul legii a stat mai presus de criteriul personalităţii.

Dintr-un anume punct de vedere, poziţia e, evident, de înţeles şi plină, ea însăşi, de legitimitate. O democraţie fiabilă se construieşte prin respectarea generală a legilor, prin instituţii care ajung să funcţioneze atît de bine încît, la limită, funcţionează aproape singure, diferenţele fiind minime în cazul schimbărilor din post. Stabilitatea, continuitatea, siguranţa democraţiei se obţin printr-un asemenea tip de instituţii. Nu am, în cazul de faţă, altă competenţă decît a omului curent. S-a spus însă pînă la saţietate, că religia ar putea, ar fi binevenită să joace un rol în morala comunitară. Nu aştept de la ortodoxie, ca ex-premierul Radu Vasile, o purificare bruscă a neamului. Dar cred că există anumite criterii şi anumite experienţe proprii domeniului spiritual care, adecvat transpuse, ar putea stîrni atenţia şi ar putea orienta opţiunile în spaţiul public.

Unul ar fi acela că, pentru o religie, persoana reprezintă entitatea esenţială, actorul ei ireductibil, materia însăşi a efortului ei recuperator. Pentru creştinism (şi nu doar pentru el), ea e o valoare ce nu poate fi subsumată grupului ori instituţiei. Iar calităţile, solidare, care o constituie ar fi libertatea şi responsabilitatea. Demnitatea deliberării şi a alegerii nu e întreagă, nu e reală atîta vreme cît nu devine act bine configurat. Libertatea se probează şi e confirmată prin *traseul* persoanei, prin aptitudinea ei de a depăşi stazele, inerţiile, blocajele, prin puterea de „a trece dincolo". Din punct de vedere spiritual, un om care a izbutit *ruptura* de starea anterioară e mai bine plasat, mai „calificat" decît unul care s-a instalat pe treapta lui, fie ea foarte meritorie (ca în parabola fiului rătăcitor. Ori ca Petru, învestit de Christos drept cap al Bisericii tocmai fiindcă avea, egal de preţioase, experienţa eşecului, dar şi a redresării).

Pentru o societate democratică, alături de instituţiile care „funcţionează singure" sînt, cred, tot atît de importante, *vocile singulare*: persoane ce-şi onorează condiţia, cu o gîndire liberă şi responsabilă, negrevată de opiniile, adesea inerţioase şi conformiste, ale grupului ori instituţiei. S-a dorit atît de mult un „proces al comunismului", s-a vorbit atît de mult (şi de vag) despre el. Investigarea dosarelor fostei Securităţi ar putea reprezenta primul lui act concret. Or, pentru a avea – nemijlocit, dar şi emblematic – anvergura unui proces (moral), el are nevoie de judecători care să-i dea calitate, altitudine, inteligibilitate. E păcat că Partidul liberal nu a găsit (ori nu a optat pentru) asemenea personalităţi. E deja un mare cîştig că PNŢCD l-a desemnat pe Horia Patapievici (fără a-i găsi totuşi colegi pe măsură). Dintr-un calcul de vizibilitate politică în ce îl priveşte, PD a oferit două propuneri perfect adecvate din acest punct de vedere. Nu trebuie să mai rostesc eu meritele celor trei. Dar e, totuşi, de amintit că fiecare din ei are o puternică experienţă a rupturii. A rupturii de un regim umilitor pe care, aproape unanim, consimţisem să-l suportăm şi-l consideram de nezdruncinat. H.-R. Patapievici, o experienţă acută, la Jilava, în 21-22 decembrie 89. Mircea Dinescu şi Andrei Pleşu, experienţa opoziţiei faţă de regimul Ceauşescu care a presupus, alături de curaj, şi singurătate. E iarăşi evident că, prin publicistica lor, ei au făcut, fiecare, un „proces al comunismului" şi a sechelelor lui mentale (cărora li se datorează şi respingerea lui Patapievici în comisiile Parlamentului). Că ei vin, prin urmare, în faţa eventualei lor funcţii, nu numai cu o experienţă personală, nu numai cu prestigiul public, ci cu o problematică deja constituită. Aş mai adăuga, referitor la Andrei Pleşu, că a fondat şi a condus două instituţii, revista *Dilema* şi Colegiul „Noua Europă", pe care nu a ezitat să le părăsească temporar pentru o muncă mult mai dură, ca ministru de Externe. Or, echipele şi colegii ce l-au înlocuit au putut păstra stilul, calitatea, stabilitatea ambelor instituţii. Sînt instituţii şi echipe ce s-au construit pe libertatea şi responsabilitatea unei persoane. Instituţii şi echipe care durează pentru că fiecare membru a participat la această libertate şi responsabilitate. Rămîne de văzut, în cazul instituţiei care va studia arhivele Securităţii, care din soluţii va prevala: se va construi ea pe respectul literal al legii ori în jurul unor personalităţi? **(A. M.)**

Glosar de tranziţie

Coaliţie

În tranziţia Carpato-Danubiană coaliţiile reprezintă o consecinţă a pluralismului excesiv. Statistic vorbind, cu cît mai ridicat este numărul competitorilor electorali, cu atît mai reduse vor fi şansele fiecăruia de a cîştiga competiţia. Drept urmare, după triumful cu totul special al FSN-ului din mai 1990, nici o formaţiune politică nu a mai izbutit, în celelalte alegeri, să obţină un scor electoral majoritar. Coaliţiile nu se nasc deci din afinităţi programatice ori de altă natură între anumite formaţiuni, ci din incapacitatea lor comună de a-şi atrage sprijinul electoral necesar pentru a guverna singure. Principalul liant al unei astfel de înjghebări poate fi compatibilitatea dintre cei care o alcătuiesc. Omogenitatea coaliţiei nu poate fi mai temeinică decît liantul atît de vag şi de volatil al compatibilităţii care o menţine.

Potrivit datelor, analizelor şi sentimentului popular predominant, pe parcursul tranziţiei România a avut parte de o guvernare în genere deficitară. În acelaşi răstimp, formal ori informal, la cîrma ei s-au perindat numai cabinete de coaliţie. Să existe oare vreo conexiune între aceste două permanenţe?

O retrospectivă nepărtinitoare îndeamnă mai curînd spre un răspuns pozitiv. Actuala coaliţie oferă o formulă ilustrativă a caracteristicilor acestui mod de guvernare. Ea se distinge, de pildă, prin numărul record al formaţiunilor care au alcătuit-o şi totodată prin instabilitatea acestora. În majoritatea lor respectivele formaţiuni sînt partide politice, flancate de asociaţii publice ai căror reprezentanţi nici nu au candidat pentru locuri în Parlament. Coaliţia nu este construită prin asocierea directă a formaţiunilor-membre, ci prin racordarea a două grupări diferite cărora ele le aparţin – Convenţia Democratică şi Uniunea forţelor de stînga.

Sub raport doctrinar ansamblul are înfăţişarea unui veritabil mozaic, alăturîndu-i pe social-democraţi aderenţilor la democraţia creştină şi la liberalismul clasic – o diversitate care pune sub semnul întrebării însăşi compatibilitatea lor. Este greu de spus dacă acest ansamblu are o structură extrem de prolixă ori suferă încă din naştere de o incurabilă destructurare. Ultima presupunere pare mai plauzibilă dacă ţinem seama de numărul formaţiunilor care au părăsit între timp coaliţia, de crizele guvernamentale la care au dus fricţiunile dintre membrii săi şi de neputinţa adoptării unui program care să nu rămînă un simplu deziderat.

Lipsită de o ierarhie formală, coaliţia îşi improvizează o conducere uzuală. Ea nu poate funcţiona fără a fi condusă, dar nici nu poate ratifica o conducere legitimă. Pe cît de necesar pe atît de inaccesibil, rolul conducător este asumat în fapt de formaţiunea a cărei reprezentare parlamentară o depăşeşte pe a celorlalte. Dar cu trecerea timpului raporturile de forţă se modifică, iar neînţelegerile care macină coaliţia dobîndesc un sens definit: contestarea formaţiunii dominante. Ţara este condusă de un organism politic incapabil să se conducă pe sine. Fiecare dintre componenţii acestui organism este condus de motivaţii contrarii: interesului de a lua parte la exercitarea puterii, care nu poate fi satisfăcut decît împreună cu ceilalţi, i se opune interesul de a controla anumite pîrghii ale puterii, care îl opune celorlalţi. Şi astfel coaliţia cheltuieşte mai puţină energie pentru exercitarea puterii decît pentru neîncetata ei redistribuire.

Pavel CÂMPEANU

Bazar

Morala şi serialele

Am avut o perioadă în care mă uitam la aproape toate serialele. Spuneam c-o fac pentru că vroiam să le studiez şi adunam material didactic. Să fim serioşi – nu era decît un motiv, pe atunci minor şi devenit major cu trecerea timpului, cu detaşarea de cablu şi de interior. Trebuie să fi existat şi alte motive pentru care mă uitam atunci, gîndesc acum. Nu e vorbă de telenovele – deşi nici pe astea nu le-am ocolit pe alocuri – ci de serialele americane, Standardul, ca să zic aşa. De fapt, *Dallas*-ul a fost Standardul (aşa cum am mai scris); acolo am văzut pentru prima dată multe inedite într-ale consumului, precum pijamaua de mătase (la noi au apărut doar de vreo trei ani) ori gura de whiskey de bun venit acasă ori de culcare. Unul dintre primele seriale ce au apărut după '89 a fost *Beverly Hills*. Dacă episoadele din *Dallas* se caracterizau prin lipsa de memorie (de pildă, Pamelei i se declara de mai multe ori şi în situaţii diferite că nu va mai putea avea un copil, Sue Ellen uita ce caracter are J.R....) şi, implicit, prin lipsa de morală, cele din *Beverly Hills* sînt vădit morale. Încă din primele episoade a

În prima seară a anului 2000

O întîmplare minusculă, dar feerică, a făcut ca în prima seară a anului 2000 să citesc descrierea, în „Time"-ul american, a celui desemnat de redacţie ca „omul secolului 20", în timp ce undeva, pe nu ştiu ce post TV, se cînta eternul şlagăr „Stille Nacht". Poate doar melodia asta de o stranie modestie angelică făcea acceptabile aceste cuvinte covîrşitoare, pe o vreme a celor mai violente alergii de cum apare vreo laudă omului: „El încarna inteligenţa pură... Imediat identificabil, precum Charlot al lui Chaplin (comparaţia mi-a făcut, deodată, textul valabil, fiindcă Chaplin e pentru mine „omul secolului"... – *n. mea),* cu părul său mereu ciufulit, chipul lui era familiar omului de pe stradă. Şi totuşi el era insondabil de profund, un geniu al geniilor care a descoperit, doar cu gîndul, că universul nu era ceea ce pare să fie". Era vorba despre Albert Einstein în care prestigioasa revistă, urmărindu-i viaţa pas cu pas, antinazismul politic şi spinozismul filosofic, naturaleţea temperamentului, inclusiv humorul său devastator, vedea nu numai un mare savant, ci şi – fără vreo ezitare – un idealist şi un moralist „întruchipînd cel mai bine ceea ce istoricii vor considera de o maximă importanţă în analiza secolului 20. Instinctele sale de om şi de democrat ne oferă un ideal politic pentru secolul următor".

Un instinct, nu-mi dau seama cît de „corect politic" – al relativităţii? al ironiei? – mi-a cerut să contrariez cît de cît armonia montajului dintre text şi melodie, amintindu-mi brusc de „dosarul Einstein" din arhivele FBI-ului, dat la iveală în urmă cu 20 şi ceva de ani, după clasarea lui pentru o lungă noapte liniştită. Scriam atunci cu o subversivitate pe care n-aş vrea s-o pierd nici azi, cînd nu mai e cenzură, dar vicleniа rămîne obligatorie:

„În acea linişte a obiectivităţii cu care se deschide clasatul «dosar Einstein» din arhivele FBI-ului,

în liniştea cu care se constată că acest dosar avea 1.500 de pagini, adunate din 1932 pînă în 1955, printre care existau foarte multe scrieri calomnioase, denunţuri şi acuzaţii isterice, precum aceea că Albert Einstein ar fi fost implicat în răpirea copilului lui Charles Lindbergh,

în liniştea deja apatică, departe de uimire, cu care se relatează acum că a fost urmărit pas cu pas de agenţi care-l bănuiau că face spionaj, că lucrează pe ascuns la roboţi diabolici care urmau să citească gîndurile şi la inventarea unei raze distrugătoare, neadevăruri acreditate tocmai şi fiindcă acest savant s-a opus armelor distrugătoare,

în liniştea, lipsită de orice vinovăţie, cu care azi se dezvăluie că odată, cîndva, s-a ordonat o anchetă amănunţită în «Cazul Einstein», fără de rost, dar îndreptăţită de ideea normală că, în anumite perioade, cînd oamenii înnebunesc cu toţii, nimeni, nici mai curaţi, nu scapă de această suspiciune care, după ani şi ani, cînd se dovedeşte neîntemeiată, nu trezeşte strigăte de dezgust, ci doar articole rezumate în ziare, printre tot felul de curiozităţi ale globului – cum am citit-o şi eu, ieri, între ipoteze despre mamuţi şi nunţi buclucaşe –

în această linişte este cu totul logic şi onest să-l vezi pe Einstein făcînd din nou, de acolo unde se află, acea mişcare plină de energie voioasă şi naturală, imortalizată de un fotograf extrem de norocos, scoţînd adică limba, ca un copil la doctor, ca un nepot obraznic către o bunică rigidă, luaţi-o cum vreţi, dar oricum ca o sfidare veselă şi hotărîtă la adresa stupidităţii care se ascunde în armonia universală".

Voi fi crezut sau nu – n-are importanţă – dar după ce mi-am recitit cu oarecare mulţumire articolul (există asemenea articole mulţumitoare scrise sub cenzură!), purtat de aceeaşi „Stille Nacht", am ridicat privirea spre peretele meu de rugă literară lîngă care-mi stă masa de scris şi am fixat îndelung poza aceea mică, atît de antisolemnă, a lui Einstein. Ea mă însoţeşte de o viaţă. Printr-un montaj premeditat, ea stă acolo, pe colţul inferior, din stînga, al unei fotografii „pe înalt" în care Yehudi Menuhin face gimnastică yoghină, cu capul în jos şi picioarele în sus, acasă la el, îmbrăcat ca tot omul într-o jachetă galbenă uzată, pantaloni şifonaţi de doc alb şi cu nişte şosete albastre, sus, în fruntea pozei. Einstein-ul rîzînd cu limba scoasă este la un milimetru de chipul violonistului satisfăcut de poziţia sa întru totul aiuritoare, dar perfect verticală. Uneori, printr-un efect optic, cele două feţe se confundă şi apare un Einstein vesel, cu limba scoasă, cerînd parcă să-l priveşti cum, combinat cu Menuhin, poate sta şi „în cap", exprimînd situaţia eternă a adevărului: aceea nu doar de a fi la mijloc, ci cu capul în jos şi picioarele în sus. I-am mixat astfel – unul pe faţă, altul pe dos – pentru a nu uita vreodată că savantul, cînd l-a auzit pe Menuhin cîntînd, la 13 ani, concertul de Beethoven, a exclamat: „Acum ştiu că există Dumnezeu!".

Radu COSAŞU

reieşit cu claritate că nu contează dacă Dylan e cu Brenda sau cu Kelly, ci e important care este motivaţia pentru care a ales-o pe una în defavoarea celeilalte. Şi că nu era vorba de o simplă motivaţie explicabilă la nivel de „ochi frumoşi" ori „gusturile nu se discută"; ci de una general-umană, cu implicaţii planetare. Kelly nu poate rămîne cu un Dylan care se droghează ori care minte, dar nici cu un Mat care, în procesele în care e implicat ca avocat, ia partea soţului ce-şi bate nevasta. Aproape că nu există episod în care personajele să nu ajute pe cineva aflat într-o poziţie dezavantajată, fie unul de-al lor, fie un străin. Gesturi care nouă ni s-ar părea infime sînt duse pînă la capăt, în numele unor principii morale. Orice pas e dezbătut şi comentat cu un prieten sau altul de nenumărate ori, stările se discută (chiar şi beatitudinile), mereu se pune, pe faţă, problema unei decizii. Culmea e că şi seriale mai „rele" precum *Tînăr şi neliniştit* ori *Dragoste şi putere* practică acelaşi gen de uimitoare autoanaliză şi raportare la morală. Nu vă aşteptaţi acum la îndoieli filozofice profunde; totul se petrece la nivelul simţului comun, superficial şi şablonard. Interesantă este, însă, practica în sine: oamenii îşi evaluează fiecare gest şi ţin să-l împărtăşească. Trama progresează, de altfel, prin discuţie: nici nu mai contează întîmplarea în sine, cînd ea e dezbătută în atîtea episoade. Discuţia responsabilizează, ajungîndu-se la situaţia absurdă (sau nu?) în care nu poate fi vorba de un nou partener amoros fără o discuţie despre SIDA. Personajele sînt în stare să mintă, să facă diverse compromisuri pentru carieră, dar, în acelaşi timp, să rupă o relaţie dacă simt că „nu merge". Simţul datoriei le marchează existenţa, obligîndu-i să lupte pentru ceva: fie pentru drepturile femeilor hărţuite sexual la locul de muncă, fie împotriva excesului de alcool, ori a soţilor violenţi, ori pentru integrarea homelessilor. Problemele societăţii sînt ale eroilor, devin personale.

Pe la primele episoade, toate astea mi-au părut hilare: lucrurile erau clare, era vorba de nişte seriale stupide, în care naraţiunea era ca şi inexistentă, un soi de dramatizare şi ieftină filozofare a simţului comun. Cu timpul (îmbătrînind) nu mi-am schimbat opininia despre serialele în cauză: rămîn la fel de proaste. Dar mesajul lor, într-o lume în care mult timp una din devize a fost „să nu te bagi", poate avea sens. Cu mijloacele ispititoare ale culturii de masă ele pot induce o picătură de implicare în băltoacele de nepăsare. *Beverly Hills* rămîne, din această perspectivă cel mai naiv şi – moral – mai suportabil. Atîta timp cît blonda şi, altfel, comuna Kelly, va mai avea îndoieli, mai sînt speranţe.

Iaromira POPOVICI

Regula jocului

● „Independenţa Film" a solicitat unui număr de 22 de critici şi jurnalişti de cinema întocmirea unui „Top Ten" al celor mai bune filme distribuite pe ecranele româneşti anul trecut. Acestea sînt: *Matrix, Marele Lebowski, Pisica albă, pisica neagră, Aleargă Lola, aleargă, Jocuri, poturi şi focuri de armă, Shakespeare in love, La hotarul dintre viaţă şi moarte, La vita è bella, Îngeri căzuţi* şi *Velvet Goldmine.* Filmele vor putea fi văzute – începînd de vineri 14 ian., orele 17,30 şi pînă pe 27 ian. – la Sala Elvira Popescu. (**a.l.ş.**)

Bon de lectură

Revoluţia încîlcită

În ciuda schimbării de regim din noiembrie '96, prea puţine lucruri noi s-au făcut cunoscute în deceniul trecut de la revoluţie pentru ca studiul lui Nestor Rateş, comandat de Centrul de Studii Strategice şi Internaţionale din Washington, să devină desuet. Aşa că astăzi, la nouă ani de la apariţie (Praeger, New York, 1991), *Revoluţia încîlcită** rămîne cartea cea mai documentată şi mai nimerită prin stil şi temperament despre evenimentele din decembrie 1989.

E greu să vorbeşti în doar cîteva cuvinte despre o carte precum *Revoluţia încîlcită*. La ce să te opreşti mai întîi? ● Prima parte este un excurs în istoria comunistă a ţării, un rezumat şi o analiză a dezastrelor şi a aberaţiilor care au condus spre sfîrşitul inevitabil al regimului Ceauşescu. ● Capitolul 2, *Explozia,* este un reportaj alert şi emoţionant al celor petrecute la Timişoara şi apoi la Bucureşti, de la veghea din biserica pastorului Laszlo Tökes pînă la fuga dictatorului. Un episod aparte în acest capitol este cel al agitaţiei provocate de grupul de tineri muncitori de la Turbomecanica în timpul mitingului din 21 decembrie din faţa C.C.-ului. „La scurt timp după ce dictatorul şi-a început discursul, ei au început să agite steagurile şi să strige: «Timişoara! Timişoara!», «Jos Ceauşescu!», «Ne-aţi omorît copiii nevinovaţi!». Oamenii din preajma lor, surprinşi şi îngroziţi de spaimă, s-au depărtat de ei în grabă. Ca să nu fie prinşi, protestatarii au pornit-o înainte prin mulţime, continuînd să-şi strige sloganurile. Cam în acelaşi timp, un alt protestatar solitar, pe nume Nica Leon, a început să strige sloganuri anti-Ceauşescu. Temîndu-se că forţele de Securitate vor deschide focul, mulţimea căuta să se ţină la distanţă de curajoşii demonstranţi. Mulţi au rupt-o la fugă, aruncînd drapelele, portretele şi lozincile pe care le purtau. Confuzia s-a accentuat repede (...)" (Relatări ale martorilor oculari legate de acest episod au fost publicate în *România liberă*, aprilie-martie 1990.) Citind aceste lucruri nu pot să nu mă gîndesc la rolul, poate subestimat, pe care l-a jucat laşitatea multora în evenimentele de un curaj nebun din decembrie '89, cînd cu toţii ne-am luat raţia de libertate. ● *Urmarea sîngeroasă* îmbină reportajul cu analiza, încercînd să ofere o imagine cît mai corectă a ceea ce s-a întîmplat după momentul decolării elicopterului de pe acoperişul Comitetului Central şi să caute răspunsul unor întrebări pe care ni le punem şi astăzi. Cum s-a coagulat puterea în ceea ce se va numi Consiliul Frontului Salvării Naţionale? Cine au fost „teroriştii"? Care a fost miza simulacrului de proces intentat soţilor Ceauşescu? etc. ● Poate că partea cea mai interesantă a cărţii lui Nestor Rateş este partea a patra, *Conspiraţie, conspiraţii,* dacă o raportăm la alte cîteva cărţi despre revoluţia română scrise atît de români cît şi de străini. Chiar autorul face referire, în mod critic, la cîteva dintre ele: Michel Castex, *O minciună mare cît secolul: România, istoria unei manipulări* (Paris, Éditions Albin Michel, 1990), care avansează teoria unei dezinformări sistematice a presei şi a publicului pentru a da aparenţa unei revoluţii anti-comuniste autentice unui banal puci dirijat de Mihail Gorbaciov în persoană; Radu Portocală, *Autopsia unei lovituri de stat. În ţara minciunii triumfătoare* (Paris, Éditions Calmann-Lévy, 1990) propune varianta unui scenariu sovietic ce beneficiază de acordul şi sprijinul, cel puţin pasiv, al Occidentului; Anneli Ute Gabanyi, *Revoluţia neterminată. România între dictatură şi democraţie* (München Zürich, Serie Piper, 1990), o carte care ajunge la concluzia că ce s-a petrecut în 21 decembrie, sau poate chiar din 16 decembrie a fost în fapt un transfer de putere în cadrul aceluiaşi regim, o schimbare de nomenclator agreată de Moscova. Păstrînd distanţa faţă de toate aceste alternative, unele prea puţin demne de a fi crezute, Nestor Rateş adaugă şi „varianta Brucan-Militaru", conform căreia Revoluţia, autentică în esenţa ei, a avut cîştig de cauză datorită unui complot anterior la care au participat figuri importante din aparatul de partid şi de stat. ● *Purgatoriul* este capitolul trist despre democraţia originală care a urmat revoluţiei încîlcite.

Meritul ediţiei de la Paralela 45 a cărţii lui Nestor Rateş este acela de a-i oferi cititorului nu numai o lucrare în spiritul şi la standardele de profesionalism occidentale, ci şi un aparat de anexe foarte folositor. În încheiere voi cita dintr-un interviu acordat de autor Gabrielei Adameşteanu în 1990, în revista *22:* „(...) Te asigur că şi în ţară şi în străinătate (cu deosebire aici, în America) am consultat toţi analiştii serioşi şi am făcut tot posibilul ca să ajung la sursele cele mai bine informate, dar nicăieri nu am găsit nici un indiciu c-ar fi fost altceva decît o revoltă populară. Peste ea, destul de tîrziu (circa şapte zile) s-a suprapus un gen de pact, tîrg sau înţelegere între unele vîrfuri ale aparatului de represiune şi echipa Iliescu. Examinînd cu atenţie faptele ştiute, diversele lor versiuni, ba chiar şi zvonurile şi insinuările în lumina unor analize cunoscute şi necunoscute publicului (există şi ceea ce aş numi o perspectivă washingtoneză a acestor analize), ajung la concluzia că revolta a fost eminamente «de producţie internă»". (p. 187)

Cristian MUNTEANU

*Nestor Rateş, *România: revoluţia încîlcită*, Editura Paralela 45, traducere din limba engleză de Sanda Grigoriu, versiunea românească revăzută de autor, 1999, 222 p., 40.000 lei.

Noi apariţii la Editura HASEFER

Flavius Josephus, *Antichităţi iudaice (I)*

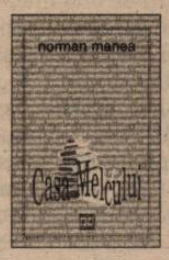

Norman Manea, *Casa Melcului*

Din fanfare funerare

Tovarăşul Păntălie de la Casa Armatei ne luminează

Vin vremuri cînd te năpădesc stările anapoda, nu prea ştii ce şi cum, priveşti nărod un gard ud de lapoviţă şi-ţi trec prin minte, concomitent, mai multe imagini, frînturi de muzici, cum era aceea de la birtul cu nume cinegetic căruia i-am pierdut contururile clare: o fi fost, n-o fi fost, asta n-o mai pot zice, după cum nu-mi spune mare lucru nici absenţa lui din realitatea istorică, refugiul său demn, şi puţin jignit, în ficţional. S-a ficţionalizat bietul restaurant cu nume cinegetic; s-a ficţionalizat cu tot cu tavanul cu intarsi din acelea din lemn, acolo beam noi cu poştaşul Gherard, şi tare se mai agita el să ne explice nici nu ştiu ce anume. Acolo mai rar păşea nea' cutare, şef de linie la echipa de întreţinere de la calea ferată, alături îl avea pe alt nea' cutare, maistor fierar, mărunţel şi iute la mişcări. Acesta din urmă, degrabă te punea la punct, din doi timpi şi trei mişcări îţi batjocorea prezenţa în lume, niciodată cu multă şi definitivă răutate, un ludic era nea' maistorul fierarul, un nebun al zilelor noastre, un zănatec era el şi nu se ruşina de treaba asta, pricepuse oarecum că nu i se stă să fie aşa, numai că nu se putea stăpîni, ceva anume îi dădea ghes să fie asemenea acelor clauni pe care atît de bine i-a nemurit, în culorile artei plastice şi în cele ale cuvîntului, îndemînarea expresionistă. Aşadar, un ceva trist pîndea în dosul mişcărilor alandala ale lui nea' maistorul fierarul, în dosul gălăgiei pe care o făcea el din spatele armatei de sticle de bere din acelea cu capac din porţelan. Stăteau ei la masa aceea şi nu se prea simţeau în largul lor, chit că le cînta de pe strapontină, la o hawaiană, golanul Mustafa, zis Loali, un turc maghiarizat. Acesta mult se lăuda el cum cheltuise cu Margareta Pâslaru, mai an, pe litoral, banii din punga familionului: casă mare aveau ei, familia lui din vechimi se îndeletnicea cu florăritul într-o seră din timpurile de dinaintea războiului, şi în toată glaciaţiunea aceea a tătucului Stalin vindeau frumuseţi policrome în găletuşe verzi.

În timpurile de atunci, ni se povestea cum peste mormintele eroilor de la Păuliş jucau fotbal soldaţii ruşi: nu era vina lor, spunea baci Trăilă Sâmbotian, dirijorul corului creştin „Traian", ci a noastră că nu le spunem, că tăcem, că stăm cu capetele plecate; copiii din stepa calmucă nu ştiu că acolo unde joacă ei fotbal zac eroii de la Păuliş. Adevărul adevărat este că eu nu sînt pornit pe ei, eu nu pot (chiar şi) din cauza asta să condamn ruşii, să le spun că sînt un popor barbar, nu pot pentru că tocmai ascult *Romance f-moll in F minor, OP. 5* de Piotr Ilici Ceaikovski, o ascult cu înfiorări ca acelea din filmul *Gară pentru doi* pe care l-am văzut la vreme de iarnă şi cînd am părăsit sala goală nu mi-a trecut nicidecum prin minte faptul că anume consîngeni de-ai lui Nikita Mihalkov au jucat fotbal peste mormintele eroilor de la Păuliş.

Le povestesc comesenilor mei – în volute retorice bine întreţinute de berea din sticlele verzoace, prevăzute cu dispozitivul complicat din sîrmă care permite dopului de porţelan ermetica închidere – le spun adevăruri de suflet ăstora de la echipa de întreţinere a căii ferate, în timp ce pe strapontină turcul maghiarizat Loali tocmai picură în suflete sentimente exotice din havaiană. Explic pe cît mă pricep că istoria, şi pe urmă arta (şi la urmă de tot învăţăturile de minte care se nasc din coctailul lor, aşa cum se naşte Afrodita din spuma sărată a oceanului planetar) nu ne dau dreptul să-i judecăm pe tinereii ruşi care au profanat acele morminte chiar dacă or fi ştiut ei, chiar dacă au fost învăţaţi să ne dispreţuiască, să se uite la noi ca la nişte neica nimeni. Mare îmi este surpriza să văd că nea' maistorul, nea' şeful de echipă, tanti Slauca, care în canicula verii, înfierbîntată de căldurile de pe traverse, şi-a suflecat poalele sumnei şi pe dată toţi din echipă într-un glas strigat-au poezia pe loc născută: „Doamne Isusă Cristoase/ Ce bulane groase", aşadar toţi m-au înţeles, toţi s-au arătat gata să priceapă, să-i înţeleagă pe junii aceia; ca de la om la om găvărit-am noi despre cum au stat ei departe de casă, cum că armata e peste tot aşa, şi tocmai pe cînd turcul maghiarizat Loali ne dădea dreptate, tocmai atunci cînd de pe strapontină se oprise el preţ de o clipă să ne mai picure în suflet blegeli exotice, taman atunci s-a repezit asupra noastră tovarăşul Păntălie de la Casa Armatei să ne lumineze, să ne înveţe, să ne reamintească situaţia, să ne dăscălească despre duşmănia de veacuri, despre cum au dus, cum au luat, cum au jefuit, despre cele ţinuturi răpite. Atît de bine şi de convingător au rostit dumnealui aceste adevăruri istorice şi de atitudine că nimeni n-a mai spus nimic, linişte s-a lăsat, toţi pe la casele lor s-au risipit, nimeni n-a mai îndrăznit să mai creadă altfel şi nici să găsească scuze pentru duşmanul de veacuri.

Imbecil banalizata existenţă-de-dincolo-de-cultură

Un mesaj e de adăugat la cele de dinainte, unul din pivniţele vechi ale conştiinţei de sine... aşadar eşti plin de egoismul şi de îngîmfarea culturii, şi numai viaţa ştie exact cum eşti şi te priveşte îngăduitoare, îşi flutură în dimineaţa de septembrie frunzele castanului de peste drum, frunzele ascuţite ale plopilor de pe marginea potecii pietruite care duce la spitalul din apropierea oraşului unde mergeai în urmă cu ani să-l cauţi pe poetul G. la salonul alcoolicilor; foşnesc specific frunzele şi-ţi spun că simţi, acum simţi, cît de legat eşti de proză şi de poezie, ca în vremea copilăriei, cînd în primul trimestru din clasa a cincea ai luat primul patru la teza de la matematică şi ţi-ai văzut minciuna, neputinţa, şi iute te-ai dus acasă şi te-ai vîrît într-un roman: *Castelul fetei în alb* sau *Muşchetarii*, ori *Contele de Monte Cristo*, sau poate că *Dunărea revărsată* a lui Radu Tudoran, nu îţi mai aminteşti exact cu ce ficţiune ai evadat din real pînă la vremea cînd trebuia să dai socoteală autorităţii materne, dezamăgirilor ei care te dureau mai mult decît nota aceea cumplită. În sfîrşit, sigur e doar faptul că, de atunci şi pînă azi, de cultură te leagă fire mai tari decît pe cel mai înrăit toxicoman, ori cel mai vajnic beţivan. Cultura ca minciună minunată, cultura ca morfină, ca rachiu dublu rafinat. Cultura ca viciu şi viaţa ca povară; drumul invers, evadarea din viaţă în cultură s-a tot încercat pînă la saţietate şi pînă dincolo de aceasta. Încă din vremea Orbului din Antichitate omenirea a crezut că se poate, că este posibilă fuga din viaţă în cultură. Că iluzia şi convenţia pot ţine loc de ceea ce ele pretind că reprezintă. Prea puţini însă dintre prizonierii ei, ai culturii, au dorit să fugă din cultură în viaţă. În urîta, şi inestetica, şi imbecil banalizata existenţă-de-dincolo-de-cultură.

Iată tema; iată traseul: să cauţi cu mijloacele culturii (nu renunţînd la ele, de altfel nici nu ştiu dacă se poate aşa ceva) să scapi de cultură. Să fii mai puţin al ei, să treci puţin de tot, o clipită măcar, cu ajutorul culturii, dincolo de cultură!

Daniel VIGHI

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

● Anul VIII ● Nr. 361 ● 14 - 20 ianuarie 2000 ●

Un manuscris ignobil şi zdrenţuit, aparţinînd unui tînăr aflat în închisoare, a ajuns pe căi întortocheate la un profesor al Facultăţii de Limbi Străine. Acesta ţinea din întîmplare un curs de editare cu un grup de studenţi. Textul de faţă este rezultatul punerii cap la cap a mai multor pagini disparate, care fac parte din două variante, desigur redactate în momente diferite, ale însemnărilor tînărului. Prin confruntarea celor două variante, studenţii (Monica Ianoşi, Ovidiu Drăghia, Raluca Candrea, Alexandra Ivănescu, Cristina Niţă) au obţinut textul de mai jos, operînd numai modificările strict necesare pentru obţinerea coerenţei.

O zi din viaţa lui „Superman din gară“

Jucăriile...

...Pentru a îndeplini acest ţel care reprezenta singura speranţă pentru noi, discutam foarte mult cu băieţii în această seară, asigurîndu-i că nu vom mai fi găsiţi de aceşti gabori răi, care ne sculau noaptea din somn pentru a fi bătuţi şi izgoniţi afară, în timp ce ei rămîneau în bloc, pentru a se distra cu fetele noastre care nu puteau să se împotrivească împotriva lor.

Pierduş, care mă uimise prin curajul lui, sta laolaltă cu piticii într-o parte a holului, dormind fără noi, care stam şi aşteptam venirea gaborilor care nu mai veneau... Dar într-un tîrziu de timp, spre dimineaţă, observăm liftul care urca spre noi; ne tirăm repede în bezna care ne-ascundea, urmărind sosirea liftului. Cînd uşa liftului se deschide, şase poliţişti, cu bastoanele în mîini şi cu doi cîini lupi după ei, se dau jos, vorbind la intrare lîngă uşa care sta închisă după ieşirea lor:

– Fiţi atenţi, voi doi, Tică, o luaţi pe partea stîngă a scărilor, iar voi doi o luaţi pe partea dreaptă a scărilor, iar noi o luăm pe mijloc şi încercaţi să ne întîlnim toţi pe acelaş etaj, pentru a şti unde sînt, iar dacă daţi de ei îi imobilizaţi pe loc şi fluieraţi din fluier, şi imediat sosim la voi.

– Şi dacă nu vor să stea pe loc, ce facem, Florine?

– Daţi drumul la cîini că doar n-or muri.

– Bine, Florine, sper să fie ca-n filme.

– Hai, daţi-i drumul, pînă nu-i tîrziu.

După ce vedem ce-au în cap poliţiştii, fără mare zgomot ne deplasăm lîngă fete, avertizîndu-le de poliţiştii care se aflau în căutarea noastră pe scări şi holuri, după care începem a-i urmări de la scara liftului cum se pierdeau în jos, pe scări, fără a da de noi. Între timp furăm atenţi pe geamuri, pentru a-i vedea cînd pleacă, iar eu, fără să mai stau cu Pierduş şi alţi băieţi, urcăm pe terasa blocului urmărindu-i în continuare, pentru a şti dacă scăpăm de ei. Peste puţin timp, ne simţim uşuraţi văzîndu-i la scările blocului aşteptîndu-se unii pe alţii, după care urcă toţi într-un jep al poliţiei care sta parcat în faţa metroului, dispărînd în fugă spre circă.

Fără să mai stăm pe terasa blocului, intrăm în holul scării unde fără prea multe vorbe adormim, lăsîndu-i pe ceilalţi în grija drogului care-i făcea a visa tot timpul, cît timp suflau din pungi. Pe zi mă trezesc sculat de fete care ereau nerăbdătoare să coboare jos pentru a intra în metrou.

Mă scol, dar cu mare efort, din cauza orelor nedormite în timpul nopţii. După ce termin de fumat o ţigare, cobor cu ele la metrou, unde sîntem întîmpinaţi de Jamaica, care tăbară pe mine zicîndu-mi:

– Superman, să ştii că am fost bătut, la metrou în piaţa Victoriei.

– De cine?

– De boschetarii de acolo.

– Bine, o să merg cu tine mai încolo, acum stai aici.

În timp ce stam pe bănci eream atent tot timpul la metrourile care soseau încărcate cu călători, pentru a găsi jucării, cu gîndul că voi reuşi să-mi fac bani de buzunar pentru a mînca şi a-mi lua un pachet de ţigări, pe care nu-l aveam. Nu peste mult timp, observ o jucărie în ultimul vagon, care dormea în beţia lui de cele petrecute. Îl înştiinţez repede pe Jamaica şi pe un băiat Claudiu care mai avea doi fraţi, că-n ultimul vagon avem o jucărie bună care nu va da semne de trezire la coborîre. Fără să mai stăm pe loc ne-ndreptăm către ultimul vagon, privind lumea care cobora, fără a-l trezi vreunul pe beţiv din somn. După ce ne asigurăm că nu vom fi deranjaţi de vreun călător, care urca în metroul vecin gata să plece, intrăm în vagon apropiindu-ne foarte uşor de el pentru a nu-l trezi, după care începem a-l buzunări. În timp ce eu mă pun repede pe lanţul de aur pe care-l observasem la gîtul lui, care-l dau peste cap fără a-l trezi, în timp ce Claudiu îl uşurează de portofelul cu bani care-l avea la piept, Jamaica, pentru a fi şi el egal cu noi, îi şterpeleşte plasa cu cumpărături pe care o ţinea în mîini, dîndu-i drumul la prima mişcare a braţului care-i fu îndepărtat.

Plecăm toţi din vagon fără a-l trezi. În timp ce lumea începea să urce în vagonul lui, stam şi urmăream de pe scările de sus, pentru a fi în siguranţă de orice bănuieli dacă s-ar trezi. După ce metroul părăseşte staţia coborîm jos, punîndu-ne lîngă fete, care se puseră în jurul nostru încercînd să vadă ce-am luat, pentru a le face parte şi lor pentru şestul care ni-l ţinuseră. Fără să dau importanţă la banii care se numărau, mă pun a cotrobăi prin plasă, pentru a vedea ce se află în ea. După ce m-asigur că totul nu-i decît mîncare, îl întreb pe Claudiu:

– Cîţi bani sînt, Claudiule?

– Avem o sută obzeci de mii, plus o sută de mărci.

– Bine, dă-mi cinzeci de mii, pentru a-i împarte fetelor.

...Care săriră pe mine, pentru a-mi lua banii.

Toate fetele săriseră pe mine pentru a-mi lua banii care vroiam să-i împart în mod egal lor, dar văzînd disperarea lor le spun:

– Dacă nu staţi liniştite, nu vă mai dau nici un ban!

Fără a mai face faţă dorinţei lor, le dau bani, pe care încep a-i împărţi între ele, în timp ce-l trimit pe Claudiu să cumpere nişte pîini împreună cu cîteva pachete de ţigări, pentru a le da celorlalţi care dormeau încă în scara liftului. [...]

Pierduş în timpul mesei mă tot bătea la cap pentru a-i da bani de drog. Din această cauză încercam să-l evit, pentru a nu-i da bani, dar văzînd că n-am încotro, îi dau mult mai mulţi bani pentru a cumpăra pentru toţi aurolac. După terminarea mesei, coborîm toţi la metrou, cu gîndul de a mai face jucării pe care metroul le aducea. Văzînd că timpul se scurgea repede, îl iau pe Jamaica, urcînd cu el într-un vagon pentru a pleca în piaţa Victoriei, unde mîncase bătaie de la acei boschetari, pe care el nu-i cunoscuse pînă atunci. Dintr-o dată vagonul se umpluse cu ceilalţi, care ereau interesaţi unde mă duc. Pentru grija care mi-o purtau, le explic cam ce trebuia să fac, pentru a-i face dreptate lui Jamaica care erea bucuros de acest lucru, dar Pierduş rămase cu noi pentru a fi sigur de reuşita mea în piaţa Victoriei. Fără să-l mai contrazic, îl las să mă urmeze, în timp ce pe ceilalţi îi dau jos la închiderea uşilor. Fără a cunoaşte acest teritoriu ocupat de alţi copii ai străzii, mergeam pentru a-i arăta lui Jamaica că nu-l las la greu singur, în timp ce încercam să-l conving pe Pierduş să rămîie în staţie, pentru că asta-i problema mea, dar neajungînd cu el la nici un rezultat îl las să mă urmeze, prin staţia Victoriei.

Bătălia

După ce căutăm în incinta metroului şi ne asigurăm că nu se aflau înăuntru, ieşim afară cu speranţa că vom da de ei, dar fără a pierde prea mult timp la gurile metroului pe care le controlam, vedem un bloc în construcţii care ne atrase atenţia la unul din etajele lui, unde se prelingea un fum de foc. Fără a ne grăbi la locul unde speram că-i vom găsi, îl pun pe Pierduş la curent cu planul meu pentru a ajunge lîngă ei fără a le da de bănuit sau a face zgomot pentru a-i face atenţi. După ce mă înţeleg cu el, urcăm scările, fiind foarte atenţi la etajele lăsate în urma noastră care ne arătau un adăpost bun. [...]

Fără a face zgomot, îl fac atent pe Pierduş să rămîie cu Jamaica lîngă intrare, pentru a nu le da voie să fugă. După ce cădem la învoială amîndoi, intru în cameră făcîndu-i să se sperie de prezenţa mea şi a lui Pierduş, care sta cu Jamaica la intrare. Fără a mă prezenta în faţa lor, pun mîna pe unul la întîmplare, forţîndu-l a se ridica, după care îi dau un pumn în mijlocul frunţii, punîndu-l jos. Fără a pierde timpul, mă apropii de ceilalţi care se retrăseseră într-un colţ al camerei, înarmîndu-se cu sticle goale. Fără a da importanţă, mă apropii de ei, în timp ce Pierduş c-un par începu să-i lovească, fără a da atenţie la plînsetele lor care le scoteau în timpul loviri.

Fiind atent la ei, observ pe unul care sparge sticla din mînă, lovind-o în perete, încercînd a-l tăia pe Pierduş, care-i lovea din toate părţile. Fără să pierd o clipă intru în el, lovindu-l cu pumnul în faţă, făcîndu-l să se îndrepte către mine, în timp ce ţinea sticla spartă în mînă, la nivelul pieptului, dînd cu ea spre mine fără a mă tăia. În acelaşi timp, fac doi paşi în spate pentru a nu fi aproape de el, în timpul cînd vrea să mă taie dînd în stînga şi-n dreapta cu sticla în faţa mea ca un turbat. Fiind în acelaşi timp concentrat pe sticla din mîna lui, care-mi ameninţa faţa şi pieptul, dar fără a pierde timp, îl lovesc cu piciorul în încheietura mîinii, făcîndu-i restul sticlei să se transforme în cioburi la impactul cu zidul, în timp ce m-apropii de el, lovindu-l rapid cu genunchiul în stomac, în acelaşi timp dîndu-i cu capul în bărbie, făcîndu-l să se dea în spate, pentru a-i da lovitura decisivă. [...] Văzînd că se ţine cu ambele mîini de gît, pentru a-i da voie să respire, mă apropii de el lovindu-l cu toată forţa care-mi sta în pumn, direct în frunte, făcîndu-l a nu se mai mişca pentru un timp.

Mă apropii repede de ceilalţi, lovindu-i la grămadă cu pumnul pentru a-i forţa să se puie jos, în timp ce Pierduş îi lua cu parul care-i culca la pămînt în momentul lovirii şi care-i băga în sperieţi. Văzînd că toţi sînt puşi jos culcaţi, îi fac semn lui Pierduş să-i strîngem pe toţi laolaltă, pentru a-i ţine sub control. [...]

Văzînd că sîntem stăpîni pe situaţie, mă apropii de fete care stau lîngă foc vorbind între ele, întrebîndu-le cum le cheamă, în timp ce Jamaica se pusese lîngă ele, făcîndu-mi în aceeaşi clipă semn pe ascuns de fete să le luăm cu noi.

Îi aprob această decizie lui Jamaica, după care, fără a-mi face plăcere să stau în compania lor, mă întorc la ceilalţi care se uitau pe mine, în timp ce ereau controlaţi de Pierduş, care-i ţinea în genunchi, pentru a mă impune în faţa lor. Pentru mine acest lucru nu însemna nimic, şi ridicîndu-i imediat în picioare îi împrăştii de-a lungul zidului, pentru a le vedea faţa, zicîndu-le:

– Care dintre voi a dat în Jamaica?

Observînd că nici unul dintre cei aflaţi acolo nu-mi răspunde, îl chem pe Jamaica pentru a-i recunoaşte, după care avertizez fetele să nu încerce să fugă, în timp ce Jamaica se uita la ei; dar fără rost, pentru că cei care-l bătuseră nu se aflau printre ei. Dîndu-l la o parte pe Jamaica din faţa lor, scot şase dintre cei aflaţi în faţa mea care ereau mai răsăriţi la minte şi mai curaţi decît tovarăşii lor, pentru a-i lua cu mine. [...]

Somnul

Fără a sta degeaba, le spun fetelor să-şi ia tot ce aveau în cameră, pentru că vor pleca împreună cu noi, nu înainte de a le aminti ce le aşteaptă dacă vor încerca pe drum să fugă de noi. După ce toţi terminară de îmbrăcat hainele date de Pierduş, le spun să ia şi hainele rămase, împreună cu aurolacul care se afla acolo, confiscat de la tovarăşii lor pentru a se droga ai noştri, după care plecăm, ţinînd fetele între noi fiecare de mîini pentru a nu fugi în metrou. Totul decurse conform planului, neavînd probleme cu fetele sau băieţii, care ereau încîntaţi de prezenţa lor ca prieteni în preajma mea; ereau foarte bucuroşi cînd aflară de la mine că mă numesc Superman din gară, dîndu-mi atunci de înţeles că se vorbea foarte mult de mine printre ei. După ce mă fac cunoscut în faţa lor personal, ajungem în staţia Dristor. [...]

Metroul, care sta în aşteptarea noastră pentru a se închide, ne făcu să ieşim toţi afară, unde la gura lui am început să dăm foc cartoanelor şi lăzilor de lemn care ereau puse formînd un muşuroi mare ce aştepta maşina de gunoi pentru a fi săltate din locul lor.

Toţi în jurul focului ne uitam la oamenii care mai ieşeau încă din metrou la acea oră tîrzie, dar toate privirile lor ereau îndreptate către noi, de parcă am fi nişte clovni care trebuia să-i facem să rîdă de prezenţa noastră în faţa lor. Observam cum aceste priviri pătrunzătoare ne cercetează, ceea ce mă punea pe gînduri cu privire la ceea ce gîndesc aceşti oameni despre noi. În timpul cînd se uitau, fetele şi băieţii începură a se droga în jurul focului care ne încălzea de frigul ce se afla pe moment, făcîndu-ne să ne întoarcem pe toate părţile pentru a ne încălzi. Totuşi eu mă simţeam în plus lîngă aceşti copii ai străzii care aveau hainele murdare şi rupte pe ei, în timp ce mizeria îşi făcuse stăpînire pe fizicul lor pe care îl neglijau drogîndu-se cu tot felul de chimicale.

Singurul fapt care mă despărţea de aceşti copii pierduţi erea că nu mă drogam, iar în rest eream leit cu ei, ceea ce mă băga laolaltă cu ei în oală. [...] Totul în această zi îmi reuşise bine şi nu aveam de ce mă plînge. Dacă aş fi cunoscut mai multe despre acest Bucureşti, poate că totul mergea şi mai bine pentru noi, care supravieţuiam pentru o singură speranţă – de a fi şi noi în rînd cu lumea care nu cred că suferă aşa cum suferim noi pentru a trăi mai departe zi cu zi.

Totuşi aveam bani şi ne simţeam mult mai în siguranţă noaptea în acest loc, ne înmulţiserăm şi toate acestea ne promiteau ceva mai bun pe viitor. [...]

Adevărul este că şi eu mă simţeam mai în siguranţă împreună cu ei după întîmplarea de la metrou, şi fiind atent la ceea ce făceau, mă ia somnul şi, fără să mai stau, mă aşez lîngă Pierduş şi Bostangică, care se drogau fără-ncetare, şi mă întind pe cartoane lîngă ei şi simt liniştea de care aveam nevoie pentru a mă culca...

Textul ne-a fost comunicat de
dl profesor Ioan PÂNZARU

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Îl cunosc pe...

Ştefan Talaşman (III)

Cînd m-am îndemnat eu să iubesc, a fost cu teamă. Eram la Panciu în '59. Acolo veneau delegaţi din toată ţara să ia vin. Aveam toată Secţia a treia Deocheţi, 120 de vagoane de vin gestionam eu acolo. Nu ca ţaţa Aglaia cu cheia la brîu. I-am adunat pe toţi oamenii, zic: „oameni buni, sînteţi responsabili ca şi mine...", le-am dat un rînd de chei, erau matrapazlîcuri pe atunci. M-au poreclit Mînuţă Largă. Le-am zis asta ca să le trezesc conştiinţa. Dar ce credeţi? Stătea coloana de maşini afară, ei beţi tuzlă. N-au înţeles treaba asta. Ca drept pedeapsă îi trimiteam în vie. Se mai îndreptaseră lucrurile... Le-am adus şi două fete. Eu m-am împrietenit cu un delegat de la Galaţi şi ăstuia îi plăcea să vină şi cu o fată... cică e pasageră. Într-o joi a venit cu o fată aşa frumoasă, cum visam eu, cu părul lung pe spate, cu bustul proeminent, cu talia subţire. Delegatul mi-a zis: e fiica mea. Ameţisem. Mi-am zis: „dacă fata asta nu e soţia mea, nu mă mai căsătoresc în veci". Am luat-o imediat de mînă şi am dus-o la prima cramă de varietăţi, am cerut-o de nevastă. Ea rîdea mult. I-am zis: „Crezi că sînt exagerat sau stăpîn pe sentimentele mele? Eu te aştept oricînd, vino şi fii nevasta mea." Asta a fost joi, vineri am scris un caiet dictando, am scris tot, tot ce aveam în inima sufletului meu, tot. M-am dus la Panciu şi am trimis scrisoarea asta colet. A trecut săptămîna aia. Într-o sîmbătă mă pomenesc cu contabilul că îmi zice că mă caută o fată... Ea era. Era sîmbătă şi seara toţi se adunau în cramă să bea şi venea şi fanfara de ţigani. Oamenii fiind în curte, am strigat: „Gabriela, bine ai venit, dragostea mea! Oameni buni, v-o prezint pe buna mea logodnică, Gabriela." Săraca! În două ore, sala de festivităţi era plină. Dau telefon la nea Albon, la Panciu, şi a venit cu registru' de căsătorii. Am semnat şi am pătat şi cu vin registrul. A doua zi mi-a zis Gabi: „Mă, pot să-ţi zic două vorbe? N-am venit pentru tine. M-a trimis mama la mătuşa de la Bacău." La Mărăşeşti nu era tren decît a doua zi dimineaţa şi ea a zis să mă viziteze. Într-adevăr, într-o lună jumătate am reuşit s-o plictisesc. N-o dădeam jos din braţe niciodată, o spălam pe picioare, n-o lăsam să se aplece. Aşa credeam eu că-mi pot exprima ataşamentul meu pentru ea. Aveam numai cucuie, mă dădeam cu capul de pereţi că nu-s capabil s-o fac fericită. Am venit la Galaţi, am pus piatra de temelie la Combinatul Siderurgic, în '60. Eram la o echipă de reţele electrice, la „şanţuri lungi şi gropi adînci", cum zice un prieten. N-am conceput disputa şi ne-am dus la tribunal. Eu, 21 de ani, ea, 18. Ce-i cu voi, ne-a luat judecătorul. I-am spus că eu nu pot s-o fac fericită. „Bă, zice, nu se găseşte nimeni c-o jordie să vă dea o mamă e bătaie?" Atunci, nu, dar peste doi ani tot ne-am despărţit. Toţi plîngeau, soacra, cumnatul... am avut gînduri de sinucidere. Pe Dunăre, la două noaptea... şi aud în linişte două ţigănci: „Fa, Agripino, ştii că s-a spînzurat ăla a lui Sandu? L-a înşelat femeia... fă, nu mai găsea el o aia, fa?" Povestea asta m-a trezit. M-am dus şi le-am dat o sută de lei, pentru fericire. Am zis că o să muncesc pînă mor. Pînă săpau unii o groapă, eu două. Din toată tărăşenia, a ieşit o fată, Adriana, acum e în Grecia. M-am lăsat de Combinat. M-am recăsătorit, dar o vorbă bună de la femeia asta n-am auzit. Am plecat pe vapor. Dar acolo era mai rău, înjurături toată ziua. Nu mergeam cu ei la băut. În bibliotecă eu am pus sticle de vin, să fie liber, dar să nu fie beat de cart.

Am să dau în judecată toate casele de creaţie a filmelor de dragoste. Să nu se mai dea dulcegării de genul ăsta. La concret e altfel. Femeia are dreptul să aleagă, dar bărbatul nu prea. Bărbatul e indiferent cum e femeia. Femeia, instinctual, se gîndeşte la puterea şi vigoarea bărbatului. Bărbatul se uită să fie frumoasă. Văd asta şi în telenovele.

Eugen ISTODOR

Roluri

Comicii şi stimulentul lor

Ca întotdeauna de sărbători, comicii intră în extaz, comicăriile dobîndesc o cotă înaltă de inflaţie, gluma se îngroaşă pînă dă pe dinafară. Dacă nu avem pîine (deşi se dovedeşte că, oricît s-ar scumpi pîinea, avem; şi nu numai pîine, dar avem şi sarmale, şi cîrnaţi!), e bine să avem măcar circ. După ce au stat un an întreg cu ochii ţintă, de le-au dat lacrimile, pe listele de preţuri şi pe tabelele de taxe şi impozite, românii au şi ei dreptul să rîdă măcar în noaptea de Revelion, ba chiar şi în zilele de dinainte şi de după, căci, de la Ignat pînă la Sfîntul Ion, nu se munceşte; cine munceşte e nebun, iar dacă nu e nebun, se preface că e nebun sau se preface că munceşte. Numai că, dacă un an de zile au abuzat de bunăvoinţa noastră specifică şi tradiţională Guvernul şi ministrul de Finanţe, patronii şi producătorii, comercianţii şi precupeţii, de sărbătorile sfîrşitului de an abuzează comicii. Unele echipe care fabrică, mă rog, haz se exercită într-un un soi de sadism, altminteri generos distribuit pe canalele de televiziune: cu cît împrejurarea e mai solemnă şi se adună mai mulţi oameni la un loc în faţa micilor ecrane, cu atît mai fără limite prosperă pornografia, cu cît oamenii se află concentraţi asupra bucatelor din farfurii, cu atît mai abundent proliferează scatologia. Nu spun că, în restul anului, cei specializaţi în trivialitate sînt eterici şi ne desfată cu nu ştiu ce haz subţire şi rafinat. Aşa sînt ei, telurici şi vulgari, iar dacă îşi găsesc şi spectatori (şi se pare că-şi găsesc), bravo lor! Dar parcă de Revelion se atinge punctul de fierbere: vulgarităţile capătă maximum de densitate pe minut, porcărelele fără nici o perdea alternează cu bănculeţele excrementale, este o destrăbălare de stupidităţi fără nici un haz şi fără nici un Dumnezeu, că dacă efortul irosit pentru a produce astfel de inepţii ar fi dirijat în, de pildă, infrastructură, n-ar mai fi nevoie de „taxa Băsescu". De ce nu închidem televizorul? Răspunsul la această întrebare va trebui să mai aştepte, cred, încă vreo douăzeci de ani.

Dumitru SOLOMON

Cu ochii-n 3,14

VASILICĂ DEVINE UN EVENIMENT TRANSFIGURATIV DATORITĂ UNEI DINAMICI CEREBRALE BAZATE PE IMPACTUL LIMBII ASUPRA CONFIGURAŢIEI ATOMICE A ISTORIEI ROMÂNEŞTI

● A reapărut – în ultimul număr pe anul trecut (51/52) al *României literare* – „dr Ovidiu Hurduzeu", pandantul transatlantic al venerabilului dr Şerban Milcoveanu, descreţindu-ne frunţile cu-aceeaşi doxă. Iată şi de ce: „Românii se sărută, se strîng în braţe, se înjură, se iubesc la modul cel mai concret posibil.(...) Doi ţărani aşezaţi la o masă, cu o sticlă de vin în faţă creează un eveniment.(...) Românul se mişcă într-un univers plin de evenimente.(...) Cînd Vasilică se întoarce acasă, de la păscut vaca, află tot satul. Vasilică fluieră, schimbă cîte-o vorbă cu oamenii întîlniţi în drum, găinile îi recunosc glasul încă de departe, încep să cotcodăcească, cîinele latră, nevasta pune de mămăligă. Un întreg mecanism social şi natural se pune în mişcare. Vasilică devine un eveniment transfigurativ al unui întreg univers." Etc. Am spicuit doar cîteva idei dintr-un eseu care se întinde pe două pagini. Ca şi Vasilică, dl Hurduzeu „face valuri" cu fiecare popas al dumisale prin Capitală – unii cîini latră, anumite găini îi recunosc glasul de departe... Adept al unui neo-sămănătorism adesea savuros, românul-american devine un „eveniment" tranzitiv al micului nostru univers. (**a. l. ş.**)

● *No comment.* Ion Popescu-Sireteanu, cronichetă la volumul „Eminescu şi muntele" de dr. Dragoş Nisioiu, în *Cronica*, nr. 12/dec. 1999, p. 10: „Spre a-i înţelege mai bine opera, Dragoş Nisioiu a parcurs mai ales pe jos drumurile pe care le-a bătut, în adolescenţă şi tinereţe, Eminescu (...)". „Prezentarea proprie a creaţiei eminesciene legată de munte e o dinamică cerebrală bazată pe cunoaşterea exemplară a tărîmului montan (...)" (mărturiseşte însuşi dr. Nisioiu). „Reţinem că «Eminescu descoperă muntele ca păstrător şi apărător al neamului său» (p. 153), că el ajunge la o viziune «ipostatică şi unitară a muntelui» (...)". (**C. M.**)

● „Chestiunea zilei" a revenit cu un dialog, deloc constructiv, între Andrei Marga şi Florin Călinescu. A fost o întîlnire ce a frizat absurdul între un ministru preocupat de filosofie, concepte şi alte chestiuni de ordin macro şi un moderator captiv iremediabil în concret şi faptic. Pur şi simplu au vorbit limbi diferite. Un exemplu: „Nu avem timp acum să discutăm impactul limbii asupra comportamentului". „Mai ales cînd este în ureche", rezolvă Florin Călinescu dilema. (**C. G.**)

● Cîteva mostre de umor à la *Naţional*, dintr-un articol intitulat *Istoria românilor a fost marcată de numele ION*, prilejuit, desigur, de ziua Sfîntului Ion: „Cînd spui *Ion*, spui *român*. Acesta este numele nostru reprezentativ, pentru că aşa a fost lăsat pe lume: coreenii să aibă nume de ţigări mentolate, KIM, pe anglofoni să-i cheme John, nemţilor să le spună Fritz (...). Primul Ion din configuraţia atomică a istoriei româneşti este un cneaz, **Ioan** (...). Despre cneazul **Ioan**, tata-mare al cultivatorilor de praz, nu se mai ştie altceva, pentru că nu au fost deschise arhivele Securităţii. (...) Pe Ştefan Muşatinul nu-l chema **Ion**, ci cel Mare, fiindcă era mic, dar şi-a adus şi el obolul la tradiţia **ion**istică română, botezînd-o **Oana** pe una dintre nenumăratele şi neştiutele lui fiice. (...) A urmat un secol în care **Ion**, tot dînd cu coasa în fîn şi în gîţi de invadatori, nu prea s-a remarcat pentru posteritate. (...) Pînă şi pe Mihai Eminescu tot **Ion** l-a chemat, să-i dea o ţuică." etc. Şi acum să ne amintim cum s-au indignat, au tunat şi au fulgerat cei de la *Naţional*, alături de celelalte ziare, împotriva manualelor alternative. (**C. P.-B.**)

O ADEVĂRATĂ REVISTĂ DE DREAPTA CU MOAŢE TRICOLORE ASIGURĂ CONTINUITATEA PREGĂTIRII PENTRU ORICE

● Luni, 10 ianuarie, la Telejurnalul de pe TV România 1, invitat să-l evoce pe Nichita Stănescu (pentru că Editura Humanitas tocmai lansase o culegere din versurile poetului), dl Sorin Dumitrescu a relansat tema „cum ar fi fost Nichita azi". Domnia sa ne-a dat ca sigure cîteva chestiuni: Nichita nu s-ar fi înscris în nici un partid, ar fi publicat o adevărată revistă de dreapta, ar fi fost împotriva bombardamentelor americane din Kosovo (şi, culmea, nu uită să adauge dl S.D., cartea îi apare la o editură al cărei director s-a pronunţat, alături de alţi intelectuali, în favoarea bombardamentelor), ar fi făcut şi ar fi dres... Nici o vorbă, de fapt, despre Nichita Stănescu. E totdeauna mai uşor şi mai profitabil să evoci spiritele „de dincolo" pentru a-ţi sluji micile cauze personale de aici şi de acum. (**M. V.**)

● Teatru la televiziune pe programul 1 şi pe programul 2: „Conu' Leonida faţă cu reacţiunea" şi o adaptare după „Proştii sub clar de lună", de Teodor Mazilu. Regizori diferiţi, actori diferiţi, nici scenografii şi nici costumierii nu sînt aceiaşi la cele două montări. Le uneşte, însă, pe acestea o ironie dezlănţuită cu tot dinadinsul: şi coana Efimiţa, şi Clementina au moaţe tricolore (roşii, galbene, albastre) în cap. La urma urmei, şi lipsa de fantezie poate fi un factor unificator. (**T. C.**)

● Alan Greenspan (73 de ani), preşedintele Rezervei Federale din SUA, este, probabil, singura persoană publică necontestată din această ţară. I se atribuie, pe drept sau nu, succesele neîntrerupte ale finanţelor americane din ultimii – mulţi – ani. A fost numit de George Bush (republican), iar Clinton (democrat) i-a asigurat, fără ezitări, continuitatea în următoarele două mandate. Acum, Bill Clinton se pregăteşte să-l propună pentru cel de al patrulea mandat, deşi Greenspan va continua să fie preşedintele Rezervei Federale şi după ce actualul Preşedinte va fi părăsit Casa Albă. Însă toţi candidaţii la preşedinţie se întrec în a-şi exprima dragostea faţă de super-finanţistul american. Cel mai expresiv a fost John McCain (republican), care a declarat că dacă, în timpul mandatului său prezidenţial, Alan Greenspan ar muri, el ar propti cadavrul de birou, i-ar pune ochelari fumurii şi ar emite un decret prin care l-ar numi din nou. Şi decedaţi, bancherii au un viitor. (**M. B.**)

● Spune dl Ion Iordan, prefectul Bucureştiului *(Adevărul*, 11 ian. a.c.): „în mod cert, o mare parte a populaţiei Capitalei îşi va petrece două nopţi şi o zi pe străzi, de frica cutremurului (prezis de paranormalul Hîncu pentru 15 ianuarie, *n. A.C.)*, iar noi trebuie să fim pregătiţi pentru orice!". Bizar, dar se vede că nu numai înţelepţii se căznesc să scoată pietrele aruncate de..., ştiţi povestea. (**A. C.**)

CÎINI CU COVRIGI CALZI ÎN COADĂ SCOŞI LA PLIMBARE PRINTRE FORMULĂRI APODICTICE

● Într-un oraş italian – aflăm din *Libertatea* (16 ianuarie a.c.) –, primarul a dat un decret care are în vedere „dreptul cîinilor la o viaţă sexuală împlinită". (O prevedere a acestui decret, de exemplu, stabileşte amenzi serioase împotriva celor care nu-şi lasă cîinii, scoşi la plimbare, să-şi consume eventualele pulsiuni amoroase.) Cred că organizaţiile pentru protecţia animalelor de la noi ar trebui să ia exemplu de la inimosul primar italian. Prin urmare, să militeze împotriva castrării cîinilor comunitari şi în favoarea găsirii unor metode de contracepţie mai omeneşti: steriletul, anticoncepţionalele şi – de ce nu? – prezervativul. (**C. P.-B.**)

● La Piaţa Sudului, printre nenumărate alte dughene, există una unde se fac şi se vînd covrigi. Calzi. Pesemne fiindcă treaba merge bine şi era nevoie de mai mulţi oameni care să pună mîna la confecţionarea covrigilor, de curînd au apărut pe geamurile dughenei două anunţuri: *„ANGAJEZ MODELATOR", „ANGAJEZ COCĂTOR"*. (**D. S.**)

● Un articol din *Naţional* (7 ian., pag. 3) ne atrage atenţia că românii „s-au învăţat să-l iubească pe Dumnezeu la date fixe". Unii dintre ei au învăţat să-l iubească prost, chiar şi la sărbători, dacă ne luăm după ce citim în continuare, în aceeaşi pagină: „Acum *2000 de ani* (s. a.), în zi de 6 ianuarie, Iisus Hristos era botezat de Ioan în apa Iordanului". Cine scrie aşa ceva fie n-a văzut în viaţa sa o icoană cu scena botezului, unde atît Mîntuitorul cît şi Sfîntul Ioan nu arată deloc ca nişte nounăscuţi, fie e cu gîndul la formulări apodictice şi chinuite, cu care să ne copleşească, gen: „într-o zi şi Dumnezeu va învăţa să coboare printre noi la date fixe". Dar de ce să presupunem noi ce-o să înveţe Dumnezeu? Mai simplu ar fi să se dezveţe ziariştii noştri să scrie enormităţi. (**T. C.**)

Carmen FIRAN

România suprarealistă şi supravieţuirea prin cultură

Probabil că acest comentariu puteam să-l scriu doar după un timp de aşezare, departe de realitatea românească, după un timp de distanţare de evenimente şi locuri, şi încă l-aş mai fi amînat dacă în *New York Times* n-ar fi apărut două articole despre România, la zece ani de la Revoluţia din 1989.

În cei doi ani de cînd sînt la New York, ca ziarist, am scris despre evenimente culturale, portrete de personalităţi, fenomene şi mişcări de idei, cu sentimentul că mă aflu în centrul lumii şi că prezenţa în spaţiul cultural new-yorkez este paşaportul celebrităţii şi impunerii pe scena internaţională a valorilor. Deşi n-am făcut un secret din admiraţia mea pentru spiritul american – generos, deschis, prietenos – pentru grandoarea acestei lumi clădite pe respectarea valorii, libertate şi dragoste de Dumnezeu, n-am putut să trec, cu blîndă tristeţe, peste sentimentul frustrant al faptului că, de multe ori, în multe cercuri, m-am descoperit neputincioasă în faţa completei ignoranţe pe care foarte mulţi americani o au despre cultura din care vin. Şi nu este vorba de orgoliu, trufie, patriotism siropos ori lamentaţie propagandistică, ci de nevoia de a împărţi o informaţie cu cei care poate ar dori să ştie *ceva* despre o ţară din Estul Europei flancată de cîteva clişee: o ţară bîntuită de vampiri şi de stafia lui Dracula, condamnată la sărăcie de Ceauşescu, apoi, după căderea Zidului Berlinului, asimilată cu ţara cîinilor vagabonzi şi a copiilor orfani, a ţiganilor şi a bolnavilor de SIDA, a nostalgicilor care defilează înfometaţi cu portretul lui Ceauşescu după ce tot ei l-au împuşcat de Crăciun în 1989. Astfel că, un prieten ziarist american mă întreba ce măsuri de precauţie să-şi ia dacă va merge în România în timpul Eclipsei...

Nu lupt cu clişeele. Există această realitate, la altă scară decît a intrat în conştiinţa colectivă, dar ea nu poate fi ignorată. Există însă şi o altă realitate, la fel de spectaculoasă şi care poate face şi ea obiectul unor *ştiri fierbinţi*, doar că aceasta nu are circulaţie şi nici vizibilitate în economia mass-media. *Good news, no news*. Nu s-a creat încă nici un reflex de receptare şi a altei realităţi româneşti, deloc jalnică ori scandaloasă. Există realitatea culturii române, aproape complet necunoscută, deşi nume importante au marcat secolul XX prin originalitate şi deschideri de drumuri. Brâncuşi a reformulat forma şi spaţiul, fiind azi considerat părintele sculpturii moderne, Mircea Eliade a adus contribuţii fundamentale la istoria religiilor, Eugen Ionescu a revoluţionat teatrul absurdului, filosoful Emil Cioran a atins cîteva dintre „culmile disperării" sufletului în căutare de repere şi răspunsuri. Pe scenele americane pot fi azi văzuţi soprana Angela Gheorghiu şi pianistul Radu Lupu, dirijorul Sergiu Comissiona şi violonistul Eugen Sârbu ori regizorul Andrei Şerban, care recent a montat *Hamlet* la *Public Theater*. Compozitorul George Enescu va fi aniversat în februarie la Lincoln Center de American Symphony Orchestra. Şi ei nu sînt picături de cristal într-o mare de cerneală. Cultura română are tradiţie şi continuitate reprezentînd practic forma de salvare a identităţii naţionale după dominaţiile succesive – otomană, fanariotă, habsburgică, sovietică. Repet mereu, ori de cîte ori am ocazia, pentru cei care prin esticii acelei regiuni europene învecinate Rusiei înţeleg nişte slavi care vorbesc în cîteva dialecte că, aflată la întretăierea marilor imperii, România este o insulă de latinitate într-o mare slavă. Dar limba română continuă să fie, în majoritatea universităţilor americane, încadrată în departamentul de limbi şi studii slave, graţie aceloraşi clişee care asimilează cultura conjuncturii politice. Or, cel puţin în cazul României, cultura a semnificat rezistenţa în cadrul sistemului comunist, apărarea de obscurantismul dictaturii şi forma subterană de libertate. Într-o perioadă în care istoria era deformată cu cinism sub ochii noştri, în care psihologii şi sociologii erau convertiţi ideologic, în care minciuna şi teroarea, umilinţa şi captivitatea erau singurele bunuri ale românilor, cultura a compensat frigul din apartamente, întunericul şi foamea.

În iarna lui 1993 m-a vizitat la Bucureşti un prieten din Anglia. După cîteva zile mi-a spus consternat: „România este o ţară suprarealistă. Nu aveţi ce mînca, dar staţi ore întregi la coadă în faţa librăriilor ca să cumpăraţi cărţi. La ce mai folosesc cărţile?" „Să supravieţuim", i-am răspuns. Teatrul, la rîndul său, era o tribună politică subterană. În fiecare săptămînă în faţa Teatrului Mic din Bucureşti ori a Teatrului Bulandra erau cozi interminabile, la spectacole de excepţie care se jucau ani de-a rîndul cu săli arhipline. Au existat şi scriitori români care au ţinut speranţa celor mulţi, doar că a fi scriitor dizident în România acelor ani nu era un lucru simplu, cenzura şi poliţia politică veghind la ţinerea maselor departe de adevăr. O serie de intelectuali români au fost supravegheaţi ori au avut domicilii forţate, devenind simboluri de curaj şi frondă la adresa sistemului.

Miturile culturii române şi personalităţile ei au avut însă handicapul unei limbi de circulaţie restrînsă, unor traume istorice şi politice care le-au condamnat la întuneric pe termen lung. Între cele două războie exista o altfel de Românie: cu o industrie în ascensiune, exportatoare de petrol şi grîu, considerată chiar *grînarul Europei*, cu o capitală supranumită *micul Paris*. Bucureştiul putea sta atunci alături de orice mare metropolă europeană. Perioada interbelică a însemnat în România epoca marilor reforme şi deschideri, a înfloririi economice şi culturale. În România a apărut curentul artistic al avangardei care avea să cucerească Europa şi să marcheze acest secol declanşînd apoi suprarealismul în literatură şi arte. În expoziţia *The Surrealism* deschisă în 1999 la Guggenheim Museum din New York valorile româneşti şi-au aflat locul în dialogol internaţional al culturilor prin Brâncuşi, Victor Brauner, Marcel Iancu.

Printr-o simplă semnătură însă, la Ialta, România a trecut în zona de influenţă sovietică, abandonată de marile puteri occidentale şi, mai ales, uitată de americani. Există în această sintagmă, *uitată de americani*, un mare tragism, o rană încă deschisă pentru familiile multor români. După încheierea războiului mulţi luptători anticomunişti s-au refugiat în munţi, aşteptînd ca trupele americane să vină să-i salveze, nevenindu-le să creadă că destinul României fusese crunt modificat şi frînt. O cifră impresionantă de intelectuali a murit în închisorile comuniste. Fratele tatălui meu, expropriat de avere, i-a aşteptat pe americani pînă acum cîţiva ani, cînd a murit neîmpăcat şi neînţelegînd de ce o ţară în care sentimentele pro-americane sînt atît de clar afirmate într-un procent atît de mare a fost abandonată în mîinile comunismului de factură sovietică. De cîte ori mergeam să-l vedem în satul unde locuia din Sud, se uita la cer şi ne întreba, în ultimul timp retoric: „credeţi că mai vin?" Teroarea anilor '50-'60 a făcut ca valorile importante ale ţării să ia drumul exilului pentru a se salva şi a se putea afirma. Aşa se face că la o ţară de 22 de milioane de locuitori, peste 7 milioane sînt în diaspora, din care aproape un milion în Statele Unite ale Americii. Inteligenţele româneşti şi profesioniştii şi-au găsit aici o a doua ţară, tolerantă şi primitoare, în care *dacă vrei poţi* şi dacă ai ce oferi vei fi recompensat pe măsură. În timp ce comunismul a distrus valorile, a mistificat proporţii, a nivelat personalităţi şi a uniformizat conştiinţe, cultura americană i-a asimilat şi pe românul George Emil Palade, laureat al Premiului Nobel pentru biologie, pe Norman Manea, deţinătorul Premiului Mc Arthur pentru literatură, pe Elie Wiesel, născut la Sighet, în Nordul României, supravieţuitor al Holocaustului şi laureat al Premiului Nobel pentru Pace. Remarcabile sînt contribuţiile românilor şi în ştiinţă, prin Coandă, descoperitorul sonicităţii sau Obert, inventatorul rachetei. În institute de cercetări, la NASA sau în prestigioase universităţi americane, inventatori de metodă şi performeri de elită sînt români sau originari din România.

După căderea Zidului Berlinului o nouă emigraţie a venit în America: un mare număr de tineri învaţă în universităţi americane, informaticieni şi specialişti în computere s-au stabilit în Silicon Valley, medici, ingineri, arhitecţi se află în multe din structurile profesionale de vîrf. Un prieten medic român îmi spunea că cel mai suprarealist vis este să poată trece pragul mileniului aici, în New York, unde în doar opt ani a reuşit profesional ceea ce în România i-ar fi luat două vieţi. Şi dacă, în general, despre estici se ştie că reflexul la dictatură au fost cultura şi educaţia, din lipsă de opţiuni în societăţi închise, românii au avut şi alte mecanisme de apărare – simţul umorului, de exemplu, care i-a ajutat să reziste în vremuri imposibile, cînd ironia stăpînea rosturi şi sensuri. Şi umorul la români nu presupunea doar „bancuri" politice, ci şi autoironie, o altă formă de a se salva spiritual. Ce le mai rămînea, decît *a face haz de necaz*, o expresie mult folosită în acel timp. Cum, în filmul *American Beauty*, de exemplu, viaţa americanilor obişnuiţi apare cu faţete cînd tandre, cînd cinice. Vorbind despre clişee, dincolo de Ceauşescu – Dracula sau, graţie mediatizării sporturilor: Nadia Comăneci – Ilie Năstase – Hagi şi echipa de fotbal a României, există şi alte referinţe pentru americanul comun. Eram în New York, într-un taxi cu scriitorul Andrei Codrescu, născut în România, comentator la National Public Radio şi reputat poet, prozator, eseist, între vîrfurile culturii americane de azi. Vorbeam despre economia subterană din ţările foste comuniste, despre mafia economică din România, despre cît de greu se schimbă mentalitatea şi cît de mult ia consolidarea societăţii civile în perioade de tranziţie. Vorbeam despre lamentaţia continuă a românilor că nu sînt suficient de înţeleşi şi cunoscuţi, despre tendinţa de a se crede centrul lumii, despre mitomania şi biografiile prefabricate ale multor eroi cu ziua aparuţi după revoluţia din 1989... Ne aminteam că Moise şi-a ţinut oamenii în deşert 40 de ani pentru a-şi salva poporul şi ne gîndeam că tot aşa, schimbarea adevărată va veni o dată cu dispariţia unor generaţii. Şoferul, un afro-american simpatic, s-a întors spre noi: „Hei, îţi cunosc vocea. Nu eşti tipul de la radio? Românul acela... Codrescu?" Şi Andrei a hotărît să-şi pună la loc ochelarii fumurii pentru a-şi salva intimitatea...

Pentru prima oară după cel de-al doilea război mondial România a avut şansa, în această vară, să fie invitată de Smithsonian Institution în cadrul programului *Folklife* organizat anual de National Mall în Washington D.C. Timp de două săptămîni, peste 120 de artişti români – dansatori, muzicieni, artizani, bucătari, cioplitori, olari au prezentat demonstraţii pe viu la peste 1 milion de vizitatori, la care americanul obişnuit a putut vedea civilizaţia de lemn şi piatră din Maramureş în biserica ridicată între Capitoliu şi Washington Memorial. Evenimentul, bine acoperit de mass-media americană, a avut şi o mascotă: un copil afro-american pe genunchii unui olar modelînd o cană de lut şi ţinînd în mînă un evantai în culorile naţionale ale României pe care era scris „I am a fan of Romania". Festivalul *Folklife of Romania* a fost şi un splendid exemplu de multiculturalism – între cei 120 de artişti veniţi din România se aflau nemţi, unguri, evrei, într-o unitate spirituală care dă forţă culturii române în integritatea ei.

Ţară a paradoxurilor, România trebuie să-şi depăşească propriile clişee – de la fatalismul românului de a se mulţumi cu puţin, pe principiul *să aibă unde pune capul şi ce băga în gură*, la resemnarea *se poate şi mai rău*, faţă de atitudinea pozitivă americană, de exemplu, *oricînd se poate şi mai bine*. Suprarealistă în percepţia unora, ţară latină în majoritate, însă ortodoxă, ţară bogată cu oameni săraci, România are nu doar nevoie de timp pentru a-şi reveni din efectele celei mai dure dictaturi comuniste din Estul Europei, ci şi de aşteptarea şi atenţia lumii pentru valorile ei culturale. Căci acum, ca şi înainte, cultura reprezintă salvarea subterană şi poate pune România pe hartă prin ce are ea valabil şi competitiv.

New York, decembrie '99

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Olga MACHIN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti

Anul VIII
nr. 362
21-27 ianuarie 2000
16 pagini 3000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

TALENTUL CARE MANIPULEAZĂ

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Norbert DODILLE, Florin DUMITRESCU,
Adrian MIHALACHE, Ioana PÂRVULESCU, Pavel ŞUŞARĂ
– convorbire cu Cristian MANDEAL –

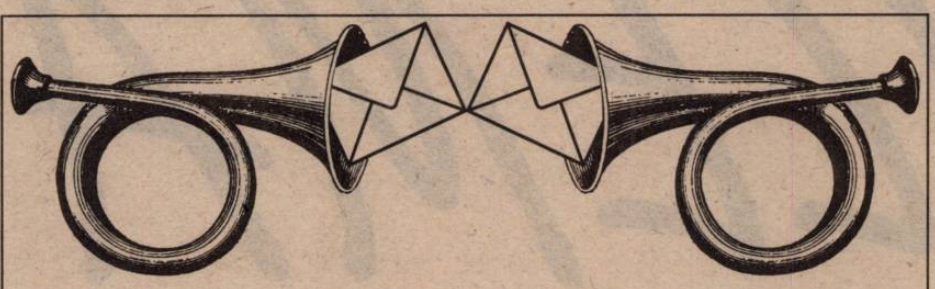

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 356 *(Greva studenţească)*

Opinii din SUA

1. De ce sînt proaste căminele?

Am fost student la Cluj şi din anul doi, cînd media mea a crescut destul de mare, am prins loc în Hasdeu. În Hasdeu este aproape ca în Grozăveşti şi în Hanoi. Spre deosebire de Grozăveşti, în Hasdeu nu sînt prea mulţi cîini comunitari. Probabil de aceea sînt atît de mulţi şobolani, omorîţi cu chiote de triumf cînd au ghinion. În Hanoi, după cum remarca recent primarul său, ce au lăsat întreg bombardamentele americane a distrus guvernul comunist, cînd a decis, galanton, să controleze chiriile.

Problema comună caselor din Hanoi şi camerelor din Hasdeu este că ele continuă să fie bunuri rare şi după ce guvernul dă ucaz că nu costă nimic. Dacă nu le raţionalizezi prin preţuri, va trebui să le raţionalizezi prin cozi, şpagă şi nervi. Nu este la fel de eficient. Cozile şi nervii studenţilor nu aduc nimănui nici un cîştig, şi prin urmare oferta de camere din cămin rămîne în cel mai bun caz fixă. „Cel mai bun caz“ înseamnă că se găsesc totuşi bani de undeva pentru întreţinerea a ceea ce există. Ceea ce nu se întîmplă în Hasdeu, Grozăveşti şi Hanoi. Uzura normală este accelerată de provizorat. Ca şi locatorii de gestiune în cazul hotelurilor, studenţii nu rămîn în aceeaşi cameră destul de mult pentru ca îmbunătăţirile durabile – mochetă, zugrăvit, mobilier etc. – să se justifice. Rezultatele sînt aceleaşi: şi hotelurile şi căminele arată ca naiba.

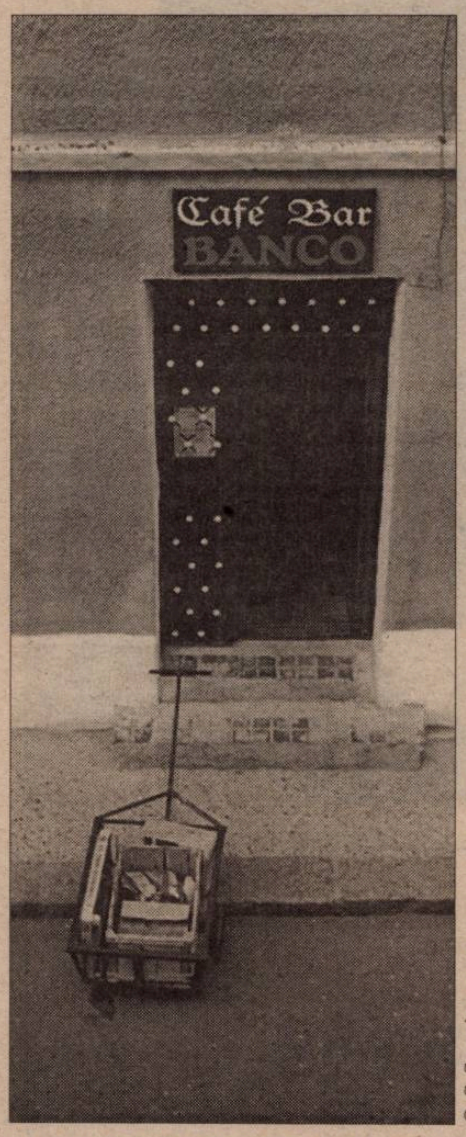

© S. Sacagiu

Soluţia este evidentă: preţuri libere şi proprietate privată. Capitalismul are particularitatea, prea lesne ignorată, că preţul de echilibru este împins în jos de concurenţa dintre producători, şi în sus de cea între consumatori. Prin urmare, pe o piaţă liberă a căminelor acestea ar fi atît de ieftine pe cît este de omeneşte posibil. Special pentru Cătălin Manole: motivul pentru care nimeni nu pune un bec în baie este simplu. Becurile din spaţiile comune sînt uşor de furat cînd cele din camere se ard. Problema nu există cînd înlocuirea becurilor arse oriunde în cămin este treaba administraţiei şi aceasta este privată.

2. Sînt studenţii săraci?

Sărăcia este un alt subiect pe care studenţii români par a refuza cu înverşunare să îl priceapă. Un om care se pregăteşte să intre într-o profesie bine plătită nu este sărac. Consumul său prezent poate fi mic, dar aceasta este pentru că el investeşte astăzi în posibilitatea de a consuma mult mîine. Luaţi doi tineri absolvenţi de liceu. Unul lucrează, unul studiază. Cel care lucrează are bani mai mulţi acum. Cel care studiază va avea bani mai mulţi în viitor. Cel care studiază nu este cu nimic mai îndreptăţit a cere reduceri de preţ în dreapta şi în stînga decît cel care lucrează. Dimpotrivă. Este indiscutabil că a studia este o afacere mai bună pentru un tînăr decît munca de jos, doar dacă nu cumva se întîmplă să studiezi filosofie, comunicare şi alte asemenea.

Povestea geniilor sărace, cărora învăţămîntul gratuit le dă o şansă, este înduioşătoare dar ascunde o realitate crudă. În România universităţilor gratuie locurile în universităţi sînt puţine, pentru că guvernul nu are bani de mai multe. Concurenţa este cruntă, şi pînă la un loc gratis, geniile sărace trebuie să cheltuiască o mică avere pe meditaţii. Şi o grămadă de tineri săraci, dar rezonabil de inteligenţi, pentru care studiile universitare ar fi o şansă de a scăpa onorabil de sărăcie, sînt lăsaţi pe dinafară. Consecinţele pentru dezvoltarea întregii ţări sînt însă mult mai dramatice. Dacă locurile în universităţi ar fi alocate prin preţuri libere, specializările potenţial mai valoroase (care aduc salarii mai mari în viitor) ar fi mai scumpe. Două rezultate s-ar vedea imediat. Primul ar fi că potenţialii studenţi ar şti la ce să se aştepte: ar vedea şi ar pricepe de ce taxele la pedagogie sînt de n ori mai mici decît la inginerie (aceasta din urmă aduce bani frumoşi dacă te muţi în America). Al doilea ar fi că specializările mai valoroase s-ar înmulţi. Am o teorie: România a pierdut enorm în ultimii 10 ani educînd ineficient de puţini informaticieni şi ingineri (doar cei mai isteţi dintre cei mai isteţi tineri) şi mult prea mulţi economişti (cu o concurenţă de 5-6 pe un loc, la facultăţile de ştiinţe economice au intrat tineri ineficient de inteligenţi care ar fi fost alocaţi mai bine dacă li s-ar fi dat şanse mai bune de intrare în inginerie sau informatică).

3. Ce se poate face acum?

Nu ştiu. Dar, în orice caz, comunismul în alocarea resurselor de educaţie este la fel de distrugător pentru studenţi şi pentru ţară ca şi comunismul în general. Studenţii ar trebui măcar să nu ceară şi mai mult.

Gabi HUIBER
SUA

Am fost student

1. Nu ştiu pentru ceilalţi ce a însemnat, dar pentru mine studenţia a fost perioada cînd îmi puteam exprima ideile în cel mai liber mod cu putinţă (puteam face toate năzbîtiile specifice vîrstei, mă puteam certa cu toţi de la Dumnezeu în jos... dar şi să citesc tot ceea ce îmi cădea în mînă şi să învăţ o mulţime de lucruri interesante). ERAM STUDENT.

Poate că după o săptămînă nu îţi poţi forma o părere integrală despre ceea ce înseamnă actuala viaţă de student. Dar poate că dl Gabor este „omul care crede doar în C.S.V.D.“ Cu toate că omiterea unei părţi din adevăr poate fi considerată o încercare de manipulare (inducere în e(o)roare) nu cred că aceasta a fost intenţia finală. Citind articolul domnului Gabor mi-am adus şi eu aminte de zilele cînd nu aveam ce mînca şi împrumutam de la vecini, de nopţile (din păcate nu la fel de numeroase ca ale colegilor) pierdute (oare?) prin baruri şi de multe alte lucruri pe care acum, cînd am intrat în subsistemul „productiv“ al societăţii ar trebui să le condamn. Şi totuşi mă bucur cînd văd studenţi care „se revoltă“. Revolta o înţelege fiecare în felul lui: grevă, beţie (interesantă asociere!), cîntat la chitară, discursuri prin baruri... Mi-ar părea rău să ajung să cred că există absolvent de facultate care să nu-şi amintească de cîteva lucruri mai „dubioase“ (chiar dacă este vorba de un „306“ sau de „familiaritatea de terasă“) care să nu-i aducă zîmbetul pe buze şi nostalgia în suflet.

2. Nici eu nu înţelegeam sistemul (era să zic REŢEAUA) în care funcţionează secretariatele şi, în general, sistemul de învăţămînt. Dar „am ieşit pe salariu“. La fel se întîmplă şi în viaţa post-studenţească. Ba chiar mai rău. În toate sistemele (învăţămînt, sanitar, mediatic, ba chiar şi în (era să zic mai ales) apărare şi biserică) se reflectă viaţa socială a românilor. Peste tot „se rezolvă“ totul (şi vă asigur că „licitaţia“ nu începe de la un buchet de flori). Cu alte cuvinte, şi din acest punct de vedere şcoala ne „pregăteşte“ pentru viaţă. Este tragic dar, din păcate, ADEVĂRAT.

Vă scriu aceste rînduri după numai doi ani de „zbatere“ între sisteme şi îi urez domnişoarei Anamaria (nr. 356, pag. 2, art. 2), dacă nu să schimbe sistemul de învăţămînt, atunci să păstreze cel puţin doi ani după absolvire „revolta“ ce se întrezăreşte printre rîndurile articolului.

P.S.: Nu îi iau apărarea domnului Gabor. Pur şi simplu asta simt (bine, rău?).

Cu stima cuvenită,

Mihai MONEANU
Arad

Rupte din viaţă

Copii şi studenţi

Un copil află, pe căi ocolite, că povestea cu Moş Crăciun e chiar o poveste, dar simte nevoia să audă şi confirmarea mamei, drept pentru care o întreabă. Aceasta, vrînd-nevrînd, neputînd să ocolească tragicul adevăr, îi confirmă bănuiala. Reacţia copilului e violentă şi printre plînsete, reuşeşte să-i arunce mamei cîteva cuvinte:

– L-ai omorît pe Moş Crăciun!

* * *

Un copil de 11 ani, întrebat cîţi ani are, răspunde:

– Am 11 ani de bătrîneţe.

* * *

Un alt copil al străzii. În metrou.

Faptul că unde întorci capul vezi pe cineva care îţi cere ceva, nu mai e o noutate pentru nimeni. Dar copilul ăsta m-a impresionat, m-a mirat şi m-a făcut să nu cobor în staţia la care ar fi trebuit. Probabil unii dintre voi l-aţi întîlnit (eu l-am văzut de două ori): e acel copil care pentru a primi un ban vine la călători (poate şi la tine) şi-i mîngîie pe mîini, pe haine sau chiar pe faţă. Pe un tînăr chiar l-a sărutat pe cap. Toţi ne-am distrat, iar copilul a primit, cu această ocazie, bani din mai multe părţi.

Oare cine l-a învăţat această tactică?

Şi oare cine i-a învăţat pe oameni să se ferească din calea mîngîierilor lui?

* * *

Sînt la o facultate din *România* (amănunt important în cele ce urmează). De stat (dacă vă spun asta, să nu credeţi că sînt masochistă!). Nu vreau să mă plîng nici de faptul că într-o săptămînă trebuie să „zbor“ în 5 locuri diferite ale Bucureştiului pentru a face cursurile şi seminariile (aşa mai cunoaşte omul locurile!), nici de timpul pierdut (şi în drum spre şi la cursuri), nici de Guvern, Minister sau sistem. Nu!

De fapt vreau să fac o invitaţie: dacă sînteţi adepţii lui Rousseau şi ai modelului de educaţie dorit de el, întoarcerea la natură, eu vă poftesc cu dragă inimă la unele cursuri pe care cu „mîndrie“ le frecventez.

Descriere: cîinii se plimbă printre bănci, profesorii vorbesc cînd cu ei, cînd cu noi, studenţii din faţa lor; cîte o studentă mai „sensibilă“ le dă de mîncare, iar unii – luaţi prin surprindere (ei fiind atenţi la informaţiile „vitale“ pe care le primesc) – mai scot cîte un ţipăt cînd cîte un cîine le trece pe la picioare.

Dar să nu credeţi că avem doar cîini! Nu, Doamne fereşte! Dacă ţi-e somn sau pur şi simplu eşti plictisit, îţi poţi lăsa capul pe spate pentru a admira zborul unor vrăbii ce şi-au făcut cuib sub unul din neoanele aferente sălii.

Să nu credeţi că mă plîng! Nu. Doar vă informez. Şi vorba aia, ar fi comic, dacă nu ar fi tragic!

Irina COZMA
studentă

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Valorile familiei (II)**
- **Naţionalismul de toate zilele**
- **A doua şansă**
- **Vulgaritatea**

Ucigătoarele aniversări

Dacă „demitizarea lui Eminescu“ nu e decît o inepţie, utilă deopotrivă celor care o cultivă şi celor care o combat, oficializarea şi instituţionalizarea lui *astăzi şi acum* nu fac decît să prelungească, şi încă sub degradata formă de ticuri senile, delirantele ceremonii aniversative din vremea ultimei dictaturi. Cînd, totuşi! (sper că nu sînt ultimul care îşi aminteşte), Eminescu nu era doar colonizat de activişti şi propagandişti habotnici din datorie, zeloşi în a i-l alătura pe Ceauşescu întru genialitate şi nemurire, ci şi un fel de simbolic scut împotriva acestora. Fie şi măcar pentru că de două ori pe an, în ianuarie şi în iunie, pe prima pagină a *României literare* se publica, şi nu fără mari, epice lupte cu „forurile“, fotografia *lui* şi nu a *tovarăşului*.

Dar, *după*, un deceniu *după*, la ce bun? Şi, mai ales, *de ce?* Este adevărat că, incontestabil element de noutate, *manifestările* de acum au fost, în destule locuri, parazitate şi de oamenii Bisericii, poate de bună credinţă, dar la fel de nelalocul lor precum este şi Teoctist în Academia Română. Cu Biserica,

© C. Bumbuţ

Eminescu nu are nimic în comun, aşa cum nu are nici cu Statul, nici cu Academia, nici cu Parlamentul. Silnică, anexarea în continuare a lui Eminescu de către oficiali şi oficialităţi nu e decît un act impur de vampirism.

Ar trebui, poate, scrisă cîndva lunga istorie a deposedării lui Eminescu de Eminescu, a prefacerii lui într-o cochilie vidă, în care au fost proiectate în timp cele mai sordide conţinuturi, de la naţionalismul antisemit de la începutul veacului la sumbrele mesianisme legionare şi de aici la cele două simulacre comuniste, al anilor '50 şi al epocii comunismului naţional, cînd i se atribuise pînă şi incredibila funcţie de Marx autohton, „de-al nostru, din Carpaţi“. Fiindcă veritabila discreditare a lui Eminescu – dacă el poate fi, într-adevăr, discreditat – este în primul rînd „opera“ celor care, sub cuvînt că-l preamăresc, n-au făcut decît să-l acopere de drojdii şi zaţuri în mod festiv, solemn şi protocolar.

De faţă la discursuri şi ceremonii, Eminescu ar fi murit răpus de fiecare nouă aniversare.

Mircea IORGULESCU

Marea îmbulzeală (II)

Pragul propriu-zis al „mileniului“ l-am petrecut la Budapesta. Aici, cadrul meditaţiilor retrospective şi speculaţiilor profetice a fost altul decît la Sofia, unul mult mai intim şi mai „la nivelul străzii“.

Din centrul oraşului, comparaţiile cu „micul Paris“ a ceea ce a vrut din capul locului să fie „marea Budapestă“ rămîn mai degrabă turistice; totul este diferit. Din cartierul în care am locuit, ele capătă însă un sens neaşteptat şi demn de reţinut.

Era un fost cartier ceferist, cu case tip, modeste, de genul celor din jurul fostei maternităţi „Griviţa“ sau al celor din Vatra Luminoasă. Situat într-o zonă liniştită a Budapestei, fostul cartier proletar se transformase în întregime într-unul locuit de *middle class*. Marii bogaţi locuiesc în altă parte. Aici, casele continuă să se asemene între ele, cu un nivel şi o curticică împrejur, respirînd însă bunăstare prin toate amenajările făcute. Nimic nu este precupeţit pentru a asigura „traiul dezmierdat“, după cum se exprimă amicul meu, fără ca ceva să fie însă ostentativ sau ieşit din comun. *Acestea sînt masele de contribuabili* – mai comentează amicul meu – şi, plimbîndu-te prin Budapesta, realizezi că aceştia sînt mulţi.

Aici intervine comparaţia. Cartierul unde locuiesc la Bucureşti este oarecum similar. Şi aici fosta mahala este pe cale să se transforme într-un cartier ce va fi, cu timpul, „rezidenţial“. Transformarea urmează însă altă traiectorie: noii proprietari dărîmă micile căsuţe şi, în locul lor, ridică adevărate palate, ostentative şi ieşite din comun. Apartenenţa la „clasa de mijloc“ ia forma „pagodizării“. Diferenţa nu este de mijloace, nici de standard şi, probabil, nici de gust. Ea se constituie mai degrabă ca o metaforă urbanistică a unei opţiuni diferite: pentru unii a fi „clasă de mijloc“ înseamnă *a trăi bine cu toţii*, pentru alţii *a trăi mai bine decît ceilalţi*.

Pe firul metaforei, aceasta îmi aduce aminte de o parabolă vag orientală a Paradisului şi Infernului. Se zice că în iad oamenii stau cu toţii în jurul unei mese imense, plină cu toate bunătăţile văzute şi nevăzute. Stau şi gem disperaţi, căci mîinile anchilozate nu le permit să ducă mîncarea la gură. Se mai zice apoi că raiul este exact la fel, doar că aici oamenii, cu aceleaşi mîini anchilozate care nu se pot îndoi pînă la propria lor gură, oferă de mîncare celor din faţa lor, îndestulîndu-se astfel cu toţii din masa îmbelşugată.

Dincolo de contexte şi istorie, diferenţele dintre ţările în tranziţie sînt, în mare parte cel puţin, de genul celor dintre raiul şi iadul din parabolă. Individualismul poate deschide porţile raiului (atîta cît este el) doar cînd devine asociativ, mutual, raţional interesat de cel din faţa sa. Redus la „ce vrea muşchii mei“, el rămîne infernal. Paradisul de piaţă nu este decît un iad raţionalizat.

Cursa pentru „economia de piaţă“ şi celelalte lumi promise devine astfel şi ea una „infernală“ în măsura în care rămîne o luptă a fiecăruia împotriva tuturor. „Pagodizarea“ ţării, ca expresie palpabilă a reuşitei individuale, este astfel un semn la fel de palpabil al eşecului colectiv.

Purgatoriul tranziţiei nu este o îmbulzeală feroce spre paradisul de *acolo*, ci o reamenajare a iadului de *aici*. Ca şi Europa, paradisul nu există „în altă parte“, ca staţie terminus a unui tramvai numit dorinţă!

Vintilă MIHĂILESCU

Consensul disperării

Înainte de a fi un vis frumos de unitate şi pace continentală, Uniunea Europeană este un construct birocratic de care mulţi europeni se tem. Schimbarea majoră implicată în ratificarea tratatului de la Maastricht naşte temeri adînci, mulţi cetăţeni europeni se întreabă de ce este nevoie de o asemenea transformare fără precedent. Chiar în Parlamentul European există un grup numit „Europa democraţiilor şi diversităţilor“, în fapt, gruparea parlamentară anti-europeană a celor care se împotrivesc direcţiei în care se îndreaptă uniunea. Marea Britanie a privit mult timp cu reticenţă acest proces, aproape două decenii euro-scepticismul doamnei Thatcher a fost politică de stat, în Franţa referendumul asupra tratatului de la Maastricht a avut un rezultat pozitiv cu mai puţin de un procent, norvegienii au refuzat în două rînduri tot prin referendum integrarea mult visată de români.

Aceste temeri şi confruntări sînt semne ale unui spaţiu public matur. Un spaţiu în care diversitatea opiniilor, contestarea de către unii a propunerilor altora denotă normalitate. În România toţi visăm la normalitate. Dar sentimentul dominant este cel al crizei, sîntem convinşi că trăim vremuri de o nemernicie fără precedent, şi de aici disperarea. Pentru români, Uniunea Europeană este în primul rînd o speranţă, este simbolul unei lumi prospere şi stabile, imaginea traiului îmbelşugat pe care şi-l doresc cu toţii.

Ce mirat trebuie să fi rămas Romano Prodi, şef al Comisiei, cea mai contestată instituţie a Uniunii Europene, învăţat cu criticile şi cu bătălia pe care trebuie să o ducă pentru a-şi convinge concetăţenii, de consensul general pe care românii îl manifestă.

Deşi îmbucurător pentru un euro-optimist ce sînt, acum consensul nu arată normalitate, ci disperare. Este o proiectare a neputinţei pe care ne-o percepem: convinşi că nu putem cu propriile puteri, aşteptăm miracolul din exterior.

Şi consensul născut din disperare al românilor este cuvînt de ordine pentru politicieni. Cine ar avea curajul să ia o poziţie contrară? A fi gratulat cu epitetul de duşman al integrării, adică al poporului, indiferent de ce fel de argumente ai aduce, ar fi un pericol fatal pentru viitorul electoral.

Cele douăzeci şi patru de ore pe care le-a petrecut Romano Prodi în România au adus înţelegere între politicieni şi o pace efemeră cu sindicatele. În timpul unui ritual ce a durat o jumătate de oră, toţi şefii de partide şi-au declarat devotamentul pentru cauză şi apoi au făcut declaraţii sfo-

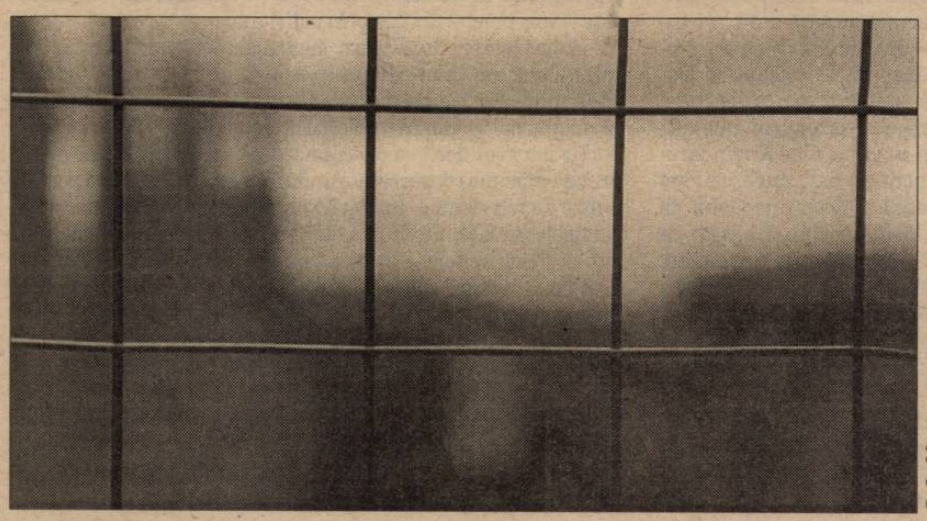

© L. Muntean

răitoare presei. Doar venerabilul domn Diaconescu, cu sinceritatea-i dezarmantă, s-a mirat: „Ce să spui în trei minute?!“. Chiar şi Corneliu Vadim Tudor a uitat de amiciţia cu fanaticul anti-european Le Pen şi şi-a declarat entuziasmul comparîndu-l pe birocratul Prodi cu revoluţionarul Garibaldi.

Cu ocazia inspecţiei, politicienii şi presa şi-au amintit de comisiile numite „Verheugen“ care au fost înfiinţate de Radu Vasile şi de care se uitase între timp, deşi pe 15 martie trebuie să prezinte o strategie pe termen mediu.

Dincolo de criza politică, justificări şi învinovăţiri reciproce, acest fapt arată o lipsă profundă. Nu avem oamenii care să ştie, pe lîngă filosofia integrării, şi modul concret în care funcţionează respectivele mecanisme. Pe de altă parte, acordul elitei politice româneşti funcţionează numai cu ocazia vizitelor, nu s-a ajuns la un acord privind adoptarea rapidă a legilor care ţin de *acquis*-ul comunitar. Dacă ne gîndim şi la faptul că *acquis* este atît de greu de tradus pentru că pe lîngă adoptarea legislaţiei mai presupune şi măsuri de implementare, consensul permanent al elitei politice asupra problematicii europene se dovedeşte a fi o iluzie.

După ce coaliţia a ajuns cu greu la un acord privind numele negociatorului-şef, PDSR se plînge că nu a fost consultat şi declară că îl va schimba imediat ce vine la putere.

La toate acestea se mai adaugă şi problema instituţională. Pînă acum a funcţionat Departamentul Integrării Europene, care nu avea atribuţii clare, se bătea cap în cap uneori cu Ministerul Afacerilor Externe, iar departamentele de integrare din celelalte ministere funcţionau haotic. România a început reforma instituţională în domeniu odată cu negocierile, căruţa se repară din mers. Ne facem astfel o idee asupra modului mai curînd pe bîjbîite în care se va face integrarea.

Şi dacă acordul funcţionează numai în timpul vizitelor de inspecţie, poate se va gîndi Uniunea Europeană să numească un comisar responsabil cu vizitele în România.

Cristian GHINEA

Statul de drept

Noi şi dosarele noastre (II)

Spuneam săptămîna trecută că Legea nr. 187/1999 privind accesul la propriul dosar şi deconspirarea securităţii ca poliţie politică m-a dezamăgit puţin (pentru că nu este o Lege a lustraţiei) şi m-a făcut să fiu sceptic în privinţa efectelor ei sociale. Aşteptam de mult o astfel de lege şi aşteptam mult de la o astfel de lege. Vorbeam săptămîna trecută despre dezamăgire; acum este rîndul scepticismului.

Juriştii ştiu că o lege poate fi citită în mai multe feluri. Una este, de pildă, lectura celui care *aplică* legea. Este o lectură care urmăreşte, întîi, congruenţa dintre ipoteza legii şi fapta socială dedusă aprecierii juridice şi, apoi, dacă congurenţa există, se identifică reacţia formală a sistemului social. Altă lectură are cercetătorul legii, cel care vrea să înţeleagă o lege prin raportarea ei la ceea ce îi este imediat exterior (întreaga legislaţie) dar şi prin scopul, miza legii. Cu alte cuvinte, întrebarea care susţine o asemenea lectură este: ce a urmărit legiuitorul prin această legiferare? Ce a urmărit legiuitorul prin Legea nr. 187/1999?

O asemenea lege, prin care se asigură fiecăruia exercitarea dreptului de acces la propriul dosar de securitate şi a dreptului de a şti în ce raport s-au aflat demnitarii şi înalţii funcţionari publici cu fosta poliţie politică, era de mult cerută de segmentele responsabile ale societăţii noastre civile. Este vorba, deci, despre o lege care îşi propune să limpezească climatul social şi politic românesc prin identificarea precisă a colaboraţioniştilor. Asupra necesităţii ei nu voi mai insista; au fost atîtea dezbateri şi campanii care au evidenţiat atîtea argumente, încît apariţia legii părea normală, firească oricărui om de bună credinţă. Nefirească şi anormală a fost imensa întîrziere de unde rezultă şi marele handicap al acestei legi.

În România totul este suspect, nu poţi crede în nimic, incertitudinea este trăsătura majoră a realităţii. Primul inamic al Legii nr. 187/1999 este, deci, **suspiciunea**. Eu unul nu mai pot avea încredere în datele şi informaţiile stocate în arhiva fostei securităţii. În 10 ani, orice putea fi modificat, falsificat sau pur şi simplu sustras din acele arhive. Să nu uităm că, ani de zile, informaţii din arhiva fostei securităţi, dată în custodie SRI, au putut fi citite pe larg, mai ales în anumite publicaţii. Deşi arhiva a rămas, legalmente, secretă, în fapt ea a fost gestionată fie iresponsabil (neglijenţe de tip Berevoieşti), fie complicitar (apariţia anumitor documente în anumite publicaţii), fie diabolic (poate că imaginea de arhivă mincinoasă, contrafăcută a fost premeditat construită pentru a spulbera orice certitudine cu privire la reţeaua poliţiei politice). În orice caz, ştim sigur că am trăit timpuri în care era cel puţin plauzibilă o acţiune de alterare a informaţiilor aflate în acele faimoase dosare din acea teribilă arhivă. Sînt sigur că aproape toţi cei care îşi vor regăsi numele printre colaboraţionişti vor protesta invocînd falsitatea probelor care îi incriminează. Nu vom putea distinge între dracul care îşi exhibă angelitatea şi îngerul diabolizat fraudulos.

Al doilea inamic al Legii este **nepăsarea**. În acest caz, nu înţeleg nepăsarea ca lipsă de interes. Interes pentru numele delatorilor ca şi pentru cele aflate în propriul dosar există fără nici o îndoială. Numai că este un interes facil, ca acela care te animă cînd citeşti prin reviste ce a mai făcut actorul tău preferat, este un interes asemănător celui care produce bîrfa. Sigur că toată lumea vrea să ştie cine alimenta securitatea cu informaţii, dar nu pentru a le cere socoteală, nu pentru a le arăta dispreţul, nici măcar pentru a limpezi istorii personale nebuloase ci, pur şi simplu, pentru că s-a vorbit atît de mult despre ei şi ticăloşia lor încît au devenit figuri interesante. Nimic etic şi nimic justiţiar în interesul pe care compatrioţii mei îl au în legătură cu dosarele securităţii. În mică măsură, există şi oameni interesaţi de conţinutul dosarelor pentru motive private. Trebuie ştiut ce scrie acolo pentru că trebuie demolat un adversar sau trebuie şantajat un partener. Acesta este maximum de interes pe care românul îl are în legătură cu dosarele securităţii. Românul uită repede şi iartă şi mai repede, chiar înainte de a fi uitat. Inerţia etică a românului poate arunca această lege, care are o miză istorică, printre detaliile unui cotidian policrom. Rodul activităţii Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (CNSAS) poate fi doar subiect de tacla.

Dar, poate, cel mai perfid inamic al Legii este **patriotismul de tip ceauşist**. Sper să nu asist la transformarea listei colaboratorilor securităţii din ceea ce este, adică o listă a ruşinii şi a destinelor mutilate, într-o listă a patrioţilor, a bunilor români, a celor care şi-au servit cu onoare ţara. Am mai auzit voci care explicau patriotismul securităţii fără, totuşi, să explice cum poţi fi patriot terorizînd propriul popor şi ucigînd compatrioţi. Pericolul e mare, pentru că în România există şi oamenii dispuşi să facă această oribilă răstălmăcire, există şi canalele de informare dispuse să complicteze şi, vai!, există şi oamenii gata să creadă. Respingerea candidaturii dlui Patapievici la Colegiul CNSAS este o dovadă vie şi recentă a felului în care bisturiul neiertător al patriotismului operează în unele minţi tulburi.

Sever VOINESCU

S A T U L

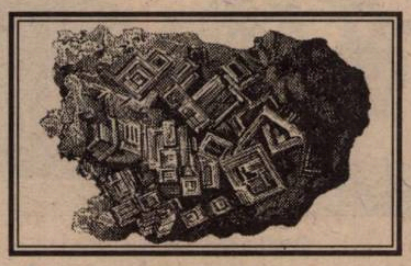

G L O B A L

De 15 ianuarie

Timp de cîteva zile înainte de 15 ianuarie, mass-media din România n-au văzut în faţa ochilor altceva decît cutremur. Cuprinşi de frenezie şi munciţi de responsabilitatea faţă de naţie, mulţi gazetari români s-au întrecut în a-i avertiza pe compatrioţi, reluînd prezicerile unui profesoraş oarecare, că va fi un cutremur de proporţii. Aceasta este principala ocupaţiune a multor mînuitori de condei din patria noastră: să atragă atenţia opiniei publice, să tragă semnale de alarmă, să-şi asigure un viitor în care vor putea spune „eu mi-am făcut datoria, am avertizat...“. Nu a fost prima „prevestire mediatizată“ de acest fel. În vara anului trecut, ziarul *Libertatea* mai anunţase un cutremur, spre indignarea suratelor de presă şi a cititorilor (dar cît durează o indignare în România?). Acum însă mediatizarea prezicerii a căpătat proporţiile unui adevărat fenomen, iar mijloacele n-au fost economisite. Modestul personaj prezicător a fost ultramediatizat, ba chiar confruntat cu oamenii de ştiinţă, în direct şi la ore de vîrf, din dorinţa de a face lumină asupra cazului. Lumină nu s-a făcut, pentru că oamenii de ştiinţă, tocmai în virtutea pregătirii şi gîndirii lor de tip ştiinţific, n-au putut spune nici că da, nici că ba: un cutremur se poate produce oricînd. Ceea ce au putut face fizicienii a fost doar o corecţie a *modului* de a trata subiectul, aducîndu-l din sfera prevestirilor catastrofice în planul discuţiei sobre, la rece. Dar aducerea lor în spaţiul public în ultima clipă, pentru a scoate piatra aruncată în baltă de prezicătorul Vergil Hîncu, e un fel de a trata ştiinţa ca o anexă a vrăjitoarelor şi a spiritelor paranormale. În rest, nu s-a întîmplat nimic. Societatea noastră şubredă nu reacţionează la *difuzarea de ştiri false*, aşa încît nu am auzit ca vreunul dintre ziarele care au popularizat prevestirile cutremurologului de ocazie să-şi fi pierdut credibilitatea.

În aceeaşi zi de 15 ianuarie, a fost sărbătorit Mihai Eminescu. Faptul că o societate îşi omagiază unul dintre spiritele ilustre este cît se poate de firesc. Formele de manifestare a omagiilor spun însă multe despre acea societate. Mass-media au reflectat, pe de o parte, diferitele activităţi care au avut loc. Trecem peste detaliul că acestea au fost numite uneori *comemorative* cînd, de fapt, era vorba despre o *aniversare*. La toate manifestările oficiale s-au rostit discursuri, s-au depus coroane de flori şi s-au ţinut slujbe de pomenire. Discursurile erau inevitabile (mai ales din partea politicienilor, pentru care Eminescu poate fi oricînd un bun companion electoral). Dar coroanele de flori şi slujbele de pomenire, la o *aniversare a zilei de naştere*, ţin de un protocol mai greu de priceput. Pe de altă parte, presa a convocat să se pronunţe asupra subiectului intelectuali, scriitori, critici literari. Editorialiştii neamului n-au stat nici ei degeaba: într-o emisiune pe TVR2, am putut lua cunoştinţă de viziunea domnilor Ion Cristoiu şi Cristian Tudor Popescu asupra lui Mihai Eminescu. În unele ziare am putut citi lucruri interesante, în altele clişee; după puteri şi după inspiraţie, ziariştii au vorbit, iarăşi, de „o sărbătoare de suflet şi de simţire românească“ sau de „sfîntul Eminescu“ ori s-au străduit să găsească formule mai puţin uzate. Intrat pe mîna mass-media, *subiectul* Eminescu devine un spaţiu în care orice opinie devine posibilă, dar în care sfîrşim prin a vorbi mai puţin despre el şi mai mult, mult mai mult, despre noi înşine, cu păcatele şi îngustimile noastre. Aşa încît şi în evocarea lui Eminescu a plutit adesea un duh misticoid şi superstiţios, plin de o cucernicie de ocazie, de solemnităţi de-o clipă, mai bine sau mai prost jucate, şi de un festivism la care nu ne mai obligă nimeni, dar în care ne refugiem cu toate ale noastre. Apoi, ne reluăm liniştiţi ciorovăielile de toate zilele, mediatizăm tot, ne sfinţim biletele de Bingo şi aşteptăm să mai vedem ce zic prezicătorii şi mama Omida. Şi aşa mai departe.

Mircea VASILESCU

P.S.: Din 17 ianuarie, la PRO TV „se bate miezul nopţii“. Un minut pe zi, actori iluştri recită din Eminescu în secvenţe realizate de mari regizori. Începutul a fost foarte bun, cu Marin Moraru spunînd *De vorbiţi, mă fac că n-aud*. Firesc şi cu meşteşug, un post de televiziune căruia i se reproşează că e comercial ne aminteşte că Eminescu trebuie, înainte de toate, citit şi recitit. Dacă se poate, în fiecare zi.

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Ion Bogdan LEFTER

critic literar

„...şi tot ce e rău.“ Cenzura „Anului Eminescu“

15 ianuarie. Se deschide „Anul 2000 – Anul Eminescu“. De fapt, s-a deschis deja de cîteva zile: simpozioane, spectacole de poezie, depuneri de coroane la Cimitirul Bellu. Dar pe 15 are loc „deschiderea oficială“, cu manifestări omagiale în toată ţara, plus Republica Moldova. Pretutindeni – atmosferă pioasă, cuvîntări metaforizante, flori, recitări, cîntece. Pornit de la Bucureşti, a ajuns la Botoşani chiar şi un tren special, purtător de personalităţi publice şi artişti emoţionaţi de scurgerea unui secol şi jumătate de la naşterea geniului naţional: un adevărat „tren Eminescu“, după ce, cu cîtva timp în urmă, Intercity-ul Bucureşti-Iaşi fusese botezat – premonitoriu – cu numele poetului.

Sîmbătă 15 ianuarie 2000. Se inaugurează „Anul Eminescu“ şi la Televiziunea Română. Am plăcerea, cinstea şi onoarea să fiu invitat la emisiunea care deschide balul: săptămînala „ART-MANIA“, consacrată de astă-dată „poetului naţional“. Filmăm – de fapt – dinainte. Echipa de producţie, adică Mihaela Cristea, Ruxandra Garofeanu şi Daniela Zeca, a pregătit o serie de scurte filme, interviuri, reportaje pe teme eminesciene. Între ele, vorbim noi, invitaţii din studio, Alexandru Condeescu şi cu mine, plus Florin Iaru, prezentatorul emisiunii. La un moment dat, după ce vine vorba despre gazetăria lui Eminescu şi despre modelul de conştiinţă pe care ea ni l-ar fi oferit, simt nevoia să adaug, ca simplu semnal de delimitare, fără să mai intru în detaliile controversate ale chestiunii, următoarele: „Dacă e vorba despre gazetăria lui, totuşi e bine în orice împrejurare să spunem că, prin opera lui publicistică, Eminescu a arătat şi tot ce e bun în implicarea unui intelectual de vîrf în viaţa publică, în dezbaterea publică, *şi tot ce e rău.*“ Neconvenţională, cum îşi doriseră realizatorii, întreaga emisiune rămîne – firește – foarte elogioasă, ca la un centenar şi jumătate de la naşterea poetului. Undeva, la capătul unei mici discuţii despre mult-comentatul număr la temă al *Dilemei*, Florin Iaru mă întreabă zîmbitor, spre risipirea confuziilor, dacă îmi place poezia lui Eminescu. Răspund – cum altfel? – că da, că foarte mult! În fine, minutele de filmare se epuizează, cameramanii dispar, sunetistul îşi recuperează microfoanele, ne salutăm, plecăm.

Aşadar, sîmbătă 15 ianuarie 2000. Deschid televizorul, urmăresc emisiunea noastră de inaugurare a „Anului Eminescu“ la „România 1“. Ajungem la momentul cu gazetăria poetului, Alexandru Condeescu spune ce spusese şi la filmare, eu încep să adaug fraza transcrisă mai sus, *însă ultimele cuvinte – „şi tot ce e rău“ – au dispărut!* Pronunţia rămîne în aer, ca după o virgulă, iar intervenţia mea, care nu vroia decît să arate că elogiul necondiţionat al publicisticii eminesciene e nesănătos, se transformă într-un... elogiu necondiţionat! Operaţiunea se numeşte – nu-i aşa?! – cenzură, iar rezultatul este – vezi bine! – un fals prin omisiune.

Asta-i tot! Nu mare lucru: semnalarea dispariţiei unui detaliu. Dacă am ţinut să pun istorioara pe hîrtie nu e pentru ca să „protestez“ împotriva celor care m-au cenzurat. Bănuiesc că, mereu sub presiunea obiecţiilor de tot felul, echipa de producţie n-a vrut decît să evite cine-ştie-ce mari probleme de la prima emisiune consacrată „Anului Eminescu“ de către postul public de televiziune. Împotriva acelui gen de probleme scriu rîndurile de faţă: pentru că, dacă redactorii TVR se tem – şi ştiu ei de ce se tem – de consecinţele pe care ar putea să le aibă cinci cuvinte spuse pe micul ecran, atunci înseamnă că naţionalismul românesc de azi e un pericol real şi mai înseamnă că „Anul Eminescu“ n-a sosit în cea mai senină atmosferă socio-culturală posibilă. Sper din toată inima să n-am dreptate, însă tare mă tem că în lunile următoare, sub alibiul celebrării „Luceafărului nepereche“, îi vom revedea în plină acţiune pe agresivii gardieni ai miturilor naţionale. Extraordinarul poet şi om liber Eminescu – folosit pentru a limita libertatea de gîndire şi de exprimare! Ce tristeţe!...

Poveşti suprapuse

În corul lamentaţiilor

– replică d-lui Florin CONSTANTINIU –

(urmare din numărul trecut)

Aşadar, domnule Constantiniu, mi se pare că dihotomia dvs. este atît de perfectă încît dă impresia artificialului: de o parte este americanul Holbrooke, bănuit că i-ar urî pe sîrbi, de cealaltă sînt cecenii (care rezistă ruşilor) şi sîrbii înşişi (*„stenicul şi luminosul exemplu al unui popor brav“, „onoare lor!“* – scrieţi). OK, aş spune. Eu unul nu mor de grija americanilor (şi aş sfătui pe nimeni să nu moară, pentru că ei se descurcă binişor şi fără asta), în timp ce de sîrbi *chiar îmi pasă*, din trei motive: o dată, din acea solidaritate ce ar trebui să ne lege de toţi vecinii noştri, cu care împărţim o bucată de Europă şi secole de istorie; apoi (am mai spus-o) din raţiuni subiective, ce ţin de *blugii* adolescenţei, de *Vegeta* prînzurilor în familie sau de programele de televiziune care-mi dădeau posibilitatea, din România anilor '80, să văd ecranizarea lui *1984* după Orwell. Dar mai ales îmi pasă de sîrbi din perspectiva teribilului ghinion pe care acest neam îl are acum: într-un deceniu în care, de la Sofia la Praga, *Estul* se apropie de Europa, numai Serbiei îi fu dat să intre în glaciaţiune, depărtîndu-se.

Totuşi, mă surprindeţi scriind că *„sîrbii şi cecenii sînt un prilej de reflecţie pentru noi, românii. Îmi pare rău să constat că, dacă ne comparăm (...) ajungem să acceptăm formula (...) de «popor de mămăligă». Aş spune de mămăligă cu lapte, căci (...) sîntem ca mămăliga muiată în lapte, moale, gata să-şi piardă consistenţa“*. Nu vă ascund că mesajul, în această formă, mi se pare dezamăgitor. Repet, dezamăgitor. Să nu existe, oare, şi o altă glorie decît cea a războinicului? Pentru a ne recăpăta respectul de sine ar trebui, obligat, să ne luăm la trîntă cu vreo mare putere? Să nu existe şi o glorie, banală, a muncii, a competiţiei? Sînt elveţienii sau cehii, azi, mai puţin *glorioşi* decît cecenii (sau decît Arkan)? Este, oare, de invidiat starea Serbiei, obţinută cu preţul „gloriei“ (ruinătoare) pe care „inteligentul, fermecătorul şi lunecosul“ Miloşevici (citez din Holbooke) a preferat-o?

Apoi: în privinţa istoriei recente, chiar credeţi că are acoperire clişeul *România – mămăligă – (non)explozie?* De ce nu recunoaştem că ultimul act al dramei a început la noi tocmai prin retragerea Armatei Roşii în 1958 – un *mare succes* pentru Ghiţă Dej şi o *capcană*, pe termen lung, pentru România? Dacă în anii '70-'80 cehii, polonezii sau ungurii îşi percepeau partidul comunist ca fiind simbolul ocupării (armate şi ideologice) de către ruşi, la noi (ca şi în Iugoslavia sau Albania) partidul era tocmai *apărătorul independenţei*, iar liderii săi erau „lideri naţionali“. Nu putem, oare, explica pasivitatea (neinspiraţii spun „laşitatea“) românilor şi prin cacialmaua numită *naţional-comunism* pe care Ceauşescu ne-a făcut s-o înghiţim (şi pe care unii o mai digeră şi azi)? În 1968, cetăţeanul mediu era gata să lupte pentru Ceauşescu şi pentru România (iar revelaţiile britanice din *The Observer* – 9 ian. a.c. – ne arată că *magia independentei Românii* era contagioasă; în acelaşi timp, în Polonia, tatăl lui Adam Michnik îşi vizita fiul la închisoare şi-i spunea: *„Ce om acest Ceauşescu! Ce noroc de România cu un asemenea conducător!“*). A fi, apoi, împotriva lui Ceauşescu însemna *a fi cu ruşii*, împotriva României! Non-explozia mămăligii noastre se trage şi de aici, din această trişerie a *naţional-comunismului* care ne-a făcut să credem, preţ de o clipă din timpul istoriei, că partidul *nostru* comunist ar putea fi altceva decît mlaştina comunistă în genere.

Şi că am crezut-o odată nu ar fi foarte grav. Grav e că multe din fobiile noastre de azi se trag tot din acest tipar mental. Cred că mai vedeţi, d-le profesor (printre oamenii cu care vorbim, pe la lansările de carte la care participăm, la emisiunile tv prin care ne popularizăm), purtători ai acestui „virus“. Ei pot spune cît vor că în faţa lui Verheugen *et comp.* sîntem ca mămăliga etc.; dar noi făcînd-o, intrăm în *corul lamentaţiilor sterpe* – şi nu sînt convins că asta-i datorăm României.

(finalul, săptămîna viitoare)

Adrian CIOROIANU

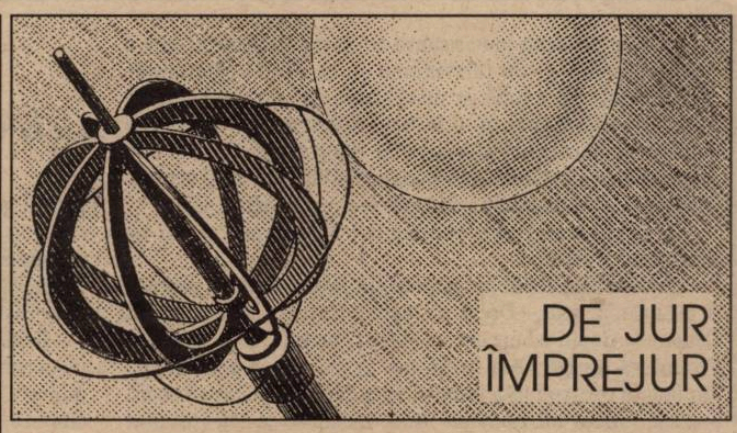

Procese

Salvat de la înec, Elian Gonzalez (6 ani) a devenit subiectul unui scandal internaţional; împreună cu un grup de cubanezi, printre care era şi mama lui, încerca să pătrundă ilegal în Statele Unite. Barca s-a scufundat şi aproape toţi cei îmbarcaţi au murit. În Cuba manifestaţii de stradă (50.000 de participanţi) cer revenirea copilului acasă, lîngă tatăl lui care îl iubeşte; în Statele Unite, puternica comunitate americano-cubaneză a cerut prin manifestaţii la fel de zgomotoase (100 de arestări) ca el să rămână lîngă unchii lui din Miami, aşa cum ar fi dorit mama lui, moartă în naufragiu. Părinţii lui Elian sînt divorţaţi din 1995, dar tatăl lui a putut dovedi autorităţilor de imigraţie că s-a ocupat, moral şi material, de educaţia copilului său şi legea americană favorizează legătura dintre copil şi părinţii săi biologici: administraţia a decis ca micuţul să se întoarcă în Cuba. Importanţa votului cubano-american în statul Florida a provocat politizarea cazului. Guvernatorul de Texas, George W. Bush, şi senatorul John McCain (republicani) au criticat decizia administraţiei; democraţii Al Gore şi Bill Bradley au apărat-o. Dacă serviciul de imigrări va face pasul următor şi-l va expulza cu forţa pe băiat, unii candidaţi vor avea de suferit. Bătălia continuă, a fost adusă în faţa justiţiei, şi Elian este vizitat, în fiecare zi, de cel puţin un post de televiziune. La Disneyworld a ezitat să se urce pe un vaporaş.

Un băiat din China, Uguyen Trinley Dorje, 15 ani, a făcut, în toiul iernii, în condiţii precare, un drum de aproximativ 1.450 de km, prin munţi, din Tibet pînă în India. El ocupă cel de al treilea loc, în ordine ierarhică, din secta budistă, singura persoană recunoscută ca atare şi de guvernul chinez şi de Dalai Lama. În China nu s-a comentat mai nimic despre această plecare, sperînd probabil că, departe de public, se va putea obţine un compromis. În India nu s-a auzit încă nimic despre azil, dar, în conversaţiile private, autorităţile spun că e puţin probabil ca băiatul să fie trimis de unde a venit, împotriva voinţei lui.

Guvernul turc a suspendat executarea sentinţei de condamnare la moarte pronunţate împotriva lui Abdullah Ocalan, liderul gherilei kurde, pînă cînd nu se va pronunţa apelul la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. În acord cu Constituţia, dar în dezacord cu legislaţia europeană, Ocalan este condamnat pentru zecile de mii de morţi din atacurile surpriză ale „armatei“ sale care luptă pentru independenţă. Între presiunea islamică şi cea kurdă, guvernul temporizează în perspectiva tratativelor cu UE. Puterea judecătorească are de aşteptat.

Tot la justiţia Uniunii Europene a apelat şi Egon Krenz, ultimul şef – de cîteva săptămîni – al statului şi partidului comunist din Germania de Est. În închisoarea din Hakenfelde, el şi-a început executarea sentinţei, de şase ani şi jumătate, pentru crimele înfăptuite, din ordinul său, la Zidul Berlinului. Krenz a contestat procesul ca şi sentinţa, considerîndu-le o răzbunare politică şi a făcut o plîngere, în acest sens, la Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg. E puţin probabil că situaţia lui va fi examinată înainte de sfîrşitul anului. Pînă atunci, el stă în puşcărie, unde se bucură de un regim de semi-libertate.

Anunţul ministrului de Justiţie britanic prin care s-a aflat că Pinochet este incapabil, din motive medicale, să facă faţă unui proces, a pus capăt unei aşteptări de 15 luni. Reîntoarcerea în Chile nu este o victorie, nici pentru fostul şef al statului, nici pentru partizanii lui. A plecat cu toate onorurile, s-ar întoarce ca o figură jalnică, senil cu certificat, incapabil să răspundă acuzaţiilor. După Spania, Franţa, Belgia şi Elveţia au cerut punerea lui sub acuzare, pentru crime împotriva unor cetăţeni aparţinînd respectivelor ţări. Cei care au avut de suferit în timpul dictaturii şi familiile celor dispăruţi au puternice suspiciuni cu privire la certitudinile buletinului medical. Guvernul chilian susţine că sînt reunite condiţiile pentru judecarea lui în ţara unde s-au petrecut faptele incriminate. E puţin probabil ca noul preşedinte, ales cu o majoritate nesemnificativă, confruntat cu grelele probleme ale prezentului, să dorească într-adevăr să deschidă dosarele trecutului.

Nu lecţiile lipsesc, ci elevii dispuşi să-şi ia notiţe. Pe 6 ianuarie, aproape fix la 21 de ani după ce a fost răsturnat regimul khmerilor roşii, care a provocat 1-2 milioane de morţi, guvernul cambodgian a aprobat proiectul de propunere pentru un proces, fără implicarea autorităţilor internaţionale. O echipă ONU va discuta proiectul şi apoi vor fi dezbateri parlamentare. Dar Naţiunile Unite, după ce şi-au asumat răspunderea pentru democratizarea Cambodgiei, se îndoiesc că standardele justiţiei de la Pnom-Penh vor fi corespunzătoare: se spune că sistemul judiciar este slab, corupt şi supus presiunilor politice. Şi pentru că guvernul nu doreşte ca acest proces să distrugă fragilul echilibru intern, se bănuieşte că aliaţii actualului lider, Hun Sen, vor beneficia de imunitate. Pe de altă parte, nici Occidentul nu are mîinile curate în povestea ascensiunii şi menţinerii la putere a khmerilor roşii. Ei erau nişte criminali, dar au fost susţinuţi de democraţiile occidentale.

Chiar dacă nu garantează dreptatea, justiţia asigură amînarea, ceea ce şi doreşte puterea politică, în situaţii confuze. Duşmanii lui Arkan, om de afaceri, gangster sau haiduc, şeful paramilitarilor sîrbi, acuzat pentru crime de război de Tribunalul Internaţional de la Haga, n-au avut răbdare. Au executat sentinţa.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Greşelile „celor mari“

Coborîrea de pe soclu a statuii lui Kohl, maiestuosul „cancelar al unificării“ are pentru partidul său, Uniunea Creştin-Democrată, o consecinţă directă: rivalii săi politici, social-democraţii lui Schröder, pînă mai ieri într-un declin ce părea ireversibil, au căpătat un suflu nou. În politică se cîştigă şi pe greşeala adversarului. După ce a admis că s-au primit la casieria partidului, din partea unor oameni de afaceri, contribuţii băneşti netrecute în registre, Kohl refuză să dezvăluie numele donatorilor, ca să nu-şi calce cuvîntul de onoare, promisiunea făcută de a păstra secretul tranzacţiilor. Trebuie menţionat că în Germania sistemul asigură o remuneraţie mai mult decît convenabilă aleşilor poporului, chiar şi după ce se retrag din viaţa publică; partidele sînt finanţate, fireşte, din fondurile militanţilor, dar şi din bugetul statului, care dă anual, tuturor partidelor, suma de 245 milioane de mărci. Deşi nimeni nu-l acuză pe fostul cancelar că ar fi profitat personal de pe urma unor manevre ilicite, revista *The Economist* din 8 ianuarie constată că onoarea oricum a fost pierdută, cînd creştin-democraţii au acceptat operaţii financiare, încălcînd o lege chiar de ei concepută şi promulgată. „Onoarea lui Kohl nu poate fi deasupra legii“, conchide săptămînalul britanic.

Încercarea de a transforma acest conflict într-o afacere de stat, în numele unor interese superioare, evident secrete, ale naţiunii, cînd politicianul are dreptul să calce legea pe care nu doar o predică, ci o şi impune cetăţenilor reprezentaţi de el, ţine de „sindromul războiului rece“, crede Alexandre Adler de la *Courrier International*: „Înainte, omul politic se comporta ca un conducător de război: lua bani de la patronat ca să combată comunismul – şi acesta accepta – ca să furnizeze arme militanţilor, în cazuri extreme lansa atacuri fulgerătoare împotriva adversarului considerat duşman, şi – în cazuri disperate – se sprijinea pe structurile crimei organizate, aşa cum au făcut-o la vremea lor Roosevelt cu Mafia, De Gaulle cu unii bandiţi, Ben Gurion cu gangsterii evrei americani. Desigur, oamenii politici din aceste vremuri tulburi compensau brutalităţile machiavelice prin atitudini de o nobleţe autentică, cvasicavalerească, devenind inatacabili ca persoane, chiar cînd manevrele lor ieşeau la lumină“.

Ideea că Helmut Kohl nu era destul de „mare“ ca să-şi poată permite derogări de la morala comună străbate şi presa germană unde se susţine că sistemul cavsi-monarhic instaurat de el, de unde orice controversă sau critică erau excluse, a favorizat marasmul: „Helmut Kohl reprezintă coabitarea între un destin excepţional şi un tip mediocru cu mentalitatea ipocrită a unui notar de provincie“ scria în *Der Spiegel* unul dintre detractorii săi. Dar presa liberală de stînga i-a fost tot timpul ostilă. „Acest anti-intelectual nu se avea bine cu presa, nu se putea înţelege cu aristocratul protestant, strălucitorul şi inteligentul preşedinte al republicii, Richard von Weizsacker. Simţind că populaţia ar fi ostilă unei schimbări, nu a vrut să reformeze arhaicul cod al naţionalităţii, de pe vremea împăratului Wilhelm, întemeiat pe dreptul sîngelui. Nu s-a dus la ceremonia funerară, cînd au fost îngropate cele trei turcoaice, victime ale incendiului criminal de la Solingen, în 1993. Nu s-a dezis niciodată limpede de asociaţiile refugiaţilor germani, *Vertribene*, unde este întreţinută nostalgia Germaniei Mari. A durat săptămîni pînă să recunoască frontiera Oder-Neisse, după căderea Zidului, fiind pe cale de a provoca o criză politică cu Franţa şi Polonia“ (*Le Monde*, 18 decembrie 1999). În momentele de criză, se rememorează toate reproşurile, toate controversele, calităţile devin defecte, în timp ce defectele devin vicii. Aşa cum este descris acum, cancelarul nu este un mare om politic supus greşelii, ci un om care timp de 16 ani a ocupat din greşeală cea mai importantă funcţie din statul german.

Politica nu este un teritoriu unde se practică recunoştinţa. Angela Merkel este secretar general al Uniunii Creştin-Democrate, politician venit din Est (categorie în numele căreia a fost nevoie de finanţări ilicite), remarcată şi lansată de Kohl personal; ea declară că „era Kohl s-a încheiat“ şi că fostul ei protector este „un monument al trecutului“. „Viitorul nu poate fi construit decît pe adevăr“ a scris ea în *Frankfurter Allgemeine Zeitung* cerînd rigoare în judecarea fostului cancelar. *Berliner Zeitung* nu se poate împiedica să observe că doamna Merkel a mai supravieţuit căderii unui regim, dobîndind astfel şi ştiinţa şi reflexele saltului din barca pe cale de a se scufunda. (**M. B.**)

Argumentul care Dodomanipulează

Am o prietenă (americancă trăitoare la Londra) care e producător de televiziune şi, ca atare, călătoreşte mult. Nu e lună să nu-mi scrie din cele mai ciudate colţuri de lume: cînd nu e în Sri Lanka pentru nu ştiu ce alegeri sau păruieli electorale, e în Hong Kong; cînd nu e în Liban, e în Iran; cînd nu e în Boulders, Colorado, să-şi viziteze o prietenă, e în Argentina să joace *horse-polo*. Şi tot aşa.

În urmă cu cîteva săptămîni am primit de la ea următorul e-mail:

„Atunci cînd copiii tanzanieni sînt neascultători, părinţii îi ameninţă aşa: «Dacă nu eşti cuminte, te ducem în Dodoma!» Copiii izbucnesc în plîns şi promit că nu mai fac. Promit să mulgă vaca în fiecare zi, să aducă apă dis-de-dimineaţă pentru toată familia, să-şi facă lecţiile de cu seară – orice, numai nu Dodoma! Bun, recunosc că am inventat chestia asta, dar sînt sigură că e adevărat. Şi ar putea fi o explicaţie pentru feţele plînse şi necăjite ale oamenilor politici tanzanieni de aici, din capitala «oficială» a Tanzaniei, fostă colonie germană (notă: nu te lua niciodată după nemţi!)...

Experienţa Dodoma începe în Dar, atunci cînd le spui prietenilor că trebuie să mergi pînă-n capitală. Pălesc instantaneu şi-ţi oferă condoleanţele lor cu voce tremurată. Ţi se sugerează strategii de supravieţuire – de la kilograme de cărţi şi kilograme de droguri pînă la contactarea ciumei negre cît mai repede posibil: orice e preferabil plecării la Dodoma!... Drumul de opt ore cu maşina e singura soluţie, pentru că nu există legătură aeriană. Timp de opt ore poţi să te bucuri de plăcerile slalomului printre gropi sau printre TIR-uri interminabile, iar cînd nu le vezi (evident, gropile), poţi face cunoştinţă cu tavanul maşinii şi cu perspectiva unor cucuie cît toate zilele la care să te zgîieşti tot restul zilelor.

Dodoma e ca platoul de filmare pe care David Lynch a uitat să-l bifeze. Deasupra oraşului sînt o sumedenie de formaţiuni stîncoase bizare, la care e mai bine să nu te uiţi prea mult şi, mai ales, să te întrebi ce se ascunde în grotele lor. Pînă şi ghidul meu, care reuşeşte performanţa de a descrie absolut tot în termeni ecstatici, spune sec: «Cum ai ajuns în Dodoma, vrei să şi pleci înapoi.» Exact, Twin Peaks, Tanzania.

În multe privinţe, Dodoma e monumentul perfect închinat socialismului: un oraş ridicat în urma unui decret, fără servicii sau facilităţi identificabile, pur şi simplu un punct geografic plasat în centrul naţiunii, la mile distanţă de orice şi, mai ales, de orice loc în care un om cu mintea întreagă şi-ar dori să trăiască. Imaginaţi-vă Canberra sau Brasilia construite de arhitecţi din Coreea de Nord (care au furnizat planul general şi inspiraţia creatoare) şi Germania de Est (care au adus standardul de măiestrie) şi veţi avea Dodoma. Cu alte cuvinte, locul ideal pentru a-i masa pe toţi politicienii lumii, conform principiului potrivit căruia e mai sănătos să-i ţii la distanţă de restul populaţiei cu drept de vot.

Realizezi că sînt şi aici politicieni după clădirea pseudo-modernă a parlamentului care se iţeşte hodoronc-tronc în mijlocul unor case dărăpănate, înconjurată de sute de microbuze nou-nouţe. În Africa, microbuzele sînt mesagerele pe patru roţi ale noţiunilor de ONG sau om politic: microbuzele mînjite de noroi semnifică faptul că ONG-urile chiar fac ceva, cele «bec» semnifică faptul că oamenii politici se plimbă cu ele. (În acestea din urmă poţi să-ţi retuşezi machiajul ca-n oglindă.)

Noi am fost exilaţi aici pentru a răspîndi Adevărul că Privatizarea e un Lucru Minunat. Un drum foarte anevoios pentru o economie ca aceea tanzaniană, care a fost concepută în socialism şi a rivalizat cu economia centralizată românească timp de mai multe decenii.

Dacă a existat vreodată vreun dubiu că serviciile sînt total inutilizabile, încercarea mea de a trimite un e-mail l-a spulberat... Cum nu aveam la dispoziţie un birou ca lumea (în pofida zecilor de telefoane şi faxuri trimise cu mult timp înainte pentru a fi siguri că e), am cerut, foarte politicos, un telefon cu taste pentru a-mi instala modemul. Aşa ceva nu există: totul e la nivelul tehnologiei sovietice a anilor '50 – telefoane de bakelită cu disc, visul oricărui colecţionar occidental! Gărzile din parlament au fost probabil foarte surprinse să mă vadă tîrîndu-mă în patru labe pe urmele firelor telefonice, intrînd în birouri, ieşind din birouri şi continuîndu-mi căutarea pe culoare... Într-un final, am dat de aur: un birou abandonat, în care erau şi telefon cu taste şi priză de modem! Numai că, abia ce-mi instalasem, fericită, laptopul, şi am fost descoperită. Mi s-a pus în vedere că aş avea nevoie de o autorizaţie specială de la departamentul Comunicaţii, nu, de fapt de la Biroul Purtătorului de Cuvînt, nu-nu-nu: de la însuşi prim-ministru, în cazul în care m-aş fi GÎNDIT numai să-mi conectez computerul...

Următoarea mea oprire a fost la biroul de telecomunicaţii din parlament, TTCL. (Acesta e încă un serviciu pe care îl vom privatiza la anul, în ciuda eforturilor lor de a nu schimba nimic şi a-şi mări veniturile.) M-a întîmpinat o cameră plină-ochi de telefoane, dintre care unul – pe care l-am ochit imediat – putea fi conectat la modem, lucru pe care l-am făcut îndată, moment în care funcţionarii din jur au explodat la unison: laptopul meu era ilegal! Atunci am simţit că iau foc la rîndul meu; am fost tîrîtă afară din clădire de secretarul meu în timp ce la gura mea erau doar ameninţări făţişe de cum o să rămînă fără slujbe cînd o să-i privatizăm o dată pentru totdeauna! (În mod ciudat, nici unul din telefoanele lor nu mai funcţionează... Eram tentant de aproape de priza centrală; ştiu că e infantil, dar mă simt aşa bine.)

Salvarea a venit sub forma intervenţiei divine a «Librăriei şi papetăriei Victoria», aparţinînd unui capitalist indian, Dumnezeu să-i dea sănătate. Daoud şi cu asistentul său Ben au devenit cei mai buni prieteni ai mei de cînd mă duc în librăria lor de două ori pe zi să comunic cu lumea. Ei ar trebui să conducă nenorocita asta de ţară!

Cînd ne plictisim să tot dăm tîrcoale parlamentului – unde mi se spune fie că nu am aprobările necesare, fie că nu pot să intru în clădire cu minijupă – facem cîte un tur al Dodomei (îţi ia aproximativ 10 minute). Copiii aleargă în jurul maşinii noastre strigînd «mzungu, mzungu» (adică o persoană albă). Cel puţin, ei sînt singurii care par să se bucure că ne văd."

De cînd am primit acest mesaj, vocabularul meu şi al prietenilor apropiaţi s-a îmbogăţit cu un cuvînt: Dodoma. Este ca un „Sesam, închide-te!" – o formulă magică prin care stabilim, reciproc, că un anumit lucru este mult prea rău pentru a fi încercat. (Este clar, de pildă, că nici prin cap nu-mi trece să merg vreodată la Dodoma: nu, cîtă vreme am capul pe umeri!) Tira – prietena mea de la Londra/Dodoma – m-a manipulat în aşa hal încît am forwardat rapid e-mailul ei tuturor amicilor mai mobili, avertizîndu-i în privinţa pericolelor la care s-ar expune alegînd ca destinaţie de vacanţă Dodoma...

După care am stat să mă gîndesc un pic la cîtă nedreptate există pe lumea asta: poate că Dodoma este, dimpotrivă, un loc drăguţ, agreabil, un fel de Cîmpulung-Moldovenesc... Poate că Tira era într-o pasă proastă şi a văzut totul în negru (la figurat). Cum nu sînt mari şanse să ajung vreodată în Dodoma (iar după punerea ei în gardă, chiar nici una!), voi rămîne definitiv convins de cît de rău este la Dodoma şi cum nu trebuie, în ruptul capului, să pun piciorul acolo. Am fost manipulat fără milă, ceea ce vă doresc şi dumneavoastră, vă mulţumesc! (**a.l.ş.**)

Ioana PÂRVULESCU
scriitoare

Fără nici o socoteală

Dar eu am făcut-o /cartea aceasta/ pentru mine, am înşirat în ea numai gînduri de-ale mele, la întîmplare şi fără nici o socoteală. (...) Mie-mi place tot ce alţii găsesc urît, iar ce laudă ei, eu găsesc că e prost – de unde se vede ce fel de fire am.
(Sei Şonagon, *Însemnări de căpătîi*)

Manipulare prin sărut. Talentul de a nu săruta gratuit

Început de ianuarie. La uşa unui bloc vechi, din centrul Bucureştiului, stă de pază o femeie de serviciu. Fumează ţigări proaste. Cum se apropie cineva de uşă, se repede să-l sărute, cu aceste cuvinte bizare: *ce faci, măăă!* însoţite de o împuşcătură de fum în obrazul victimei. Oamenii din bloc ştiu cum trebuie să răspundă tentativei de sărut şi încep să se scotocească prin buzunare.

Pe stradă, o fetiţă de vreo opt ani, cu un muţunache în mînă. L-a primit de curînd şi l-a scos la plimbare. Se apropie o doamnă, probabil autoarea cadoului. *Îţi place, e drăguţ?* În loc de răspuns, fata îl sărută, ţuguindu-şi buzişoarele, drept pe botul mustăcios. Cum va face mai tîrziu, cu cine ştie ce alţi muţunache mustăcioşi.

Sărutul lui Iuda. Poate că aici Isus s-a arătat cel mai crud. Oare dacă în loc să-i spună „Prietene, ce ai venit să faci, fă!" *(Matei*, 26, 50), Isus l-ar fi oprit să-l sărute, *Lasă, nu, nu e nevoie de asta, altă dată!* n-ar fi fost mai uşor păcatul lui Iuda? Oare Isus nu l-ar fi putut ajuta pe ucenicul său, unul din cei doisprezece, să păcătuiască mai puţin? „Pe care-l voi săruta eu, acela este; să puneţi mîna pe el!" *(Matei*, 26, 48) le spune trădătorul trimişilor înarmaţi. De ce a ales Iuda tocmai sărutul ca semnal? Şi de ce nu există sărutul lui Iuda în *Evanghelia după Ioan?* În schimb există la *Marcu*: Iuda, după ce stabileşte semnul, s-a apropiat de Isus „şi I-a zis: *Învăţătorule!* Şi l-a sărutat mult" (14, 45). Era doar lăcomie de bani? Minciună? Era un rămas bun? Era disperare? Era dragoste ? Despre felul în care a reacţionat Isus la sărutul lui Iuda, Marcu tace. Luca spune: atunci cînd Iuda s-a apropiat „ca să-L sărute" Isus i-a spus: „Iudo, cu o sărutare vinzi tu pe Fiul omului?" (22, 48). Şi nu se ştie dacă sărutul a ajuns să fie dat. Poate că cel mai hulit sărut din istoria omenirii nici n-a existat, e o utopie neagră.

Sărutul pe icoane. Sărutul pe icoane făcătoare de minuni. Sărutul de pelerin al lui Romeo pe icoana făcătoare de minuni a Sfintei Julieta, cea născută în zodia racului, în ajunul sărbătorii Sfinţilor Petru şi Pavel.

Manipulare prin închipuire. Talentul de a simţi nevoia de lucruri care nu se vor întîmpla niciodată

Să levitezi. Să arunci cu bulgări, de la etaj, în capul oamenilor, cînd nu mai eşti de mult copil. Să înoţi lîngă stînca de la Capri, cea din filme. Să săruţi o voce. Să fii cabanier. Să vezi aurele oamenilor. Să-ţi schimbi dimensiunile, după voie, ori măcar să te deghizezi. Să fii atît de mic încît să adormi în palma cuiva. Să fii atît de mare încît să te sprijini de turnurile bisericilor. Să fii un clovn roşu şi albastru, într-o vitrină curată, să stai la soare şi să baţi din două minuscule talgere de alamă, ca în *Întîmplările...* lui Blecher. Să alergi pe acoperişuri, ca o pisică şi să nu spargi nici o ţiglă. Să-ţi schimbi vîrsta după împrejurări şi chef. Să înţeleagă toate limbile şi limbajele. Să ai o rentă pe viaţă. Să ştii ce se petrece în capul aprins al unui licurici.

Manipulare prin lucruri bune care au talentul de a se face rele

Telefon. Să sune telefonul tocmai cînd ieşi pe uşă. Să sune telefonul cînd descui uşa să intri, iar tu să nu te grăbeşti, ştiind că oricum nu ajungi la timp, el să continue să sune, tu să te precipiţi, să-l ridici şi să auzi un clic. Sau să fie greşeală. Să sune telefonul cînd eşti cu cineva drag. Într-un compartiment de tren, să sune telefoanele mobile cînd tu asculţi muzică la *walkman*, să auzi la fiecare telefon o serie de păcănituri de mitralieră în ureche. Şi să fie un concert de vioară. Să nu sune telefonul cînd ar trebui să sune. Să străbaţi Bulevardul Magheru cu o cartelă telefonică în mînă şi toate aparatele să-ţi scoată limba. Să vezi cum cabinele tuturor aparatelor stricate sînt, cu grijă, revopsite. Situaţia să fie aceeaşi şi după o lună de zile. Să ţi se fure agenda cu numere de telefon sau doar s-o transcrii.

Walkman. Să-i auzi muzica numai într-una din urechi. Să ai probleme cu firul şi să trebuiască să-l ţii într-o singură poziţie. Să funcţioneze impecabil, dar să ţi se termine bateriile şi să n-ai altele la tine. Să ai altele la tine, dar consumate. Să auzi bîzîituri confuze din walkmanul unui om care stă lîngă tine în autobuz. Să vezi cum cineva dă din cap într-un ritm la care tu n-ai acces.

Mîncare. Să-ţi aminteşti că ţi-e foame după ce ai uitat să-ţi cumperi de mîncare. Să-ţi aminteşti că ţi-e foame după ce ai uitat că nu mai ai bani. Să ţi se facă poftă de o pizza în mijlocul unei solemnităţi de la care nu poţi pleca. Să intri în casa ta şi să miroasă a mîncare de la vecin.

Alte lucruri detestabile. Să cobori o scară pe întuneric şi cînd ajungi jos să crezi că mai e o treaptă. Să vezi şi să auzi pe cineva scuipînd pe stradă. Să-ţi îngheţe nasul. Să calci *dans la merde*. Să te doară o măsea cînd eşti îndrăgostit. Şi mai rău e să te doară o măsea cînd nu eşti îndrăgostit. Un cerşetor care nu-ţi primeşte pomana pentru că i-ai dat prea puţin. Un bătrîn care-l îmbrînceşte pe alt bătrîn, ca să urce primul în autobuz. Să fii emoţionat şi să nu-ţi vină în minte nici o poveste cînd ai nevoie de ea. Să ţi se rupă coada de la o floare pe care trebuie s-o dăruieşti şi să rămîi cu două întregi.

Manipularea prin refuz. Talentul de a spune nu

Tocmai m-am operat. Aţi greşit numărul, aici e familia inginer agronom Popescu. Iertaţi-mă, sînt în luna de miere. Am examen de şofer. Am picat examenul de şofer şi n-am dispoziţia necesară. Nu vă supăraţi, dar am o alergie care nu-mi permite să ies din casă. Trebuie să termin de urgenţă o traducere plătită în avans. Mă duc la o înmormîntare. Am musafiri din străinătate, tocmai plecam la aeroport. M-am angajat baby-sitter. Scriu un roman. Poate la primăvară.

Manipularea prin gesturi. Talentul de a te bucura

În tăcere. Cu mîinile brusc lovite una de alta, ridicate, puse ca nişte toarte pe cap (ca să nu-ţi plesnească), cu pumnii strînşi, cu mîna pe inimă, ca la teatru. Cu mîinile la ochi (ca să nu orbeşti). Ţipînd. Leşinînd. Plîngînd. Rîzînd. Scăpînd o farfurie pe jos. Scăpînd telefonul. Pierzîndu-ţi capul. Pierzîndu-ţi cumpătul. Pierzîndu-ţi geanta.

Manipularea prin frică. Talentul de a nu-ţi fi frică

De propria moarte. Nici măcar de propria viaţă. De furnici (nici măcar de cele roşii) şi de şoareci. Puţină lume se teme de urşi, dar oricui i-e frică de gîndaci. Nu mă tem de apă şi nici de hoţi de buzunare. De sfîrşitul lumii. De sfîrşitul paginii. Şi totuşi.

Florin DUMITRESCU
lingvist

Ethos şi *pathos* în vremuri de haos

Şi dacă n-am interpretat just prezicerile clarvăzătorului din Dămăroaia? Dacă cele două decenii de „învăţat democraţia“ nu cad în sarcina majorităţii tăcute, ci a celor puţini şi gălăgioşi; cei care au acces la instrucţie, la emancipare socială şi la căile de comunicare; cei care îşi spun (fără să conştientizeze prea bine noţiunea) „intelectuali“?

Evident, aceasta e o exagerare de tip reacţionar; dar cel ce o face îşi propune, ca şi altă dată în aceste pagini, să işte dilema deslușitoare cu care cititorii lor s-au deprins; în căutarea acelui scurt-circuit al raţiunii după care tînjesc minţile vivace. Acestor firi reflexive le va fi uşor să deducă (dacă nu cumva o ştiu deja) că autorul nu-şi propune decît să contrabalanseze o prejudecată socială; că adevărul e de căutat undeva, la mijloc. Aşadar – reformulare: aşa cum le este greu românilor simpli să se deprindă cu noile instituţii democratice, la fel de greu le este intelectualilor să le explice şi (cînd sînt abilitaţi) să le aplice.

Expunînd o atare ipoteză a raportului etico-social dintre populaţie şi elite, se pot destul de lesne analiza carenţele de comunicare cu publicul ale slujbaşilor statali, evidente în falia (specifică deja sistemului politic românesc) dintre voinţa populară şi aplicarea anumitor politici contrare acesteia, în absenţa unei justificări publice pertinente. Această indiferenţă superioară „a baştanului“ va rezulta ca o particularizare a atitudinii sfidătoare, tipice parvenitului social şi intelectual. Nu intră în discuţie aici principiul justeţii deciziei politice. E vorba de o instituţie democratică, asemenea reprezentării parlamentare, dar ceva mai subtilă, dat fiind că nu e o instituţie a statului, ci a societăţii civile: *comunicarea politică*. Aceasta fiinţează şi funcţionează alături de instituţia reprezentativă a Parlamentului, amîndouă fiind, în societăţile moderne, concretizări complementare ale principiului consultării publice. În democraţia atenian cele două instituţii se confundau. În democraţia reprezentativă, ambele părţi, alegătorii şi eligibilii, sînt deopotrivă interesate de această reduplicare a principiului consultării democratice. E relevantă în acest sens observaţia că anumiţi parlamentari îşi exercită elocvenţa nu pentru a-şi persuada oponenţii politici, ci pentru a-şi face propagandă în faţa unor eventuali telespectatori sau radio-ascultători.

E profitabil pentru noi toţi să înţelegem un adevăr simplu, dar pe care haosul ultimului deceniu l-a bruiat parţial: departe de a fi o moştenire a regimului totalitar, atitudinea populistă (în sens original) a politicienilor în cadrul comunicării cu cetăţenii este o invenţie pur democratică. Definirea caracteristicilor sociale ale publicului, precum şi a nevoilor şi aspiraţiilor acestuia se află la baza discursului politic, la fel cum doctrinele şi platformele programatice rezidă la baza acţiunii politice. Reticenţa de a recurge la instrumentele comunicatorului politic modern manifestată de unii oameni politici, altminteri cu convingeri democratice de nestrămutat, îi face pe aceştia să piardă teren în faţa vechilor activişti „reciclaţi“, mai experimentaţi în domeniul „lucrului cu oamenii“. Tentativa de a recupera apoi deficitul comunicaţional în circumstanţe critice (campanii electorale, greve sindicale) dă naştere la excese precum etalarea hiperbolică a ofertei politice sau escaladarea promisiunilor electorale, care produc acea deformare a democraţiei numită demagogie.

Politicianul care nu comunică eficient nu se face înţeles. La polul opus, politicianul occidental nu-i doar un soi de vedetă hollywoodiană, cu zîmbet fals şi suspine prefabricate, aşa cum îl caricaturizează analiştii noştri neglijenţi; el este o îmbinare bine exersată dintre un cadru politic eficient şi un comunicator abil.

Politicianul nu neapărat minte pe parcursul argumentării politice: el îşi prezintă adevărul propriu. Oponentul n-are decît să-l contrazică. De aici rezultă dezbaterea politică, al cărei rol este să-l ajute pe cetăţean să-şi formeze propriile opinii. Principiul ciceronian al elocvenţei care sprijină cauza (socotită) justă se combină, la comunicatorii profesionişti, cu principiul sofist al abilităţii de a susţine deopotrivă teza şi antiteza (şi nu din fariseism, ci pentru a putea preîntîmpina contraargumentele adversarului).

În circumstanţele nemulţumirii populare faţă de guvernare, tendinţa oarecum firească a Puterii de a profita de canalele oficiale pentru a-şi face propagandă este contrabalansată de reacţia canalelor independente, pentru care criticarea guvernanţilor constituie o activitate comercială profitabilă. Ziarişti precum Ion Cristoiu şi Cristian Tudor Popescu sînt cunoscuţi pentru poziţionarea lor manifestă şi principial antiguvernamentală, a cărei polaritate se alternează doar odată cu alternarea forţelor politice la putere.

Pavel ŞUŞARĂ
scriitor

Un cuplu sado-masochist

Percepţia exclusivă a talentului ca o formă privilegiată a existenţei individuale în grupul social, ca un permanent exerciţiu de rememorare a unei demiurgii voalate, este deopotrivă reducţionistă şi falsă. În primul rînd, pentru că nu orice tip de talent, orice înzestrare excepţională şi orice capacitate de exprimare ieşită din comun au un impact public direct, sînt capabile să seducă grupuri mari şi sînt în măsură să provoace evidente modificări de înţelegere şi de comportament. Uriaşe talente ştiinţifice şi genii tehnice, chiar dacă, pe termen lung, au schimbat cursul istoriei şi au resemnificat ideea de om, de viaţă şi de univers, în plan imediat nu au avut nici o influenţă, iar capacitatea lor de a manipula conştiinţe şi acţiuni a fost şi ea nulă. Privilegiate din acest punct de vedere, al impactului nemijlocit, sînt marile talente umaniste, prezenţele creatoare care se adresează predilect sensibilităţii, excită conştiinţele şi oferă modele de lectură a realului atît de pregnante încît ele sînt acceptate subit ca forme „obiective“, ca existenţe aprioriice în străfundurile individuale sau în obscurul suflet colectiv. Teologi, politicieni, scriitori, artişti, istorici şi tot felul de actori sociali neîncadrabili, charismatici uneori ca personaje, dar de cele mai multe ori cu o imensă charismă a mesajului, sînt cei care creează marile rupturi în imediat, care modelează (ori tulbură) conştiinţe, care declanşează crize sau orientează comportamente. Ce conţinut moral are această imensă putere a talentului, cîtă luciditate, cîtă iubire sau cît cinism îi slujesc acestuia drept motivaţie, este o altă problemă. Adică adevărata problemă. De la Gabriel Garcia Márquez, de pildă, în consecinţa autorităţii sale, dar fără ca marele scriitor să aibă vreo implicaţie, se revendică, în Columbia, o facţiune armată. Mult mai aproape de noi, Eugen Barbu şi-a pus talentul în serviciul Securităţii, unul dintre cele mai importante instrumente prin care regimul comunist şi-a dus aproape pînă la capăt acţiunea de subminare biologică şi de asasinat moral împotriva poporului român, iar academicianul Eugen Simion făcea la televiziune, în numele ţăranilor prahoveni şi în sprijinul lui Ion Iliescu, prin 1990, cînd ideea proprietăţii devenise la fel de imperativă ca şi aceea a libertăţii politice, o patetică propagandă pentru colectivizare. Ca să nu mai vorbim de încercările unor istorici de a manipula trecutul în aşa fel încît componenta romană, cea care ne legitimează europenitatea şi ne motivează aspiraţiile integrării în civilizaţia occidentală, să fie înăbuşită prin supraevaluarea substratului şi prin mitologizări *ad hoc* – 2050 de ani de la nu se ştie care stat al lui Burebista, de pildă –, iar elementul raţional, cuantificabil, al civilizaţiei latine să piară şi el sub avalanşa delirantă a misticii tracomane. Exponentul „artistic“ al acestei proiecţii paranoide, pigmentată cu prelungi scufundări autiste, este Ion Gheorghe cu ale lui reverii litice, tranşe dacice şi iluminări ceauşiste. Cinismul acestor atitudini, încercarea mai mult sau mai puţin subtilă de a dirija conştiinţele înspre acele zone care fac mai suportabilă supunerea în faţa factorilor de putere, dezvăluie încă o caracteristică extrem de importantă *a talentului* şi anume vulnerabilitatea lui. Pentru că talentul nu este doar un agent al manipulării, fie ea pozitivă şi creatoare, fie cinică, imorală şi vanitoasă, ci şi un obiect al acesteia. Talentul este el însuşi manipulabil, uşor de abătut în direcţiile cele mai imprevizibile şi lesne de momit cu mirajul puterii sau, dimpotrivă, de redus la tăcere în situaţia în care este perceput ca ostil. În fapt, puterea politică şi diversele ideologii sînt cele care administrează, agresiv sau subtil, existenţa talentului, cele care îi clamează libertatea ori încearcă, uneori cu rezultate strălucite, să-i obtureze tubul de oxigen. *Puterea* şi *talentul* constituie un fel de cuplu sado-masochist, încleştat într-un ceremonial interminabil şi marcat deopotrivă de urlete îndurerate şi de suspine ale voluptăţii. Hieratic şi neangajat, adică departe de acele teritorii pe care puterea diurnă crede că le deţine în exclusivitate, *talentul* este respectat ipocrit, omagiat mimetic şi invocat circumstanţial; ezitant şi frivol, el este repede transformat în aliat şi repartizat în sectoarele mai delicate de influenţă şi, finalmente, ajunge un duşman declarat, un pericol public şi naţional, dacă el se manifestă constant, riguros şi fără ambiguităţi. În acest caz, oricîtă demnitate morală ar avea prezenţa sa, oricîtă strălucire expresia şi oricît i-ar fi de creatoare acţiunea pe termen lung, în imediat el este principial vinovat, dacă nu de-a dreptul odios.

Această ultimă situaţie a fost chiar experimentată pe viu, nu demult, în cadrul audierilor pentru constituirea Colegiului însărcinat cu administrarea dosarelor fostei (?) Securităţi. Trei dintre cei mai străluciţi intelectuali ai României de astăzi, dintre cele mai viguroase *talente* şi prezenţe publice, Andrei Pleşu, Mircea Dinescu şi H.-R. Patapievici, au fost supuşi, în faţa comisiilor juridice ale Parlamentului, unuia dintre cele mai umilitoare tratamente. Deşi pînă acum s-a vorbit mai mult despre cazul lui Patapievici, de care s-au lepădat, la vot, chiar unii dintre cei care l-au propus, nici atitudinea faţă de Mircea Dinescu şi de Andrei Pleşu nu a fost mai puţin ostilă. Deşi validaţi în final, ei au suportat rezerve şi acuzaţii „ca foşti membri ai partidului comunist“, venite atît din partea unor oameni politici, cît şi din aceea a unor jurnalişti cunoscuţi. Dar, după cum bine se ştie, atît Andrei Pleşu cît şi Mircea Dinescu sînt doi dintre cei maximum zece oameni din România care, eliminaţi din partid ca duşmani ai regimului comunist, au pregătit moralmente însăşi dispariţia acelui partid pe care majoritatea parlamentarilor l-au slujit pînă la capăt. Iar în timp ce Mircea Dinescu şi Andrei Pleşu stăteau cu plutonierii la poartă ori cu domiciliu forţat într-un sat de pe lîngă Bacău şi nu aveau dreptul nici la exercitarea profesiei şi nici la semnătură, Mircea Ionescu-Quintus era bine mersi la baroul din Ploieşti şi putea să-şi semneze liniştit epigramele. Şi cam acelaşi lucru s-ar putea spune şi despre Cornel Nistorescu, de pildă, unul dintre jurnaliştii care veghează cu multă vigilenţă la respectarea strictă a literei legii Deconspirării... Devotat pînă mai ieri avîntului eroic de pe şantierele patriei, el îl acuza de elitism, pe un ton partinic şi mustrător, pe acelaşi Andrei Pleşu pe care astăzi îl acuză, la fel de nonşalant şi de sobru, că a fost membru al partidului comunist. Dar dacă în cazul lui Dinescu şi al lui Pleşu profesorii improvizaţi de morală mai puteau recurge la o sofistică vulgară în vederea unei execuţii curate, în cazul lui Patapievici ei au pus mîna direct pe satîr. Litera legii a fost părăsită fără nici un scrupul, prevederile ei, atît de stricte în primul caz, au fost înlocuite cu o hermeneutică naţionalist-comunistă vulgară, aplicată unor texte fără nici o legătură cu speţa, după cum ar spune, doct, comisia juridică însăşi. De fapt, în discuţie nu intră nici apartenenţa politică a lui Dinescu şi a lui Pleşu, după cum nu interesează nici patriotismul lui Patapievici. Această reflexă strîngere a rîndurilor, dincolo de onomastica de partid, de ideologii şi de culoare politică, pare a fi consecinţa directă a „culorii ochilor“, o rapidă aşezare în poziţie de apărare prin atac a celor care au fost repartizaţi, în procente relativ egale, prin mai toate formaţiunile politice. Cei trei „cu probleme“, de altfel singurii pe care opinia publică i-a reţinut, sînt indezirabili datorită autorităţii lor, datorită puternicei lor personalităţi, datorită talentului lor a cărui forţă de persuasiune este un antidot deja verificat împotriva somniferelor cu care conştiinţa românilor a fost îndopată de-a lungul deceniilor. Nemanipulabil în accepţiunea imediată a cuvîntului, *talentul* lui Pleşu, Dinescu şi Patapievici a făcut obiectul unei încercări de anihilare printr-o strategie protejată formal de regulile clasice ale democraţiei: aceea a excomunicării prin vot, adică a *manipulării* prin superioritate statistică. Pînă la un punct această reacţie este de înţeles, pentru că, mod paradoxal şi nitel umoristic, potenţialii clienţi ai Colegiului... au fost puşi în situaţia absurdă de a-şi alege ei înşişi judecătorii. Şi este evident că instinctul de conservare, fie el şi minimal (ceea ce nu e cazul aici), nu are cum să accepte nişte judecători a căror ţinută morală a fost probată constant şi în situaţii diverse. Aşadar, cînd puterea politică nu priveşte talentul de la distanţă, ca pe un ornament abstract, cînd nu şi-l poate subordona pentru ca mai apoi să-l folosească drept agent de influenţă, face, totuşi, ceva: revarsă asupra lui o ură meschină şi nimicitoare. Încearcă să-l izoleze şi chiar să-l ucidă; şi o face azi, pentru că mîine, ştie bine, el va învinge oricum.

În maniera lui...

Nicolae MANOLESCU

Eminescu şi Constantinescu

Nu mi se pare cu totul întîmplător faptul că mulţi dintre contestatarii lui Emil Constantinescu se numără printre detractorii lui Mihai Eminescu. Ireverenţiozitatea juvenilă pare a fi, deseori, o formă de alergie la valoarea autentică. M-am pronunţat altădată cu vinovată simpatie în favoarea unei abordări dezinhibate şi debutonate a marilor clasici, în speţă a Poetului Naţional. Văd acum că m-am înşelat şi nu ezit să o mărturisesc. Sub aparenţele jucăuşe ale gratuităţii, un ochi critic exersat ar fi putut întrezări confuzia de valori şi mixajul otrăvit între esenţial şi neesenţial. Tinerii dilematici care l-au luat pe Eminescu peste picior şi i-au ridiculizat statuia nudă ar fi trebuit mai întîi să-şi construiască răbdători propria operă, să-şi toarne sensibilitatea în forme ideale, înainte de a protesta că poezia de dragoste a Poetului nu le mai spune nimic. Nemulţumiţi de tradiţie, ei vor s-o înlocuiască cu o neputincioasă ironie. Ei uită că ironia nu face decît să distrugă, iar viitorul României nu se poate construi decît sub semnul celei mai aspre şi mai responsabile seriozităţi.

Mutatis mutandis, contestaţia culturală se regăseşte în fronda politică. Cei care subminează autoritatea literară, nu ezită s-o batjocorească pe cea statală. Ca om care m-am socotit la un moment dat demn de cea mai înaltă învestitură, am urmărit cu spirit critic şi cu obiectivitate prestaţia preşedintelui Constantinescu. Mă simt dator să recunosc public că-i admir graţia cu care răspunde la provocări, demnitatea cu care ignoră criticile – nedrepte, aproape toate – şi abnegaţia cu care, aşa-zicînd, întoarce, la orice palmă, şi obrazul celălalt. Ca mulţi alţi oameni politici de anvergură, Emil Constantinescu nu are statul pe care statura sa l-ar merita. Să fie de mirare că tocmai aceia care se arată dubios de interesaţi de picioarele păroase ale lui Eminescu se împiedică de vocea piţigăiată a lui Constantinescu? Că aceiaşi care studiază notele de plată neachitate ale Poetului ţin evidenţa micilor favoruri din curtea prezidenţială? Incapabili să vibreze la sonul marii poezii, ei se arată opaci şi faţă de iscusinţa marii diplomaţii. Poate că, aflat în locul preşedintelui Constantinescu, aş fi acţionat altfel în cutare chestiune de detaliu. În ansamblu însă, aş fi urmat acelaşi demers, caracterizat de demnitate şi de inteligenţă. Reîntors la uneltele mele literare, realizez adevărata misiune pe care soarta mi-a rezervat-o. Nu mi-a fost dat să scriu biografia lui Eminescu, Călinescu a făcut-o înaintea mea, voi fi însă biograful lui Constantinescu, lăsînd posterităţii imaginea lui curăţată de tot ce este accidental, vulgar şi neesenţial. Iar dacă în viitoarea lui legislatură va dori să-i fiu alături, îl voi seconda cu fidelitate şi energie, precum Kogălniceanu pe Cuza.

Octavian PALER

Despărţirea de Rilke

Mărturisesc că uitîndu-mă înapoi la tot ce a fost viaţa mea pînă acum, un gînd neliniştitor continuă să nu-mi dea pace. Cum se face că, de atîta amar de vreme, nimeni altcineva n-a înţeles nimic corect, în afară de mine însumi? Mi se pare bizar să fi fost singurul care să vadă mereu lucrurile la adevărata lor statură, sub adevărata lor lumină. Dar asta e, ce să-i faci, unii sînt condamnaţi la libertate, alţii la a avea dreptate! Da, am avut mereu dreptate în ceea ce priveşte faptele şi ideile celorlalţi, m-am înşelat însă în privinţa unor lucruri pe care le purtam adînc în mine, în privinţa opţiunilor mele culturale, care pentru mine cel puţin sînt şi opţiuni existenţiale.

Pornit de la Lisa cea situată în afara istoriei, am dorit să convorbesc cu marile spirite ale culturii pe limba lor, dar cu vocea mea. Am învăţat germana ca să-i scriu lui Rilke, franceza ca să-i dau replici lui Rimbaud, italiana ca să-l pun să vorbească pe Galilei. Cum toţi erau morţi, nu riscam să fiu luat de sus. Nu mi-am dat seama, din păcate, că însuşi dialogul meu cu aceşti magiştri avea să rămînă literă moartă. Voi încerca să explic de ce, măcar acelora care încă nu s-au săturat să mă asculte.

Cultura care diferenţiază, cultura care individualizează, cultura care distinge nu ne ajută să intrăm în contact cooperativ cu lumea civilizată, ba chiar aş spune că mai mult ne încurcă. Fără să vrem, dialogînd cu poeţii, ajungem să ne construim o sensibilitate unică, inconfundabilă, un limbaj aparte, intraductibil. De asta avem noi nevoie acum? Nu, de o mie de ori nu! Nu de originalitate avem nevoie, ci de eficacitate, nu de particularitate, ci de comunicabilitate, nu de personalitate, ci de universalitate. Casanova, în tinereţe, a primit de la o curtezană următorul îndemn: „lasă-te de femei şi apucă-te de matematică". Păcat că nu mi-a dat nimeni, din timp, un asemenea sfat. Dacă învăţam matematică în loc de literatură, engleză în loc de germană şi metode manageriale în loc de tehnici de argumentare aş fi putut să-mi servesc mai bine ţara. N-aş fi fost numai profetul care blestemă, ci şi călăuzitorul care îndrumă. Studiindu-l pe Galilei, mi-am dat seama că Inchiziţia l-ar fi lăsat bine-mersi în pace, dacă şi-ar fi văzut în linişte de fizica lui. Dar nu-i ajungea ştiinţa, ţinea să se amestece şi în teologie, ca orice intelectual care se respectă. Dacă şi noi ne-am fi văzut de tehnologie, nu de poezie, de fizică, nu de metafizică şi de organizare, nu de visare, am fi fost acum mai prosperi. Sînt sătul şi scîrbit de identitatea culturală pe care mi-am dezvoltat-o, opintindu-mă pe drumul care duce de la noroiul din Lisa la galeria cu Mona Lisa. Mă despart de ea, aşa cum mă despart de poezie, de Rilke, de tot trecutul. Viitorul nu e în ouă, cum zicea Ionesco, e în calculator.

Recent, un băiat a furat un articol din *The Economist* şi l-a publicat sub propriul nume. A cîştigat astfel 200 lire pentru el şi 300 pentru şcoala lui de la *The Guardian*. Cînd a fost pus în faţa evidenţei, a răspuns că a făcut asta pentru că nu crede că *The Economist* e citit de multă lume.

Adrian Mihalache în dialog (imaginar) cu Horia-Roman PATAPIEVICI

A.M.: Dragă Horia, refuzul Comisiilor Juridice ale Parlamentului de a te accepta în Colegiul Consiliului Naţional de Studiere a Arhivelor fostei Securităţi (CCNSAS) te pune din nou în centrul atenţiei publice, deşi nu se poate spune că ai fi ieşit vreodată de acolo pe deplin. Cărui fapt crezi că se datorează această decizie, evident nedreaptă?

H.-R.P.: Vinovată este în ultimă instanţă prostia omenească, incapabilă să realizeze esenţa demersului meu teoretic, care este inspirat de cel mai fierbinte patriotism.

A.M.: Să înţeleg că patriotismul ţi-a fost contestat de membrii comisiilor?

H.-R.P.: Reprezentanţi ignari ai PRM şi PDSR au excerptat din scrierile mele pasaje pe care le-au prezentat în mod tendenţios membrilor comisiilor, nişte inculţi, care nu s-au ostenit niciodată să mă citească integral.

A.M.: Dar, aşa trunchiate, pasajele ar fi justificat impresia de atitudine antinaţională?

H.-R.P.: Numai pentru o inteligenţă submediocră. De altfel, am să spun acum un adevăr pe care l-am lăsat în umbră, din discreţie şi, de asemenea, dintr-o loialitate, amîndouă fundamental exagerate.

A.M.: Sînt numai urechi.

H.-R.P.: Toată lumea face caz de o singură pagină din scrierile mele, pagina 63 din *Politice*, o pagină scrisă în scopul terapeutic de a mă descărca de o tensiune psihică pe care tocmai o prea mare implicare patriotică o adusese la un nivel intolerabil.

A.M.: De ce n-ai păstrat-o atunci pentru jurnalul personal? De ce ai publicat-o?

H.-R.P.: Aici e un întreg *imbroglio*. Eu n-am vrut s-o public. Era o scrisoare personală, pe care am semnat-o cu pseudonimul folosit de Hölderlin, după ce-a înnebunit.

A.M.: Cum de-a ajuns atunci scrisoarea în carte?

H.-R.P.: Destinatarul a strecurat-o acolo. S-a dus subreptice cu ea la tipografie.

A.M.: Destinatarul? Cine?

H.-R.P.: Conu Alecu. Acum am spus-o.

A.M.: Peste poate. De ce-a făcut-o?

H.-R.P.: Ca să mă oblige să adopt o atitudine liberală, internaţionalistă, deşi asta era tot ce putea fi mai departe de convingerile mele.

A.M.: Nu crezi în valorile capitalismului transnaţional şi în economia de piaţă?

H.-R.P.: Numai cine nu ştie să mă citească nu vede că am depăşit demult o asemenea viziune riguros simplistă. Eu cred în capacitatea elitelor inspirate de a aduce soluţii originale unor probleme specifice.

A.M.: Gîndire globală şi acţiune locală?

H.-R.P.: Nu sînt adeptul formulelor moarte. Gîndire inspirată şi acţiune creatoare, ar fi mai potrivit. Aş fi putut să arăt concret cum înţeleg eu asta, dacă aş fi fost cooptat în CCNSAS.

A.M.: Prin ce mijloace, ce metode ai fi aplicat pentru a obţine rezultate?

H.-R.P.: Eu cred că valoarea unei personalităţi se măsoară după nivelul serendipităţii. Ca să mă-nţelegi mai bine, după capacitatea de a găsi cu graţie şi uşurinţă soluţia pe care proştii o caută cu îndîrjire, trudnic şi fără succes.

A.M.: Unii reprezentanţi ai Puterii din comisii au votat, şi ei, împotriva ta?

H.-R.P.: Reprezentanţii PNŢ-CD au venit la mine să-mi propună funcţia, nu eu m-am dus la ei. Acestea fiind zise, votul unora dintre ei mi se pare o trădare. Conservatorii l-au abandonat pe Churchill, ţărăniştii pe mine.

A.M.: Ca şi Churchill, crezi în deviza *my country, right or wrong?*

H.-R.P.: Da, dar nu merită să repetăm confuzia lui Pruteanu. Cel ce a spus asta era Charles Churchill, un poet minor din veacul al XVIII-lea, nu Winston, prim-ministrul.

A.M.: Dar Pruteanu afirmă că el tocmai la Charles s-a gîndit.

H.-R.P.: Dragul meu, cînd eu îţi voi cita o vorbă de duh, menţionînd „aşa cum a spus Mihalache", toată lumea se va gîndi la Ion, nu la Adrian.

A.M.: Mi se pare normal, deşi nedrept.

H.-R.P.: Aşa e şi ce mi s-a întîmplat mie la comisii.

Într-un *The Guardian* din 1997, cineva se plîngea că păcălelile de 1 aprilie fuseseră atît de plăpînde în acel an încît s-ar putea deduce că 1 Aprilie este încă o instituţie britanică pe cale de dispariţie, precum monarhia şi partidul conservator.

Păcăleala de 1 aprilie presupune că, în general, ceea ce se publică într-un ziar este serios – chiar dacă, adesea, inexact sau cu parti-pris. Astăzi, ştiri care sînt în mod evident ridicole sau trase de păr au devenit regula în mass-media...

Cristian Tudor POPESCU

Puterea de penetrare

De multă vreme mă obsedează o idee pe care am tot ezitat s-o formulez, ca să nu-i sperii pe cei slabi de îngeri. Eficienţa unui program politic, a unei guvernări, a unui proiect de anvergură nu se arată prin abilitatea cu care o anumită problemă este formulată, analizată şi rezolvată, ci prin forţa cu care este penetrată. Să luăm, de pildă, intervenţia NATO în Serbia: criticată de cei naivi, acceptată de cei lucizi, temută de cei neputincioşi, ea trebuie considerată insuficientă de orice bărbat în putere. Cînd argumentele sînt tari, cum sînt cele ale Organizaţiei Atlantice, ele nu trebuie doar agitate la vedere, ci trebuie puse la lucru. Degeaba armamentul e impozant şi greu, dacă nu e folosit din plin. Bombardarea Serbiei în speranţa intimidării a durat inacceptabil de mult, ca o giugiuleală prelungită pînă se fleşcăie. Am tot aşteptat penetrarea temeinică a regiunii Kosovo, dar era să-mi pierd răbdarea. Aşa e cînd războiele sînt conduse nu de oameni, ci de femei. Cînd, în sfîrşit, s-a intrat acolo unde trebuie, greşelile de comunicare s-au ţinut lanţ. Eu am susţinut cu toată seriozitatea că verbalizarea continuă trebuie să însoţească orice act politic, militar sau de altă natură. Incoerenţele manifestate în Kosovo s-au datorat nesincronizării dintre actul penetrării regiunii şi discursul care-l însoţea, îl explica şi-l stimula. Fără o bună verbalizare, orice penetrare se reduce la masturbare. Se întîmplă, ca să fiu mai clar, ca în anecdota în care o nemţoaică face dragoste cu un american. Ea suspină *Du, du,* el răspunde: *My dear, I do my best.*

Orice asemănare cu personaje cunoscute nu este întîmplătoare. Orice asemănare cu întîmplări necunoscute este exagerată.

Parodii de Adrian MIHALACHE

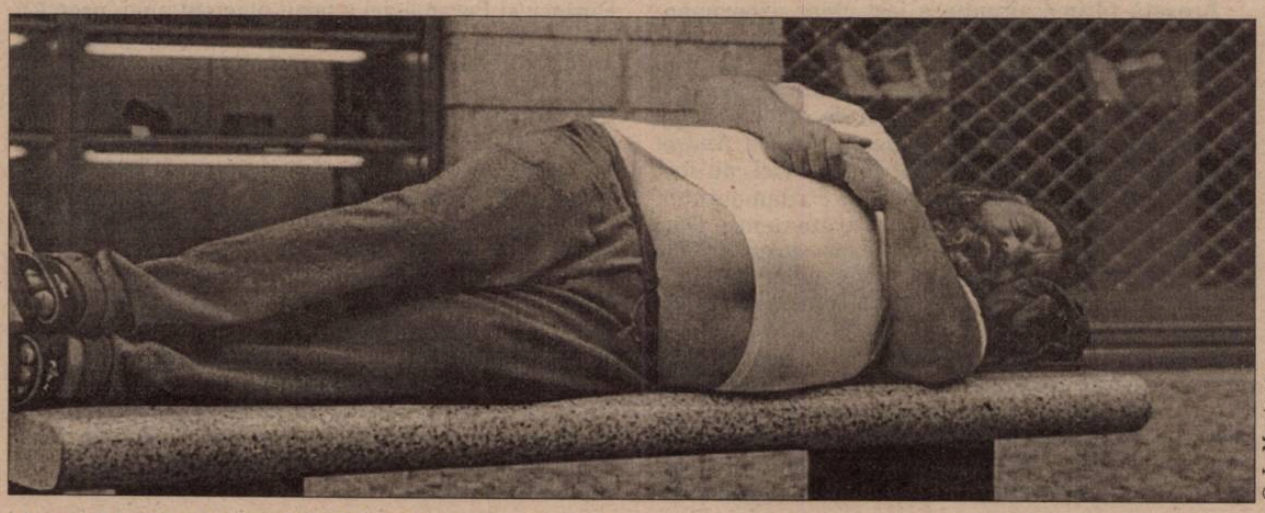

© L. Muntean

Norbert DODILLE
profesor universitar

Întotdeauna Descartes

V-aţi gîndit vreodată la deosebirea dintre cineva care scrie şi cineva care vorbeşte de unul singur? Nu e o diferenţă prea mare. Doar că acela care scrie îşi închipuie a se adresa, într-un mod care presupune un decalaj în timp, cuiva.

Însă el este la fel de liber ca şi cel ce vorbeşte de unul singur, în sensul că nu are de-a face cu prezenţa altcuiva care să-l contrazică şi că poate reveni în orice clipă asupra spuselor sale.

Altminteri, e la fel de vrednic de milă ca şi cel ce vorbeşte de unul singur, în măsura în care publicul, cititorii în general (un editor sau un redactor-şef sînt cu totul altceva) nu cer nimic de la el. Cioran spunea că a scris prea mult, că marii scriitori au scris prea mult, pînă şi Shakespeare...

Cît despre ceilalţi...

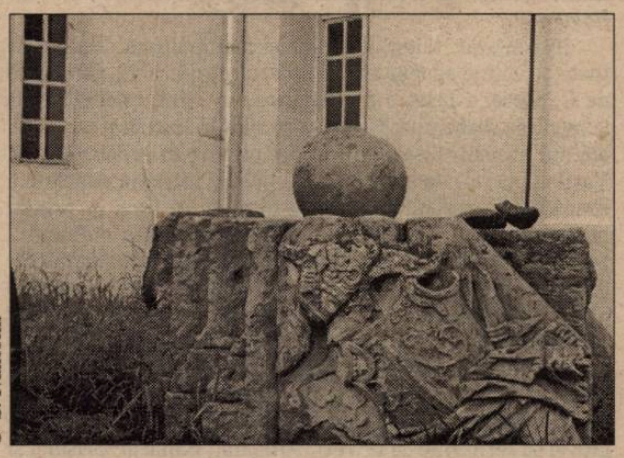
© S. Ivanoschi

Descartes ne spune pe şleau că gîndeşti mai bine de unul singur decît în tovărăşia mai multora.

Poate vă amintiţi de acel pasaj. Lucrările făurite de mîna unuia singur sînt întotdeauna mai izbutite decît cele înfăptuite de mai mulţi. Astfel, scrie Descartes, un oraş ivit din mintea unui singur om e mai frumos decît un altul înălţat de mai mulţi, la voia vremurilor.

N-am habar dacă de-aici i-o fi venit lui Petru cel Mare ideea de a clădi Sankt-Petersburgul dintr-o bucată: se spune că pe cînd era copil îi plăcea mai mult să se joace de-a soldaţii decît să-l citească pe Descartes.

Dar acesta e doar un exemplu.

Legile sînt mai bune, continuă Descartes, atunci cînd ele sînt opera unui singur legiuitor, cum se întîmpla în Sparta, iar adevărata religie (religia creştină) este mai bună pentru că Dumnezeu era singurul care dădea porunci.

Există, aşadar, un „eu" al lui Dumnezeu. Dar poate Dumnezeu să spună: eu gîndesc, deci exist? Căci „eul" lui Dumnezeu nu are nimic de-a face cu celălalt „eu", al lui Descartes.

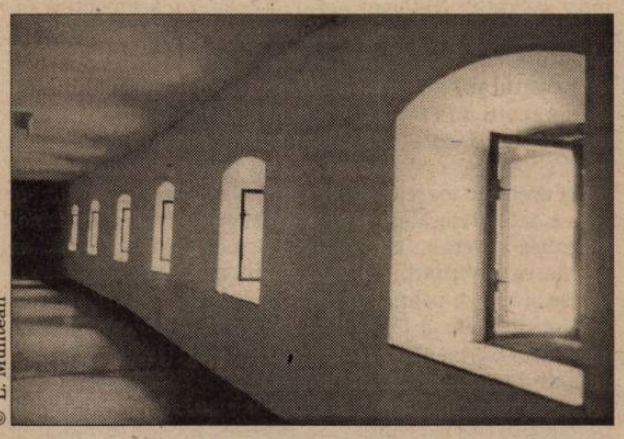
© L. Muntean

„Eul" din *Discurs,* spuneam mai înainte, înseamnă tu şi eu. Descartes nu voia să spună „eu", Descartes, gîndesc, deci „eu", Descartes, exist. Pe lumea asta nu există doar Descartes. Exist şi eu, exişti şi tu: noi gîndim, deci existăm.

Însă Dumnezeu, dacă spune „eu" gîndesc, deci „eu" exist, nu postulează că, în acelaşi timp, Vishnu şi Buddha pot spune şi ei acelaşi lucru. Ceea ce face ca Dumnezeu să fie Dumnezeu e tocmai faptul că el e singur.

Aş dori să afirm, aşadar, că *Discursul asupra metodei*, deşi se prezintă înainte de toate ca un discurs general şi valabil pentru toată lumea, e adevărat doar pentru că Descartes era singur în odaia lui încălzită de o sobă încinsă atunci cînd îl gîndea.

Altfel spus, „eul" îşi datorează valoarea, înainte de toate, faptului că reprezintă *unicul.*

E mai bine să ai un singur conducător decît mai mulţi, spune Descartes.

© C. Bumbuţ

Am să iau un exemplu cunoscut.

Să zicem *Discursul asupra metodei* al lui Descartes.

Iau acest exemplu întrucît se ştie că Descartes nu avea pe nimeni prin preajmă, în odaia lui încălzită de o sobă încinsă, atunci cînd şi-a conceput faimosul *Discurs,* asemeni cuiva care vorbeşte de unul singur.

Iar *Discursul* său constă în a face *tabula rasa* din toate celelalte, pornind de la o constatare:

eu gîndesc, deci exist.

Ca să verific ce am spus mai sus, mă voi mulţumi să mă întreb, şi să te întreb *pe tine, cititorule*, ce înseamnă acest „eu".

Mai întîi, e un fel de a vorbi.

Căci dacă Descartes ar fi singurul care să gîndească, demonstraţia lui n-ar cîntări mare lucru. Acel „eu" este un „eu" retoric, în care el *ne* include. Descartes, în acelaşi *Discurs,* afirmă că descompune toate obiecţiile în părticele cît mai mici cu putinţă, spre a-şi clădi teoria doar pe ceea ce este incontestabil, dar fără a fi încercat să afle dacă „eul" putea fi descompus în părticele.

Iată, deja, că pînă şi „eul" acela nu era *numai* un „eu".

Te poţi convinge de asta gîndindu-te, şi deci existînd, dacă nu cumva, pe lîngă „eul" care gîndeşte, nu există şi un „eu" care visează, de pildă. Te gîndeşti la treaba pe care o ai de făcut, dar undeva în mintea ta dănţuie o imagine. Mă citeşti, te gîndeşti la ce am scris (pe cînd eram singur în biroul meu), dar în acelaşi timp îţi spui că trebuie să cobori la staţia următoare. Care dintre „eurile" tale gîndeşte, deci există? Fiindcă n-ai să-mi spui că poţi fi mai mulţi „eu" o dată. Mai mulţi eu înseamnă noi. Spui „noi" cînd vrei să spui „eu"?

N-ai să-mi spui aşa ceva, pentru că sînt singur în biroul meu, dar ai fi putut să-mi spui că nu trebuie să-i căutăm pricină lui Descartes pentru chestia asta cu „eu". „Eu" e „eu". Ne-am deprins prea mult acum, în modernitatea, apoi în postmodernitatea noastră, să ridicăm obiecţii la orice. „Eul" lui Descartes era o convenţie ca oricare alta. Ca şi însuşi discursul lui. În privinţa unui eseu (ba chiar a unui sistem filozofic), lucrurile stau aproape la fel ca în cazul unui roman (nu născocesc nimic, bunul Wittgenstein a scris că un sistem filozofic este un roman de concepte, sau cam pe-acolo), ţi se cere să crezi întrucîtva în el.

Cineva încearcă să te convingă, să spunem, şi pentru asta recurge la argumente, dar trebuie ca la început să arăţi şi tu un dram de bunăvoinţă. Ţi se spune că doamna Arnoux purta o pălărie de pai cu boruri largi, împodobită cu panglici roz ce-i fluturau în vînt pe spate, şi tu crezi. Dacă nu crezi, nu merită osteneala de a mai citi urmarea. Tot aşa, crezi în odaia aceea încălzită de o sobă încinsă, în „eul" acela care gîndeşte, şi care descompune totul în părticele, şi care face la tot pasul numărători atît de complete şi treceri în revistă atît de generale.

Aceasta e întîia manipulare despre care ţi-am vorbit: acel *ceva* pe care îl are de spus cel care scrie *există*. Scriu, deci am ceva de spus.

Să ne întoarcem, totuşi, încă puţin la „eul" cu pricina. După părerea mea, acest „eu" nu e chiar atît de nevinovat pe cît pare. În acelaşi *Discurs asupra metodei,* şi înainte de a ajunge la faimoasa lui metodă, Nu ştiu dacă Descartes l-a inspirat pe Petru cel Mare, dar, în schimb, nu încape îndoială că amicul nostru Frederic al II-lea al Prusiei îl citise temeinic. Frederic al II-lea, despotul luminat, spunea pe bună dreptate că „tot aşa" (aţi observat că acest „tot aşa" stă la baza celor mai multe raţionamente şi în particular a celor ale lui Descartes, deşi nimic nu e mai contestabil decît un „tot aşa") cum un sistem filozofic nu se poate concepe decît dacă e opera unei singure minţi, la fel şi o ocîrmuire nu se poate concepe decît dacă şi ea e rodul unei singure minţi.

Aici voiam să ajung.

Nu are rost să încercăm a afla dacă într-un „eu" pot încăpea mai multe „euri", unul care visează şi unul care gîndeşte, ori, precum vor spune mai tîrziu Freud sau Jung, unul inconştient şi unul conştient, şi de ce nu unul subconştient, o *anima,* un *animus* şi mă opresc aici, „eul" în sine nu e foarte important.

Ceea ce contează nu este să fie „eu", ci să fie unic.

„Unul" gîndeşte, deci „unul" există.

Descartes a ajuns la acea faimoasă formulă *eu gîndesc, deci exist,* care a avut aproape tot atîta succes în întreaga lume ca şi *întotdeauna Coca-Cola* sau *one man, one vote,* tocmai datorită faptului că micuţul Descartes, pe cînd era învăţăcel, a trecut prin mîinile atîtor magiştri şi a fost silit să înveţe atît de multe sisteme filozofice, încît trebuia să oprească această morişcă şi să pornească iarăşi de la zero pentru a pune în loc o reflecţie care să fie a lui şi numai a lui.

„Eul" lui Descartes este un protest al unuia împotriva diversităţii insuportabile a celorlalţi.

„Eul" care spune „eu gîndesc, deci exist" este atît de *important* încît toate filozofiile acumulate ale magiştrilor săi sînt desfiinţate prin simpla lui rostire.

Eu exist pentru a spune că ceilalţi nu mai există.

Aceasta era cea de-a doua manipulare.

A treia, acum.

Gîndirea lui Descartes nu a fost înţeleasă cum se cuvine.

„Eu gîndesc, deci exist" nu înseamnă – aşa cum, de bună credinţă, tu şi cu mine am crezut mai devreme – „fiecare dintre noi gîndeşte, deci fiecare dintre noi există", ci exprimă următoarea idee: *eu gîndesc: „eu gîndesc, deci exist", deci exist.*

Ei bine, da.

Întrebaţi-l pe un om înzestrat cu un anumit nivel de cultură occidentală (adică, 0,005% din populaţia lumii): „cine a scris *eu gîndesc, deci exist?",* şi cel puţin unul din patru vă va răspunde: *Descartes.*

„Eul" lui Descartes îi datorează mult gîndului care i-a trecut prin cap în ziua aceea, în odaia lui încălzită de o sobă încinsă.

El a crescut şi s-a dezvoltat în jurul acelei idei, precum vata de zahăr în jurul băţului.

E oare acesta un motiv ca să ne bucurăm?

Să ne bucurăm că gîndirea are în civilizaţia noastră acelaşi statut ca şi pictura, romanul, rock-and-roll-ul, politica, îmbrăcămintea de lux şi Microsoft? Cu alte cuvinte, că nu s-ar putea spune că autorul unui articol din *Dilema* nu ar avea posibilitatea să spună, în această săptămînă a lui ianuarie 2000: *eu gîndesc, deci exist?*

Dacă acest autor scrie „eu gîndesc, deci exist", îi vei zice: „haide, scuteşte-ne, ăsta-i Descartes, o ştim prea bine, cititorii *Dilemei* fac parte din sfertul acela din 0,005% din populaţia lumii care ştie asta".

Îi vei da de înţeles că adevărul lui „eu gîndesc, deci exist" (în cazul în care chiar e vorba de un adevăr, fiindcă la urma urmei e cu-adevărat?) este mult mai puţin important decît faptul că „eul" care l-a postulat era un „eu" particular („eul" lui Descartes).

Dacă ne gîndim bine, civilizaţia noastră occidentală nu are nici o gîndire, ea are doar nişte gînduri legate de nişte nume, asemeni unor panglici fluturînd pe bolta posterităţii. Şi e probabil că fără aceste „euri" care gîndesc nu atît pentru a gîndi, cît pentru a se afirma ca „euri" – spre a putea spune *„eu* gîndesc, deci exist ca *eu"* – nu ar exista gîndire în Occident.

Gîndirea există, deci există un „eu".

Tot aşa (nu putem scăpa de acest „tot aşa"), probabil că nu ar exista atîtea *soft*-uri în calculatorul pe care îl utilizaţi dacă nu ar exista Bill Gates.

Dacă gîndirea ar fi banalizată aşa cum au fost naţionalizate întreprinderile, rafturile gîndirii ar fi goale – n-am mai vedea în galerii decît tablouri de doi bani (şi mai multe tablouri de doi bani), nu s-ar mai scrie romane.

A existat un scriitor francez (cred că a fost singurul), un scriitor cunoscut ca fiind de dreapta (era aproape singurul) care a spus: cărţile n-ar trebui să aibă autor (n-am să vă spun cine e, îl ştiţi cu toţii).

Dacă lucrul acesta se va întîmpla într-o bună zi, va veni în sfîrşit vremea cînd nu vom mai fi nevoiţi să existăm pentru a gîndi.

Traducere de Dan STANCIU

Z. ORNEA

Un poet manipulat politic

Prin debutul său strălucitor, din 1905, cu placheta *Poezii*, Octavian Goga obţine recunoaşterea unanimă a marelui său talent. În urma referatului elogios întocmit de chiar Titu Maiorescu, care ţine să-l şi cunoască, tînărul poet (avea 21 de ani) obţine premiul Academiei Române. Urmează al doilea său volum de versuri, *Ne cheamă pămîntul* (1909) care, avea dreptate E. Lovinescu, întregeşte fiorul liricii sale în aşa măsură încît ea „se identifică cu întreaga mişcare de redeşteptare a energiei naţionale de la începutul veacului". Alte două volume *(Din umbra zidurilor,* 1913 şi *Cîntece fără ţară*, 1916) sînt şi cele din urmă ale creaţiei sale lirice. Cum poetul devenise, încă în primul deceniu al veacului XX, un foarte activ luptător politic transilvan, unii cred că au dreptate să considere că Goga a încetat să fie poet cînd s-a angrenat în politică. Ceea ce este, în fapt, o curată aberaţie, predispoziţia sa lirică văzîndu-se bine şi în volumele de publicistică *(Mustul care fierbe,* 1927, *Precursorii*, 1930). Faima sa de poet l-a ajutat enorm să propulseze în primul plan al ierarhiei politice din lumea românească transilvană. S-a remarcat, împreună cu Ilarie Chendi (ce locuia la Bucureşti), în aripa cunoscută a „oţeliţilor", care aveau, ca organ de presă, ziarul *Tribuna,* luptînd activ împotriva „pasiviştilor" din Partidul Naţional Român. Dihonia e atît de mare în partid, încît *Românul* din Arad, ziarul „pasiviştilor", duce o învrăjbită campanie de presă (nu numai!) împotriva *Tribunei* oţeliţilor. Disputa a evoluat atît de departe încît, în decembrie 1911, Vaida-Voevod (şi el, ca şi Goga, membru al conducerii centrale a PNR), publică în *Românul* un articol în care îl acuză pe Goga de trădare pentru că ar fi dus tratative confidenţiale cu ministrul de Interne maghiar Kristóffi, de la care s-a pretat a lua chiar şi bani. Scandalul luase proporţii scandaloase şi o conciliere devenise neapărată şi încă imediat. C. Stere, prieten cu ambele tabere în conflict, a fost chemat de Goga în Ardeal unde, cu acordul părţilor, şi-a luat misiunea de a aplana conflictul. L-a aplanat. A ajuns la Budapesta, a purtat convorbiri cu Kristóffi şi, pentru a spulbera suspiciunea, a convenit cu ministrul maghiar să primească în audienţă un grup de luptători politici români ardeleni. L-a cerut, public, pe Goga, punînd, pe rînd, mîna pe umărul celor prezenţi. Cînd Stere a ajuns în dreptul lui Goga şi ministrul a declarat că nu-l cunoaşte, directorul *Vieţii Româneşti* a exclamat: „Bine, dar acesta e chiar Octavian Goga". Proba era făcută şi, cu unele concesii ale oţeliţilor (dispariţia *Tribunei)* conflictul s-a stins. Şi, totuşi, mai tîrziu, Stere a spus amicilor politici (o ştiu de la M. Ralea) că, de fapt, Goga a primit bani de la Kristóffi. În 1983, cînd am publicat, la Editura Minerva, vol. II din corespondenţa lui Goga (ediţie de M. Bordeianu şi Şt. Lemny) am avut şi proba. Există, în acest volum, o scrisoare, datată 3/16 ianuarie 1912, trimisă de Goga lui Chendi. Aici Goga precizează: „Ajuns la Pesta m-am prezentat la Kristóffi cu Tăslăuanu şi cu dr. Kozmută, un medic de acolo. Kristóffi a declarat că nu mă cunoaşte, că nu m-a văzut niciodată în viaţă...". Aşadar, ministrul maghiar, cînd Stere a procedat la identificarea publică amintită, declarînd că nu-l cunoaşte pe Goga, minţea. Cel puţin odată, mai înainte, îl cunoscuse pe poet, potrivit relatării acestuia către Chendi din scrisoarea din ianuarie 1912. Dar dacă îl văzuse şi înainte, cînd i-a înmînat şi banii? Stere, în ciuda împăcării pe care o patronase, aşa continua să creadă, de vreme ce, în prima jumătate a anilor treizeci, i-o comunicase, ca un fapt revelator pentru fizionomia morală a lui Goga, lui Mihail Ralea, atunci director al cotidianului peneţist *Dreptatea* şi al *Vieţii Româneşti*.

Într-adevăr, talentul corupe şi manipulează. Înainte de toate pe sine şi apoi pe alţii. Împăciuirea din 1912, patronată de C. Stere, a lăsat o drojdie grea. În 1914, imediat după izbucnirea războiului, Goga s-a stabilit la Bucureşti şi, în cei doi ani ai neutralităţii, a fost, (împreună cu ardeleanul dr. Vasile Lucaciu) un activ militant pentru intrarea imediată a României în război de partea Antantei, în timp ce primul ministru Ion I. C. Brătianu, înţelept, aştepta momentul potrivit, obţinînd, din partea Antantei, semnarea tratatelor (politic şi militar) necesare. Goga a voit chiar să ajungă, la o alegere parţială, deputat, ceea ce Brătianu considera a fi fost o gafă care ar fi creat un conflict diplomatic cu Austro-Ungaria. Drept care Goga l-a condeiat, injurios, într-un jurnal care s-a publicat postum, abia în anii optzeci. După război, după ce România, avînd un imens noroc, s-a văzut reîntregită şi cu teritoriile de la Vest (Ardealul, Banatul, Crişana şi Maramureş) şi cu cele de la Est (Basarabia şi Bucovina), Goga a fost, puţină vreme, membru al Consiliului Dirigent şi, în această calitate, a fost ministru (timp de 19 zile) în guvernul aşa-numitei Federaţiei unite sub conducerea lui Al. Vaida-Voevod, începînd din 1 decembrie 1919, vechiul său acuzator din 1911-1912. Apoi, aferat şi dornic de parvenire rapidă, a părăsit PNR şi s-a alăturat Partidului Poporului condus de Al. Averescu, devenind ministru de două ori, în 1920-1921 şi în 1926-1927, (cînd a deţinut chiar portofoliul Internelor, trucînd îngrozitor alegerile din 1926). Era, acum, adversarul ireconciliabil al foştilor colegi de partid ardeleni, al lui Stere ca lider ţărănist, acum naţional-ţărănist, al liberalilor conduşi de Ion I. C. Brătianu. Dar, ministru averescan fiind încă, şi-a dat seama că Partidul Poporului s-a uzat şi a ieşit din zona de interes a opiniei publice, mai ales după crearea, în 1926, a PNŢ, care a devenit repede al doilea pol de putere în viaţa politică românească. A se reîntoarce printre ardeleni şi ţărănişti ştia bine că nu e posibil, mai ales că voia să încredinţeze, cum socotea că i se cuvine, un rol de prim plan în PNŢ. În consecinţă, şi-a creat, cu ajutorul cîtorva partizani, o grupare politică a sa denumită Uniunea (apoi Partidul) Naţional Agrar. Era o grupare politică insignifiantă fără nici o autoritate. O forţa, agresiv, prin faima talentului său de poet, distins, încă în 1924, cu premiul naţional de poezie. Din iunie 1930 şi-a găsit un protector, căruia îi era un servil adulator. E vorba, firește, de regele Carol al II-lea, care încuraja micile partide, împotriva celor mari şi puternice. Şi, deşi, Carol al II-lea s-a remarcat, repede, drept un mare corupt şi corupător de conştiinţe, Goga nu s-a dat în lături de la nimic înjositor pentru a se menţine în graţia suveranului. De vreme ce de suveran depindea acordarea guvernării, nici un scrupul nu l-a descurajat. Devenise şi un om politic de extremă dreapta, rostind, în parlament şi cu alte prilejuri, virulente discursuri antisemite şi favorabile Germaniei hitleriste (din 1933) şi Italiei fasciste, pe care le adula, oferindu-le ca modele necesare. Alfred Rosenberg, căpetenia propagandei externe naziste, căutînd, în România, un om politic care să creeze un partid pronazist în România, s-a oprit asupra lui Octavian Goga. Şi acesta n-a pregetat să-i vină în întîmpinare, acceptînd sugestia lui Rosenberg (care, atunci, pînă la instalarea lui Ribbentrop la Ministerul de Externe al celui de al treilea Reich, dirija politica externă a Germaniei) de a se uni cu A. C. Cuza, formînd în 1935, împreună ca a sa Ligă a Apărării Naţional Creştine, un nou partid, Partidul Naţional Creştin, cu o dcotrină fascizantă şi pronazistă. Dl Armin Heinen, istoric german, care a publicat cea mai bună carte despre mişcarea legionară (tradusă recent şi în româneşte), a găsit dovezi atotgrăitoare, în arhiva Ministerului de Externe german, din care reiese că Octavian Goga este cel dintîi om politic european care a primit stipendii financiare din partea Germaniei hitleriste. Deci, la noi, nu mişcarea legionară a fost finanţată de la Berlinul hitlerist, ci Goga, ca şef al Partidului Naţional Creştin. Iar Goga n-a pregetat să primească aceste subvenţii ruşinoase din partea unei ţări revizioniste care punea sub semnul negaţiei absolute deciziile Conferinţei de pace de la Versailles politică, cîne nu ştia?, ce punea în pericol graniţele ţării. Într-adevăr, talentul s-a lăsat agresiv manipulat. Şi încă în scopuri vădit antinaţionale. Nimic, e evident, nu mai conta decît interesul său politic şi financiar. La ce gravisimă decădere morală se pretase „poetul pătimirii noastre"!

Dar n-a fost cea din urmă treaptă la care a ajuns poetul Goga, în decăderea manipulării în care se lăsa angrenat. Stabilise relaţii de animozitate cu Garda de Fier şi cu conducătorul acesteia, C. Z. Codreanu. Cînd, la alegerile din decembrie 1937, guvernul Gh. Tătărescu nu izbuteşte să recolteze necesarul procentaj de 40%, (ci numai 35,92%, PNŢ 20,40%, iar Partidul „Totul pentru Ţară" al legionarilor 15,58%, regele îşi dă seama că nu poate constitui un guvern cu o majoritate în parlament. Se pare că îşi dorise mult un astfel de rezultat insolubil pentru a-şi putea institui propria guvernare autoritară (ca să nu-i spunem, pe adevăratul nume, dictatură). Oricum, avea nevoie de un răgaz minimal pentru a-şi institui puterea sa proprie. În consecinţă, apelează la favoritul său prea supus, poetul Octavian Goga, deşi partidul său nu obţinuse decît 9,15% din voturi la alegeri. Repede, la 29 decembrie 1937, îl instalează pe poetul Octavian Goga premier, A. C. Cuza fiind considerat, ca ministru de stat, vicepremier, dar Armand Călinescu, adevăratul interpus al suveranului, în guvern deţinînd portofoliul Internelor, controla întreg cabinetul de miniştri. N-a contat, pentru poet, că îşi începea guvernarea prin prorogarea parlamentului care se anunţa că nu va fi deschis. Important, pentru poetul Goga, conta faptul că e, în sfîrşit, premier. Şi punea temei pe promisiunea regală, evident deşartă, că va convoca noi alegeri în martie 1938, pe care poetul Goga spera că le va cîştiga (n-avea el experienţa din 1926?), începînd tratative secrete, în acest scop, cu C. Z. Codreanu, care îl asigura că nu va participa la alegeri, voturile Gărzii de Fier îndreptîndu-se spre Partidul Naţional Creştin. Regele, informat de toate aceste manevre de culise, aştepta momentul administrării loviturii de graţie. Guvernul Goga a adoptat în ianuarie prima lege de discriminare rasială, împotriva evreilor, decretînd obligativitatea revizuirii cetăţeniei evreilor, cu care prilej cca 30% din ei şi-au pierdut cetăţenia română, interzicînd, încă la 30 decembrie 1937, apariţia ziarelor democratice *Dimineaţa, Adevărul, Lupta*. Aveau să fie, aceste decizii antisemite, singura realizare a guvernului Goga-Cuza. Şi, pe deasupra, aceasta obţinută cu acordul regelui Carol al II-lea. Pentru că, rapid, la 10 februarie 1938, regele demite guvernul Octavian Goga. Scurtă guvernare a fost cea de care a avut parte poetul Goga, doar 44 de zile. Nici n-a prea apucat să se bucure de triumf. Umilinţa, de astă dată, l-a costat mult. S-a retras obidit şi iritat la castelul său de la Ciucea, unde, la 6 mai 1938, o congestie cerebrală îl răpune la numai 57 de ani. Pînă la urmă, talentul, care l-a manipulat politic pînă la desfigurare, i-a fost fatal. L-a înfrînt definitiv, în loc să-l înalţe.

Interstiţii

Marcel, Claudette şi Jean-Paul

În urmă cu ani, buna mea prietenă Claudette mi-a aruncat, într-o discuţie în care adusesem vorba de autorul lui *A la Recherche du temps perdu,* o frază căreia îi imprimase, prin intonaţie şi mimică, o evidentă coloratură peiorativă: „Proust? Un scriitor pentru intelectuali". Pusese (deşi ea însăşi era profesoară de engleză) atîta dispreţ, atîta scîrbă în cuvîntul „intelectuali" încît m-am simţit, recunosc, prost (cu toate că, în fond, din punctul ei de vedere, dacă mă simţeam prost era mai curînd un semn bun). Am desluşit abia mai tîrziu motivaţiile acelui neiertător verdict: cititoare fidelă a ziarului „Libé" („Libération"), nescăpînd nici o „manif" („manifestation"), Claudette traversa atunci o perioadă exuberant maoistă: mi-a dat să citesc nu doar *De la Chine* a Mariei Antoaneta Macciochi (steaua din acel moment a „Tel Quel"-iştilor şi a inteligheţiei occidentale branşate), ci şi *Quand la Chine s'éveillera* a lui Alain Peyrefitte, ca să văd că pînă şi un om de dreapta, un reacţionar pur-sînge nu poate să nu recunoască meritele lui Mao Tze Dun.

Mi-am amintit de Claudette citind deunăzi o carte a lui Tadié în care, printre altele, e reconstituită posteritatea critică proustiană. M-am întrebat dacă nu cumva în sistemul de referinţe al amicei mele se vor fi aflat şi opiniile lui Jean-Paul Sartre. Textul pe care filosoful îl publică, în 1947, în *Les Temps modernes* atestă, pe lîngă o opacitate totală, o teribilă înverşunare în a-l împinge pe Proust în lada de gunoi a istoriei, pentru a face loc adevăratelor valori progresiste. Spiritul de analiză, înclinaţia de a despica firul în patru sînt, scrie Sartre, proprii burgheziei, fapt pentru care Proust este, fatalmente, un burghez şi nu unul oarecare, ci „complicele propagandei burgheze", deoarece a răspîndit „mitul naturii umane"; „psihologia intelectualistă" a lui Proust se dovedeşte a fi, nu încape vorbă, „nefastă". Povestea de iubire dintre Swann şi Odette e, crede autorul *Fiinţei şi neantului,* de două ori falsă: întîi fiindcă Proust era pederast şi a pus în această poveste propriile lui experienţe erotice, iar în al doilea rînd deoarece sentimentul unui burghez bogat şi trîndav pentru o femeie întreţinută e prezentat drept prototipul iubirii.

Nu e mai puţin adevărat că aversiunea intelectualilor de stînga pentru opera lui Proust era mai veche. Cînd, în 1919, *A l'ombre des jeunes filles en fleurs* obţine premiul Goncourt, „l'Humanité" protestează, scandalizat, că premiul a fost acordat unui... „bătrîn" (Proust avea 48 de ani!). Cam tot atunci, Aragon îl caracterizează drept un „snob laborios" şi, într-o anchetă în cadrul căreia personalităţile vremii trebuiau notate (de la 0 la 20), îi dă, firește, nota 0.

În cazul lui Sartre nu avem a face cu o simplă eclipsă de gust. Nu voi merge pînă acolo încît să reamintesc aberaţiile pe care Sartre le-a proferat, de-a lungul anilor, pe teme politice şi ideologice. Problmea e că regăsim aceeaşi schemă de gîndire în multe afirmaţii privitoare la statutul literaturii şi la condiţia scriitorului. Într-un interviu din 1960 (realizat de Madeleine Chapsal şi apărut în *Les écrivains en personne,* Julliard), Sartre declară: „În ţări precum URSS, unde există edituri de stat, tirajul cărţilor are un sens adevărat. Dacă publicul cere o nouă traducere din Zola, înseamnă că el are realmente nevoie să citească ori să recitească Zola. Dar, în ţările capitalismului liberal şi ale întreprinderii private, cifrele n-au nici un sens". Dacă n-ai şti că această afirmaţie e a lui Sartre primul reflex ar fi să te întrebi unde sfîrşeşte prostia şi unde începe mistificarea (şi dacă ştii că e a lui Sartre, oare cum poţi ocoli întrebarea?). Zece ani mai tîrziu, dintr-un interviu publicat de periodicul britanic *New Left Review,* aflăm – după un vibrant omagiu adus materialismului istoric şi revoluţiei culturale chineze – că unii scriitori burghezi vor putea fi, totuşi, acceptaţi şi valorificaţi (critic, se înţelege) de societatea de mîine. „Nu cred, spune Sartre, că o cultură revoluţionară îi va uita pe Baudelaire, pe Flaubert numai fiindcă aceştia erau burghezi pînă în măduva oaselor şi nu aveau sentimente prea amicale faţă de popor. În orice cultură socialistă viitoare, ei îşi vor avea locul lor dar va fi un loc *nou,* determinat de noile nevoi şi de noile raporturi sociale. Nu vor mai fi, fără îndoială, valori esenţiale dar vor face parte dintr-o tradiţie reevaluată de o nouă *praxis* şi de o nouă cultură".

Flaubert şi Baudelaire au scăpat ca prin urechile acului de o reevaluare de tip nou. Proust s-a dovedit, către finele veacului, în mare formă, arătînd o vitalitate surprinzătoare pentru un burghez snob şi astmatic. Mao şi Sartre au cunoscut cîţiva ani mai dificili. Claudette s-a retras în Bretagne, face *jogging*, îşi cultivă grădina, dar a rămas cu aceeaşi părere proastă despre intelectuali.

Alexandru CĂLINESCU

Françoise BONARDEL

CRIZA MODERNITĂŢII (I)

Profesoară de filozofia religiei la Universitatea Paris 1 (Panthéon-Sorbonne), elevă a lui G. Durand, Françoise Bonardel îşi propune să adîncească analiza critică a lui R. Guénon (întreprinsă mai cu seamă în Criza lumii moderne, *1927, trad. rom. Humanitas, 1991) printr-o deconstrucţie a noţunii înseşi de modernitate: iată tema unei conferinţe susţinute cu cîtăva vreme în urmă la Institutul Francez din Bucureşti. Domnia sa a avut amabilitatea de a oferi* Dilemei *acest text spre publicare.*

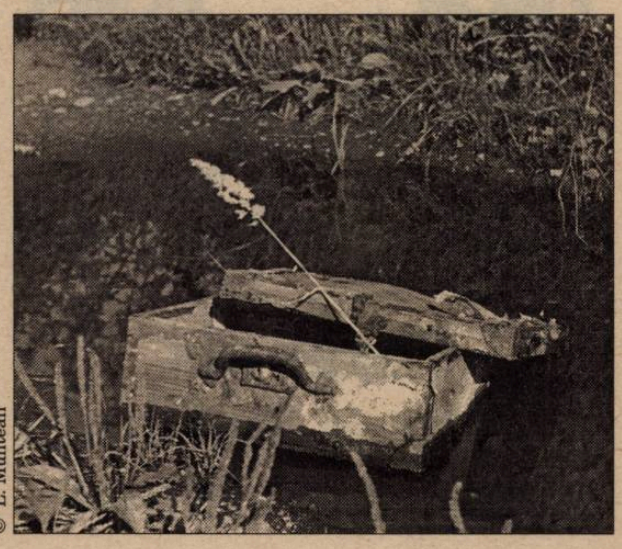

© L. Muntean

Mitul „modern" prin excelenţă: mitul auto-întemeierii

Publicînd în 1927 *Criza lumii moderne*, René Guénon mai putea oare spera ca diagnosticul lucrării sale să determine întoarcerea Occidentului modern la Tradiţie, adică la acele Principii eterne şi universale ce generează, în concepţia lui, metafizica pură, autentică? Luciditate incomodă sau doar naivitate? Guénon a fost, într-adevăr, una dintre ultimele voci ce a clamat faptul că substratul viu al unei culturi e, necesarmente, de ordin „metafizic"; şi a denunţat totodată confuzia, întreţinută de modernitate, între veritabila „intelectualitate", transmisă prin Tradiţie, şi raţionalismul filozofic şi ştiinţific pe temeiul căruia s-a construit „lumea modernă", funciar profană. Simplă coincidenţă, ori sincronicitate ce revelă spiritul vremii? În acelaşi an apărea *Sein und Zeit*, în care Heidegger deconstruia, de partea sa, ontoteologia pe care Occidentul raţionalist crezuse că şi-o poate da drept temei; căutare paralelă a modului în care poate fi primită din nou „taina Transmiterii-Dăruirii", în lipsa căreia nu se poate vorbi despre moştenirea filozofică greacă în termeni de „tradiţie". Oricum, nu analiza precisă a crizelor majore ce au zguduit recurent lumea modernă, de la apariţia sa în secolul al XVI-lea, e cea care a constituit interesul direct al lui Guénon. Nici criza nihilismului (Nietzsche), nici cea a ştiinţelor europene (Husserl) – pentru a nu le cita decît pe acestea – nu i-au reţinut în mod special atenţia. Deviere şi anomalie în raport cu Tradiţia, modernitatea nu era în ochii lui decît o contra-facere menită, de la o criză la alta, autodistrugerii. Modernitatea s-ar fi putut, cel mult, redresa încetînd să fie ea însăşi; renunţînd la prerogativele ei suicidare (individualism, materialism, contra-iniţiere...), pentru a reveni la Principii odinioară comune Occidentului tradiţional – creştin deci – şi Orientului.

Ca atare, Guénon nu a şovăit să ia în derîdere încercările unor intelectuali contemporani de a ieşi din modernitate... prin instalarea în teritoriul ei, fie şi cu preţul unor artificii verbale ce invocau o modernitate tardivă, o post- ori o trans-modernitate, ca şi cum ne-am mai putea îngădui să cultivăm încă iluzia unui posibil „dincolo" de modern ce ar perpetua şi ar înnoi un dincoace tot atît de intangibil pe cît de auto-referent: „Modernitatea nu poate şi nu vrea să preia dintr-o altă epocă criteriile în funcţie de care se orientează; e obligată să-şi extragă normativitatea din sine însăşi. Fără putinţă de apel, modernitatea nu are a se încredinţa decît sieşi". Definind astfel „discursul filozofic al modernităţii", J. Habermas a ajuns totuşi să se întrebe dacă, prin importanţa fondatoare acordată libertăţii subiective, modernitatea ar obţine o „înţelegere veritabilă" de sine. Aceasta e, într-adevăr, problema! Însă Habermas s-a ferit cu grijă să ducă mai departe interogaţia, să scruteze realmente critic contradicţiile şi confuziile generate de mitul „modern" prin excelenţă, mitul auto-întemeierii.

Căci, dacă s-ar adeveri că a fi „modern" e starea normală a unei umanităţi ce şi-a atins în sfîrşit maturitatea; dacă ar fi adevărat că această maturitate nu devine conştientă de sine decît graţie trangresiunii perpetue, predicată de ideologia progresului, atunci modernitatea ar izbuti miracolul unei indefinite respingeri a bătrîneţii şi a morţii prin amînări reiterate, reuşind să îmbine astfel armonios crizele endemice de adolescenţă şi surplusul de maturitate. Acel „dincolo" ce-i este propriu, ea ar fi capabilă să-l suscite fără încetare şi să-l integreze tocmai pentru a-l depăşi. Nu am ieşi, ca atare, din acest proces decît pentru a intra în mormînt, sau pentru a reveni la Tradiţie cum o dorea Guénon. Însă a deveni şi a rămîne „modern" ar însemna pur şi simplu starea ideală, şi încă de pe acum finală, a umanităţii evoluate, ce repudiază dialectica hegeliană a Spiritului pentru a celebra mai strălucitor, şi fără întîrziere, propria parusie. Auto-referentă şi auto-proclamată, modernitatea s-ar auto-condamna să producă şi să admire diversele ei clone; mascîndu-şi pe cît se poate posomorîta recurenţă şi lipsa de fundament „metafizic" sub atracţiile, ce produc înregimentare, ale noutăţii.

Prin intransigenţa sa ideologică, şi prin dispreţul faţă de „tradiţia" critică occidentală, Guénon şi-a ratat poate într-o oarecare măsură ţinta: anume, a arăta celor mai conştienţi dintre contemporani – Artaud de pildă i-a înţeles mesajul – că lumea modernă nu e decît o perpetuă şi sterilă *stare de criză*; dar o criză de aşa natură că nu există însănătoşire pentru această patologie singulară, cu totul anomică în istoria tradiţiilor şi a culturilor. Analist scrupulos al pervertirilor mentale şi spirituale occidentale, Guénon s-a mărginit totuşi să confrunte aceste devieri cu rectitudinea şi intangibilitatea, presupuse, ale viziunii şi orientării tradiţionale, fără a-şi aţinti cu adevărat privirea pînă în inima confuziei, acolo unde se pune întrebarea inevitabilă: pentru ce modernitatea nu a izbutit să dobîndească o conştiinţă critică demnă de luciditatea pe care n-a încetat să o încurajeze, de generozitatea umanistă cu care a încercat mereu să se aureoloze? Pentru ce această orbire, dacă nu fiindcă e vorba de propriul ei mit şi de „impertinenta barbarie" ce o caracterizează, cea care îi dictează deja tînărului Nietzsche „sarcina supremă" a vieţii sale: „Să elibereze pe omul modern de blestemul modernului" („Despre viitorul instituţiilor noastre de învăţămînt", în *Scrieri postume, 1870-1873).* Acest punct orb, această contradicţie intimă ce paralizează efortul critic, dezvoltat pretutindeni în numele raţionalităţii, ele ar trebui depistate. Dacă diagnosticul guénonian nu încetează, deci, să impresioneze prin radicalitatea sa, cum ar putea fi dezamorsate astăzi efectele perverse ale unei crize ce a devenit cronică, ale unei critici isterico-polemice ori astenice? Am fi îndemnaţi să credem că un soi de imuno-deficienţă afectează, prin urmare, sistemele culturale moderne, ajunse extrem de vulnerabile la orice influx nociv, şi nu mai puţin impermeabile la tot ce le-ar putea regenera, înnoindu-le potenţialul critic şi creator. Dintre semnalele de alarmă şi de primejdie, lansate de cei pe care René Char îi numea „marii constrîngători", ce a fost oare *realmente auzit* fără ca, de îndată, conformismul şi cinismul ambiant să nu recupereze mesajul?

Criză şi critică

O aceeaşi rădăcină greacă e comună totuşi celor doi termeni (criză, critică): *krino*, a tăia, a judeca, a discerne. E ceea ce se aşteaptă, de altfel, de la o criză: ca starea „critică", îndurată temporar – precum a bolnavului atîrnat între viaţă şi moarte – să înnoiască şi să stimuleze capacităţile de discernămînt, să îngăduie judecăţii, ori vitalităţii, să se exercite cu mai multă perspicacitate şi eficacitate. Recunoscută şi valorizată de tradiţia filozofică occidentală, această legătură intimă între criză şi critică nu are deci în sine nimic patologic, în afara cazului cînd vedem în ea, cum a făcut-o Guénon, doar un avatar intelectualist, doar o parodie derizorie a zguduirii „iniţiatice", singura în stare să ne conducă spre adevăratul discernămînt, spiritual – se înţelege. Or, ceea ce e mai curînd de deplorat nu e faptul că funcţia critică se exercită în planul ce-i este propriu (mental sau raţional), ci că ea pretinde pe de o parte să se substituie ordinului metafizic, unde operează Principiile; şi că, pe de altă parte, eşuează în promovarea sagacităţii de îndată ce este în joc legitimitatea însăşi a modernităţii. „Lumea modernă" ignoră vocaţia iniţiatică a discernămîntului critic – iată un fapt consecutiv voinţei hegemonice a Raţiunii. Dar dacă modernitatea nu este, în această privinţă ca şi în multe altele, decît confuzie – aşa cum gîndea Guénon –, ne putem îndoi că ar fi de ajuns să i se amintească tot ceea ce o separă de ortodoxia şi de ortopraxia tradiţionale pentru a-i stîrni fie şi cea mai măruntă conversiune. Ar fi poate mai nimerit să ne întrebăm pentru ce modernitatea nu conteneşte să se îmbotnolească într-o pseudo-critică despicare a firului în patru, întreţinînd astfel un raport pasional cu „criza"; perpetuarea şi orchestrarea ei voit dramatică ar putea fi suspectate că încearcă, în fond, să fortifice mitul auto-întemeierii, purtător al unui patos specific, străin de spiritul marilor tradiţii.

Cît de naivă ni se înfăţişază astăzi, într-adevăr, ideologia progresistă ce pune dezordinea lumii moderne exclusiv pe seama cutezanţei critice! Pe trei fronturi cel puţin: criza „subiectului", criză a *aproprierii* şi a *transmiterii* – ceea ce Heidegger numea Transmiterea-Dăruirii. Conştiinţa crizei nu face, se pare, decît să agraveze acea mişcare de pendul ce interzice discernămîntul critic, favorizînd dimpotrivă oscilaţia morbidă între conştiinţa vinovată şi auto-satisfacţie. Autotortura ar putea fi – Nietzsche o văzuse deja – răul inerent nihilismului pasiv ce îşi întinde umbra asupra Occidentului decadent! Ce să credem şi cum să reacţionăm, de pildă, cînd noţiunea omniprezentă de „schimbare" e erijată în concept şi în program politic de către partide concurente? Cînd şcolile devin focare de insecuritate şi de incultură, iar un post-modernism carent în materie de umanitarism face din Celălalt scutul uman îndărătul căruia se adăpostesc, cu conştiinţa împăcată, dispreţul de sine şi ocultarea inevitabilelor tensiuni presupuse de existenţa unei reale alterităţi? Ce să credem şi cum să reacţionăm atunci cînd „voinţa de a şti" (Foucault) – socotită atîta vreme drept ambiţia cea mai nobilă a conştiinţei moderne – coexistă pe zi ce trece mai strîns cu un *refuz al realului*, care invalidează, în cuvinte cu jumătate înţeles şi prin paşi furişaţi, tocmai acel lucru despre care ştiinţele încercaseră să dea seamă? Dar poate vom ajunge să vedem mai limpede situaţia printr-o rapidă deconstrucţie a noţiunii înseşi de modernitate.

Vîrful fin al temporalităţii

Dacă luăm în considerare originea cuvîntului – latinul *modernus*, prezent în limba franceză începînd cu secolul al XV-lea –, „modern" nu înseamnă iniţial altceva decît ceea ce e prezent, actual, astăzi. Nimic nu indică aici, în mod special, o conştiinţă prezentului ce ar impune ruptura drastică de vechime, de Tradiţie; ruptură ce se va consuma la începutul secolului al XVII-lea cu faimoasa dispută între antici şi moderni (1616). În fond, „modern" desemnează mai degrabă simpla scandare a timpului între ieri şi mîine, între trecut şi viitor; un fel de respiraţie, de suspensie fugară, agăţarea de acel vîrf fin al temporalităţii care e prezentul, unde *clipa e resimţită ca dar al timpului*. Or, dacă pentru om scandarea aceasta determină incontestabil conştiinţa propriei evoluţii şi îi permite să dezvolte astfel sensul istoriei, ea nu implică totuşi supra-valorizarea clivajului din care modernitatea şi-a făcut vîrful de lance al legitimităţii ei, precum şi al căutării sale de identitate. O ruptură despre care amintea Schelling în legătură cu Descartes: „A început, într-adevăr, prin a sfărma orice continuitate cu filozofia anterioară, a tras cu buretele peste tot ceea ce se făcuse înaintea lui în cîmpul acestei ştiinţe, şi s-a apucat să o reconstruiască în întregime, de la începuturi, ca şi cum nu se mai filozofase înainte de el" *(Contribuţie la istoria filozofiei moderne).*

Erijată în eroism intelectual, tipul acesta de ruptură va întreţine de aici înainte confuzia între inevitabilul şi salutarul „reînceput", propriu oricărui act veritabil de gîndire sau de creaţie, şi renegarea dezinvoltă a trecutului unde îşi are poate originea ingratitudinea din pricina căreia cîţiva, prea puţini, intelectuali – Finkelkraut în primul rînd – încep, cam tardiv, să se îngrijoreze, sesizîndu-i efectele devastatoare. Dar, în primul sens al cuvîntului, pe care tocmai l-am amintit, faimosul strigăt al lui Rimbaud – „trebuie să fim absolut moderni" – nu apare atît ca un imperativ categoric aruncat în faţa unor contemporani stătuţi şi timoraţi; el apare ca un principiu de realitate a cărui actualitate se cuvine să fie însufleţită, relansată. Pretenţia de a scăpa „răbdătoarei maturări" a timpului e zadarnică în fond – Th. Mann a reamintit-o în mod oportun *(Meine Zeit*, 1950); timpul însuşi e cel care hotărăşte statura unui autor, după capacitatea lui de a găzdui ceea ce se oferă gîndirii, aici şi acum. Nimic nu interzice omului „modern", astfel înţeles, să se simtă contemporan cu înaintaşii ori, dinainte, cu moştenitorii, de vreme ce conştiinţa prezentului îl emancipează într-un fel de apăsarea cronologică şi face din el un cetăţean liber al temporalităţii. În această privinţă, modernitatea nu a inventat, e limpede, nimic: nici ca acuitate spirituală, nici ca mobilitate intelectuală, nici ca libertate. Nu avem decît să ne îndreptăm privirea spre educaţia filozofică antică *(Paideia),* ori spre tradiţiile autentice pentru a descoperi că acolo „cultura" era destinată *să dezvolte simultan* un simţ al prezentului şi al continuităţii fără de care nu există discernămînt, intelectual şi, mai mult, spiritual.

(continuarea în numărul viitor)

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Glosar de tranziţie

Ordonanţă de urgenţă

Suprasaturată de telenovele, tranziţia preia de la acestea veritabila lor vocaţie pentru pudibonderie: în jargonul său reducerea veniturilor poartă suava denumire de indexare, concedierile sînt reconvertite în disponibilizări, marile fraude în corupţie etc. Transparentă pînă la cruzime, formula „ordonanţă de urgenţă“ contravine acestei retorici eufemizante. Sintagma semnalează pe şleau existenţa unui ordin şi obligaţia executării lui cu cea mai mare grabă. Ruptura istorică de trecut sare în ochi; răposatei economii de comandă i se contrapune politica ordonanţelor de urgenţă. Nimeni nu poate confunda o ordonanţă cu o comandă. Doar chemarea la urgenţă le ţine trena amîndurora.

Dincolo de limbaj, ca fenomen social, ordonanţa de urgenţă este un procedeu de guvernare. Îngăduit de rînduielile democratice în circumstanţe speciale el este actualizat de guvernările tranziţionale în orice fel de circumstanţe. Toate grupările politice contestă acest procedeu atîta vreme cît se află în opoziţie, dar îl adoptă îndată ce ajung la putere. Fragmentată de nenumărate discontinuităţi, tranziţia îşi găseşte astfel o compensare în continuitatea ordonanţelor de urgenţă.

Caracterul de ordonanţă exclude opţiunea şi negocierile în favoarea constrîngerii. Caracterul de urgenţă subliniază că emiterea unei ordonanţe de către guvern cere mult mai puţin timp decît adoptarea unei legi de către cele două camere. Pendulările de la o comisie la alta, apoi de la grandilocventa Casă a Poporului la conspiratoriala sală Omnia şi retur, coada la o ordine de zi în care se strecoară zilnic noi priorităţi, nesfîrşitele variaţii intonate de aleşii naţiunii pe această temă atunci cînd ea ajunge în sfîrşit să fie dezbătută, amînările din lipsă de quorum, desfigurarea proiectului iniţial, pierdut sub masa amendamentelor– toate aceste cronofage incidente de parcurs sînt eliminate printr-o simplă trăsătură de condei cu ajutorul ordonanţelor de urgenţă.

Procedeul corespunde perfect cerinţelor economiei de timp, dar nu şi celor ale principiului constituţional care prevede separarea puterilor în stat. Abuzînd de practica ordonanţelor de urgenţă puterea executivă îşi asumă funcţia specifică a puterii legislative. Marginalizarea Parlamentului nu este trăsătura definitorie a unui autentic regim parlamentar. Sub torentul ordonanţelor de urgenţă în locul echilibrului şi controlului reciproc al puterilor se insinuează tendinţa spre hipertrofierea uneia singure: cea executivă, care este de fapt o tendinţă spre recentralizarea puterii. Lipsa de încredere a electoratului faţă de propriii săi aleşi nu se datorează în primul rînd Executivului, ci Parlamentului însuşi. Dar dispreţul pragmatic pe care, prin multiplicarea ordonanţelor de urgenţă, Executivul îl arată Legislativului, nu promite să conducă la creşterea respectului faţă de lege.

Drumul cel mai scurt spre statul de drept nu trece prin propăşirea ordonanţelor de urgenţă.

Pavel CÂMPEANU

Bazar

Fete, nisip, sutiene...

Mai demult mă plîngeam de versurile cîntecelor româneşti de muzică uşoară, perpetuate de pe vremea odiosului: erau false, mult prea voalate, pline de locuri comune. Iubirea nu putea apărea fără asocieri cu noţiuni abstracte şi înalte precum infinitul, de pildă. Era un setiment metaforic, ireal, dar în acelaşi timp kitsch.S-a terminat cu marea care vorbeşte, cu viaţa ca un joc de cărţi, cu florile amintirii şi seninul aşteptării. Sau, dacă nu s-a terminat de tot, au devenit marginale, nu mai sînt „în vizor“. Acum lucrurile s-au dezgolit, ca-n *Playboy*. Se spun direct, în cuvinte simple şi mai ales se repetă, pentru a înlătura orice urmă de ambiguitate. Lirica muzicii uşoare de stil vechi avea ambiţia înfloriturilor. Lirica noilor creaţii îşi propune un mesaj clar şi concis, şi, eventual, o rimă. Vocabulele utilizate fac, fără doar şi poate, parte din lexicul de bază. Miezul mesajului este sexul, atracţia sexuală, dorinţa. Pe scurt, în lumea cîntecelor de pe CD-ul *Romanian Dance Hits*, editat de Roton şi Unica, băieţii văd fete, le plac, le doresc şi fac dragoste cu ele. Iubirea din vechile şlagăre e înlocuită, aici, cu dorinţa: „Aşa că ia-o tare / Spune-i c-o doreşti / Spune-i că o vrei / Vrei s-o cucereşti...“ (Genius – *Macho Man*). Fetele sînt nişte ispite după care băieţii trebuie să întindă mîna, în cazul în care nu preiau chiar ele iniţiativa: „Pe plajă sau în apă / Pe stradă sau la bar / E plin de fete scumpe / Cu trupul bestial / Pline de tupeu / În maşini de lux / Te cheamă, te îmbie / Şi te iau pe sus...“ (Voltaj – *1@999*). Senzaţiile lumii acesteia nu-şi au locul oriunde: spaţiul lor consacrat e plaja, cu nisipul fierbinte, marea şi barurile alături. Alte ingrediente indispensabile sînt muzica, neapărat de dans, preferabil latină, şi băutura: „Sutienele cădeau / În ritmuri latine / Iar fetele dansau / Pentru oricine / Ochii mei sclipeau / Băuturile curgeau / Trupurile goale/Pe nisip se împleteau...“ (Stigma – *Ritmuri latine*). Dacă în şlagărele kitsch şi cuminţi de odinioară personajul feminin era „iubita“, acum ea e deseori „fata“ sau un trup. Nu se prea pune problema unui nume, a unei particularizări, singularizări. Desigur, uneori poate fi „blondă“, dar şi asta pentru a corespunde unui şablon (în cazul de faţă, celui de nemţoaică): „Ce frumoasă e germana / Cînd o-nveţi cu-o tipă / Blondă, plină de talent (...) Ce urlă şi ţipă“ (Voltaj – *Ora de germană*). De fapt, muzica pe post de fond sonor se converteşte, adesea, în strigăt: „(...) Toată lumea strigă / Strigă şi dansează / Urlă, se isterizează...“ (Voltaj – *1@999)* Există şi un soi de poezie de uitată sorginte pseudo-folclorică: „La noapte o să te... fur / Da, ţi-o jur / (...) Nimeni nu ştie unde / Luna o să ne cunune / Roua o să ne sărute / Trupurile ude...“ (No Comment – *La noapte o să te... fur*). Cele trei puncte deturnează, însă, sensul poetic. Unele dintre formaţii practică, de altfel, un soi de limbaj aluziv sexual: „Mai vreau o dată / Încă o dată / Vreau să fiu cu tine (...) / Mai intru-n amănunte încă o dată“ (Class – *Încă o dată*). Altele văd actul sexual ca pe un cumul de detalii şi îndemnuri tehnice: „Stai pe spate / Şi las-o doar pe ea / Stai pe spate / Şi te va învăţa / E profesoara ta“ (Voltaj – *Ora de germană*).

Versurile vechii categorii de muzică uşoară sufereau de idilism şi ambiguitate. Lirica noilor cîntece pătimeşte printr-un limbaj sărăcăcios, lipsit de subtilitate şi cochetînd cu vulgaritatea. Apariţia celui de-al doilea tip de limbaj e normală ca reacţie la cel dintîi; aşa se explică, probabil, trecerea de la o extremă la alta. Sau, pur şi simplu, prin schimbarea vremilor. Aşteptăm, cu interes, prezenţa unei lirici mai evoluate, fără a fi kitsch. Beatles-ii au reuşit-o demult, şi au rămas.

Iaromira POPOVICI

Parabolă la cîte se întîmplă unora şi altora

N-aveam mai mult de 16 ani,
eram într-a şasea la Matei Basarab,
cînd m-am dus să-l văd boxînd pe Titi,
Titi Dumitrescu, colegul meu, un geniu
al eschivei –
deşi în clasa noastră baschetul era nebunia,
cu Miti Crîstev dominînd recreaţiile
împreună cu Nelu Călugăreanu,
un singur băiat cîntînd la pian, jazz,
dar ce jazz, Jerry îl chema –
şi m-am dus pe bulevard,
dincolo de cinematografe şi Cişmigiu,
pînă la Circul Palladium,
peste drum de Drept (acolo, pe terenul
de baschet domnea ca un zeu Costi Herold)
şi am urcat undeva la cucurigu, ca la
Operă, la galerie, cînd prindeam un bilet
în plus la „Traviata“,
şi l-am văzut pe Titi, om de vîrsta mea,
de greutatea şi înălţimea mea, băiat
valabil la învăţătură, deloc feroce,
deloc brutal, plin de delicateţe faţă de sor-mea,
dar care ştia, nu ca mine, să pistoneze
la figură, să danseze, dar mai ales să
fenteze, lovind nu năpraznic, ci exact
aşa ca adversarul să fie învins, nu zdrobit,
ce mai, „box de manoperă, dom'le!“
– cum striga entuziasmat, printre urale
şi urlete, un tip care purta pe chip
stigmatul competenţei –
ca după Titi al meu, coborînd ca un
gladiator, deşi nu avea nimic în acest sens,
doar un halat de baie, dar aşa se zice,
să urce doi vlăjgani,
două „dulapuri“, doi monştri
şi să înceapă o luptă formidabilă,
numai în contre şi upercuturi,
nemiloşi, spărgîndu-şi arcadele şi pometii,
de am văzut cu ochii mei sărind stropi
de sînge pe cămaşa albă a arbitrului,
cămaşă şi papion,
altfel o luptă extrem de echilibrată,
dar cine se mai uita la adjective,
se băteau, categoric, groaznic
şi în urletele generale – că mă gîndeam
să nu se trezească leii şi tigrii circului
şi, enervaţi, să nu ne mănînce pe toţi –
un alt tip, chiar de lîngă mine, că
l-am putut auzi, un buldog bătrîn
şi ras în cap, s-a ridicat,
deodată,
a scuipat cu dezgust şi a răcnit:
„Plecaţi, bă, acasă că prea sînteţi înţeleşi!“
şi plecat a fost, călcîndu-ne pe picioare,
toţi dîndu-i brînci, să treacă mai repede,
să ne lase să vedem pînă la capăt măcelul.
Femei superbe şi maxime celebre
din acele pagini roz ale „Larousse“-ului
nu m-au fulgerat – ca într-un knock-out
care te lasă strîmb şi plin de ticuri, pe viaţă –
cu o asemenea vigoare a conciziei.
Titi a devenit campion olimpic,
circul nu mai e acolo, ci peste tot,
două revoluţii s-au bătut cap în cap
de ne-au pocnit arcadele şi orbitele,
toate au din ce în ce mai puţin haz,
ei bine... ei bine, ce? Adică
eu sînt prost ca să fi uitat că
toţi sînteţi înţeleşi...?

Radu COSAŞU

Trecerea prin reviste

Lamento mori

Există, în discursul cultural postrevoluţionar, o anumită modă a lamentaţiei. Mai exact, lamentaţia care aduce în discuţie o aşa-zisă apocalipsă a culturii. Trăim – se spune, pe un ton sumbru – vremurile cele de pe urmă, nu mai există nimic sfînt; cultura însăşi, cea responsabilă cu lucrurile înalte, este, *vai*, decăzută, neputincioasă, în criză.

Explicaţia acestei atitudini poate să fie pusă pe seama isteriei provocate de anul 2000. Dar această lamentaţie culturală nu este de ieri, de azi. Ar putea fi, de asemenea, pusă în legătură cu nostalgia după vremurile de dinainte de Revoluţie, atunci cînd parcă şi cultura îşi depăşea planul cincinal. Dar anxioşii culturali se regăsesc nu numai în grupul de admiratori ai lui Adrian Păunescu sau ai *României Mari*. Cea mai plauzibilă explicaţie ar fi de natură psihologică. Vremurile speciale – cum sînt întotdeauna cele de criză, mai ales cînd e vorba de ditamai apocalipsa – par a conferi un statut special şi individului. Nu eşti oricine, nu duci o viaţă banală, nu eşti, de fapt, pierdut în istorie cînd eşti contemporan cu asemenea grozăvii. Poţi, pur şi simplu, să nu mai faci nimic – posteritatea te va înţelege: „nu se putea, domnule, într-o asemenea perioadă, decît cel mult să mănînci şi să plîngi". Iar apocalipsa, deşi inumană şi abominabilă, va avea grijă să-ţi aşeze pe frunte coroniţa de premiant. Chiar dacă în martirologie.

Numărul 12 (decembrie 1999) al revistei *Ramuri*, avînd ca temă „Proza azi", este, aproape în totalitate, un număr dedicat lamentaţiei. Exemplar, în acest sens, este articolul lui Mihai Sin, intitulat „Romanul în criză şi criza de civilizaţie". Mihai Sin porneşte de la observarea decăderii lumii în care trăim: „(...) a tot felul de «agresiuni», a tot ce este excesiv, venind din partea televiziunii, a presei scrise sau orale, a guvernanţilor şi a opoziţiei, a «lumii întregi», care uneori pare să acţioneze, absurd, malefic şi exasperant împotriva... întregii lumi." Şi contunuă: „Deceniul literar care se încheie e unul dintre cele mai neobişnuite din istoria culturii româneşti (...)" Este vorba de ecuaţia de care aminteam: vremuri catastrofice = vremuri speciale = vremuri care ne fac şi nouă loc în „marea carte a istoriei" (fie ea şi literare). În ceea ce priveşte proza, nici ea, desigur, nu o duce prea bine: „(...) «productele» literare şi cărţile care s-au «adaptat» prea mult grotescului şi derizoriului, mizeriilor de tot felul, frivolităţilor şi vulgarităţilor fără limită, stupidităţilor «preţioase» şi arogante. Din toate acestea lipsesc, cum era şi de aşteptat, atitudinea de gîndire şi o înţelegere superioară a condiţiei umane, fie ea şi cu un specific românesc." (Trebuie să înţelegem că prozatorul Mihai Sin este adeptul unei literaturi care să reflecte „atitudinea de gîndire şi o înţelegere etc." şi că nu-şi mai găseşte un loc în ceea ce se scrie astăzi; şi de aici toată problema.)

Între toate poziţiile aflate sub semnul lamentaţiei – între care şi cea a lui Nicolae Breban, care deplînge scurtimea prozelor de astăzi, scurtime ce ar proba, desigur, şi ea starea de profundă criză – întîlnim articolul lui Gabriel Dimisianu, care face notă discordantă în corul general. Gabriel Dimisianu enumeră cîteva cărţi valoroase care au apărut după decembrie '89 – şi, adunîndu-le laolaltă, dovedeşte că n-au fost chiar atît de puţine: „Dispunînd de asemenea opere, şi de altele care puteau fi evocate, proza românească de azi a trecut neîndoielnic de criză, atîta cîtă a fost." Ai un sentiment de reală satisfacţie cînd, în mijlocul unora care se jelesc şi-şi smulg teatral părul din cap, vine cineva cu picioarele pe pămînt şi zice simplu: „Păi să le numărăm, coane Fănică!" Şi cînd îţi imaginezi ce faţă fac, apoi, ceilalţi. **(C. P.-B.)**

Imaginarul publicitar

Marele vînzător ambulant

Ciudat cum lucrează memoria! Dacă mă îngrijorează ceva la începutul lui 2000 nu este supravieţuirea speciei româneşti (umane şi nu numai), ci suprema ei rafinare. Îmi vin în minte trei figuri ale secolului: Carmen, Georgică şi marele vînzător ambulant.

Ce om sensibil şi cu ureche muzicală îi va mai cînta colinde lui Carmen, bivoliţa melomană şi încăpăţînată din România, pentru a o uşura de povara laptelui? Cum îşi va înfrunta destinul cocoşul Georgică, împroprietărit cu apartament două camere şi bun de-nsurat de către stăpîna lui, pentru devotament şi bună purtare? Cum vor trăi ei liniştiţi, cum îşi vor croi drum într-o lume cu capitala în Bucureşti, oraşul telefoanelor vandalizate şi al telefoniei celulare, într-un cuvînt, cum vor face faţă civilizaţiei?

Dar pe lîngă o bivoliţă cultivată şi un cocoş din clasa mijlocie (văzuţi la televizor), nu pot să nu mă gîndesc la vînzătorul ambulant care vindea beteală de pom undeva, într-o piaţă bucureşteană din ultimele zile ale anului '99 şi la geniala, absolut înduioşătoarea lui formulă promoţională: *Numai două la cinci mii!* (în loc de, probabil: *Două la numai cinci mii!*), la supercumpărătorul român şi lipsa lui de prejudecăţi lingvistice şi la semantica noastră alternativă.

Nu, marele vînzător ambulant nu era un accident, iar cuvintele lui nicidecum o eroare publicitară. M-am întors peste o zi sau două şi l-am găsit la fel. Îşi vîntura marfa în aer şi striga: *Numai două la cinci mii*, în timp ce oamenii îl opreau din cînd în cînd şi îi făceau vînzare. Cunoştea cu exactitate locul fiecărui cuvînt în propoziţie ca şi pe cel al adevărului în societate.

Marele vînzător ambulant al sfîrşitului de mileniu care mai ţine un an era fie un om onest, fie teribil de rafinat.

Alice POPESCU

Din fanfare funerare

În excursie cu societatea civilă

Stăm la noul café-bar, amenajat după exigenţele lumii noi, cu scaune ergonomice şi cu măsuţe frumos împodobite cu scrumiere inscripţionate cu marca de ţigări Marlboro. Stăm şi discutăm una, alta cu Iosif Bobinaş şi cu încă vreo doi demni căutători ai adevărului. Bine ne este, adînc tragem fum în piept, duios sorbim din pahare vodca rusească şi mult discutăm, nu cu agitaţii inutile, nu ne macină tumultul, acesta nu caracterizează întîlnirea noastră, ci o anume dezabuzare calmă, dublată de sentimentul specific acelor inşi care multe au căutat, multe ştiu şi tot n-au ajuns la capătul căutărilor. Şi pe cînd stăm noi caracterizaţi de asemenea stări, tocmai vine feciorul şturlubatic care peste tot este el prezent, foarte activ se manifestă la comemorări, şi mai ales cînd a venit Majestatea Sa Regele şi a vizitat camerele jupuite de mortar ale memorialului revoluţiei. Atunci, în marea aglomeraţie de dinaintea fotografiilor revoluţiei, pe dinaintea schemelor care limpede arată oricui vrea să vadă cum anume au avansat ofiţerii responsabili de grozăviile reprimărilor, el deodată izbucneşte în recitarea unei poezii vindicative în care cere, în versuri ritmate şi în rime tumultoase, să fie aflaţi şi pedepsiţi cei care au făcut toate cîte le-au făcut. Linişte mare s-a lăsat pe cînd el cu voce tare tocmai a izbucnit în recitarea versurilor, toţi îl ascultă, primar, prefect, parlamentari care cordial şi (puţintel) electoral se întreţin cu lumea, toţi se opresc din vorbele lor, din discuţii, din observaţii, din replici cam mondene şi politicoase, toţi ascultă izbiţi de vocea lui stridentă, de acutele lui prea peste poate, ascultăm uşor vinovaţi şi pe urmă mai departe mergem noi, ne înghesuim comemorativ, din poze ne privesc figuri tinere, foarte tinere: „indiferent de naţionalitate au fost loviţi de glonţ", spune mai marele camerelor jupuite de mortar, şi arată mai multe nume, cutare sîrb, cutare neamţ, cutare ungur, şi se sprijină în bastonul de rănit cu care l-a înzestrat revoluţia. În oraş mergem cu un autobuz dărăpănat să vizităm monumentele revoluţiei, nu sîntem mai mult de cincisprezece participanţi la un simpozion despre aflarea adevărului, înaintea noastră o maşină a poliţiei cu cele două faruri, sau ce-or fi, lansează semnale bleu-ciel aglomeraţiei rutiere. Domnul profesor din Marea Britanie, alţi domni şi domniţe de prin Occident se miră într-ascuns de paragina expresivă a autobuzului, un fel de „rată": acele vehicule folclorizate de pe ruta Timişoara-Parţa, cu muşamaua scaunelor bine scorojită, cu podelele răvăşite de înghesuiala generaţiilor de femei şi bărbaţi de prin satele patriei. Ne oprim la locuri dinainte stabilite, trecem în grup restrîns spre monumentul învăluit în ceaţa iernii, şi pe lîngă noi populaţia merge şi se întoarce, ne priveşte cu indiferenţa specifică istoriei în marş. Un domn critic de artă ne explică simbolul monumentului, şi momentul este precedat de fuga feciorului şturlubatic care, dintr-o Dacie papuc, apucă un steag mare, din acela cu gaură, şi se aşază de-a dreapta statuii în toată vremea cît ţine expozeul. Printre participanţi fojgăie un tataie cu pieptul plin de decoraţii; organizatorii îl dau ruşinaţi deoparte, el se supune blînd-ascultător şi revine pe neaşteptate printre domnii şi domniţele din Apus, de fiecare dată cînd aceştia se nemuresc fotografic, şi strică totul cu ale sale dintru ale sale medalii şi însemne militare.

Sîntem cel mult cincisprezece în ceaţa hibernală şi careva spune memorabilele vorbe: „tare mult îmi place mie în excursie cu societatea civilă", şi pe cînd spune el asemenea vorbe, din Dacia papuc sînt aduse la timp cîteva coroane, feciorul şturlubatic strînge drapelul de luptă, îl duce la maşină, mergem mai departe.

Meşteşugita amestecare a regimului ficţionalului cu acela al non-ficţionalului

Stăm la măsuţa de la cafe-bar şi ascultăm, cu interes domol, povestea unuia adus de feciorul neastîmpărat, acela cu poezia şi cu steagul. Domnul tocmai dezvăluie adevăruri despre revoluţie, ştie despre teroriştii, ştie despre serviciile secrete, ştie despre cum au fost arse cadavre la şirele de paie de la ceapeul din Freidorf, cunoaşte exact ce au făcut şi ce fac securiştii, cum anume acţionează după reguli de el ştiute. Îl ascultăm cu îngăduinţă, povestea merge înainte, domol sorbim din vodcă, uşor răspîndim fum din ţigarete Assos, şi pe cînd ascult eu pe dată îmi pare că se întrupează din fumul încăperii profilul neclar al unor prieteni din copilărie, pe cînd stăteam noi la margine de cale ferată şi căutam măcriş - un soi de buruiană cu frunzuliţe late, bună la gust pentru că este acrişoară. Stăm acolo şi plănuim organizarea unei frăţii secrete, un soi de organizaţie menită să înfricoşeze populaţia de pe strada Economilor, şi de acolo pînă departe spre strada vecină cu gura Văii Moratului, locuită de familii de rromi care mult se zbuciumă ei pe la cules de ciuperci de pădure, aleargă după melci pentru cooperaţia de consum, strigă pe străzi şi tentează gospodinele cu un troc în care oferă oale smălţuite, roşii cu buline albe, contra pene de gîscă.

Asta-i tot ce-mi răsare înaintea ochilor la toate afirmaţiile acelea cu adevărat cutremurătoare, care seamănă cu altele, de pe vremea cînd, la un an după revoluţie, a venit pe la sediul societăţii „Timişoara" ditamai securistul şi ne-a mărturisit, ca la confesional, că „a defectat"; deoarece îl mustra pe el conştiinţa civică, ne-a povestit că aşa şi pe dincolo, că adică de-acum nu mai este de-al lor, ci de-al nostru, adică „rămîne în structuri" şi ne spune exact ce fac ei ca să ştim şi noi, să avem, prin urmare, un spion al societăţii civile în rîndurile societăţii necivile ale atît de cutremurătoarei securităţi, să-i ştim, să-i judecăm, să pricepem ce şi cum. Mărturisesc că nu am reuşit să-l aprob pentru că tocmai îmi bîzîia în cap versul „Mulţi durară, după vremuri, peste Dunăre vreun pod". Azi, dacă stau şi mă gîndesc la ce a fost, recunosc cu mîna pe inimă că nu degeaba m-a bîntuit pe mine versul cu pricina, nu era el cu totul străin de acea binevoitoare propunere care, nu peste multă vreme, „s-a defectat" în aşa manieră că acelaşi a declarat public lumii că sîntem coloana a cincea a cutremurătorului serviciu de spionaj maghiar şi al şi mai spăimosului Mossad, totul garnisit, dintr-o umbră şi mai şi, de CIA: superduşmanii plăpîndei noastre democraţii şi, mai ales şi înainte de toate, ai unităţii statale împotriva căreia mult unelteam noi pe la café-barul acela cu scrumiere inscripţionate vestic, în vreme ce degustam niscaiva vodcă şi sorbeam tutun. Încă o dată, şi tot cu mîna pe inimă, recunosc acum, după atîţia ani de la destabilizatoarea Proclamaţie, că versul cu podul, din cunoscuta poemă eminesciană, a fost să fie aproape şi de alte asemenea isprăvi care îmi par azi ţinînd de regimul ficţionalului, mai degrabă decît de acela al non-ficţionalului. Al imaginarului creator şi nu al întîmplării bine înşurubate în realitatea istorică. Aşa a fost să fie vizita discretă, la răposatul George Şerban, a domnului Victor, ministrul Apărării, care amabil s-a întreţinut cu preşedintele societăţii, totul într-o discreţie ferită de curiozitatea neavenită a presei, pe urmă ni s-a dat de înţeles că sentimente binevoitoare îl cutreieră pe mai marele oştirii faţă de Versoix, cel puţin aşa am priceput noi, buimăciţi de această meşteşugită amestecare a vorbelor domniei sale, în aşa fel permutate sintactic şi morfologic, ca să înţelegem simultan cum vrem şi ce vrem. Destul de bine că am demobilizat cu bună încredinţare pe cei din CADA ca să o lase mai moale cu ministrul cutărescu şi să-şi îndrepte atacurile altundeva. Totul a mers în acelaşi slalom, ca la Cortina d'Ampezzo, între ficţional şi non-ficţional, pînă la vremea mineriadei din iunie '90 cînd s-au developat toate, şi cînd la telefon o voce aspru metalică mi-a cerut imperativ să plec din ţară cu toţi ceilalţi adepţi ai mîrşavei Proclamaţii. Acu' ori niciodată! Trebuie să recunosc că m-au năpădit pe loc niscaiva spaime, cu toate că am căutat eu să mă îmbărbătez cu versul, din acelaşi poem, care dădea asigurări agresorului cum că bucuroşi le-om duce toate, de e pace, de-i război. Cam aşa ceva bombăneam eu în acele vremuri, deşi nu-mi era la îndemînă cînd vedeam la televizor cum ciomegele minereşti făceau ordine prin Universitate, încurajate de aceeaşi iscusită derivă între ficţional şi non-ficţional care a schimbat chipul teroriştilor din decembrie cu acela al legionarilor din iunie.

Daniel VIGHI

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Sindromuri

Sindromul deşcolarizării

O interesantă, paradoxală, persistentă şi îngrijorătoare combinaţie de situaţii şi luări de poziţie atrage atenţia unui observator atent al vieţii politice şi sociale: în ultimul deceniu România a fost singura ţară din Europa şi probabil din lume unde durata învăţămîntului obligatoriu a fost redusă, pe considerentul că aveam de a face cu o „supraînvăţare parazitară"; în aceeaşi perioadă a crescut semnificativ numărul cadrelor didactice universitare ce ocupă funcţii cheie în cadrul legislativului şi executivului şi s-a amplificat indiferenţa iresponsabilă pe care cele două structuri le manifestă faţă de învăţămînt şi educaţie (pînă acolo încît salariile profesorilor universitari au devenit comparabile cu ale instalatorilor de la RADET, ale oficianţilor Poştei Române sau subofiţerilor din poliţie şi armată), iar finanţarea învăţămîntului, prestigiul personalului didactic şi moralul tuturor celor implicaţi (cu excepţia funcţionarilor din MEN) au transformat perioada ministeriatului Anetei Spornic într-o amintire paradisiacă; se fac tot mai frecvent auzite referiri la rolul deosebit de important al „mentalităţilor" sau „educaţiei" ca factori cauzali pentru ineficienţa economică, „disoluţia autorităţii statului", tensiunile din coaliţia de guvernămînt, „anarho-sindicalism" sau răspunsurile contradictorii la „propunerea Verheugen"; sînt deseori pomeniţi „copiii supradotaţi" de care ar depinde viitorul ţării şi atenţia specială cu care trebuie abordate problemele lor, astfel încît bursele pe care le oferă diferitele ONG depăşesc salariile profesorilor chemaţi să-i transforme pe aceştia din promisiuni în certitudini; declaraţiile sofisticat optimiste despre succesul reformei învăţămîntului sînt acompaniate de relatări uluitoare ale presei, fie despre creşterea îngrijorătoare a analfabetismului şi abandonului şcolar, fie despre copii care fug de acasă sau îşi pun capăt zilelor din cauza corijenţelor la „mate", fie despre neregularităţi, conflicte de interese sau de-a dreptul corupţie în procesul de constituire a colectivelor de autori şi de avizare a manualelor alternative; clişeul despre considerarea învăţămîntului ca „prioritate naţională" coexistă, în discursul aceloraşi politicieni, cu clişeul comunist al învăţămîntului „neproductiv", care consumă, mai mult sau mai puţin inutil, „bani de la buget".

Este evident că nici în ultimul deceniu legislativul şi executivul nu au înţeles faptul că, din perspectiva fiinţelor umane, *sistemul de învăţămînt este echivalentul unei „Regii Naţionale Microsoft"* care *produce* (să nu uităm că în clasificările utilizate pe plan internaţional învăţămîntul superior este considerat „sector al economiei naţionale") şi *instalează* „softul uman", adică „sistemele de operare" şi „programele utilitare" cunoscute sub asemenea denumiri precum *cunoştinţe, abilităţi, competenţe, valori şi atitudini*.

Orbirea de neînţeles a legislativului şi executivului (care poate avea pe termen lung consecinţe deosebit de grave pentru capacitatea României de a fi competitivă pe piaţa globalizată a lumii în care deja trăim) este însoţită de una încă şi mai inexplicabilă a formatorilor de opinie şi instituţiilor de cercetare: dacă reuşim să facem pentru un moment abstracţie de comentariile legate de ceea ce *rezultă* din numeroasele sondaje vizînd „încrederea publicului" în diferite organizaţii, instituţii sau personalităţi, vom reuşi poate să înţelegem gravitatea excepţională a ceea ce *lipseşte* din ele: *Şcoala*.

Dacă autorii sondajelor de opinie ar fi inclus şi „Şcoala" pe lista ce cuprinde biserica, armata, mass-media, partidele politice, sindicatele, parlamentul, preşedinţia, poliţia, justiţia etc., şi aceasta s-ar fi situat pe unul din ultimele locuri, situaţia ar fi fost dramatică; observăm însă că autorii sondajelor nici măcar *nu consideră necesar* a include „Şcoala" pe această listă.

Ajungem astfel la constatarea că ultimul deceniu a fost perioada în care s-a înregistrat „performanţa" (neatinsă în cinci decenii de comunism) de a se elimina instituţiile de învăţămînt din rîndul instituţiilor considerate semnificative pentru dezvoltarea economică şi socială a României.

Efectele acestei performanţe sînt resimţite nu doar în finanţarea şi vizibilitatea învăţămîntului sau prestigiul cadrelor didactice, ci în întreg sistemul social, inclusiv în uşurinţa cu care democraţia disciplinei şi eficienţei, dialogului şi toleranţei este sugrumată de „democraţia" anarhiei, ineficienţei, corupţiei, şantajului şi bîtei.

Petru LISIEVICI

Ritualuri pe roţi

Andrew Greeley în *Mituri, simboluri, ritualuri în lumea modernă* vedea salonul anual al automobilului ca pe o manifestaţie religioasă profund ritualizată: „Culorile, luminile, muzica, reverenţa adoratorilor, prezenţa preoteselor templului (manechinele), pompa şi luxul, risipa de bani, mulţimea compactă – toate acestea ar constitui într-o altă cultură o ceremonie autentic liturgică". Revelaţia oracolului – noile modele automobilistice. Noi forme de mîntuire: Lamborghini, Ferrari, Maserati.

La urma urmelor (sau care scapă turma) există şi un aspect mai puţin sacru. Maşinile devin un simbol al masculinităţii – puternice, orgolioase, pline de personalitate, dinamice – sau sînt feminizate – sexy, exotice, seducătoare. O nouă semantică. Redundanţa cotidianului este spartă, banalul automobil este scos din sfera funcţionalului şi ne seduce cu noi forme, noi culori etc. E nevoie doar de o „gîndire entuziastă" şi parafraza apare: „Frumuseţea automobilului nu există decît dacă ştim să îl admirăm".

Pasiuni şi mărci

În revistele de specialitate (Auto Focus, Automondial, Autoturism) BMW, Opel, Peugeot sînt personalităţi care fac carieră sau spectacole cu succes de casă sau... după cum urmează:

Deşi Dacia-Renault este o certitudine, Porsche atacă în SUA. De ce? Pentru că Porsche te invită să-i dezmorţeşti herghelia de cai putere aflată sub capotă şi te scoate cît mai rapid cu putinţă dintr-un stress cotidian specific metropolelor. Asta doar dacă ai vocaţie de sportiv, de *number one* şi dacă îţi place să fii puternic şi independent. Cu un Porsche nu îţi iei copiii de la grădiniţă. O Toyota din generaţia nouă a hotărît ruptura dramatică cu trecutul şi un focus către viitor.

„Diavolul roşu" după un succes de casă a intrat în letargie. Ford îi face o injecţie de capital şi astfel Jaguar (diavolul în chestiune) îşi revine. Acum interiorul său oferă o ambianţă de club londonez, cu lemn de nuc şi piele de Córdoba. Volvo este un nobil suedez care iese din conservatorism. Are sisteme ce disipează forţa în cazul impactului lateral, un calculator pentru asigurarea unui motor – management. Confortul, la standardele unui leneş, excelează cu telefonul GSM integrat: microfon în oglinda retrovizoare interioară şi receptor în tetieră. Peugeot 200 în ciuda aspectului agresiv, marcat de farurile ca nişte ochi de felină, îţi poate oferi *the drive of your life*, comenzile căzînd pur şi simplu în mîinile conducătorului. Renault, la rîndul său, demonstrează că poate fi un scarabeu, un cărăbuş, cu portierele deschizîndu-se ca două aripi pe verticală. Motorul este inima automobilului. „Tridentul" (adică Maserati – maşina supranumită şi „frumoasa din Modena") are o inimă V8, supraalimentată biturbo. Clio îşi depăşeşte condiţia de *citadin* (de automobil de oraş) cu interiorul respirînd un aer de eleganţă. Audi A3 este prea moale, BMW Z3 a fost modificat şi puterea acestei fiare a crescut, Opel Astra Sedan este best-seller în 3 volume (adică cu portbagaj), cu o stilistică clară ce exprimă o forţă liniştitoare, pe care te poţi baza. Fiat Multipla, cu un nou *look*, chiar dacă acum şochează, îşi va dovedi curînd toate calităţile de care dispune şi va fi simpatizată.

Ca orice lume ce se respectă, lumea automobilului are o miss: Miss Elegance – Rover, în stil englezesc. Este o maşină pentru un gentleman flegmatic, conştient de viciile bătrînei Europe.

© C. Bumbuţ

În rest, tehnologia se dezvoltă foarte rapid şi tinde să ofere „les voitures à vivre". Interiorul maşinii, denumit *habitaclu*, poate fi transformat în dormitor, bucătărie, birou sau orice altceva. Totul se face din perspectiva unei noi „ştiinţe" – ergonomia – care stă la baza confortului nostru rutier. Trecerea bruscă de la volanul unei Dacii la *joystick*-ul volan al unui Mercedes ultimul tip ar putea dezorienta orice şofer, îl poate face să sufere de „şocul viitorului". Şi lucrurile nu se opresc aici: maşina poate fi *keyless* – porneşte cînd te apropii de ea, nu mai are oglinzi retrovizoare exterioare, ci camere de luat vederi cu minimonitoare pe bord, unele comenzi (radiocasetofon, telefon) sînt vocale. În acest context descopăr cuvîntul „maniabilitate".

Prezentarea unor bolizi în mijlocul naturii încearcă restabilirea unui echilibru, pierdut datorită impetuozităţii tehnicii. Doi îndrăgostiţi într-o decapotabilă privesc apusul pe faleză... Şi nisipul auriu... Şi marea răcoroasă... Un autoturism „de familie" se odihneşte pe iarbă, la umbra unui arbore, alături de cei veniţi la picnic. Sau îl poţi vedea pe o autostradă nesfîrşită, printre dealuri verzi, printre florile unei cîmpii, el însuşi fiind gingaş, proaspăt etc. Jeep-urile (numite de cunoscători gipane sau vapoare – pentru că navighezi cu ele) sînt prezentate întotdeauna pe terenuri accidentate, pe coclauri – trecînd rîuri sau escaladînd stînci. Un astfel de „monstru", dacă nu are un motor gurmand (consumă rezonabil) poate fi ideal în călătorii excentrice sau la vînătoare.

Descoperind aceste minunăţii în revistele automobilistice ale oricărei tarabe aflate fie lîngă *Million Dollars Sexy Night Club* fost Ateneu şi Cinema Vergu, fie la Universitate, vin şi întreb: Dacă n-ar fi fost '89 ce maşini circulau duminica această – cu număr par sau impar? Întrebare ajutătoare: Aţi ascultat albumul „Sex în Mercedes" semnat inconfundabil Adrian Copilu Minune?

Tot Dacia

Dacia pare a fi maşina tradiţională a acestor meleaguri, modestă, nepretenţioasă, care totuşi poate pleca de la semafor „cu scîrţ". Nu-mi imaginez o Dacie mîngîiată tandru şi voluptos de un macho în emisiunea Playboy. Chiar dacă ar fi o Dacie roşie. Însă, lucru dovedit, o astfel de maşină a salvat, în ochii unei opinii publice, onoarea unui prim-ministru. Ar fi putut face asta vestitul „căluţ cabrat" – Ferrari? Mă îndoiesc. Istoria are şi ea dacă nu ambreiajul cel puţin acceleraţia şi frîna ei, dacă nu o oglindă retrovizoare, măcar ştergătoare duble sau faruri de ceaţă. De aceea e mai bine sărac şi cinstit la volanul unei Dacii neaoşe decît grangur conducînd o super maşină construită de oameni mici, galbeni şi curioşi, care fac poze de-aiurea prin toată lumea.

Ion Sandula (pensionar) e conştient de acest lucru: „Ăştia care-i vezi dumneata în maşini străine ori fură, ori sînt sereişti, ori sînt de-ăia cu bănci... Eu am fost cinstit toată viaţa mea şi am rămas calic." *Andrei Moraru* şi-a cumpărat de curînd un Ford second-hand şi îmi oferă o posibilă explicaţie a dorinţei de a avea o maşină cît mai din Vest: „Mi-am vîndut Dacia şi am luat-o pe asta. Ştii de ce? Că-n Dacie miroseam a prost. Asta-i ţara noastră şi eu aici trăiesc. Nu pot să fiu american în România. Pe ăla nu-l interesează ce maşină ai sau cum te îmbraci". Dacia nu oferă un confort deosebit şi nici nu are o caroserie seducătoare. Ţine la tăvăleală, cari cu ea aproape orice. Nu rămîi niciodată în pană – motorul îl faci şi desfaci în două ore. Dacă nu te pricepi tu, găseşti pe cineva care să-ţi spună unde e problema. Problema apare destul de des însă „ori că ai una străină şi te duci o dată pe an în service, ori că ai o Dacie şi repari lunar cîte ceva – tot aia e – tot banii ăia" *(Florin* – agent vînzări). În concluzie există şoferi mulţumiţi de Dacia lor, şi-o asumă. *Nea Bebe* este unul din ei. Îmbrăcat într-o salopetă impecabilă, dar cu mîinile pline de vaselină şi ulei îmi vorbeşte meşterind ceva la radiator: „Pentru că e albă eu i-am zis Bălana. Aşa a îndrăgit-o toată familia de cînd am cumpărat-o acu' 20 de ani. Am dat 75.000 – la vremea aia bani – şi am aşteptat mai bine de un an să-mi vină rîndul la ea. Acuma arată rău, a îmbătrînit, da' să ştii că mi-a cărat tot porumbul în toamna asta. Şi cîte n-a făcut la viaţa ei..."

Tinerii fac din automobilele autohtone sorcove: trei-patru antene magnetice, geamuri fumurii, autocolante cu diferite mesaje (de ex. *Atenţie! Sîntem în zonă!*), becuri colorate la faruri, neoane la praguri, jenţi cît mai strălucitoare – totul pentru a compensa probabil lipsa de confort sau design. Se adaugă bineînţeles o staţie de cîteva sute de wati. Maşinile sînt personalizate şi prin numere. Poţi vedea un FOX sau un PUI alături de un KGB, FBI sau chiar SEX. Unele Dacii mai norocoase în naţionalismul lor poartă cu mîndrie celebrele DEP(utat) şi SEN(ator). Maşinile sport luxoase au FOC, JAF, HOT sau DOG. Jepp-urile au cîte un UOA sau chiar JEP. Se încearcă şi un BOSS englezesc dar neavînd loc rămîne doar latinescul BOS. Un exemplu din lumea mirifică a numerelor de maşini, Pontiac-ul în care se plimbă nonşalant un JR autohton – avea în vremurile bune YAH. Acum e CIA.

Cătălin MANOLE

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Îl cunosc pe...

Sorin Minea, director general ANGST (I)

Adevărul e că pe 20, cînd a vorbit Ceauşescu la televizor, aveam un prieten cu relaţii suspuse şi care mi-a recomandat ca pe 21 să nu mă duc la serviciu. Eram şef de fermă la Dărăşti, lîngă Bucureşti. Auzisem c-o să iasă fulgi, dar trebuia să-mi iau porcul, aşa că m-am dus, venea Crăciunul. Cît mi-au tăiat ăia porcul, a început mitingul, iar pe la prînz m-au anunţat văcarii că a ieşit scandal, aşa că am luat jumătatea de porc, am ajuns acasă, am pus-o pe masă şi a venit un amic, care venea din Piaţa Universităţii, şi mi-a zis că-s morţi. Cei opt, călcaţi de TAB-uri. Am lăsat porcul, care s-a stricat bine mersi, că m-am întors acasă pe întîi sau pe doi ianuarie, a fost foarte cald, s-a dus naibii, l-am dat la cîini. Dădusem vreo 3000 de lei. M-am dus la Inter, luaseră cadavrele din faţă de la Dalles, era lume multă, multă de tot şi au băgat maşinile de pompieri şi au tras în aer. Era o chestie gen şezătoare populară, erau mulţi care se amuzau şi erau nişte tipi duri în faţă, care săreau după maşini în viteză, chestie de care eu n-aş fi fost în stare. Nebunie aveam, dar văzută din afară părea puţin ciudată, nimeni nu mai văzuse trăgîndu-se, decît în armată, or cînd s-a tras în aer, toţi au fost pe burtă. Erau acolo şi nişte tipi care se dădeau din Timişoara şi ziceau ce să facem. „Staţi jos, ridicaţi-vă", era o chestie stupidă, nu cred că era nimeni antrenat de la mă-sa de acasă ce să facă în nebunia aia. Noi eram doi-trei oameni care ne cunoşteam, restul era chestie de salut, nici măcar de prezentare. La o mulţime dezorganizată, dacă cineva explică ce să faci, e de ajuns să asculte cinci-şase, restu-s ca oile. Era ceva între o chestie şi o chestie de revoluţie. Pe margine era multă lume cu copii mici în cîrcă, cu cîini de lesă, ca la un spectacol. Era plimbarea cotidiană. Ăştia erau cu comentariile, bineînţeles era Secu printre noi. Cînd s-a tras, 10.000 de oameni au rupt-o la fugă. Am luat-o spre 6 Martie. Era o chestie de curiozitate, era românul nedus la chestii din astea. Cei care-s cîinari înţeleg ce spun acum, era ca plimbarea cu cîinele în parc. Amuzament cu persoane necunoscute, gaşcă, bîrfă, era o chestie plăcută şi nu foarte periculoasă. Soldaţii ne-au arătat că n-au muniţie. Era un ofiţer de tancuri, peste 1,80, care trecea printre noi şi ne spunea să nu ne fie frică, nu vor trage, de asta şi mai amuzant era că ne plecam cînd se trăgea, că se trăgea în aer. Tot ăla făcea propagandă să rămînem, să-l dăm jos pe Ceauşescu. Mergeam pe 6 Martie şi miliţienii te legitimau şi îţi ziceau să venim şi mîine. Ne mitingasem, am mers acasă să bem o cafea şi pe la 5 dimineaţa ne-am întors. Am ieşit la Scala, acolo au ieşit nişte bătrînei şi ne spuneau cum se întîmplase peste noapte, că i-au scos maţele lui unu' cu baioneta, cum la 12 noaptea poliţia a violat două fete şi apoi le-a tăiat gîtul, erau aceşti „şoimi ai cozilor" foarte serioşi, dar şi repetau din trei în trei metri, chestia asta irita din ce în ce mai tare. Se ieşea din casă. Ieşiseră alte trupe dure, dar îmbrăcate ca militarii în termen. Atmosfera era tot de petrecere cîmpenească. Toţi vorbeau de morţii din noaptea precedentă, dar nimeni nu-i văzuse. Au apărut zvonuri cu Ceauşescu... a apărut la Scala Mircea Albulescu, nu pot să-l uit, toţi strigau: „Mircea e cu noi!", dar el se băga în guler să nu fie recunoscut. A vrut să zică ceva, s-a împiedicat în frică şi a fugit. Noi vroiam pe cineva cunoscut, să ne vorbească, eram doar necunoscuţi. Era penibil, a tuşit şi a fugit. I-am zis unui TAB-ist că Milea s-a sinucis şi ăla, aici e o chestie mişto, mă convingea de contrariu, pînă cînd a coborît înăuntru, dracu ştie ce-a vorbit că după aia m-a îndemnat: „Hai, urcă, te duc la Televiziune". Dacă mă lua şi mă împuşca? Aşa că am plecat spre CC cu prietenul meu.

(va urma)

Eugen ISTODOR

Roluri

Jocul de-a dialogul

Inviţi o persoană sau o personalitate în casa ta, cu intenţia mărturisită în faţa lumii de a afla ce crede dumneaei despre ceva (ori altceva), iar tu, gazdă perfidă, neatentă sau şugubeaţă, în loc să-ţi întrebi musafirul şi să-i asculţi părerile, îl pui la colţ, îl tragi de urechi, îl acuzi de una şi de alta, sufli în trîmbiţă, baţi toba, îi verşi cafeaua pe pantaloni şi, în cele din urmă, îi torni dulceaţă în şoşoni. Asta, în cazul cel mai rău. Practic, nu te interesează punctul lui de vedere despre, să zicem, un manual alternativ, o măsură discutabilă a guvernului, o strategie economică, o politică financiară, fiindcă, de fapt, trebuie să afle el şi restul lumii punctul *tău* de vedere privind chestiunea în, vorba vine, discuţie. De ce l-ai mai invitat? Păi ca să-l vadă poporul tăcînd în faţa argumentelor tale mai mult sau mai puţin irefutabile şi să constate că, în orice caz, tu eşti mai deştept decît el. Se creează astfel un curent de opinii (ba nu, de opinie), curentul îi ia şi pe ceilalţi, pe cei care ascultă, adică, iar tu îţi asiguri o aură de sfînt, ucigător de balauri.

Dar există şi varianta jovială a gazdei: îţi inviţi oaspetele, îi faci o „conversaţie" sclipitoare, îl bombardezi cu întrebări inteligente, subtile, dar, cînd să-ţi răspundă, îi pui alte întrebări, în valuri succesive, nu-l laşi să deschidă gura, că mai ai tu să-i spui ceva, o poveste, o anecdotă, o amintire, iar el zîmbeşte, rîde, se amuză şi nici nu-ţi dai seama cînd trece timpul, într-un minunat *monolog* în doi. Abia cînd oaspetele se ridică să plece, îşi dă seama că n-a apucat să spună mai nimic. Dar întîlnirea a fost plăcută şi toată lumea pare mulţumită, chiar şi cel care n-a apucat să răspundă la întrebări încuietoare. Aşa că, să cînte muzica!

S-a înţeles presupun că în cele de mai sus a fost vorba de televiziuni româneşti.

Dumitru SOLOMON

P. S.: Ironie: într-o, altminteri bună, emisiune de dimineaţă, avînd ca temă *modelul, exemplul, idolul,* trei fete cîntau pe refrenul: „Toată viaţa mea vreau să cînt, să mă distrez...". Model, dè!

Cu ochii-n 3,14

PENE SPĂLATE DE O MÎNĂ DE FIER ÎNTR-O CASĂ DE PIATRĂ

● În România (unde altundeva?), există *ceva* care se cheamă PENPUF. Ce face PENPUF? PENPUF... *ţine de cald*. Şi ce mai face PENPUF? PENPUF *vă oferă perne şi plapume umplute cu pene spălate*. (**D. S.**)

● A murit, la Belfast, în vîrstă de 85 de ani, de boală şi de bătrîneţe, Pat Brennan, singurul proprietar catolic de bar care a reuşit să-şi ţină stabilimentul deschis în tot timpul conflictului din Irlanda de Nord. Alte 30 de baruri, de pe linia de separare, au fost ţinta unor atacuri şi au închis. Clienţii lui Pat au fost însă obligaţi să ignore divizările politice şi religioase. Regula impusă de proprietarul cu ochi de vultur, urechi de iepure şi mînă de fier: cine începea un cîntec sau un discurs politic era imediat dat afară. (**M. B.**)

● „Ioana – prinţesa magiei de lux" este noul produs la care fac reclamă afişele de prin Bucureşti. Ioana poate rezolva orice, dacă eşti impotent, se rezolvă, dacă ai probleme în afaceri, te face prosper, dacă iubeşti şi respectivul(a) nu te bagă în seamă, îţi garantează casă de piatră şi copii mulţi. Mai mult, Ioana prevede şi eclipsele şi cutremurele, fapt care i-ar face geloşi nu numai pe Vergil Hâncu, dar şi pe astronomi. Şi dacă poate prevedea cînd vom trăi bine, l-ar face gelos şi pe Silviu Brucan. (**C. G.**)

SĂ NU ZICI CĂ NU ŢI-AM ZIS ZICE UN OARECARE ISTRATE, IAR UN JURNALIST BÎNTUIT DE IELELE CONŞTIINŢEI NU ŞTIE ÎN CE SĂ MAI CREADĂ

● Provincia rămîne în topul inventivităţii cînd e vorba de firme şi denumirile lor: în Cîmpulung Muscel, un magazin de haine se numeşte, complicat şi voit hazos, *Să nu zici că nu ţi-am zis;* în Piteşti, un butic văzut din goana maşinii se numeşte, concis şi fără pretenţii, *La tati*. (**I. P.**)

● Emisiunea „Domino" a postului Tele 7 abc (16 ian. a.c.) a fost centrată pe ideea cutremurului (surpriză?). Cu această ocazie, dl Ţugui ne-a povestit despre un oarecare *Istrate* care, după ce a prezis la fix cutremurul din 1977, a avut de-a face cu Securitatea etc. Drăgălăşenia emisiunii a fost furnizată de realizatoare, care a întrebat candid dacă dl Istrate a supravieţuit cutremurului de acum 23 de ani. Dl Ţugui ne-a liniştit: da, şi chiar „vede" un nou cutremur pentru prima decadă a lui septembrie 2001. (**A. C.**)

● Cîteva noutăţi în legătură cu Eminescu, aflate din presă şi de la televizor în intervalul 16-17 ianuarie: la Antena 1, la „Duminica în familie", am fost informaţi că Eminescu „e nepot al lui Apollo şi al lui Dyonisos"; în *Cotidianul*, cineva propune „să popularizăm puţin scrierile lui erotice extrem de neortodoxe în genul *Poveştii poveştilor* lui Ion Creangă, povestioară porno scrisă la fel de savuros ca şi *Amintirile"*; în fine, luni, în *Adevărul,* căpătăm lămuriri despre activitatea sa, atunci cînd a devenit „jurnalist bîntuit de ielele conştiinţei (!) şi croia cu condeiul peste ceafă (!) strîmbătăţile societăţii româneşti de atunci"... Aşteptăm noi contribuţii. (**T. C.**)

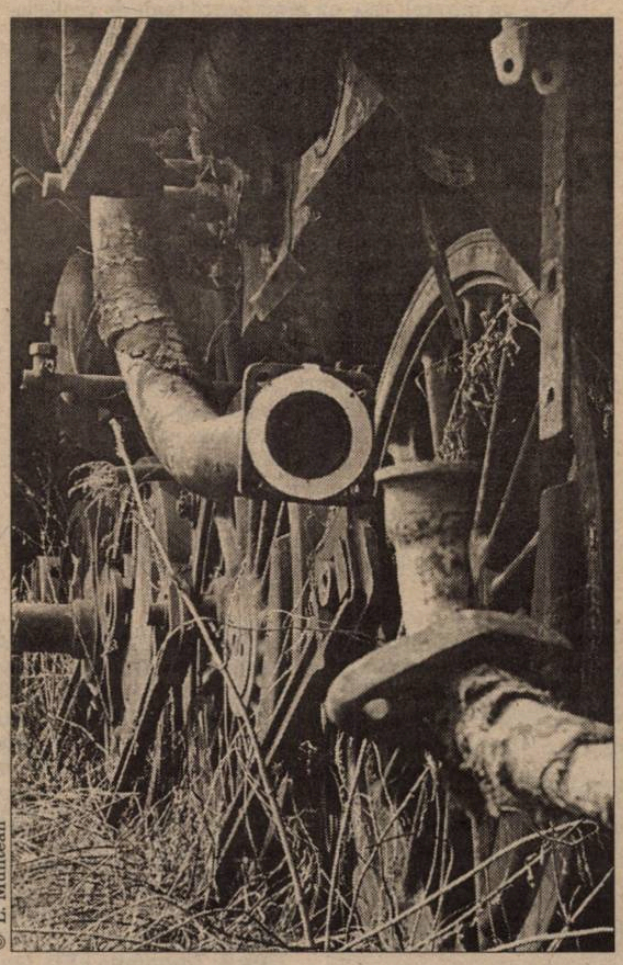

© L. Muntean

● Discuţie la ceas de seară între o femeie şi şoferul unui maxi-taxi. Femeia îi spune că a cumpărat bilete la toate bingo-urile, de la toate televiziunile. „Ei, aş! Da' tu ce crezi, că ăstea sînt pe bune?" – îi replică şoferul peste umăr, în timp ce se strecoară, cu o manevră de virtuozitate, printre un tramvai şi un camion. „Păi, la Călăraşi un ţigan a cumpărat toate biletele de bingo care au venit în oraş. Ei, şi crezi c-a cîştigat ceva?... Acu' normal că s-a dus cu ţiganii peste ăia. Le-a zis: arătaţi-mi şi mie un bilet, măcar un bilet de-al meu. C-am cumpărat sute!" „Şi i-a arătat?" „I-a arătat pe dracu'! De unde? Dacă ei aveau făcute şmecheriile lor!..." Femeia rămîne pe gînduri un timp şi apoi, cu glas pierit: „Da' atunci în ce să mai credem?" ...Dacă n-ar fi fost adevărată şi aş fi citit scena de mai sus undeva, aş fi zis că e un fragment de proză proastă, demonstrativă. (**C. P.-B.**)

GLOATA SĂLBATECĂ ŞI PERVERSĂ ABUZEAZĂ ŞI TE SPARGE

● La Ambon, capitala insulelor Moluce (Indonezia), în timpul înfruntărilor sîngeroase dintre creştini şi musulmani, gloata tîra, în urlete triumfale, cadavrul unui musulman decapitat, bănuit de a fi încercat să dea foc bisericii. „– E timpul să plec de aici, spunea un pastor. Vreau să trăiesc împreună cu fiul meu într-un loc unde să nu existe asemenea nelegiuiri fără credinţă. – Unde anume? – întreabă reporterul. – La Las Vegas". (**M. B.**)

● Cei care pretind că Bucureştii au parte de tot felul de privilegii încep a fi confirmaţi. Într-un anunţ apărut la „Matrimoniale", în *Naţional,* se poate citi: „Sexy, sălbatecă şi perversă. *Numai pentru bucureşteni."* (s.n.). (**T. C.**)

● După ce, înainte de 15 ianuarie, presa şi televiziunile s-au întrecut în a „lămuri" chestiunea cutremurului, acum se întrec în „dezvăluiri" despre prezicătorul Vergil Hâncu: că e psihopat, că e paranormal, că se certa cu colegii, ba chiar că a furat un microscop de la Liceul din Codlea... Iar ca spectacolul să fie deplin, s-a autosesizat şi Comisia de abuzuri a Parlamentului. Nu e clar însă cine de cine abuzează... (**M. V.**)

● La maternitatea Bucur, o femeie într-un halat mov cu flori verzi vorbea tare la telefonul din hol: „Gigele..., n-ai mai venit pe la mine. Să-l vezi pe Ciarliu, măcar... Vii mîine dimineaţă?... Ai fost cu vreo mîndră. Te sparg mîine cînd vii! Te sparg de tot, ai auzit... Hai, bine, succes la bingo... Bitte schön!". (**A. M.**)

„Clipa în care încetează sunetul“

– convorbire cu Cristian MANDEAL, directorul Filarmonicii „George Enescu“ –

Descoperim, uneori, în sala de concert, persoane din public care urmăresc audiţia cu partitura în mînă. Puţini dintre aceştia sînt cronicari muzicali sau instrumentişti atenţi să verifice, eventual, performanţa colegilor de breaslă aflaţi în acel moment pe scenă. În prima clipă, sîntem tentaţi să-i privim pe acei melomani cu o neascunsă invidie: a putea să controlezi, în cunoştinţă de cauză, fidelitatea interpretării, nu e ceva la îndemîna oricui; urmărind partitura, ei primesc, probabil, altfel în auz ceea ce se transmite de pe podium, cu un plus de sensibilitate şi rafinament.

Să fie chiar aşa? Ar putea rămîne totuşi o nelămurire: ce ascultăm cînd sîntem într-o sală de concert? Corectitudinea absolută a partiturii? Performanţele individuale ale interpreţilor? Viziunea dirijorului? Propria noastră receptare a lucrării? Întrebări naive, desigur; şi totuşi, de ce o piesă muzicală nu ne sună la fel sub bagheta lui Karajan sau a lui Celibidache, deşi partitura e aceeaşi, iar orchestra ne este de mult cunoscută şi ambele interpretări sînt formidabile?

De la materie sonoră la spirit sonor

Stimate domnule Cristian Mandeal, poate că în nici un alt domeniu al artei „talentul care manipulează“ nu apare mai la vedere ca în cazul unui şef de orchestră. Cînd ţii în mînă un ansamblu, cît te supui lui şi cît se supune acesta voinţei conducătorului său? Cum se ajunge la dreapta cumpănă?

În elementele ei manifeste, acceptate de toată lumea, profesia de dirijor poate fi privită, la rigoare ca un fel de manipulare. Aici intrăm într-un domeniu care se cheamă conflictul potenţial dintre dirijor şi orchestră. El a existat dintotdeauna, din momentul în care s-a născut dirijorul, în paralel şi în acelaşi timp în opoziţie cu orchestra.

De ce în opoziţie?

Ar fi multe de spus despre asta: de ce **şi** în opoziţie? Sau de ce *în paralel*, sau *concomitent în concordanţă* şi *în opoziţie?* Pentru că toate aceste aspecte sînt la fel de reale. Se poate vorbi, eventual, şi de dirijorul dictator, fiindcă şi aşa ceva există, de dirijorul tiran sau chiar paranoic. În diferite procente, în diverse chimii toate acestea pot intra în formula dirijorului. Într-un fel sînt aproape obligatorii, iar chiar atunci cînd „dictatura“ e benefică sau foarte blîndă, foarte plăcută – tot dictatură este. Pentru că dirijorul impune mereu ceva, avînd aerul de a crea doar un consens. Dar consensul pe care-l obţine este, în fond, impunerea propriei sale voinţe, într-un mod, e adevărat, cît mai acceptabil pentru cei faţă de care se manifestă această acţiune. Faptul că dirijorul nu produce el însuşi sunete, ci doar prin intermediul altora, naşte o serie de relaţii extrem de sensibile, de o imensă complexitate şi delicateţe.

Şi atunci putem vorbi, fără teamă de cuvinte, despre talentul care manipulează?

Absolut. Iar fiecare dirijor este conştient de asta într-o măsură mai mare sau mai mică. Excepţie rămîne ipocritul care nu recunoaşte ceva de care e perfect conştient. Nu numai că fiecare dirijor ştie bine că face lucrul ăsta, dar în forul lui intim se bucură chiar că-l poate face. Deşi declaraţia poate să pară cinică, ea este totuşi profund adevărată. Nefăcînd din treaba asta un lucru public, căci „nu dă bine“, dirijorul consideră, totodată, că i se cuvine luxul, ba este chiar obligat prin menire de a manipula voinţa altora.

Dar această manipulare a voinţei n-o exercită din capul locului partitura?

Pornind de la partitură, care în ansamblul ei este comună tuturor participanţilor, se nasc puncte de vedere diferite, apar optici foarte variate asupra „textului“; noi numim asta „interpretare“. Personal detest cuvîntul, fiindcă este impropriu: noi nu „interpretăm“ o partitură, noi o recreăm, o revitalizăm, o umplem de existenţă. Partitura e un document mort: ea are nevoie de acel suflu, să-i spunem „divin“, prin care aşa numitul interpret – al doilea creator – dă viaţă unei litere moarte şi o transformă nu numai în materie sonoră ci în spirit sonor. Un simplu „emiţător“ de sunete, chiar atunci cînd controlează toţi parametrii fizici ai acestora: înălţime, durată, intensitate şi timbru, nu rămîne altceva decît un manipulant de materie sonoră, un meşteşugar, un simplu executant ce nu poate fi asimilat termenului de artist.

Calea şi parcurgerea ei

Dar un interpret creator, conştient de valoarea lui, cum se supune voinţei altui creator, dirijorul care vrea să-şi impună punctul de vedere, propria viziune?

Impunerea punctului de vedere al dirijorului poate să pornească de la un consens – caz fericit. Sau poate să intre în conflict cu o voinţă individuală sau comună, rezultată din însumarea voinţelor individuale – şi care să nu fie în concordanţă cu ce doreşte el. Atunci intervine întreaga artă a şefului de orchestră ca să aducă, să determine, să influenţeze – altfel spus, să manipuleze voinţa colectivă, întîmplător diferită sau doar momentan diferită de a lui, spre propria sa voinţă. Fiindcă este foarte clar că orice dirijor adevărat este dator, prin definiţie, să-şi potenţeze şi să-şi afirme propria sa voinţă în raport cu textul, cu partitura. Dar chiar cînd se subordonează, vorbesc de interpreţi, rămîne întotdeauna o părticică a fiecăruia, profund personală şi revelatoare. Acea mică voinţă individuală a fiecărui interpret component al unui ansamblu nu se pierde: la primul moment ea este invizibilă, dar devine neapărat prezentă la sfîrşit, cînd spiritul lucrării executate s-a transmis publicului. Un solo de prim clarinet, prim flaut, un solo de oboi, de contrabas, de timpan etc. este întotdeauna soloul lui Ionescu, Popescu ş.a.m.d. Realizarea îi aparţine instrumentistului, fie că se exprimă în grup, în cadrul partidei, sau individual, în aşa numitele solo-uri. Dirijorul îl poate motiva sau inhiba, îl poate ajuta sau deruta. Este cel care îi arată, uneori îi impune, calea. Dar rămîn atîtea imponderabile în străbaterea căii respective... Se produce simbioza între un obiect colectiv – care înseamnă orchestra, şi un obiect individual – cum să-i spun altfel? – pe care îl reprezintă aici dirijorul, şi din această simbioză rezultă un „produs sonor“ absolut specific şi unic. Din această cauză, actul interpretativ general, final este totdeauna unic şi irepetabil. Chiar cînd un concert se reia – deci are acelaşi program – el este, de fapt, irepetabil, pentru că nici o seară n-o să semene cu alta decît în linii mari. Întotdeauna vor exista particularităţi ale repetării programului, care vor diferenţia actul creator-interpretativ de audiţiile precedente.

Să spunem că, de la un timp încolo, orchestra nu mai are secrete pentru conducătorul permanent al ansamblului: ştie cum s-o manevreze. Cum se adaptează interpreţii cu un dirijor oaspete doar pentru o seară-două?

Un adevărat dirijor transformă orchestra de n-o mai recunoşti: recunoşti persoanele care o compun, dar nu mai recunoşti sunetul, stilul, demersul muzical cu care te-ai obişnuit. Asta se întîmplă cînd vine o mare prersonalitate: vezi momentul Celibidache. Sub bagheta sa, Filarmonica a sunat altfel, pentru că el era capabil nu numai să „dreseze“ sau să îndrume un ansamblu pe o anumită cale, ci să potenţeze un anumit sunet al acestei orchestre şi, evident, o anumită superclasă pe care orchestra în sine n-o avea şi n-a avut-o niciodată cu altcineva!

Stil de manipulare? Miracol?

Nu e un miracol; este un grad foarte înalt de profesionalism şi de creativitate artistică, în acelaşi timp.

După un asemenea concert excepţional, a doua, a treia zi, cînd vă reîntîlniţi cu orchestra, mai regăsiţi ceva din atmosfera acestei performanţe?

Evenimentul maxim creat la un moment dat nu durează mult; ca să dureze trebuie întreţinut. Munca de permanenţă, de întreţinere şi de creştere bob cu bob, moment cu moment, a unei orchestre este o treabă care cere timp. Oaspetele vine şi pleacă. Orchestra este întotdeauna dispusă să preia, pentru o săptămînă-două, ceva nou. La rîndul lui, un dirijor care conduce permanent o orchestră pentru care îşi dă sufletul şi îşi sacrifică existenţa se simte împrospătat cînd dirijează alte orchestre. Întors acasă după o experienţă, după o „aventură“, se simte revitalizat, revigorat, are alt apetit. Reintră cu alt chef de lucru în rolul său de dirijor permanent – acela de a creşte potenţialul organismului sonor pe care-l conduce. Mie îmi place mai mult termenul de *organism, corp sonor* – tradus din germană; sună altfel decît *orchestră*. Îmi dă o imagine mai exactă şi mai vie asupra ansamblului. Un corp sonor este compus din organe, iar fiecare dintre ele este determinant şi, totodată, dependent de funcţionarea întregului. Dirijorul stabil e chemat să dezvolte şi să întreţină acest corp şi să-l facă din ce în ce mai vital şi mai apt de performanţă. Această muncă e, pe de o parte, şi una de educator, dar şi de rutină, pe de altă parte, se înţelege că oferă şi momentele ei de mare satisfacţie, dar şi aspecte frustrante, descurajatoare uneori.

Aptitudini, talent, conflicte, recunoaşteri

Ce poate fi frustrant într-un teren pe care necunoscătorii îl bănuiesc al armoniei depline?

Frustrantă este, mai întîi de toate, enorma diferenţă dintre simple aptitudini şi talent, noţiuni care se confundă prea des, cu deosebire în domeniul muzicii. Nu există tineri care, după ce au terminat liceul de muzică şi s-au decis pentru Conservator, să nu viseze, dacă intră acolo, cel puţin în primii ani, că o să stea în luminile rampei cu toate mulţumirile împlinirii de sine. Nimeni nu porneşte cu gîndul de a fi mediocru. Cînt te aşezi în faţa partiturii doreşti să fii Richter la pian, sau Oistrah la vioară. Sînt sute de mii de profesionişti – artişti instrumentişti – care practică această meserie, trăiesc din ea şi ajung să se şi pensioneze. Există însă un singur Lipatti, un singur Menuhin, un singur Casals. Bineînţeles că viaţa muzicală nu se construieşte exclusiv din excelenţă. Profesionistul mediu e la fel de util ca şi cel de nivel excepţional. Dar, pe de altă parte, nici nu vreau să pledez aici pentru un populism dăunător sau pentru o „democratizare“ prost înţeleasă. Cu toţii sîntem artişti, dar diferiţi ca valoare, diferiţi ca nivel, diferiţi ca statut. Aici apar conflictele. De aici vine şi impresia unei mari majorităţi a artiştilor instrumentişti că sînt manipulaţi. Firesc, rareori aceste conflicte apar între ei şi dirijorii pasageri. Mult mai des între instrumentiştii şi dirijorul cu care aceştia lucrează de ani îndelungaţi.

Apar brusc? Cum învaţă un dirijor să le facă faţă?

Încă din primii ani un dirijor învaţă repede că între orchestra aşa-zis manipulată, condusă de el ca individ şi ei, instrumentiştii, ca entitate colectivă, se nasc de la început, prin forţa lucrurilor, poziţii *diferite*, mergînd uneori în crescendo spre *contrarii, contradictorii* şi *antagonice*. Cînd devin antagonice *à la longue* se produc celebrele şi răsunătoarele divorţuri între un dirijor permanent şi orchestră. Atunci explodează ştiri senzaţionale de presă gen: Karajan a intrat într-un conflict iremediabil şi ireconciliabil cu Filarmonica din Berlin, după 25 de ani de carieră la pupitrul acesteia. Bineînţeles că într-un sfert de veac n-au lipsit conflictele, dar pînă atunci fuseseră la nivel rezonabil şi controlabil. Din acest motiv acum, de fapt de vreo 20 de ani încoace, în practica internaţională, în colaborarea dintre un dirijor şi o orchestră au intervenit modificări: nu se mai fac contracte pe viaţă. Experienţe de tip Furtwängler la Berlin sau Ormandy la Philadelphia, dirijori care au îmbătrînit şi au murit la orchestrele lor, nu mai sînt curente. Contractele astăzi se fac pe o perioadă determinată şi se prelungesc dacă e cazul.

Aţi întîlnit în cariera dvs. interpreţi de care să vă lăsaţi manipulat?

Cum să nu... Recunosc cu mîndrie că am fost manipulat, cel puţin într-un caz, de Radu Lupu, de exemplu. Dar a te lăsa manipulat de Radu Lupu este pentru mine o notă foarte bună. Înseamnă că accepţi superioritatea unui artist de talia lui şi deopotrivă că eşti capabil să-ţi dai mîna cu el din punct de vedere profesional pe scenă, să creezi o simbioză subordonîndu-te şi să-l urmezi cu extraordinară bucurie. Cred că aici trebuie să accepţi şi un anumit fel de umilinţă, s-o recunoşti ca necesară spre a intra în acea stare care înseamnă muzică. Celibidache spunea că, de fapt, muzica începe în momentul cînd încetează sunetele, cînd ele dispar, le-ai uitat, şi se instaurează ceva care este peste sonor, dincolo de ceea ce putem percepe cu auzul: spirit pur.

Gîndind muzica la acest nivel, nu se poate spune că ea ne manipulează?

Muzica este un cosmos bazat pe legi fizice şi metafizice ce funcţionează în conştiinţa noastră cu valoare de absolut. Pentru mine, ea este cea mai extraordinară invenţie a omului. Deşi exclusiv şi eminamente umană, ea semnifică procreaţie. Dacă Dumnezeu a creat lumea, omul a creat muzica.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

● Anul VIII ● Nr. 362 ● 21 - 27 ianuarie 2000 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Olga MACHIN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti

Anul VIII

nr. 363

28 ian.-3 feb. 2000

16 pagini 3000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

„Celula de bază a societății", azi

© N. Ilfoveanu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Anton ADĂMUȚ, Mihaela ANGHELESCU IRIMIA,
Adina-Camelia ARVATU, Ionica BEREVOESCU, Claude KARNOOUH,
Carolina TACHE, Mihaela ȚĂRANU

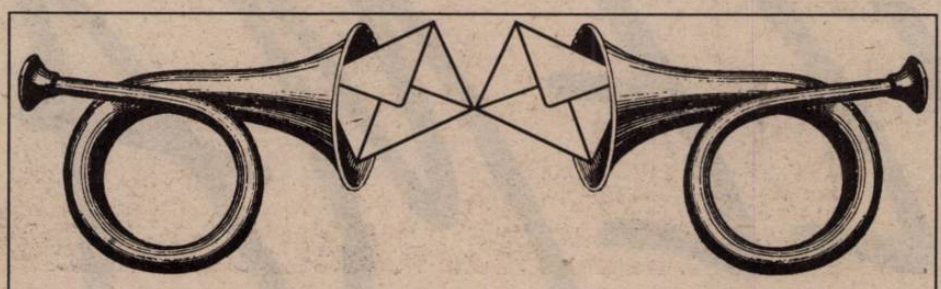

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Rupte din viaţă

La Craiova, pe strada România Muncitoare

Plouă din norii grăbiţi peste caloriferele ruginite, aruncate unele peste altele, în curtea şcolii. Clădiri galbene şi triste stau pe margine. Vocea ascuţită a unei profe dictînd, monoton. Un elev de la ţară proptit într-o uşă mă priveşte *hard*, cum stau în ploaie. Din cînd în cînd aplică pe asfalt un scuipat lung. „Măi să fie!“, îmi zic. „Să ştii că preşedintele Constantinescu avea dreptate! Ar trebui să dezvoltăm industria de *soft!*“ Cu vehemenţă mă ceartă o cioară ce tocmai aterizează pe capul (statuii) regelui Ferdinand. Am întîrziat, e adevărat. Doar cu un secol şi-un pic să fi venit mai devreme! L-aş fi putut întîlni aici, la Şcoala de Arte şi Meserii din Craiova, pe micul Brâncuşi (dacă-mi permiteţi adjectivul). Plec înainte ca femeia de serviciu să taie cu foarfeca şi ultimul trandafir zgribulit.

Strada. *Marele terci al oamenilor de la oraşe* în care, celiniană *furnicuţă verticală*, mă amestec. Un banc cu Bulă şi Denis, în coloana studenţilor grevişti. Sirena unei fabrici, de departe. (Ulise a fost un tip norocos, nu credeţi?) Doi elevi în căutarea răspunsului la o întrebare fundamentală (pentru ei): dacă Oana, de la a XI se...? Vocea lui Iglesias printre frîne de maşini. Gîndul că prietena mea priveşte acum Vltava, dă cu piciorul în frunze, intră într-un bar praghez şi, în ciuda avertismentului unei mătuşi (să-şi respecte principiile), flirtează cu un băiat străin. De ce străin? Un cîine se repede la singurătatea mea. O latră, fără s-o atingă măcar. Sînt pe strada România Muncitoare. Degeaba zîmbiţi.

Ajung în sfîrşit la locul unde o revistă culturală *dă chef*, la aniversare. Mi-am luat invitaţia şi, din greşeală sau nu, sfiala. Un colocviu interesant. Cafele, gustări, şampanie. Oamenii de cultură ai oraşului meu în jovialitatea pauzei. Singurătatea mea nu se repede la nimeni. Rămîn şi la programul artistic, bucurîndu-mă de Verdi, Shakespeare, Ceaikovski etc. Ce simte oare pianistul atunci cînd, în plin *Intermezzo* de Brahms, aude în sală un celular intransigent ca un lider sindical? Aş putea să-l întreb, la ieşire. Aşteaptă pe cineva, pe celălalt trotuar, în ploaia devenită lapoviţă. „Probabil însă că nu pe mine“, îmi zic şi, ca să-mi scuz timiditatea, mă gîndesc că şi lui Parsifal i-a luat ceva timp.

Cornel Mihai UNGUREANU
Calea Bucureşti, bl. N10, sc. 1, ap. 12, Craiova

Cearşafuri şi ghivece de 15 ianuarie

Este un loc comun faptul că kitsch-ul face ravagii pe stradă, la televizor, în presă. Mai rămăseseră cîteva bastioane, fie ele şi mizere, care îşi păstrau blazonul nepătat. Unul dintre acestea era şi clădirea Facultăţilor de Litere şi de Limbi şi Literaturi Străine din Universitatea Bucureşti.

Pe 15 ianuarie, aniversarea zilei de naştere a lui Mihai Eminescu, coloanele îngheţate din holul impunător au rămas uimite de priveliştea ce li se înfăţişa înaintea ochilor. Bustul poetului era focarul în jurul căruia s-a încropit un adevărat edificiu baroc. Un baldachin îşi desfăşura aripile albastre deasupra statuii. În faţa soclului, era aşternută o pînză roşie, lucioasă, pe care erau aşezate ghivece cu flori de plastic. Acest aranjament funerar era înconjurat de un fel de gard, asemănător celui care te împiedică să te apropii de tablouri, în muzee. În prima clipă, am crezut că văd statuia Fecioarei din Guadalupe, în plină procesiune. Apoi, m-am gîndit la o sectă fără studii superioare. (Cred că acest delir de cearşafuri colorate şi de ghivece l-ar fi lăsat perplex chiar şi pe Gabriel Garcia Marquèz.)

Gheorghe Mihai COSMAŢCHI
student al Facultăţii de Litere
Universitatea Bucureşti

Replici

Vehemenţa dlui Chiriacescu

Tocmai cînd nu mă mai aşteptam, dar mai bine mai tîrziu decît niciodată, aţi publicat şi părerea unui spectator despre filmul românesc în *DILEMA* nr. 358. Deşi îi amendaţi vehemenţa domnului Chiriacescu, publicîndu-i scrisoarea înseamnă că îi daţi oarecare dreptate, şi are dreptate. Ţinînd cont de frecvenţa de vizionare a filmelor de numai 0,3%, nici nu avea cum să fie bună părerea spectatorului despre filmul românesc. Din păcate însă spectatorul nu este niciodată întrebat. Nici eu nu m-am grăbit să vă scriu, văzînd că v-aţi adresat numai profesioniştilor, ale căror intervenţii, nu vă supăraţi, în general sînt cam abstracte şi alambicate. Dl Chiriacescu abordează însă un aspect cît se poate de concret şi real: vulgaritatea în filmul românesc. Dînsul a dat o listă întreagă cu exemple, probabil pentru a se vedea că nu e vorba de un accident, ci de un fenomen. Ce nu a spus dînsul, dar probabil că nu şi-a propus acest lucru, este faptul că obscenităţile rostite de actori nici măcar nu ajută la caracterizarea personajelor prin limbajul folosit, cum am învăţat la şcoală. Am văzut şi eu la televizor „Omul zilei“, semnat de Dan Piţa, un regizor cu pretenţii, şi m-a surprins că „victimele“ au acelaşi vocabular ca şi „călăul“, încît personajele nu se mai împart în pozitive şi negative, şi, ca urmare, conflictul devine neinteresant. Acelaşi lucru se întîmplă şi în „Vulpe vînător“, de Stere Gulea, unde profesoara, personajul care ar fi trebuit să fie pozitiv se coboară la acelaşi nivel cu securistul, personajul negativ. „Modernismul“ cineaştilor care renunţă la această împărţire, sub pretextul prezentării unor oameni reali, nu prea dă rezultate. Noi cunoaştem realitatea, cineastul trebuie să prelucreze această realitate, dacă e artist, creator. Desigur, împărţirea în „pozitivi“ şi „negativi“ nu trebuie să se facă simplist. E o problemă de inspiraţie, de talent. Dacă Dan Piţa voia să întregească portretul senatorului, o putea face atrăgînd atenţia asupra duplicităţii acestuia, înlocuindu-i înjurătura la jumătate cu, să zicem: „Du-te în pi...aţa Universităţii şi urlă acolo!“, schimbare provocată, de exemplu, de apariţia unui reporter în preajmă. E doar o sugestie, nu sînt decît profesoară de chimie. Un lucru similar ar fi putut face şi Nae Caranfil, punîndu-şi soldatul să îşi acopere gura cu palma la mijlocul frazei „Azi e nouă, mîine zece, ... armata trece!“. În locul unei nostimade, regizorul ar fi spus astfel că în public comportamentul oamenilor este altul decît în intimitate, şi aşa trebuie să fie, spre deosebire de comportamentul altor... mamifere.

Concluzia mea este că vocabularul personajelor este, de fapt, vocabularul cineaştilor respectivi. Într-un documentar prezentat de criticul Tudor Caranfil, l-am văzut pe Lucian Pintilie folosind astfel de cuvinte în timpul filmărilor la „Balanţa“. Procedînd aşa, cineaştii noştri îndepărtează o categorie însemnată de potenţiali spectatori, considerînd eronat că sînt pe cale de dispariţie, şi anume oamenii decenţi. Am auzit că unele filme româneşti au primit distincţii internaţionale. Nu ştiu care, pentru că informaţia în acest domeniu este foarte săracă, dar judecînd după numărul extrem de mic de spectatori din ţară, se pare că aprecierile favorabile din exterior sînt menite să-i determine pe producătorii noştri să realizeze în continuare astfel de „filme fără spectatori“, care să nu reprezinte o concurenţă reală pentru străini. Desigur, poate mă înşel, din lipsă de informaţie.

Mi-aş permite să vă sugerez ca *Dilema* să aibă pe frontispiciu menţiunea „cultural“, alte subiecte ale tranziţiei fiind pe larg dezbătute în toate ziarele, dar cultura, foarte puţin, iar „Filmul – a şaptea artă la căruţă“ să fie o rubrică, dacă nu permanentă, măcar periodică. Vreau să vă spun că eu am început să citesc săptămînalul dumneavoastră abia după ce am descoperit întîmplător acest titlu atît de sugestiv.

Cît priveşte „filmul inteligent“ propus de dl Chiriacescu, se poate, într-adevăr, discuta mult. De ce nu se mai fac filme de talia „Actorul şi sălbaticii“ sau „Puterea şi adevărul“? De ce nu se ecranizează „Principele“ lui Eugen Barbu? Dacă „Triunghiul morţii“ ar fi fost un film politic şi-ar fi scos banii cu condiţia să nu fie tot Sergiu Nicolaescu scenarist. E loc pentru film politic, dar film politic nu înseamnă film cu senatori! E loc pentru comedie, dar avem nevoie de alţi scenarişti. Şi cred că sînt, dar nu-i ia nimeni în seamă.

prof. Anca MUNTEANU
Şos. Iancului 13, Bucureşti

Nr. 361: Articolul lui M. Iorgulescu: „O carte blestemată“

„Un mod cu totul necapitalist de a pune problema“

Citind ultimul articol al lui Mircea Iorgulescu, „O carte blestemată – un sfert de veac de ghinion“, am fost destul de contrariat şi am simţit nevoia să-i adresez o întrebare: de ce este „Dicţionarul scriitorilor români“ o carte fundamentală? Cu alte cuvinte, ţinînd cont că o carte de dimensiunile sale nu poate fi deloc ieftină, mă întreb care sînt raţiunile necunoscute mie care ar trebui să mă determine să-mi dau banii pe acest dicţionar în loc să cumpăr chiar literatura (mai ales că dac-aş cumpăra dicţionarul aş cumpăra mult mai puţină literatură).

În plus am fost deranjat de felul în care domnul Iorgulescu îşi încheie articolul pentru că mi s-a părut că susţine un mod total necapitalist de a pune problemele şi un mod de gîndire cu care nu sînt de acord. Ce dacă s-au găsit zeci de mii de dolari pentru tipărirea ca publicitate a unui apel electoral semnat de sute de intelectuali? De ce ar trebui ca acest lucru să favorizeze ca „aceleaşi forţe“ să găsească bani şi pentru dicţionar? De ce a trebuit domnul Iorgulescu să stabilească o asemenea legătură melodramatică între cele două cazuri? A făcut-o special, deoarece acesta-i limbajul în care gîndesc cei care ar putea face posibilă publicarea dicţionarului sau acesta-i limbajul în care gîndeşte domnia-sa? Orice bani se cheltuiesc pentru că există nişte interese de ajuns de mari în direcţia respectivă. De ce presupune domnul Iorgulescu că există sute de intelectuali care au interesul ca acel dicţionar să fie tipărit (un interes într-atît de mare încît să se găsească şi „forţe“ cu bani)? Sau mai exact, ţinînd cont că domnia-sa găseşte dicţionarul de ajuns de important, întrebarea este de ce i se pare atît de normal ca şi ceilalţi intelectuali să-l considere la fel, într-atît de normal încît nici nu s-a obosit să-şi exprime mai elocvent valorile de la care a plecat. Pentru că bănuiesc că nu consideră valorile sale drept fireşti şi apriorice.

În final aş dori să mai fac încă o remarcă – sper că inutilă – domnului Iorgulescu. A fi principial, a respecta nişte valori nu înseamnă a intra în contradicţie cu interesele tale, ci dimpotrivă înseamnă a-ţi apăra interesele în cel mai eficient mod cu putinţă. Înseamnă a-ţi apăra interesele pe termen lung. Tocmai din această cauză există principiile şi valorile (şi nu pentru că aşa e în mod aprioric moral şi bine). Orice discuţie moralistă reflectă de fapt o lipsă de înţelegere a acestui lucru, o lipsă de înţelegere a faptului că nu există valori absolute în timp şi spaţiu. A spune că există valori absolute înseamnă a spune că oamenii nu ştiu care le sînt interesele şi că nu sînt în stare să şi le urmărească, iar acest lucru este prima cărămidă spre totalitarism. Dacă nu există bani pentru dicţionar înseamnă că nu există de ajuns de mulţi oameni care au interese în această direcţie. Iar asta înseamnă că dicţionarul nu trebuie tipărit (cel puţin nu acum).

Cu stimă,

Vlad TARKO

N. red.: Concluzia D-voastră – capitalistă sau nu – răzbună cenzura ceauşistă care a opus acelaşi veto la acest Dicţionar.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Naţionalismul de toate zilele**
- **A doua şansă**
- **Vulgaritatea**

Războiul se mută pe trotuar

Nesfîrşita complexitate a lumii şi a vieţii: în vreme ce creştin-democratul german Helmut Kohl, fost cancelar, e pus pe tuşă de propriul partid, pe care l-a condus cu mînă de fier (şi fonduri secrete) un sfert de veac, creştin-democratul român Marin Luţu, doar primar de sector în Bucureşti, implicat în ceva locale afaceri orbitor de îndoielnice, rămîne intuşabil. Vor fi avînd pesemne dreptate acei gînditori angajaţi ai creştin-democraţiei româneşti, după care doctrina în slujba căreia militează înseamnă de fapt apărarea valorilor creştine, după cum, nu-i aşa?!, se poate înţelege şi după ce scrie pe etichetă, nici mai mult, nici mai puţin. Nici „sindromul italian", adică dispariţia Democraţiei creştine după ce fusese discreditată prin dezvăluirea corupţiei în care se năclăise, nici, acum, „sindromul german", care pune sub semnul întrebării supravieţuirea Uniunii creştin-democrate, ultimul mare bastion al acestei ideologii, nu pot, prin urmare, să aibă vreo influenţă oarecare asupra creştin-democraţiei româneşti. Nefiind o ideologie, chiar dacă apărarea şi respectarea valorilor creştine coagulează doctrinar partidul şi asigură succese notabile în plan politic (momentul decisiv al alegerilor prezidenţiale din 1996 a fost întrebarea pusă de candidatul evlavios candidatului liber cugetător: „Domnule..., credeţi în Dumnezeu?"), creştin-democraţia autohtonă are originalităţile ei, protectoare şi profitabile. Născută în Vest ca expresie a catolicismului politic şi epuizată acolo de lumeasca boală a corupţiei, creştin-democraţia are un frumos prezent în ţinuturile estice – dacă ar şti de Marin Luţu (şi alţii asemenea...), Helmut Kohl ar muri de invidie, fireşte.

Dar nu toate mutaţiile rezultate din hibridările Est-Vest au consecinţe fericite; sau, măcar, nu pentru toată lumea. Una dintre consecinţele mai prozaice ale războiului din Kosovo e prelungirea lui pe trotuarele occidentale. Dacă la faţa locului, logic şi previzibil, industria bordelurilor este în plin avînt, prezenţa trupelor NATO asigurîndu-i o spectaculoasă dezvoltare, în cel puţin două ţări din Vest, Italia şi Franţa, profesionistele locale sînt serios ameninţate de concurentele venite din Răsărit. Atît de ameninţate încît, relatează *Libération*, „muncitoarele sexuale" din Lyon s-au adresat procurorului şi prefectului printr-o petiţie în care se plîngeau de „fetele din Est" şi cereau intervenţia autorităţilor pentru reglementarea situaţiei. Frumuşele, curăţele, prospeţele, fiindcă scad serios media de vîrstă, foarte active (*„Elles bougent tout le temps"*), străinele se dau drept... refugiate din Kosovo, chiar dacă în realitate provin, multe, din cu totul alte ţări. Uzurpată, calitatea de „kosovar" le asigură libertatea de a prelungi războiul, mutîndu-l pe trotuare. Dar păstrîndu-i caracterul internaţional!

P.S. Cu o creştinească încetineală, conducerea PNŢCD l-a exclus pe Marin Luţu din partid. Articolul de faţă fiind scris, însă, cu cîteva zile înainte de eveniment, consemnarea acestei decizii era cu atît mai necesară cu cît, foarte străveziu desigur pentru cititorii *Dilemei,* nu persoana dlui Luţu era în discuţie, ci aşa-zicînd făptura lui simbolică. Iar aceasta nu poate fi exclusă din partid...

Mircea IORGULESCU

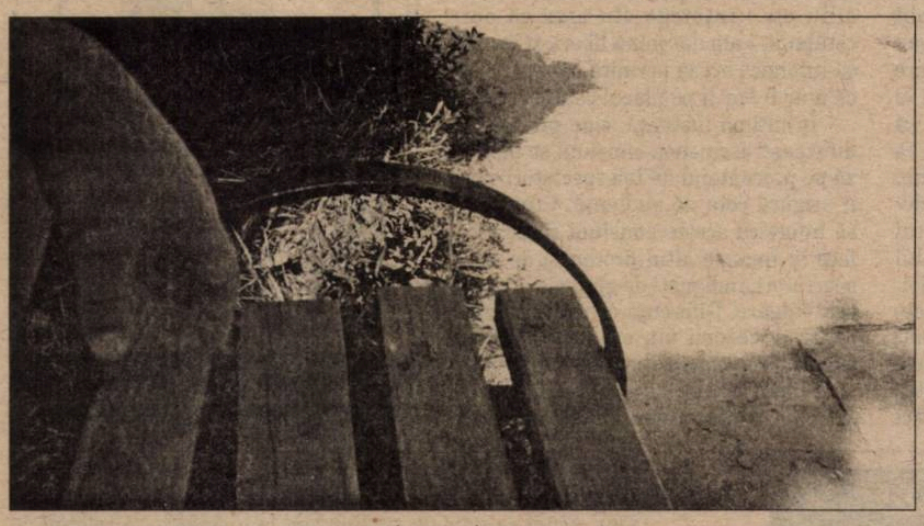

© S. Ivanoschi

Marea agitaţie

Pe vremea cînd zăpada nu era atît de abundentă, politicienii au început să plece prin campanie, să colinde ţara.

Se pare că în următoarea perioadă grijile guvernării vor fi lăsate în seama tehnocraţilor, partidele, cu fondurile deja asigurate, se gîndesc mai mult la viitor. Există posibilitatea despărţirii administraţiei de politică. Asta nu înseamnă că oamenii partidelor de prin administraţie vor fi retraşi, ci doar că atenţia liderilor va fi captată de pregătirea şi coordonarea acestei campanii. Poate fi o şansă pentru un premier fără ambiţii politice. Într-o perioadă în care este tot mai deranjat de presiunile sindicale, Mugur Isărescu are mînă liberă, dar, totodată, poate capta spre persoana sa deficitul de imagine generat de protestele sociale. Iar partidele se pot distanţa mai uşor de responsabilitate aruncînd-o în curtea Guvernului şi să-şi vadă de ale lor.

Partidul Democrat a făcut primul pas şi a lansat un manifest pentru Moldova. Documentul aduce ceva inedit în gama promisiunilor electorale, sînt prezentate proiecte concrete de construcţie a unor poduri, şosele şi alte elemente de infrastructură care ar trebui să rezolve probleme majore ale zonei. Dilema democraţilor este că toată tevatura ar putea să pară o copie a faimosului şi la fel de punctualului „Contract cu România". În aceste condiţii, ne putem întreba cine mai poate părea credibil în apropiata campanie electorală.

Întruniţi în consiliu de taină, liderii PDSR au pus la cale campania fără participarea lui Ion Iliescu, care a stîrnit vii comentarii printr-o declaraţie în care lăsa să se întrevadă posibilitatea de a nu mai candida „dacă aş simţi că ar fi avantajos pentru ţară şi am avea o formulă echivalentă". Să fi încercat fostul preşedinte să-şi îndrepte imaginea de om care ţine neapărat să se afle la putere sau să fi vorbit serios? Ar fi o lovitură de maestru din partea unui politician matur care ar menţine totuşi frîiele puterii reale, pentru că el controlează PDSR. Oricum portiţa de scăpare pe care a lăsat-o este credibilă, „formula echivalentă" ar însemna o personalitate capabilă să preia credibilitatea lui Ion Iliescu în ochii adepţilor. Greu de ghicit.

În ceea ce priveşte noile promovate ApR şi UFD, ambele se află în campanie încă de la înfiinţare încercînd să-şi creeze nişe de electorat. Prima pare a se fi concentrat mai mult pe campanie în teritoriu, cu turnee prelungite chiar ale liderului său, pe cînd UFD, care dispune de o echipă impresionantă de specialişti în comunicare, s-a axat mai mult pe popularizarea acţiunilor desfăşurate în mass-media. Sondajele par a da dreptate primei strategii, iar preconizarea unor ţinte diferite poate fi una dintre explicaţiile succesului unora şi a relativei stagnări a celorlalţi.

Partidele din CDR au pierdut startul. Despre alianţă ca atare începe să se vorbească, pentru că se apropie campania şi nu pentru că CDR s-ar pregăti de campanie.

Atîta vreme cît a fost un as cîştigător, CDR ca atare s-a manifestat ca actor al vieţii electorale (nu şi politice, practic, ca structură de exercitare a puterii, alianţa nu a existat niciodată). Chiar dacă încă are mai multe procente decît suma partidelor componente, sînt puţine şanse ca CDR să mai existe la viitoarele alegeri. PNL are evident o altă agendă decît PNŢCD şi, în plus, liberalii nu doresc ca imaginea deplorabilă pe care începe să o aibă acesta să se răsfrîngă şi asupra lor. Pe de altă parte, există tatonări între PNL şi ApR de mai multă vreme. O analiză asupra electoratului demonstrează că cele două partide mizează de fapt cam pe acelaşi segment de populaţie. Un fapt surprinzător, datele arată că votanţii PNL îl votează într-o măsură semnificativ mai mică pe Emil Constantinescu decît votanţii PNŢCD sau cei ai convenţei ca ansamblu. Dacă ne gîndim şi la faptul că o alianţă sub aripa charismaticului Meleşcanu ar aduce PNL într-o poziţie favorabilă, deducem că liderii liberali se gîndesc tot mai serios la o despărţire de vechii tovarăşi de drum şi de bătălie anti-FSN.

Departe parcă de frămîntările legate de campanie, ţărăniştii aşteaptă alegerile interne despre care ei speră şi analiştii cred că vor fi clarificatoare. Însă, dacă ne gîndim că acest partid trece de fapt printr-o prelungită criză de succesiune, care după moartea lui Corneliu Coposu nu a fost rezolvată nici de Diaconescu, considerat de toţi, în mod cinic, o soluţie temporară, nici de Constantinescu care a pierdut frîiele partidului, aceste alegeri clarifică doar persoana succesorului momentan. Învinşii, care par a fi cei din grupul de la Braşov, nu se vor împăca cu ideea şi lupta nu se va încheia.

Dar toate astea se întîmplau pe vremea cînd nu venise zăpada, acum România este iarăşi paralizată. Dar vine campania şi atunci vom vedea agitaţie.

Cristian GHINEA

Încremenirea în opţiune

O confuzie bîntuie România: aceea dintre opţiune şi analiză! Dar oare confuzie să fie? Comentîndu-şi de curînd activitatea de ministru de Externe, Andrei Pleşu afirma la un moment dat că *orice opţiune este un sacrificiu*. Ne putem închipui care a fost una dintre principalele opţiuni politice cu care a fost confruntat şi în ce a constat sacrificiul pe care aceasta l-a implicat. Căci pentru un intelectual cel puţin, o opţiune tranşantă în ordinea realului nu poate fi decît un sacrificiu (necesar!), în măsura în care aceasta anulează dintr-o trăsătură de condei toată bogăţia de nuanţe şi variante pe care acesta o consideră *cunoaştere* şi pe care o vrea într-o relaţie cît mai strînsă, în termeni de adevăr sau fals, cu *realitatea*.

În cazul a ceea ce un amic numeşte „elitele tranziţiei", lucrurile stau însă, de regulă, invers: opţiunea nu sacrifică cunoaşterea, ci ţine loc de cunoaştere! Singurul lucru pe care trebuie să-l cunoască „elitele tranziţiei" este opţiunea corectă. Şi cum aceasta este, nu-i aşa, doar una, nu rămîne decît să o urmeze. Opţiunea politică înlocuieşte analiza politologică, drept care oricine se consideră reprezentantul opţiunii corecte devine şi posesorul cunoaşterii adevărate. La vîrf, asta înseamnă transformarea a 15.000 de membri de partid în 15.000 de specialişti. La alte nivele, aceasta face ca oricine să se priceapă la orice dacă a priceput un singur lucru: opţiunea! În ansamblu, aceasta revine la reducerea elitelor intelectuale la simpli funcţionari ai discursului, multilateral dezvoltaţi în competenţe precum un secretar de partid de pe vremuri, adesea doar scroafe suite în copacul Libertăţii.

Şi lucrurile nu se opresc aici: opţiunea nu numai că ţine loc de cunoaştere, dar o şi determină. Ea dictează analiza, impunînd cunoaşterii un *realism liberal* în locul celui socialist. Faptul că noile Cărţi nu se compară cu vechile Teze nu schimbă, în esenţă, situaţia, cîtă vreme acestea sînt folosite tot ca evanghelii în fabricarea cohortelor de militanţi, care ştiu înainte de a se întreba şi cunosc fără a se îndoi; pe scurt, care pun realismul (liberal) înaintea, dacă nu chiar în locul realităţii. Iar presiunea morală pe care o exercită această opţiune, născută din reacţia firească şi necesară faţă de comunism, dar încremenită aici, este atît de mare încît aproape nici unui intelectual (în sensul asumat al cuvîntului, dar excluzînd actorii politici „practicanţi") nu-i trece prin cap că ar putea fi de „stînga" şi cu atît mai puţin că ar putea afirma acest lucru, firesc, în public. Încremenită, tiranică, opţiunea elitelor tranziţiei devine şi solipsistă.

Or, aici apare, cred eu, pericolul cel mai mare: încremenirea într-o opţiune mai mult reactiv decît constructiv de „dreapta" a elitelor tranziţiei lasă liber aproape în întregime spaţiul criticii sociale, care va fi astfel populat de oportunişti semidocţi de nici o culoare, deveniţi reprezentanţi ai „stîngii" doar în virtutea dreptului primului venit. Căci nu conservatorii „cripto-comunişti" sînt principalii concurenţi ai elitelor „progresiste", ci aceşti oportunişti de „stînga" născuţi din somnul dogmatic al acestor elite!

Într-un fel, am putea spune că somnul lui Liiceanu naşte Tucă. Or, nu ştiu alţii cum sînt, dar pe mine personal acest lucru a început să mă deranjeze!

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Despre o coborîre

„Nu ni-i putem închipui pe Platon şi Aristotel decît îmbrăcaţi în lungi robe de savanţi. Ei erau nişte oameni cumsecade şi, asemenea celorlalţi, rîdeau de prietenii lor. Şi cînd se distrau scriind *Legile* şi *Politica*, ei o făceau jucîndu-se. Este partea cea mai puţin filosofică şi mai puţin serioasă a vieţii lor, căci a fi filosof înseamnă a trăi simplu şi liniştit. Cînd au scris despre politică, au făcut-o de parcă ar fi pus ordine într-un spital de nebuni; şi dacă se prefăceau a-l considera un lucru foarte important, ei ştiau că nebunii cărora li se adresau credeau toţi că sînt regi sau împăraţi. Ei intrau în principiul lor pentru că le moderau nebunia, micşorînd răul, pe cît le stătea în putinţă." Îmi place mult acest fragment din *Cugetările* lui Pascal pentru că aşează lucrurile în ordinea lor firească. Nu ştiu dacă Platon sau Aristotel şi-au scris operele politice distrîndu-se; mai probabil că nu, dacă ne gîndim că aproape şi-au catastrofat destinele pentru a pune în fapt ceea ce au scris în cărţile acestea. Dar ştiu sigur că trecerea de la filosofie sau poezie la politică este o **coborîre** şi mai ştiu că, venind în cetate, filosofii ori poeţii încearcă să pună ordine într-un ospiciu. Nu îmi propun să comentez aici fragmentul mai sus reprodus, ci vreau doar să discut un caz de **coborîre**.

Domnii Andrei Pleşu şi Mircea Dinescu au fost propuşi să facă parte din Colegiul Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (CNSAS). Legea nr. 187/1999 interzice persoanelor care sînt sau au fost membri ai partidelor politice să aparţină sus-numitului Colegiu, iar domnii Pleşu şi Dinescu au fost membri ai fostului PCR. Ambii candidaţi au fost excluşi din partidul dispărut practic în decembrie 1989, ca urmare a atitudinii dizidente pe care o asumaseră. Imediat, nume importante s-au angajat public în susţinerea sau, dimpotrivă, în contestarea acestor două candidaturi.

În esenţă, cei care contestă candidaturile celor doi intelectuali spun că nu se poate admite încălcarea unei dispoziţii legale, chiar dacă ea este, evident, nefericit alcătuită. Această lege este atît de importantă pentru societatea românească încît trebuie aplicată fără fisură, chiar dacă, repet, ea se dovedeşte a fi greşit alcătuită în unele aspecte. Iar personalităţi de talia celor doi intelectuali nu trebuie să deschidă calea periculoasă a excepţiilor de la regulile instituite prin această lege. Pentru cei care susţin acest punct de vedere, legea este mai presus de orice şi respectarea strictă a legii este un comandament peste care nu se poate trece.

Susţinătorii candidaturilor spun, dimpotrivă, că deasupra legii juridice trebuie să stea legea morală. Este direct în interesul legii ca personalităţi precum domnii Pleşu şi Dinescu să facă parte din organismul special creat pentru aplicarea Legii privind accesul la propriul dosar şi deconspirarea securităţii ca poliţie politică. S-a vorbit, pe bună dreptate, despre competenţa morală a celor care alcătuiesc Colegiul şi s-a arătat, cu bune argumente, că neapartenenţa politică păstrată o viaţă nu poate fi garanţie etică, mai ales în România.

De fapt, interzicînd accesul dlor Pleşu şi Dinescu la Colegiul CNSAS se interzice **coborîrea** de care vorbeam. Experienţa est-europeană a ultimilor zece ani ne arată limpede că cetatea care întoarce spatele intelectualilor porniţi către dînsa are toate şansele să se descompună în bezna dezorientării şi în jungla confuziilor grave. Mai mult, dacă motivul acestei interdicţii este apartenenţa celor doi la defunctul PCR, atunci aruncăm în neant curajul lor de odinioară şi, să nu ne mintim, nu sîntem atît de bogaţi în gesturi demne pe vremea dictaturii ceauşiste încît să uităm dizidenţa dlor Pleşu şi Dinescu.

Din punct de vedere legal, cred, practica are toată legitimitatea să repare prin interpretare excesele dăunătoare ale legii juridice. Cicero spunea într-un bine ştiut dialog că aplicarea strictă, fanatică a legii duce direct la injustiţie. Mai mult, nu doar că rigiditatea abordării unui text legal duce la injustiţie, dar o şi legitimează printr-o falsă legalitate. Căci o asemenea citire a unei legi ar duce la victoria literei legii asupra spiritului său, ceea ce este inadmisibil. În plus, nu o dată legile au fost strîmbe şi, împotriva lor, oamenii au avut dreptate. Democraţia de tip european, statul de drept născut din această democraţie, trebuie să aibă mijloacele necesare pentru a îndrepta *legal* asemenea greşeli legislative. Domnii Pleşu şi Dinescu trebuie să facă parte din acest Colegiu care şi aşa, după respingerea incredibilă a dlui Patapievici, este deja suspect în ochii multora. Prezenţa acolo a dlor Pleşu şi Dinescu va arăta nu doar că România are maturitatea de a îndrepta prin procedee civilizate inerentele erori legislative, dar şi că absenţa dlui Patapievici este un accident regretabil. Cu alte cuvinte, ar arăta că societatea românească doreşte **coborîrea** la treburile publice a celor care **ştiu**.

Sever VOINESCU

S A T U L

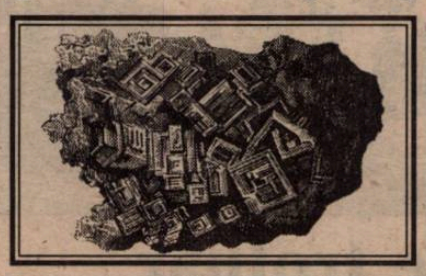

G L O B A L

E interzis să interzici!

Se aude prin tîrg că pe la Consiliul Naţional al Audiovizualului se vor lua măsuri: indignată de glumele proaste şi vulgare rostite în noaptea de Anul Nou pe PRO TV, autoritatea supremă în materie de antene şi frecvenţe vrea să facă ordine şi să interzică ce i se pare că e de interzis – apariţiile grupului „Vacanţa Mare". E un zvon, o vorbă. Ar trebui, gazetăreşte vorbind, să *verific* informaţia din două surse. Poate că nu e aşa, poate că nu se va întîmpla nimic; profit însă de ocazie şi mă gîndesc, ca simplu exerciţiu, *cum ar fi dacă* CNA s-ar apuca să interzică o emisiune şi de unde (pînă unde) persistă în continuare ideea că interdicţia poate rezolva ceva.

Interdicţia e o soluţie păcătoasă, care mai mult strică decît îndreaptă. În primul rînd pentru că „il est interdit d'interdire", cum glăsuieşte un slogan celebru. Libertatea de expresie se cere păzită cu orice preţ, iar în numele ei (scump, foarte scump, n-ar trebui să uităm niciodată acest lucru) putem, la o adică, să plătim un preţ: să suportăm, de exemplu, oarecari prostioare ori deocheri televizate, avînd oricînd dreptul şi posibilitatea de a schimba canalul sau de a închide televizorul. În al doilea rînd, o interdicţie creează un precedent şi produce un context. De exemplu, dacă interzici „Vacanţa Mare", trebuie să-i ai în vedere şi pe prezentatorii de „bingo" de pe Antena 1, să treci apoi la ştirile care prezintă detalii morbide (abundente pe toate posturile), să dai o tură prin presa scrisă şi să pui la index gazetele antisemite ori xenofobe (ştim noi care sînt acelea), să interzici publicarea de fotografii cu morţi şi mutilaţi în ziare care altminteri se declară serioase şi, dacă mai ai putere, să o iei frumuşel pe străzile Capitalei şi să vezi cum se lăfăie vulgaritatea şi urîţenia în plină zi. Dacă nu, nu. Cu alte cuvinte, un *standard* trebuie aplicat pînă la capăt şi cu consecvenţă; altminteri, înseamnă că accepţi (din neputinţă, laşitate ori interes) dubla măsură şi că pedepseşti nu vulgaritatea, ci „o anumită parte a ei" ori că ai, în mînecă, un „indice de vulgaritate" acceptat şi un „nivel de alarmă".

Chestiunea cea mai delicată este însă aceea a criteriilor. Cine stabileşte, şi în numele cărei măsurători, ce trebuie interzis pentru că *depăşeşte* un nivel acceptabil, atunci cînd e vorba de moralitate, bun-gust, decenţă – adică tot lucruri interpretabile? Sigur, sînt cazuri cînd vulgaritatea sare în ochi şi zgîrie auzul şi putem fi de acord (foruri, societate civilă şi simpli cetăţeni laolaltă) că aşa ceva ne cade rău. Dar dacă un for (o autoritate, o comisie, un consiliu etc.) înţelege din asta că noi, cetăţenii, i-am dat mînă liberă şi începe să interzică ori să permită ceea ce *crede* că n-ar fi / ar fi pe placul cetăţenilor?

În ultimă instanţă, cine produce şi difuzează asemenea emisiuni se bazează pe procentajul de telespectatori care îi asigură cota de audienţă. Cine vrea să interzică aceste emisiuni crede că o face în numele altui procentaj de telespectatori, indignaţi de glumele proaste sau vulgare. Diferenţa constă în faptul că producătorii vin cu măsurătorile agenţiilor specializate şi demonstrează că 20 sau 30 (sau nu contează cît) la sută din public a optat, într-o anumită zi şi la o anumită oră, pentru glume proaste şi deocheate, în timp ce instanţa chemată să facă ordine crede că vorbeşte în numele unui bun-simţ abstract şi nemăsurabil, dar validat de tradiţie, şi că „poporul nu poate fi vulgar". Ba – pardon – poate. Şi nu-i vorba de popor, ci de un segment al publicului. Şi nu prin interdicţie îl vom ridica la alt nivel al gustului, ci prin alte metode şi în timp îndelungat. Dacă, bineînţeles, acceptăm să deschidem ochii şi să vedem lucrurile aşa cum sînt. Dacă îi deschidem numai atunci cînd un for sau o instanţă ne dă voie (din dorinţa de a ne „proteja") riscăm să vedem deformat. Aşa încît, după decenii de cenzură ideologică, exerciţiul *interdicţiei* ar trebui să fie (ei, da!) *interzis!*

Mircea VASILESCU

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Economie

Mărul discordiei: salariile

Datele cu privire la creşterea economică în anul 2000 nu sînt definitivate. Încă se fac socoteli. Pînă cînd va fi gata proiecţia finală, mizăm pe un plus între 1,3 şi 1,5 la sută al produsului intern brut.

Dacă 1997, 1998 şi 1999 au fost ani ai „creşterii minus", ceea ce înseamnă că PIB-ul a crescut... sub nivelul zero, pentru acest an s-a prognozat o creştere peste nivelul anului trecut. Aşadar, o „creştere plus". Aceasta va rezulta din două eforturi combinate: mai întîi oprirea căderii economice, apoi începerea urcuşului.

Sigur, un efort de relansare a creşterii începînd din 2000, aşa cum sună prognoza, ar fi nu doar benefic, ci şi necesar. Argumentele încep de la raportul preţuri-salarii. Este cunoscut faptul că în România, de cîţiva ani, preţurile se apropie de cele din ţările dezvoltate. La multe mărfuri chiar am luat-o înaintea celor mai scumpe pieţe din Vest. Salariile, în schimb, sînt derizorii. Această realitate dramatică a devenit un veritabil bumerang. Salariile pe care le primesc românii sînt mici în raport cu preţurile, dar nu pot creşte din cauză că nivelul productivităţii muncii e încă scăzut.

Mai e şi problema extrem de complicată a protecţiei sociale. Guvernul e tentat să facă trimiteri la reforma economică, de care leagă soluţionarea cererii sociale. Dar este la fel de adevărată şi reciproca: o explozie socială ar putea opri reforma. Cît poate fi însă întinsă, la noi, plapuma protecţiei sociale? E clar că ne confruntăm cu condiţii de viaţă aflate la limita cea mai de jos, care impun un grad sporit de protecţie socială. Aici se formează însă un cerc vicios, fiindcă producţia în cădere, însoţită de neglijarea productivităţii muncii şi a competitivităţii, nu lasă nici o speranţă că ar putea fi multiplicate resursele necesare unei protecţii sociale optime. Soluţia e una singură: creşterea economică.

Problema-problemelor e inflaţia. Rezolvarea ei e cu atît mai grea cu cît, pe de o parte, trebuie să ducă mai departe operaţiunea de reglare a preţurilor potrivit cerinţelor economiei de piaţă.

Nu vom mai putea să mergem înainte cu „inflaţie ascunsă", bazată pe acumulări de preţuri neadevărate, care pînă la urmă tot fac explozie. Ori de cîte ori s-a întîmplat aşa, inflaţia n-a corectat dezvoltarea, ci a jucat rolul de aspirator: a adunat de pe piaţă banii pentru care nu exista ofertă. În anii cu PIB pozitiv, creşterea a primit semnale mincinoase şi a greşit drumul. Acum se impune să ajungem la o stabilizare relativă a preţurilor. Acesta va fi unul din marile examene ale anului 2000. El va fi trecut numai dacă va începe efectiv restructurarea. Etapa cea mai dură şi cea mai grea. Acest proces impune să fie pus semnul egal nu pur şi simplu între salarii şi muncă, raport adeseori nesemnificativ, ci între salarii şi recunoaşterea muncii de către piaţă.

Va fi însă necesar, în anul 2000, încă un adevăr: al costurilor în economia reală. Acest moment va putea începe numai pe fondul calmării inflaţiei.

Numai aşa vom ajunge la o balanţă echilibrată muncă-bani. Trei obiective sînt legate direct de această balanţă: 1) valorificarea raţională a resurselor; 2) organizarea unei producţii performante de bunuri şi de servicii; 3) disciplină contractuală, monetară şi fiscală.

E nevoie, deci, de mai mult PIB. Nu-i deloc uşor de atins această ţintă cît timp întreprinderile cheltuiesc mult, consumă mult, cifrele de afaceri sînt mici, din această combinaţie neputînd rezulta altceva decît o valoare adăugată nesemnificativă. De unde să iasă mai mult PIB dacă blocajul financiar, care continuă să înregistreze o deplasare de la societăţile comerciale cu capital majoritar de stat către regiile statului, continuă să crească?

Pentru relansarea creşterii în 2000, chiar şi numai 1,3-1,5 la sută, vor trebui vitalizate stimulentele muncii. Şi va mai fi nevoie ca din viaţa socială să fie alungată iluzia egalitarismului, care continuă să blocheze iniţiativa, efortul constructiv, punerea la lucru a inteligenţei creatoare. Avem o singură şansă de a scăpa de sărăcie: să punem în sfîrşit semnul egal între deciziile aducătoare de profit colectiv şi cîştigul individual; între munca aducătoare de bogăţie colectivă şi cîştigul individual. Fără a face acest pas, decisiv, vom continua să cochetăm cu o bunăstare sperată, dar nicidecum reală – ce ar putea să rezulte din combinaţia socialismului părăsit şi a capitalismului de care ne e teamă să ne apropiem.

Sindicatele cer salarii mărite înainte de a se fi asigurat creşterea productivităţii. Iar populaţia îşi pierde răbdarea pentru că, la noi, încă nu se pune semnul egal între salarii şi preţuri. Deşi normal ar fi, cum notam mai înainte, ca semnul egal să se pună, în sfîrşit, între salarii şi muncă.

Care ar fi pasul următor? Desigur, forţarea drumului care să ducă la rezultate maxime cu cheltuieli minime în întreprinderi. Deci la eficienţă. La consumuri mai mici de materii prime şi de resurse energetice. La produse mai bune, care să coste mai puţin. Pentru că România trebuie să scape de gravul dezacord ce s-a produs între activitatea economică şi piaţă.

Adrian VASILESCU

Poveşti suprapuse

Istorie, Bingo, mentalităţi

– replică d-lui Florin CONSTANTINIU –

(a treia şi ultima parte)

Încercam, d-le Constantiniu, să vă spun că acea comparare a noastră cu sîrbii sau cu cecenii (defavorabilă nouă, credeţi) şi catalogarea românilor ca *popor de mămăligă* (cu care cădeţi de acord) mi se par nefericite. Mi s-ar părea nefericite oricine le-ar spune şi mi se par şi mai nefericite atunci cînd le spune un lider de opinie avînd popularitatea şi credibilitatea dvs. Ar fi o impolitеţe din partea-mi să discut poziţia dvs. în „scandalul manualelor" *(nota bene*: iscat de parlamentari dintre aceia care tocmai acceptaseră, înainte, măsura stupidă a scoaterii istoriei de la bacalaureat!); cred că sîntem de acord însă că nu putem să-i spunem tînărului (în manual) că sîntem un popor de *mihaiviteji* pentru a veni apoi şi a-i spune maturului (în ziar) că sîntem un *popor de mămăligă*. Ceva n-ar fi în regulă.

În final scrieţi: *„Cu Te uiţi şi cîştigi, cu Bingo, cu telenovele, nu se face istorie. Mai mult ca oricînd, avem nevoie de o Schimbare la faţă a României, aşa cum cerea Cioran"*. Deşi dihotomia e la ea acasă şi aici (adică în timp ce cecenii şi sîrbii, eroici, *fac istorie* luptîndu-se, noi ne pierdem vremea cu Bingo etc), cred că mulţi cititori vor fi de acord cu prima dvs. propoziţie. Aş vrea să fiu şi eu unul dintre ei; dar nu pot, şi nu pe motiv de moft, ci pentru că realitatea mi se pare a fi alta: mă tem că în 10 ani de-acum încolo chiar vom vedea importanţa „istorică" a *Bingo & telenovelelor*. Ca unul care, de acum două decenii şi mai bine, aţi publicat notabile studii de *istorie a mentalităţilor*, ştiţi că Bingo, telenovelele şi comicii din vacanţe mari sau mici ne influenţează comportamentul, graiul şi mentalul colectiv mai mult decît ne imaginăm (sau decît ar fi de dorit). La ora aceasta, cele mai importante trei posturi de tv ale ţării au propriul lor *Bingo* (cu o audienţă care, împărţită la o mie, *poate* s-ar apropia de audienţa emisiunilor de istorie la care, de cîteva ori, am avut plăcerea de a vă fi alături), iar cîteva ziare centrale (inclusiv cel mai mare cotidian politic şi cel mai mare cotidian de sport) au pagini speciale dedicate acestui joc.

Desigur – îmi puteţi spune –, această stare de lucruri este deplorabilă ş.a.m.d. De acord, dar realitatea asta e, şi nu alta. Nu ţin să fiu cinic, dar cred că doi-trei animatori de Bingo sînt mai *interesanţi*, pentru mulţi concetăţeni, decît toată Şcoala Ardeleană, Bălcescu, Iorga şi Iuliu Maniu la un loc; la fel, moartea pe ecran a vreunei eroine de telenovelă naşte regrete infinit mai multe decît moartea (la 47 de ani, recentă şi atît de reală...) a amicului nostru, istoricul Mircea Chiriţoiu. Probabil că am putea învăţa ceva din pragmatismul realizatorilor de programe tv, pentru că ei (şi nu istoricii) vor face ca Bingo şi telenovelele să ofere istoricilor de mîine fascinante subiecte de istorie a mentalităţilor (la Iaşi, *bingomanii* se duc cu biletele la moaştele Sfintei Paraschiva, pentru ameliorarea şanselor de cîştig – a spus-o chiar ziarul în care dvs. scriaţi că Bingo nu face istorie!). Azi, românii au mai mare încredere în Bingo decît în Parlament, Guvern şi Preşedinţie. Modelate de Bingo, mentalităţile acum în formare vor „face" istoria noastră de mîine, vrem – nu vrem.

Într-un recent eseu cu titlu edificator *(Reflections on a Ravaged Century*, W.W. Norton & Comp., NY, 1999), istoricul Robert Conquest spune că *„ceea ce numim noi democraţie este mai puţin o problemă de instituţii cît una de mentalităţi"*; nu e primul care o spune, dar o spune tocmai ca unul care a scris lucrări clasice despre instituţiile comuniste! Drept care, ca şi dvs., cred că ne trebuie o „schimbare la faţă" (de mentalitate, în primul rînd), *aşa* cum cerea Cioran (dar *nu acea* schimbare pe care o visa Cioran!). Însă aş vrea să cred că sîntem de acord şi că această schimbare nu poate fi alta decît una spre *democraţia liberală*. Cu cît vom amîna această schimbare, cu cît ne vom pierde mai mult în digresiuni egalitariste, autoritariste sau autarhice, cu atît vom avea timp mai mult şi subiecte mai multe pentru lamentaţii.

Şi tot aşa, în cerc, fără scăpare.

Adrian CIOROIANU

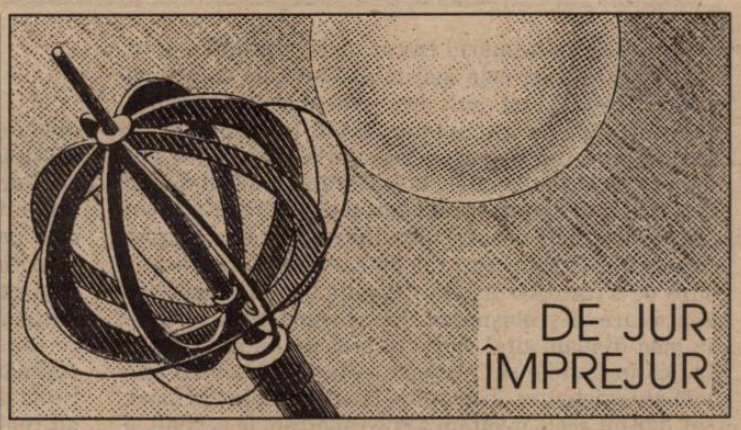

Primare

În Statele Unite, a început prima etapă a alegerilor prezidenţiale – primarele. Cele din 24 ianuarie, în statul Iowa, n-au oferit nici o surpriză; au cîştigat candidaţii cu cele mai bune cifre din sondaje: Al Gore şi George W. Bush. În complicatul balet care alcătuieşte procesul electoral american, primarele sunt experimente, la scara unor state, pentru partide: competiţia între toţi candidaţii permite desemnarea celui cu cele mai mari şanse. Între votul popular şi viitorul ales se află delegaţii la convenţiile naţionale ale partidelor, cei ce vor vota pentru candidatul ieşit cîştigător. În unele state, alegerile primare sînt „închise": alegătorii sînt înscrişi pe listele unui partid şi trebuie să opteze pentru unul dintre candidaţii acestuia, în altele sînt „deschise" – se poate vota pentru oricare dintre candidaţii intraţi în competiţie; există şi state unde nu votează decît militanţii partidelor. Majoritatea statelor nu ţin alegeri primare, acolo statele-majore ale partidelor decid pe cine să susţină. Statistica arată că rezultatele primarelor din New Hampshire coincid cu rezultatul final, iar primarele din state populate cum sînt California şi Florida sînt o avanpremieră semnificativă pentru rezultatul final.

Procesul electoral în Statele Unite este complicat şi complex combinînd tradiţia şi inovaţia, voinţa „părinţilor întemeietori" şi tehnica de pe vremea lor cu tehnologia modernă. De la celebra dezbatere Kennedy-Nixon, apariţiile televizate sînt considerate hotărîtoare în propaganda electorală; s-a dovedit, însă, că nimic nu poate înlocui caravanele poposind în localităţi şi oraşe neînsemnate, opririle la restaurantele McDonald's, un hamburger consumat la tejghea, un copil, întotdeauna drăguţ, îmbrăţişat cu gîndul la viitorul ţării, o caldă strîngere de mînă după discursul de rigoare, în care, obligatoriu, se promite o reformă: fie fiscală, fie a sistemului de asigurări sociale. Anul electoral este perioada cînd cetăţenii participă la politică, dar şi momentul cînd politicienii măsoară cît de mare este sprijinul real pentru o iniţiativă sau alta.

Evoluţia pozitivă a prosperităţii, progresul tehnologic, avîntul pieţelor bursiere, performanţele globale ale economiei sfidînd toate prezicerile îi determină pe oameni să creadă că viitorul lor depinde de ei înşişi şi nu de deciziile politice ale următorului preşedinte. Observatorii campaniei electorale au remarcat că niciunul dintre candidaţii importanţi nu prezintă un alt proiect de societate, nu etalează o nouă concepţie a mecanismului politic intern sau extern. Printr-un consens instinctiv, ei promit că nu vor strica sistemul existent, chiar dacă se vor strădui să-l corecteze. George W. Bush, de care s-a rîs un timp pentru că n-a ştiut numele şefilor de stat din India şi Pakistan, nu încearcă în nici un fel să-şi corecteze imaginea de ignorant: el este un bărbat eficient şi energic, neinteresat de ideologii şi de idei, un american ca oricare altul „incapabil să citească o carte de 500 de pagini de economie politică sau filozofie", după cum a declarat revistei *Talk*. Fiul fostului preşedinte republican este dat cîştigător de sondaje, împotriva oricărui candidat democrat, deşi în ultimele săptămîni distanţa s-a micşorat. Un studiu de la Pew Research Center scoate în evidenţă categoria de alegători a „noilor independenţi ai prosperităţii". Ei sînt mai curînd progresişti în probleme sociale, acţionari şi internauţi pricepuţi; sînt satisfăcuţi de situaţia actuală şi optimişti în ceea ce priveşte viitorul. Cei mai mulţi declară că vor vota pentru Bush.

Într-o competiţie lipsită de mize majore, personalitatea, experienţa trăită în afara politicii joacă un rol extrem de important în decantarea opţiunilor. Bush a dovedit că ştie să se refacă după eşecuri publice şi private; atuul principal al rivalului său McCain, cel mai competent candidat în materie de politică externă, este experienţa sa de prizonier în Vietnam. Un preşedinte cu caracter ar fi o schimbare reală după opt ani cu Clinton. Al Gore, candidatul notabilităţilor din Partidul Democrat, al celui mai important sindicat şi al electoratului de culoare, încearcă în fel şi chip să-şi însuşească stilul popular necesar; el reuşeşte să nu facă prea mult caz de competenţele sale, dar îi e greu să rivalizeze în materie de ignoranţă cu Bush jr. Celălalt democrat, Bill Bradley, a fost timp de 20 de ani senator, are reputaţia unui om integru şi independent, trecutul lui de sportiv de performanţă îi asigură baza de popularitate printre suporteri, nu şi bunăvoinţa factorilor de decizie din partid.

În anul alegerilor prezidenţiale, extraordinara diversitate a peisajului public american se reduce la discursul cîtorva persoane. Pentru a convinge e necesar să promită şi să sugereze că sînt în stare să se ţină de cuvînt chiar dacă li se vor pune piedici. Dar pentru a obţine o majoritate naţională, candidaţii partidelor trebuie să se adreseze şi moderaţilor din partidul rival, ceea ce are darul să dilueze orice opţiune aparent sau real radicală. Faptul că în materie de politică internă nu există probleme majore determină absenţa ideilor din campania electorală din anul 2000. Dar procesele externe îşi continuă evoluţia şi viitorul preşedinte al Statelor Unite va avea un rol important de jucat în desfăşurarea lor şi în soluţionarea eventualelor crize. Pînă acum niciunul dintre candidaţii la funcţia de preşedinte al unicei superputeri nu s-a străduit să obţină mandatul popular pentru un mod sau altul de exercitare a puterii în lume.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Federaţia statelor-naţiune

Decizia strategică luată la Helsinki, de extindere a Uniunii Europene, prin invitarea la tratative a tuturor ţărilor aspirante, este considerată de unii europeni convinşi ca fiind potrivnică intereselor reale ale celor care sînt deja membri. Integrarea ţărilor sărace în colectivitatea ţărilor bogate s-a făcut treptat şi individual, în aşa fel încît Spania, Portugalia, Irlanda, de pildă, au evoluat economic, dar şi politic spre valorile împărtăşite în comun. Pe de altă parte, trebuie luată în calcul şi poziţia unor ţări şi guverne europene, bogate şi democratice, opunîndu-se oricărei reglementări comunitare care depăşeşte sfera comerţului. Marea Britanie are cele mai multe reţineri faţă de Tratatul de la Maastricht, ostilitatea guvernului conservator a reflectat un sentiment popular (faţă de moneda comună sau faţă de adoptarea unor politici comune), după cum constată şi laburistul Blair. În acest context, primirea de noi membri poate amîna integrarea celor vechi.

Într-un recent interviu acordat ziarului *Le Monde* (19 ianuarie), Jacques Delors, fostul preşedinte al Comisiei europene, partizan convins al integrării, acceptă faptul că „este de datoria noastră istorică să reunificăm Europa, să deschidem braţele pentru a primi ţări la fel de europene ca şi noi", dar atrage atenţia asupra riscurilor de diluare al proiectului european: „Eu nu cred că această Europă cu 27 de membri, mîine – cînd se va face pace în Balcani – poate cu 30 sau 32, ar putea face faţă unor obiective atît de ambiţioase ca acelea fixate de Tratatul de la Maastricht. Prin crearea unui mare spaţiu economic, prin schimburile libere, prin înmulţirea contactelor între populaţii şi între responsabili, acest ansamblu va contribui la o mai bună înţelegere între popoare. Ar putea fi un mare succes istoric din punct de vedere geopolitic, adică s-ar constitui un ansamblu unde să se producă mijlocirea între mondializarea oarbă, supusă doar legilor pieţei şi ale capitalului, pe de o parte, şi popoare, pe de altă parte. Dar, prin forţa împrejurărilor, se va produce o îndepărtare de Europa politică, aşa cum a fost ea definită de părinţii Uniunii. Deci eu nu susţin aprofundarea, împotriva extinderii, dar cred că trebuie permis unei avangarde să meargă mai departe, pentru a putea împlini ambiţioasele obiective de la Maastricht (...) Dacă se doreşte atingerea obiectivului unei Europe politice, trebuie să i se permită acestei avangarde să constituie ceea ce eu numesc o «federaţie de state-naţiuni», deoarece nu cred că naţiunile sînt condamnate la dispariţie. Acest proiect trebuie să fie obiectul unui tratat special, mai exigent şi mai explicit. Condamn rutina care consistă în credinţa că ceea ce a reuşit prin extinderea de la 6 la 9 şi apoi la 12, poate fi o bună metodă pentru extinderea la 27 sau la 30".

Propunerea lui Delors poate părea frustrantă pentru cei ce negociază admiterea ţărilor lor: ca într-o scamatorie, de îndată ce obiectivul se apropie, fruntaşii cursei se dovedesc a fi în cu totul altă parte şi distanţa sporeşte în ciuda eforturilor de apropiere.

În viziunea lui Delors, federaţia statelor-naţiune „trebuie să creeze o unitate economică şi monetară aprofundată printr-o mai bună coordonare a politicilor economice, să formuleze o politică de apărare unificată, acţiuni comune în domeniul politicii externe şi, în cele din urmă, să contribuie la alcătuirea unui spaţiu de securitate, raportat la ordinea publică, dar şi la siguranţa alimentară şi a mediului înconjurător, îmbunătăţindu-se astfel la nivel mondial forţa propunerilor noastre.".

Jacques Delors este de părere că neglijarea modificărilor de substanţă, inerente extinderii, este de natură să slăbească Uniunea: „Ce vrem şi ce putem face împreună? Dacă se va încerca un răspuns la aceste două întrebări vitale, vom avea, fără îndoială, divergenţe, dar colectiv vom ieşi clarificaţi. Vom abandona oare visul părinţilor Europei, care într-o perioadă extrem de dificilă, în timp ce în memoria popoarelor erau încă vii războaiele şi atrocităţile, au depăşit toate acestea, şi-au dat mîna şi au făcut ceva nemaivăzut în istorie? Adevărata problemă este dacă europenii vor sau nu să joace un rol în Istorie.". Din ceea ce spune, dar mai ales din ceea ce se înţelege, reiese că Delors este de părere că, pentru a rivaliza în mod real cu puterea Statelor Unite (rivalitatea nu presupune în mod necesar conflict), ţările avansate din punct de vedere economic trebuie să parcurgă etapele integrării, fără să aştepte pînă cînd noii veniţi îi vor ajunge din urmă. Deocamdată, propunerea unei Europe cu două viteze nu este acceptată pe plan instituţional. Dar pentru ţările care aspiră să devină membre este foarte important să înregistreze aceste obiecţii, pentru a nu confirma cele mai sumbre aşteptări. **(M. B.)**

Argument

Dacă, în numărul trecut dedicat familiei şi valorilor ei, cele mai multe articole tratau subiectul mai mult dintr-o perspectivă culturalliterară (fapt nu întîmplător, avînd în vedere că cea mai importantă negare a familiei a venit chiar dinspre cultură şi, mai ales, literatură), numărul de faţă îşi propune o abordare mai apropiată de realităţile comune, din zilele noastre. Familie nu înseamnă numai căminul artistului sau imaginea vieţii domestice pe care ne-o furnizează arta. Familia este, în fond, prezenţa care, deşi obişnuită, chiar banală, ne determină în mod fundamental viaţa. Şi aceasta nu numai pentru că în familie se întîmplă toate evenimentele majore ale existenţei noastre (de la naştere pînă la moarte), dar tot acolo învăţăm să ne raportăm la celălalt şi, pînă la urmă, acolo intrăm pentru prima dată în relaţie cu el. Familia este mediul prim de exercitare a afectivităţii. Dar, în multe cazuri, şi al reversului acesteia.

Cum familia este aşa de importantă pentru existenţa noastră, orice schimbare de mentalitate în ceea ce o priveşte ne interesează (dacă nu afectează) în mod direct. Şi, deşi familia este un spaţiu conservator prin excelenţă, modificările de perspectivă, o dată cu schimbările mentalităţilor, nu lipsesc nici de aici. În ce constau aceste modificări? Avem de-a face cu o degradare a valorilor sau – aşa cum o afirmă cîteva articole din acest număr – cu o firească trecere într-un alt registru, cu o transformare?

Oricum, cert este că valorile familiei s-au modificat, deoarece s-au schimbat statutul social al femeii şi cel al copilului – două elemente fundamentale în economia familiei. Pe de altă parte, familia a suferit un accentuat proces de desacralizare, imaginea ei de astăzi, lipsită de aura de odinioară, pretîndu-se chiar la activităţi de ordin comercial. În fine, pentru a „localiza“ mai bine familia de astăzi, am apelat la cîteva imagini ale trecutului şi la o proiecţie către viitor. Pagina 16 este dedicată, de data aceasta, opiniilor cititorilor noştri, ea conţinînd două articole care, cel puţin în aparenţă, se situează pe două poziţii diferite. Cum cele două articole dezbat chiar problema fundamentală, a modificării de perspectivă în ceea ce priveşte valorile familiale, poziţia finală, concluzivă, li se potriveşte de minune.

Iată că, astfel, se materializează o năzuinţă fundamentală a *Dilemei:* concluziile să le aparţină (doar) cititorilor noştri. **(C. P.-B.)**

Ionica BEREVOESCU
Centrul de Cercetări Demografice „Vladimir Trebici“

Schimbări în familia românească

– o lectură a datelor demografice din perioada de după 1990 –

Statistica demografică a evenimentelor de căsătorie, naştere, divorţ se poate constitui într-o grilă de lectură a evoluţiei familiei în ultimii ani. Principalele schimbări în contextul social cu implicaţii în modificarea modelului familial se referă la o reducere a constrîngerilor de tip social şi la o creştere a constrîngerilor de tip material. Schimbările de tip legislativ (modificarea legilor privind avortul şi divorţul), economic (fenomene precum sărăcirea, pierderea locului de muncă şi şomajul) sau social (de exemplu, accesibilitatea sporită la informaţie, modele culturale externe sau planificare familială) au determinat schimbări în comportamentul demografic al populaţiei. După 1990, rata căsătoriilor este în scădere (ajungînd la 6,5 căsătorii la 1000 de locuitori în 1998), iar vîrsta medie la prima căsătorie este în creştere, atît pentru femei (de la 22,1 ani în 1992, la 23,2 ani în 1998), cît şi pentru bărbaţi (de la 25,2 ani în 1992 la 26,4 ani în 1998). Evoluţia ratei divorţurilor nu s-a constituit într-un trend uniform crescător, dar valoarea înregistrată pentru anul 1998 (1,78 divorţuri la 1000 de locuitori) este un punct de maxim în istoria evoluţiei demografice a populaţiei României. Iar creşterea se înregistrează pentru toate categoriile de vîrstă, nu numai pentru cele tinere. Mai mult, dacă de obicei se presupune o păstrare a cuplului în favoarea creşterii copiilor, este de remarcat faptul că, în mai mult de jumătate dintre căsătoriile desfăcute prin divorţ, partenerii au copii minori (53,4% în 1998). Pe de altă parte, numărul de naşteri în afara căsătoriei este în creştere: de la 15% în 1992 la 23% în 1999. În legătură cu disparităţile pe medii rezidenţiale, trebuie remarcat faptul că, deşi în mediul rural valorile indicatorilor demografici pledează pentru considerarea satelor ca „păstrătoare ale modelelor tradiţionale“, ritmurile de scădere a ratei de căsătorie şi de creştere a ratei de divorţ sînt mai ridicate în mediul rural decît în mediul urban. Un alt fenomen demografic care marchează schimbările în cadrul familiei este natalitatea şi, dacă în cazul nupţialităţii şi a divorţialităţii, schimbările de după 1990 nu sînt severe, în cazul natalităţii schimbarea este abruptă. Rata natalităţii scade de la 13,6 copii la 1000 de locuitori în 1990 la 10,5 copii la 1000 de locuitori în 1998. Trendul este descrescător atît pentru mediul urban, cît şi pentru cel rural, existînd o distanţă de cîţiva ani între evoluţiile demografice ale celor două medii – în 1997, rata natalităţii în mediul rural ajunge la un nivel apropiat de valoarea natalităţii din mediul urban din 1990. Ce înseamnă valorile acestor indicatori demografici în context european? România se plasează în grupa ţărilor europene cu divorţialitate scăzută şi nupţialitate încă destul de ridicată, ţara noastră avînd, în această privinţă, unul dintre modelele familiale cele mai stabile. În ceea ce priveşte numărul de copii născuţi, România nu se află încă printre ţările europene cu cele mai scăzute valori ale natalităţii (sub 10 nou-născuţi la 1000 de locuitori), dar în contextul socio-economic actual riscul de a deveni o membră a acestui grup de ţări este considerabil.

© F. Bobu

Dacă rata de căsătorie este în scădere, ne punem întrebarea existenţei unei forme alternative la căsătoria legalizată – cuplurile consensuale (numite şi uniuni libere şi definite prin faptul că cei doi parteneri au o relaţie stabilă şi locuiesc împreună, fără a avea un contract marital oficializat). Estimări ale ponderii acestora în populaţie pot fi realizate doar pe baza anchetelor sociale, iar de multe ori cifrele oferite de diferite surse nu coincid. Chiar cu aceste rezerve, se poate afirma faptul că ponderea cuplurilor consensuale este de creştere. În 1993, Ancheta asupra sănătăţii reproducerii a înregistrat 4,4% femei între 15 şi 44 de ani aflate în cupluri consensuale, ponderea cea mai mare remarcîndu-se pentru categoria de vîrstă 20-24 de ani (7,5%). În 1999, 10% dintre femeile între 18 şi 44 de ani aveau o relaţie stabilă fără a fi căsătorite, segmentul de 20-24 de ani înregistrînd valoarea maximă de 21% femei aflate într-un cuplu consensual (Ancheta *Valori 1999*). Despre stabilitatea, durabilitatea cuplurilor consensuale încă nu există nici măcar estimări. În multe cazuri, cuplurile consensuale sînt o formă de coabitare „premaritală“, astfel încît o parte dintre cupluri dispar prin legalizare, iar în multe alte cazuri partenerii cuplurilor de acest tip se separă fără a exista vreun fel de înregistrare a dispariţiei relaţiei.

Analiza în sine a fenomenelor demografice nu poate oferi decît o imagine săracă a dinamicii familiale. Ne punem întrebarea cît de importante rămîn căsătoria şi copiii şi ce anume se schimbă în modelul familial. Iată ce relevă cîteva din datele Anchetei *Valori 1997*, realizată pe un eşantion de aproximativ 1000 de persoane de 18 ani şi peste: „familia este importantă sau foarte importantă“ consideră 98% dintre intervievaţi, „căsătoria nu este o instituţie demodată“ afirmă 87%, iar 92% consideră că „pentru a fi fericit un copil trebuie să aibă un cămin în care sînt prezenţi ambii părinţi“. La aceste tipuri de întrebări, convergenţa de opinii este mare. Analiza comparativă a atitudinilor exprimate de reprezentanţii diferitelor generaţii arată că principalul element de schimbare în modelul de familie este corelat cu schimbarea de rol şi statut ale părinţilor şi în primul rînd ale femeii: trecerea de la o centrare pe copii la o centrare pe autorealizare personală. Dacă „datoria părinţilor este să facă tot ce pot pentru copiii lor“ este o afirmaţie caracteristică pentru persoanele de peste 35 de ani, în mai mare măsură cei în vîrstă de 18-29 de ani sînt de părere că „părinţii n-ar trebui să-şi sacrifice propria fericire pentru copii“. Procentul celor care consideră că „pentru a se simţi realizată o femeie trebuie să aibă copii“ scade de la 81% în cazul persoanelor de 60 de ani şi peste, la 48% în cazul celor de 18-24 ani. O a doua dimensiune de schimbare în atitudinile privind familia se referă la „liberalizarea divorţului“: cu cît generaţiile sînt mai tinere, cu atît scade frecvenţa exprimării unei atitudini de tipul „divorţul nu este niciodată justificat“ – de la 34% (în cazul celor de 60 de ani şi peste) pînă la 18% (în cazul celor din grupa 18-24 de ani). Cei tineri par a fi din ce în ce mai dispuşi să afirme public atitudini şi să se comporte altfel decît prescrie modelul generaţiilor anterioare. Dar sînt şi elemente pentru care nu există clare diferenţe atitudinale intergeneraţionale. Sub 40 de ani începe să scadă ponderea celor care consideră că „prostituţia nu este

© F. Apopei

niciodată justificată“ (73% în total eşantion, dar 65% pentru cei între 18-24 ani), dar frecvenţele rămîn încă ridicate. În ceea ce priveşte homosexualitatea, o temă relativ nouă în spaţiul public românesc, încă nu există diferenţiere, fiind mai degrabă o reacţie de tip „ideologic“, decît atitudine bazată pe o experienţă personală anterioară. Doar cei din grupa 18-24 de ani par a fi ceva mai deschişi decît restul categoriilor de vîrstă (70% dintre tineri faţă de 79% în întreg eşantionul consideră că „homosexualitatea nu este niciodată justificată“). Tema relaţiilor extraconjugale ca fiind justificate întruneşte o mai mare aprobare pentru grupele foarte în vîrstă, dar şi pentru tinerii între 18 şi 29 de ani. Dar dacă în cazul vîrstnicilor modelul colectiv este exprimat de fiecare dintre membrii săi, în cazul tinerilor mecanismul este invers: prin exprimarea unor valori individuale, se încearcă impunerea unui anumit model de relaţionare între parteneri.

Schimbările remarcate de la o generaţie la alta în ceea ce priveşte atitudinile faţă de familie şi rolul femeii nu trebuie privite doar ca produsul unor preluări de modele externe culturii tradiţionale româneşti. Aceste schimbări sînt corelate cu schimbările statutului şi rolului femeii în spaţiul public. După 1990, rata brută de cuprindere în învăţămîntul superior a femeilor este în creştere, depăşind, din 1994, rata de cuprindere a bărbaţilor în învăţămîntul superior. Ponderea femeilor salariate rămîne în continuare mai scăzută decît a bărbaţilor, dar trendul este crescător după 1990. De asemenea, procentul femeilor cu ocupaţii intelectuale şi ştiinţifice este în creştere. Desigur, alte elemente au o mai mare „inerţie“ – ponderea veniturilor salariale realizate este în continuare semnificativ mai scăzută în cazul femeilor decît în cazul bărbaţilor, participarea în funcţii politice şi administrative înregistrează în continuare valori mici, iar rata şomajului la femei rămîne uşor mai ridicată decît ceà a bărbaţilor.

Schimbările sugerate de datele demografice şi atitudinal-valorice prezentate nu cred că trebuie interpretate în termeni de „criză a familiei“ sau de „pierdere sau declin a valorilor tradiţionale familiale“. Mai degrabă, reflectă o creştere a tendinţei spre autorealizare, control al propriei vieţi şi deschidere către modele culturale alternative, fără ca aceste orientări valorice, totuşi, să devină dominante. Pe de altă parte, trebuie reţinut faptul că datele la care am făcut referinţă reflectă comportamente şi atitudini ale unor generaţii socializate măcar parţial în perioada de dinainte de 1990. Tocmai de aceea, schimbări de o amplitudine mai mare sînt de aşteptat odată cu intrarea în adolescenţă şi maturitate a copiilor născuţi după 1990.

FAMILIA, DIN PERSPECTIVA COPILULUI

Mihaela ŢĂRANU
asistent universitar

Riscul îmbătrînirii precoce

În societatea românească, discursul politic din perioada comunistă a transformat familia într-o miză socială importantă – era celula de bază, căci copilul era un bun naţional – iar statul a inventat instituţiile „poliţieneşti“ care au controlat iniţial şi apoi au preluat o parte importantă din funcţiile părinţilor, exonerîndu-i considerabil de responsabilităţi. Multe din familiile tinere, însă, aveau o istorie rurală care se înscria într-o logică patriarhală, comunitară, potrivit căreia familia – lărgită pe linie generaţională sau maritală – îşi poate satisface toate nevoile fundamentale, inclusiv poate asigura educaţia copiilor prin însăşi experienţa comună cu adulţii. Istoricul Philippe Ariès susţine că acest model caracteristic societăţilor preindustriale nu presupune existenţa sentimentului familiei, adică a conştiinţei identităţii şi autonomiei familiei conjugale (părinţii şi copiii lor) într-o comunitate solidară, şi nici a unui sentiment al copilăriei dat de o percepţie altfel decît ca adult în miniatură. Raporturile dintre părinţi şi copii s-au modificat o dată cu începerea procesului de industrializare, cînd copilul devine centrul familiei sale, iar familia se naşte ca spaţiu al afecţiunilor private. Apare astfel familia nucleară, a cărei etică devine grija pentru educaţia şi sănătatea copilului, pentru asigurarea viitorului lui şi legitimează „sacrificiul parental“. Sfera particulară îşi restrînge aria în jurul familiei (chiar dacă iniţial este valabil numai pentru femeie) şi centrul de gravitaţie se deplasează dinspre social spre particular.

În Occident, începutul acestei victorii se înregistrează odată cu secolul al XVII-lea. În România, modelul tradiţional medieval persistă şi în secolul al XX--lea, iar modificarea reprezentării despre copil este mult mai lentă, în special în mediul rural, unde vechile atitudini par că au încremenit. Imaginea mamei care, prinsă în activităţile domestice, îşi hrăneşte şi îşi înfaşă copilul cu mişcări precise şi-l lasă singur îndesîndu-i cu grabă suzeta în gură contrazice noua etică domestică care introduce coerenţă şi consistenţă în manifestările afective. Mai tîrziu, fragilitatea graniţelor de vîrstă devine evidentă: copilul este îmbrăcat la fel ca adulţii, iar sarcinile lui în conservarea patrimoniului familiei sînt numai cantitativ diferite de cele ale maturilor. Multe familii româneşti rurale, pentru care educaţia copiilor nu a reprezentat o miză patrimonială, conservă acest model tradiţional. În cazul altora, mai deschise şi mult mai numeroase, practica desprinderii de familia originară, întîi pentru studii şi apoi pentru a-şi întemeia propria familie, a fost uşor acceptată, însă nu a modificat relaţiile tradiţionale, descendenţii rămînînd în continuare într-o dependenţă morală şi materială care le garantează protecţia în faţa hazardului şi a necunoscutului.

© F. Bobu

La cealaltă extremă, categoriile sociale care au acces la noile profesiuni şi libertăţi – tinerii, femeile şi avangarda intelectuală şi artistică – răstoarnă acest destin, propunînd un alt mod de a trăi şi a iubi, liber ales, în centrul căruia pun grija pentru sine, pentru corp, pentru psihism, pentru o sexualitate eliberată de procreaţie, chiar de căsătorie. Însă asumarea sarcinii de a se defini liber de cutume, contestînd ordinea socială, are ca revers răspunderea pentru eşecuri, fără posibilitatea de a invoca instanţe externe. Prin urmare, avem de-a face cu o schimbare (sigur, doar începută) care ne înfăţişează un individ mai chinuit şi familia sa mai vulnerabilă ca oricînd.

Pentru adultul occidental, „tentaţia inocenţei“, cum îi spune Pascal Bruckner, a reprezentat ieşirea din angoasele libertăţii; noul idol este *Majestatea Sa Copilul*, iar copilăria este nu numai cheia autocunoaşterii (cum ne spune psihanaliza), ci mai ales o sumă de privilegii pe care individul nu vrea să le piardă. Dacă Occidentul tinde să se infantilizeze, devenind „bătrînul ştrengar“ care-şi permite luxul de a începe viaţa oricînd, societatea românească, aflată la *Vîrsta de aur*, riscă să îmbătrînească prea curînd, căci nu pare a fi pregătită să-şi asume copilăria în reprezentarea ei contemporană: o copilărie cu drepturi depline.

Carolina TACHE
analist politic

Prînzul de duminică

În anii copilăriei mele, prînzul de duminică reprezenta, în perspectiva părinţilor mei (mai ales a mamei), valoarea fundamentală a familiei. Într-adevăr, prînzul de duminică era nu un ritual, ci o valoare în sine, exprimînd obiectivitatea esenţei familiei într-un moment şi întruparea simultană a trei scopuri: *unitatea, continuitatea* şi *delimitarea*.

Unitatea se configura prin refacerea şi reînchegarea, cu acest prilej, a legăturilor între toţi membrii familiei: între părinţi, pe de o parte, între copii, pe de cealaltă parte şi, în fine, între părinţi şi copii. Dacă pe parcursul a şase zile dintr-o săptămînă ne ocupaserăm, fiecare, de tot felul de chestiuni specifice (serviciu, şcoala ş.a.m.d.) care răpeau din timpul pe care l-am fi putut petrece alături de rudele apropiate, în a şaptea zi eram chemaţi să reafirmăm cadrul acela unic care ne ţinea pe toţi laolaltă: familia noastră. Prînzul de duminică devenea, în plus, posibilitate de dialog, creuzet de elaborare a viitorului familial şi al celui individial, metodă de rezolvare tihnită a conflictelor.

Continuitatea, cel de-al doilea scop, se întrupa în prînzul de duminică deoarece, cu acest prilej, era transmisă o moştenire atitudinală ce ţinea de specificul familiei noastre şi care definea un tip de comportament pe care noi, membrii familiei, îl exprimam atît în interior (în casă), cît şi în exterior (în societate). Internalizam şi exersam, astfel, acţiunea individuală bazată pe strategia „grija faţă de celălalt“. Mama avea grijă de noi, pentru că dînsa gătea pentru noi toţi. Mesajul pe care îl transmitea nu era diferenţiat pe criterii de sex – deci, nu îmi era adresat în exclusivitate –, ci, mai degrabă, pe criterii de vîrstă. Cred că îl privea direct pe fratele meu („eşti mai mare, să ai grijă de ea“). Era, apoi, diferenţiat pe competenţe: *dacă tu poţi să faci asta şi ceilalţi nu sau dacă tu o faci mai bine decît ceilalţi, atunci fă-o şi pentru tine şi pentru ei*. Spiritul egalitarist de la vîrsta de atunci a mamei mele nu era deloc idealist de tip naiv, pentru că legea compensaţiei funcţiona în familia noastră, fie şi prin preluarea la schimb, de către noi, a unor categorii de activităţi casnice. Gătitul în sine nu includea, aşa cum am spus, mesaje diferenţiate pe criterii de sex. Pregătirea mesei, însă, da! Astfel, aranjarea farfuriilor, a tacîmurilor şi a tuturor celorlalte ustensile necesare prinzului intra, cu exclusivitate, în atribuţiile mele. Fratelui meu îi revenea sarcina de a aranja scaunele (de care eu nu mă puteam ocupa, pentru că erau prea grele pentru mine). Tatăl meu era invitat la masă. De obicei, dînsul tăia pîinea (pentru că noi, copiii, expansivi şi neatenţi cum eram, să nu cumva să ne tăiem din greşeală). În schimb, după ce prînzul era consumat, la finalizare – adică, la strîngerea farfuriilor – erau solicitaţi şi bărbaţii. Dincolo de conotaţiile feministe evidente – *cele mai complicate treburi casnice revin femeilor, bărbaţii sînt doar spectatori* –, acest obicei al familiei noastre (care avea, uneori, reprezentare la toate celelalte nivele de relaţii între noi) configura diviziunea activităţilor astfel: *iniţierea* acţiunilor revine femeilor şi este produsă de ele, în *derularea* acţiunilor pot fi cooptaţi, cîteodată, bărbaţii, dar la *finalizare* şi la trecerea spre un nivel de joc superior participă, obligatoriu, toată lumea. Într-un fel, neîncrederea mamei în competenţele bărbaţilor – cel puţin în domeniul pregătirii mesei, care presupunea atenţie, simţ estetic, ingeniozitate – părea o sfidare de pe o baricadă feministă originală la adresa educaţiei majoritare a acelor ani, prin care bărbaţii erau desemnaţi ca singurii capabili de creaţie, idei şi acţiune, în timp ce femeile erau sortite la stadiul de inacţiune.

În sfîrşit, delimitarea nu era altceva decît marcarea teritoriului, aşezarea şi asumarea frontierei între noi şi ceilalţi, între casa noastră şi restul societăţii, între spaţiul nostru privat şi spaţiul public. Internalizarea tuturor caracteristicilor specifice ale scopurilor ţinînd de unitate şi de continuitate atingea punctul culminant prin decantarea obiectivului suprem: diferenţierea de ceilalţi. Desigur, prînzul de duminică reprezenta şi un moment de legătură între familia noastră şi restul lumii, în sensul în care fiecare dintre noi se pregătea o dată în plus pentru relaţiile cu ceilalţi. Dar, această tendinţă era minoră ca semnificaţie. Trebuie să recunosc, însă, că eram pregătiţi nu numai pentru a nu ne teme de diferenţele noastre şi de a ne apropia de ceilalţi şi prin ele, ci şi pentru reversul medaliei, adică: acceptarea celorlalţi cu toate diferenţierile de noi pe care ei doreau să le specifice.

© F. Bobu

Eu, însă, spre deosebire de mama mea, consideram prînzul de duminică ca pe un ideal-tip oricum anacronic. Cele trei scopuri fie se întruneau prea rar, fie de-a dreptul imperfect şi de aceea nu eram deloc convinsă de eficienţa valorizării unui interval de timp, cuprins între orele 12:00 şi 14:00, într-o zi de duminică. În realitate, familia mea era mai degrabă dezorganizată, iar prînzul de duminică nu reprezenta altceva decît o sforţare a mamei mele de a ne ţine pe toţi laolaltă şi o încercare de mai da o şansă familiei noastre. Prînzul acela mi se părea o corvoadă. Pentru mine era, de cele mai multe ori, un moment de plictiseală şi iritare maximă. Un moment în care eram smulsă din lumea mea (jocuri, păpuşi, cărţi de poveşti) şi introdusă obligatoriu în lumea oamenilor mari, ale căror relaţii le percepeam ca fiind false, ipocrite, inutile. Apelurile la a mînca (*mănîncă tot din farfurie!*) sau la a sta frumos/drept/cuviincios la masă le detestam, pentru că îmi îngrădeau libertatea de mişcare şi eram de-a dreptul obosită de atîta conformare la valorile familiei.

Poate părea paradoxal, dar acum îmi este dor de prînzul de duminică. Acum, la maturitate, mănînc mai puţin. Prînzul îl iau, de obicei, în compania prietenilor sau a colegilor, iar intensitatea sentimentelor mele faţă de ei este covîrşitor redusă faţă de cea a sentimentelor pentru familia mea şi, pe măsură ce scade intensitatea, se duce şi apetenţa mea. Familia mea s-a împuţinat dureros de devreme şi, oricum, este imposibil să îi mai aduni pe toţi la aceeaşi masă. Şi tind să cred că prînzul de duminică este, într-adevăr, o valoare fundamentală a familiei nu pentru că întrupează nevoi de genul unitate, continuitate, delimitare, ci pentru că oferă şansa valorizării prezenţei Celuilalt. Pur şi simplu, creează posibilitatea de a te bucura de Celălalt drag şi de a savura în tihnă un moment în care timpul se scurge pe lîngă tine, ocolindu-te, lăsînd intactă iubirea necondiţionată redescoperită în jurul unei mese.

VIITORUL ŞI TRECUTUL...

Mihaela ANGHELESCU IRIMIA
conf. univ., Facultatea de Limbi Străine, Bucureşti

Dintotdeauna familia?

Ca mai toate instituţiile culturale în care sălăşluim, familia cunoaşte fascinante metamorfoze în timp, iar a ne imagina că dintotdeauna a fost ceea ce înţelege astăzi şi un copil de cîţiva anişori este o egală naivitate. Romanii derivau termenul *familia* din *famulus* „servitor“, pentru că astfel desemnau *căminul* în care se coerentiza viaţa cotidiană. Buna slujire a gospodăriei întemeiate, fizic şi funcţional, în jurul focului era condiţia definitorie a spaţiului guvernat de *pater familias*. Prin extensie, o *familia* era totalitatea membrilor casei sau ai gintei, liantul economic coexistînd cu legăturile de sînge. De aceea *mater familias* era matroana, adică – în primul rînd – stăpîna casei, răspunzătoare de administrarea treburilor curente, ca şi de întreţinerea oaspeţilor.

Evoluţia semantică a termenului latinesc îşi găseşte o semnificativă oglindire în limbile moderne care l-au moştenit. Chiar germanica engleză, bogat înzestrată cu material latin şi neolatin, semnalează aceeaşi specializare a lui *family*, de la „servitorii din casă“ şi „gospodăria (îngrijită prin munca acestora)“ la „suita (de servitori) a unui nobil“ ori „personalul militar în slujba unui ofiţer (de pildă, în India colonială)“ – refăcînd sensul comun în antichitatea clasică romană, acela de „trupă sau şcoală de gladiatori“. Un prim front semantic punctează, aşadar, spiritul pragmatic al părinţilor infrastructurii europene împrumutată, în mod firesc, de alte modele culturale în modernitatea clasică şi în cea tîrzie. Modelul aristocratic impregnează straturile medii ale comunităţii, încît *family* se motivează, într-un al doilea eşalon, prin referirea la căminul oricărui stăpîn, cît de modest, indiferent că slugile ajung să fie doar fata în casă şi servitorul bun la toate. Abia în al treilea rînd criteriul de fundamentare a familiei este strict rudenia: *family* înseamnă părinţii şi copiii, persoanele de acelaşi sînge şi descendenţii acestora. Rămîne, difuz, în fundal, orientarea ierarhică iniţială. *De familie* este cineva cu „sînge ales“ şi, abia după aceea, cineva „destoinic, gospodar, serios“. Treptat, filtrarea tot mai insistentă a valorilor aristocratice prin cele burgheze califică şi preferinţele în virtutea cărora se aleg *băcanul familiei*, *farmacistul familiei* sau *medicul de familie*.

Dar familia în înţelesul pe care i-l atribuim noi este unul dintre succesele luminatului *şi* practicului secol al XVIII-lea. Dacă Defoe vorbea încă de „familia de servitori“ ai casei, iar Godwin distribuia rolurile servitorimii „în familie“, Pope invoca vîrsta familiei în termenii viţei născătoare de noi şi viguroase mlădiţe şi descria, prin simpatie, familiile de păsări, plante şi naţiuni pe seama aceleiaşi metafore. Este o imagine obişnuită la filosofii naturali. Armonia cosmică, minuţios studiată de savanţii cu propensiuni practice ai vremii, era conştiincios imitată *în familie*. Acum se instituţionalizează „gospodăria de familie“, bazată pe convieţuirea părinţilor cu copiii, prin separarea treptată de generaţia bunicilor. Verigile lanţului descendent nu acceptă, de regulă, salturi, încît, dacă unul sau cîţiva dintre copiii bunicilor locuiesc separat, alţii rămîn „în familie“, aparţinînd, totodată, propriei familii şi neamului. În mediile aristocratice, copiii sunt daţi în grija servitorilor şi a institutorilor, „familia funcţională“, în timp ce clasele de mijloc şi păturile modeste îşi cresc odraslele pe lîngă casă, implicîndu-le în felurite activităţi „de familie“, cum ar fi asigurarea pîinii cea de toate zilele.

În straturile de vîrf ale societăţii engleze augustane se impunea pregătirea pe termen lung a viitorului *pater familias* printr-un elaborat scenariu educaţional care prevedea, după instruirea intelectuală „în familie“ sau „în familia de la colegiu“, un pelerinaj iniţiatic continental, aşa-numitul *Grand Tour*, prin care subiecţii *se familiarizau* cu cele mai demne izbînzi ale *marii familii europene*. Căci, insulari şi stranii cum erau, tinerii aristocraţi ai perfidului Albion simţeau că aparţin aceluiaşi trunchi măcar prin stăpînii de odinioară care, strunind o „familie de servitori“, le lăsaseră spre folosinţă viaducte, apeducte, castre şi excelente instalaţii sanitare.

Spaţiul *familial* al casei se ordonează mult mai net pe principii practice după mijlocul secolului lui Voltaire şi Newton, pentru a deveni castelul gentlemanului burghez. Devine *familiar* mobilierul utilitar, de pildă dulapul structurat ca set de subspaţii cu menire specializată (pentru lenjerie, haine de stradă, pantofi etc.). Casa îşi restrînge volumul, expandîndu-l, iarăşi, funcţional (salonaşul, dormitorul, camera de studiu etc.). Odată cu instalarea definitivă a *familiei conjugale* – formulă tipic burgheză, cu repere impuse de alegerea individului – se remodelează *familia* ca habitat *şi* ca structură umană. Slăbeşte presiunea tradiţiei îndepărtate, resimţită, uneori, ca gratuită, deci *nefamiliară*, creşte motivaţia gesturilor folositoare. Familia – loc geometric al utilului. Cu doar cîţiva ani în urmă, conservatorii lui Major lansau o campanie de încurajare a *tradiţionalelor valori ale familiei* ca garanţie a unei societăţi economic coerente. Scandalul „familiei destrămate la cusături“ în care s-a trezit, peste noapte, Bill Clinton a stors nenumărate minţi de cele mai ingenioase strategii de apărare – printre care, nu în ultimul rînd, cele ale *avocatului de familie* – politică şi „de familie“.

Anton ADĂMUŢ
conf. univ., Facultatea de Filozofie, Iaşi

Căsnicia ca stare periculoasă

– infernul căsătoriei în discursul religios medieval –

Secolele medievale cunosc o adevărată inflaţie a discursului ecleziastic privitor la păcate şi la clasificarea lor. Desfrîul, de pildă (interpretat şi ca frică de sex a clericilor din această perioadă), nu încetează în a-şi conserva poziţia printre cele 7 păcate capitale, ba chiar urcă în ierarhie şi părăseşte poziţia a 7-a pe care îl plasaseră un Toma d'Aquino sau Dante. Predicile Sfîntului Bernardin de Siena sînt exemplare din această perspectivă. Să vedem cum.

În *Prediche volgari* (predica nr. 19), asemenea tuturor predicatorilor vremii, şi nu numai, Bernardin pleacă de la caracterul sacramental al căsătoriei. Poporului i se reaminteşte că taina căsătoriei este prima instituită, încă din Paradis, înainte de comiterea păcatului. De aici şi formidabila ei demnitate în catalogul tainelor. Nunta din Cana este amintită ca episod excepţional pe care însuşi Iisus l-a onorat cu prezenţa şi cu minunea făcută cu acest prilej, dincolo de faptul că prezenţa lui Iisus Însuşi este o minune. Nunta e comparabilă cu unirea lui Iisus cu Biserica şi de aici consecinţa: ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă.

În una din omiliile sale, Jean-Pierre Camus le spune soţilor: „viaţa maritală umple cerul prin pămînt şi copleşeşte cu fructele ei şi cerul şi pămîntul. Ierusalimului pămîntesc ea îi furnizează ostaşi, iar celui ceresc biruitori“. Nu este permis să te foloseşti de căsnicie, spune într-o predică Bernardin, pentru a face din plăcere *(libidine)* scopul principal. Altminteri, cu formula dramatică a lui Bernardin, căsnicia e o stare periculoasă căci „dintr-o mie de cupluri cred că 999 sînt ale diavolului“. Pentru un alt autor (Pierre de la Font), căsnicia e pîndită din toate părţile de mari primejdii; pentru unii e „port primitor“, pentru alţii „nu-i decît un nefericit naufragiu“. Iar iezuitul Antonio Vieira spunea despre căsnicie că e periculoasă, întrucît femeia e perversă chiar şi căsătorită. În predica despre tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul, iezuitul se dezlănţuie aproape după exemplul misoginiei celei mai tradiţionale: „dintre toate nenorocirile care ne copleşesc... care-i principala cauză? O femeie, o soţie; şi nu o soţie adulteră, ci una legitimă, nevinovată... Toate aceste catastrofe, unde îşi au ele sursa dacă nu în neascultarea femeii care i-a fost dată omului de Dumnezeu însuşi?“ Nu comentez altfel acest pasaj decît precizîndu-i urmarea: încrederea în căsnicie se clatină. Mulţi şi-ar fi aflat salvarea în celibat dacă nu şi-ar fi amanetat damnarea în căsnicie. La fel gîndea preotul Symon din Rennes cînd spunea că în căsnicie apar cele mai mari pericole care se opun mîntuirii şi că astfel de căsnicii sînt vegheate de diavol. O expresie tipică a epocii afirma că pentru mulţi căsnicia e infern chiar aici pe pămînt şi că ea nu prezintă doar riscul de a duce în infern. Căsnicia proastă e imaginea nevoalată a infernului.

Căsnicia e primejdioasă – iată o convingere. Ea îndepărtează de Dumnezeu – iată o constatare. De aici o dublă descurajare resimţită mai ales de fecioare şi de văduve. „Dacă adevărata văduvă se gîndeşte la moarte, ea nu va mai visa la un al doilea soţ“, aşa spunea franciscanul din Siena şi o asemenea văduvă este deja pe „jumătate sfîntă“. Fecioarele cîntau:

„Prietena mea se mărită, / Cît mi-e milă de ea! / Eu sînt liberă, ea e roabă.“

Mult timp, Biserica s-a temut de trup, de unde şi oroarea de goliciune. Bernardin e apocaliptic predicînd în piaţa din Siena şi condamnînd ochiul. Nu se poate abuza de ochi. „Ce are a face ochiul cu căsătoria?... ceea ce-i permis de pipăit nu-i permis să fie privit“. Ochiul nu e potrivit pentru căsnicie şi, e clar, nici mîna.

În predica intitulată *De miseria conditionis humanae*, Bernardin declamă: „Din părinţii săi omul se naşte în păcat. O grea necesitate: înainte de a păcătui, noi sîntem obligaţi să păcătuim“.

Într-un alt registru, psihanaliza spune că mitul androginului, povestit în *Banchetul* lui Platon de poetul Aristofan, ar rezolva multe lucruri. Lucruri pe care, la vechii greci, le-a şi rezolvat. Dar asta e, de acum, o altă poveste.

Claude KARNOOUH
profesor de filozofie, Facultatea de Filozofie, Cluj

În zorii secolului XXI

Ce s-a mai ales astăzi din familie? Ce a mai rămas din ea, acum, la începutul secolului XXI, după atacurile modernităţii? Opiniile sînt împărţite. Pe de o parte, unii afirmă că modernitatea a ucis familia ca celulă de bază a socializării; pe de altă parte, auzim că după ce un timp a fost slăbită, şi-a regăsit funcţionalitatea ei primară; ca urmare a intrării tardive în viaţa activă, a şomajului tinerilor, a căsătoriilor la o vîrstă din ce în ce mai înaintată, a apariţiei primului copil pe la treizeci de ani, viaţa în coconul familial este mai îndelungată. Astăzi, adulţii tineri din Occident rămân mai mult timp pe lîngă părinţii lor decît în anii 1960-1970.

În ţările Europei foste comuniste, situaţia este cumva diferită. Sub regimul comunist; din cauza penuriei endemice de bunuri de consum curent, a hranei, tinerii adulţi urbanizaţi, proveniţi din mediile rurale încă populate, au păstrat puternice legături cu familiile rămase în sat. Astfel s-a format un fel de economie paralelă, bazată pe trocul dintre oraşe şi sate. Modernitatea nu a produs lichidarea reală a arhaismului. După căderea comunismului, a apărut un nou fenomen: creşterea preţului locuinţelor i-a împiedicat pe tinerii adulţi cu diplomă, cu o profesie, să obţină prin repartiţie – ca înainte – un apartament în oraşul unde îşi putea găsi şi un serviciu. În România, ca şi în alte părţi ale Europei de Est, s-a menţinut celula familială, prin prezenţa în acelaşi cămin a două cupluri de adulţi cu copiii respectivi.

Legăturile familiale mai sunt întărite şi de altceva: dezvoltarea pieţei în care lupta economică seamănă cu un fel de război civil, în care orice contract e caduc. De asemeni, mulţi şefi de întreprinderi îşi conduc întreprinderea pornind de la nucleul familial al responsabililor, uneori întinsă pînă la cercul mai întins al rudelor, adevărată reconstituire a clanurilor familiale, asemănătoare întrajutorării de tip rural.

Or, ceea ce unii analişti au observat odinioară în urbanizarea ţărilor comuniste, ruralizarea oraşelor continuă astăzi, din alte motive, prin supravieţuirea unor forme sociale identice.

Atunci! În zorii secolului XXI, nu pare că familia ar fi devenit desuetă. Populaţiile europene au rezistat gravelor ameninţări la adresa structurii familiale, dezrădăcinării, industrializării, voinţei educative a puterii totalitare. Dimpotrivă, acum e ameninţată de un fenomen nou. Conexiunile între cercetarea genetică, informatică, neurotehnologie şi robotică pregătesc deja nu numai un altfel de individ, ci şi o altă societate, obiectivul creării omului nou, care nu s-a putut împlini prin dezrădăcinarea industrială şi prin voinţa, proprie regimurilor totalitare. Astfel, la orizontul secolului XXI, nu se realizează modelul lui Orwell, din *1984* , ci cel al lui Huxley, din *Cea mai bună dintre lumi*.

CUM SE CONVERTESC VALORILE FAMILIEI ÎN BANI

Intermediarul de căsătorii

Cînd îl vezi pentru prima dată, despre Liviu Tomi poţi să crezi aproape orice, mai puţin poate un lucru: este patronul unei agenţii de intermedieri matrimoniale. La 72 de ani, cu o burtă respectabilă şi cu un aer sfătos, Tomi pare mai degrabă genul de bunic moralist, încărcat de istorie şi tradiţionalist. De altfel, discursul său este plin întotdeauna de date istorice.

Tomi a început afacerea în 27 martie 1990, împreună cu soţia din a doua căsătorie, Paulina. Acum lucrează împreună şi îi mai ajută şi fata, de 16 ani. Are şi nepoţi de la băiatul cel mare, de 40 de ani.

„Am fost al cincilea privatizat pe capitală. Înaintea mea erau Rank Xerox şi Doi Cocoşi. Puteam să-mi aleg orice spaţiu comercial, orice tutungerie sau mercerie“. Cu toate acestea, nu a făcut-o, pentru că „mi-am dat seama că la noi nu se poate intra şi ieşi dintr-o agenţie matrimonială fără să te bucuri de băşcălia străzii“. Aşa se întîmplă că sediul agenţiei a devenit propria lui casă, mai precis holul de la intrare, unde se află o măsuţă cu un calculator – deţinătorul băncii de date – şi două scaune. Ideea i-a venit din călătoriile pe care le-a făcut în străinătate. „Eu am fost pilot şi am călătorit mult. La Roma, de exemplu, agenţia era asemănătoare cu magazinele filatelice de la noi. Pereţii erau plini de fotografii cu fete şi băieţi, fiecare avînd un număr. Dacă te interesa cineva, mergeai la un ghişeu, plăteai o sumă şi cereai datele persoanei. Dacă vroiai să o şi cunoşti, mai plăteai o sumă.“ El nu a pus în holul de la intrarea în apartament fotografiile oamenilor cu care lucrează pentru că nimeni nu vrea acest lucru. Povesteşte, de altfel, că, în 1990, au venit de la televiziune să facă un reportaj despre prima căsătorie intermediată prin agenţie, dar cei doi, cînd au aflat că vor trebui să spună că s-au întîlnit astfel, au refuzat.

„Agenţia matrimonială face ordine în sistem. Ea este o binefacere pentru societate pentru că omul modern începe să aibă din ce în ce mai puţin timp să se ocupe de problemele personale. Pe măsură ce individul se depărtează de viaţa de student, cercul de interes matrimonial se îngustează. La serviciu, lucrurile sînt, în general, deja aranjate, iar în familie... doar dacă apare o prietenă a surorii sau o verişoară de departe.“ Tineri de 25 de ani vin aici pentru că „foarte puţini oameni au arta de a se apropia de cineva. Vezi pe stradă o fată frumoasă, ca o adiere. Unii, în cinci minute au cucerit-o. Alţii, dau din colţ în colţ: timizii, marea majoritate a bărbaţilor. Dar să te ferească Dumnezeu de curajul timidului. Toţi oamenii mari ai istoriei au fost mici şi timizi: Timur Lang – un metru cincizeci, Gingis Han – un metru cincizeci şi doi, Napoleon – tot pe acolo“. Aşa explică Tomi necesitatea unei agenţii. Deşi refuză să spună numărul de persoane pe care le are în baza de date, afirmă că ea are totuşi succes. Majoritatea clienţilor lui sînt intelectuali, cu preponderenţă între 25 şi 35 de ani (50%), apoi cam 20% între 35 şi 45 şi 20% între 45 şi 50, restul fiind peste 50 de ani. Îi este greu – sau nu vrea – să spună cîte căsătorii a reuşit să intermedieze. „Cînd reuşesc o căsătorie, puţini oameni îşi mai aduc aminte să ne dea măcar un telefon“, motivează el. „Am avut cazuri cînd eu o ţineam încă în baza de date, i-am găsit un nou partener şi ea era deja mamă.“ Asta, probabil, şi pentru că omul plăteşte o singură dată, în momentul înscrierii în baza de date, o sumă valabilă pentru serviciile pe care agenţia i le poate oferi într-un an de zile. Tomi nu spune suma, dar precizează că în 1990 era de 370 de lei şi că e nerambursabilă.

Meseria actuală a lui Liviu Tomi este „căutarea unui om care să facă obiectul unui căsătorii“. Cam la asta s-ar reduce matrimoniul: o persoană care să aibă aceleaşi preferinţe cu ale tale, la care se adaugă, bineînţeles, „farmecul personal, capacitatea de a întreţine relaţii, tactul“. Unii, spune el, vin şi cer o soţie de 1,62. „Încerc să-i lămuresc că femeile nu sînt ca ciorapii. Tinerii vor parteneri de viaţă care să atragă atenţia: înalte, suple, blonde, să aducă pe undeva cu Claudia Schiffer, adică să dea bine cînd merg în societate. Nu contează că nu-i bună de nimic, să fie decorativă.“ La fel se întîmplă şi la tinere, spune Tomi. „Vor băieţi înalţi, supli, haioşi, să ştie să danseze, ca şi cînd ţi-ai lua un cîine falnic să rupi gura tîrgului.“ Mai tîrziu, la 35 de ani, Tomi vorbeşte despre motive instinctuale. „Femeile intră în alertă, se revoltă instinctul matern şi îşi caută un partener. Apoi, un bărbat care nu are o viaţă sexuală normală, la 35 de ani aude deja clopotul impotenţei şi îşi pune probleme“. Totul pare o chestiune de instinct („omul e ca porumbul“, ar spune cineva) şi de interes. Cînd este vorba însă de dragoste, Tomi tace. Apoi, după un timp, revine. „Iubirea e o noţiune... Ca şi prietenia, conjunctură de interese. Cînd aceasta dispare, oamenii se transformă din prieteni în cunoştinţe. La fel şi iubirea. Dacă eşti un băiat simpatic, licenţiat, cu vilă la Breaza şi apartament în Bucureşti, devii o persoană de care o fată se îndrăgosteşte imediat. Raportul e şi invers. Poate ea să fie frumoasă, deşteaptă, dar dacă e săracă, e bună cel mult de amuzament.“

© F. Apopei

Tomi vorbeşte mult despre civilizaţia noastră balcanică, care „a crescut pe aceea a Asiei Mici, unde femeia e un zero, o proprietate a bărbatului“. Spune că bărbaţilor le e greu să se despartă de acest concept, şi asta impietează asupra muncii lui. „Pentru ei, femeia are toate drepturile egale cu bărbatul, dar cel mai important drept este să ştie să tacă. Iar cel nelimitat e dreptul la muncă.“ Tomi spune că femeia trebuie să fie la fel ca bărbatul. Cu toate acestea, a fost singurul care a vorbit despre firmă, soţia retrăgîndu-se discret. Doar avea dreptul să tacă.

Octavian GABOR

Adina-Camelia ARVATU

coordonator de proiecte în publicitate

Untdelemn de la Bunica

L-aţi văzut de nenumărate ori. Asta vă ajută poate să nu-i mai daţi nici o atenţie. Zappaţi cu exasperare sau doar placid, pînă trece pauza publicitară. După care reveniţi la telenoveaua, terminatorul sau dosarele X pe care le urmăreaţi înainte. (Ceea ce nu înseamnă că el – spotul – e lipsit de eficacitate. Dimpotrivă, B.V. McCann Erickson a făcut treabă bună.)

Eu însă mă încăpăţînez să re-evoc, a mia oară, împreună cu personajele lui (bunica şi cei doi nepoţi), o convenţională copilărie, sub privirile duios-amuzate ale unei bunici la rîndu-i convenţionale. Scena se petrece într-o bucătărie, ai zice de „ţară“ (mobilierul e fără fasoane, adică fără super-finisări, „arsenalul“ e şi el oarecum rustic). Bunica pregăteşte ceva cu „untdelemnul“ în cauză (remarci retro-versiunea: „uleiul“ de gătit obştesc virînd în „untdelemn“, vocabulă evocatoare aici a unui stil de viaţă pe cît de fals istoric, pe atît de confortabil şi liniştitor). Cu alte cuvinte, o ficţiune – suporterii publicităţii-ca-artă se vor bucura – menită a vinde un produs; dar asta încă nu-i tot, pentru că produsul în sine, al cărui nume înnobilat funcţionează ca metonimie şi rapel nostalgic, are propriile sale recomandări de făcut, propriile valori de promovat. Lăcrămoasa afecţiune cu care bunica îşi priveşte nepoţii pofticioşi-şi-puşi-pe-şotii-atunci-cînd-şterpelesc-prăjiturele (lin mai curge clişeul) poate că nu are nici un corespondent printre reminiscenţele voastre din copilărie, dar spotul vă îndeamnă la o idealizare a propriilor amintiri. (În fond, cum am învăţat la şcoală, nici Nică nu era Creangă, ci figura „copilului universal“.) „Ţara“ voastră poate că nu are/avea o bucătărie ca cea a Bunicii (devenită ea însăşi o „figură“ a fericirii casnice), dar rusticismul – marcînd re-descoperirea (de fapt, invenţia) exoticului local – vă va salva poate de la uniformitatea bucătăriilor de bloc.

Iată cum un produs de rînd, trivialul ulei de gătit, ale cărui virtuţi le apreciem de regulă după gradul de rafinare (industrială), devine, printr-o rafinare fabulatorie de data asta, o licoare magică prin puterea lui evocatoare (anamorfotică de-a dreptul, prin atmosfera aurie, lichidă şi limpede, aproape „melifluentă“ a scenei). Nu un „filtru“ de dragoste (e greu să imaginezi un scenariu erotic pentru a face reclamă la ulei de floarea-soarelui, chiar şi dublu rafinat), ci o formulă magică pentru armonizarea gusturilor (care ştim că nu se discută, fie ele culinare sau altfel). Abundenţă, armonie, seninătate, gustul bun convertit în bun-gust – sau parfumul discret al burgheziei în advertising.

Cît de bine e prizat acest clasicism bine temperat al imaginii publicitare la noi, nu mă încumet să comentez. (Am curaj însă de-o paranteză mică: cînd spun „la noi“ – lăsaţi intertextul gogian în pace – mă gîndesc, de pildă,

© F. Apopei

la existenţa „copiilor străzii“. Nu că în America n-ar exista, dar acolo li se spune simplu *homeless*, carevasăzică „fără adăpost, fără cămin“. Trăiesc, în toate sensurile, pe străzi. La noi, ei sînt „ai străzii“, aşa cum ai spune „ai Popeştilor de la doi“. Şi apropo de valori ale familiei, amintiţi-vă obsedantul – pînă la leşin – refren „Mamelor din lumea-ntreagă,/ Eu vă dau un singur sfat:/ Nu lăsaţi copii în stradă,/ Din cauza la bărbat.)

Pentru specularitatea speculaţiei, vă propun o altă Bunică-şi-doi-nepoţi. Faimoşi, de altfel, incomparabil mai faimoşi decît Monica Ghiuţă şi cei doi îngeraşi-şterpelitori-de-prăjiturele. Deh, avantajele marelui ecran. Îi ştiţi cu siguranţă: Bunica e Grandma, simplu, iar cei doi nepoţi, pe numele lor Wednesday şi Pugsley, sînt progeniturile lui Gomez şi ale Morticiei Addams.

Nici o grijă, n-am să vă povestesc întreaga serie. Îmi permit doar să mă minunez, preţ de un paragraf, de inspiraţia traducătorului unuia dintre filme, pentru care *The Addams Family Values* nu e un titlu destul de nimerit, astfel că el merită adaptat pînă la *Trăsnăile familiei Addams*. Acum, problema e că scenariul filmului tocmai despre valorile familiei respective făcea vorbire. Valori ca dragostea – romantică, extravagantă şi, culmea!, trainică – dintre soţi; legăturile de sînge – între cei doi fraţi, Gomez şi Fester, despărţiţi temporar prin căsătoria ultimului cu o vînătoreasă de averi, care despărţire îl devitalizează pe bietul Gomez pînă în pragul pieirii; solidaritatea; umorul (negru) şi spiritul critic; familia însăşi. Vă întreb: ce să-l fi făcut oare pe traducător să vadă în această înşiruire de valori un şir de... trăsnăi?

Par să mă fac vinovată de un delict grav în faţa oricărei instanţe inteligente: pun prea multă seriozitate în „lectura“ unui astfel de film; plus de asta, fiecare are dreptul la propria lui interpretare. Mă rog, fie şi-aşa. Ceea ce mă nelinişteşte, şi la asta voiam să ajung, e felul diferit în care valorizăm enunţurile – explicite sau implicite – despre valori. Să fie ironia filmului lui Barry Sonnenfeld cea care ne împiedică să aderăm la nişte valori pe care altfel le-am accepta cu dragă inimă? Să fie sentimentalismul agresiv al refrenului reprodus mai sus cel care ne alungă? Atunci nu rămînem noi victima sigură a creatorilor de publicitate: bieţi consumatori de publicitate, consumatori de produse, consumatori de valori „tamponate“?

Z. ORNEA

Ediţiile critice

Conservarea valorilor naţionale în domeniul literaturii se realizează, peste tot în lumea civilizată, înainte de toate prin editarea lor în bune ediţii critice. Adică restituirea integrală a operelor, impecabil transcrise filologic şi, în corpul aceluiaşi volum, reconstituirea laboratorului interior de creaţie prin secţiunea de variante de la textul de bază şi, în sfîrşit, colectarea receptării critice a operei respective. La noi acest travaliu ştiinţific al conservării operelor fundamentale ale literaturii naţionale a început tîrziu şi nu s-a isprăvit nici astăzi, în timp ce, în alte culturi, există, finisate, chiar mai multe ediţii de acest tip. În 1941, în *Istoria literaturii...*, G. Călinescu mărturisea cît de anevoioasă este, la noi, elaborarea nu numai a unei istorii a literaturii, dar şi a unei monografii. Aiurea, cînd cercetătorul – spunea marele critic – se decide pentru o astfel de întreprindere îşi alege din bibliotecă o bună ediţie critică din opera respectivului autor, cîteva studii critice şi, pe baza unei noi lecturi, îşi exprimă, într-un studiu, noi puncte de vedere critice. În acest fel, spiritul critic, în materie de istorie literară, poate funcţiona nestrangulat de false prejudecăţi şi extazieri tabuizante. La noi, observa atunci Călinescu, istoricul literar trebuie să facă totul de unul singur, căutînd în biblioteci publice de ţinută cutare scrieri (pentru a reface opera), să consulte, febricitar, presa vremii pentru a constata opiniile receptării şi, apoi, greu, să se aşeze să scrie. Ce-i drept, cînd nota Călinescu (1941) aceste observaţii munca de conservare a valorilor literare începuse bine să se desfăşoare. Editura Fundaţiei Regale pentru Literatură, întemeiată în anii treizeci, pornise elaborarea unor astfel de ediţii critice. Ce-i drept, nu prea se făcea loc acolo variantelor şi opiniilor din epocă despre receptare. Acest capitol era subţiratec, cînd nu lipsea cu totul. Dar, oricum, erau ediţii impecabile filologic şi cu un aparat critic minimal, dar eficient. De ar fi să pomenim numai de ediţia Operelor lui Caragiale, începută de Paul Zarifopol şi, după 1934 (cînd a murit editorul), continuată de Şerban Cioculescu şi încă ar fi suficient. Iar volumul VII al ediţiei, continuînd corespondenţa, a apărut în 1942. Astfel de ediţii au apărut din opera altor scriitori fundamentali sau – cu o expresie memorabilă a lui Perpessicius – şi de raftul al doilea. S-a pornit, atunci, (în 1933) şi ediţia critică Eminescu, realizată de chiar Perpessicius, primul volum apărînd tocmai în 1939, pe baza unei noi lecturi – integrale – a manuscriselor eminesciene de la Biblioteca Academiei. Ani de zile, prin anii cincizeci, îl vedeam pe bătrînul Perpessicius în sala de manuscrise a Bibliotecii Academiei, descifrînd – cu o puternică lupă măritoare (îşi pierduse vederea – la propriu – în migala descifrării verbului eminescian aşternut în manuscrise). Perpessicius a înaintat, cu ediţia sa critică Eminescu, pînă la volumul al şaptelea, căutînd, mereu, tineri colaboratori (mi-a propus, odată, şi mie să colaborez cu el), dintre care, doi, l-au trădat, publicînd proza eminesciană separat de ediţia critică, care, ce-i drept, tot trena, ajungînd, în 1963, la publicarea celui de al VI-lea volum. Apoi totul s-a oprit, editorul, orb, murind în 1971. Ediţia se poticnise la editarea publicisticii poetului, cenzura din deceniile dictaturii punînd mari piedici. De abia în anii optzeci un colectiv de la Muzeul Literaturii Române, dintre care se cuvine să-i amintesc pe mult regretatul cărturar Petru Creţia şi pe dl Dumitru Vatamaniuc, au reluat travaliul de acolo unde îl oprise Perpessicius şi a publicat alte zece volume, pînă în anul 1992, cînd s-a încheiat ediţia. Şi, de fapt, dacă ar fi existat fonduri financiare, ediţia, odată încheiată, trebuia reluată, pentru a repara erorile de lecţiune ale lui Perpessicius (şi ale altora) la secţiunea poeziei şi a integra fragmentele de lirică nou descoperite, în manuscrise varii. De asemenea, se cuvin corectate destulele false atribuiri la capitolul publicistică. Dar chiar de ar fi existat fonduri financiare (nu au existat, cum nu există nici astăzi), nu mai este o competenţă capabilă să editeze lirica eminesciană. Cu moartea fizică a regretatului meu prieten Petru Creţia a dispărut şi singura competenţă capabilă pentru aceasta. Dar editarea operei lui Eminescu în ediţie critică, care a durat – Dumnezeule! – 53 de ani, e un simbol edificator pentru destinul ediţiilor critice la noi!

Ce-i drept, din a doua jumătate a anilor cincizeci (da, chiar în acel deceniu încărcat de rele nu numai în domeniul culturii!) încep să apară primele ediţii critice, în formatul celor de la Fundaţiile Regale. Astfel, în 1956, apare primul volum din ediţia operei lui Gr. Alexandrescu realizat de filologul I. Fischer (ediţia a rămas în acel stadiu, necontinuată şi neîncheiată), în 1957 prof. P. P. Panaitescu publică o ediţie critică Miron Costin iar în 1958, un trio format din Al. Rosetti, Şerban Cioculescu şi Liviu Călin fac să apară primul volum din ediţia critică – nouă – a operei lui I. I. L. Caragiale (ediţia s-a oprit, în 1965, după publicarea unei prime secţiuni din publicistica pe teme literare a dramaturgului, adăugînd ediţiei Zarifopol-Cioculescu inedite descoperite în presa timpului). Publicistica politică a dramaturgului întîmpina rezistenţa cenzurii, dar nici armonia în trioul de editori nu funcţiona cum trebuie. Oricum, ediţia Caragiale s-a oprit în 1965, la al patrulea volum. Ea ar trebui, firește, continuată şi reluată şi pentru că, între timp, s-au descoperit, în presă, noi articole atribuite lui Caragiale. Nu cred în toate aceste atribuiri din volumul de „inedite" publicate de regretatul Marin Bucur (respinse, de altfel, de chiar Şerban Cioculescu). Dar oricum, trebuie ales ceea ce rezistă verificărilor şi integrate aceste inedite într-o nouă ediţie critică I.L. Caragiale. Şi, aici, avem editori de marcă (mă gîndesc la dnii Ion Vartic şi Dan C. Mihăilescu). Numai să aibe disponibilitatea să se înhame la un astfel de hamalîc. Am citat trei cazuri. Nu au fost deloc singurele. Treptat, într-un format mai maniabil (mai mic) au apărut două colecţii de „Opere" şi „Scriitori români" (la ESPLA, continuată la EPL şi, apoi, la Editura Minerva) care au publicat enorm din opera scriitorilor fundamentali iar cei de al doilea plan şi-au găsit locul în buna colecţie „Restitutio" a editurii Minerva. Nu e, aici, locul unui inventar exhaustiv. Amintesc că s-au încheiat, în aceste decenii, cîteva ediţii memorabile (Ion Ghica, Bolintineanu, Odobescu, Hortensia Papadat-Bengescu, D. Anghel, Duiliu Zamfirescu, Ibrăileanu, Doborogeanu-Gherea, Fundoianu , Holban, Voronca, Pompiliu Constantinescu, Tudor Vianu etc. etc. Sînt pe încheiate ediţiile critice Rebreanu (ajunsă la al 18-lea volum), Lucian Blaga (opera literară, aici mai fiind de publicat numai romanul postum *Luntrea lui Caron).* Vreau să menţionez, dintre acestea, drept un model de ediţie critică, ediţia Blaga realizată, după o imensă muncă de arheologie literară, de dl prof. George Gană şi ediţia Vianu alcătuită de dnii Matei Călinescu, Sorin Alexandrescu, Gelu Ionescu, George Gană (greul muncii ducîndu-l, aici, ultimul editor amintit). Apoi urmează pustiul sau teritoriul accidentat, unde ediţiile critice au rămas neîncheiate sau abandonate pe drum (Ediţia Camil Petrescu oprită de regretatul meu prieten Liviu Călin – prin îmbolnăvire şi, apoi, moarte – la vol. 5 (al doilea volum din *Un om între oameni),* Sadoveanu (rămasă la al 7-lea volum, şi, cine ştie, dacă dl Cornel Simionescu o va continua), Lovinescu (oprită de dna Maria Simionescu şi dl Alexandru George la al 9-lea volum) şi încă multe, multe altele. De obicei, ediţiile critice se opreau, în anii dictaturii, la secţiunea publicistică a scriitorilor (am văzut, mai sus, cazul ediţiei critice Eminescu). Uneori (rareori), ediţiile se încheiau intempestiv datorită deciziilor cenzurii. Astfel dna Emilia Milicescu, neavînd soluţie, a încheiat ediţia Delavrancea în 1974, cu al X-lea volum, conţinînd indicii ediţiei. Dar cenzura interzisese publicarea unor importante discursuri parlamentare şi politice în spaţiul volumului al 8-lea. Anul trecut, în 1999, editoarea, nonagenară (între timp a decedat) a adus la Editura Minerva materia exclusă de la publicare. Se repară, astfel, sumarul volumului VIII, care va apărea în două părţi (volume), rămînînd să aşteptăm, probabil, în anul 2000, cea de a doua parte (volum). Alte eliminări ale cenzurii (cum sînt cele din ediţia Bolintineanu) au fost editate, într-o Addenda, la volumul 12 care încheia ediţia. Dar în altele, cum se vor repara lucrurile? Nicicum. Doar printr-o reeditare integrală.

Nenorocirea e că destui autori fundamentali au rămas fără ediţii critice. E cazul lui Arghezi, din cauza împotrivirii dnei Mitzura Arghezi, fiica poetului, care n-a voit să îngăduie unui editor priceput consultarea manuscriselor, rămase în depozitul dsale. Editura Minerva, care duce greul ediţiilor critice, a iniţiat, după revoluţie, noi ediţii critice: Călinescu (ajunsă la vol. 2), M. Eliade (ajunsă tot la vol. 2), Gala Galaction (ajunsă la vol. 5), M. Sebastian (rămasă la primul volum). Şi s-ar cuveni urgent pornite ediţii din opera unor scriitori fundamentali care ne-au fost contemporani (Marin Preda, Leonid Dimov, Nichita Stănescu, Ion Caraion, Şt. Bănulescu etc. etc.). Realitatea e că au dispărut editorii. Cei care mai activează sînt septuagenari (cei mai tineri editori, în materie, dnii Niculae Mecu şi Mihai Dascăl, sînt cvincvagenari), au obosit sau dau semne de abandon. Şi alţi editori, tineri, nu apar. Apoi, strîns legat de aceasta, e finanţarea ediţiilor critice. Funcţionează, la Ministerul Culturii, o comisie care aprobă subvenţionarea unor astfel de ediţii. Dar fondurile alocate reprezintă numai 40% (sau chiar 20%) din ceea ce cere editura, pe baza unor antecalcule riguroase, ceea ce, îndeobşte, asigură contravaloarea cheltuielilor pentru hîrtie şi manopera tipografică. Editorii rămîn să fie plătiţi de editură, care este, de fapt, decapitalizată. Şi primesc sume insuficiente. Dnii Niculae Gheran şi Cornel Simionescu, editorii ediţiilor Rebreanu şi Sadoveanu, refuză să continue munca, argumentînd că doresc să fie remuneraţi, pentru un volum la care lucrează ani buni, valoarea salariului unei femei de serviciu, pe doi ani, la regia CONEL. Şi e greu să nu le dai dreptate.

Pentru a urni carul înglodit al ediţiilor critice ar trebui format un comitet naţional cultural, înzestrat cu fonduri, care să alcătuiască şi să sprijine un proiect al editării marilor valori în ediţii critice. Dar cine să-l alcătuiască şi, mai ales, cine să-l finanţeze şi să-l pună în operă? Editura Minerva, datorită dezinteresului ministrului culturii, dl Ion Caramitru, a fost privatizată şi noul patron are cu totul alte interese (pecuniare) decît sprijinirea ediţiilor critice. S-ar putea, astfel, să dispară, din acest cîmp de preocupare, tocmai editura specializată în ediţii critice. În acest fel, tragic, lucrurile se complică în loc să se soluţioneze. Nimic de făcut, oare?

Interstiţii

O samă de cuvinte

Contrar unei opinii destul de răspîndite, limba de lemn nu e doar osificată şi previzibilă; ea se dovedeşte, în multe situaţii, şi surprinzător de productivă. Exigenţele limbajului-corect-din-punct-de-vedere-politic au avut drept consecinţă şi stimularea creativităţii lexicale. Acum un deceniu, spre exemplu, pe cînd noi aveam revelaţia „implementării", francezii descopereau puterea magică a verbelor „gérer" şi „négocier". Era practic obligatoriu să arăţi că ştii să „negociezi" nu numai un viraj dar şi o dilemă existenţială; cît despre „gérer", cuvîntul conota luciditate, forţă de decizie, putere de analiză, disponibilitate, flexibilitate, capacitate de sinteză. Valorizarea individului a devenit inseparabilă de modul în care ştie să „gestioneze" un incendiu, un divorţ, un faliment, o legătură extra-conjugală, o problemă de educaţie, o primărie, o pană de inspiraţie, un cont în bancă, o depresie, o criză guvernamentală ş.a.m.d. Utilizarea ritualică a acestor vocabule n-a împiedicat însă inventarea unor formule şi expresii menite, în principal, a menaja spiritele sensibile şi a da o aparenţă de respectabilitate unor realităţi nu tocmai plăcute. Nu mai dau exemple, ele sînt atît de numeroase, încît, după cum se ştie, s-a simţit nevoia unor dicţionare ale limbajului „politically correct".

În vremea din urmă, graţie mondializării, am descoperit virtuţile a două cuvinte care pot fi plasate oriunde şi oricînd: „oportunitate" şi „provocare". Totul e *provocare:* bugetul, concursurile de sărut continuu, reforma învăţămîntului, căţărarea pe un bloc cu 48 de etaje, traversarea Atlanticului pe o plută, traducerea lui Joyce în catalană, raliul Paris-Dakar, intrarea în NATO, privatizarea SIDEX-ului etc. etc. Iar ca să fii la înălţimea provocării, trebuie să ştii să profiţi cînd (ţi) se iveşte o oportunitate. Prestigiul acestui din urmă cuvînt a crescut spectaculos: caracterizarea cuiva drept „oportunist" a început să fie percepută ca o laudă.

Dar, spuneam, o misterioasă lege a compensaţiei face ca automatismelor limbajului să le răspundă, acolo unde nici nu te aştepţi, exuberante manifestări ale fanteziei. Iată, mai întîi, exemplul unui fapt divers, sordid şi macabru, scos din anonimat de o uimitoare găselniţă lexicală. Un vagabond din Iaşi, trăitor, a pretins presa, şi prin canalele din jurul gării, s-a sinucis aşezîndu-şi capul pe linia ferată. Reportajul TV, pe lîngă imaginile curioşilor (printre ei, mai mulţi copii) care priveau avid sinistrul spectacol, a inclus şi mărturia unui prieten al nefericitului. În timp ce prietenul încerca să desluşească motivele care au provocat funestul gest, pe ecran apărea, pentru ca telespectatorii să afle identitatea vorbitorului, sintagma: „COLEG DE CANAL".

Ar fi o greşeală să deducem de aici că doar situaţiile macabre stimulează imaginaţia. Un alt reportaj TV prezenta iniţiativa unui locuitor dintr-un cătun din Ardeal, cătun izolat, lipsit, iarna, de posibilitatea de a menţine legăturile cu lumea civilizată. Omul, avînd o casă mare şi o gospodărie prosperă, s-a oferit să pună la dispoziţia copiilor din cătun o cameră pentru ca aceştia să poată continua şcoala. Am văzut, secvenţă de o impresionantă autenticitate, pe soţia gospodarului pregătind tartine pentru gustarea din recreaţia mare. Iar cînd bărbatul, cu modestie şi bun simţ, arăta cum i-a venit această generoasă idee, pe ecran s-au înscris cuvintele: „GAZDĂ DE ŞCOALĂ".

Povestea mi se pare realmente emoţionantă, cu atît mai mult, cu cît, prin unul din acele efecte de contrast caracteristice societăţii noastre în tranziţie, ea se petrecea în plină desfăşurare a operaţiunii „Un calculator, o şansă în plus pentru viitor". Şi cum viaţa e, nu-i aşa, imprevizibilă, nimic nu ne interzice să imaginăm un scenariu cu *happy-end:* un coleg de canal care, profitînd de o fericită oportunitate, devine gazdă de şcoală. Nu credeţi că e, aici, o superbă provocare?

Alexandru CĂLINESCU

Françoise BONARDEL

CRIZA MODERNITĂŢII (II)

O expansiune grandioasă şi derizorie

Marile culturi s-au străduit să dezvolte, fiecare conform geniului propriu, o *prezenţă de spirit*: perspicacitate a privirii critice şi eidetice în Occident; simţ al clipei creatoare, al „momentului oportun", în parte comun Greciei *(Kairos)* şi Orientului. Dar nu e nevoie ca, din această cauză, să ne voim şi să ne declarăm moderni! Dimpotrivă, trebuie să ne temem că extrovertirea şi agitaţia moderne – ce îl nelinişteau deja pe Rilke, înainte de a-l preocupa pe Heidegger – vor spori confuzia între această atenţie pură faţă de prezent, sursă a oricărei rodnicii spirituale, pe de o parte, şi un simţ al adaptării la ambianţa pragmatică şi funcţională, pe de altă parte. Iar de la confuzie la subversiunea valorilor tradiţionale pasul e uşor de făcut pentru o modernitate comerciantă, prea puţin înclinată spre stări sufleteşti şi subtilităţi metafizice, dar gata să injecteze în circuitele de producţie tot ceea ce, într-un fel ori altul, i-ar putea favoriza randamentele: practica Zen, de pildă, de vreme ce s-a dovedit că tehnicile de meditaţie sporesc puterea de muncă, dezvoltînd atenţia şi disciplinînd emoţiile; ori Budismul tantric – atît de ezoteric în sine, totuşi! – de vreme ce poate da o coloratură exotică uriaşelor pieţe ale sexului ce înfloresc pretutindeni. Tipul acesta de malversaţiune spirituală va apărea de altfel cu atît mai frecvent şi se va manifesta cu atît mai insolent, cu cît sensibilităţile şi inteligenţele îşi vor fi pierdut exerciţiul legat de conţinuturile autentice şi de practicile ce permit rafinarea individului, exerciţiul propriei sale „culturi", pînă la urmă, ce îi devine treptat inaccesibilă dat fiind că e redusă la condiţia de marfă supusă imperativelor tehnologice şi economice menite să salvgardeze echilibrul artificial al societăţilor de consum. Amploarea şi oroarea acestei pieţi a amăgiţilor le va fi putut prevedea oare Guénon, la vremea sa, ca fiind deja prezente în ofensiva contra-iniţierii ce caracteriza, după el, spiritul modern? Căci, în vreme ce mondializarea – ultima utopie totalitară a secolului! – e pe cale să facă de nelocuit tot ceea ce oamenii au numit pînă acum „lume", gadgetizarea omului şi a patrimoniului său milenar va dovedi cu fiecare zi mai limpede *carenţa de întemeiere* a ceea ce continuăm să numim, din obişnuinţă fără îndoială, „lumea modernă".

Faptul că această „lume" a debutat în Occident printr-un ansamblu de rupturi constituie una din banalităţile inconturnabile din care e ţesută legenda modernităţii luminate. Ca şi cum, înainte de ea, nu s-ar navigat cu adevărat, nu s-ar fi construit pentru a înfrunta secolele, iar gîndul nu şi-ar fi exersat raţionalitatea! Există totuşi cîteva invenţii majore ce au permis incontestabil omului „Timpurilor moderne" să se emancipeze de universul său familiar şi limitat pentru a se lansa în primele mari cuceriri ce i-au întărit autonomia, abia înfiripată, în raport cu mediul natural pe de o parte, şi mai ales în raport cu un Dumnezeu al cărui rol creator apare din ce în ce mai puţin credibil perspectivei savante, pe de altă parte. Modelată de aceste evadări riscate, pe pămînt, pe mare, iar mai tîrziu în cer, modernitatea rămîne marcată şi astăzi de siguranţa, tot atît de grandioasă pe cît de derizorie, că omul modern îşi găseşte veritabila identitate în refuzul limitelor teritoriale şi simbolice ce i-ar împiedica expansiunea intelectuală şi planetară. Ca atare, modernitatea va miza pe reculul indefinit al unui orizont care, luat drept ţintă, va legitima galopurile cele mai nestrunite; acelea descrise, premonitoriu, la sfîrşitul lui *Faust II* al lui Goethe: „Un vast spaţiu va fi-n curînd eliberat, privirea-mi se va întinde fără margini" („Priveliştea mi se deschide, / Şi voi cuprinde nesfîrşirea" – trad. L. Blaga). Purtată de acest lirism al cuceririi, modernitatea ocultează cu bună ştiinţă sfîrşitul mizerabil al lui Faust, sfîşiat între postulări incompatibile, sleit de propriul activism, înfrînt în cele din urmă de Timpul peste care voise să se înstăpînească. Aceasta e, într-adevăr, ispita „sufletului faustic" occidental (Spengler): a capitula în faţa a ceea ce Nietzsche numea „mîncărimea infinitului": „Spiritul modern, cu neliniştea, cu ura sa faţă de măsură şi limită, a triumfat în toate domeniile, dezlănţuit întîi de febra Revoluţiei, punîndu-şi zăbală odată ce ajunge să i se facă frică şi scîrbă de sine însuşi – dar zăbala logicii, iar nu, precum odinioară, a măsurii artistice" (*Omenesc, prea omenesc*).

Pentru Nietzsche, există o deosebire importantă între conservarea „forţei plastice", aptă să lucreze la *auto-reconstituirea* unui individ ori a unei culturi, şi confecţionarea unei „măsuri" abstracte, capabilă să regleze cel mult straturile epidermice ale unui organism slăbit prin auto-tortură. Iată, şi aici, confuzia, orbirea! Contradicţia chiar, dacă ne gîndim că modernitatea, măcinată de acest prurit, nu încetează totuşi să revendice moştenirea greacă, duşmană a oricărei măsuri. Creaţia artistică rămîne „rezervorul" unde poate fi descoperit sensul unei asemenea reglări vitale: e una din convingerile majore ale lui Nietzsche, de ale cărei învăţăminte post-modernitatea s-a dispensat, prea ocupată fără îndoială să dea credibilitate unei atitudini pe care J. Baudrillard a numit-o într-o cronică memorabilă „complotul artei" (în *Libération*, 20 mai 1996). Or, tocmai în această sferă, a artei, s-a născut, tîrziu de altfel, noţiunea însăşi de „modernitate": la Balzac întîi (1823), apoi la Baudelaire, în „pictorul vieţii moderne" (1860). Dar ce putem constata, recitind acest text întemeietor? Constatăm că Baudelaire asociază, într-un mod la prima vedere paradoxal, critica virulentă a lumii moderne – universul burghez, deja pe cale de a se americaniza! – şi necesitatea creatoare de a fi totuşi „modern". În ce sens modern, pentru acest cititor asiduu al lui Joseph de Maistre?

Demnitate şi melancolie

Lumea modernă: Baudelaire o urăşte pentru *trivialitatea* ei, triumf al spiritului burghez, mecanizare oarbă, mercantilism neruşinat, dispreţ faţă de Ideal şi Frumuseţe... În contra-curent faţă de timpul său, sedus de producţiile industriei în plină expansiune, el nu încetează să arate o extremă mefienţă faţă de invenţiile cele mai marcante cu care se laudă spiritul modern: fotografia, calea ferată, electricitatea, tiparul chiar. Contrar lui Hegel, pentru care lectura zilnică a jurnalelor constituia rugăciunea omului modern, care celebra astfel marşul inexorabil al Spiritului în lume, Baudelaire spune că nu poate înţelege „ca o mînă pură să se atingă fără un spasm de repulsie de un jurnal". Din voinţa de „a pune o dată mîniei sale", el lasă chiar posterităţii o „apocalipsă" demnă de cele mai izbutite bucăţi de bravură antică: „Lumea va pieri. Singurul ei rost în a dăinui e că există (...). Pierdut în lumea aceasta urîcioasă, înconjurat de gloate, mă aflu ca un om obosit al cărui ochi nu zăreşte înapoi, în adîncul anilor, decît dezamăgire şi amar, iar înainte doar o furtună ce nu poartă cu sine nimic nou, nici învăţăminte, nici durere".

Melancoliei îi este propriu fără îndoială să încremenească ţişnirea timpului, a cărui scandare piere, nelăsînd în loc decît un prezent posomorît, generator de spleen, ce cuprinde într-o aceeaşi sticloasă percepţie trecut şi viitor. Baudelaire s-a mulţumit oare să proiecteze, doar, asupra lumii moderne tenta melancolică a firii sale? Ori a perceput tot ceea ce e în ea melancolie, în ciuda agitaţiei inventive de suprafaţă? „Să te cufunzi în Abis, fie el Infern ori Cer, în prăpastia Necunoscutului pentru a descoperi noul." Tocmai fiindcă l-a căutat cu patimă, a refuzat să gireze confuzia modernă între ideologie şi ceea ce *înnoieşte* cu adevărat pe om, ceea ce îl iniţiază în trecuta grandoare ori într-o splendoare fără pereche. Or, lumea modernă nu iniţiază în nimic, afară de forma parodică a trivialităţii, în „ridicolul de a fi viu" în care Cioran va vedea mai tîrziu singurul Eleusis de aici înainte credibil, cel al „inimilor dez-amăgite" *(Mic tratat de descompunere)*... Nietzsche o remarcase deja: „Semnul universal al Timpurilor moderne: omul a pierdut enorm, în proprii săi ochi, din demnitate." *(Fragmente postume)*.

Or, cum putem şti în ce constă lipsa modernă de demnitate fără a o raporta la valorile trecutului, de ordin moral sau religios! E limpede că Baudelaire se vrea un artist „modern" şi că Nietzsche nu a cultivat niciodată nostalgii paseiste ori tradiţionaliste. Ducînd mult mai departe decît poetul francez analiza deflaţiei operate de criza nihilismului, el a putut conchide că această epuizare a sensului era consecutivă surpării idealurilor suprasensibile, ce nu putea să nu afecteze – prin reacţie – conştiinţa de sine a omului modern. „Pierderea demnităţii" să fie însă doar atît: o devalorizare de sine corelativă „apusului idolilor", generînd melancolia – ea însăşi crepusculară – a unor indivizi ancoraţi în lumi „dinainte"? Nedemnitatea resimţită de omul modern să nu fie oare decît relicva servituţii sale trecute, reminescenţă nostalgică a timpului cînd conştinţa de sine îşi trăgea puterile şi consistenţa din imaginea divinului său Creator? Cum să nu imputăm, în acest caz, sentimentul de „cădere" ontologică unui eşec al subiectivităţii libere, surprinsă în carenţă flagrantă de maturitate ori silită să recunoască faptul că auto-referenţialitatea nu produce efectele eliberatoare scontate?

Ne putem deci întreba dacă Baudelaire nu a evitat dificultatea deplasînd problema „demnităţii" în plan estetic; sau, dimpotrivă, dacă nu a pus-o în singurul teritoriu unde ea nu risca, în acea perioadă cel puţin, să fie rapid devalorizată de către trivialitatea modernă ori recuperată de un conservatorism depăşit, a cărui sterilitate în pictură poetul o deplora. Oricum ar fi, „păcatul originar" în materie de creaţie coincide foarte limpede la el cu a pierde „memoria prezentului"; tocmai împotriva acestui risc se ridică „pictura vieţii moderne". Însă Baudelaire nu a crezut şi nu a spus că modernitatea ar reprezenta stilul ideal al vieţii moderne! În acest punct rezidă paradoxul creator ce conferă interes gîndirii sale. Modernitatea, spune el, „înseamnă tranzitoriul, fugitivul, contingentul" – o jumătate doar a artei, celălalt versant al ei fiind „eternul şi imuabilul". Singura virtute a vieţii moderne, în pofida trivialităţii ei, stă în faptul că, datorită vitezei deplasărilor, înnoirii convulsive a formelor, ea amplifică conştiinţa efemerului, a precarului. Dacă Baudelaire nu va analiza explicit acest aspect, alţii o vor face mai tîrziu: Apollinaire, expresioniştii germani... În cel mai bun caz, lumea modernă poate livra „materia" sensibilă din care artistul, pentru a se numi „modern", trebuie să extragă prezenţa fugitivă, adică însăşi chintesenţa acestei lumi... Dar nu am avea de a face decît cu o iluzie dacă operaţia alchimică nu s-ar desăvîrşi prin „extragerea eternului din trecător". Numai această extragere – operată prin stoarcerea timpului şi rarefierea materiei –, numai ea conferă artei demnitate, „sfinţenie" chiar; ea e singurul antidot împotriva trivialităţii moderne. Înseamnă oare că *înnobilarea* – socotită explicit aici drept sarcină a „adevăratei civilizaţii" precum şi a artei – ar suplini de aici înainte toate celelalte forme de valorizare? Ambiguitatea rămîne pentru că nimic nu ne asigură că demnitatea, astfel recucerită prin creaţie, ar elimina definitv ordinea morală şi religioasă sau i-ar pregăti restaurarea. Considerată foarte timpuriu de Nietzsche drept una din mizele majore ale secolului viitor – al XX-lea, pentru noi aproape pe sfîrşite – problema *înnobilării* rămîne piatra de încercare în care riscă să se fractureze conştiinţa contemporană ce cultivă simultan deflaţia nihilistă şi inflaţia faustică.

Apocalipsă ori catastrofism?

Critici amîndoi, Baudelaire şi Nietzsche nu s-au hrănit cu iluzia că ar putea lupta eficace împotriva lumii moderne; otrăvurile ei – indiferenţă, curiozitate, excitabilitate morbidă, spunea Nietzsche – pot servi, dimpotrivă, la prepararea antidotului, acea contra-otravă restauratoare a demnităţii şi a intelectualităţii, batjocorite în egală măsură de o viziune paseistă a Tradiţiei şi de ideologia modernă. „Cel ce face aur e singurul *binefăcător* veritabil al umanităţii. A inversa valorile, a face mult pornind de la puţin, a face aur pornind de la lucruri lipsite de valoare: singura specie de binefăcători pe care i-a cunoscut umanitatea sînt îmbogăţitorii, ceilalţi nu sînt decît oameni ai schimbului" (Nietzsche, *Opere complete*, t. XIV).

Faptul că o aceeaşi logică – cea a transmutării – e prezentă şi operantă la numeroşi creatori şi gînditori dintre cei mai lucizi şi novatori ai timpului de faţă atestă o schimbare de strategie, o transformare notabilă a funcţiei critice faţă în faţă cu criza endemică, ale cărei virtuţi catartice şi terapeutice sînt acum puse la îndoială... Căci la ce serveşte acumularea cunoştinţelor dacă întîlnirea culturilor, dacă înmulţirea invenţiilor nu „lucrează", alchimic, la emergenţa a ceva nemaisurvenit, la „înnoirea" integrală a omului, cea pe care tradiţiile au numit-o iniţiere; cea căreia mai toţi marii artişti „moderni" au încercat, în creaţia lor, să-i regăsească inspiraţia renovatoare? Acesta e secretul unei demnităţi ascunse ori pierdute – Rimbaud s-a dus să-i caute formula la Harrare, Artaud în Mexic. Bataille deplîngea faptul că Occidentul i-a pierdut sensul: „Nu putem nega că umanitatea de astăzi a rătăcit secretul, păstrat pînă în epoca actuală, de a-şi da un chip în care să poată recunoaşte splendoarea ce-i aparţine" *(Partea blestemată)*. Refuzînd de aici înainte să asocieze această splendoare făgăduită cu imaginea divină, dar punînd mereu mai adînc la îndoială capacitatea de a-i fi ea însăşi fundamentul unic, post-modernitatea nu încetează să-şi contemple dezordinea în cuvintele numai aparent limpezi ale lui Hölderlin: „Lucrul cel mai dificil constă în a utiliza *liber* ceea ce ne este *propriu*" *(Scrisoarea către Bohlendorff din 4 oct. 1801)*.

Dacă *Aşteptîndu-l pe Godot* a devenit piesa în care post-modernitatea se recunoaşte în mod emblematic e poate pentru că ea se ştie condamnată să-şi aştepte în van sfîrşitul. Şi, nezărindu-i sosirea, speră ca el să apară sub formă „apocaliptică", sub forma unei revelaţii venite de altundeva, singura capabilă să pună capăt stării de criză. Ipotezele înfloresc. Ni se anunţă, printre altele, ciocnirea probabilă, apropiată poate, cu un meteorit gigantic, în stare să decimeze umanitatea şi să cufunde resturile ei într-o lungă, nesfîrşită noapte polară. Credibilă ori nu, „noutatea" dovedeşte că în plan imaginar catastrofa cosmică a primit deja rolul de ieşire din criză, o criză cronică şi planetară. Dar, în aşteptarea evenimentului – ce ar opera discriminarea cea mai brutală şi mai oarbă cu putinţă – trebuie să ne temem că această fantasmă a distrugerii colective reproduce doar confuzia, cu deosebire dragă modernităţii în acest sfîrşit de secol, între catastrofism şi Apocalipsă.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Glosar de tranziţie

Bell Helicopter

În varianta lui mioritică semnalul tranziţiei l-a dat helicopterul. Şi alte tranziţii s-au pus în mişcare cu ajutorul unor produse ale muncii umane: mese rotunde, şi chiar catifea, nici unul însă de o complexitate tehnologică asemănătoare. Mesele rotunde de la Varşovia şi de la Budapesta, ca şi catifeaua de la Praga, au fost folosite în mod linear, pe cînd helicopterul nostru a avut o evoluţie evident dialectică: ascensiunii pornite de pe faimoasa terasă de la etajul VI i-a urmat descinderea pe şoseaua pînă atunci mai puţin faimoasă care se strecoară spre străvechea cetate de scaun a Tîrgoviştei. Secvenţa istorică a relevat astfel natura tehnologică a acestui aparat pentru care esenţială nu este facultatea de a zbura, ci cea de a se înălţa de la şi de a se reaşeza pe pămînt fără a avea nevoie de amenajări speciale.

După cum era de aşteptat, superioritatea tehnologică a acestui început şi-a dovedit ulterior valoarea de premoniţie. Şi într-adevăr, cu scurgerea anilor de tranziţie helicopterul a revenit în actualitate, dar un cu totul alt helicopter într-o cu totul altă actualitate. Ultimul dintre războaiele paşnicului deceniu care se încheie a stîrnit oficialităţilor bucureştene o admiraţie vecină cu extazul faţă de strategia NATO. Scopul general al acestei strategii era acela de a restabili normele democratice înlăturîndu-i cu forţa pe conducătorii care le-au încălcat şi încurajînd astfel electoratul să tragă concluzia necesară. La nivel operaţional această strategie asigură imunitatea atacatorilor, neexpunîndu-i decît la un disconfort colateral pe electorii stimulaţi cu ajutorul bombardamentelor aeriene să-şi reconsidere opţiunile. Helicopterul îndeplineşte, desigur, un rol cardinal în această autentică revoluţie a strategiei militare.

Guvernanţilor de pe malul Dîmboviţei nu le putea scăpa un asemenea aspect. Ei şi-au dat seama că, pentru a-şi demonstra fidelitatea faţă de normele democratice, România nu se poate mărgini la efuziuni retorice, ea trebuie să treacă la retorica faptelor: să se echipeze urgent cu helicoptere de luptă. Şi astfel s-a ivit acel cutezător proiect conform căruia arsenalul nu prea răsfăţatei armate române urma să se completeze cu o flotilă de helicoptere: nu oarecare, ci Bell Helicopter, şi nu oricîte – nu 2-3, nu 20-30, şi nu 100, ci 99. Cu o enormă porţiune a populaţiei vieţuind sub pragul sărăciei, cu proporţia-record a copiilor bolnavi de SIDA, cu sate pe care le iau periodic apele revărsate, cu săli de clasă gata să se prăbuşească peste elevi, cu un declin demografic rar întîlnit pe vechiul continent – cu toate aceste grozăvii cărora li se adaugă atîtea altele, prioritatea priorităţilor pentru România tranziţiei rămîne achiziţionarea a 99 de helicoptere Bell.

Spre dezamăgirea viitorimii, din înaripatul proiect a rămas doar amintirea.

Nu însă şi din autorii lui.

Pavel CÂMPEANU

Bazar

Duminici

Duminica ar trebui respectată ca ziua dată de Dumnezeu pentru odihnă şi pentru mers la biserică; un răgaz spiritual de cotidianul şase zile esenţial. Mulţi dintre noi au apucat, însă, alte soiuri de duminici, şi le e greu să se dezbare de ele. Probabil tocmai atunci cînd te îndepărtezi prea tare de la semnificaţia ei reală, Duminica îţi joacă feste. Sentimentul specific duminical devine unul de plictiseală amestecat cu distracţie ieftină. Desigur, aceste trăiri sînt valabile doar pentru o anumită categorie de semeni de-ai noştri, nehotărîţi, leneşi şi predispuşi melancoliei. Nu se integrează aici grjuliii care-şi sună prietenii cu o săptămînă înainte şi-şi aranjează strălucitoarea ieşire în oraş; nici harnicii alpinişti ce sînt în Gara de Nord de la 7 dimineaţa. Am simţit pe pielea mea Duminica vulturilor din *Cartea junglei*, cei veşnic întrebători în privinţa viitorului; Duminica în care te scoli relativ devreme, mult prea devreme pentru ce ai de făcut în ziua respectivă. În care apoi te uiţi prin ziare, sperînd, în sfîrşit, în Altceva: un film, o piesă, o expoziţie, o întîlnire, o întîmplare. Toate – de duminică. Numai că de duminică nu mai înseamnă, neapărat, festiv, şi implicit, valoros. Filme de duminică înseamnă, ades, filme pe care le vezi în mulţime, în zgomot de floricele (ce au înlocuit cu succes seminţele) şi al căror sfîrşit îl anticipezi. Printre exemplele potrivite se pot număra *Mumia* (un film ce a rulat prin toamnă), sau mai actualele *Evadata* şi *Stigmata*. În toate cele trei pelicule conflictele se rezolvă cum cer principiile şi morala, iar dozajul Bine-Rău respectă proporţiile permise. După film se cuvine (tot de duminică) să urmeze o îngheţată sau un Capucino. Dacă nu alegi filmul, poţi opta pentru o distracţie mai puţin costisitoare: parcul. Pentru a savura plimbarea în parc, trebuie să ai (sau să adopţi) o dispoziţie poetică şi ecologică: să admiri peisajul, ba şi mai rău, aerul curat, să hrăneşti porumbeii sau să faci un om de zăpadă. Desigur, mai există şi scăparea picantă de a transforma pietonii în peisaj, şi, în loc de a-i admira, să-i bîrfeşti. Şi mai picantă poate fi programata întîlnire cu o prietenă foarte apropiată, dar pe care n-ai văzut-o demult. În acest caz, există mai multe variante, printre care: să se laude amîndouă protagonistele, care mai de care, cu multiplele lor succese; să se plîngă amîndouă de eşecurile succesive; să vorbească, amîndouă, despre El, care le-a schimbat viaţa, dar mai are loc de corecturi... Varianta cea mai puţin palpitantă este Duminica acasă, în faţa albumului duminical, cu berea în mînă şi mîncarea alături.

Tot duminicile presupun şi socializarea în familia lărgită: cu părinţi, bunici, unchi, socrii şi soacre. La astfel de reuniuni accentul e pe mîncare, băutură şi autocontrol; în conversaţii, pentru a nu leza tradiţiile nimănui. Minimalizez, nu-i doar atît. Uneori poţi trăi momente de adevărată emoţie, şi duioşie, şi, de ce nu, dragoste, cînd un bunic îţi povesteşte amintirile sau un unchi îşi expune îndoielile. De fapt, tot ce am scris pînă acum despre duminici nu e decît urmarea sentimentului pe care ţi-l dă mulţimea de hălăduitori de prin centrul capitalei. Probabil că ei încă nu şi-au găsit Duminica. Plictiselile enumerate mai sus se transformă uşor în bucurii dacă treci pragul (psihologic) şi nimereşti cantităţile exacte la ingrediente. Dintr-un unghi aproape imperceptibil schimbat, filmul poate deveni nostim, parcul – relaxant, prietena – interesantă. Totul e să ai chef.

Iaromira POPOVICI

Despre neputinţa de a tăia în carne vie

Eu – vorba aceea din veac – n-am avut niciodată prefect, ci prieten. Nu m-am simţit, din cauza asta, nici o clipă, frustrat, păcătos, complexat. N-am dat oftat sau lacrimă, melancolizînd după un părinte cînd un amic îmi dădea o bere la Gambrinus. Înţeleg foarte bine ce dulceaţă a vieţii respiră dintr-o tocăniţă găsită pe masă la mama acasă, dar poate că ştiu ceva mai mult despre acea mîncărică, din clipa cînd am împărţit un covrig, o nuga, o „Eugenie“ cu un prieten, pe o vreme fără sfanţ în buzunar. O tocăniţă mai găseşti – acea „Eugenie“, crocantă şi sfîntă, nu.

A fi şi a avea prieten pretind(e) o energie maximă, ca orice creaţie a fiinţelor omeneşti caracterizate de mult drept „slabe ca musca şi tari ca fierul“. E drept că fiind unul din cele cîteva sentimente verificabile doar la greu, prietenia e o sursă extrem de bogată – mai bogată, de pildă, decît ura – în deziluzii. Puţine uri nu-s pînă la urmă satisfăcute. Prostia se fereşte, ca nimeni alta, de dezamăgiri şi izbuteşte, dragă doamne, să le evite. De aceea, pentru proşti, prietenia e o utopie, mereu anacronică, suspectă şi ineficientă, cînd nu se descoperă „interesul“ ei.

Poetul „Cîntării cîntărilor“ era de altă părere. El ajunsese să creadă şi să scrie că „rana pe care ţi-o lasă un prieten poate fi un semn de fidelitate“. Ideea e magnifică şi sînt mereu pornit s-o împărtăşesc. Numai că aşa cum cauzele mari sînt şi adăpostul celor mai mari mişcăuni, şi această idee e prea generoasă, facilitînd alibiuri paralizante pentru infidelităţi şi „măgării ca între prieteni“...

Îţi trebuie judecata aceluiaşi rege-poet ca să diferenţiezi rănile şi cicatricile lăsate de buna sau reaua credinţă.

Ce să ierţi şi ce nu.

Pe ce să te certi şi pe ce nu.

Pînă unde se poate întinde înţelegerea – cu demnitatea şi humorul ei, atît de rar într-o prietenie, sacrificat prea des pentru a nu părea superficial... – unde se opreşte şi mai ales din ce cauză încetează.

Dacă urăsc – uneori fără nuanţă, curat maniheist – politicul, este în primul rînd pentru că mi s-a dovedit a fi, mai ales în ultimii zece ani, (ăsta deceniu obsedant!), cel mai tenace duşman al prieteniilor. Parcă la nimic nu cedează mai laş şi mai nătîng o prietenie (nu discut amorul...) decît la gorila asta într-adevăr înspăimîntătoare atunci cînd îi cazi în labă şi te strînge – cu logică şi chiar patetism! – de ventricule, auricule, pînă la testicule. Mă găsesc deseori în situaţia de a mă vedea somat, chiar de prieteni cu care am trecut prin cîteva catastrofe sau, mai blînd spus, complicaţii, să le dau explicaţii pentru ideea de mai sus: cum pot să am despre politică o asemenea viziune reacţionară? („De dreapta!“, îmi strigă cei de stînga, „de stînga!“, mă avertizează dur cei de dreapta...) Cum pot să văd, în stînga şi dreapta, mîinile aceluiaşi monstru? (Le atrag atenţia: nu în ele, ca noţiuni valabile, ci în clişeele lor la care nici una nu renunţă! Vorbesc la pereţi.) Şi – în consecinţă abruptă – cum să mai rămînem prieteni, cînd ne desparte o asemenea diferenţă într-o chestiune fundamentală care „nu lasă indiferenţi nici stîlpii de telegraf“. „Fundamentală...?“, îi îngîn nu neapărat ironic. „Şi dacă nu vreau să fiu stîlp de telegraf?“ Şi unii, şi alţii au aceeaşi indignare cînd le zic că eu nu văd, azi, de ce m-aş supăra cu ei dacă se duc să voteze cu cine vor (numai democratic să fie!); nu mai vreau să fac din politică – totul, deşi ştiu că nu e chiar un nimic. La fraza asta vinovat de echilibrată, un republican tenace şi o familie de monarhişti evoluaţi – oameni cu care puteam vorbi orice sub tiranie! – mi-au atras atenţia că „aşa nu mai putem discuta“. I-am întrebat: „Glumiţi? Asta-i verificarea prieteniei noastre? Votul? Prefer criteriul lui Labiş: se supărase cu cineva la care ţinea fiindcă acela nu suporta poezia lui Baudelaire...“ „Foarte bine! Să ne rezumăm la cultură!“, mi-a răspuns un foarte bun prieten întru totul capabil să-mi destăinuie că, din cauza divergenţelor noastre politico-economice, are insomnii; mi s-a părut, pentru inteligenţa lui, o aberaţie veselă această limitare a discuţiilor noastre, dar am acceptat-o:

– Pentru sănătatea ta, fac orice... Eu, din cauza ta, am zile proaste.

– O zi proastă nu se compară cu o insomnie! – m-a asigurat, cu autoritate în materie.

De cîteva săptămîni discutăm – nu pe larg, cît caraghios – despre superioritatea Bach-ului său asupra „Liliacului“ meu straussian pe care, dracu' mă pusese să-i divulg, tocmai începusem să-l ascult la ARTE, după o a „şaptea“ cu Stokowski. Strict cultural, iar eram în eroare: cum să asculţi „Liliacul“ după Beethoven? Era – pentru el – un oximoron „de-al meu“. Dintotdeauna nu mi-a acceptat oximoroanele „tipice“ pentru incapacitatea mea „de a tăia în carne vie“ – mi-a zis-o nu o dată.

Mă tem, într-o prietenie, de victimism şi inocenţă unilaterale. Dar, indiferent de vină, rănile le doresc egal de adînci şi de dureroase – dacă ne decidem la acel act solomonian de fidelitate. De aceea, ca să fiu sincer pînă la capăt, nu am curajul tăios şi exemplar de a participa la ruperea, la uciderea unei prietenii şi o amîn cu o laşitate care nu ştiu dacă nu e mila de care ne ferim ca proştii, fără s-o recunoştem nici atunci cînd ascultăm Bach.

Radu COSAŞU

Regula jocului

● Realitatea umană dincolo de faptul divers, într-un proces care a combinat o afacere „obişnuită“ de spionaj cu o neobişnuită distribuţie în triunghiul erotic, ecourile revoluţiei chineze şi riturile diplomaţiei occidentale dau un spectacol de un subtil rafinament al ideilor trăite în vîltoarea sordidă a vieţii. La primul ei spectacol în capitală şi la al doilea semnat ca regizor „plin“, regizoarea Ada Lupu adună la Teatrul Odeon colaboratori talentaţi (Vittorio Holtier – decorurile, Doina Levintza – costumele, Răzvan Mazilu – coregrafia) şi contează pe expresivitatea unor actori experimentaţi, dintre care Florin Zamfirescu şi Marius Stănescu îşi dovedesc virtuozitatea.

Duminică la ora 18,30, la Teatrul Odeon, *M... Butterfly* de D.H. Hwang, fiul născut în Statele Unite al unui tată chinez şi al unei mame din Filipine. Pot veni şi fanii lui Puccini, nu vor fi dezamăgiţi. (**M. B.**)

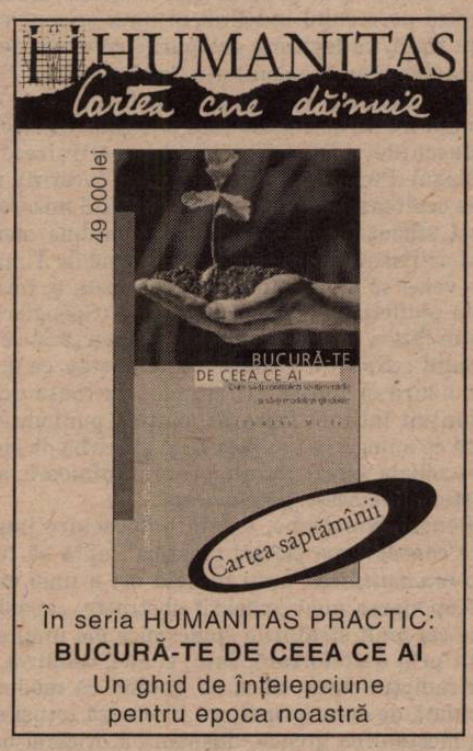

Trecerea prin reviste

Martor

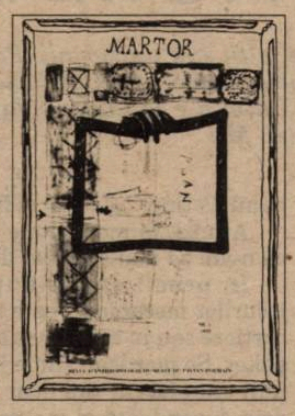

Numărul 4 (1999) al elegantei reviste *Martor*, revistă de antropologie a Muzeului Ţăranului Român, are ca temă centrală (pe lîngă obişnuita secţiune *Redécouvrir la muséologie*) obiectul, în dubla lui funcţie, practică şi purtătoare de semn: *Objet pratiqué, objet interprété*. Anca Manolescu (care a coordonat, alături de Irina Nicolau, numărul) observă în textul ce deschide revista că, pentru cel care interpretează adecvat obiectul, acesta din urmă poate să reprezinte o cale de acces spre o zonă culturală mai puţin cunoscută sau chiar – aşa cum se întîmplă în cazul obiectelor religioase – un canal de comunicare cu momente şi spaţii spirituale: „Choisi avec sensibilité scientifique, mis en relation avec l'histoire et les constructions mentales qui l'ont investi de nombreuses et surprenantes significations, il (l'objet, *n.n.*) peut devenir une porte d'entrée dans une «aire culturelle», et même plus, l'indicateur très expressif de la structure de celle-ci. (...) C'est la voie d'acces, de dialogue et de confrontation avec une culture, ouverte par cet objet, que nous nous sommes proposé d'exploiter. Avec une attention particulière pour l'objet à l'usage spirituel. Est-ce-que l'analyse d'un tel objet – convoquant sa composition matérielle et sa charge symbolique, aussi bien que la façon dont il fut créé, pratiqué, modifié – ne peut-elle pas nous ouvrir la voie d'accès vers un moment et un lieu spirituel saisis en leur intégrité?" Textul citat mi se pare emblematic pentru demersurile, în general, ale Muzeului Ţăranului Român.

În acest sens, nu întîmplător, primul articol la temă este transcrierea unei discuţii pe care a purtat-o Anca Manolescu împreună cu Horia Bernea despre „obiectele totale" pe care le reprezintă bisericile de lemn ale Muzeului Ţăranului Român (este vorba de cele şase biserici de lemn, monumente istorice, care au fost achiziţionate şi restaurate de muzeu, dintre care patru au fost lăsate *in situ* – ceea ce a dus la redeşteptarea interesului ţăranilor pentru valorile ce le aparţin de drept).

Celelalte articole la temă aprofundează demersurile de raportare şi interpretare a obiectului, privit din perspective antropologige sau etnologice, supus decriptărilor hermeneutice. Astfel, putem citi o interesantă „scrutare" hermeneutică a lui André Scrima exercitată asupra a două obiecte tradiţionale, o patenă siro-antiohiană din secolul al VI-lea şi o cruce spaniolă din secolul al XVIII-lea *(Deux pièces d'art traditionnel: regards, déchiffrement)*; despre ceea ce se numeşte „obiect stratigrafic" – obiectul-palimpsest, care suportă intervenţii succesive de-a lungul vremii, toate aceste fiind lăsate, însă, la vedere *(L'Objet stratigraphique. La Majesté de sainte Foy de Conques*, de Ioan Pânzaru); despre prezenţele Romei sacre, într-un dialog dintre Horia Bernea şi Teodor Baconsky *(Scènes romaines)*; despre transcendenţa unei imagini absente, aşa cum se întîmplă în cazul icoanelor în care nu se mai vede pictura, singurii martori şi indicatori rămînînd doar ferecăturile *(Icône sans visage. Une mise en image de la transcendance* de Anca Manolescu); despre existenţa unei lumi intermediare, între subiectul şi obiectul cunoaşterii, postulată de un text al lui Petrus Aureolus *(La splendeur du monde des objets. Notes en marge d'un texte de Pierre d'Auriole* de Alexander Baumgarten); despre obiectele societăţilor de consum, care, datorită cantităţii, nu se mai bucură de un ataşament personal din partea proprietarilor *(Les gens et les choses: intimité et consommation*, un dialog între Irina Nicolau şi Gérard Althabe); despre limbajul cultural-etnologic al bagajelor şi despre ce pot să spună despre aria culturală carpato-balcanică un ibric, un pristornic şi o pereche de opinci *(Bagages pour tous voyages. Propos ethnologiques autour de l'objet* de Marianne Mesnil); despre obiectul cu încărcătură magică pe care-l reprezintă la români o fotografie *(The Shadow, the Trace, the Measure and the Photograph* de Ioana Popescu); despre regimul special pe care-l au obiecte tradiţionale în viaţa satului *(L'objet-univers* de Şerban Anghelescu).

La toate acestea se adaugă textele din secţiunea *Redécouvrir la muséologie*, care pun în discuţie, aplicat, metodele de lucru ale muzeologiei moderne, şi un excelent supliment realizat de Petre Popovăţ, *Muzeul de la Şosea*, care este o documentată istoire a ceea ce astăzi numim Muzeul Ţăranului Român.

Trebuie adăugat că şi revista *Martor*, şi suplimentul ei se bucură de o prezentare grafică de excepţie, fapt care nu este întîmplător: concepţia grafică îi aparţine lui Horia Bernea – şi cu aceasta cred că am spus totul. **(C. P.-B.)**

Noi apariţii la Editura TREI

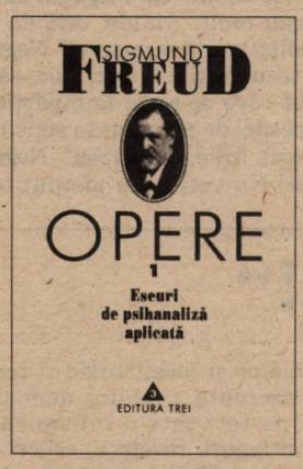

Sigmund Freud
Opere I
Eseuri de psihanaliză aplicată

François Lelord, Christophe André
Cum să te iubeşti pe tine
pentru a te înţelege mai bine cu ceilalţi

Nigel Warburton
Cum să gândim corect şi eficient

Din fanfare funerare

Să ştii că aşa-i la ei, la Arabia (I)

Am mai povestit ciudăţenia asta, am relatat-o prin te miri care locuri şi împrejurări. Văruţu' vorbea concret atunci cînd era beat, atunci niciodată nu plasa sistemul referenţial al discursului său în forma aceea subtil denumită *in abstractum* (aşa o fi declinarea corectă? Mărturisesc că, de atîtea griji referitoare la tot felul de asemenea situaţii de viaţă, nu mai ştiu, nu mai ţin minte, ştiinţa îmi este treptat şi inexorabil dislocată de amintirile cu văruţu' şi de altele asemenea). Mărturisesc, tot acum şi cu acest prilej, că memoria culturală, iată, mi se rarefiază aidoma unui cearceaf mult încercat, nu în aprige încleştări amoroase, ci de la multele frămîntări provocate de criza de discopatie, nedomolită în ciuda tratamentelor balneare cu *diadinamice* şi cu acelea iscusit denumite *interferenţial*, în care stai pe pat şi nişte plăcuţe de plumb te pişcă de spate. Doamna care manevrează aparatele te întreabă cu voce voalat profesională, indiferentă şi oarecare, blîndă şi politicoasă: „frige domnu'", şi tu zici nu sau zici da, în funcţie de cum anume pişcă instalaţiile acelea obosite ale vocii blonde aparţinînd doamnei blonde între două vîrste, dar însă bine, ca să mă exprim dincolo de norme, şi doamna aceea dar-însă-bine este înconjurată de nenumăraţi bărbaţi mai mult moşi, graşi, pufăie ca nişte foci pe cînd se aşază pe pat; „domnu', pregătiţi spatele pentru parafină"; „aşa domnu'"; „dumneavoastră, domnu'", şi-i spune lui domnu' ce să facă, vocea curge înainte, moale, blondă, indiferentă. Tu stai, nefericitule, pe spate, te doare şira spinării şi plăcuţele te pişcă harnic, degrabă îţi trece prin minte că de ce, vai ţie, eşti cu moşii aceia graşi, stai pe spate şi memoria ta culturală îţi joacă feste, te abandonează, capul îţi este plin de usturătura aceea enervantă din şold pe care n-ai avut-o niciodată, nu ai ştiut că ar putea exista aşa ceva, că se poate întîmpla pe lumea asta a lui Nietzsche şi Soloviov să fie asemenea chestiuni de viaţă în care dimineaţa nu te poţi da jos din pat, amarnic oftezi, cuţite de măcelar îţi mîngîie în felul binecunoscut şoldul şi de acolo mai jos, coapsa şi femurul, abia păşeşti prin odaie cu pas de-o nostimă măsură, vorba poetului.

„Doriţi mai tare, domnu'", zice; „da", zic

Acu' stai pe pat, plăcuţele te pişcă şi tu te gîndeşti o clipă că în poemul *Din valurile vremii...* se află o adevărată poetică a obstacularii raporturilor dintre bărbat şi femeie pe care atît de cotidian le vizualizăm noi la televizor în care imediat Venera procedează la aruncarea sumarelor ţoale şi una, două, se prăvălesc ei în pat, şi muzica zice puţin mai solemn, şi Venera îl încolăceşte cu picioarele ei foarte nude pe amantul ei, un bărbat muşchiulos şi sănătos şi pe dată, desigur, băieţelul tău din clasa a V-a, de la *Lenau schule*, se uită mai cu atenţie şi autoritatea maternă a familiei îţi cere cu o voce puţintel agasată, dar şi pedagogic indiferentă pentru a nu atrage atenţia asupra vizualizării, zice ea: „schimbă, dragă, *şi* pe alt canal să mai vedem *şi* altceva", şi tu schimbi imediat şi pe ecran apare un director de IAS care tocmai cere subvenţii de la stat. Vocea blondă revine: „doriţi mai tare, domnu'", zice; „da", zic, şi pe cînd pişcăturile capătă amploare mă gîndesc că obstacularea relaţiilor acestora este, în poemul *Din valurile vremii...* „o primenire" a erosului care, bietul de el, se află pierdut într-un trecut zadarnic căutat; umbra femeii iubite se pierde, braţele tînjesc cît se poate de omeneşte după, din păcate, o „frumuseţe fără corp". Întreaga tensiune erotică se naşte din chiar această absenţă, braţele caută trupul şi găsesc o umbră, spiritualizarea erosului este menită toată să întreţină combustia amară din versul „vai, un chip aievea nu eşti". Mă scol cu greu, gem abia sesizabil să nu deranjez pe ceilalţi ologi şi mă mut cu calabalîcul pe patul de la diadinamice după ce, cu „greumînt" (vorba bănăţeanului) mare, mă încalţ şi suferinţa din şold nu-mi este nicidecum dureros de dulce, vocea blondă stă aplecată cu părul, blond şi el, revărsat rîuri-rîuri peste biletele de tratament, scrie anumite lucruri numai de ea ştiute în rubricile acelea pe care le port cu mine alături de prosop şi de tubul cu hidrocortizon, un unguent pe care acum mi-l întinde pe spate şi cu un soi de telefon îmi masează vertebrele şi eu regret că nu am chemat-o deoparte la geam, să-i spun următoarele fraze decisive: *„Poetul îşi satisface aspiraţia spre erosul elementar, de care vorbea Călinescu, printr-o paradoxală spiritualizare a acestuia. «Chipul aievea» al iubitei şi «ochii păgîni» care-i scrutează prezenţa lumească se pierd în asceza spiritualizării"*.

Asta înseamnă în viaţă să n-ai puţină îndrăzneală, să trăieşti ascuns în dosul unei poetici a obstacularii; noroc că memoria culturală mă lasă, mă liniştesc aidoma curţii de acasă într-o dimineaţă de august, duminică, soare, am măturat aleile, am stropit gazonul, cîinele maidanez cu numele regesc, Rex, tocmai stă pe spate şi se învîrte de pe o parte pe alta, şi n-are nevoie de diadinamice şi nici de interferenţial, cuţite de măcelar nu-i umblă prin şold, toate bune.

Daniel VIGHI

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

CAREU DE POPI CU NEVOIAŞI ÎN COADĂ SAU BINGOTISMUL LA ROMÂNI

Cu cît sărăcia e mai mare, cu atît norocul e mai important. Dacă unii jucători au microbul din naştere, alţii sînt ocazionali. Primii îşi joacă pătimaş, indiferent de condiţii, jocul preferat (de pildă, poker mecanic), ceilalţi sînt influenţaţi de „modă". Întîi au fost integramele, apoi Caritasul şi telenovelele. Cu aceeaşi fervoare cu care s-a aruncat asupra acestor „produse", acelaşi public de visători săraci joacă acum Bingo. Culmea e că unora chiar li se îndeplinesc visurile. Celorlalţi (fireşte, mult mai mulţi), le rămîne mereu speranţa. Cînd n-o mai ţine Bingo, va apărea altceva. ***(A. M.)***

Roşu şi negru

Mai demult, îmi luam îngheţată şi stăteam toată ziua pe lîngă vreun nene care trăgea de-o manetă. Erau, fiecare în felul lui, foarte simpatici. Unii îşi făceau cruce, alţii scuipau în sîn, mulţi îşi scoteau leul din buzunar şi-l încălzeau în palme, după care îl boscorodeau de mama focului. Se bucurau ca nişte copii atunci cînd cîştigau. Sau poate nu chiar toţi. Cert e că-n vremurile acelea îmi plăcea enorm să stau la jocurile mecanice şi să mă uit la bărbaţii care trăgeau de manetă. Mai toţi îşi pierdeau banii într-un tîrziu. Înjurau şi, tăcuţi, cu privirile-n jos, plecau. „Ce te uiţi, bă, puştiule?!", spuneau ei abia atunci şi, în momentul ăla, ştiam că trebuie să dispar din calea lor. Se-ntorceau iarăşi a doua zi, eu eram în spatele lor şi mîncam îngheţată, mă iertau.

Uneori, îmi dădeau doi lei dacă luau 10, sau mă puneau să trag de manetă ca să aibă noroc. De fapt asta era tot ceea ce aşteptam. O dată am cîştigat 20 de lei, fisele cădeau ca nebunele şi omul, să-l aibă Dumnezeu în pază, mi-a spus că pot să-i iau pe toţi. N-am să-l uit.

Erau zile frumoase zilele acelea cînd mîncam îngheţată şi trăgeam de manetă. La bloc, Marinică de la scara doi mi-a povestit că taică-su a cîştigat o sută de lei. Nu l-am crezut, dar mi-au mai spus şi alţii. Şi poate că aşa o fi şi fost.

Prin clasa a şasea chiuleam de la rusă, traversam strada şi ajungeam în spatele blocurilor. Era un loc mohorît, cu multe jocuri, unde nu se vindea îngheţată. Erau mulţi ţigani şi bărbaţi transpiraţi, erau băieţii mari din cartier. Într-un colţ, abandonat ca o fosilă a unor vremi uitate, jocul cu fise şi manete, cu portocale şi BAR, BAR, BAR. Colegii mei de-a şasea rîdeau şi-mi spuneau că aşa ceva nu se mai joacă.

Că acum se joacă poker, că gata. La jocul ăsta, mai întîi îţi apar pe ecran cărţile. Apeşi pe un buton şi ele se-ntorc. Ţii din ele la inspiraţie. La un moment dat cîştigi: două perechi, trei d-alea, o Quintă, un full. Ecranul se luminează ca prin farmec şi atunci, ca să-ţi măreşti cîştigul ai două posibilităţi. Roşu şi negru. Dacă dai roşu şi cartea pe care o-ntorci e neagră, ai pierdut tot ce-ai mizat. Dacă nu, nu. Mizele la care poţi să ajungi sînt imense faţă de bietul aparat cu fise. „Nu se compară, bă, Mateie, să mor io, uite cît a cîştigat ăla!". Şi-ntr-adevăr, unii cîştigau mult. „Haide, tată dă cu negru, să-ţi trăiască familia ta, dă cu negru!" Negru, şi-apoi din nou se-mpărţeau cărţile – ssîc, ssîc, ssîc. (Mai este şi un alt sunet care se aude la-mpărţitul cărţilor, dar e absolut imposibil de reprodus în scris.) Şi din nou sfaturi: „Dă cu roşu, frate, bagă roşu". Negru. „Te-n chilu meu de prost! Nu vezi c-am pierdut toţi banii pă tine!" „Ce mă, oi fi vreun şmecher?!". Se înjură.

Atunci, în momentele acelea, îmi spuneam în gînd că n-am să mai chiulesc dă la rusă. Am minţit.

În primii ani de după '90 exista o frenezie a jocurilor mecanice. Peste tot în baruri sau bodegi, prin cartiere sau în centru, se aflau împătimiţi care să joace poker. Se pierdeau sume imense, timp şi nervi. Pentru unii era plăcere sau doar plictis, pentru alţii devenise deja dependenţă şi manie. „E boală grea, nene, boală grea. Am stat în Fundulea o zi şi o noapte, pînă mi-am pierdut toţi banii. Şi, crede-mă, o zi întreagă după aia am umblat ca năuc. Cum să-ţi zic, ţi-e în sînge, e leucemie, dom'le", şi mă roagă să-l las în pace.

Jocurile mecanice au intrat în faza nostalgică acum. Multe baruri profilate pe acest lucru se-nchid, oamenii s-au plictisit, joacă BINGO. Au rămas împătimiţii şi ţigănuşii, sînt destui încă. Prin barurile de lîngă orice gară, într-un nor de fum şi într-un miros greu, stătut şi acru, auzi obsedant aceeaşi chestie: ssîc, ssîc, ssîc. Apoi tăcere şi un apăsat pe buton. Fără să-ţi dai seama, afară începe să ningă. Şi-n aerul îmbîcsit dinăuntru, în faţa ecranului, ţi se deschide un univers de cărţi de joc. O Ţară a Minunilor, fără iepuri şi ceasornicari, fără Alice. Doar ROŞU şi NEGRU.

Într-un tîrziu, tăcut, obosit şi fără bani, pleci. Afară e noapte, s-au aprins felinarele, oare de cît timp ninge? Îţi vine să scuipi şi scuipi.

Matei FLORIAN

„Zi-le, domnu' Geo!"

Oare chiar sîntem o ţară de bingomani? Vecinul de jos îşi cumpără 20 de cartoane în fiecare săptămînă. Săptămîna trecută însă şi-a luat 40 pentru că „îl mînca palma stîngă". Superstiţia nu s-a adeverit. O altă vecină de bloc joacă numai atunci cînd „îi iese bine în cărţi sau în cafea". Soţul, în schimb, e consecvent şi are deja teoriile lui. „Trebuie să joci mult ca să cîştigi. Luni, ani... Perseverenţa e totul". În tramvaie şi în trolee, discuţii aprinse. Pensionarii au abandonat demult clasicul „Loto" şi „Pronosportul". Mici bîrfe şi comentarii. „Dacă văru-miu de la Slatina a cîştigat un «Tico», eu de ce nu? Nemernicu', oricum avea mai mulţi bani decît mine!", „E chestie de noroc, dom'le, dar şi de gîndire pozitivă. Io în fiecare seară adorm cu gîndul la teancul de milioane". Duminica, românul nu-şi mai face program de vizite şi de plimbat copilul prin parc. O bere la televizor, atenţia captată de extrageri şi urechea ciulită la telefon. Străzile devin pustii ca în timpul unui meci al României la Campionatul Mondial. Salariile refuză să crească. Cetăţeanul obişnuit s-a săturat să muncească pe mai nimic. De fapt, s-a săturat să mai muncească. Urmăreşte filme de duzină, seriale cu personaje strălucind de fericire, „bogate şi celebre" şi visează vile la munte, maşini luxoase, afaceri prospere. Totul poate deveni posibil doar cu un singur carton. Se dau acatiste la biserici. La serviciu, bugetarul aşteaptă sictirit încheierea programului jucîndu-se la calculator şi închipuindu-şi reacţiile şefilor cînd îşi va prezenta zîmbitor demisia. Fenomenul ne aruncă pe toţi într-o înfrigurată aşteptare. Nu mai sînt mitinguri, revoluţii, căderi de guvern, însă cu toţii sîntem convinşi că, măcar pe plan individual, o să ni se întîmple „ceva"... Atunci stai şi te întrebi: „Oare chiar sîntem o ţară de bingomani?"

Se pare că cel mai urmărit concurs este cel al „Antenei 1". Atît pentru cele mai mari şi mai multe premii, cît şi pentru show-ul de televiziune. Romică Ţociu şi Cornel Palade – eroi principali, veşnic deghizaţi şi puşi pe poante descreţesc frunţile gospodinelor plictisite să mai trăiască în telenovele, iar trupele de dans cu fete proaspete şi cu picioare lungi captează plăcut atenţia bărbaţilor lor, trecuţi de o anumită vîrstă. Refrenul cu „Zi-le domnu' Geo!" este lălăit de puştanii care joacă fotbal în curtea şcolii. Replica celebră: „Dom'le, m-aţi scos din foame!" este şi ea, la rîndul ei, pe buzele tuturor. Emoţia familiei devine comună la extrageri şi la citirea cîştigătorilor. Apoi, cu toţii ascultă cu sufletul la gură şi cu invidie convorbirile de la telefon care sînt stereotipe: aceleaşi ţipete de bucurie, aceiaşi vecini care năvălesc în locuinţa cu pricina, aceeaşi şovăială la rostirea numărului norocos, aceleaşi sume fabuloase înscrise pe bucăţi de carton, acelaşi „Trăiască Teleeurobingo show!" urlat din toţi rărunchii. Românul se mai distrează din fotoliu şi la „licitaţie", cînd mulţi „iau ţeapă", dînd vrabia din mînă pentru cioara de pe gard. Participantul se oftică, telespectatorul rîde detaşat. „Aşa le trebe', dacă-s prea lacomi!" Show-ul, lungit peste măsură, durează pînă în miez de noapte, plin de suspans şi de emoţii facile.

Totuşi, fidelii fani ai PRO TV nu-şi abandonează postul preferat şi lozinca preferată: „Te uiţi şi cîştigi!", doar pentru Ţociu şi Palade. Aşa că, joacă cu înverşunare la „Superbingo PRO TV", se bucură de plăcuta prezenţă a prezentatorului, Mihai Călin, îşi mai văd şi cîte o vedetă preferată, un Arşinel, un Jean Constantin, mai ascultă şi o muzică la modă. Sistemul e aproximativ acelaşi: extrageri, telefoane, jocul propriu-zis, adică linii, bingote etc. De aici şi expresia: „S-a cîntat «Bingo»!" care a intrat în jargonul tinerilor şi e folosită în întîmpinarea unui fapt neprevăzut. Show-ul PRO TV e mai scurt, parcă mai relaxant şi poartă amprenta specifică tuturor concursurilor pe care acest post ni le oferă.

Nici TVR-ul nu vrea să se lase mai prejos, aşa că, de puţin timp, şi-au iniţiat şi ei concursul propriu: „Naţional TV Bingo Liberty". Prezentator – cine altul decît Horia Brenciu, care este deja trecut prin şcoala fostelor emisiuni „Ro Bingo" – primele prilejuri ca acest cuvînt să ne intre în vocabularul curent. Iată că după ce sîmbătă seara TVR1 ne rezervă cîteva ore de duioşie şi de suspine ieftine la „Surprize, Surprize", duminica ne tentează cu aceleaşi slogane: „Premii de milioane!", „Încercaţi-vă norocul!" etc.

Emisiunile televizate reprezintă impactul direct cu jocul, dar implicaţiile fenomenului sînt mult mai profunde şi mai ascunse. Cetăţeanului supărat pe viaţă şi pe lipsurile materiale i se distrage atenţia către un uriaş şi colorat balon de săpun. Întreţinerea, plata telefonului, sutele de mii cheltuite în piaţă ajung pe plan secund, mai obsedantă şi mai actuală devine ambiţia cea mare cu pică para...

Mergi pe stradă şi eşti asaltat de tineri amabili şi surîzători, îmbrăcaţi în diverse uniforme, care-ţi oferă cartoane. La început, din lipsă de ocupaţie şi din curiozitate cumperi unul, la întîmplare. Apoi, microbul te prinde fără să vrei, în week-end uiţi de spectacole de teatru, cinematograf, prieteni, eşti atras ca un magnet de televizor. Mergi iarăşi pe stradă, te uiţi la feţele oamenilor: „Oare ăsta o fi jucat?", „Oare ăla cu «Matiz» nu l-o fi cîştigat?", „Oare pînă şi cerşetorii nu-şi investesc banii în cartoane?" Şi, în cele din urmă, ajungi să îngroşi rîndurile bingomanilor cu deviza: „Dacă cîştig nu mai muncesc; trăiesc din dobînzi!"

Adina POPESCU

© S. Ivanoschi

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Îl cunosc pe...

Sorin Minea, director general ANGST – România (II)

Aveam aceeaşi senzaţie de chestie de distracţie şi de chestie de revoluţie. Am ajuns la CC chiar cînd pleca elicopterul... aici, altă treabă ciudată... bun, erau cîţiva care erau inconştienţi, dar erau cîţiva care ştiau ce fac, asta e senzaţia întotdeauna... niciodată nu erau mai mult de zece-doisprezece, dar ăştia grupaţi atrag încă zece tîmpiţi şi, apoi, toată mulţimea se îndreaptă spre direcţia aia. Eu nu m-aş fi descurcat în CC, dar alţii au ajuns imediat pe acoperiş, nu pot să cred că cineva care nu ştie ajunge aşa de repede într-un loc, urcă pe scări, ştie uşile, mi se pare foarte ciudată treaba. Or, ăştia erau în frunte de fiecare dată, erau tipi care au început să arunce tablourile. Sergiu Nicolaescu a venit cu ideea că e minat CC-ul şi să nu mai intrăm, el deminează CC-ul şi nu mai e nevoie de nimeni înăuntru. Nu mai e nevoie, altă chestie iluzorie, mulţi încercau să intre, dar majoritatea stătea şi se uita, ca o seară înainte, participa prin prezenţă, lumea nu ardea să intre. Reflexul a fost ca şi la mine, a întins-o Ceauşescu, ce treabă am în CC? Ce dracu' treabă aveam eu în CC? Să-i preiau biroul? Nimeni nu se gîndea la făcut guverne. În atmosfera aia, era improbabil ca unu' de pe stradă să se gîndească la făcut guverne. În fiecare punct fierbinte apărea un grup care se cunoştea şi acţiona în comun. Mulţimea îşi căuta un conducător, dar grupul acela nu era identificat cu aşa ceva. Acest grup se mişca perfect şi a pus primul mîna pe arme. În vacarmul ăsta, s-a auzit de Iliescu, iar Dan Iosif, pe care îl cunoşteam vag, a zis: „Ce-i cu comunistul ăla?". I-am lăsat pe ăştia şi am plecat spre Televiziune, de fapt vroiam să mergem spre casa lui Ceauşescu. Am oprit la Televiziune, era un du-te-vino în disperare. Apăruseră ăia cu brasarde tricolore, ca din filmele cu comuniştii. Toţi erau foarte ocupaţi, toţi aveau un mesaj de transmis. Atunci am tras o fugă pînă la casa lui Ceauşescu. Acolo, poliţistul ne-a invitat politicos să intrăm. Chiar a insistat. În hol erau cinci-şase persoane. Casa era imensă, am reuşit să ne şi rătăcim. Am nimerit întîi la muzeu, la subsol, cu tablouri şi cadouri primite. Era o colecţie de stilouri de aur superbă, doi colţi de elefant şi un scaun, nu ştiu de unde dracu' îl primise, şi un hanger primit de la un arab, ăla mi-a plăcut de-am înnebunit, dar nu mi-a trecut prin cap că s-ar putea fura ceva. Ne-am amuzat în muzeu, am ajuns în piscină... începuse furtul. Ăsta avea 20-30 de halate, 100-200 de prosoape, nişte adidaşi uzaţi, nişte aparate de gimnastică. Furau tot, ca lăcustele, inclusiv aparatul de gimnastică, era unul în cîrcă cu el şi fugea. Descoperiseră frigiderele unde erau mandarine, portocale şi felii de pepene. Că le-au mîncat, bun, dar aveau o bucurie teribilă în a arunca cojile pe jos.

(va urma)

Eugen ISTODOR

Roluri

Doi întorşi, unul pe dos

Românilor care s-au întors în ţară după 1989 li s-au rezervat primiri diferite: unii au fost îmbrăţişaţi cu simpatie, mediatizaţi corespunzător sau cu asupra de măsură, alţii au fost întîmpinaţi glacial sau de-a dreptul cu antipatie şi suspiciune. Motivul discriminării este fie politic ori ideologic, fie moral ori temperamental. Firește, nu există unanimitate într-o atitudine sau alta, consecinţă (mică, dar utilă) a democraţiei. Nu ştiu care să fi fost cauzele primirii oarecum modeste, chiar răcoroase, de care a beneficiat Gheorghe Zamfir la revenirea în Bucureşti (o mediatizare anemică, refuzul politicos al unor propuneri culturale avansate de acesta, o mică zarvă locativă etc.), dar nimeni, din cîte ştiu, n-a contestat contribuţia sa la arta interpretativă şi componistică românească şi efectul internaţional al acestei contribuţii. N-am reuşit să aflu cauzele întîmpinării rezervate de către compatrioţi a lui Georghe Zamfir nici la emisiunea ce i-a fost consacrată de Florin Călinescu la „Chestiunea zilei", dar prezenţa celebrului naist a fost agreabilă, deşi subliniat egocentrică, iar tartorul emisiunii a vorbit de data asta mai puţin decât de obicei, oprit întrucîtva din locvacitatea bine cunoscută de cîteva bariere tehnice, de ordin strict muzical.

În aceeaşi seară, la „Marius Tucă Show", un alt român întors a stîrnit reacţii vehemente. E vorba de Vergil Hâncu, ghinionistul prezicător de cutremure. Cu o figură sumbră, torturată de teribile frustrări acumulate în timp, fostul profesor de fizică la o şcoală din Codlea se încăpăţîna să se pretindă inventator al unei metode ştiinţifice de prevedere a seismelor, fiind combătut cu argumente logice, de bun simţ de către doi profesori universitari şi un membru al Parlamentului. Fostul viitor savant, total ignorat în Occident, dar convins că profeţind cutremure în România l-a apucat pe Dumnezeu de picior, a dovedit că nimeni nu e profet nici în ţara lui, nici aiurea, în epoca noastră pragmatică şi ingrată, în care pînă şi profeţilor li se cere legitimaţia şi un curriculum vitae. Ba chiar i s-au imputat niscaiva daune morale sumbrului personaj, ameninţat cu tribunalul. Comentariile de după emisiune au depăşit diagnosticul de psihopatologie şi au vizat manipularea bietului profesor de către unele societăţi de asigurare, asaltate brusc de nenumăraţi clienţi, sau/şi unii (unul?) înalţi demnitari de stat interesaţi în ieşirea din hibernare a multiplelor întreprinderi de construcţii la care sînt patroni sau acţionari principali. Mai plauzibilă mi se pare însă nevoia de exhibiţie, de publicitate şi de bani... În orice caz, tragicomicul personaj e mai puţin vinovat de seismo-psihoza creată decît televiziunile şi ziarele care i-au răspîndit cu inconştienţă (?) ideile. S-a văzut astfel că numai oamenii de ştiinţă pretind legitimaţii şi curriculum vitae, nu şi poporul, care crede în orice, cu atît mai mult dacă acest orice e scris în ziar sau rostit la televizor.

Dumitru SOLOMON

FETE DEZBRĂCATE PE O PERNIŢĂ DE BURETE INACCESIBILĂ CITITORILOR

● Sîmbătă, la „Arca Marinei", pe TV România 1, era vorba despre *Playboy*. Într-o anchetă pe stradă, un cetăţean spunea că „fetele astea dezbrăcate ne fac ţara de rîs". Aşa e. Cînd mă gîndesc în ce hal „şi-au făcut de rîs" ţările o Brigitte Bardot, o Marilyn Monroe şi altele, încă din anii '50, îmi dau seama că agenturile străine, ungurii şi evreii ne-au făcut-o şi de data asta: degeaba au stat „ale noastre" îmbrăcate şi încheiate la toţi nasturii pînă în '89; „ale lor" se dezbracă de atîtea decenii şi, bată-le să le bată, le-au primit şi în Europa, şi în NATO... (**M. V.**)

● Două chestii bizare în zile diferite şi oraşe diferite din două cantoane diferite ale Elveţiei: 1) un recrut îmbrăcat în uniformă de camuflaj, mergînd în cîrje şi purtînd cercel în urechea stîngă, şi 2) un scaun (de fapt, toate scaunele; le-am verificat ulterior!) din lemn, stilul scaun de catedră, într-un restaurant bun, avînd o perniţă de burete, dar nu deasupra, sub şezut, ci dedesubt... Prima chestie mi s-a părut simpatică şi – într-o ţară atît de melancolică precum Elveţia – de-a dreptul pitorească. A doua mi s-a părut o tortură în plus, mai ales într-o ţară în care nu doar munca, dar şi odihna, seamănă cu o penitenţă... (**a. l. ş.**)

● La Biblioteca Naţională singurul fişier cît de cît complet, situat la primul etaj, nu este accesibil cititorilor, sub ameninţarea suspendării permisului. Pe cînd biblioteca va funcţiona fără cititori? (**S. S.**)

BEŢIE DE CUVINTE ŞI LIDERI POLITICI ÎN PUNGI SPARTE

● Din ciclul „Porni luceafărul...": săptămîna trecută, la comemorarea de la Scorniceşti organizată de brigăzile roşii ale PSM *(Adevărul,* 24 ian. a.c.), un participant spunea că Nicolae Ceauşescu „a fost luceafărul politicii româneşti". Din două una (sau amîndouă): ori beţia de cuvinte a fost, în acest caz, manifestarea de suprafaţă a altei beţii, ori cineva chiar vrea să-şi bată joc de Eminescu. (**A. C.**)

● Publicarea într-un cotidian a unui fragment din volumul semnat de doctorul închisorii Santé din Paris a născut un mare scandal. Realitatea penitenciarului alcătuită din celule unde circulă în voie şoarecii şi gîndacii, din violenţa relaţiilor dintre deţinuţi şi brutalitatea gardienilor, din precaritatea asistenţei medicale şi sinucideri a deranjat bunele sentimente ale celor care nu vor să afle ce nu le convine să ştie. Alături de membrii organizaţiilor societăţii civile preocupate de drepturile omului, au semnat scrisoarea de protest şi o seamă de personalităţi ale „lumii bune" (foşti preşedinţi de companii, prefecţi, lideri politici) şi care au făcut cunoştinţă cu puşcăria, fie în prevenţie, fie pentru a-şi executa pedeapsa dată, în general, pentru acte de corupţie.

Cu ochii-n 3,14

Natural, mărturia lor a sensibilizat într-o măsură mai mare organele de decizie decît plîngerile delincvenţilor „de rînd". Se prevede o „democratizare de la vîrf" a închisorilor. „Lumea bună" îşi dovedeşte eficienţa oriunde s-ar afla. (**M. B.**)

● Se mai poartă încă obiceiul ca elevii să meargă „cu clasa" la teatru sau la operă. Sistemul este convenabil pentru că generaţia tînără este, se spune, culturalizată, iar instituţiile respective rezistă cu banii cotizaţi de copii. Numai că, sufletişti cum sînt, aceştia se gîndesc că poate îi este foame dirijorului şi aruncă în el cu covrigei. Şi cum generaţia „K lumea" are un simţ muzical dezvoltat, copiii se gîndesc că n-ar strica nişte zgomote de pungi sparte. (**C. G.**)

AUTOGRAF (+ TAXE CURIER) DE LA UN SALVATOR AL PATRIEI CU MAC

● În vitrina unei cîrciumi de pe Bulevardul Elisabeta se poate citi o reclamă: „Aici cîntă Ion Lăceanu, omul care a primit un autograf de la J.F. Kennedy, cu două săptămîni înainte de atentatul din Dallas". Adică J.F.K. a înnobilat cu limbă de moarte arta maestrului. (**A. M.**)

● Ştiri de dimineaţă la Tele 7 abc (25 ian.). Abundă cifre: 800.000 lei salariul lunar al unui profesor, în primii ani de învăţămînt, 1.700.000 lei viitoarea leafă a celor care lucrează în întreprinderi datoare la CONEL ş.a.m.d. Imediat după ştiri, urmează Teleshopping, care prezintă un aparat pentru hidromasaj „astăzi accesibil tuturor" – cu numai „4.500.000 lei + taxe curier". Încurajator. (**T. C.**)

● Ne-a cam luat la mişto „Gazzetta dello Sport"; ziarul italian relatează că televiziunea română a început săptămîna trecută ştirile de joi seara anunţînd că Adrian Mutu a înscris două goluri într-un meci de antrenament cu o echipă de amatori, Juve Cusano. „Această *doppietta* a constituit pentru TVR cel mai important eveniment al zilei. În afară de asemănarea izbitoare de nume care există între Juve Cusano şi Juve de Chiusano (unul din ştabii celebrei formaţii Juventus Torino – *n. red.),* putem spune că entuziasmul conaţionalilor lui Mutu nu este motivat". E groaznic: avem şi noi un entuziasm pentru o dată sincer şi imediat ni se spune „pas" şi ni se dă peste nas. Şi cine se găseşte? Cine vorbeşte? Fraţi de-ai noştri, capabili şi ei să facă dintr-un jucător de fotbal „un salvatore della patria"! „La vita è bella!", nu? (**R. C.**)

● Fluctuaţii pe piaţa covrigului. Într-o altă notă la rubrica *Cu ochii-n 3,14,* publicată cu ceva timp în urmă, observam succesul afacerilor cu covrigi în zona P-ţa Buzeşti. Încurajaţi de cererea mare, ofertanţii de covrigi cu şi fără mac sau sare au ridicat preţul produsului finit de la 1000 la 1500 de lei. Această măsură antieconomică şi nemotivată a dus la calmarea cererii şi i-a forţat pe producători să revină la preţul iniţial. Asta pînă destul de curînd, cînd inflaţia şi raportul leu-dolar au făcut ca preţul să se înscrie din nou pe o pantă ascendentă spre 1500 lei, fără vreo posibilitate de revenire. (**C. M.**)

FUM FIERBINTE ÎNTR-UN PAHAR CU PICIOR

● Merg pe stradă. Cineva face un pas către mine şi îmi întinde o hîrtie. O iau şi-o vîr în buzunar. Apoi urc în autobuz, îmi pun oasele ostenite pe un scaun şi citesc ce mi-a dat ăla. Aflu că ŞOIMUL '94 IMPEX S.R.L. îmi oferă spre vînzare (importate din Belgia, Germania, Ungaria, Polonia) *ţigări de foi, trabucuri, tutunuri din pipă, tutunuri de ţigarete înfăşurate, pipe (lulele), perii şi filtre pentru pipe, butucel de pipă (futac), dispozitive de înfăşurat ţigarete, foiţe pentru ţigarete înfăşurate, alte accesorii pentru fumători.* Arome fine prind să mă învăluie şi îmi las mintea să plutească alene printre norişorii de fum iscaţi de cele 13 *sugestii pentru fumătorii de pipă* scrise pe dosul hîrtiei: *1) Alegeţi pipa corespunzătoare personalităţii D-voastre; 2) Fumatul din pipă presupune odihnirea pipei, pentru aceasta utilizaţi mai multe pipe într-o singură zi; 3) Nu curăţaţi cuptorul pipei cu alcool! 4) Este contraindicată aprinderea unei noi doze într-o pipă caldă; 5) Fumatul din pipă se efectuează cu inspiraţii constante; 6) Este contraindicat fumatul pipei cu inspiraţii puternice, rapide deoarece vor conduce la arderea rapidă a pipei respectiv la deteriorarea, crăparea părţilor componente; 7) Filtrul metalic al pipelor se va curăţa cu o soluţie neutră; 8) Filtrele de 9 mm se vor schimba după 4-5 doze de tutun fumate; 9) La schimbarea filtrului, ţineţi pipa în mâna stângă, înşurubarea respectiv deşşurubarea sipcii (muştiucului) se efectuează întotdeauna spre partea dreaptă (direcţia de prelucrare a burghiului); 10) Nu utilizaţi tutun umed care va emite un fum fierbinte, afectând astfel savoarea tutunului; 11) Curăţaţi cu atenţie pereţii interiori ai pipei, utilizând periile de curăţat pipe; 12) După ce a-ţi cumpărat o nouă pungă (cutie) de tutun de pipă uscaţi, timp de 24 ore, tutunul la temperatura camerei; 13) Nu uitaţi, fumatul din pipă este apanajul celor care doresc o savurare calmă, plăcută, relaxată a unui tutun de pipă ales şi prelucrat cu multă migală.* (**D. S.**)

● Există, mai nou, prin revistele adresate femeilor, reţete care te învaţă să faci un fel de mîncare din mîncarea respectivă. Este cazul, de exemplu, al reţetei de îngheţată propuse de revista *Viva* (nr. 15/1999): se cumpără două cutii de îngheţată de vanilie, se lasă îngheţata să se dezgheţe, se adaugă „cireşe tăiate în sferturi şi miezul de nucă", după care se bagă la congelator. Şi încă un sfat foarte important: „După ce se întăreşte, luaţi cu ajutorul unui cleştişor special mai multe cupe de îngheţată şi puneţi-le într-un pahar cu picior." Sînt foarte interesat să citesc şi alte numere din *Viva*, poate, astfel, aflu cum să fac piftie din piftie transformată în zeamă, jeleu din jeleu dez-închegat sau omletă din omletă. (**C. P.-B.**)

Aduse cu poşta

Valori în derivă

În derivă sau în disoluţie? Depinde de loc, de moravuri şi năravuri, de mentalităţi. În 1994, care a fost şi „Anul internaţional al familiei", cînd nu-mi amintesc ca, la noi, chestiunea să se fi abordat frontal ori măcar principial, necum radical, mi-a parvenit un eseu al profesorului James Q. Wilson de la Universitatea California, care reformulează problematica familiei în contextul acesta pluriinterpretabil al sfîrşitului de veac. Curios este că, în pofida aparenţelor de pretutindeni, dar în primul rînd al celor din S.U.A., unde numărul familiilor destrămate (sau în curs de) a devenit semnificativ – temă predilectă şi în cinematografia lor – profesorul american, bazat pe îndelungate studii, inclusiv statistice, reuşeşte să comunice convingerea că familia este şi va rămîne instituţia centrală a societăţii şi totodată mediul primordial decisiv pentru transmiterea valorilor fundamentale. El constată doar că, în condiţiile actuale, conceptul de familie trebuie regîndit. Şi, regîndindu-l, porneşte de la adevărul statistic dovedit că familiile cu un singur părinte nu sînt prielnice copiilor, indiferent de venitul părintelui. [...] Acolo unde părinţii sînt solidari, afectuoşi şi se sprijină reciproc, sărăcia – invocată ca prim motiv al disoluţiei familiale – nu mai este un handicap, iar copilul poate fi apărat cu bune rezultate împotriva vicisitudinilor şi, în primul rînd, împotriva decăderii morale pe care o aduce îndeobşte cu sine. [...]

Întîia concluzie care devine evidentă din eseul lui J.Q. Wilson este aceea că valorile şi problematica familiei – cel puţin ale familiei creştine – sînt în clipa de faţă cam aceleaşi pretutindeni. Bineînţeles, cu unele diferenţe specifice. În S.U.A., bunăoară, un loc de seamă în aceste preocupări îl are factorul rasial. La noi, în schimb, comunismul a generat şi Ceauşescu a desăvîrşit cu o diabolică tenacitate un element specific absolut nefast pentru integritatea şi vigoarea familiilor. Este vorba de un adevărat dezastru abătut asupra societăţii româneşti, ale cărui proporţii şi consecinţe nici nu sînt încă cunoscute şi studiate îndeajuns: distrugerea structurilor sociale tradiţionale – elite, clasă de mijloc, ţărănime – şi favorizarea apariţiei unei noi categorii, aceea a declasaţilor. Folosesc cuvîntul în sensul său strict etimologic de desprinşi de clasa (şi mediul) de obîrşie, dar neasimilaţi şi rău adaptaţi altor situaţii. Rupţi de lumea satului, ei se consideră absolviţi de perceptele nescrise dar riguroase ale convieţuirii rurale, fără să se simtă însă obligaţi să le adopte pe cele ale coabitării urbane. În cele mai multe cazuri, familiile nu se constituie în acest sector social pe temeiul unei afecţiuni reale, ci pe acela al tentaţiei sexuale primare ori al unor interese foarte concrete, iar stabilitatea lor stă permanent sub semnul capriciilor sau al inspiraţiilor intempestive, de moment. Fiind „emanaţia" unui învăţămînt preocupat doar să pregătească „forţă de muncă", declasatul n-a beneficiat nici măcar de rudimente ale educaţiei morale, civice sau sanitare, neputînd depăşi zona subculturalului; nefiind el însuşi educat, nu e capabil nici să educe sau să asigure măcar un climat familial propice educaţiei. [...]

Pînă a ajunge însă la şcoală, viitorul om e modelat acasă. Familia are menirea de a pune temelia pe care şcoala va aşeza apoi ceea ce e al ei. Şi nu întîmplător cuvîntul *femeie* e moştenit din latinescul *familia*: în familie, întîiul glas care desparte lumina de întuneric este al femeii-mamă. De la ea învaţă odrasla ce *se cade* şi ce *nu se cade*: nu se cade să risipeşti pîinea, să te răsteşti la cei în vîrstă, să fluieri la masă, să te scobeşti în nas, să rumegi gumă în biserică, să distrugi ce alţii au făptuit; se cade să te ridici cînd intră cineva în vîrstă, să te descoperi cînd pătrunzi într-o încăpere omenească ori cînd se intonează imnul oricărei ţări, ori cînd trece drapelul sau un cortegiu funerar, sumedenie de precepte elementare în lipsa cărora şcoala va zidi pe goluri iar viitorul om va fi un infirm. [...] Dar în familia de azi nu numai mamei îi revin toate obligaţiile, ci în măsură cel puţin egală şi tatălui. A cunoaşte acest adevăr şi a trăi în lumina lui presupune însăşi existenţa solidarităţii percepută ca liant al familiei „intacte şi stabile". O solidaritate înţeleasă în dublu sens: sincronic, între membrii familiei care acţionează ca o echipă cu aspiraţia conştientizată de a-şi dovedi în primul rînd sieşi rostul şi eficienţa în angrenajul social – şi diacronic, cu înaintaşii, concretizată prin orgoliul superior al unei ascendenţe cunoscute, capabil să asigure sentimentul continuităţii şi certitudinea unui sens al existenţei. Familia ca instituţie fundamentală a societăţii rezistă încă în ciuda tuturor agenţilor care o erodează tocmai datorită răspunderii în a cărei componenţă intră şi această solidaritate în dubla sa accepţie. Oricine poate însă constata că nu numai declasaţii, dar nici tinerele generaţii cultivate nu mai conştientizează azi acest tip de răspundere solidară. Amintiţi-vă astfel de o secvenţă grăitoare, capabilă să te pună pe gînduri, din acel *Beverly Hills* mult gustat de varii medii şi vîrste, care, printre altele, este şi un film(uleţ) al eticii de familie: ca să se distreze dar să se şi înfioreze, acele frumoase fete în floare încearcă o şedinţă de spiritism. Şi, pentru a convoca un spirit, una dintre ele e invitată să apeleze la un mort al familiei. La care ea răspunde cu dezarmantă candoare: *„Nu-mi amintesc de nici un mort"*. Un asemenea răspuns nu mai e specific azi numai Americii, ţară tînără, unde oameni cu dare de mînă cumpără ruinuri pentru a-şi potenţa sentimentul că au un trecut. El poate fi auzit şi rostit cu nonşalanţă şi de gura copiilor noştri şi tocmai de aceea e capabil să te înfioare. Fiindcă aici, în această realitate stă principalul pericol al pierderii indentităţii şi nicidecum în integrarea europeană cu tot ce presupune ea.

Radu CIOBANU

scriitor

Nu degradare, ci schimbare

[...] La nivel teoretic, consider că binecunoscutul clişeu, conform căruia valorile familiei s-au alterat, i.e. familia a cunoscut o degradare, o devalorizare, este fals. Putem vorbi nu de o scădere în valoare, ci de o schimbare, ceea ce este cu totul altceva, o schimbare a percepţiei noastre, a aşteptărilor noastre şi deci a produselor noastre. Mai simplu spus, există valori ale familiei şi acum, la sfîrşit de secol XX, dar acestea sînt sensibil altele, iar lentila prin care privim tinde să rămînă aceeaşi. În ce sens, aş putea întreba retoric, pentru a-mi continua argumentaţia? Fără a-şi schimba atît de abuzatul şi exasperantul statut de „celulă de bază a societăţii", familia a cunoscut o trecere de la public la privat. (În cele zece volume ale „Istoriei vieţii private", lucrare coordonată de Philippe Ariès şi Georges Duby, acest lucru e mai mult decît evident, e argumentat şi justificat cu date, procente, statistici. Este şocant faptul că, de exemplu pînă în anii 1960, lipsa intimităţii era flagrantă în Franţa: familii numeroase, cu copii, ce locuiau în aceeaşi încăpere şi dormeau în acelaşi pat, nu sînt excepţii, ci regulă.) [...]

Acesta este un punct – considerat unanim – de reală evoluţie în ceea ce priveşte valorile familiei, ce a avut consecinţe diverse; iar una dintre aceste consecinţe ar fi că „propovăduind" individualul se ajunge la însăşi modificarea noţiunii de familie, care nu mai înseamnă neapărat un cuplu cu sau fără copii; putem la fel de bine vorbi de familie de o singură persoană, celibatul devenind nu o „non familie", ci o „altfel" de familie.

În „Istoria mentalităţilor" – volumul 9 – evoluţia familiei e văzută simplu, după cum urmează: „...aceasta şi-a pierdut funcţiile publice şi nu mai are decît funcţii private. O parte din sarcinile care îi fuseseră încredinţate au fost preluate, în mod progresiv, de instanţele colective; această socializare a anumitor funcţii nu lasă familiei altă funcţie în afara celei care priveşte dezvoltarea vieţii private. În acest sens putem vorbi de o «privatizare» a familiei..." Autorii sînt mult prea dornici de exhaustivitate pentru a nu îşi scuza şi eventualele lacune, spunînd că acest tip de analiză şi de calificativ nu e fals, dar poate fi insuficient.

După cum reiese din acest studiu, familia cunoaşte o dezinstituţionalizare, un corolar inerent al trecerii de la public la privat: întîietatea socialului pierde din valoare în faţa individualului, căzînd în subsidiar. Din perspectiva strictă a căsătoriei, familia capătă chiar subdiviziunea de... familie informală (!).

Cutuma desuetă (de a te căsători, a te ajuta reciproc, a avea copii, a spori averea şi a o lăsa acestora, de a reuşi în viaţă şi a reuşi tu însuţi astfel) – cutumă cu ciclicitate şi rotunjime de cerc vicios, avea atunci statutul inerent de lege, de condiţie *sine qua non*. Valorile familiei fiind fundamentale în asemenea societăţi, indirect indivizii erau judecaţi în funcţie de succesul familiei lor şi de rolul pe care-l avuseseră în dobîndirea succesului amintit.

Alte modificări enunţate în studiul amintit şi evident în viaţa reală ar fi trecerea de la căsătoria burgheză „aranjată" la cea din dragoste (cu inevitabile excepţii), şi... coabitarea juvenilă (un eufemism căutat, deliberat pentru „concubinaj" în sensul etimologic al cuvîntului); în ceea ce priveşte noţiunea din urmă, sociologii, cu toată toleranţa şi ştiinţificitatea lor, nu se pot abţine să nu contrabalanseze cele două explicaţii, cele două geneze ale coabitării juvenile: „o oportună propedeutică în vederea mariajului" sau o „dezavuare a căsătoriei"? Concluzia ar fi următoarea: „... raportul dintre individ şi familie s-a inversat. Astăzi, cu excepţia maternităţii, familia nu mai e decît reuniunea unor indivizi din care momentan e alcătuită: fiecare individ îşi trăieşte propria-i viaţă privată şi aşteaptă din partea unei familii informale să i-o ocrotească. Are, dimpotrivă, impresia că i-o sufocă? Atunci îşi întoarce faţa de la ea şi caută parteneri mai «eficienţi». Viaţa privată se confunda cu viaţa familială; iată că familia e judecată de acum înainte în funcţie de contribuţia pe care o aduce aceasta la propăşirea vieţilor private individuale...".

Ştiinţific, detaşat, rece, toate aceste lucruri enunţate mai sus sînt perfect valabile, dar perspectiva unui semestru de învăţămînt mă determină să mă hazardez într-o observaţie pertinentă (?), puţin cam sentimentală: familia a devenit o opţiune, o alegere deliberată a indivizilor care luptă mai degrabă pentru salvarea lor ca indivizi decît pentru salvarea unui cuplu. Acest cuplu era odinioară un truism, un adevăr a cărui negare era exclusă, dar care tinde să-şi piardă din caracterul vital, necesar, esenţial.

Cum se face, totuşi, că majoritatea copiilor, într-o lume a adulţilor cu care ar trebui să se sincronizeze, par atinşi de un anacronism general: mutrişoare triste, pe care ţi le explică un diriginte amabil, prin divorţuri, despărţiri sau familii cu probleme conjugale (?), cum se face că toţi aceşti copii sînt reticenţi la această „evoluţie" a valorilor familiei? Mutrişoarele acestea triste te fac să te gîndeşti dacă nu cumva copiii au adevărurile lor (ce nu pot fi calificate drept prejudecăţi – ar fi absurd la vîrsta lor), adevăruri pe care noi le forţăm obstinat să devină altele. Atîta timp cît orice copil are nevoie de o FAMILIE de modă veche, trebuie să mai stăm şi să mai judecăm o dată: oare nu acesta este totuşi adevărul, VALOAREA, FAMILIA (?), pe care totuşi noi am demitizat-o, ca pe orice altceva, am trivializat-o, am postmodernizat-o fără discernămînt?

Indiscutabila, inalienabila FAMILIE...

Şi pornind de la aceste observaţii de bun simţ încep să mă întreb dacă nu cumva tot eşafodul de argumente mai mult sau mai puţin ştiinţifice înşirate de mine anterior nu se dărîmă văzînd o singură mutrişoară tristă, marcată de mizerii domestice pe care le avem doar pentru că odată, demult, s-a creat precedentul, şi ca revers al unei libertăţi individual asumate... sau nu?!

Cu aceeaşi stimă,

Lavinia MIHALACHE

prof. de lb. engleză,

colegiul „Zinca Golescu" – Piteşti

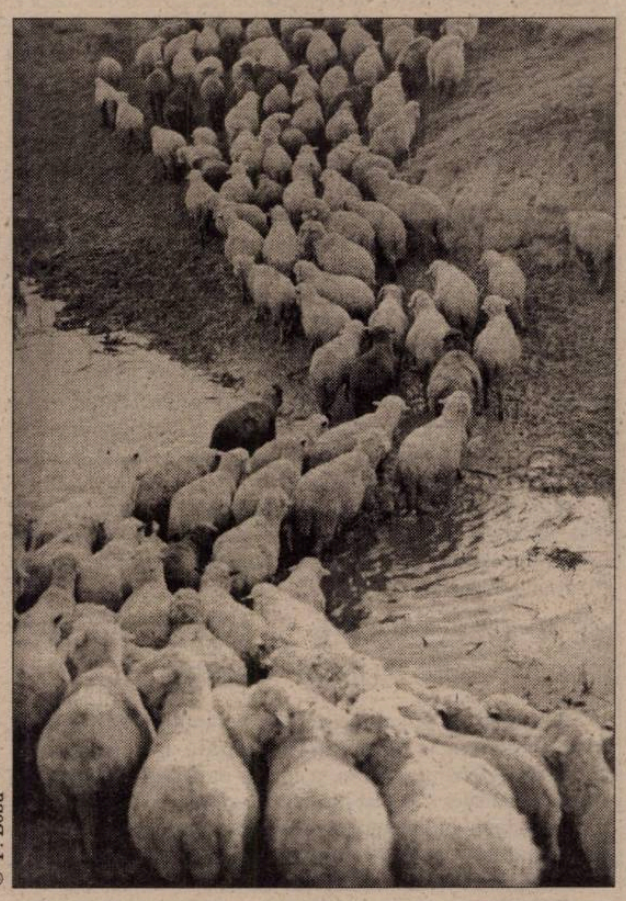

© F. Bobu

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Olga MACHIN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti

● Anul VIII ● Nr. 363 ● 28 ianuarie - 3 februarie 2000 ●

Anul VIII
nr. 364
4-10 februarie 2000
16 pagini 3000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

Naționalismul cel de toate zilele

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Florin ABRAHAM, Bogdan-Petru MALEON, Lucian MÎNDRUŢĂ, Alina MUNGIU-PIPPIDI, Răzvan RĂDULESCU, Mircea TOMA, William TOTOK
– interviu cu H.-R. PATAPIEVICI –

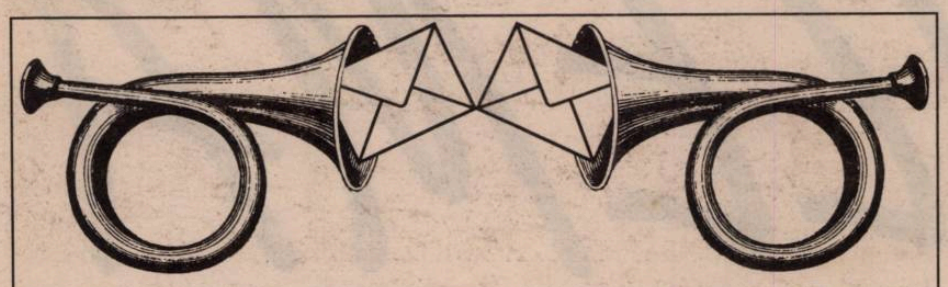

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Polemice

Despre puterea de adecvare a intelectualului

Singurul lucru care m-a determinat să vă scriu a fost surprinderea pe care am avut-o la citirea articolului dlui A. Cioroianu, din nr. 360 al revistei, în care domnia sa (cu un dogmatism greu de explicat, avînd în vedere articolele şi scînteietoarele ieşiri video ale domniei sale) apără cauza dlui Patapievici.

Nu doresc să contrariez pe nici unul dintre cititorii dvs., dar sînt de acord cu respingerea candidaturii dlui H.-R. Patapievici la un post în Colegiul de Studiere a Arhivelor Securităţii şi cred că în acel moment s-a arătat cît se poate de limpede inadecvarea intelectualităţii umaniste la starea societăţii româneşti a ultimului deceniu, proces început o dată cu „fenomenul“ Piaţa Universităţii, cel care a descalificat doctrinele de dreapta în România pentru cel puţin 6 ani.

Aş fi de-a dreptul impertinent dacă aş intra într-o polemică amănunţită cu oameni care-mi sînt superiori în toate capitolele (sînt un simplu absolvent de ASE) aşa că voi încerca să centrez argumentaţia mea pe o unică (şi binecunoscută) definiţie a adevărului, formulată de T. d'Aquino: *Verum est adaequatio rei et intellectus.*

Nu cred (sau nu cunosc) să existe o mai brutală, ostentativă şi iresponsabilă contrazicere a realităţii precum aceea exprimată verbal sau scris de inteligheţia română din ultimii 10 ani şi îmi pare rău că parametrii celei de-a doua pagini nu-mi îngăduie să cuprind aici decît frivolele şi prostesc-ameninţătoarele manifestări din Piaţa Universităţii, zgomotoasele celebrări pro-monarhice (asta într-o ţară în care oamenii au fost educaţi într-o manieră egalitaristă şi învăţaţi că privilegiile pot fi cel mult cîştigate şi nicidecum înnăscute) şi evenimentul cel mai recent şi mai trist, eşecul dlui Patapievici în faţa comisiilor reunite ale Parlamentului României.

Poate că aţi văzut extrasele publicate în presă din discursul ţinut în faţa parlamentarilor de dl Patapievici; cred că dacă vecinul meu, Viorel – muncitor cu categoria a VI-a la fostul IMGB, actualmente „disponibilizat“ şi angajat ca fochist la centrala de bloc – l-ar fi citit, şi-ar fi făcut cruce cu amîndouă mîinile. Să vorbeşti în faţa unor oameni puternici şi pragmatici (animale politice, în esenţă) care cîştigă şi cheltuiesc bani grei pentru ei, pentru familiile şi pentru ţara lor despre athanorul alchimiştilor, în care, poate vă amintiţi, „introducerea şi obţinerea de fecale simbolizează eşecul absolut al proiectului“, ei bine, acest sfidător (prin inadecvare) discurs, urmat de o la fel de sfidătoare plecare înainte de anunţarea rezultatelor votului, demonstrează, în opinia mea, o teribil de periculoasă (nu numai pentru sine) concepţie despre lume, în care orgoliul hipertrofiat se combină de minune cu voluptatea eşecului eroic. O viziune despre lume a unui *looser* romantic (pentru că asta este dl Patapievici) care nu se deosebeşte prea tare de cea a veşnicului persecutat A. Păunescu, sau de cea a exhibiţioniştilor celui mai întunecat negativism, precum O. Paler sau C.T. Popescu şi care este foarte îndepărtată de cea a unei personalităţi de învingător, luminoase şi tonice, de care ar avea atîta nevoie ţara noastră.

Aş vrea să fiu bine înţeles: nu pun sub semnul întrebării calităţile morale sau intelectuale ale dlui Patapievici, dar cred că există două căi majore de abordare a existenţei sociale: asceza sau angajarea. Dacă dl Patapievici a ales prima cale, OK, poate să-şi construiască o cabană la Păltiniş sau în Norvegia şi să lase ca ecourile gîndirii sale să se facă auzite peste vreo două secole; dacă şi-a propus însă să devină om al cetăţii şi să aibă succes acum şi aici, ar fi bine să ia seamă că trăieşte alături de oameni care ating cu cartoanele de bingo moaştele Sfintei Cuvioase Parascheva, care botează caii pe 6 ianuarie şi care cumpără almanahul Scînteia 2000 (editat de un multimiliardar fost căpitan de miliţie) şi că aceşti oameni nu sînt nici mai proşti, nici mai deştepţi, nici mai căpoşi sau mai leneşi decît alţii, că sînt doar speriaţi de moarte şi tînjesc după cineva care să aibă un limbaj cald şi omenesc (fără încruntări pascaliene şi sinceritări sîngeroase) prin care să le facă comprehensibil ceea ce lor li se pare a fi glacialul, impersonalul – şi totodată inevitabilul – sistem capitalist occidental.

Vă întrebaţi de ce au fost acceptaţi A. Pleşu şi M. Dinescu? Păi pentru că ei încarnează tipul de învingător prin aceste locuri, pentru că ei sînt occidentali în esenţă, dar balcanici în aparenţă şi cred că asta e carenţa mare a dlui Patapievici (şi, prin extensie, a întregii intelectualităţi umaniste) şi anume o sănătoasă doză de iezuitism, de preluare a oricăror mijloace necesare pentru împlinirea eficace a unor scopuri nobile, dublată de o (măcar aparentă) renunţare la pretenţii de superioritate (oricum nejustificate: la urma urmei, distanţa dintre un muncitor de la Roman Braşov şi unul de la Volkswagen este similară cu cea dintre cel mai mare scriitor român în viaţă şi G. Grass).

În încheierea greu-publicabilei (bănuiesc) mele scrisori aş vrea să sper că destinatarul (măcar el) indirect al rîndurilor pe care le citiţi, dl Adrian Cioroianu, va atinge toate ţintele sociale la care-l îndreptăţesc inteligenţa, carisma, erudiţia, devotamentul faţă de ţară şi enumerarea calităţilor domniei sale ar putea continua, dar revin la definiţia lui Toma d'Aquino şi vă voi spune doar: puterea de adecvare pe care a demonstrat-o pînă la articolul din 7 ianuarie.

Cristian POPESCU
Calea Victoriei, 97
Bucureşti

N. red.: Abia acum, cînd noul caz Patapievici e pe cale să se rezolve pozitiv, socotim că „greu-publicabila“ dumneavoastră scrisoare îşi merită locul în pagina dilematicilor; textul, după părerea noastră, ţinteşte mult mai departe de caz punînd în discuţie – acut, concis, sincer şi mai ales democratic – întreaga logică a „inteligheţiei“ noastre post-decembriste. Ne-ar bucura dacă va produce un oarecare freamăt... Dl Adrian Cioroianu vă va răspunde în numărul viitor.

Nr. 361: *Catastrofa la români*

Ţara cea de toate zilele

Sîmbătă dimineaţă. Cafea, ţigări, *Dilema*, catastrofa la români. Încerc să-mi imaginez o Românie utopică, în care oamenii, conduşi de un *romanian dream* autentic, trăiesc *la vie en rose*. Revin brusc la realitate. Nu e nici pe departe roz. Mai degrabă ceţos (fumul ţigării se confundă cu situaţia actuală bla-bla...).

Gîndurile îmi zboară: eram în clasa I, recitam poezioare patriotice şi îmi dau seama că istoria se repetă: copiii, pregătiţi de învăţători continuatori ai „unor vremuri apuse“, recită poezii care se abat foarte puţin de la vechea formulă:

„Să fim în muncă şi-n învăţătură
Ai ţării cei mai tineri comunişti,
S-ajungem cu întreaga-ne făptură
Soldaţi şi meşteri, dascăli, tractorişti.“

Nostalgie? *Never!*

Mai aprind o ţigară. Mă gîndesc la vîlva în jurul manualelor alternative de istorie: toată lumea revoltată! „Ce, dom'le, să nu ştie copilu' meu că Ştefan cel Mare ne-a salvat de turci?!“ (dar nu şi de „turcisme“) sau „Gigele, să zici sărut-mîna lu' gen. E. Grigorescu că te cheamă aşa şi nu Hans“ sau...

De acord cu dvs., dragi adepţi ai manualelor gen ceaslov, catastif, papirus, înfocaţi admiratori ai idolilor de mult apuşi. Conştientizez că fără ei nu mai eram poate români, ci germani sau austrieci sau... (paradox! vezi situaţia actuală). Dar totuşi! Să evoc figura lui Vlad Ţepeş pînă nu mai rămîne nimic? Dacă ne-am dezlipi de trecut poate am ajunge şi noi în viitor!

Încă o ţigară – catastrofa la români. Catastrofa la români este: „naţională şi unitară, niciodată evitabilă, inalienabilă etc.“ („Mic dicţionar hermeneutic“, senator Eugen Vasiliu, nr. 361). Domnule senator, hoţia şi prostia nu sînt „rezultatul nefastelor jocuri politice“, ci cauza, căci una e să fii un muncitor prost *(no offence)* şi alta e să fii un politician „stupid“. Hoţia şi prostia se practică „la nivel înalt“ în masă (sau, mă rog...) însă mai cu stil, mai pe ascuns, cu tact şi diplomaţie. Vă asigur, de asemenea, că nimeni nu este mîndru de catastrofele experimentate (mă rog, aţi mai nuanţat fraza cu un neînsemnat „aproape“) şi nici nu le consideră parte a Tezaurului nostru de civilizaţie (vorbiţi din proprie experienţă?).

O rază rătăcită de soare alunecă în bucătărie. Traiască florile, soarele, Ştefan cel Mare şi Eremia Grigorescu!

Vă doresc un an bun şi vă mulţumesc pentru că scrieţi *Dilema*.

Mirela NIŢU
18 ani, elevă
Cart. Mazepa, Bl. LC4/69, Galaţi

P.S. Pînă în mileniul al III-lea mai sînt 352 de zile.

Am înnebunit, oare, cu toţii?

Am început să ne scrîntim cînd am încetat să ne mai mirăm. În schimb, am început să *ne obişnuim*.

Ne-am obişnuit cu gunoaiele Bucureştiului;

ne-am obişnuit cu haitele de cîini;

ne-am obişnuit cu buzunărelile din autobuze şi am învăţat lecţia laşităţii: nu interveniţi căci veţi fi tăiaţi cu lama!;

ne-am obişnuit cu hoţia la toate nivelurile, am devenit blazaţi: toţi sînt o apă şi-un pămînt, toţi fură.

Nu ne mai rămăsese decît să ne lăudăm cu mizeria noastră. Şi mă tem că sîntem pe drumul cel bun.

Un reportaj de la PRO TV, în ştirile din 13 ianuarie, m-a făcut să cred că trăim într-o ţară de nebuni.

D-şoara Esca, atît de curăţică, de dichisită întotdeauna, impecabil pieptănată, cu o dicţie perfectă, ne-a adus în faţa ochilor un caz de disciplină pilduitoare pentru noi toţi. Nu mai ţin minte în ce localitate, din nordul ţării dacă nu mă înşel, căutători în pubele, deci oameni care n-au nici un fel de mijloace de trai, de vîrste diferite, stau cuminţi la rînd ca să apuce să scotocească gunoaiele. Nu se bat, nu se ceartă, nu se îmbrîncesc, ne spune distinsa domnişoară, îşi ia fiecare ce doreşte şi lasă locul altora. Exemplar!

Şi ca să nu credem că e o opinie singulară, reporterul (cine-o fi, Doamne?) a luat şi cîteva declaraţii vecinilor, cei ce umplu pubelele cu resturi menajere. Într-adevăr, şi ei confirmă buna-creştere, buna cuviinţă a amărîţilor, disciplina exemplară a „cozii“.

Pînă în ultima clipă am crezut că e un artificiu, o „găselniţă“ gazetărească şi că, la sfîrşit, cineva va începe să urle, să înjure, să plîngă, iar d-şoara Esca să se ia cu mîinile de cap stricîndu-şi pieptănătura impecabilă.

Nu s-a întîmplat nimic de acest fel. Monstruosul a intrat la noi în firesc. Ne şi lăudăm cu el.

Mă duc să citesc reportajele lui Bogza...

R. SIMIONESCU
Bucureşti

Nr. 360: *Familia şi valorile ei*

Tàntile

Risipite prin unghere de lume, ale mele erau prea bătrîne pentru a nu fi subversive. Tinerele revoltate ale „anilor nebuni“. Pensionul fusese spulberat în mod magic. Făcuseră căsătorii aproape libertine. Şi călătorii de vis. Aveau nume exotice şi rujuri pe măsură. Poşete mici, pudriere delicate. Erau expresia vie a florilor presate în jurnalele de tinereţe. Pianul amuţise. În cuier, un „troacar“ misterios de elegant, şoca prin linie şi nuanţă.

La ele acasă, din pod în pivniţă, „aveam voie“. Scormoneam ilustrate vechi, corsete, bijuterii, cărţi, mănuşi lungi, rochii, pălării cu voal, „Dimineaţa Copiilor“, „Trup şi Suflet“.

Fumau „pe ascuns“. Chiar dacă cei care definiseră ascunsul nu mai erau de mult. Bărbaţi supli – lornion şi mustaţă – zîmbeau protector din fotografiile sepia. Niciodată amestecaţi cu bibelouri, servicii fine sau dantele.

Evantaiul, parfumul, balansoarul. Anotimpurile nedefinite, lumina filtrată, albumele de familie. Dulceaţa de nuci verzi, mereu cîte „ceva bun“, aroma insinuantă a cafelei.

De cîte ori deschid cutia cu pantofii „Ibsen“ – piele de şarpe încolăcind piele – ai bunicii, miroase, foarte feminin, a ele.

Alina IORDACHE
Str. Mihai Viteazu 6
Rîşnov

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **A doua şansă**
- **Vulgaritatea**
- **Cercetarea**
- **Loialitatea**

Maimuţa Prometeu

Am fost în China nouă, titlul unei cărţi publicate de G. Călinescu în 1955, îţi vine, român fiind, aproape reflex în minte la lectura unui studiu despre călătoriile intelectualilor francezi în „ţările viitorului luminos", URSS, Cuba şi China, cum este cel recent publicat sub semnătura unui profesor de ştiinţe politice, François Hourmant, la editura pariziană Aubier (*Au pays de l'avenir radieux*). Analizînd relatările de călătorie publicate de intelectualii francezi după voiajele făcute în trei locuri „sacre" ale comunismului – URSS-ul lui Stalin, Cuba lui Castro şi China lui Mao din perioada „revoluţiei culturale", autorul constată mai întîi lipsa de inocenţă a acestor deplasări, caracterul lor programat. Călătoriile sînt făcute cu intenţia de a fi descrise. Încă înainte ca voiajul să înceapă, turistul ideologic ştie că are o sarcină, o îndatorire, o datorie chiar: să scrie, să mărturisească, să devină un martor, cel puţin un martor!, de nu, mai degrabă, un agent şi un garant al adevărului. De aceea toate relatările de călătorie în ţările comuniste încep prin stabilirea unui statut excepţional: autorul e un ales, mai bine zis un chemat, el pătrunde în inima utopiei realizate, vede bine, înţelege tot, absolut tot, chiar dacă e vorba doar de cîteva zile, iar la întoarcere, jură el, descrie adevărul şi numai adevărul. Spaţii închise, la limita inaccesibilului uneori, paradisurile roşii sînt, încă înainte de a fi vizitate, o altă lume, o lume a visului împlinit. Şi aşa şi este descrisă călătoria, în tonul unor revelaţii în cascadă despre neverosimila, dar atît de reala, văzută cu ochii, parcursă cu picioarul, deci foarte concretă, lume a viitorului luminos devenit prezent. Fascinaţi, drogaţi parcă de propriile viziuni, intelectualii francezi pleacă în aceste voiajuri într-o stare de entuziasm pe care contactele directe nu fac decît să o confirme şi să o amplifice. Este cazul lui Romain Rolland, Henri Barbusse, Jean-Paul Sartre pentru URSS, este cazul aceluiaşi Sartre pentru Cuba lui Castro, este cazul lui Roland Barthes, Philippe Sollers şi Julia Kristeva (aceasta din urmă originară dintr-o ţară comunistă!) pentru China „revoluţiei culturale". Alţii, nu mulţi, între ei franco-românul Panait Istrati şi André Gide, au însă revelaţia imensei puneri în scenă, a „teatrocraţiei" dominante, a specializării în construcţia de ficţiuni. În Uniunea Sovietică se pusese la punct, sub controlul KGB, un fel de agenţie oficială de seducţie, atragere, preluare şi prelucrare a invitaţilor. O industrie a fermecării, a luării minţilor, care a făcut nu puţine victime. Dacă Istrati, unul dintre pionierii dezamăgirii şi ai rupturii, descrie în *Spovedania unui învins* chiar itinerariul acestei descoperiri a dublei feţe a lumii sovietice, André Gide revine, cu o retuşare, asupra celor dintîi impresii. După ce publicase o carte intitulată *Întoarcere din URSS*, el publică o a doua, *Retuş la întoarcere*. Amîndoi, şi Istrati şi Gide, vor fi acoperiţi de insulte, de injurii, de calomnii. De fapt, şi acesta e unul dintre capitolele cele mai pătrunzătoare ale cărţii lui François Hourmant, toţi cei care nu fac nici o economie de laude cînd scriu despre URSS-ul lui Stalin, despre Cuba lui Castro sau despre China lui Mao au sentimentul că au contractat o datorie. Vizitele lor, generozitatea de care dau dovadă gazdele, în ciuda precarităţii generale, îi obligă să se arate elogioşi. Călători în lumea simulacrului, ei vor produce simulacre de relatări. Douăzeci de ani după ce-şi descrisese în termeni superlativi impresiile de călătorie în URSS, Jean-Paul Sartre va face această mărturisire: „După prima mea călătorie în URSS am mînţit. Cînd eşti invitat undeva, nu poţi să acoperi gazdele de rahat de îndată ce-ai ajuns acasă". Da, dar nimeni nu te obligă să scrii! Sau...?!

Am început amintind cartea lui G. Călinescu. Nu era un intelectual din lumea liberă, putîndu-se duce oriunde şi oricînd, călător de bunăvoie în China comunistă; G. Călinescu fusese trimis, făcuse parte, după toate probabilităţile, dintr-o delegaţie oficială. Ar fi putut să refuze? Probabil, dar aici intrăm în labirinturile procesului de intenţie. Rămîne cartea. În ciuda titlului, *Am fost în China nouă* e, în proporţie de peste 95%, un rezumat erudit despre cultura chineză, în stilul *Impresiilor despre literatura spaniolă*, ceva mai obosit însă, fără nici o legătură cu actualitatea *Chinei noi*. Printre puţinele pagini de descriere directă a realităţii chineze imediate, unele în doi peri, altele placid convenţionale, există şi cîteva note despre un spectacol de operă realizat pe baza prelucrării „în spirit nou", cerut de autorităţile comuniste, a unui roman din secolul al XIX-lea. Şi iată ce scria G. Călinescu: „Romanul simbolizează în maimuţa Sun-U-Kun neliniştitul suflet omenesc, care, în dorinţa de a stăpîni puterile naturii, se încumetă a se război cu Cerul. Maimuţa e un fel de Prometeu".

Nu avem cum şti dacă G. Călinescu a scris ori nu aceste rînduri cu intenţie ironică. Dar proiectarea lui Prometeu într-o maimuţă poate fi o excelentă metaforă pentru grotescul inevitabil al înscenărilor comuniste. Să faci din Prometeu o maimuţă...

Mircea IORGULESCU

Europa

Salut, europenilor! – le zise preşedintele bulgar concetăţilor săi.

Eurosalut! – le strigă din uşă, mai sintetic, un profesor român studenţilor săi.

Eurobingo! – răspunseră cu toţii în cor.

Drept care, bulgarii ne-o luară iarăşi înainte şi înfiinţară *partidul eurostînga*.

Prevăzători, românii s-au pus pe fabricat:

europirina

şi *eurosept*

ba chiar şi *eurovitamine*

la uzinele *Eurofarm*;

un întreprinzător oltean a deschis crîşma *La europeanu*

iar un altul *S.C. Euromezeluri S.R.L.*

Pe Internet îmi vine de la un fost student aflat prin Europa o colecţie de afişe şi anunţuri culese din spaţiul european. Unul sună astfel: *Club privat. Exclusiv pentru membri şi nemembri.*

Euro pa!

Să cînte muzica!...

Vintilă MIHĂILESCU

Alţi excluşi, alţi cîştigători

Forurile lărgite de conducere ale partidelor româneşti sînt evenimente sub semnul imprevizibilului. La congresele sau conferinţele respective, sigur se întîmplă să fie debarcat cineva, să fie scos de la naftalină un program nou şi bineînţeles extraordinar, de parcă le-ar fi aplicat pe celelalte, sau cineva pleacă, aparent de bună voie, acuzînd partidul că a trădat diverse sfinte idealuri.

La fel s-a întîmplat şi la recenta Delegaţie Permanentă a PNŢCD, unde se pare că s-a împămîntenit tradiţia să-şi mai ia zborul cîte o aripă. După Ciorbea, dorul de văzduh l-a cuprins pe Radu Vasile.

Istoria este mult mai veche. Lupta dintre diferitele grupări a început imediat după moartea lui Corneliu Coposu. De atunci, capii ierarhiei se luptă pentru succesiunea actualului preşedinte al partidului. Venirea neaşteptată a lui Victor Ciorbea în fruntea Guvernului a fost şi o soluţie a celor nemulţumiţi de nominalizarea lui Radu Vasile pentru respectiva demnitate în timpul campaniei electorale.

Treptat, cele două grupări şi-au definitivat contururile. Presa şi analiştii s-au grăbit să le împartă pe criterii ideologice în reformişti şi talibani. În plan real este vorba doar despre amiciţii politice după care s-a trasat şi harta relaţiilor de putere din partid.

Este, sau a fost, o luptă între excluşii şi cîştigătorii guvernării Ciorbea şi excluşii şi cîştigătorii guvernării Radu Vasile. Victor Ciorbea s-a făcut purtătorul de cuvînt momentan al grupării ce ocupa funcţii în guvernul condus de el: Ciumara, Opriş, Spineanu. Radu Vasile nu i-a mai cooptat în Executiv şi a început să piardă bătăliile. Prima şi cea mai importantă a fost pierderea funcţiei de secretar general. Iniţial a ocupat-o Dudu Ionescu şi, probabil pentru că acesta manifesta ambiţii proprii, postul a fost încredinţat lui Virgil Petrescu, omul lui Remus Opriş.

Gruparea „Opriş„ a cîştigat toate bătăliile în timp ce fidelii lui Radu Vasile au ajuns şefi în diverse funcţii administrative şi au uitat de partid. Excepţia este Sorin Lepşa, care şi-a menţinut poziţia la Braşov, iar acum se vede rezultatul: această filială este prima şi singura deocamdată care a trecut masiv la partidul nou înfiinţat.

Dealtfel, scandalurile de care a fost afectat recent PNŢCD pot fi explicate tot prin lupta internă. Prin primarul sectorului patru, de ale cărui afaceri se ştia de multă vreme, a fost decapitată o întreagă grupare care susţinuse pe cine nu trebuia. Nu vreau să spun că primarul respectiv nu trebuia sancţionat, ci numai afirm că aceasta este starea de lucruri generalizată în politica românească şi sînt învinşi doar cei care supără pe cine nu trebuie. Fără să mai vorbim că recomandarea ţărăniştilor către justiţie în vederea anchetării primarului este un afront la adresa doamnei legate la ochi care nu are nevoie de aprobarea nimănui pentru a face dreptate.

Cazul subprefectului de Dolj este şi mai elocvent. Este clar că oamenii de bine din propriul partid i-au înregistrat convorbirea care dovedea luarea de mită (nimeni nu s-a întrebat cum a fost făcută înregistrarea) şi au trimis-o mai departe pe linie ierarhică; a ajuns în presă la momentul potrivit, ca să poată fi decapitată o filială susţinătoare a lui Radu Vasile.

© F. Bobu

Procesul lent de erodare a poziţiei acestuia a culminat cu excluderea din partid, moment bine calculat pentru a-i pune pe susţinătorii săi în situaţia de a alege între fidelitatea între fostul secretar-general care îi avansase şi beneficiile rămînerii în partid; totodată, s-a împiedicat accesul la acest congres al acelora care ar fi putut crea probleme.

Sigur pe poziţia sa, Remus Opriş a declarat în stil de om forte, deja instalat: „trebuie să eliminăm centrele alternative de putere din partid". Rezultatele alegerilor recente pentru conducerea partidului arată clar că el este marele cîştigător. Funcţia de prim-vice-preşedinte, care a revenit, surprinzător, lui Ioan Mureşan este mai puţin importantă decît cea de secretar-general. Acesta controlează cadrele partidului şi are posibilitatea de a-şi crea reţele de obedienţă care să-i asigure controlul asupra partidului. Succesorul este rareori cel care iese în faţă, ci de obicei cel care controlează partidul. Teoreticienii au observat de multă vreme acest lucru, iar Stalin şi Ceauşescu, persoane considerate şterse şi anti-charismă, au demonstrat-o cu prisosinţă.

Deocamdată, Opriş a scăpat definitiv de Vasile, susţinătorii acestuia care nu au plecat, ca deputatul Ionuţ Gherasim, vor fi marginali, iar un nou competitor trebuie să aibă aceeaşi răbdare şi acelaşi machiavelism pentru a disloca structura pe care şi-o pune acum la punct noul secretar-general. Dar Dudu Ionescu este destul de tînăr, are răbdare şi nici nu excelează prin carismă. Totul este să mai aibă pe ce să se mai bată.

Cristian GHINEA

Statul de drept

Pragmatismul nostru

De n-o fi venit deja, atunci negreşit, foarte curînd, vine peste noi campania electorală. Campania electorală, ştie tot românul, înseamnă promisiuni. Campania electorală, ştie tot analistul, nu are nimic de-a face cu morala. Mai mult, politica însăşi, a cărei formă apoteotică de existenţă este campania electorală, n-are nimic de-a face cu morala. De ce? Simplu: pentru că obiectul de lucru al politicianului nu are nimic moral în el. Un reputat specialist în politica americană, George F. Kennan, scria că „interesele comunităţii naţionale, de care conducerea trebuie să se ocupe, sînt, în esenţă, cele ale siguranţei militare, integrităţii vieţii sale politice şi bunăstării poporului. *Aceste necesităţi nu au nici o calitate morală*. (s.m.)". În acest context, sînt sigur că cel mai folosit cuvînt în campania electorală va fi cuvîntul *pragmatic*.

Acest tip de abordare este, spuneam, tot mai prezent în peisajul dîmboviţean. Fără să fim în stare să impregnăm cu pragmatism acţiunea noastră economică, am devenit, foarte uşor, pragmatici în politică. Pragmatismul la Bucureşti arată, însă, cu totul altfel decît la Washington, Londra ori Berlin. Îmi vine în minte o secvenţă dintr-un talk-show de acum mai bine de doi ani, veritabil exemplu pentru pragmatismul nostru.

Un gazetar, îngîndurat şi necruţător, comenta o conferinţă de presă pe care preşedintele Constantinescu tocmai o susţinuse cu prilejul trecerii a 200 de zile de guvernare Ciorbea. Ne amintim, în campania electorală, candidatul Emil Constantinescu şi CDR se „angajaseră" într-un contract cu România (!), al cărui termen era 200 de zile de la cîştigarea alegerilor, să îndeplinească unele promisiuni. Atunci, preşedintele convocase întreaga presă pentru a spune ce s-a îndeplinit şi ce nu din acel faimos contract. Gazetarul nostru, sumbru, a conchis că nu se făcuse nimic şi, apoi, scîrbit, a afirmat că preşedintele Constantinescu făcea mai bine dacă tăcea; oricum nu crede nimeni în promisiunile făcute în campania electorală, aşa că oricum nu se aştepta nimeni ca aceste promisiuni să fie respectate. M-a uluit atunci largheţea raţionamentului acestui personaj cunoscut drept un veritabil iacobin. Eu, unul, mărturisesc asta cu riscul de a părea caraghios, am crezut în contractul propus în campania electorală. Gazetarul, mai informat şi mai lucid, nu a crezut. Care dintre noi a greşit?

La prima vedere, evident, eu am fost cel păcălit, pentru că realitatea de după 200 de zile de la cîştigarea alegerilor nu avea nici o legătură cu cea promisă în contract. Gazetarul (deh! de-aia-i gazetar) ştia mai bine.

Totuşi, nu cred că am greşit crezînd în promisiunile campaniei electorale, chiar dacă ele nu s-au împlinit. Gazetarul, aproape de mizantropie, nu crede în ceea ce spun candidaţii că au de gînd să facă. Eu, mai aproape de credulitate, cred că cei care intră în cursă chiar vor să facă ceea ce spun. Gazetarul nu poate, astfel, să aibă acces la criteriul principal pe care electorul îl are la îndemînă cînd se apropie de urnă – programul electoral al candidaţilor. Dacă nu crezi în programele candidaţilor, atunci cum îi alegi? Iată, deci, că sînt avantajat faţă de gazetar pentru că eu mă comport ca un alegător normal iar el, poate pentru că ştie prea multe, nu. Pragmatismul lui, şi al celor mai mulţi dintre „inteligenţi", este, de fapt, scepticism. O primă lămurire se impune: diferenţa fundamentală între scepticism şi pragmatism este că scepticismul te blochează în neîncredere, în vreme ce pragmatismul presupune, mai ales, acţiune.

Tot la noi, la Bucureşti, sînt oameni care înţeleg că pragmatismul este direct imoralitate. Poţi face orice, ba chiar este indicat să faci orice, ca să-ţi atingi scopul. Acest machiavelism afişat cu emfază (căci, am uitat să vă spun, la Bucureşti pragmatismul este la modă) trece drept calitate în ochii înceţoşaţi ai multor concetăţeni. E pragmatic, de pildă, cel care păcăleşte, abil, fiscul. La fel, e pragmatic cel care sponsorizează campaniile electorale ale tuturor candidaţilor, că nu se ştie niciodată... Şi cel care mituieşte este pragmatic, pentru că înţelege bine cum stau lucrurile. Iar cel care primeşte mită este, la rîndu-i, pragmatic pentru că, ştie tot bucureşteanul, în Occident „comisionul" (aici se face, şugubăţ, cu ochiul şi se freacă încetişor degetul mare de arătător) este sfînt. Şi ce om e mai pragmatic decît occidentalul?

Dar să nu anticipăm, vom avea atîtea de vorbit despre campaniile electorale ale acestui an.

Sever VOINESCU

S A T U L

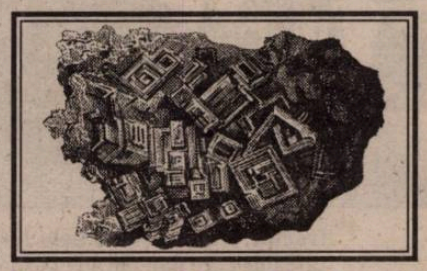

G L O B A L

Sfîrşitul hîrtiei?

În suplimentul *Economist 2000*, editat de cunoscuta revistă britanică, Bill Gates semnează un articol în care anunţă cît se poate de solemn „sfîrşitul hîrtiei". Mai bine zis, al unei întregi epoci istorice legate de folosirea acestui suport pentru conservarea şi transmiterea ştiinţei, culturii şi a informaţiei. Peste un deceniu, prevede Bill Gates, „vînzările de cărţi electronice le vor echivala pe cele ale cărţilor de hîrtie". Nu este prima dată cînd se face o astfel de prezicere; disputa datează de aproape un deceniu, de cînd Internetul şi CD-ROM-ul au devenit accesibile unui public tot mai larg. Enciclopediile şi dicţionarele pe suport electronic au ajuns, de altfel, un succes real, datorită preţului mult mai mic decît echivalentele lor tradiţionale şi, nu în ultimul rînd, al spaţiului mult mai redus pe care îl ocupă. Bill Gates anunţă însă încă un pas în revoluţia tehnologică: „cartea electronică", adică un dispozitiv de mărimea unei cărţi obişnuite, în care se pot încărca mii de pagini de text şi imagini şi pe al cărui ecran vom citi romane, eseuri sau orice alt tip de texte lungi. Problemele tehnologice care împiedicau pînă acum răspîndirea acestor dispozitive sînt pe cale de a fi rezolvate: definiţia şi rezoluţia ecranului nu ne vor mai obosi ochii (precum monitorul computerului), iar dimensiunile vor fi foarte reduse. „De ce ar trebui să preferăm o carte electronică uneia tradiţionale?", se întreabă Bill Gates, şi răspunde: „Cartea soseşte imediat de la librăria în reţea şi se pot înmagazina sute de titluri într-un aparat mic cît o carte de buzunar. Titlurile nu se epuizează niciodată, iar sunetul sincronizat cu textul permite continuarea lecturii şi în situaţii altminteri imposibile, de exemplu la volan. Va fi revoluţionat şi modul de a citi. În timp ce cărţile pe hîrtie sînt entităţi independente, cărţile electronice pot fi conectate la hipertexte, la bănci de date şi la *site*-uri *web*. Astfel fiecare cititor va fi liber să utilizeze conexiunile, imaginile şi sunetele într-un mod diferit. Cărţile electronice vor revoluţiona şi activitatea editorială. Costurile editării vor scădea, datorită economiei de materiale, de timp de lucru şi de distribuţie. Milioane de copaci vor fi salvaţi şi chiar şi autorul cel mai obscur va fi în măsură să-şi publice o carte. Preţul cu amănuntul se va prăbuşi, vînzările vor exploda. Astăzi pare greu de imaginat, dar una dintre contribuţiile majore ale cărţii electronice ar putea fi o îmbunătăţire a alfabetizării şi a instrucţiei în ţările mai puţin dezvoltate, unde astăzi oamenii nu-şi pot permite să cumpere cărţi şi rar au acces la o bibliotecă. Dar, în cîţiva ani, va fi posibilă construirea de biblioteci publice «virtuale» care vor avea acelaşi conţinut ca şi marile Biblioteci Naţionale".

Optimismul lui Bill Gates n-a scăpat nesancţionat. Un important economist italian, Mario Deaglio, aminteşte cu oarecare ironie, în ziarul *La Stampa* din 10 ianuarie, cum patronul de la Microsoft a mai prezis, acum cîţiva ani, că băncile sînt de-acum „dinozauri pe cale de dispariţie" şi că manevrarea banilor se va face exclusiv „virtual"; or, deocamdată, n-a fost confirmat. Nici convingerea sa (exprimată într-un articol cu cîteva zile înainte de conferinţa Organizaţiei Mondiale a Comerţului) că reuniunea de la Seattle va stabili noi reguli pentru comerţul mondial, inaugurînd o epocă de prosperitate pentru lumea întreagă, nu s-a dovedit întemeiată: conferinţa s-a sfîrşit într-o neînţelegere deplină. Aşa încît, speră Mario Deaglio, Bill Gates se va dovedi şi de această dată un profet mincinos: „O carte e mai uşor de mînuit decît un computer... Efectele dăunătoare pentru ochi sînt mai mari în cazul ecranului decît în cel al unei lecturi normale pe hîrtie, iar hîrtia rezistă cel puţin un secol, pe cînd un *floppy disk* se demagnetizează după doi ani. Argumentul principal este însă că, încă de la începuturile sale, hîrtia tipărită a stimulat gîndirea, în timp ce suporturile electronice au folosit mai ales pentru stocarea de informaţii. O carte entuziasmează şi emoţionează, un computer este un animal rece ale cărui produse se folosesc şi se aruncă. N-am vrea ca acea cultură care îi place lui Bill Gates să fie una de tipul «foloseşte şi aruncă», adică o cultură care nu supravieţuieşte în timp".

Între emoţia cărturarilor sau a cititorilor pasionaţi la atingerea unui volum şi optimismul tehnologic al noilor seniori ai informaţiei, viitorul nu foarte îndepărtat va alege. Probabil că dilema va fi „rezolvată" pe criterii în primul rînd economice, cu sau fără acordurile armonioase ale mai-marilor Comerţului Mondial. Piaţa emoţiilor va fi din ce în ce mai restrînsă.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

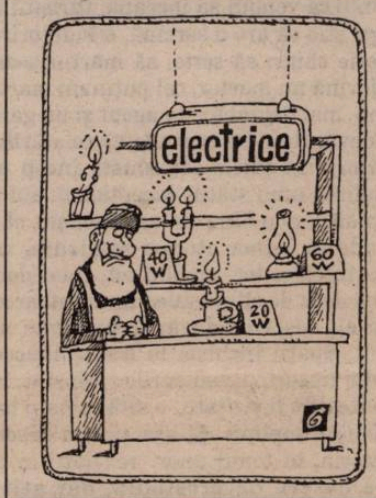

Desen de Ion BARBU

Economie

În 2000 – o piaţă valutară calmă

Să socotim. La 1 ianuarie 1999, în rezerva de valute a Băncii Naţionale se aflau 1,3 miliarde de dolari. La 1 ianuarie 2000, rezerva crescuse cu 200 de milioane de dolari. Total: 1,5 miliarde de dolari, după ce, în cursul anului 1999, a fost achitat un serviciu al datoriei externe de 2,3 miliarde de dolari. La mijloc nu e nici o alchimie, ci o performanţă a BNR pe piaţa valutară.

Dacă la începutul anului 1997, rezerva valutară de la Banca Naţională a României nu depăşea 750 milioane dolari, la sfîrşitul lui '97 BNR deţinea rezerve de valute care însumau 2,6 milioane dolari, plus un stoc de aur de circa 1 miliard de dolari. România ajunsese încă din 1997 la cel mai înalt nivel de după război al rezervei valutare, fapt ce-i conferea un suport puternic de credibilitate internaţională. Un succes important l-a constituit şi faptul că partea cea mai mare a rezervei valutare nu s-a realizat prin împrumuturi externe, ci prin cumpărări succesive de pe piaţa valutară internă. Atît în 1997, cît şi în 1998 şi în 1999.

Un rol important în această privinţă l-a avut şi stabilizarea cursului monedei naţionale pe piaţa valutară. Acest succes a fost obţinut în condiţiile liberalizării depline a pieţei valutare şi a cursului de schimb. În acelaşi timp, s-a asigurat funcţionarea normală a pieţei valutare prin intensificarea concurenţei între bănci.

Politica monetară, supusă şi ea unor restructurări substanţiale, a evoluat în condiţii noi, specifice economiei de piaţă. Au fost liberalizate dobînzile, s-a renunţat la subvenţionarea mascată a economiei prin credite bancare direcţionate, cu costuri sub nivelul pieţei, a încetat amestecul puterii legislative şi al puterii executive în activitatea de emisiune monetară.

În 1999, a fost resimţită îmbunătăţirea balanţei de plăţi externe. Deficitul contului curent s-a micşorat faţă de 1998. Important, în acest sens, este faptul că, fără o scădere a exporturilor, importurile s-au situat sub nivelul anului precedent.

Fără îndoială că Banca Naţională a întîmpinat multe dificultăţi. De nenumărate ori s-a trezit cu un surplus de lei pe piaţă. Nu din cauză că „ar fi fost tipăriţi prea mulţi bani", cum s-a spus adeseori. Cauza a fost alta, nu banii au fost în exces, ci puterea economiei reale de a-i atrage, pentru a-i folosi în afaceri şi investiţii, a fost prea mică. Aşa că Banca Naţională a fost nevoită şi este nevoită să pună în funcţiune propriul său aspirator. Pentru a realiza echilibrul banimărfuri. Teoria, în această privinţă, e limpede: se împuţinează munca, trebuie să se împuţineze şi banii. Altfel, fiecare leu în plus se duce... în preţuri.

Lupta pentru normalizarea masei monetare s-a desfăşurat în condiţiile unei inflaţii galopante şi în '97, şi în '98 şi în '99. Preţurile cătărătoare au continuat să deprecieze leii. Pe piaţa valutară, cursul a început să alerge mai repede decît inflaţia. Multe economii au fost grabnic transformate în valută forte. Dolarul, scumpindu-se, a produs inflaţie şi a făcut leul mai slab. Băncile au observat, nu fără îngrijorare, că, pe de o parte, scădeau depunerile în lei, iar, pe de altă parte, se înteţea goana după dolari. Cei care, cîndva, au schimbat dolarii şi au luat lei, acum procedau invers. Situaţia s-a complicat şi mai mult în urma unor speculaţii valutare pe piaţa interbancară.

Desigur, luate ca fapte economice, aceste speculaţii nu aveau de ce să sperie. Dimpotrivă, ele puteau fi semne bune: dovedeau că băncile căpătaseră autonomie, că piaţa era deja în stare să fabrice anticorpi pentru a se apăra de toxinele ce pot fi produse de banii care dorm, grăbind punerea lor în circulaţie: în acelaşi timp, ofereau garanţia că măcar pe un segment al ansamblului pe care îl numim tranziţie către economia de piaţă funcţiona bine legea cererii şi ofertei. Dar orice pas înainte are un preţ, a avut un preţ şi liberalizarea cursului de schimb.

Nervozitatea pieţei a fost vremelnică. După cîteva şocuri, cursa leu-dolar s-a calmat. Acum, în anul 2000, avem şansa să vedem cum piaţa se echilibrează iar deprecierea leului intră într-o zonă calmă.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Un secol de ştiri devenite istorie

A trecut o lună din anul magic 2000 şi avem toate motivele să ne declarăm, senini, nemulţumirea. Prea mare liniște, nu? În *Times Square*, în inima Americii, de Anul Nou a fost bucurie şi pace, în ciuda ameninţărilor *bombate* (în teroriştii religioşi nu poţi avea, se vede, încredere; unde sînt vremurile în care *Brigăzile Roşii* şi atee aruncau în aer tot ce promiteau, plus ceva pe deasupra?). Virusul Y2K, de unde trebuia să ne readucă în epoca de piatră, a fost un bluf (pe 1 ianuarie a.c., spre seară, cînd am aprins computerul şi am văzut că-mi afişa data de *4 ianuarie 1980* am crezut, preţ de un tremur, că Armaggedonul e ascuns sub tasta *Enter*; aiureli: i-am reglat data şi asta a fost tot). În lume, nici aeroporturile nu au fost date peste cap şi nici sistemul bancar n-a intrat în haos. *La intern*, anul 2000 trebuia să înceapă cu un cutremur de PăMînT şi a început, banal, cu un cutremur de PNŢ (ca politolog, Hâncu ar fi avut mai mare succes).

Ceva tot a adus anul nou umanităţii: clasamente. În febra schimbării cifrei, dintr-o dată am avut timp de bilanţuri: cea mai bună carte a secolului, cel mai bun film, cel mai bun fotbalist (întrebaţi-l pe dl. Cosaşu!), cea mai bună marcă de orez (asta în Japonia; participau numai mărci dispărute!), cea mai antipatică femeie a ţării (asta în Suedia; putea fi şi în viaţă femeia, din păcate...) etc.

Asupra unui clasament mă opresc aici: clasamentul *Cele mai importante 100 de ştiri ale secolului* a fost întocmit, în Statele Unite, de către 67 de istorici şi ziarişti – sub egida lui *Newseum*, un muzeu al jurnalismului din Arlington, Virginia. Singura condiţie pusă era aceea ca ştirea respectivă să fi devenit, ulterior, capitol (sau măcar paragraf...) de istorie. Ce a ieşit: locul 100: (1964) Federaţia medicilor americani avertizează asupra riscurilor la care se supun fumătorii; 98: (1986) explozia de la Cernobîl face peste 7000 de victime; 97: (1975) Bill Gates şi amicul său din liceu Paul Allen înfiinţează *Microsoft Corp.*; 95: (1978) se naşte cu bine Louise Brown, primul copil conceput în eprubetă; 89: (1927) *baseball*-istul Babe Ruth înscrie, într-un singur sezon, 60 de puncte (*home runs*), un record care va rezista 34 de ani; 86: (1900) Sigmund Freud publică *Interpretarea viselor*, cartea de pe căpătîiul oricărei canapele de psihiatru; 82: (1963) Betty Friedan publică *The Feminine Mystique*, cartea de la căpătîiul oricărei feministe; 79: (1997) clonarea oiţei Daisy în Marea Britanie; 75: (1928) aberaţiile economice ale lui Stalin „clonează" o foamete cu 28 de milioane de victime; 71: (1920) Gandhi preia conducerea mişcării nonviolente pentru independenţa Indiei; 60: (1961) primul om în spaţiu, Iuri Gagarin; 58: (1964) după o apariţie în „Ed Sullivan Show", *Beatles*-ii cuceresc America; 52: (1901) Marconi transmite primul semnal radio peste Atlantic; 50: (1963) discursul *I have a dream* al lui Martin Luther King; 46: (1909) inventarea plasticului; 36: (1912) scufundarea „vasului de nescufundat" *Titanic*; 35: (1962) criza *cubană* a rachetelor; 29: (1949) ia naştere, sub conducerea lui Mao, China populară; 27: (1989) căderea Zidului Berlinului; 25: (1981) identificarea unei boli pe nume SIDA; 19: (1905) Einstein prezintă teoria restrînsă a relativităţii; 16: (1917) revoluţia rusă; 14: (1974) preşedintele Nixon demisionează, forţat de scanalul Watergate; 13: (1991) demisia lui Gorbaciov, forţat de dizolvarea URSS (sau invers); 12: (1953) descoperirea structurii ADN-ului; 10: (1929) începe *marea criză* economică; 6: (1963) JFK este asasinat la Dallas; 4: (1903) zborul cu un avion autopropulsat al fraţilor Wright; 3: (1941) japonezii atacă Pearl Harbour; 2: (1969) Neil Armstrong face un pas mic, dar îl face pe Lună; 1: (1945) bombele atomice lovesc Hiroshima şi Nagasaki.

Mie îmi plac clasamentele; în primul rînd, pentru darul pe care-l au de a vorbi mai puţin despre subiectele ierarhizate şi mai mult – mult mai mult – despre cei ce întocmesc ierarhia. În fond, la fel este şi cu istoria: spune mai puţin despre *ceea ce a fost* şi mai mult despre *cei ce spun* că a fost ceea ce a fost.

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

Teama de teamă

Demonstraţiile antiamericane spectaculoase, cu automobile răsturnate şi cu drapele incendiate, nu erau doar rezultatul banilor cheltuiţi de propaganda comunistă. Ele au fost şi sînt expresia unui resentiment popular real, bine instrumentalizat de diferite interese, în primul rînd economice. În perspectiva ameninţării din timpul războiului rece, aliaţii mai puţin puternici acceptau, de bine de rău, deciziile marii puteri, garantă a securităţii.

Într-o lume unipolară, manifestările de forţă sînt percepute ca o expresie a aroganţei. Şi nu rareori, asta şi sînt. În urmă cu două săptămîni, senatorul Jesse Helms, preşedintele Comitetului pentru relaţii externe din Senatul american, într-un discurs ţinut la Consiliul de securitate, a ameninţat că SUA se vor retrage din ONU dacă organizaţia va încerca să-i impună deciziile sale. Este uşor de înţeles exasperarea celorlalţi delegaţi în faţa pretenţiei americane de a face ce vrea, cînd vrea. Samuel Huntington crede, într-un articol din *Foreign Affairs*, că Statele Unite sînt o „superputere singuratică". Superputerile nu prea au prieteni: „Intelectualii francezi, prim-miniştrii malaiezieni, naţionaliştii chinezi, militanţii britanici împotriva alimentelor modificate genetic şi a pedepsei cu moartea – toţi au un dinte contra Statelor Unite" (Michael Elliot, *Newsweek* – 31 ianuarie). Americanii care se specializează în sentimentul antiamerican susţin însă că manifestaţiile de la Seattle şi de la Davos nu trebuie confundate cu cele din Europa din timpul războiului din Vietnam sau cu atacul ambasadei Statelor Unite de la Teheran. Nu America imperială este cea detestată, ci copleşitoarea prezenţă americană din toate compartimentele vieţii: „ Desigur, perturbările determinate de puterea culturală şi economică a Statelor Unite nu sînt ceva nou; urmele pot fi detectate de mult, încă din 1851, cînd Cyrus McCormick a provocat senzaţie la marea Expoziţie de la Londra, unde a expus combina sa de recoltat. În lumea interconectată de astăzi, unde clivajele ideologice sînt mai puţin importante decît au fost odată, puterea insidioasă a Americii rămîne o ţintă preferată nu numai pentru intelectualii francezi care se tem că şoarecii din desenele animate şi prietenii lor sînt atît de puternici încît vor polua puritatea unei culturi marcate de Racine, Poussin şi Johnny Halliday", continuă Michael Elliot, încercînd să împartă în mod echitabil aroganţa.

Din Marea Britanie, Jonathan Freedland scrie în *The Guardian*: „În trecut, antiamericanii îşi extrăgeau amărăciunea din două sectoare separate ale proastei purtări a Statelor Unite. Pe de o parte, erau scîrbiţi de grotescul intervenţiilor externe. Pe de altă parte, erau indignaţi de modul cum se comportă americanii în propria lor ţară. Se protesta vehement împotriva unei societăţi sfîşiate de problema rasei, obsedate de bani şi unde, aparent, criminalii îşi fac de cap. Acum, datorită globalizării, cele două vechi forme de ostilitate s-au contopit. Comportarea internă şi externă a Americii este percepută ca un tot. Nu focoasele nucleare şi CIA determină teama de americani, ci ceea ce fac Statele Unite chiar împotriva lor (...) În noul secol, ceea ce se întîmplă în Statele Unite ni se întîmplă tuturor".

Serghei Karaganov, preşedintele Consiliului pentru politică externă şi apărare din Rusia, este mai precis: „Trei motive explică antiamericansimul ruşilor. Primul este gelozia unei puteri care decade. Al doilea este mai serios: gustul amar rămas după promisiunile deşarte din perioada anterioară, cînd, după căderea comunismului, America părea direct interesată de evoluţia reformelor din Rusia. Reţeta «americană» pentru reformă a eşuat. Al treilea motiv este susţinerea de către americani a unor elemente din elita rusă, în pofida gesturilor şi delictelor lor odioase: atacul armat împotriva Parlamentului, primul război din Cecenia, corupţia". Trecînd în revistă evoluţia atitudinii faţă de America a politicienilor, dar şi a poporului, Karaganov nu vede posibilitatea unei îmbunătăţiri: „Statele Unite nu prea au ce face pentru a-şi îmbunătăţi imaginea. E o ţară prea mare pentru a fi iubită. Chiar Rusia, şi ea o ţară mare şi relativ puternică, simte acest lucru. Singurul sfat pe care îl putem da: nu mai daţi sfaturi. Chiar dacă sînt înţelepte, vor deveni materie primă pentru lozincile anti-americane".

Se verifică astfel avertismentul lui Edmund Burke, citat de Robert Tucker într-un articol din *Foreign Affairs*: „Mă tem de propria noastră putere şi de propriile noastre ambiţii; mă tem de teama celorlalţi faţă de noi; am putea promite că nu vom abuza de această uimitoare şi nemaivăzută putere. Dar toate celelalte naţiuni cred că vom abuza. Nu este chiar cu totul imposibil ca, mai devreme sau mai tîrziu, această convingere să producă o alianţă împotriva noastră, care să ne ducă la pieire". Probabil, mai tîrziu. **(M. B.)**

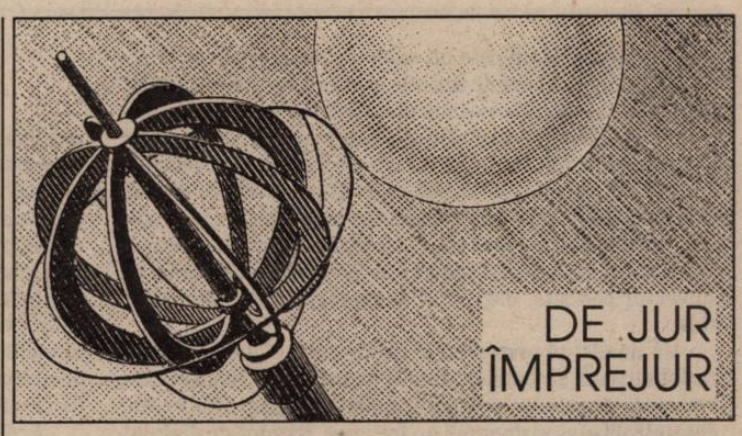

Dileme vieneze

În jargonul politic austriac „Proporz" înseamnă algoritm, adică metoda prin care coaliţia marilor partide (socialist şi conservator), la putere timp de treizeci de ani, şi-a împărţit posturile din administraţie, din băncile naţionalizate, din întreprinderile publice. Electoratul s-a dovedit exasperat de durata şi de caracterul închis al sistemului, de senzaţia că politica şi-a dobîndit o nedorită autonomie, că evoluează în slujba unor interese de grup, departe de preocupările celor pe care se presupune că îi reprezintă. Pe acest culoar a păşit victorios partidul lui Jorg Haider, ieşit al doilea, cu 27% din voturi, la scrutinul din 3 octombrie 1999. De trei luni, preşedintele şi cancelarul social-democrat se străduiesc să construiască un guvern cu primii clasaţi (social-democraţii) şi cu ocupanţii locului trei: conservatorii. Tratative duse de conservatori fără prea multă tragere de inimă: locul trei este un eşec politic şi alianţa unui partid de dreapta cu unul de extrema dreaptă este mai firească, iar lozincile proaspete şi figurile noi pot reîmprospăta o formaţiune obosită de compromisurile cu stînga. Wolfgang Schüssel a avut tot timpul, în aceste trei luni de tratative, pretenţii intenţionat inacceptabile – atît în privinţa programului, cît şi în repartizarea posturilor ministeriale – şi temporizarea i-a făcut pe austrieci să se obişnuiască cu ideea Haider.

Partidul liberal, la conducerea căruia a ajuns Haider, a apărut pe scena politică în 1986 (cînd s-a declanşat scandalul Waldheim, cancelarul austriac care şi-a ascuns trecutul nazist). Pe atunci era o formaţiune marginală, refugiu pentru nostalgicii nazismului, locul unde se adunau foştii combatanţi evocînd epoca măreţiei apuse a Vienei, cel de al doilea oraş al Reich-ului german.

Regretele explicite ale unui grup mic, alcătuit din oameni bătrîni, n-ar fi trebuit să îngrijoreze pe nimeni, dacă ele nu ar fi rimat cu lapsusurile unui întreg popor: printr-un consens tacit, perioada nazistă a fost pusă între paranteze, comoda poziţie „Austria – victimă a lui Hitler" a fost însuşită în pofida adevărului ei parţial. Reacţiile internaţionale ostile la cazul Waldheim au accentuat refuzul de a analiza trecutul: s-ar fi putut afla lucruri neplăcute despre oameni consideraţi onorabili, s-ar fi putut descoperi atitudini colective josnice, momente cînd indivizii care alcătuiesc poporul n-au fost la înălţimea imaginii lor despre ei. Reacţiile internaţionale n-au făcut decît să întărească solidaritatea instinctivă în faţa pretenţiei străinilor de a dicta cine e bun şi cine nu, după ce poporul a votat.

Citîndu-l în mod pozitiv pe Hitler, exprimîndu-şi respectul pentru Waffen SS, discursul lui Haider a captat acest sentiment şi i-a adăugat revendicările populare: a promis că va opri afluxul de străini şi a obţinut voturile muncitorilor care doresc să-şi păstreze un loc de muncă bine plătit. Prin instalarea lui Thomas Prinzhorn, un industriaş bogat, în fruntea listei pentru alegerile legislative, a reuşit să-şi atragă şi o parte a patronatului şi a cadrelor superioare. A promis că va lupta împotriva privilegiilor şi a criminalităţii, pentru scăderea chiriilor şi a preţului electricităţii. Un observator austriac îl compară pe Haider cu Karl Lueger, primar al Vienei în secolul XIX, politician foarte popular, antisemit virulent, pentru că, spunea el, „antisemitismul place poporului". Lui Haider i se atribuie aceeaşi disponibilitate de a spune tot şi contrariul său, în funcţie de interesele electorale, şi faptul că şi-a retras unele declaraţii scandaloase pledează pentru disponibilitatea sa de a deveni o persoană onorabilă.

Cu cuvintele e uşor, cu actele e mai greu. În calitatea sa de guvernator al Carinthiei, după ce a fost găsit un copil croat bolnav de tuberculoză, a ordonat teste medicale pentru toţi străinii, sugerînd introducerea, la nivel naţional, a unei legitimaţii speciale pentru străini. Nostalgiile naziste şi actele xenofobe ale lui Haider au atras severe avertismente din partea liderilor europeni. Europa politică, pe cale de a începe tratative cu ţări în care democraţia e fragilă, ţine să transmită un mesaj lipsit de echivoc pentru „principiile fundamentale şi valorile umaniste" (Nicole Fontaine, preşedinta Parlamentului european). Preşedinţia portugheză a Uniunii a anunţat că va înceta orice contact politic cu Austria, dacă extrema dreaptă va face parte din coaliţia guvernamentală. Dar Consiliul Europei nu sancţionează Rusia pentru încălcările drepturilor omului de *acum*, nu pe cele din perspectivă ale Austriei; iar pe de altă parte, eliminarea din competiţie a unei formaţiuni în numele democraţiei a fost un eşec costisitor în vieţi omeneşti (Algeria, 1991). E greu de prevăzut ce urmări vor avea intervenţiile dublate de sancţiuni. Pretenţia străinilor de a le spune austriecilor ce guvern este mai bun a înaripat discursul lui Haider, care a avut satisfacţia de a-i spune preşedintelui Franţei că e megaloman şi guvernului belgian că e corupt. Face cît un război cîştigat.

27% dintre austrieci vor să fie guvernaţi de Haider. Ceilalţi, totuşi majoritatea, ar trebui să-şi exprime clar opţiunile democratice. N-ar trebui să fie prea greu într-o ţară care, iată, nu intră în colaps, deşi de trei luni nu are guvern.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Naţionalismul este un subiect care a provocat în ultimii ani sute de articole şi cîteva cărţi de referinţă. Intelectualii continuă discuţia interminabilă din perioada interbelică şi definesc sau resping un specific naţional palpabil. Pe lîngă atracţia academică, naţionalismul este în primul rînd un subiect politic. Partide de diverse nuanţe se legitimează prin apelul la simbolurile naţionale, autorităţile le celebrează cu ocazii festive. Mulţi intelectuali arată că naţionalismul domină mass-media şi se miră că subiectul persistă, deşi nu mai reprezintă o comandă de stat.

Un analist al proceselor de modernizare din Europa de Est observa că acolo unde „problema naţională" manifestă o prezenţă pregnantă în spaţiul public, reforma şi îndeosebi descentralizarea sistemului au întîrziat. Rămîne de discutat dacă există o corelaţie directă între cele două elemente; cred că este mai curînd vorba despre un blocaj abstract împiedicînd focalizarea atenţiei spre problemele mai concrete ale economiei şi administraţiei; opinia generală nu presează adaptarea unor măsuri reformiste. Un exemplu este descentralizarea administrativă în România, blocată mult timp de teamă că ar duce la autonomie, federalizare şi alte lucruri înspăimîntătoare. Deocamdată, s-a avansat mult în descentralizarea fiscală, pentru că este un domeniu obscur, şi nu există riscul de a naşte reacţii. În general, reforma în România se împiedică de o precauţie exagerată a factorilor de decizie care se tem de un scandal ca acela al manualelor de istorie.

Ar fi interesant să analizăm (fără să recurgem la clişee) modul în care cetăţeanul obişnuit îşi percepe identitatea naţională şi receptează mediatizarea lui. Se bazează politicianul pe un studiu temeinic care să-i arate că alegătorul său este naţionalist şi în ce măsură? Se ridică şi în acest caz întrebarea dacă presa face ceea ce îi cere publicul şi se conformează prin puseuri de naţionalism sau presa creează şi menţine un gust pentru starea de isterie atunci cînd vine vorba despre acest subiect. După desele scandaluri care ne atrag atenţia, se pare că s-a împămîntenit obişnuinţa de a ţipa înainte de a gîndi: orice încercare de discuţie calmă asupra subiectului este suspectă.

Dacă prezenţa lui în mediul politic este intens studiată, cercetările, mult mai greoaie şi mai costisitoare, asupra naţionalismului la nivelul străzii abia au început să fie efectuate. Vor arăta ele aceeaşi tensiune pe care o percepem din mediile mai sus citate sau, ca şi în cazul paginilor de cronică neagră care ne fac să ne imaginăm un viol şi un topor în cap la orice colţ de stradă, ne vor arăta o Românie mult mai calmă? **(C. G)**

Florin ABRAHAM

doctorand în istorie, Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca

„N" naţionalisme

Ipoteza centrală a acestui articol este că descrierea naţionalismului în termenii monismului ideologic este dogmatizată şi nu poate avea rezultate favorabile. De aceea vom încerca să punem în evidenţă o diferenţiere primară: între naţionalismele doctrinare şi culturile politice naţionaliste sau cu elemente naţionaliste.

Naţionalişti fără doctrină

Actualmente, în Europa, naţionalismele doctrinare nu mai reprezintă curente politice centrale. Acestea nu mai oferă o legitimare substitutivă a politicilor democratice, iar în numele naţiunii nu mai sunt acceptate tiranii, cu excepţia notabilă a Serbiei. „Sîmburele tare" al naţionalismului – *rasismul* – a fost periferizat, iar forma de naţionalism cea mai răspîndită este euroscepticismul.

Nici în România naţionalismul nu mai constituie curentul ideologic şi cultural dominant. Dacă în perioada interbelică se putea face un titlu de glorie din a fi „naţionalist", acum, a te declara astfel devine un gest incalificabil, iar cei care totuşi o fac ţin să ne spună că ei sînt, concomitent, „naţionalişti luminaţi" şi „democraţi". Naţionalismul doctrinar original românesc lipseşte, iar gradul scăzut de inventivitate doctrinară este ilustrat de faptul că sursele ideologice constau în republicări ale naţionaliştilor interbelici.

Cea mai importantă forţă politică autodeclarată „naţionalistă", dar „luminată", P.R.M., nu a reuşit să construiască un artefact politic naţionalist românesc, ci demersul său politic se reduce la pamflet şi acuzaţie în revista-partid *România Mare*. Inconsistenţa doctrinară a P.U.N.R.-ului este şi ea evidentă. Legionarii interbelici supravieţuitori şi urmaşii lor încearcă să îşi facă prezenţa în peisajul anarhic al tranziţiei, dar aportul lor conceptual în interiorul acestei paradigme de gîndire politică este nesemnificativ şi se reduce la reluarea hagiografică de texte interbelice.

Inconsistenţa doctrinară a naţionaliştilor nu este atît de importantă, pentru că în culturile politice româneşti există, încă, un imens potenţial naţionalist, pe care se bazează de fapt politicienii. Pe suprafaţa cîmpului social circulă, cu o mare viteză, o seamă de reprezentări politice cu componente naţionaliste.

Pro-europeni cu insignă

Sondajele de opinie publică şi alte cercetări sociologice pun în evidenţă locuri comune ale imaginarului social din România. Astfel, *Occidentul* este văzut dualist: este prosper, civilizat, *dar şi* materialist, opulent, nereligios, homosexual şi pedofil – elemente din filonul naţionalist al culturii române. Toate aceste stereotipuri coexistă, într-o manieră *structurală*, cu alte locuri comune care pot fi uşor atribuite „europeniştilor". De exemplu, la ultimul barometru de opinie publică al CURS, 77% din subiecţi au spus că este bine să avem economie de piaţă, dar 49% cred că de trecerea la economia de piaţă au profitat străinii.

Spre deosebire de naţionalismul doctrinar, în viaţa cotidiană există atitudini şi manifestări naţionaliste aparent inofensive. Numărul de combinaţii posibile este foarte mare, astfel se şi explică marea diversitate a formelor politice naţionaliste.

Pentru politicieni (care se declară „liberali", „social-democraţi", „creştin-democraţi", „comunişti") acest *naţionalism de toate zilele* constituie un mecanism de construire a autorităţii politice şi de creare a solidarităţilor în interiorul cercurilor de amici politici.

Naţionalismul de toate zilele are fenomenologii interesante. Politicianul român este sfios în a se declara naţionalist, dar în spaţiul său privat *evreii* se transformă în *jidani*, *rromii* în *cioroi*, iar *ungurii* în *bozgori*. A-i înjura pe *cioroi*, *bozgori* şi *jidani* în interiorul cercurilor de prieteni politici e un semn al „spiritualităţii" politicianului. Cultivarea şi credinţa în valorile diferenţei, toleranţei şi corectitudinii este privită în *realpolitik*-ul de tip dîmboviţean cu condescendenţă şi surîsuri cu subînţeles despre naivii care cred în astfel de „abstracţiuni". Reţeta de succes în politica românească are şi ingredientele: imaginea de *om de bine* + *cinstit* (dacă se poate şi sărac) + *populism* + *naţionalism glumeţ*.

Există o constelaţie de stereotipii explicative *diversioniste* pentru eşecurile societăţii româneşti: „vînzarea de la Yalta-Malta", „teroarea poziţiei geopolitice", iar, mai recent, „dictatura *fe-me-i*-ului". Ţapii ispăşitori sînt numeroşi: FMI-ul, marea finanţă internaţională, străinul, fie el ungur, evreu, ţigan.

Naţionalismul doctrinar este lipsit de valoare, iar temele naţionaliste din culturile politice vor cunoaşte o uzură progresivă în lipsa inventivităţii teoretice. În aceste condiţii, ce se va întîmpla cu naţionalismul, va muri acesta? O astfel de soluţie pare imposibilă în viitorul predictibil, deoarece naţionalismul este un pilon al gîndirii politice moderne şi ceea ce este numit *post-modernism* nu se poate dispensa în totalitate de el. Două direcţii se prefigurează: o liberalizare sub impactul instaurării prosperităţii sau o renaştere ca reacţie la globalism, chiar în condiţii de bunăstare. Formele şi funcţiile societale ale naţionalismului rămîn însă imprevizibile.

Bogdan-Petru MALEON

preparator, Facultatea de Istorie, Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi

Vechi obsesii, noi orgolii

O istorie oficială în versiune populară

Pentru mulţi dintre noi este proaspătă încă amintirea acelui fior indefinibil pe care-l simţeam atunci cînd cineva vorbea despre marile bătălii ale Evului Mediu românesc. De numele fiecăruia dintre voievozii noştri erau legate impresionante lupte cîştigate, al căror număr trebuia uneori, de dragul simetriei, să corespundă exact anilor de domnie. Pentru a servi demersului propagandistic, ei au fost puşi să transforme multe înfrîngeri clare în victorii răsunătoare. În plus, efortul mistificator a fost uşurat de o întreagă tradiţie istoriografică ce recomanda exaltarea virtuţilor noastre militare. Dar sofismele fac parte din apanajul mediilor elevate. Omul simplu nu s-a obosit cu aşa ceva. El a preluat ideile gata fabricate. Ajunsese o obişnuinţă să-i auzim pe bătrîni povestind, pe la cozi, cum noi, românii, am stat în calea tuturor răutăţilor, ne-am luptat cu toţi invadatorii şi, prin aceasta, le-am asigurat occidentalilor răgazul pentru a se dezvolta. Această teză ocupă un loc primordial într-o istorie oficială intens vulgarizată, al cărei suport de veridicitate aproape nici nu contează. Altceva interesează: efectele. Prilej de alte emoţii pentru cei ce ascultau, întrucît mutarea trecutului în prezent aducea o precizare sub raport afectiv. Trăiam un sentiment de mîndrie. Acum veteranii cozilor îşi începeau propria partitură. Cea oficială fusese epuizată şi, cum nu se putea încheia cu o peroraţie privind omul nou, vremurile de referinţă erau aduse în prezent. Tăria armatei române era o temă ce permitea interşanjarea palierelor temporale. Astfel, armata română era cvasiunanim considerată cea mai puternică din lagărul socialist, după cea sovietică. Exemplele nu lipseau. Unele păreau reale dar, în esenţă, frizau ridicolul, precum celebrele cazemate de la graniţa cu Iugoslavia. Nici industria de armament nu era uitată. Aici mîndria se amplifica întrucît ne era dat să auzim cîte tancuri erau produse în marile noastre combinate. Despre armament, unii strecurau la final o confidenţă de efect: „se pare că Ceauşescu a produs chiar bomba atomică". Aproape niciodată Securitatea nu era trecută cu vederea. Aici amnezia devenea totală. Securitatea nu mai era poliţie politică, ci un redutabil serviciu de informaţii, poate cel mai puternic din lume şi un temei de mîndrie naţională. Finalul provoca noi trăiri. De această dată ură. O ură ce constituia singura ancoră în realitate. Omul îşi amintea de lipsuri şi încerca să le justifice. Aici contactul cu realitatea era pierdut din nou, fiind acuzat complotul internaţional împotriva României de a cărui organizare erau responsabili occidentalii cupizi şi unii vecini ingraţi. Acesta era şi motivul pentru care, în ciuda gloriei trecute şi prezente, stăteam încă la coadă. Nu am văzut niciodată legătura, dar am crezut în ea.

Minciunile noastre vitale

Inteligenţa proverbială a românilor şi ignoranţa profundă a tuturor celorlalţi constituie clişeele cheie în jurul cărora s-a dezvoltat o altă paradigmă prin care se valoriza trecutul. Ea derivă tot din credinţa într-un trecut glorios, de această dată plin cu oameni învăţaţi. În mediile cultivate erau adesea număraţi savanţi români, fiind exaltat aportul lor la progresul civilizaţiei. Omul simplu a tras cu urechea. Colportorii de pe la cozi aveau să servească versiuni pe înţelesul tuturor despre realizările româneşti. Cine nu a fost mîndru să afle că multe dintre performanţele occidentalilor se datorează unor invenţii româneşti? Cine a îndrăznit să conteste faptul că şcoala românească produce specialişti de înaltă clasă care, în plus, dispun de o solidă cultură generală? Aceste certitudini nu pot decît să declanşeze o reacţie în care aerul condescendent pe care-l afişăm atunci cînd comparăm cultura noastră cu cea occidentală face loc, treptat, unei nedisimulate invidii atunci cînd ne gîndim la felul cum trăiesc cei pe care încercăm să-i privim de sus. Aici cauzele devin neclare. În lipsă de altceva este invocată cinstea românească. Ani în şir, occidentalii ne-au furat invenţiile şi bogăţiile, pe cînd noi ne-am apărat sărăcia cu demnitate. Finalul este atît de eclatant, încît nu mai contează mijloacele prin care a fost operată această translaţie de valori.

Remanenţe

Dacă înainte de 1989 naţionalismul popular decurgea dintr-o imensă frustrare şi dacă regimul comunist îi justifica oarecum existenţa, perpetuarea sa în prezent se datorează unei inerţii mentale ce împiedică acceptarea realităţii. Schimbarea contextului istoric i-a lăsat pe mulţi români în aceeaşi împietrire. Ei cred în continuare în tăria armatei, chiar dacă neajunsurile ei au devenit de mult publice. Savanţii noştri rămîn intangibili, cu toată parcimonia de care dau dovadă enciclopediile cînd este vorba despre ei. Se mai ignoră şi adevărul că mult lăudatul învăţămînt de masă a interzis o specializare strictă. Nu pare să aibă prea multă importanţă nici faptul că multe diplome nu au nici o acoperire în competenţă profesională.

În trecut, refuzul realităţii pornea dintr-o rezistenţă elementară la opresiune, ce era disimulată sub haina unui discurs propagandistic liber asumat. Astfel, asimilarea istoriei oficiale salva conştiinţele de la totala alienare pe care ar fi produs-o acceptarea integrală a proiectului social propus de regim. Propaganda oficială comunistă, paralelă cu naţionalismul popular şi ruptă de el ca finalitate, a fost înlocuită astăzi cu o alta mult mai insidioasă. Aceasta se pliază perfect pe nostalgie, nu este paralelă cu ea, ci o amplifică. La zece ani după căderea comunismului, cei ce speculează deruta conştiinţelor nu ezită să răscolească vechile obsesii, să stimuleze orgoliile şi să ofere nostalgicilor imaginea viitorului: „Vom fi iarăşi ce-am fost şi mai mult decît atît".

Mircea TOMA
doctor în psihologie, jurnalist

Fiecare Ţară cu Rromânia ei

După stupoare, indignare şi, mă rog, alte asemenea sentimente de intelectual de seră, produse de lectura revistei *România Mare,* prima întrebare pe care ţi-o pui este cum a fost posibil ca un asemenea delir să treacă de graniţa closetului. Ceea ce nu e decît o prelungire a naivităţii, iar nu o autentică atitudine epistemică. Abia după cîţiva ani de la primul contact, cînd sentimentele s-au mai estompat, şi acumulasem cîteva şuturi minereşti peste imaginea idilică pe care o avusesem despre umanitate, am recîştigat distanţa necesară ca să pot formula corect problema: nu *promovarea* urii faţă de celălalt este interesantă, ci audienţa pe care o are un asemenea discurs. Nu faptul că există o revistă ca *România Mare* e şocant, ci numărul uriaş de cumpărători ai acesteia. (Să nu uităm că din cititorii revistei s-a născut un partid parlamentar.) Ce mecanisme psihologice modifică percepţia în aşa o măsură, încît ura, agresivitatea şi alte asemenea trăiri antisociale să devină valori de grup? Ba, sub presiunea diferiţilor diriginţi europeni, am ajuns să mă întreb dacă nu cumva e vorba despre vreo tară ereditară moştenită de la românul de grotă. Ajuns pînă la acest nivel de disperare, am abandonat orice judecată de valoare şi am decis să clădesc un demers de cunoaştere curat din punct de vedere metodologic. Am plecat de la o ipoteză care promova, ca explicaţie a *vulnerabilităţii faţă de mesajul naţionalist-şovin,* anxietatea. Am presupus că teama difuză este greu de tolerat, că o asemenea stare poate facilita identificarea unor surse de „pericol" în mediul social. Fenomenul este descris în psihopatologie şi este implicat în apariţia fobiilor. Aşa cum anxietatea alimentează frica de lift, poate că explică şi apariţia fricii de unguri. Ştiu că sociologii vor zîmbi la o asemenea psihologizare excesivă, dar asta a fost chiar ipoteza unui psiholog. Chiar aşa fiind, este o ipoteză rudimentară. Literatura de specialitate – pentru că există o vastă literatură dedicată „variabilelor moderatoare ale receptivităţii la propaganda naţionalist şovină" – enumeră trăsături ca *„stima de sine", „sinergia cognitivă", „nevoia de identitate socială", „masculinitatea", „personalitatea autoritariană", „personalitatea antidemocratică"* etc. ca explicînd contaminarea cu extremism şovin.

Am ales, apoi, ca instrumente, două probe de personalitate: „Berkeley Personality Profile" şi „Proba de acceptare-refuz, Ac-Ref". Dacă prima este din Berkeley, cealaltă este de la Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj. Vă veţi întreba, evident, cui am aplicat cele două probe: cititorilor de *România Mare?* Ei bine, da! O echipă de studenţi de la Şcoala Superioară de Jurnalism a acostat, în dreptul tarabelor de ziare, persoane care cumpărau *RM;* le-au explicat că sînt studenţi în practică – ceea ce era adevărat – şi că trebuie să aplice două chestionare. Ceea ce rămînea ascuns persoanelor acostate era modul în care fuseseră alese: aveau sub braţ revista despre care vorbim. Printr-un procedeu analog de selecţie, probele au fost administrate şi unor cumpărători de publicaţii non-politice (integrame). Acesta a fost grupul martor. Din compararea răspunsurilor pe care le-au dat la probele psihologice membrii celor două grupuri au fost identificate cîteva diferenţe semnificative, care îi diferenţiază pe cititorii de *RM* de grupul martor. Şi iată cum arată un „profil" al consumatorului de discurs naţionalist şovin, după ce au fost parcurse toate etapele plicticoase de prelucrare a datelor produse de aplicarea probei americane (citäm din cartea aflată în curs de publicare): „«Cititorul de *România Mare*» pare să fie o persoană închisă în sine, puţin dispusă la comunicare spontană, cu o dispoziţie generală atonă, pesimistă.

Relaţiile cu contextul social sînt dizarmonice, paradoxale. «El» se arată interesat de greşelile altora, greşeli pe care le penalizează fără menajamente şi fără a fi dispus la toleranţă. Aparent paradoxal, el este marcat de nevoia pe care o manifestă pentru recunoaştere socială a propriilor calităţi. Propria intoleranţă este, aşadar, dublată de aşteptarea unei receptări pozitive a propriei persoane. Aşteptare neîmplinită, căci, pentru multe dintre calităţile pe care şi le atribuie, are de înfruntat percepţia unei opinii contrare a celor din jur. Fapt care generează frustrare. Informaţiile de care dispunem nu ne permit să stabilim sensul relaţiei de cauzalitate între aceste variabile majore: izolarea socială este cea care alterează calitatea percepţiei sociale şi, de aici, generează frustrarea, ori frustrarea socială se află la originea perturbării comunicării sociale? Oricare ar fi însă succesiunea evenimentelor, tabloul actual conţine atît comunicarea (percepţie şi exprimare) socială defectuoasă, cît şi frustrarea. Aceste elemente dominante sînt însoţite de alte cîteva particularităţi care completează tabloul: «personajul» nostru nu tolerează dezordinea; el este tensionat, instabil emoţional, reacţiile sale fiind de coloratură iritativă, agresivă. În sfîrşit, frustrarea sa este compensată de asumarea unor aspiraţii nerealiste, într-un spaţiu eliberat de surse sociale de frustrare: «imaginarul» şi cultura. Caracterul nerealist la care facem referire este revelat de condiţia culturală reală: «el» are o condiţie culturală reală inferioară. Sentimentul de nerealizare, ca sursă a frustrării, poate fi accentuat de vîrsta sa înaintată, dublată de condiţia de pensionar".

Recomandăm citirea portretului de mai sus cu toate precauţiile generate de dimensiunile relativ reduse ale eşantionului – 120 de persoane, dintre care 46 de cititori de *RM*. Pe de altă parte, în ciuda acestei restricţii, am avut satisfacţia să constatăm că particularităţile personalităţii naţionalistului român sînt regăsite în rezultatele cercetărilor realizate de un colectiv de cercetători din Germania privind „personalitatea nedemocratică". Se poate, aşadar, trage concluzia că nu sîntem originali. Că revista *România Mare* ar putea fi cumpărată – evident, tradusă şi cu minime adaptări la specificul local – de persoane cu acelaşi tablou psihologic, şi în Germania, şi în SUA, şi în orice altă ţară din lume. Şi asta, pentru că *România Mare* nu este o revistă românească, ci una antidemocratică.

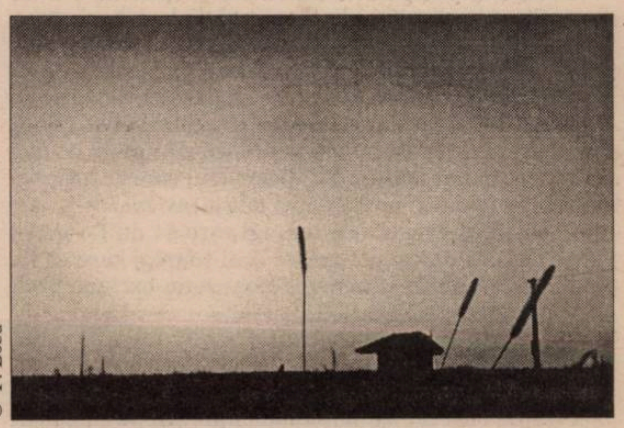

© F. Bobu

Lucian MÎNDRUŢĂ
jurnalist

Patrioţi nemţi, japonezi sau malaezieni

Dialog, circa 1990:
„– Ai găsit pantofi, dragă?
– Am văzut ceva, dar n-am luat, că erau româneşti."

Eram în clasa a III-a cînd am aflat că avem o ţară frumoasă şi bogată. Am trăit vreo cîţiva ani cu sentimentul plăcut că, dintre toţi copiii care s-au născut în 1967, eu sînt cel mai norocos. Pentru că sînt român şi nu american. Dacă eram american, părinţii mei ar fi fost ameninţaţi de şomaj, iar eu n-aş fi avut o copilărie prea fericită din pricina demonstraţiilor şi a bătăilor cu poliţia, care s-ar fi desfăşurat probabil în faţa casei mele. În fine, era bine că eram român şi nu american, pentru că în America erau unii cetăţeni care aveau mai mulţi bani decît alţii şi-şi băteau joc de cei cu mai puţini bani decît ei. Un fenomen pe care îl ştiam de la şcoală, unde existau copii care veneau cu maşinuţe de fier şi se lăudau cu ele în faţa celor care n-aveau aşa ceva.

Mi-a trebuit, spuneam, cîţiva ani să înţeleg că maşinuţele de fier sînt făcute, şi ele, în America. Şi că, spre deosebire de maşinuţele de plastic din România, aveau suspensii. Maşinuţele noastre nu urmau atît de îndeaproape realitatea. Deosebirea aceasta, care dădea confortul ocupanţilor imaginari ai maşinii, a devenit, la acea vîrstă, deosebirea între cele două sisteme.

Anii au trecut. În cărţile de la şcoală şi la televizor, ţara noastră devenea tot mai bogată şi mai prosperă. Se construiau sute de mii de apartamente, zeci de uzine, recoltele erau mai mari în fiecare an. Mîndria de a fi român ar fi trebuit să crească pe zi ce trece.

În anii '80 însă eu aş fi fost mîndru să am lucruri mai modeste: casete originale cu Bruce Springsteen şi The Cure, blugi făcuţi în ţara aceea cu maşinuţele, adidaşi albi (posibil de găsit şi la noi, dar pe sub mînă) şi tricouri pe care să scrie orice, numai în englezeşte să fie. Mi-ar fi fost cu siguranţă ruşine să mă îmbrac în costum naţional.

Era vremea cînd, locuind în faţa unei uzine, îi vedeam dimineaţa pe muncitori sărind gardul cu cîte o plasă în mînă. Atunci îi consideram hoţi. Nu ştiam că erau mai degrabă „rezistenţi". Dacă în Polonia „Solidarnosci" organiza proteste de masă, la noi, lupta împotriva comunismului se dădea pe fiecare bucăţică de material, pe fiecare oră de chiul smulsă programului, pe fiecare instalaţie colectivă de prins bulgarii. Era un uriaş – dar individual – „pe-aici nu se trece".

Anii au tot trecut. Naţiunea mea citeşte astăzi ziare din care află în fiecare zi că e în pericol. Nimeni nu iese însă în faţa blocului să sape tranşee. Dar nici să adune gunoiul.

Şi, pe măsură ce naţionalismul teoretic se vinde tot mai bine în ziare şi la vot, naţionalismul practic se confruntă cu o trădare de ţară fără precedent.

Oştile economiei noastre, slab echipate şi fără nivel politic, au pierdut pe rînd: bătălia merelor, a mixerelor, a maşinilor de spălat şi a săpunurilor. „Nu lua, dacă e românesc", a devenit principiul după care trăiesc milioane de cetăţeni. Aceiaşi cetăţeni care deschid televizorul (coreean) să trăiască execuţia sîngeroasă a autorilor (bănuiţi unguri) unui manual alternativ.

Sînt ei patrioţi români în sinea lor? Cu siguranţă. Dar sînt şi patrioţi nemţi (cînd îşi cumpără filtru de cafea), japonezi sau malaezieni (cînd îşi iau casetofon), olandezi (cînd caută aspirator) sau italieni (cînd pregătesc spaghetti, asasinele iubitelor noastre macaroane). Singura piaţă pe care o stăpînim cu adevărat este cea a vorbelor. Dar şi aici e o mică problemă.

„Buy romanian" – pare a fi singura lozincă patriotică care lipseşte din discursul politicienilor cu drag de naţiune. Nu s-ar vinde la popor? Sau e o lozincă mai greu de scris pe genunchi, în aerul neromânesc (şi condiţionat) al Jeep-ului?

Înfrîntă de nimicurile din viaţa de zi cu zi, naţiunea se retrage în (cartea de) istorie. Nu, de fapt nu se retrage, se repliază ordonat.

„Să declarăm război americanilor şi să ne lăsăm ocupaţi", propunea un banc, mai demult. E şi aici un monument de mîndrie naţională. În fond, bancul presupune că americanii ştiu unde sîntem noi şi au ajuns cumva la concluzia că merită să ne ocupe.

Scrisoarea lui Meckel către primarul Ciuhandu din Timişoara

Deputatul social-democrat german, Markus Meckel a adresat primarului din Timişoara, Gheorghe Ciuhandu, o scrisoare, în care protestează împotriva atribuirii numelui lui Antonescu unui bulevard din acest oraş. Fostul disident est-german şi ex-ministru de externe în primul guvern democrat – al Republicii Democrate Germane, care în decembrie trecut a efectuat o vizită în România, afirmă în scrisoarea către primarul oraşului Timişoara că a aflat din mai multe relatări apărute în presa germană de decizia municipiului de a atribui (citez) „cîtorva străzi numele unor personalităţi antidemocratice din perioada interbelică. În acest context se distinge faptul că una din străzi a primit numele lui Antonescu, un aliat apropiat al lui Adolf Hitler. Consider acest fapt extrem de problematic." În continuare Markus Meckel se referă şi la reacţiile societăţii civile din România, care a protestat anul trecut împotriva deciziei oficialităţilor din Timişoara de a da unui bulevard timişorean numele mareşalului. În finalul scrisorii, politicianul german – care este şi preşedintele Fundaţiei pentru reconsiderarea trecutului comunist din fosta RDG – cere primarului şi consiliului municipal să reexamineze decizia privind atribuirea numelui lui Antonescu unei străzi. Markus Meckel mai atrage atenţia asupra faptului că decizia de la Timişoara în direcţia reconsiderării pozitive a unor tradiţii nedemocratice ar fi un „fals semnal" înaintea începerii negocierilor României în vederea aderării la Uniunea Europeană.

William TOTOK

Răzvan RĂDULESCU
scriitor

Test de inteligenţă

Ai la dispoziţie patruzeci de minute ca să răspunzi la şaizeci de întrebări, fiecare cu cîte cinci variante. Punctajul însumat, ameliorat de viteza cu care termini testul înainte ca timpul limită să se fi scurs, te situează undeva pe o scală cuprinsă între cincizeci şi două sute. Interpretarea punctajului spune aşa: între 120 şi 200 de puncte, cu nuanţele de rigoare, eşti o persoană briliantă, cu abilităţi logice crescute, cu raţionamente solid întemeiate şi mare viteză de calcul; dacă punctajul tău se află undeva între 95 şi 110, atunci eşti un om obişnuit, aidoma celor cîteva miliarde de oameni obişnuiţi de pe planeta asta; sub 80 de puncte, trebuie să te întrebi ce nu e în regulă cu tine, iar sub 60 de puncte, tutorii tăi abilitaţi prin tribunal trebuie să se întrebe ce nu e în regulă cu tine. Americanii, oameni atenţi cu etichetările, îi numesc pe aceşti puţini care nu marchează şaizeci de puncte „persoane cu handicap major". Putem să rîdem, dacă dorim, de pretenţiile acestui test de a măsura inteligenţa pe categorii. Dacă lăsăm însă nuanţele la o parte (căci aici eşuează orice test-grilă) şi luăm în considerare doar extrema de jos, atunci nu mai este nimic de rîs. Cu alte cuvinte, nu putem şti, conform acestui test, dacă persoanele care îl rezolvă sînt inteligente sau în ce măsură, însă putem şti cu siguranţă că persoanele care nu îl rezolvă nu sînt inteligente deloc.

Cea mai mare parte din problemele puse de testele de inteligenţă sînt simple chestiuni de logică, abstractizate pe cît posibil pentru a cădea în zona formală, acolo unde predicţiile nu intră sub incidenţa observaţiei empirice. Astfel, ţi se cere să găseşti valoarea de adevăr a unor raţionamente de următorul tip: „Dacă unii tuaregi sînt perşi şi toţi pecenegii sînt perşi, atunci unii tuaregi sînt pecenegi". Răspunsul corect: raţionamentul de mai sus nu este nici adevărat, nici fals, căci este posibil să existe unii tuaregi care să nu fie perşi, iar pe de altă parte, pot exista unii tuaregi care să fie perşi, dar să nu fie pecenegi, ceea ce nu exclude posibilitatea existenţei unor tuaregi care să fie pecenegi. Dacă nu mă credeţi pe cuvînt, luaţi un creion şi desenaţi cocoloaşe reprezentînd mulţimi de tuaregi, pecenegi şi perşi, apoi intersectaţi-le şi includeţi-le.

Să modificăm termenii raţionamentului fără a ne atinge de structura lui formală: „Dacă unii unguri sînt parşivi şi toţi trădătorii de neam şi ţară sînt parşivi, atunci unii unguri sînt trădători de neam şi ţară". Aşa e, vor striga toţi cei care nu pot dormi noaptea de grija Ardealului. Sau să mai emitem un raţionament izomorf: „Dacă unii evrei sînt bancheri şi toţi cei care complotează împotriva ţării sînt bancheri, atunci unii evrei complotează împotriva ţării". Fireşte că da, vor spune toţi cei care-şi imaginează că ţara este în pericol de moarte, ba, mai mult, nu „unii evrei", ci „evreii" şi nu „nişte unguri", ci „ungurii".

Adevărul e că abilitatea de a distinge între individ şi grup (precum şi abilitatea de a nu raţiona eronat) scapă întotdeauna partizanilor doctrinei naţionale, prin însăşi natura doctrinei la care aderă. Imaginaţi-vă un construct teoretic, o ficţiune, care postulează că membrii unei comunităţi definite după norme observate empiric (graniţă, limbă, origine, rudenie) trebuie să fie toţi pentru unul şi unul pentru toţi. Adăugaţi la asta un număr de simboluri care să justifice norma de definire a colectivităţii: stindard, sînge, strămoş, barză, viezure, mînz, brînză. Mai puneţi la combinaţia de mai sus unul sau două mituri întemeietoare, un imn care să cînte şi să preamărească valorile deja enunţate şi veţi obţine supa ideologică în care o grămadă de oameni plutesc de vreo două sute de ani. Este de înţeles că, în prezenţa unor criterii atît de vagi care să le justifice existenţa, adepţii ideologiei naţionale se definesc instinctiv prin diferenţă faţă de ceilalţi. Iar reflexul este acela de a singulariza comunitatea vecină (şi potenţial duşmănoasă) şi de a atribui unui reprezentant al ei tot ce e mai rău: de aceea ungurul (şi nu ungurii) este hrăpăreţ şi nervos, evreul e şmecher şi laş, neamţul e tehnic dar mănîncă crenvurşti, italianul e vorbăreţ însă duplicitar şi tot aşa.

După acest sistem, gustul naţional îşi dezvoltă propriul folclor în legătură cu alogenii, consacră cîte o poveste, iar mica scenetă este apoi adoptată de toţi membrii comunităţii şi relatată de pe poziţia adevărului trăit. Mie, de pildă, mi s-a întîmplat să aud de paisprezece ori următoarea poveste, de la persoane diferite, şi toţi naratorii pretindeau că au trăit experienţa pe pielea lor: X, român adevărat, pensionar, pleacă la băi în Ardeal (la Covasna sau la Balvanyos sau la Tuşnad, unde vreţi). Acolo, intră într-o librărie şi cere un caiet dictando (intră într-o brutărie şi cere chifle sau într-o farmacie şi cere Hystadiol Retard). Vînzătoarea îl priveşte cu nesimţire şi îi spune „Nem tudom". Atunci, domnul X, cuprins de o justificată mînie, retorchează măreţ: „Dar pe pizda mă-tii înţelegi?". Vînzătoarea se indignează şi întreabă: „De ce înjură la mine?". Cum îmi imaginez că mai sînt şi alţii care au auzit povestea asta, nu pot să trag decît o concluzie: ungurul nu are nici un pic de fantezie.

Desigur că între un raţionament de tipul „unii unguri sînt parşivi, toţi trădătorii de neam sînt parşivi, deci unii unguri sînt trădători de neam" şi „ungurul este trădător de neam" există diferenţe de nuanţă pe o scară a grosolăniei erorilor de logică. Primul tip de înlănţuire poate aparţine ideologilor oricărei doctrine naţionale şi are un aer îngrijit, aproape ştiinţific. Cel de-al doilea apelează la un fel de bun simţ comun, un fel de mitocănie acceptabilă în comunitate, cu nimic mai prejos de aceea care postulează că un om cu ceafa groasă este neapărat bulgar, în timp ce unul cu nas subţire trebuie să fie grec.

Testele de inteligenţă nu au nicidecum pretenţia să califice talentele unui subiect investigat: de exemplu, nu spun nimic despre abilitatea cuiva de a picta, de a scrie poezii, de a cînta la vioară, sau de a bate recordul la 100 de metri plat (i-aţi recunoscut, sper, în enumerarea de mai sus, pe italian, pe român, pe ungur şi pe negru). Un test de inteligenţă poate da însă măsura aproximativă a capacităţii unui individ de a gîndi, de a lua decizii juste şi de a se poziţiona faţă de lume. Or, din acest punct de vedere, mă gîndesc cu tristeţe că adepţii ideologiilor naţionale nu-şi pot ridica scorul la mai mult de şaptezeci.

Aduse cu poşta

Extreme păguboase

Privind chestiunea naţionalismului ca pe o dilemă, constaţi că nu poţi să te strecori rezonabil prin ea. Aproape imposibil să scrii ceva pe această temă fără să trezeşti susceptibilităţi de-o parte sau de alta. Ar mai fi soluţia apucării de coarne a naţionalismului. Dar cu naţionalismul nu te poţi pune, este intratabil.

Propunerea mea porneşte de la o supoziţie de inspiraţie popperiană: nu cumva atît naţionalismul, cît şi anti-naţionalismul sînt păguboase?

Să luăm întrebarea: ce este mai bun, naţionalismul sau anti-naţionalismul?

Oricum s-ar justifica, naţionalismul promovează, paradoxal, mai mult ura decît iubirea. Pentru că este narcisism etnic. Cît de „naţional" o fi să-ţi intitulezi tarele vocaţie, letargia înţelepciune şi şmecheria inteligenţă!? Astfel e uşor să fii român. Şi uşuratic. Într-un context impregnat de şovinism şi xenofobie, chiar şi susţinerea unei accepţiuni pozitive a naţionalismului este, volens-nolens, înşelătoare, dacă nu diversionistă.

Pe de cealaltă parte, anti-naţionalismul, mizînd să-i salveze pe concetăţeni de căderea în naţionalism, mi se pare o gîndire condiţionată, dependentă de complexele acestuia. Am serioase dubii că anti-naţionalismul clinteşte vreun pic fixaţia naţională, darmite s-o eradicheze. Mai degrabă, printr-un efect pervers, combătînd-o, contribuie la reproducerea ei.

Adoptînd una din cele două atitudini, nu ajungem nicăieri. Ambele sînt perdante. Falsificînd în felul acesta dilema „naţionalism sau anti-naţionalism?", mă tem că stîrnesc aversiunea reunită a naţionaliştilor şi anti-naţionaliştilor. Dar la ce bun atîta irosire pătimaşă? Precizez că nu am în vedere conţinutul ideatic, ci efectele celor două poziţii în mediul public. Las deoparte şi aprecierile sau comparaţiile de valoare. Dar, mai ales, nu-mi apare ca obligatorie conexiunea cu patriotismul, pe care fiecare îl invocă, îl revendică sau îl propune într-un fel sau în celălalt.

Aici nu este vorba despre o a treia cale între naţionalism şi anti-naţionalism (lucru, de altfel, imposibil), ci de o situare deasupra lor, printr-o înlocuire de plano. Este de depăşit „cearta naţionalismelor", deopotrivă cu opusul lor, anti-naţionalismul, pentru a accede la o perspectivă integratoare, acceptînd că între alţii te înscrii specific, dar în relaţie de concordanţă, nu de opoziţie. Aşa încît, întrebarea „naţionalism sau anti-naţionalism?" o schimb cu alta: cum putem spera să promovăm spiritul civic, făcînd ca vîrtejul adversităţilor negatoare să se diminueze? Într-o lume a interdependenţelor, nu creditez nici dependenţa, nici independenţa, cred în altceva: în sinergia civică.

Nu e vremea, oare, să renunţăm la contradicţii sterile?

Ioan COSTEA
Şimleu Silvaniei

Gîndirea în sloganuri

Pînă la intrarea în Căminul C din Grozăveşti am toate şansele să alunec, să-mi luxez un braţ, să-mi rup un picior, iar în aceste locuri cine să te sprijine?! În beznă. Intru în clădire. Urc primele trepte şi dau de ea: duhoarea. Miroase a closet desfundat. Cîţiva cîini profită de căldura culoarului. Se gudură pe lîngă mine căutînd afecţiune.

În cameră: zdrobirea primului gîndac.

Exacerbarea mistico-naţionalistă din mine face o altă victimă: al doilea gîndac urcat pe masă. Un prieten mi-a spus că sînt tradiţionalist încercînd să scap de ei astfel. Metoda cea mai eficace, după părerea lui, este nepăsarea. Metodă foarte uzată în România. Privesc peretele camerei. Colegul meu doreşte să deseneze o imensă hartă a Daciei Mari (hotare bănuite). Naţionalismul traco-dacic încă mai bîntuie prin sufletele unor urmaşi ai dacilor, romanilor, slavilor, cumanilor, avarilor etc.

Gîndesc: naţionalismul nostru este de o posesivitate ieşită din comun. Unii dintre noi iubesc cu atîta ardoare şi ură România, încît o sufocă deoarece ar ucide pentru ea. Sînt turbaţi de gelozie atunci cînd cineva are tupeul de borfaş de a le jigni iubita. Naţionalismul cel de toate zilele şi nopţile este relevat de Sabin Gherman, acel român diferit de alţii, cu alte idei şi dorinţe. Lui i-au fost intentate tot felul de procese numai pentru că a spus celebrele cuvinte „M-am săturat de..." Mulţi dintre noi s-au săturat dar nu o prea recunosc. Să ne uităm chiorîş la el? Să-l scuipăm? Să-l închidem sau să-l zgornim din ţara pe care, evident, n-o merită. I.M.G.B. face ordine!

Naţionalism mărunt. De foarte multe ori i-am auzit pe români bagatelizînd, persiflînd sau ironizînd românismul spunînd sintagme de genul „E, aşa-i românul..." sau „Lucru de mîntuială, d-al nostru" sau „Nimeni nu-i ca noi" (în sensul datului cu capul de pereţi). Aceste cuvinte sînt rostite atunci cînd eşecul naţional este evident. În fond e un fel de a te scuza. Eşecul e absolvit deoarece e considerat normal, de aşteptat tocmai pentru că noi sîntem români şi nu germani. O asumare defetistă, ne-ambiţioasă. Paradoxul este relevat de substratul naţionalist al aceloraşi români. De cele mai multe ori suprasolicitarea se produce atunci cînd se intră în contact direct cu STRĂINUL (om, firmă, instituţie). Atunci se agită sloganuri (în irlandeză cuvîntul înseamnă *„strigăt de luptă"*) sau se gîndeşte sloganistic. Sublicitare-supralicitare. Dar cum să te miri că în capul nostru e o bulibăşeală de idei, stereotipuri, minciuni, adevăruri, cuvinte (însăşi limba noastră e un conglomerat lingvistic).

În celula mea ucideam cel de-al treilea gîndac, român sau maghiar, şi mă delectam prosteşte observînd că vecinii din B au rămas iar fără lumină („Lumină mai multă lumină...").

Codruţ CONSTANTINESCU
Cîmpina

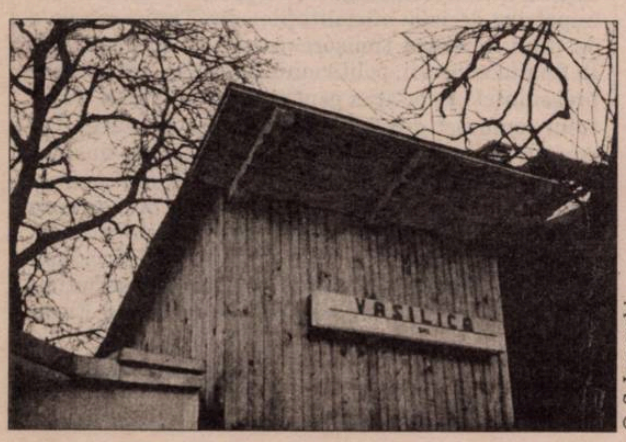

© S. Ivanoschi

© L. Muntean

Alina MUNGIU-PIPPIDI
politolog

Poveste despre liponi şi naponi

– sau cum am scris „Transilvania subiectivă"* –

Într-una dintre nesfîrşitele peregrinări din aceşti ani, am intrat în Muzeul Crucii Roşii de la Geneva. Afară era insuportabil de cald, iar înăuntru era o expoziţie despre Hutu şi Tutsi. Tocmai fuseseră măcelăriţi niscaiva Tutsi, cîţi nu se ştie, unii spun că vreo patru sute de mii, alţii peste un milion. Fapt este că pe fluviul principal din una din cele două ţări împărţite de aceste două populaţii cadavrele se scurseseră la vale mai bine de o lună sub ochii observatorilor ONU, care nu reuşiseră nici măcar să le numere ca lumea. Mai nou, o organizaţie de drepturile omului s-a hotărît să acţioneze în judecată Naţiunile Unite pentru că au stat şi s-au uitat cum Hutu măcelăresc pe Tutsi. Una dintre tehnicile favorite, dat fiind că Tutsi sînt mai dotaţi de natură, deci mai înalţi, era să le taie picioarele de la genunchi pentru ca toată lumea să fie de înălţime egală.

Un judecător grăbit i-ar condamna pe cei de la Naţiunile Unite. Am intervievat şi eu pe un şef de la Comisia de Refugiaţi, la vreo cinci minute de Muzeul Crucii Roşii, deşi cu o altă ocazie. Fereastra lui dădea spre lacul Leman, mai exact spre plaja particulară pe care o folosesc funcţionarii de la Naţiunile Unite. Omul m-a lăsat să-l aştept şi cînd a venit eram gata să-l iau în colţi. Recunosc însă că mi-a trecut repede. Pentru că era în expresia lui, cînd a început să vorbească, o lipsă de speranţă care m-a făcut să înţeleg că plaja n-o să-i mai tihnească niciodată după cîte a văzut, sau dacă totuşi se va întîmpla e pentru că Dumnezeu are şi momente de îndurare. Din Cambodgia în Somalia văzuse tot ce era de văzut. Funcţionarul meu vorbea despre toate acestea cu resemnarea unui meteorolog. Cu natura nu te poţi lupta.

Da, dar care natură? Că uneori nu le poţi deosebi prea clar. Prin 1991-1992 bîntuiam prin Transnistria şi Găgăuzia, ultimele republici sovietice. Am fost acolo cînd s-a pus prima masă (pliantă) pe o cîmpie care desparte (uneşte) Basarabia de Ucraina, devenită frontieră între două naţiuni. N-am înregistrat discursuri, că nu s-au ţinut, şi vameşul care pusese masa nu ştia decît ruseşte, nici vorbă de ucraineană sau moldovenească. Am primit o ofertă de lucru de la preşedintele Topal al Găgăuziei, care m-a invitat, impresionat fiind de abilităţile mele lingvistice, să pun umărul la reconstrucţia naţiunii găgăuze. I-am replicat că mi-ar veni greu, dat fiind că nu ştiu găgăuza. „A, nici noi", mi-a spus vesel preşedintele, „dar o să învăţăm împreună. Azi chiar am scris în Turcia să ne trimită nişte instructori."

Instructorii din Turcia n-au mai venit niciodată, probabil că la Ankara nu s-a găsit cineva să traducă scrisoarea din ruseşte, sau poate nu s-au hotărît, fiind vorba de un stat nou şi nerecunoscut de nimeni, ce departament trebuie s-o citească. În schimb, la Harvard în 1995 am auzit un activist de la o organizaţie umanitară care ne explica cu lacrimi în ochi că deşi a stat trei ani în Burundi nu poate deosebi pe Hutu de Tutsi şi cîţi au murit ca Tutsi denunţaţi de vreun vecin cu care erau în litigiu, deşi erau Hutu ca toată lumea. Am început să citesc teorie în Biblioteca Widener, mi-am făcut schiţele şi ghidurile, gata să merg pe teren. Am început să ţin speech-uri despre problema româno-ungară (nivelul macro). La Washington, la Universitatea Georgetown, s-a ridicat o doamnă care venise din pură curiozitate – n-avea nici o legătură nici cu românii, nici cu maghiarii – şi m-a întrebat dacă diferendele noastre lingvistice nu pot fi rezolvate printr-o limbă comună, de exemplu engleza. I-am explicat politicos că dat fiind că nu e vorba de două ţări post-coloniale, ne-ar veni greu – şi că a fost o ocazie, sub Habsburgi, cu germana, dar s-a pierdut de mult. În Transilvania a fost bine. Toată lumea mi-a fost de mare ajutor. Unii m-au ajutat mult mai mult decît aveam nevoie. De exemplu, bătrînul octogenar comunist din Viişoara, care a venit special să-mi explice el cum e chestia cu maghiarii, că are experienţă, deşi convocasem un grup de femei. Bătrînul ăsta mi-a povestit cum au făcut ei colectiva, şi alte lucruri instructive. El ţinuse steagul – are aerul că în toate satele în care fac eu grupuri focus cine a făcut colectivizarea e acolo gata să povestească, iar cine s-a opus a trecut de mult pe lumea cealaltă – dar cînd femeile au început să vorbească le sugera să-mi spună că maghiarii sînt mult mai comunişti decît românii. Păi, dumneata eşti comunist, şi ce, eşti maghiar?, am întrebat eu pînă la urmă, iar el m-a privit cu reproş, în genul: Dar mata cu cine ţii?

Taman cînd grupul înfiera mai tare pe maghiari – că muncesc cînd noi avem sărbătoare, că scot şi copilul la cîmp, că nu ne vînd pămînt, tocmesc ţigani să-l lucreze, că-s mai bogaţi ca noi, şi aşa mai departe, a apărut primarul. Omul a rămas trăsnit că asemenea parascovenii se pot petrece la el în ogradă şi fără ştirea lui. După interviu m-am dus la el în cabinet să-l îmbun. Era un om chiar de treabă, fusese primar şi sub comunişti şi educat în spiritul toleranţei. „Nu vă luaţi după muierile astea, vorbeşte numai invidia în ele. Ce v-a venit să vorbiţi tocmai cu astea? De ce nu m-aţi anunţat pe mine, că strîngeam din vreme oameni ca lumea, îi pregăteam cum se cade, nu aşa." A trebuit să refuz ţuica locală şi am plecat.

Primarii maghiari, trebuie să recunosc, au fost la fel de cooperanţi ca şi cei români. Într-un sat secuiesc am ajuns cu cinci minute înainte de oră şi primăria era închisă. Eu am intrat în panică, traducătoarea mea, unguroaică, m-a liniştit: ungurii se ţin de cuvînt, nu s-au balcanizat toţi, mi-a zis ea. Şi aşa a fost: la fix a apărut primarul UDMR cu camioneta lui Ford – ai fi jurat că eşti în New Hampshire, şi din ea au coborît, cu pălăriile în mînă, toţi ungurii. Nu prea vorbeau româneşte, dar erau oameni deschişi şi simpatici. Ei sînt cei care mi-au zis că românii şi ungurii se împacă perfect, au ei peste deal nişte oameni cu care fac afaceri şi n-au avut niciodată vreo problemă. Tîrgu Mureş? Ei da, aia a fost altceva. N-am pornit noi, dar noi am cîştigat. Românii s-au învăţat minte, după aia doi ani n-au mai avut curaj să treacă cu căruţa prin sat.

Da, au fost momente memorabile. La Sf. Gheorghe, cînd să începem o emisiune de televiziune în direct (în 1998?), platoul a fost invadat de cîţiva inşi înfipţi şi îmbrăcaţi de sărbătoare, erau societatea „Avram Iancu", organizaţia locală PRM şi alţii. Cum nimeni nu avea curaj să-i evacueze a trebuit s-o fac eu, i-am împins literalmente peste cabluri spre ieşire. Plecînd, mi-au spus furioşi că am o concepţie nedemocratică despre societatea civilă. Aveau dreptate.

Peste vară am prezentat ceva din rezultatele mele la o conferinţă de psihologie politică la Ohio State University. Am botezat lucrarea „Poveste despre naponi şi liponi" pentru că apucasem să observ că Europa era o mare necunoscută la Ohio State şi nu voiam să ambarasez pe nimeni cu o poveste europeană. Secţiunea era prezidată de o doamnă psiholog cu mare reputaţie în branşa relaţiilor inter-etnice. A fost foarte interesată. Mi-a spus: „Extraordinar cum ce ai găsit tu în Transilvania seamănă cu ce am găsit eu în Vestul Africii şi cum totul verifică teoria lui Tajfel".

Aşa şi e. În noiembrie însă am prezentat teoria în Auditorium la *Central European University* la Budapesta şi s-a sculat pe loc un savant indignat. Era din specia de *social scientist* care ne e cea mai dragă nouă psihologilor, specia care crede că omul de la natură e bun, l-a stricat civilizaţia. E greu să-i convingi pe ăştia că lucrurile stau taman pe dos. Dar sigur, a zis omul de bine, Tajfel ăsta se înşeală? Rezultatele astea depind de context, sigur că oamenilor le plac numai cei ca ei doar dacă trăiesc în Africa, dar nu şi la Paris sau la Londra?

Are sens să le spui unor oameni ca ăştia că experimentele lui Tajfel s-au reprodus în zeci de ţări, şi că puştii englezi au fost la fel de discriminativi ca puştii americani sau italieni sau ca adulţii burundezi? Tot atît cît are rost să le spui celor care se mută din colocviu în colocviu discutînd despre federalismul care va aduce fericirea în regiunile în care liponii nu încap de naponi că s-au adunat destule dovezi empirice care probează că etnofederalismul creşte considerabil probabilitatea conflictului şi violenţa (un bilanţ la zece ani se poate găsi în *Slavic Review* din iarna 1999). La ce bun?

Între timp a apărut cartea. Editorul meu român a citit-o cu două zile înainte de a apărea şi s-a plîns că e prea academică. Adepţii federalismului s-au supărat că argumentele sînt contra lor şi s-au plîns că nu e suficient de academică pentru a dovedi că ei nu au dreptate. Editorul meu californian a venit cu părerea că nu e destul de geografică, dat fiind că americanii au o vagă idee despre Transilvania şi că ar mai trebui scris un capitol de „context". Ca să-l scriu am luat de la biblioteca din Harvard, printre altele, cartea lui Bram Stoker, nu apucasem niciodată s-o citesc. A fost o lectură pasionantă care a ţinut toată noaptea.

Dimineaţa am avut o discuţie despre carte cu bărbatul meu. Ca toţi bărbaţii la ora aceea el s-a interesat întîi cît e ceasul şi de cînd sînt trează pe un ton vădind profundă dezaprobare. Eu nu mai aveam răbdare să-i spun ce carte genială descoperisem şi cum regretam că n-o scrisesem eu. Acum îmi dădeam seama că asta era cartea pe care mi-aş fi dorit s-o scriu dacă m-aş fi ţinut de literatură cum mă sfătuise toată lumea. Bărbatul meu s-a uitat sceptic peste vrafurile de literatură despre naţionalism şi psihologia relaţiilor inter-etnice care acopereau biroul, masa şi tot ce avea o suprafaţă din livingul nostru şi m-a întrebat: „Bon, deci ce-ai mai citit de data asta?" „Dracula", am spus eu.

---

* Aceasta pare o notă de subsol, dar nu este decît o glumă, ca şi restul acestui articol. Lucrurile serioase sînt în carte. Cele neserioase însă sînt la fel de adevărate ca şi cele serioase.

Trecerea prin dicţionare

NAŢIONALISM – ideologie şi politică a burgheziei care are drept scop să aţîţe vrajba naţională între oamenii muncii de diferite naţiuni, să întărească dominaţia unei naţiuni asupra altora... Rămăşiţele naţionalismului se manifestă sub diferite forme: în idealizarea în ştiinţă şi în literatură a curentelor reacţionare naţionaliste din trecut, în prezentarea lor ca fiind „înaintate" şi „progresiste", în subaprecierea prieteniei popoarelor ca un fundament şi un reazem dintre cele mai puternice ale Statului sovietic etc. Duşmanii poporului sovietic ar dori foarte mult să semene vrajba între popoarele U.R.S.S. şi marele popor rus, să sădească neîncrederea faţă de el, să diminueze însemnătatea şi rolul lui în colaborarea popoarelor şi naţiunilor U.R.S.S. De aceea orice subapreciere a rolului şi însemnătăţii poporului rus este în interesul duşmanilor orînduirii socialiste şi constituie un rău împotriva căruia trebuie dusă o luptă hotărîtă.

(Mic dicţionar filozofic,
Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1954)

* * *

NAŢIONALISM – ideologie şi atitudine politică burgheză în problema naţională. În dezvoltarea socială, caracterul şi rolul naţionalismului este diferit, în funcţie de condiţiile istorice. A avut un caracter progresist în perioada trecerii ţărilor europene de la feudalism la capitalism, contribuind la dezvoltarea conştiinţei naţionale, la formarea naţiunilor şi a statelor naţionale, la statornicia orînduirii burgheze. Ulterior, naţionalismul a devenit, prin burghezia reacţionară, o armă ideologică şi politică, folosită pentru a aţîţa ura de rasă şi naţională şi a justifica asuprirea naţională, tendinţele de expansiune şi politica agresivă promovată de cercurile monopoliste. În România, burghezia şi moşierimea au dus o politică de asuprire naţională, urmărind să învrăjbească oamenii muncii români şi de alte naţionalităţi. Reversul naţionalismului este cosmopolitismul, subminarea încrederii în forţele creatoare ale naţiunii, burghezia recurgînd la una sau alta dintre aceste două forme ale ideologiei sale, după cum cer interesele sale de clasă. Naţionalismul este opus internaţionalismului proletar, fiind folosit de burghezie ca o diversiune menită să împiedice unitatea de luptă a oamenilor muncii din toate ţările împotriva exploatării. Socialismul ştiinţific face o demarcaţie netă între naţionalism şi lupta pentru apărarea intereselor naţionale legitime ale fiecărui popor. Partidul Comunist Român se pronunţă ferm împotriva oricăror manifestări de naţionalism şi şovinism, promovează consecvent o politică internă de înfăptuire a deplinei egalităţi în drepturi a tuturor cetăţenilor, fără deosebire de naţionalitate, iar pe plan extern, o politică de prietenie şi solidaritate internaţională cu toate ţările socialiste, cu partidele comuniste şi muncitoreşti, cu popoarele care luptă pentru dezvoltarea lor independentă şi suverană, cu forţele progresiste, antiimperialiste de pretutindeni.

(Dicţionar de filosofie,
Ed. Politică, Bucureşti, 1978)

* * *

NAŢIONALISM – Naţionalismul este un curent de gîndire şi un sistem de atitudini care glorifică valorile naţionale, adică referirile la o comunitate umană căreia cetăţenii îi aparţin în mod prioritar, în funcţie de criterii materiale (sol, teritoriu) sau culturale (istoria trăită în comun) şi cu care cetăţenii au sentimentul identificării. Produs al Revoluţiei franceze, naţionalismul a fost în primul rînd un curent de gîndire occidental, de stînga. Începînd din 1789, el exprima voinţa revoluţionară de transferare a supunerii individului faţă de un rege, monarhul absolut, către o colectivitate abstractă urmărind suveranitatea. În acest sens, naţionalismul a inspirat majoritatea mişcărilor revoluţionare care au jalonat istoria Europei în secolul al XIX-lea şi s-a asociat cu revendicarea unor constituţii.

La sfîrşitul secolului al XIX-lea apare treptat un naţionalism de dreapta, care-l eclipsează progresiv pe cel precedent. Semnificaţia sa este diferită: în loc să se afirme împotriva formulelor tradiţionale de naţionalitate, acest nou naţionalism glorifică referirea la comunitatea naţională, pentru a se deosebi de anumite forme politice moderne de dominare: statul, republica, chiar guvernul reprezentativ.

Naţionalismul revine la tradiţie, istorie şi natură, valorificînd referinţele la teritoriu, pămînt, arbori (vezi M. Barrès). Afirmîndu-se într-un context istoric dominat de rivalitatea franco-germană şi dorinţa de revanşă, devine militarist şi şovin, după ce fusese revoluţionar şi civic. Aceste componente se regăsesc în anchetele psihosociologice ale sistemului atitudinilor naţionaliste (Michelat, Thomas, 1966).

Contestarea treptată a jugului colonial a contribuit la deplasarea naţionalismului din lumea occidentală către societăţile din Africa, America Latină şi Asia. Naţionalismul rezultat în urma Revoluţiei franceze s-a trezit astfel implicat în cu totul alte culturi, care au împrumutat îndeosebi ideea de naţiune, reconstituită în funcţie de datele socioistorice proprii (vezi „naţiunea arabă") şi de contextul nou de mobilizare împotriva imperialismului: naţionalismul regăseşte astfel o nouă semnificaţie revoluţionară.

(Larousse, *Dicţionar de sociologie,*
Editura Univers Enciclopedic, 1996)

Z. ORNEA

De la patriotism la naţionalism antidemocratic

Secolul al XIX-lea este secolul naţionalităţilor. De fapt, după definiţia lui Gellner, naţiunea e o creaţie specifică a perioadei industriale. Dar, cum întreg procesul de constituire a României s-a creat – vorba lui Lovinescu – prin imitaţie din afară, şi acest segment e, la origine, un împrumut. Fapt este că, la mijlocul celui de al XIX-lea secol, paşoptiştii, cei care aduc din afară întreaga ideologie a modernităţii, transportă cu sine, din străinătate (mai ales Franţa), unde îşi făcuseră studiile, ideea de naţiune. Aceştia, paşoptiştii, caută şi găsesc elemente identitare specifice, le propun şi le proclamă, creînd o nouă ideologie. E cea naţională sau, cum îi spuneau ei, naţionalistă. Aceasta e un alt nume pentru ideea de patriotism, pe care ştiu să o propage în mediile intelectuale, totdeauna elitare în materie de ideologie. Şi, treptat, ideea îşi face loc şi se impune, prin argumente şi studii de etnologie şi de folclor, prin evocarea unor personalităţi simbolice din trecutul naţional (vezi studiul lui N. Bălcescu despre Mihai Viteazul – „Istoria lui Mihai Voievod Viteazul"). De adăugat faptul că acest tip de naţionalism (patriotism) se conciliază bine (caz rar) cu ideea de democraţie. Naţionalismul lor e auroral şi în *Proclamaţia de la Islaz* a revoluţionarilor munteni (o primă tentativă constituţională) ca şi în *Dorinţele partidei moldovene* (redactată de Kogălniceanu) se prevede necesitatea împământenirii (încetăţenirii) evreilor, ca şi soluţionarea problemei ţărăneşti prin împroprietărire. Naţionalismul (patriotismul) acesta de început n-avea nimic resentimentar şovin.

Dar, destul de repede, în trei-patru decenii, iniţialul spirit identitar naţional cumpănit capătă înfăţişări extremiste şi o apăsată trăsătură xenofobă. Dovadă e, printre altele, faptul că în 1866, cu prilejul discutării în parlament a Constituţiei se organizează, la Bucureşti şi la Iaşi, grupuri de presiune (la Iaşi „Fracţiunea liberă şi independentă" condusă de N. Ionescu, la Bucureşti, cercul lui Cezar Bolliac din jurul ziarului *Buciumul)* care se opun cu îndîrjire propunerii iniţiatorilor Constituţiei de a fi încetăţeniţi evreii, izbutind să obţină acel vestit articol al 7-lea prin care se stabileşte că numai străinii de rit creştin pot accede la căpătarea cetăţeniei române. Şi, mai tîrziu, în 1879, faptul se repetă, ideologia naţionalist xenofobă izbutind să respingă prevederile de încetăţenire a evreilor avansate de Conferinţa de pace de la Berlin. Ce-i drept, s-a abrogat ideea discriminatorie a articolului 7 al Constituţiei din 1866 care elimina, *ab ovo* pe evrei. Dar stabilindu-se că accesul lor la formalităţile împământenirii se face numai prin cereri individuale care trebuiau discutate şi aprobate de fiecare dintre cele două Camere ale corpului legiuitor, practic ne stăvilea posibilitatea transformării în act a acestei stipulaţii. Şi, edificator în acest sens, e faptul că din 1879 pînă în 1914 au izbutit să obţină cetăţenia română 2000 de evrei, în care vreme au trebuit să părăsească ţara, fie prin expulzare, fie prin refuzul încetăţenirii, savanţi precum Moses Gaster, H. Tiktin, L. Şăineanu. Acest nou tip de naţionalism (care nu aminteşte de cel iniţial decît prin denominaţie) nu mai e deloc democratic şi progresist. Dimpotrivă, nu e numai şovin xenofob, dar şi cu tîmpla în Evul Mediu, extaziind paseismul şi împotrivindu-se măsurilor emergente ale liberalismului şi ale liberalilor ca partid care promova legiuiri menite să implanteze, la noi, condiţiile modernităţii, prin crearea unei civilizaţii de tip industrial. Expresia de frunte al acestui tip de naţionalism retrograd este, din păcate, poetul M. Eminescu, gazetar, din 1877, la organul Partidului Conservator, *Timpul.*

Şi e cu deosebire semnificativ că imediat după începutul veacului al XX-lea, cînd A. C. Cuza şi N. Iorga pun, în 1910, bazele Partidului Naţionalist-Democrat, ei propun o ideologie profund nedemocratică, antisemită şi şovin xenofobă. De altfel, apariţia noului partid a fost precedată de atmosfera sămănătorismului (1901-1909), cu ideologia sa apăsat naţionalistă şi antidemocratic modernizatoare privind evoluţia ţării. Acest tip de naţionalism antidemocratic extazia exclusiv lumea rurală înapoiată şi înlocuia disparitatea socială de aici cu o idilică conciliere dintre ţăran şi bunul boier. Oraşul, cu îndeletnicirile sale modern industriale născînde, era blamat cu asprime, considerîndu-se că specificitatea identitară o constituie numai lumea de la ţară, iar paşoptismul şi paşoptiştii erau stigmatizaţi pentru că au propus, la noi, înnoirea după model apusean (deci nespecific, deci neromânesc). Luările de atitudine publice, prin studii şi conferinţe, ale lui N. Iorga, în perioada 1904-1906 cînd a pus temeliile ideologiei sămănătoriste sînt clare expresii ale acestui *Weltanschauung* retrograd. Nu e deloc o întîmplare că, atunci, în perioada de dominare a sămănătorismului, un fruntaş al acestui curent (o vreme chiar redactor şi redactor-şef al revistei *Sămănătorul),* Ion Scurtu, descoperă publicistica eminesciană (la vremea apariţiei ei, cam necitită), o editează în 1905, şi o readuce în dezbaterile noii perioade. După cum e explicabil faptul că A. C. Cuza face să apară, în 1914, o ediţie de *Opere complete* în prefaţa căreia stăruia asupra însemnătăţii publicisticii sale. Marele poet, prin opera sa simbolică, era, acum, descoperit şi utilizat cu deosebire pentru publicistica sa de prin 1878-1883, făcîndu-se referiri valorificatoare şi la poema *Doina.* Ideologia politică eminesciană era transformată într-un tezaur simbolic de înaltă ţinută şi folosită ca aliat în scopuri naţionalist xenofobe şi retrograde, opuse modernizării şi modernităţii. Naţionalismul acesta antebelic (înaintea primului război mondial), să precizez încă o dată, era de acum prin fizionomia sa specifică, xenofob şi antidemocratic.

Încă în perioada războiului prim mondial, Iorga, refugiat la Iaşi, se desparte de A. C. Cuza, înjghebîndu-şi o grupare a sa. Cuza, antisemit maniacal, idee care epuiza, de fapt, ideologia sa, rămîne singur pe poziţie. Fericita dezlegare a faptelor politice, cînd se înfăptuieşte România Mare, dar Conferinţa de la Versailles (mai înainte prin stăruinţele Germaniei wilhelmiene, care îi impune aceasta lui Al. Marghiloman la încheierea efemerului său tratat al păcii de la Bucureşti) decide încetăţenirea în masă a evreilor. Şi prin provinciile alipite, România Mare avea, în 1930, la recensămîntul general al populaţiei, 756.930 evrei, reprezentînd 4,2% din structura populaţiei. A. C. Cuza îşi constituie o grupare politică a sa, Liga Apărării Naţional Creştine, cu o ideologie xenofob antisemită, care se opune, inutil şi ineficient, încetăţenirii evreilor în urma deciziei Conferinţei de pace de la Paris, care obţinuse şi recunoaşterea unui statut al minorităţilor. Liderul tineretului, în LANC, devine Corneliu Zelea Codreanu. Repede, ideologia resentimentar antisemită cucereşte teren. În decembrie 1922, prin greve studenţeşti în centrele universitare, se promovează ideea lui *numerus clausus* pentru studenţii evrei, ciomăgiţi, pînă una alta, de unii colegi români. N. Iorga, fostul aliat al lui A. C. Cuza, condamnă aceste manifestări, pe care le consideră huliganice şi, în semn de protest, demisionează din demnitatea de rector al Universităţii din Bucureşti. Dar marile partide se străduie să folosească, în interes politicianist diversionist, naţionalismul mişcărilor studenţeşti, rămase cunoscute sub denumirea de „generaţia" de la „22". Din nervurile acestei mişcări studenţeşti din 1922-1923 se vor recruta conducătorii mişcării legionare care, sub denumirea de „Legiunea Arhanghelului Mihail", se întemeiază în iunie 1927. Şeful acestei grupări (denumit Căpitan) este Corneliu Zelea Codreanu, cel care în 1924 îl ucisese pe prefectul poliţiei din Iaşi, Constantin Manciu, iar un alt lider al noii grupări politice, Ion Moţa, comisese o tentativă de asasinat. Şi culmea este că amîndoi aceşti asasini sînt achitaţi cu brio de Curtea de juri, fiind socotiţi în legitimă apărare. Această solidarizare a justiţiei cu asasini politici demonstra existenţa unui curent de opinie filonaţionalist. Marile partide politice, PNL, PNŢ (din 1926) erau, negreşit, democratice, ţintind să adopte măsuri pentru stăvilirea ascensiunii mişcării legionare, inclusiv pînă la interzicerea ei (cum a făcut, în 1931, guvernul Iorga – Argetoianu, în 1932, PNŢ şi în decembrie 1933, guvernul liberal condus de I. G. Duca). Ceea ce a creat condiţii pentru fortificarea mişcării legionare, au fost criza economică mondială (care a lovit puternic şi ţara noastră), existenţa Italiei fasciste şi, din 1933, a Germaniei hitleriste. Legionarismul creşte, ca număr de aderenţi, de la 60.000 la sfîrşitul lui 1930, la 28.000 în decembrie 1933, la 34.000 în mai 1935, la 96.000 în ianuarie 1937 şi la 272.000 membri în decembrie 1937, ajungînd, la alegerile din decembrie 1937, să recolteze 15,58% din voturile exprimate, devenind al treilea mare partid al ţării. Iar ideologia legionară era profund naţionalist xenofobă, antidemocratică, cultivînd totalitarismul, anticapitalismul şi asasinatul ca mijloc de a-şi face dreptate. E semnificativă asasinarea, între decembrie 1933 şi 1939, a doi prim-miniştri în funcţiune (I. G. Duca şi Armand Călinescu) şi a dizidentului Mihail Stelescu. Apoi, în 1940, a doi alţi foşti prim-miniştri, N. Iorga şi Gh. Argeşeanu şi a altor 64 de demnitari, printre care destui foşti miniştri. Această grupare politică naţionalistă şi-a recrutat aderenţii printre tinerii studioşi (elevi şi studenţi), dar şi printre ţărani şi muncitori sau printre reprezentanţii micii burghezii orăşeneşti (aşa se explică faptul că la alegerile din decembrie 1937 obţinuseră 478.378 de voturi). Folosind şi mistica ortodoxistă, şi-au constituit o doctrină a specificităţii naţionale ruralizantă antiorăşenească şi anticapitalistă, xenofob-şovină, ce extazia cultul forţei şi al morţii socotite eroice, al asasinatului ca mijloc de pedepsire a adversarilor. Deşi respinsă de forţele democratice, legionarismul, cum am văzut, şi-a putut cuceri aderenţi. Paralel, a activat, ca exponent al naţionalismului antidemocratic şi xenofob, Partidul Naţional Creştin (creat în 1935), condus de Octavian Goga şi A. C. Cuza, care a şi guvernat ţara 44 de zile din 29 decembrie 1937 la 10 februarie 1938, adoptînd prima lege de discriminare rasială a evreilor, privînd o treime dintre ei de dreptul la cetăţenie română. Dacă mai adăugăm şi Frontul Românesc, creat în 1935 de Al. Vaida-Voevod, pentru care a fost exclus din PNŢ şi acest partid cu o doctrină naţionalistă, căpătăm imaginea, bine fortificată, a naţionalismului interbelic. La care trebuie adăugat ortodoxismul lui Nichifor Crainic, cu gazetele sale pătimaş naţionaliste *Calendarul* şi *Sfarmă Piatră* şi ziarul puternic xenofob *Porunca Vremii* al lui Ilie Rădulescu-Lăptărie. Şi lucrurile nu s-au oprit aici. Pentru că, în deceniile dictaturii, comunismul a luat, de la jumătatea anilor şaizeci, înfăţişare puternic naţionalistă iar, astăzi, după 1990, o grupare ca Partidul România Mare promovează o politică pronunţat şi provocator naţionalistă şi antioccidentală. Şi nu e singurul partid, din păcate, care practică acest tip de discurs naţionalist şi antioccidental.

Interstiţii

Sartre şi Maradona

Nu aflasem, atunci cînd comentam, în urmă cu două săptămîni, părerile lui Sartre despre Proust, că Parisul mondeno-mediatic e în mare agitaţie ca urmare a apariţiei unei cărţi despre autorul *Cuvintelor.* Agitaţia se explică în mare parte prin faptul că noul exeget nu e altul decît Bernard-Henri Lévy, a cărui capacitate de a mobiliza presa scrisă şi canalele de televiziune e binecunoscută. Printr-o fericită şi, cu siguranţă, bine regizată coincidenţă, încă vreo trei-patru cărţi despre Sartre ies în librării cam în acelaşi timp, contribuind indirect (aşa cum, la fotbal, jucătorii de la mijlocul terenului se pun în slujba golgeterului) la gloria telegenicului fost „nou filosof". Ideea eseului semnat de Bernard-Henri Lévy e – titlul o spune foarte clar – că secolul XX este *Secolul lui Sartre,* şi asta nu numai datorită importanţei – şi impactului – operei sartriene, ci şi fiindcă întreaga epocă ar fi stat sub semnul contradicţiilor şi al pendulării între poziţii extreme. Am încercat să înţeleg, declară autorul, „cum cineva putea fi în acelaşi timp un om liber şi un intelectual totalitar". Sartre a fost, aşadar, *şi* bun *şi* rău; nu e vorba însă de o discrepanţă între operă şi acţiunea politică, întrucît, pe de o parte, opera însăşi e inegală, atît cea de scriitor cît şi cea de filosof, iar pe de alta fiindcă derapajele din textele scrise sînt la fel de numeroase şi de flagrante ca acelea de pe scena publică.

Unul din episoadele realmente extraordinare şi în cel mai înalt grad simptomatice pentru „erorile" filosofului este călătoria pe care acesta a făcut-o acum exact patru decenii, în Cuba lui Fidel Castro. Impresiile lăsate de această vizită au fost consemnate într-o serie de reportaje publicate atunci în *France-Soir;* le găsim analizate în excelenta radiografie a regimului castrist datorată Jeanninei Verdès-Leroux *(La Lune et le Caudillo,* L'Arpenteur, 1989). Inventarul aberaţiilor e impresionant: Sartre justifică fără rezerve represiunea instituită de Fidel; consideră că înfiinţarea cooperativelor agricole de producţie era „înscrisă în natura lucrurilor"; e entuziasmat de faptul că mai mulţi miniştri îi dau întîlnire pe la orele 2 sau 3 noaptea, semn că liderii revoluţiei muncesc fără preget, cu o energie supraomenească (şi despre Stalin, reaminteşte Jeannine Verdès-Leroux, se spunea că lucrează toată noaptea); se extaziază în faţa spectacolului unui miting unde sute de copii strigă, ore întregi, lozinci; e convins că partidele politice nu mai au nici un sens în Cuba şi că procentele de peste 90% la alegeri în favoarea lui Castro sînt cea mai bună dovadă a legitimităţii regimului etc., etc.

Întreaga vizită s-a petrecut, precizarea trebuie făcută, în cel mai strict cadru oficial, Sartre şi Simone de Beauvoir fiind în permanenţă însoţiţi şi ghidaţi către „obiectivele" semnificative. Unul din aceste tururi a prilejuit o scenă antologică. Acompaniaţi de Castro în persoană, oaspeţii francezi vizitează plajele recent devenite accesibile săracilor. Fidel îi invită, la un moment dat, pe cei doi să bea o limonadă. Dar, după ce a sorbit doar o înghiţitură, *el Lider Maximo* a pus, strîmbîndu-se, paharul pe masă: limonada era caldă. Sartre îşi dă seama de ce Castro a devenit brusc, prost dispus: dacă limonada e caldă asta înseamnă că populaţiei pînă mai ieri defavorizate nu i se asigură întreg confortul la care are drept. E chemată chelneriţa care se scuză, invocînd faptul că frigiderul e defect. O astfel de neglijenţă, îi răspunde Castro, denotă lipsă de conştiinţă revoluţionară; după care adaugă: „Spune-i responsabilului că dacă nu rezolvă problemele de genul ăsta, va avea de-a face cu mine". Iar Sartre comentează, în extaz: „A fost pentru prima oară cînd am înţeles – chiar dacă încă destul de vag – ce înseamnă *democraţie directă*".

Revin la „secolul lui Sartre" şi mă întreb din nou: să deducem că veacul a fost unul al enormităţilor şi al orbirii sistematice? Al angajamentelor absurde care şi-au găsit nu o dată sursa în – îl citez pe Léry – „prostia obtuză"? Dacă aşa stau lucrurile, atunci jubilaţia pro-castristă a lui Sartre îşi găseşte pandantul perfect în fervoarea de aceeaşi orientare a lui Maradona, care a ales pînă şi pentru dezintoxicare (de droguri, nu ideologică) insula viitorului radios. Maradona, numit de Carlos Alberto Montaner „Idiotul latino-american". Aluzie, precizez pentru neiniţiaţi, la faptul că, în faza de apogeu a perioadei sale stîngiste, Sartre a patronat publicaţia *„Idiotul internaţional".*

Alexandru CĂLINESCU

Anca MANOLESCU

SPERANŢĂ ŞI STIL

„Pariul unor intelectuali credincioşi şi îndrăzneţi“

Într-un pasaj din *Jurnalul de la Tescani*, Andrei Pleşu vorbea despre patru variante posibile ale relaţiei noastre *mentale* cu Dumnezeu. Prima ar fi cea a evacuării Lui; ea presupune că nu avem capacitatea intelectuală de „a lucra“ cu misterul ultim şi, prin urmare, se dezinteresează de sensul metafizic al religiosului. (Mulţi intelectuali, mulţi autori din domeniul ştiinţelor omului în particular, procedează astfel; religia e privită şi studiată *doar* ca una din cele mai performante tehnici de întemeiere, organizare şi reglare socială. Fiindcă domeniul de cercetare e decupat în funcţie de o imagine – strict mundană – a capacităţilor noastre de cunoaştere, la capătul cercetării se obţine o imagine secularizantă, mai insidioasă ori mai agresivă, a tradiţiilor spirituale.) A doua variantă ar fi cea pietistă care interzice intelectului să fie activ în cîmpul credinţei şi cere fidelitate mecanică faţă de datul tradiţiei. (E inutil, aproape, să adăugăm că pietismul – obişnuit nu cu exerciţiul analitic, ci cu submisiunea necondiţionată – poate fi relativ uşor canalizat spre mitizarea trecutului, religiozităţi etnice ori înregimentări politice). Dacă poziţiile precedente pleacă de la devalorizarea intelectului uman, a treia – a „ezoterismelor“ – mizează dimpotrivă, orgolios, pe capacitatea lui de a atinge, după însuşirea unor dificile „tehnici intiţiatice“, ştiinţa adevărurilor transcendente (ascunse omului comun).

Ultima atitudine ar consta, spre deosebire de celelalte, în colaborarea plină de speranţă între inteligenţa umană şi realitatea divină. Dacă nu e capabil să circumscrie ilimitatul, intelectul poate, în schimb, să se deschidă spre el; poate aştepta, activ, propria dezmărginire. „Cea mai adecvată“, conchide Andrei Pleşu, „îmi apare soluţia a patra, cu condiţia să se găsească, astăzi, destui intelectuali credincioşi şi îndrăzneţi care să-şi asume pariul ei.“ Textul a fost scris în toamna lui 1989, cînd asemenea intelectuali nu aveau cum să fie larg auziţi, dată fiind inexistenţa spaţiului public. Foarte curînd însă, spaţiul acesta a apărut şi, de-a lungul a zece ani, am putut constata cît de rare erau asemenea voci.

Rare şi cu atît mai preţioase. „Intelectuali credincioşi şi îndrăzneţi“ care să aibă îndrăzneala de a-şi utiliza inteligenţa şi credinţa ca pe două facultăţi cooperante. Intelectuali în stare să ia act de realitatea imediată, cu ambiguităţile, crizele şi mutaţiile ei, dar şi de propria lor responsabilitate: anume de a reflecta *participativ* la un adevăr, în sine atemporal, cu atenţie faţă de condiţiile lumii în care ne mişcăm; de a vorbi despre un adevăr, în sine atemporal, şi despre tradiţia care-l poartă, dar într-o expresie pe înţelesul lumii în care ne mişcăm, luînd în seamă traumele şi aşteptările acestei lumi, cenzurîndu-i fantasmele ori oportunismele, înglobînd mai cu seamă valorile şi căutările ei autentice. Intelectuali în stare să reia dialogul, de prea multă vreme pierdut ori convenţional, între tradiţia creştinismului răsăritean şi cultura modernă. După cincizeci de ani de tăcere – timp în care faţa lumii s-a schimbat notabil şi divergent (în ce priveşte ţările ex-comuniste şi societăţile occidentale) – a rosti din nou religiosul ar trebui să fie o temă pasionantă, în măsura în care lucrul e făcut cu prospeţime şi rigoare.

Virtuţile spirituale ale rîsului

În generaţia sa, Teodor Baconsky contribuie, cu propria lui variantă, la această atitudine. El e, lucru destul de rar, un specialist al fenomenului religios (creştin) angajat totodată în tradiţia pe care o studiază. Cele trei volume publicate pînă acum – dintre care ultimul abia apărut: *Ispita binelui. Eseuri despre urbanitatea credinţei*, 1999, Anastasia – arată că este vorba despre un cercetător capabil să se dezvolte, să se încerce pe sine înăuntrul unei opţiuni spirituale definitive. Teodor Baconsky a avut, în primul rînd, curajul de a alege formaţia de teolog în ciuda calităţii învăţămîntului de profil din perioada comunistă şi fără a se lăsa absorbit de automatismele lui. Dimpotrivă, nu a încetat să se construiască pe cont propriu ca un intelectual credincios, unul pe care valorile formative ale culturii îl ajutau să judece mai limpede, adică mai nuanţat şi mai substanţial, amprenta Logosului în istoria, instituţiile, structurile mentale ale lumii noastre. Atent la această amprentă, el s-a specializat, printr-un doctorat la Sorbona, în antropologie religioasă.

Tema aleasă pentru doctorat – mai bine zis problema pe care a conturat-o – reprezintă deja un cîştig, o noutate consistentă în cercetările referitoare la creştinismul răsăritean. *Rîsul patriarhilor. O antropologie a deriziunii în patristica răsăriteană* (1996, Anastasia, precedată de varianta în limba franceză a tezei – *Le rire des Pères*, 1994, Paris, Desclée de Brouwer) dizlocă imaginea, la care prea des se recurge spre laudă ori veştejire, a unei Ortodoxii compusă din hieratism, macerări şi încruntare, din evazionism pios, conformism şi grăbite adaptări la exigenţele puterii seculare. Cercetarea se aşează nu numai în momentul auroral al tradiţiei răsăritene, ci şi într-o temă originară: anume virtuţile spirituale ale *bunei dispoziţii*, ale bunei orientări. Bucuria intimităţii cu Adevărul (ce include îndrăzneala filială – *parrhesia*) are drept corelat umorul cu care sînt puse la locul lor (secund) atît „ispitele“ cît şi propria persoană: a dejuca, printr-o fermă jovialitate, maşinaţiile terifiante ale demonilor, a percepe batjocorirea proprie drept o potrivită metodă de şlefuire spirituală a persoanei, iată cîteva din lecţiile îndrăzneţe şi neaşteptate ale pustiei (cf. partea a III-a a lucrării: „Locurile deriziunii în Bizanţ“). Partea a IV-a („Rîsul ca hierofanie circulară“) analizează capacităţile deriziunii de a dizolva barierele şi blocajele, de a face să comunice profanul şi sacrul, mai mult de a-l transmuta pe primul în cel din urmă, făcînd posibilă, cf. autorului, „o sacralitate deschisă“. Două exemple complementare sînt analizate aici: convertirea vertiginoasă, în cursul spectacolului, a mimilor păgîni care, în primele veacuri, parodiau patimile christice; spectacolul scandalos, deşuchiat ori măcar descumpănitor cu care „nebunii întru Hristos“ se năpusteau în lume pentru a-i eroda limitările şi a-i trezi din nou dorul de nelimitat. Notaţiile noastre sînt prea restrînse pentru a da seamă, altfel decît printr-o simplă menţiune, de bogăţia unor referinţe dificil accesibile, de puzderia exemplelor expresive şi fineţea analizelor, de atenţia cu care sînt urmărite modulaţiile în istorie ale temei deriziunii. Am mai adăuga, totuşi, ceva; spuneam că cercetarea „se aşează“ în această temă – ceea ce voia să însemne că autorul se lasă modelat de subiectul său, participă la lecţia lui, o prelungeşte. Probă – o secţiune a concluziilor unde, cu distanţă şi umor, ni se vorbeşte despre modul în care, în Occidentul catolic şi în Răsăritul ortodox, se constituie imaginea negativă a celuilalt. „Element foarte semnificativ din punct de vedere antropologic, în ambele cazuri descrierea Celuilalt se întemeiază pe un amestec paradoxal: pe de o parte, alteritatea este ridicolă, pe de alta ea se dovedeşte a fi macabră. În ambele tabere i se atribuie Celuilalt deopotrivă trăsături comice şi incapacitatea endemică de a rîde“. La capătul unui studiu unde specialitatea se îmbină cu angajamentul lăuntric, unde demitizările eliberează terenul pentru surprinzătoare descoperiri de rafinament spiritual, cititorul e invitat să ia în seamă utilizările, diferite, ale rîsului în Apusul şi Răsăritul creştin. Avem aici elemente pentru o posibilă sinteză în ce priveşte *buna dispoziţie* creştină. Avem un dosar erudit ce poate contribui la regăsirea comprehensivă şi cordială a celuilalt. Mai mult. Textul lui Teodor Baconsky, scrie Andrei Pleşu în prefaţă, „încearcă să reconstituie chipul unui tip aparte de civilizaţie încă neasimilat de lumea savantă occidentală (ca să nu mai vorbim de cea politică), altfel decît prin neglijente *raccourci*-uri şi prejudecăţi: e vorba despre ceea ce autorul numeşte «europenismul non-occidental» al Bizanţului. Europa de azi nu poate aspira la însănătoşire şi integritate cîtă vreme nu va lua în seamă marea «diferenţă» a tradiţiei bizantine, refulată periculos în măruntaiele ei: izvor de crize, de perplexităţi, dar şi de posibile soluţii alternative“.

© L. Muntean

O vervă ceremonioasă

Următoarele două volume ale lui Teodor Baconsky (*Iacob şi îngerul*, 1996, şi *Ispita binelui. Eseuri despre urbanitatea credinţei*, 1999, ambele la Editura Anastasia) nu mai sînt exerciţii strict teoretice. Culegeri de articole, conferinţe, eseuri, publicate în reviste de cultură ori teologie, ele conţin o strînsă, nuanţată reflecţie asupra imediatului, autohton ori european. Competenţa de antropolog al religiosului se exercită pe un teren „cald“, în raport cu care autorul e analist şi participant; iar între distanţă şi aderenţă, T. Baconsky găseşte mai întotdeauna soluţia unei bune compoziţii. Ceea ce avem în faţă e, de fiecare dată, o veritabilă analiză, făcută nu numai cu *savoir*-ul profesiunii, ci şi cu realism, cumpătare şi mai ales cu capacitatea, rară astăzi, de a recunoaşte responsabilităţile propriei „partide“ şi drepturile interlocutorului; e o probă de echilibru, dacă nu chiar de generozitate.

În cazul ultimului volum – ce strînge contribuţii de cînd T. Baconsky e ambasador al României la Vatican – analizele cîştigă acurateţe în a aprecia raportul dintre sensul şi carnea evenimentelor. Rigorile unei angajări nemijlocite în acţiune sînt altfel expresive decît simpla observaţie a spectatorului. Tema „regăsirii“ între Răsăritul şi Apusul creştin, anunţată în prima sa carte, a devenit pentru T. Baconsky materia unui efort imediat, după ce fusese materia unui efort de reflecţie şi înţelegere. Notabilul succes la care a contribuit – a face posibilă vizita Papei în România – se datorează, cred, şi acestei pregătiri, unei orientări pe care nu a încetat să o precizeze, să şi-o lămurească, s-o onoreze.

Nu putem rezuma aici analizele, punctuale ori mai vaste, legate de mutaţiile şi opţiunile creştinismului actual, de crizele şi conflictele în care e antrenat. Însă articolul cu care se deschide volumul („Teologia şi lumea de azi“) e expresiv pentru metoda utilizată. „E greu să vorbim despre Dumnezeu lumii de astăzi înainte de a şti, pur şi simplu, pe ce lume trăim“ se spune în debut. Ca atare, într-o bună logică, autorul începe prin a face lista schimbărilor mentale, a carenţelor, a înstrăinărilor de propria cultură şi tradiţie prin care modernitatea a ajuns să nu mai fie interesată, nici capabilă să înţeleagă religia pe temeiul căreia s-a clădit. La capătul acestei deloc complezente enumerări nu se află totuşi un diagnostic fatal. Nu avem de a face cu plăcerea de a lua pulsul dezastrului, ci, dimpotrivă, cu o speranţă calm plasată în faţa situaţiei căreia i s-au inventariat datele. În fond, nu e aceasta o virtute a credinţei? De a înregistra realist criza şi de a-ţi păstra încrederea, ştiind că gesturile tale, dacă sînt corecte, vor fi sprijinite, iar dacă sînt inadecvate, vor fi îndreptate?

Credinţa (creştină), spune Baconsky, nu mai e expresivă şi reverberantă pentru că s-a „uscat“ prin dogmatisme şi formalizări excesive, prin muzeificarea propriilor valori („am devenit prea riguroşi, prea matematici, prea abstracţi“), pentru că s-a restrîns în domeniul erudiţiei ori al opţiunilor private. Lumea în care ne mişcăm nu mai constituie, pentru omul de azi, un vast spectacol simbolic al revelaţiei, o reţea de echivalenţe între sesizabile şi insesizabile, în care fiece gest, eveniment sau peisaj să constituie un vector potenţial spre divin. „Criza credinţei e o criză a metaforei“, adaugă Baconsky, înţelegînd prin metaforă „transpunerea gîndirii parabolice asumate de Iisus Hristos“. Avem de a face, în fond, cu o carenţă de întrupare a creştinismului actual. Simone Weil o spunea deja cu 50 de ani în urmă: „Cred că obligaţia anilor următori, obligaţie atît de gravă încît neîmplinirea ei ar însemna o trădare, constă în a face să apară public un creştinism cu adevărat încarnat“ (*Attente de Dieu*). Cum s-ar putea realiza această încarnare? Pentru T. Baconsky soluţia constă în a reda, *prin interpretare*, imaginarului nostru sens, încărcătură spirituală (creştină); constă în a redescoperi logica icoanei, a imaginii care atrage spre nevăzut. „A vorbi despre Dumnezeu lumii de astăzi înseamnă a avea curajul de a utiliza imaginile mitice care ne populează memoria şi, mai ales, curajul de a vorbi prin fapte“. Acest dublu curaj, T. Baconsky îl are; o dovedesc eseurile şi activitatea lui. La care se mai adaugă o calitate: cea a stilului. Faţă de posomorîta moţăială a discursurilor religioase curente, avem, în acest caz, bucuria deplină a lecturii. De o eleganţă ceremonioasă, plină, preţioasă, cîteodată căutată – în turnura frazei, dar şi alegerea unor referinţe rare, alăturate unor *raccourci*-uri culturale dezinvolt stăpînite – stilul acesta redă expresiei religioase persuasivitate şi seducţie.

O ultimă observaţie. Încă din titlu, T. Baconsky pledează pentru regăsirea „dimensiunii urbane“ a creştinismului răsăritean, dovedind astfel că refuză clişeele, construcţiile ideologice care de un secol încoace au legat spiritualitatea ortodoxă de rural şi izolări profilactice. Cu eleganţă şi eficienţă, el vorbeşte despre un creştinism întrupat în timpul de faţă.

Glosar de tranziţie

Fani

Termenul „fan“ desemnează tipul de spectator care nu se mulţumeşte să asiste pasiv la un anumit spectacol, ci se implică activ în desfăşurarea lui. Generatorul acestui activism nu este o constrîngere exterioară, ci un impuls interior. Carburantul acestui impuls este un amestec de admiraţie şi fidelitate.

Locul geografic unde a germinat categoria fanilor este Occidentul. Prin urmare, dotîndu-se cu fani, tranziţia ne-ar grăbi occidentalizarea, deci europenizarea, deci mult visata noastră integrare. Dar este oare sigur că, sub întruchipări specifice, categoria fanilor nu se insinuase şi în atît de zăvorîta cetate a socialismului multilateral dezvoltat? Ce reprezentau cohortele de tineri care ţineau isonul pateticelor litanii ale cenaclului „Flacăra“, ori miile de „tifoşi“ care umpleau tribunele stadioanelor pentru a-şi susţine echipa preferată? O ipoteză ar fi că epoca de aur nu a interzis fanii, ci doar denumirea de fani. În această eventualitate tranziţia nu ar fi creeat respectiva categorie, ci doar i-ar fi restituit adevăratul nume.

Realitatea este însă mult mai nuanţată decît această reprezentare ultra-simplificatoare. Căci tranziţia nu modifică numai denumirea fanilor, ci şi fizionomia lor social-politică. Esenţa acestor modificări constă în articularea lor la economia de piaţă şi la valorile democraţiei. Sub incidenţa economică, două exemple. Unul: prin manifestările lor adesea dezlănţuite fanii fac vedetelor sau formaţiunilor pe care le ovaţionează o publicitate de neegalat. Alt exemplu: în sport, relaţia economică a fanilor cu clubul pe care îl susţin suferă o variabilă răsturnare. Odinioară o parte dintre fanii echipei „Steaua“ (şi nu numai), ofiţerii, erau obligaţi să verse o cotizaţie lunară pentru visteria clubului. În vîrtejul tranziţiei, dimpotrivă, marile cluburi sînt cele care îşi stipendiază fanii.

Privitor la valorile democratice: politizarea fanilor are cele mai puternice rezonanţe în sport. Aici, spre deosebire de muzica uşoară, activismul fanilor tinde să transforme competiţia dintre echipe în ciocniri între galerii. Consacrată tot în Occident, violenţa fizică din tribune este asezonată la noi cu violenţe de limbaj specifice, care nu au nici cea mai vagă legătură cu ceea ce se întîmplă pe teren. Panouri uriaşe şi răcnete asurzitoare salută retroactiv vremurile cînd evreii şi ţiganii erau deportaţi în lagăre de exterminare şi cer izgonirea din ţară a cetăţenilor de etnie maghiară.

Nu conţinutul rasist şi şovin al acestor sloganuri vădeşte forţa democraţiei tranziţionale, ci seninătatea cu care autorităţile tolerează atît etalarea, cît şi difuzarea lor pe micile ecrane din întreaga ţară.

Democraţia tranziţiei Carpato-Danubiene asigură adevăraţilor inspiratori ai acestor sloganuri nu numai libertatea de a omagia retroactiv holocaustul, dar şi pe aceea de a milita, prin medierea unor fani, pentru reeditarea lui.

Pavel CÂMPEANU

Bazar

Spectatori, consumatori, cîştigători

Filmul *Înscenarea*, în regia lui Barry Levinson, cu Dustin Hoffman şi Robert De Niro mi-a demonstrat, încă o dată puterea culturii de masă. Ba chiar mi-a revelat o posibilă evoluţie a conceptului: schimbarea accentului de pe speciile de divertisment *(Entertainment)* pe cele măcar aparent serioase, cum sînt buletinele de ştiri televizate. Filmul ne-a arătat cum un război poate fi produs, precum o supraproducţie hollywoodiană, după toate regulile profesionalismului. Un profesionalism în care detaliul contează, şi detaliul nu doar inedit, ci aproape maniacal de exact, în care o pisică tărcată are altă valoare decît o pisică albă. Detaliul şi analogia, stabilită printr-un soi de hipereactivitate la comandă: pe soldatul rămas prizonier într-o fictivă Albanie trebuie să-l cheme cumva cu *shoe,* ca apoi să poată fi comparat cu un pantof vechi, uitat pe undeva, ca într-un cîntec, etc... Că ştirile pot manipula se ştie, deja, demult. Dar că această manipulare prin cultura de masă este, pe undeva, tacit acceptată de publicul consumator, din dezinteres pentru departele lui şi din plăcerea unui joc în care nu prea are de pierdut, reprezintă o interpretare mai puţin bătută. Cel puţin pentru auditoriul neaoş, care încă nu conştientizează conceptul de cultură de masă şi implicaţiile acestuia. Şi nici teoriile lui John Fiske *(Understanding Popular Culture*, Routledge, 1998) – privind strategiile de rezistenţă la mesajele dominante.

Cu toate acestea, şi spectatorul român a intrat într-un alt stadiu de receptare. În primii ani după 1989 s-a discutat mult fenomenul telenovelelor: s-a pus accentul pe motivaţii, pe înlocuirea realităţii anoste cu una mai colorată, pe calitatea acestora de „drog“. Spectatorul de telenovele rămînea, însă, unul pasiv, care nu putea interveni în acţiune; o putea doar comenta cu vecina din colţ sau îşi putea alege modele. El (sau ea) personal, nu se alegea cu nimic. Treptat, televiziunile au înţeles să-şi implice mai mult telespectatorii (după modele de succes din alte părţi cu tradiţie). Au apărut concursurile de tip Robingo, în care omului din public i se dădea frîu liber să renunţe la pasivitate şi să „iasă în faţă“, devenind (după părerea lui) vedetă. Un nou personaj a fost adus pe scenă: Cîştigătorul. Desigur, în realitate mai puţin cîştigător decît televiziunea organizatoare a concursului, dar posesor al unei aure altfel inaccesibile. Timpul a trecut, şi rolurile telespectatorului s-au diversificat şi au devenit tot mai interactive: la *Surprize, surprize* exponentul auditoriului a devenit el însuşi erou de telenovelă, expunîndu-şi indecent şi indiscret sentimentele în faţa camerei. Ceea ce într-un reportaj nu şi-ar fi găsit niciodată locul, fiind considerat încălcare a deontologiei profesionale (vezi episodul Baloteşti, în care un reporter PRO TV i-a dat în direct soţiei pilotului vestea despre decesul acestuia) s-a consacrat într-o emisiune de divertisment. Atîta timp cît invitaţii acceptă, de bunăvoie, ca în spectacolele de iluzionism, să devină cobai, problema morală rămîne în aer... Dacă *Surprize, surprize* practică interactivitatea afectivă, emisiunile de bingo, de pe Antena 1, PRO TV, Televiziunea naţională stabilesc o interactivitate mai pragmatică. Cîştigătorii sînt cu adevărat cîştigători, îşi împlinesc visul de aur dintotdeauna, îşi schimbă viaţa; şi dovedesc celor interesaţi că ficţiunea poate deveni realitate. Sumele mari şi mulţimea cîştigătorilor întăresc senzaţia de veridicitate şi de posibil. De la pasivitatea privitorului, spectatorul neaoş a trecut la activitatea (în opinia lui) jucătorului. Auditoriul român mediu de divertisment e în faza dorinţelor împlinite de vreo baghetă magică. Mai e mult pînă la etapa autoîmplinării şi a reaşezării zînelor prea binevoitoare la loc în lada din pod.

Iaromira POPOVICI

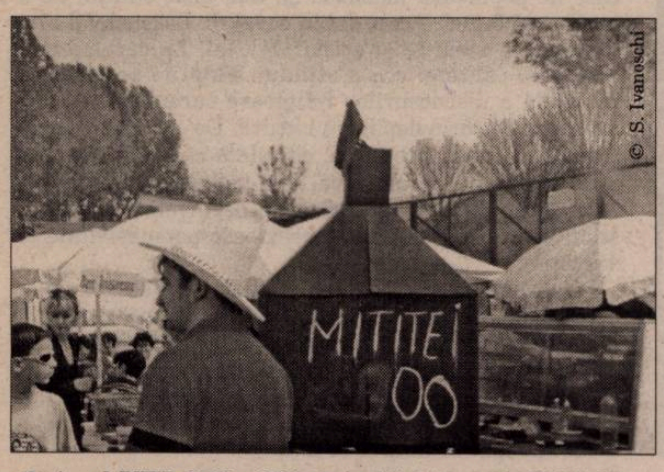

Doamne, cu cîte adjective se poate iubi un substantiv!

Am visat cum unul din cele mai populare substantive, aflat pe toate buzele, în piaţă, autobuze şi metro, se iubea şi se împerechea cu cele mai cunoscute adjective ale zilei. Treaba funcţiona mai mult sau mai puţin oximoronic, dar funcţiona, se întruchipa. Astfel, am putut vedea cu claritatea unei transe ca aceea a plutonierului Olaru, capabil să dea, după ani şi ani de zile, nume cu nume de pe lista kagebiştilor descoperită de el în rufăria unui garderob din Ţara Românească:

un paranoic (acesta era substantivul!)
un paranoic foarte abil
un paranoic obscen
un paranoic normal
un paranoic nostim
un paranoic lucid
un paranoic bine monitorizat
un paranoic discret
un paranoic nuanţat
un paranoic solid
un paranoic duios
un paranoic prudent
un paranoic banal
un paranoic galeş
un paranoic gureş
un paranoic interesant
un paranoic cooperant
un paranoic autonom
un paranoic jovial
un paranoic bine informat
un paranoic deloc extremist
un paranoic constructiv
un paranoic competent
un paranoic binevoitor
un paranoic natural
un paranoic agreabil
un paranoic care zicea că nu-i paranoic fiindcă nu a omorît niciodată pe nimeni
un paranoic şmecher
un paranoic remarcabil
un paranoic sănătos tun
un paranoic glumeţ foc
un paranoic filantrop
un paranoic fanfaron
un paranoic calculat
un paranoic sobru
un paranoic ticălos
un paranoic pornit împotriva „tuturor paranoicilor care ne conduc“
un paranoic OK!

Multiplicaţi cît cuprinde, toţi se coagulară, deodată, într-unul singur care, cînd am vrut să-i dau nume, a dispărut, încremenindu-mi limba. O voce mi-a strigat: „Parabolicule!“ Nu am simţit nici o durere morală.

Nu am avut nevoie să recurg la Freud pentru a dezlega mecanismul visului; de la sfîntul Ion pînă la Unirea Principatelor, lipsisem din ţară şi, la cîteva ore după aterizare, am simţit nevoia de drogat să văd toate teleshow-urile noastre politice, fixîndu-le, ca un hămesit, privirile, maxilarele, frazele.

Nici eu nu-s întreg la minte.

Radu COSAŞU

Regula jocului

● Compania teatrală OFF-OFF îşi începe activitatea, în plină iarnă, cu piesa lui Slavomir Mrozek *O zi de vară*. Pentru început, teatrul ar fi putut să se numească pur şi simplu of-of: piesele absurde ale deceniului şase au devenit foarte realiste, aşa că hazul lor negru este foarte direct, iar regizoarea Alice Barb teatralizează fără ostentaţie aventura sentimentală a unui ghinionist ucis pentru că a eşuat pînă şi în tentativa de sinucidere. Vă puteţi distra în fiecare luni, la ora 19, în pivniţa Teatrului Act, Calea Victoriei, numărul 126. **(M. B.)**

Trecerea prin reviste

Experimentalisme

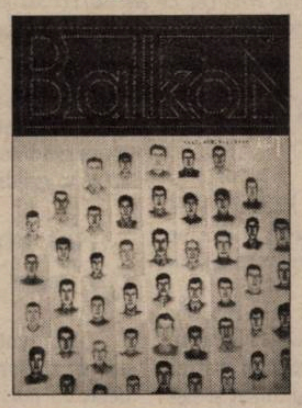

A apărut spre sfîrşitul anului trecut, la Cluj, primul număr al revistei de artă contemporană *Balkon*, publicaţie aflată sub semnul experimentului şi al traducerii. Este vorba despre o adaptare („traducere-transpunere", îşi previne redacţia clujeană cititorii) a revistei omonime ce apare, din 1993, la Budapesta.

Balkon-ul românesc este, astfel, cu doar cîteva excepţii (printre care articolele semnate de Erwin Kessler, Alexandru Antik sau Horea Avram) o sumă de traduceri care încearcă – în termenii prezentărilor de expoziţii, pledoarii *pro domo*, dar şi în aceia ai sintezelor – circumscrierea fenomenului vizual contemporan în spaţiul central şi est-european. Acesta cuprinde, desigur, şi alte genuri artistice decît cele tradiţionale (arte plastice, film) şi anume, *happening*-ul, *performance*-ul, conceptualizarea imaginilor, grafica computerizată, „grafismele sonorităţii" etc.

Sub semnul experimentului (şi al experimentalismului văzut diacronic, în articolul semnat de E. Kessler), numărul inaugural al revistei este o reuşită. Excelentele condiţii grafice, calitatea hîrtiei, reproducerea fotografiilor, pe de o parte, precum şi situarea fenomenelor discutate în context european, surprinderea reacţiilor declanşate de o aşa-zisă „traumă a marginalităţii" faţă de „un centru imaginar al unei arte majore, occidentale" (A. Antik), pe de altă parte, sînt doar cîteva argumente ale necesităţii acestei publicaţii.

Sub semnul traducerii (cel de-al doilea pol al mizei clujenilor), mai rămîn însă multe de făcut. Dincolo de mica eroare, de scuzele anticipate şi de omiterea, la pagina 24, a numelui autorului conferinţei *Cultură fără cetate*, traducerile sînt uneori ilizibile. Nu mă refer, desigur, la cele semnate de Ion Mureşan şi nici la cele ale lui Tibor Szasz, deşi „supremaţia" traducătorului faţă de autor merge – în întreaga revistă – de la scrierea numelor autorilor cu caractere gri-şters şi cel puţin de două ori mai mici decît cele ale numelor „bolduite" ale traducătorilor, pînă la masculinizări ale unei voci auctoriale feminine (Krisztina Szipocs) în traducerea domnului Tibor Szasz. Aşadar, cu un redactor intransigent care să aibă proprietatea termenilor şi care să cunoască lexicul avangardei, nu pe acela al „avangardului" (*sic!*), precum şi noţiunile de gen personal, acord (şi al genitivului) etc, *Balkon*-ul clujean va arăta mai bine. El îşi va găsi locul meritat şi prin „contextul textului", nu doar prin „magia imaginilor", aşa cum pe bună dreptate spera Alexandru Antik.

Atelierul *kinema ikon* şi *Museum* din Arad continuă să publice excelenta revistă (fireşte, experimentală) *Intermedia*, ajunsă la numărul 14, vol.2 şi continuînd cu tematizarea şi teoretizarea ludicului *on line*. Revista despre ludicul *numerique* apare sub trei forme: pe Internet, pe suport cd-rom, şi clasic, pe hîrtie pentru „o lectură guttenbergheză la gura caloriferului"(dacă o mai face şi Bill Gates, o s-o mai facem şi noi un timp!).

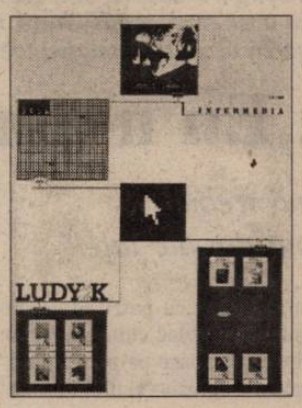

În articolul *Homo Ludens Pixelus*, George Sabău încearcă o teoretizare a dimensiunii ludice în domeniul digitalului, ce exclude din capul locului jocurile pe computer (oare de ce?), pentru a-şi fixa domeniul de elecţie în aşa-numitele „hypertextual works of informative and cultural purposes, hypermedia works of artistic creation, digital functioning structured installation and virtual fiction configuration.". Toate aceste proceduri, conturînd NetArta, sînt definite prin interactivitate, dar îşi au – ne reaminteşte teoreticianul *on line* – rădăcinile în paradigma pe care şi-o revendică azi postmodernismul şi unde încap toate avangardismele începutului de secol, de la dadaism, futurism şi suprarealism pînă la poezia vizuală, happening, sau patafizică.

De ştiinţa soluţiilor imaginare se ocupă şi Liliana Trandabur, fireşte în măsura în care aceasta poate fi integrată realităţilor virtuale din Ciberspaţiu.

Dar cel care împacă teoria experimentalistă cu practica *on line* este Romulus Bucur. Lîngă (virtualele) zaruri ce nu pot aboli hazardul se găseşte un text ce conciliază, sub umbrela jocului, mai multe eterne opoziţii (muncă/joc, dragoste/înţelepciune).

Revista este de citit (şi păstrat) în întregime. Personal, am început cu vizita lui Kafka la Arad, relatată de sosia teoreticianului americanizat (George Sabău) din articolul care deschide *Intermedia*, un anume Gheorghe Săbău. Şi mai mult decît toate teoreticalele despre ludic, încruntatul articol de istorie literară (reală?) m-a „conectat" cu o altă vizită a lui Kafka în Berlinul antebelic; şi cu o anume Constancia dintr-un recent roman de Carlos Fuentes, care se întreba cum ar fi funcţionat căile ferate germane cu F. Kafka instalat într-un post cheie al acestora, de către un unchi binevoitor. „Trenurile ar fi ajuns la timp, dar fără călători „, răspunde Constancia. Altfel zis: „Keep on playing", aşteptăm numărul despre eclectism. **(S. S.)**

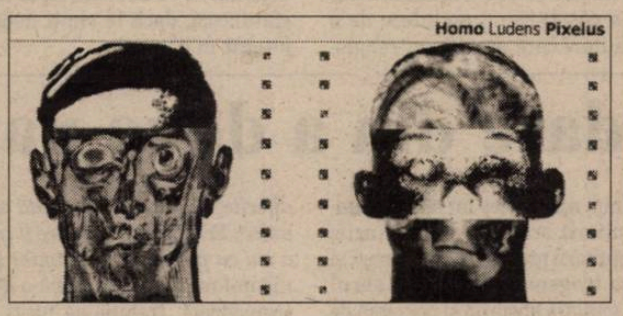

Ilustraţie din *Intermedia*

Imaginarul publicitar

Alice a băut iar

Două din lucrurile care nu ar trebui să se repete în publicitate sînt personajul şi situaţiunea. Cel mai rău este cînd se repetă amîndouă, aşa cum ne-am plictisit să tot vedem în reclamele pentru detergenţi. Cei ce lucrează la propăşirea pe piaţa românească a produselor de curăţat şi-ar putea lua o pauză. Fiindcă am prefera 20 de secunde în care pe ecran să nu apară nimic în afara detergentului sau înălbitorului X şi restul promitem să ni-l închipuim noi. Ocazie cu care lansez conceptul de publicitate interactivă. Aşa, imaginaţia telespectatorului va opri la timp căderea furoului peste Fănel (din reclama la *Dero)* şi o va redirecţiona spre capul lui Newton, pentru mai mult folos. Apoi va plusa şi va spune că, în aceste condiţii, marele fizician nu ar mai fi descoperit gravitaţia, ci noul *Dero*. Şi, în cele din urmă, dacă ar mai vedea o singură dată scena balconului la detergenţi, sau pe experta în înălbitori oferind *consulting*, imaginaţia telespectatorului şi-ar lua tălpăşiţa şi ar cere despăgubiri pentru ultraj public.

E greu să creezi un personaj. Ca să existe, el trebuie să fie unic, are nevoie de o picătură de excentricitate într-un ocean de aşteptări. Dar, după ce l-ai creat, nu mai moare. O să ne amintim întodeauna de aiuritul care răstoarnă maşina poliţiei în prăpastie, fiindcă a mîncat ciocolata *Smash*, aşa cum nu e nevoie să priveşti decît o singură dată reclama pentru *La Festa* ca să nu o mai uiţi. Şi asta pentru că rareori vezi o bătrînică pusă pe şotii, care agaţă de la fereastră (cu undiţa) fusta unei domnişoare ce defilează demn prin faţa Don Juan-ului de cartier. Şi te aştepţi ca acesta să-i spună, dojenitor: *Alice, iar ai băut*! Cam tot atît cît te-ai aştepta să vezi un Mugurel de 90 de ani făcînd *banji jumping*.

Alice nu e fetiţa din Ţara Minunilor, nici fata care locuia lîngă tine şi dacă tipii ăştia de la *Smokie* tot vor să ştie, Alice e o bătrînică mişto care a băut ciocolată fierbinte.

Alice POPESCU

Noi apariţii la Editura Fundaţiei Culturale Române

Vitalie Ciobanu, ***Frica de diferenţă***

Din fanfare funerare

Să ştii că aşa-i la ei, la Arabia (II)

Văruţu' contraatacă

Prin urmare mă aflu în reflux cultural şi într-un energic flux al cărui scop final, ca să mă exprim aşa, este tocmai văruţu', adică felul în care a ajuns el la fabrica ELBA din Timişoara, de la gostatul „Prietenia între popoare", dintr-un sat vecin, cu drumuri desfundate, în care a manageriat un măgar înhămat la o tăligă, era mic pe vremea aceea văruţu', n-a făcut şcoală, nu erau bogaţi ai lui genitori, doar frate-său a urmat Politehnica, văruţu' a terminat patru clase, dar nu s-a lăsat, şmecher este, mare în gură, fanfaron, lăudăros, anticultural cît cuprinde pentru că îl ţine pe frate-său de bleg şi meschin. Pe văruţu' un spirit întreprinzător l-a animat toată vremea: „ăsta te cumpără şi te vinde cum vrea el", ziceau, ascuns admirativ, foştii colegi de la gostatul „Prietenia între popoare". La întreprindere a lucrat la bacşişuri multe, pe urmă a ajuns pe la niscaiva depozite şi bine s-a aranjat, pe urmă mai marii întreprinderii de stat au rîs ei de prostia lui rurală şi de cum se pricepea el să facă pe prostu' şi să-i gîdile cu admiraţiile lui naive şi cu totul sincere şi dezinteresate, aşa că l-au numit administrator la baza sportivă a fabricii, şi acolo bine i-a fost, mult mai bine ca niciunde, seara vine acasă la bloc şi nu ştie ce să facă, el tot cu problemele de la sat e dedat, tot alea le ştie, seara trebuie să dai la vacă, la porci, să vezi dacă vin gîştele, dezlegi pe urmă cîinii. Aici, la bloc, după-masa, nu are ce face văruţu', era să se înece mai anii trecuţi că mult îi place lui în cada de la baie să stea: în apă fierbinte aşa de-a proasta adastă şi se uită în tavan şi, pe cînd a stat cum vă spun, ia venit somnu'!

Acu sînt dator să explic cum vorbeşte el fără să aibă acces la sistemul de referinţă abstract al limbii naţionale. Sîntem la el în sufragerie, am cam băut ceva, sîntem desigur cam piliţi şi văruţu' îmi povesteşte cum unu' de la fabrică a lucrat în Arabia (nume generic, format derivativ de la arabii care împînzesc oraşul de pe Bega). Zice aşa: „fii atent aicea, vezi tu masa asta?"; îmi arată masa, îl încredinţez că o văd, zice: „uite, ea are picioarele, vezi cît de înalte?"; „le văd", zic; „păi, fii atent aicea ce-ţi spun că la ei mesele îs mici de tot, n-au picioarele aşa de mari, că ei stau pe jos". Îmi arată patul: „vezi", spune, „patul ăsta?"; îl încredinţez că-l văd prea bine; „na, să ştii că la ei, la Arabia, n-au paturi, numa' nişte rogojini, pe alea dorm, şi atunci vin ei la noi şi se dau mari şi tari". Încerc să ripostez, îi zic că ceea ce explică el pare să fie o chestie de prin China şi Japonia, ăia stau aşa pe rogojini cu măsuţe d-astea mici. Nu-mi dă dreptate, scutură din mînă în timp ce sorbim din pahare vin de la sat, din acela indigen care nu trebuie stropit, îl ţin oamenii pe şpalier peste curte, creşte viţa anapoda, dă şi struguri, dă şi vin, şi chiar dacă nu-i el de soi, dar tot te ţine, la adică, în formă, aşa cum, iacătă, ne ţine şi pe noi aici la bloc. Văruţu' contraatacă: „dacă nu crezi îţi mai spun una, să zicem că tu eşti nevasta mea, el (arată la un vecin de bloc care stă cu noi la taifas, un bleg care dă din cap mirat de cîte aude şi de cît de interesantă este discuţia) îi un pr'eten venit la mine; tu, dacă vii să aduci cafă, nu te arăţi decît cu pînză pe obraz ca el să nu se uite la tine şi să vadă cum te prezinţi, în rest: mucles, nu mişti în front faţă de bărbat, asta-mi place la ei."

Ar mai fi de spus că taman cînd îşi exprimă el aprobările astea intră, cam intempestiv-agasată, nevastă-sa din bucătărie şi ne dă de înţeles că au treabă, că n-o mai putem lungi. Iese doamna. Linişte se lasă, şi în hol, pe cînd ne încălţăm, el îmi spune, în chip de la revedere: „ascultă la mine, văruţ, să ştii că aşa-i la ei, la Arabia".

Daniel VIGHI

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Sindromuri

Sindromul Remeş

Bula săptămînii: Are Ministerul Finanţelor o grămadă de alte probleme şi nu o să ceară niciodată să i se mai bage o altă problemă spinoasă în cur.
(Academia Caţavencu,
8-14 iunie 1999)

Literatura şi filmele de acţiune ne prezintă pe celebrii delicvenţi ai perioadei prohibiţiei în SUA şi pe membrii „familiilor“ şi organizaţiilor de infractori ai perioadei actuale drept posesorii unui limbaj puternic condimentat cu referiri la diferite părţi ale corpului şi la activităţi implicînd pe acestea, destinate fie să producă plăcere vorbitorului, fie neplăcere sau de-a dreptul suferinţă inamicilor.

Faţă de asemenea dovezi de reprezentativă „bărbăţie“ lingvistică, guvernul României, simţindu-se rămas de căruţă prin agramatismele şi incoerenţele prezente în declaraţiile sau operele literare ale fostului premier romancier şi poet, a simţit nevoia să treacă la măsuri ferme.

Mai întîi s-a renunţat la serviciile miniştrilor ale căror discursuri în limba română erau la fel de coerente şi elegante ca ale domnului Frunda şi care se făceau de asemenea foarte bine înţeleşi în cîteva limbi de circulaţie internaţională. Întrucît efectele nu s-au dovedit suficient de spectaculoase, domnul Remeş a fost instalat în poziţia de purtător de stindard al înlocuirii limbajului „de lemn“ cu un nou limbaj „anatomist-cazon“ în politică, guvernare şi administraţie publică.

Curînd după aceea, ciudăţeniile guvernamentale în gîndire şi practică managerială au căpătat un contur mai apăsat. Spre exemplu, pe de o parte, Guvernul României îşi asuma din proprie voinţă responsabilităţi ale consiliilor de administraţie şi conducerilor executive ale societăţilor comerciale (care sînt totuşi păstrate pe funcţii cu frumoasele salarii aferente), ocupîndu-se de contracte, materii prime, credinţe, subvenţii, anulări de datorii şi penalităţi, în timp ce pe de altă parte, renunţă cu deplină nonşalanţă la responsabilităţi proprii, cu deosebire cele privind finanţarea învăţămîntului şi a sănătăţii.

Este de asemenea tot mai clar faptul că, în loc să se ocupe de colectarea veniturilor pentru buget, principala activitate a Ministerului Finanţelor a devenit reeşalonarea sau anularea datoriilor firmelor care în orice ţară guvernată de oameni întregi la minte ar fi fost declarate în stare de faliment. Relatările din presă sugerează că reeşalonările au drept efecte fie sporirea bugetelor unor partide şi a averilor unor înalte feţe parlamentare sau guvernamentale, fie cumpărarea unor active ale statului.

Un supliment de înţelegere ne este oferit de relatările din presă, în conformitate cu care domnul Remeş ar fi menţionat explicit o anumite parte a corpului uman, în care Ministerul Finanţelor nu ar fi dorit să i se „bage“ o nouă „problemă spinoasă“.

Aveam de a face nu doar cu o nouă confirmare a legăturilor complexe dintre limbaj, gîndire şi acţiune, ci cu o minunată explicaţie a acţiunilor imposibil de înţeles ale guvernelor ultimului deceniu: odată cu creşterea perioadei de timp scurse de la instalarea în funcţie şi a numărului remanierilor, *creşte statornic* numărul miniştrilor care fac apel, pentru derularea activităţii de rezolvare a problemelor frecvent denumită gîndire, la chiar partea corpului menţionată de domnul Remeş drept refractară la complicaţii şi dificultăţi.

Petru LISIEVICI

SPAŢII VERZI ACASĂ ŞI AIUREA

Într-o epocă a realităţii percepute tot mai indirect, relaţia cu natura devine tot mai complicată. În viaţa de toate zilele, ea tinde să ne iasă, firesc, în cale, tot mai puţin. De aceea, cei care caută natura şi sînt dornici să-şi petreacă timp în mijlocul ei încep să fie o categorie aparte, bine-delimitată. Dintre ei, mai numeroşi sînt cei ce încearcă să-şi aducă natura acasă: dacă nu în ipostaza unei grădini adevărate, măcar sub forma unui cactus pe pervaz. Motivaţiile lor pot fi interesante. Şi pot duce la conştientizarea necesităţii relaţiei, de vreun fel, cu natura. (I. P.)

„Eu n-am grădină!“

„O grădină trebuie să te scoată din ale tale“

Locuiesc într-un bloc cu patru etaje, la marginea oraşului. Un bloc cuminte: fără poze sau inscripţii ruşinoase pe pereţi, fără mirosuri sau zgomote agresive şi fără lumină la intrare.

Într-o zi, în holul blocului, au apărut doi leandri uriaşi, în găleţi de tablă; unul „acoperind“ cutiile de scrisori, celălalt, proptind uşa să nu se închidă. Şi-am descoperit, cu uimire, cum, prietenoşi, în mijlocul iernii, leandrii încălzesc holul blocului şi nu te lasă să treci fără să-i vezi.

Pentru cei mai mulţi, holul blocului înseamnă: lista cu întreţinerea, cutia poştală, anunţurile lipite pe geam (cînd vine lumina, cînd se opreşte gazul...) sau somaţiile pentru restanţieri...

Şi mă gîndesc, cu bucurie că, zi de zi, leandrii din holul blocului meu împiedică locatarii să-şi ridice liniştiţi corespondenţa sau să se apropie, obligatoriu, de geamul cu anunţuri... Apoi mă gîndesc la cei care au mai mult decît doi leandri uriaşi în holul blocului...

„În balcon, muşcatele-nfloresc...“

Mă gîndesc, de pildă, la cei care au balcoane. Şi, în balcoane, ghivece multe, multe, cu plante agăţătoare sau plîngătoare, umile sau preţioase, aşezate cu grijă sau „aruncate“ stinghere printre borcanele cu murături. Cînd sînt aşezate cu grijă şi umplu balconul, „ghivecele, multiplicate, devin grădini“. *Grădina din balcon.* (Grădina celor care nu mai au case!) Şi-mi amintesc de o doamnă din Militari care asculta cu religiozitate sfaturile altei doamne, botaniste (la „răspundem ascultătorilor“), şi le aplica pe plantele din balcon, în mijlocul cărora îşi lua cafeaua, dimineaţa.

Alţii nu se mulţumesc cu grădina din balcon şi coboară în faţa/spatele blocului. (Astăzi, „de bunăvoie“ coboară mai puţini decît odinioară, cînd coborau organizat şi sistematic!) Şi cînd peticul de pămînt din jurul blocului este împrejmuit, îngrijit, stropit (cu furtunul coborît pe fereastră, de la etaj), „socializat“ (cu băncuţe pentru pensionari sau cu măsuţe şi umbreluţe pentru petrecerile cu grătar şi bere) devine o grădină. *Grădina din faţa/spatele blocului.* Şi ea o grădină a celor fără case... („Eu n-am o grădină, tatăl meu are una în spatele blocului şi are pentru că iubeşte florile... sufletul lui e cel mai liber atunci cînd îngrijeşte florile...“ – o tînără artistă.)

Vine, la sfîrşit şi grădina celor care (mai) au case. *Adevăratele grădini...* ale oraşului. Nu prea multe. Răspîndite prin tot Bucureştiul! Unele ascunse, altele arătate, „la stradă“. Stăpînite sau lăsate în neorînduială. E greu să le descoperi voit, străbătînd oraşul. Unele îţi sînt arătate (sînt făcute să fie arătate), altele îţi sînt refuzate (poţi trage cu ochiul, pe furiş), iar cele mai multe îţi sînt... *povestite.*

Pentru unii, grădina cere *timp.* Pentru alţii cere *grijă, respect, talent, răbdare, linişte... iubire,* pînă la urmă („Căci plantele te simt, te aud cînd le vorbeşti şi, dacă nu le iubeşti, se usucă şi mor“, o doamnă din Călăraşi).

Pentru specialişti în ale grădinăritului, ca să ai grădină îţi trebuie, în primul rînd, *bani* („Ca să cumperi tot ce trebuie, plante, seminţe, răsaduri, îngrăşăminte, unelte...“, o doamnă de la Codlea). Apoi cineva care să te sfătuiască, dacă te simţi nehotărît sau neajutorat în domeniu...

Pentru o tînără, crescută la bloc, grădina cere, în primul rînd, un *spaţiu* al tău. („Eu n-am grădină... nu am pentru că stau la bloc... ca să ai grădină trebuie să ai locul tău!“)

„Am grădina mea...“ (poveşti cu grădini)

„Am avut o grădină... un rai. Soţul meu era de meserie, stătea mai mult în grădină decît cu noi. Aveam şi-o seră. Tot cartierul lua flori de la noi. Mi-amintesc cum veneau copiii de pe la şcoală, doamne, să cumpere şi nu mai plecau... nu le venea să plece. Un rai... Soţul meu iubea florile... mai mult ca pe oameni. După ce-a murit el, a murit şi grădina. Am lăsat-o aşa... n-am mai făcut nimic... mai vine un vecin şi lucrează primăvara, mai curăţă... *O grădină dacă n-are suflet...*“ (o bătrînă doamnă din Balta Albă)

„Toată lumea cînd zice grădină se gîndeşte la ceva mare, greu de întreţinut... Nu asta contează. *O grădină trebuie să te scoată din ale tale.* Am văzut scena asta în Japonia: o masă cu oameni de afaceri, gravi, superstresaţi şi, la un momenat dat, pauză şi coboară din tavan un platou cu o mini-grădină, îngrijită, perfectă, cu tot ce trebuie. O grădină portabilă. Lumea se uită, se uită pînă se... limpezeşte. După aia grădina se ridică, pleacă şi ei se întorc la ale lor.“ (o tînără cu studii în Japonia)

Din toate poveştile cu grădini pe care le-am provocat, am descoperit că sînt mai mulţi oameni (bucureşteni) care „visează“ grădini decît cei care trăiesc în ele.

Nici eu n-am grădină. Dar aş putea să povestesc despre grădinile pe care aş fi vrut să le am, pe care nu le am sau despre grădinile altora pe care, văzîndu-le şi plăcîndu-le foarte tare, au devenit şi ale mele.

Silvia CAZACU

Evadare din a doua natură

De ceva timp, am înţeles un adevăr simplu: locuitorii oraşelor de provincie, supravieţuitorii prafului de Bucureşti şi toţi cei care ne tragem suflarea din aerul urban, trăim în situaţia absurdă şi perversă de a plăti ca să ieşim în natură. Ciudat, nu? Trebuie să ai timp şi bani fie şi numai pentru o escapadă de cîteva ore la munte sau în pădurea din apropierea oraşului ori, mai bine, undeva cît se poate de departe de oraş. Dacă stai în America, te duci la picnic în parc, ca şi cum ai schimba lucrurile cu ceva. Cam ăsta e preţul civilizaţiei peste tot în lume, deci şi la noi. De partea cu civilizaţia sînt mai puţin sigură.

În fine, după cel mult o lună de geometrie paralelipipedică, arome eşapate şi culori stas, te saturi şi începi să visezi la evadarea într-un decor mai puţin anorganic. E o chestie de ADN, probabil. Şi atunci, unde te duci? Te duci la ţară, dacă ai „origine sănătoasă“ şi neamuri în viaţă, sau la vila pe care ţi-ai construit-o pe o coastă de deal sau la poalele unui munte cu ioni negativi şi efecte pozitive. Sau tragi la o cabană, motel ori hotel de cinci stele în week-end, oriunde ai chef şi te duce Jeep-ul tău. Asta dacă eşti un individ serios şi nu ţi-ai pierdut timpul cu fleacuri: facultate, masterate, doctorate şi alte prostii din astea. Sau te-ai oprit la timp. Sau pur şi simplu eşti norocos şi cinstit. Şi într-adevăr munceşti.

De exemplu, poţi face alpinism, dacă ai condiţie fizică şi te ţine coarda, aşa cum face Bogdan Burtan, student în anul I. Merge de cel puţin 5 ori pe an în Retezat, cu prietenii, şi uneori urcă pe acelaşi traseu. *Fiecare escaladare poate fi făcută în zece modalităţi diferite, dar de fiecare dată este o exprienţă unică. Sentimentul pe care îl trăieşti este între a sta cu picioarele pe pămînt şi a pluti.* Alpinismul montan înseamnă o aventură care te transformă, trebuie să nu-ţi fie teamă, *dar nici nu ai voie să greşeşti.* De un an, Bogdan practică şi alpinismul industrial. Cel mai mult s-a căţărat prin Dristor, pe stîlpi care puteau ajunge pînă la zece metri înălţime. Probabil că trebuie să ai şi un motiv, iar faptul că de pe un stîlp cu o asemenea altitudine se vede totul de jur împrejur fără să mai fie nimeni deasupra ta, dă ostenelii un sens. *Ai un sentiment de superioritate absolută.* În alpinismul montan, în schimb, *nu vezi decît peretele muntelui pe care urci* şi frumuseţea lui, de care îţi dai seama abia cînd ai ajuns în vîrf.

Mulţi preferă schiul: la Poiană, în Predeal, Azuga sau Sinaia, însă puţini cunosc pîrtia din staţiunea Straja, de lîngă Petroşani. *Aici ruperea de urbanism este totală. Puţine locuinţe, un teleschi antic, o pîrtie de 3 kilometri jumătate (super) şi un peisaj rupt din poveste.* Tot Bogdan îmi spune că la Straja pîrtia nu este aranjată de maşina de zăpadă (oare aşa s-o fi numind?) ci, pur şi simplu, de schiuri. *Sînt locuri în care nu a trecut nici măcar un animal, se poate schia pe zăpada înaltă, neatinsă...*

Asemenea zone speciale, cu rezistenţă la „civilizaţie“ şi cu esoterismul lor sînt şi prin alte părţi ale ţării. Tot un student îmi povesteşte de un sat de munte, Porumbacu de Sus, aflat la 50 de km de Sibiu şi 3 km de Cabana Negoiu. *În pădure, cam la jumătatea drumului spre cabană, se face un fel de potecă (pentru cunoscători) care te duce la un loc special, unde nu ajunge mai nimeni.* În afara celor care vor cu adevărat, fiindcă se coboară foarte greu, precizează el. *Locul acela se cheamă Coada Bălţii şi e un fel de amfiteatru natural, cu o cascadă de aproape 2 metri şi cu un mic lac, jos, în care se poate pescui.*

Alex Gherman, şi el student în anul I, a călătorit prin aproape toată Europa, dar cel mai mult l-a impresionat Suedia. Îmi descrie o lume aproape fantastică, în care, vara se întunecă abia pe la unu noaptea şi se luminează pe la patru şi jumătate dimineaţa. Dimpotrivă, iarna se luminează pe la prînz şi se întunecă pe la patru-cinci după-amiaza. În lumea asta fantastică, administraţia oraşelor aruncă peşti, noaptea, în bălţi special amenajate pentru ca pescarii să-i poată prinde a doua zi, de plăcere, cu kilogramele şi să-i abandoneze din nou. În lumea asta fantastică există păduri în mijlocul oraşelor şi locuri speciale unde cetăţeanul plictisit poate culege, tot de plăcere şi fără risc, nici mai mult, nici mai puţin decît ciuperci. O lume cu atît mai fantastică, dacă o compari cu cea subacvatică, din Marea Neagră. Alex face scufundări şi nu prea vede cine ştie ce cînd coboară sub apă: *Marea Neagră e cam moartă din cauza gradului mare de salinitate şi din cauza centralei de la Cernavodă. Peşti morţi, pui de rechin, puţină vegetaţie şi scoici.* Şi cînd te gîndeşti că, în Constanţa, administraţia oraşului nu trebuia să facă nimic, putea să doarmă liniştită noaptea (marea e o chestie naturală). Şi chiar doarme.

Alice POPESCU

Pagină realizată de
Iaromira POPOVICI

Îl cunosc pe...

Sorin Minea, director general ANGST – România (III)

În casa Ceauşeştilor, lîngă piscină era un fel de seră cu animale împăiate, un kitsch înfiorător. Avea acolo o colivie de pescăruşi japonezi şi o vidră albă pe-o crenguţă şi încă nişte păsărici împăiate. Am descoperit garderoba, erau nişte culoare lungi pe care erau hainele, dar erau aşezate 20-40 de costume, o stivă de peste douăzeci de pălării... costumele erau pe umeraşe, haină-pantalon-pălărie aferentă. Alături era alt culoar cu hainele ei. Erau blănuri, multe. Cînd ne-am întors pe culoare, mai tîrziu, asta a fost chestia amuzantă, hainele ălora dispăruseră, iar băieţii, în ordine, asta-i culmea, îşi lăsaseră hainele cu care veniseră: salopete, cizme, şepculiţe. Fiecare venea cu hăinuţa, încerca de la Ceauşeşti şi şi le arunca pe-ale lui jos. Erau două măturătoare şi una zicea: „uite, bă, ce bine-mi stă"... I-am zis s-o dezbrace, iar ea m-a lăsat paf: „bă, nu-i bunul poporului?". Mie şi prietenului meu ne-a trecut prin minte c-or fi arme şi ne-am dus să le căutăm. Căutarea pentru prietenul meu s-a oprit în primul dormitor, acolo era un Sony, cred, cu telecomandă, cu toate năzbîtiile, el era înnebunit după astea, aşa că a rămas pe loc. A început să apese pe butoane în disperare. Eu am continuat... am intrat în dormitoare. Dormitorul lui Leana, mătase pastel, dormitorul lui era sobru. Pe jos, gloanţe de pistol 7,62. Am şi luat unul atunci... eu am furat din casa lui Ceauşescu glonţul şi un registru cu mîncarea. Baia, superbă, avea un Gillette ce putea să fie din aur, la fel robinetele, scuipătoarea... nu le-am făcut proba să văd dacă-s din aur sau nu. Parfumuri franţuzeşti şi cosmetice, în disperare. Ţiganii luau tot, în sîn, în buzunare. În toată casa, nişte vaze, gen filigran, s-au furat şi alea. Ce era ciudat, deschideau fiecare sertar şi furau în neştire hîrtii. Erau nişte filme, le-a luat cineva pe toate, erau dosare, au dispărut ca prin farmec. Cînd am intrat era un dosar pentru aprobare de televizor color şi, lîngă, aprobare pentru un ARO. S-au furat şi astea. Am ieşit de acolo, am trecut iar prin muzeul cu cadouri. Acolo era un pachetel cu chiloţi, batiste, cămăşi, şi scria cine le-a făcut cadou, cine era muncitorul care le-a lucrat, data şi fabrica. Vă daţi seama, ăla îşi pusese şi chiloţii în vitrină. Pentru el, cine dracu venea în casă?

(va urma)

Eugen ISTODOR

Roluri

Destinul pe care îl merităm?

Există o vorbă pe care obişnuim s-o rostim ori de cîte ori lucrurile ne merg anapoda: „Asta e soarta pe care o merităm", cu extensie în diferite domenii (ale soartei, care va să zică). Se spune şi „ăsta e guvernul pe care-l merităm", şi „Asta e intelectualitatea pe care o merităm", sau, altfel spus, „Fiecare are conducătorul pe care-l merită", chiar şi „Fiecare are vecinii pe care-i merită" (ca şi cum, dacă ne putem alege conducătorul, ne putem alege şi vecinii). Sîntem loviţi de fatalitate, dar fatalitatea pare manipulată chiar de noi înşine, cu alte cuvinte merităm răul pentru că aşa vrea Cel de Sus, corectivul fiind însă că ni l-am făcut şi cu mîna noastră. Ne trezim astfel într-un paradox prin care soarta pare şi independentă, şi dependentă de capacitatea sau voinţa noastră. După opinia mea, această înţelepciune cvasifatalistă este expresia nu numai a lenei de a acţiona, dar şi a lenei de a gîndi; merităm răul fiindcă aşa sîntem noi: naivi, proşti, ageamii, toleranţi, blazaţi. Mi se pare o prostie incalificabilă, deşi, mărturisesc, mă trezesc şi eu spunînd-o la necaz. Este cea mai confortabilă invitaţie la resemnare şi acomodare. Dacă, hai să zicem, merităm un primar fiindcă noi l-am *ales*, de ce trebuie să acceptăm nu ştiu ce emisiune de televiziune stupidă, cînd putem *alege* altele, de calitate. Ne-am învăţat să ne uităm în prostie la un cuplu de bufoni vulgari şi fără haz, care-şi bat joc de spectatori şi de postul de televiziune ce-i găzduieşte zilnic, sau la feluriţi comici care pun în funcţiune gunoaiele dicţionarelor; nu ne plac nici unii, nici ceilalţi, dar ne consolăm cu ideea că *ăştia sîntem, asta merităm*, ca şi cum ar fi greu să apăsăm un simplu buton de telecomandă... Sigur, realitatea este complexă şi complicată: ea se compune din hoţie, corupţie, incompetenţă, ticăloşie, mitocănie, dar şi din sărăcie, mizerie, tristeţe (un post de televiziune a inventat o fereastră prin care să le putem întrezări şi care nu este, cum s-a spus de către unii, un prilej de cerşetorie, ci pur şi simplu o „felie de viaţă"), şi din scălîmbăielile patologice ale unor indivizi transformaţi în vedete de către simpla şi naiva noastră curiozitate, generatoare de „audienţă"... Nu merităm!

Folosind stereotipul fatalist, am putea spune că avem echipa de gimnastică pe care o merităm, pe Nadia Comăneci şi pe Gabriela Szabo, teatrul pe care-l merităm, pe Liviu Ciulei, Andrei Şerban şi Silviu Purcărete, poeţii pe care-i merităm, pe Eminescu, Bacovia, Arghezi, Nichita Stănescu, Marin Sorescu! Cu cît sîntem mai năpăstuiţi, mai necăjiţi, mai amărîţi, cu atît merităm o clasă politică mai bună, o intelectualitate mai activă, un guvern mai eficient. Şi chiar emisiuni de televiziune mai elevate. Aşa cum ne supără ideea unui *rating* scăzut pentru ţară, aşa ar trebui să ne supere şi un *rating* crescut pentru o emisiune proastă de televiziune. Mă încapăţînez să cred că **nu** avem întotdeauna ce merităm!

Dumitru SOLOMON

Cu ochii-n 3,14

PLECÎND CA PRIETEN PE DRUMUL SĂRII ÎN SPINAREA UNUI ELEFANT ŞIC

● Instantanee din Bruxelles: un domn în tramvaiul 55, scriind cu multă aplicaţie la un laptop la ora 9 dimineaţa – performanţă ce merită subliniată, întrucît tramvaiele bruxelleze sînt specializate în opriri şi smuciri bruşte... Şi un anunţ la intrarea în cinematograful UGC-Toison d'Or: pe fond de litere roşii-galben-albastre, „Venez en touriste, partez en ami" – evident, în România! Nu avea legătură directă cu nici unul dintre filme, deşi titlul unuia spune tot: „Lumea e prea mică"! (**a. l. ş.**)

● A găsi un nume cu care să-şi boteze mărunta (sau mai vasta) afacere este adesea pentru întreprinzătorul român o grea problemă. Am admirat, de aceea, soluţia – de o simplitate uluitoare – aleasă de un patron bucureştean, a cărui adresă a devenit numele firmei: DRUMUL SĂRII 138 IMPEX SRL. (**D. S.**)

● De obicei, cînd vorbim despre starea jalnică a clasei politice de la noi, ne gîndim cu speranţă la schimbarea de generaţie. Iată că şi această din urmă speranţă este pe cale să ni se spulbere. În numărul 2 (18-24 ian. 2000) al revistei *Academia Caţavencu*, Eugen Istodor publică un interviu cu Alexandru Cala Popescu, reprezentant al grupării tinerilor ţărănişti. După cum se vede din interviu, tînărul reprezentant este un „şmecheraş„ de duzină ajuns sus, nedeosebindu-se cu nimic de un, să zicem, Dan Iosif. Nu-l deranjează povestea nepoţilor lui Diaconescu, nici a limuzinelor lui Vasile junior şi nici măcar cea a propriului său frate, care a fost promovat direct în conducerea hotelului „Bucureşti". Şi-a ataşat de nume „Cala", fiindcă aşa crede că e mai şic; „Cala" este, de fapt, o poreclă din liceu după – spune el – numele elefantului din filmul de desene animate „Cartea Junglei". Dacă i-ar fi plăcut lectura – dar îi cerem deja prea mult – şi ar fi citit cartea lui Kipling, ar fi ţinut minte un amănunt destul de important pentru imaginea de om politic pe care vrea să şi-o construiască: în „Cartea junglei" nu există nici un elefant Cala; era unul, e adevărat, dar se scria cu „K" şi era din filmul „Daktari". (**C. P.-B.**)

ÎNCREMENIREA ÎN PUPIC LA COLEGIUL NAŢIONAL DE ABREVIERI

● Învingînd stinghereala unei laude de sine, trebuie să recunoaştem, cu oarecare invidie, că admirabila formulă a colaboratorului nostru permanent, dl Vintilă Mihăilescu: „Somnul lui Liiceanu naşte Tucă" (vezi *Dilema* de săptămîna trecută, articolul „Încremenirea în opţiune") e demnă să dureze cel puţin cît tranziţia. (**R. C.**)

● La doar cîţiva paşi de blocul în care locuiesc se află un spaţiu de joacă în permanenţă aglomerat. Zilele trecute, cînd am trecut pe acolo, mai mulţi copii se dădeau într-un leagăn imens şi cîntau: „Băutură şi femei / Pentru toţi băieţii mei / Şi la fete şi fetiţeee / Un pupic pe aluniţeee." (**C. M.**)

● Dintr-un anunţ la radio, aflu că se deschide „Colegiul Naţional de Majorete" şi „Colegiul Naţional de Suporteri". De-acum înainte, la intrarea pe stadion va trebui să arătăm diploma de absolvire. Pe cînd masteratul în huiduieli? (**M. V.**)

● Comisia Europeană, decisă să-şi afirme autoritatea, serios clătinată în urma abuzurilor şi corupţiei care au dus anul trecut la dizolvarea ei, a elaborat un Raport pentru reformă. Se legiferează pînă în cele mai mici amănunte activitatea comisarilor europeni într-un volum masiv, plin de termeni tehnici şi de compuşi alcătuiţi din abrevieri pe care nimeni nu ştie să le descifreze. Un bun mijloc de a paraliza acţiunea unui organism şi aşa destul de ineficient. Pe vremuri, era mai simplu: „Să nu furi!" (**M. B.**)

DE AZI PE MÎINE, CORINA, IOANA, PUPU ŞI MARIN EVACUEAZĂ APA BĂLTITĂ DIN PIRAMIDA MAGICĂ

● La emisiunea *Punct şi de la capăt* din 31 ianuarie (TVR 2) au fost invitaţi d-na Ileana Mălăncioiu şi dl Sorin Alexandrescu. Sub tirul necruţător al lui Cătălin Ţîrlea, dna Mălăncioiu a încercat să vorbească în cîteva rînduri despre „traiul de azi pe mîine" al scriitorului român de azi. Din păcate, tema nu încăpea în emisiune; de îndată ce poeta îşi termina fraza (sau chiar înainte), moderatorul sărea la „uniunile de creaţie" sau primea – pur şi simplu – un telefon inept de la vreun telespectator care încurcase emisiunea. Păcat, subiectul era mai mult decît „vital". (**S. S.**)

● Din campania organizată de PRO TV am aflat cu neţărmurită mîndrie şi cu neînfrînată bucurie că personalitatea deplină a televiziunii româneşti, exemplu de dăruire şi modestie, model pentru generaţii întregi de teleaşti, personalitate eclatantă şi impresionantă, inegalabila Cooorinaaa Dănilă s-a întors după ce a stat şase luni la Chişinău. În aceste împrejurări festive, o întrebare se ridică din piepturile noastre înflăcărate: Cine e Corina Dănilă şi cine i-a simţit lipsa? (**C. G.**)

● Doamna Cioancă, femeia care se îmbracă în propriu-i păr, revine în vizorul public, de astă dată în *Naţional*. Dacă în notiţa precedentă (pare-mi-se din *Libertatea)* se numea Maria Magdalena Cioancă, acum îşi zice, mai simplu, Ioana. Maria Magdalena se dovedeşte doar modelul ei spiritual: aceasta din urmă a şters cu părul ei picioarele Mîntuitorului, şi, de atunci, părul tuturor femeilor este sfînt. În rest, garderoba deja realizată din falnicele plete ale compatrioatei noastre din Bistriţa este aceeaşi ca-n articolul precedent: o fustă, o bluză, o pălărie, o poşetă, un fular şi o pereche de mănuşi. (**I. P.**)

● Rezumatul cîtorva etape ale societăţii româneşti pe eticheta cutiei de cremă de ghete neagră. *Vacs* (s.n.) Albina – vine din interbelic; STAS – din socialism; Pupu SRL – reprezintă economia de piaţă. Toate etapele coexistă paşnic în memoria cuiva care dispune, probabil, de o magazie în fundul curţii, de un aragaz cu butelie şi vrea să se mişte repede în tranziţie. (**T. C.**)

● Corespondentul din Sofia al *Evenimentului zilei,* Petio Petkov, a transmis la sfîrşitul săptămînii trecute o veste cum n-au fost două în anul 2000: un taximetrist în vîrstă de 36 de ani, din localitatea Svistov, a cerut tribunalului local ca numele său, Marin Jivkov, să-i fie schimbat în Manchester United, echipa engleză cu care el ţine la nebunie de 25 de ani. Tribunalul nu i-a acceptat cererea, deşi legea bulgară nu interzice decît numele care conţin cuvinte cinice sau vulgare. Jivkov (în fond Marin, nu chiar Todor...) a argumentat că „în Bulgaria există oameni pe care-i cheamă Stalin, Lenin, Daiana sau Casandra", şi atunci pe el de ce nu l-ar chema Manchester United? Tribunalul nu a cedat, dar nici căposul nu s-a lăsat, anunţînd că va sesiza Curtea Europeană pentru Drepturile Omului. Omul a scris şi la Manchester, clubului, cerîndu-i sprijin moral. Ne place sau nu, asta e: bulgarii merg mai departe decît noi. (**R. C.**, care ţine cu Manchester de 42 de ani...)

● În staţia de autobuz, un tînăr vînzător de la un chioşc, înarmat cu o găletuşă fostă de iaurt şi o căldare roşie de plastic, evacuează apa băltită în rigolă. Mişcările sînt decise, omul pare pus pe o hărnicie de lungă durată, ca un olandez de odinioară care şi-a întemeiat pămîntul palmă cu palmă, în lupta răbdătoare cu apele. Caz de virtuţi omeneşti ancestrale şi fără frontiere, reînviate de spaima amenzilor. (**T. C.**)

● Nu e greu de imaginat că fără detergenţi, gume de mestecat, tampoane, brînză topită şi creme de iaurt, bugetul scos din publicitate de către televiziunile noastre s-ar diminua considerabil. Noroc (orb) cu liniile erotice şi, mai nou, cu bazaconiile numite giuvaieruri purtătoare de noroc. Nu ştiu cît de aiurit poţi fi pentru a crede că *piramida magică* (purtată cu succes de „sportivi celebri, politicieni şi oameni de afaceri") sau *crucea egipteană* (care „îndepărtează orice blestem") chiar te ajută să fii mai performant; dar ştiu acum de ce tot mai multe întreprinderi de stat au note de plată cît salariul unui sportiv celebru. (**A. C.**)

Un conţinut cetăţenesc

– interviu cu H.-R. PATAPIEVICI –

În atît de discutatul, în ultima perioadă, volum „Politice" aţi şocat multă lume prin virulenţa cu care atacaţi idei devenite comune în spaţiul public românesc. Printre acestea şi „naţionalismul nostru în special verbal", cum îl numiţi. Acum converg mai multe voci în această direcţie, dar atunci era o raritate. Ce v-a determinat s-o faceţi?

În 1993-94, cînd am publicat primele mele atacuri la adresa vulgatei bunului român şi a miturilor de serviciu aferente, acest tip de atitudine era încă o raritate. Acum, cînd toţi au cîte ceva de imputat „fiinţei naţionale" – de exemplu, faptul că nu au destui bani – mă pregătesc să mă distanţez de acest nou tip de comoditate negativă. Înregimentarea mi-a displăcut atunci, cînd foarte puţini îndrăzneau să respingă mediocritatea naţională punînd în chestiune miturile pe care această mediocritate le invoca – pentru a se simţi împăcată cu sine şi justificată de istorie – continuă să-mi displacă acum, cînd a ajuns la modă să simţi (chiar dacă nu o declari) că a fi român este un soi de boală incurabilă şi ruşinoasă. Ce mă deprimă în noul consens este generalizarea gîndirii negative. În ambele cazuri, cea care triumfa era verbalizarea viforoasă. Detest trăncăneala, detest mistocăreala, detest făcutul cu ochiul, detest treaba făcută de mîntuială, detest lumea lui „lasă-mă să te las" şi urzeala de complicităţi care rezultă de aici, detest incapacitatea de a vedea seriosul acolo unde el este, adică în viaţa de care murim. Deoarece îmi place mai mult să sfîrşesc decît să încep, mă amuz să găsesc acum ce e valabil în a fi român, adică în a eşua deopotrivă cu sistemă şi, nu ştiu cum, nepăsător, cu inocenţă.

Tot acolo consideraţi depăşit naţionalismul definit prin formule rituale si propuneţi unul bazat pe valorificarea prezentului şi susţinerea unor interese politice punctuale. S-a realizat ceva de atunci şi pînă acum în această direcţie?

În atitudinea generală, mai nimic. În politica punctuală, cîte ceva. Conflictul din Kosovo, de exemplu. Decizia de a sprijini NATO a fost luată pe următoarele date: dezgust faţă de epurarea etnică practicată de sîrbi; repulsie faţă de barbaria bombardamentelor împotriva populaţiei civile; neîncredere funciară faţă de judecata de tip alb-negru practicată de americani (albanezii buni, sîrbii răi); suspiciune faţă de retorica pan-ortodoxă a unor state din zonă; în fine, îngrijorare faţă de unanimitatea cu care principalele medii de informare din ţară au îmbrăţişat cauza anti-occidentală şi, „deci" (pun ghilimelele, deoarece aici este un *non sequitur* evident), pro-sîrbă (în această ordine). Preşedintele Constantinescu şi ministrul de Externe Pleşu au adoptat limbajul realităţilor şi au decis, în condiţii de pronunţat inconfort moral, să sprijine necondiţionat intervenţia NATO (care, judecată strict în termeni morali, fiind un atac organizat de profesionişti împotriva unei populaţii neînarmate, a fost o barbarie). Decizia guvernului României a fost o judecată formulată în termeni concreţi ai intereselor noastre de stat, corectă şi, deci, patriotică. Fireşte că nu a avut panaşul verbal al retoricii naţionaliste, care ar fi vrut să îmbrăţişăm cauza sîrbă (adică, de fapt, pe Miloşevici), de dragul „principiilor" (care principii?) – poziţia sîrbească fiind considerată, în mod stupefiant, ca fiind mai morală.

Însă marele nostru blocaj simbolic, atît al românilor, cît şi, oarecum simetric, al maghiarilor din România, ţine de incapacitatea noastră comună de a formula noi relaţii, într-un stat democratic, între o majoritate care e constrînsă de noile realităţi politice să abandoneze retorica naţională a secolului al XIX-lea (naţionalismul etnic) şi o minoritate care, pentru că e minoritate, simte că are încă dreptul moral să o păstreze (în mod deloc inteligent, naţionalismul etnic al minoritarilor este încă încurajat de politica drepturilor omului). Or, această retorică şi acest tip de naţionalism trebuie simultan depăşite. Ceasul naţiunilor etnice a încetat să mai bată. Cum se întîmplă în astfel de situaţii, primii subiecţi afectaţi de moartea unei noţiuni politice tradiţionale sînt „întîrziaţii", „tradiţionaliştii", cum sîntem şi noi (românii mai pronunţat, pentru că sînt majoritari, maghiarii în mai mică măsură, deoarece sînt minoritari). Cei care conduc procesul istoric, ca întotdeauna, uzează de dreptul de a uita că şi ei au trecut pe acolo şi de a-i judeca aspru pe „întîrziaţi". Dar şi ei, cei mari, sînt cuprinşi de acelaşi proces general de lichidare a vechii lumi moderne.

Intelectual versus *om simplu*

Credeţi ca românul simplu de pe stradă tinde să fie naţionalist? Care credeţi că este miza acestei opţiuni?

Noi, în general, tindem să credem că naţionalismul este o boală de care oamenii se vindecă pe măsură ce se civilizează. Noi am fi naţionalişti, aşa cred unii observatori occidentali, pentru că nu sîntem încă suficient de civilizaţi, adică îndeajuns de moderni. Ei leagă naţionalismul de supravieţuirea unei conştiinţe pre-moderne, ceea ce e o contradicţie istorică! Dimpotrivă, naţionalismul este o consecinţă culturală inevitabilă *tocmai* a modernităţii, ivită din problema politică tipic modernă a necesităţii de a mobiliza masele în jurul actelor puterii. „Cum pot fi mobilizate masele în vederea unui ţel politic dat?" – aceasta este întrebarea la care naţionalismul se oferă ca cel mai la îndemînă răspuns. Cum pot fi, deci, mobilizate masele? Evident, prin stimularea sau mobilizarea sentimentului de unitate indestructibilă a comunităţii naţionale, pe calea unui destin unic şi necesar – făurirea statului naţional şi consolidarea naţiunii. Orice politică de tip modern nu poate fi altfel decît naţională. Democraţia modernă este construită pe trupul naţiunii şi, din acest motiv, retorica naţională nu poate fi evitată. Nu poate fi evitată decît dacă inventăm o modalitate de a construi democraţia nu pe datele naţiunii, ci pe corpul unei „alcătuiri" de popoare fundamental diferite între ele (limbă, cultură, obiceiuri, tradiţii politice etc.). Cît timp rămînem însă în datele modernităţii – adică ale unui corp politic de tip naţiune – naţionalismul continuă să fie principalul mijloc de mobilizare politică a maselor.

Venind la întrebarea dvs., aş spune că omul de pe stradă este în mod natural naţionalist, deoarece el nu a fost niciodată învăţat să gîndească lumea altfel decît în termenii naţiunii sale. Pentru un intelectual este altfel: el s-a format prin intermediul asimilării unor referinţe, lingvistice şi culturale, complet diferite de cele proprii „naţiunii" sale. În principiu, mintea intelectualului este *naturaliter* cosmopolită, iar a omului fără altă referinţă culturală decît ţara este *naturaliter* naţionalistă. Dar problema este mult mai complicată decît pot eu să o expun, în cîteva fraze. Aş sintetiza astfel: logica tehno-economică a lumii contemporane tinde să disloce naţiunea din rolul ei cultural şi politic tradiţional – tradiţional, aici, înseamnă din zorii modernităţii politice (secolul al XVII-lea). „Forţele viitorului" (dacă mi-e permis să folosesc acest clişeu marxist-leninist) merg în sensul redefinirii corpului politic pe deasupra naţiunii, deşi, încă, în termenii acesteia. Ce rezultă de aici? O situaţie clară de conflict logic (de tipul cercului pătrat): ceva care tinde să elimine referinţa naţională se bazează anume pe ea pentru a o eradica. Aici sîntem noi, lumea care e atrasă în evoluţia occidentală a lumii, azi. România, o ţară cu un mod de a gîndi politicul care s-a desincronizat de evoluţia lumii apusene de mult prea mult timp, trăieşte încă la ceasul naţiunii triumfătoare: cetăţenii ei încă mai cred că singura politică naţională fructuoasă este naţionalismul. Care naţionalism? Evident, cel etnic. Dar, atenţie! Ţările civilizaţiei apusene, favorizate, după 1960, şi de un foarte generos PIB în dolari, au tins să adopte o identitate naţională fundată în constituţie şi prosperitate. Înapoierea noastră nu este ca a unui premodern faţă de un modern, ci ca a unui modern al naţionalismului etnic faţă de un modern al naţionalismului cetăţenesc. Dar, în opinia mea, că naţionalismul este etnic (ca la noi) ori cetăţenesc (ca la americanii de nord, cu un puternic naţionalism de civilizaţie-ţară) avem de a face cu aceeaşi esenţă: naţiunea este cea care mobilizează energiile politice şi în numele ei şi al lor se face politica.

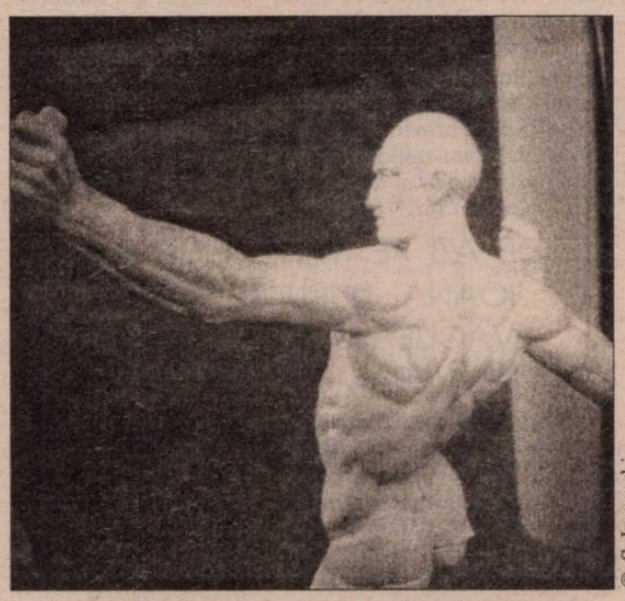

© S. Ivanoschi

Practic, primul lucru pe care trebuie să-l facem noi este să trecem de la naţionalismul etnic la cel cetăţenesc. Fireşte, eu cred că nici naţionalismul cetăţenesc nu este un rai al decenţei, cum poate îşi imaginează unii. Dar să nu ne facem visuri despre ce vom cumpăra cu banii pe care nu îi avem încă.

Soluţia ţine de economie

Sentimentul general de criză instaurat în România face mai puternică nevoia de „idoli ai tribului"?

Fireşte că da. Cu un PIB de peste 6000 $ (vedeţi articolul lui Przeworski şi Alvarez din 1996 „What Makes Democracies Endure?") şi la noi tranziţia de la naţionalismul etnic la cel cetăţenesc s-ar fi efectuat fără conflicte ori suferinţe simbolice majore. Problema noastră nu este, prin urmare, „specificul naţional", ci, pur şi simplu, mizeria economică şi dificultatea de a mistui instituţional şi uman consecinţele mizeriei numite comunism. Că neputinţa economică are rădăcini într-un anumit stil de viaţă (tradiţional românesc) şi ţine de anumite atitudini tipice, adică „naţionale", sînt de acord. Dar soluţia nu vine din rămînerea în această constatare, chiar dacă e corectă, ci din mutarea problemei, din domeniul moral-etnic, în cel economic. În definitiv, aceasta a fost şi reţeta occidentală a tranziţiei de la etnic la cetăţenesc. O identitate naţională de tip naţionalist a fost acolo, cu timpul, înlocuită cu o identitate naţională bazată pe oferta şi realitatea prosperităţii. Marea tranziţie cetăţenească, în Occident, nu s-a obţinut decît atunci cînd un naţionalism al naţiunii a fost făcut caduc de un naţionalism al bunăstării. Vedeţi foarte bine cum marea problemă a naţionalismului occidental este problema emigraţiei, care, punîndu-le în primejdie bunăstarea, reprezintă un atac simbolic şi material la noua lor identitate, identitatea bunăstării. Alungaţi bunăstarea occidentală şi veţi vedea că şi lor problemele li se vor pune cam în aceeaşi lumină ca şi nouă. Doar toţi ne iubim ţara, cu toţii sîntem moderni, mai mult ori mai puţin oneşti!

Tot in volumul citat afirmaţi: „Pentru că puţin îi pasă de demnitatea fiinţei mele individuale şi prezente, naţionalismul românesc îmi displace". Domnule Patapievici, cînd credeţi ca vă va plăcea naţionalismul românesc?

Îmi va plăcea mai mult atunci cînd va abandona conţinutul etnic şi îl va îmbrăţişa pe cel cetăţenesc, abandonînd limbajul himerelor ţîfnoase în favoarea bunului-simţ practic. Integral nu îmi va plăcea niciodată, deoarece sînt, în sensul lui Kant, un cosmopolit radical. Dar, aş adăuga, spre deosebire de Kant, că sînt un cosmopolit îndrăgostit de Evul Mediu spiritual, unul care crede a şti că omul a pierdut mult mai mult decît a cîştigat declarînd că „ipoteza Dumnezeu" nu îi foloseşte la nimic. Or, tocmai, pentru ca nimicul să nu se înstăpînească, Dumnezeu nu trebuie să fie nimic. Cred, de aceea, că fără Dumnezeu sîntem complet rătăciţi, iar viaţa noastră, fără aspiraţia spre El, nu este decît o fără de capăt pseudomorfoză.

A consemnat Cristian GHINEA

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro. ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

● Anul VIII ● Nr. 364 ● 4 - 10 februarie 2000 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cristian GHINEA
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Olga MACHIN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti

Anul VIII
nr. 365
11-17 februarie 2000
16 pagini 3000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

A DOUA ȘANSĂ

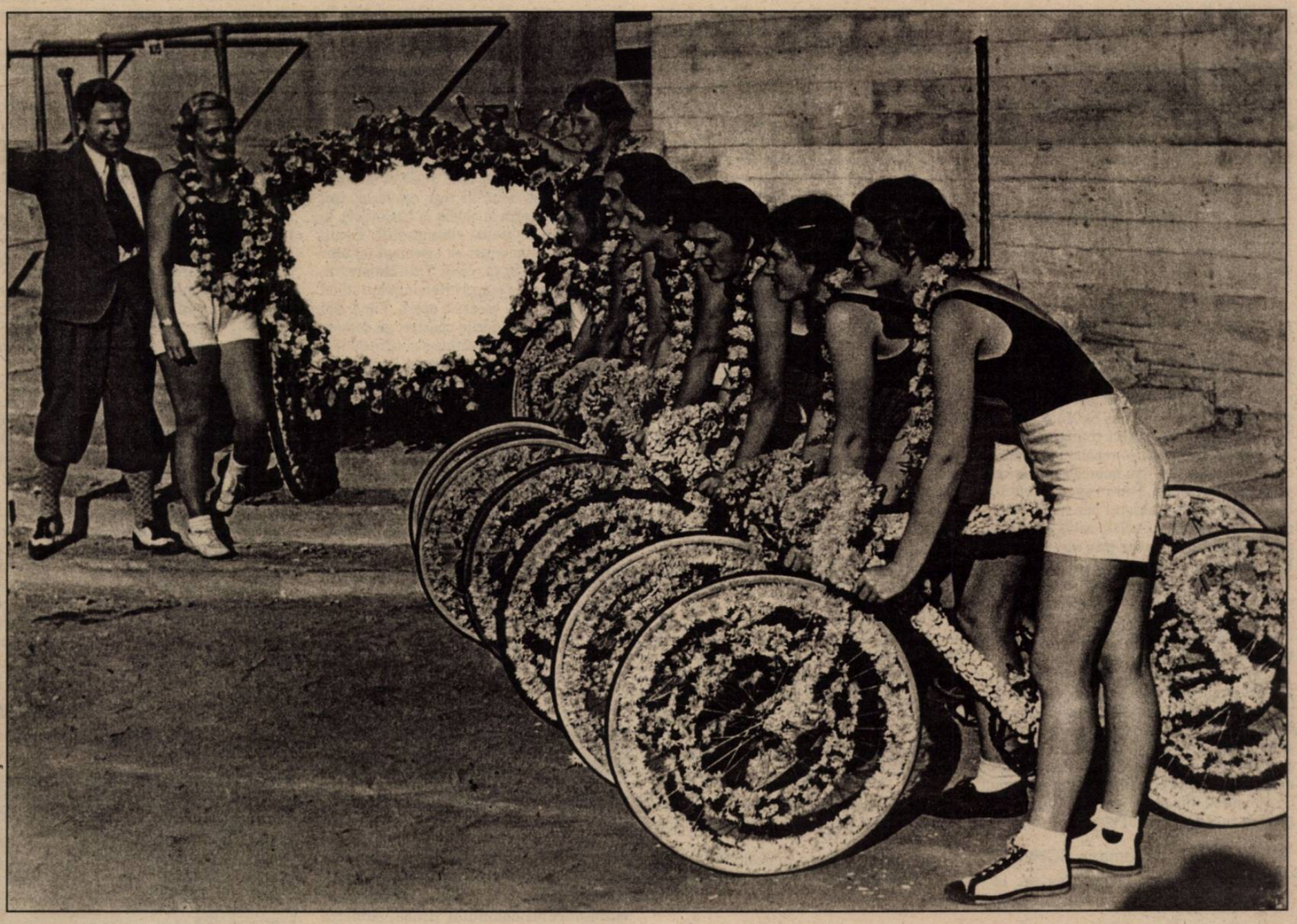

„Nu există întîmplări atît de nefericite din care oamenii pricepuţi să nu tragă vreun folos, nici atît de fericite, pe care cei nepricepuţi să nu le poată întoarce în dauna lor.“

LA ROCHEFOUCAULD

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

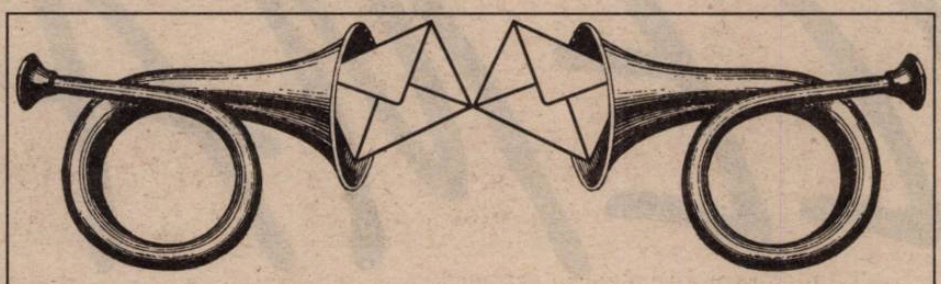

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Rupte din viaţă

Mall, sau fericirea!

Ori de cîte ori ajung la Mall venind dinspre Calea Dudeşti, trăiesc o experienţă extraordinară. Am de fiecare dată impresia că strada ce duce acolo şi centrul comercial propriu-zis reprezintă două fragmente discontinue de timp, două segmente de urbanitate paradoxale, între care orice comunicare e întreruptă. Cred, din această cauză, că stau într-o zonă privilegiată a oraşului, unde mă pot fotografia păşind peste un meridian zero imaginar; cu un picior într-un spaţiu citadin labil, de sub care încep să triumfe – la propriu – structurile rurale insuficent asimilate. Cu celălalt, într-o urbanitate agresivă care îmi aminteşte de o celebră ureche roz clonată pe un spate de patruped.

În mijlocul trotuarelor zdrobite şi al caselor cu pereţii bombaţi de igrasie, Mall reprezintă Utopia, fericirea pură. Principiul după care s-au ghidat constructorii săi, este, evident, nu toleranţa postmodernă în vogă azi, ci contrastul sfidător cu exteriorul. Astfel labirintului de uliţe din afară i se opune în magazin un univers rotund, igienizat şi aseptic, în mijlocul căruia tronează – n-o să credeţi! – chiar Fîntîna Vieţii. Pardoseala lucioasă şi vitrinele din jur oglindesc o lume mereu egală cu sine, orbitoare, ce refuză net ideea de schimbare şi implicita alterare a lucrurilor. Se vrea instaurată vîrsta beatitudinii ultime, a pierderii identităţii, a plutirii halucinante într-un teritoriu fără margini, în care totul a devenit deja posibil. Imaginile se răsfrîng în unghiuri drepte, părînd că se multiplică la nesfîrşit. Perspectiva avansează halucinant atît în adîncime cît şi în înălţime, creînd, printr-o iluzie optică abil coordonată, un spaţiu interior mult mai mare decît în realitate.

Cele patru etaje ale magazinului par, la prima vedere, că nu comunică între ele. De abia mai tîrziu realizezi că sînt de fapt legate prin ascensiunea paradoxală a scărilor rulante, ce accentuează impresia de vid, de coşmaresc, de spaţiu perfect logic şi în acelaşi timp absurd, ca la Escher. Există şi aici un labirint, însă unul perfect controlat. Structurile arhitectonice ce se repetă, magazinele cu aceeaşi înfăţişare dau impresia de mişcare pe loc, de mers în gol. Pentru sporirea efectului, legăturile cu exteriorul par rupte: intrările şi ieşirile sînt camuflate astfel încît să-şi piardă aspectul de orificii prin care cele două lumi ar putea comunica. Nu există ferestre. Te afli într-o capsulă ermetică ce refuză trecerea timpului, în universul veşnicei tinereţi (vînzătoarele au toate între 25-35 de ani). Claustrofobia e inerentă: ţi se pare că trebuie să pipăi pereţii pentru a ajunge afară.

Interesant e că cealaltă ieşire a magazinului dă într-un bulevard nou, bine luminat, cu reclame colorate şi blocuri. Pînă să-ţi dai seama ce s-a întîmplat, trăieşti impresia grotescă a unui Dudeşti pe care nu-l mai recunoşti, transformat subit între momentul intrării şi momentul ieşirii tale din magazin. Ca şi cum Mall s-ar fi reprodus la scară gigantică, înghiţind oraşul însuşi.

Anamaria SCHWAB
Bdul C. Ressu 24, bloc A7 bis, ap. 14
Bucureşti

Nr. 360: „*Familia şi valorile ei*“

Metalogica şi verişoara

Dacă tot veni vorba despre „valorile familiei“, îmi permit să vă plictisesc şi eu cu propria mea dilemă, al cărei principiu unic stă într-o disjuncţie de conjuncţii: (căsătorie & apartament) v (burlăcie & *homeless*).

Cu puţin timp înaintea ultimului examen – şi orice student la Facultatea de Filosofie din Iaşi ştie ce înseamnă *Metalogica* – o verişoară îmi propune să cunosc „pe cineva“; displăcîndu-mi dintotdeauna conceptul *blind dates*, cer amănunte şi argumentul unic îmi izbeşte preorgasmic auzul: „are apartament“. Înţelegeţi sper, că oricît am încercat ulterior să învăţ tabelele lui Botezatu sau nenumăratele hexade ale logicii situaţionale, calitatea de „viitor posibil“ proprietar îmi mîngîia pervers circumvoluţiunile epuizate de sesiune.

Şi iată-mă duminică, după examen, aşteptînd acasă la vară-mea eventuala mireasă. Minunata mea rudă binefăcătoare şi soacra ei mă şi însuraseră între timp, iar acum argumentele îmi erau prezentate fără milă: „ei, ce dacă n-are forme şi-i tunsă scurt, important e *sufletul*“ – iar eu mă întreb indignat cît de mult se poate încălca principiul identităţii, fie şi dialectic vorbind, astfel încît sufletul este prin definiţie desemnat drept apartament şi invers. Încerc să le explic importanţa studiului pentru mine (planuri pentru masterat, doctorat, articolele pe care trebuie să le scriu), cum toate astea nu rimează cu o căsnicie, mai ales cînd singurul ei fundament este interesul. Degeaba, contra-argumentele sînt inexpugnabile: „Păi, tocmai, e salariată, vei fi întreţinut – iar dacă pleci cu o bursă în Germania şi ea *calcă pe alături*, ce mare lucru, doar nu eşti habotnic“. Zîmbesc: nu, nu sînt habotnic; cred însă în valorile tradiţionale ale familiei. Aflu că nici incultura nu e o problemă: „Fata e citită, şi chiar dacă n-ar merge la Filarmonică, te poţi duce singur şi o trimiţi pe ea în discoteca“. Şi argumentul ultim: „De ce eşti atît de pretenţios? În definitiv, frumos nu eşti, bani n-ai, de casă ori maşină ce să mai vorbim. Nici măcar celular. Ce oferi tu, în afară de bursa aia amărîtă?“ – „Suflet, inteligenţă...“, murmur eu cu patetism şi umilinţă, recunoscîndu-mă învins. Stîrnesc sănătoase hohote de rîs; de fapt, au dreptate...

Cum fata întîrzia, am renunţat fără regrete la gîndul de a deveni *propritar*. Kierkegaard avea dreptate, parafrazîndu-l pe Shakespeare: *mai bine spînzurat decît prost însurat*. În drum spre casă, mi-am propus să reiau, pentru a treia oară, lectura lui Fichte. Dacă nici de data asta nu-l înţeleg, atunci chiar mă-nsor. Şi vă invit la nuntă pe toţi din redacţia *Dilema* (pe bune!).

Cu admiraţie, rămîn şi în viitor un cititor fidel (şi burlac – deşi, dacă aveţi dreptate şi asistăm doar la o *transformare* şi nu la o *degradare* a concepţiilor asupra familiei, ar trebui să spun: *burlac forever!*),

Andrei STAVILĂ
student, anul III, Facultatea de Filosofie,
Universitatea „Al. I. Cuza“, Iaşi

P.S.: 1. La *Metalogică* am fost printre puţinii fericiţi care au obţinut nota de trecere.

2. Cine nu a văzut în rîndurile de faţă decît zîmbetul şi autoironia, nu a înţeles nimic.

Magiunul, bananele, paltonaşul...

În prima copilărie, micul individ care a apărut pe lume, este în totalitate dependent de lumea părinţilor săi, nu a celor ce-şi arogă această calitate. Pentru copil, părinţii sînt, într-o primă reprezentare, persoane infailibile. Întunecata lume în care am trăit pînă de curînd i-a încununat vrînd, nevrînd cu un fel de aură de martiri. Neuitatul an „1941“ se ridica pe ecran ameninţător şi înconjurat de flăcări. Cum a şi fost (filme sovietice). Apoi, nădejdile spulberate, o lume apăsătoare, cazacioc şi Catiuşa, sărbătoarea fatidică de 7 (şi 8) Noiembrie. Şedinţele, pînă noaptea tîrziu, ale părinţilor, cotele şi ameninţările la adresa bunicii văduvă de război (I mondial), casa pe care abia o cumpărasem împărţită desigur fără voia noastră cu chiriaşi obraznici şi necioplţi. Spaţiul intim al familiei era determinat, la vremea aceea de 2 (două) camere, 2 încăperi una avînd şi rol de bucătărie, baie etc. Că erai proprietar, că erai chiriaş, tot de 2 încăperi aveai parte. La şcoală, mîncai invariabil magiun şi nuci necumpărate, din producţie proprie. Vă daţi seama, ce volum de muncă pentru părinţi. Tîrziu, cam pe la 10 ani, am aflat şi noi ce este o portocală sau o lămîie. Bananele, le-am văzut cînd am devenit părinţi. Întîi verzi. Apoi galbene. De ce scriu despre toate acestea? Simplu. Era greu să-i priveşti critic pe părinţi. Pentru a avea un paltonaş, părinţii cumpărau un balon bărbătesc şi îl transforma un prieten croitor. Cred că acei părinţi aveau la un moment dat o sminteală, o doză de nebunie pe care nu aveai cum s-o pricepi, s-o separi de acele veacuri cumplite. Sigur a existat o făclie, o lumină a vîrstei. Te dădeai cu săniuţa pe deal cu gaşca, iar chiotele erau desigur chiote de veselie. Vara, parcul cu lacul şi arborii săi ne ofereau un cadru natural adecvat plimbărilor şi idilelor. Dar părinţii, au rămas invariabil martiri, prost îmbrăcaţi, de cele mai multe ori posomorîţi. Sigur, existau şi părinţi închişi (1956), uneori chiar colegi „tari în clanţă“. Sentimentul datoriei, cred că a fost singurul care a marcat ca un fir roşu copilăria, apoi tinereţea. Datoria la slujbă (a părinţilor), la şcoală, faţă de statul atotputernic. Facultatea şi anii studenţiei au însemnat un uşor dezgheţ. Se publica, cred, Titu Maiorescu, am auzit cînd s-a sinucis Hemingway, aflînd astfel că există şi că are o operă. Fiind mai moderne decît mămicile noastre, ne doream soţi care să aibă corp frumos şi odrasle frumoase. Oricum, la vremea aceea, în maternitate, medicul şi personalul mediu se purtau admirabil (aş zice la superlativ) şi nu aşteptau vreo răsplată de ordin material (1965 – Iaşi). Aici era, cred, o mentalitate a lucrului bine făcut, moştenire a vremurilor burgheze. Am avut dascăli, pentru care a te dărui profesiei nu era o vorbă goală sau o propoziţie care îţi vine pe buze în cazul unui interviu. Era un mod de a exista. Era „o mentalitate învechită“ care cu timpul a dispărut din păcate. Copiii mei au întîlnit sporadic „prototipul“. N-au dispărut, dar s-au rărit. În vremea noastră, n-au existat căsătorii din interes. Nici măcar pentru medie...

Maria NICULESCU
Oneşti

Polemice

Scrisoarea lui M. Moneanu (nr. 362)

Deşi cu întîrziere, vă rog să primiţi felicitările mele sincere pentru faptul de a fi supravieţuit Apocalipsei anului 2000 şi cutremurului domnului Hîncu, subiecte atît de tragice, de mediatizate şi, de ce nu, atît de aşteptate în ziua de azi.

Sinceră să fiu, nu mă aşteptam ca scrisoarea mea (revoltată, admit), pe care aţi publicat-o în numărul 356 (lucru pentru care vă mulţumesc) să trezească atîtea reacţii. Colegii de facultate îmi spuneau: „Bravo, aşa e! Ai cam exagerat, dar aşa e!“ Domnul Gabor şi-a susţinut punctul de vedere, fapt pentru care îl admir şi îl respect. Am primit chiar şi o generoasă ofertă de cărţi pentru care sînt profund recunoscătoare.

Însă scrisoarea domnului Moneanu (din nr. 362) m-a debusolat complet: adică, cum? Pesimismul a pus deja stăpînire pe ţara asta?

Cunosc, din nefericire, mult prea bine sistemul de învăţămînt din ziua de astăzi, şi, în parte, sistemul birocratic. Ştiu cît de greu (cu cîte pile şi „garanţii“) se găseşte o slujbă bună, şi de cîte sacrificii materiale este nevoie să iei un examen important (gen rezidenţiat sau admitere în barou). Am fost şi eu nevoită să „contribui“ cu „cîte ceva“ pentru eliberarea unor acte (care, de altfel, mi se cuveneau de drept). Mă doare să văd că lucrul ăsta a devenit ceva firesc, că plicul strecurat în buzunarul doctorului nu mai trezeşte nici un fel de sentiment de jenă. Mai mult, omul se simte prost dacă gestul nu e acceptat ca atare.

„Pachetul“, „bacşişul“ a devenit la români absolut obligatoriu, transformîndu-se într-un element al etichetei elementare contemporane, dacă vreţi.

Însă nu pot. Nu pot să închid ochii şi să pretind că nu mă interesează. Nu pot să privesc cu nepăsare cum propriii mei părinţi consideră firesc acest sistem. Şi, mai ales, mă doare să văd oameni tineri care i se conformează.

Ştiu, e greu să schimbi societatea. E nevoie de foarte mult timp. Poate de generaţii întregi. Însă nu consider că politica lui „fie ce-o fi“ mă reprezintă. Mai mult (şi poate exagerez, dar exagerările fac, uneori, bine), nu cred că românul, ca om, e un resemnat, un indolent.

Asta facem: ne resemnăm în faţa unor situaţii umilitoare, ne înjosim ca oameni, şi asta se resimte, vrînd-nevrînd, la absolut toate nivelurile societăţii noastre. Bine zicea cine zicea că fiecare popor are conducătorii pe care îi merită...

Ne-am obişnuit să-i lăsăm pe ceilalţi să se ocupe de binele nostru. Aşteptăm, cuminţi, să ne mai pice o firimitură. Fiindcă, în fond, aşa ni se cere. Şi facem politică fără să-i înţelegem rostul.

Da, sînt revoltată. Revoltată împotriva celor care îşi neagă propria valoare complăcîndu-se în jalnica postură de a da şi de a primi mită. Revoltată împotriva celor care nu au curajul să ţină capul sus în faţa celorlalţi. Şi împotriva ipocriţilor.

Demnitatea nu ţine, însă, de foame; o ştiu foarte bine. Şi mi s-a mai spus, odată, în şcoală: „capul cel plecat, sabia nu-l taie“.

Rezultatul, ar fi, bineînţeles, compromisul. Însă cred că românii trebuie să-şi redefinească, înainte de toate, noţiunea de „compromis“. Fără să-l confunde cu resemnarea sau cu delăsarea. Şi să înveţe iarăşi să lupte. Şi să muncească pentru ceea ce li se cuvine.

Cu toată stima,

Anamaria PARFENI
studentă, 20 de ani

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Vulgaritatea**
- **Cercetarea**
- **Loialitatea**
- **Ei, românii**

În oglinda Haider

Caracteristică refracţie în România a „cazului Haider“ (să-l numim aşa, *caz*, deşi...): cîţiva tenori de presă afişat independenţi, dar angajaţi, înregimentaţi trup, suflet şi chiar mai mult decît atît, în tabere politice uşor identificabile, n-au ezitat să facă din „abcesul austriac“ *(Les dernières nouvelles d'Alsace)* un argument nou şi puternic în de pe acum noroioasa campanie electorală românească. Forţînd evidenţa, în nota obişnuitelor prestidigitaţii ale acestor maeştri ai flexibilităţii orientate, a fost identificat, repede, categoric, şi corespondentul românesc al partidului lui Jorg Haider: desigur, PDSR. Că despre partidul care îşi stabileşte, solemn, strategia de campanie electorală prevăzînd voiaje politice „în pârculeţele dintre blocuri“ se poate – şi chiar trebuie – să se spună multe adevăruri neplăcute, nu este decît o obligaţie firească pentru orice jurnalist mediu dezvoltat profesional; dar a-l asocia cu formaţiunea naţional-populistă a lui Jorg Haider este o enormitate. Fie şi măcar pentru că, în plan economic, partidul lui Haider este adeptul ultraliberalismului – ceea ce nu este cîtuşi de puţin cazul PDSR.

Cum însă politica internaţională nu face decît prin excepţie subiect de prima pagină în presa românească, şi de obicei din perspectivă senzaţionalist-anecdotică, nu este totuşi imposibil ca în imaginarul local de campanie electorală figura de cumsecade bunicuţă a preşedintelui PDSR să împrumute trăsăturile viril sportive ale celui care a reuşit să facă din Austria o ţară problemă pentru Uniunea Europeană.

Efectul cel mai nociv al acestor proaste (din ignoranţă, din rea credinţă, n-are nici o însemnătate) identificări constă însă în deturnarea atenţiei de la adevăratele surse de primejdie socială şi politică pe termen lung. De nu chiar în ocultarea lor.

Ceea ce s-a petrecut în Austria poate fi un bun termen de comparaţie pentru România, cu condiţia definirii corecte a planurilor de discuţie. Cu atît mai mult cu cît partidul lui Jorg Haider aparţine unui „val“ de mişcări relativ similare existent şi în alte ţări europene, din Elveţia şi Italia pînă în Belgia şi Danemarca: aparţine *naţional-populismului*, orientare esenţial *de dreapta* şi a cărei bază electorală o formează, în multe locuri, păturile defavorizate social şi dezamăgiţii *stîngii*.

Or, dacă Partidul România Mare ilustrează pînă la excesul caricatural cîteva dintre cele mai izbitoare trăsături ale *naţional-populismului*, existenţa unei difuze, dar ample, înclinaţii pentru atitudini aparţinînd totuşi definitoriu acestei orientări sînt de remarcat aproape pretutindeni în spaţiul politic românesc, indiferent de diviziunile partinice.

Contrar părerii larg răspîndite pe cale mai ales jurnalistică, în România *dreapta* nu este deloc minoritară, debilă, sărmană insulă precară ameninţată de un fioros ocean de *stînga*. Uşurinţa cu care ex-premierul Radu Vasile, rămas orfan de partid în circumstanţele unui tenebros carnaval cu măşti inspirate din amintirea excluderilor de tip stalinist, şi-a găsit adăpost într-o cochilie de extremă dreaptă este mai puţin o probă de îndemînare acrobatica, vecină, chiar confundabilă cu simpla coţcărie, cum s-a spus ori sugerat, cît una de consternantă disponibilitate. Neînsemnătăţii cantitative a fantomaticului partid, ocupat ca o colibă părăsită de fostul prim-ministru şi grupul său de susţinători în căutare de adăpost, nu-i corespunde în plan calitativ o egală neînsemnătate. Nu e improbabil ca fostul premier să nu fi ştiut într-adevăr nimic sau mai nimic despre partidul în care s-a introdus pentru a-l absorbi din interior; dar e foarte probabil că ar fi procedat la fel şi dacă ar fi fost la curent cu vehemenţele rudimentar naţionaliste şi xenofobe ale unora dintre viitorii lui însoţitori partinici. Şi tocmai această *indiferenţă*, ce nu este decît expresia acceptată, confortabilă, chiar onorabilă a unui deficit de discernămînt democratic, dă măsura adevărată, deloc liniştitoare, a întinderii naţional-populismului, acrobaţia fostului prim-ministru nefiind decît un exerciţiu permis, de nu şi favorizat, de spaţiul de evoluţie.

Mircea IORGULESCU

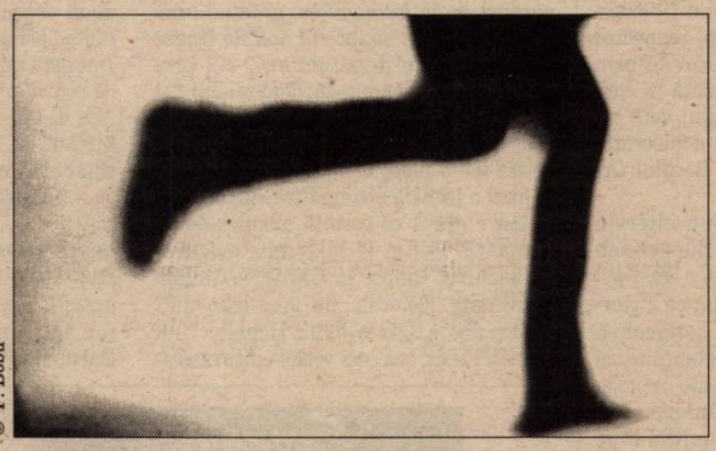

© F. Bobu

Om forte pentru campanie

Lipsiţi de evenimente pozitive în plan intern pe care să-şi bazeze discursul politic, reprezentanţii puterii actuale vor dezvolta în acest an electoral tema integrării europene. Discursul oficial, atît cel al preşedintelui Constantinescu cît şi al lui Mugur Isărescu şi Petre Roman, a căpătat un optimism debordant. Deşi justificat pe termen lung, acest optimism riscă să pară doar o vorbărie de campanie în condiţiile în care integrarea europeană nu îşi va arăta roadele, concret şi imediat. Deşi, în special Emil Constantinescu, mizează pe un reviriment electoral bazat pe exploatarea acestei tematici, experienţa de pînă acum arată că agenda politicii externe nu are impact asupra electoratului din România şi în nici un caz nu aduce voturi.

Iniţiativa preşedintelui de a folosi prerogativa constituţională care îi permite să conducă şedinţele de guvern tocmai acum şi legat de acest subiect s-a vrut un mesaj pentru electorat. Emil Constantinescu vrea să mai obţină un mandat sau măcar să rămînă în istorie ca preşedintele integrării europene a României. Deocamdată, actualul preşedinte este în criză de timp: dacă istoria poate să aibă răbdare cu el, electoratul trebuie să vadă rezultatele.

Şi se mai poate percepe o altă direcţie a ofensivei mediatice de la Cotroceni. După aproape trei ani în care partidocraţia nu i-a permis să se implice în treburile executive, imaginea tot mai compromisă a partidelor şi focalizarea atenţiei acestora spre alegeri îi poate permite preşedintelui să apară la televizor ca personalitatea care s-a decis să se implice, călăuzind actuala guvernare. Directiva preşedintelui care viza rezolvarea de către executiv a situaţiilor foştilor mineri disponibilizaţi avansa în aceeaşi direcţie. Poate fi o strategie cîştigătoare, dar riscantă, pentru că aşa cum românii îşi doresc un om forte care să controleze situaţia, sînt la fel de uşor dispuşi să arunce responsabilitatea în spinarea acestuia dacă aşteptările nu li se confirmă. Deocamdată domnul Constantinescu stăpîneşte situaţia numai la nivel de imagine.

Speranţă europeană versus *speranţa schimbării*

Sondajul IMAS dat publicităţii în această săptămînă a arătat creşterea bruscă a optimismului printre români. Sînt mai mulţi cei care consideră că lucrurile merg într-o direcţie bună. Unii comentatori s-au grăbit să pună această creştere pe seama anunţatei integrări europene. Dar procentul respectiv este destul de săltăreţ şi depinde de mulţi alţi factori. Aşa cum arătam cu ceva timp în urmă, el a crescut simţitor cînd a venit Victor Ciorbea în funcţia de premier şi de asemenea (chiar dacă în mai mică măsură) la învestirea lui Radu Vasile. Sociologii afirmă că respectiva întrebare din sondaje măsoară de fapt gradul în care oamenii se aşteaptă la rezultate pozitive de la politicile guvernamentale. Românii sînt dispuşi să investească speranţe în orice schimbare. Creşterea optimismului naţional pe cap de cetăţean poate fi pusă pe seama propulsării lui Mugur Isărescu, mai ales că acesta se bucură de o imagine deosebită, şi mai puţin tematicii europene.

Mizînd pe această imagine, premierul a anunţat şi un program de reforme ale birocraţiei guvernamentale şi de asemenea o listă de pronosticuri economice care par mai degrabă deziderate ale mandatului său. Mugur Isărescu a făcut apel la o formulă care, din păcate, a fost supra-uzitată în ultimii ani: aceea în care un om politic îşi ia anumite angajamente prevăzînd şi termene precise. Formula a fost folosită însă de ambii predecesori ai domnului Isărescu de după 1996, singurul fapt care îi poate asigura credibilitate de această dată este tot imaginea personală a premierului. În ceea ce priveşte iniţiativa de reducere a birocraţiei din guvern, astfel realizînd economii la buget, este doar un semnal pe care prim-ministrul vrea să-l transmită. La nivelul unui buget naţional, nu contează economisirea cîtorva salarii. E prea puţin şi pentru o conferinţă de presă, dar simplificarea aparatului de guvernare poate fi o necesitate pentru un premier care nu dispune decît de cîţiva apropiaţi pentru comanda şi controlul unui mamut birocratic. Dacă partidele au destui fripturişti, ba chiar mai mulţi decît trebuie, prin care să guverneze, pentru Mugur Isărescu, dacă nu vrea să rămînă doar un om de paie, este vital să transfere o parte din prerogative, mai ales cele ce ţin de control, către eşalonul doi. Altfel, oricît de destoinici şi binevoitori ar fi oamenii premierului, guvernarea va fi un coşmar şi nu s-ar mai vedea reforma de birocraţie şi hîrtii.

Cristian GHINEA

Rehpi

– *Vroiam să-ţi spun de mult* – îmi spune într-un tîrziu un coleg, venerabil profesor de sociologie – *pilulele tale din* Dilema *au mai toate un ton pesimist, de nemulţumire... Şi mă întrebam dacă asta nu se datoreşte ruralismului tău, faptului că te-ai ocupat de sate, ai nostalgia altei lumi, nu te adaptezi lumii moderne... înţelegi ce vreau să-ţi spun?*

Mă gîndesc la acest dialog bizar lungit într-un fotoliu, lăsînd căldura corpului încins de la ski să comunice cu dogoarea focului din sobă şi ţuica fiartă să-mi trezească tot felul de ţesuturi pe care descopăr de fiecare dată cu plăcere că le am. Îmi vine în minte jurnalul lui Keiserling care, ajuns pe undeva pe platourile andine, sub influenţa altitudinii şi a emanaţiilor străvechilor mine, îşi simţea corpul descompunîndu-se în elementele sale minerale, făcînd astfel corp comun cu lumea minerală din jur. În registru minor, sînt şi eu foc, zăpadă şi ţuică – şi mi-e bine.

Dimineaţă, cineva îmi făcuse complimente pentru modul în care mi-am educat copiii. Mi-a venit să rîd: nici o dată nu mi-a trecut prin cap să le fac educaţie, ci doar să fiu împreună, ca şi cu focul, zăpada sau ţuica.

A-fi-dimpreună, poate asta este nostalgia pe care o sesizase venerabilul profesor. Modernitatea a fugit într-adevăr de această promiscuitate a lui *a-fi-dimpreună* şi a inventat individul. A aflat însă prea tîrziu că acesta nu este o descoperire, ci o creaţie, un subiect pentru verbul a face. Şi de atunci tot facem ca să umplem golul lui a fi. Şi ca lucrurile să aibă un sens şi o regulă, am decis că această facere neîntreruptă se cheamă bunăstare (*welfare, bien-être...*). Dar, iertaţi-mi jocul pueril de cuvinte, bunăstării pe care economia ne-a dat-o ca finalitate în viaţă îi prefer starea bună...

Whorf, aproape uitatul promotor al faimoasei ipoteze a „relativismului cultural“, considera că una din structurile profunde ale limbilor europene, care ne marchează modul de a gîndi, este chiar structura frazei. Vă aduceţi aminte: cine face acţiunea? – subiectul; ce face subiectul? – cutare lucru, adică predicatul. Orice enunţ trebuie să aibă, măcar implicit, un subiect şi un predicat, drept care orice existent este spart prin enunţarea sa în două părţi: una care face ceva şi ceva ce este făcut. Astfel, de pildă, lumina aceea bruscă ce apare pe cerul sub furtună noi o numim *fulger*. Fulgerul este un substantiv şi ca atare nu poate fi decît subiect în propoziţie. El trebuie să facă ceva: *fulgerul fulgeră* (sau luminează, etc.). Apariţia aceasta luminoasă de pe cer este făcută dintr-un subiect şi un predicat, are o cauză: fulgerul şi un efect: a fulgera. În limba hopi, de la care a pornit Whorf pentru a studia, în oglindă, propriul nostru chip, nu există decît un singur termen: *rehpi*, care adună laolaltă fulgerul şi acţiunea sa, contopind subiectul şi predicatul (sau, mai corect, nedespărţindu-le); este, dacă vreţi, faptul fulgerării.

Pe fotoliu, lîngă foc şi cu ceaşca de ţuică fiartă în mînă, refuz să mă încălzesc şi să beau – şi, în general, să acumulez predicate – şi visez la *rehpi*.

Nu, domn' profesor, nu sînt nici ruralist, nici neadaptat modernităţii, ci doar un pic înstrăinat, ca noi toţi.

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Note despre o greşeală

● Odată cu instalarea oficială a guvernului Schüssel, statul de drept austriac trăieşte cea mai importantă provocare de la finele celui de-al doilea război mondial încoace. Alianţa dintre conservatorii lui Wolfgang Schüssel şi Partidul Libertăţii, de extrema dreaptă, condus de Jorg Haider este indubitabil expresia voinţei electoratului austriac. Mulţi şi-au adus acum aminte că, în 1933, Adolf Hitler, subiect privilegiat al admiraţiei lui Haider, a avut acces la putere tot prin alegeri libere. Dintre toate declaraţiile lui Haider, una mi se pare a fi cu adevărat alarmantă. „Nu-mi voi petrece timpul justificîndu-mă sau cerîndu-mi scuze" – a spus liderul extremist austriac pus în faţa unor reacţii virulente venite din partea multor state importante. Acest tip de atitudine mă tulbură; răspunderea şi justificarea sînt instituţii fundamentale ale statului de drept. Pentru Jorg Haider răspunderea şi jusitificarea nu înseamnă prea mult şi n-are de gînd să-şi piardă timpul cu asemenea fleacuri.

● Ca urmare a accederii la putere a extremiştilor, Austria este supusă unor reacţii violente din partea Uniunii Europene, a Statelor Unite şi a Israelului. Nu mă pot opri să mă gîndesc la consecinţele pe care le va suporta România dacă, Doamne fereşte!, figuri aidoma lui Haider ar intra în ecuaţia guvernului de la Bucureşti. Încerc să-mi imaginez atitudinea occidentalilor în faţa venirii la putere a partidului condus de C.V. Tudor. Dezastrul ar fi total.

● *Vox populi* poate duce cetatea la pieire. Pînă acum, ştiinţele politice sau dreptul constituţional nu au reuşit să identifice o modalitate practică prin care, păstrîndu-se neatinsă democraţia, vocea poporului să nu poată produce ravagii. Cum să cenzurezi exprimarea liberă a voinţei poporului, păstrînd, în acelaşi timp, respectul total pentru opţiunile poporului? Care e formula prin care decizia fatală a poporului să fie paralizată în condiţiile în care, fundamental, voinţa poporului este recunoscută ca atotputernică? Cum poţi salva democraţia de la moartea datorată propriilor excese? Secolul următor va trebui să găsească rapid soluţia.

● Cancelarul Wolfgang Schüssel, într-un interviu acordat la finele săptămînii trecute cotidianului german *Die Welt*, cerea comunităţii europene acordarea unei perioade de 100 de zile în care să dovedească clar că guvernul pe care îl conduce nu este şovin, xenofob, naţionalist, extremist. Schüssel mai adăuga, oarecum melancolic, că Austria nu merită tratamentul dur la care este supusă, probînd întotdeauna fidelitatea sa faţă de Uniunea Europeană. Ceea cu uită cancelarul austriac (altfel bine cunoscut campion al europenismului încă din anii trecuţi, cînd deţinea portofoliul Externelor în guvernul de la Viena) este că ataşamentul la valorile democraţiei europene nu se poate dovedi într-o perioadă de probă, după ce ai cîştigat alegerile spunînd că Austria este numai a austriecilor. Pe de altă parte, Schüssel nu înţelege că temerea partenerilor europeni este că, prin venirea Partidului Libertăţii la putere, Austria va înceta să mai fie acelaşi membru fidel al Uniunii. Această temere generează reacţia europeană. Cît despre Haider, el este la fel de antieuropean precum naţionaliştii noştri, fie ei rrromâni sau maghiari. Sînt gata să pun prinsoare că C.V. Tudor, Tökes, Funar şi Katona îl iubesc sincer pe Haider. La fel, dacă i-ar cunoaşte, Haider ar avea un excelent comerţ cu „patrioţii" enumeraţi. Din altă parte a lumii, parcă pentru a confirma toate cele care se spun despre opţiunile politice ale lui Haider, Vladimir Jirinovski aplaudă venirea la putere a Partidului Libertăţii din Austria.

● Deşi neaşteptată, cel puţin în ceea ce priveşte vigoarea ei, reacţia ţărilor europene şi chiar a Uniunii este firească. Se dovedeşte astfel că ideea Uniunii Europene ca coagulare de state în jurul unor valori comune nu este doar propagandă. Dacă amintesc aici conduita UE în timpul conflictului din Kosovo sau poziţia în legătură cu criza cecenă, este foarte clar că, deşi foarte tînără, Uniunea Europeană are forţă şi maturitate. Atîta vreme cît nu va slăbi puterea de apărare a principiilor pe baza cărora există, UE este şi se poate manifesta ca o adevărată putere.

● Mulţi comentatori politici explică nefericita opţiune electorală printr-un soi de egoism îngust care pare că domină Austria. Trăind într-o ţară situată pe unul din primele 10 locuri în lume în ceea ce priveşte nivelul de trai, austriecii au ales extrema-dreaptă din teama de a nu se vedea cu ceva mai săraci. Austriecii şi-au pierdut încrederea în capacitatea politică a forţelor democratice. Populismul şi demagogia care caracterizează orice naţionalist extremist au putut înşela experienţa democratică a austriecilor. Privesc cu îngrijorare spre alegerile din România.

Sever VOINESCU

SATUL GLOBAL

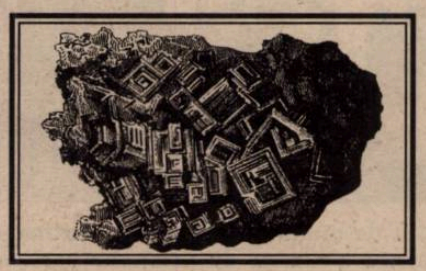

Jurnal american

Ieri am fost din nou în America. Am plecat imediat după prînz. Primul popas a fost la Pittsburgh, mai precis la Universitatea Carnegie-Mellon (o clădire foarte interesantă, suficient de impunătoare, dar caldă şi primitoare totodată), apoi am dat o raită pe la Johns Hopkins University. După care am rămas mai mult în Boston, la celebrul Massachusetts Institute of Technology. Iniţial am vrut s-o iau metodic, urmărind harta *campus*-ului, pusă la dispoziţie de gazde, dar mi-am dat seama că n-avea rost, nu făceam decît să pierd vremea. Eu voiam doar să aflu ce noutăţi mai sînt la Media Laboratory şi să citesc, rapid, comunicările prezentate la colocviul „Mass-media in Transition", desfăşurat acum cîteva săptămîni. Aşa că m-am dus direct la sursă, am parcurs „pe diagonală" programul colocviului şi am luat cu mine două comunicări, ca să le citesc pe-ndelete spre seară, după ce voi fi scris acest articol. Dacă tot eram acolo, mi-am luat şi programele cîtorva cursuri de la *humanities*, gîndindu-mă cum s-ar putea adapta la noi. Se făcuse aproape patru după-amiază, mă pregăteam să plec spre casă, cînd mi-am dat seama că uitasem să arunc o privire prin cîteva reviste academice, măcar aşa, să-mi fac o idee, urmînd să mă întorc, pentru o lectură sistematică, săptămîna viitoare, după ce termin examenele cu studenţii. Noroc că MIT mi-a asigurat transportul înapoi la Carnegie-Mellon University. De-acolo, nu mi-a luat mult să trec din nou pe la Johns Hopkins University Press, cea mai veche editură academică din SUA, fondată în 1878, şi apoi să intru (cam „în goană", recunosc, dar era tîrziu şi trebuia să-mi iau fiul de la grădiniţă) la Oxford University Press. E cea mai mare editură universitară, aşa încît m-am simţit puţin jenat la gîndul că nu-i voi acorda mai mult timp decît petrec la o intrare obişnuită în Librăria Eminescu de lîngă Universitatea bucureşteană. De fapt, mi-a trebuit chiar mai puţin, pentru că acolo (spre deosebire de librăriile româneşti) totul e ordonat şi grupat pe categorii, subiecte, *items* etc., aşa încît nu mi-a fost greu să identific imediat ce-mi trebuia: săptămîna viitoare voi reveni şi voi merge direct la cele două reviste care mă interesează, au colecţiile complete, pot să mi le iau acasă şi nu mă costă nimic. Cum datorită ordinii de la Oxford University Press cîştigasem nişte minute preţioase, la întoarcere mi-am permis să fac un popas la Milano, doar cît să răsfoiesc *Corriere della Sera*. Nimic interesant, doar o declaraţie a lui Silvio Berlusconi (şeful opoziţiei) care prevede că viitoarele alegeri din Italia vor fi „ilegitime şi nedemocratice". Parcă am mai auzit asemenea acuzaţii din partea unor lideri ai opoziţiei; „ce mică-i Europa", îmi zic, şi o iau repede spre grădiniţă, căci orele sînt înaintate.

Ei, şi? – se revoltă, în timp ce mă înscriu în traficul bucureştean de după amiază, *alter ego*-ul meu de formaţie literar-filologică. Ce-ai rezolvat? Ai stat două ceasuri pe Internet, te-ai ales cu nişte „printuri" după studii academice. Dar asta nu-i lectură adevărată, e *lectură de consultare*, cum îi zice Umberto Eco. Aşa e, îmi zic, cartea e carte, „sfîrşitul hîrtiei" de care vorbea Bill Gates nu e chiar atît de apropiat, mai ales într-o ţară ca a noastră, în care consumul de Internet şi de CD-uri abia a ajuns la genunchiul broaştei. Ajuns acasă, îmi găsesc repede şi confirmarea. În nr. 32, abia apărut, din *Lettre Internationale*, ediţia română, găsesc un eseu al lui Robert Darnton (o autoritate în istoria culturii), care anunţă „o nouă eră a cărţii". După ce analizează relaţia dintre cărţile şi revistele academice, pe de o parte, şi „clonele" lor electronice, pe de altă parte, Darnton nu ezită să-şi exprime optimismul, considerînd că din existenţa cărţilor şi revistelor universitare pe *web* se va naşte „un nou tip de lectură": „Lumea academică se schimbă atît de rapid, încît nimeni n-ar putea să spună cum va arăta peste zece ani. Dar eu cred că va continua să existe înăuntrul Galaxiei Gutenberg, deşi aceasta se va extinde graţie unei noi surse de energie, cartea electronică, un complement, iar nu un substitut al minunatei maşini a lui Gutenberg". Mulţumit că mi-am împăcat şi *alter ego*-ul, deschid televizorul să văd ştirile. Profesorii români sînt în continuare în grevă. Ce mică-i lumea, îmi vine un gînd: nici despre lumea academică românească, vorba lui Darnton, „nimeni n-ar putea să spună cum va arăta peste zece ani". Închid televizorul. Iar mîine, n-o să cumpăr nici un ziar.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

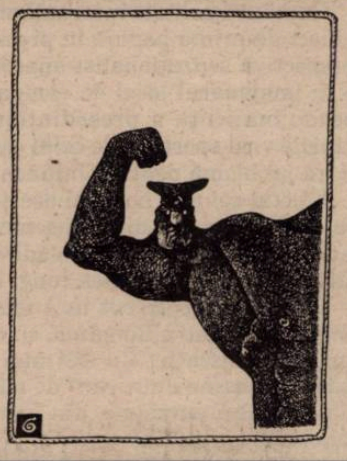

Desen de Ion BARBU

Economie

Deficitul de performanţă

Guvernul a declanşat războiul împotriva inflaţiei. Va fi un război greu, pe care nu are dreptul să-l piardă. Deocamdată, însă, preţurile continuă să crească. Din inerţie. În compensaţie, bugetarii pretind salarii mai mari. Fără nici o referire la performanţe.

Din nefericire, între marile deficite pe care le suportă românii (deficitul bugetar, deficitul balanţei comerciale, deficitul balanţei de plăţi) îndurăm şi deficitul de performanţă. Drept urmare, banii nu pot fi înmulţiţi fără să ne alegem cu un spor de inflaţie. Chiar dacă acest spor va fi mai puţin consistent în anul 2000. Sigur, de la buget se mai acordă salarii însoţite de un cunoscut cîntec de leagăn: „Ei se fac că ne plătesc, noi ne facem că muncim". Fiindcă un salariu plătit în „dulcele" stil egalitarist nu stimulează pe nimeni. Consumul scade dramatic în cazul salariaţilor corecţi, cu venituri fixe. Ei sînt cei dintîi loviţi de preţurile ce se apropie, în România, de cele din ţările dezvoltate. La multe mărfuri chiar am luat-o înaintea celor mai scumpe pieţe din Vest. În timp ce preţul muncii a rămas în coada Europei.

Fireşte că şi în alte ţări forţa de muncă resimte această constrîngere: capacitatea societăţii de a plăti munca. Chiar şi în cele dezvoltate. Numai că, acolo, se produce o echilibrare cu o altă constrîngere, pe care o resimt patronatele: concurenţa. În ţările în care concurenţa domină piaţa, întreprinderile sînt nevoite să plătească bine munca performantă pentru a supravieţui. Altfel dispar, răpuse de faliment. Dar înainte de a plăti cer performanţă. În România, în schimb, am reuşit „performanţa" de a face şi din concurenţă o simplă formalitate. Concurenţa dormitează şi ea, asemenea unei bune părţi a economiei. Din această cauză, mai cu seamă, spirala inflaţionistă a antrenat, în vîrtejul ei, un lung şir de crize: a creditului intern, a producţiei şi a consumului. Somnul concurenţei face posibilă blocarea stimulentelor muncii. La rîndul ei, munca nestimulată întreţine criza. Iată însă că, din ce în ce mai mult, preţul derizoriu al muncii se transformă într-un bumerang. Începe deja să devină explozivă menţinerea descurajării muncii prin salarii derizorii. Apoi, salariile de subzistenţă pe care le primesc românii periclitează producţia. Ceea ce înseamnă că e nevoie de o altă ecuaţie în care să fie integrată plata muncii. Nu numai pentru că prin prelungirea actualului sistem nu vor putea fi obţinute nici un fel de efecte pozitive, dar se vor înmulţi contraefectele nocive.

Cum putem ieşi din acest cerc vicios? Mai întîi ar trebui să ştim ce vrem. Desigur, vrem să trăim altfel! Să ne îngrijim sănătatea în spitale moderne, să avem şcoli bune, să conviețuim într-o societate care să ne asigure, tuturor, nu venituri egale, ci şanse egale de a răzbi prin muncă. Toate aceste valori nu vor putea fi asigurate fără concurenţă, fără liberă iniţiativă, fără un climat benefic al afacerilor. Pe scurt, fără economie de piaţă. Noi vrem economie de piaţă, dar nu ne despărţim de „cazanul comun". În toţi aceşti ani, de după 1989, prea mult din ce s-a produs a mers la „cazanul comun"; prea mare a rămas partea ce se împarte tuturor, aşa că din produsul naţional o parte prea mică e folosită pentru a stimula atractiv munca eficientă, competenţa. Din cauza obsesiilor noastre egalitariste în împărţirea pîinii sociale, forţa de muncă, nestimulată, a ajuns să se complacă într-o evidentă stare de moleşeală. Mai rău e că nu am făcut nimic pentru a schimba lucrurile nici după ce am văzut la ce se ajunge cînd sînt ucise stimulentele muncii şi cînd în viaţa socială îşi face loc iluzia egalitarismului. E drept că asta-i muzica ce ne place: într-o fabrică să muncească doar o parte dintre angajaţi, să obţină performanţe numai cîţiva, dar să fie plătiţi toţi, la fel. De asta în locul vechiului colectivism şi-a făcut loc un nou colectivism. Fără concurenţă, fără îndîrjire. Numai că munca, nestimulată prin competiţie, n-a mai produs bogăţie. Societatea fiind extrem de săracă, s-a ajuns să împărţim sărăcia.

E timpul să încetăm să ne mai sfiim în faţa a ceea ce omenirea a definit a fi capitalism. Un tip de societate al cărui proiect include şi ceea ce numim CAP: adică RAŢIONALITATE, INTELIGENŢĂ, ÎNŢELEPCIUNE. Mai ales ÎNŢELEPCIUNE, noţiune prin care Socrate înţelegea atitudinea corectă faţă de realitate.

Ce este capitalismul? Desigur, libera stabilire a preţurilor pe piaţă, libera proprietate asupra mijloacelor de producţie şi libera iniţiativă economică, într-un climat competiţional. Numai pe astfel de piloni se poate clădi edificiul libertăţii şi bunăstării, imposibil însă de înfăptuit fără acceptarea rigorilor economiei de piaţă. Dacă una din aceste trăsături e dată la o parte, construcţia se năruie.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Locul intelectualului în lumea sa

Scrisoarea d-lui Cristian Popescu (v. numărul trecut al *Dilemei*) pleca de la cazul H.-R. Patapievici, dar miza sa era *„inadecvarea intelectualității umaniste la starea societății românești“* în ultimii ani, adică *„brutala, ostentativa și iresponsabila contrazicere a realității“* de către *inteligheția* română. Dintre exemple: *„frivolele și prostesc-amenințătoarele manifestări din Piața Univesității“*, *„zgomotoasele celebrări pro-monarhice“* sau *„sfidătorul (prin inadecvare) discurs“* al d-lui H.-R-P. în fața Comisiei Arhivelor Securității.

Ar fi multe de spus; dl Popescu are, măcar în parte, dreptate. Deși manifestările promonarhice nu mi s-au părut vreodată zgomotoase (iar acum e chiar mare liniște), deși am altă imagine despre Piața Universității '90 (o temă căreia *Dilema*-i va dedica un număr la începutul verii), admit că multe dintre entuziasmele intelectuale ale primilor ani '90 ne par astăzi nu numai prăfuite, dar chiar naive, deseori. Trebuie să avem puterea de a recunoaște că parte din ideile noastre de atunci erau la fel de rupte de realitate ca și utopia împotriva căreia mînam lupta. Privind în urmă, putem accepta că lipsa de pragmatism a protestului intelectual din acei ani are partea ei de răspundere pentru fragilitatea succeselor de acum. Da, poate că însuși discursul *inteligheției* a fost deseori în suferință – sau în *inadecvare* – din moment ce receptarea sa a fost fragmentară și inconstantă, din moment ce, s-o spunem clar, a fost posibil ca scribălăi ai fostului regim să aibă azi un ecou mai mare decît cel pe care acum zece ani l-ar fi visat în cele mai roze ale lor vise.

Dar dacă s-a întîmplat ceea ce era firesc să se întîmple? Ca peste tot în Est, comunismul a atacat în România orice temei al gîndirii critice. Mai mult, chiar și ceea ce a scăpat, în chinuri, de sub stalinism, la noi a fost sufocat de ceaușism. În '90, reperele noastre fiind firave și neomogene, nici noi nu puteam fi decișI și limpezi. Apoi, istoria României moderne este ea însăși o istorie a victoriei *inadecvării*: nu fac apropieri valorice, dar a fost o vreme în care generația pașoptistă părea și ea *inadecvată* – adică ostentativă și în contra *realității*. La fel de inadecvați păreau, la sfîrșitul secolului, liberalii cu care se războia Eminescu – acei liberali care au cîștigat finalmente partida istoriei. În fine, în anii '20, și generația *Eliade et comp.* era tot o generație inadecvată, ostentativă și brutală în sfidări intelectuale.

Viziunea d-lui Popescu despre dl H.-R.P. (*„orgoliu hipertrofiat combinat cu voluptatea eșecului eroic“*, *„un* looser *romantic“*) este, să spun așa, wagnerian-caricaturală; nu-s de acord cu ea. O comisie cu o așa componență merita sfidată de către H.-R.P. prin tăcere, nu prin vorbe (recunosc, evident, că raționamentul meu nu este unul corect și nici democratic). Dar ideea rămîne: între d-l Bălăeț (atunci *examinator*) și dl Patapievici există 1000 + una diferențe (*una* fiind cea referitoare la o noapte de decembrie '89). Și mi se pare inadmisibil ca alți candidați (atît de translucizi încît prin fibra lor se văd partidele care-i vor dirija) să treacă fluierînd, iar un spirit critic și lucid – H.-R.P. – să fie respins. Dl. Popescu are, poate, dreptate: vecinul său, muncitorul Viorel, nu-l înțelege întotdeauna pe Patapievici; da, și eu cred că succesul cauzei noastre presupune adecvarea discursului la lumea reală; dar un *Viorel* atemporal și-ar fi făcut cruce și în fața lui Kogălniceanu sau Eugen Ionescu, neînțelegînd mare lucru. Așadar, nivelul de înțelegere al vecinilor noștri nu trebuie să devină întotdeauna criteriul pentru pariurile noastre cu viitorul. Putem uneori „forța“ realitatea: cu ceva sfidare, cu ceva ostentație, cu ceva „zgomot“, în doze rezonabile. Și, într-o Europă prielnică, poate vom avea surpriza ca victoria să vină mîine din chiar această inadecvare de azi.

Adrian CIOROIANU

PS: Să vă spun un secret, d-le Popescu, pentru a vă întoarce complimentele: cînd primește astfel de scrisori precum *toate cele patru* din numărul trecut, orice redacție din lume își redescoperă rațiunea de a fi. Cîtă vreme mai sînt oameni cu dileme, mai există și șanse.

Presa despre...

Granițe

Perspectivele extinderii pun mari probleme planificatorilor construcției europene. Europa economică e nesigură în fața unor eventuale opțiuni politice și militare comune și se încearcă trasarea unor granițe – geografice sau culturale – prin care să se precizeze obiectivele și limitele.

Istoricul francez Charles-Olivier Carbonell crede că există un fond cultural comun anterior planurilor construcției europene. Europa ca „ființă istorică“ există de mult, dar cetățenii ei ar trebui să se formeze învățînd nu doar despre ceea ce i-a despărțit, ci și istoria comparată, să învețe să observe analogiile, pentru a detecta un trecut împărtășit, sursa unei identități comune. Acesta este fondul celor două volume care urmează să apară la Paris: *O istorie europeană a Europei. Mituri și fundamente* și *De la o Renaștere la alta*.

Profesorul Carbonell a condus colectivul de autori al celor două volume și explică în ziarul *Le Monde* (1 februarie) cum vede el raportul dintre istoriile naționale și istoria europeană: „Europenii ignoră faptul că sînt structurați de o comunitate culturală, ei nu au sentimentul că trecutul a elaborat un trunchi comun. În general, cărțile de istorie nu fac decît să analizeze pluralitatea memoriilor naționale. Din istoria europeană ele nu rețin decît urmele fracturilor și ale sfîșierilor, diferențele și antagonismele. Desigur, ele există, dar această istoriografie naționalistă este în mod abuziv reducționistă și pesimistă. Ea examinează construcția politică a Europei și se plînge că nu a existat niciodată ca atare, cu excepția momentelor cînd a fost impusă cu forța de Carol Quintul, de Napoleon sau de Hitler. Există și un alt punct de vedere din care poate fi examinată istoria Europei: cel al unui substrat cultural comun supraviețuind în pofida cezurilor. Nu ne propunem să ocultăm memoriile naționale, ci să le adăugăm și alte informații, cele ale unei Europe la singular, cea a singularității Europei. (...) Frontierele comunității culturale denumite europeană au fost mișcătoare. Marginile sînt oscilante. Rusia este uneori asiatică, alteori europeană. Spania ridică uneori Pirineii ca un zid în spatele căruia se elaborează vocația transatlantică. Anglia se simte chemată de vînturile din larg, dar nu este străină de nici unul dintre marile evenimente europene. Au existat Europe în afara Europei: Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud, America de Nord. Frontierele s-au putut deplasa la dimensiuni mondiale, dar nu a fost decît un moment efemer, prelungit în construcția unor culturi diferite. Aceste țări din afara Europei nu au rămas mult timp europene. Europa a fost mondializată, dar ea s-a opus oricărei mondializări care nu izvorăște din interiorul ei, adică din afara creuzetului ei cultural“.

Deocamdată acest tip de discurs rămîne exclusiv universitar. Perspectiva concretă a extinderii pune problema granițelor geografice: „Extinderea Uniunii la sud s-a justificat prin tranziția reușită către democrație a celor trei țări mediteraneene. (Spania, Portugalia, Grecia, n.r.) Pe plan geografic, frontierele naturale – Atlanticul și Mediterana – s-au impus de la sine. Dacă extinderea spre est se poate justifica pe plan politic prin necesitatea reunificării continentului, această parte a globului nu prezintă, în schimb, nici o frontieră naturală. Or, într-o bună zi, o să fie necesar ca Uniunea să-și precizeze limitele expansiunii și să-și marcheze frontierele. Prinsă în capcana dezvoltării, Europa riscă să naufragieze trecînd Bosforul, deoarece invitarea Turciei înseamnă renunțarea la dreptul de a refuza Armenia, Gruzia sau Azerbaidjanul, care pot să dorească să-și prezinte candidatura. În felul acesta Europa, zisă «de la Bruxelles», se poate trezi cu vecini neașteptați: Irak, Iran, poate chiar China“ – scrie Joachim Fritz-Vannahme în săptămînalul german *Die Zeit*. În viziunea acestui autor, o extindere potențial nelimitată va crea o imensă piață internă, cu facilități de transport și comerț extraordinare, dar fără nici o semnificație ca forță politică. Momentan, întrebările le ridică Turcia, în perspectivă – Rusia. Dacă la est Europa nu are nici o limită naturală sau istorică, apare necesitatea de a i se trasa frontierele politice. Nu din neîncredere față de o țară sau alta, ci chiar în interesul celor douăzeci sau douăzeci și cinci de țări care vor alcătui Uniunea Europeană peste cîțiva ani; ele au semnalizat ferm că nu se vor mulțumi cu o simplă piață internă. Membrii clubului european trebuie să traseze aceste frontiere – fără să se teamă de reacția celor rămași pe dinafară, considerînd o asemenea delimitare arbitrară“.

Înainte de discuțiile despre Turcia și Rusia trebuie decis: douăzeci sau douăzeci și cinci? Pentru cei cinci – care fac diferența – contează. **(M.B.)**

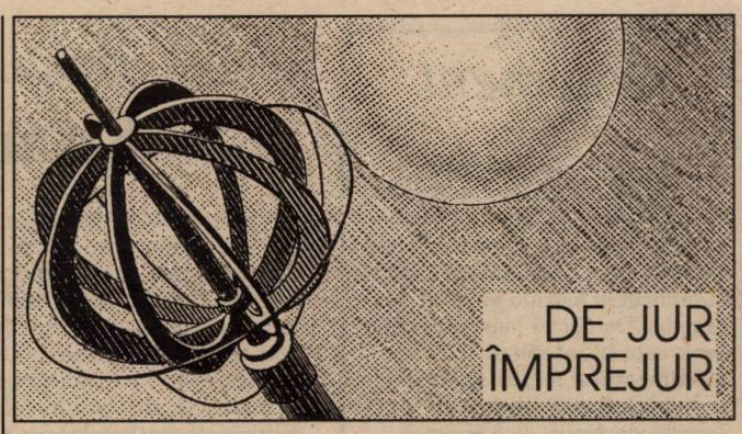

Geografia extremismului

Pentru că explicația economică tradițională, potrivit căreia extremismul cîștigă în mediile sociale defavorizate de criză, electoratul lui fiind alcătuit din soldații sărăciei și ai disperării, nu mai e adecvată, s-a găsit o diferențiere geografică: „populismul alpin“. Se constată că în aerul tare al înălțimilor trăiesc oameni bogați: ei nu vor să împartă nimic cu sărăntocii de la șes, muntenii au un cod etic strict, intolerant față de dezmățul urban, introdus în special de străini. Nostalgia romantică a izolării, conflictele cu ecologiștii care în ataşamentul lor orășenesc pentru natură nesocotesc firescul relației între om și mediu, muntele considerat ca un spațiu al *loisir*-ului, unde se suspendă regulile convieţuirii în societate, sînt tot atîtea noduri conflictuale opunîndu-i pe cei „de jos“ celor „de sus“.

E adevărat, multe partide extremiste europene s-au născut în arcul alpin dintre Franța, Elveția, Italia, Germania, Austria și Slovenia. În afară de Haider, liderul austriac care ține pagina întîi de cîteva luni bune, în Elveția, Christoph Blocher a obținut 22,8% din sufragii la alegerile din octombrie, Liga Nordului din Italia are între 20-30% în regiunile montane și 10,1%, scor național, în 1996, la legislative, dar numai 4,5% la alegerile europene din 1999. Un comentator francez a introdus și Liga savoiardă în aceeași familie politică, dar secretarul ei regional a negat cu fermitate orice apropiere de Frontul Național al lui Le Pen (în dramatică scădere de popularitate după sciziune). Printre alte argumente, se arăta că Frontul Național a avut întotdeauna mai multe voturi la șes decît la munte. Desigur, explicarea înclinațiilor politice prin forma de relief are darul de a oculta orice motivație rațională, excluzînd eventualitatea unei legături între popularitatea extremismului și erorile politicianismului consensual.

Nu vîrfurile înzăpezite, ci înălțimea blocajului birocratic și criza reprezentativității democratice par a recolta voturi pentru politicienii obsedați de puritate, de integritate și de pedepsele meritate de cei care le nesocotesc. Evoluțiile politice din Austria și Elveția, dar și din Suedia sau Danemarca, dovedesc că bunăstarea nu este zăgazul natural împotriva violenței politice. În Statele Unite, formațiunile și candidații extremiști (ultraconservatori, rasiști, protecționiști) apar în mediul urban. Mai curînd postfasciste, decît nostalgic sau criptonaziste, aceste partide și liderii lor energici satisfac nevoia de nou a electoratului. Nu e important că noul e vechiul din urmă cu peste cinci decenii.

Nu săracii aplaudă frenetic discursul izolaționist și xenofob, ci cei ce se tem să nu piardă ceea ce posedă. Cei care nu sînt foarte puternici vor să-i elimine din competiție pe cei slabi, pentru că oricum nu se pot măsura cu cei într-adevăr puternici. Partidul lui Haider în Austria și cel al lui Blocher în Elveția nu cheamă la luptă împotriva turiștilor străini care aduc bani în țară și împotriva imigranților din serviciile considerate de conaționali prea umilitoare sau prea prost plătite. Ei sînt împotriva programelor de integrare a străinilor, a cheltuielilor pentru programe sociale destinate propriilor nevoiași. Pe de o parte, continuarea globalizării, de pe urma căreia locuitorii acestor țări au profitat, este percepută ca o generalizare a insecurității; pe de altă parte, este evident că politicienii, considerați o grupă omogenă, nu par preocupați decît de dinamica împărțirii posturilor și privilegiilor unei puteri ce eșuează în corupție.

Nu nostalgicii lui Hitler și ai lui Mussolini votează pentru extrema dreaptă, ci alegătorii nemulțumiți că dreapta tradițională s-a mutat prea la stînga, stînga prea la dreapta și nimeni nu le mai apără interesele.

Este puțin probabil că miniștrii din Partidul Libertății condus de Haider, ajunși în guvern, după ce vor reglementa sever imigrația (ceea ce fac și guvernele socialiste europene), vor instaura o dictatură totalitară în Austria, la fel cum succesele lui Bossi sau Fini în Italia nu au modificat sistemul democratic. Criza internă și externă declanșată va reordona, în timp, peisajul politic, modificînd coagularea egoismului de grup în forță electorală.

Nu poate fi, însă, comparat ceea ce deocamdată este un episod alarmant al politicii din occidentul Europei cu perspectiva instaurării unor sisteme autoritare în Rusia sau în alte țări foste comuniste. Aici aceste formațiuni au posibilitatea de a deturna sau, în orice caz, de a întîrzia evoluția democratică a societății. Ceea ce la un adult este o boală rușinoasă, dar vindecabilă, poate fi cauza decesului pentru un organism în formare.

Bogați sau săraci, alegătorii sînt amatori de figuri noi. Dar pentru apariția și programul acestor figuri noi, responsabilitatea aparține figurilor vechi.

Magdalena BOIANGIU

Argument

„Mai dă-mi o şansă" – clişeul revine des în serialele americane pentru gospodine, de cîte ori cineva minte, înşeală sau încalcă standardele morale general admise. De obicei i se dă ceea ce cere: este în interesul mecanismului social să acorde individului posibilitatea de a-şi corecta destinul, de a încerca mereu şi mereu să se adapteze. Societatea capitalistă evoluată e flexibilă şi se străduieşte să permită depăşirea crizelor: eşecul şi succesul se succed pe durata unei singure vieţi; ordinea şi numărul lor îi deosebesc, în general, pe rataţi de răsfăţaţii succesului. Oamenii au încredere în onestitatea competiţiei şi în imparţialitatea arbitrilor.

„Cine a băut o să mai bea". „Numai mormîntul îl îndreaptă pe cocoşat". Înţelepciunea popoarelor abundă în afirmaţii care exprimă caracterul imuabil al defectelor şi al viciilor, inutilitatea meliorismului. Politica de cadre practicată de partidele comuniste se substituia în felul ei destinului: originea de clasă anula orice ambiţie personală pentru cei născuţi greşit; arivismul, parvenitismul se exprimau în capacitatea de a fi cît mai conformist, în performanţele groteşti ale linguşirii şi supunerii. În România, energia consumată pentru preamărirea conducătorului şi a „odioasei" lui soţii ar fi putut, probabil, s-o înlocuiască pe cea a mai multor centrale electrice.

A doua şansă se referă la aptitudinea individului de a-şi depăşi propriile crize, dar şi la disponibilitatea societăţii de a accepta sinceritatea dorinţei, de a oferi mijloacele necesare de integrare celor refuzaţi de orice şansă. Şi religia, şi ştiinţa modernă lasă loc pentru evoluţie şi schimbare. Dintre toate, cîte se pot face în legătură cu şansele ratate sau cîştigate, urgente sînt cele pentru cei porniţi cu un handicap şi cele privind învăţămîntul: prima şansă a oricărei societăţi stă în valorificarea potenţialului ei uman.

„Cînd s-o împărţit norocu' / Fost-am eu dus la lucru / Şi la toţi le-a dat cu caru' / Numa' mie cu paharu'..." În România se cîntă cu foc şi jale, în cîrciumi, la radio şi la televiziune, despre tristeţea absenţei de la împărţeală. Ideea că unii muncesc şi alţii au noroc este una din piedicile majore în valorificarea şanselor sociale şi individuale. „Şi aşa vine cîte un gînd / Să plec pe păduri cîntînd /..." Şi unii pleacă, dar nu cîntă, ci muncesc.

„...cum îţi explici că tot de aceleaşi răuri ne plîngem, de atîta vreme, unii la alţii? Pentru că dacă am fi chiar atît de mulţi nemulţumiţi, şi chiar atît de mulţi oneşti, cum de s-ar înmulţi răul? Parcă însă, din generaţie în generaţie..." scria Gabriela Adameşteanu în romanul ei, care n-ar trebui să fie premonitoriu, *Dimineaţă pierdută*. **(M. B.)**

dr. Ştefan CONSTANTINESCU

Arca lui Noe

Instrucţiile genetice pentru viaţa umană sînt pe cale a fi pentru prima oară citite. Ele privesc codul prin care celulele aranjează acizii aminaţi în secvenţă pentru a forma proteinele. Curînd, peste 90% din genomul uman (totalitatea materialului genetic al unui organism) va fi secvenţat, gest echivalent cu citirea unui text într-o limbă străină pe care o înţelegem foarte puţin. În 2003 întregul genom uman va fi secvenţat. Aceste instrucţii sînt rezultatul a 3,5 miliarde de ani de evoluţie. Organismele multicelulare au apărut cu 2,5 miliarde de ani în urmă. Comparat cu această respectabilă istorie, apariţia vorbirii acum 125.000 de ani pare uluitor de recentă.

În Vechiul Testament se scrie că Dumnezeu, înainte de a dezlănţui potopul, a trimis un înger la Noe pentru a-i spune să construiască o corabie în care să se adăpostească el, familia sa şi cîte o pereche din tot ce are duhul vieţii pe Pămînt: animale, păsări, curate sau necurate. A păstra deci rezultatul unic al evoluţiei naturale acumulat în nenumăraţi ani a fost, în povestea lui Noe, dorinţa lui Dumnezeu. Sigur, Dumnezeu ar fi putut să creeze altceva. Dar probabil ar fi cerut mult timp. Poveste sau nu, întîmplarea lui Noe mă face să mă gîndesc la Darwin, la unicitatea spre care duce evoluţia naturală şi la faptul că, poate, Dumnezeu a ţinut cont de timp şi de evoluţie. Fără a înţelege creaţia şi natura (sau miracolul) condiţiilor în care trăim şi în care viaţa a evoluat, sîntem totuşi în situaţia de a putea studia rezultatul evoluţiei, de a compara diferitele organisme şi de a încerca să reparăm defecte care duc la suferinţa umană.

În aceste miliarde de ani de evoluţie celulele au devenit formidabile uzine care se înmulţesc şi se dărîmă programat şi care în timp ce îşi cîştigă existenţa îşi construiesc uneltele de care au nevoie. Substanţa chimică a funcţionării celulelor o reprezintă proteinele, înşiruiri de acizi aminaţi. O proteină poate avea cîteva sute sau mii de amino acizi. Există 20 de tipuri diferite de amino acizi; este deci un limbaj cu un alfabet de 20 de litere, dar în care cuvintele pot avea mii de litere. Numărul de combinaţii al acestor 20 de amino acizi în proteine este imens. Proteinele funcţionează pe baza formelor unice pe care le adoptă în spaţiu; aceste forme sînt semnătura spaţială a proteinelor. Asumarea conformaţiei (formei) finale în spaţiu urmează unor împachetări succesive; legile care conduc la asumarea formelor spaţiale ale proteinelor ne sînt total necunoscute; ştim însă precis că secvenţa primară de amino acizi conţine informaţia structurii spaţiale finale.

Secvenţa de amino acizi a unei proteine este codificată şi păstrată de la o generaţie la alta în secvenţa de nucleotide a ADN (acid dezoxiribonucleic). Acest alt limbaj, mai simplu, are patru litere şi, acestea, luate cîte trei, codifică un cuvînt. Genomul uman are 3 miliarde de perechi de nucleotide. O mare parte din acest ADN nu codifică proteine şi are o funcţie necunoscută. Fiecare celulă are între 100.000 şi 150.000 de proteine (care diferă între ele prin lungimea şi secvenţa în care sînt înşiruiţi acizii aminaţi).

Sîntem din punct de vedere biologic rezultatul unui lung proces de evoluţie în care un minim avantaj conferit de o schimbare întîmplătoare a fost preluat, celulele ce au avut un avantaj le-au întrecut pe celelalte. Descoperitorul structurii genelor, prof. Philip Sharp, spune tot mai des că soluţiile pe care evoluţia le-a ales pentru a rezolva diferite probleme nu sînt cele mai bune (energetic, chimic) ci doar soluţii ce întîmplător au fost în preajmă şi care, dacă au dat un minim avantaj celulelor purtătoare, s-au perpetuat şi conservat în timp. Ştim de fapt foarte puţin despre mecanismul prin care au evoluat genele noastre în aceste miliarde de ani. Ceea ce se va numi curînd arheologie moleculară ne spune în toate felurile că întîmplarea, neprevăzutul, lipsa unui plan anterior, şi doar adaptarea continuă la condiţii fizice sînt principiile care au stat la baza schimbărilor genetice ale căror rezultate se văd astăzi. Înţelegem destul pentru a putea modifica experimental gene, a crea organisme în laborator în care anumite gene sînt modificate sau absente şi pentru a putea să identificăm precis defecte care duc la unele boli. Recent, clonarea unor organisme ca şi crearea de animale genetic modificate au creat iluzia periculoasă potrivit căreia putem influenţa esenţa vieţii, putem trăi mai mult sau veşnic. Biologia moleculară modernă este esenţialmente empirică; am învăţat care sînt momentele în care putem influenţa celulele şi acestea, la rîndul lor, organismele.

Secventarea genomului uman va fi urmată de o intensă perioadă de descifrare a funcţiei şi circuitelor genelor respective şi probabil de progrese remarcabile în diagnosticul bolilor genetice şi prevenţia apariţiei unor boli la cei cu risc genetic.

Principiul selecţiei apare acum ca natural şi funcţionează şi în societate, sau mai bine zis în societăţile care funcţionează. Trecerea timpului, unicitatea şi ireversibilitatea individualităţii noastre sau imposibilitatea de a prevedea evoluţia sînt lucruri pe care nu le putem influenţa. Ele pot fi însă falsificate. De aceste lucruri oamenii se pot ascunde luînd droguri sau creînd societăţi care nu funcţionează. Trecerea timpului poate fi negată prin ne-gîndirea la ce urmează şi trăirea în prezent. Timpul poate fi privit ca un lac fără valuri în care intrăm doar cînd avem nevoie. Mai mult, în societăţile care nu funcţionează, apare tentaţia să ne schimbăm, să vrem să fim altfel decît ne-a făcut Dumnezeu, să vrem să facem exact ce nu putem să facem. Şireţi şi cinici, lăsăm cu bună ştiinţă, încet, să se instaleze o atmosferă în care nu există selecţie şi deci nu se poate şti cine ce poate să facă. Pentru a nu trăi cu senzaţia de nesiguranţă ce provine din limitele noastre şi incapacitatea de a prevedea ce ne va aduce viitorul încercăm să explicăm realitatea prin planuri şi scenarii făcute de alţii, în care jucăm fără speranţă. În fine, în societăţile ce nu funcţionează experimentatorii nu acceptă *a priori* şi cu bună credinţă rostul experimentului; ei nu acceptă rezultatul decît dacă le confirmă ideile preconcepute.

În faţa evidenţei eşecului experimentul lor nefericit şi prost făcut, aducătorii comunismului au preferat să distrugă lumea în care trăiau decît să accepte rezultatul experimentului lor. Reprezentanţii acestor societăţi ce nu funcţionează încearcă deci să-l întreacă pe Dumnezeu, ignoră rezultatul natural al evoluţiei şi, în schimb, îşi construiesc o lume a lor fără timp şi în care fiecare se creează din nou. Pentru aceştia însă, se pare, nu a fost loc pe corabia lui Noe.

© F. Bobu

Un criminal

Pe 21 mai 1924, Bobby Franks, un băiat de 14 ani, s-a urcat în automobilul unui văr mai îndepărtat, Richard Loeb, unde se afla şi Nathan Leopold. Adolescentul a fost ucis în mod sălbatic şi omorul a concurat mult timp la titlul de crimă a secolului. Făptaşii au fost condamnaţi la 99 de ani de închisoare. Loeb a murit în detenţie, se pare ucis. Leopold a făcut mari eforturi de reabilitare: a lucrat ca tehnician la serviciul de radiografie din spitalul închisorii, s-a oferit ca voluntar în timpul celui de al doilea război mondial, a acceptat să participe la un experiment privind tratamentul malariei. Şi-a întitulat autobiografia tipărită *Viaţa plus 99 de ani*. A fost eliberat condiţionat în martie 1958. S-a stabilit la Puerto Rico, unde a fost angajat ca tehnician de laborator într-un spital. A prestat munci pentru comunitate şi a obţinut o diplomă universitară de la universitatea locală (IQ-200). S-a căsătorit în 1961 şi a fost eliberat definitiv în 1963. A murit în 1971, bolnav de inimă şi de diabet. „Era bun cu copiii" spuneau cei care l-au cunoscut la Puerto Rico. (După revista *People)*

Un scriitor

Yves Le Roux trăia de opt ani pe străzi, cînd l-a întîlnit un reporter la ziarului *Libération*. Personaj atipic, vagabond filozof, acest fost profesor de germană care-l cita frecvent pe Hölderlin, alcoolic profund, a impresionat prin cultură, prin franceza sa elegantă, prin discreţia disperării. Toate acestea s-au exprimat în cartea pe care editorul Ramsay a avut ideea să i-o ceară şi răbdarea s-o obţină. Volumul *Le Cachalot* a avut cronici bune, autorul a fost invitat la cea mai populară emisiune culturală televizată din Franţa, la Bernard Pivot, a primit scrisori, cereri de căsătorie, vreo 60.000 de franci de la editor şi alte cîteva cecuri de la cititori. Nu mai bea bere, ci vinuri bune; încercările de a reintra în contact cu familia s-au soldat cu eşecuri. Şi-a continuat viaţa de vagabond; a murit în 1999, sărac, singur şi disperat. Uitase sau nu mai vroia să pomenească nimic despre carte. (După *Le Nouvel Observateur)*

Anca MANOLESCU

A ierta

Printre nenumăratele poeme ori tratate despre călătoria sufletului prin ierarhia tărîmurilor spirituale se numără şi *Alchimia fericirii desăvîrşite* aparţinînd marelui sufi arab Ibn 'Arabî (sec. XII-XIII). Una dintre sfere este, în traseul descris de Ibn 'Arabî, cea a vieţii, care îl are drept regent şi figură emblematică pe Iisus. În Islamul mistic, Iisus e personajul ce întrupează familiaritatea (excepţională, pentru musulmani) cu divinul, prietenia, intimitatea, aderenţa plină de iubire şi libertate, în care „legea" e depăşită printr-o reciprocă şi pasionată dăruire de sine a Celui ce contemplă şi a Celui contemplat. Or, pentru a sugera calitatea acestei sfere, autorul recurge la o anecdotă ce îi reuneşte pe Iisus şi pe Ioan Botezătorul, precursorul. Cel din urmă, se spune, plînge necontenit pentru că e îngrozit de mulţimea şi rafinamentul curselor pe care demonii le întind oamenilor. Iisus rîde fără încetare, delectîndu-se de „şiretenia divină", de inventivitatea cu care Dumnezeu dejoacă aceste capcane, de abilitatea cu care, mai mult, le preface în lecţii şi prilejuri de rectificare, de eliberare.

Cei doi, cu durerea şi bucuria lor nestăpînită, ce se consumă în „sfera vieţii", nu pun ei oare în scenă dialectica oricărei vieţi deschise spre divin, deja inclusă în dialogul cu El? Pentru omul credincios, redresarea, „îndreptarea", orientarea pe verticală cuprind în mod obligatoriu ambele atitudini: conştiinţa dureroasă a eşecului; uimirea, plină de desfătare, faţă de inteligenţa şi generozitatea cu care Dumnezeu îi acordă o nouă şansă pe drumul spiritual. Nu poţi fi sensibil la această divină pricepere fără a fi măsurat, pînă la capăt, pericolul din care ea te salvează. Iar, de fiecare dată şi dincolo de problema personală – a propriei căderi şi recuperări – rămîne spectacolul mirabil al unei ştiinţe iubitoare.

În fond, în inima celor trei tradiţii monoteiste stă aceeaşi problematică: a da omului o nouă şansă, şansa reîntoarcerii dintr-o gravă, ucigătoare îndepărtare. Toate trei lucrează cu o condiţie umană carentă, „rătăcită", deturnată de la destinul ei prim; toate trei au drept materie valorificarea eşecului paradisiac. Căci, pentru toate trei, eroarea aceasta din zorii umanităţii este, pînă la urmă, o *felix culpa*. Lumea nu s-ar fi putut întinde, în amploarea şi diversitatea ei, fără căderea iniţială; nu ar fi existat anotimpuri, nici curcubeul făgăduinţelor date lui Noe, nici varietatea limbilor. Libertatea omului nu ar fi avut unde să se desfăşoare, să se încerce, să se maturizeze pentru a deveni partenerul, cu adevărat exersat, al libertăţii divine; fiul rătăcitor nu ar fi avut cum merge destul de departe pentru a hotărî să se întoarcă. În religiile monoteiste, eroarea primă creează, s-ar zice, tensiunea necesară pentru ca saltul recuperator să conducă nu „în preajma" divinului (Paradisul), ci chiar în intimitatea Lui.

Vechiul Testament e o suită de crize, de ciocniri între greşelile, uitarea poporului ales şi iritarea unui Dumnezeu care pedepseşte pentru a trezi şi sfîrşeşte prin a făgădui reîntîlnirea, rostită în termeni filiali ori chiar erotici (ca în *Cîntarea Cîntărilor* ori la profetul Osia). În creştinism, a doua şansă e, evident, descinderea Logosului în lume pentru a prelua destinul uman cu eşecul lui esenţial cu tot. În centrul, spaţial şi temporal, al universului, Christos va urca apoi, de-a lungul verticalei crucii, împreună cu acest destin recuperat şi îl va restitui intimităţii divine. Făcînd un admirabil exerciţiu de interpretare, Roman Melodul, celebru imnograf bizantin din sec. al VI-lea, spune într-unul din *Imnele* sale: „Atunci s-a suit pe cruce ca o lumină în sfeşnic şi l-a zărit de acolo pe Adam, cel întîi făcut, în moarte întunecată zăcînd". Crucea e postul înalt de observaţie de unde Christos poate lumina, măsura întreaga scufundare a lumii şi îşi poate identifica, în adîncul ei, ţinta. Crucea e locul geometric ce rezumă întregul rost al lumii; e axul unde se manifestă tensiunea între eşec şi recuperare, unde se petrece transmutarea căderii în ascensiune.

Dincolo de aceste date doctrinare, ori mai precis în prelungirea lor, cum administrează Biserica a doua (şi mereu reînnoita) şansă spirituală? Într-un volum dedicat temei (în Occidentul catolic al secolelor XIII-XVIII) – *Mărturisirea şi iertarea* (Fayard, 1990, trad. rom. Polirom, 1998) – istoricul Jean Delumeau insistă asupra efortului instituţiei ecleziale de a doza cît mai eficace severitatea şi îngăduinţa. O enormă literatură normativă a confesiunii, o varietate de curente ce merg de la rigorism la laxism încearcă să obţină un teren uman cît de cît disponibil pentru a putea primi absolvirea. Iertarea – ea este ţinta, succesul tuturor eforturilor, ministerul însuşi al Bisericii.

Cum îşi trăieşte, la rîndul său, persoana a doua (şi mereu reînnoita) şansă spirituală? În genere, ea ar trebui să-şi trăiască fiecare act, fiecare gest, fiecare gînd drept o ocazie de redresare, în acelaşi timp unică şi niciodată epuizată; cu tot efortul şi luciditatea de care e în stare, dar şi cu speranţa că această şansă se va perpetua, va găsi noi variante de a i se oferi. Rîsul lui Iisus ar trebui să covîrşească, pentru fiecare şi în fiece clipă, tînguirea lui Ioan. Iar, pe lîngă buna receptare a şansei ce nu încetează să i se ofere, persoana poate avea şi o atitudine *activă* în raport cu absolvirea. Există în „Tatăl nostru", rugăciune pe care Iisus însuşi a lăsat-o ucenicilor, o lecţie esenţială în această privinţă. „Iartă-ne nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri". Dumnezeu nu vrea să facă din om un simplu *receptor* al milei Sale, ci să-l învestească, încă de aici, cu o demnitate similară celei divine. Primeşti o nouă şansă în măsura în care eşti, tu însuţi, în stare s-o dăruieşti. Stîrneşti generozitatea Lui, în măsura în care poţi obţine propria generozitate. Dumnezeu se mişcă în funcţie de propria ta mişcare – pe care o covîrşeşte însă cu „abilitatea" lui recuperatoare.

J. Delumeau citează, în finalul studiului său, un exemplu spectaculos de iertare. În anii '80, la Créteil, în faţa unui tribunal şi a unei asistenţe încremenite, un cuplu declară, referindu-se la Evanghelie, că îl înfiază pe asasinul fiicei lor. Uimire în faţa unei decizii personale excepţionale? Fără îndoială! Dar şi uimire în faţa unui act pe care societatea modernă nu mai e în stare să-l producă. Civilizaţia laică şi mecanismele ei nu cunosc iertarea şi nici nu găzduiesc vreo instanţă care s-o propună întregii comunităţi. Pot produce o justiţie, mai mult ori mai puţin performantă, pot să-şi propună recuperarea, reinserţia socială, dar nu pot oferi *absolvirea*. Termenul transcendent de care ea depinde a fost evacuat din funcţionarea globală a societăţii. Tehnicile moderne de îngrijire psihică au acelaşi handicap. J. Hillman, psihiatru american, observa, într-o conferinţă la cercul Eranos – *Gîndirea inimii* – pe care am reprodus-o fragmentar aici, că psihanaliza determină o pseudo-confesiune, o confesiune vicioasă. Ea stîrneşte dispoziţia religioasă a mărturisirii, dar nu are cui să transfere rezultatul obţinut. Individul e a doua oară împovărat cu propriile carenţe.

Dar faptul că iertarea (iertarea spirituală) nu mai e, în vremea noastră, o posibilitate asigurată unanim şi instituţional, ci se păstrează doar în interiorul Bisericilor şi al inimilor, faptul acesta ne poate face să redescoperim ceva esenţial: că iertarea, cea mai modestă, de care sîntem în stare e un act care depăşeşte graniţele lumii. Că între cel ce iartă şi cel iertat apare un raport de libertate, de eliberare. Că fiecare poate da astfel celuilalt o nouă şansă.

Cornel ATANASIU
eseist

Norocul renaşterii

Între a fi şi a nu fi, naşterea oferă şansa fiinţei. Inconvenientul de a te naşte este însă acela că, odată ce exişti, nu poţi trăi oricum. Viaţa demnă impune anume standarde dincolo de care fiinţa decade şi se descalifică. Cade în precaritate sau în impostură.

O societate democratică şi bogată, simţindu-se responsabilă de asemenea eventualităţi, se străduieşte să ofere şanse egale tuturor pentru a nu rata împlinirile vieţii civile. Printr-un cadru legal adecvat şi un sistem de instituţii care-l pun în practică, ea atenuează discriminările datorate hazardului naşterii şi deschide fiecărui cetăţean accesul la oportunităţile civilizaţiei. Mai mult încă, ea tinde să amortizeze şi impactul defavorabil al fatalităţilor socio-economice şi să dea o a doua şansă celor dezavantajaţi de evenimente neprevăzute, responsabile de eşecuri nemeritate.

În schimb, crizele sufleteşti, impasul spiritual, eşecul existenţial nu par să se bucure nici de vreo asistenţă instituţionalizată şi nici măcar de fireasca recunoaştere (oficială). Recunoaştere de altfel absolut necesară pentru ca mentalitatea civilizată să le adopte ca probleme legitime şi cronice şi să catadixească a le căuta soluţii, remedii şi eventual strategii de prevenire sau de atenuare. Cu o atitudine ilustrînd mai degrabă ipocrizia generală, ele sînt taxate în pripă dacă nu de-a dreptul ca defetism cinic, atunci, la fel de expeditiv, drept sclifoseală nedemnă a sufletelor „nobile", nepregătite să dea piept cu viaţa, şi nu au decît şansa tardivă de a fi preluate nu de asistenţa socială, ci direct de aceea psihiatrică.

Ideologia oficială, singura care animă prestaţia pedagogică şi modelează sufletele celor ce sînt mai degrabă involuntarele ei produse decît presupuşii ei beneficiari, se serveşte încă de marile – şi desuetele – poveşti apologetice ale civilizaţiei. Nu-i de mirare că spiritele astfel (de)formate sînt doar seduse de aceste aspiraţii grandioase (frizînd de fapt grandomania) şi curînd abandonate unei realităţii sordide, fade, lipsite de nerv şi exigenţă. Pare firesc ca sufletele cu adevărat sensibile, care au mizat generos pe această mitologie şi au refuzat cu obstinaţie, eroic s-ar putea spune, asaltul alternativelor interlop-oportuniste întreprins pe canale mai puţin oficiale, să fie din capul locului expuse unor decepţii majore, unor crize aproape insolubile, cu mijloacele precare de care dispun, cu care, mai bine zis, i-a înzestrat o educaţie suficientă şi superficială.

Neprevăzută oficial, nerecunoscută ca legitimă, starea de criză existenţială nu are la îndemînă decît îndrumările, inoperante de acum înainte, care de fapt au dus la acest impas. Celui şcolit, de altfel, fără însă a i se deschide ochii asupra şcolii vieţii, nu-i rămîne decît să facă apel la o recuzită necanonică, la care accesul, chiar dacă îi este permis, nu-i este în nici un fel înlesnit nici de competenţele sale anterioare, nici de atitudinile aferente lor.

Salvarea, imprevizibilă în fond, ţine doar de noroc, chiar dacă el – întîmpinat ofensiv, cu o înverşunată neresemnare – n-ar fi decît şansa de a ajusta favorabil circumstanţele cele mai neprielnice. Întîmplări umile, dar pline de tîlc, lecturi fericite, bucurii interzise, greu ratificabile de simţul comun, un anturaj nesperat, deşi anonim – un şir de evenimente aparent insignifiante, stranii, dar ingenios interpretate poate fi scenariul eroic al unei aventuri mîntuitoare. Dar pentru asta, pretendentul trebuie să rişte o prestaţie cvasi-mitică, să îndrăznească înţelegerea propriei vieţi în cadrele mai adecvate evoluţiei spirituale (neamintite şi nerecomandate de vreun demers educaţional) ale iniţierii mistice, ale ritualurilor de trecere, ale scenariilor morţii şi învierii simbolice. Toate acestea, strategii şi itinerarii de care atît învăţămîntul, cît şi mentalitatea comună nu doar că se jenează, dar se feresc ca dracul de tămîie. Pe scurt, şansa celui în criză este dacă nu de-a dreptul o renaştere mistică, măcar un eveniment omolog ei. La fel de miraculos, aş zice.

Problema pe care mi-o pun de fapt este dacă democraţia poate pretinde – cu îndreptăţire, găsind strategiile eficiente de rigoare – să fie legitim o aristocraţie pentru toţi sau criza spirituală biruită rămîne semnul inconfundabil al unei, poate anonime, dar perene, elite existenţiale, care pe bună dreptate se simte atinsă de graţie, aleasă, privilegiată printr-un nesperat adaos de destin.

© F. Bobu

dr. Florian GHEORGHE
şeful Serviciului Cultural-Educativ, Direcţia Generală a Penitenciarelor

Cei care nu au ce pierde

Cînd am intrat prima dată pe porţile unei închisori, în noiembrie 1975, m-am întrebat la sfîrşitul zilei ce caut eu acolo, cum mă pot face util unei instituţii care părea să se descurce foarte bine şi fără mine. După o lună de zile petrecută în Fortul Jilava, m-a copleşit un sentiment de neputinţă în faţa imensităţii problemelor umane pe care le-am întîlnit şi de o parte şi de alta a gratiilor. Noapte de noapte visam întîmplările care-mi erau povestite peste zi, conduita celor dinăuntrul zidurilor era mult mai complexă decît mă aşteptasem, totul părea că necesită rezolvări urgente...

Încet-încet m-am liniştit: problemele s-au ordonat în mai multe categorii distincte, „cazurile" au început să fie grupate pe tipuri, aspectele într-adevăr psihologice, detaşate de cele organizaţionale, contextul normativ înţeles la adevărata valoare.

Cam acesta a fost fundalul debutului meu în lumea închisorilor româneşti. Dar cel mai mult mă tulburau destăinuirile oamenilor care ajungeau la închisoare. Cîtă vină avea sistemul social de atunci şi cîtă ei? De ce unii puteau trăi corect şi în acele condiţii, iar ei nu? Ce mecanisme intime fuseseră dereglate în personalitatea lor, cînd anume şi în ce împrejurări?

Loc al perspectivei sociale, penitenciarul invită la meditaţie asupra condiţiei umane, psihologul comparînd idealurile cu realitatea aşa cum o constată el în teritoriul său de muncă, şi nu poate să nu întrebe societatea dacă acceptă gradul de discrepanţă, rol care desigur, nu este satisfăcător. Discrepanţele există în cadrul tuturor ştiinţelor, iar aceia care le arată sînt rareori apreciaţi. Tentaţia va fi întotdeauna de a face jocul celor tari şi la putere. Acest lucru face să fie deosebit de important pentru psihologul care lucrează într-o închisoare să clarifice rolul său şi să menţină contactul cu o comunitate de egali care îl poate ajuta să-şi îndeplinească o sarcină, care în ansamblul ei, poate fi o mică contribuţie la crearea unei societăţi mai bune.

Punînd în evidenţă realităţi socio-culturale şi politice, psihologia aplicată în domeniul penitenciar devine explozivă prin constatările ei: criminalitatea este o prezenţă socială în toate epocile istorice, care a sfidat măsurile luate contra ei; gravitatea problemei delincvenţei nu rezidă întotdeauna în importanţa numerică a fenomenului, ci a nivelului la care a invadat structurile sociale; beneficiile unor categorii de delincvenţă sînt atît de mari pentru făptuitori, încît speranţa unor intervenţii eficace dovedeşte în cel mai bun caz naivitate; teama de delincvenţă în rîndul populaţiei a devenit o problemă în toate ţările, pentru că în general valorile protejate de dreptul penal traversează o perioadă de eroziune; înainte, delincvenţa avea rădăcini sociale negative, acum acestea sînt pozitive – consecinţe ale procesului de creştere.

Fenomenologia umană a închisorii pare mai potrivit să fie povestită, prezentată panoramic, cu toate umbrele şi luminile care, greu de crezut, există! Penitenciarul oferă totuşi motive de optimism pentru că deseori prilejuieşte experienţe autentic umane, în care cel puţin pentru unii deţinuţi, lumea valorilor este repusă în ordinea sa firească.

* * *

Vizitam pentru prima dată un penitenciar de femei, care avea în interior o mică întreprindere de covoare numai pentru export. Existau multe comenzi astfel încît deţinutele aveau foarte mult de lucru. De o adevărată calificare în meseria de ţesătoare nu putea fi vorba: în cîteva ore se prezentau operaţiile esenţiale şi mai ales cum să descifreze „modelul" notat pe o hîrtie prinsă, pe perete, în două cuie.

Mergînd printre războaiele de ţesut am ajuns în dreptul unei tinere ţigănci care plîngea cu capul aplecat spre urzeala din faţa ei. Am întrebat-o de ce plînge: „Cum să nu plîng, uite ce a ieşit din mîinile mele, uite, eu nu am muncit niciodată!"

Cînd a ridicat capul, am văzut începutul unui peisaj în mijlocul căruia se înalţă un trandafir...

La începutul anului 1976, am petrecut aproape două luni în Fortul Jilava, printre condamnaţii la moarte. Dincolo de interviurile ample despre condiţia umană şi primele lecţii primite de la deţinuţi despre lumea lor (norme, valori, lideri, argou, evadări, sinucideri etc.) într-una din zile mi-a atras atenţia larma şi voia bună din una din camere.

Am cerut să mi se deschidă uşa grea de fier. Transpiraţi şi gîfîind, deţinuţii s-au aşezat pe lîngă perete, aşa cum cerea regulamentul.

„Ce faceţi?" – am întrebat.

„Jucăm fotbal." – veni răspunsul.

„Cum?" – am întrebat din nou.

„Uite, de aici pînă aici este terenul, iar astea sînt porţile."

„Dar unde este mingea?"

„Trebuie să pîndim să apară din nou."

Abia atunci am observat că toţi erau cu ochii aţintiţi asupra unui godin improvizat plin de crăpături, în care ardeau cîteva scînduri de brad: din cînd în cînd lemnele trosneau şi cîte un fulg de funingine sărea în cameră. Aceea era „mingea"... Cu multă grijă, ridicau fulgul în aer şi cele două echipe, suflînd din răsputeri, trebuiau să împingă fulgul în partea adversă. Şi totul pînă cînd, din greşeală, unul călca pe minge... Atunci începeau din nou să aştepte...

Ar mai fi multe de spus despre viaţa oamenilor care populează închisorile: despre reacţia la cutremure a celor închişi care vor să-şi vadă familia, dar nu pot trece de ziduri, despre deţinutul care a plecat singur după un altul evadat şi l-a adus înapoi („pentru că nu merita să fie liber"), despre minorii care după ce se liberează vor să urmeze şcoala sau cursurile de calificare tot în puşcărie, despre un deţinut care se libera după 23 de ani de închisoare şi care stătea în poarta închisorii neştiind unde să se ducă („sînt singur pe lume, nu mai am nici o rudă"), despre deţinutul care, liberîndu-se a cerut colegilor de cameră să nu-i ocupe patul că va veni săptămîna viitoare înapoi (şi a venit!!), despre deţinuta care a omorît un copil fără motiv şi cerea să fie lămurită de ce a făcut-o, despre deţinuta ce era convinsă că a comis crima fiind hipnotizată şi ca urmare cerea să fie liberată, despre minorul închiriat între bandele de răufăcători din toată ţara pentru a da lovituri de milioane, lui dîndu-i-se de fiecare dată cîteva mii de lei, despre cei 500 de deţinuţi recidivişti cu care am organizat o „dezbatere" privind cauzele recidivei şi care, după ore şi ore de discuţii au spus: „...pentru că nu ne place să muncim, pentru că ne e frică să avem o familie, pentru că e comod să fii nimeni, pentru că e mai uşor să stai în puşcărie, pentru că nu avem ce pierde: nici meserie, nici casă, nici sănătate, nici un rost..."

* * *

Dacă primul contact cu lumea închisorii este atît de traumatizant şi are consecinţe atît de ample pentru individ şi cei apropiaţi lui, cum se explică recidiva? Eşecul sau succesul tratamentului penitenciar poate fi evaluat după numărul recidiviştilor din închisori? Oare recidiva înseamnă dobîndirea de către cel liberat din prima detenţie, a unei mai mari capacităţi de a risca?

Grupul destul de numeros al recidiviştilor pune pentru specialişti problema existenţei unor diferenţe faţă de deţinuţii obişnuiţi în ce priveşte modul de viaţă şi atitudinile lor. Această diferenţă este unul dintre argumentele care justifică dezbaterile frecvente asupra funcţionării stabilimentelor speciale sau cu securitate întărită. Pentru reformatori, recidiviştii reprezintă simbolul eşecului oricărei măsuri de recluziune penală, al neputinţei tratamentului penitenciar.

Funcţiile utilitariste ale închisorii sînt dezminţite de existenţa recidiviştilor: prin definiţie, un recidivist nu a fost nici intimidat, nici readaptat printr-o pedeapsă precedentă. De fapt, în sistemul de gîndire al dreptului penal, singura evaluare posibilă a rezultatului închisorii rezidă în măsurarea efectului sau prin scădere: se va estima că intervenţia penală produce un efect pozitiv dacă nivelul celor care „recad în păcat" tinde să se micşoreze. Or, singurul indicator posibil este reiterarea intervenţiei penale. Ceea ce se numeşte nivel de recidivă nu este decît desemnarea a ceea ce sistemul nu este capabil să elimine.

Şi totuşi, din punct de vedere criminologic, existenţa multor recidivişti în penitenciare este un indicator de sănătate socială: societatea nu produce noi infractori, instituţiile de control luptîndu-se cu clienţi obişnuiţi...

Daniel CIUMĂGEANU
medic

Ficţiune cu trei personaje

C. este doar cu trei ani mai bătrîn decît mine. La cei treizeci şi unu de ani ai lui, C. a lucrat trei ani ca bucătar, iar restul existenţei adulte l-a petrecut în familie sau în spitalul de psihiatrie. Actualmente este pensionar de boală, contribuind cu nici jumătate de milion de lei la bugetul familiei.

Comparativ cu M., eu sînt cel care are trei ani în plus. M. este pe moment inginer la Salubritate, dar se gîndeşte serios la o reconfigurare a carierei în direcţia managementului organizaţional. Are un C.V. beton, mulţi prieteni, un program încărcat şi o viziune foarte optimistă a viitorului.

La jumătatea distanţei între cei doi protagonişti, alăturîndu-i mental (mă ocup şi cu ficţiunea printre altele) sînt eu. Petrecîndu-mi viaţa în acelaşi spital, diferenţa faţă de C. fiind poziţionarea în cabinetul de consultaţie. Cu un C.V. acceptabil, dar poate lipsindu-mi viziunea luminoasă a viitorului pentru care uneori, atît de mult îl invidiez pe M. Şi uite aşa,

Ficţional, C. se întîlneşte cu M.:

Îşi strîng mîna cu căldură, pentru că, tot ficţional, le-am făcut cunoştinţă cu două luni în urmă, cu ocazia unei întîlniri mondene, să zicem o expoziţie?, o premieră? (ca şi cum unul din ei ar frecventa astfel de evenimente). C. este puţin stînjenit (s-a dezvăţat de contacte), dar se lasă antrenat de conversaţia lui M. Deschis, prietenos, acesta din urmă. Povesteşte, crescînd uşor tonul vocii, despre faptul că i se oferă o a doua şansă: „Nu că aş fi nemulţumit de slujba mea actuală, nu, nu. Ci doar că prefer capitala, acolo sînt mai multe posibilităţi. Iar oferta de serviciu este mult mai generoasă – voi putea în sfîrşit să fac ceva stimulativ, să lucrez într-o echipă centrată pe dezvoltare şi eficientizare. Iar domeniul, da, da, domeniul, este cel al managementului, deschide nesfîrşite porţi, contacte şi, de ce nu, peste cîţiva ani o să lucrez în managementul de vîrf, poate că asta chiar în străinătate."

Îl dublez pe C. în această întîlnire – revăd alături de el filmul monoton şi dureros al ultimilor ani, dar şi speranţa renăscută că ar putea să i se ofere şi lui o a doua şansă. Sîntem în cel mai adecvat cadru pe care mi-l pot imagina: C. este o gazdă corectă, tocmai scoate de la cuptor o prăjitură (să nu uităm că este bucătar), M. este confortabil instalat într-un fotoliu. Puţin timorat de amploarea discursului lui M., C. îi povesteşte cum este inclus într-un program de reinserţie profesională, cum ar dori să lucreze din nou, cum şi-a făcut cîţiva prieteni.

Ajung în cele din urmă şi eu, invadez cel de-al doilea fotoliu (C. stă cuminte pe un scaun), îmi cer scuze pentru întîrziere. Reluăm discuţia, M. este suficient de amabil să-mi rezume cele ce s-au spus. Încerc, timid, să recanalizez discursul – a doua şansă văzută nu neapărat profesional. Prototipul extrem pentru mine este cel al puşcăriaşului, le spun, care iese după ani de zile şi se vede pus în ipostaza de a face ceva (pentru că societatea îţi acordă întotdeauna o a doua şansă, nu-i aşa?). Bineînţeles că ăsta este un caz ideal, n-am prea auzit nici unul dintre noi trei prea multe cazuri fericite, sau poate am citit prin cărţi şi reviste, dar păreau atît de neconvingătoare încît ne-am grăbit să le dăm uitării. Şi, pe lîngă toate astea, în cazul nostru situaţia este alta. Încă o prăjitură, M. ne spune că se grăbeşte, are o întîlnire foarte importantă, îl bate pe C. pe umeri, spune un tot-aşa-băiete, nu-te-lăsa, îmi trage cu ochiul şi eu sînt convins că fără şansă sau nu, o a doua, a treia sau a patra, M. tot în picioare va cădea.

Mai rămîn un timp în compania lui C., îmbărbătat de discuţia de mai înainte. Mi-e foarte greu să-i spun că şansa în care a început să creadă este atît de iluzorie... Că legislaţia nu îi va permite să lucreze decît dacă se depensionează, şi că în cazul reapariţiei problemelor de sănătate nimic nu-i garantează că nu va rămîne pe drumuri, iar că o repensionare îl va costa luni şi luni de aşteptare. Că potenţialii lui colegi s-ar putea să-l excludă în momentul în care vor afla detalii. Că a-ţi forma o familie, chiar tînăr şi frumos cum eşti, dragul meu C., este o întreprindere riscantă şi costisitoare.

Prefer să muşc prelung din prăjitură, să cer un pahar de apă, să mai pălăvrăgim împreună despre cursurile pe care le urmează. Şi apoi să mă duc spre casă, unde, disociat de ficţiune,

Vă scriu următoarele:

Prefer să vorbesc despre a doua şansă a oamenilor care nu şi-o pot meşteşugi singuri. A acelora lîngă care trăiesc într-o Timişoară bezmetică de mai bine de-un an, şi pentru care mă simt, alături de atîţia alţii, responsabil. Pentru că C. nu este doar un personaj, ci o persoană care şi-a pierdut pentru moment accesul la şansă. Şi pînă mai ieri, nici un cadru legal sau uman nu părea să prefigureze un alt destin.

Confruntată nu numai cu o realitate exterioară agresivă şi nesigură (mă gîndesc la ceea ce înseamnă România sfîrşitului de mileniu), ci şi cu una interioară de neînţeles, persoana cu probleme de sănătate mentală se vede pusă, la noi, în situaţia de a nu mai spera nimic de la viitor. Pensionarea de boală este o soluţie care accentuează sentimentul inutilităţii, atîta timp cît de multe ori ea nu este însoţită de măsuri care să suplinească pierderea rostului social şi personal la o vîrstă de obicei destul de tînără. Iar boala mentală nu este echivalenta unui declin, perioadele de remisiune sau de stabilizare putînd fi fructificate pentru o redobîndire a unui statut de membru activ al comunităţii.

C., eu şi alţii ca noi, am intrat într-o aventură inedită[1] – încercăm să facem faţă multor pesimisme, unor piedici umane sau insituţionale. Mă refer aici la lipsa unei legislaţii clare care să permită desfăşurarea unei activităţi productive chiar pentru cei cu statut de pensionar cu probleme de sănătate mentală, la imposibilitatea creării unor locuri de muncă protejate sau a unor facilităţi locative pentru astfel de persoane, sau la rezerva – frica uneori – cu care sînt privite aceste persoane de către comunitatea de origine.

S-ar putea ca această forţare a şansei să fie sortită eşecului (ficţiunea cu care mi-am început articolul prefigurează această soluţie). Aceasta ar însemna însă nu un eşec al lui C., ci al meu personal, şi al altor „asistenţi ai şansei" ca şi mine, care n-am avut puterea să susţinem o luptă în care ne-am angajat prea entuziaşti sau prea dezarmaţi. Şi nu ştiu dacă aş mai îndrăzni să sper la o a doua şansă.

---

1. Mă refer punctual la un program desfăşurat local sub egida Asociaţiei „Armonia" pentru Persoane cu Probleme de Sănătate Mentală şi Familiile lor, a Asociaţiei Psihiatrice din Timişoara, în colaborare cu două organizaţii non-profit din Belgia şi Grecia, în cadrul unui proiect multi-naţional LEONARDO de reinserţie profesională a persoanelor cu probleme de sănătate mentală.

Tudor I. OPREA
conferenţiar universitar

Ştefan COSTA
conferenţiar universitar

A treia şansă

Trecute umbre

Românii trăiesc încă sub influenţa terorii fostului regim. Pe plan ştiinţific, comunicarea între cercetătorii de origine română care muncesc în Occident este foarte uşor de realizat (de exemplu prin Internet), dar nu este deloc încurajată. Neexistînd un forum organizat, stabilirea de contacte între aceştia este foarte puţin posibilă, ca să nu discutăm existenţa contactelor între cercetătorii respectivi şi tineretul din România. Chiar în condiţiile existenţei unei reţele (fie şi precare) de Internet – ROEDUNET, aceasta nu facilitează contactul dintre studenţi sau elevii de liceu şi cercetătorii români aflaţi în străinătate. Prin 1993-1995, a apărut o pagină de Internet care conţinea un tabel cu adresele şi calificările românilor expatriaţi. Era, însă, incompletă şi axată mai mult pe „ajutoare". Deocamdată, aceste „ajutoare", de fapt iniţiative private, sînt singurele care, din cîte ştim noi, au dat şi continuă să dea rezultate. Numai prin contacte individuale, iniţiate de cercetătorii expatriaţi, se mai efectuează cîte un studiu care duce la publicaţii ştiinţifice, capitol la care România se află pe locul 74 în lume, adică cu mult mai jos decît eram obişnuiţi să credem. Mai mult, această situaţie continuă să se înrăutăţească pe an ce trece, fără ca vreun ziar sau post de televiziune să consemneze acest lucru. În schimb, rezultatele ultimei etape la fotbal sînt discutate, în toate ziarele şi pe toate canalele naţionale, mult după ce fluierul arbitrilor s-a stins. Este evident necesară o schimbare de atitudine din partea mass-media, altfel generaţia tînără va pierde orice urmă de interes pentru activităţile educaţionale, şi în cazul ideal se va dedica cu mult entuziasm Daciadei, în speranţa că vor ajunge cu toţii la fel de celebri ca Gică Hagi, Nadia Comăneci, Ilie Năstase sau Gabriela Szabo. Dar asta doar în cazul ideal. În cazuri mai puţin fericite, ajung să se întrebe cînd şi cum au pierdut semnalul de start.

Dar cum sînt priviţi românii în mediile ştiinţifice din Occident? Putem afirma cu toată convingerea că aceştia sînt respectaţi profesional, deoarece acest respect este acordat pentru cine eşti (profesional), şi nu pentru ceea ce eşti (etnic). De fapt, discriminarea apare în primul rînd din interior, fiind mai mult o barieră mentală decît orice altceva. Dorinţa de a excela în activitate, de a fi apreciat la locul de muncă, de a avea iniţiativă creatoare este de fapt încurajată, iar românii sînt trataţi în mod egal cu colegii lor... cu condiţia să obţină vize de şedere şi să reuşească să pătrundă în unităţile de cercetare propriuzise. Bariera vizelor este extrem de convenabilă pentru statele occidentale, care în acest fel pot să selecteze „toată floarea cea vestită a întregului..." ...nu Apus, ci Răsărit. Pentru că în contextul în care minerii ies cu bîtele, cercetătorii ies cu paşapoartele. Chiar în absenţa unor statistici oficiale, considerăm că „hemoragia de inteligenţă" a devenit un fenomen de masă. În faţa condiţiilor progresiv dificile din România de astăzi, cercetătorii caută soluţii în exil. Mai grav este că majoritatea celor care iau drumul exilului sînt tineri! De ce pleacă? Pentru că visele şi aşteptările lor nu se pot împlini în România. Pentru că majoritatea au încetat să mai spere, au încetat să mai creadă în mult-promisa redresare economică.

Exodul

Asistăm la un adevărat exod, de proporţii biblice, al tinerei generaţii. Majoritatea celor care iau drumul exilului sînt refugiaţi economic, şi mai rar, refugiaţi politic sau din motive religioase/sexuale. Cine pleacă? În general, cei care au curajul de a se rupe de patrie, aventurierii, cei care se simt limitaţi sau ameninţaţi de condiţiile existente. Luată în mod individual, emigrarea este o problemă personală, însă la nivel de societate, efectele acestei „hemoragii de inteligenţă" nu vor întîrzia să apară. După cum aminteam, asistăm la un exod de proporţii. Din păcate, nu avem la îndemînă date concrete în această privinţă. Ne bazăm afirmaţiile pe păreri personale, însă ne lipseşte *dimensiunea reală* a fenomenului. Sîntem însă de părere că cel puţin 50% dintre studenţii din România se gîndesc în mod serios la expatriere. Cu siguranţă, o mare parte dintre aceştia au reuşit, sau vor reuşi, să emigreze în viitorul apropiat. Sînt aceste cifre greşite? Am dori să citim un studiu sociologic efectuat de către o organizaţie independentă, care să prezinte statistici la zi asupra acestui fenomen. Pînă atunci, comentariile de faţă au mai mult un rol de provocare, de alertă, şi nu se bazează pe un adevăr ştiinţific. Pe de altă parte, absenţa datelor concrete este o scuză pentru politicieni, care pot trece cu vederea aceste adevăruri supărătoare.

Care sînt consecinţele directe ale exodului tinerei generaţii? În plan economic, putem estima că România pierde circa 100.000 DM/persoană, pentru fiecare emigrant care a terminat o facultate. Această cifră conservativă reprezintă costul a 16-20 de ani de şcolarizare, bani pe care societatea românească nu-i mai poate recupera. Aminteam mai sus că guvernele occidentale încurajează imigrarea persoanelor educate şi/sau celor care s-au dovedit performante într-un anumit domeniu (sport, artă, ştiinţă). Astfel, peste 60% din personalul postdoctoral de la *National Institute of Health* (cea mai mare instituţie de cercetare biomedicală din lume, aflată în Statele Unite), este de origine asiatică, şi doar 20% dintre cercetători provin din SUA/Canada (aceste cifre au fost publicate în revista *Science* şi sînt valabile pentru anul 1994). Aşadar, prin emigrarea anuală a 1.000 de posesori de diplome universitare, România pierde echivalentul a peste o sută de milioane de mărci vest-germane.

Să vedem, însă, dacă poate fi oprit acest exod. Putem, oare, să ţinem tinerii în ţară? La ora actuală, nu. A închide graniţele, a le confisca paşapoartele, a le da salarii de 5-10 ori mai mari decît în prezent, sînt, din varii motive, soluţii nerealiste. Putem însă să-i reorientăm. Pentru că nimeni nu-şi părăseşte patria pentru că o urăşte (excepţie făcînd, probabil, doar cei bolnavi psihic). Dimpotrivă, mulţi dintre expatriaţi rămîn români şi simt româneşte. Un exemplu extrem de grăitor, chiar dacă puţin neacademic, de reflex cerebro-cortical: chiar dacă ai locuit în Occident 30 de ani, îi zici ceva „de mamă", pe româneşte, celui care ţi se bagă în faţa maşinii! Această revenire bruscă la limba maternă arată, fără echivoc, că educaţia timpurie şi formarea la vîrsta fragedă se şterg doar prin degradarea biologică a individului, şi sînt doar arareori influenţate de folosirea, timp îndelungat, a unei limbi străine. Aşadar, soluţia este, paradoxal, să-i încurajăm pe cei capabili să plece, să se educe în Occident. În acelaşi timp, însă, trebuie să le arătăm că au posibilitatea de a se repatria, atunci cînd doresc – şi asta nu doar prin a le permite să introducă în ţară automobile scutite de taxe vamale. Fără a obiecta la această practică extrem de lucrativă pentru economia subterană, trebuie să scoatem în evidenţă absenţa unor legi care să încurajeze repatrierea oamenilor de ştiinţă.

Speranţe pentru mai tîrziu

Există, oare, lumină la capătul tunelului? Putem, chiar în condiţiile actuale de restrişte, să ne imaginăm cum se poate încuraja repatrierea oamenilor de ştiinţă? Un tînăr suedez care a emigrat în SUA obişnuia să spună: „Îmi iubesc ţara, însă nu-mi place!" Aceste cuvinte sintetizează probabil sentimentul multor expatriaţi, inclusiv oameni de ştiinţă. După cum aminteam, salariile nu sînt plătite la timp sau deloc, şi în general starea materială se degradează pe zi ce trece. După zece ani de la Revoluţia din Decembrie, statutul cercetătorului şi al cadrului didactic continuă să nu ţină cont de performanţa dovedită a acestuia. Întreaga ştiinţă a *scientometriei*, bazată pe indicii bibliometrici descrişi de *Institute for Scientific Information* (ISI) din Philadelphia, continuă să fie ignorată aproape la toate nivelurile. Conform indicilor bibliometrici, contează mai mult *unde* ai publicat, şi de cîte ori ţi-au fost citate lucrările, decît numărul de pagini publicate sau cît „turism ştiinţific" a practicat cineva. ISI, care printre altele se ocupă de bazele de date *Current Contents* şi *Science Citation Index*, urmăreşte activitatea cercetătorilor din lumea largă. Astfel, printre primii zece autori de articole ştiinţifice din chimie, se numără şase premianţi Nobel. Cu alte cuvinte, scientometria oferă un sistem *obiectiv* de evaluare a activităţii ştiinţifice, mai ales din domeniul academic. Este inutil să menţionăm că oamenii de ştiinţă care lucrează în Occident cunosc aceste norme şi le utilizează ca atare. De ce nu poate fi aplicat acest sistem şi în România? Este asta încă o lacună a sistemului? Da, dar una legată mai mult de mentalitate, de tarele sistemului anterior, decît de incapacitatea de a introduce acest sistem la nivel local. În fond, studenţii ar avea numai de cîştigat şi cercetarea românească în general s-ar revigora prin acest sistem. Există însă şi o latură mai puţin clară: implementarea acestui sistem ar trebui făcută de către persoanele aflate acum în posturi de răspundere şi care percep acest lucru ca pe o... ameninţare directă. Aprecierea performanţei pe criterii obiective ar duce la eliminarea sistemului de relaţii, a sistemului de „pile" atît de caracteristic României de cel puţin 300 de ani. Desigur, va mai trece o generaţie sau două, se spune, pînă cînd vom scăpa de moştenirea fanariotă. Toată lumea o constată, toată lumea deplînge starea actuală şi totuşi nimeni nu face nimic să schimbe sistemul. Conceptul de „pilă" a ajuns la fel de fatalist ca şi „kharma" la indieni. Asta este dorinţa zeilor, se înţelege.

Schimbarea sistemului de valori trebuie să provină, însă, din interior. Este, din nou, o problemă la nivel de universităţi. Cele care vor reuşi să impun un sistem obiectiv, care să cultive valorile reale, chiar în paralel cu sistemul existent, vor atinge rapid o recunoaştere internaţională care va atrage după sine o îmbunătăţire a calităţii procesului de cercetare, a celui de învăţămînt şi pe termen lung chiar contracte de cercetare în Occident. Omul sfinţeşte locul, este adevărat, dar o mentalitate sănătoasă nu poate exista decît într-un corp (de legi) sănătos. Este necesară recunoaşterea indivizilor şi echipelor performante, folosind mijloace financiare, sociale şi (chiar) morale, pentru a-i recompensa pe adevăraţii performeri. Mass-media trebuie să acorde mai mult spaţiu de publicare sau de emisie vizionarilor, performerilor intelectuali, cel puţin atunci cînd campionatele de fotbal sînt întrerupte. Procesul de repatriere trebuie început din interior, prin noi înşine. Avem performeri de mare calibru, care rămîn însă anonimi în propria lor ţară. Cînd ne vom aminti cu mîndrie numele celor care au cîştigat Olimpiadele Internaţionale de Chimie sau Fizică, va fi semn că naţiunea este pe cale de revigorare.

Aduse cu poşta

„Afară"

Prietenii mei vor să emigreze. Toţi, dar absolut toţi, sînt convinşi că „afară e altceva". Şi practic toţi speră ca mai devreme sau mai tîrziu să ajungă pe acest tărîm al făgăduinţei unde curge lapte şi miere şi unde orice vis, oricît de năstruşnic ar fi, poate deveni realitate.

Pentru generaţia mea acest miraj al lui „afară" este fără îndoială ecoul dorinţei de a avea şi a doua şansă într-o existenţă ce pare a se fi înscris pe un făgaş al previzibilului în acest ultim, dar nu mai puţin obsedant, deceniu. Nu poate fi vorba de o nostalgie a paradisului, căci nu poţi pierde ceea ce nu ai avut niciodată, ci doar de iluzia – iluzie să fie oare? – că afară poţi face tot ceea ce aici îţi este interzis, nu prin decrete şi legi inumane, ci printr-o imuabilă lege a pămîntului. „Afară" îţi poţi depăşi handicapul apartenenţei la o ţară săracă, pe cel al unei interminabile tranziţii sau al unei pregătiri făcute după modă. „Afară" te poţi recalifica în întregime, te poţi redefini pornind de la o tabula rasa a conştiinţei, căci emigrarea presupune, nu-i aşa?, şi intrarea – la figurat, desigur – într-o uriaşă maşină de spălat care îţi va şterge tot trecutul, pînă şi propria-ţi identitate, eliberîndu-te de stigmatul pe care îl reprezintă paşaportul de România şi balcanismul inerent naturii noastre.

Aşa să fie, oare? Permiteţi-mi să mă îndoiesc atît de fezabilitatea acestui miraculos transplant de identitate, cît şi de cea a noului început în condiţiile actuale. Acest mit al frontierei, al unui etern „fresh start" pe care îl puteai lua oricînd, acest mit, aşadar, valabil poate în zilele de glorie ale Vestului Sălbatic, s-a dus. Veştile venite de „afară" – şi cît de persistent poate fi pentru români acest complex al ghetoului – noi înăuntru, restul lumii afară – veştile, aşadar, nu sînt întotdeauna trandafirii. Competiţia e acerbă, chiar şi între emigranţi. A doua şansă vine greu, iar lupta pentru ea e aprigă. Containeriştii de azi – după cum, cu un aer superior, ne mărturisea o româncă emigrată acum 20 de ani că sînt numiţi de către emigranţii mai vechi cei care au plecat după '89 – containeriştii, aşadar, nu mai sînt priviţi cu bunăvoinţă, compasiune sau măcar toleranţă. Şi asta pentru că ceea ce pentru ei reprezintă o a doua şansă, pentru băştinaşii „de souche" ai bogatului Vest este în fapt o ameninţare la adresa drepturilor lor, iar pentru ceilalţi căutători de viitor, ajunşi mai devreme pe teren – un atentat la şansa lor, fie ea a doua, a treia sa a patra.

Şi cu toate acestea, prietenii mei vor să emigreze, să plece afară, să evadeze din acest ghetou economic în care atmosfera devine pe zi ce trece tot mai sufocantă; dorinţa lor de libertate vine şi din convingerea că aici nu îi aşteaptă mai nimic. Dilema lor şi a unei întregi generaţii, de comun acord şi unanim numită „de sacrificiu", este dacă să aştepte aici să îşi schimbe viaţa sau să sară pîrleazul economic ce pare a fi înlocuit buna şi vechea cortină de fier şi să caute „afară" – eternul „afară" – o altă formă de libertate, soi rar, pe care iarna lui '89 nu l-a adus şi pe aici.

Dar, deşi o copleşitoare majoritate – şi nu doar cei care îngroaşă cozile din faţa ambasadelor – crede că „lumina vine de la Apus", unii aleg să rămînă aici, „înăuntru", sperînd ca o fantomatică a doua şansă să li se ofere în cele din urmă, şi alegînd să ignore semnele ce nu prevestesc schimbări dramatice într-un viitor prea apropiat. Şi poate totuşi...

Oana GODEANU
profesoară, Bucureşti

Z. ORNEA

Unde a fost Maiorescu omul şansei a doua?

Se crede îndeobşte că lui Maiorescu, învingătorul, totul i-a reuşit din prima instanţă (încercare). Nu e deloc aşa. Au existat cel puţin două domenii (viaţa lui personală şi cea a activismului politic) în care izbînda a obţinut-o din a doua mişcare, folosindu-se, aşadar, de a doua şansă a stelei sale mereu strălucitoare. E adevărat, a izbutit imediat ce s-a stabilit la Iaşi să înfiinţeze, în martie 1864, Junimea şi să creeze, dintr-o colectivitate eteroclită de profesori, jurişti funcţionari şi militari, un organism coerent prin ideologia pe care a ştiut, ca nimeni altul, să i-o inducă. Apoi, după apariţia *Convorbirilor literare*, în martie 1867, în numai cîţiva ani a izbutit, prin studiile sale şi azi remarcabile, să creeze o nouă direcţie nu numai în literatura şi cultura românească, dar şi în spiritul public în sensul lui general.

Dar, cum spuneam, au existat şi zone în care, la începuturi, a capotat şi a fost nevoie de o reluare a strădaniilor pentru a învinge de abia într-a doua instanţă (şansă). Să mă refer la aceasta. În 1859 tînărul Maiorescu, student la Berlin, se îndrăgosteşte de Clara Kremnitz şi, deşi, apoi, avea o bursă obţinută de tatăl său pentru studii la Paris, gîndul său se îndrepta spre capitala Prusiei, unde rămăsese Clara. În iulie 1862 (era născut în februarie 1840), stabilit de acum în Bucureşti, pleacă la Berlin, unde se căsătoreşte cu Clara Kremnitz, pe care, apoi, o aduce în România. Va fi începutul unui eşec de care curînd îşi va da seama şi care va dura, în chinuri, 24 de ani. La început, stabilit la Iaşi, cînd devine, la 23 de ani, profesor universitar şi decan iar la 24 de ani rector, se înţelegea bine cu Clara. Au conceput şi doi copii (Livia şi Liviu, acesta din urmă murind, de difterie, la vîrsta de trei ani) şi duceau un trai îmbelşugat. Dar, treptat, iese în evidenţă disparitatea de nivel intelectual dintre cei doi soţi, Clara, fără studii, dovedindu-se realmente incultă. Pe deasupra era şi nevricoasă rău şi, mai ales, n-a avut înţelepciunea de a tolera aplecarea soţului ei pentru femeie. Lucrurile s-au complicat mult cînd, în 1871, Maiorescu devenit deputat, petrece lungile sesiuni parlamentare la Bucureşti. De abia în 1874 soţii Maiorescu se mută la Bucureşti, părăsind pentru totdeauna patriarhalul Iaşi. Aici Maiorescu se îndrăgosteşte de Mite Kremnitz, cumnata sa (era soţia lui Wilhelm Kremnitz, fratele Clarei, stabilit, la stăruinţa lui Maiorescu, în România). Încă în august 1876 Maiorescu îi scria surorii sale Livia, care conducea, la Iaşi, un institut de fete foarte apreciat: „Vreau ca Livia să vină la tine la institut, pentru că trebuie s-o îndepărtez de influenţa hipernervoasă a soţiei mele". Am înfăţişat, cred pe larg, în monografia mea *Viaţa lui Titu Maiorescu* (1986, 1987) momente ale acestui act fatal al amorului marelui critic cu Mite Kremnitz. Clara (ba chiar şi Livia) realizează catastrofa acestei relaţii acut amoroase şi, explicabil, devine şi mai nevricoasă, făcîndu-i soţului ei scene jenante. Maiorescu era, totuşi, profund deprimat şi îi reveniseră (încă în 1876) gîndurile de sinucidere. Apoi şi-a revenit, întemeind Junimea bucureşteană şi traiul, mai ales alături de Mite, i se părea suportabil. Ideea divorţului de Clara continua să-l stăpînească, dar aceasta refuza cu încăpăţînare. Maiorescu practica o acaparantă avocatură pentru a strînge banii necesari acordării unei sume convenabile Clarei, pentru trai, în schimbul obţinerii divorţului. Dar, în 1880, Maiorescu se desparte sentimental de Mite şi, pe scenă, apare dra Ana Rosetti, cu 14 ani mai tînără decît Maiorescu. Amorul acesta, consolidat, trezise la început ura înverşunată a lui Mite dar şi a Clarei. Au reînceput discuţiile despre divorţ. Oricum, la 40 de ani, Maiorescu mai avea tinereţea sufletească şi disponibilitatea de a se îndrăgosti. De abia în 1886 se va căsători cu Ana Rosetti, după ce obţinuse, după multe scandaluri, divorţul de Clara, care, brusc, a plecat la Berlin, împreună cu Livia, ajunsă domnişoară de companie pe lîngă regina Elisabeta (Carmen Sylva). Nu i-a fost deloc uşor să facă acest pas hotărîtor, dar mărturisea că nu poate perpetua o greşeală de tinereţe. Aşadar, Maiorescu recunoaşte, după 24 de ani, că în tinereţe, comisese şi greşeli impardonabile. Dar avea puterea sufletească să le curme, refăcîndu-şi viaţa. Era un apel explicit la o a doua şansă, care s-a dovedit a fi, într-adevăr salvator. Căsnicia sa cu Ana Rosetti a fost efectiv un succes, cuplul trăind, în bună înţelegere şi comuniune perfectă, 28 de ani, pînă în 1914, cînd Ana a fost răpusă de un cancer ajuns în fază de metastază. Maiorescu a mai trăit, singur, locuind la o nepoată a Anei, trei ani, murind, de cord, în iunie 1917. Şi-a jucat extraordinar cea de a doua şansă a refacerii vieţii sale personale. Şi a izbîndit extraordinar. Dar a avut puterea sufletească de a veni în întîmpinarea acestei celei de a doua şanse, fructificînd-o magistral.

Al doilea episod al apelului la ceea ce se numeşte a doua instanţă (a doua şansă) de către marele Titu Maiorescu este cel al activităţii sale politice, în care, se ştie, s-a ilustrat ca puţini alţii. În 1871 junimiştii acceptă sugestia (venită, se pare, din iniţiativa chiar a domnitorului Carol) de a intra în viaţa politică, alături de conservatorii lui Lascăr Catargi. În acest an, Maiorescu – la guvern erau conservatorii – alături de alţi cîţiva junimişti, devine deputat. Colegii săi junimişti erau mai toţi fii de moşieri, ei înşişi deţinînd moşii în proprietate, în timp ce Maiorescu, fiu de profesor, era – cum avea să se recomande odată în Camera Deputaţilor – un om „de tiers état". Această descendenţă îi crea un mare handicap faţă de colegii săi, cam periclitîndu-i şansa de a se impune în prim plan. Şi orgoliosul Maiorescu (avea şi de ce!) înţelegea, oriunde se afla, să ocupe locul întîi. A trăit, chiar în acest an 1871, prima sa umilinţă în planul vieţii politice, cînd P. P. Carp şi V. Pogor au devenit miniştri (în guvernul numit „Cloşca cu pui"). Încă înainte ca Maiorescu să devină ministru, în 1874, acceptase, ca toţi ceilalţi oameni politici junimişti, să-l recunoască drept şef al lor pe Petre P. Carp, personalitate cu reale, mari disponibilităţi în sfera politicului. A şi declarat aceasta tîrziu, prin 1913, într-un celebru discurs final al Partidului Conservator, al cărui şef, în sfîrşit, devenise. A eşuat, în 1876, cînd era ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, să legifereze o reformă, prea radicală pentru acea vreme, a învăţămîntului. Proiectul său de lege trecut greu de Camera Deputaţilor, a fost respins în Senat, ministrul căpătînd, pentru asta, şi un vot de blam, fiind nevoit să demisioneze din înalta demnitate. A eşuat, în această privinţă, şi a doua oară, în 1889, cînd redevenise, din martie 1888, titularul aceluiaşi minister. Dar din 1900-1901, cînd Carp a devenit, în sfîrşit, prim ministru şi ministru de Finanţe (el, Maiorescu, deţinînd portofoliul Justiţiei) şi-a pierdut încrederea în capacitatea lui Carp de lider politic şi de finanţist, judecîndu-l, în jurnalul său intim rămas încă inedit pentru acea perioadă, cu cuvinte aspre. Nu e deloc o exagerare a descoperi în aceste judecăţi grele,

© F. Bobu

din 1901, începutul eliberării de sub tutela conducătoare sub raport politic a lui Carp. Dar prietenul său P. P. Carp redevine premier la 29 decembrie 1910, Maiorescu preluînd portofoliul Externelor. Din păcate, imediat după instalare, Carp porneşte, din fruntea guvernului, bătălia împotriva liberalilor conduşi de Ion I.C. Brătianu, în afacerea Societăţii tramvaielor electrice din Bucureşti, unde liberalii comiseseră, în timpul trecutei lor guvernări, o scandaloasă corupţie. Lupta a început dură şi neîmpăcată, liberalii avînd în parlament de partea lor, gruparea lui Take Ionescu, dizident conservator. Bătălia a fost atît de neîmpăcată, Carp atacîndu-l feroce în Parlament pe Ionel Brătianu, încît guvernul (neavînd de partea sa voturile takiste) risca să capoteze. Atunci regele Carol I l-a convins pe Maiorescu (care i-a comunicat opinia regală lui Carp) să se formeze, tranzitoriu, un guvern condus de Titu Maiorescu, care să facă pace şi cu Ionel Brătianu şi cu Take Ionescu. Astfel încît, la 28 martie 1912, Titu Maiorescu devine premier. Aşteptase, secondant, timp de 41 de ani, pentru a se folosi, ca orice om politic, de a doua sa şansă. Curînd, avizaţii şi-au dat seama că adversităţile sînt atît de ireconciliabile cu Brătianu şi Take Ionescu încît Maiorescu nu-şi va putea realiza misiunea. Carp şi-a dat şi el seama de asta, dar spera că prietenul său de o viaţă, Titu Maiorescu, se va da şi el de o parte. Maiorescu argumenta însă, în jurnal, că în acest fel lovea în Partidul Conservator (care era, totuşi, oricum, spre pierzanie din cauza disensiunilor şi a rivalităţilor interne). Ceea ce ar fi intolerabil. În consecinţă, la 14 octombrie 1912, Titu Maiorescu redevine premier (de astă dată un guvern concentrat conservator, adică împreună cu partidul lui Take Ionescu), administrîndu-i prietenului său Carp a doua lovitură, de astă dată de graţie. Era o felonie (cum a apreciat-o, neiertător pentru tot restul vieţii lor, Carp) sau un sacrificiu din partea lui Maiorescu? Chiar dacă a fost şi un sacrificiu (soţia i se îmbolnăvise de cancer), oricum o felonie tot fusese. Spre sfîrşitul vieţii sale, Titu Maiorescu se comporta ca orice om politic, instalîndu-se ca premier, acolo unde nu putuse accede pînă atunci, în ciuda capacităţii sale unanim recunoscute. Folosise abil a doua sa şansă? Cred că da, mai ales că, în 1913, Carp demisionînd, a devenit şi preşedintele Partidului Conservator, pentru scurtă vreme. Finalul se anunţa, pentru omul politic Titu Maiorescu, apoteotic, el fiind, la mijlocul anului 1913, după războiul balcanic, preşedintele Conferinţei de pace de la Bucureşti, felicitat pentru iscusinţa sa de suveran. Trecătoare şi repede epuizabile sînt triumfurile în politică! În august 1914 izbucneşte războiul mondial şi praf s-a cam ales din deciziile Conferinţei de pace de la Bucureşti. Dar Maiorescu, ca om politic, a învins spre sfîrşitul vieţii, folosindu-se de şansa (fireşte, a doua) de a deveni, în sfîrşit, ceea ce merita: şef de guvern şi preşedinte de partid.

Interstiţii

houra.je t'aime.com.

O masivă campanie publicitară, lansată la începutul lui ianuarie, cu panouri care au împînzit cu precădere staţiile metroului parizian, încearcă să impună, pentru prima dată în Franţa, supermarketul electronic; Houra („houra.com.fr."), filială a grupului Cora, propune, deocamdată, vreo 50.000 de articole. Comenzile sînt onorate, teoretic, în maximum 48 de ore. Ca în orice început, n-au lipsit rateurile: cutare client a trebuit să repete comanda de trei-patru ori, altul a primit produse pe care nu le solicitase etc. Firma apreciază că va lucra în pierdere anul acesta, chiar dacă îşi va atinge obiectivul de a „fideliza" o sută de mii de clienţi; profiturile vor apărea abia peste doi-trei ani. Pînă atunci, alte grupuri (Casino, Carrefour) se vor lansa, şi ele, pe piaţa electronică.

Afişele publicitare mizează pe o idee la modă astăzi şi care este automat asociată Internetului: posibilitatea de a face orice rămînînd la tine acasă. „Da, e vorba de lene; şi ce-i cu asta?" – stă scris pe panouri iar acest elogiu al lenei pare să confirme, o dată în plus, că Occidentul se îndreaptă către o societate a timpului liber. Mutaţia socială şi psihologică este considerabilă. Un sociolog, Philippe Breton (autor printre altele al *Utopiei comunicării: mitul satului planetar*, 1997), se întreabă dacă nu cumva asistăm la impunerea individualismului cel mai radical: izolarea fizică tinde să devină elementul fondator al legăturii sociale. În comerţul electronic, spre exemplu, singurul contact uman se produce în momentul cînd comisionarul aduce produsele la domiciliul clientului. A-ţi face cumpărăturile la micile magazine din apropiere – brutărie, măcelărie, băcănie ş.a.m.d. –, a schimba o vorbă cu negustorii (despre vreme, despre meciul de ieri, despre prestaţia lui X de la TV) ţine, s-ar zice, de alte timpuri. Pînă şi banalul „bonjour", spus rece şi mecanic de casiera de la supermarket, pare să fie un efort considerabil – şi inutil – de comunicare. Cînd am cucerit dreptul la lene, ce ne mai trebuie să ne deplasăm şi să căscăm gura la vitrine şi la spectacolul străzii? Şi apoi, la ce bun o vitrină, cînd putem naviga pe rafturile magazinului virtual?

Dacă tendinţa se confirmă, crede Breton, vom înregistra în perspectivă dispariţia atît a centrului oraşului, ca spaţiu al contactului uman şi al coeziunii sociale, cît şi a profesiunilor comerciale, înlocuite de magazioneri, şoferi şi comisionari; ceea ce, în definitiv, înseamnă o proletarizare a clasei mijlocii. Nu alta e, după toate semnele, evoluţia în presă şi în sistemul de învăţămînt. Idealul ar fi, aşadar, singurătatea, dar o singurătate conectată.

Şi totuşi, dacă după ce aţi parcurs cele cincizeci de mii de produse de la houra.com., vă plictisiţi din cale-afară, serviciul ww.cardware.com. vă oferă posibilitatea să vă învioraţi existenţa: „envoyez vos messages d'amour sur cartes postales électroniques... c'est fun et c'est gratuit!". Să-ţi fie lene, să stai cu burta la soare – pardon, la ecran – şi să fii îndrăgostit pe gratis: poţi să-ţi mai doreşti altceva?

Alexandru CĂLINESCU

Mihaela ANGHELESCU IRIMIA

ANATOMIA MELANCOLIEI

În 1621 apărea un voluminos tratat de medicină semnat de Robert Burton, faţă bisericească şi umanist excentric în Oxfordul proaspăt dotat de Sir Thomas Bodley cu tomuri de scrieri antice şi moderne în greacă, *lingua franca* medievală şi în limbile vorbite ale zilei. Mare amator de lecturi pedante, erudit rafinat, cunoscător al celor mai stranii explicaţii astrologice, atras de matematică şi de ridicări topografice, autorul contribuise, alături de fondatorul celebrei Biblioteci Bodleiene, la instituirea unui suflu nou în lăcaşul umanioarelor universitare englezeşti. Lucrarea, masivă, înţesată de citate preţioase şi plină pînă la refuz de cele mai neaşteptate asociaţii de idei, se numea *Anatomia Melancoliei,* iar caracterul ei compozit nu îi surprindea pe contemporani. Burton era figură publică, dar ayea pasiunea psihologiei şi petrecea îndelungi ceasuri tihnite între cărţile sale dragi.

Ierarhia şi corespondenţele

Socotită subcapitol al teologiei, psihologia se dedica, programatic, dreptului echilibru dintre trup şi suflet, angajată într-o susţinută analiză a mecanicii umane, căreia îi studia tarele şi avea ambiţia de a-i oferi soluţii de îndreptare. Conflictul dintre materialitatea corpului şi non-corporalitatea minţii era, ca de la sine înţeles, obiect de studiu pentru omul de ştiinţă şi servul Bisericii. Autorul nostru nici nu era o excepţie în peisajul intelectual al vremii, manualele de psihologie circulînd în număr relativ mare şi prezentînd îndeobşte fiinţa umană ca un mic stat, guvernat de un corp de legi. Statul cel mic sau microcosmosul, Statul şi statul marelui cosmos erau, într-o consecventă grilă a corespondenţelor, concepute şi drept *corpuri* cu funcţiuni specifice şi alcătuite din organe coerent ordonate. Aveau, cu alte cuvinte, o *fiziologie* şi o *anatomie*, asupra căreia se apleca, firesc, învăţatùl. Îngemănarea mecanicii fizice cu cea spirituală, a celei medicale cu cea politică, a celei individuale cu cea comunitară (telurică şi celestă) nu constituia o raritate.

Ca tipic om de ştiinţă şi de cultură al Renaşterii, Burton moşteneşte teoria medievală a umorilor, la rîndu-i o extensie a viziunii antice. Preocupare a poeţilor, concepţia universului ca de temei şi judicioasă întrepătrundere a celor patru umori – sîngele, flegma, bila galbenă şi bila neagră – serveşte drept călăuză reduplicării lumii prin *poezie*. Obsesivele referiri la *stihiile corespondente* acestora în sonetele shakespeariene, întreg eşafodajul teoretic care se ridică din faimoasele comedii ale lui Ben Jonson, *Everyman in His Humour* (1598) şi *Everyman Out of His Humour* (1599) – traduse ca *Fiecare cu toana lui* şi *Fiecare fără toana lui* – sau descrierea ravagiilor ciumei de către John Davies, autor minor din vremea lui James I, sub titlul *Humours Heau'n on Earth... As also The 'Triumph of Death'* (*Raiul umorilor pe pămînt... şi totodată izbînda morţii*) sînt tot atîtea confirmări.

Dar aceasta era, încă, o teorie larg acceptată de însăşi ştiinţa epocii[1]. Urmare a reformei erasmice a limbii şi învăţăturii elene, redevin actuale precepte ale medicinii clasice antice. Teoriilor materialiste filtrate de Aristotel li se adaugă cele ale lui Galenus, promovate în proaspete traduceri greceşti şi latineşti şi culminînd cu ediţia operelor complete ce apare la Veneţia, în 1525. Avînd la îndemînă praful de puşcă, busola şi tiparul, Lumea Veche se lansează confortabil în cucerirea Lumii Noi. Se lansează, totodată, în recucerirea propriei lumi vechi, acreditînd-o ca model infailibil. Frumuseţea trupului uman, de pildă, capabilă a galvaniza interesul pictorilor, al filosofilor şi al poeţilor, se oferă omului de ştiinţă din perspectiva galenică a echilibrului trupului cu spiritul, întemeiat în dreapta orînduire a simţurilor. Aidoma statuii lui Policlet cunoscută iniţial sub numele de *Canon* şi înfăţişînd un tînăr atlet de o armonie fizică perfectă – omul-model, canon al desăvîrşirii –, vitruviana imagine a unui bărbat proiectat pe fundalul marelui cosmos, în perfectă consonanţă cu acesta, se completa cu unele pariuri ştiinţifice. Chirurgul veneţian Alessandro Benedetti, de pildă, stabilea, în jurul anului 1500, cuvenita ierarhie a anatomiei umane astfel: înainte de orice, inima, sălaş al vieţii şi al simţurilor, apoi creierul şi ficatul, apoi sîngele, fluidul care, prin abundenţă şi greutate, este baza întregului ansamblu.

Umorile şi umorul

Arta *şi* medicina renascentistă luau, deopotrivă, ca reper clasic *echilibrul* sau *legiuita pondere* a elementelor / umorilor / temperamentelor în demersul lor specific, socotind abaterea de la acest principiu *urîţenie*, respectiv *boală*. Din perspectivă psihologică, *dezechilibrul* reflectat la nivelul minţii se numea, firească, *nebunie* sau *prostie*, Moria resuscitată de acelaşi Erasm fiind un personaj-cheie. Existau două mari atitudini medicale, anume potrivit învăţăturii aristotelic-galenice ori celei (neo)platonic-hermetice. Etiologia unei boli – *disease*, în engleză, adică opusul lui *ease*, preluat din franţuzescul *aise* „stare normală (a trupului şi a sufletului)" – era fie natural-senzorială din perspectiva primei, fie ocult-spirituală din perspectiva celei de a doua şcoli de gîndire[2]. Esenţială era justa punere în balanţă a componentelor firii, adică a celor patru stihii alcătuitoare ale naturii – macrocosmosul –, a celor patru umori din corpul uman – microcosmosul –, a celor patru temperamente distribuite în corpul societal – cosmosul intermediar al comunităţii.

Proiectat ca ideal acord, acest echilibru rămînea mai curînd o latenţă, preponderenţa unuia sau a altuia dintre elementele componente răspunzînd de *înclinaţia* respectivului *corp*, adică, literal, de abaterea de la *linia dreaptă* care străbătea imaginar trupul sportivului canonic, al lumii perfecte, al societăţii utopice. În fapt, una sau alta dintre stihii – *dominanta* uneia sau alteia dintre compoziţiile posibile – dădea tonul şi definea identitatea respectivă. Astfel, la Shakespeare materialitatea trupului, datorată combinării apei cu pămîntul *(Sonetul 44),* se opune imaterialităţii sufletului, alcătuit, precum mai vechiul spirit, din foc şi aer *(Sonetul 45)*. Este un contrast sistematic, departajînd greutatea de lipsa de greutate, imobilitatea de mişcare, inerţia de schimbare. Amestec de umed şi rece, respectiv uscat şi rece, apa şi pămîntul trag trupul în jos, ţintuindu-l locului. Cald şi umed, respectiv cald şi uscat, aerul şi focul sînt însăşi condiţia zborului liber al cugetului. În termenii liricii erotice, trupul îşi deplînge incapacitatea funciară de a străbate distanţele, sfidîndu-le, cu alerteţea naturală a gîndului.

Într-o ierarhie simplă, conservată ca atare de la antici, natura elementală se prezenta astfel: în vîrf, focul, urmat, pe verticală în jos, de aer, apoi de apă şi de pămînt. Focului, cea mai uşoară şi mai „aeriană" stihie, i se opunea, la baza scării standard, pămîntul, cel mai greu şi mai fizic dintre elemente. Dar chiar aliajul corporal al celor din urmă două stihii diferea de la tip la tip uman, încît persoanele alcătuite preponderent din pămînt erau cele mai inerte, mai grele şi, în consecinţă, mai grave. Aşa se defineau nebunul, îndrăgostitul şi poetul, – victimele perfecte ale unui proiect greu de abandonat. Incapabili a se desprinde de condiţia meditativă în care îi fixa imaginaţia (*Visul unei nopţi de vară,* V, i), ei erau cei mai frecvenţi *bolnavi de melancolie* – maladia poetică prin excelenţă în pictura Renaşterii engleze. Un tînăr sprijinit de un trunchi de pom, printre zvelte lujere de trandafiri albi în floare, cu capul înclinat a tristeţe şi mîna dreaptă acoperind patetic inima – aşa ni-l reprezintă un tablou de Hilliard, de la 1588 – este însuşi *canonul* îndrăgostitului visător, al autorului liric dus de la treburile lumii, dar practic pironit de stihia pămînt, adică, prin corespondenţă, de umoarea bilei negre sau *atra bilis*. Cu un specific efect baroc, lasitudinii corporale i se contrapune dramatic formidabila mobilitate a cugetului – tot numai aer – şi dorinţei – toată numai foc. Dar, aflăm din Sonetul 45, viaţa fiind toate cele patru stihii, odată cu sprinţara îndepărtare a elementelor uşoare, poetul cade răpus de *melancolie*, se bucură o clipă de *restabilirea balanţei*, prin revenirea acestora, dar, din preaplinul iubirii, trimite, din nou, aerul şi focul – soliile raţiunii şi pasiunii – la fiinţa iubită şi recade în *maladia iubirii*. Astfel, exerciţiul amoros (şi, prin simpatie, delirul minţii şi furia poetică) înseamnă o alternanţă neobosită de *confort* şi *disconfort*, de *cumpănă* şi *dezechilibru*, de *plăcere* şi *durere*, de *sănătate* şi *boală*.

Corespunzîndu-le, în paradigma temperamentelor, dispoziţiilor sanguină, flegmatică, colerică şi melancolică, stihiile îşi află echivalentul corporal în umorile de la al căror nume îşi reclamă identitatea. „Umoraliştii" defineau o fire mai focoasă, adică pulsînd de sînge încins, drept sanguină. Dimpotrivă, una mai gravă, încărcată de povara telurică, era, cum am văzut, *atrabiloasă*. În Evul Mediu, cele patru umori constituiau, neîndoielnic, sursa diverselor toane, aşa cum le stabilise încă Hipocrat. De la prezenţa mai marcată a uneia dintre acestea deriva şi sensul, păstrat pînă astăzi, de dispoziţia adesea stranie a minţii, de capriciu sau moft. Alunecoase şi metamorfice prin constituţie, umorile puteau trece graniţe nebănuite, alimentînd fel de fel de giumbuşlucuri. Pe acest capital ludic se întemeiază şi sensul dezvoltat în engleza modernă de *humour*, adică acea percepţie fină a ciudăţeniei, a anormalului, a tot ceea ce e *trăsnit*. Savurosul *limerick* avea, în vremea lui Shakespeare, două secole bune de susţinută tradiţie orală, ceea ce explică impresionantul număr de producţii anonime care ni s-au transmis.

Anatomia şi anatomiile

Dezechilibrul umorilor şi cu atît mai mult complacerea în asemenea netrebnicie sînt consemnate de medicina medievală. Manuale prescriptive cunoscute drept *practica* îi povăţuiau pe suferinzi şi-i înspăimîntau pe *necuminţi* cu perspectiva eternelor pedepse. Căci numai omul *fără minte* nu pricepe rostuirea lucrurilor în *balanţă*. Pînă în secolul al XV-lea domină cărţuliile despre tot felul de afecţiuni, literatura destinată reţetelor de apărare şi promovare a sănătăţii fiind o realitate relativ tîrzie. Teama de cele *nefăcute* înfrînge multă vreme cultivarea plăcerii – încălcare, potrivit tradiţiei creştine, a *sănătoasei cumpătări*. Renaşterea clasică încurajează căutarea surselor răului, pentru a evidenţia binele biruitor în trupul sănătos. Urmînd păgînul adagiu antic, numai *in corpore sano* va putea funcţiona o *mens sana*.

De la 1500 încolo anatomia este consfinţită ca anticameră a medicinii[3]. Se pune mare preţ pe cunoaşterea directă a trupului, pentru care medicul este un tămăduitor (*medicus* < *mederi* „a vindeca"), pentru că a văzut cu ochii lui spectacolul organic al firii. Autopsieri de ocazie şi din convingere profesională sînt şi Verrochio, şi Mantegna, şi Luca Signorelli, şi Leonardo, şi Michelangelo. Anatomiei i se cere să confirme înţeleapta teorie a corespondenţelor, cum o făcuse în Antichitatea greco-romană, prin disecţiile pe animale ca operaţiuni cu relevanţă cosmică. Îl vom vedea, de fapt, pe Burton, în ipostază de Democrit modern, dibuind în armonia organică a animalelor din jur cheia ordinii lumii umane şi cheia lumii. Pentru Leon Battista Alberti arta este oglinda naturii, tocmai pentru că trupul uman corespunde minuţios trupului cosmic. Pentru Leonardo anatomia e un alt soi de arhitectură, adică, literal, o *perfectă construcţie*, un *meşteşug desăvîrşit*.

Ne va interesa să surprindem în investigaţia anatomică un răspuns la marile întrebări despre fiinţa non-corporală a omului. La 1502 *Historia corporis humani; sive anatomice* a traducătorului lui Galen, Benedetti, acreditează elenismul *anatomice* „îndemînare anatomică" cu trimitere clară la divizibilitatea trupului. La mijlocul secolului, Andreas Vesalius publică *De humani corporis fabrica* (1543), insistentă aplecare asupra alcătuirii fizice a microcosmosului, cum pricepem citind cu propriii ochi frontispiciul lucrării. Autopsiem, cum ar veni, autopsia care s-a performat în centrul unui teatru anatomic. Un cadavru cu abdomenul tăiat arată cerului ochii închişi, văduviţi definitiv de priveliştea cosmică. Dimpotrivă, ochii iscoditori ai curioşilor din jur încearcă să dibuie secretul de sus în măruntaiele dinlăuntru. Dominat de un schelet, tabloul trimite către noi, spectatorii dinafară ai spectacolului trecerii, privirea autorului, care invită la lecţia de anatomie. Dezlegînd tîlcul, vom înţelege că mizerabilul *cadaver* (*carne data vermibus*, după o excentrică etimologie medievală) corespunde înseşi carcasei lumii.

Lecţia de anatomie a lui Rembrandt, compusă circa un deceniu după *Anatomia Melancoliei* a lui Burton, era reverberarea lucrării pe care dorise s-o scrie Fabricius, în anii 1560, sub titlul *Totius animalis fabricae theatrum*. Dramatică reprezentare a întregii structuri animale – adică a vieţii însufleţite – anatomia devenea o viguroasă metaforă medicală împrumutată cu brio de literatură. Debutează epoca *anatomiilor*. Puritanul Philip Stubbes concepe o *Anatomie a amăgirilor*, anunţată de contemporanul său Nashe drept *Anatomia absurdităţii*. Poet şi cleric, „metafizicul" John Donne tipărea, un deceniu înaintea lui Burton, *Anatomia lumii*, la o tristă aniversare – plecarea din lumea sublunară a iubitei sale Elizabeth Drury. Precum chirurgii, îndrăgostiţii lui Donne se îngrijesc de vindecarea rănilor. Obiect al propriei viziuni, „autopsiat" poetic, autorul-personaj se citeşte pe el însuşi, interpretîndu-şi anatomia. O hermeneutică subtilă, vom vedea, se desfăşoară şi în *Anatomia Melancoliei*. Tăişul subţire al stilului, ochiul critic şi priceperea anatomică – iată cartea de vizită a psihologului de la Oxford. Subţire, de la *subtilis*, stil, ca şi stilet, de la *stylus*, antic instrument de scris prin încrustare în organica piele de ceară a tăbliţei de studiu, critic, calitate acordată celui capabil a judeca lucrurile, prin separarea, discernerea, cîntărirea şi compararea unuia şi a altuia dintre ele. Toate îl calificau pe Robert Burton ca anatomist al speţei, măcar că îi era pacientă Melancolia. Tenacitatea lui ascundea imposibilitatea posibilă a *an-a-tomiei*.

---

1. Vezi şi celebra lucrare publicată, în 1943, de E.M.W. Tillyard sub titlul *The Elizabethan World Picture (Imaginea elisabetană a lumii).*

2. Roy Porter, *The Greatest Benefit to Mankind: A Medical History of Humanity from Antiquity to the Present*, Harper Collins Publishers, London, 1997, p. 173.

3. Cf. Roy Porter, *op. cit.*, p. 176.

Glosar de tranziţie

Underground: Rromii

Tranziţia mioritică nu a preschimbat economia de comandă într-o economie de piaţă, nici statul de dictatură într-un stat de drept, dar i-a preschimbat pe ţigani în rromi. Acesta ar putea fi semnalul simbolic care încheie un chinuit segment de istorie. Spre deosebire de cel care l-a precedat, secolul XX i-a supus pe ţiganii din România unor încercări necruţătoare. Deportaţi şi exterminaţi în timpul războiului, ei au rezistat mai tîrziu cu inocenţă presiunilor uniformizatoare ale deceniilor de stalinism, păstrîndu-şi intactă incapacitatea organică de a se intregra în ordinea socială dată.

După numai 10 ani tranziţia pare să fi adus în viaţa lor schimbări infinit mai semnificative decît cea a denumirii. Păstrîndu-şi graiul – sau graiurile – ţiganii au început să experimenteze o posibilă trecere de la oralitate la limba scrisă; ei şi-au format diverse asociaţii, dintre care unele cu veleităţi de partide politice; etnia lor, la fel ca celelalte, este reprezentată în Parlament, în consiliile locale şi în ministerul care gestionează problematica minorităţilor; ei au iniţiat o activitate mediatică proprie – tipărituri, emisiuni TV etc.; nomazi pe drumurile autohtone, unii dintre ei au devenit veritabili *globtrotteri* extinzîndu-şi mobilitatea la scară internaţională, adesea purtători dintre cei mai activi ai presiunilor migratoare; existenţa marii lor majorităţi rămîne cantonată sub pragul de jos al sărăciei, dar numărul acelora dintre ei care au izbutit să se chivernisească ar fi fost, pînă de curînd, inimaginabil. Înzestraţi cu vocaţia dezordinii, ei se simt la largul lor în acea stare de dezordine care se cheamă tranziţie.

Însemnătatea schimbărilor nu exclude continuitatea. Ţiganii *driveri* claxonează exasperaţi şatrele cu care se intersectează; comunităţile lor se menţin în perimetre separate ale aşezărilor existente, dar nu îşi creează aşezări separate; ele îşi păstrează elemente ale structurilor tradiţionale: împărat, rege, bulibaşă etc., şi o prolificitate care sfidează asprimea vremurilor; şovăielnicele legi ale traziţiei nu le inspiră mai mult respect decît, odinioară, agresivele legi ale dictaturii; vocaţiile de ordin cultural le copleşesc pe cele de ordin profesional, tehnologiile de vîrf îi atrag deocamdată mai puţin decît muzica şi dansul; ei rămîn pe mai departe fixaţi în periferia societăţii, exponenţi, pentru mulţi dintre majoritari, ai unei triple înstrăinări: etnică, socială şi culturală. Iar pentru mentalitatea de clan, succesele străinului sînt mai intolerabile decît străinul însuşi.

La capătul unui deceniu de tranziţie progresele etniei ţigăneşti sînt certe, dar timide. Tot atît de certe, însă cîtuşi de puţin timide, se dovedesc resentimentele pe care asemenea progrese le provoacă în rîndurile celorlalte etnii, începînd cu majoritarii. Ţiganii nu au nici un episcop, nu discută despre autonomie, nu solicită o universitate în propria lor limbă dar, ca fenomen de masă, par să devină ţinta predilectă a şovinismului de tranziţie.

Pavel CÂMPEANU

Bazar

Asistente

Vorbeam de publicul emisiunilor de Bingo, publicul interactiv, care se trezeşte, peste noapte, că el trebuie să „facă" emisiunea, că lucrurile depind de el. Şi atunci nu are încotro, ia seama, învaţă să vorbească nostim, în ton, preia ştafeta. Înţelege că „e pe post", că e emisiunea lui. Sigur, publicul a mai avut ocazia (şi o mai are) să vorbească în direct, la talk-show-uri, unde, zice-se, pune la cale soarta patriei. Este însă prea general, prea abstract, cu efecte invizibile. Acum **el** e cel care cîştigă, şi de aici reiese că întreaga emisiune e făcută pentru bunăstarea lui (uitîndu-se goana după audienţe a televiziunilor producătoare). Şi cînd te gîndeşti, că, pe vremea lui Ceauşescu, extragerile la Loto Pronosport plasate, parcă, după Telejurnal şi înainte de filme, mi se păreau o mare plictiseală şi nu le recunoşteam deloc, cu vizionarism, potenţialul.

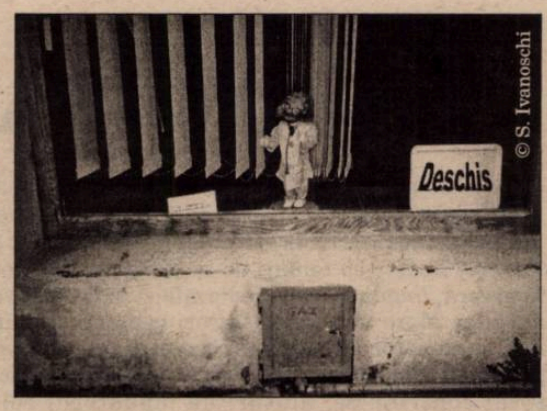

În emisiunile de Bingo, pe lîngă deja mult menţionatul public, mişună multă lume; par a fi construite pe principiului abundenţei şi haosului, măcar aparent. Locul în care se desfăşoară este împărţit într-o serie de sub-locuri, fiecare dintre ele specializat în cîte una din acţiunile indispensabile bunei desfăşurări ale jocului. În oricare din aceste cotloane, cineva se mişcă încontinuu: unul vorbeşte, altul dansează, un al treilea învîrte roata... Cel mai mult se mişcă „fetele". Aceasta este denumirea consacrată care li se acordă, îndeobşte, tinerelor, în număr în jur de şase, care sînt fundalul sau corul jocurilor de Bingo. Rolurile celor mai multe dintre ele sînt diverse, sau ambigue, cu excepţia unuia: să se mişte. Atît la PRO TV, cît şi la Antena 1, fetele sînt într-o continuă legănare ritmică stînga-dreapta, amintind de o paradă cabalină. Sentimentul pe care ţi-l dau poate fi tonic, într-un sens kitsch de musical în care lucrurile nu se pot spune ori face decît cu cîntec. Fetele trebuie să arate bine, să aibă înălţimea şi silueta necesară, şi în special picioare. Ele trebuie, tot din mers, să-ţi îndeplinească dorinţele: telespectatorul alege o fată (deşi toate sînt îmbrăcate cam la fel şi par să arate la fel), care, la rîndul ei, îi extrage un bileţel sau îi deconspiră un număr. Membrele corului îşi spun numele, şi, dacă premiul pe care îl dau e mare (ceea ce se întîmplă foarte des) se vorbeşte despre „Vera cea norocoasă" sau „Karina cea norocoasă". O altă categorie de fete au rochii lungi şi doar zîmbesc şi dezvelesc numere, fără să se mişte prea mult. Acestea sînt mai puţine, doar cîte două. Cele mişcătoare poartă veşminte mai scurte şi sînt în grupuri mai mari. S-ar putea ca cele două categorii de „asistente" (numite astfel într-o *TV mania)* să reprezinte două trepte diferite în cadrul unei ierarhii absconse. De altfel, cîteva din asistentele învîrtitoare de roată din alte concursuri tv „s-au ajuns": Cristiana Răduţă e în *Playboy* şi visează să ajungă la Hollywood, iar Iulia Frăţilă prezintă o emisiune la Prima TV. O a treia categorie, incredibilă, a ierarhiei, sînt asistentele care chiar ajung prezentatoare. La Antena 1, de pildă, există Melania, care nu se mişcă prea mult, în schimb vorbeşte, face glume şi poate fi chiar simpatică.

Iaromira POPOVICI

Machiaverlîcul globalizării

Ca şi Gorică Pirgu, mondializarea asta mult hulită are părţile ei. Ca atîtea boli de nervi, ea aduce şi un beneficiu secundar omenirii, în general, şi omului în particularul său gravid de universal. Globalizarea participă la necurmatul proces de banalizare a răului, dar şi a binelui, de relativizare a scandalurilor zguduitoare care se îngrămădesc pe telexurile lumii conform viziunii shakespeariene: veştile rele vin în galop. Marele Brit o ştia şi fără BBC. Prin acumulare, proliferare şi o largă comunicare în masă, prin măreaţa revoluţie informaţională, nenorocirile se insisifică, dar se şi aplatizează; porcăriile se egalizează, devenindu-şi alibiuri, de la Kosovo la Groznîi; anormalităţile „strigătoare la cer" intră în enigmatica normalitate a lumii.

Principalul beneficiu – mic, dar voinic – este acela că nimeni de pe lumea asta nu mai poate emite, sărindu-i o vînă, că „asta numai la noi se poate întîmpla!" Cum „numai la noi"? La care noi? Nu sîntem toţi globalizaţi? Nimeni nu mai are dreptul să se pună în fason. Nimeni nu mai are de ce să se ţină fudul, fie cu patetism, fie cu sarcasm – cele două plăci tectonice ale „sufletului nostru nemîngîiet". Cel puţin eu, unul, aşa am înţeles dintr-un drum de două săptămîni prin lumea mare.

Un amic ceh, refugiat în Frankfurt cam de pe vremea invaziei sovietice din '68, mi-a spus că e deprimat pentru cele prin care trece ţara sa. Ei, prin ce trece ţara lui, oricum premianta clasei la cursul lung de construcţie rapidă a capitalismului? Dotat cu mult humor negru – pe care nemţii din jur nu-l apreciază deloc – cehul nu intră în provocarea mea, reacţionînd concis: în Cehia, se fură enorm! „Cum să se fure enorm în Cehia?" l-am întrebat, ca românul sfidător; îmi povesti ultima şvainăraie (porcărie) trăită de el, acolo, recent, cu nişte bijuterii ale unei verişoare ale sale, turistă americană la Praga, căreia îi dispăruseră bijuteriile într-un hotel de 5 stele, găsite însă imediat după ce el, „punînd mîna pe telefon", (expresie de rezonanţă mondială, nu?) l-a ameninţat pe director că va scrie tuturor ziarelor din Germania despre ce s-a putut întîmpla în acel hotel din Praga de Aur. M-am arătat impresionat: „Credeam că numai în România..." Amicul făcu un semn dispreţuitor cu mîna, lăsîndu-mă să înţeleg că pentru el România nu e un termen de comparaţie nici măcar în hoţia mondială: m-a durut – ca să spun aşa – eu ţinînd, tot enorm, la cehi, la filmele lor, la Kundera, la hockey-ul lor, la Havel, ca să nu ajung la Kafka. I-am spus-o chiar aşa. „Havel e depăşit, din păcate..." mă linişti. „Şi Havel e depăşit? Păi atunci ce să zic eu de Havelii mei din Bucureşti...?" îmi trecu prin minte, dar nu mai mult.

Am mers mai departe şi am văzut cum se uită cîţiva buni prieteni israelieni la un atentat al E.T.-ei basce la Madrid, unde sărise în aer un colonel cu maşina lui; nici unul nu emitea vreun „ţţţ" cît de mic; în domeniul atentatelor teroriste, n-are cine să le dea lecţii sau să le rupă inima... Plus că în ziua aceea le căzuse pe cap o altă „baia" (problemă): preşedintele ţării era serios implicat într-o gravă încurcătură financiară căreia nimeni nu ştia să-i zică – conform unei carenţe de vocabular şi ea mondializată – dacă e „o porcărie" a lui sau o calomnie a presei; se consacrau talk-show-uri lungi cît o noapte butonată între Tucă şi Călinescu, exact ca la noi; ziaristul care adusese afacerea la suprafaţă apărea în mai toate studiourile, cam cît dl Adrian Năstase, într-o singură seară, atunci cînd îi fusese maculată imaginea de pedeserist devotat. Dacă am încercat, cît mai discret, să le semnalez că problema preşedintelui lor nu-mi este străină, amicii mei telavivieni m-au globalizat imediat: „Uită-te la Kohl! Cine ar fi crezut...?"

Ne-am uitat la Kohl, apoi ne-am mondializat spre dl Dumas (nu tatăl, ci fostul ministru de Externe al Franţei...), de la Roland Dumas la Mitterrand, la Elţîn şi poporul rus plus „conturile familiei" plus cecenii stîrpiţi cu banii doamnei Albright plus chinezii care nu iartă corupţia şi dacă tot eram pe acolo am trecut în Indonezia, din Indonezia în Japonia („cine ar fi crezut că şi japonezii....?"), din Japonia ajungînd peste ocean la Seattle unde poliţia americană i-a bătut autoritar şi democratic pe antineoliberalii mondiali, cum nici jandarmii noştri n-au făcut-o la Costeşti de Vîlcea cu antireformiştii noştri (gînd bine tăcut). În concluzie – am globalizat fără melodramă, dar şi evitînd generalizarea pripită. Cînd am ajuns acasă, m-am uitat la greva feroviarilor maghiari (alţi premianţi ai clasei) ca un israelian la un atentat basc. Ca român, fac zilnic asemenea exerciţii de globalizare personală în care mă detaşez de toate, dar mă şi implic intrînd în pielea fiecăruia, căci toţi devenim cetăţeni ai universului mai mult sau mai puţin indiferenţi. Nu e neapărat frumos, dar e conform sfatului medical: „Fii mai rece, nu le mai pune pe toate la inimă!" „Da' unde?" întreb ca omul nu chiar desăvîrşit al culturii moderne.

În fond, globalizarea relelor nu e atît de mefistofelică pe cît e de machiavelică.

Radu COSAŞU

La închiderea ediţiei: Ultimul nostru creator de gazete şi reviste literare, Roger Câmpeanu, a divinizat Viaţa, a avut cultul Muncii, a iubit Literatura cu atîta ardoare şi pudoare încît în prezenţa lor nu suporta absolut nici un elogiu la adresa lui; era de o modestie naturală, inadmisibil de neîndreptăţită; pînă şi orgoliul lui tăcut avea acea delicateţe care-i venea, desigur, de la scriitorul său preferat. Dar nu mai avem ochi şi auz şi e prea tîrziu pentru a detecta, printre noi, rarii, anacronicii cehovieni. În minunăţia lui de caracter, ironic cum era, de mult nu-i mai păsa. Dar n-ar fi imposibil ca măcar azi să accepte, totuşi, că a fost cel mai bun dintre noi, cei corupţi de farmecul vieţii.

Bulgărul şi avalanşa

De cîteva zile încoace Mircea Nedelciu nu mai este doar numele unui mare scriitor român, ci şi numele unei librării. Înainte de 1989, Mircea Nedelciu a fost o vreme librar. Astăzi vocaţia sa s-a transformat într-o librărie care-i poartă numele. Locul se află în Bucureşti, pe strada Franceză, vizavi de teatrul „Casandra". În 1991, Mircea Nedelciu a înfiinţat *Euromedia*, o societate specializată în importul de carte şi presă franceză. Astăzi instituţia creată de Mircea Nedelciu s-a mutat chiar pe strada Franceză. Alături de *Euromedia*, iniţiativa creării acestei librării aparţine şi editurii *Paralela 45*, adică editurii prietenilor lui Mircea Nedelciu. În urmă cu doi ani, cînd lua fiinţă „Colecţia 80", Mircea Nedelciu a spus: „domnule, voi aţi făcut un bulgăre de zăpadă şi veţi declanşa o avalanşă!". După care avalanşa a început s-o ia la vale, aducînd cu ea zeci de titluri ale scriitorilor optzecişti, şi în cele din urmă o librărie.

E librăria care poartă numele unuia dintre cei mai inteligenţi, consecvenţi, dinamici scriitori români din toată perioada noastră postbelică. Librăria îşi etalează vitrinele peste drum de teatrul „Casandra" într-un fel de provocare emulativă. Iată o vecinătate care lui Mircea Nedelciu i-ar fi convenit, pentru că şi el a fost un om care ştia să vorbească şi să rîdă lăsîndu-te cu respiraţia tăiată. Şi el ştia să facă gesturi normale, ambigue, directe, ironice, decise, imprevizibile. Şi el a fost un om de spectacol, un om spectacol inepuizabil, un regizor al discursului, plin de idei, mereu foarte tînăr, mereu el însuşi, mereu dispus să creadă că literatura e un fel de vodevil, un fel de farsă, un fel de dramă, un fel de scheci, toate de prost gust şi toate adevărate. Şi Mircea Nedelciu a fost un dramaturg şi un comediograf al textului, adică un prozator pentru care scrisul nu are limite, nici tipare, nici altă menire decît spectacolul şi adevărul. Şi el a fost un pantomim al monologului epic şi un partener de dialog pentru care nimic nu părea imposibil, pentru că nimic nu părea real, ci doar o formă pasageră de acţiune continuă fără vreun deznodămînt.

Literatura a fost pentru Mircea Nedelciu o scenă de teatru, lumea literară a fost pentru el un spaţiu în care scena nu avea culise, proza lui Mircea Nedelciu e un *theatrum mundi* al lumii româneşti. Librăria „Cartea Românească" unde Mircea Nedelciu juca rolul de librar a fost – pentru toţi cei care treceau pe acolo – un fel de Fierărie a lui Iocan şi un fel de academie informală a spontaneităţii inteligente, dar mai ales un spaţiu al tratamentului fabulatoriu. Ştim asta, nu mai e nevoie să ne-o spună nimeni. Mircea Nedelciu a fost un om care şi-a acceptat cu nonşalanţă, ca pe cel mai normal lucru din lume, condiţia de lider şi condiţia de nouă instituţie literară pe care i-au impus-o în urmă cu un sfert de secol prietenii, scriitori tineri, scriitori fără nici o carte, cititorii şi criticii, simpozioanele, festivalurile, revistele, cenaclurile.

Visa, pe la începutul acestui deceniu, la un maraton de proză scurtă organizat în Piaţa Universităţii, în aer liber, fără întreruperea circulaţiei şi reunind sute de participanţi. Scriitorul la masa lui, ocupînd un perimetru de asfalt chiar în mijlocul străzii, în văzul lumii, în plin trafic, în mirosul gazelor de eşapament, înjurat sau aplaudat de şoferi, privit pieziş de poliţiştii de serviciu, filmat de cameramani, proiectat pe imense ecrane TV, lucrînd 24 de ore din 24 pe cîteva coli de hîrtie. Totul pentru un text. La deschiderea librăriei Mircea Nedelciu *happening*-ul actorilor pe role, în costumaţie de epocă şi înarmaţi cu instrumente muzicale n-a avut loc, aşa cum s-a întîmplat altădată, la o expoziţie de carte de la sediul AGIR organizată de *Euromedia*. Mircea Nedelciu nu mai era. Prietenii lui, literatura română, lumea cărţii nu şi-au revenit încă din acest şoc.

Oamenii instituţii sînt rari. Ei nu pot fi creaţi. Ei se autocreează. Sînt obligaţi să devină ceea ce nu ştiu ce necesitate internă a unui moment îi face să devină. Mircea Nedelciu n-a fost doar liderul generaţiei sale, el a fost şi un antrenor de conştiinţe, un proiectant de instituţii culturale, un actor al *brainstorming*-ului în cercul lui de cunoscuţi şi de prieteni, un psiholog al obiectelor, un istoric al anodinului, un manager al noutăţii, un microfizician al cotidianului, un negociator al posibilului, un profesionist al multiplelor sale vocaţii.

La deschiderea librăriei Mircea Nedelciu nu mai era loc nici cît să arunci un fir de pai. Oamenii sufocau cărţile. Iar cărţile rămîneau închise pe rafturi. Spaţiul se dovedea neîncăpător. Lumea nu venise pentru cărţi, ci pentru Mircea Nedelciu. Aşteptarea avea în ea ceva irepresibil. Trebuia să vină cineva şi acest „trebuia să vină cineva" era un *happening*. Cei care aşteptau intrau, se plimbau cu mare greutate printre rafturi şi etaloare, se salutau, vorbeau, îşi pierdeau răbdarea, atingeau volumele nou apărute, toţi aceştia făceau parte dintr-un performance. Cu cîteva clipe înainte de deschiderea librăriei am reuşit să lipim pe perete un poster cu scriitorul Mircea Nedelciu în cămaşă cadrilată. Am reuşit în ultima clipă să avem mapele trebuitoare cu informaţii pentru presă. Am reuşit să schiţăm din zbor o strategie a „vorbirilor". Ne-am bîlbîit, organizarea noastră lăsa de dorit, eram emoţionaţi, agitaţi, neajutoraţi, siguri şi nesiguri, fericiţi şi neliniştiţi, de parcă toată agitaţia noastră ar fi trebuit să primească o notă în catalog. Iar avalanşa continua. Explicam de ce noua librărie se numea Mircea Nedelciu, prezentam cărţi, ştiam că urma să publicăm alte cărţi care vor aduce după ele alte şi alte cărţi.

Există în proza scurtă a lui Mircea Nedelciu un text autobiografic intitulat *O căutare în zăpadă*. Un copil de la ţară se joacă iarna într-o curte înzăpezită cu o minge. E o minge foarte mică albastră pe care copilul o aruncă printre troiene, într-un joc de-a aruncatul şi găsitul. La un moment dat, mingea dispare şi ea nu va mai fi găsită niciodată nici după topirea zăpezii. Nu există nici o explicaţie raţională pentru pierderea mingii. Şi această lipsă de explicaţie va rămîne pentru totdeauna în mintea maturului de mai tîrziu ca un fapt misterios, neliniştitor, inacceptabil.

De cîteva zile încoace, numele scriitorului Mircea Nedelciu a devenit numele unei librării. Încă o instituţie a cărţii, ca o recompensă pentru o minge pierdută de un copil într-o iarnă cu prea multă zăpadă. Mă aflam pe strada Franceză, vizavi de „Casandra", şi o clipă am avut senzaţia asta. Apoi mi-am dat seama că nu orice bulgăr poate deveni o avalanşă şi am înţeles, în sfîrşit, avertismentul prietenului meu.

Gheorghe CRĂCIUN

Lumea lui Ilfoveanu

Sînt un diletant în ale picturii, aşa că mica însemnare ce urmează nu are nici cea mai mică pretenţie de cronică plastică. Este nici mai mult nici mai puţin decît o simplă notaţie, „literaturizată" (deci greşită din punct de vedere plastic), a unui vizitator entuziasmat al expoziţiei de la Muzeul Naţional de Artă.

Lumea artei lui Sorin Ilfoveanu este – ca şi cea a prietenului său Ştefan Agopian – una stranie, venită de pe un alt tărîm. E, de fapt, lumea morţii. Imperiul morţii, şi nu moartea inserată în lumea viilor. În acest imperiu, totul e calm, fiinţa umană este resemnată, supusă, pasivă. Deşi se întîmplă lucruri abominabile. Nu există groază, strigăt sau durere. Toate acestea ar fi fost prezente într-o lume vie. În imperiul morţii, însă, răul şi agresiunea sînt generale, ţin de firesc. Nu are nici un rost să li te împotriveşti. De altfel, aici oamenii nu mai sînt persoane, ci simple obiecte intrate, ca toate celelalte lucruri, în malaxorul morţii – şi semnificativ în acest sens este că majoritatea fiinţelor umane din pictura lui Ilfoveanu sînt lipsite de fizionomie, deci de personalitate, de ceea ce le-ar putea individualiza. Personajele umane care au feţe – aşa cum se întîmplă cu cele din seria *Hierofanţilor* – sînt de fapt fiinţe ale tărîmului de dincolo.

Un alt personaj al acelui tărîm este *Cîinele pămîntului* – simbol absolut al morţii. Cîinele pămîntului (o fiinţă imaginară, desigur, un fel de lup negru cu coadă de cal) este un personaj-cheie din tablourile lui Sorin Ilfoveanu, prezent în mai toate lucrările sale. Un om învăţat ne-ar vorbi, probabil, despre lupul ca animal psihopomp sau despre lycantropie. În faţa tablourilor lui Ilfoveanu nu mai ai nevoie de explicaţii mitologice, fiindcă substanţa mitului îţi este transmisă în mod direct, printr-un limbaj de dincolo de conceptualizări şi, desigur, de cuvinte. Un limbaj al vremurilor mitice înseşi, ai putea spune.

Cîinele pămîntului este înfăţişat mîncînd din pîntecele oamenilor, dar cel mai des înghiţindu-i – pe jumătate sau cu totul. Oamenii înghiţiţi stau – aşa cum e de aşteptat – cu mîinile încrucişate pe piept.

Singura lege care ordonează lumea din arta lui Sorin Ilfoveanu este magia. (Există chiar tablouri care tratează în mod explicit acest subiect: *Şcoala de solomonie*, dar şi seriile *Hierofanţilor*, *Baladă pentru Orjen* sau *Exorcistul*.) *Hierofanţii* sînt, de fapt, unul şi acelaşi persoanj – feţele lor aduc toate cu cea a lui Ilfoveanu însuşi. Pictura lui Sorin Ilfoveanu, în ansamblu, operează cu simboluri iniţiatice, iar el este preotul care ne introduce în aceste misterii. Totul este de natură ocultă, magică, de la animalele sau obiectele ţinute în braţe (sau oferite?) de hierofanţi, la păsările sau pisicile ieşite din pieptul exorcizatelor (care au toate o „coafură" ce închipuie litera *tau)* şi pînă la erotismul (exacerbat, atunci cînd e manifest) reprezentat în unele lucrări (ilustraţiile la *Erotica Biblion* sau *Draperia care ascunde)*.

Culorile lui Sorin Ilfoveanu sînt cele telurice, în care se inserează, întotdeauna, negrul funerar. Desenul lui este esenţializat, amintind de picturile rupestre. Suportul este, deseori, hîrtia sau pînza patinată. Toate acestea fac ca pictura lui să pară venită din trecut, dintr-o vreme magică pe care am uitat-o. Dar pe care, inevitabil, o purtăm în noi. (**C. P.-B.**)

Din fanfare funerare

Abatorul pentru porci

Mă uit cu coada ochiului la o emisiune la TVR, filiala Timişoara, cu muzică populară de prin partea locului şi nu-mi pot reprima o stare care mă încearcă: tinerii cîntăreţi sînt cuminţi, cam bleguţi, ceva suficienţă, ceva făloşenie provincială, ceva care te cam plictiseşte prin previzibil, versurile au şi ele un anume previzibil, despre mamă cît s-a chinuit ea pentru copii, o nevastă se uită la bărbat că i-au apărut – ce altceva? – ghiocei în păr şi-i dă toate asigurările să nu-i pară rău că trec anii pentru că şi ea, soţia sa, îmbătrîneşte odată cu el, cu soţul. Poveşti banale, un soi de corectitudine transpare din vers, o altă cîntare zice despre un tată cum se uită el că i-a crescut băiatul, a venit rîndul să joace în horă, la Rugă, tatălui îi pare rău că a îmbătrînit, dar nu foarte tare: totul este cu măsură, cutare se vaită ocoş că vecinii îl invidiază că are de toate, şi lui nu-i pasă, nu se lasă intimidat de gura oamenilor, deşi nu-i stîrneşte peste poate. Mediocritate a vieţuirii, un fel de ceva care pare a fi o chestiune de bun-simţ faţă de toate, mai nimic romantic, o banalitate proastă şi cam limitată, nimeni nu se revoltă. În Ardeal, insului folcloric îi vine cîteodată să dea „cu cuţîtu-n piatră", în cîntările din Banat nimeni nu pare să se revolte că a lipsit de la împărţirea fastă a norocului: doina bănăţeană povesteşte cum patru boi leagănă caru', mîndra stă la fereastră şi aruncă de acolo ocheade, uica Achim Nica evocă anii de început ai vieţii în sintagma „săracă copilărie". Chiar şi aşa nu e nimic de revendicat, o melancolie blîndă care seamănă cu amiezele de duminică în care bănăţeanul, ajuns la amiaza vieţii, stă în soba de dinainte şi doarme după o masă abundentă şi de afară molcom răzbate – în odaia împodobită cu o carpetă cu doi cerbi lîngă un lac din pădure – bîzîitul babelor care stau la uliţă, le puteţi vedea şi azi cum stau în faţa caselor mari, unele cam dărăpănate, îmbătrînite, cu acoperişuri mari, acoperite cu ţiglă roşie de Jimbolia împodobită cu un leu cu o coamă aspră. Nimic interesant. O plictiseală a vieţii, a destinului. În loc de performanţa marii culturi, coruri de ţărani, fanfare pe model şvăbesc, rudele se întîlnesc la sărbători şi povestesc despre te miri ce, epic sărac, cutare băiat lucrează la o fabrică, o fată merge la facultate, alta lucrează la cooperaţie pe post de croitoreasă, cutare moş se dă în întreţinere la o familie de tineri moldoveni şi alţii, de acelaşi leat, îl critică, adică n-a găsit nişte băştinaşi, dar nu se agită foarte tare şi cad repede la învoială: la urma urmelor sînt şi printre colonişti oameni harnici.

Vai, vai, cît de simplu poate fi totul cîteodată

Cel dintîi scriitor mare al regiunii, l-am numit pe Sorin Titel, povesteşte tocmai lucruri de felul acesta, adică mai nimicuri. În romanul *Pasărea şi umbra*, doamna Ignasia se plînge că atunci cînd plouă o dor picioarele şi de aceea „nu are chef de nimic". Vorbele astea de pe urmă ne dau de înţeles că atunci cînd vremea e potrivnică doamna nu are chef să picteze. Doamna vorbeşte în poloneză cu „femeia de la casă" a domnului Honoriu Dorel; înţelegem, prin bunăvoinţa naratorului, că vizitatoarei cu suferinţe reumatismale îi place să picteze un tablou cu Maica Domnului, adică Matca Bosca, în poloană. Înainte de a începe treaba, doamna se plînge că nu are lumină destulă pentru că afară e întuneric şi plouă că doar de aceea o dor picioarele. Are o „straiţă uriaşă" din care scoate pensule şi tuburi cu vopsea, fumează ţigări care „miroseau urît", bea cafea, cîte o înghiţitură, „dintr-o cană uriaşă". Vine domnu' Honoriu ca să vadă, „puteţi să vă uitaţi pe mine nu mă deranjează", îi spune doamna şi încropeşte pe pînză un cer tare senin şi nişte norişori dolofani. Femeia în casă îi spune că vizitatoarea lor este specialistă în pictarea tablourilor cu Matca Bosca în care „Matca Bosca stă în iarbă şi se joacă frumos cu micuţul". Întoarsă cu faţa la pînză, doamna Ignasia îi spune lui Honoriu Dorel că ăsta e subiectul ei favorit, şi cealaltă femeie vrea să ştie dacă „Tabloul ăsta e de la tine din cap, ori l-ai văzut pictat undeva?". Artista noastră îi mărturiseşte că a văzut subiectul, nu e din cap, l-a găsit într-o carte, numai că acolo se afla şi maica lui Matca Bosca, pe nume Elisabeta.

Vai, vai, cît de simplu poate fi totul cîteodată în marea literatură! Iată un fragment despre misterul morţii în romanul *Berlin Alexanderplatz* al lui Alfred Döblin. Mă bate gîndul să-l copiez pe un carton şi să mi-l agăţ pe perete, dinaintea ochilor, ca un vrednic şi necesar *Memento mori*:

„Un bărbat în halat de pînză circulă pe culoar, boxa este deschisă, omul intră cu un băţ între porci, se deschide uşa, porcii se îngrămădesc să iasă, guiţă, încep grohăiturile şi ţipetele. Toată ciurda o porneşte pe culoare. Nostimele animale albe, veselele coapse dolofane, veselele codiţe sfredel, mulţimea de dungi verzi roşii de pe spinări sînt mînate prin curţi, printre hale. Asta-i lumină, dragi purceluşi, asta-i pămînt, adulmecaţi, căutaţi, pentru cîte minute încă? Nu, aveţi dreptate, nu trebuie să se lucreze după ceas, adulmecaţi şi scormoniţi în continuare. Veţi fi măcelăriţi, aţi ajuns, priviţi clădirea abatorului, abatorul pentru porci."

Daniel VIGHI

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Mama, copilul, medicul

...şi un mărţişor

La începutul lunii decembrie, în timp ce ţara ardea în vîltoarea crizei guvernamentale, o conferinţă de presă convocată de UNICEF nu putea decît să treacă neobservată. Cui i-ar mai fi păsat de Raportul Starea Copiilor Lumii 2000, lansat de domnul Tim Schaffter, însărcinatul UNICEF în România... În climatul naţional al sfîrşitului de mileniu, poluat de exacerbarea conflictelor vechi şi noi, organizaţia solicita o mai puternică angajare a conducătorilor în rezolvarea problemelor copiilor şi adolescenţilor. Şi asta tocmai atunci cînd cetăţeanul de rînd se înghesuia pentru a-şi procura biletele la EuroBingo visînd milionul, iar conducătorii puneau de-o remaniere guvernamentală în ajun de sărbători. Prezentat cu discreţie involuntară, într-un cadru aproape intim – doar cîţiva ziarişti, un parlamentar şi ofiţerul de presă – raportul ne arată cele bune şi cele rele petrecute în ultimii zece ani, de la adoptarea Convenţiei cu privire la Drepturile Copilului şi pînă acum. Dintre cele bune, raportul enumera: eliminarea pojarului şi imunizarea împotriva principalelor boli ale copilăriei, extinderea accesului la educaţia primară, eliberarea copiilor din capcana muncilor grele.

În fond, era vorba de copiii lumii, nu de ai noştri. Şi ce putem face noi dacă cinci tineri se infectează cu HIV la fiecare minut, 250 de milioane de copii cu vîrste între 5 şi 14 ani muncesc în ţările în curs de dezvoltare sau dacă în ultimii zece ani, peste două milioane de copii au fost ucişi în cadrul conflictelor armate... Totuşi, chiar dacă sîntem prea puţin mişcaţi de soarta vecinilor noştri de planetă, ne simţim prost cînd privim cifrele adevărului nostru: mortalitate infantilă 20,5 la o mie de nou-născuţi pe anul 1998, comparabilă pe continent doar cu cea din Federaţia Rusă, Belarus şi Republica Moldova. Parcă nu ne place nici să avem cea mai mare mortalitate la vîrsta de pînă la cinci ani din Europa, chiar dacă succesul transplantului de cord ne-a săltat oarecum inimile. Realitatea este măsurabilă, statistica vorbeşte de la sine: 5.000 de copii în vîrstă de pînă la cinci ani decedează anual în ţara noastră. În condiţiile reformei sistemului sanitar, responsabilităţile medicului de familie abia se cristalizează, acesta confruntîndu-se cu situaţii dificile generate de asincronismul dintre modalitatea de pregătire şi cerinţe. Astfel, facultatea de pediatrie a fost desfiinţată după 1990, stagiul de pediatrie al studentului medicinist nu se întinde pe mai mult de şase luni, iar puericultura, materia care te învaţă cum se creşte un copil sănătos, a fost scoasă cu desăvîrşire din programă. Să ne mai mirăm că tinerii medici abia ştiu să înfăşeze un bebeluş? Mai mult, chiar medicii cu experienţă, care o viaţă întreagă au îngrijit numai adulţi, se văd acum puşi în faţa exigenţelor pediatriei, în măsura în care pe listele lor se înscriu familii întregi, de la bunici la nepoţi. Zona vulnerabilă a sistemului sanitar naţional continuă să fie asistenţa primară, cea care asigură primul contact cu bolnavul, mai precis medicul de familie. Acesta trebuie ajutat pentru a trece pragul dificultăţilor tranziţiei.

Singurul nume românesc ce figurează în Raportul UNICEF, alături de 51 de personalităţi angajate în apărarea drepturilor copilului în ţara lor, este cel al dlui dr. Dragoş Serafim, medic inspector pentru ocrotirea mamei şi copilului în judeţul Vîlcea de peste treizeci de ani. În anii şaizeci, această regiune avea cea mai mare mortalitate infantilă din ţară, iar acum se află printre zonele cele mai favorizate. Este meritul acestui manager de sănătate pentru care preocuparea pentru situaţia copilului a depăşit graniţele formalismului unei slujbe oarecare, intrînd în domeniul dăruirii de sine. Părăsind atitudinea generală de culpabilizare a medicului, cea mai uşoară, dar şi neproductivă modalitate de „rezolvare“ a cazurilor de mortalitate infantilă în regimul comunist, dr. Serafim a elaborat un sistem original de urmărire a copilului cu risc, luînd ca parametri venitul părinţilor, apartenenţa copilului la o familie dezorganizată, gradul de şcolarizare a mamei etc., factori dovediţi de cifrele statistice ca fiind favorizanţi ai decesului infantil. Nu bebeluşii roz bonbon, îmbrăcaţi în Pampers şi hrăniţi de mame casnice trebuie să capteze atenţia cadrelor medicale, ci copiii proveniţi din familii dezorganizate, cu mame singure, care lucrează, fără mijloace materiale şi educaţie.

Dacă în judeţul Vîlcea programele UNICEF pentru dezvoltarea modelelor de îngrijire de tip familial (asistenţii materni profesionişti) ca alternativă la instituţionalizarea copilului, precum şi a serviciilor sociale pentru copii şi familii în situaţii de risc au avut un succes remarcabil, se spune că „omul sfinţeşte locul“ şi atît. Despre cum s-ar putea face ca enclava de normalitate din sfera pediatriei vîlcene să se generalizeze la întreaga ţară, nu se mai spune nimic. Nici pentru atitudinea de indiferenţă sau perseverare în greşeală nu se poate spune nimic, ea este mult prea răspîndită pentru a putea nominaliza pe cineva. Şi totuşi, amarul cadou de Crăciun pe care ni l-a făcut UNICEF deschide totodată perspectiva schimbării. El arată că starea sănătăţii unei populaţii se rezumă, în cele din urmă, la o decizie politică. Nu întîmplător, UNICEF lansează, pe un ton imperativ, un manifest cu titlul: „O viziune pentru secolul XXI – Apel urgent pentru lideri“.

Mai sînt doar cîteva săptămîni pînă la 1 martie, dată la care suflarea presei româneşti îşi va reaminti brusc de *femeia mamă*, prilej de înţepături electorale din partea opoziţiei, de manifestări cu caracter social din partea guvernanţilor, de noi concursuri şi distracţii televizate gen „Lasă casă, lasă masă...“ Fără a încerca să ştirbim plăcerea ce se lasă aşteptată de mai bine de un an, să ne îndreptăm puţin atenţia către aspectele mai puţin mediatizate, cele ale sănătăţii zămislirii, aşa cum este ea reflectată de statisticile OMS pentru ţara noastră.

În România, sănătatea maternă a constituit un domeniu sensibil al sistemului sanitar din vechiul regim ajuns notoriu prin uriaşa cifră a deceselor prin avorturi. Surprinzător, deşi a scăzut simţitor cu fiecare an, mortalitatea maternă continuă să ne situeze pe primele locuri europene. Astfel, mortalitatea maternă de 41 decese la 100.000 de naşteri pe an ne situează pe cel de-al doilea loc în Europa, fiind depăşiţi doar de Federaţia Rusă unde se înregistrează 50 de decese materne anual. Pentru a da o imagine despre gravitatea situaţiei, să amintim că în Franţa se înregistrează doar zece decese materne la 100.000 de naşteri, în Germania opt, în Grecia unul. Deşi mortalitatea infantilă a scăzut de la 26,9 la mie în 1990 la 20,5 la mie în 1998, iar mortalitatea maternă de la 169 la 100.000 de naşteri în 1990 la 41 în 1998, cifrele se află mult deasupra normelor OMS pentru Europa. Practic, în ultimii zece ani a scăzut doar mortalitatea maternă prin avort, cea de cauză obstetricală (reprezentată de decesele la naştere şi peripartum) rămînînd aproape neschimbată. Situaţia fiind extrem de preocupantă, comisii de specialişti înarmaţi cu multă experienţă şi titluri universitare au analizat cauzele acestor decese. Şi pentru ca cifrele să nu rămînă scăldate în anonimatul statisticii, amintim de Concluziile care au fost prezentate în cadrul unei conferinţe organizată la sfîrşitul anului trecut de Institutul pentru Ocrotirea Mamei şi Copilului, date trecute aproape neobservate de presa nespecializată.

Trebuie ştiut de la bun început că doar 22% din decesele care constituie sinistra cifră au fost considerate inevitabile, ceea ce este echivalent cu a spune că în orice loc de pe glob, fie el şi cea mai celebră maternitate americană, viaţa respectivă nu ar fi putut fi salvată. Urmează decesele parţial evitabile, categorie ambiguă care pregăteşte spiritul pentru şocul celor 41% decese evitabile, ceea ce înseamnă, în traducere liberă, aproape 40 de femei tinere, victime ale unui sistem sanitar în derivă. Fără a cădea în patetism, nu se poate trece uşor peste cele cîteva zeci de decese, chiar dacă pentru unii fenomenul se încadrează într-un normal al patologicului – doar aşa se poate interpreta faptul că numai o parte din decese au putut fi analizate, mai precis 55% din ele, restul neavînd dosare deoarece direcţiile de sănătate judeţene n-au catadicsit să le înainteze către Institutul pentru Ocrotirea Mamei şi Copilului.

Fără a intra în amănunte plictisitoare pentru profani, să privim puţin analiza medicală a acestor decese. Astfel, principala cauză a fost hemoragia la naştere, altfel spus exsanguinarea, sindrom ce a avut drept importantă cauză determinantă ruptura uterină, marea dramă obstetricală corelată temporal cu secolul al XIX-lea şi începutul secolului XX, în prezent fiind apanajul ţărilor lumii a treia. Cum este posibil ca în România să se mai poată produce aşa ceva? Comisia de specialişti a răspuns: din lipsa dispensarizării gravidei, datorită deficienţelor în transportul medicalizat, din lipsa sîngelui din secţiile de obstetrică, a unei echipe complete de gardă la spitalele rurale, din cauza naşterii în afara spitalului. În plus, decesele prin infecţii postpartum s-au datorat neurmăririi lăuzei la domiciliu.

O analiză superficială a acestei liste funeste ar putea duce la concluzia pripită că reţeaua primară – a medicilor de familie, poartă cea mai mare parte din responsabilitate, obstetricienilor revenindu-le numai o mică parte din vină. Lucrurile sînt însă mai complicate, simpla etichetare şi stigmatizare a unor medici nefăcînd decît să mai adauge un văl peste ochii unui public neinformat. Să luăm, spre exemplu, dispensarizarea gravidei, sarcină ce cade, evident, pe umerii medicului de familie. Cine poate determina o femeie să se adreseze medicului dacă ea însăşi nu o face din proprie iniţiativă, în condiţiile în care numai amintirea depistărilor active de sarcină încă ne mai cutremură pe toţi? În acest sens, constatînd că întîrzierea sau lipsa apelării la medic reprezintă una din principalele cauze favorizante ale deceselor materne, o personalitate medicală în domeniu a afirmat că femeile române ar fi *„troglodite“*, adăugînd totuşi: „nu toate“! Într-adevăr, educaţia sanitară este dezastruoasă, după cum reiese şi din faptul că, după zece ani de legalitate a întreruperii de sarcină, încă se practică avorturile empirice. De altfel, din rîndul acestora se recrutează singurele decesele materne prin avort pe care le mai avem în ţară.

Pe de altă parte, nu trebuie să uităm de atitudinea distantă, adesea dispreţuitoare a multor medici, nici de lipsa unei abordări umane, comprehensive faţă de femeia în dificultate. De asemenea, se ştie că, din păcate, vizita la doctor este asociată cu obligativitatea unui plic din ce în ce mai greu de procurat. Atitudinea milităroasă, autoritară, faţă de anumite categorii sociale şi etnice (tocmai cele cărora le aparţin victimele), nu a dispărut nici din secţiile de obstetrică şi ginecologie, mai ales la cadrele medicale care au funcţionat zeci de ani în comunism. Astfel, teama de ginecolog a acelor tinere fără nici o educaţie, avînd modelul mental al doctorului aflat pe poziţie de comandă şi detaşare dispreţuitoare, care îşi face meseria şi atît, este de înţeles. În fond, nimeni nu se duce de bună voie la un dentist pentru care freza şi turbina par mijloace de eliberare a unui sadism refulat.

O abordare nivelantă, care presupune afirmaţia că femeile noastre sînt troglodite şi cu asta basta, nu serveşte la nimic. Mai util ar fi un studiu idiografic al nefericitelor victime, studiu ce ar putea arăta atît starea civilă, gradul de instruire, etnia, ocupaţia, cît şi psihologia lor, în încercarea de a îndrepta atenţia medicului de familie din timp către un anumit profil socio-psihologic. Pentru modificarea mentalităţii este nevoie de o implicare activă a medicului de familie, nu în sensul controlului de tristă amintire, ci prin cîştigarea creditului de încredere a femeii, credit pierdut în ultimele zeci de ani.

Să prezentăm însă pe scurt unul dintre tragicele cazuri aflate în atenţia comisiei de evaluare a cauzelor de deces matern. O gravidă de 18 ani, dispensarizată corect de către medicul de circă, este transportată cu căruţa, în lipsa oricărui alt mijloc de locomoţie, la dispensarul aflat la 15 kilometri depărtare, imediat ce au început chinurile facerii. Neşansa a făcut ca totul să se petreacă într-o sfîntă zi de duminică, zi în care medicul, navetist, nu se afla la dispensar, unicul cadru medical prezent fiind asistenta medicală. Aceasta i-a dat „primul ajutor“, comprese cu alcool (datorită hemoragiei, biata femeie nu se mai putea ţine pe picioare), aşteptînd sosirea salvării care să o transporte pe pacientă la spitalul judeţean. Aici va ajunge după o jumătate de zi: echipa de gardă nu a mai putut decît să constate decesul.

A fost vina medicului care se afla în ziua lui liberă, a asistentei care nu s-a priceput la nimic, a şoferului de salvare sau a sistemului sanitar care nu este capabil să asigure asistenţa medicală primară, negăsind nici pînă astăzi o soluţie viabilă pentru problema zonelor defavorizate? Sau poate a politicii de nepăsare care lasă de izbelişte, adică la latitudinea administraţiei locale, condiţiile de trai ale medicului din satele din vîrf de munte? Să mai vorbim de drumuri şi poduri, de autobuze, trenuri sau elicoptere? La ce bun, dacă femeia era troglodită şi nu s-a priceput să procreeze într-un centru urban, să-şi facă educaţie sanitară... prin autoinstruire, să se mute eventual mai la oraş, de preferat într-un centru universitar... Pentru că nu orice spital este acreditat să asiste o naştere, existînd condiţii raţional statuate cu privire la numărul de medici de gardă, existenţa anestezistului, a mijloacelor de transport către un alt centru, a dotărilor minime.

Reforma este în derulare, dar copiii nu aşteaptă să se nască doar cînd totul va fi pus la punct, cînd fiecare cătun al ţării va fi racordat la o reţea de asistenţă medicală eficientă, alcătuind o lume de vis, în care orice naştere cu probleme este imediat anunţată la serviciul de gardă al spitalului competent, unde gravida este imediat transportată, chiar şi pe calea aerului, spital în care echipa este pregătită şi utilată de la sala de operaţie pînă la secţia de neonatologie după cele mai europene norme.

În domeniul sanitar, prăpastia care ne desparte de o mentalitate modernă este, ca şi în alte domenii, plină de imaturitate. Ne-am învăţat să ne aratăm cu obstinaţie sărăcia, precum cerşetorul profesionist care-şi vîntură zdrenţele mizînd pe impresionabilitatea trecătorilor, într-un spirit fatalist desăvîrşit, nedepăşind pragul spiritului de breaslă la adăpostul căruia se cocoloşesc atîtea neajunsuri. Acum, cînd fiecare dintre noi plăteşte cei 7% pentru sănătate, lucrurile ar trebui să se schimbe, medicul de familie să-şi cîştige locul meritat în comunitate, să fie preţuit nu numai declarativ, ci şi faptic, asigurîndu-i-se un statut pe măsura rolului atît de important pe care îl are de jucat: rol dublu de păstrător al stării de sănătate dar şi de agent socializant, pilon al coeziunii grupului pe care îl păstoreşte. De fapt medicul, prin absenţa sau prezenţa sa incompetentă, nu reprezintă decît „arma crimei“ aflată în mîinile unui sistem a cărui disfuncţionalitate s-a propagat în permanenţă ca pata de ulei. Decesele materne evitabile sînt imputabile nu numai mediului medical, aşa cum se doreşte adesea; fără a greşi prea mult, se poate spune că ele aparţin întregii societăţi, în măsura în care, pe fondul politicii de subfinanţare a sănătăţii, nu numai guvernanţii, dar şi şcoala, mass-media, chiar biserica, manifestă o nepăsare sublimă faţă de problematica educaţiei sanitare. Ce se mai poate spune despre procentul din PIB, chiar acum, înainte de împărţirea tortului? Inutil să sperăm că sănătatea ar primi în dar un mărţişor.

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

*Datele au fost extrase din *The State of World's Children 2000*, UNICEF.

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Îl cunosc pe...

Sorin Minea, director general ANGST – România (IV)

În sala de proiecţie unii încercau să pună filme. Mai încolo era un compact-disc cu o cîntăreaţă de romanţe, iar nişte ţigani încercau să-l bage cu orice preţ în casetofon. În curte era un demisol. Am auzit un geam spart şi am mers într-acolo. Am zis că nu e bine să se spargă, atunci a ieşit unul şi mă tot trăgea să intru, dar m-am retras. Era îmbrăcat prea decent pentru nebunia de acolo. S-a dus şi a luat ceva din dulapuri. Poate era un centrul de înregistrare, poate era altceva, dar cert e că acela a venit şi a ştiut ce să ia de acolo. În bucătărie am găsit ultima lor masă. Nişte sparanghel la borcan cu eticheta cine, de unde, cînd a fost culeş. Nişte curcan tăiat în cubuleţe mici cu castravete crud amestecat. S-au înfruptat ca chiorii. Erau pachetele de îngheţată, le-au devastat. În debara erau registre contabile cu ce mîncau. Un registru am luat şi eu. Era din 1985. În fiecare zi, bucătarul scria acolo. Ceauşescu ţinea Paştele, ţinea Crăciunul. Tovarăşul Nicuşor care venea şi mînca, mai era tovarăşul Valentin cu slăbiciune pentru cartofii noi, şi domnişoara Zoe care era cu salata de ananas, probabil în cură de slăbire. În fiecare zi erau cinci-şase feluri, nu lipsea carnea niciodată. Era înnebunit după cartofi prăjiţi, mititei şi mujdei, de trei ori pe săptămînă. Apoi, saramură sau ciorbă din burtă de crap. Apăreau multe chestii de import. Era chestie tradiţională. Niciodată, post. Cînd am plecat din casă, practic era altă casă, devastaseră înfiorător. Era un moş cu o plăsuţă din care se vedeau bibelouri, vaze...băieţii erau strîngători, mai mult, s-a tras şi o beţie monstru, cică între revoluţionarii ce-au rămas să păzească casa. M-am întors la Televiziune, unde se pregătea lumea împotriva atacului iminent. De fapt, nimeni nu atacase pe nimeni.

(va urma)

Eugen ISTODOR

Roluri

Vorbirea de toate zilele

Un post de televiziune (PRO TV) desfăşoară zilnic (am fost ispitit să scriu *derulează*, dar m-am abţinut şi mă felicit pentru asta, întrucît cuvîntul este totuşi un termen tehnic, împrumutat din vocabularul cinematografic) un program de emisiuni cu caracter tematic, iar una dintre temele recente era păstrarea purităţii limbii române şi limbajul unor categorii sociale, precum jargonul sau argoul. Ceea ce nu s-a spus în cadrul emisiunii (sau s-a spus doar în treacăt) este influenţa puternică (nu o dată nefastă) asupra consumatorilor a limbajului folosit de mass-media, fiindcă oamenii – în special, copiii şi adolescenţii – sînt mult mai atenţi la ceea ce citesc, aud şi văd în ziare, la radio şi televiziune decît la lecţiile de limba română din şcoală.

În acest sens, nu mi se pare cea mai fericită ipostază ca patru jurnalişti să discute, la o emisiune televizată (e vorba de „Marius Tucă Show"), probleme politice la ordinea zilei, într-un limbaj de cartier (periferic!), ca în faţa unui pahar de vin, într-o cîrciumă de mahala. Este adevărat că nu numai unii ziarişti sînt responsabili de suburbanizarea limbajului politic, ci şi, mai ales, unii politicieni. Nu ştiu dacă limba are caracter de clasă, conform teoriei combătute de Stalin, dar aşa cum vorbim în politică, aşa şi acţionăm. O confirmă recenta prezenţă la un post de televiziune (Tele 7 abc) a unui lider politic; acesta, întrebat ce părere are în legătură cu procesul prin care alt lider politic îi pretinde ca daune morale pentru ofensă (sau calomnie) să zicem (n-am reţinut suma) şapte sute de milioane de lei, răspunde cu un zîmbet ce merită să fie înregistrat pentru posteritate: o să primească şapte sute de milioane de pumni în cap! Acelaşi intervievat, cu un alt zîmbet, care merită şi el să fie înregistrat pentru posteritate, pretinde că nu e în stare să omoare nici măcar o muscă. Sînt aproape convins de asta. Numai că a trecut vremea cînd pumnii din propoziţie trebuie administraţi chiar de acela care o rosteşte...

Oricum, despre limba care loveşte va trebui să mai vorbim.

Dumitru SOLOMON

Cu ochii-n 3,14

ROMÂNUL S-A NĂSCUT POET, NU ROCKER SAU VÎNZĂTOR DE SOFTURI

● Conform unui recent sondaj INSOMAR, cei mai cunoscuţi poeţi români în viaţă sînt: 1. Adrian Păunescu (50,8%); 2. Mircea Dinescu (22,0%); 3. Ana Blandiana (9,1%); 4. C.V. Tudor (4,9%); 5. Radu Vasile (3,6%); 6. Grigore Vieru (1,3%); 7. Lucian Avramescu (0,5%). De unde se vede că dacă românul s-a născut poet, aceasta nu înseamnă că el este şi interesat de poezie. (**C. P.-B.**)

● Cîţiva deputaţi ai PDSR au depus un proiect de lege împotriva satanismului. Între altele, va fi afectată şi muzica rock pentru că, afirmă unul din autori: „studiile de specialitate au arătat că toţi sataniştii sînt rockeri". Îngrijorat de violenţele de pe stadioane, nu-mi rămîne decît să cer interzicerea fotbalului, pentru că unii suporteri sînt violenţi. Şi nici nu mai am nevoie de studii de specialitate. (**C. G.**)

● Din ale tehnicii de vîrf: ultima versiune a programului *Windows*, a cărei lansare oficială va avea loc pe 17 februarie a.c., se află deja (spune *Adevărul*, 8 febr. a.c.) pe tarabele rabatabile ale vînzătorilor de softuri pirat din toate oraşele mari ale ţării. Pe firul logic al ideii, ar fi normal ca un român să ajungă pe Marte înainte ca NASA să lanseze racheta. (**A. C.**)

CU OCHII-N 3,14, APOI ÎN PATRU, TRĂIM O SCHIZOFRENIE MONDIALĂ FĂRĂ HAZ

● Constatăm cu încîntare că *Dilema* contribuie la îmbunătăţirea lexicului limbii române. După ce cuvîntul *blocatari* („inventat" de Tita Chiper şi figurînd în titlul unui articol de-al lui Andrei Manolescu) a fost preluat de toată presa, iată că îi vine rîndul şi rubricii de faţă să intre în folclor: „Să fim şi noi cu ochii în 3,14, ca cei de la *Dilema*" – zicea mai deunăzi, la un post de radio, o domnişoară DJ, înainte de a „lansa în eter" o nouă melodie. (**C. P.-B.**)

● Luni, la emisiunea *Cu ochii'n patru*, de la postul de televiziune România 1, primarul comunei Pantelimon şi unul dintre necăjiţii ei locuitori interpretau, absolut profesionist, un dialog spontan, îndelung repetat, despre viaţa grea a poporului reprezentat de demnitarul ales. Poporul, adică nea Grigore, încălţat în papuci şi îmbrăcat cu tot ce avea în casă, răspundea la întrebările primarului – costum, cravată, ochelari cu ramă subţire – despre impozite, mîncare şi medicamente, dintr-o pensie de 617.000 lei pe lună. În tot timpul acestui dialog-interogatoriu, primarul stătea comod în fotoliu, în timp ce partenerul lui îi capta umil intenţiile, în picioare, frămîntînd bascul în mîini, respectuos cu puterea din cameră, plin de sarcasm la adresa puterii de la televizor pe care şi primarul o consideră stupidă. Dialogul era convingător, mizanscena exprima toată dragostea pentru omul sărac a primarului şi a reporterului. (**M. B.**)

● A murit Friedrich Gulda, unul dintre marii pianişti ai secolului, un nonconformist de geniu, magnific în Mozart şi Beethoven şi nebun în jazz, concertînd lîngă Chick Corea şi compunînd el însuşi muzică de jazz inspirată de Bach. Vorbea rar cu ziariştii, dar nu se încurca în dulcegării şi politeţuri la adresa speciei umane: „oamenii, în general, sînt incapabili să iasă din ghetto-ul lor muzical. Eu cînt ce-mi place. Cît pricepe publicul, nu-i afacerea mea... Graniţele, zidurile conştiinţei sînt foarte rezistente... Universal. Şi la fel de dure oriunde, la Viena, la Moscova, la New York şi printre eschimoşi. Trăim o schizofrenie mondială". După asemenea vorbe e bine să-l ascultăm în „Clavecinul (său) bine temperat". (**R. C.**)

● Nişte telespectatori nemulţumiţi au telefonat Antenei 1 cerînd ca realizatorii de la „Dimineaţa devreme" să nu mai întrerupă tot timpul cu glume, rîsete şi replici fără haz dialogul cu invitaţii emisiunii. Realizatorii şi-au apărat maniera de lucru, spunînd (în 8 febr.) că un dialog fără întreruperi ar fi ceva „ca pe timpul lui Ceauşescu" sau ca în vremea „Anei Pauker şi a lui Dej care au băgat spaima-n burgheji". N-au fost citaţi Drăghici, Pantiuşa şi Nicolski. Poate cu alt prilej. (**T. C.**)

ROMÂNIA DE MÎINE ÎNTRE ZIUA CREŞTINĂ A COMUNICĂRII ŞI COSTUL LUNAR AL ŢIGĂRILOR

● În *Adevărul* de sîmbătă, 5 februarie, pe cele două pagini din mijloc, am găsit, pe stînga, un lung text semnat de „prof. univ. dr. Aurelian Bondrea, preşedintele Fundaţiei «România de Mîine»", care expune consideraţiunile autorului despre situaţia ţării, iar pe dreapta un sondaj realizat de studenţii Universităţii particulare „Spiru Haret" în practica de profil. Nu scrie nicăieri că ar fi vorba despre nişte pagini de reclamă. Aşa încît, în cotidianul cel mai răspîndit al ţării, putem lua cunoştinţă de gîndirea teoretică şi practică a unui fost şef de cadre din învăţămîntul românesc de dinainte de '89. Nu-i cam mult, pe două pagini? (**M. V.**)

© S. Ivanoschi

● Într-o biserică din Clermont-Ferrand, duminică, 6 februarie – „ziua creştină a comunicării"! –, am ascultat o predică foarte simţită despre „noile tehnologii, Internet" şi cum trebuie bunul creştin să le utilizeze cu moderaţie... (**a. l. ş.**)

● Din *Curentul* (7 febr.) aflăm cît costă o ţigară din cele care „sînt consumate frecvent în licee". Ne-o spune un tînăr de 20 de ani, elev în ultimul an la seral, Liceul de Informatică: „Consum marijuana o dată la două zile, de cele mai multe ori în grup... Majoritatea colegilor mei consumă. Nu este chiar un preţ exagerat, 70.000-80.000 de lei ţigara gata preparată". Chiar aşa: costul lunar al ţigărilor nu depăşeşte preţul unei „întreţineri" de bloc, în vreme de iarnă blîndă. (**T. C.**)

«A, B, C» LĂUTĂRESC DE 10 BANI ŞI SCHIMBARE DE SEX

● Citez primele fraze din editorialul nesemnat al primului număr (oct. '99) din *Universitas*, „publicaţie a comunităţii academice a Universităţii din Bucureşti", editată de Liga Studenţilor: „Legenda spune că, demult, proaspăt venit în Universitate, Nae Ionescu ar fi scris pe tablă, la început de curs, cîteva litere: «a, b, c...». După care le-ar fi spus studenţilor nedumeriţi: «Trebuie să o luăm de la alfabet, căci în această clădire totul e stricat»". Verde-n faţă le-a spus-o legendarul personaj studenţilor de atunci. Iar cuvintele lui, după atîţia ani, îi luminează pe alţi studenţi, de azi, şi ei verzi, adică necopţi. (**C. M.**)

● Frînturi de cîntece auzite la radio pot surprinde cîteva din mesajele esenţiale ale unei lumi în schimbare: unul dintre ele lălăie ritmat „Nu mă lasă mama, tata şi bunicii", iar un altul repeta, printre altele, „fără pastile". Cred că ambele erau de dragoste, deşi aparţineau unor genuri diferite: disco şi lăutăresc. (**I. P.**)

● Mi-a căzut în mînă o bancnotă de 10 bani din 1917 cu efigia regelui Ferdinand în centru, de mărimea unui timbru, pe care „inscripţia privind penalităţile" suna aşa: „Falsificatorii acestor bilete, acei cari le vor fi întrebuinţat... sau le vor fi pus în circulaţie se vor pedepsi cu închisoare de la 5 până la 10 ani, cu interdicţie şi amendă conform art. 117 CP". De remarcat *viitorul perfect* şi specificarea *pedepselor*. 10 bani... (**S. S.**)

● După cum s-a scris prin ziare mai zilele trecute, se pare că ar exista destui compatrioţi de-ai noştri doritori să-şi schimbe sexul. Pentru unii dintre ei, o posibilă cale de a-şi vedea împlinită dorinţa poate fi găsită în volumul *Magia la români*, de Gheorghe Pavelescu (Editura Minerva, 1998): „Cînd vezi curcubeul că bea apă dintr-o vale, adică-i băgat cu capul acolo, să te duci pînă la el în cîte un genunchi, că atunci te faci muiere". (**D. S.**)

În altă lumină

– convorbire cu profesorii Marilena şi Mihai ENUŢĂ –

Cui aparţine, de fapt, a doua şansă: celui ce-o oferă sau celui care o solicită? Răspunsul pare simplu: cînd cerem să ni se acorde o circumstanţă favorabilă înseamnă că ne aflăm la strîmtoare ori în culpă şi făgăduim să ne schimbăm. Cu alte cuvinte, ne recunoaştem o înfrîngere. Dar, în acelaşi timp, contăm şi pe schimbarea ce se va produce în celălalt: ca să ne ofere o a doua şansă, e nevoie să devină el însuşi mai comprehensiv, mai generos, uneori, pînă la risc, să înfrîngă nişte aparenţe şi nişte inerţii comode. Acea altă lumină în care dorim să fim văzuţi vine atunci mai mult din ochii celor din preajmă decît din propria noastră fiinţă. Stăm de vorbă despre a doua şansă cu doi profesori cu îndelungată activitate în şcolile speciale.

Lupta cu evidenţa

Ce ştim şi ce nu ştim despre şcolile speciale, mai cunoscute sub numele de şcoli ajutătoare?

Mihai Enuţă: Se ştie, în general, că sînt şcoli pentru copiii cu deficienţe mintale: pentru „handicapaţi", li se mai spune, în limbaj mai supravegheat, ori „şcoli de nebuni", cum li se zice prin cartiere. În Bucureşti sînt 11 asemenea şcoli; unele au chiar două sedii, cum e cazul Şcolii nr. 3, unde învaţă 350 de elevi. Înainte cu cîţiva ani comisia de expertiză care alcătuia dosarul de trimitere a unui copil într-o şcoală specială funcţiona pe lîngă primării; acum această comisie de specialişti – psihologi, pedagogi, profesori cu experienţă în domeniu – funcţionează la Inspectoratul Şcolar al municipiului. După ce au trecut pe la medicul care verifică şi stabileşte coeficientul de inteligenţă al copiilor, părinţii îi aduc la testare în faţa acestei comisii care-şi dă avizul.

Cum se împacă părinţii cu un asemenea verdict?

Majoritatea se împacă greu, vă daţi seama. Chiar dacă observă dificultăţile copilului, nu vin la noi de la început. Mulţi dintre copii fac mai întîi proba şcolii generale: acolo se constată că nu fac faţă programei şi atunci li se recomandă învăţămîntul special. Ideal ar fi să se meargă din clasa I la o asemenea şcoală, cînd se observă că un copil are probleme. Există, însă, mai nou, şi o tendinţă care recomandă ca unii dintre ei să fie încadraţi în învăţămîntul de masă, normal, pentru a nu-i izola. Aici se naşte însă o întrebare: ar fi şcoala generală în stare să primească acum asemenea elevi? Chestiunea se pune din două puncte de vedere: mai întîi este vorba de pregătirea psihopedagogică a cadrelor didactice din şcoala generală, care ar trebui să ştie ce înseamnă un copil deficient mintal şi, în al doilea rînd, e de întrebat dacă elevii ar accepta un astfel de copil printre ei. Sînt cazuri cînd un asemenea coleg nou nimerit într-o clasă obişnuită e tratat ca nebun, arătat cu degetul, marginalizat. În locul acelei stări de empatie care ar trebui să se creeze, apare starea de tensiune, refuzul colectivităţii de a-l integra şi asta îl înrăieşte în plus. Mai apare încă o problemă: în ultima perioadă exigenţele profesorilor au sporit: nu eşti bun, nu treci clasa. Atitudine firească pentru o societate a competiţiei şi, totuşi, nu chiar totdeauna firească.

De ce n-ar fi?

Să luăm o situaţie posibilă: printre 30 de elevi de clasa a VII-a găsim, să zicem, zece copii care au note de la 7 la 10, mai găsim vreo zece care o scaldă între 5 şi 6, dar mai încasează şi cîte un 4, iar ceilalţi zece copii, ultima treime, nu fac faţă programei. Aceştia din urmă nu sînt de trimis la şcoala specială, dar fiindcă programa este foarte încărcată şi ei nu rezistă, se creează o falsă debilitate mintală, de pe urma căreia copiii suferă. Nu reuşesc să se adapteze, trăiesc în tensiune, devin timoraţi sînt, deseori, gata să abandoneze şcoala. Dacă mai sînt şi săraci... vă daţi seama. Deci, în asemenea condiţii, reintegrarea în învăţămîntul de masă a copiilor cu deficienţe mintale mi se pare un experiment cu puţine şanse astăzi. Deocamdată, fluxul se produce tot dinspre învăţămîntul de masă către şcoala specială. Sigur, ideal ar fi ca, încă din clasa I, copiii din învăţămîntul obişnuit să se deprindă cu ocrotirea aproapelui lor care se află în dificultate, să-l înţeleagă şi să-l ajute permanent.

Vrem, nu vrem, aceşti copii cu cerinţe educative deosebite sînt poate viitorii noştri vecini, cei lîngă care vom urca în autobuz etc. Şcoala specială nu-i ţine acolo pe viaţă; ce facem, cum trăim alături?

Societatea trebuie să fie făcută să-i accepte, să le dea o şansă de vieţuire integrală, alături de ceilalţi.

Marilena Enuţă: Eram amîndoi, acum cîţiva ani, într-o vizită la New York. Într-un magazin uriaş, pe nişte pante special amenajate, am văzut urcînd cîteva cărucioare cu fetiţe care, evident, sufereau de un handicap sever, poate chiar fără speranţă de ameliorare vreodată. Dar aceste fiinţe chinuite erau plimbate pe acolo să vadă lumea din preajmă şi toată bogăţia de lucruri şi de culori, să se bucure, în felul lor, să fie socializate, cu toate că era limpede că nu exista nici o comunicare între ele şi ceea ce se afla în jur. Tot atunci am văzut cum sînt aduşi unii dintre aceşti năpăstuiţi de soartă să mănînce în restaurante: nu se poate uita uşor scena...

Credeţi că se proceda astfel ca să-i bucure pe ei, sau să obişnuiască societatea cu ideea că ei există, că vîrsta copilăriei nu este neapărat numai una a frumuseţii idilice?

Mai ales să-i bucure pe ei, aşa cred. Dar şi să obişnuiască lumea cu ideea de diferenţă care nu trebuie ignorată, ci respectată, protejată.

A lucra în acest învăţămînt nu vă creează, într-un fel, o situaţie aparte printre colegii de breaslă, nu vă simţiţi diminuaţi, cumva, faţă de cei din şcolile obişnuite?

Mihai Enuţă: Există şi un asemenea risc, dar, în acest mediu, al şcolii speciale, satisfacţiile obţinute în profesie parcă au şi altă încărcătură: munca e mai grea, vocaţia pedagogică (sau lipsa ei) se verifică permanent, capacitatea de răbdare şi imaginaţie sînt solicitate într-un grad mai mare ş.a.m.d. Aici profesorii şi educatorii trebuie să-şi practice meseria nu numai cu har dar şi cu mare afecţiune. Un copil care intră în clasa I la noi, învaţă alfabetul cam în doi ani: dar cînd ajunge într-a VIII-a – şi, uneori, asta se întîmplă la majorat! – nu mai poate fi deosebit într-o masă de tipi obişnuiţi. Sau – ştiu eu? – poate e chiar mai reţinut, mai cuminte.

Reuşite şi limite

Credeţi că elevii dvs. conştientizează această şansă, care pentru ei este mai degrabă prima decît a doua?

Marilena Enuţă: După '90, avînd gradul I, puteam să-mi găsesc o catedră de română la o şcoală obişnuită sau la un liceu din capitală, unde să mă titularizez. Dar după ce ai lucrat atîţia ani în şcoala specială, nu te mai lasă inima să pleci: te-ai obişnuit să-i vezi pe elevi ca pe propriii tăi copii – altfel nici n-ai suporta mult timp solicitările mediului – şi nu rezişti acestui „spirit de familie", care s-a creat în clasă. De exemplu, noi avem o mulţime de sărbătoriri de-a lungul anului; nu vorbesc de zilele festive, pentru care pregătim programe. În clasa unde sînt diriginţă mi-am notat pe o foaie de la finele catalogului toate zilele de naştere şi cele onomastice ale elevilor mei. Sînt unii copii care nu ştiu cînd sînt născuţi sau care, pînă să ajungă la şcoală n-au primit niciodată vreun dar de ziua numelui, pentru că sînt foarte săraci, sau vin dintr-un mediu „sărac sufleteşte", să zic aşa. Luna trecută era ziua unui elev nou, Billi, venit la noi de la şcoala generală. Pentru ziua lui ne-am pregătit, toată clasa, eu cu o anumită grijă în plus, fiindcă bietul copil fusese foarte stresat de transferarea lui la „şcoala de nebuni". Recalcitrant, cu tulburări de comportament. De ziua lui, n-a venit la şcoală: i-a fost ruşine, cred, fiindcă ai lui trăiesc foarte strîmtoraţi. A venit a doua zi, cu o pungă de bomboane şi cu o sticlă de suc – atît a avut, atît a putut el să ofere întregii clase. Dar noi eram pregătiţi de petrecere din ajun: i-am cîntat, l-am felicitat, l-am tratat cu bunătăţi aduse de ceilalţi elevi, de mine. De ziua lui, Billi a fost personajul principal, al clasei, al şcolii, toată lumea l-a felicitat, s-a simţit „cineva" şi fericit cum nu se mai poate.

Un copil sărac, ce-şi serbează pentru prima dată în viaţă ziua de naştere şi asta tocmai la „şcoala de nebuni" ce amintire... Aveţi şi copii din familii bogate? Ei cum primesc aceste manifestări?

Unii dintre ei au alte bucurii legate de şcoala noastră. Mi-a fost elevă o fetiţă care provenea dintr-o familie înstărită. Avea tot ce poftea acasă, dar nu putea vorbi. În trei ani, împreună cu logopezii şcolii, am demutizat-o. Cînd şi-a spus prima oară numele, mi-a venit să plîng de bucurie. Vorbeşte! Dar atît! Vă daţi seama ce performanţă? Mai departe... Atîta poate ea! Dar este imens: de la ce-am pornit şi unde am ajuns după 3 ani de perseverenţă... Nu v-am terminat însă povestea cu Billi. De 15 ianuarie ne-am dus la mormîntul lui Eminescu, am pus flori, cîţiva copii au recitat fragmente din poezii, au cîntat. Erau mai multe şcoli acolo, era şi lume în trecere care se oprea să asculte. Cuiva din „public" i-a sunat cam bizar pronunţia sacadată a unor elevi; „De la ce şcoală sînteţi?". L-am luat deoparte pe curios să-l lămuresc mai pe şoptite „de la o şcoală, din sector, şcoala...". Billi a sărit cu gura: „Spuneţi, doamnă, că sîntem de la şcoala specială, că nu ne e ruşine". Tocmai el! Cei din jur ne-au aplaudat, ne-au felicitat şi nişte elevi de la alte şcoli, care-au auzit replica. Doamne Dumnezeule, cu ce pas au ieşit „ai noştri" de pe alee! Ce mîndri, ce nu-şi mai încăpeau în piele, ce se mai lăudau şi mă-ntrebau mereu: „aţi văzut, doamnă?".

După ce termină şcoala se mai păstrează relaţiile?

Bineînţeles. Ani şi ani după şcoală, ori ne întîlnim întîmplător cu ei, ori ne caută, ne telefonează sau chiar vin cîteodată şi la uşa casei noastre. De 30 de ani un fost elev îmi telefonează an de an, matematic, de ziua mea: este cu o zi înainte de a lui, şi ţine minte de cînd ne sărbătoream amîndoi în şcoală – în ajun el, a doua zi eu. O dată mi-a telefonat de la Arad, altă dată a sunat la uşă, cu cinci garoafe în mînă, bine îmbrăcat, pus la punct, ras proaspăt. E şi el acum om la casa lui, însurat, are copii, dar nu mă uită.

Ce meserie are?

Gunoier. Dar cu carte de muncă, om stabil.

Perspective amînate

Mihai Enuţă: Majoritatea dintre ei fac meserii practice, sînt şi unii care cîştigă de nu mai dovedesc. Un fost elev de-al meu e acum meşter sculptor în lemn, meseriaş suprasolicitat. I-a dat Dumnezeu talentul ăsta – dar ştiţi cum? Taie o masă de 5 m. în lung, pe jumătate, fără să tragă o linie, aşa precizie are. Altminteri, e cum e. Dar şi-a făcut un rost. Din păcate unii părinţi, intelectuali mai ales, nu înţeleg că soarta multora din aceşti copii stă în mare măsură în această „a doua şansă", ce nu le-ar trebui refuzată. „Cum să-l dau la şcoala specială? Îl fac de rîs, îl abrutizez". Dar dacă el nu poate mai mult? Cum să ajungă la diplome şi în institute de învăţămînt superior, dacă atunci cînd învaţă aritmetica eu îi „concretizez" fiecare operaţie gen: „2 lei şi cu 2 lei fac 4 lei" – abstracţiunile îl tensionează. Sigur, în cazuri foarte rare, un copil deficient mintal poate face operaţii cu multe cifre socotind în cap cu mare promptitudine şi exact; dar, dincolo de acest „joc" nu merge. Din păcate, calificarea profesională e cam în suferinţă în ultimii ani: orele de practică în şcoală s-au redus, nu mai primim materiale, scînduri, cuie, unelte cu care să înveţe tîmplăria ori maşini de cusut pentru fete. Se ignoră faptul că ei pot deveni nişte muncitori foarte conştiincioşi, fiindcă, odată ce au învăţat un lucru, îl execută corect, fără abateri, fără fusereală; pot fi buni vînzători, lucrători la bandă rulantă, suportînd mai uşor ca alţii monotonia, îşi pot face o situaţie în viaţă, să nu fie povară nimănui. Asta nu se prea înţelege la noi, astăzi: că nu ne străduim să-i aducem numai la un anumit nivel, ci să le facem o soartă mai omenoasă de viitor.

Marilena Enuţă: Dacă unii părinţi ar şti ce traumă este pentru aceşti copiii şcoala generală, le-ar scuti multă suferinţă, aducîndu-i la noi cu încredere şi din timp. De fapt, munca didactică, în general, asta-şi propune: să formeze oameni, existenţe independente, capabile să se descurce în viaţă. Ei, noi chiar putem verifica acest rezultat palpabil: în şcolile speciale încercăm să trezim, sau creăm, pe cît se poate, reflexe stabile de normalitate în destine vitrege. Îi privim în altă lumină. Şi îi determinăm şi pe alţii să-i privească în acest fel după ce le-am dat drumul în viaţă. Un fost elev de-al meu, Vasilică, a nimerit la o firmă particulară din Dristor, un magazin cu o fabrică de îngheţată alături. A dat de un om de ispravă care l-a angajat cu acte, îl plăteşte corect, i-a făcut haine, i-a găsit loc de dormit la firmă. Vasilică e omul de bază al locului şi cinstit pînă în pînzele albe. E cu ochii în patru, dar în stilul lui: o dată i-a atras atenţia chiar şi patronului că a luat ceva din raft şi n-a plătit la casă... Cum să nu te bazezi pe un asemenea om de încredere? Patronul nu l-ar da pentru nimic în lume...

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: dilema@fcr.algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Olga MACHIN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti

Anul VIII
nr. 366
18-24 februarie 2000
16 pagini 3000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Vulgaritatea

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Alice GEORGESCU, Bogdan GHIU, Claude KARNOOUH,
Victoria LUȚĂ, Valeriu NEGRU, Cristian PREDA

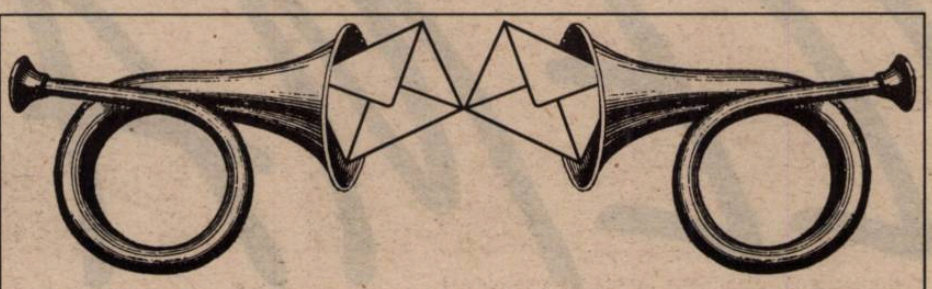

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 357: *„Subculturi“*

Despre copilul A1

Într-adevăr, asocierea indivizilor în colectivităţi extinse este o caracteristică a speciei *Homo Sapiens* între celelalte mamifere. Dar de aici şi pînă la creditarea unor „idei vagi“ de genul *cultura naţională*, *naţiune*, la origine forme cultice de celebrare a identităţii comunitare, distanţa e apreciabilă. Nu neg că descrierea comunităţilor umane în termenii ăştia, cu tot haloul lor religios, a avut o oarecare valoare explicativă în trecut, dar acum, în plină paradigmă a comunicării, ea nu se poate dovedi decît contraproductivă: e evident că alţi *curenţi* semiotici gestionează azi configurarea proiectelor identitare. (...)

Să luăm spre exemplificare cazul lui A1. Copil, se arăta complet nereceptiv la emisiunea *Tezaur folcloric*, la *Legendele istorice* ale lui D. Almaş şi la *Amintiri din copilărie*, iar la orele de limba română e deseori mustrat pentru neatenţie. În schimb, acasă, nu poate fi dezlipit din faţa desenelor animate, filmelor cu animale şi videoclipurilor. Adolescent, continuă să nu arate nici un interes orelor de literatură şi istorie, mai mult, le decretează „plictiseala însăşi“.

În concluzie, ansamblul cultural numit generic *cultura naţională* funcţionează pentru A1 ca un sistem incapabil să mai răspundă aşteptărilor sale. Cum însă între trăsăturile care compun un exemplar al speciei există n-şpe altele, egal de relevante – A1, de exemplu, (1) se dă în vînt după patine cu rotile, (2) are o orientare sexuală uşor necanonică, (3) ascultă *grunge*, (4) se uită la serialul *Star Trek* şi (5) joacă toată ziua jocuri PC de tip *3D Shooter* –, el ajunge să-şi construiască identitatea comunitară pornind de la fiecare dintre aceste particularităţi.

(1) Să te dai singur pe patine cu rotile e destul de plicticos. Din fericire, în Piaţa Teatrului există un grup de *rolleri*, toţi 1 & 1: băieţii nu glumesc, au intrat în conflict cu Primăria. După multe încercări eşuate, e acceptat şi el în grup. Acolo găseşte o parte substanţială din chestiile *hard* de care are nevoie – mişcare, viteză, distracţie – sau mituri care răspund fără rest orizontului său de aşteptare – mitul senzaţiilor tari, mitul vieţii trăite la limită –, ritualuri cu totul şi cu totul fascinante – mersul pe balustrada de la treptele din spatele Dorobanţilor, salutul într-un picior – sau simboluri explozive ca tricoul cu *Chicago Bulls*, blugii largi, genunchierele cu desenul steagului american, toate foarte greu de procurat.

(2) Cum însă A1 are nişte probleme pe care nu îndrăzneşte să le discute cu ai lui, începe să facă cercetări pe cont propriu şi, finalmente, reuşeşte să-şi facă un prieten cu cîţiva ani mai mare, care-l iniţiază într-o lume bizară, dar cu atît mai interesantă. Acolo găseşte alte mituri (al *coming-out*-ului, al Arcadiei olandeze, al heterosexualului sedus, al polimorfismului sexual originar, al homosexualilor din Guvern), alte ritualuri (cum să semnalezi altuia că eşti homosexual fără să trezeşti suspiciuni, cum să refuzi pe cineva fără să superi, cum şi unde s-o faci cînd n-ai o cameră), cîţiva eroi care au făcut *coming-out*-ul (Wilde, Gide – deşi el îi preferă pe Suede şi Marilyn Manson), nişte simboluri (costumul de marinar, curcubeul, batista roşie etc.), o tradiţie cam plicticoasă (Socrate + discipolul Platon), reviste (*Gay Times, Gay Magazine*) etc. – pe scurt, o întreagă lume.

(3) Ziua e lungă şi trebuie omorîtă într-un fel sau altul, iar lui A1 îi place grozav *rock*-ul alternativ. Împreună cu cîţiva prieteni, şi ei fani *grunge*, începe să bată rockotecile şi barurile *underground*. Descoperă, bineînţeles, o altă lume, cu miturile („Fuck the Sistem“, „Un motor dac-aş avea“) şi ritualurile ei (alcool dublu cu diazepam, plimbări *horror* prin cimitir), dar, după un timp, începe să se plictisească de discuţiile despre Sistem şi Satana – în fond, i se rupe de chestiile astea –, iar povestea cu cimitirul începe să i se pară o copilărie, motiv pentru care îşi selectează drastic prietenii şi se reîntoarce la *grunge*. Renunţă la blugii largi, îşi vinde rolele, îşi procură un pulover ca al lui Natalie Imbruglia din cunoscutul videoclip şi o nouă pereche de blugi de data asta strînşi pe coapse. Redescoperă mituri („Să fii independent“, „să ţi se rupă“), eroi tragici (toată camera lui e tapetată cu postere ale marelui Kurt), are revelaţia unei tradiţii *(punck*-ul e beton, băieţii aveau umor) şi a unor filme *(Trainspotting* şi un film nemţesc, *Lola rennt)*. Nu-l interesează că *grunge*-ul începe să iasă din modă, că MTV-ul difuzează din ce în ce mai puţin *grunge* şi din ce în ce mai mult *techno* (o prostie de muzică: cu excepţia lui Prodigy) – împreună cu prietenii lui hotărăşte că asta e bine, oricum în ultimul timp *rock*-ul alternativ devenise prea comercial. Formaţiile adevărate de *grunge* ca Radiohead sau Faith No More continuă însă să scoată albume, şi, în plus, o groază de albume mai vechi i-au scăpat; în fond, poate liniştit îmbătrîni acolo cu grupul lui de *old-boys*.

(4) De *Star Trek* începe însă să se plictisească, deşi pe Internet şi-a făcut o droaie de prieteni pe chestia asta, un fan club din Germania i-a trimis chiar nişte numere mai vechi ale revistei scoase de fanii serialului, iar soră-sa, măritată în State, i-a promis că-i face rost de o invitaţie la întîlnirea anuală a amatorilor de *Star Trek*.

(5) Dar, la naiba, mai bine i-ar trimite banii pe invitaţie ca să-i bage în calculator: nici acum nu şi-a cumpărat acceleratorul ăla de imagine şi deja au apărut o mulţime de jocuri pe care nu le poate rula altfel. E abonat la *PC Gaming*, singura revistă profesionistă de jocuri – *Game Over* sau *Level* sînt prea comerciale, în loc să-ţi prezinte jocul, băieţii îl povestesc ca pe un film – la fiecare număr e menţionat la rubrica de corespondenţă. Cînd are bani merge la un Internet Cafe, joacă *Alien-Predator* în reţea şi schimbă CD-uri ruseşti cu jocuri. Are ochiul format, recunoaşte un gamer adevărat de la distanţă: toţi sînt *fanatici* după jocuri şi declară convinşi că PC-ul le-a schimbat viaţa. Dacă ar avea banii lui M. Culkin nu ar mai ieşi din casă, nu i-ar mai trebui nici filme, nici sex, nici prieteni – un joc are de toate, în vacanţa de vară, de exemplu, a stat 20 de ore pe sec, fără să mănînce, ca să termine *Rezident Evil*; so go on.

Morala la povestea asta e că, de fapt, orice individ trăieşte într-un ambient comunicaţional constituit dintr-o inflaţie de culturi, mai mult, că una din trăsăturile speciei e acest zaping continuu printre lumi, fiecare cu specificul ei şi ireductibilă la alta; şi că – în sfîrşit – nu există o lume bazală definibilă în termeni de *cultură naţională* care să le înglobeze pe celelalte, sau, măcar, în raport cu care acestea să funcţioneze ca lumi satelite.

Dar în România highculturală adevărurile bazice, elementare, nu se cunosc, sau, dacă se cunosc totuşi, nu sînt asumate decît la nivel declarativ: unul din motivele pentru care articolele „naţionaliste“ sau „proeuropene“ din presa autohtonă *high* nu diferă în chip esenţial, întrucît sînt rulate – fix – de acelaşi program organizat de reguli binare, naţional vs. universal, izolare vs. integrare (în simfonia celorlalte *culturi naţionale* europene) etc. Atîta vreme cît discursurile vor fi animate (1) de acelaşi „fierbinte patriotism“ sau (2) de acelaşi autentic „ethos umanist“, publicistica românească are toate şansele să rămînă în interiorul aceluiaşi spaţiu de joc cu reguli (1) *paşoptiste* sau (2) *maioresciene* (ca să recurg la nişte stereotipuri culturale profund eronate) (...)

Adrian ŞCHIOPU
profesor de liceu

Polemice

Pro Patapievici

În numărul 364 al *Dilemei* publicaţi o scrisoare aparţinînd dlui Cristian Popescu în speranţa (împărtăşită şi de mine) că va stîrni „un oarecare freamăt“. Autorul însuşi era convins că va contraria declarîndu-se „de acord cu respingerea candidaturii dlui H.-R. Patapievici la un post în Colegiul de Studiere a Arhivelor Securităţii“, şi că, din această pricină, este greu-publicabil. Contrariază, însă, prin alte afirmaţii, de o falsitate manifestă. Prima: domnii Andrei Pleşu şi Mircea Dinescu ar fi fost acceptaţi pentru capacitatea lor de „iezuitism“ sănătos, de adaptare la mentalitatea oamenilor simpli. În fapt, ei au beneficiat doar de candidatura lui H.-R. Patapievici, care a focalizat asupră-şi, prin simpla prezenţă, o ură sinceră, dublată de teamă – care neputîndu-se decît greu descărca asupra anticomuniştilor Dinescu şi Pleşu, ei nu purtau după sine ghiuleaua unor texte de violenţă extremă – s-a revărsat, integral, asupra inamicului cel mai vulnerabil. *Asta* a fost. Crede poate dl Popescu că... athanorul alchimiştilor, despre care a vorbit dl Patapievici în comisii a fost cauza insuccesului acestuia, parlamentarii găsindu-i discursul „sfidător“? În acest caz, nu atribuie reprezentanţilor naţiunii o cultură mai vădită decît a fochistului Viorel de la centrala blocului. Inadecvare a aceluiaşi discurs? Dar *o* întrebare nu are decît un *singur* răspuns, cel propriu. Într-un dialog cu foschistul Viorel, nu cred că dl Patapievici, dl Popescu sau altcineva, s-ar gîndi să facă aluzii la alchimice. În *Politice* destinatarul scrisorilor este Alexandru Paleologu... Trec. Pentru a putea relata o altă stupefacţie. Succesul este, în opinia dlui Cristian Popescu, şi efectul renunţării intelectualului la... „pretenţii de superioritate“. *De aceea* a fost acceptat dl Pleşu de comisiile parlamentare: nu avea orgoliul lui Patapievici! Bun şi blînd, cordial şi jovial, e de-al nostru! Spre deosebire de glacialul Patapievici, pe care dl Popescu îl trimite – unde? – la Păltiniş, ignorînd că păltinişeanul autentic Andrei Pleşu avea cea mai proastă/ vitriolantă părere despre frecventatorii lui Noica, cei de după publicarea *Jurnalului de la Păltiniş,* nişte nechemaţi. Dar Pleşu (ca şi Dinescu) are o „aparenţă balcanică“, care lipseşte cu desăvîrşire atît lui Patapievici, cît şi „prin extensie, întregii intelectualităţi umaniste“. Interesant! Pleşu e politician, nu-l punem la socoteală, Dinescu e «Dinescu»... Însă cum îşi explică dl Popescu succesul unui „looser“ patapievician ca „veşnic persecutatul A. Păunescu“? Nu ne rămîne decît să scoatem din chestiune, adică din intelectualitatea umanistă, orice publicist sau moderator care se întîmplă să aibă o aparenţă balcanică, oricum ar fi el pe dinăuntru! Totuşi, nu numai balcanismul – mimat sau nu – prinde. Un exemplu oferă şi cititorul dvs., citîndu-i pe Octavian Paler şi Cristian Tudor Popescu la rubrica negativişti (negativismul opunîndu-se radical pînă şi balcanismului...), dar neoferind şi explicaţia de ce sus-menţionaţii, care, descoperi, „nu au personalităţi de învingător“, sînt atît de celebri. Să fie „exhibiţionismul“? Dar cărei vedete media nu i-ar putea pune în spate asemenea acuză? Şi „frivolele“, „prostesc-ameninţătoarele“ manifestări din '90 din Piaţa Universităţii (vor fi speriat oare pe cineva?) nu au fost şi ele „exhibiţionism“? Celebrările pro-monarhice! Asta într-o ţară în care „oamenii fuseseră educaţi că privilegiile nu sînt niciodată înnăscute, ci doar cîştigate!“ Într-adevăr, cîştigate, dar de către cine? Doar nu de oamenii care-şi ruinau sănătatea pe la cozi! Şi cu ce preţ? Acela de a drăcui în gînd şi vota pentru ? (Puteai să vorbeşti şi contra, unanimitatea se păstra, nu era asta o problemă.) [...]

Domnul Cristian Popescu vorbeşte despre inadecvare. I s-a părut a o descoperi la intelectualitatea umanistă, al cărei reprezentant exemplar este, cel puţin pentru dl Popescu, eseistul H.-R. Patapievici. (Pe care, cu un „dogmatism“ inexplicabil, dl A. Cioroianu îl apără... De fapt neapărîndu-l deloc, ci compromiţîndu-l, prin punerea pe picior de egalitate a unei „vedete“ Humanitas cu o vedetă Playboy – chiar dacă punctul de vedere pe care îl apără este democratic, el permiţîndu-ţi să cumperi cu egală naturaleţe fese şi cer văzut prin lentilă.) Dar de ce să vorbim despre inadecvare, şi nu despre *inadecvări*? (Temă posibilă pentru o viitoare *Dilemă.)* Spre exemplu, inadecvarea de a sili trei intelectuali de cea mai elevată calitate intelectuală de a dialoga mai mult de două ceasuri asupra unei teme, care în aceste două ceasuri şi-a dovedit cu prisosinţă răsunătoarea goliciune – specificul naţional. [...]

Oana DUMITRAŞCU
Şos. Olteniţei, nr. 4, Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Cercetarea**
- **Loialitatea**
- **Ei, românii**
- **Polemici**

O tradiţie...

„N-am scris o carte de judecător. Nici una de poliţai" – aşa răspunde Bernard-Henry Lévy la întrebarea dacă *totalitarul* Sartre nu îl condamnă pe *stendhalianul* Sartre, pe care eseistul l-ar „reabilita" în cartea lui recentă, *Le Siècle de Sartre*. Fiindcă termeni ca *a condamna* sau *a apăra* i se par lui Bernard-Henry Lévy nepotriviţi pentru o dezbatere intelectuală.

...Şi nu-i sare nimeni la beregată, să-l acuze de *apolitism*, de *pseudo-echidistanţă* (care, nu-i aşa?!, *ştim noi* ce ascunde...), de ambiguităţi *dilematice*, nu, dimpotrivă, cartea lui despre Sartre *(ah, acest lacheu pervers al Kremlinului!)* nu numai că se află în fruntea topurilor la vînzările în librărie, ceea ce oricum e un scandal care denotă, evident!, *putreziciunea morală şi intelectuală a Occidentului, mai infestat de stingism decît Dunărea de cianură*, dar şi este privită de publicaţiile cele mai diverse, de la suplimentul literar al *Figaro*-ului la cel al *Monde*-ului, de la *Le Nouvel Observateur* la *Magazine littéraire* ca un eveniment.

Ca un eveniment cultural.

La Bucureşti, domnul Bernard-Henry Lévy ar fi păţit-o. Cum, adică, să-şi permită luxul imoral de a refuza să fie „judecător" sau „poliţai"?! Se teme, oare, de judecători sau de poliţai? Are, cumva, conştiinţa încărcată? Au nu e criticul literar, exegetul, comentatorul un fel de controlor de bilete în tren?! – cum se stropşeşte un *volintir* al moralismului, neaducîndu-şi probabil aminte că tocmai aşa, *Biletul la control!*, se numea o carte de eseuri a fostului redactor-şef al *Scînteii* anilor '60, altminteri „bête noire" a *volintirului* (dar cartea lui Dumitru Popescu era realmente interesantă, iar cînd se va scrie o bună, vreau să spun *non-moralistă*, istorie a mult-puţinelor încercări de *aerisire* a comunismului românesc, nu va putea fi ocolită). Are şi *moralismul* capcanele lui, iar melodramaticului *volintir* angajat în bătălia anticomunistă după căderea comunismului i s-a reamintit de altfel acum cîţiva ani că el însuşi a scris cîndva poezii în care slăvea liric *tancurile sovietice*. Efectul a fost cel cuvenit: i-a crescut înverşunarea! A propus chiar o *lustraţie* în literatura...

Fenomenul este însă mai interesant decît personajul. Moralismul, scria Tzvetan Todorov în revista *Le Débat* (nov.-dec./1999), este „lecţia morală dată celorlalţi, din care îşi trage orgoliul dătătorul de lecţii. A fi moralist nu înseamna cîtuşi de puţin a fi moral. Individul moral îşi supune propria viaţă criteriilor binelui şi răului, care sînt dincolo de satisfacţiile sau plăcerile lui. Individul moralist supune acestor criterii viaţa celor care îl înconjoară; el îşi trage virtutea exclusiv din denunţarea viciilor acestora. Fiindcă moralistul nu-şi pierde vremea să laude binele, nici la alţii şi nici chiar la el, îi ajunge beneficiul indirect, pe care i-l aduce postura de denunţător al răului în general". *Moralistul*, mai scrie Todorov, „supraveghează meticulos greşelile celorlalţi".

Postură?! Mai degrabă *impostură!*

Şi mai face o bună remarcă Tzvetan Todorov (care îşi dezvoltă însă, apoi, observaţiile, prin aplicare la situaţia din Franţa, într-un sens adesea discutabil): „moralismul devenit forţă politică se modelează după tradiţiile culturale ale fiecărei ţări şi îmbracă, în consecinţă, forme diferite".

Că există un *moralism* românesc al momentului, nu e nici o îndoială: puţine persoane şi instituţii publice îşi refuză plăcerea de a fi, de a se crede ori de a se proclama *o instanţă* sau măcar, acolo, un *procuror*, un *poliţai*. Mai greu, de nu chiar imposibil, pare însă găsirea unui numitor comun al acestei atitudini, constînd în *supravegherea* şi *denunţarea* defectelor, abaterilor, greşelilor, ereziilor, ticăloşiilor, chiar, ale *celorlalţi*. Nu e o noutate această atitudine, *moralismul* e o constantă a vieţii publice româneşti, formele, doar, sînt deosebite de la o epocă la alta. Delirul *denunţurilor* a funcţionat, la intensităţi perfect comparabile celei de după 1989, şi în anii de neutralitate dintre începutul primului război mondial şi intrarea României în conflagraţie, şi după încheierea războiului (cînd au şi fost vehement acuzaţi de *trădare* şi chiar închişi cîţiva intelectuali şi artişti importanţi), şi în perioada dictaturilor legionar-militară şi militară, şi după 1944. Presa românească dintre septembrie 1944 şi decembrie 1947, de pildă, inclusiv cea culturală, e îmbibată de *denunţuri*, iar *listele de păcătoşi* abundă. *Jandarmeria culturală* a existat de altfel pînă în 1989, exprimîndu-se însă în mod explicit prin doar două publicaţii, *Săptămîna* şi *Luceafărul*. Efect al dispariţiei cenzurii, *denunţul* şi *rechizitoriul de factură moralistă* aveau să se generalizeze după 1989.

Două sînt constantele acestor momente de *moralism* intensificat: caracterul eminamente *politic* (se susţine, direct sau indirect, o orientare, o doctrină, o ideologie, întotdeauna cea aflată la putere sau ieşită cîştigătoare) şi caracterul eminamente *naţionalist*. Cei denunţaţi la sfîrşitul primului război mondial *au vîndut ţara germanilor*, cei denunţaţi între 1940 şi 1944 *vînd ţara iudeo-masonilor şi bolşevicilor* (=ruşilor), cei denunţaţi după august 1944 *au vîndut ţara germanilor*, cei denunţaţi pînă în 1989 *vindeau ţara agenturilor*, cei denunţaţi după 1989 *au vîndut* (sau *vînd*) *ţara străinilor de pretutindeni*, unii – Occidentului, alţii – Răsăritului.

După posibilităţi!

Mircea IORGULESCU

P.S. *Un efect neaşteptat al acestei logici: despre catastrofa ecologică de pe Tisa şi Dunăre în România s-a vorbit şi s-a scris doar din perspectiva logicii denunţului.* Întrebarea esenţială a fost una singură*: e sau nu e acuzată România?!* Catastrofa *în sine* a interesat puţin sau chiar deloc...

Clasa intelectuală merge în Paradis

Scrisoarea domnului Cristian Popescu din numărul 346 al *Dilemei* a produs ceva mai mult decît „un oarecare freamăt", după cum îşi dorea domnul Radu Cosaşu în nota redacţiei. Astfel, de pildă, rubrica domnului Adrian Cioroianu îi este dedicată. Şi lucrurile nu se opresc aici căci, iată, cu permisiunea Dumneavoastră, voi face şi eu acelaşi lucru, cu atît mai mult cu cît povestea însăşi a avut o continuare.

Totul a pornit, după cum cititorii îşi aduc poate aminte, de la „cazul Patapievici", considerat de cititorul *Dilemei* drept o ilustrare aproape caricaturală a inadecvării intelectualităţii române la realitate. Imaginii „ascetice", de *„looser* romantic" a domnului Patapievici, sortit astfel doar unor „eşecuri eroice", domnul Popescu îi contrapunea, cu această ocazie, „imaginea de învingător" a domnilor Pleşu şi Dinescu, preferaţi în cursa pentru Colegiul de Studiere a Arhivelor Securităţii. Dar iată că, între timp, aceşti doi intelectuali mai „adecvaţi" realităţilor sociale au fost contestaţi la rîndul lor, dar nu din „afară", de data aceasta, ci din „interior": colegi de *inteligentsie* semnează scrisoarea deschisă a domnului Gabriel Andreescu, acest interesant Robespierre fără portofoliu, cerîndu-i lui Pleşu să se retragă deoarece nu îndeplineşte „exigenţele" acestui post. Şi, pentru ca dosarul să fie complet, să mai adăugăm un element: în discuţiile de la G.D.S., senatorul Ticu Dumitrescu a pomenit despre „eliminarea candidaturii lui Marius Oprea, singurul calificat – după părerea Domniei Sale – în materie de deconspirare a Securităţii". Succesiunea acestor trei „cazuri" devine astfel simptomatică. Şi iată de ce:

Ceea ce pun ele în scenă nu este problema accesului la dosarele securităţii. Aceasta este o luptă mai veche, în care „clasa politică" (atît de pătată încît nu i se mai poate distinge, din această perspectivă, culoarea specifică) a bătut cu 10 ani la 0 „societatea civilă", aceasta avînd astfel toate motivele să se simtă umilită, după cum se confesează Ana Blandiana. Miza, în aceste „cazuri", pare să fie alta, de natură mai degrabă simbolică.

Să comparăm cele trei „cazuri". La un prim nivel, în toate trei avem de a face cu intelectuali. La un al doilea nivel, putem distinge trei roluri sociale exemplare: *Intelectualul* Patapievici, *Omul politic* Pleşu şi *Expertul* Oprea. „Clasa politică" nu l-ar fi vrut pe nici unul, dar, *faute de mieux*, l-a ales pe cel mai apropiat, prin statut, lumii ei. „Societatea civilă" – şi aceasta este cea care ne interesează aici – a ales Intelectualul, dar a atacat imediat, printr-o parte a ei, intelectualul atins de Politic şi nu a făcut un caz din respingerea Expertului. Doar înfrîngerea Intelectualului a afectat-o (şi încă profund), nu şi aceea a Expertului.

Care au fost, aici, parametrii Intelectualului? Practic, cei de sfînt, de superioritate în ordinea lui ***a fi*** şi nu a lui ***a face***. Corespunzător, Colegiul cu pricina era transfigurat din instituţie publică în panteon. Or, dacă este nevoie de Intelectuali pentru panteon şi de Experţi pentru instituţiile publice, nu văd utilitatea experţilor în problemele panteonului şi cu atît mai puţin a intelectualilor care se consideră experţi în orice doar în virtutea „fiinţei" lor intelectuale! „Inadecvarea" (acestei categorii a) intelectualităţii la realitate are, astfel, o cauză mult mai profundă: moartea intelectualităţii!

Vintilă MIHĂILESCU

Poker bugetar

Cererile sindicatelor profesorilor au aruncat în aer subtilele calcule bugetare proiectate de premierul Mugur Isărescu. S-a ajuns astfel la negociere nu între ministere, cum ne-am fi aşteptat, ci între partidele care stăpînesc ministerele. Sub ochii şefului lor, miniştrii s-au văzut împărţiţi în tabere partinice. Nostalgici după vremurile în care aveau şi prim-ministru şi ministru de Finanţe şi deţineau pîinea şi cuţitul, deşi nimeni nu îi contrazicea, ţărăniştii au susţinut sus şi tare că este nevoie de 4% pentru învăţămînt. Firesc era să se ia de la democraţi. La rîndul lor, aceştia au spus că Ministerul Educaţiei aparţine PNŢCD, drept urmare ţărăniştii să-şi bată capul cu problemele din domeniu aruncînd pisica moartă înapoi, de unde a aterizat pînă la urmă, odată cu oalele sparte, în capul suprasolicitatului Decebal Traian Remeş.

Încercînd să salveze aparenţele, Mugur Isărescu a executat un exerciţiu de impunere a autorităţii şi a organizat întîlnirea de mediere nu la vilele de la lac, cum era cutuma, ci chiar la Palatul Victoria. Ca nişte jucători de poker rătăciţi cu treburi prin politică, negociatorii partidelor au avut fiecare o strategie simplă: cerem cît mai mult ca să avem de unde ceda. Compromisurile la care au ajuns, atît de complicate încît nici ei nu le-au priceput prea bine, l-au făcut pe Ministrul Agriculturii să anunţe victorios că MEN va primi trei nouăzeci şi ceva la sută, adică aproape patru, adică aproximativ legal.

Concluzii serioase după bîlci

Demult nu am mai întîlnit prin presă relatări trepidante despre urmăririle şi supravegherea la care ziariştii îi supun pe liderii coaliţiei atunci cînd aceştia se adună să pună ţara la cale.

Au reintrat în forţă pe scena politică organismele de conducere colectivă care funcţionau pe vremea guvernului Ciorbea. În locul puterii reale a premierului au căpătat o oarecare putere de decizie mecanisme neprevăzute de Constituţie. Atunci au apărut bancurile despre haioasele Cococo şi Cocopo. După cum le sună şi numele, ineficienţa lor era previzibilă: din moment ce lipseşte o autoritate centrală, toate deciziile se iau prin negocieri îndelungi.

Respectivele mecanisme au dispărut pe vremea lui Radu Vasile, în mare parte datorită calităţilor de negociator ale fostului premier, astfel încît şefii partidelor îşi exercitau direct influenţa pe lîngă prim-ministru.

Numirea lui Mugur Isărescu a creat un moment de incertitudine şi a apărut dilema: partidocraţia îl va lăsa pe noul premier să decidă acolo unde altădată se negocia? Am fost de părere la un moment dat că atenţia partidelor se va concentra asupra anului electoral şi vor lăsa treburile pur administrative în grija tehnocraţilor.

Însă situaţia de criză socială a arătat, mult mai devreme decît se prevedea, limitele unei guvernări a tehnocraţilor. Prin definiţie maeştri în a asigura promptitudinea şi eficienţa deciziilor economice, aceştia întîmpină dificultăţi în a lua decizii pur politice din cauza lipsei de legitimitate şi de susţinere. Iar alocarea unor fonduri către învăţămînt prin prejudicierea altor sectoare nu poate fi decît o decizie politică, dat fiind că nu ţine seama numai de calculul rece al hîrtiei. Iar Mugur Isărescu nu numai că nu are influenţă în cadrul partidelor, dar este total străin de acestea. Modelul guvernului Văcăroiu (multă vreme tot un premier independent şi tehnocrat) nu se poate aplica pentru că centrul de putere era atunci Palatul Cotroceni, ceea ce nu este cazul acum.

Nevoia de decizii eminamente politice, dar şi presiunea exercitată de liderii partidelor care nu puteau sta nepăsători atunci cînd li se lua jucăria numai prin „pretextul" că altcineva ştie cum să o întrebuinţeze, au dus la reapariţia coco...-urilor; nu au mai devenit o structură formalizată, dată fiind ostilitatea presei şi a opiniei publice faţă de aceste întîlniri de taină.

Atunci cînd propria personalitate şi imagine nu sînt suficiente pentru a permite unui tehnocrat luarea unor decizii, care vor fi tot mai multe cu cît reforma va fi mai completă, un astfel de premier nu are altceva de făcut decît să stea şi să privească cum calculele de partid rezolvă dilemele pe care le generează calculele economice. Un teoretician al democraţiei ar spune că aşa e normal, pentru că partidele sînt pîrghii prin care se manifestă presiunile venite din societate; partidele nu ţin cont numai de calcule economice, ci şi de dorinţele oamenilor, chiar şi sau mai ales în an electoral. Dacă te afli în toane bune, la această replică se poate răspunde printr-un alt banc despre Cocopo.

Concluzia este că într-o ţară democratică, în care presiunile sociale au cîmp liber de manifestare, tehnocratul trebuie să fie dublat sau susţinut de politician. Se spulberă astfel soluţia specialiştilor la care visează mulţi analişti.

Cristian GHINEA

Statul de drept

Zbor deasupra unui stat de drept

La zece ani de la căderea regimului comunist, putem şi chiar trebuie să încercăm o evaluare a tipului de stat pe care, vrînd-nevrînd, l-am construit în ţara noastră. Nimic nu ne poate opri să nu vorbim despre ce s-a făcut şi nu trebuia să se facă, ori ce nu s-a făcut şi trebuia să se facă, în fine, despre ce s-a făcut rău şi ce s-a făcut bine în aceşti ani în sensul realizării proiectului nostru naţional – statul de drept. În plus, comparîndu-ne cu ce ştiam acum zece ani, astăzi ştim mult mai multe chiar despre proiect.

Întîi, o necesară precizare: am asumat statul de drept ca pe un proiect mişcător şi efortul care se cere pentru a împlini un proiect care îşi schimbă mereu coordonatele este, se ştie, extraordinar. Teoretic, statul de drept este o ţintă stabilă, în sensul că principiile sale sînt fixe, dincolo de orice dubiu şi, pe cale de consecinţă, nici mijloacele (proceduri judiciare, mai ales) de aplicare a acestor principii nu sînt decît în detaliu şanjabile. Statul de drept este o construcţie cu un atît de înalt grad de coerenţă, încît poate valora ca reper universal. Deci exigenţele statului de drept nu sînt dizolvabile în mlaştina mişcătoare a politicului conjunctural şi nici nu pot fi reinventate de fiecare guvern nou instalat. Cel puţin acum zece ani, aşa am crezut şi poate că nu greşeam.

Totuşi, experienţa lucrului zilnic la instaurarea statului de drept în România ne-a arătat că ţinta este văzută diferit din unghiuri politice diferite şi că mijloacele preconizate de diferiţii participanţi la efortul de instaurare a statului de drept sînt, adesea, contradictorii. Acesta a fost primul semn că nu ne va fi aşa de uşor. Poate că, de fapt, proiectul statului de drept chiar este unul stabil, fix, dar evoluţia noastră post-decembristă arată că am acţionat ca şi cum ţinta ar fi în mişcare. Am oscilat, am înaintat şi am revenit, am ocolit sau am mers pieptiş, am tatonat sau am riscat; privind acum înapoi, constatăm că urma noastră şerpuieşte ameţitor şi că, multe din trecutele viraje, nu au nici o explicaţie astăzi. Au fost zece ani plini, zece ani în care nimeni nu s-a plictisit, zece ani în care, unii dintre noi, am avut chiar trăiri intense.

Cel mai greu lucru de făcut în România a fost, şi într-o bună măsură mai este, găsirea echilibrului firesc, civilizat, democratic, dintre politică şi drept. Este o încercare grea, pe care şi cei cu tradiţii serioase, care ne sînt astăzi modele, o ratează uneori. Modelele noastre, în schimb, au mecanismele necesare recuperării după eşec şi, cel mai adesea, revin şi reaşează lucrurile în echilibrul vremelnic stricat. Noi, încă nu.

Echilibrul dintre drept şi politică se poate strica fie din cauza abuzului politicii, fie din cauza autoizolării justiţiei, fie din cauza prostiei. Toate se regăsesc din plin în România. Abuzul politicii înseamnă, mai exact, exercitarea abuzivă sau peste limitele normale a prerogativelor pe care legea însăşi le acordă decidenţilor politici. De la intervenţia directă, brutală (ca de pildă, presiunea pe care un ministru o exercită asupra unui judecător în legătură cu un dosar anume) pînă la emiterea unui act normativ în favoarea unei injustiţii (să zicem, o hotărîre de guvern care reeşalonează inexplicabil datoriile unui mare debitor către stat ori un act normativ care suspendă taxele vamale pe importul unui anumit produs, într-un anumit interval de timp, pentru că interese absolut private cer aceasta) fenomenologia implicării politicului în sfera dreptului este infinită. Politicianul crede în vocaţiile lui mesianice. El are puterea pentru că direct, democratic, poporul i-a oferit-o (în afară de el, nimeni nu mai este în această situaţie) şi el se simte chemat să înfiinţeze, să reformeze sau să distrugă instituţii; el stabileşte, de fapt, regulile jocului. Justiţia face parte din joc, atunci să se supună. Cele mai importante decizii depind de „voinţa politică“ şi se îndeplinesc sub „coordonare politică“. Deşi şi-a luat puterea de a decide tot ce e mai important, politicianul a păstrat pentru sine cea mai uşoară formă de răspundere: răspunderea politică.

(va urma)

Sever VOINESCU

SATUL GLOBAL

E-mail cu Caracudi

Internet? Moft! E-mail? Să fim serioşi! Să ne slăbească dumnealor cu asemenea fantezii tehnologice. La noi există (şi încă de multă vreme) mijloace de informare şi de comunicare mai eficiente şi mai rapide, care pe deasupra au şi avantajul că sînt mai simpatice. Cît despre impact, să nu mai vorbim...

Cine nu-şi aminteşte de unele figuri de gazetari din schiţele lui Caragiale? Unul avea „surse“ peste tot, inclusiv în Consiliul de Coroană, şi putea anunţa „în premieră“ orice ştire, altul îşi confecţiona „noutăţile“ în Cişmigiu... În societatea românească burgheză şi urbană care tocmai se năştea, informaţia de presă începea să circule precum bîrfa cu vecinele la gard („ai auzit, soro?...“). Modelul rural al vorbei răspîndite din om în om se suprapunea, nu fără o oarecare perfidie, peste mijloacele instituţionalizate de difuzare a ştirilor. Modernitatea aducea cu sine o adiere de *societate de masă* în care zvonul îşi găsea un loc bun şi profitabil. Şi nu mai sîntem atît de naivi ori de manipulabili încît să vedem în gazetarii lui Caragiale doar „satirizarea moravurilor presei burgheze“, nici să-i condamnăm pentru practicile lor deloc conforme cu noţiunea aceea pe care astăzi tot ziaristul ori politicianul român o scoate din buzunar la ocazii, *deontologia*... Pur şi simplu, ce mai încoace şi încolo, Caracudi & co. (dar putem pentru ca să spunem Caragiale, Frédéric Damé & co.) descopereau cu voluptate *piaţa ştirilor*, constatau că informaţia se vinde şi se cumpără. Putem noi să le reproşăm, de la înălţimea principiilor anglo-saxone de astăzi, că informaţia trebuie verificată din cel puţin două surse înainte de a o publica? Noi, care citim în ziare că fix pe 15 ianuarie va fi cutremur şi credem? Nu putem. Sigur, între timp lumea a evoluat, presa aşijderea, iar zvonul îşi are propria sa sociologie, cu teze de doctorat şi cu studii aplicate. Mai mult decît atît, comunismul ne-a făcut să trăim pe propria piele efectele zvonisticii, am rămas de pe urma lui şi cu popularele concepte de „zvoneri“ şi „răspîndaci“. Dar de ce am acorda atenţie, în ţara lui Caragiale (şi a lui Caracudi), doar laturii grave şi hotărît anticomuniste în tratarea zvonului? De ce n-am privi cu mai multă consideraţiune şi latura lui umană, benignă şi bucureşteană? Căci ea există şi funcţionează, mai ales în lumea elitei intelectuale. Nu mai departe decît săptămîna trecută, întîlnindu-mă cu diverse persoane din lumea presei şi a culturii, am aflat că „X va scoate o revistă“, că „şi Y proiectează o nouă publicaţie“, că „Z va fi ales decan la facultatea de... din Iaşi“, că „în *board*-ul cutărei instituţii se vor petrece mari schimbări“ ş.a.m.d. Toate acestea mi-au fost împărtăşite, evident, cu titlu confidenţial, şi nu mică fu mirarea preopinenţilor mei (oameni foarte serioşi) cînd le-am spus că veştile respective circulă prin tîrg de multişor: le mai auzisem, şi încă fără precizarea „confidenţial“, în vreo două-trei versiuni. Mai mult, eliberat de „consemnul de confidenţialitate“, îi povestesc unui amic (tipul „bine informat“, asiduu frecventator al reuniunilor cultural-mondene şi mare plătitor de adiţionale la telefon) despre una dintre „trăznăile“ pe care le auzisem. Replica vine imediat, începînd cu „ştii tu ceva, dar nu ştii bine“ şi continuînd cu frază croită după modelul bancului cu Volga facută cadou de Stalin lui Şostakovici: nu era Volgă, era bicicletă, şi nu i s-a dat, ci i s-a luat. „Da' de unde ştii toate astea?“ îndrăznesc să-l mai întreb pe amic. „Păi mi-a trimis un e-mail un fost coleg de facultate, care-acum e la bursă în Elveţia, tocmai primise un e-mail de la...“, zice amicul, şi-acum vine într-adevăr de se leagă. Noile tehnologii stimulează noi forme de oralitate, zic unii mass-mediologi faimoşi, îndeamnă la bîrfă şi tacla, la răspîndirea rapidă a ştirilor/zvonurilor de tot felul, la *chat*, la sat. Au dreptate. Circuitul telefonic între bucureşteni („ai auzit că...?“; „da' de fapt care-i chestia cu...?“) invadează lumea pe e-mail. Caracudi e răzbunat. „Hai că sîntem simpatici!“, obişnuieşte să exclame un alt amic, adăugînd imediat: „Vreau să spun, ca popor...“.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

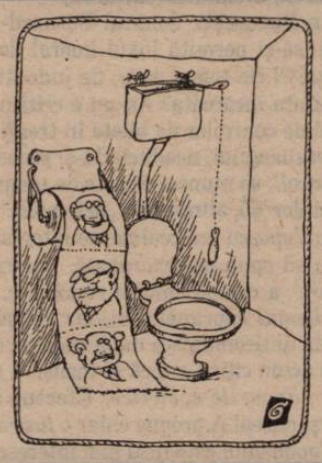

Desen de Ion BARBU

Economie

Trenul creşterii prinde viteză

Indicatorii economici n-au arătat prea bine în 1999. Producţia industrială a înregistrat, faţă de 1998, o nouă scădere. Fără să fi înregistrat plusuri calitative în vreun proces de restructurare.

Aşadar, cantitatea de muncă a fost mai mică. În schimb, din ce s-a produs, o bună parte a luat calea exportului. Deşi importurile au fost drastic restrînse, exporturile n-au scăzut. Dar nici n-au crescut. Acum, însă, în anul 2000, Guvernul mizează pe o creştere a exporturilor. S-au făcut calculele şi s-a tras concluzia: va fi posibil să avem un PIB cu plus dacă vor funcţiona bine două locomotive: investiţiile şi exporturile.

România însă nu reuşeşte, de mai mulţi ani, să exporte mai mult decît importă. Boala inerţiei este una din cauze. Industria noastră, prea puţin flexibilă, iese cu greu din tipare şi se adaptează şi mai greu la realităţile pieţei.

În toamna lui '91, cursurile s-au unificat. S-a renunţat la cursul oficial. Mulţi dintre cei care, atunci, au pierdut iluzia dolarului ieftin – şi mincinos! –, ce le dădea senzaţia că sînt rentabili, în timp ce ei risipeau resurse, nu şi-au revenit nici pînă în prezent. Din acest motiv – pentru că s-a făcut mult caz în jurul acestui subiect – societatea noastră, în general, a căpătat o sensibilitate accentuată, bolnăvicioasă chiar, faţă de căderea cursului de schimb al leului.

Deşi cursul nu era şi nu este decît oglinda: aici se vede cine pierde şi cine cîştigă. Dar numai cînd piaţa valutară e liberă. Aşa aflăm de cîtă monedă naţională este nevoie pentru a cumpăra cantităţi determinate de mărfuri sau servicii străine; ori cîtă monedă naţională poate fi obţinută în schimbul monedei străine ce reprezintă contravaloarea mărfurilor şi serviciilor vîndute în străinătate.

Dar cursul nu s-a mişcat continuu pe coordonatele adevărate. Cînd am vrut să vedem cît sîntem de competitivi, am lăsat piaţa liberă, ca să spună adevărul. Cînd însă am vrut să aflăm o minciună, am strangulat piaţa şi am obţinut un curs „frumos“. Preţul minciunii a fost însă enorm: recesiune şi sărăcie.

Timp de patru decenii, pînă în decembrie '89, am plătit acest preţ. Am continuat să-l plătim şi după '89, mai mulţi ani. Treptat, economia a ieşit totuşi din inerţia dolarului „ieftin“. Dolarii s-au scumpit. Numai că, multe întreprinderi şi-ar dori, în prezent, un dolar şi mai scump, ca să cîştige din export; altele vor un dolar mai ieftin, ca să cîştige în import. Dar important este să avem un curs adevărat, stabilit de piaţă, ca să cîştige ţara. Fiindcă numai cînd pe piaţa valutară cursul spune adevărul putem şti, cu adevărat, cine e competitiv şi cine numai mimează competitivitatea.

Cine ar trebui să vină şi să scumpească dolarul? Ori să-l ieftinească. În România funcţionează, acum, o piaţă monetară şi o piaţă valutară care merg bine. Ceea ce înseamnă că ambele pieţe sînt dinamice şi stabilesc dobînzile (pe piaţa monetară) şi cursul (pe piaţa valutară). Cei care cer, acum, un alt curs înseamnă că vor blocarea pieţei şi fixarea ratei de schimb într-un cabinet. De fapt, vor să ne întoarcem de unde am plecat.

Rata de schimb leu-dolar o stabileşte piaţa, ţinînd seama de realităţile din acest moment: cîtă valută e cerută, cîtă valută e oferită la schimb, contra lei, cum evoluează deficitul balanţei de plăţi şi rata inflaţiei, ce tendinţe au eficienţa, productivitatea, PIB-ul şi aşa mai departe. Toţi aceşti factori influenţează direct cursul valutar, determinînd atît direcţia de mers şi nivelul pînă la care urcă sau coboară, cît şi momentul în care se produce o mişcare sau alta. Dacă decizia pieţei ar fi convenabilă tuturor jucătorilor, piaţa şi-ar pierde unul dintre principalii factori de stimulare a eficienţei: concurenţa.

E timpul să fie înţeles un adevăr esenţial: nu piaţa trebuie să-şi ajusteze deciziile în raport cu diversitatea intereselor participanţilor la schimbul valutar, ci invers: cumpărătorii şi vînzătorii de valută vor fi competitivi numai în măsura în care sînt atenţi la semnalele pieţei, le interpretează corect şi dezvoltă un management performant. De altfel, participanţii la schimbul valutar au fie şansa de a se putea adapta deciziilor pieţei sau chiar de a le influenţa, fie neşansa de a pierde partida. Ar fi însă de subliniat, în acest sens, că importatorii şi exportatorii au în prea mică măsură conştiinţa faptului că ei sînt competitori pe piaţă şi că, prin acţiunile lor, pot să-i direcţioneze mişcările. Tocmai din această cauză, ori de cîte ori nu le convine cursul, cer intervenţii „de sus“, în stil vechi, în loc să caute soluţii specifice unei astfel de competiţii.

Sigur, pe piaţa valutară intervin şi băncile comerciale, care şi-au înţeles în bună măsură rolul şi încearcă să-l joace bine. Intervine şi Banca Naţională, un jucător cu misiuni speciale, principalul ei rol fiind asigurarea bunei funcţionări a pieţei valutare. Dar în acest moment, cînd trenul creşterii economice prinde viteză, aşii pieţei valutare ar trebui să fie importatorii şi exportatorii. Îndeosebi exportatorii, pentru că de ei, în primul rînd, depinde oferta de valută.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Cianuri

– sau ce vom respira la vară –

Primăvara anului 1988 curgea în limitele normalului pentru președintele Ceaușescu: o megavizită de vreo două săptămîni, în aprilie, prin Indonezia – Australia – Vietnam – Mongolia și, evident, obișnuitul *buchet de vizite de lucru* prin țară: din Harghita pînă în Teleorman, șantierele rîurilor Argeș, Dîmbovița... E drept, normalitatea avea ceva fisuri: în aceeași primăvară, *Libération* publicase un articol scris de Dan Petrescu, precum și un interviu cu Liviu Cangeopol – ambii ieșeni și cam doritori să facă „anatomia răului românesc" (titlul articolului lui Petrescu, dacă nu mă înșel). Oricum, la două reci veneau și două calde: pe la început de iunie, tot presa franceză reținea o zisă a mitropolitului transilvan Antonie Plămădeală, cum că reportajele despre politica de *sistematizare* nu sînt decît „pură propagandă a Occidentului". La Paris, Nicolae Giosan (etern-figurativul președinte al MAN) își întîlnea „omologul" francez (Chaban-Delmas, *président de l'Assemblée Nationale)*, care a fost mai curînd rezervat; noroc cu Alain Poher (președintele Senatului francez), care a mai dres busuiocul lui Giosan, ca unul care prefațase încă de la mijlocul anilor '70 cîteva dintre cele mai fantasmagorice cărți despre Ceaușescu apărute la Paris.

La mijloc de iunie '88 a picat bomba: în urma unei afaceri în esență tenebroasă încă, în portul Sulina sînt descoperite depozitate tone de deșeuri toxice. Regimul trece la represalii: printre alții, Ilie Văduva este văduvit de ministerul comerțului, iar premierul Dăscălescu primește mustrări; șapte persoane primeau condamnări între 11 și 18 ani de închisoare; în zilele crizei, pînă și minusculul ziar „Sportul" a fost nevoit să cedeze cauzei jumătatea stîngă a primei pagini.

La drept vorbind, afacerea asta a picat mănușă pentru regim, cu atît mai mult cu cît una dintre cele mai noi acuze ce se aduceau în epocă României (dincolo de drepturile omului, minorități, sistematizarea satelor etc.) era tocmai aceea de *țară poluantă*. E foarte probabil că acesta și era adevărul; în orice caz, e credibil că la începutul anilor '70 Ceaușescu în persoană (persoană a cărei idee despre mediul ambiant era resentimentară, ca a oricărui țăran învrăjbit împotriva satului) le spusese verde în față *colegilor* (deja pe jumătate *clienți): nu e loc de vociferări, pentru că cine vrea industrie trebuie să accepte și poluarea.*

Azi... Coincidența face ca începutul negocierilor noastre de aderare la UE să pice la cîteva zile după ce legenda asta de poluator feroce a României prinse iarăși aripi și bîntuie ca o fantomă Europa, prin recentul scandal al deversării de cianuri în Mureș. Nu e cazul să ne vărsăm nervii pe maghiari și nici pe sîrbi; destul că ne-am vărsat cianura. Oricît tam-tam ar face, chiar dacă jeluirea de către ei a Tisei și a Dunării ar avea și o cîtime de ipocrizie, cert este că vina, ca și cianura, ne aparține. Nu e o scuză că deversarea a fost accidentală (din cauza ploilor!), nici că firma aparent culpabilă este un ceva româno-australian. Datele problemei rămîn aceleași, ca și nefericita manieră în care s-au instituit raporturile noastre cu natura, de decenii.

Ar fi cazul să ne trezim din vis și din autohipnoza vulgatei etnopășuniste al cărei refren – *codru-i frate cu românul* – va rămîne în curînd fără acoperire tocmai prin moartea unuia din frați. Relația noastră cu mediul este în suferință, implicit în suferință sînt aerul, apa și pămîntul nostru. Cîmpia Olteniei se usucă, pădurile dispar, Delta se-mpute. Accidentul de la Baia Mare nu este decît transcrierea la scară macro a mizeriilor pe care le comitem zi de zi, *la sate și la oraşe* (că veni vorba: nu știu cîte sate a omorît comunismul, dar sigur a omorît spiritul acelei *curățenii* polisemantice din satul de altădată).

Priviți în jur: în fiecare hoit ieșit la lumină de sub zăpada topită, în fiecare morman de fosfați aruncați aiurea pe cîmp, în mîlul subțire al fiecărei băltoace pe care o ocoliți în drumul spre casă, se află chiar sămînța prafului pe care-l vom inspira la vară.

Adrian CIOROIANU

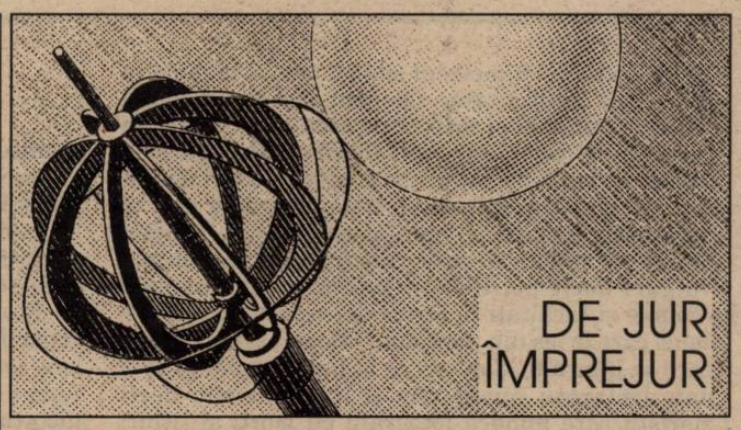

Curaj

Spre deosebire de război, pacea este întotdeauna ambiguă. Prevederile armistițiilor, convențiilor și ale tratatelor sînt suficient de generale pentru a lăsa ambelor părți speranța că pacea nu-i va lipsi de ceea ce au cucerit cu prețul sîngelui. Negociatorii speră însă că logica păcii, încrederea reciprocă dobîndită pe parcurs de foștii dușmani vor favoriza găsirea soluțiilor concrete pentru problemele mai curînd simbolice decît concrete, care au întreținut focul conflictului.

Și tratativele de la Oslo pentru pacea din Orientul Mijlociu și cele pentru Irlanda de Nord au elaborat formula generală, în așa fel încît învingătorii să cedeze fără să-și piardă demnitatea, iar învinșilor să li se poată da o bună parte din ceea ce nu au putut obține cu arma în mînă. Cea mai importantă concesie realizată de negociatorii neutri a fost așezarea la aceeași masă a reprezentanților guvernului israelian sau a partidului unionist din Irlanda pe de o parte, în timp ce de cealaltă parte erau „teroriștii": membrii organizațiilor luptei violente pentru drepturile unor minorități, ținute în afara legii, au fost legitimați prin parteneriatul la tratative, primul semnal al unei modificări radicale de mentalitate.

Dar ceea ce unii politicienii acceptă cu noduri devine în ochii adversarilor lor politici dovada trădării' intereselor naționale: în dezbaterea publică, politicianul suspicios și radical pare și mai inteligent și mai patriot decît cel ce strînge mîna fostului adversar. Asasinarea primministrului israelian, Yitzhak Rabin, a fost actul extrem al fricii de pace.

Oricît de curios ar părea, într-o primă mișcare, e mai ușor de obținut susținere populară pentru război – mai ales pentru unul aparent ușor de cîștigat – decît pentru pace. Cei care mizează pe necinstea adversarului sînt mai credibili decît cei care capitalizează speranța în transformarea lui pașnică. După solemnitatea semnării acordurilor, politicienii au de făcut față ostilităților din propria tabără, aceasta izbutind adesea să anuleze ceea ce s-a obținut. Desființarea, după două luni, a organismului de autoconducere din Irlanda de Nord, este o victorie a radicalilor din ambele tabere și o înfrîngere, poate doar temporară, a moderaților, dar și a guvernului Blair, atît de amator de spectacolul succesului.

De la bun început, David Trimble, semnatarul acordului din partea partidului Unionist din Ulster, a fost avertizat de rivalul său radical, Ian Paisley, că IRA nu va respecta cerința de depunere a armelor, că promisiunea făcută de Gerry Adams, liderul Sinn Fein, nu este decît o manevră de amînare tactică. Și, chiar dacă nu se pune la îndoială sinceritatea domnului Adams, este de presupus că mulți dintre cei în numele cărora vorbea nici nu le trece prin cap să rămînă dezarmați în fața unei majorități considerate ostilă. Pacea a fost încheiată după trei ani, cînd IRA a respectat armistițiul autoimpus, dar amintirea celor treizeci și ceva de ani cînd nimeni nu a respectat nimic, pare a fi mult mai puternică. În cele două luni cît a durat pînă acum guvernarea descentralizată, nimeni din IRA nu a predat nici o armă. Așa cum au prevăzut radicalii din tabăra adversă, David Trimble nu mai putea continua să stea în guvern alături de demnitari a căror rea credință a fost dovedită. Poate că nu e rea credință, ci pur și simplu neputință: militanții refuză soluția politică adoptată la vîrf. Specialiștii susțin că nucleul de bază al organizației catolice este alcătuit din 200 de membri susținuți de o rețea de aproximativ 1.000 de militanți. Nu e suficient pentru a continua războiul, dar e suficient pentru a strica pacea. Asumîndu-și din nou conducerea directă a regiunii, guvernul britanic speră să obțină un răgaz pentru a-i convinge pe catolici să schițeze un gest de bunăvoință și pe protestanți să creadă în sinceritatea lui.

În Orientul Mijlociu, procesul de pace este supus unei erodări similare: o organizație radicală, Hizbullah, atacă armata israeliană la granița cu Libanul, prim-ministrul israelian Barak, fragil pe plan intern din cauza scandalurilor de corupție, nu-și poate permite luxul de a fi considerat slab: ordonă bombardarea Libanului și blochează practic convorbirile cu palestinienii. Privind doar televizorul, soldați răniți și morți, bombardamente, pacea seamănă teribil de tare cu războiul. Mediatorii americani sînt neîncetat pe drum, în încercarea de a garanta continuarea procesului de pace.

Traduse în acțiuni concrete, ambiguitățile tratatelor dau uneori impresia că toată lumea e dacă nu trădată, în orice caz înșelată. Va mai dura pînă cînd opinia publică va considera o virtute arta de a face concesii și de a le respecta. Așa cum reiese și din popularitatea președintelui interimar al Rusiei, Vladimir Putin, poporul îi iubește pe cîștigători. Oricît de mare ar fi participarea la manifestațiile pentru pace, ele sînt fie o formă de a-l obliga pe dușman să se retragă fără luptă, fie expresia zgomotoasă a voinței minorității. Și dacă negociatorii pot să facă abstracție de această realitate, oamenii politici trebuie să învețe să tragă foloase de pe urma ambiguităților. În unele situații această calitate se numește curaj.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

AEIOU

A trecut ceva vreme de cînd mîndra deviză imperială – *Austria est imperare orbem universum (AEIOU)* – corespundea unei stări de fapt. Austria devine acum o preocupare globală din cauza perspectivelor deschise de participarea la guvernare a unui partid extremist. Disputele legate de componența guvernului austriac se întețesc în loc să se calmeze: Jorg Haider, ieșit cu Partidul Liberal al doilea la alegerile din 3 octombrie 1999, a devenit un personaj cu o contribuție enormă la definirea identității europene. Se examinează prezentul austriac prin prisma istoriei: se numără cîți austrieci au devenit celebri prin devotamentul lor față de Hitler (el însuși austriac, și-a schimbat cetățenia cînd și-a dat seama că va juca un rol important în politica germană), se arată că Austria nu și-a analizat niciodată serios și sincer trecutul nazist. Mulți scriitori și intelectuali austrieci, critici înverșunați ai fostei coaliții, își exprimă neliniștea cu privirea la cea creată de votul de protest. Liderii europeni își exprimă dezgustul, organismele europene încearcă să propună o conduită suficient de amenințătoare, pentru ca exemplul Austriei să rămînă singular și în același timp să nu ducă la izolare, la stimularea reflexelor de victimizare.

În editorialul revistei *Le Nouvel Observateur* (10-16 februarie, pe copertă o fotografie a lui Haider încruntat și un titlu: „Omul care face de rușine Europa"), directorul publicației, Jean Daniel, observă că Haider nu a *făcut* nimic legat de trecutul nazist și că el este supus unui proces de intenții: „De cînd ne tot reproșăm că nu i-am crezut pe oameni pe cuvînt, că n-am știut să citim *Mein Kampf* și că nu am știut să combatem răul anunțat, în așa fel ca apariția lui să devină imposibilă, procesul de intenții a devenit pentru occidentali o obligație politică și morală. De frică să nu asistăm neputincioși la «punerea în act», este denunțată intenția, pentru a stopa din vreme acțiunea. Moral și politic e corect. Dar juridic nu există nici un fel de text posibil de invocat". Fundamentul politic și moral este contestat de presa austriacă („Europa se comportă ca un tribunal medieval" – *Die Presse*, Viena), de cea britanică sau elvețiană, punînd în discuție autoritatea organismelor europene în fața unui scrutin, incontestabil liber și democratic.

Trecînd în revistă opiniile și intențiile exprimate de europeni în legătură cu Austria, revista *The Economist* (12 februarie) susține că nu există nici o bază pentru materializarea indignării: „Austria nu a încălcat nici o regulă europeană și nu a făcut nimic care să permită «Europei» să aibă păreri, de un fel sau altul. Ce este Europa? Este o uniune a unor state democratice ai cărei membri acceptă aceleași standarde ale decenței politice și ale competenței economice. Este o întreprindere cooperativă, unde, în anumite domenii, statele acceptă un grad de interferență mutuală. Europa este un concept în plină elaborare, direcțiile de evoluție, viteza și geometria ei sînt într-o permanentă dezbatere; în curînd își va schimba regulile pentru a-i putea primi pe cei care așteaptă la ușă. Scopurile ei sînt, sau ar trebui să fie, pacea și prosperitatea în regiune. E suficient. În viitorul previzibil, Europa nu are nevoie de idei mai măreție".

Otto Pfersmann, profesor de filozofia dreptului și de drept constituțional, consideră totuși că ingerința Uniunii Europene este motivată: „Guvernele europene au făcut cunoscut faptul că ele se așteaptă ca Austria oficială să respecte ceea ce acum este pe cale de a uita: diferența dintre acceptabil și inacceptabil. Nu este o imixtiune în afacerile unui stat suveran. Dimpotrivă, noul guvern austriac se amestecă în treburile partenerilor săi, forțîndu-i să aibă de a face cu oameni inacceptabili". *(Le Monde*, 12 februarie). Și Jean Daniel consideră că imixtiunea este justificată, chiar dacă alte încălcări ale drepturilor omului trezesc mai puțină indignare: „Nu sîntem condamnați să nu facem nimic, pentru că nu facem totul, să nu putem stinge un incendiu din apropierea noastră, pentru că în altă parte a lumii este unul și mai mare; să distrugem balanța pentru că adesea se folosesc două tipuri de greutăți și două măsuri. (...) Există un motiv esențial care justifică avertismentul european adresat guvernului austriac. Trebuie amintit mereu că Austria se găsește în Europa și că ea și-a delegat o parte din suveranitate către Uniunea Europeană. În așteptarea instituțiilor politice, singurele capabile să creeze un patriotism european, numai apărarea valorilor europene poate împiedica Europa să rămînă doar o identitate monetară".

De peste ocean, lucrurile se văd mai puțin dramatic. Constatînd atracția naționalistă, xenofobă, a electoratului austriac, Tony Judt scrie în *Newsweek* (14 februarie): „Austria este o țară mică, stabilă și neimportantă. Jorg Haider nu este Adolf Hitler. Ascensiunea lui este un subprodus al tranziției de la sistemul de organizare a democrației în ceva mai autentic, mai deschis și mai competitiv „. Poate. Dar este posibil ca, prin instabilitatea creată de partidul lui Haider, această țară mică să devină importantă. **(M. B.)**

Argument

Călătoria cu metroul sau cu trenul te pune în faţa multor orori. Oameni arşi sau mutilaţi expunîndu-şi membrele amputate ori rănile deschise îţi cer bani, copii flămînzi aleargă prin vagoane, femei alăptează pe treptele reci şi nespălate, nebuni zgomotoşi şi violenţi înjură sau te agresează, bolnavi cu certificate medicale agăţate de gît cer milă... E asta vulgaritate? Sînt ei mai vulgari decît politicienii îmbrăcaţi în costume scumpe şi încălţaţi în cizme de cauciuc sau în bocanci care le ies din pantaloni? Decît parlamentarii care se înjură în Cameră ca la uşa cortului şi apoi dau declaraţii nuanţîndu-şi insultele sau decît ziariştii care publică fotografii cu morţi şi titluri obscene pe prima pagină a cotidianelor? Figurile publice sînt modele pentru oamenii comuni, dar vulgaritatea elitei, deşi poate că o inspiră, o şi justifică pe cea din stradă?

În fond, ce ştim despre vulgaritate?

E un fel de a trăi: ca şi nobleţea, obligă; ca şi luxul, costă.

E omniprezentă şi nediscriminatorie, uniform repartizată geografic, social, cultural, politic, rasial sau sexual – vulgaritatea are spirit democratic. Asta deşi – marxist – poate fi un efect secundar al dictaturii proletariatului.

Darwinian – e cu siguranţă o formă de adaptare la mediu, deci rezultatul unei evoluţii.

Clintonian – nu există.

Totodată, e involuntară şi inevitabilă.

E comodă, deşi nu oricine poate fi vulgar – aşadar, paradoxală.

Nu e o boală şi nici nu ţine de lipsa de cultură, dar e vindecabilă, posibil prin educaţie.

Are căutare la popor şi aduce profit în bani sau autoturisme; preferă să fie difuzată mai ales prin presă şi prin televiziune, dar se propagă la fel de bine şi prin telefon sau Internet.

E o victorie a mahalalei asupra oraşului; e o buruiană de mult globalizată, pe care nici nu ne mai propunem să o stîrpim (**C. M.**)

Claude KARNOOUH
profesor de filozofie

Nivelări

Vulgaritate. Straniu cuvînt. În franceza veche, din secolul XV, desemna ceea ce este răspîndit, admis, verificat, pus în valoare de toţi oamenii, ceea ce este curent, banal în viaţa lor cotidiană, fără nici o conotaţie peiorativă. Acesta era şi cazul limbii. Vulgară. La început latina era vulgară, adică limba populară vorbită în ţările romanice, apoi limbile germanice şi slave. Vulgară este deci limba, clasificările enunţate de limba vorbită a poporului, opuse limbii şi clasificărilor savante. Triumful operei lui Rabelais, magistral scrisă în limba vulgară, reflexiile lui Dante, ca şi operele literare şi religioase, traducerile Bibliei, împreună cu Reforma, au adus oamenilor obişnuiţi cuvîntul divin într-un enunţ inteligibil tuturor (prinţului şi slujnicei cum zicea Luther în Conversaţiile sale de la masă), au făcut într-o şi mai mare măsură ca limba vulgară să pară divină. Astfel, sursele marii noastre poezii moderne, cele ale marilor noastre opere romaneşti, ţin de vulgar.

Potrivit aritmeticii virtuţilor de identificare, vulgaritatea înseamnă incompetenţă sufletească, lipsa unei elementare culturi a inimii. Josnicie în plan moral; grosolănie – sufleteşte; mitocănie – intelectual.

Potrivit aritmeticii virtuţilor poetice, vulgaritatea înseamnă viaţa de om izgonit din paradisuri terestre.

În fine, omul vulgar este omul brut, empiric. Probabil că în filogenia lumii vii, undeva aproape de origini, stă vulgaritatea.

Tania
(21 de ani, studentă)

La mijlocul secolului XVI, odată cu dezvoltarea societăţii de curte, cuvîntul vulgar a căpătat o valoare peiorativă. Vulgar a început să desemneze ordinarul, mai rău, ceva lipsit de elevaţie, de distincţie. De atunci, vulgar a devenit sinonim pentru inferior, grosolan, trivial. Popularul, atît prin limbă, cît şi prin moravuri (poate uneori primitive), nu însemna inferior, devine apanajul unei plebe triviale. De atunci vulgarul peiorativ, vulgaritatea a devenit apanajul claselor populare, mai tîrziu a acelei burghezii mijlocii, detestate de Flaubert şi Léon Bloy, descrise atît de bine în *Bouvard şi Pécuchet* şi în *Elogiul locului comun*.

Un fenomen asemănător pare a se petrece azi. Limbile vulgare ale naţiunilor europene se transformă rapid, sub efectul influenţei anglo-americane. De cînd limbile moarte ale antichităţii noastre greco-latine nu mai sînt decît nişte ruine marginale, vechile limbi vulgare europene au devenit limbi savante, raportate la noul limbaj internaţional, „basic anglo-american“, care, paradoxal, ameninţă şi engleza. Încet, dar inexorabil, limbile noastre devin limbile ruinate ale post-modernităţii; cu o singură rezervă: în timp ce limbile vulgare insuflau viaţă într-o latină scolastică, medievală, din ce în ce mai sclerozată, prin îmbogăţirea vocabularului, noua limbă vulgară planetară sărăceşte, reduce vocabularul, simplifică varietatea descriptivă conform modelului său de limbaj, informatic, amestec de limbaj binar şi cibernetic cu imaginile dialogale ale imaginilor de ordinator.

* * *

Printr-un revers paradoxal, mica societate internaţională care circulă cu clasa întîi a marilor companii aviatice internaţionale, „jet-set“, muncită de virusul pustiitor al colocvitei, a dezvoltat sensul cel mai peiorativ al limbii vulgare. Ea a laminat diversitatea culturilor noastre, a căror bogăţie şi slăbiciuni se completează şi se îmbogăţesc mutual. În termeni economici se numeşte „globalizarea economiei de piaţă“, în termeni sociologici se numeşte „satul global“, în termeni politici se numeşte „politica drepturilor omului“; toate acestea duc la o sărăcire a limbajului, la o coborîre a gîndirii pînă la cel mai mic numitor comun (vulgar), niciodată apropiat de elevaţie, de efortul implicat de cunoaşterea limbilor străine, de munca de traducere, pe scurt, de străduinţa care ne îngăduie să privim în faţă atît identităţile noastre, cît şi diferenţele noastre ireductibile.

* * *

E suficient să călătoreşti pentru ca să realizezi cum lumea s-a aliniat, la nivelul cel mai de jos, la această josnicie occidentală îmbrăţişată de majoritatea oamenilor cu un entuziasm dezolant. Deoarece este evident că nu moravurile societăţii de curte au cotropit în cele din urmă lumea, ci cele ale mediocrelor clase mijlocii, confundînd reproducerea privilegiilor lor mediocre cu o privire deschisă şi caldă oferită celuilalt.

© S. Ivanoschi

Vulgar este tot ceea ce nu-mi face plăcere să fac, cu menţiunea că trebuie să ţină neapărat de un anumit afect. Ca să se ridice pînă la rangul de vulgaritate, senzaţia de neplăcere trebuie să fie foarte puternică.

Vulgaritatea ţine de ceea ce lasă să se înţeleagă prin atitudine, ce exprimă ochii respectivei persoane. O vorbă verde nu este neapărat vulgară, dar poate deveni prin atitudinea adoptată în acel moment.

Desigur, diverse forme de vulgaritate pe întuneric nu reprezintă ceva rău, dar am zis că nu discutăm aşa ceva.

În rest, creşteţi şi vă înmulţiţi!

Andreea
(21 de ani, studentă)

Urechile noastre îşi ondulează intrigate timpanele: „Înjură ca un birjar!“. Obrajii ne suferă de hiperemie acută: „Vorbeşti ca la uşa cortului!“. Ochii îşi caută (brusc!) un alt punct de sprijin: învinşi de pantomimica inamicului!

Murmur dezaprobator. Ipocrizie? În orice caz, subiectivism: ne amuză vorbele verzi pe buze boeme; stridenţele incriminate ca fiind necuviincioase au un aer pitoresc, uneori...

Vulgaritatea exprimă vitalitate, temperament, instinct, dezlănţuire, expansiune, imaturitate, inconştient.

Bunul-simţ condamnă parametrii formei acestei exprimări: „Aşa ceva nu se cade!“.

Dar bunul-simţ nu ştie să empatizeze, nu se căzneşte să înţeleagă: se mulţumeşte să fie *doar* Fratele Fiului Risipitor.

Sorina
(21 de ani, studentă)

© A. Iordache

Bogdan GHIU
scriitor

Polichinelle, secretul meu!

Sîntem înconjuraţi, ce spun, asaltaţi de vulgaritate. Trăim în vulgaritate. Vulgaritatea există, o constatăm, dar ce e rău e că întotdeauna ea este prea multă. Nu percepem vulgaritatea decît ca pe un exces. Picătura în plus, în cazul vulgarităţii, nu este niciodată ultima (aşa cum se crede despre toate celelalte lucruri, care pînă la buza paharului merg bine), ci întotdeauna şi de fiecare dată prima. Vulgaritatea este cu totul, din momentul ei zero (dar aşa ceva nu există!), în plus. Trăim în vulgaritate. Şi ea este inevitabilă.

Asaltaţi fiind de vulgaritate, sîntem în pericol să ne lăsăm contaminaţi, să cedăm, fie şi doar din cînd în cînd, vulgarităţii. Să ne pierdem, cu alte cuvinte, distincţia. Distincţia, adică, atenţie, faptul de a fi distinşi şi faptul – distinct? – de a fi distincţi. Distins = distinct? Desigur. Dar şi distinct = distins? Mă rog... Vulgaritate înseamnă, prin urmare, cădere în indistincţie, în indistins. Lipsa de reţinere, de conţinere: expresie necontrolată, exprimare care exprimă totul (= prea mult), exagerare, exacerbare... Patos? Vehemenţă? Emfază. Vulgaritate!

Cînd nu se conţine/reţine pe sine, individul devine, din emiţător, mediu. Vrea să comunice, dar o face prea mult. Iese din sine. Omul devine televizor. Omul-televizor. Dar s-ar mai fi inventat ea, oare, televiziunea (cad şi eu tot în ce mi se pare că ştiu...) dacă nu ar fi existat ca funcţie internă a omului, ca individ şi ca societate? Şi ar mai fi prins ea aşa cum a prins? Ar mai fi ea excesul, „deriva“ noastră de zi cu zi, anomalia normală?

Vulgaritatea este atunci cînd nimic nu mai este păstrat ca sursă a sensului, cînd totul devine, vrea să devină sens. Vulgaritatea nu poate fi altfel decît pletorică. Prin vulgaritate, sîntem mai mulţi. Toţi, chiar.

Sîntem vulgari pentru că comunicăm. Şi comunicăm pentru că nu avem nimic *distinct* de spus. Există ceva de spus atunci cînd comunicarea, în funcţia ei preponderent fatică („Alo! Alo“), se întrerupe. Şi este bine, este semn de civilizaţie atunci cînd această întrerupere este una voită, intenţionată – dar fără exces, adică fără vulgaritate. Discreţia se cuvine să rămînă discretă.

Există, prin urmare, şi întreruperi vulgare – căci afectate – ale comunicării: secretul forţat, gol. Minciuna publică şi în chestiuni publice.

Dar noi, de obicei, ne di-vulgăm: facem să circule comunul, banalul din noi. Şi tocmai faptul ca atare al comunicării banalului îl „insolitează“, căci îl „înarmează“, îl face să fie „discret“ (în sens lingvistic). Secretul fiecăruia este secretul lui Polichinelle, secretul unei paiaţe, al unei marionete, al unei fantoşe. Sîntem vulgari: vărsăm, lăsăm să curgă pe dinafară sîngele sensului. Ne exprimăm ne-ermetic.

Într-o societate a (dezideratului instaurării) spaţiului public şi a comunicării (dorit) generalizate, vulgaritatea de structură, de fond, de principiu este inevitabilă: cine apare la televizor e vulgar. Se face public, se face cunoscut, toţi vrem să fim cunoscuţi, cît mai cunoscuţi. Omul e (de) televiziune. Dar şi scrisul e televiziune.

Or, abia pe fondul comun al publicei divulgări a vulgarităţii (produc anume aşa, etimologic-tautologic, acest enunţ) se poate produce – şi se şi produce – distincţia. Din vulgaritate te poţi, eventual, smulge, nu cazi în ea. Din vulgaritate te ridici, dar paşii tot pe solul ei ţi-i bazezi, ţi-i „întemeiezi“. Chestiunea pare a fi una de grad, dar care trebuie să se întemeieze pe decizie, pe imperativ.

Rîsul din tot sufletul apare ca vulgar. Zîmbetul nu. Plînsul cu smulgerea părului din cap şi el e vulgar. Durerea reţinută, în schimb, e distinsă.

Problema socială (nu, să zicem, ontologică: dar ce ontologie mai rămîne în afara celei cotidiene, sociale?) este tocmai aceea a luptei cu fondul comun de vulgaritate, inerent, şi, mai exact, aceea a formelor de exprimare. Dacă tot n-avem cum fi altfel decît vulgari, măcar să fim vulgari cu distincţie. Vulgaritatea e prima, e dată. Distincţia este secundă, derivată, reacţională; cîştigată, tîrzie: treapta de evoluţie, de civilizaţie. Căci vulgaritatea dată poate fi evitată, disimulată, ferită. Dar tocmai evitarea ei, lupta cu ea face comunicarea autentică. Reţinerea, comportamentul reţinut apropie constituind, corelativ, spaţiul de discuţie, de înţelegere. Vulgaritatea lăsată aşa cum e, cum vine, înghite totul: trece prin noi, ne transformă în *mass-media* fără să ştim, oameni-televizor fără obiectiv şi fără ecran.

Dar asta nu e totul. Există vulgaritatea dată, cu adevărat, arhetipal comună, pe care o recunoaştem cu uşurinţă. Împotriva căreia putem să luptăm cu arme individuale, cu arme care constituie, tocmai, individul ca şi conţinut distinct în vederea comunicării.

Problema o constituie, însă, vulgaritatea inaparentă, vulgaritatea bine îmbrăcată, vulgaritatea „civilizată“. Nu aceea a saltimbancului, ci aceea a omului politic, a omului de afaceri, cu cămaşa bleu şi cravata galbenă (de preferinţă). Vulgaritatea nesimţirii, a, cum spuneam, minciunii publice cu conţinut public.

Vulgară mi s-a părut, cel mai recent, în acest sens, scrisoarea publică adresată de prim-ministru (numele nu contează; nu numai renumele se pierde, şi numele ca atare, dreptul la distincţie prin nume propriu se poate pierde) profesorilor aflaţi în grevă – prin intermediar, pardon, „purtător de cuvînt“ (nu spuneam că vulgaritatea e de esenţă media?). Sau prestaţia televizuală a ministrului Ciumara, care (aici divulg ceea ce nu se ştie public: mă port, şi eu, vulgar) mai apoi s-a supărat pe şeful respectivei redacţii de ştiri că l-a pus în direct cu liderul sindical al greviştilor. Sînt convins, însă, că viaţa politică poate fi şi altfel decît vulgară. Nu Vacanţa Mare sau „Teleeurobingo Show“ pun marea, urgenta problemă a vulgarităţii actuale, ci comportamentul public al oamenilor publici.

© S. Ivanoschi

Alice GEORGESCU
critic de teatru

Aporiile mitocăniei

Vremea cînd, pentru a merge la teatru, doamnele îmbrăcau rochie lungă cu decolteu adînc şi capă de blană scumpă, iar domnii îşi puneau smokingul şi îşi pomădau mustaţa a trecut de mult şi, probabil, pentru totdeauna. „Din fericire“, exultă democraţii vajnici; „Din nenorocire“, oftează nostalgicii de felurite nuanţe. E interesant faptul că, pînă şi în epoca de aur a dictaturii proletariatului, anii '50-'60, îmbrăcămintea publicului „nou“ care venea în sala de teatru era mai îngrijită decît în alte ocazii; dacă memoria personală nu ne ajută, intervin cu dovezi „jurnalele de actualităţi“ care rulau pe-atunci la cinema înaintea „completării“, adică a obligatoriului film documentar (asta da, încurajare a producţiei autohtone!), şi care ne arată tinere tovarăşe gătite cu rochiţele de duminică şi tovarăşi serioşi la costum „pe puncte“, aplaudînd cu entuziasm „realizările“ tovarăşilor artişti – imagini înduioşătoare, oricît de ruşinaţi ne-am simţi de asemenea simţăminte non-, ba chiar anti-europene. Mai mult, şi în ziua de azi poţi vedea, la spectacolele normale (adică nu la premiere) nu numai matroane respectabile suportînd cu stoicism chinul pantofilor noi sau taţi de familie stînjeniţi de gulerul ţeapăn al cămăşii albe, ci şi adolescenţi gălăgioşi arborînd oarecum sfidători cravate de mătase la sacoul „bun“ şi la blugii decoloraţi, în admiraţia colegelor cosmeticate cu mai mare grijă decît la şcoală. Ce va să zică asta? Că, indiferent şi independent de moda (vestimentară, dar şi ideologică a) zilei, generaţiile succesive au păstrat, conservat în cine ştie ce neuroni rar utilizaţi, obiceiul de a se prezenta la întîlnirea cu „actul teatral“ în haine diferite de cele de toată ziua – mărturie a respectului (congenital? instinctiv?) faţă de un loc unde lucrurile se petrec altfel decît în viaţa obişnuită, unde oamenii sînt mai frumoşi şi mai inteligenţi, dragostea e mai sinceră şi bunătatea, mai rentabilă decît în existenţa cotidiană. Mărturie, totodată, a straniei persistenţe în memoria colectivă a timpurilor cînd teatrul era o „şcoală de simţire şi de moravuri“, dar şi o şcoală de limbă şi de comportament. *O, tempora!*

Ce le oferă, de fapt, această şcoală (de duminică) frecventatorilor ei mai mult sau mai puţin asidui? Nu intru acum în chestiunile de fond, grave şi principiale, privitoare la temele, subiectele şi „mesajele“ emise de scenă către sală, fiindcă ar fi o discuţie prea lungă şi care ar necesita, oricum, mai mulţi interlocutori. Mă opresc doar la aspectul – să-i zicem – formal al produsului artistic înspre a cărui receptare omul vine, cum am văzut, cu aşteptări considerabile, ilustrate (şi, cîteodată, induse) de însăşi acea vestimentaţie „specială“. Aşadar:

Ce vedem pe scenă? Multe trupuri rău formate sau deformate (mai ales de excesul ponderal, indiferent de vîrstă); fugăreli şi înghionteli, vezi Doamne, senzuale, mimări primitive şi dizgraţioase ale actului erotic (le sugerez familiarilor spectacolului teatral să numere reprezentaţiile în care *nu* există asemenea episoade); gesticulaţie abundentă şi nesupravegheată, incluzînd cîteva gingaşe clişee precum frecarea celor două arătătoare spre a ni se dezvălui că între anumite personaje „e ceva“ sau facies-ul dezgustat al protagonistului atunci cînd antagonistul îşi scoate încălţările – ambele, topos-uri datînd din epoca genialului conducător, momentul maxim de înflorire a teatrului aluziv sau, cum s-ar spune, metaforic; şi altele.

Ce auzim de pe scenă? Multe glasuri neşlefuite (neimpostate, se zice în jargonul domeniului), pe care nu le distingi sau ale căror vorbe nu le pricepi; intonaţii stradale – naturale, pasămite –, adeseori de cartier sau de regiune, în care vocalele şi consoanele capătă alt sunet decît cel învăţat de noi toţi în clasa întîi, cînd recitam alfabetul; interjecţii „simpatice“ de tipul „bă“, „măi“, „bre“ introduse în mijlocul replicilor din piese clasice (de preferinţă) sau/şi hohote behăite agrementînd pasajele socotite de interpret prea seci; şi altele.

Desigur, nu în toate spectacolele dai peste toate cele înşirate pînă aici – asta ar mai lipsi! Frecvenţa acestor... nici nu ştiu cum să le numesc... devieri comportamentale ar suna mai bine decît mitocănii... dar nu la fel de exact... în fine... frecvenţa, zic, a crescut atît de mult în ultimul timp încît se poate vorbi despre un fenomen. Pe care îl încurajează – replică uneori oamenii de teatru – însuşi publicul, cu atitudinea sa lipsită de respect, modelată de spectacolul (?!) de televiziune. Sau al televiziunii. Şi, iată, cît ai clipi, aporia e gata. Aporie? Aş! Relatez, în încheiere, o „întîmplare adevărată“: acum vreo doi ani, organizatorii Festivalului de teatru de la Costineşti au oferit publicului – un public de vacanţă, foarte turbulent şi prost-crescut la alte reprezentaţii – un recital de pantomimă cu grad ridicat de „fineţe“, idee pentru care şi-au dat cu pumnii în cap pînă în ultima clipă. Adică pînă cînd au constatat că teribilii „consumatori“ stau perfect liniştiţi şi reacţionează absolut corect. Seara s-a încheiat cu ovaţii. Nu ştim cum erau îmbrăcaţi spectatorii.

OMUL SIMPLU FAŢĂ CU VULGARITATEA

Mitocanul *underworld* şi ţoapa *downtown*

Ceea ce ne obligă la algocalmin încă, astăzi, pe noi, „ăştia mai inteligenţi decît ai lor“, e aspectul oripilant de rural al urbanităţii româneşti. Avem sentimentul unei înfrîngeri cotidiene în faţa unui ceauşism în plină vivacitate postumă. (...)

Imagini precum cele ce urmează sînt mai banale decît ne-ar plăcea şi mai naţionale decît vrem să recunoaştem: grămezile de gunoaie riscă prin cotidianul lor cartografierea; maldărul de coji de seminţe repezite de guri iscusite şi spulberate tomnatec din cînd în cînd de adieri prăfoase; mitocanul *underworld* şi ţoapa de centru; balconul coteţ şi basca devenită atelier; parcarea blocurilor ca plajă cu circuit închis; parcul ca sală de protocol pentru octogenari desfiguraţi de ghinion la jocurile de noroc; piaţa de alimente ca măcelărie *outdoor*, wc public şi motel pentru navetişti; mocirla străzilor după ce bureză un pic obligă la vestimentaţie pescărească; stadionul este astăzi, în primul rînd, balta din faţa porţii – în tribune se exersează penal culturişti frustraţi, bătăuşi cu vocaţii ratate de boxeri şi marleţi isterici; pentru ţaţe plictisite scara blocului e un club improvizat pe criterii de bîrfă, iar pentru tinerii PRO uscătorul e pat conjugal pe criterii de hormoni; bingo isterizează şomerii şi telenovelele pe gospodine; vitrinele bibliotecilor sînt mutilate dintr-o incultă vervă estetizantă de bibelouri şi macrameuri; flecăreala grandilocventă de la colţ de stradă demaschează detectivistic conspiraţii care ne depăşesc; băşcălia hohotită, mistoul ţipător, caterinca stridentă – toate ca pojar al prostiei agresive şi al hăhăielii incontinente; telefonul mobil a devenit un mobil în sine; peste tot şemecheri de doi lei aruncă opulent cu milioane şi golănaşi sărăci fură din „bogăţia“ altora.

Acesta e tabloul unei priviri grăbite prin habitatul „omului nou“ elaborat de comunism.

Lista de urîţenii e fără de capăt aşa cum şi prostia e fără de măsură, iar reminiscenţele comuniste fără de leac.

Aici stă temeiul acestei inflaţii a vulgarului.

Satul şi-a pierdut genuitatea patriarhală şi, deci, ruralitatea autentică şi a cîştigat în instinct grobian, ţîfnă şi frivolitate. Oraşul, în schimb, a cîştigat în dimensiuni dar prin hiperbola periferiei şi nu prin ubicuizarea centrului.

Aşadar nici satul n-a rămas sat, nici oraşul n-a devenit oraş.

Din împreunarea lor însă s-a născut, ridicîndu-se ca buruiana din asfalt, un hibrid care prin perpetuare ne poate amputa pasul spre viitor.

E vorba de Provincia de peste tot, de periferia supraponderală, de provincialismul care sileşte o ţară întreagă cu capitala ei cu tot.

Alex-Mihai PĂUN

Flower-power şi celularul

La 12 ani, Carla nu a trecut încă în adolescenţă. Se interesează de băieţi (a fost îndrăgostită şi i-a trecut), e atentă la modul în care arată, dar afişează – fără a şi-o studia încă – o dezinvoltură foarte copilărească, coborîtă din inocenţă. Spontaneitatea din privire îmi dă încredere în autenticitatea alegerilor, gusturilor, entuziasmului ei. Îi place să scrie poveşti. Deşi a depăşit, cu puţin, e drept, vîrsta basmelor, istoriile Carlei încep cu „A fost o dată...“.

Cînd am întrebat-o ce muzică îi place, mi-a răspuns: „André“. „Ce-i asta?“ (am aflat că îmi vorbeşte despre o trupă, nu un gen de muzică). M-a privit dezumflată (era prima nepotrivire între noi două) şi apoi s-a apucat să-mi fredoneze: „Moşule, ce tînăr eşti...“. Am încremenit de surprindere. „Cum, *ţie* îţi place aşa ceva?“ Nu-mi vine să cred nici acum că o fetiţă neastîmpărată care scrie despre castele şi regine solitare poate să se zbenguie pe asemenea ritmuri. Şi Carla a fost decepţionată de natura „îndoielnică“ a preferinţelor mele. Doar şi eu eram topită după castele şi regine, nu? Nu lipsa melodicităţii mă indignează, ci latura poetică (?!): versurile. E posibil ca o puştoaică – pînă nu demult, aştepta din „neant“ cadourile de sub brad – să-şi dorească un Moş Crăciun cu „cercel în ureche“? Într-o măsură, da. Am văzut-o pe Carla dansînd pe refrenul cu pricina: se bîţîia transpusă şi părea că nu remarcă vreo inadvertenţă. Sărbătoare religioasă *up-gradată? Povestea* însăşi a pierit.

Constat o înclinaţie spre kitsch, contrafăcut şi trivial care, de la generaţia *PRO* (denumire înşelător dinamică) se lăbărţează ca o pată de cerneală înspre grupa *mini-PRO*. Faptul că mai ales cei din urmă sînt vulnerabili e limpede. Imitaţia cu care societatea îi vrăjeşte are sclipiri de sticlă ordinară, nu de piatră preţioasă.

Mai e o salvare. La fel cum şaizeciştii au crescut cu *Beatles, flower-power* şi „evazaţi“ pentru a deveni, apoi, oameni onorabili cu costum şi cravată, să admitem că şi contemporanii noştri au dreptul (nu pot să mă abţin a-l găsi „căldicel“) să asculte, deocamdată, *Spice girls* ori *Gaz pe foc,* exaltînd celularul şi tocurile-buturugă. Cu condiţia ca, paradoxal, aşa cum taţii lor vibrează, încă, la *Simon & Garfunkel,* fiii să deteste peste zececinşpe ani „Moşule...“.

Mirona HĂRĂBOR

Urîtul fiecărei zile

Şi în provincie duminica străzile, curţile, drumurile, cimitirele, gările (acolo unde mai există!) etc. devin pustii între orele 14-17. Motivul? Toată „suflarea“ îşi caută un refugiu în faţa televizorului vezuvian pentru a urmări o emisiune vezuviană: NAŢIONAL TV BINGO LIBERTY.

Într-o aşteptare cuminte în cursul săptămînii explodăm vezuvian duminica. E tragi-comic să-i vezi pe oameni de toate soiurile, culorile, convingerile... cu cîtă îndîrjire cultivă speranţa unui cîştig real. În cele trei ore se minimalizează toate neajunsurile, regretele, eşecurile, înşelăciunile, atrocităţile, durerile, lacrimile de o săptămînă făcînd loc doar emisiunii amintite mai sus. Ce romane excelente le-ar putea scrie un scriitor de formaţie naturalist urmărind atitudinea mulţimii adunate în faţa ecranului – 15 musafiri la o gazdă cu telefon mobil, căci prin sate la ora aceea mai întotdeauna oficiile telefonice nu servesc populaţia – ...cît despre telefoane şi acestea sînt vechi, repetente. Făcînd glume, pronosticuri, luînd decizii spontane, oftează la fiecare bilet extras: of, de-aş fi eu...! Ici-colo cîte un pahar de băutură, cîte un sărut furat, o îmbucătură de prăjitură, speranţa colcăie în inimile privitorilor. Alternînd cu o cafea şi o ţigară, încă una şi încă una, se accentuează sunetele onomatopeice care nu de puţine ori se confundă cu cele ale cîştigătorilor în direct. Astfel, într-o intimitate vezuviană, învăluiţi în fumul ţigărilor, minutele trec şi trec, muşcînd lasciv din speranţa fiecăruia... Apropiindu-se finalul emisiunii ceva în sufletele celor necîştigători se prăbuşeşte într-un mod timişean, mureşean, dunărean... într-o mare evident proprie. Unii plăcut îmbibaţi de băutură, amăgindu-se, îşi spun: vine şi duminica cealaltă... poate atunci vine şi rîndul meu! Alţii, melancolici, idolatrizează pe cei care au cîştigat mult, iar cîţiva care nu joacă la BINGO pleacă mulţumiţi că au petrecut o după-amiază laolaltă cu prietenii, rudele, cu iubitele.

...Urmează o săptămînă banală, placidă, săracă şi nu de puţine ori frămîntată de grevişti, greve, declaraţii de venit, ordonanţe, telefoane trîntite, răspunsuri negative, refugii posace, virusuri gripale, calamităţi naturale, previziuni „frumoase“ şi false etc.

Cu cîtă uşurinţă mediatizăm, maimuţărindu-ne, cuvîntul „vezuvian“ care a şi pătruns în masa vocabularului limbii române şi nu peste puţină vreme se „va transfera“ în vocabularul fundamental al limbii române. În cazul în care şi manualele alternative vor trata vezuvian diverse probleme.

Urîtul fiecărei zile a urcat pînă sus de tot în vieţile noastre, ale majorităţii. „BINGO“ ne întinde mîna pentru a trece cu indiferenţă peste hăul în care alunecăm cu perseverenţă? Mă-ndoiesc!

Diana GLÜCK

Vulgaritatea, ca tangoul...

(...) El este patron, iar nevasta lui, cu 10 ani mai tînără, casnică în ciuda diplomei universitare în care minuscule arahnide şi-au făcut cuib. Un tip crescut la şcoala vieţii, pe care a absolvit-o cu „Magna cum laude“, din nefericire atins uşor de aripa hulpavă a paranoiei. Evident, neagă permanent că ceva în creierul lui este în neregulă. Temperamental, sangvin, uşor iritabil, pragul său de excitabilitate nervoasă este atît de coborît încît uneori este suficientă o privire care lui să i se pară anapoda, ca nervii săi să tresalte. Defularea se concretizează prin torente de înjurături de nereprodus, dar nu se sfieşte nici să dea cu pumnul. Nu în nevastă. În ea nu dă, dar auzul ei este de mult mutilat. Fată cu carte şi cu cap, neputînd pricepe ce se întîmplă cu soţul ei, a început, într-o zi, să citească. Ce? Simplu: Adler, Freud, Jung şi, încununarea, „Psihiatria“. Şi a înţeles. În ciuda faptului că tipul este un bun familist, că din casa şi frigiderul lui nu lipseşte absolut nimic, nu duce lipsă nici de mijloace materiale căci, pe de altă parte, omul nostru are, în anumite privinţe, o minte excepţională, de o mobilitate aparte, capabilă să analizeze rapid toate datele unei probleme, capabil să anticipeze şi să ia cea mai bună decizie. Cu o situaţie materială de invidiat, viaţa soţiei sale a devenit, în timp, un coşmar. Nu s-a obişnuit în cei 10 ani de convieţuire cu acest limbaj care-i dizlocă, de fiecare dată, timpanul. Nu mai contează cele cîteva zeci de milioane de la bancă, nici casa cu etaj, cu 6 camere, nici cele 2 kg de bijuterii, nimic, dar nimic din ceea ce are nu prezintă vreo importanţă. Tot ce-şi doreşte este un divorţ civilizat care să-i asigure, pe viitor, LINIŞTEA. Dar el nu ştie, încă, ce-şi doreştea ea.

Celălalt exemplu. Fostă dansatoare la un teatru de revistă, ieşită la pensie din motive de vîrstă, rămasă în teatru pentru diverse mici scenete. Provenită dintr-o familie modestă, crescută tot la „şcoala vieţii“, afişînd permanent o superioritate şi o siguranţă de sine înspăimîntătoare. Ea este „artista“, „balerina“, ACTRIŢA. Ea este cea care deţine adevărurile supreme, secretele absolute ale smintirii oricărui bărbat, ea este cea care a făcut ca trei regimente de infanterişti să-i pice la picioare. Nu poate trăi fără să fie admirată, adulată, iubită, permanent în centrul atenţiei, sub reflectoare. De aceea, nici nu-şi mai dă seama cînd coboară de pe scenă. Permanent joacă un rol. Îi place la nebunie să povestească oricui amănunte picante din viaţa ei sexuală, folosindu-se de un limbaj... nici nu ştiu cum să-l numesc. De cînd se trezeşte şi pînă cînd se culcă, „dînsa“ e la loc de cinste în vocabularul fetei. S-ar spune că are un fix pentru acea parte a anatomiei masculine care-i deserveşte interesele. E de la sine înţeles că toate celelalte femei sînt nişte curve, cu toate că verticalitatea ei morală nu o mai pune nimeni la îndoială. De o gelozie feroce, patologică, devine isterică atunci cînd în preajma ei apare o creatură drăguţă, fină, frumos modelată de la Dumnezeu. Nu poate trăi fără a-i face soţului trei scene de gelozie pe săptămînă, fără lacrimi sincere de victimă, fără a-şi mai adăuga zilnic pe listă cîte o rivală care rîvneşte la soţul ei, aşa cum nu poate trăi în afara limbajului şi gesturilor deocheate care toate sugerează, permanent, un singur lucru: sex şi iarăşi sex, peste sex şi cu sex. Dar vrea să pară o doamnă, o elevată, o erudită, o femeie de neegalat, nedîndu-şi seama că nu poate trece de stadiul de femelă.

Concluzia? Cred că nu există o concluzie semnificativă. Trăim într-o lume nebună în care cei care dau cu pumnul, care înjură, a căror performanţe se rezumă la numărul celor cu care au ajuns să împartă acelaşi aşternut chiar şi numai pentru 10 minute, trăim în mijlocul celor care ne tropăie prin sistemul auditiv cu un limbaj care provoacă greaţă, scîrbă, silă, îi tolerăm, ne acomodăm cu ei, îi acceptăm chiar ca prieteni, ne modelăm după chipul şi asemănarea lor, le găsim circumstanţe atenuante pentru a-i putea scuza pentru mizeria lor verbală, ne creştem copiii în preajma lor. Nu, vulgaritatea nu este o boală, nu este neapărat lipsă de cultură. Vulgaritatea este, ca şi tango-ul, un mod de a trăi, de a exista, de a fi. Este o etichetă a unui soi de autenticitate. Este, pentru mulţi, o mîndrie. Căci nu oricine poate fi vulgar.

Irina DAMIAN

© S. Ivanoschi

OMUL POLITIC FAŢĂ CU VULGARITATEA

Cristian PREDA
lector dr., Facultatea de Ştiinţe Politice şi Administrative, Universitatea Bucureşti

Un progres

Cu trei decenii în urmă, un istoric al gîndirii politice, Leo Strauss, scria că „educaţia liberală constă în eliberarea de vulgaritate". Vorbind despre vulgaritate, Strauss avea în vedere opiniile comune, părerile cetăţeanului care se mulţumeşte să citească gazetele sportive şi care nu se întreabă niciodată de ce merită să trăiască într-o democraţie şi nu într-un alt regim. Acest cetăţean e însă actorul democraţiilor contemporane. El nu trebuie dispreţuit, ci înţeles. Iată de ce educaţia liberală presupune, înainte de orice, un efort al inteligenţei. Ea ne obligă, de fapt, să comparăm idealul democratic cu realitatea democraţiei.

Această comparaţie nu e uşoară. Ea nu e uşoară, în primul rînd, pentru că idealul democratic a fost formulat de către filosofi, iar filosofii au încercat – fiecare în parte – să spună ceva nou despre subiectul în cauză, contrazicîndu-i pe toţi ceilalţi şi îndepărtîndu-se de simţul comun. Comparaţia nu e uşoară, pe de altă parte, pentru că realitatea democraţiei este foarte bogată: la urma urmei, gesturile şi credinţele tuturor cetăţenilor obişnuiţi ar trebui să fie luate în seamă. Pe scurt: educaţia liberală (înţeleasă ca eliberare de vulgaritate) cere atît cercetarea discursurilor filosofice despre democraţie, cît şi compararea acestor discursuri cu realitatea.

Politicienii nu pot face asemenea cercetări. Chiar dacă ei ar avea o instrucţie serioasă şi solidă, angajarea în acţiune nu le îngăduie să compare idealul democratic şi realitatea democraţiei. Pur şi simplu nu au timp pentru aşa ceva. Ei au, tocmai de aceea, nevoie de expertize competente. În acest scop, presa nu îi poate ajuta prea mult, pentru că ea înregistrează şi zămisleşte opiniile sociale, fără să le analizeze. Educaţia liberală poate fi doar opera specialiştilor în teorie socială şi ştiinţă politică. Ceea ce înseamnă că eliberarea de vulgaritate se produce în afara scenei politice.

Confruntarea politică nu are cum să scape de vulgaritate. Există, în schimb, posibilitatea ca această vulgaritate să fie, în cursul anilor, ascunsă ochilor publicului larg, prin utilizarea unor tehnici de comunicare şi a unui anumit stil al intervenţiei politice.

A progresat oare România din 1990 încoace în această privinţă? O scurtă trimitere la acel an ne poate ajuta să dăm un răspuns. Îmi amintesc foarte bine un discurs electoral pronunţat în timpul primei campanii libere pentru Parlament. Era tîrziu după miezul nopţii cînd un domn între două vîrste a apărut pe micile ecrane, cu o... pisică pe umăr. În cele cîteva minute în care a vorbit, candidatul a spus în esenţă următoarele: sînt convins că voi fi ales, în primul rînd pentru că iubesc animalele, iar dovada vie a acestui sentiment e faptul că am venit însoţit de pisică în acest moment-cheie din viaţa mea; în al doilea rînd, sînt convins că voi fi ales pentru că eu sînt medic ginecolog, iar femeile pe care le-am ajutat să avorteze în timpul odiosului regim mă vor răsplăti acum votîndu-mă! Mai poate fi întîlnită o asemenea naivitate azi? Deşi există suficient de mulţi politiceni la fel de naivi ca şi nefericitul candidat din 1990, ei sînt tot mai mult ascunşi ochilor publicului. În această categorie intră, de fapt, toţi acei deputaţi lipsiţi de identitate sau, în genere, acei politiceni care şi-ar rata cariera după prima intervenţie publică. Ei nu vor dispărea niciodată. Dar nici nu mai pot face cu adevărat carieră. Au reuşit, în schimb, să facă o carieră cei care au descoperit resorturile opiniei populare şi au conceput strategii persuasive mult mai adecvate realităţii. Profesioniştii şi-au spus cuvîntul: ei dirijează, de fapt, jocul politic, căci ei stabilesc mizele şi alocă resursele simbolice ale confruntării politice.

Această eliberare de naivitate e însă şi o îndepărtare de vulgaritate? Dacă judecăm faptele şi gesturile cotidiene relatate pe larg în gazete, răspunsul pare a fi negativ. Dacă ne gîndim însă la proiecte politice cu o bătaie mai lungă – aşa cum sînt apropierea semnificativă a României de Uniunea Europeană sau adoptarea Constituţiei şi a cîtorva legi fundamentale (legate de proprietate sau de deconspirarea Securităţii, pentru a da numai două exemple) – e sigur că răspunsul va fi diferit. Liberalizarea României e opera politicienilor săi. În acest sens, ei sînt, în ciuda lamentaţiilor populare, nu doar mai puţin naivi, ci şi mai puţin vulgari decît în urmă cu zece ani.

© L. Muntean

Valeriu NEGRU
jurnalist

Alergie şi alte boli

Presa a avut, în ultimele săptămîni, cîteva subiecte ardente: strategia de dezvoltare a ţării, intrarea extremei drepte în guvernul austriac, evoluţiile din Cecenia şi alte cîteva. Lîngă toate astea, alături de Mugur Isărescu, Jorg Haider, Vladimir Putin, şi-a găsit loc, în cotidianele centrale, şi senatorul de Oradea, Nistor Bădiceanu, cu faimoasa dumisale conferinţă de presă. Ziarele au reprodus obscenităţile de langaj ale senatorului, cu multă pudoare, punînd punctişoare de substituţie acolo unde se cuvenea. Domnul Bădiceanu a rămas dîrz în tranşeele mojiciei, nu a cerut scuze nimănui, iar explicaţia dată ulterior a fost o nouă rafală de grosolănii la adresa gazetarilor prea curioşi. „Ce qu'on conçoit bien s'énonce clairement" zice Boileau, rezumînd relaţia dintre gîndul bine limpezit şi expresia adecvată. În toată istoria asta, mi s-a părut mult mai vulgară şi mai deranjantă nepăsarea senatorului faţă de banii contribuabililor, decît vorba spusă pe şleau, fără perdea. De altfel, cine urmăreşte dezbaterile parlamentare iese de multe ori cu timpanul infectat, dar nu asta e problema. Vulgaritatea, primejdioasă şi gravă mi se pare vulgaritatea *gîndirii* multor politicieni, ambalată uneori într-o limbă şcolită, îngrijită, ba chiar elegantă. În ceea ce mă priveşte, fac o alergie severă la trivialitatea politică şi, din păcate, în ultimul deceniu, m-am umplut de bube foarte rău şi foarte des.

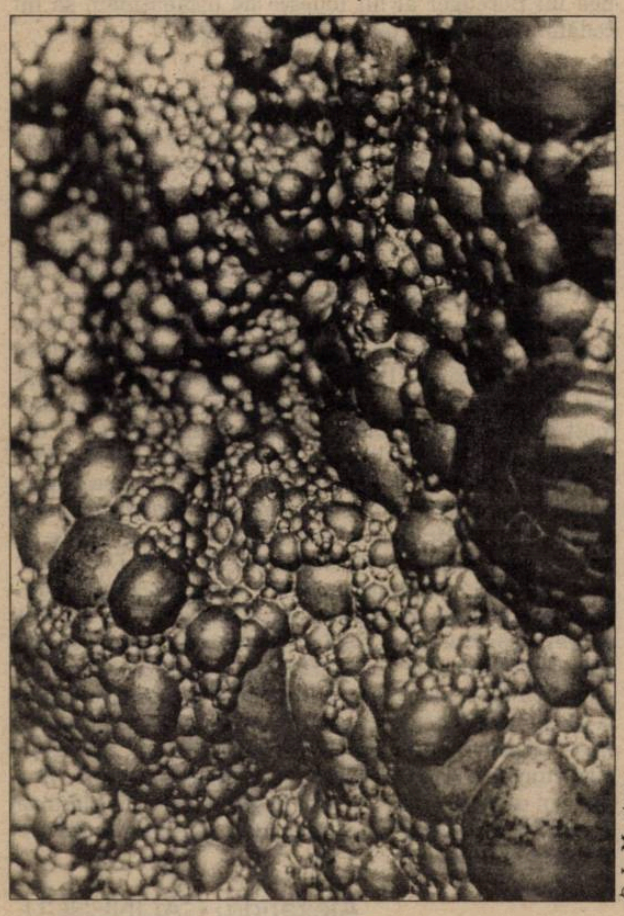
© L. Muntean

Acum şase-şapte ani, cîţiva colegi de partid l-au certat cu asprime pe domnul Raţiu (repet: pe DOMNUL Raţiu) pentru că acceptase invitaţia de a participa la aniversarea lui Ion Iliescu, preşedintele de atunci al ţării. În ideea pomeniţilor colegi, raporturile cu adversarii politici se plasau, probabil, în vecinătatea relaţiilor dintre bandele periferice rivale ale căror contacte nu puteau fi decît păruiala, ciomăgeala şi spargerea de capete. Acelaşi spirit de cartier mărginaş l-am constatat mai tîrziu, cînd am văzut alaiul pedeserist care îl conducea pe deputatul Gabriel Bivolaru, chemat de organele de anchetă să răspundă cîtorva întrebări de natură economică, destul de ambarasante pentru el. Am recunoscut atunci frăţia protectoare, solidaritatea acoperitoare a matrapazlîcurilor, practicată *cu* onoare, *ca* onoare, în suburbie. Peste cîtăva vreme, debarcarea lui Radu Vasile mi-a produs din nou băşici pe piele. Totuşi, trebuie să recunosc că a fost o frumuseţe de lucrătură. Urzeala bine întinsă, bătătura strînsă şi deasă. Ieşind din sfera metaforei, aş zice că au fost puse în operă un tertip ingenios şi o stratagemă vicleană, încheiată cu o lovitură perfidă, dar sigură.

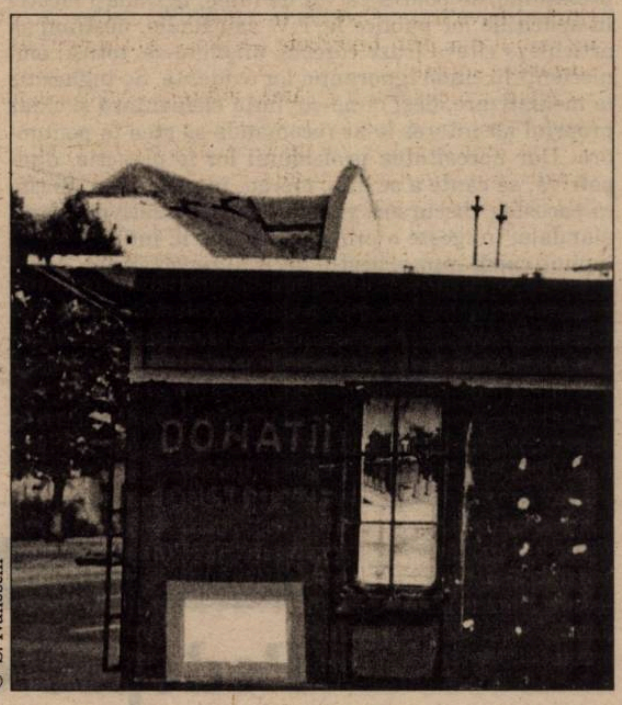

© S. Ivanoschi

Vulgaritatea în mediile, în mişcările şi în mutările clasei politice devine tot mai nestăpînită şi mai agresivă. Bîrfa nocivă, colcăiala de sforării, fitilurile necinstite, atacurile murdare, dezlănţuirile naţionalist-şovine, relaţiile de clan, nepotismul, favoritismele de toate soiurile, nesocotirea legii, arivismul pătimaş, afacerismul îndîrjit şi cît se poate de opac, toate întregesc imaginea unei lumi periferice chinuită de o ambiţie mordantă de a migra spre „centru", dar neevoluată, nepregătită încă şi parcă inconştientă că are nevoie de o altă ştiinţă de a exista.

Periferia a fost şi va fi inventatoare de morală, conduită şi stil. Cînd literatura a descoperit universul mahalalei, cu legile, cu moravurile şi dramele ei speciale, a apărut un nou steag şi o nouă deviză: „L'abominable est beau". Un asemenea principiu poate fertiliza cîteva şcoli literare, lucru care s-a şi întîmplat, dar nu are aceeaşi fericită eficienţă transferat sau exportat în alte teritorii. În politică, ceea ce este abominabil rămîne abominabil. Nu poate fi nici frumos nici bun.

Z. ORNEA

Nu e cale de scăpare

Vulgaritatea n-a lipsit niciodată din viaţă. Dar parcă niciodată n-a fost mai densă şi mai sfidător lăbărţată ca acuma. Perioada de tranziţie (dar cînd n-a fost, în timpurile moderne, societatea românească în tranziţie?) pare a se acomoda bine cu vulgaritatea. O aflăm peste tot instalată cu josnicia şi grosolănia caracteristică. Nu lipseşte, fireşte, nici din lumea afacerilor (să spun a afaceriştilor?), unde parcă domină şi stăpîneşte. Îmbogăţiţi pe căi necinstite, repede, în cîţiva ani, datorită unor „tunuri“ bine ţintite, în ciuda maşinilor scumpe în care se lăfăiesc ţipător, se comportă trufaş, grosolan, dispreţuindu-i, de la dimensiunea bine „garnisită“ a conturilor în bancă, pe toţi ceilalţi. Sînt lesne depistabili drept expresii ale vulgarităţii concentrate, de la limbajul colorat şi agramat pînă la comportament, totdeauna agresiv şi deşănţat. Alături de aceştia, descoperim, rapid, vulgaritatea la tineri, la cei organizaţi în bande sau numai grupări de cartier. Fiecare dintre acestea vor să domine totul în jur, dînd grosolane dispoziţii celor mai mici dintre ei, agresează fetele şi femeile, îi jignesc, grosolan, pe cei bătrîni şi nu se dau în lături de la a fura sub ameninţarea şişului. Iar limbajul lor, împestriţat cu cuvinte englezeşti din lumea interlopă, e înmărmuritor prin interjecţii şi apelative josnice. Mi s-a povestit de un grup de astfel de tineri, chiar în blocul de pe Bd. N. Titulescu unde locuiesc, care se adunaseră în holul de la intrare şi distrugea, prin opintiri cu picioarele, cutiile poştale de corespondenţă ale locatarilor, cei care nu reuşeau de la prima izbire, fiind înjuraţi şi luaţi „la mişto“. Şi cum Gara de Nord e relativ aproape, acestor bande de cartier li se alătură infractorii profesionişti, creînd o atmosferă stranie de grosolănie organizată, care domină şi stăpîneşte totul. E inutil să spun că orice tentativă de a-i potoli prin cuvînt e imediat josnic şi trivial sancţionată prin injurii dacă nu chiar prin mijloace contondente. Şi, în cartierul meu, e încă, se pare, o oază de pace şi bună cuviinţă, în raport cu altele mai rău famate. Iar poliţia, chiar cînd ia act de astfel de comportări ce viciază morala publică, se face a nu auzi pur şi simplu pentru că n-are mijloace utile pentru a interveni. Ce să spun despre înfăţişarea comportamentală a oamenilor politici? Şi ei, în imensa majoritate, de extracţie recentă ca profesiune, se poartă ca vai de lume, agramaţi efectiv în apariţiile lor publice la T.V. sau Radio, neştiind să articuleze cîteva fraze corecte, afişîndu-se, totuşi, omniscienţi în ciuda ignoranţei lor evidente. Se înghesuie la mediatizare, deşi buna-cuviinţă elementară şi chiar propriul lor interes le-ar recomanda să stea în penumbră. Dar necesitatea profesiunii lor le prescrie, dimpotrivă, să caute a se afla, mereu, în prim plan. Şi ţin, ca pacostea, discursuri vulgare, în care relativul, folosit alandala, lungeşte o propoziţie parcă la infinit, căreia îi pune capăt numai gestul decis al reporterului. Altfel ar continua, fără putinţa previzibilă a opririi. Şi se îmbracă ţipător, ca mitocanii, în culori care mereu nu se potrivesc. Ce să spun de un om politic ştiut care, în două rînduri, a afişat trivial şi ofensator, costumul popular bucovinean, cu bundiţă îmblănită şi chimir, în ciuda burţii dizgraţioasă lăsate să se reverse. Şi nu i-a fost de ajuns o dată această costumaţie. A apelat la ea încă o dată, adăugîndu-şi personaje asemenea, la fel costumaţi, de astă dată cu prilejul unei ceremonii desfăşurate la Preşedenţia Republicii. Toţi au ajuns la concluzia nefastă că e posibilă reanimarea unui trist, trivial procedeu ceauşist, cînd „ţărănimea“ era convocată prin astfel de „trupe“ de împăiată, scandaloasă reprezentare. Se poate ceva mai grosolan, mai ţipător trivial, mai sfruntat? Dar, iată, s-au găsit oameni politici care nu s-au dat în lături de la astfel de vulgare manifestări! Totul se adună şi se armonizează pentru a întreţine pe podium şi în prim plan vulgaritatea în forma ei cea mai nudă şi agresiv deşănţată.

Dar, la adăpostul democraţiei, asistăm scandalizaţi la spectacolul, de o vulgaritate agresivă, al reanimării defunctei mişcări legionare interbelice. După modelul ştiut, această recrudescentă mişcare politică antidemocratică, totalitară, xenofob antisemită şi asasină, e organizată în cuiburi (avizaţii ştiu că sînt peste 120 de cuiburi), are două publicaţii, două edituri care reeditează lucrările corifeilor legionarismului interbelic şi alte cărţi recent elaborate, organizează marşuri şi tabere de vară. De curînd, anul trecut, au organizat sfidătoare adunări comemorative, la Bucureşti şi Iaşi, în care au aniversat centenarul naşterii lui Corneliu Zelea Codreanu şi 61 de ani (cifră, vezi bine, perfect rotundă) de la comemorarea asasinării aceluiaşi C. Z. Codreanu, dublate de simpozioane. Şi, culmea vulgarităţii, acest tip de legionar *redivivus* cosmetizează trivial adevărata fizionomie a mişcării legionare interbelice, bestială şi deşănţat agresivă pînă la practica ştiută a asasinatului politic, prezentînd-o acum, ca legalistă, cumva democratică şi chiar neantisemită. Unde, în altă parte a lumii civilizate occidentale, e posibilă o astfel de josnică înfrumuseţare? Şi, unde, în vreo ţară a democraţiei occidentale, e posibilă reanimarea, în această formă, a unei mişcări politice fasciste odată acţionînd nedisimulată? Am citit recent, în ziarul *Le Monde* din 15 ianuarie , un articol intitulat *Un fascism renăscut în România,* pe marginea unei alte manifestări legionare aniversare desfăşurate la Iaşi (72 de ani de la întemeierea sinistrei mişcări interbelice) unde se sublinia că dacă în Germania s-ar organiza o adunare aniversară a N.S.D.A.P. ar izbucni un scandal de mari proporţii, adoptîndu-se şi drastice măsuri pedepsitoare. La noi, în această baltă ordinară a tuturor posibilităţilor, astfel de manifestări sînt tolerate, dacă nu chiar protejate. În ciuda faptului că această recrudescenţă a legionarismului de tristă amintire interbelică e periculoasă în toate, mai ales că, prin ASCOR şi Liga Studenţilor, face prozeliţi printre studenţi, constatîndu-se pătrunderea ei şi în licee, unde recoltează aderenţi pentru cuiburile lor mereu în creştere. Mimarea vulgară a democratismului, la adăpostul căreia a renăscut pînă şi legionarismul, e o ultimă ipostază de manifestare a trivializării acestui concept şi forme de organizare politică.

Vulgaritatea, adică josnicia, se lăfăie din plin şi în presa cotidiană, unde – nu peste tot, din fericire – pentru captarea cititorilor, găsim, şi pe întîia pagină, mereu asasinate, violuri, tîlhării, cu prezentare în fotografie, a autorilor respectivi, iar articole insistente le dezvăluie publicului pentru luare aminte. Această

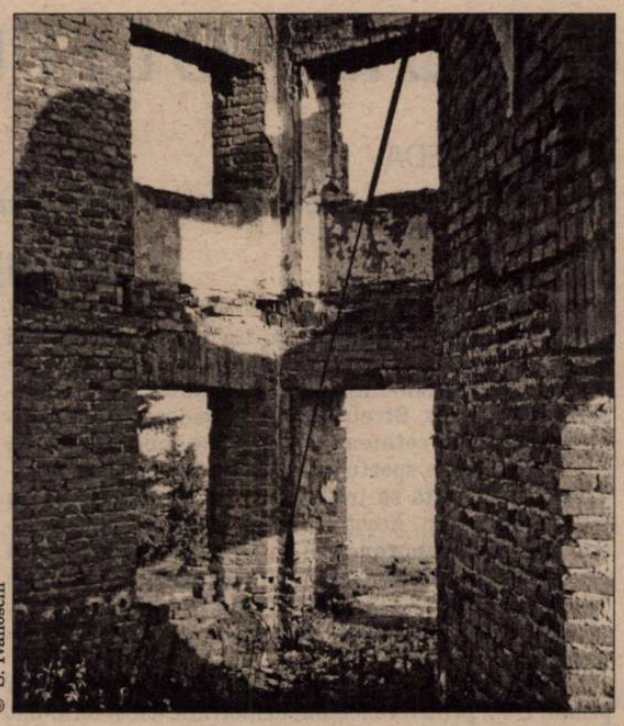

© S. Ivanoschi

pegră socială adusă în prim plan de o presă, din păcate, venal participativă contribuie eminent la propagarea vulgarităţii care macină, adînc, viaţa publică. Josnice sînt şi procedeele, întîlnite într-o anume presă, care calomniază, fără probe şi în pofida lor, personaje şi personalităţi. Şi totul durează o zi-două, pentru ca, apoi, chiar în numărul proxim al ziarului, să le vie altora rîndul la calomniere. Şi totul numai pentru sporirea, prin orice căi, a tirajului, mereu zădărînd opinia publică prin scandaluri. Pe vremuri, în interbelic, Pamfil Şeicaru, un gazetar odios practicînd astfel de procedee, şi-a înălţat un superb edificiu pentru ziarul său *Curentul*. Gazetarii cu umor au lansat, atunci, formula potrivită despre această impunătoare clădire: „Şantajul şi etajul“. Vor fi fost folosite mai multe şantaje pentru fiecare etaj. Dar, oricum, era sigur că prin astfel de procedee şi-a înălţat Şeicaru clădirea majestuoasă a ziarului său. Şi azi vedem că un ziar de ţinută precum actualul *Curentul,* dă zilnic eşantioane din opiniile de altădată ale acestui gazetar venal şi vulgar fără socoteală. Şi cu televiziunea, indiferent dacă privată sau publică, nu stăm deloc mai bine. Vulgaritatea cea mai agresivă şi-a găsit, aici, loc privilegiat de manifestare. În noaptea Revelionului 1999, pe orice post te opreai, dădeai peste aceeaşi trivialitate şi grosolănie a vulgarităţii atotcotropitoare. Se aude, acum, că CNA vrea să dicteze sancţiuni pentru aceasta. Dar poate sancţiona toate televiziunile, inclusiv cea publică, unde se programează, pe deasupra şi cea mai stupid vulgară emisiune („Surprize, Surprize“)?

Sîntem condamnaţi la vulgaritate (nu vulgarizare) şi, oricît ne-am zbate e probabil că ne asediază strîns de peste tot. Scăparea nu e decît în lectura operei marilor scriitori sau vizionara postului de pe programul 11 „Muzik“, unde muzica bună ne răsfaţă. Dar cum scoatem un ochi la suprafaţă, trivialitatea cea mai josnică ne cotropeşte pînă la sufocare. Nu e chip de salvare. Asemenea lui Bérenger al lui Ionesco ne încăpăţînăm să nu cedăm. Dar cît e cu putinţă de rezistat?

Interstiţii

Pedepse exemplare

În recent încheiata Cupă a Africii la fotbal, echipa Coastei de Fildeş a cunoscut momente dificile, pe teren dar mai ales în afara stadionului. Eliminată (la golaveraj) încă din serii, echipa a fost sancţionată sever de conducătorul statului, generalul Guei: jucătorii şi antrenorii au fost duşi în capitală (Yamoussoukro) şi consemnaţi într-o cazarmă, unde li s-au predat cursuri de educaţie civică. Opinia publică, dacă e să credem mess-media din Coasta de Fildeş, a aprobat masiv hotărîrea guvernului. Generalul Guei le-a adus totodată la cunoştinţă jucătorilor că, dacă mai repetă o astfel de ispravă, vor face serviciul militar complet (optsprezece luni). Povestea a inspirat comentarii ironice, precum acela al lui Bernard Pivot (mare amator de fotbal) care n-a scăpat prilejul – în rubrica lui din *Le Journal du Dimanche* – să observe că generalul a dat, totuşi, dovadă de mărinimie: în definitiv, putea să-i condamne pe fotbalişti la închisoare, putea să-i împuşte ori să-i dea la crocodili. Cazarma nu a reprezentat, în fond, decît un fel de purgatoriu, un spaţiu al purificării şi al eliberării de complexe.

Ceva mă face să cred că jucătorii formaţiei reprezentative din Coasta de Fildeş au suportat cu înţeleaptă resemnare punitiunea decisă de şeful statului. I-am văzut, de altfel, în nişte imagini televizate: abătuţi, uşor nervoşi dar în nici un caz distruşi sufleteşte. Există, într-adevăr, pedepse mult mai aspre, cu menţiunea că nu trebuie să ne gîndim numaidecît la închisori şi la plutoane de execuţie. Voi cita mai întîi, în acest sens, o mărturie inatacabilă. După cum se ştie, celebra Marguerite Duras s-a ilustrat, către finele vieţii (stimulată, probabil, şi de imensul succes al romanului *Amantul)* şi printr-o serie de excentricităţi mondeno-mediatice: a intervenit, cu articole ce dovedeau o totală neînţelegere a faptelor, în complicate afaceri judiciare, a intervievat „staruri“ ale momentului etc. Printre victimele romancierei (re)convertite la jurnalism s-a numărat încă şi mai celebrul Michel Platini, persoană, în paranteză fie spus, agreabilă şi, cu siguranţă, de o inteligenţă peste medie (nu mă refer doar la media fotbalistică). Iată ce a declarat, după moartea scriitoarei, faimosul fotbalist: *„O oră cu Marguerite Duras a fost pentru mine mai grea decît orice meci al carierei mele. Uneori, punea întrebări pe care abia reuşeam să le înţeleg. N-am fost niciodată intervievat de cineva atît de ignorant în materie de fotbal“.*

Dar păţania lui Platini (care, cel puţin, se putea consola cu gîndul că, dacă el nu pricepea întrebările, nici Marguerite Duras nu pricepea răspunsurile), păţania lui Platini, aşadar, e floare la ureche faţă de ce li s-a întîmplat jucătorilor de la clubul de fotbal Wimbledon. În urmă cu cîţiva ani, preşedinte al clubului era (mai este, poate, şi astăzi) un om de afaceri libanez, simpatic însă cu idei năstruşnice. El a introdus în contracte un paragraf în care se stipula că, în cazul unei înfrîngeri cu mai mult de două goluri diferenţă, patru jucători vor fi desemnaţi, prin tragere la sorţi, să asiste la un spectacol de operă: *„Vă daţi seama,* a declarat inventivul preşedinte unui ziarist, *să-i obligi să stea timp de ore întregi la o operă de Wagner! ... Păi, după chestia asta, vor mînca jăratec pe teren, numai la gîndul că, dacă pierd, îi duc la Operă!...“*

Punînd în balanţă cazarma şi Wagner, băieţii din Coasta de Fildeş se pot considera norocoşi. Pe de altă parte, experimentul de la Wimbledon arată cît de puţină atenţie acordăm virtuţilor pedagogice ale culturii. Perspectiva că s-ar putea alege cu o condamnare la Dostoievki („cinci ani de *Fraţii Karamazov*) sau la Joyce („zece ani de *Ulise*“) ar putea face din potenţiali infractori sau criminali nişte cetăţeni respectabili. Dar chiar şi o condamnare la trei pagini de Balzac riscă să fie astăzi o măsură disuasivă mai redutabilă decît o usturătoare amendă.

Alexandru CĂLINESCU

Mihaela ANGHELESCU IRIMIA

BILA NEAGRĂ

Remanenţa anatomiei ca operaţiune critică sute de ani după ieşirea ei la rampă în plină Renaştere poate fi asociată cu postmoderna înclinaţie de a vedea în trupul uman înscrisurile istoriei. Atîta vreme cît cel mai inalienabil dat al nostru, chiar corpul în care locuim şi prin care luăm cunoştinţă de lume, poartă imprimate literele unui vocabular cultural determinat de un inconfundabil *hic et nunc*, se cuvine să studiem cu respect şi răspundere semnele prin care se legitimează. În 1957 o fundamentală lucrare de critică arhetipală demonstra – în mod evident – reversul: anatomia recuperează, dincolo de contingent, reperele universale ale condiţiei umane, identificînd în mundaneitatea sa grefele unui cod peren. *Anatomia criticii* prefaţa astfel cealaltă impresionantă *anatomizare a literaturii* semnată de Northrop Frye, *Marele cod – Biblia şi literatura* (1981).

Anatomiile şi literatura

Să ne reamintim, în treacăt, de John Davies, înspăimîntatul zugrav al ciumei ca zdruncinare a echilibrului umoral al omenirii. În 1603, anul urcării pe tron al lui James I, Davies ducea la tiparniţă un *Microcosmos*. Succesorului Elisabetei I îi plăcea să se adreseze în scris supuşilor în calitate de pedagog şi vraci, drept pentru care aşternuse pe hîrtie un *Basilikon Doron*, darul regal menit, în primul rînd, propriului fiu, dar, metonimic, fiilor şi fiicelor Britaniei, deasupra cărora trona „preceptorul" sau „învăţătorul" tuturor. În 1604, acelaşi James tuna şi fulgera împotriva tutunului, în pitoreasca *Acuză în contra tabacului*. Primit în Londra înveşmîntată imperial, precum Roma paradigmatică, în sunete de trompete, cu alaiul regal avansînd printre statui găzduite de nişe improvizate şi aclamat drept un al doilea Cezar, un Augustus al briţilor, un Alexandru cel Mare modern, James se prezenta, la încheierea primului an al domniei în ipostază de „medic al naţiei"[1]. Se angajase să vegheze la sănătatea cugetului credincioşilor săi, ca bun urmaş al lui Crist. Se impunea să dovedească egal interes faţă de sănătatea trupului comunitar. Îl deranja la necreştina iarbă adusă din Lumea Nouă efectul nociv asupra creierului. În lăcaşul organic al minţii riga dibuia teatrul luptei binelui cu răul. Precum supusul său Davies, James extrapola microcosmosul, ridicîndu-l la rangul naţiei. Tutunul devenea, astfel, o plagă colectivă. Iar Davies, poet şi caligraf, imagina, în 1612, portretul omului fericit în *Sacrificul muzei*, apoi se dedica operei demne de îndatorirea sa pedagogică de caligraf, *Anatomia scrisului frumos* (1633), după ce înfierase *nebunia* în *Flagelul prostiei*.

În sumă, opera lui John Davies, astăzi nume cu rezonanţă minimă chiar şi pentru istoricul literar, circumscrie aria de interes a lui Robert Burton, reflectînd, totodată, preocupările vii la nivelul vîrfului piramidei oficiale. Distingem, ca numitor comun, *igienica* dorinţă de a fi de folos comunităţii. Proclamaţi de bună-voie în slujba binelui colectiv, literatul, omul public – prelat sau artizan – şi monarhul se angajează să salvgardeze echilibrul unui corp simbolic, înscriindu-l cu literele frumoase ale armoniei – *caligrafiindu-l*. Burton nu face excepţie. Afundat în lecturi medicale, filosofice, literare şi politice, el continuă tradiţia bunului *curator* al speţei, angajîndu-se în obligaţia „pedagogică" de a educa oamenii. Este, şi el, doctor şi doct, instructor şi instruit, maestru şi discipol. Se închină reverenţios în faţa înaintaţilor şi recomandă călduros buna comportare ca reţetă a sănătăţii publice. Este însă, înainte de toate, anatomist şi anatemist. Căci, incizînd trupul lumii, Burton nu se sfieşte să arunce oprobriul asupra neglijenţei în tratarea unor boli grave. Iar melancolia, adică excesul de bilă neagră, deschide, *tout court*, lista.

Bila neagră la titani, tirani şi asasini, la şarlatani, şnapani şi „asini"

Ceea ce noi am fi tentaţi să numim racinianul conflict dintre inimă şi minte era, în Anglia lui Burton, o temă predilectă în manualele de psihologie. Umorile atît de uşor pornite a deborda, antrenînd catastrofe personale sau/şi de grup, constituiau un obişnuit subiect al *satirelor*. În tragediile angajînd titani, tirani şi sîngeroşi asasini analiza *melancoliei* împărţea teritoriul groazei cu *pasiunile violente*. În esenţă, tragediile nu difereau de comicele *saturări* ale *dezechilibrului umoral* responsabil de malversaţiunile înscenate de dibaci şarlatani, şnapani sau capsomani, văzuţi de alţii drept intratabili „asini". O poftă rabelaisiană de tot ce este necuprins aţîţă motorul dramatic elisabetan-iacobit. Combustia i-o asigură o oximoronică logică a excesului, deopotrivă definitorie pentru *satura* romană şi *hybris*-ul aristotelic. În registrul jos ori în cel înalt, încălcarea graniţei înseamnă *boală*. Trupul îşi va cere dreptul la *sănătate*.

Este recurentă în epocă imaginea uneia sau alteia dintre umori ca *monstru* ce chinuieşte corpul în care s-a revărsat fraudulos, cum cu mare succes revine moda *bestiarului* uman. Întrucît scena se pretează cel mai bine la etalarea spectaculosului oripilant şi a rizibilului total, sînt cultivate, cu instrumentele sensibile la exces, tipurile extra-ordinare. Conformă cu rigurosul tabel al corespondenţelor, onomastica personajelor trimite, nedezminţit, la diagnosticul fixat de dramaturg din momentul distribuirii rolurilor. Se perpetuează, cu alte cuvinte, conceptul de autor-medic al tipurilor umane. Exemplele clasice ni le oferă maestrul teoretician al jocului umorilor şi marele rival al lui Shakespeare, Ben Jonson. Jonson rescrie medievalul *Everyman* în registrul comic, categorisindu-şi galeria de caractere după reţetarul clasic antic. Efectul: personaje-tip, nume transparente, situaţii-clişeu. Mistuit de lăcomia înavuţirii peste măsură, Volpone este invadat de colerica fiere galbenă la atingerea fiecărui galben, dar întinde cu flegmatică detaşare curse victimelor sale. E un vulpoi. Îl parazitează Mosca, profitorul sanguin, şi îl pîndeşte Voltore, ticălos coleric. Nu mai puţin tranşant este un nume ca Sir Politick Would-Be, în care dereglarea umorală duce la soluţii cu totul trăsnite de evaluare a circumstanţelor cele mai prozaice. În identitatea sa – condensată, comic, într-o facil descifrabilă etichetă onomastică – citim reflectat haosul lumii terestre, al unui *polis* încă neordonat, mai curînd mimînd decît deţinînd puterea de a coerentiza entropia comunitară.

Similar procedează autorul tragic, numai că toarnă în tiparul grav mişcările aberante ale unei umanităţi scăpate de sub control. Dacă în comedie *capriciul* este în final îndreptat prin curarea bolii excesului, aici *nebunia* puterii, *furia* iubirii ori *nechibzuinţa* cugetării pot face din *bolnavii* în cauză *irecuperabili* pe viaţă ori în eternitate. Nu mai este vorba de saltul sprinţarului ied (*capro*) – un *capriccio*. Precum în clasica *trag oidia*, care refăcea un ritual totemic, sacrificiul *ţapului ispăşitor* este preţul îndreptării lucrurilor în lume. *Monomania* are, ca atare, preţ scump, fie că nota de plată i se prezintă prinţului Danemarcei, ducesei de Amalfi ori genovezului nobil Antonio. Shakespeare, Webster şi Marston sînt autorii unor dezastruoase *saturări* ale trupului lumii cu morbul necumpătării. O mendeleeviană categorisire le alocă spaţii fixe în tabloul chimiei umane, perfect paralel cu cel al cosmosului mare. De aceea se plînge Hamlet că s-a născut spre a reaşeza în balamale porţile dislocate ale timpului. Hamlet – *melancolicul* prin definiţie, bolnavul de indecizie, de suferinţă surdă, de inerţie, bolnavul copleşit de apăsătoarea bilă neagră.

Burton – anatomistul şi anatemistul bilei negre

Cărturar de formaţie erudit renascentistă, Robert Burton întregeşte cu farmec şi prestanţă portretul *individului de excepţie* care introduce, în modernitatea timpurie, un nou gen de *icoană*. Ca „redirecţionare a energiilor umane"[2], Renaşterea înseamnă nu numai redeşteptarea valorilor Antichităţii, ci şi „descoperirea Lumii Omului"[3], cu realismul a-moral fotografiat genial de Machiavelli şi cu exacerbarea voinţei şi a dorinţei de a domina care anticipează gîndirea nietzscheană. Excesiva afirmare a *eului*, obiect al *caricaturii* şi al *portretului grav*, echivalează cu reaşezări axiologice din perspectiva fundaţionalistă a tradiţiei filosofice. Cum se regăsesc toate acestea în *Anatomia Melancoliei?* Dar, mai întîi, ce fel de scriere este *Anatomia* burtoniană? Şi de ce este ea o anatomie a *Melancoliei*, nu a *melancoliei?* Unde se plasează temeiul personificării celei mai personale dintre umori? Pentru că, predispunînd la telurică inerţie, bila neagră ridică obstacole în calea migrării către stări mai „imateriale". De unde şi invitaţia la *anatomie*.

Tratat de medicină, o *satura* în tradiţie clasică, o ilustrare a tradiţionalei *Weltanschauung* întemeiate pe principiul plenitudinii, un inventar de tipuri umane, un reţetar erudit, un exerciţiu de dialectică intelectuală sau încă un eşantion de excentricitate englezească? Toate încercările de definiţie de mai sus par să se potrivească singularei scrieri burtoniene. Din voluminosul op desprindem, în cele din urmă, un încă mai extins tabel al corespondenţelor decît cel îndeobşte cunoscut: celor patru paradigme clasice – a elementelor, calităţilor, umorilor şi temperamentelor – li se adaugă o a cincea – paradigma vîrstelor, fiecare cu cîte patru componente. Corespondenţele astfel stabilite ne propun lectura cosmosului uman în următoarele înşiruiri: foc – cald şi uscat – fierea galbenă – coleric – copilărie, aer – cald şi umed – sînge – sanguin – tinereţe, apă – rece şi umed – flegmă – flegmatic – maturitate, pămînt – rece şi uscat – fierea neagă – melancolie – bătrîneţe. Observăm că în taxinomia lui Burton melancolia este boala bătrîneţii, anticamera încăpătorului palat thanatic.

Infirmitate a trupului şi a sufletului, melancolia solicită tratament de la ştiinţa medicală numită şi *physic* şi de la cea spirituală numită *divinty*. Burton continuă, aşadar, habitudinea combinării atributelor medicului trupesc şi sufletesc, ipostază în care se impune statura lui Marsilio Ficino. Precum magicianul Prospero, oxonianul învăţat priveşte dintre tomurile camerei de studiu comedia umană care se joacă dincolo de fereastra sa. Melancolia, *malus Genius* al naţiei engleze, susţine el, face ravagii printre învăţaţi, deşi, la drept vorbind, nu le scuteşte nici pe Muze. Şi atunci, ipostaziindu-se drept Democrit Junior, Robert Burton purcede, aidoma venerabilului model emulat, la *anatomizarea melancoliei*. Democrit fusese descris de Hipocrat şi Diogene Laertius drept un bătrînel obosit şi cam *melancolic*, din pricina singurătăţii în care se retrăsese de bună-voie. Ca dispoziţie a senectuţii, vedem, melancolia este, în acelaşi timp, o boală şi un cîştig al timpului. Hipocrat dăduse, într-o bună zi, de Democrit în grădina acestuia. Aşezat la umbră, filosoful ţinea în poală un tom despre *melancolie şi nebunie*, înconjurat fiind de cadavrele a nenumărate animale „proaspăt tăiate şi anatomizate" – admite Burton în *Prefaţa satirică* a lucrării –, în căutarea sălaşului acelei *atra bilis* care-i năpăstuieşte mai ales pe oameni.

Anatomia presupune, deci, mai mult decît simpla disecţie. Lucrarea se adresează tuturor stărilor sociale, dar, dată fiind minuţioasa clasificare pe care o impune, operaţia anunţată se va efectua cu precădere asupra unor tipuri umane ca actorul, îndrăgostitul, iubita – toate favorabile amestecului de dulce şi amar al melancoliei căci adevărata înţelepciune vine din a percepe inevitabila însoţire a plăcerii cu durerea, a creşterii cu descreşterea, a vieţii cu moartea. Rece, uscată, densă, amară şi, mai ales, neagră, umoarea melancoliei ţine în hăţuri sîngele şi fierea galbenă şi stînjeneşte buna dispoziţie. O întreţin o seamă de mîncăruri, cum ar fi carnea de vită, de porc, de cal şi de iepure, peştele, dovleceii, castraveţii, pepenii şi varza! Poeţii, istoricii şi filosofii în schimb, pot contracta boala din pricina foamei! Retragerea în singurătatea vieţii rurale ar fi o altă cauză. La categoriile natural predispuse atrabilos, se impune cu atît mai mult un tratament compus din rugăciuni, regim alimentar echilibrat, schimbarea aerului, exerciţiu fizic şi mental, companie plăcută. Deosebit de nocive sînt formele de *melancolie religioasă*, de pildă puritanismul şi romano-catolicismul! Cum pernicioase sînt gelozia, postul sau celibatul!

Protestant convins, Burton anatomizează melancolia, anatemizînd inactivitatea. O va face, un secol şi ceva după el, şi Hogarth, în alegoriile sale burgheze, pedepsind Trîndăveala prin spînzurare şi promovînd Hărnicia la demnitatea de Lord Primar al Londrei, în aclamaţiile prostimii. Cu vocaţia protestantă a binelui pentru omul comun, Burton îşi ilustrează tomul cu un grăitor frontispiciu : personificate, la rîndul lor, Gelozia şi Singurătatea, alături de Îndrăgostit, Ipohondru, Superstiţios şi Nebun, figurează în casete, împreună cu felurite ierburi tămăduitoare, drept cadru al titlului preţios elaborat. Sub acesta, Democrit Junior ne priveşte cu seninătatea învăţatului care a desprins din cărţi leacul ideal. Deasupra, Democrit Senior ne aruncă un zîmbet înţelegător. Încredinţat că totul este foc curgător, Heraclit din Efes era un melancolic cosmic şi trecea drept filosoful care plînge. Abderitul însă, notează Juvenal, rîdea de prostia omenească, pe care se tot străduia s-o vindece. Posteritatea literară a lui Burton confirmă simbolica receptare a înţelepciunii lui Democrit în histrionicul Albion. Burtosul Samuel Johnson, depozitar cotidian al unui *ultrasaturat* meniu de bunătăţi gastronomice şi delicatesuri spirituale, bine asezonate cu *spirits*, nu concepea să încheie ziua fără a fi citit măcar o filă din *Anatomia Melancoliei*. Sterne preia din incredibilul amalgam sugestii, material şi teorii, una mai trăsnită decît alta, cînd se aşterne să compună copiosul său roman *Tristram Shandy*, undeva la ţară, pentru că a găsit cheia convivialităţii – rîsul în hohote. Amărît şi suferind, jovialul Sterne îi pasează ministrului de stat William Pitt secretul rezistenţei la duritătile vieţii: zîmbiţi sau, şi mai cu folos, rîdeţi cît vă ţin baierele în fiecare zi şi vă veţi fi asigurat *sănătatea trupului şi a minţii*, a dumneavoastră *personal* şi a *naţiei*! În sfîrşit, Charles Lamb construieşte un adevărat cult al lui Burton, în *Fragmente curioase*, o extinsă pastişă a stilului burtonian. Tot atîtea *bile albe* date *bilei negre*.

---

1. De această reprezentare simbolică a monarhului se ocupă Jonathan Goldberg în cuprinzătorul studiu *James I and the Politics of Literature: Jonson, Shakespeare, Donne, and Their Contemporaries*, Stanford University Press, 1989, p. 27.

2. L.C. Knights, 'Bèn Jonson, Dramatist', în Boris Ford (ed.), *The Pelican Guide to English Literature: The Age of Shakespeare*, Penguin Books Ltd, Harmondsworth, 1979, p. 309.

3. *Idem*.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Glosar de tranziţie

Protecţie socială

Tranziţia nu s-a mulţumit să consacre conceptul de protecţie socială, ci l-a şi instituţionalizat. Ea a introdus în structura executivului un departament a cărui denumire i-ar fi stîrnit invidia pînă şi lui Orwell: Ministerul Protecţiei Sociale. Ministerul Agriculturii se ocupă de agricultură, Ministerul Finanţelor de finanţe, Ministerul Sănătăţii de sănătate – ori mai curînd de boli – cu ce se ocupă însă ministerul sus amintit? Presupunerea cea mai la îndemînă ar fi: cu grija faţă de semeni.

Formula nu este cu totul inedită, asemenea preocupări s-au mai manifestat în trecutul recent al României, luînd chiar şi unele forme instituţionale. Aşa de pildă, sub efemerul stat naţional-legionar a fiinţat o instituţie numită „Ajutorul Legionar". Cercetările întreprinse după dizolvarea lui sugereau că „Ajutorul Legionar" i-ar fi ajutat îndeosebi pe cei care îl gestionaseră. Mai tîrziu, soţia mareşalului-dictator, doamna Maria Antonescu, mînată de acceeaşi grijă faţă de semeni, a creat o organizaţie cunoscută sub denumirea de „Patronaj". Nimic asemănănător în anii dictaturii staliniste, mai ales în ultima ei variantă, cînd toţi locuitorii României fiind concomitent producători, proprietari şi beneficiari, nimeni nu mai avea de ce să fie protejat, cu toţii aflîndu-ne sub aceeaşi protecţie.

Prin urmare şi înaintea tranziţiei România a avut, într-un fel sau altul, protecţie socială, ceea ce nu a avut a fost un Minister al Protecţiei Sociale. Ca şi tranziţia însăşi, acest minister are o problemă de identitate. De ce ar avea un caracter preponderent social şi nu statal, activitatea unui departament al guvernului? Păţiţi cum sîntem, evanescenţa graniţei dintre stat şi societate este de natură să ne pună pe gînduri. De altfel, distincţia nu este numai semantică, ci şi practică, de protecţia celor în nevoie neîngrijindu-se numai ministerul, ci şi o serie de organizaţii ale societăţii civile din ţară şi din străinătate. Oricît de numeroşi ar fi protectorii, ei nu pot nici să-i protejeze pe toţi cei care ar avea nevoie şi nici să echilibreze nivelul protecţiei acordate cu nivelul nevoilor resimţite.

Protecţia socială se realizează îndeosebi sub formă bănească. Pentru a obţine sumele respective asociaţiile private apelează la resurse proprii ori la diferiţi sponsori, pe cînd ministerul se finanţează dintr-o sursă unică: bugetul de stat, turtit sub povara unui deficit insurmontabil. Orice generozitate de stat este echivocă – nu însă şi generozitatea unui stat sărac lipit pămîntului. Protecţia nu poate fi mai puţin famelică decît protectorul. Cu un astfel de protector şi o astfel de protecţie, protejatul rămîne pradă unei penurii din ce în ce mai necruţătoare.

În aceste circumstanţe, pentru – vai! – tot mai mulţi dintre concetăţenii noştri, fatidicul prag al sărăciei rămîne un ideal cu neputinţă de atins. Pe măsură ce sporeşte nevoia de protecţie, tranziţia îşi restrînge mijloacele de a proteja. Oferind celor pe care îi năpăstuieşte o protecţie simbolică, tranziţia riscă să devină ea însăşi simbolică.

Pavel CÂMPEANU

Bazar

Cumpătu

La Cumpătu am descoperit lumea. Societatea, Diversitatea, Iniţierile, Noţiunea de vacanţă. Prima dată am ajuns la Cumpătu (casă de creaţie lîngă Sinaia) în 1974, la 6 ani. Am descoperit mîncarea pe bonuri, 25 de lei prînzul şi 21 seara. Coada la prăjituri. Plimbările, în grup, de la o vilă la alta. Ritualul de vacanţă şi statutul de turist disciplinat, dar într-un loc privilegiat. În copilărie ritualul a fost completat şi de o fărîmă de mitologie: ursul Nounourse, de la Cota 1400, ne trimitea bileţele şi desene (nouă copiilor). Mai tîrziu, în aproape-adolescenţă, am descoperit grupul. Exista, mai întîi, gaşca de fete speriate care se adunau prin cotloane părăsite să spună poveşti de groază. Apoi, jocul aparent de-a „faţea" ascunselea, cînd te furişai cu cineva într-un desiş şi-ţi făceai confidenţe, uitînd cine s-a mai pus. Treptat, gaşca nu a mai fost doar de fete. Au apărut băieţii, aducători de planuri şi competiţii. Conta acum cine te urca dealul, cavalereşte, de mînă. Cine se oferea să te conducă pînă la vilă sau te alegea drept partener la mimă. Căci se jucau mimă, cărţi, zaruri, Monopoly, jocuri literare, precum Calul lui Ciuciupencu; un joc de memorie, în finalul căruia ieşea un cîrnat de cuvinte, şi care părea să-şi aibă rostul mai ales cînd te dădeai în leagăn. Şi mai tîrziu, escapade la pod sau la focul din pădure cu „iubiri" de 2 zile. La care se adaugă alt soi de iniţieri, mai grave într-ale „vieţii şi suferinţei": plecări fără părinţi din Bucureşti, doar cu prietene, sau fără nimeni; căderi spectaculoase, muşcături de cîini, ba chiar şi accidente (de săniuş etc).

Toate acestea puteau fi trăite pe fondul unei securităţi materiale constante şi de care nu trebuia să te preocupi. Mîncarea era decentă, în cameră era cald şi aveai apă caldă, puteai să te joci liniştit de-a experienţele. Celelalte nu te atingeau, nu te priveau. Friptura era friptură, bezeaua era bezea. Ba puteai chiar bea cîte un pepsi. După '89, toate privilegiile Casei de Creaţie n-au mai contat într-atît. Au apărut alte tentaţii, alte oferte, şi însăşi nevoia de oază a devenit desuetă; preferai să fii în inima lucrurilor. Vremea iniţierilor trecuse, căci, erai, acum, om la casa ta.

Cumpătu a fost detronat şi dat uitării, ba chiar catalogat ca loc al frivolităţii. După un timp, şi după diverse faze, m-am reîntors acolo din altfel de motive de liniştе materială: e ieftin, şi condiţiile sînt tot aceleaşi, în limita decenţei. Altfel, tristeţe mare: din oază a experienţelor personale fără conştiinţă a socialului, a devenit un loc al schimbărilor sociale. Firesc, proprietarii şi-au recuperat aproape toate vilele în care stăteau prietenii de altădată, în care jucam cărţi sau „faţea". Vilele sînt renovate, arată bine, cresc în înălţime. De la un sezon la altul se mai duce cîte-un mit: restaurantul *Vînătorul*, pe vremuri al „protipendadei", unde, în ultimul timp, cînta Gigi Japonezu' (lăutarul), se pare că nu mai există. S-au dus şi leagănele, cu Calul lui Ciuciupencu, în locul lor e un gard verde – cineva şi-a revendicat terenul. Fostele vile ale C.C.-ului (cu nume de flori, în timp ce la creaţie aveau pur şi simplu numere) se pare că au fost luate de Protocolul de stat. A mai răsărit un falnic hotel al Băncii Naţionale. În rest, la Cantină, sîntem aproape singurii clienţi: chelneriţele te servesc zorite, dornice să pleci acasă, tocmai în Comarnic, dar nu oricum – pe jos pînă în Sinaia, că s-a desfiinţat cursa, şi cu autostopul pînă în Comarnic, de unde sînt...

Mă opresc aici pentru că, e evident, am alunecat pe panta nostalgică fără de întoarcere. Starea actuală a staţiunii e, de fapt, una tranzitorie. În scurt timp, probabil, vor înflori aici pensiuni private rentabile şi va reîncepe un alt fel de turism şi va apărea un alt soi de consumator. De aceea, cel de altădată poate fi evocat.

Iaromira POPOVICI

Inactualităţi cinematografice

Printr-o asociaţie pe care nu aş încredinţa-o
decît lui Tihon, psihanalistului de serviciu,
am luat, ieri, „Moby Dick" şi „Cuore"
plus Christul cu care începe „La Dolce Vita"
şi i-am aruncat într-o barcă încăpătoare
care se îndrepta, pe Boteanu, spre insula
Mas-à-Tierra.
N-a fost o faptă fără precedent a vieţii
mele. De nenumărate ori, la cinema fiind,
din motive bine întemeiate în clar-obscur,
fug într-acolo, spre insula lui Alexandru
Selkirk,
cel numit pentru uzul raţiunii,
Robinson Crusoe.
Nu-s mulţi oameni, acolo, pe Mas-à-
Tierra din arhipelagul Juan Fernandez,
ultima oară erau vreo 650, hai 700,
n-aveau cinemauri, aveau capre, vreo 200,
din pielea lor Robinson şi-a făcut
o umbrelă, aveau languste, o specie, zice-
se, fantastic de fecundă, femelele poartă
pînă la 400.000 de ouă, atingînd 5,6,7 kile.
Aveau un singur orăşel, în golful Cumberland,
San Juan-Bautista, restul era stîncărie,
tăcere, turism, nu o dată truism.
Turiştii vin de pe continent, două ore juma
cu avionul, să vadă peştera lui Robinson,
eu detest turismul,
eu voi căuta să rămîn în San-Juan-Bautista,
loc înflorit, sfidînd pustiul de piatră,
orăşel fără străzi şi maşini,
cu un mic port, cu un mic cimitir,
cu doi carabinieri care patrulează pe alei,
cu un comisariat în care arestul are
exact dimensiunea unui dulap
şi atunci cînd întrebasem dacă arestul
a fost vreodată folosit mi s-a zis că
„o dată sau de două ori pentru un pescar
beat".
Ultima oară am intrat în barul „Robinson
Crusoe", scaunele erau acoperite cu blăni
de capră, pereţii erau tapisaţi cu scene
din De Foe, cerusem o bere, bere n-aveau,
berea venea din 15 în 15 zile, cu vaporul,
de pe continent, aşa îmi precizase patroana,
era o femeie la vreo 60 de ani, elegantă,
fardată violent, enormă, capabilă să-mi
ofere – şi-mi surîse ca o zînă – un jus
de fructe. Sorbind sucul, o fixasem dîrz,
gîndindu-mă să-i cer şi un pahar
cu lapte, eu fiind
gata să-i ofer, în zori, o pisicuţă albă,
amintindu-i astfel de baia ei în Fontana
din Trevi, cînd, ea, Anita... Mi se pare că
i-am spus ideea mea, nu mai ţinea minte
nimic, oricum barul nu vindea lapte,
de asta sînt sigur.
Numai că azi, ca luni de dimineaţă,
am schimbat filmul, rulez spre Mas-à-
Tierra, avînd-o în faţă pe Ava Gardner,
voi intra în barul din San-Juan-Bautista
şi voi cere, oricine ar fi patroana,
să vină imediat Ava Gardner, cea a
lui Huston şi Burton, din „Noaptea
Iguanei". Jur pe Christul lui Fellini
că, deodată, pe Calea Victoriei „colţ cu Carol",
mi-a apărut în faţă un bătrîn prieten
care, de-o viaţă, e leit Richard Burton.
Nu i-am spus încotro mă duceam,
deşi merita, dar sînt de părere că
fiecare dintre noi este dator să-şi apere
secretul cinematografic, ultimul şi
supremul secret, cum m-a învăţat
odată o femeie care cu nici un chip
nu vroia să-mi dezvăluie filmele ei
preferate. Mă înnebunea. Noaptea,
debarcînd în golful Cumberland,
m-am gîndit numai la ea.

Radu COSAŞU

Regula jocului

● Trebuie să vedeţi *American Beauty* – cronica (acid-poetică) a unei morţi anunţate! În această mocirlă cu peluză şi două maşini în garaj, Kevin Spacey este genial în chip de Nimeni cu servietă, Annette Bening – perfectă ca arivistă maniaco-depresivă, Wes Bentley – tulburător „boy next door", Mena Suvari – înduioşătoare păpuşă Barbie şi Thora Birch – „next generation" neliniştitoare... Şi mai există un personaj pe care nimeni nu-l întreabă de sănătate: Visul American. Aşa cum îl văd regizorul debutant Sam Mendes (britanic) şi scenaristul Alan Ball (*Cybill*), acesta nu mai are mult şi dă colţul. Frumuseţea e că, în SUA, sînt mult mai multe autostrăzi drepte decît colţuri. (**a.l.ş.**)

Trecerea prin reviste

Intrarea în literatură

Problema crizei culturii este clamată şi dezbătută, după cum ştim, de foarte multe reviste culturale. În acelaşi timp, însă, tinerii scriitori îşi găsesc cu greu un loc în cadrul jocurilor deja făcute din viaţa literară. Revistele îşi ţin porţile închise în faţa celor care fac o literatură nouă şi viabilă (preferînd să „propună“ publicului debutanţi născuţi deja morţi, cu o literatură ce mimează formulele depăşite, deci recognoscibile de către *producătorii* de presă literară, care nu mai sînt demult la prima tinereţe – aceasta cînd nu sînt promovaţi de-a dreptul fii, nepoţi, june simţitoare, sau băieţi buni ce se oferă oricînd să care servieta). Pe de altă parte, extrem de puţine edituri sînt dispuse să mai publice debutanţi, avînd în vedere situaţia economică proastă cu care se confruntă cele mai multe şi faptul că publicarea unui debutant este un gest anti-comercial prin excelenţă. Cît despre critică, ce să mai vorbim? Critica de întîmpinare a fost părăsită de profesionişti şi lăsată, în rarele cazuri cînd se mai exercită, pe mîna mediocrilor (cu o singură excepţie de la această regulă – cronica lui Dan C. Mihăilescu –, dar care nici ea nu este floarea cu care se face primăvară pentru scriitorii debutanţi, fiind prea puţin axată pe beletristică şi deloc pe cartea de poezie).

* * *

În realitate, viaţa literară de la noi e departe de a fi muribundă, aşa cum am crede dacă ar fi să ne luăm după producţiile şi manifestările scoase cu generozitate în faţă. Şi aceasta, pentru că, din fericire, există izvoare subterane viguroase şi cu apă proaspătă. Că acestea nu sînt valorificate, că nu are nimeni interesul să le scoată la suprafaţă pentru a revitaliza obositele manifestări aflate la lumina zilei (sau, mai bine zis, sub lumina reflectoarelor), aceasta e altă problemă. Tineri scriitori valoroşi sînt destui şi că este aşa ne-o dovedeşte şi numărul 10/1999 al revistei *Interval*, care dedică un întreg număr „Intrării în literatură“. Revista *Interval* însăşi este o publicaţie făcută de tineri şi promovează număr de număr un discurs cultural foarte vioi. Pe de altă parte, e deschisă întotdeauna altor tineri – e, de fapt, cam singura care se prezintă (şi) cu literatură tînără de calitate.

După cum afirmă în editorial şi redactorul şef al *Intervalului*, Andrei Bodiu, tema acestui număr face parte dintr-o politică mai largă a revistei: „Ideea unui număr dedicat autorilor tineri a fost «moşită» încă din 1998. (...) Proiectul de la care am pornit a fost realmente ambiţios. Am vrut să organizăm la Braşov un festival al tinerilor, să le dăm posibilitatea celor mai tineri autori să se întîlnească şi să comunice. (...) Pe de altă parte, se poate observa că noua serie a *Intervalului* e consecventă programului ei iniţial, acela de a sprijini autorii tineri. Numărul 10 le e dedicat în întregime. Rămîne ca proiectul de la care am pornit să devină realitate în 2000 şi să reuşim să-i aducem împreună pe tinerii autori de literatură din toată ţara.“

Tinerii scriitori găzduiţi de *Interval* publică poeme, pagini de proză sau/şi articole în care analizează peisajul cultural contemporan din perspectiva permisivităţii acestuia la nou. Discursurile lor sînt lipsite de ipocrizii, prejudecăţi sau clişee. Iată cîteva exemple edificatoare. Paul Cernat: „Există nenumărate cazuri de inadecvare la actualul cîmp cultural şi publicistic, unele pe cît de interesante pe atît de întristătoare. Presa literară este cea care se adaptează cel mai prost. Să luăm de pildă cazul revistei «Echinox». O echipă tînără de redactori şi colaboratori, unii dintre ei studenţi, condusă de doi critici şi universitari minunaţi, Ştefan Borbely şi Corin Braga. Dar ce diferenţă între ultraacademizantul «Echinox» de azi, încărcat de «cearşafuri» anoste şi specioase, cu bibliografii interminabile, şi prospeţimea creativă a «Echinoxului» de prin anii '70-'80... Aşa cum se înfăţişează astăzi, «Echinoxul» poate fi uneori un dosar de studii academice extrem de serioase, dar nu e o revistă, sau e o revistă sinucigaşă. (...) «Echinox» e o revistă sobră, care moare demn pentru că nu ştie şi nici nu ţine prea mult să trăiască. În schimb, numeroase reviste literare pline de parapon dar cu tiraj modic şi faimă destul de îndoielnică nu ştiu nici măcar să moară.“ Mihai Ignat: „Îmi închipuisem cîndva că opera face totul, că totul se joacă pe (o) carte şi că, deci, atenţia scriitorului trebuie să fie concentrată exclusiv asupra scrisului. Iluzie subţiată treptat, pînă la dispariţie, de constatarea frecventă a importanţei contextului pragmatic (id est, a lumii literare). (...) privilegiul de a fi văzut îţi este acordat nu de textele însele (...), ci de o sumă de factori de natură preponderent pragmatică. Accidentul biografic, norocul, întîmplarea, ritualul cultivării personalităţilor-cheie ale mecanismului mediatic care are puterea de a crea imagini la scară mare (în sensul difuzării ei) – acestea sînt elementele importante, iar nu textul în sine. Jocurile nu se fac pe teritoriul operei (...).“ Svetlana Cârstean: „În acest context general, total democratic, dotat şi cu o mişcare critică aproape inexistentă sau cel puţin adormită, punctată de panegirice reciproce prin revistele locale, într-o derută absolută a valorilor, întrebarea firească ar fi: la ce bun să debutez? Oricum prea multă lume nu te va citi, acum, în vîrtejul iluzionist al publicităţii, al televiziunii şi al publicaţiilor «uşoare». La ce bun să publici o carte, cu atît mai mult una de poezie? Ca să te pui şi tu în bibliotecă şi ca să te citească ai tăi, ca să se laude cu tine părinţii, mătuşile, vecinii (...)? Ei îşi imaginează că eşti aşa, un fel de George Coşbuc, pentru că ei toţi acolo au rămas cu cititul poeziei şi nici nu vor să meargă mai departe. Nu ceea ce scrii tu îi interesează, ci tipăritura în sine, autoritatea ei oarecum bizară şi misterioasă care se poate converti într-o autoritate a ta, la fel de tulbure şi de nelămurită.“ Ioana Nicolaie: „Din păcate, dacă nu avem forţa de a ne face descoperiţi acum, nu ne va mai descoperi nimeni. Şi acum cine să o facă? Revistele literare sînt descurajante prin veleitarism şi rîci de interior, editurile nu te publică decît pe banii tăi, cititorii de literatură contemporană se împuţinează de la o zi la alta. Dacă citeşti regulat cronica de carte a unei importante reviste literare, ajungi să-ţi dai seama că valorizările cronicarului trebuie recontextualizate în sensul lor contrar, fiind evident că aprecierile pozitive la adresa unei cărţi sînt echivalente cu platitudinea şi lipsa de consistenţă artistică a acesteia. (...) Dacă eşti tînăr autor, ţi se refuză brutal toate şansele. Nimeni nu mizează pe tine, o carte în plus, fie ea şi genială, nu este aşteptată de nimeni.“

După cum se vede, tonul general este unul pesimist. Fără îndoială, însă, în mod justificat. De aceea mi se pare foarte potrivit articolul lui Alexandru Muşina de la sfîrşitul revistei, avînd ca supratitlu „Cuvente den bătrîni“, care, deşi consemnează şi el realităţile culturale descrise de celelalte intervenţii, îi îmbărbătează pe cei tineri şi le oferă cîteva sfaturi: „Nu fiţi provinciali, chiar dacă «mentorii» voştri sînt“; „Nu vă lăsaţi păcăliţi de «mode»“; „Nu fiţi ţuţări“; „Fă (scrie) ce-ţi place!“; „Concentrează-te asupra «producţiei», nu asupra «vînzării»“; „Fiţi scriitori, nu jurnalişti sau profesori“; „Nu vă consideraţi cititorii mai proşti decît sînt“; „Nu vă consideraţi cititorii geniali“; „Nu fiţi «ideologici»“ etc. toate terminîndu-se cu „Nu vă pierdeţi umorul.“ În cele din urmă, Alexandru Muşina face o predicţie: „Fără să încerc să fiu «profet în patria mea», văd, simt din ce se întîmplă în jurul meu că *tranziţia literară* postrevoluţionară se apropie de sfîrşit. Vor urma răsturnări radicale de ierarhii, întreg establishmentul literar şi toate *criteriile* variabile pînă acum vor fi puse în discuţie.“

Citind numărul acesta din *Interval*, îţi dai seama că Alexandru Muşina e, mai mult decît un profet, un (dacă nu sună prea pompos) riguros om de ştiinţă care ştie să interpreteze corect datele ce-i sînt oferite. Cu alte cuvinte, că Alexandru Muşina ştie el ce ştie. **(C. P.-B.)**

Din fanfare funerare

Poveşti despre vrăji şi moroi

Baba despre care voi face vorbire mai jos cunoaşte poveşti despre vrăji şi moroi, ni le spune pe cînd toacă mărunt-mărunţel urzici tinere pentru puii de raţă şi de gîscă după ce, înainte vreme, le-a cules de la marginea trotuarelor care duc la blocurile ofiţerilor. E adevărat că unii dintre ei se cam uită de sus la baba cu pricina, vestitor întîrziat al lumii vechi, şi la cum strînge ea urzici tinere de pe lîngă utilităţile urbane de care primăria ar trebui să se îngrijească pentru ca asemenea buruieni să nu mai răsară. Ca orice inşi nu de mult poposiţi pe aceste meleaguri, domnii ofiţeri şi subofiţeri vorbesc tare, s-au învăţat să poruncească, să ştie totul, să lămurească, să limpezească, să arate, să indice şi, mai ales, să emancipeze prin chiar simpla lor prezenţă. Trec ofiţerii pe trotuar, spre blocurile lor denumite Pavilioane, şi baba taie urzici pentru bobocii dumneaei de raţe mute care sîsîie ca nişte şerpi, îşi lungesc „grumazurile“ ca şi cînd ar vrea să măcăie, tulbură bălţile din stradă cu ciocurile şi cu tălpile, sau cum le-o fi zicînd, roşii. Baba creşte raţe mute denumite subversiv raţe americane, aşa li se mai spune, şi n-aş putea explica de ce anume, or fi venit ele de pe meleagurile de dincolo de ocean, altfel nu văd de unde anume li se spune astfel!

Crîsnicul Păciură, ficţionarul

Ne povesteşte baba cum venise în urmă cu ani vecinul cutare al lui cutărică sub formă de strigoi acasă la ea pe cînd, vorba preşedintelui Emil Constantinescu, se îngemăna seara cu noaptea*; ea stă în faţa gemuleţului de la bucătăria de vară, pe masă arde o lampă cu petrol, că în vremea aceea încă nu pătrunsese în gospodăria ei arhetipală şi milenară lumina electrică, şi pe cînd stă ea acolo la masă şi citeşte dintr-un cărţoi mare cu marginile filelor roşii despre cum Moise „aşază povăţuitor în locul său pe Iosua Navi“, vine vecinul cutare al lui cutărică. Este un cîine mare vecinul cutare al lui cutărică, un ciobănesc mioritic, alb şi cam domnos. Păşeşte rar prin curte, trece prin mijlocul cîrdului de gîşte şi de raţe americane care se dau deoparte în desăvîrşită linişte; cu mult respect se dă deoparte cîrdul în chiar vremea cînd trece el cu pas neauzit şi cu mişcări aristocratice spre fundul curţii, şi de acolo se saltă peste gard în grădină şi păşeşte cu grijă printre straturile de roşii şi vinete. Baba citeşte din cartea groasă despre cum li se cuvine iertare celor care se pocăiesc şi osîndă celor împietriţi; a primit cartea de la fraţii penticostali şi mult stă ea în cumpănă dacă să-şi încredinţeze destinul celor de la templu, să meargă la cîntările cele din mandolină şi să asculte cum petrec fraţii duminicile după masă în tihnă molcomă, pe muzică şi poezii. Numai că, în cele din urmă, n-a fost să fie, nu s-a lăsat înduplecată, a rămas printre sfinţii bărboşi pe care-i avea în grijă crîsnicul Păciură, cel care trage, la amiază şi seara, clopotele. Şi poate că de aceea sora Sînziana, o babă încă mai babă şi mai ruptă de cele moderne, a spus cu vorbe populare că bătrîia noastră nu s-a înduplecat să-i lase în Iad pe orientali pentru a veni la penticostali, deoarece îi cam place să tragă cîte un păhăruţ de răchie, ăsta ar fi scretul pentru care nu se îndură. Nu ştiu dacă aşa o fi, în tot cazul pot spune că domnului crîsnic Păciură îi place păhăruţul mărunţel pe care-l mînuie cu pricepere pe la parastase, cînd zice cam rutinat vorbele de obşte „Dumnezeu să primească“ şi pe urmă slobozeşte nevăzut conţinutul păhăruţului în gîtlej, se strîmbă puţin, nu peste măsură, rachiul alunecă unde trebuie, pe urmă îl umple de un fel de nerăbdare, îi de ghes de vorbă şi povesteşte, arhetipal şi bimilenar, despre cîte se petrec pe lume.

Ar mai fi de adăugat că poveştile lui sînt altfel decît acelea ale babei noastre care taie în aprilie urzici tinere pentru raţe americane. Altfel le zice crîsnicul, dacă am rezuma tehnic am putea spune că la el fantasticul se naşte dintr-un soi de verosimilitate (*vraisemblence*, vorba lui Tzvetan Todorov) care ne cam lasă cu gura căscată. Suspansul este întreţinut cu meşteşug, adică elemente ale ordinii logic discursive penetrează la capătul story-ului ordinea narativă de tip fantastic. Iată două exemple, din cele multe pe care le puteam noi auzi pe la parastase, pe la botezuri, pe la cununii.

„Într-o zi“, spune crîsnicul, „treceam prin fundul «morminţilor» (pe cînd se îngemăna seara cu noapte, vorba prezidenţială) şi chiar înainte de a ajunge eu la groapa lu' cutare – urma el să fie înmormîntat a doua zi – ce văd?, nişte coarne ieşite la marginea gropii şi un plîns ca de prunc. «Na, să ştii», zic, «că s-o băgat Sătana în groapa lu' cutare»“. În chiar timpul povestirii vizualizăm noi înfioraţi cum îşi face baci Păciură avînt, cum zice el în barbă: „'hutu-ţi mama ta de drac“ şi cum se duce el aţă să vadă ce-i, şi cînd colo, ce să vezi?, apucase capra lu' Erji-neni, care are casa aproape de „morminţi“, în groapă şi nu putea ieşi de acolo.

Într-o altă poveste, cutare de pe uliţa Economilor, mort din vremuri vechi, venea el acasă, în loc să stea unde îşi avea locul şi rostul. Un neam de-al lui s-a prezentat (pe cînd se îngemăna seara cu noapte, vorba ştim noi cui) la „morminţi“ ca să-i bată în inima crucii un cui cu scopul ca să-l menţină unde trebuie pe rătăcitul acela. Destul de bine că după ce-a împlinit el ceea ce trebuia, n-a mai putut să plece, îl ţinea moroiul lîngă cruce. A mai apucat să zică: „fă bine şi lasă-mă-n pace, uică!“ şi pe loc, vorba crîsnicului, „o picat mort de inimă“. A doua zi l-au găsit la cruce, îşi bătuse cuiul prin mînecă, asta a făcut!

Mulţi zic că baciul Păciură minte de îngheaţă apele dacă apucă el să bea un păhăruţ la parastase, la botezuri, la cununii. S-ar putea să fie şi aşa ceva, numai că noi, oameni de specialitate, ştim că uica este, în felul lui, un ficţionar. Ce altceva poate fi?

Daniel VIGHI

---

*Sintagma aceasta prezidenţială fu remarcată de Marius Tucă şi pe dată fu supusă spre analiză lui Ion Cristoiu, mai ales că acesta fu, vorba lui Marius, printre alte cele, şi critic literar.

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Sindromuri

Sindromul Călinescu

Sindromul Călinescu pare a fi, în lumea spectacolului de televiziune, echivalentul „Principiului lui Peter“, aplicabil structurilor ierarhice ale organizaţiilor lucrative.

„Vedeta PRO TV“ Florin Călinescu are în mod evident capacitatea de a intui o problemă sau soluţia unei probleme sociale, concretizînd intuiţia într-o minusculă perlă strălucitoare de dimensiunile „Chestiunii zilei pe scurt“. De exemplu, un gest ca acela al „călugărului Vasile“, care face semnul „cercului“, în conformitate cu „schema de pe piept“, poate spune mai multe decît cîteva zeci de pagini de analiză ştiinţifică.

Tot atît de evident este însă că omul are puţină preţuire pentru teritoriul în care se poate manifesta într-adevăr genial şi caută permanent alte modalităţi de manifestare. Cu ceva vreme în urmă, încercările stăruitoare de depăşire a propriilor limite se concretizau în spectacole de Revelion sau aniversare, lăbărţate şi de un prost gust desăvîrşit. Acestea aveau drept punct culminant fie preumblarea clătinată a prezentatorului peste mormane de cărţi poştale, urmate de o prăbuşire bahică şi de extragerea şovăielnică a cartonului cîştigător, fie o luptă în stil „Star Wars“ între două ipostaze ale unui personaj care semăna mult mai bine cu cetăţeanul turmentat al lui Caragiale decît cu Luke Skywalker sau Darth Vader.

În prezent, „Chestiunea zilei“ s-a întruchipat într-o variantă de lungă durată, în care simpaticul Călinescu, printre plescăieli pofticioase, clătinări de şolduri şi ocheade complice către public, chestionează cîte doi invitaţi pe seară în legătură cu problemele de zi cu zi ale naţiei. Modul în care se derulează evenimentele are trei particularităţi care sînt regăsite cu regularitate.

Mai întîi, dl Călinescu vorbeşte mai mult decît oaspeţii săi, pînă acolo încît nu de puţine ori dă impresia că se poate dispensa cu totul de aceştia. Comentariile sale, destinate a atrage hohotele de rîs ale „alesului“ public din sală, se cantonează frecvent în domeniul aluziei licenţioase, chicotindu-se despre dimensiunile „problemei“ sau puterea „argumentului“, în caz de nelămurire sugerîndu-se ca acestea să fie „puse pe masă“. Dacă apare o pană de inspiraţie care întrerupe şirul de aluzii la dimensiunile în centimetri ale „problemei“, rămîn desigur amintirile din copilărie. Avem astfel prilejul să aflăm cum, în afară de literatură şi istorie, tot restul disciplinelor şcolare plictiseau peste poate pe tînărul Călinescu, urmaşul „boierilor Călineşti“.

Cea de a doua particularitate remarcabilă a emisiunii este aceea că dl Călinescu este repede plictisit de răspunsurile la propriile sale întrebări, mai ales dacă invitatul face greşeala de a fi coerent şi a utiliza un limbaj pe măsura celor care au mers cu plăcere la şcoală. Ceea ce urmează este aceea că, după ce s-a interesat ce este de aşteptat din partea noului guvern Isărescu, moderatorul, pe dată istovit a urmări răspunsul, despre care este încredinţat că plictiseşte audienţa, îşi întrerupe fără fasoane invitatul la mijlocul primei fraze. Întrebarea care urmează, croită special pentru a face seara mai interesantă, este: s-a făcut vreodată invitatul emisiunii „mangă“? Odată ajuns pe acest teritoriu familiar, amfitrionul se binedispune într-atît încît oferă, la cerere, şi o traducere a întrebării: să te „faci mangă“ înseamnă, în esenţă, să „te faci muci“. Reacţiile sălii, dinamizate şi orientate de intervenţiile grupului muzical, par întotdeauna a confirma aprecierile şi deciziile simpaticului formator de opinie.

În fine, dl Călinescu este, precum Ştefan cel Mare, iute la mînie şi „degrabă vărsătoriu de sînge nevinovat“. Dacă invitaţii au nefericita inspiraţie să caute a-şi face înţelese propriile puncte de vedere – precum Constanţa Cîrstea, care, fiind somată a recunoaşte că numai magistraţii au drept la protecţie, a tot încercat să explice că şi procurorii fac parte din corpul magistraţilor – atunci tot Olimpul se cutremură de mînia şi fulgerele aruncate de tătucul zeilor, care beşteleşte pe invitaţi mai ceva decît anchetatorii de pe vremea „odioşilor“.

Sindromul Călinescu ne ajută să înţelegem ceva mai bine situaţia deconcertantă că pentru „marele public“, etalonul de înţelepciune pare a fi reprezentat de replicile băşcălioase ale lui Mitică Dragomir, iar etalonul pentru umor de bună calitate se întrupează în penibilele prestaţii ale grupului Vacanţa Mare: atunci cînd formatorii de opinie îşi caută geniul în alte locuri decît acolo unde destinul a avut generozitatea să îl depoziteze, rătăcirea acestora se transmite de îndată „maselor“, cu o forţă de contagiune mai mare decît cea a gripei japoneze.

Petru LISIEVICI

LOCUL TĂU NU-I ACASĂ

O problemă de onoare

Ne-am obişnuit destul de uşor să vorbim despre societatea în care trăim ca despre o societate patriarhală, tradiţionalistă, dar care are savoarea lucrurilor făcute temeinic, în timp, am putea spune chiar „ţărăneşte“. Chiar dacă nu recunosc acest lucru, mulţi dintre noi văd în tradiţie un izvor de modele de viaţă, o garanţie pentru un viitor mai lesne de anticipat; un viitor care, în ciuda schimbărilor ce ne afectează în fiecare zi, îşi va păstra reperele cunoscute – dragoste, familie, slujbă, prieteni, pasiuni.

Viaţa nu curge însă domol, aşa că, atunci cînd soarta are alte planuri, tradiţia devine o povară de nesuportat. Întîmplările care ne „fracturează“ cursul aşa-zis firesc al vieţii lovesc pe neaşteptate, şi de cele mai multe ori, singurul lucru pe care îl putem face este să aşteptăm momentul în care primim o nouă şansă. Iar, dacă avem noroc de semeni îndatoritori, această şansă ne poate schimba viaţa – în bine – pentru totdeauna.

Am cunoscut zilele acestea mai mulţi reprezentanţi ai ambelor categorii – cei care au nevoie de ajutor şi cei care îl pot oferi (şi sînt bucuroşi că au ocazia să facă acest lucru). Din prima categorie fac parte zece femei, mame cu copii – alungate, părăsite, stigmatizate pentru simplul fapt că au dat viaţă unei fiinţe omeneşti. Singurul lor sprijin este, acum, Centrul Mamă-Copil din cadrul Organizaţiei Holt International Children Services România – locul de muncă al persoanelor din categoria *celor care ajută*.

Pentru cele zece tinere femei, nenorocirea nu a însemnat un simplu accident, ci un conflict cu însăşi societatea. Care este, de fapt, „vina“ lor? Aceste femei sînt stigmatizate de comunităţile cărora le aparţin pentru că au dat naştere unui copil, unele în afara cadrului instituţionalizat al căsătoriei, iar altele căsătorite fiind. Acestea din urmă nu beneficiază însă nici măcar de protecţia pe care căsătoria o presupune, în virtutea legilor care guvernează un stat democratic, ce nu face discriminări între cetăţeni. Ele au fost alungate de acasă de soţi, o dată cu naşterea celui de-al doilea sau al treilea copil.

În primul caz, maternitatea intervenită în afara căsătoriei este percepută ca promiscuă („unde o să trăiţi, prin canale!?“); în cel de-al doilea, copilul este văzut pur şi simplu ca un balast economic, de legătura afectivă dintre tată şi nounăscut nemafiind vorba („cu ce-o să-l mai hrănim şi p-ăsta?“).

Pentru aceste femei, o a doua şansă este oferită chiar de Centrul Mamă-Copil. Cele mai multe au ajuns aici direct din maternitate; cîteva au fost silite să plece de acasă fie de soţi, fie de rudele soţilor „dezertori“, fie de propriile familii, nemulţumite de apariţia unui „copil din flori“ („Văleu, Doamne, ce grozăvie!“). Toate aceste femei traversează aceeaşi criză: nu au venituri proprii, nu au adăpost, nu pot asigura îngrijirea nounăscutului. În cadrul Centrului stau timp de un an de zile, perioadă în care îşi găsesc un loc de muncă, iar asistenţii sociali reuşesc să ia legătura cu familia sau cu partenerul, pentru a asigura reintegrarea mamei în domiciliu.

Povestea fiecăreia dintre mamele adăpostite la Centru este, în mare, povestea tuturor. Ioana (numele este, desigur, fictiv) a rămas însărcinată în timpul studenţiei. Vestea i-a şocat pe toţi cei apropiaţi – partenerul a respins ideea paternităţii; familia Ioanei a refuzat să o primească acasă, motivîndu-şi decizia prin faptul că un copil din flori va atrage dispreţul satului. În cazul Ioanei, asistenţii sociali din cadrul Centrului Mamă-Copil au reuşit, după luni de eforturi, să convingă familia să-şi accepte fiica şi nepoţica. Ioana a avut astfel o a doua şansă, alături de copilul pe care îl iubeşte. Coordonatoarea Centrului Mamă-Copil, psihologul Irina Anghelescu, care s-a ocupat de caz, nu va uita însă niciodată momentul în care, după patru ore de discuţii aprinse şi argumente bine construite, ultima replică a tatălui Ioanei a fost: „Da, aveţi dreptate, dar cu onoarea mea cum rămîne?“.

Elena – un alt pseudonim – are trei copii. Doi dintre ei sînt şcolari şi trăiesc la o casă de copii; ea împreună cu cel mai mic dintre ei a fost alungată de acasă de către părinţi, imediat după ce soţul a părăsit-o. Acum, la fiecare sfîrşit de săptămînă, Elenei i se permite să-i aducă la Centru şi pe ceilalţi doi copii, la sfîrşit de săptămînă. „Facem tot posibilul pentru a reuni familia, pentru a nu-i îndepărta pe copii de propria mamă“, declară Irina Anghelescu.

Paradoxul pe care nu trebuie să-l scăpăm din vedere constă în faptul că aceste femei nu obţin din partea societăţii – la a cărei dezvoltare contribuie cel puţin de pe poziţia creşterii natalităţii – un răspuns organizat, instituţional, pe măsura nevoilor lor de viaţă. (Centrul Mamă-Copil este susţinut de o organizaţie neguvernamentală; prin urmare, implicarea statului lipseşte cu desăvîrşire.) Este vorba, la urma urmei, de bani, aşa cum poate oricine deduce. Banii înseamnă instituţii, asistenţă medicală, alimente, energie electrică şi multe altele, iar singurele surse de bani sînt statul şi/sau filantropii. În lipsa banilor, numărul celor care beneficiază de Centrul Mamă-Copil sau de o instituţie asemănătoare va rămîne de ordinul zecilor. Clasicul orfelinat este, probabil, mai ieftin.

Romina SURUGIU

O alegere personală

– *a fi sau nu infractor* –

„Am avut de-a face cu un hoţ care spunea: «eu nu îmi găsesc rostul în societate; am fost la case de corecţie, în penitenciare, dar în societate nu ştiu ce să fac. Mă uit pe stradă şi nu-mi vine decît să fur. Stau două-trei luni în libertate, fur, după care iar intru în închisoare. Eu nu ştiu ce să fac în libertate»“. Ceea ce povesteşte locotenentul Ion Gheorghediac, ofiţer la Institutul pentru Cercetarea şi Prevenirea Criminalităţii, poate explica recidiva. Cînd un infractor iese din închisoare, nu se mai simte în mediul lui. Sau, de cele mai multe ori, nu vede în eliberare o a doua şansă, ci posibilitatea de a-şi continua „activitatea“ la un nivel mai înalt. De altfel, Maximilian Nicolae, locotenent în cadrul aceluiaşi institut, spune că, pentru infractori, stagiul la închisoare „e un element de mîndrie şi onoare. Cînd ies din penitenciar, sînt foarte respectaţi în mediul lor. Nu numai că nu regretă ce au făcut şi nu vor să se integreze, dar, dimpotrivă, vin ca şi cînd ar fi absolvit o facultate şi se prezintă cu diploma la locul de muncă“.

Nicolae admite că nu toţi sînt aşa. Unii regretă, după experienţa închisorii, ce au făcut şi „vor să şteargă pata din viaţa lor“. Dar tot el subliniază că „foarte mulţi clienţi ai penitenciarelor încep de tineri, cu centrele de reeducare, cu penitenciarul pentru minori şi tineri şi ajung apoi în cele pentru adulţi“.

Nicolae crede că, pe lîngă faptul că motivaţia infracţiunii – mediu social şi economic precar – persistă, infractorul se obişnuieşte cu acest mod de viaţă. „Unii observă că în cinci minute faci rost de o sumă mare de bani furînd, în timp ce după munca de o lună cîştigi mai puţin“. Apoi intervine „şcoala“ făcută în penitenciar. Acolo intră pe mîna infractorilor versaţi, care îi învaţă trucuri noi. „Cînd ies afară, vor să pună în practică ce au învăţat. La fel ca un absolvent de învăţămînt“.

Locotenentul Nicolae crede că ei nu au sentimentul că încalcă nu cod şi comit o infracţiune, fie aceasta furt, spargere de locuinţă, viol sau omor. Nu îi interesează. „E ideea lor despre viaţă: trebuie să facă bani cît mai mulţi într-un timp cît mai scurt“. Povesteşte despre unul din primii infractori reţinuţi. Era în Cişmigiu. Cineva l-a supărat pe un individ, acesta a scos cuţitul şi l-a înjunghiat în picior. „Cînd l-am întrebat de ce a făcut-o, mi-a răspuns: «mă enervase». Şi pentru asta scoţi cuţitul? De ce nu i-ai dat o palmă, un brînci? «Aşa sîntem noi, ţiganii, mai nervoşi. Pe mine, dacă m-a enervat, eu nu mă mai uit. Tai pe mama, tai pe tata. La mine acasă la fel. S-a certat tata cu fratele lui, m-am băgat între ei şi unchiul meu a băgat cuţitul în mine». Se obişnuise cu violenţa. Cînd l-am întrebat dacă nu-l speriau cei 15 ani de puşcărie, în caz de omor, mi-a zis ceva care m-a dezarmat: «Şi? Am 16 ani. Peste 15, am 31. Ies cînd e viaţa mai frumoasă»“.

În această situaţie, pedeapsa izbuteşte arareori să fie într-adevăr educativă şi societatea nu prea oferă şanse de reintegrare celor care au comis infracţiuni.

Maiorul Margareta Fleşner, din cadrul Institutului pentru Cercetarea şi Prevenirea Criminalităţii, analizează rolul mediului: „respingerea sistematică şi continuă de către mediul de integrare favorizează identificarea fostului infractor cu imaginea pe care şi-o creează colectivitatea despre el, determinîndu-l să-şi asume pe mai departe rolul de infractor“. Împreună cu dr. Ortansa Brezeanu, dna Flesner a realizat un studiu sociologic despre integrarea socială postpenală a minorilor infractori, avînd un eşantion format din 170 de minori şi tineri (163 de băieţi şi 7 fete), puşi în libertate de la Centrul de Reeducare a Minorilor din Găeşti în 1996. Problema cea mai spinoasă pentru procesul de integrare socială este că peste 85% dintre subiecţi au ieşit din Centru fără nici o calificare. În plus, 71% dintre ei s-au întors în familiile care, după cum crede dna Fleşner, „au contribuit la delincvenţa lor prin lipsă de supraveghere şi interes“. După eliberare, tinerii au continuat să fie observaţi, dar studiul s-a făcut doar asupra a 97 de persoane, restul nemaifiind găsiţi (mutări de domiciliu, emigrări). Dintre aceştia, 61, adică 62,8%, au comis din nou infracţiuni.

Nicolae este convins că, odată ieşit din penitenciar, este foarte greu să te integrezi. „Ei se plîng că nu au loc de muncă, că nu îi angajează nimeni. Sînt convins că e foarte greu, este cea mai grea cale. Dacă nu, alternativa este revenirea în penitenciar. Ori alegi această cale grea, pe care ai şanse să reuşeşti, ori te întorci în penitenciar. E o alegere personală“. Alţii, sau societatea, pot să îţi dea motive de a deveni infractor sau să îţi ofere soluţii de a merge pe altă cale. Dar întotdeauna individul este cel care alege.

Octavian GABOR

Îl cunosc pe...

Florin Monea, zootehnist

Asta ne făcuse Ceauşescu. Se trăia, la nivel de ţară, din troc. Eu aveam şapte-opt prieteni, cu care mă vedeam o dată pe săptămînă. Hotăram să mergem la Breaza, la casa unuia. Unul era inginer, era programator, altul era doctor... fiecare venea cu ce avea. Eu mă descurcam de două-trei kilograme de carne. Erau alţii care luau zece kile... un miel de Paşti, te descurcai. Ăla care era doctor uman se descurca de o sticlă de whisky şi două de vin. Ăla cu programările făcuse şi el un gheşeft şi-şi luase cinci pachete de ţigări. Veneam toţi, puneam mînă de la mînă. Acasă fiecare avea cîte o problemă. Aveam de reparat o ţeavă. Îl găsisem pe Vasilică instalatorul, ce lucra la uzinele nu ştiu care şi-mi zicea: „Boierule, eu am ţeava şi chestiile astea, în oraş te costă 200 de lei, dă două kile de carne şi te rezolv." Vasilică fura ţeava din uzină, mi-o punea mie, eu îi dădeam alea două kile de carne. Vasilică dădea un kil la nu ştiu cine şi-şi asigura şi el spatele. Soţia îmi zicea: „n-avem brînză topită, salam, m-am săturat!". Mă duceam la gestionarul de la alimentară şi-i ziceam: „dă-mi, tată"... asta era învîrteala... el îmi cerea trei kile de lapte. Aveam un amic la un service şi era dezastru cu benzina. Ăsta de la service avea un amic ce dădea benzina cu zece lei, ea pe piaţă costa şapte. Preferam să dau, că scoteam bani la o vizită de cîine. Făceam vizite la Cămine, studenţii străini erau înnebuniţi după cîini, am intrat pe filieră şi m-am aranjat. Unu' avea un Mercedes cu 12 B, iar cînd pleca în vacanţă nu pleca cu ştiftul ăsta şi mi-l dădea mie să mă plimb. Eram în culmea fericirii. Opream un camion şi dădeam cinci lei pe motorină. Era un troc continuu. Banii aveau valoare, dar altfel. Uite, a venit unul că are aprobare pe teve color şi mi-o dă mie, dar nu mă costă 15.000, ci 25.000. Juma din bani i-a luat el, juma directorul... care dăduse aprobare pe numele unuia care nici nu ştia că are aprobare de teve. Preşedintele de CAP avea Aro diesel, fi-su avea alt Aro, cum credeţi că şi le-au luat? Apropo, ăştia doi sînt azi la PNŢ. Şi-n fiecare oraş, fiecare comună era unu' care era full de bani, un intermediar ca Ştefănescu cu vinurile. Aveau case, dar băteau la ochi, mai bine apartament cu tot ce le dorea inima. Mergeau cu Dacia sau taxiul, ca să nu bată la ochi. Aveau aur, bijuterii. Lor le trebuia refularea, de-asta au participat cu atîta abnegaţie la această Revoluţie, că erau full de bani, nu puteau să-i folosească. Era tembelul ăla de la Dacia căruia i-au găsit un metru cub de sute, nici măcar n-a fost în stare să numere banii. Ce făcea ăla cu un metru cub? Nu putea să-i cheltuie toată viaţa. Gîndiţi-vă că un secretar de partid, un activist nu-şi plătea niciodată nimic. Am fost cu unu', că o agăţase pe o colegă de-a noastră şi a vrut să se dea mare şi ne-a invitat pe cîţiva la restaurant. Eram şapte, a plătit 14 lei. Nu ne-a venit să credem şi ne-a zis că el plăteşte doar berea. Cam la modul ăsta era. Îşi lua de la Tricodava două costume, fără să plătească... la fabrica de mobilă i se făcea un dormitor de comandă, din ce vroia el şi plătea ca pentru unu' de mînă a treia. Ăia nu dădeau de la ei, ci de la noi, poporul. În clipa în care el fura, fura toată lumea. Nimeni nu avea interesul să se prăbuşească sistemul ăsta. La noi nimeni nu murea de foame... terenul se cultiva, animalele creşteau... furatul acesta era controlat, era dorit să se fure. Era supapa. Dar să se fure cu principii: „Bă, da' să nu se vadă cu ochiul liber şi să nu furi mai mult ca şefu"".

Eugen ISTODOR

Roluri

Pe faţă

Dacă manipulanţii opiniei publice (n-am găsit un termen mai adecvat, îmi pare rău) de pe la diverse posturi tv au nenumărate defecte individuale, despre care am mai vorbit în rubrica de faţă (limbajul de cartier, agresivitatea deplasată, şmecheria cvasi-golănească, aerul de judecători infailibili, ba chiar de inchizitori, dicţiunea şi frazarea deficitară, ceea ce, de multe ori, nu acoperă frazeologia, aşa cum bîlbîiala nu acoperă întotdeauna incoerenţa gîndirii), nu s-ar putea spune că ei nu au o calitate comună, în virtutea căreia probabil sînt menţinuţi în funcţie şi chiar produc *audienţă* în proporţie de masă: faptul de a se afla *pe faţă*. Ei îi convoacă îndeobşte pe oamenii potriviţi la timpul potrivit, încearcă să-i *golească* de tot ce au ei de spus mai important privitorilor la postul cu pricina (fireşte, în limitele avuabilului!), fac să se confrunte opinii diverse, ba chiar adversari ideologici, politici, economici, administrativi, silindu-i să se dueleze în faţa spectatorilor curioşi, flămînzi de spectacole senzaţionale şi incitaţi de măceluri verbale: un reprezentant al Corpului de Control al Prim-Ministrului şi un virtual delincvent, afacerişti dubioşi din domeniul sportului, reprezentanţi ai două partide adverse, analişti politici cu opinii divergente, dar şi maniaci periculoşi, paranoici naţionali, escroci de anvergură, filozofi şi scriitori carismatici, cîrcotaşi de meserie, aspiranţi la preşedinţie sau la puşcărie, miniştri şi lideri sindicali în poziţie de luptă şi, vorba vechilor distribuţii de teatru, soldaţi, halebardieri, tîrgoveţi, ţărani, mineri... Campioni ai *aflatului pe faţă* sînt, după opinia mea, Marius Tucă de-şi zice Show, Dan Diaconescu, cel care refuză cu obstinaţie să facă deosebirea dintre punct, virgulă, semnul întrebării şi semnul mirării, şi Florin Călinescu, trecut de la „chestiunea zilei" la chestionatul zilei. Aşa au fost puşi faţă în faţă, de către primul, Cristian Tudor Popescu şi Silviu Brucan, doi ziarişti cu filozofii politice net diferite, aşa a apărut, exact la momentul potrivit, Horia-Roman Patapievici la „Chestiunea zilei", cînd se încerca bararea accesului acestuia la un post de înaltă responsabilitate, aşa a fost invitat ambasadorul Austriei la Bucureşti, în emisiunea lui Diaconescu, tocmai cînd se înteţea scandalul intrării la guvernare a extremei drepte austriece. Cu întrebări mai mult sau mai puţin adecvate, aceşti *showmen* au reuşit să ne dea un intens sentiment de *contemporaneitate*.

Dumitru SOLOMON

Cu ochii-n 3,14

15-20 CM DE MĂTASE ŞI UN TRANDAFIR ROŞU PE O SOFA ROŞIE GOALĂ

● Instrucţiunile de folosire lipite de importatorul român pe o cutie de aţă dentară: „Se taie o bucată de 15-20 cm de mătase, se prinde cu două degete, se introduce între dinţi şi prin mişcări succesive se scot resturile de mîncare". Precizia celor ce ne dau aceste preţioase sfaturi nu-i scuteşte de mici erori; dacă e de prins, cei 15-20 de centimetri de mătase se prind cu cel puţin patru degete: două la un capăt, două la celălalt capăt. Mi se pare, totuşi, că e un amănunt care nu trebuia omis. (**C. P.-B.**)

● La un post de televiziune privat am văzut o reclamă la cafea „Nova Brasilia". În reclamă apărea un trandafir roşu foarte pregnant. Hait, mi-am zis, ce legătură poate fi între un plic de cafea şi o floare? Am hotărît că trebuie să fie o *înfloriturã* stilistică a clipului publicitar. A urmat imediat însă un alt clip la bere „Stella Artois". Un alt trandafir, la fel de roşu şi de apetisant. Mai apetisant chiar decît berea din halbă. Atunci mi-am adus aminte de stupidele studiouri electorale de prin anii '90, '92. S-au mai schimbat metodele. (**A. M.**)

● La Teleeurobingo Show, pe Antena 1, duminica trecută „s-a dat" un dans erotic în toată regula, încheiat cu „el" şi „ea" pe o sofa roşie, sub un cearşaf alb. Case, bani, maşini şi – iată – fete! Imaginarul românului e stimulat cît cuprinde. Iar minţim poporul cu televizorul? (**M. V.**)

● Pe prima pagină a ziarului *Libertatea* de marţi, 15 februarie a.c., o veste minunată vine să confirme împlinirea celor mai fierbinţi aşteptări ale românilor: „În sfîrşit, Anda Adam goală". (**D. S.**)

MISTICĂ SAU NU, FLORĂRIA TANŢA

● În scurt timp, şoseaua dintre Bucureşti şi Buftea va avea mai multe *reclame mistice* decît semne de circulaţie. Să ne definim termenii: reclamele mistice sînt tăbliile bătute-n cuie pe stîlpi prin care diferitele vrăjitoare şi ghicitoare din zonă îşi anunţă competenţele, numărul de telefon şi ascendenţa din numele ilustre ale branşei. E ceva mistic în povestea asta? Nu. Dar ilegal? Ghiceşte cineva? (**A. C.**)

● La *Chestiunea zilei* de luni seara *(Valentine's Day)*, Florin Călinescu a întrebat-o pe dna Mioara Roman ce a supărat-o mai mult şi mai mult în viaţa publică a ultimilor ani. „Această ignorare a personalităţii mele reale sau nu" – a răspuns dna Roman. Nu vrem să ne gîndim ce-ar fi fost la gura moderatorului într-o seară normală. Sau nu... (**S. S.**)

● Sectorul 3 al Bucureştiului este plin de ceva vreme de un tip de magazin standard, alb, din metal, cu iz occidental. Înşiruirea acestora în locul fostelor tarabe dă o impresie reconfortantă şi uneori hilară cînd specificul local se manifestă prin inscripţii de genul: „Florăria Tanţa"; „Vasilica S.R.L."; „La Marin". Să fie vorba de revolta României profunde împotriva omogenizării globalist-consumiste?! (**C. G.**)

HULIGANII GRI, NIŞTE PARVENIŢI BIS ÎN SECTORUL PUBLIC

● Nu ştiu cine sînt băieţii îmbrăcaţi în geci gri care patrulează prin staţiile de metrou, dar, aparent, sarcina lor este aceea de a păstra ordinea şi de a preveni actele de huliganism şi de violenţă. I-am văzut nu o dată, însă, chiar pe aceşti băieţi comportîndu-se huliganic şi agresîndu-i pe cerşetorii din pasaje. Zilele trecute, unul dintre ei îl lovea cu picioarele pe un copil al străzii care găsise într-un coş de gunoi o cutie de pizza. (**C. M.**)

● În Germania, o femeie, care beneficia de ajutor social, a cîştigat, la una din loteriile atît de populare peste tot în lume, două bilete pentru o croazieră pe mările calde. Prudentă, a întrebat dacă le poate folosi fără a-şi pierde drepturile de asistată. Nu, a răspuns serviciul competent şi apoi tribunalul unde a ajuns problema. Să vîndă biletele şi poate să-şi păstreze o cincime din sumă (totalul era de aproximativ 20.000 de mărci), a decis un judecător generos. Una e să „ieşi din foame", alta să te plimbi cu un vapor de lux. Pe de altă parte, două săptămîni în vecinătatea celor care îşi permit asemenea călătorii, a spus judecătorul, ar putea să o deprime pentru restul vieţii. S-a observat că milionarii de loterie nu sînt acceptaţi în lumea „adevăraţilor" milionari; sînt consideraţi parveniţi de către cei pe care toţi asistaţii sociali din lume îi consideră parveniţi. (**M. B.**)

● *Cotidianul* din 11 februarie discută despre soarta Tezaurului românesc aflat la Moscova. Spicuim din cuprinsul articolului pe această temă: „Abia în mai 1956, după reluarea, cu cîteva luni în urmă, a relaţiilor diplomatice între cele două state (România şi URSS, *n.n.)*, s-a semnat la Moscova un Protocol"... Greu de crezut că abia în '56 noi reluasem relaţiile diplomatice cu URSS, dar mai ştii? Ziariştii doresc să fie totdeauna bine informaţi şi să ne înveţe şi pe noi cum stau cu adevărat lucrurile. Luni, 14 februarie, tot în *Cotidianul* citim că „Maurer este cel care l-a impus pe Nicolae Ceauşescu în funcţia de secretar general al partidului". Ar urma să înţelegem de aici că în 1989 a avut loc probabil Congresul al XIV-lea bis. În presa noastră, de multe ori, istoria ţine de ghicit şi începe să semene cu bingo. (**T. C.**)

● Pe 1 februarie, RATP-ul parizian a fost în grevă, necirculînd decît un metrou din două (călătorii au mers însă gratuit). Motivul: guvernul francez a aprobat reducerea timpului de lucru în sectorul privat la 35 de ore pe săptămînă. Cei din sectorul public (deci şi RATP), care nu lucrează decît 30 ore/săptămînă, argumentează că reducerea numărului de ore din sectorul privat ar trebui însoţită de o reducere corespunzătoare în cel public (adică, probabil, 25 ore/săptămînal!)... Pe de altă parte, sindicatul camionagiilor a hotărît blocarea cîtorva drumuri principale (mai ales în nordul Franţei). Unul dintre lideri, vorbind la radio, era foarte nemulţumit de faptul că şoferii bulgari, români, polonezi sînt preluaţi imediat de patronat în locul francezilor; „mîine-poimîine ne vom trezi că străinii ne iau toate slujbele!". De unde se vede că, Braşov sau Paris, de la sindicalism la fascism nu e decît un pas... (**a. l. ş.**)

PIERDUT/GĂSIT TANDREŢE SPRE BINELE CETĂŢEANULUI

● În cartierul meu, acum vreo două săptămîni, cineva a lipit pe pereţii blocurilor şi pe vitrinele magazinelor afişe în care anunţa pierderea unui cîine. Alaltăieri, pe toate afişele cuvîntul „PIERDUT" era tăiat şi alături scria, cu carioca neagră, „GĂSIT". Are dreptate cine spune că important e să comunici... (**M. V.**)

● Ei da, oricît ar părea de neverosimil, tandreţea n-a dispărut cu totul din astă lume. O Julie B., de undeva din Franţa, a explicat sincer şi concis motivul pentru care nu se poate abona la ziarul *Le Monde*. Ea a scris serviciului respectiv: „Am primit oferta D-voastră de abonament. Sînt însă foarte îndrăgostită de chioşcarul meu şi mă duc în fiecare zi să-mi cumpăr ziarul, doar pentru clipa fericită cînd îl pot vedea la faţă. Iată de ce nu vreau să primesc ziarul acasă. Vă mulţumesc pentru înţelegere". Într-o paranteză, redacţia „speră că se va pricepe de ce nu s-a dat numele de familie al cititoarei sale". Există cianură, dar dacă mai există, încă, pudoare? (**R. C.**)

● Într-o emisiune TV care voia să arate ce face şi drege poliţia spre binele cetăţeanului, am auzit cum iese din gura comentatorului (cuprins de o exaltare vecină cu spasmul intelectual) acest jalnic porumbel: „Criminalul a dovedit că are şi calităţi de monstru"... (**D. S.**)

Victoria LUŢĂ
jurnalist

De la bun-simţ la „pornografie“

– despre lipsa de prejudecăţi şi importanţa stilului –

„Înainte de a pleca în mlaştini se întîmpla cîteodată să mai citesc şi ziarele dar într-o bună zi nu le-am mai putut suporta vulgaritatea şi prostia monstruoasă. (Ar trebui poate adăugat că pornografia pomenită aici nu are nimic comun cu sexualitatea de care a fost legată vreme de secole numai ca să murdărească şi una din ultimele şanse ale omului de a reîntîlni pierdutele adieri ale începutului; ar trebui adăugat că pornografia mai sus pomenită dospeşte în aberaţiile bunului simţ comun şi, mai ales, în agresivitatea fără precedent a puterilor, dar să lăsăm...)“
(fragment din *Zenobia* de Gellu Naum)

Dacă admitem viziunea lui Alexandru Paleologu asupra bunului-simţ – înţeles ca o facultate superioară, aproape ca o sinteză a omenescului, din aceeaşi plămadă cu geniul, mereu trează şi disponibilă să discearnă şi să aleagă –, putem deduce o definiţie „în negativ“ a vulgarităţii: vulgaritatea apare atunci cînd rîvna necontenit deliberată a bunului-simţ încetează. Sau cînd acesta se odihneşte, complăcîndu-se în a prelua de-a gata idei, atitudini, ipostaze. De pe urma lenevirii intelectului, care lucrează de multe ori mecanic, doar în baza credincioaselor reflexe, se ivesc „aberaţiile bunului simţ comun“, cu care o sensibilitate „pohetică“ precum aceea a lui Gellu Naum se află într-un permanent şi declarat conflict.

Potenţialul de vulgaritate pe care îl conţine bunul-simţ, dacă se degradează pînă la nivelul simţului comun, cade în pasivitate ori nu se exersează constant, este redutabil. Repaosul bunului-simţ, adică a nu supune analizei şi propriei capacităţi de opţiune enorma şi uneori chiar insesizabila varietate de decizii cotidiene, dictează acceptarea şi implicit validarea unui întreg sistem de valori primite de-a gata. Neformulînd o judecată asupra lor, nesabotîndu-le puterea nici măcar gratuit, prin ironie, evitînd să le relativizăm prin replica unei alternative individuale fie şi timide, devenim coautori la gusturile majorităţii dominante. Neparticiparea noastră înseamnă că ne mulţumim astfel cu „ce se vede“, ce se aude, ce şi cum se spune/ cîntă/ poartă/ scrie prin ziare etc.

Rezultatul? Multiplicarea mediei. Domnia serialităţii şi a copiei, tot mai înstăpînite asupra unicităţii şi a originalităţii. Rezultă gînduri şi sentimente trase pe bandă. Intonate într-un cor tern, de unde nu se mai distinge vocea nici unui solist. Or, ceea ce Gellu Naum numeşte „vulgaritate“ şi „pornografie“ e nu altceva decît un asemenea vid de substanţă. De individualitate. De eu. Acest comportament specific kitsch-ului, dar observabil ca operant în voie şi în viaţa noastră personală, nu numai în artă, transformă într-o evidenţă ideea că vulgaritatea nu ar trebui subestimată şi înţeleasă unilateral, reductibilă doar la domeniul chestiunilor de gust. Dimpotrivă, cu mult mai repugnantă şi mai marcantă decît vecinătatea unui obiect urît, inexpresiv sau doar lipsit de putere afirmativă pare a fi acea vulgaritate bine cuibărită, pînă la a nu se mai vedea, chiar şi în cele mai intime cotloane afective ori intelectuale. Şi cu mult mai culpabilă şi mai hidoasă decît o completă lipsă de simţ estetic doar vulgaritatea instaurată în relaţiile umane poate să fie.

Vinovăţie şi exhibiţionism

Există, de pildă, o vulgaritate a celor mari şi puternici care o determină pe a celor mici şi slabi. Susceptibilă ca iniţial să fie ţinut de eroare, de capriciul momentan ori de vreun accident al subiectivităţii, această vulgaritate se preschimbă însă, la nivelul „omului obişnuit“ (o ficţiune extrem de elastică, dar utilă în convenţia oricărei demonstraţii) într-un comportament curent. După ce vor fi trecut prin lumina reflectoarelor şi a blitzurilor şi vor fi constituit un copios subiect pentru presă, greşelile celor mari ajung practici cotidiene pentru cei mulţi şi mărunţi: trabucurile simpatizate de Bill Clinton în anumite circumstanţe intime ori şliţul descheiat al unui fost ministru român încep să figureze, doar oarecum curios, printre preferinţele amoroase ale publicului larg. Resemnificate, revalorizate simbolic, gesturile chiar şi minore ale oamenilor importanţi, învestiţi cu putere şi cu un rol reprezentativ, pătrund în imaginarul colectiv şi se multiplică în proporţie de masă. Propriu spus, *se vulgarizează*. Într-un atare proces de reconfigurare simbolică şi de perpetuare a vulgarităţii, presa, cea care trăieşte din vehicularea habitudinilor unei epoci, dacă nu chiar din perfecta identificare cu acestea, îşi are propria contribuţie. Una de o vinovăţie paradoxală: şi involuntară, şi inevitabilă.

De asemeni, printre avatarurile insidioase ale vulgarităţii propagate de mass-media, trecînd cu succes drept bună intenţie şi insinuîndu-se ca un veritabil procedeu jurnalistic, dar reverberînd cu un enorm cinism în viaţa de zi cu zi, alimentîndu-ne cu frenezie indiferenţa în continuă creştere, se află tendinţa de a transforma în simplu, minimalizator *fapt divers* chiar şi atrocităţile. Catastrofele intimităţii, expuse pe un ton voios, şi rezumativ în buletinele de ştiri. Întreţinînd iluzia că totul se poate vedea, devoala şi supune dezbaterii, de la reacţia „live“ a soţiei unui aviator decedat într-un accident, căreia i se dă această veste sub ochiul camerei de filmat, şi pînă la „ineditul“ căutării politicoase, stînd la coadă, prin pubelele de gunoi, presa ne face o neîncetată invitaţie la exhibiţionism.

Cutare creator de modă „s-ar putea să treacă la budhism“, titrează pe prima pagină, cu un corp de literă de neignorat, un săptămînal bine vîndut. Sau: „Celebra actriţă X se desparte de soţul ei“, „Cîntăreaţa Y a fost violată în copilărie“. E neîndoielnic că popularizarea unor atari istorii – totuşi – strict personale le avantajează pe unele vedete, dispuse să nu rateze nici un prilej pentru a mai cîştiga un procent de faimă. Dar efectele acestei, tot mai puternice, cotidiane explozii a privatului în fond deseori sordid în sfera publică sînt, pentru ceilalţi, simţitor diferite. Practicată astfel şi frecventată de public, fie şi numai rezonabil, presa se constituie, *volens, nolens*, într-un prost pedagog: încurajează varianta cea mai *soft* a psihanalizei, aceea de studio tv, şi pompează sînge proaspăt, sub pretextul interviului monden, în bovarismele de toată mîna. Văzute ca iremediabil demodate, etichetîndu-le drept prejudecăţi, presa leapădă în general nonşalant discreţia şi decenţa, minimala politeţe şi pudoare. Pentru că lipsa de prejudecăţi este, nu-i aşa?, apanajul sănătăţii mintale. Din păcate, manifestată fără *stil* (determinat, în bună măsură, de inefabilul bun-simţ), ea nu este *decît* vulgaritate. „Pornografie“. Una parcă tot mai lăţită în vieţile şi în relaţiile noastre.

© S. Sacagiu

© S. Sacagiu

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: dilema@fcr.algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cristian MUNTEANU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Olga MACHIN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti

Anul VIII

nr. 367

25 feb. - 2 mart. 2000

16 pagini 3000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Crede și nu cerceta?

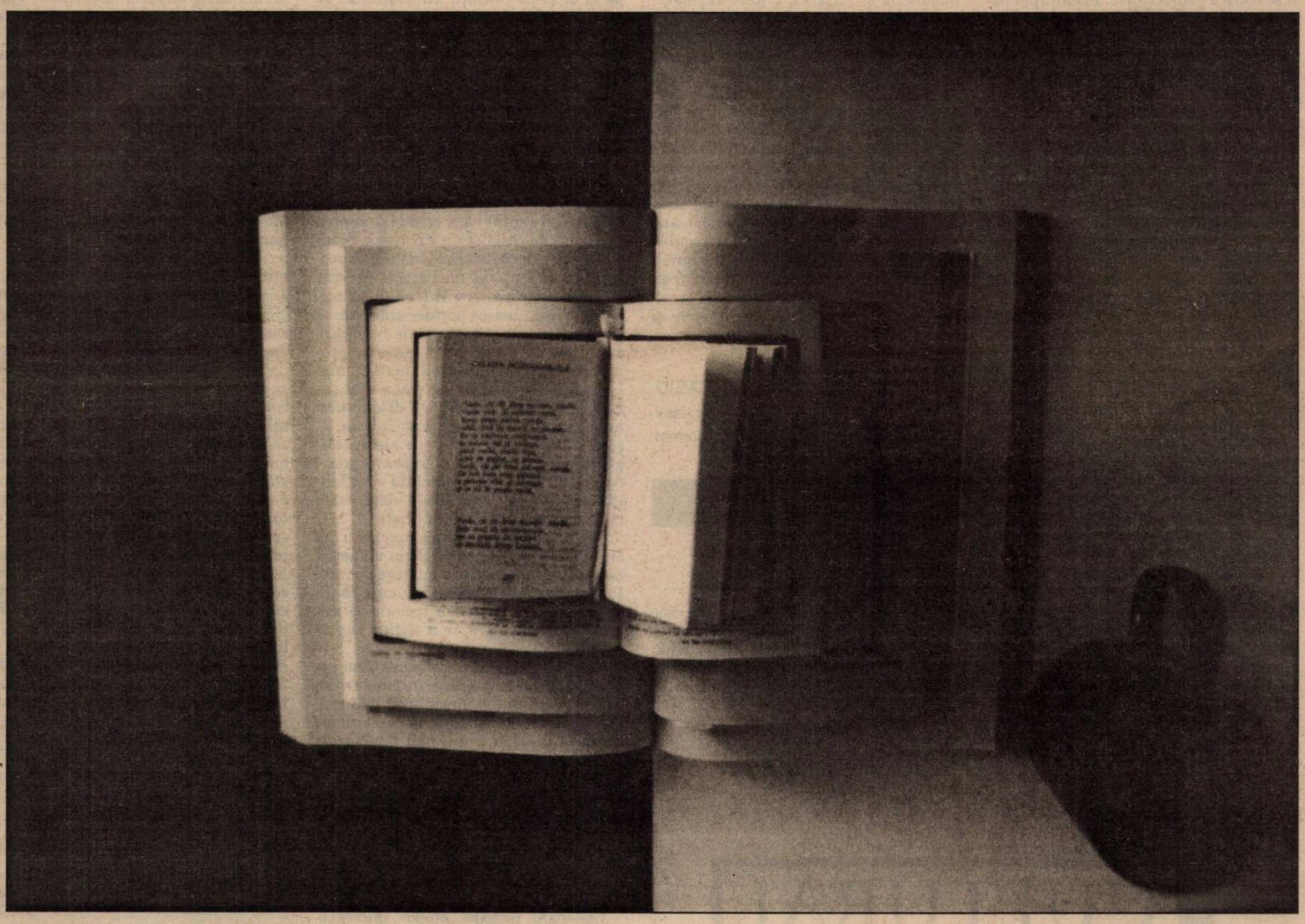

© I. A. Barbu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Radu CARP, Carol CĂPIȚĂ, Larisa IONESCU-CĂLINEȘTI, Mircea KIVU, Doru MĂRGINEANU, Liviu ORNEA, Ioana POPESCU

– interviuri cu Doina BANCIU, Anca SIMA și Octavian SIMA –

O nouă rubrică: „Scrisoare din New Orleans“ de Andrei CODRESCU

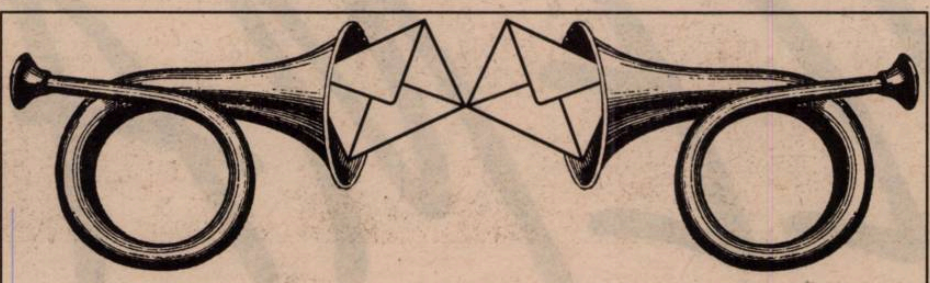

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 365: *„A doua şansă“*

...dar există o primă şansă?

Deşi cu întîrziere, vă scriu aceste rînduri, după ce am citit numărul trecut al revistei dvs. Am ţinut mult să vă scriu pentru că este o problemă care m-a preocupat îndelung.

Consider că, înainte de a pune problema reabilitării, justificată sau nu, a unor oameni marginalizaţi sau neglijaţi de societate, se cuvine să ne întrebăm dacă există o primă şansă care să permită integrarea în societate.

În România de azi, tinerii, îndeosebi absolvenţii unei forme de învăţămînt, liceu sau facultate, nu sînt protejaţi, nu li se oferă o primă şansă. Facilităţile fiscale care erau acordate pentru angajarea unui absolvent au căzut o dată cu reforma fiscală de la începutul anului. Şi aşa facilităţile erau înăbuşite de corupţie.

Mă surprinde că mulţi dintre colegii mei, chiar eu însumi uneori, nu mai sîntem preocupaţi de bacalaureat, ci de ce vom face după acest examen. Discuţiile noastre sînt pline de gravitate. Preocupările noastre mondene, bucuriile tinereţii sînt eclipsate de această problemă. Este generală tendinţa tinerilor de a-şi lua viaţa în propriile mîini, de a se rupe de căminul familiei, de a trăi independent şi pe deplin responsabil.

„Ce vei face după Bac?“

Nu există decît două soluţii: să continui studiul sau să lucrezi. De cele mai multe ori, alegerea îţi este impusă de circumstanţele sociale.

Luînd în calcul venitul unei familii medii (aproximativ 200 USD) este necesar un efort consistent pentru a-şi întreţine fiul sau fiica la facultate. Este o investiţie pe termen lung şi foarte riscantă. Dacă mai adăugăm la aceasta şi corupţia din facultăţi, care descurajează uneori şi pe tineri, concluzia este dezolantă.

„Voi munci un an sau doi în străinătate şi apoi am să dau la facultate“, îmi spunea recent un coleg. Dar cîţiva ani de aşteptare presupune o voinţă de fier. Chiar şi aşa, elanul intelectual va fi înăbuşit de succesele sau insuccesele financiare; aşa că facultatea va fi ceva inutil, de prisos.

A doua alternativă, să te dedici direct muncii, are şi ea neajunsurile ei. Se cer studii superioare, experienţă (pe care tînărul nu are unde să o acumuleze). Foarte puţini îşi asumă riscul (căci trebuie să recunoaştem există un risc) de a angaja un debutant chiar dacă aptitudinile sale în respectivul domeniu sînt convingătoare. Angajările prin concurs nu aduc nici ele rezolvarea. De cele mai multe ori reuşeşte cel care-şi întinde mrejele mai mult. Este o tehnică bună la toate, consacrată deja în cercul nostru ca „P.C.R.“ (pile, cunoştinţe, relaţii).

Eşuînd, nu din cauze personale, tînărul este nevoit să-şi caute o sursă de venit. El, care mai înainte nu accepta „să muncească pentru a mînca“ (fără a avea satisfacţii, limitîndu-se la o viaţă monotonă şi mizeră), critica exploatarea, este acum constrîns de situaţie să accepte să fie un angajat (sau poate nici atît) de sezon, cu un venit derizoriu. Va ajunge în scurt timp o epavă, va refuza să ceară ajutor şi se va cufunda în problemele personale. Tot dintre ei, ca victime ale societăţii, au apărut cei din „generaţia de cartier“. Oare cîţi tineri au fost opriţi în idealurile lor de contextul social? Să lucrezi ca vînzătoare într-un *boutique* înghesuit într-un colţ de stradă, să îndeplineşti diferite comisioane sau, şi mai grav, încercîndu-ţi norocul la aberaţia de „TV Bingo“ este o negare a personalităţii, un eşec al individului şi, extinzînd, al întregii societăţi.

Vă mulţumesc că scoateţi *Dilema* şi că îmi daţi un motiv de încredere.

Cu multă simpatie,

Adi BACIU
18 ani, elev
str. Ştefan cel Mare nr. 268B, Roman

Polemice

Tot despre scrisoarea lui C. Popescu (nr. 364)

...Cred că domnul Cristian Popescu se înşeală din următoarele motive:

1) respingerea candidaturii lui H.-R. Patapievici nu se bazează pe un argument valid, discernămîntul, integritatea intelectuală şi morală (calităţi pe care domnul C. Popescu i le recunoaşte) fiindu-i puse la îndoială pe baza unor afirmaţii metaforice din volumul „Politice“ (afirmaţii ce ar leza trupul invizibil al conştiinţei românilor, şi care ar demonstra faptul că H.-R. Patapievici nu este un bun român).

2) fără ca ceea ce a publicat domnul H.-R. Patapievici să conţină pretenţii de elitism sau pretenţii de superioritate, cărţile domniei-sale nu se adresează „maselor“, „proletariatului“, nu au „scopul nobil de a coagula întreg poporul spre a duce societatea spre progres.“ Referitor la ipotetica reacţie a vecinului său, Viorel, angajat ca fochist, aş mai adăuga faptul că experienţa statelor democratice ne arată faptul că o societate este propulsată de elite şi nu de „mase“. Experienţa comunistă, generată de sintagma „poporul suveran“, s-a sfîrşit rău.

3) în ceea ce priveşte „concepţia teribil de periculoasă“ a lui H.-R. Patapievici, care l-ar pune în pericol nu numai pe el ci şi pe ceilalţi, afirmaţia mi se pare gratuită şi nefondată.

4) afirmaţiile, cum că H.-R. Patapievici ar fi un „looser“ romantic, asocierea lui cu A. Păunescu, O. Paler, C.T. Popescu în ceea ce priveşte exhibiţionismul negativist, sînt contrazise de declaraţiile şi cărţile publicate, pînă acum, de H.-R. Patapievici.

5) o dovadă a faptului că modalitatea lui H.-R. Patapievici de a se raporta la societate este angajarea şi nu asceza, este însuşi faptul că a candidat pentru „Colegiul de Studiere a Arhivelor Securităţii“. Iar dacă domnul Cristian Popescu afirmă că eşecul lui Patapievici este simptomatic pentru întreaga inteligenţie românească postdecembristă, se poate spune că atitudinea de implicare adoptată de Patapievici este simptomatică pentru implicarea întregii inteligenţii româneşti în viaţa cetăţii. Eşecul datorat inadecvării discursului nu mi se pare atît de evident: *Dilema*, ca şi alte publicaţii produse ale inteligenţiei româneşti care supravieţuiesc economiei de piaţă, reprezintă o modalitate reuşită de implicare în viaţa societăţii româneşti postdecembriste.

6) referitor la carenţa majoră a lui H.-R. Patapievici, faptul că nu mimează balcanismul, nu ştiu ce înţelege domnul Popescu prin balcanism; nu cred că inteligenţia românească trebuie să mimeze balcanismul spre a cîştiga suport popular.

Am să închei spunînd pentru cei pesimişti, dacă societatea în care trăim astăzi arată rău şi nu cu mult mai rău, sau pentru cei optimişti, dacă lucrurile încep să meargă puţin mai bine, acest lucru se datorează în mare măsură inteligenţiei româneşti postdecembriste şi modului în care a ştiut să transfere responsabilitatea vieţii publice la nivel individual.

Florian COSTEA,
clasa a XIII-a
Seminarul Teologic Ortodox, Bucureşti

Rupte din viaţă

„Gunoiul!... gunoiul!... gunoiul!“

Poetic, locuiesc într-un cămin studenţesc din Timişoara. E într-un mărginaş cartier, peiorativ denumit „Moldova Nouă“, care, ei bine, arată jalnic, nici nu-ţi vine să te simţi într-o adevărată metropolă central-europeană; dar nu mai sînt la modă (modă care manipulează, desigur) lamentaţiile.

Este căminul Facultăţii de Teologie Ortodoxă, unde sînt „repartizaţi“ şi studenţi de la alte facultăţi.

Din vreme în vreme, noi, locuitorii acestui cămin, sîntem reuniţi la şedinţă. Şedinţă prezidată de administrator (de fapt, administratoare), şeful de cămin, şefii de palier, adică o întreagă elită ce ne manipulează pe noi, *massa*. Să ne ducem gunoiul („altfel vine goanga!“), să „rînduim“ camerele, să nu aruncăm pe geam cutii goale de iaurt, de pateu, pungi etc., să tragem apa, să nu mai aruncăm spaghetti la duşuri, să lăsăm robinetele acolo unde sînt, să nu facem chefuri, sau, chiar dacă facem, să nu se audă pînă la etajul 4 (unde e administraţia) sau pînă la parter, unde e Instituţia Porţii.

Un *efendi orator*, acelaşi mereu, student teolog, elitar şi el, ne îndeamnă la „demnitate, onoare, onestitate, spirit civic, respect, de care noi, studenţii teologi, trebuie să dăm dovadă, pentru că am văzut că pe toţi îi doare-n c... de noi, şi în p... mea, nu te-ar mai f... nimeni la cap să-ţi tragi apa după ce te c..., dacă ţi-ai trage-o“.

„Da, da“, sîntem cu toţii de acord şi ne jurăm în gînd, fiecare, că o să tragem de fiecare dată apa, după ce...

După şedinţă, cu mult mai civilizaţi decît am venit, ne întoarcem spre camerele noastre mizerabile şi ne propunem să le rînduim.

Rînduim ce rînduim şi, osteniţi de atîta rînduială, aşteptăm să adormim, fiecare în patul său. În liniştea nopţii, troienitul lăcaş de spiritualitate mai răsună de vreo petardă... se mai aude din depărtate paliere superioare cîntul pasionat al vreunei studente: „Te iubesc şi nu pot să te uit, deşi numai pentru tine cînt“ (într-o noapte am auzit de atîtea ori refrenul ăsta, încît am început să-l analizez logico-semantic şi să mă minunez de ce apare „deşi“ acolo), de la vecini se aude Vama Veche şi miroase a cartofi prăjiţi, colegele care au dormit toată după-amiaza, astă noapte o rezervă pentru pregătirea examenului de mîine de la fonetică – aud ca prin vis – „«Poet» e diftong sau hiat?“ – şi simt cum mă înghite încet depresia, nu e apă caldă, nu funcţionează decît un WC, banii trebuiau să intre în cont din 11 ianuarie, familiare ciocănituri în uşă, familiara voce a portăresei, intrînd „Fetelor, să duceţi gunoiul“, apoi bucile ei îndepărtîndu-se, dispărînd în spatele uşii, iar ca un ecou la fiecare uşă de pe palier: „Să duceţi gunoiul!“, „Să duceţi gunoiul!“, „Să duceţi gunoiul!“, pînă nu se mai aude decît „gunoiul... gunoiul... gunoiul“, aşa cum Iona nu-şi mai auzea decît „Io“ din ecou.

Lorena ARMULESCU,
Facultatea de Filosofie, anul II,
Timişoara

FII MAI INFORMAT ŞI MAI CULTIVAT!

Din 29 februarie, în fiecare marţi

OBSERVATOR
CULTURAL

Săptămînal de informaţie şi analiză culturală
Coordonatori: Ion Bogdan LEFTER şi Carmen MUŞAT

- Evenimente culturale
- Cronici şi recenzii la cele mai recente apariţii editoriale
- Spectacole şi expoziţii la zi
- Interviuri
- Agenda culturală a fiecărei săptămîni

Singura revistă culturală care te informează cu adevărat!

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **A fi sau a nu fi loial**
- **Ei, românii**
- **Polemici**
- **Ce nu se vede**

Să construim capitalismul!

Cuvîntul *capitalism* este aproape cu desăvîrşire absent din limbajul public occidental. Nu-l întrebuinţează în mod curent nici jurnaliştii, nici politicienii, nici economiştii. Nu se vorbeşte şi nu se scrie niciodată despre *victoriile capitalismului*, despre *realizările capitaliste*, despre *construirea capitalismului*, despre *societatea capitalistă* sau despre *societatea capitalistă multilateral dezvoltată*, despre *planurile* şi *programele de înaintare a capitalismului*, despre *lipsurile care mai persistă în procesul de construcţie capitalistă* etc. *Omul occidental*, ca să folosesc şi eu o ficţiune de genul *omului liberal* îndrăgit de Horia-Roman Patapievici, nu prea are habar că trăieşte în *capitalism* şi, de fapt, nici nu prea îi pasă de asta – altele sînt grijile lui. *Capitalism* apare, cînd, totuşi, apare!, doar prin intervenţiile vreunor ireductibili militanţi troţkişti, personaje care astăzi nu mai sperie pe nimeni, ci dimpotrivă, produc mai degrabă un simpatic efect de pitoresc muzeal. Şi există, evident, în scrieri istorice de factură academică, unde e folosit însă ca termen pur tehnic, fără nici o semnificaţie politică.

Cu totul alta e, în schimb, situaţia în România, unde îndemnurile la *construirea capitalismului* se înmulţesc într-o proporţie comparabilă doar cu inflaţia de *societate civilă*. Nu are absolut nici o importanţă că nu a existat niciodată vreun proiect de *„construire a capitalismului"*, nici că la capitalism nu s-a ajuns în virtutea unui anume program de inginerie socio-economică imaginat de politicieni iluminaţi şi aplicat cu rigoare poliţienesc-birocratică de funcţionari (activişti) devotaţi ori constrînşi. Şi că, în definitiv, însăşi ideea de *a construi capitalismul* e una profund anti-capitalistă: o idee, o reprezentare, o proiecţie provenind clar din mesianismul kitsch al reziduurilor propagandei comuniste. Capitalismul s-a născut, aşa-zicînd, natural şi spontan, fiind un produs al *realului*, comunismul a reprezentat încercarea de a se impune realului o sumă de *abstracţii*; simplific, desigur, pentru a face cît mai netă imposibilitatea de a se trece, ca soluţie salvatoare, de la *construirea socialismului* la *construirea capitalismului*. Nu e, cum probabil se presupune, o fericită, norocoasă, profitabilă schimbare de direcţie, ci o nefericită hibridare aducătoare numai de pagube, dezastre şi eşecuri.

Un fost militant comunist ce avea să fie închis pentru mulţi ani în puşcăriile comuniste prezisese, sumbru, că în România comunismul se va construi în spiritul lui Caragiale şi cu metodele lui Stalin; probabil că de-ar mai fi astăzi în viaţă ar spune că în România capitalismul va fi construit cu metodele lui Caragiale şi în spiritul lui Stalin.

Mircea IORGULESCU

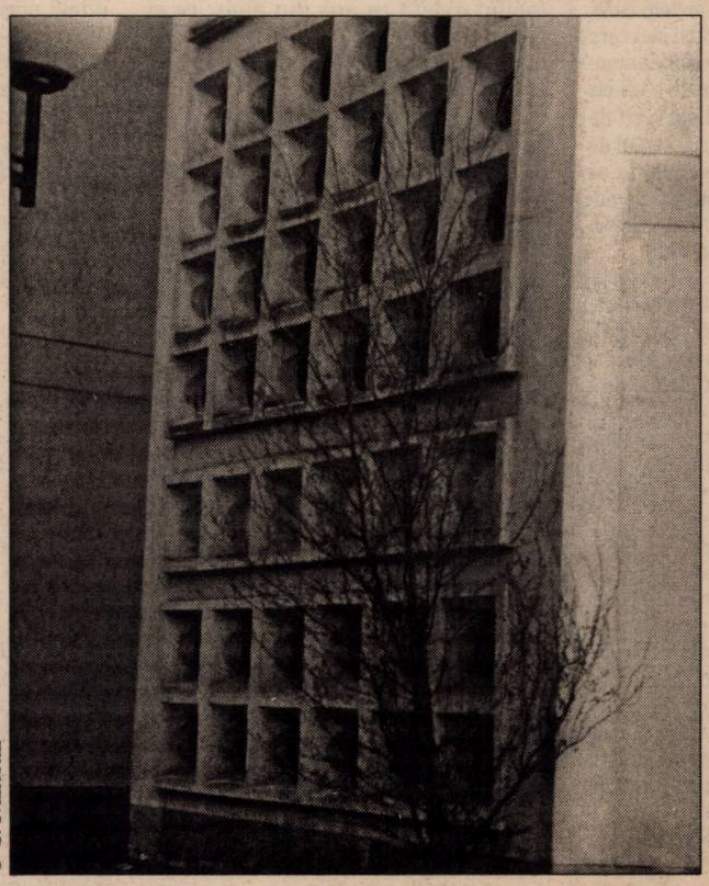

© S. Ivanoschi

Era previzibil

E amuzant cînd unii analişti politici, invitaţi să comenteze un eveniment anume declară nonşalanţi că „era previzibil". Atît de previzibil încît te miri că nu l-a prevăzut nimeni. Ca şi cutremurele, politica stă deseori sub semnul hazardului iar încercările de pronostic au ca obiect tendinţe generale, procese de nivel macro, unde mofturile individuale şi certurile minuscule nu intră în analiză decît ca piedici sau catalizatori.

Sub semnul surprizei şi hazardului a stat săptămîna trecută prin demisia lui Victor Babiuc din Partidul Democrat. Proaspătul demisionat era unul dintre cei trei mari „B" (Babiuc, Băsescu, Berceanu), mandarinii care constituiau linia din spatele lui Petre Roman. La fel cum mandarinii au distrus imperiul chinez luptîndu-se între ei, se pare că au existat fisuri şi la vîrful Partidului Democrat.

În urma Convenţiei Naţionale, Băsescu a cîştigat. Cu ceva săptămîni în urmă el declanşa un mic scandal (printr-un interviu acordat *Evenimentului Zilei*, ziarul preferat de domnul Băsescu în situaţii de conflict) acuzînd garnitura de la vîrful partidului de incapacitate de a activa în absenţa celor care se află în Guvern, permanentizarea în funcţii a unor vice-preşedinţi (printre care şi Babiuc) etc.

Deosebirea imensă dintre PD si PNŢCD este că din primul informaţiile răzbat mai greu. Realele reţele de putere şi luptele interne sînt învăluite în mister. După acel interviu, reacţiile unora dintre vice-preşedinţi şi zvonurile care circulau prin mediile politice lăsau să se întrevadă o eventuală dezertare a lui Băsescu la PDSR, iar tăcutul Babiuc nu se remarca prin nimic, ceea ce în partidele româneşti pare a fi un lucru bun. Iată că acum Babiuc demisionează, iar Băsescu este principalul cîştigător devenind a doua vedetă pe lîngă Petre Roman. La Convenţia de la sfîrşitul săptămînii, el a apărut alături de preşedintele partidului la felurite televiziuni, un fel de ritual instituit după congresele partidelor menit să arate cine este şeful.

Un alt lucru deosebit este strădania în mare parte reuşită de a muşamaliza scandalul. La ţărănişti plecarea grupului de la Braşov s-a lăsat cu imprecaţiile reciproce şi publice obişnuite. Fără să afirme în mod penibil că demisia unora face partidul mai puternic, democraţii au afirmat că nu înţeleg (puţin credibil) gestul lui Babiuc. În afara nefericitei expresii „gest cinic" din comunicatul oficial, au dat impresia că îl regretă sincer pe ministrul Apărării, astfel încît opinia publică este obligată să-l privească circumspect pe acesta: de ce să pleci de unde îţi este bine şi de unde eşti regretat? Mai ales că Babiuc nu a furnizat explicaţii detaliate. Strategia afişării regretului a fost transparentă în declaraţiile de la un talk-show ale purtătorului de cuvînt al PD care spunea nici mai mult nici mai puţin că „cinic" avea acolo un sens mai vechi, ceva care aduce a „nerecunoscător". Săracul Diogene şi sărmanul Babiuc.

Însă, inexplicabil, deodată Babiuc a devenit un personaj nesemnificativ. Silviu Brucan afirma că plecarea sa nu este o pierdere electorală pentru PD şi chiar că Babiuc cu „mutra lui bleagă" nu merita ministerele de care a avut parte.

Meritele şi personalitatea lui Victor Babiuc nu trebuie bagatelizate. El este bine văzut în rîndurile armatei, pe unde circulă ideea că s-a bătut ca un leu pentru mărirea salariilor. Genul „tace şi face" este potrivit pentru un ministru civil al Apărării care nu trebuie să jignească orgoliul militar prin apariţii şi ieşiri necontrololate, specifice politicienilor dîmboviţeni. De altfel, Babiuc s-a alăturat deseori poziţiei militarilor, demonstrînd „spirit de corp", ca în cazul incriminării armatei în procesele revoluţiei. În ceea ce priveşte incompentenţa lui, autorităţile NATO nu împărtăşesc aceeaşi opinie. Armata a fost un sector care a cunoscut o transformare rapidă. În mod obişnuit structurile militare sînt mai uşor de reformat decît cele civile datorită comenzii unice şi structurii strict ierarhizate şi disciplinate, dar Babiuc are meritul de a fi asigurat un sprijin politic permanent pentru acest proces.

Ultima oră

Demisia a declanşat deocamdată o nouă criză în coaliţie, chiar dacă mai mulţi lideri de partid au afişat zîmbetul protocolar al ajungerii la un acord. De această dată, problema vitală pentru naţiune se învîrte în jurul scuzelor pe care Traian Băsescu trebuie să le ceară Preşedinţiei. Cauzele profunde sînt cele care au măcinat mereu coaliţia, iar discutarea lor a rămas în suspensie.

Singurul lucru previzibil e că vom trăi şi vom vedea.

23 februarie

Cristian GHINEA

Topuri

De o bucată de vreme mă ocup şi de un soi mai special de monitorizare a presei române, vizînd imaginea pe care o vehiculează aceasta referitor la alte ţări balcanice. Cumulate, rezultatele sînt, în anumite privinţe, fascinante.

O temă, obsesivă, grăitoare printre toate, este aceea a topurilor: *oglinjoară, oglinjoara mea, cine-i cea mai urîtă (!?) în Europa mea?*

Un număr semnificativ de articole aruncă priviri sadomasochiste în ograda vecinului ca să vadă cum stăm cu capra din bătătură. Comparaţiile se fac, de regulă, fie cu Europa Centrală, fie bilateral, comparaţia cu Bulgaria fiind în acest caz cea mai frecventă. Modul de selectare şi comentare al acestor statistici, mai ales prin titlurile sub care sînt ele prezentate, constituie însă adesea un exemplu de lipsă de profesionalism jurnalistic, creînd sau întreţinînd stereotipuri şi contribuind la consolidarea unei imagini de haos. Iată cîteva exemple:

– comentînd clasamentul realizat de *Transparency International*, Z. şi R.L. din 27 oct. afirmă că „România ocupă poziţia 17 în topul modial al corupţiei", în timp ce C.R. din aceeaşi dată titrează: „Coborîm în topul mondial al corupţiei: locul 33 din 99 de ţări";

– pe baza datelor unui studiu BERD în colaborare cu Banca Mondială, A. din 9 nov. titrează: „România, pe un «preţios» loc doi la mită". Pe baza aceloraşi date, J.N. din 17 dec. anunţă că „Suntem pe primul loc şi la mită";

– pornind de la acelaşi studiu, J.N. din 26 nov., sub titlul „Lecţia tranziţiei, predată de BERD", ajunge la concluzia că „România a făcut progrese", pentru ca a doua zi, acelaşi jurnal, pe baza aceluiaşi studiu, să titreze: „BERD ne-a plasat pe ultimul loc în cursa tranziţiei". Acelaşi studiu este prezentat de A. din 9 nov. sub titlul „BERD estimează că, în 2000, toate ţările din Europa de Est vor înregistra o creştere economică";

– „SUA consideră că România s-a descurcat mai puţin bine decît vecinii săi în deceniul post-comunist" (Z. din 11 nov.) este un exemplu de titlu, printre altele, care trunchiază informaţia şi o transformă în clişeu: de fapt nu este vorba despre „SUA", ci de un editorial din *The New York Times*, care nu are în vedere doar România, ci şi Bulgaria şi toate ţările ex-Jugoslaviei.

O trecere în revistă a articolelor destinate acestui gen de comparaţii este însă şi mai derutantă. Poţi citi astfel în J.N. din 15 dec. că „Anul 1999 situează România pe ultimul loc în Europa de est", în Ev. Z. din 20 dec. şi în Z. din 30 nov. că *„Central European Economic Review* consideră că situaţia economică a României s-a îmbunătăţit în 1999", sau că, din punct de vedere economic, România se află **înaintea Bulgariei** (cf. firmei de consultanţă *Pricewatherhouse Cooper* citate de R.L. din 21 dec.) sau **în urma Bulgariei** (cf. studiului prezentat în *Central European Economic Review* şi citat de Z. din 6 dec.), etc.

Nu trebuie să fii prea subtil ca să citeşti în aceste comparaţii obsedante o angoasantă neîncredere în sine, ca să nu spunem de-a dreptul o „criză de identitate". Dincolo de aceasta însă, dacă tot folosiţi anchete ştiinţifice pentru a hrăni angoasele poporului român, barem învăţăţi să le citiţi, dragi jurnalişti, şi nu le mai confundaţi cu topul *Miss Chitila*!

Vintilă MIHĂILESCU

statul de drept

Zbor deasupra unui stat de drept (II)

Statul de drept, spun unii, nu se poate susţine decît în contextul unei economii de succes. Săracii, se pare, nu se pot bucura de binefacerile unui stat de drept. Tema situării statului de drept în contextul economic şi politic cel mai potrivit este extrem de provocatoare. E limpede că statul de drept nu poate exista decît împreună cu capitalismul şi cu democraţia de tip european. Nu se poate vorbi despre stat de drept într-un sistem care, de pildă, nu asumă definitiv independenţa justiţiei sau care nu promovează proprietatea privată ca valoare fundamentală, intangibilă. Problema este, de fapt, aceea de a şti cît de performantă trebuie să fie economia capitalistă şi cît de experimentată trebuie să fie democraţia pentru ca statul de drept, la rîndul său, să existe firesc. Mai direct, de la ce nivel al PIB-ului în sus şi după cîţi ani de exerciţiu democratic putem spune că statul de drept fiinţează matur şi s-a integrat natural în cetate şi în mintea cetăţeanului?

Cînd vorbea despre rolul determinant al economicului în raport cu celelalte dimensiuni ale realităţii sociale, Marx greşea. La fel greşesc toţi aceia care văd, în social, determinisme. Legăturile dintre diverse elemente ale socialului sînt atît de complicate, încît nimic nu determină nimic în sens mecanic. E adevărat că sînt realităţi, cum este economia, care influenţează statul într-o măsură mai mare decît altele. Dar a crede că statul de drept este condiţionat în existenţa sa de un anumit nivel al performanţei economice, este o exagerare de tip marxist.

În România, există toate instituţiile şi aproape toate procedurile necesare unui stat de drept. Ceea ce face să simţim, de multe ori, că statul de drept ne este străin este mentalitatea celor care concretizează social instituţiile şi exercită procedurile. Inadecvarea dintre instituţie şi funcţionar duce, de cele mai multe ori, la modificarea pe nesimţite a instituţiei în sensul dorit de funcţionar; să ne bucurăm, pe termen lung oamenii sînt mai puternici decît instituţiile. La fel, inadecvarea dintre instituţie şi cetăţeanul pe care trebuie să-l servească se rezolvă natural prin modificarea instituţiei. Numai o voinţă politică, care înţelege să utilizeze instituţiile în scopul schimbării mentalităţii (aşa cum s-a întîmplat în România continuu din 1859 pînă în 1990), poate forţa adecvarea omului – funcţionar sau cetăţean – la instituţie şi poate evita efectul natural, acela al modificării instituţiei după mentalitatea omului.

În termeni filosofici, problema este aceea a adecvării spiritului obiectiv românesc la spiritul timpului. Cred că secretul reuşitei stă în **voinţa politică**. O voinţă politică înseamnă un impuls coerent, prelungit, bine dozat. Concret, pentru discuţia pe care o fac aici, o voinţă politică înseamnă o urmărire atentă, bine articulată a destinului instituţiilor şi, la limită, decizia de a impune cu orice preţ spiritul instituţiei asupra spiritului maselor. Istoria noastră ne-a arătat că forma (instituţia) poate genera fondul (mentalitatea); este nevoie numai de voinţă politică.

Din 1990 încoace discursul politic despre reforma statului a fost destul de monoton. Practic, oricît de mult s-a vorbit despre stat, s-a vorbit numai din două perspective. Prima a fost aceea a *democraţiei*. Reforma statului şi statul de drept trebuie astfel dirijate încît să asigure implementarea reală a principiilor democraţiei. A doua perspectivă a fost aceea a *eficienţei*, mai ales a eficienţei financiare. Statul trebuie astfel calibrat încît să consume raţional şi economicos resursele financiare şi umane. Pînă în 1996 primul discurs a prevalat. În 1997, al doilea discurs. În 1998 şi 1999, din nou primul. Acum, la începutul lui 2000, discursul „finanţist" este, iarăşi, dominant. Nu spun că unul din discursuri este preferabil celuilalt. Spun, dimpotrivă, că ambele perspective sînt necesare, că o voinţă politică benefică pentru statul de drept trebuie să înglobeze argumentele celor două discursuri şi că, de la un moment la altul, trebuie să ştie să plaseze accente.

Cred că iniţiativa guvernului Isărescu de a reaşeza pe criterii de eficienţă administraţia centrală este binevenită acum. Restructurarea structurilor administraţiei centrale prin redimensionarea schemelor de personal şi reajustarea competenţelor departamentelor era, acum, necesară. Opera nu se va încheia, însă, dacă nu urmează promisa regîndire a procedurilor administrative. Sînt convins că, peste doi sau trei ani, perspectiva „finanţistă" asupra statului va fi depăşită. Accentul va cădea, din nou, pe discursul care consideră, înainte de toate, democraţia şi seviciile publice.*

Sever VOINESCU

*Sper că nimeni nu va înţelege cele spuse mai sus în sensul că măsurile guvernului Isărescu sînt nedemocratice sau, mai grav, antidemocratice.

SATUL GLOBAL

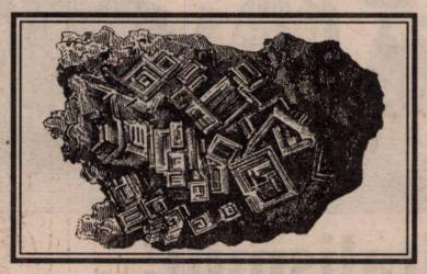

Cultura la TV

„E de bon ton, mai ales în mediile «culturale», să decretezi o incompatibilitate radicală şi definitivă între cultură şi televiziune. Cu alte cuvinte să arunci copilul o dată cu apa din albie, ca şi cum televiziunea n-ar fi înainte de toate un instrument de difuzare şi de circulaţie, un mijloc ca şi celelalte, ci o maşină sortită în mod necesar vulgarităţii şi prostirii generale. Privit de aproape, acest postulat seamănă mult cu acela al directorilor de canale comerciale, a căror pîine de toate zilele constă în a optimiza ecuaţia între Audimat şi reţetele publicitare. [...] Acelaşi dispreţ, aceeaşi suficienţă animă ambele discursuri". Aceste fraze au apărut într-un *Dossier: idées reçues* din suplimentul „Télévision" al ziarului *Le Monde* (7-13 februarie a.c.). Articolul e semnat de Valérie Cadet şi demonstrează că micul ecran are resurse (şi) pentru a-i face pe oameni să gîndească, nu doar pentru a-i distra. Punctul de vedere al editorialistei este susţinut cu o bogată selecţie din programele culturale ale canalelor TV franceze şi cu două intervenţii ale unor realizatori de asemenea emisiuni. Thierry Garrel, responsabilul documentarelor de pe canalul Arte, crede că „televiziunea industrială şi comercială se epuizează imediat, ca o piatră magică, pentru a reproduce mîine ceea ce a dat ieri. Ea nu face decît să repete modelele dobîndite, respinge complexitatea, îndoctrinează şi sărăceşte impunînd răspunsuri. Dimpotrivă, televiziunea este culturală atunci cînd provoacă frămîntări şi preferă să pună întrebări. La rîndul său, Frédéric Ferney, realizatorul emisiunii „Droits d'auteur", difuzată pe canalul La Cinquième, consideră că „cel mai adesea, televiziunea se mulţumeşte să afirme convingeri. Este însă mult mai interesant (dar şi mai periculos) să faci să existe un spaţiu, nu de polemici – discurs fără sfîrşit care permite descalificarea celuilalt – ci de paradoxuri şi de contradicţii."

Am impresia că, şi la noi, persistă unele prejudecăţi (ale trecutului?) în atitudinile faţă de problema „culturii la TV". Mă voi referi, deocamdată (lăsînd exemplele pentru numerele viitoare) doar la două dintre ele. Una ar fi *prejudecata datoriei*: unele intervenţii conţin, la suprafaţă sau în subtext, ideea că lumea audiovizualului ar fi *datoare* să susţină cultura, în special cea „înaltă" şi mai ales cultura scrisă. De cele mai multe ori cultura este opusă, în astfel de intervenţii, comercialului, iar mesajul implicit este „ori-ori". De fapt, producătorii şi patronii TV nu au mai multe obligaţii faţă de cultură decît restul societăţii. Iar televiziunea comercială nu exclude cultura: avem suficiente exemple pentru a demonstra că o coexistenţă este posibilă. În plus, ideea de cultură nu poate fi redusă la emisiunile „pur" culturale; ar trebui mai degrabă să ne gîndim la *nivelul cultural* al producţiilor TV în general. În ce măsură programele româneşti „pun întrebări", îndeamnă la reflecţie, „creează paradoxuri şi contradicţii", vorba francezului?

O a doua prejudecată este a *audienţei*. S-au desfiinţat emisiuni, în ciuda protestelor intelectualilor, pentru că „nu aveau audienţă". Se menţin altele (eventual mai proaste decît cele desfiinţate), deşi au o audienţă la fel de scăzută. Studii sistematice şi serioase despre *stratificarea publicului* nu ştiu să se fi făcut în România: nu ştim, de pildă, cît la sută din adulţi citesc cel puţin o carte pe lună, care sînt preferinţele lor de lectură, cît şi ce mai citesc tinerii etc. Nu ştim, cu alte cuvinte, *cui se adresează* emisiunile culturale, care este publicul lor potenţial. Aşa încît invocarea audienţei nu e decît o iluzie sau o manipulare: ea nu spune mare lucru despre emisiuni care fac apel la inteligenţă, capacitate de reflexie, spirit critic, impuls interogativ şi alte asemenea calităţi care nu se regăsesc sută la sută în publicul jocurilor, concursurilor sau telenovelelor. Încercînd să fim exacţi, privim doar suprafaţa datelor statistice, şi nu facem decît să ne înfundăm în confuzie. Ceea ce nu constituie premisa cea mai bună pentru a discuta despre soarta culturii la TV.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

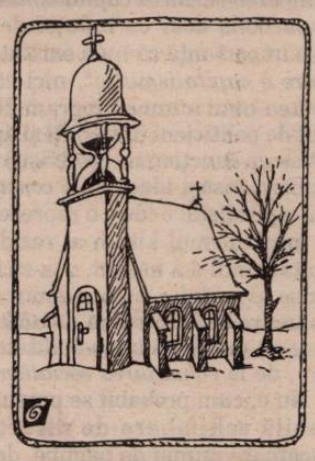

Desen de Ion BARBU

economie

Bani puţini... după buget

Cele două obiective pentru 2000, creşterea economică şi înjumătăţirea inflaţiei, fac parte din programul menit să asigure macrostabilitatea economiei. Fapt întîmpinat de prea multe ori cu replica: „Ne-am săturat de macrostabilizare!". Deşi corect ar fi să se spună că ne-am săturat de nesfîrşitele discuţii despre macrostabilizare. Fiindcă, pe această temă, s-a vorbit mult, dar nu s-a făcut tot atît de mult.

Înaintea intervenţiei în sitemele *micro* (întreprinderi, regii), cînd acestea sînt bolnave, (şi cele mai multe sînt bolnave!) este nevoie de ameliorarea întregului organism. Dacă economia are febră (o inflaţie mare, bunăoară) nu va putea fi scoasă din această stare fără un proces dur de *macrostabilizare*. Cum însă, la noi, ani de zile, s-au tot încercat metode călduţe, s-a tot lungit boala. Şi fiindcă ieşirea din criza generalizată a organismului (sistemul economic, în ansamblu) nu s-a produs, au tot fost amînate intervenţiile asupra organelor bolnave.

Inflaţia a lovit economia şi societatea. Care sînt consecinţele? Cel mai dramatic efect a fost resimţit în activitatea de investiţii. Nevoia de capital nou (muncă economisită şi investită) n-a mai putut fi asigurată. De aici, în primul rînd, ni se trage şi scăderea produsului intern brut (PIB).

Sigur, PIB-ul creşte nu numai dacă se fabrică strunguri de oţel, ci şi dacă se construiesc şcoli, cinematografe, se deschid restaurante ori dacă particularii plătesc biletele de călătorie cu trenul sau cu avionul. Dacă românii nu au bani pentru a călători, dacă magazinele, transporturile, restaurantele, alte servicii continuă să-şi piardă clientele, pentru că nu mai ajung banii, primul care pierde este bugetul, fiindcă se restrîng impozitele. De pierdut pierde şi producţia, care nu-şi poate dobîndi sensul real, acela de furnizor de bunuri şi servicii acceptate de piaţă. Din această cauză, bunăstarea pe care o dorim continuă să fie pentru noi doar o speranţă.

Cum pot însă românii să facă rost de bani? Într-un singur fel: să se investească mai mult, să apară noi locuri de muncă ori să fie restructurate cele vechi, să crească productivitatea şi competitivitatea, să obţinem mai multă eficienţă. În acest fel, salariile vor creşte, dividentele vor fi mai mari, afacerile mai bune. Important este, însă, ca roata afacerilor să se învîrtească fără odihnă, în aşa fel încît surplusul de bani să fie absorbit de activităţi productive şi nu de preţuri.

Acum sîntem într-un cerc vicios: inflaţia blochează investiţiile; blocajul investiţional, la rîndul său, întreţine inflaţia, în sensul că afacerile stagnează şi surplusul de bani de pe piaţă năvăleşte în preţuri. Şi toate astea pentru că munca, în România, întîrzie să devină competitivă. Din această cauză, întreprinderile n-au bani ca să producă mai mult, mai bine şi, în consecinţă, să-şi plătească decent salariaţii. Şi asta fiindcă spirala inflaţionistă a antrenat, în vîrtejul ei prelungit, un lung şir de crize: a creditului intern, a producţiei şi a consumului. De unde atunci bani pentru salarii mai mari? Aşadar, salariile sînt mici pentru că în economie banii disponibili pentru remunerarea muncii sînt şi ei foarte puţini.

Ce s-ar putea face? Un lucru simplu, pentru început: să se obţină, în economie, profit la nivelul resurselor care se consumă. Cu alte cuvinte, înainte de zbaterea de a atrage noi resurse, inclusiv financiare, să fie folosite mai bine cele deja existente. Să fie obţinut mai mult profit din cheltuielile angajate în activităţi productive. Numai aşa vor fi mai mulţi bani pentru investiţii şi pentru consum. Abia apoi ar putea fi angajate investiţii în infrastructuri, care să asigure o altă bază pentru modernizarea industriei, pentru dezvoltarea serviciilor rămase în urmă, în prezent –, pentru un salt vizibil al civilizaţiei în societatea românească.

De unde să fie scoşi mai mulţi bani dacă întreprinderile cheltuiesc mult, consumă mult, cifrele de afaceri sînt mici, din această combinaţie neputînd rezulta altceva decît o valoare adăugată nesemnificativă? De unde să iasă mai mulţi bani dacă blocajul financiar, dominant în societăţile comerciale cu capital majoritar de stat şi în regiile statului, continuă să crească?

Nu vom avea bani mai mulţi fără creştere economică şi fără calmarea inflaţiei. Atunci şi bugetul va avea mai multe venituri şi, prin urmare, se va putea cheltui mai mult.

Adrian VASILESCU

povești suprapuse

Mulţumesc din inimă *France Presse*-ului!

Prin noiembrie trecut, biroul *France Presse* de la Bucureşti mi-a propus o întîlnire cu unul dintre – mi s-a spus – ziariştii experimentaţi ai agenţiei, dl Jean-Luc Porte, venit în România în vederea unui reportaj despre cei 10 ani scurşi de la revoluţia din '89. Francofon, francofil, cititor de presă franceză, înamorat de castanii Parisului şi de lalelele din oraşele de pe valea Loirei etc., am acceptat. Dl Porte a venit surîzător la întîlnire – alături de dl Călin Neacşu, ziarist la biroul *AFP* de la Bucureşti – şi am stat de vorbă aproape o oră. Ne-am despărţit cordial, *salut, bonjour, au revoir*.

Uitasem cu totul. Pînă săptămîna trecută, cînd primesc de la un prieten din Canada un plic din care mîna dreaptă-mi scoate un articol decupat din ziarul *Le Soleil* (din provincia Québec, primul sau al doilea mare cotidian de limbă franceză din America de Nord), ediţia din 18 dec. '99. Depeşa *AFP* – semnată de Jean-Luc Porte, vreo 700 de cuvinte – titra *„10 ani după: Românii nu ştiu cine l-a doborît pe Ceauşescu"*. (Corect!) La prima vedere, observ că am fost citat decent; de-abia apoi văd cum vine de se leagă... Citez paragrafele 4 şi 5:

„«Fără personajul providenţial Gorbaciov nu ar fi fost posibilă o lovitură de stat la Bucureşti. Îmi amintesc că în piaţa centrală a oraşului Craoiva (sic!), *din sud, manifestanţii scandau* Gorbaciov, Gorbaciov», *povesteşte istoricul Adrian Cioroianu.*

***În opinia acestui fost ideolog al Partidului Comunist Român**, «Securitatea e cea care l-a abandonat pe Ceauşescu» iar Ion Iliescu «simboliza o anumită continuitate cu predecesorul său»"* (subl.m.).

Neavînd voce, n-am prea apucat în şcoala generală să mulţumesc prin cînticele partidului; nu ştiu cum aş putea acum să mulţumesc *France Presse*-ului pentru acest *compliment*, datorat (sper) unei inabile tehnoredactări. Întrebarea e: cîţi dintre cititorii/clienţii agenţiei de pe şase continente ştiau că *France Presse*-ul scoate uneori paragrafele din pălărie precum Tristan Tzara versurile, altădată? Eu nu ştiam. Drept care mulţumesc maică-mii pentru relativa-mi juneţe; îmi imaginez că, mai în vîrstă să fi fost, mai greu aş fi scris zîmbind despre aşa o făcătură nedemnă nu de o mare agenţie de presă, dar nici de o foaie din provincia provinciei creierilor munţilor lumii a patra.

Evident, rămîn francofon, francofil ş.a.m.d. Dar rămîn şi cu un zaţ de amăreală pe limbă, cel care mă va face să fiu de-acum de două (-trei) ori mai circumspect atunci cînd voi citi o depeşă *France Presse*, temător fiind că o bazaconie dată drept informaţie poate pîndi, *malheureusement*, la tot pasu'.

Adrian CIOROIANU

« Sans le personnage providentiel de Gorbatchev, un coup d'État n'était pas possible à Bucarest. Je me souviens que sur la grande place de Craoiva (sud), les manifestants scandaient "Gorbatchev, Gorbatchev", rapporte l'historien Adrian Cioroianu.

Selon cet ancien idéologue du Parti communiste roumain, « c'est la Securitate qui a décidé de lâcher Ceausescu » et Ion Iliescu « symbolisait une certaine continuité avec son prédécesseur ».

presa despre...

Modelul chinez

Exemplul chinez este citat de cîte ori este criticată reforma din ţările central şi est europene sau din fosta URSS: se spune că tradiţionala înţelepciune a marelui popor asiatic plus loialitatea faţă de partidul comunist asigură o tranziţie lipsită de traume, reforma economică este proiectată şi înfăptuită de autoritatea centrală care a renunţat la ideologie de dragul eficienţei; construcţia democratică este lăsată pe seama viitorului. În contrast cu greutăţile întîmpinate de tranziţia europeană, China a reuşit – se mai spune – să evite o pustiitoare criză, ţara îşi menţine ritmurile creşterii economice, industria se modernizează, mentalităţile se modifică. Ţara are însă un miliard de locuitori şi un adevărat cult al misterului: e greu de spus care anume parte este o imagine a întregului.

Departe de a avea o unitate de monolit, conducerea politică din China face o subtilă echilibristică între tendinţe centrifuge şi nu arareori ostile una faţă de alta. Capitalismul, negat ca idee, în numele injustiţiei sociale şi al identităţii naţionale, este acceptat pentru realitatea foloaselor sale. Foloase insuficiente pentru a asigura bunăstarea generală, iar „noua stîngă" chineză se vrea a fi expresia justiţiei sociale. Iată cum rezumă aceste contradicţii un profesor universitar de istorie (nu este lipsit de importanţă faptul că articolul a apărut la Hongkong, unde presa este mai liberă decît la Shangai, oraşul unde profesează autorul, text preluat de revista *Courrier International*, în numărul de 17-23 februarie).

„Prietenii noii stîngi consideră că China a fost atrasă în vîrtejul mondializării, capitalismul a copleşit-o într-o proporţie catastrofală, conglomeratele multinaţionale capitaliste străine, infiltrate atît în economie, cît şi în cultură, sînt principalul adversar de contracarat. După ei, descrierile sinistre ale capitalismului, aşa cum pot fi ele găsite în teoriile critice ale stîngii occidentale din secolul trecut, au devenit o realitate în China. Dimpotrivă, pentru partizanii liberalismului, China nici nu a păşit în perioada postmodernă, nu este încă o societate capitalistă şi nu este implicată (mai e pînă atunci) în procesul de mondializare. Nu capitalul străin şi multinaţionalele stau în calea progresului social al Chinei, ci, pe plan interior, un regim şi o ideologie cu termenul de garanţie depăşit. Pentru liberali, extinderea şi aprofundarea deschiderii ţării către exterior sînt absolut necesare.

Sînt enumerate maladiile de care suferă societatea. Noua stîngă crede că disfuncţiile au apărut odată cu dezvoltarea capitalismului de tip occidental. Pentru ei, relele sînt «boli occidentale», «boli ale pieţei». Liberalii consideră că «boala occidentală» este provocată de microbi naţionali: în China învăţarea istoriei şi a istoriei civilizaţiei deformează şi denigrează istoria mondială modernă, iar influenţa exercitată de curentele de stînga asupra intelectualilor chinezi este puternică, din 1919 încoace. În acest secol nu s-a izbutit eliminarea eficientă a acestor factori negativi, care au devenit şi mai influenţi după înfrîngerile reformelor ideologice din anii 90. În ceea ce priveşte boala de care suferă în prezent societatea chineză, ea este mai curînd «boala chinezească a puterii», provocată de coexistenţa unui regim depăşit cu mecanismele pieţei, primul trăind pe seama celui din urmă, deformîndu-l şi, în cele din urmă, sufocîndu-l. (...) Introducerea mecanismelor de piaţă nu a modificat organizarea administrativă, mecanismele pieţei au fost folosite pentru sporirea privilegiilor. A fost posibilă instituţionalizarea unor «rente de poziţie» (scutiri de impozite, mită) la o scară mai mare, ceea ce a provocat putrefacţia structurală a societăţii şi o injustiţie socială fără precedent. Mecanismele pieţei achită nota de plată a sistemului de putere".

Termenii şi poziţiile dezbaterii contemporane occidentale se aplică unor realităţi complet diferite de cele din Statele Unite sau Germania; se povesteşte un vis în care, după ce au obţinut succesele aşteptate, reformatorii economici, instrumente ale dictaturii, vor preda o societate «la cheie» reprezentanţilor societăţii civile, fără spasme, într-un gest de sinucidere politică. E greu de presupus că un miliard de oameni vor visa, sincron, acelaşi vis. (**M.B.**)

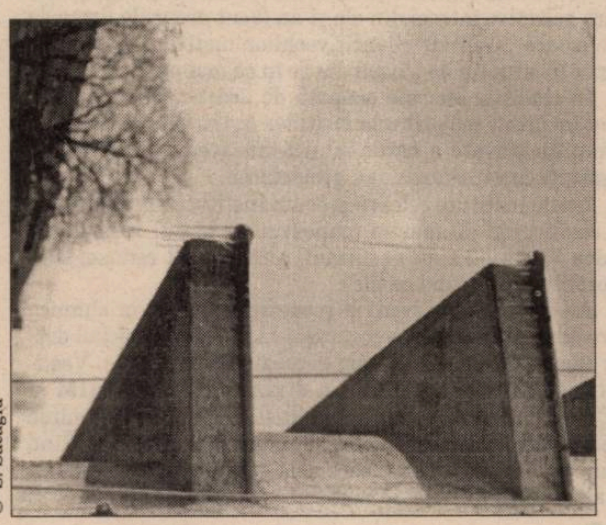

© S. Sacagiu

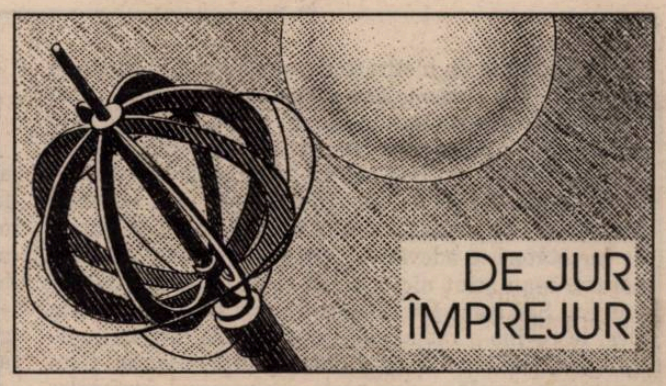

Violenţe spontane

Sub presiunea discursurilor din Austria, a mărturiilor din „lagărele de filtrare" cu prizonieri ceceni, a bătăliilor de la Mitrovica, întîmplările din localitatea spaniolă El Ejido au rămas la periferia interesului public.

Sîmbătă, 6 februarie, o femeie spaniolă a fost asasinată de un dezechilibrat mintal de origine marocană. Au urmat trei zile de nebunie: în urma lor a rămas o stare de mahmureală compusă din frică şi dezgust. Ceea ce presa a numit „tulburări rasiale" au fost la faţa locului grupuri de spanioli care i-au bătut pe cei cu faţă de arab, le-au incendiat casele şi magazinele. Poliţia a privit neutru şi nu s-a prea amestecat, lăsînd furia să se stingă de la sine.

Localitatea El Ejido ilustrează felul cum o ţară din care se pleca a devenit o ţară în care se vine. „Miracolul economic" s-a produs datorită zarzavaturilor, cultivate în sere acoperite cu material plastic, unde munca e considerată grea şi prost plătită. O fac imigranţii din Magreb (15% din cei 50.000 de locuitori ai oraşului), majoritatea intraţi ilegal în ţară, trăind într-un ghetou amărît, cu slabe perspective de integrare socială. Oraşul etalează priveliştea locuinţelor şi a automobilelor noi, cu proprietari bine îmbrăcaţi. Cineva a numărat: pe artera principală sînt mai multe bănci decît baruri; nu există centre culturale, librării, parcuri, biserici, lipsesc locurile unde oamenii se pot întîlni, identificînd, în cele din urmă, o comunitate de interese. Conflictul sălbatic a durat trei zile, a fost spontan, violent, fără substrat politic sau motivaţie economică, aşa cum rezumau Juan Goytisolo şi Sami Nair: „În Spania democratică de astăzi, oameni nevinovaţi au fost hăituiţi din cauza apartenenţei lor sociale (sînt săraci), confesionale (majoritatea sînt musulmani), naţionale (sînt străini)".

După ce s-a restabilit ordinea, cetăţenii onorabili au ieşit şi ei pe străzi (în timpul tulburărilor au stat în casă, e mai bine să te fereşti din calea gloatei furioase): „Nu toţi marocanii sînt criminali şi nu toţi locuitorii din El Ejido sînt nişte fiare dezlănţuite, sîntem cu toţii victimele aceluiaşi butoi de pulbere de care s-a apropiat fitilul aprins". Muncitorii agricoli marocani au declarat grevă şi după cîteva zile au obţinut, de la patroni şi autorităţi, măsuri de urgenţă pentru adăpostirea celor rămaşi fără locuinţe şi regularizarea situaţiei celor aproximativ 5000 de emigranţi fără acte. Probabil că mult timp de acum încolo, El Ejido va rămîne în fericitul anonimat al succesului economic.

La Kosovska Mitrovica, conflictul spontan între sîrbi şi albanezi are bune şanse de a mai dura şi de a căpăta forme organizate: ambiţia forţelor internaţionale de a dovedi că cele două comunităţi pot trăi împreună, respectîndu-şi reciproc drepturile, este anihilată de realitatea spontană a intoleranţei. Din partea sîrbă a oraşului au fost goniţi medicii albanezi de la spitalul municipal, din partea albaneză au fost evacuaţi puţinii locuitori rămaşi acolo. Forţele de pace practică din ce în ce mai des violenţa ca răspuns la ostilitatea activă cu care sînt primiţi. Acuzat că îi favorizează pe sîrbi, comandantul francez al forţelor KFOR de la Mitrovica, Pierre de Saquin de Sannes, a recunoscut cu toată sinceritatea: „Nu-i adevărat, nici nu ştim să-i deosebim între ei!"

Ura te face să ştii: în 1947, locuitorii hinduşi dintr-un sat din Punjab-ul pakistanez au fost avertizaţi să se convertească la islam sau să plece. Ajunşi în Punjab-ul indian, povesteşte un hindus, „am văzut trecînd un *bania* (un negustor) bine îmbrăcat. Unul dintre băieţi a spus că e gata să pună pariu pe viaţa lui că persoana aceea e un musulman disimulat sub hainele unui negustor indian. Am fost surprins. Cum poţi să afirmi aşa ceva cu atîta siguranţă? Băiatul a spus: «OK, îl dezbrăcăm şi să vedem dacă e circumcis. Dacă este, am cîştigat pariul şi tu o să-l înjunghii». Era o nebunie, dar am fost de acord. Persoana a fost dezbrăcată şi, într-adevăr, era musulman. Ezitam, dar băieţii au început să zbiere... Am turbat şi am înfipt cuţitul în burta lui, din toate puterile". Mărturia e dintr-o carte evocînd partiţia Indiei: au murit atunci, aşa sau altfel, aproximativ un milion de oameni şi 6 milioane au fost dislocate. În unele locuri asemenea pariuri se termină la tribunal şi la închisoare, în altele ele sînt considerate acte de curaj şi, cînd trece destul timp, se învaţă la istorie.

Magdalena BOIANGIU

Argument

O mulţime de institute de cercetare din România zac într-o agonie fără sfîrşit. Unele n-au mai produs absolut nimic în ultimii zece ani. Inerţia lor e neaşteptată pentru nişte citadele ale inteligenţei. N-au fost capabile să propună nici un fel de programe care să fie finanţate. Rupte de orice idee asupra unei economii normale, cu un management la pămînt, colective întregi de cercetători (e adevărat, rărite de plecările în străinătate) n-au ştiut nici cum să ceară bani în mod inteligent. Sau cum să se adapteze la noi sisteme de lucru. Deşi le revine o răspundere importantă în ceea ce se întîmplă, vina nu e desigur numai a cercetătorilor. Conjunctura generală pe de-o parte, dezinteresul guvernelor succesive pentru o ramură care nu crează probleme electorale şi nici nu aduce profit imediat pe de altă parte, au contribuit la degradarea progresivă a acestui domeniu. Şi toate pe fondul preexistent al unui sistem de tip sovietic greoi şi ineficient.

Dacă în ştiinţele umane şi sociale dependenţa de o aparatură costisitoare e mai mică iar necesitatea unei legături permanente cu un mediu local determină rămînerea mai multor inteligenţe în ţară, în ştiinţele exacte sau în biologie şi medicină, discrepanţele între posibilităţile de cercetare din România şi cele din ţările dezvoltate duc automat la un exod masiv al celor bine pregătiţi. Nu puţini pleacă încă de pe băncile facultăţilor. În atari condiţii se pune chiar întrebarea, care mai e rostul cercetătorilor care rămîn. Nu au posibilitatea să-şi exercite meseria, nu au salarii decente şi au pierdut pînă şi bruma de prestigiu social pe care o mai aveau. Şi apoi, chiar dacă ar fi şi bani şi prestigiu, ce se mai poate cerceta şi descoperi la concurenţă cu universităţile americane sau cu cele vest europene? Care poate fi originalitatea cercetării? Unul din răspunsuri poate fi ca menţinerea unui mediu ştiinţific, a unui corp profesional care să fie la curent cu ce se întîmplă în lume în domeniile de vîrf, face posibilă preluarea noutăţilor ştiinţifice şi aplicarea lor în ţară. Pe de altă parte, un asemenea corp ştiinţific e în măsură a pune stavilă imposturii şi alunecării în obscurantism. O misiune pe cît de discretă pe atît de utilă.

Se mai poate observa însă că nu toată cercetarea românească a murit. Unele laturi aplicative şi-au găsit un făgaş. Domenii ca istoria, ştiinţele sociale sau politice au fost chiar redescoperite după 1990, deşi mai există încă interferenţe şi influenţe politice dăunătoare. Cu perseverenţă s-au pus pe picioare şi alte ramuri ce păreau la un moment dat pierdute: meteorologia de exemplu. Un argument pentru faptul că de multe ori soarta cercetării e chiar în mîna cercetătorilor. Dacă ei nu găsesc soluţii, atunci cine... **(A. M.)**

Mircea KIVU
sociolog

Grandoarea şi decadenţa cercetării

Statutul de cercetător ştiinţific are, sau cel puţin avea, o aură aparte, un fel de instituţionalizare a noţiunii de savant (firește, nu oricine are această titulatură pe cartea de vizită e un savant, însă nu am văzut cărţi de vizită pe care să scrie „savant"). Aproape oricare student visa, cu mai multe sau mai puţine speranţe, la acest statut. O lege aberantă interzicea, înainte de 1989, ocuparea unui asemenea post imediat după absolvirea facultăţii. Aberantă, pentru că a ajunge să faci cercetare de performanţă presupune, pe lîngă vocaţie, un antrenament al muncii intelectuale continuu, început de la o vîrstă fragedă, asemenea celui al unui muzician sau al unui sportiv.

Pătrunderea în grupul invidiat al celor care „făceau ştiinţă" se făcea, ca în orice domeniu, prin concursuri care se dovedeau de cele mai multe ori a fi bazate pe bine cunoscutul sistem PCR (pile, cunoştinţe, relaţii). De unde nu rezultă imediat că întregul corp al cercetătorilor era alcătuit din oportunişti, ci mai degrabă că era unul heterogen. Pe lîngă faptul că sistemul de selecţie cunoscuse perioade mai bune, statutul respectiv era suficient de puţin remunerativ ca să nu fie atractiv pentru arivistul cu veritabilă vocaţie. Promovarea era şi ea viciată de interdicţii clare (depăşirea gradului de cercetător simplu, ca şi înscrierea la doctorat, nu era permisă celor care nu erau membri ai partidului) şi practici comune tuturor selecţiilor profesionale din sistemul comunist.

Exista un fel de ranchiună generalizată a regimului faţă de tagma cercetătorilor. Ca şi acum, cercetarea se situa pe ultimele trepte ale salarizării şi acordării de avantaje sociale, dar asta pare a fi nespecific. În privinţa condiţiilor de muncă, lucrurile nu stăteau mai bine. Recunoşteam adesea în Biblioteca Academiei figuri de marcă ale ştiinţei româneşti chinuindu-se să-şi ia note cu mănuşile în mîini, în timp ce respiraţia producea aburi în atmosfera glaciară; cei care ar fi trebuit să sincronizeze ştiinţa românească cu cea mondială lucrau în '89 cu tehnica de calcul a anilor '60. Exista un manifest sadism în a trimite cu predilecţie cercetătorii la măturat frunzele prin parcuri, la udat porumbul cu cana, la numărătoarea anuală a zburătoarelor din curţile bucureştenilor, pentru că „oricum stau degeaba la birouri". Moisil făcea glume sarcastice despre ambiţia unora de a-i norma munca, dar în laboratorul de cercetare sociologică în care lucram semnam zilnic condica de prezenţă la 7:30 (e drept, adesea trişam cu îngăduinţa complice a şefului) şi la 16, fără ca cineva să se întrebe ce fac între timp.

Psihologilor le este uşor a detecta rădăcina acestei ranchiuni în complexele de inferioritate ale puternicilor regimului, începînd cu „primul cercetător al ţării". Totuşi, umilirea cercetătorului era prea sistematică pentru a ne mulţumi cu această explicaţie. Celui care face fără impostură munca de cercetare ştiinţifică i se formează, mai devreme sau mai tîrziu, un set de valori între care ierarhiile sînt diferite de ale majorităţii. Adevărul ocupă în acest set un loc central. Omul de ştiinţă nu se lasă sedus de raţionamente caduce. El poate avea laşităţi, poate fi mituit sau constrîns la minciună, dar niciodată nu o va face cu convingere. Prin aceasta, el devine subversiv pentru un sistem care este funciarmente bazat pe fals.

Dacă cele de pînă aici ne pot mulţumi ca explicaţie pentru umilirea cercetătorului pînă în 1989, mai greu e să o înţelegem pe cea de după schimbarea de regim. Dacă pînă în 1989 cercetarea era una din ramurile cele mai prost plătite, azi este chiar cea mai prost plătită. O primă explicaţie ar sta în parţiala neadecvare la privatizare. S-au făcut paşi spre privatizarea cercetării, dar asta numai în ceea ce se cheamă cercetare utilitară. Un bun exemplu este cercetarea de opinie şi piaţă, domeniu aproape exclusiv privat, care a cunoscut pînă acum creşteri ale cifrei de afaceri chiar în condiţiile declinului economic general.

În ce priveşte ceea ce îndeobşte numim cercetare fundamentală, aceasta a rămas exclusiv bugetară, şi probabil că aşa va rămîne pînă ce economia privată va fi suficient de puternică pentru a investi în viitorul îndepărtat. Aici, regula e cea a şantajului: obţii măriri de salarii dacă faci grevă. Dacă fac grevă muncitorii de la căile ferate sau de la electricitate, în cîteva zile întreaga economie va fi paralizată. Deci, într-un fel sau altul, trebuie să li se dea satisfacţie. Dacă profesorii fac grevă, cîteva săptămîni nu se întîmplă nimic grav, apoi însă lucrurile se încurcă (sînt afectate milioane de elevi, cu milioane de părinţi) şi într-un fel tot trebuie să li se dea satisfacţie. Pînă şi avocaţii au dovedit că au mijloace de presiune asupra guvernanţilor. Dacă fac grevă cercetătorii, ce se întîmplă? Mai nimic. Decît că s-ar putea ca într-o bună zi doi şi cu doi să înceapă să facă cinci, ceea ce poate chiar n-ar fi aşa rău, din perspectivă electorală.

Aşa că, visul oricărui student de azi e să muncească undeva în Vest. Dacă se poate, dar nu neapărat, într-un institut de cercetare. Cei mai buni şi norocoşi asta şi fac. Cei mai puţin buni şi norocoşi se angajează într-o firmă străină. Cei cărora nu le reuşeşte niciuna din variantele astea rămîn în cercetare aici.

---

1. Legea apăruse, cred, în 1975.
2. Pentru cititorul tînăr: acestea nu sînt figuri de stil.

De la Casa Poporului la micile buticuri

Pînă în anul 1989 dacă lucrai în cercetare sau într-un institut de proiectări erai socotit ca făcînd parte din elita profesiei respective. Fiecare minister îşi avea institutele lui, majoritatea fiind cele de profil tehnic.

Unele precum Institutul Proiect Bucureşti cuprindea toate specialităţile începînd cu arhitecţi şi terminînd cu electricieni şi instalatori.

Deşi salariile nu difereau mult de ale altor salariaţi, se lucra în acord global şi la sfîrşitul lunii se mai lua un plus de 20-30%.

Perioada de glorie a institutelor de proiectări a fost după 1975 cînd „conducerea de partid şi de stat" a hotărît că noi românii sîntem mai deştepţi decît occidentalii şi nu s-a mai importat nimic. Atunci a început copierea utilajelor străine existente, proiectarea după ureche a unor maşini văzute de activiştii de partid prin străinătăţuri (eventual după cîte o poză), care musai trebuiau să şi meargă.

În construcţii, după cutremurul din 1977 a început în Bucureşti după un val de demolări, construirea Centrului Civic.

Institutul specializat în cercetarea materialelor de construcţii INCERC, precum şi cele legate de geodezie, au avut un cuvînt greu de spus în alegerea locului de amplasare al acestuia. Aşa a fost ales un cartier cu case boiereşti şi străduţe pline de pitoresc care făceau farmecul Bucureştiului interbelic numai pentru că terenul era mai solid şi mai ferit de efectele unui cutremur.

În acea vreme IPB (Institutul Proiect Bucureşti) lucra precum Meşterul Manole. Ce se proiecta ziua se rupea noaptea pentru că „marelui arhitect" al ţării plus consoartei nu-i plăcea concepţia arhitecturală.

Se făceau variante peste variante, se construiau machete la diferite scări, nea Nicu le vedea şi nu de multe ori lua cîte un cubuleţ de pe machetă considerînd că nu-şi are rostul. Aşa s-a întîmplat cu majoritatea punctelor termice, cu clădiri de sine stătătoare. Apoi proiectanţii îşi băteau capul cu amplasarea lor la subsolurile blocurilor în spaţii neadecvate fără aerisiri şi înebunind locatarii cu zgomotul şi vibraţiile pompelor.

Dar în acea vreme se ajungea să se cîştige aproape dublu din cauza orelor suplimentare şi a acordului.

Spre sfîrşitul anilor '80 cînd nu mai era nimic de copiat şi furia retehnologizării industriei mai trecuse, munca în proiectare devenise mai relaxantă dar şi mai prost plătită.

În institutele de cercetări însă fondurile se dădeau lună de lună şi deşi cercetarea mergea lent şi cu rezultate slăbuţe, munca avea o constanţă demnă de invidiat.

După 1989, o dată cu declinul economiei au intrat în derivă atît proiectarea cît mai ales cercetarea pentru care nu au mai putut fi asiguraţi banii necesari.

Marile institute de proiectări s-au spart în altele mai mici, colective întregi din ele şi-au făcut propriile firme de proiectare „suflînd" clienţii vechilor institute, care s-au văzut în situaţia de a avea din ce în ce mai puţin de lucru.

În clădirile enorme ocupate de acestea pînă în 1989 s-au închiriat majoritatea spaţiilor la tot felul de firme şi firmuliţe private a căror muncă nu avea nici un fel de legătură cu cercetarea sau proiectarea.

Unele institute celebre precum Institutul de proiectări în construcţii de maşini (cunoscut ca blocul roşu de pe Calea Victoriei) s-au desfiinţat, altele, mult reduse, s-au reprofilat proiectînd ce pică.

Alt exemplu elocvent îl reprezintă industria chimică care odată cu dispariţia tovarăşei „ADI" (academician doctor inginer Elena...) nu mai reprezintă mai nimic. Vestitul institut IPROCHIM s-a divizat în IPROCHIM şi PETRO DESIGN, primul tîrîndu-şi zilele de azi pe mîine (ce să mai proiectezi pentru chimie?), iar al doilea fiind cumpărat de nişte nemţi care apoi l-au vîndut la rîndul lor la alţi nemţi. Aceştia au instituit un regim de „teroare" în rîndul salariaţilor, obligîndu-i la cursuri de calculatoare de înalt nivel, cursuri intensive de limba engleză, etc., iar cine nu a luat testele respective a fost dat afară.

Ciudat însă nemţii nu au mărit şi salariile odată cu ridicarea nivelului profesional, leafa medie fiind în jurul a 1.500.000 lei.

Şi mai vestitul institut ICECHIM care avea pe vremuri cîteva mii de cercetători şi care era mîndria „coanei Leana", azi a rămas la cîteva sute plătiţi cu 65% dintr-un salariu de bugetar şi care nu se ştie din ce raţiuni nu se desfiinţează că de cercetat...

După 1990 la protestele discrete ale cercetătorilor, oameni inteligenţi, cu pregătire solidă şi care ar face faţă cu brio oriunde în occident s-a încercat soluţia înfiinţării Ministerului Cercetării şi Tehnologiei.

Fondurile pentru cercetare erau constituite dintr-o cotă parte ce trebuia vărsată de întreprinderi ca supliment la procentul acordat din bugetul de stat. Dar cum întreprinderile productive nu-şi plătesc nici măcar dările obligatorii, banii n-au existat şi ministerul nu şi-a mai avut rostul.

Mai apăraţi de vitregiile soartei sînt deocamdată cei care lucrează în colectivele de proiectare ale diferitelor regii. Acestea sînt colective mici specializate pe profile stricte (gaze, electricitate, apă-canal, termoficare, etc.) şi care datorită agitaţiei continue din domeniul edilitar (apar peste noapte clădiri noi, buticuri, sedii de bănci, etc.) au în permanenţă de lucru, uneori chiar mai mult decît pot face. Într-o astfel de situaţie se mai angajează colaboratori externi, oameni bine pregătiţi profesional care însă au avut ghinionul să rămînă într-un institut falimentar unde au lucrat o viaţă şi de care le e greu să se desprindă sau nu au curajul şi nici posibilităţile materiale să-şi deschidă propria afacere.

Adina POPESCU

Ioana POPESCU
etnolog

Cercet. Şt. Pr. II

Demult, demult, cînd am terminat facultatea, am obţinut o diplomă pe care scria la rubrica Profesie: *„Absolvent Istoria şi Teoria Artei“*. N-am realizat enormitatea faptului, decît mai tîrziu, cînd a trebuit să predau primul curriculum din viaţa mea şi la rubrica cu acelaşi nume m-am trezit scriind „absolvent“.

La repartiţie refuzasem postul de muzeograf într-o instituţie bucureşteană, de altfel foarte respectabilă, pentru că aspiraţiile mele erau mai înalte: *doream să fac cercetare*. Ce înţelegeam pe atunci prin asta, nu prea mai ştiu, dar ştiu că, pentru notele mele, socoteam că merit acest statut. M-am angajat la Institutul de Etnografie şi Folclor; pe atunci, nu mi-a dat prea mult de gîndit faptul că un institut ştiinţific poate „face Folclor“ (şi nu Folcloristică!).

Pe parcurs, abia, am înţeles ce greu se ajunge cercetător. Întîi trebuia să fii documentarist (şi, iarăşi, nu documentalist). După doi-trei ani de cercetare de teren şi mult studiu de bibliotecă, aveai dreptul să dai concurs pe post de cercetător, dacă se elibera un loc prin pensionarea sau desfacerea contractului de muncă a vreunui coleg mai vechi. Atunci am început să am acele coşmaruri îngrozitoare în care se făcea că îmbătrînesc şi continuu să tocesc pentru examene şi concursuri; completam la nesfîrşit autobiografii în care minţeam că nu am rude în străinătate şi mă mîndream cu *„originea sănătoasă dobîndită“* prin schimbarea de profesie a tatălui meu (din avocat în zugrav). Oricît ar părea de ciudat, am ajuns, totuşi, cu ajutorul lui Dumnezeu, cercetător.

Ei, dar de la simplu cercetător la cercetător principal ar fi trebuit să dau alte examene, să completez alte dosare, să adun publicaţii serioase, nu doar cîte un articolaş în Anuarul Institutului sau în Revista de Etnografie şi Folclor (pentru că şi revista făcea Folclor!). Noroc că posturile de principali erau atît de puţine şi atît de ocupate, încît nu se punea problema, mai ales dacă nu erai membru de partid. Coşmarurile au încetat. Ce mai, nu mai eram absolvent, eram cercetător (de profesie şi de funcţie). Îmi amintesc că am propus la un moment dat o lucrare de cercetare a cromaticii tradiţionale, ceva intitulat *„Alb, roşu şi negru în cromatica ţărănească“* şi mi s-a răspuns: *Foarte bine că ai iniţiativă, tema e interesantă, dar trebuie schimbat titlul – „Roşu, galben şi albastru în cromatica ţărănească“!* Am renunţat, mai bine completam chestionare pe teren. Dar şi aici, după ce că mă numeam *„cercetător“*, trebuia să desfăşor *„o anchetă“*, cu cel puţin *„3 informatori“* pentru fiecare întrebare. Cam ambiguu statutul la care aspirasem. Eram un cercetător dezamăgit.

După 1990, chiar cînd am reuşit la concursul de cercetător principal (şi aflaţi că a fost doar un concurs de dosar de lucrări), am hotărît că cercetasem destul şi că venise timpul să fac cu adevărat ceva. Şi am înţeles că muzeul, pe care îl refuzasem cu un aer superior la repartiţie era taman locul potrivit pentru asta. Cercetarea de muzeu ar fi însemnat după părerea mea multe ieşiri pe teren, cu descoperirea unor obiecte minunate pe care să le achiziţionez pentru colecţii, cărora să le înregistrez povestea, cine le-a făcut şi cînd, de la cine au fost moştenite sau primite în dar, ce evenimente importate au marcat, cum sînt folosite la ora cercetării (dacă mai sînt), cum sînt păstrate şi de ce, cu ce valoare le învesteşte posesorul lor şi cum le prezintă. N-a fost să fie aşa. În graba şi entuziasmul de a cumpăra cît mai multe obiecte cu cît mai puţini bani şi cu cît mai puţine cheltuieli de deplasare, nimeni nu se mai interesa de poveştile obiectelor, în schimb se completau fişe de material, de ornamente, de stare de conservare.

Nu mi-a plăcut. Am revenit la cercetarea pe care o ştiam, cea etnologică. Culegeam pe teren datini, credinţe, obiceiuri şi le completam cu mult studiu de bibliotecă şi cu gîndire proprie cît se putea. De fapt, ca să fiu sinceră, singurul lucru de care sînt sigură astăzi este că trebuie să fac altfel decît am făcut pînă acum, că trebuie să transform fişa de observaţie directă în ceva care să înlocuiască poveştile care lipsesc, că trebuie să încerc să înregistrez în locul descrierilor verbale imagini, că detaliul şi atipicul sînt mai importante decît tipologiile clasice.

Pentru că simt că, spre deosebire de un inginer, de un muzeograf, de un bucătar sau de un cizmar, *eu nu am o meserie*. Nu poţi fi de meserie *Cercet. Şt. Pr. II*, aşa cum nu poţi fi de profesie *absolvent*. Dar pot fi în schimb entnolog, pentru că meseria asta, chiar dacă nu îmi oferă o ştampilă aurită de statut profesional, spune ceva despre mine: spune că nu mi-am pierdut curiozitatea, disponibilitatea de a înţelege ceea ce astăzi pare greu de înţeles şi dorinţa încăpăţînată de a privi ceea ce pare a fi fost interzis vederii. Dacă nu m-aş împiedica de formula „Cercet. Şt. Pr. II“, aş zice că aşa se face cercetare...

Carol CĂPIŢĂ
lector, Facultatea de Istorie, Universitatea Bucureşti

Istoria ca învăţătură de minte

Ascrie despre cercetarea istorică din România ultimilor 10 ani (iată, au trecut zece ani pe care, parcă, nu am avut timp să-i trăiesc datorită atîtor frustrări), pare o povară atît uşoară, cît şi grea. Uşoară, căci o simplă privire aruncată în ziare şi pe ecranele televizoarelor ne arată nu numai un interes sporit acordat istoriei, ci şi faptul că toată lumea ştie istorie. Se scrie multă istorie şi se citeşte tot atîta. Politicieni şi regizori, teleaşti şi ziarişti, analişti politici (pardon, politologi) şi artişti – toţi îşi revendică competenţa întru cercetarea istoriei. În multe cazuri pretenţiile sînt şi justificate; în altele, cunoaşterea de tip filatelic a istoriei vrea să înlocuiască înţelegerea istoriei ca domeniu al multiplelor experienţe (intelectuale şi de alt fel) ale oamenilor şi civilizaţiilor. Este şi o sarcină grea, căci multiplicitatea interpretărilor posibile date unui eveniment şi variatele drumuri ale analizei istorice complică şi mai mult sarcina istoricului onest.

Dar mai există o problemă. Nu de mult, în toiul zaverei legate de manualele de istorie, un distins coleg politolog acuza (în principal) tagma istoricilor de o anumită pasivitate faţă de problemele societăţii; deşi liberal mărturisit, intervenţia colegului meu avea un titlu inspirat, dacă nu mă înşeală memoria, din Zola; poate este o întîmplare. Observaţia este parţial adevărată. Există istorici implicaţi în agora şi care sînt parte activă a societăţii civile. Dar pentru aceasta îţi trebuie un curaj special, anume asumarea limitelor domeniului. Cei ce vor implicarea *istoricului-ca-istoric* în cetate susţin în subsidiar ideea nemărturisită că istoria are cunoaşteri ezoterice şi conferă celui ce practică această meserie o anume pricepere peste a celorlalţi în trebile dinlăuntru ale societăţii. Asemeni distinsului meu dascăl, profesorul Lucian Boia, consider că istoria nu este o simplă carte de învăţătură, nu este un cod al bunelor maniere, ci are o influenţă mult mai subtilă. Personal, prefer implicarea *istoricului-ca-cetăţean* în lume decît altceva. Mai ales că istoria a avut un statut aparte în lumea comunistă. Istoria ca argument al autorităţii partidului unic a marcat profund atitudinea profesioniştilor domeniului faţă de sfera lor de cercetare. De aici şi o anume reticenţă faţă de asumarea unor poziţii publice (să nu uităm experimentul Sorin Mitu, în care distinsul meu coleg a avut parte de un *crash-course* de istorie şi metodă a cercetării din partea unor filatelişti). Dilema lui Möbius din „Fizicienii“ lui Durrenmatt este (sau ar trebui să fie) prezentă constant în subconştientul istoricului. Istoricul analizează istoria pe baza unor documente şi în funcţie de propria sa schemă de interpretare, născută din experienţe intelectuale ce îi sînt proprii şi, îndrăznesc să spun, irepetabile. Receptarea rezultatelor muncii sale nu intră, însă, în domeniul său de competenţă. Altfel spus, o dată făcute publice, rezultatele scapă de sub controlul creatorului; el nu mai are controlul asupra interpretărilor făcute interpretării sale asupra trecutului.

Toate acestea sînt parte a problematicii generale a cercetării istorice. Cazul românesc are şi particularităţile sale, legate mai ales de uzul şi abuzul de istorie. Cu toate acestea, sînt multe evoluţii pozitive care marchează cercetarea istorică din România. În primul rînd, abandonarea schemei unice de interpretare a istoriei. Dispariţia partidului unic a dus la relansarea dezbaterii despre abordările istoriei naţionale. Festivismul naţional-comunist de sorginte locală şi liniaritatea proprie marxismului (altminteri o teorie cu drept de cetate în domeniu) au fost înlocuite cu multiple abordări şi perspective. Evident, acestea şochează prin pluralitate (diversitatea este, în general, o problemă şi o lecţie pe care societatea românească încă nu a digerat-o complet) şi prin faptul că simpla cunoaştere nu mai poate suplini înţelegerea. În al doilea rînd, deschiderea spre noi domenii de analiză. Istorii ale reprezentărilor colective, istorii ale marginalilor şi istorii marginale, istorii ale celuilalt – istorii ale unor spaţii intelectuale şi geografice noi (pentru istoriografia românească), care ne readuc în colectivitatea internaţională a istoricilor. Din multe puncte de vedere, scrierea istorică din ultimii ani este mai vie, mai normală.

Dar poate cel mai important proces rămîne cel de reflecţie asupra propriului domeniu. Ceea ce mi se pare clar este faptul că, într-un fel sau altul, cei mai mulţi dintre noi gîndim altfel asupra domeniului nostru. Deschiderile din ultimii ani ne obligă să fim „competitivi“ (în senzul pozitiv al termenului) într-un univers care are propriile sale reguli (iar onestitatea este una dintre acestea) şi care nu acceptă jumătăţile de măsură. De multe ori, argumentul unor istorici este că alte istoriografii sînt agresive şi că noi ar trebui să răspundem cu aceeaşi monedă. Nu cred că falsitatea argumentelor altcuiva îmi permite să folosesc, la rîndul meu, argumente false; o greşeală nu o scuză pe cealaltă. Istoria ca domeniu de cunoaştere (şi ca domeniu al educaţiei) trebuie dezarmată. Complexele de victimă neînţeleasă (ca într-o operetă vieneză) nu ajută nici domeniul şi nici prezentul. Procesul de trecere de la istoria „angajată plenar“ la istoria ca domeniu de cercetare populat de oameni oneşti care „meşteresc“ într-un domeniu particular este îndelungat, dar primii paşi au fost deja făcuţi. Normalitatea este primul pas. Urmează diversitatea.

Radu CARP
asistent, Facultatea de Ştiinţe Politice şi Administrative, Universitatea Bucureşti

Cazul ştiinţei politice

Am ezitat destul de mult înainte de a pune pe hîrtie aceste rînduri. Mi-am propus să analizez situaţia cercetătrii în domeniul ştiinţei politice şi am constatat cît de puţine cunosc în această privinţă, cu toate că activitatea de care sînt legat interferează nu de puţine ori cu cercetarea şi am avut ocazia să colaborez cu instituţiile de acest gen din România. De fapt, această ezitare este identică cu cea pe care am avut-o în urmă cu un an cînd, întrebat de potenţiali finanţatori în domeniul cercetării, am răspuns că nu pot să îmi formez o imagine coerentă şi deci nu pot recomanda pe nimeni (desigur, în răspunsul meu oficial am indicat instituţiile la care m-am referit).

Cred că în România nu se poate vorbi de o cercetare legată de ştiinţa politică. În primul rînd, cererea de pe piaţă – în acest caz, viaţa politică – se ghidează după anumite reguli prestabilite şi oarecum previzibile. Partidele politice, deşi depun eforturi să atragă „specialişti“, să finanţeze cercetări legate de doctrinele pe care le reprezintă sau de electoratul pe care vor să-l atragă, se rezumă – în cel mai fericit caz – să creadă doar în sondajele de opinie pe care le comandă. Partidele nu îşi pot găsi o justă adecvare la cercetarea pe care fenomenul politic o implică. Nici un partid nu a avut curajul de a prezenta în Parlament concluziile unui studiu elaborat de persoane neutre pe care să le accepte fără rezerve formulate de membrii săi marcanţi.

Chiar dacă se va ajunge mai devreme sau mai tîrziu la un consens asupra necesităţii acestei juste adecvări, există şi alte impedimente în calea dezvoltării cercetării în domeniul ştiinţei politice care nu ţin de interacţiunea acesteia cu o piaţă potenţială. Un prim impediment ar fi lipsa revistelor de specialitate în care să fie publicate rezultatele cercetărilor; un articol apărut reprezintă o minimă satisfacţie pentru autorul unei cercetări. Aş putea invoca lipsa fondurilor, explicaţie parţială şi simplificatoare. Ceea ce lipseşte este instanţa de validare ştiinţifică; din acest motiv, susţin demersurile recente în direcţia creării unei asociaţii naţionale de ştiinţă politică care s-ar putea transforma într-o asemenea instanţă.

O altă piedică în calea cercetării este şi lipsa de competiţie. Prin natura lucrurilor, aceleaşi persoane sînt solicitate de cele trei, patru instituţii de profil. Explicaţia este aceea că, din păcate, se promovează o mentalitate potrivit căreia un cercetător capabil este cel care obţine cît mai multe finanţări pentru cît mai variate proiecte. Un impediment deloc de neglijat este şi acela că deviza conexiunii între cercetare şi învăţămînt a fost interpretată într-un sens care se abate şi chiar contrazice felul în care această relaţie este practicată în ţările cu tradiţie în materie. Este frecventă situaţia – mai ales în cazul unor centre universitare din provincie – în care rectori sau decani (foşti şi actuali) sînt şi directorii unor institute care nu există decît pe hîrtie (mai corect, pe o carte de vizită).

Nu aş putea să nu menţionez şi situaţia din domeniul relaţiilor internaţionale, considerat – simplific la maximum – o componentă a ştiinţei politice. O situaţie pe care mi-aş permite să o caracterizez ca fiind extrem de confuză. Decalajul dintre nivelul de pregătire al persoanelor specializate în ultimii ani în străinătate şi care fac cercetări legate de relaţiile internaţionale şi cei care pretind că reprezintă în ţară o comunitate ştiinţifică iese din ce în ce mai mult în evidenţă chiar şi pentru un public neautorizat. Şansa celor dintîi de a se integra unui colectiv de cercetare dintr-o altă ţară este mult mai mare în comparaţie cu şansa de a-şi putea valorifica cunoştinţele în România. MAE s-ar putea implica în această problemă, chiar şi prin simpla identificare a persoanelor care studiază în străinătate prin intermediul reprezentanţelor noastre diplomatice; cooptarea acestora ca membri, fie chiar onorifici, ai instituţiilor de specialitate din ţară ar fi un gest prin care s-ar oferi o minimă legitimitate unei comunităţi ştiinţifice mult prea dispersate.

O soluţie pentru eliminarea multor impedimente ar fi ca acelora într-adevăr interesaţi să facă cercetare în acest domeniu să li se dea posibilitatea de a înfiinţa propriile institute, fără vreo imixtiune a bugetului de stat, prin identificarea unor surse de finanţare alternative. Poate fi vorba de un risc gratuit, însă m-aş hazarda să fiu optimist şi să cred că aceasta va fi direcţia în care se va merge în următorii ani.

Liviu ORNEA
matematician

Scapă cine poate

Cu minime excepţii, cei care fac azi cercetare fundamentală în matematică, lucrează în universităţi sau institute de cercetare, de regulă pendinte de Academie.

Cum epoca romantică în care cercetătorul medita, în izolare, la o problemă, cu doar un creion şi o foaie de hîrtie, a cam trecut, pentru a face cercetare e nevoie (las la o parte datele personale: talent, putere de muncă, multă ştiinţă de carte), în primul rînd, de reviste şi cărţi de specialitate. Adică de o bibliotecă bună care face periodic achiziţii şi de abonamente la diverse servicii Internet. E nevoie, în plus, de calculatoare, de imprimante, de maşini de copiat. E nevoie de spaţii în care oamenii să se simtă bine, să lucreze cu plăcere, să stea de vorbă (în mari institute din lume există sala comună în care cercetătorii se adună zilnic să ia ceaiul împreună; desigur, e şi o tablă în sala aceea). E nevoie de călătorii periodice în străinătate pentru a participa la conferinţe şi pentru a colabora cu colegi din alte centre. Specializarea devine azi, din păcate, din ce în ce mai strictă, nu rareori se întîmpă să ai cîţiva colaboratori prin lume şi puţini sau deloc acasă; iar izolarea ucide în meseria asta. Şi, esenţial, avem nevoie de timp.

La noi, bibliotecile sînt într-o stare de plîns. Face excepţie – pentru cît timp, încă? – cea a Institutului „Simion Stoilow" al Academiei. Calculatoarele sînt puţine (sîntem departe de un calculator la doi, trei oameni ca „dincolo") şi, de multe ori, vechi. Banii pentru plata serviciilor Internet se adună greu, stăm la mîna ofertelor de reducere. Fotocopiatoarele sînt un lux, de hîrtie, toner, nu mai vorbesc. Spaţii? Facultăţile noastre, chiar cele mai noi, ca Politehnica bucureşteană, au cîteva încăperi pentru fiecare catedră, nici vorbă să aibă fiecare masa sa de scris, o bibliotecă. Treci pe la catedră doar ca să-ţi laşi paltonul sau să scrii ceva la calculator (la rînd, desigur). La fel la Institutul Academiei a cărui cladire e încă (de ce oare?) ocupată, în majoritate, de instituţii care n-au nici o legătură cu matematicile. Călătorii? Numai dacă ne plătesc „ei". Depindem de burse sau contracte oferite de institute sau colegi din vest (despre felul cum se acordă bursele, despre finanţarea cercetării „la noi" ar fi multe de spus). De obicei institutele noastre nu ne plătesc nici drumul. Timp? Şi universitarii, şi cercetătorii din institute au salarii de mizerie. Ca să supravieţuiască, ei fac două, trei norme (cei cu grad didatic mai mare, norma unui asistent sau lector e de douăsprezece ore, nu-i permite să mai adauge prea mult) pe la universităţi de stat sau fantomatice instituţii particulare, de nu chiar naveta în te miri ce nou devenite universitare orăşele de provincie. Sau dau meditaţii. Nu prea mai lucrăm aici. Predăm, alergăm, ne zbatem. Facem cercetare cînd „ieşim". Rar mai auzi pe culoarele facultăţii discuţii despre matematică. Tensiunea, crisparea sînt vizibile şi aici, oamenii vorbesc mai mult despre politică şi preţuri.

Atunci de ce ne cramponăm? Probabil pentru că asta ştim şi ne place mai mult să facem. Altfel nu se poate explica cum de se produce încă la un nivel extrem de performant, comparabil cu cel al cercetării matematice din ţări normale.

Dintre tinerii care urmează facultăţile de matematică, cei mai dotaţi ar trebui să intre în cercetare. În fiecare an avem (numai la Bucureşti), cel puţin cinci absolvenţi de nivel excepţional; lor li se adaugă celelalte centre universitare şi încă alţi studenţi foarte buni. În cei patru ani de facultate au destul timp să vadă şi să înţeleagă. Urmarea: unii, puţini, pleacă în Franţa încă din anul al treilea; cei mai mulţi, în primul semestru al anului terminal, dau teste GRE şi de limbă engleză, fac aplicaţii pentru burse de doctorat la universităţi americane, prin aprilie primesc accepturile, în august sînt duşi. Mai vin în vacanţe, ne vedem la 2 Mai. Pînă la urmă, găsesc un post pe aiurea, chiar dacă la o universitate mai slabă. Rămîn, cu foarte puţine excepţii, să-şi facă aici doctoratul cei care n-au curaj sau forţa să plece. Uneori, chiar cei care încep aici pleacă pe parcurs. Continuăm să organizăm grupe de masterat mai mult în virtutea inerţiei, ca să nu se piardă locurile, poziţiile din state: studenţii cărora ar trebui să ne adresăm sînt în America. Sînt în căutare de posturi „afară" chiar şi colegi trecuţi bine de treizeci şi cinci de ani. Pentru ei e mai greu.

Cunosc doar vreo trei care s-au întors (or mai fi şi prin ţară asemenea păsări rare). Optimişti incurabili sau cu o situaţie materială care le permite să trăiască aici fără griji. Şi de altfel, la ce să se întoarcă? După cinci sau mai mulţi ani „dincolo", greu te adaptezi condiţiilor noastre. Locuri în facultăţi sau institute nu sînt pentru toţi. Şi chiar de-ar fi, cu leafa de asistent sau lector (singurele trepte la care le dă dreptul vechimea!) nu se poate nici trăi, darmite închiria (cumpăra) o casă. În plus, cei care îşi manifestă chiar vag dorinţa de a reveni, testînd terenul, sînt de multe ori descurajaţi de animozitatea nereţinută a colegilor, de atmosfera din facultăţi, de unele criterii cel puţin îndoielnice de apreciere, în flagrantă contradcţie cu cele din lumea cu care s-au obişnuit.

Din păcate nu văd ieşire. Probabil că lucrurile se vor aşeza de la sine în matca lor firească o dată cu revenirea întregii ţări la o existenţă decentă. Dar, pînă atunci, peste zece, cincisprezece ani, cine va mai preda în facultăţile noastre?

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI
medic

Cercetarea medicală românească, ieri şi azi

Cînd pornim în căutarea unei fantome trebuie să ne înarmăm cu arsenalul de cunoştinţe şi relaţii cu privire la fenomenele paranormale. La fel, fantomatica prezenţă a cercetării medicale româneşti nu poate fi relevată decît după ce ne punem de acord să privim adevărul în faţă, să ne înarmăm cu curajul necesar exprimării unor evidenţe supărătoare.

O călătorie în timp este binevenită într-o perioadă de uitare cronică, în conformitate cu banala cunoaştere comună care ne învaţă de atîta amar de vreme că nimic nu este nou sub soare. Înainte de '89, în lumina ideologiei de partid, se urmărea cu emfază cercetarea aplicativă, ignorîndu-se dreptul la existenţă a celei fundamentale, ca şi cînd nimic nou n-ar mai fi trebuit să se descopere în biologie moleculară sau genetică. Astfel, insitutele de cercetare hibernau într-o linişte deplină, întreruptă doar de congresele şi conferinţele naţionale, prilejuri de etalare a unor lucrări care aveau ca obiect redescoperirea sau reconfirmarea unor adevăruri de mult cunoscute în lumea occidentală. Desigur, lipsa de documentare datorată imposibilităţii accesului la informaţia ştiinţifică de valoare a fost devastatoare pentru spiritul cercetării ştiinţifice în general. În domeniul medical, supus unor prefaceri a căror rapiditate cu greu poate fi concepută în alte domenii, situaţia a fost şi mai dramatică. O zi obişnuită într-un institut de cercetare bucureştean era centrată pe semnarea condicii, întocmirea de situaţii, verificarea unor date, centralizarea şi îndosarierea altora, totul pe fondul disciplinei de partid, asupra căreia se obţineau mici victorii: cafeaua de la ora zece, o mică întîrziere, o ţigară pe terasă. Institutele care aveau o latură aplicativă, cum ar fi cele farmaceutice, se bucurau de o viaţă ceva mai dinamică, datorată activităţii de producţie şi control. Totuşi, în acea lume închisă şi plictisită de sine, au existat nume care au trecut peste hotare: Gerovital, Pell-Amar, nume legate de fapt, nu de volumul sau calitatea cercetării din institute, ci de valoarea unor personalităţi. Dar cei care aveau o chemare spre cercetarea fundamentală, pentru a-şi face cu adevărat meseria, nu aveau decît şansa să ajungă pe alte meleaguri.

Deschiderea graniţelor a reprezentat un adevărat *boom* pentru lumea ştiinţifică medicală românească. Cu mic cu mare, de la profesori universitari la descendenţii lor studenţi medicinişti, lumea medicală se află de zece ani într-un du-te vino permanent pe mapamond, într-o adevărată feerie de congrese, conferinţe, summit-uri... Urmărind aceste deplasări ne-am putea imagina că ele ar fi indicatorii unei activităţi ştiinţifice furibunde, un fel de a arăta lumii că noi, românii, avem ceva de spus în medicină. În realitate, doar o parte din ele sînt motivate de susţinerea unor lucrări de cercetare ştiinţifică adevărată. Cele mai multe fac parte din politica de marketing a firmelor de medicamente care le sponsorizează, lucru de altfel pozitiv, deoarece în acest mod oamenii pot să vadă cum se face cercetare în alte părţi. Uneori asemenea turişti schimbă impresii de voiaj, discutînd nu despre lucrările ştiinţifice, ci despre *shopping*-uri şi *touring*-uri. În esenţă, nu este nimic rău în asta, la fel se întîmplă peste tot, doar că ei, după cele cîteva zile însorite la Rio sau în Hawaii, se întorc fără să împartă nimic din cunoaşterea dobîndită cu muritorii de rînd care trebăluiesc prin spitale.

Cercetarea medicală se află sub oblăduirea Academiei de Ştiinţe Medicale, un club de personalităţi prea puţin ocupate cu prezentul, apoi sub aripa Ministerului Sănătăţii, care prin nenumăratele lui comisii supervizează numeroasele institute apărute mai mult din necesitatea unor posturi directoriale. Fondurile pentru cercetare provin de la buget, fapt evidenţiat de insuficienta dotare a secţiilor, de anacronicele aparate care, de mirare, mai funcţionează şi de salariile ruşinoase ale cercetătorilor din institute: în jur de 80 de dolari pe lună. În aceste condiţii, cercetarea fundamentală a pierdut în faţa celei care se desfăşoară în institute axate mai ales pe clinică (Institutul de Medicină Internă „N.G. Lupu", Institutul de Boli de Nutriţie şi Diabet „Nicolae Paulescu", chiar Institutul de *Stroke* etc.), cu unele excepţii (de exemplu, Clinica de Neuroendocrinologie a Institutului „C. I. Parhon"). Activitatea de cercetare clinică se bucură de sprijinul financiar al firmelor de medicamente sau intră în cadrul unor programe mamut – *trialuri* – la nivel european sau chiar mondial, studii prospective de mare importanţă care urmăresc să demonstreze oportunitatea unui tratament într-o anumită boală. În clinici, medicii sînt angrenaţi într-o activitate de cercetare care se suprapune peste cea practică, cu rezultate diferenţiate după competenţa şi tragerea de inimă a fiecăruia, mulţi dintre ei făcînd adevărată muncă de cercetare fără a căpăta nici măcar titlul de cercetător. Astfel, dintre lucrările prezentate la congrese, puţine depăşesc nivelul observaţiei clinice trecute printr-un rudimentar filtru statistic. Ajungem la modul în care se recrutează cercetătorii, oamenii de care depinde viitorul ştiinţelor

© F. Bobu

medicale româneşti. Dacă pînă în 1990 ei proveneau din primii 30 de absolvenţi ai unei promoţii (ceea ce, de bine de rău, permitea ca cele mai luminate capete ale anului să ajungă în cercetare), după revoluţie, sistemul de integrare în cercetare a devenit o afacere. Astfel, s-au creat o multitudine de posturi de cercetători stagiari prin spitale, posturi care au fost ocupate de tineri absolvenţi în urma unor examene formale, oameni care nu aveau nici pe departe profilul moral al cercetătorului, ci îşi aranjau doar un post într-o clinică universitară. De fapt, a fost o modalitate de a şunta concursul de rezidenţiat, cei privilegiaţi ajungînd fără prea multă ştiinţă, dar cu multe pile, medici specialişti, compromiţînd chiar titlul de cercetători şi pe cei care îl poartă cu onoare. Edificator este şi faptul că aceste posturi erau scoase la „concurs" imediat după ce se afişau rezultatele rezidenţiatului, ele fiind, de fapt, barca salvatoare pentru cîţiva dintre cei care nu fuseseră în stare să treacă de linie. Este inutil să ne mai întrebăm unde se află cercetarea medicală românească, dacă acest sistem corupt de recrutare a cercetătorilor a funcţionat pînă nu demult. De fapt, nu este un secret pentru nimeni că posturile în clinicile universitare sînt „date" dinainte şi că uneori, celor care se prezintă cu naivitate la concurs li se spune să nu se mai obosească inutil căci locul este al lui X sau al lui Y. Nici că oamenii de valoare, demoralizaţi de sistemul de promovare a nonvalorilor şi de salariile extrem de mici îşi îndreaptă paşii spre alte meleaguri, în speranţa că acolo vor fi trataţi corespunzător. Şi iată că ne-am întors de unde am plecat, la permanentul exod al cercetătorilor români, început pe vremea cînd partidul ne conducea vieţile, continuat cu mai multă forţă astăzi. Exodul va continua pînă ce unii dintre noi se vor lămuri că cercetarea medicală nu este doar un prilej de voiaj şi de obţinere a unui loc de muncă, ci o vocaţie pe care statul este dator să o susţină, prin toate mijloacele. Nu ne ajută cu nimic să spunem *„the truth is out there"*, dacă dorim să redăm materialitatea unei prezenţe fantomatice.

Doru MĂRGINEANU
cercetător

Puntea de ştiinţă spre Europa

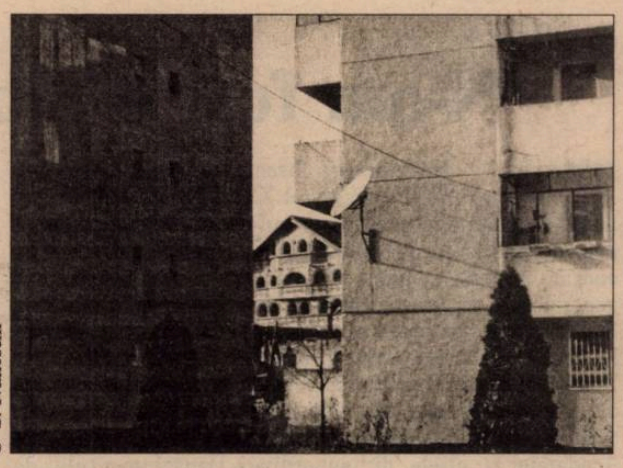
© S. Ivanoschi

O serie de articole, dosare de presă şi luări de poziţie în mass-media din ultimul an au atras atenţia asupra precarităţii tot mai accentuate a cercetării ştiinţifice româneşti, a cărei situaţie este descrisă de către membrii respectabili ai profesiunii drept alarmantă.

Faţă de relativa uniformitate a veniturilor înainte de 1990, cînd statul dictatorial dirija repartiţia „echitabilă" a mizeriei majorităţii populaţiei, este cît se poate de evident faptul că, după 1990, „savantul" – la rînd cu intelectualitatea de toate tipurile – a suferit o marcată involuţie în ierarhia socială a ţării, exprimată de coborîrea sa pe scara veniturilor. Acest fenomen, produs în *toate* fostele ţări comuniste exprimă, în parte, repunerea în drepturi a elementului economic, reprimat în comunism. Iar o anumită erodare a interesului şi a aprecierii sociale a ştiinţei este decelabilă după deceniul al optulea chiar şi în ţările occidentale avansate. Fără a intra în analiza acestor fenomene, mă limitez la observaţia – neplăcută, dar inevitabilă – că, dincolo de setea umană de cunoaştere şi înţelegere a naturii, un stimulent principal al interesului pentru cercetarea ştiinţifică a fost competiţia între statele mari, exprimată paroxistic de „războiul rece". Colapsul sistemului mondial comunist nu doar că a diminuat drastic resursele pentru cea mai mare parte a cercetătorilor din enormul spaţiu fost sovietic, ci a creat şi în lumea occidentală un oarecare gol de motivaţie a unor eforturi ample de cercetare, legate de domenii cu implicaţii militare. Acolo s-a produs însă şi este în continuă desfăşurare un proces de conştientizare a altor riscuri şi încercări cărora trebuie să le facă faţă statele democratice. Poluarea de toate tipurile, îmbătrînirea populaţiilor occidentale şi accentuarea diferitor dezechilibre demografice, propagarea unor maladii grave nou recunoscute, şomajul structural (nu conjunctural) sînt încercări mai dificile chiar decît belicositatea obstinată a diferitor dictaturi (din Irak, Coreea de Nord...) şi a ideologiilor bazate pe ură (naţionalismele exacerbate, jihad-ul fundamentaliştilor islamici, comunismul chinez). Atît pentru a face faţă unor astfel de probleme majore, cît şi pentru a asigura în mod continuu progresul economic, omenirea nu are vreo altă resursă inepuizabilă decît capacitatea sa de descoperire şi de inventare, cultivată prin învăţămînt şi educaţie, şi manifestată prin activităţile de cercetare şi dezvoltare. Aceasta este sursa ultimă a progresului material la care aspiră (cu rare excepţii!) toată omenirea.

Pentru finanţarea activităţilor de cercetare şi dezvoltare, statele occidentale acordă din produsul lor naţional brut (PNB) o fracţiune care se observă că este corelată cu ponderea economică şi cu competitivitatea fiecărui stat. Astfel, SUA alocă peste 2,5%, iar Franţa şi Germania în jur de cîte 2,3%, în timp ce Grecia alocă doar 0,7% din PNB. Ansamblul ţărilor din Uniunea Eropeană (UE) alocă activităţilor de cercetare şi dezvoltare în medie 1,8% din PNB. Cu excepţia Sloveniei (1,7%), mai toate ţările candidate la UE alocă pentru cercetare o fracţiune sensibil mai mică din PNB decît media pentru ţările membre ale UE. Totuşi, acea fracţiune reprezintă 0,7% în cazul Poloniei şi al Ungariei, şi 1% în cazul Cehiei, adică cel puţin cît limita inferioară a ţărilor membre UE. Cu numai 0,2% din PNB investit în cercetare, România riscă serios să devină *invizibilă* în peisajul ştiinţific european, regresînd la condiţia de ţară din lumea „a treia", tot mai greu compatibilă cu standardele UE. Şi nu trebuie uitat că deşi nivelul cercetării ştiinţifice nu este criteriul central, el reprezintă unul dintre factorii ce intervin în negocierile de aderare la UE, aceasta justificînd efortul de asociere la cel de al cincilea Program Cadru de cercetare, tehnologie şi dezvoltare al UE a tuturor statelor care aspiră la integrarea europeană.

Date scientiometrice obiective, evocate în repetate rînduri şi în presa românească, atestă *regresul continuu al participării României la progresul ştiinţific mondial, în deceniul pe care îl încheiem*. Că şi această involuţie face parte din dificila revenire de la utopia comunistă, la realitatea economiei (mondiale) de piaţă, o arată faptul că, între 1990 şi 1995, „producţia" ştiinţifică a scăzut cu aproape 20% în *toate* ţările din Europa centrală şi răsăriteană şi cu peste 40% în fostele republici sovietice. Cauzele evidente ale acestor scăderi generalizate sînt colapsul economic al sistemului comunist şi „brain drain"-ul, devenit posibil prin dispariţia frontierelor impermeabile. „Brain drain"-ul spre ţări mai bogate pare a fi un însoţitor inevitabil al impunerii drepturilor individuale universale într-o lume cu grave disparităţi economice, însă există temeri justificate că un „brain drain" intern, de la (poate) nobila, dar (sigur) prost plătita activitate de cercetare, către activităţi mercantile mult mai lucrative, ar putea să priveze ţările fost-comuniste de următoarea generaţie de savanţi. Chiar dacă şi un astfel de tribut ar putea face parte din cortegiul de handicapuri inevitabile, lăsate moştenire de „visul de aur al omenirii", orice guvern are datoria să facă toate eforturile de a-l minimiza.

Asanarea activităţilor de cercetare şi dezvoltare se produce în ritmuri foarte diferite de la o ţară la alta, ca şi adaptarea economiilor la capitalism. Dar în cazul României, ceea ce s-a produs în tot deceniul pe care îl încheiem, riscă serios să reprezinte pentru cercetarea ştiinţifică nu o terapie de însănătoşire, care să (re)dea ţării atuul de neînlocuit al progresului, pe care îl reprezintă ştiinţa, ci doar o cură de slăbire forţată, al cărui efect previzibil să nu fie decît eliminarea pacientului. Această situaţie îngrijorătoare este ilustrată de evoluţia numărului de intrări româneşti în băncile internaţionale majore de date ştiinţifice, aşa cum este baza americană de referinţe bibliografice bio-medicale, *Medline*. În anul 1990, numărul cumulativ de apariţii în *Medline* a numelor de autor „Popescu", „Ionescu" şi „Constantinescu" (nume ce nu lasă dubii asupra originii purtătorului şi a căror incidenţă ridicată permite să le considerăm drept eşantion reprezentativ al contribuţiilor *româneşti* în general) a fost 90, dintre care 68% erau realizate *în* România. În anul 1998, numărul cumulativ de apariţii al celor trei nume a fost de 67, dintre care numai 19% (!) au fost realizate *în* România. Scăderea drastică a proporţiei de lucrări realizate *în* România a fost neîntreruptă, făcînd ca după anul 1993 ea să devină minoritară. Cu toate rezervele ce se impun faţă de extrapolarea unui exemplu particular la ansamblul contribuţiilor ştiinţifice din România, este inevitabilă concluzia că, dacă scăderea (exponenţială) de după 1993 nu va fi oprită şi inversată, peste cîţiva ani practic nu vor mai intra în *Medline* lucrări făcute în România, deşi vor continua să apară contribuţii ale unor autori români lucrînd (temporar sau definitiv) în străinătate.

Absenţa unui nivel rezonabil al cercetării ştiinţifice *în* România, contribuie – în plus faţă de aspectele pur economice – la transformarea importantei plecări în străinătate, predominant în SUA, pentru studii avansate şi pentru stagii post-doctorale, în emigrare definitivă. Acest subiect ar trebui să interpeleze în mod serios orice guvern, indiferent de culorile sale politice, căci în realitate nu este vorba de o mică minoritate din ansamblul tineretului ţării, ci de o *parte foarte semnificativă a elitei intelectuale* tinere româneşti.

Opiniile de mai sus pot fi rezumate în afirmarea urgenţei de a se acţiona energic spre a opri şi inversa procesele care au făcut ca, în deceniul de cînd ţara a scăpat de dictatură şi s-a angajat ferm în consolidarea democraţiei, creaţia ştiinţifică să sufere o regresie care periclitează serios şi chiar în perspectivă apropiată dorinţa legitimă şi eforturile Românîei de a se (re)integra complet în civilizaţia europeană. Dorind afirmarea tot mai deplină a lui *„homo economicus"* să nu uităm totuşi că aparţinem speciei *Homi sapiens sapiens*.

Bruxelles

Întoarcerea studenţilor acasă

În anul academic 1999-2000, 1.807 de români sînt înscrişi la cursurile din diverse universităţi americane. Dintre aceştia, aproape 1.200 urmează programe de master şi de doctorat. Mai mult, interesantă este şi distribuţia studenţilor în aceste universităţi: la Harvard sînt 26 de români, din care 10 fac doctoratul, la Massachusetts Institute of Technology (MIT) 28, la Stanford 12, la Boston University 16, la Princeton 14, la New York University 14, pentru a le menţiona doar pe cîteva dintre cele mai bine cotate universităţi americane. Cu alte cuvinte, e vorba de aproape 1.200 de potenţiali cercetători. Întrebarea dacă ar fi posibil ca ei să se întoarcă vreodată în România pare a fi din start una inutilă. Totuşi, ea s-a pus şi astfel s-a născut chiar un proiect: „Return to Romania Career Development Project" (RTR), la iniţiativa ambasadorului Statelor Unite în România, James C. Rosapepe. Proiectul, demarat din octombrie anul trecut, dar lansat oficial în 3 decembrie 1999, este finanţat de guvernul american prin United States Agency for International Development (USAID) şi administrat prin International Research & Exchanges Board (IREX), o organizaţie negu-vernamentală americană. Angela Stolnicu, directorul proiectului, ea însăşi „repatriată" după doi ani petrecuţi în Statele Unite cu o bursă Fullbright, spune că programul a început ca urmare a unor discuţii cu studenţi din universităţile americane. Aceştia recunoşteau că nu s-ar întoarce în România pentru că nu ar fi bine plătiţi, nu s-ar regăsi pe piaţa de muncă românească şi ar pierde tot ce au investit în pregătirea din SUA. Or, scopul proiectului este tocmai acesta: localizarea pe piaţa românească a unor posibile locuri de muncă pentru studenţii care vor să se repatrieze. Angela Stolnicu spune că s-au expediat deja „în numele ambasadorului şi sub semnătura dumnealui în jur de 500 de scrisori către tot ce înseamnă un eventual angajator: de la administraţia publică, ONG-uri, companii private româneşti şi străine, agenţii de recrutare şi plasare". La fel, pe site-ul deschis de IREX pe Internet, se află un mesaj al ambasadorului către studenţii români aflaţi pe pămînt american, către universităţi şi către orice potenţial angajator. „Noi îi rugăm pe aceştia din urmă, care au propriul lor site, să se lege de al nostru, astfel încît studentul român din SUA să poată vedea politica de angajări a unei anumite campanii pe acest site".

De fapt, aceasta este ideea principală a proiectului: să îi ajute pe cei care vor să se întoarcă să găsească mai uşor locurile de muncă dorite. Pentru aceasta, pe de o parte se creează şi se menţin legături cu eventuali angajatori, iar pe de altă parte se încearcă aflarea aşteptărilor studenţilor. Programul nu se substituie unei agenţii de recrutare şi nici nu este o acţiune de determinare a repatrierii tinerilor plecaţi la studii. Opţiunea întoarcerii revine individului.

Pînă în acest moment, la IREX au răspuns 60 de studenţi. În ciuda faptului că se crede că nu ai de ce să te întorci în România, realizatorii proiectului aşteaptă în continuare o reacţie masivă. Angela Stolnicu recunoaşte că a fost uimită de prima lor reacţie.

„Îmi scriu e-mail-uri spunînd că ideea este excelentă, ne arată în ce sectoare ar vrea să lucreze, ce gen de companie i-ar interesa". În momentul cînd vine vorba despre salariile cerute, problema se complică. „Primesc cereri pentru 60-75.0000 de dolari pe an. Deşi au plecat de o perioadă scurtă, de un an sau doi, ei se aşteaptă să fie trataţi aşa cum îi tratează piaţa americană. Mă refer îndeosebi la profesiile de mare impact astăzi, informatică, medicină, cercetare, în general cei cu programe de doctorat. Cerinţele lor sînt realiste faţă de piaţa americană şi puţin realiste faţă de piaţa românească". Angela crede că atunci cînd spui că vrei un salariu de 75.000 de dolari pe an te descalifici din prima, pentru că nici un angajator de pe piaţa românească nu ar mai fi interesat de tine.

Cînd le-a comunicat acest lucru studenţilor, reacţia multora a fost diferită. „Ei se simt justificaţi în orice fel de cerere. Unii înţeleg specificul pieţei de muncă de aici şi întreabă cît ar fi decent să ceară. Alţii sînt revoltaţi şi generalizează efectul acestui proiect, spunînd că dacă România nu are nevoie de un absolvent de doctorat să nu îl ceară. Dar noi nu-l cerem, îl propunem ca pe o alternativă, este opţiunea lor. Dacă ai optat să revii, atunci implicit optezi pentru întregul pachet de situaţii şi de realităţi existente aici".

Proiectul, care se va încheia în septembrie 2001, şi-a propus din capul locului să creeze un precedent şi o nouă stare de spirit, spune Angela Stolnicu, „un nou ambient pentru studenţii care revin sau care, la un moment dat, optează să revină măcar pentru o perioadă. Noi am înfiinţat un centru, Alumni Support Center, dotat cu un minim echipament pentru cei care doresc să aibă acces la informaţii odată veniţi acasă: poţi să vii aici, să trimiţi cv-ul, să consulţi mica bibliotecă în curs de construire. Centrul nu va dispărea după acesti doi ani, pentru că echipamentul rămîne".

Octavian GABOR

Cei interesaţi de proiect pot vizita site-ul de pe Internet la adresa http://www.irex.org/rtr sau scrie pe adresa e-mail return@itcnet.ro

Z. ORNEA

N-am fost o Siberie a spiritului

E ridicol a stărui asupra însemnătăţii cercetării ştiinţifice, acum, în prag de al XXI-lea secol. Valoarea şi eficienţa ei pentru progresul civilizaţiei sînt de mult demonstrate. În ţările cu înaltă tehnologie se investesc sume enorme în acest domeniu. Numai la noi, datorită sărăciei generalizate, cercetarea şchioapătă şi asistăm, neputincioşi, la un exod al competenţelor, plecînd acolo unde îşi pot valorifica perfect cunoştinţele, priceperea şi inventivitatea. Tinerii cu apetenţă pentru cercetare părăsesc ţara, unii încă de pe vremea studenţiei, alţii mai tîrziu şi se opresc acolo unde pot fi utili. La noi cercetătorii de la multele institute ale Academiei şi, altele, din subordinea Departamentului de Ştiinţă şi Cercetare plătesc personalul de cercetare şi ajutătorii cu salarii de mizerie, adesea mult sub limita, de regulă, a unei femei de serviciu de la CONEL. Şi sînt în zadar manifestaţiile de protest ale cercetătorilor. Pur şi simplu bugetul slăbănog nu poate oferi mai mult. Planează chiar pericolul desfiinţării, cu totul, a unor institute ştiinţifice din cauza aceleiaşi, de acum cronicizate, maladii financiare. Ce se va întîmpla cu ştiinţa românească e o întrebare la care, deocamdată, nu se găsesc răspunsuri încurajatoare. Va rămîne pentru multe decenii (numai atît?) subalternă şi neputincioasă ca acum, cînd unica speranţă a unui cercetător (sau profesor universitar) este obţinerea unei burse sau a unui angajament periodic în cutare ţară pentru a-şi face meseria şi a trăi decent? Nimeni, azi, nu poate răspunde acestei întrebări, căutînd soluţii într-un viitor imprevizibil şi ceţos foarte. Şi ce se va întîmpla cu civilizaţia românească mereu dependentă de Occidentul european, de SUA, Japonia, sau Canada? Sîntem, se vede bine şi cu ochiul liber, condamnaţi, încă din secolul al XIX-lea, să aspirăm spre civilizaţia de tip occidental, dar nu putem ajunge niciodată încadraţi în interiorul ei. Şi încă, astăzi, nu sînt forţe potrivnice, ca în prima jumătate a secolului XX, şi, apoi, în deceniile dictaturii, care să se împotrivească, doctrinar, implantării, la noi, a modelului occidental, socotind că aceasta atentează la identitatea noastră specifică. Împotrivirea faţă de acest model manifestat în sămănătorism, ortodoxism, legionarism – nu privea numai ipostaza sa politică (instituţiile democratice, pluripartitism, parlamentarism), dar şi cea privind îndeletnicirile. Nu au stăruit sămănătorismul, gîndirismul ortodoxist şi legionarismul că e o gravă eroare încercarea de a-i face pe ţărani, obişnuiţi din vechime cu agricultura, să se angreneze în nespecifica industrializare? Şi asta nu numai la începutul veacului al XX-lea, de către exponenţii sămănătorismului, dar şi în interbelic, de către neosămănătorism, ortodoxism şi legionarism. Aceste doctrine au dispărut, devenind istorie. Pentru că, azi, nici cele mai retrograde opinii doctrinare nu se mai ridică împotriva ştiinţei şi modernităţii, căutînd, disperat, trăsăturile identitare în altceva, într-un trecut nu tocmai neguros. Dar, încă o dată, cu şansele minimale pe care le are la noi cercetarea şi cu industria, rău gîndită în deceniile dictaturii, în plină disoluţie fizică, ce vom face? Sîntem condamnaţi la perpetuă dependenţă şi înapoiere faţă de Occidentul avansat, în structurile căruia voim, totuşi, să ne integrăm? Nu îndrăznesc să-mi duc gîndul pînă la capăt. Dar, probabil, că, deocamdată pentru încă o generaţie sau chiar două, singurul răspuns posibil la această tragică întrebare e cel afirmativ.

Oricît ar părea de curios, această paralizie a cercetării nu priveşte numai matematica şi toate disciplinele ştiinţelor socotite încă exclusiv pozitive, dar şi cele ale umanioarelor. Institutul de istorie literară şi folclor, care-i poartă numele lui G. Călinescu (iniţiatorul acestuia), n-a excelat niciodată prin realizări. La început, în fazele sale primare, era angrenat în acel eşuat tratat de istorie a literaturii, din care Călinescu a văzut apărute, mi se pare, primele două volume sau numai unul singur. Apoi au urmat altele, toate improvizate şi născute moarte, la care astăzi nimeni nu se mai referă decît ca la nişte eşecuri de prestigiu. Am scris, prin anii şaptezeci, foarte critic (ca să nu spun de-a dreptul negativ) despre unul dintre aceste volume, majoritatea capitolelor născute din vechi lecturi şi vechi elaboraţii (de pildă, capitolul despre Macedonski era, îmi aduc aminte, studiul introductiv al lui Tudor Vianu la ediţia critică a operei poetului apărută în 1936, la Editura Fundaţiei Regale) şi mi-am atras furia ameninţătoare a lui Miron Constantinescu. Importante monografii, studii de sinteză sau ediţii critice nu a realizat acest paşnic şi comod Institut. Mereu se discuta, în presă, că Institutul de Istorie Literară ar trebui să se dedice elaborării unor ediţii critice. Degeaba a fost dezbaterea. Cînd un cercetător al Institutului pregătea o astfel de ediţie critică (cazuri rarisime) o făcea în mod independent şi nu ca normă de cercetare. Astăzi, cînd aceste ediţii critice sînt efectiv ameninţate cu dispariţia, salvarea ar putea veni de la cercetătorii – nu puţini – acestui Institut inutil. E ocupat cu altceva. Elaborează un mare dicţionar al literaturii române, cînd avem, în sfîrşit, în curs de apariţie, celebrul dicţionar coordonat de dl Mircea Zaciu şi e aproape gata vol. al II-lea al Dicţionarului literaturii române, de la 1900 încoace, pregătit, cu mare cheltuială de energie intelectuală, de cercetătorii de la Iaşi, oprit, nu se ştie de ce, în fază de preapariţie. Era nevoie, urgentă, de un al treilea dicţionar al literaturii române? Şi cine poate garanta că acest ai treilea dicţionar va fi mai bun decît cele precedente? Dar aşa ne investim noi energiile intelectuale, în acest domeniu al umanioarelor, după iniţiative personale de anvergură (cam inutile) care, în acest caz, depăşeşte puterea creatoare a colaboratorilor Institutului, apelîndu-se, în disperare de cauză, la forţe externe, plătite, firesc, derizoriu, la calendele greceşti. Cît nu e încă prea tîrziu, potenţialul de cercetare al Institului ar trebui îndreptat spre elaborarea unor ediţii critice, pe cale de dispariţie.

Sînt şi eu, ca istoric literar ce mă aflu, un cercetător. Niciodată n-am beneficiat de o finanţare a cercetărilor mele, mai ales în calitate de cercetător plătit al Institutului de Istorie Literară. M-am chinuit, de unul singur, avînd şi statut de slujbaş. Cercetările mi le făceam, aşa-zicînd, în timpul meu liber, după-amiezele pînă tîrziu în noapte şi dimineţile de la orele 5 la 7, cînd plecam la slujbă. Cum cărţile mele (consacrate curentelor de idei din cultura românească şi biografiilor a trei dintre personalităţile fondatoare ale acestor orientări în spiritul public) se adunau, una după alta, în vreo două-trei decenii, mi-a ieşit vorbă (prima acreditare a acestei opinii a aparţinut prietenului Mircea Iorgulescu) că am lucrat, de unul singur, cît un întreg institut. Prietenul Radu Cosaşu mă recomandă, azi, cu umor, drept institut de posteritate literară şi mulţi apelează la mine, ca la un centru de informaţii bibliografice. E, poate, o exagerare. Oricum, n-am invidiat niciodată statutul privilegiat al colegilor de la Institutul de Istorie Literară. Şi am lucrat, fără hodină şi fără a mă văicări, ca un halucinat al datoriei, de prin 1954, cînd mi-am pregătit lucrarea de licenţă. Biblioteca Academiei mi-a devenit, chiar din al treilea an de facultate, loc de muncă ideal şi nu cred că, în toată această lungă perioadă, am lipsit o zi din sălile de lectură ale Bibliotecii Academiei. Nici în cumplitele ierni ceauşiste din anii 1983-1989, cînd îmi asezonasem o uniformă specială pentru lucrul în acest aşezămînt totuşi naţional de lectură. Umblam gros îmbrăcat (cu pantaloni matlasaţi, două pulovere groase, palton, căciulă, mănuşă pe mîna stîngă iar cu cea dreaptă foiletam gazete sau manuscrise, făcîndu-mi fişe în care transcriam citatul semnificativ). Îmi aduc aminte că, în iarna lui 1984, citeam, în sala de manuscrise, caietele jurnal inedite ale lui T. Maiorescu (pentru biografia lui consacrată), pentru că acele caiete de la B.C.S., conţinînd tot jurnalul marelui critic, le isprăvisem de citit. Eram singur în sala de lectură (unde erau numai 3 grade Celsius) şi citeam amorţit, de zor, cînd, brusc, a intrat Şerban Cioculescu, venit să-şi corecteze dactilograma „breviarului" său săptămînal, ce îi apărea în *România literară*, pe care i-l dactilografia fosta sa secretară de pe vremea cînd fusese directorul Bibliotecii Academiei. A intrat cu paltonul pe sine şi, cuviincios, şi-a scos căciula din cap, aşezînd-o cu un gest decis pe masă. Era, atunci, bine surd şi mă înţelegeam (nu numai eu) greu cu el. Am strigat puternic (nu deranjam, oricum, pe nimeni) la el, cerîndu-i să-şi puie pe cap căciula. A auzit, din fericire, după două-trei strigăte puternice. M-a salutat şi mi-a răspuns, cu un zîmbet complice: „Nu face nimic. Pe mine frigul mă ia de la picioare". A terminat lectura articolului, şi-a pus căciula pe cap, şi-a luat la revedere, lăsîndu-mă, din nou singur, în mica sală complet îngheţată. Şi, în aceste condiţii sălbatice, am continuat să lucrez pînă în primăvara lui 1985, cînd, cu materialul pregătit, am început redactarea primului volum, care a apărut, în librării, în 1986 (volumul al doilea a apărut în 1987). Şi am dus-o, tot aşa, pînă în noiembrie 1988 (de astă dată pregăteam biografia lui C. Stere) cînd boala, grea, m-a răpus, revenindu-mi, cu sechele pe toată viaţa, peste cîteva luni. N-am aşternut aceste mărturisiri pentru a-mi crea nu ştiu ce aripioare de martiraj. Am voit numai să relatez în ce condiţii năucitoare se lucra pe atunci, dacă voiai să creezi sistematic în cercetarea istoriografiei noastre literare. În comparaţie cu noi, cercetătorii din alte domenii, ale ştiinţelor pozitive, întîmpinau dificultăţi insurmontabile la capitolele bibliografie – cărţi şi reviste la zi – şi aparatură. Noi, de bine de rău, aveam parte de bibliografie documentară, dacă te osteneai să o consulţi în orice condiţii (inclusiv la Arhivele Statului). Şi cei ce s-au consacrat muncii, în acele grele condiţii au izbutit să obţină realizări. Încît în domeniul nostru, al istoriografiei literare, generaţia mea şi-a făcut cu abnegaţie datoria n-a lăsat această zonă a creaţiei să devină, cum totuşi s-a spus cu mare nedreptate, o Siberie a spiritului. S-au scris cărţi (care vor rămîne), s-au elaborat ediţii critice ale scriitorilor noştri fundamentali şi chiar ale celor de pe al doilea raft. Pe scurt, s-a durat în acest domeniu, care, repet, nu e deloc o Siberie a spiritului. Şi mai sînt destule astfel de domenii ale cercetării ştiinţifice, în care s-au creat valori.

Întrebarea este ce facem acum în sfera cercetării ştiinţifice?

---

interstiţii

Continuarea în numărul viitor

De existenţa ziarului *La Bougie du sapeur* am aflat joi, 29 februarie 1996, graţie unei notiţe din *Le Figaro* şi unui interviu dat pe France Inter de Jacques Debuisson, redactorul-şef al publicaţiei. Ceea ce conferă o personalitate inconfundabilă acestui ziar (continuu să-l numesc ziar) este că apare doar pe 29 februarie. A fost lansat în 1980; în 1996, aşadar, ajunsese la numărul 5. După cum pertinent observa redactorul-şef, cu fiecare apariţie *La Bougie du sapeur* îşi măreşte tirajul („fenomen pe care l-am semnalat şi în numărul nostru de ieri", a spus cu dezinvoltură Jacques Debuisson, referindu-se, evident, la numărul din 29 februarie 1992). În sfîrşit, se distinge şi prin ofertele deosebit de avantajoase propuse abonaţilor: te poţi abona pentru 20 sau chiar 50 de numere, iar abonamentul e transmisibil moştenitorilor...

Ziarul-care-apare-o-dată-la-patru-ani e, dincolo de alura lui de glumă studenţească, un mod de a respinge presiunea cotidianului. Cîte banalităţi, cîte fapte insignifiante, cîte inepţii nu înghiţim – de bună voie – zilnic, ştiind foarte bine că ceea ce le justifică prezenţa în ziare este tocmai caracterul lor accidental şi efemer... O imersiune în actualitate la intervale mari de timp ar fi o salutară igienă mentală şi ar permite, totodată, detaşarea faţă de atît de alunecoasa şi, adesea, atît de inconsistenta actualitate.

Nu mai ştiu ce am făcut pe 29 februarie 1996, afară, bineînţeles, de faptul că am ascultat France Inter şi am cumpărat *Le Figaro*. Agenda mea nu înregistrează altceva; dar cum era într-o joi, zi în care aveam cursuri, rezultă că am fost prins de obligaţiile mele didactice. Îmi amintesc însă foarte bine (însemnările din agenda anului respectiv sînt în acest caz mai consistente) de ziua de 29 februarie 1992. Era sîmbătă şi mă găseam la Palatul Chaillot, unde asistam la colocviul internaţional *Triburile sau Europa* (formulare ce a stîrnit iritarea lui Alexandru Paleologu, şi nu numai a lui). Vineri se desfăşurase prima parte a lucrărilor, cu mese rotunde la care participaseră, printre alţii, François Fejtö, Claudio Magris, Gabriel Liiceanu, Antonin Liehm, Predrag Matveievici. *Clou*-ul zilei îl constituise dezbaterea pe tema *Trebuie oare să regretăm Uniunea Sovietică?* (nu trecuseră nici două luni de la decesul URSS), cu o superbă intervenţie a cineastului – exilat – Otar Iosseliani, cu luări de cuvînt cam confuze şi crispate ale invitaţilor sosiţi de la Moscova: Iuri Afanasiev, Andrei Graciov, Alexandr Iakovlev şi cu o prestaţie teatrală a inevitabilului Bernard-Henri Lévy. Ar fi, cred, interesant să amintesc temele supuse discuţiei, pe care le transcriu fidel din program: *Majorităţi, minorităţi, frontiere: noile fracturi ale continentului în era post-comunistă, Religii şi politici: fracturi şi dialoguri, Europa şi crizele de succesiune în statele Europei centrale şi orientale, A regîndi Naţiunea, Statul-Naţiune, Naţiunea-comunitate, Cultura împotriva populismului, Europa triburilor sau Europa cetăţenilor? Continent fragmentat sau continent organizat? Ce (ne) este îngăduit să sperăm*. Dacă un colocviu similar ar fi organizat în acest sfîrşit de februarie 2000, cred că nici n-ar prea fi nevoie de reformulat temele meselor rotunde; poate, eventual, cea cu regretul faţă de dispariţia Uniunii Sovietice...

Sîmbătă, pe la orele 11 şi un sfert, surpriză (surpriză pentru neiniţiaţi): îşi face apariţia, neprevăzută în program, François Mitterrand. Ţine un discurs de aproape o oră şi jumătate: avertizează asupra pericolului fărîmiţării tribale a Europei, schiţează un proiect european care să ţină seama de decalajele dintre Est şi Vest, eventual o Europă „cu mai multe viteze", sugerează că fosta URSS trebuie menajată şi implicată în acest proiect etc., etc. Participanţii şi publicul, în mare majoritate oameni de stînga, îi sorb cuvintele şi, în final, îl aplaudă cu entuziasm. După plecarea preşedintelui, reintră în scenă starurile inteligheţiei: Edgar Morin, Peter Handke, Danielle Sallenave, Fernando Savater, Jorge Semprun, Jean Daniel, Alain Finkielkraut, Julia Kristeva etc. Comentarii pline de haz şi de bun-simţ ale lui Adam Michnik, *speech* al lui Bronislaw Geremek, admirabil prin rigoare şi luciditate. Alain Finkielkraut îl ia tare pe Bernard-Henri Lévy, reproşîndu-i că face spectacol mediatic. Se vorbeşte mult despre Iugoslavia. Cîţiva intelectuali sîrbi, sprijiniţi de Peter Handke, citesc o scrisoare de protest à propos de felul în care Occidentul percepe situaţia din – deja – fosta Iugoslavie. Bernard-Henri Lévy ţine morţiş să aibă ultimul cuvînt.

Cum să nu încerci senzaţia că toate astea s-au întîmplat ieri, alaltăieri?

Alexandru CĂLINESCU

Andrei PLEŞU

MUZEUL ŢĂRANULUI ROMÂN, UN ACT DE PARTICIPARE

Cu zece ani în urmă, ca ministru al Culturii, Andrei Pleşu restituia „Palatului de la Şosea" vechea destinaţie, concepută de Alexandru Tzigara-Samurcaş încă de la începutul secolului, de spaţiu de expunere a civilizaţiei tradiţionale şi invita pe Horia Bernea să conceapă noul muzeu. Pictorul atent de lungă vreme la „modurile de a spune şi de a face" ale societăţilor rurale, şi echipa lui şi-au propus să facă un muzeu care să dea acces spre „omul tradiţional", împreună cu lumea sa, în care vechimea coexistă cu fractura, cu adaptările şi inovaţia, adică un om şi o lume vii. Acum două săptămîni, la aniversarea celor zece ani ai MŢR, Andrei Pleşu a rostit un discurs pe care îl publicăm aici. (A. M.)

Toată lumea pare să fie de acord că inamicul numărul unu al ţăranilor şi al culturii sătești în general este modernitatea. E o convingere care a devenit prejudecată. Ea se exprimă şi literar, şi filozofic, şi politic. Trebuie să declar că nu subscriu la această prejudecată. Nu cred că există o incompatibilitate de fond între cultura tradiţională şi o modernitate înţeleasă ca integrare firească în spiritul veacului. Cine a călătorit atent a putut descoperi, în sudul Franţei, de pildă, sau în Bavaria, ţărani care, pentru a fi asimilat în gospodăriile lor toate beneficiile civilizaţiei tehnice de ultimă oră, nu sînt mai puţin dedicaţi vieţii lor tradiţionale şi obiceiurilor ce o alcătuiesc.

Dacă există un duşman al ţărănimii, un duşman adevărat, insidios, destabilizator, el este constituit din ideologii. Ideologiile sînt vrăjmaşul, măsluitorul civilizaţiei tradiţionale. În primul rînd, ideologiile strict electorale, care sînt manipulatorii, care fac colecţie de voturi şi tratează pe ţăran ca pe o materie primă. Dar toate ideologiile legate de doctrinele de partid sfîrşesc, inevitabil, prin a fi manipulatorii. Există riscul unei ideologizări de tip social-democrat, care produce ţărani sindicalişti, pentru care ţărănimea e o subclasă a lucrătorilor în general, aşa cum şi intelectualii sînt o subclasă a aceleiaşi categorii. Există un risc al ideologizării de tip ţărănist, pentru care lumea satului e o utopie, pentru care ţăranul e o legendă. Există, firește, marea contaminare ideologică atee, care a funcţionat atîtea decenii şi care a încercat să *disloce* universul tradiţional din deprinderile lui cele mai vechi.

Or, între ideologii şi universul sătesc *este* incompatibilitate. Ideologiile sînt în fond nişte excese intelectuale ale imaginaţiei. Şi ţărănimea nu abuzează de imaginaţie, nu pariază pe imaginaţie ca pe o virtute axială. E prea multă imaginaţie în ideologii pentru ca ele să poată ajunge în continuitate cu lumea satului. În plus, ideologiile sînt nişte inovaţiuni conjuncturale, iar ţărănimea nu e conjuncturală; ea e, prin definiţie, inactuală. Pe scurt, ideologiile reprezintă un lucru pentru care ţăranul nu este făcut.

Am făcut toată această introducere pentru a spune că omagiul cel mai important pe care l-aş putea aduce muzeului unde ne aflăm este că el nu oferă o imagine ideologizată a ţăranului român. El nu e construit pe o opţiune ideologică; e construit pe un act de identificare, de *participare* la un anumit tip de univers: un act de participare, adică un act de cunoaştere, adică un act de iubire. Acest muzeu este un discurs despre *calitatea*, despre *coerenţa* şi despre *rostul* civilizaţiei tradiţionale. Nu vreau să spun astfel că e vorba despre un discurs estetizant, al unui mare artist care a umblat pe la ţară şi a ales obiecte frumoase. Ci că e vorba despre participarea la un anumit *metabolism spiritual*, care se regăseşte în *felul de lucru* practicat aici. Esenţial mi se pare faptul că nu este un muzeu *despre* ţăranul român. E un muzeu făcut în spiritul acestui ţăran. E un muzeu aşa cum s-ar naşte el într-un univers normal, echilibrat, în care valorile ajung direct la cei care le apreciază, fără nici un balast.

De aceea, el este somptuos, ca un mare muzeu, şi în acelaşi timp foarte simplu, foarte nepretenţios; ingenios, dar nu fandosit; convingător, fără să fie nici o clipă propagandistic şi coerent, fără să fie sistematic, în sensul uscat în care sînt uneori muzeele, mai ales cele etnografice.

Cînd fac toate aceste distincţii, pe care opiniile curente despre ţăran nu le înregistrează, ştiu foarte exact ce spun. L-am auzit, la o recentă emisiune TV, pe directorul muzeului făcînd o afirmaţie foarte îndrăzneaţă, foarte tare pentru cineva care se ocupă cu civilizaţia ţărănească. Moderatorul îl întreba cum se face că nu mai există oameni la ţară care să se îmbrace în costum ţărănesc cînd merg la serbări. Răspunsul său a fost că nu trebuie neapărat să te îmbraci ţărăneşte pentru a ilustra un fel de a fi şi o filozofie de viaţă de acest tip. E o afirmaţie extrem de curajoasă pentru cineva care preţuieşte atît de mult obiectele acestei lumi, cu deosebire straiul ţărănesc, foarte prezent în spaţiul muzeului. E o afirmaţie extrem de curajoasă pentru că identifică într-adevăr un mod de a fi, şi nu un ambalaj. Ceea ce e rar astăzi cînd costumul popular a devenit un fel de etichetă pentru un anume tip de entuziasm folcloric, cînd se socoteşte nu numai că e nevoie să-ţi pui costum ţărănesc ca să fii ţăran, dar că e bine să-ţi pui costum ţărănesc şi ca să fii ţărănist: ca să se vadă de departe, cu ochiul liber, din ce zonă idelogică vii.

Muzeul Ţăranului Român a reuşit în zece ani să fie o construcţie împlinită. Nu avem multe instituţii în asemenea situaţie. Din această cauză, el e dătător de încredere în lumea românească de astăzi.

S-ar putea ca la un moment dat să nu mai existe ţărani. Poate deja nu mai există; e o discuţie complicată. Dar universul de tip ţărănesc există. Eu cred că există în continuare şi problema ţărănească: dovadă că, la Uniunea Europeană, dosarul cel mai complicat e dosarul agricol, dovadă că, pentru politicienii noştri, problema ţăranilor e una din cele mai dificile atît în plan economic, cît şi în plan politic. Dar s-ar putea, repet, ca această categorie, în forma ei actuală sau trecută, să dispară. *Structura* şi *reperele* acestui tip de civilizaţie, însă, nu dispar. Ele sînt prezente în această instituţie; trebuie doar să intri în dialog cu ele, să le vizitezi. Muzeul Ţăranului e un loc optim pentru un asemenea dialog. În plus, ca să spunem lucrurilor pe numele lor simplu, e un loc foarte frumos.

Pentru cît de frumos este acest muzeu îi mulţumesc lui Horia Bernea şi întregii lui, formidabile, echipe.

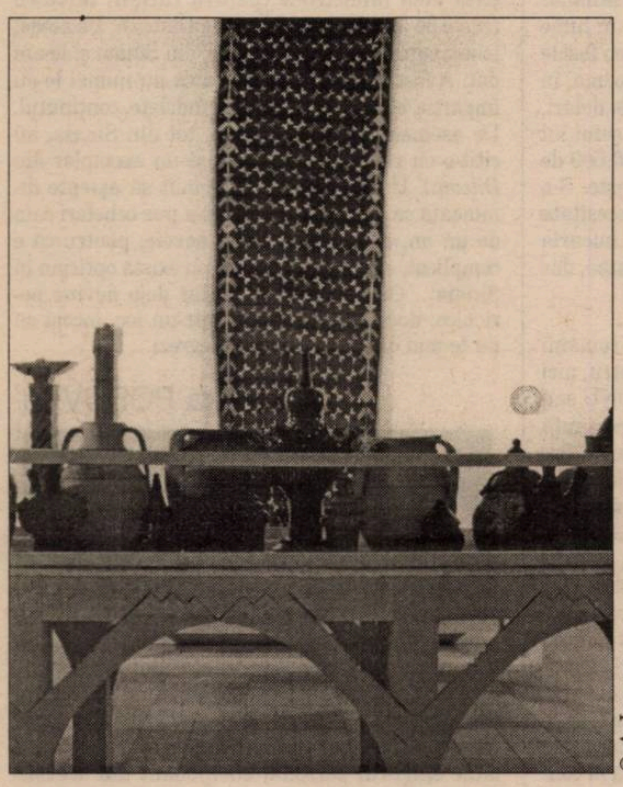

© A. Ionescu

© A. Ionescu

Anca MANOLESCU

TEXTUL ÎNTRE BUCURIE ŞI INVESTIGAŢIE

Ioan Pânzaru, conferenţiar la Facultatea de Limbi şi Literaturi străine (catedra de limbă şi literatură franceză) a Universităţii din Bucureşti, a publicat anul trecut, la editura Polirom, un volum intitulat „Practici ale interpretării de text". Editată în colecţia „Litere Collegium", cartea face o bine conturată şi bine stăpînită trecere în revistă a problemelor, a opţiunilor şi a tehnicilor intelectuale implicate de interpretare, a „atmosferelor" culturale în care ea s-a desfăşurat (şi pe care le-a modelat nu mai puţin): de la felul în care tradiţia răsăriteană, apoi cea catolică şi protestantă au conceput hermeneutica Textului sacru, la revolta, inaugurală pentru modernitate, a lui Nietzsche – unde distanţa între sens şi cel care îl enunţă începe să se facă dureros simţită – şi pînă la curentele contemporane de interpretare (reprezentate în volum prin Freud, Panofsky, Lévi-Strauss şi René Girard) – pentru care „text" înseamnă o materie al cărei sens, ascuns, mascat, deghizat, în aparenţă „sărac" sau inexistent, trebuie descoperit şi „tradus" prin efortul interpretului.

De-a lungul acestui parcurs, raportul între substanţa textului şi cel ce vine în faţa lui pentru a-l interoga se anemiază, se dizolvă în incertitudine, înlocuit fiind de interesul pentru precizia şi rafinamentul metodologiei de abordare. Pentru critica literară actuală, spune Ioan Pânzaru, „sensul operei apare ca un străin, iar însuşirea lui mai degrabă la modul vizitării decît al posesiunii; între exeget şi sens se ridică un zid antifoc, ce previne incendiile spirituale ale misticilor medievali, dar şi nemijlocirea unei raţionalităţi împărtăşite comunitar" (p. 28).

Cartea aceasta, pe lîngă eleganţa erudită, pe lîngă verva cu care selectează anecdote relative la aventurile interpretării şi ale conceptelor ei, cu care alege şi analizează analogii simbolice rare între niveluri diferite de sens, pe lîngă fineţea cu care „situează" diversele vîrste ale hermeneuticii, cartea aceasta ne restituie ceva important şi, pentru noi, cei de astăzi, greu accesibil: ea ne vorbeşte despre mecanismele *intimităţii* între interpret şi text, aşa cum funcţionau ele în perioadele „tradiţionale" ale culturii europene, cînd sacrul îmbăia viaţa comunitară. Printr-un soi de arheologie întreprinsă asupra tehnicilor medievale de exegeză, ea ne vorbeşte, iarăşi, despre felul în care „tradiţia" însăşi era comunicată, trăită, amplificată în jurul Textului sacru.

În paragraful „Arta predicii" ni se aminteşte că lectura şi tălmăcirea Bibliei constituiau un exerciţiu spiritual unanim – fie că era vorba despre o confruntare plină de pasiune cu textul, un efort creator şi diferit în creativitatea lui pentru preoţi, călugări sau eremiţi, fie că era vorba despre o absorbţie pasivă în cazul celor mai mulţi dintre laici, care primeau gata mestecat, prin predică, mesajul conţinut de text. Dar, în ambele situaţii, „interpretarea e trăită la modul proprietăţii şi juisanţei; sensul textului este posedat, deoarece este transmis prin tradiţie ca printr-o ereditate spirituală; el ocazionează o joacă şi o bucurie, eventual o deturnare posesivă, care corespund acelor *usus* şi *abusus* legitimate de stăpînirea doctrinei" (p. 26). Încrederea calmă că Adevărul este prezent şi *oferit* în acest text face ca interpretarea să devină un joc delectabil, ce descoperă noi şi noi echivalenţe ori analogii între sensurile textului, sensurile lumii şi sensurile revelaţiei, toate trei alcătuind un spectacol *participat* al Adevărului.

Însăşi punerea în pagină, în pagina scrisă, a interpretărilor ne poate spune ceva despre „ereditatea spirituală" la care se referea autorul. Scholiile Antichităţii ori „adăugirile" ebraice *(tossafoth)* prin care se comenta un text venerabil au avut în creştinism drept echivalent glosele, fie ele *glossae interlineares* ori *glossae marginales*, care însoţeau cu caractere mai mărunte Textul. Antologarea lor, în *catenae*, ori inventarierea sistematizată a valorilor de înţeles pe care Părinţii Bisericii, doctorii credinţei, marii spirituali le dăduseră, de-a lungul interpretărilor lor libere, fiecărui lucru (I. Pânzaru citează aurul, iarba, capul, pelicanul, lampa), au constituit o vastă şi plină de prestigiu literatură simbolică. Ce rol aveau aceste „colecţii de simboluri", dintre care cea mai cunoscută e a lui Raban Maurul (776-865), călugăr la abaţia Fulda? Ele integrau, evident, pe lectorul şi interpretul Textului într-o filiaţie exegetică, îl făceau să beneficieze de depozitul acumulat al tradiţiei, îl primeau în spaţiul ei. Mai mult decît atît, interpretările şi simbolurile antologate creau o ţesătură deasă, expresivă între Text, tradiţie şi carnea lumii în care mesajul Textului era „exersat". „Dincolo de trimiterile la text, lista simbolurilor punea la dispoziţia cititorului o adevărată fenomenologie a credinţei, care stabilea modul de a concepe şi a gîndi figural principalele dogme". A gîndi, a interpreta printr-un simbolism concret, dar indefinit multiplu ca sensuri, dogma însemna a privi lumea şi propriul destin din perspectiva Sensului ultim. Şi a te delecta cu acest sens.

Dacă pentru protestantism, exegeza va deveni un act eroic, de mare responsabilitate personală (şi de severă acurateţe în ce priveşte cercetarea lui istorico-critică), modernitatea va pierde acea bucurie a creştinismului prim şi medieval, acea intimitate cu Textul, plină de exultanţă şi de creativitate.

glosar de tranziţie

I.M.F.

Alcătuit din doar trei iniţiale, acest cifru are totuşi şi o versiune autohtonă: F.M.I. Traducerea în română se rezumă, simbolic, la inversarea ordinii date. Într-o ordine sau alta, combinaţia celor trei litere are în dialogul public din România o circulaţie cu care numai puţine concepte pot rivaliza.

Relaţii cu F.M.I.-ul a avut şi România pretranziţională, ele au rămas însă circumscrise în zona de confluenţă dintre discreţie şi conspiraţie. Pătrunzînd pe acele vremuri în discursul public numai episodic, referirile la F.M.I. ating în prezent o abundenţă care frizează obsesia. Tradiţia discreţiei, şi chiar a conspiraţiei, este însă, cu toate acestea, departe de a fi fost abandonată. Despre relaţiile cu F.M.I. se vorbeşte enorm şi nu se spune mai nimic. Este una dintre temele care provoacă degenerarea comunicării în zgomot. Marea deosebire faţă de trecut există însă, şi este una de substanţă: pe cît de cooperant se arăta F.M.I.-ul cu România stalinistă a anilor '70, pe atît de reticent s-a dovedit el faţă de România tranziţiei spre post-stalinism a anilor '90. Deşi opuse, ambele poziţii au adus acestei ţări mai multe ponoase decît foloase.

Însemnătatea relaţiei cu neînduplecata instituţie decurge din reverberaţiile ei în ansamblul arhitectural de neînţeles al pieţei financiare internaţionale. O bună relaţie cu această instituţie aduce în primul rînd fluxul de credite pe care le acordă ea însăşi, dar mai aduce, nu se ştie de ce, şi o încălzire a raporturilor cu Banca Mondială şi o creştere generală a credibilităţii din partea suspicioasei lumi întinse între City şi Wall Street.

Impactul acestor stări de lucruri este înzecit de prejudecata cu veleităţi de principiu strategic conform căreia ieşirea României din pătimirile tranziţiei depinde înainte de orice de asistenţa Occidentului. Care asistenţă din partea Occidentului depinde, la rîndul său, de bunăvoinţa F.M.I.-ului. Pretinsul principiu strategic reprezintă unul dintre rarele puncte de convergenţă dintre formaţiunile altminteri ireconciliabile care domină spectrul politic. În centrul convergenţei stă ideea că treaba guvernanţilor de la Bucureşti nu este să rezolve problemele României, ci să treacă această grijă în seama organismelor internaţionale. Spre dezamăgirea aceloraşi guvernanţi, organismele internaţionale întîmpină această strategie mai curînd cu circumspecţie decît cu entuziasmul scontat.

Dacă totul depinde de bunăvoinţa F.M.I.-ului, atunci condiţiile puse de acesta pentru a se arăta binevoitor sînt nonalternative. Şi astfel, puzderia paradoxurilor care prosperă în tranziţia noastră se îmbogăţeşte cu încă unul: contrastul dintre docilitatea cu care oficialităţile dîmboviţene sînt nevoite să accepte cerinţele F.M.I.-ului şi găunoasa lor retorică patriotardă, din ce în ce mai asurzitoare.

Pavel CÂMPEANU

bazar

Locuri şi gesturi

Cînd călătoreşti, capeţi alt ochi pentru obiceiurile locului. Oamenii pe lîngă care treci devin un amestec de cobai şi semeni priviţi cu duioşie, chiar îngăduinţă. Ambele atitudini sînt exagerate, ştiu; dar ele nu sînt decît extremele între care încerci, de fapt, un sentiment de exaltare datorat pe de o parte noului, iar pe de alta – detaşării în care te învăluie, protector, statutul de călător. Scene altfel, poate, nesemnificative, capătă, sub semnul diferitului, altă însemnătate. În Sinaia, de pildă, poşta rămîne un loc deschis atît exteriorului neprecizat, cît şi schimbului de idei. În timp ce stăteam la coadă, la poştă, pentru a primi bani din Bucureşti (o altă nezdruncinată tradiţie de vacanţă), o doamnă rubicondă situată la coadă în faţa noastră şi-a dat drumul. Mai întîi a povestit cum fiica ei din Bucureşti, probabil studentă ori proaspătă absolventă, va pleca în Canada; apoi a ieşit la iveală că nu va pleca de tot, decît pentru o lună, fiica ei nu e din alea...; apoi, firesc, accentul s-a deplasat pe problema generală ivită din discuţie: România şi restul lumii; numai în România se mai poate ca fetele (de la Bingo, unde joacă şi ea, se subînţelege) să îşi arate tot ce au, în alte părţi nu s-a mai pomenit; am ajuns de rîsul lumii... Funcţionara de la poştă dă din cap, a înţelegere, mai ales că doamna în cauză lucrase înainte la poştă, un fel de şefă... Tocmai în climaxul de vehemenţă al ex-funcţionarei, uşa de la poştă se deschide, aparent, singură: de fapt, o căţeluşă, probabil de-a casei, deschide singură uşa cu laba, pe dinafară, şi intră... În parc, „mare" expoziţie de şerpi; o fetiţă declară la televiziunea locală cît de frumoşi sînt; doamna custode ne previne să nu punem mîna pe geamuri, şerpii pot face vreo mişcare bruscă... În colţul cuştilor unora dintre ei stă ghemuit cîte un şoricel, paralizat de frică... La Cumpătu, la restaurantul Casei de Creaţie (fosta cantină) numărul membrilor personalului îl întrece pe cel al clienţilor. Personalul, alcătuit în majoritate din doamne (bucătărese, chelneriţe, barmaniţa, femeia de serviciu) a ales *Animal Planet;* în special pentru orele dimineţii, după emisiunea lui Cristi Tabără. Spectatorii documentarelor cu animale stau cuminţi la mese, în locul clienţilor. Printre ei se află şi şefa, o doamnă cumsecade, care se pierde în mase şi se ocupă cu pusul murăturilor din salate, ardeleancă fiind. Pe ambele chelneriţe-schimburi le cheamă „doamna Nuţi" şi sînt tunse la fel, scurt şi cu părul permanent. Ca şi doamnele de la bar, de altfel. Chiar şi Sinaia şi schimbările de acolo devin legende pentru personalul de la Creaţie: nu au gustat niciodată deja faimoasele (pentru turişti) tarte cu fructe de la cafeneaua Marlene Dietrich. De aceea, le-am cumpărat două, diferite, din Sinaia şi le-am dat. A fost emoţionant să vezi că nu numai le-au împărţit, ba le-au discutat, pe îndelete, conţinutul. De asemenea, revista *Olivia,* tot din Sinaia, au citit-o cu rîndul (ca de altfel şi un exemplar din *Dilema).* Una dintre ele a trebuit să aştepte dimineaţa ca s-o poată citi: nu şi-a pus ochelari cam de un an, deşi, evident, are nevoie, pentru că e complicat, e scump, şi oricum nu există optician în Sinaia... Gesturi ar mai fi, dar deja devine periculos; dacă stai mai mult într-un loc, începi să nu te mai distanţezi, să te integrezi...

Iaromira POPOVICI

Nevoia presantă de PAF

...Şi ce-ar fi dacă, într-o bună zi, am avea Partidul Fotbaliştilor?

PAF-ul! Partidul care ar vrea ca tot românul să prospere, dar nu aşa, în general, ci la nivelul fotbaliştilor săi, fie ei ştabi, antrenori, impresari sau simpli jucători risipiţi din pusta ungară pînă la Marea de Marmara.

Ar exista partid mai puternic decît PAF-ul? Never! Jamais! Niciodată! Baza de masă îi este asigurată – avem în ţară milioane de microbişti, oameni care văd în fotbal „o nouă religie" şi în Naţională, „catedrala ei". Cui i se pare ideea exagerată, n-ar trebui să uite că această Naţională este clasată de către FIFA (şi FIFA e o instituţie care n-are nici un complex în faţa FMI-ului sau a Băncii Mondiale!) a opta din lume. Nu există clasament mondial – sportiv sau nu, dar de importanţă mondială – în care România să stea atît de sus, fără pile, fără negocieri, fără de Chirac sau Blair, doar pe baza unor realizări incontestabile. (Chiar şi la corupţie, sîntem abia pe locul 36!) Nu există ramură industrială, întreprindere, firmă, minister care să fi adus Statului, Federaţiei, generalilor şi particularilor, atîţia dolari cît a adus fotbalul, transparent sau nu, dar nu asta ne interesează, transparenţa – ci eficacitatea! Pe ce român se ia azi, la vedere, 2 milioane de dolari ca pe Mutu? Pentru ce prezenţă românească de peste hotare se tremură ca pentru soarta „Briliantului" la Milano? Cred că nici pentru domnii Constantinescu şi Iliescu... Cumpără azi cineva în lume vreun om politic român, vreun pianist, vreun matematician, vreun Tucă, vreo fasole ţucără cu 2 milioane de dolari „janconte"? Cu ani în urmă, pe vremea lui Cozma, în Valea Jiului se putea da pe un jucător – mi se pare că pe Ţîră.... – 150.000 de dolari, ca a doua zi să se urle că subvenţiile pentru minerit sînt insuficiente. Azi, şeful lui F.C. Naţional e întrebat de reporter dacă i s-ar putea asigura lui Prodan 50.000 de dolari pe lună, nu chiar 80.000, cum are la Glasgow... Şeful se mai gîndeşte. S-a ajuns să se admită uşor că fotbalul – sursă de avere, cîmp de investiţii, necesitate naţională etc. – e singura, de nu şi ultima, bucurie a românului! Dacă nici bucuria nu poate naşte un partid valabil, atunci cine mă-sa? (iertată să-mi fie oralitatea, dar ea aparţine obiectului).

Din toate aceste evidenţe decurg noi argumente:

marii noştri fotbalişti care ar trebui să formeze BCCC-ul PAF-ului sînt românii cu cea mai largă experienţă internaţională din ultimii 10 ani. Nici un ministru, nici un prim-ministru sau vreun şef de partid, nici un reprezentant român la ONU sau la UNESCO, nu s-a mişcat în cercurile de afaceri ale unei industrii de importanţă mondială, similară cu fotbalul, cum au făcut-o Hagi, Popescu, Petrescu, Lucescu, Becali şi atîţia alţi lucrători români cu piciorul. A ajunge la Real Madrid, Barcelona sau Chelsea, a cunoaşte acolo preşedinţii de cluburi, trezorierii, contabilii, medicii, maseurii, ziariştii etc., a respira doar atmosfera cabinelor şi tribunelor, a asimila felul de a fi şi de a gîndi al celor de pe Wembley şi Nou Camp (un Geolgău a ajuns în insulele Feroë, ce, e rău?) sînt experienţe la care nu are acces nici un ambasador sau parlamentar şi de aceea nu a fost deloc deplasată afirmaţia conform căreia Dan Petrescu, Gică Hagi sau Popescu, Ionuţ Lupescu sau Dorinel Munteanu sînt pe post de ambasadori ai neamului românesc. De ce n-ar deveni ei şi parlamentari? De ce n-ar deveni miniştri?* Viaţa lor la Leverkusen, Brescia, Eindhoven, nu mai departe Madridul, Barcelona sau Londra, le-a asigurat – legal şi logic – un nivel de trai în faţa căruia simplul cetăţean român înghite în sec, dar şi un nivel de civilizaţie, un „savoir-faire", un „franc parler" care se citeşte de la felul cum se îmbracă pînă la concepţia arhitecturală a unei vile personale în Pipera sau la Bran. Ei discută cu orice ministru, prim-ministru şi preşedinte român nu doar de la egal la egal, ci mai mult: cu o dezinvoltură a unei celebrităţi ce nu mai are nevoie de sondaje. În acest sens, puterea fotbaliştilor e mai mare decît a politicienilor. Şi invers: nu există om politic român, de dreapta sau de stînga, care să nu se laude că e un prieten al lor, că e gata să facă orice pentru ei, pentru fotbalul românesc care se confundă cu interesul naţional. E fără de tăgadă că PAF-ul, odată înfiinţat, ar avea pe lîngă o bază de mase populare şi un vîrf/platou de personalităţi politice care s-ar înghesui să intre în rîndurile lui.

Între fotbalişti şi „civili" n-ar exista de altfel nici o dificultate în abordarea problemelor; de mult gîndirea politicienilor noştri îşi găseşte expresia cea mai fericită în termenii gîndirii fotbalistice. Cînd un om politic român vrea să fie simplu, convingător, pe înţelesul lumii recurge la fotbal şi la limbajul lui. Mari gafe politice s-au comparat cu „autogoluri". Groaznice potlogării au fost caracterizate limpede ca „prinderi în ofsaid". Tărăgănarea unor termene a primit cu cea mai mare naturaleţe numele de „temporizare", aceea introdusă la noi – o ştiu şi bacalaureaţii – de Naţionala lui Angelo Niculescu. În '93, după o calificare strălucită la Mondiale, o celebră editorialistă a lansat „nevoia de Iordănescu" şi în viaţa noastră politică. E o nevoie încă presantă. Recent, forţa gîndirii şi rostirii fotbalistice s-a vădit, cu o maximă pregnanţă, atunci cînd demiterea premierului Vasile a fost imediat echivalată cu „căderea" antenorului Piţurcă de la cîrma Naţionalei. N-a fost o metaforă. Fotbalul, în România, nu mai e „poezie" ci politică la zi: se trăieşte, se gîndeşte, se urlă, se răcneşte în polis, ca pe stadion. Şi invers: dacă Mutu marchează al doilea său gol în Italia, ziaristul român trece dintr-un condei la politică: „Începînd de azi, noi aşteptăm laude dinspre Mutu. Vrem ca prin golurile lui să colecteze respect pentru România". Se merge mai departe şi se poate teleauzi: „Mutu face istorie în Cupa Italiei". Istorie...! Face dl Berceanu istorie? Face dl Remeş istorie? Şi care partid mai poate azi colecta respect pentru România? Numai PAF-ul! Măcar dacă le-ar trece prin cap! Dacă ar conştientiza, dacă ar finaliza – ah, verbele astea tipic fotbalistice care înnebunesc, mamiţo, un întreg popor.

Radu COSAŞU

* Iată şi o propunere de guvern fantomă al PAF-ului: Hagi, prim-ministru; Gică Popescu – vice; Dinu la Interne; Lucescu la Externe; Becali la Finanţe; Rică Răducanu la Muncă; Bölöni la Minorităţi; Mircea Sandu la Transporturi; Piţurcă la Armată; Traian Tomescu la Educaţie etc.

regula jocului

● Există o scenă formidabilă în ultimul Martin Scorsese, *Între viaţă şi moarte (Bringing Out the Dead)*: aceea în care şoferul-infirmier interpretat de Ving Rhames „readuce la viaţă" un junkie, simulînd intervenţia divină... În rest, un film minat de stridenţele kitsch-ului religios, pe care nu-l salvează nici scenariul banal al lui Paul Schrader *(Taxi Driver)*, nici „performanţa" unui Nicolas Cage egal cu sine. Patricia Arquette rămîne singurul personaj emoţionant din această demonstraţie – inutilă – de virtuozitate din partea unui regizor care, de la *Casino* încoace, produce strălucitoare „flop"-uri. (**a. l. ş.**)

● Duminică 27 februarie, la sala Amfiteatru a Teatrului Naţional, *Barrymore* de William Luce unde Ştefan Iordache ne arată cum un actor în plină putere creatoare poate să se joace de-a ratarea şi epuizarea. (**M. B.**)

scrisoare din New Orleans

Ford Motors şi bunica lui Elian Gonzales

Compania Ford Motors împarte, gratuit, calculatoare celor 350.000 de angajaţi ai săi. Iar una dintre bunicile lui Elian Gonzales deschide băiatul la şliţul pantalonilor, să vadă dacă „chestia" i-a mai crescut. Fiecare dintre aceste acte este o nestemată de semnificaţie culturală.

Ford Motors îşi dotează angajaţii cu intimitate virtuală, legîndu-i astfel şi mai tare de Familia Companiei. N-are nici o importanţă dacă cele 350.000 de calculatoare Hewlett-Packard, cu procesoare de 500 de megahertzi, au sau nu şi un chip de supraveghere. Cît timp toţi muncitorii sînt conectaţi prin aceeaşi tehnologie, compania poate fi sigură că rămîn în laţ. Atmosfera de lucru de la FM va fi, de acum înainte, îmbibată de viaţa dusă pe căile Internetului. Consiliul de conducere al FM va putea informa – şi va putea influenţa – oricînd şi rapid forţa de muncă, prin intermediul acestui über-creier. Şi astfel FM reuşeşte ceea ce comuniştii doar au visat: înfrăţirea unei conduceri paternaliste cu un proletariat loial. Explicaţia oficială pentru această generozitate este îmbunătăţirea „abilităţilor tehnologice", cam ceea ce ar fi difuzarea de reviste porno pentru studiul anatomiei.

Pe de altă parte, bunicile lui Elian Gonzales se trag dintr-o cultură ţărănească, încă specializată în intimitatea fizică şi în expresii ale afecţiunii tare îndepărtate de lumea virtuală a Statelor Unite. Dacă şi cubanezii s-ar fi uitat la televiziunile americane în ultimii treizeci de ani, Bunica nu ar fi făcut niciodată ceea ce a făcut. Amestecul letal de grozave mascări şi vinovăţie „anglo" oferit de televiziune ar fi stîrpit din rădăcini astfel de obiceiuri ciudate. Castro a pus stavilă televiziunii americane şi nici prin gînd nu i-ar trece să dăruiască fiecărui cubanez un calculator, chiar dacă şi-ar putea permite. Prea mare ar fi riscul la care ar expune autoritatea regimului său. Şi totuşi, în mod paradoxal, visul lui Castro despre comunitatea utopică dirijată de un partid plin de bunăvoinţă seamănă nespus cu viziunea Ford Motors. Doar că propaganda lui Castro, în lipsa instrumentelor potrivite, a avut efect contrar. Legăturile din interiorul familiilor s-au strîns şi acestea încearcă să fugă cît mai departe de statul-părinte. Familiile au păstrat gesturile tribale care se potrivesc ca nuca în perete cu discursul comunitar.

Toate acestea se complică îngrozitor cînd sînt privite cu ochii presei. Cubanezii din Miami, majoritatea albi, din clasa de sus şi care au părăsit Cuba cu mult timp în urmă, se grăbiră să o anatemizeze pe bunica, spunînd că nici un cubanez adevărat nu ar face aşa ceva. Unii dintre ei au mers pînă într-acolo încît au declarat că gestul a fost cu bună ştiinţă neruşinat, un fel de mesaj secret din partea tatălui către rudele din Miami, cum că să ţină băiatul la ele. Evident, nimeni nu a văzut-o pe bunica făcînd gestul cu pricina; de povestit a povestit chiar ea, rîzînd, la televiziunea cubaneză. Pentru ea, era un lucru firesc, menit să-i amintească băiatului de unde vine. O tragere spre rădăcina-i, ca atare.

Pe de altă parte, Ford Motors nu are nici cea mai mică intenţie să le amintească muncitorilor care le sînt rădăcinile. Dimpotrivă, nimiceşte aceste rădăcini, atingîndu-le, de la depărtare, cu bagheta magică a comunităţii virtuale.

Andrei CODRESCU

www.codrescu.com

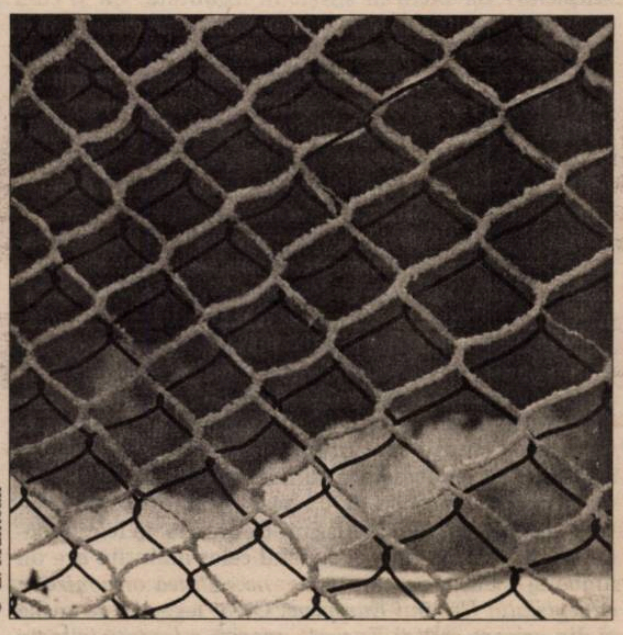

© L. Muntean

imaginarul publicitar

Publicitatea ca metacomunicare

Anul trecut, Editura Trei a publicat o carte apărută în 1987, în Franţa, sub titlul *Don Juan sau Pavlov? Eseu despre comunicarea publicitară*. Autori: Claude Bonnange şi Chantal Thomas. Avînd în vedere oferta limitată de carte în domeniu (pe piaţa românească), lucrarea celor doi este, într-adevăr, o „apariţie" prin calitatea informaţiei şi pertinenţa argumentării. O carte limpede, ce operează cu limbaje de specialitate şi (ca o ilustrare a propriilor teze) se face şi înţeleasă.

Ea ne introduce într-un scurt şi interesant istoric al fenomenului publicitar, de la *charlatan*-ul secolului al XVIII-lea (vînzătorul ambulant de medicamente care, ocazional, mai scotea şi dinţi) şi pînă la strategiile de marketing ale companiilor din societatea postindustrială. Acestui prim capitol îi urmează prezentarea marilor teorii publicitare ale lui Starch, Hepner, Steiner, Festinger etc., care au alimentat, începînd cu anii '20, în Statele Unite, concepţia potrivit căreia consumatorul nu este, în ultimă instanţă, decît un animal dresabil. Printr-o demonstraţie suplă, Thomas şi Bonnange resping validitatea acestor teorii în noile condiţii, ale saturării pieţei şi competiţiei acerbe. Ei creditează, în schimb, axiomele lui Paul Watzlawick, cercetător în comunicare al „şcolii" de la Palo Alto, aflat în deplină opoziţie faţă de psihologia behavioristă „şi orice formă mecanicistă de aplicare a ei". Pornind de la funcţiile jakobsoniene ale limbajului, Watzlawick dezvoltă o teorie a comunicării valabilă după autorii cărţii, la fel de bine şi în publicitate.

Aserţiuni cum ar fi: *Marca este mai importantă decît produsul; Mărcile durează, produsele evoluează* ş.a.m.d., deduse din raportul conţinut/relaţie al oricărei comunicări, nu mai sînt o noutate astăzi, dar ele ar avea mult de spus companiilor româneşti în ce priveşte (să zicem) conceptul de *personalizare a întreprinderii*.

Văzută astfel, comunicarea publicitară este o terapie a lui *aici şi acum*, o interacţiune în care relaţia e mai importantă decît informaţia şi, în primul rînd, un fel de zonă liberă a spontaneităţii aflată undeva între ştiinţă şi artă. Răspunsul la întrebarea din titlu pare să fie, desigur, nemuritorul Don Juan.

Alice POPESCU

din fanfare funerare

Reverii la şedinţă

Capitalismul a rezistat multă vreme, pînă la revoluţia care l-a repus în drepturi, sub forma de nebăgat în seamă a meşteşugurilor ţigăneşti. Rromii potriveau la marginea trotuarelor din orăşelul copilăriei mele sticle colorate pe inele de tablă. Le răsuceau cu meşteşug şi noi stăteam şi ne holbam la cum anume le aducea meşterul din cleşte mărunţele, avea o forjă mititică, nişte foale de fierărie avea ţiganul cu care întreţinea focul, cărbunii stăteau şi ei foarte roşii şi foarte fierbinţi şi topeau metalul după vechi priceperi şi orînduieli. Degeaba se chinuia puterea politică să-i ordoneze, să-i asimileze, să-i facă să devină „locuitori responsabili" ai patriei socialiste. Nu ţinea treaba. Era practic imposibil să-i educi după codul eticii şi echităţii, să-i dai jos din căruţele cu care tîndăleau pe Valea Mureşului şi de acolo spre pusta Aradului. Erau printre ei şi din aceia sedentari care trăiau în căsuţe mărunţele la marginea oraşului, cu geamuri sparte, acoperite cu foi de plastic de la sacii de îngrăşăminte chimice. Uneori vindeau în faţa stadionului seminţe de floarea-soarelui şi de dovleac în cornete răsucite din pagini de caiete dictando. Aveau ei ca dreaptă măsură un păhărel la preţul neindexat de un leu şi cincizeci de bani şi unul mai mare pentru o monedă de trei lei. Ne mai întîlneam şi la cinematograf; acolo, la balcon, sub ocrotirea întunericului, noi stăteam cu prietenele şi ne înghesuiam în scaunele reci din placaj maro ca să ajungem cu degetele pe la chiloţii lor tetra prin lupte mai ceva ca aceea de la Cotul Donului. Ţiganii nu păreau interesaţi de asemenea fapte, urmăreau ceea ce se întîmpla pe ecran, mai ales că rula filmul denumit Winnetou, cu pieile roşii pe care ei le socoteau un fel de neamuri; atunci careva citea cu voce tare replicile şi toţi urmăreau încordaţi acţiunea, aşa că în acele momente nu se auzea decît zgomotul înfundat pe care-l făceau, în timp ce spărgeau ritmic şi cu pricepere seminţele de dovleac între dinţi.

Stau la Caracudă şi amintiri
îmi năvălesc în minte

Mai tîrziu, cît am trudit pe ogorul didactic într-un cartier periferic din Timişoara asistam impasibil la avînturile autorităţilor din domeniu, inspectori de cartier, secretari de *beobe* (pentru juna generaţie, acesta era numele biroului organizaţiei de bază a partidului) care se cheltuiau (şi ei) de faţadă, ne priveau impenetrabil plictisiţi secretarii *beobe*, priveau prin noi secretarii *beobe*, dincolo de pereţii sălii de clasă în care ţineam noi Consiliul Profesoral priveau secretarii *beobe*. Eu stăteam în ultima bancă, la Caracudă stăteam şi-mi năvăleau în minte minunate plictiseli universale, amintiri de la practica agricolă: mă văd în dimineţi ceţoase de octombrie, urmăresc cum coboară elevii din remorcile aparţinînd IAS-urilor lui Triţă Făniţă, alteori strig stingher pe la porţile multiculturale de prin cartier, pe la ţiganii ungureşti, zişi gabori, care se îndeletnicesc cu tinichigeria, poartă pălării din acelea negre cu boruri largi, au surtucuri din piele, sînt blonzi din tată-n fiu, îi chestionez despre odrasle. Mă privesc nedumeriţi, îmi spun cu o neplăcută voce spartă, cu accent unguresc, că nu ştiu nimic, nu pricep cîţi copii au sau cînd s-au născut. Îl întreb pe un moş mare-n mustăţi să-mi spună numărul de casă, se uită la fronton, îmi zice impasibil, „n-avem număr, dom' prefesăr". Boicot total. Cu toate astea nu mă dau bătut încredinţat că norocul nostru didactic constă, înainte de toate, în natalitatea rromilor, ei ne salvează normele didactice, ei populează registrele şi cataloagele, ei sînt şi nu sînt, doar ei trec dintr-o clasă în alta fără să ştie. Toamna îi aducem după multe insistenţe la examene suprarealiste. Şi cum spun, plictiseala era pe vremea aceea un izvor de stări pe care azi mă văd neputincios să le dezvălui în toată inepuizabila lor complexitate, o poezie era totul, un gol istoric, un nimic care îmi năvălea în minte la şedinţe, ascultam murmurul indistinct al doamnelor învăţătoare în prag de pensie de la secţia maghiară, cu clase firave, cu cel mult zece copii. Doamna Balogh, doamna Bartok, domnul Megyes organiza dansuri populare româno-ungureşti, dădea ore de acordeon în după-amieze de toamnă; şi în primăvară răsuna acordeonul şi poruncile aspre care ritmau paşii dansatorilor; doamnele învăţătoare citeau din broşuri roşii la învăţămînt politic pasaje însemnate de proful de istorie şi dădeau glas inclusiv parantezelor în care erau consemnate aplauze prelungite, vii aplauze, ovaţionări la adresa cuplului conducător; stau la Caracudă şi amintiri îmi năvălesc în minte, blocurile ofiţereşti de acasă, din spatele grădinii, cu garduri scunde vopsite în verde cazon, balcoane cu inconfundabilul profil arhitectonic al lumii sovietice, curţile cazărmii şi trompeta la vreme de seară, mă văd răsfoind revista „Pentru patrie" din care-mi surîde galeş un soldat infanterist din dosul unei frumoase căşti împodobită cu o pereche de cureluşe de piele nou-nouţe, petrecute pe sub bărbie. O clipită mi se arată domnişoara Ellbogen, profesoara de muzică în prag de pensie. Aievea îi zăresc acordeonul dărăpănat, cu foalele lipite cu leucoplast, intră la ore ca la un martiriu, vorbeşte tare în cancelarie pentru că, aidoma marelui Beethoven, a surzit cu totul. Se tîrăşte spre limanul pensiei odată cu acordeonul şi cu picupul. La serbările şcolare cîntă cu clasa a cincea şi a şasea minunata creaţie „Ciobănaşului îi place".

Şi pentru că ţipă în cancelarie în loc să vorbească încet, mă văd nevoit să mă concentrez suplimentar ca să nu greşesc pe cînd trec în registru orele de literatură, chiar dacă sînt ele mereu aceleaşi: spre exemplu *Puiul* de Brătescu Voineşti, la vreme de toamnă, pe cînd frunzele de la teii din stradă acoperă trotuarele, sau *Un om năcăjit* de Mihail Sadoveanu, în primăvară, cînd se umflă mugurii şi verdeaţa pune stăpînire pe tomberoanele din fundul curţii.

Daniel VIGHI

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

IA SUROGATU', NEAMULE!

Legile haosului

© S. Ivanoschi

Mălai în cutia de ness, tărîţe în plicul de cafea, *Vegeta* fără gust, lapte brînzit, brînză cu apă, ouă găurite, mere muiate, ulei cu miros de peşte, conserve cu germeni de salmonela sau botulism, boia dulce cu rumeguş, băuturi alcoolice bune pentru înscrierea în Asociaţia Nevăzătorilor, chibrituri cu femei goale pe cutie şi fără gămălie pe băţ, lipici *Uho* întărit, pantofi cu tălpi şi tocuri detaşabile, baterii descărcabile instantaneu (atenţie la cele marca Toshiba, se falsifică), detergenţi care nu spală, înălbitori teoretici, legume cu miros de benzină, apă la pompa de benzină, automobile noi fără frîne, fără rezervor sau imposibil de încuiat, facturi telefonice imposibile, telefoane publice defecte, apa caldă rece... Mai putem adăuga mărci precum *Adibas, Panasoanic, Delicat* şi altele. Vorba ceea: decît un *Panasoanic*, mai bine un *Futachi*. Asta e lumea prin care ne strecurăm zilnic, ca nişte bieţi consumatori dezorientaţi ce sîntem. Păi, nu aveau dreptate comuniştii cînd înfierau *societatea de consum?* Ei..., gata că acuşi facem şi un inventar al produselor de atunci.

Într-o piaţă liberă, dar la limita sălbăticiei, ne trebuie busola. Un instrument pe care uneori nu-l au nici măcar inspectorii de la Oficiul pentru Protecţia Consumatorilor. Un director al instituţiei spunea deunăzi că de patru ani încearcă să găsească firma importatoare a mai sus-pomenitului lipici *Uho*, care, în jumătate din cazuri, e solidificat şi lipit în propriul tub. În lipsa unei înregistrări clare a importurilor, găsirea buclucaşei societăţi mai poate dura încă patru ani. Pînă atunci, se vor mai vinde o mulţime de tuburi seci. Apoi, cei de la Protecţia Consumatorilor se plîng şi de lipsa unor regulamente comerciale clare şi complete. Asta în vreme ce guvernul (din care şi OPC face parte – e condus chiar de un secretar de stat) dă hotărîri şi ordonanţe de o profunzime labirintică. De exemplu, o măsură (H.G. 745/1999) legată exclusiv de *etichetarea detergenţilor* sau o hotărîre (953/1999) privind modificarea şi completarea unei alte hotărîrî (784/1996), pentru aprobarea unor Norme metodologice referitoare la *etichetarea produselor alimentare*. Unde mai punem că Senatul a adoptat un proiect de lege legat de *produsele cosmetice*. Camera Deputaţilor urmează să dezbată, la rîndul ei, acest proiect şi să-l voteze. El va deveni o lege în toată legea, care va fi promulgată de preşedintele Emil Constantinescu şi publicată apoi în Monitorul Oficial. Vînzătorii de creme, farduri, rujuri şi sclipiciuri vor intra în sfîrşit în legalitate. Ca şi cum pînă acum producerea şi vînzarea unor asemenea mărfuri ar fi fost ilegală. Un alt proiect de lege care zace în Parlament se referă la răspunderea producătorilor pentru pagubele generate de produsele defecte. Un proiect de Hotărîre de Guvern încă neadoptat priveşte imitaţiile de produse alimentare. De parcă n-ar exista deja o lege a mărcilor, o lege a concurenţei neloiale, o lege de protecţie a consumatorilor, un Cod Penal şi un Cod Comercial (chiar dacă desuet în mare parte). Administraţia şi Parlamentul încearcă să combată nesfîrşitele tertipuri de înşelare a consumatorilor printr-un număr la fel de nesfîrşit de acte legislative. Prin urmare ne putem aştepta la apariţia legii cremei din biscuiţi sau la legea mărarului şi a pătrunjelului. Atunci însă autorităţile se vor plînge că nu există încă legea gămăliei de chibrit. Nu mai e un secret pentru nimeni că e cu atît mai profitabil pentru funcţionarii statului, cu cît legislaţia e mai specifică, mai amănunţită şi, în consecinţă, dă posibilitatea cît mai multor excepţii. Dar producţia interminabilă de legi, ordonanţe, hotărîri şi norme de felul celor amintite are un ambalaj frumos pe care scrie: *necesitatea armonizării cu legislaţia Uniunii Europene*. Orice lege, cît de veche şi din oricare colţ al Europei, merită *adaptată* (citeşte încîlcită) şi preluată. Ea va deveni, nu-i aşa, un instrument în marea *Odă a Bucuriei*.

Andrei MANOLESCU

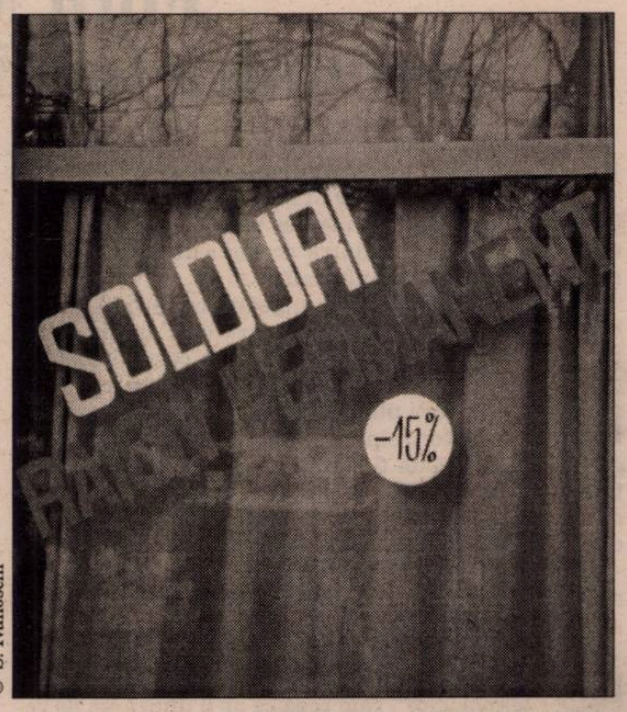

© S. Ivanoschi

În 1999, OPC (cea mai populară şi activă instituţie în rezolvarea reclamaţiilor cumpărătorilor) a primit 18.500 de reclamaţii (64% dintre ele s-au dovedit întemeiate). Numărul e însă infim faţă de cel al cazurilor de prejudiciere a consumatorilor. Mulţi oameni nu cred că sesizările lor şi-ar putea găsi rezolvare. Dacă pentru comercianţii şi micii producători care înşeală sau pun în pericol securitatea clienţilor mai există posibilităţi de sancţionare, în privinţa serviciilor publice, funcţionarii OPC se declară aproape neputincioşi. În contractele cu societăţi monopoliste ca Romtelecom sau Conel sînt prevăzute în special obligaţiile clienţilor şi mai puţin cele pe care ar trebui să le aibă aceşti furnizori de servicii. Eventuala recuperare prin contestaţii sau pe cale judecătorească a daunelor aduse clienţilor durează foarte mult şi părerea generală e că nu merită efortul. Există proiectul creării în următorii doi ani a unui sistem prejudecătoresc de rezolvare a reclamaţiilor făcute de consumatori. Judecătorii pentru delicte minore, în care soluţiile ar urma să fie date în cel mult o lună de zile, evitîndu-se astfel birocraţia din tribunalele obişnuite. După ce sistemul se va crea, rămîne de văzut şi cum va funcţiona. **(A. M.)**

Scurtă povestire adevărată

Iar cînd grupul de elevi a ajuns la Tabăra Codlea, soarele se mulţumea să se strecoare blînd printre cireşii amari (şi cum acest aspect al povestirii nu mi-a fost relevat niciodată, să ne închipuim doar asta, aşa e mai frumos). Apoi, pe nesimţite (doar noi sîntem părtaşii acestui lucru), lumina lui a devenit tot mai mare, orbind lumea şi înăbuşind-o. Sau putem spune în alte cuvinte, mai puţine, că era cald şi că era vară. Şi că asta ar fi o fixare într-un cadru şi într-un timp nedefinit, demult, şi pentru că această fixare trebuie să poarte un nume, i se va spune Introducere.

Trecînd cu paşi mari peste ea şi peste alte cîteva evenimente neesenţiale din Tabăra de copii de la Codlea, vom ajunge la momentul înserării. Cînd soarele, plictisit brusc de propria-i lumină, se va roşi şi va dispărea undeva prin depresiunea Braşovului. Iar elevii, fără să se gîndească să-l caute (ne vom gîndi noi), se vor afla în faţa unei ceşcuţe cu cremă de şarlotă. Care (ne putem gîndi la ceva sugerîndu-ne suspansul, de exemplu „pam, pam"), ar fi trebuit să fie de cacao. Dar, pam, pam, suspansul continuă, bucătarii sau administratorii sau toţi la un loc, să-i înfierăm în trei cuvinte pentru totdeauna – aceşti oameni răi, vor metamorfoza cacaoa în ceva ce arată aproape identic: jir pisat (gîndacul a fost cîndva Gregor Samsa, dar cacaoa, fruct de fag niciodată).

Şi astfel, în acea seară, copiii au mîncat la Codlea şarlotă.

Între timp, va veni noaptea, acoperind lucrurile şi cireşii cu ce veţi vrea dvs. Dar, aşa cum noaptea va acoperi cireşii (şi chiar îi acoperă), aşa şi cireşii, la rîndul lor, îi vor ocroti pe micuţii mîncători de şarlotă. Care, pitiţi, înghesuiţi şi pe vine, cu dureri înfiorătoare de burtă, scoţîndu-şi maţele sau vărsînd, îşi vor petrece astfel prima lor noapte din neuitata tabără. Iar dacă imaginea aceasta a nopţii cu copii în livadă vi s-a întipărit clar în minte, vă voi spune că a doua zi soarele a apărut iar, tremurînd, pe deasupra lumii ăsteia, printre cireşii amari.

Matei FLORIAN

Consumatorul este orice persoană fizică ce cumpără, dobîndeşte, utilizează sau consumă produse şi servicii în afara activităţii sale profesionale.

Restituirea produselor defecte se face la valoarea actualizată a acestora.

Orice clauză ce nu a fost negociată direct cu consumatorul şi care creează în detrimentul acestuia un dezechilibru semnificativ în ceea ce priveşte drepturile şi obligaţiile contractuale este o clauză abuzivă.

Agenţii economici au obligaţia să probeze afirmaţiile şi indicaţiile prezentate prin orice mijloace.

Agenţii economici sînt obligaţi să demonstreze consumatorilor, la cererea acestora, cu ocazia cumpărării, modul de utilizare şi funcţionalitatea produselor ce urmează a fi vîndute.

Prestatorii de servicii au obligaţia să efectueze operaţiunile de service asupra produselor de folosinţă îndelungată aflate în perioada de garanţie în cel mult 10 zile de la data înregistrării reclamaţiei.

Consumatorii au dreptul de a pretinde agenţilor economici remedierea sau înlocuirea gratuită a produselor şi serviciilor obţinute, precum şi despăgubiri pentru pierderile suferite ca urmare a deficienţelor constatate în cadrul termenului de garanţie sau de valabilitate.

Toate cele de mai sus sînt drepturi şi obligaţii prevăzute de lege.

© S. Ivanoschi

o cunosc pe...

Tina, învăţătoarea lui

E 14 februarie 2000 şi am să-i spun ceva, prin voia dumneavoastră, iubitului meu Petrică, Pietricică îi spun eu. De ce? Fiindcă, cînd e cu mine, îl simt beton, gîndurile mele n-o mai iau razna, eu nu mai vreau pe altcineva văzut pe stradă. Şi am să încep să-i zic aşa: *trebuia să fie cea mai frumoasă zi din viaţa mea, iubitule. Mi-era atît de dor de tine şi de-abia aşteptam să ne întîlnim. Dar nu ai venit. Mi-am făcut o mulţime de griji (mereu mă gîndesc la ce este mai rău). Te-am sunat pe la două d.a., iar Săndel mi-a spus că dormi. Ştiu că ai fost la Mişu şi ai stat cu el toată noaptea. V-aţi simţit bine, nu-i aşa? Cred că e foarte bine dacă te-ai întors acasă la 9 dimineaţa. Ştiu că ţii la mine, dar nu atît de mult pe cît mi-aş dori. Şi nu e prima dată cînd faci asta. Ştiu că nu i-ai spune lui Mişu: „Îmi pare rău, dar trebuie să mă duc acasă, trebuie să mă odihnesc pentru că mîine mă aşteaptă iubita mea şi nu vreau s-o fac să sufere.“* Dumneata îmi scrii durerea?... ce-i cu tine... scrie: *Mi-ar plăcea enorm să fiu atît de importantă pentru tine încît să-i poţi spune asta lui Mişu. Dar nu sînt... Întotdeauna am fost singură de Ziua Îndrăgostiţilor...*

De cînd aţi început s-o serbaţi?

Acum am 18 ani... de la 8 ani, dar nu le-am spus părinţilor mei... Şi acum zi acolo... la dedicaţia mea pentru Pietricică... *M-ai rănit şi m-ai făcut să plîng. Nu cred că merit asta. Poate cer prea mult. Nu ştiu, că am şcoala pedagogică şi zici că sînt exigentă. Exigenţa o ai în tine, Pietricică... Poate tu nu eşti pregătit pentru o relaţie... nu mai ştiu.* Ai scris? *Vreau să-mi spui ce vrei de la mine aşa cum eu vreau să-ţi explic ceea ce doresc de la tine. Vreau să fii un om de cuvînt... să mă încred în tine... Îmi doresc prea mult de la tine, Pietricica mea? Ştiu că relaţia noastră merită mai multă seriozitate, încredere şi respect. I love you! Je t'aime! Ti amo!... gîndurile astea le aveam eu la ora 11 s. Am plîns şi m-am gîndit la toate îmbrăţişările şi la toate sărutările pe care le primisem de Ziua Îndrăgostiţilor.*

Şi vreau să semnezi: *Tina, învăţătoarea ta.*

Eugen ISTODOR

roluri

Se ivesc alte interese

Îmi aduc aminte de aprigele şi înduioşătoarele discuţii din Parlament, cu ecouri policrome în massmedia, pe tema intereselor personale şi de partid, care ar fi trebuit neapărat, dacă nu complet, smulse din rădăcini, în orice caz subordonate interesului general, naţional, patriotic. Bineînţeles, unii erau de părere ca *alţii* să-şi facă datoria şi să renunţe la meschinele interese de grup, de partid, clientelare şi să se gîndească numai şi numai la interesul general, la, cataveneian spus, „ţărişoara mea“. Fiecare dintre vorbitori ocolea graţios chestiunea datoriei personale, nefăcînd, nici măcar din greşeală, aluzie la interesele partidului propriu, care partid fiind cine? „Madam Trahanache, dumneata, nenea Zaharia, noi şi ai noştri“. Fiecare îl invita pe celălalt să lase dezgustătoarele interese mărunte şi să se înalţe la cele generale, ale ţărişoarei. Ei bine, acum, de cînd cu Europa, se ivesc alte interese primordiale. Ca în cazul hiper-supra-ultra mediatizatei poluări cu cianuri a Someşului şi a Tisei, cînd ungurii avansează o concentraţie, românii alta, iugoslavii alta, aşa că soluţia a fost un arbitru european, ceea ce înseamnă că interesele naţionale ale ungurilor, românilor şi iugoslavilor sînt obligate să se raporteze la un interes unic, mai presus de „ţărişoarele“ respective. Aşa cum interesul naţional este mai presus de interesul de grup sau de partid, interesul european, vrem-nu vrem, e mai presus de cel naţional. Parcă-l văd pe Caţavencu obligat să renunţe la vechiul lui discurs: „Să-şi vază de trebile ei Europa. Noi ne amestecăm în trebile ei? Nu... N-are prin urmare dreptul să se amestece într-ale noastre...“ Uite că Europa se amestecă în trebile noastre fiindcă tare am vrea să ne amestecăm şi noi în trebile ei.

Dumitru SOLOMON

Cu ochii-n 3,14

VĂ ROG FRUMOS, LUAŢI-O PRIN AFUMAŢI DACĂ MAI VREŢI ÎN EUROPA

● La (fosta) Casa Scînteii uşile vorbesc. Sau, mai degrabă, scriu. Una dintre ele (prin care se intră în corpul din dreapta al clădirii) a pus mîna pe un pix şi a scris pe o bucată de hîrtie acest text, pe care şi l-a lipit pe geam: „Vă rog frumos să mă închideţi. Mulţumesc“. **(D. S.)**

● Pe parbrizul unui „maxi-taxi“, o plăcuţă cu traseul: „Bucur Obor – Europa – Voluntari – Afumaţi“. Ştiu, în cazul de faţă „Europa“ este un *en-gros* bucureştean, dar nu mă pot opri să mă gîndesc, pentru o clipă, că drumul spre Afumaţi poate trece prin Europa... **(M. V.)**

● La cîte bancuri proaste s-au făcut împotriva literaturizării (care e departe de a fi marea noastră nenorocire...), la cîte umilinţi a fost supusă ideea, ce-i drept, uşor deplasată conform căreia românul e născut poet (şi ce-i rău în asta?), la cîte vorbe rele s-au năpustit împotriva sadovenismului, la cîtă incultură bate toate şoselele patriei, la cîţi bani s-au dus pe nimic (românul fiind născut şi cheltuitor...) vine, în sfîrşit, o replică zdravănă, chiar de pe locurile lui Sadoveanu: cu o finanţare de la Uniunea Europeană, se va reabilita (ăsta, da, verb) drumul pe care l-a străbătut Vitoria Lipan în căutarea celor care-i omorîseră bărbatul, adică traseul: Mălini (satul lui Labiş!) – Poiana Mărului – Stînişoara – Crucea Talianului – Borca... Cum care Vitoria Lipan? Şi mai vreţi în Europa!? **(R. C.)**

COPIII ROMÂNI, ADOLESCENŢII AMERICANI ŞI TANTI MARIA

● În 9 ani (1980-1989), „România a oferit străinătăţii 600 de copii prin adopţii internaţionale, în vreme ce din '90 în '99 s-au făcut peste 24.000 de adopţii internaţionale...; între februarie-octombrie 1995, Comitetul Român pentru Adopţii (CRA) acordă doar două adopţii internaţionale, în vreme ce la Direcţia Paşapoarte avem peste 3.000 de paşapoarte internaţionale pentru copiii români. Nici unul dintre aceşti copii nu trecuse pe la CRA“. *(Formula AS*, nr. 399). Aşa sînt copiii: mai neastîmpăraţi. Una-două îşi iau paşaportul şi se fac nevăzuţi. Altfel cum să ne explicăm situaţia? **(T. C.)**

● După un debut zgomotos în România „telefoanele murdare“ intră în campania electorală americană. O mamă disperată i-a povestit candidatului McCain prin ce şoc a trecut fiul ei, în vîrstă de 14 ani, cînd cineva, pretinzînd că este de la un institut de sondaje, i-a spus, printre altele, că „McCain este un escroc, un mincinos şi un hoţ“. Deşi văd atîtea filme violente şi beneficiază de un produs intern brut fără rival, adolescenţii americani sînt cam slabi de înger. În România, orice copil de 14 ani ştie că aşa sînt toţi candidaţii, indiferent la ce ar candida. **(M. B.)**

● În lumea comercială a apărut o nouă autoritate: tanti Maria. Interpretat de Magda Catone, personajul de mai sus garantează pentru detergentul Bonux Perlan. După marca produsului, se menţionează, în final, provenienţa mai profundă: „de la tanti Maria“. Doar detergentul ne putea readuce în universul patriarhal şi exact „a lu' cutare“. **(I. P.)**

DOUĂ UNITĂŢI DE MĂSURĂ: COAFURA ŞI AZVÎRLITURA DE BĂŢ

● Greva profesorilor ne afectează viaţa în mod acut şi de o perioadă bună de timp. Dar reacţiile pe care le aud în jur tind să le dea dreptate. Profesorul este respectat în România în ciuda, sau tocmai datorită faptului că are salariul mic. Maximul reproş ce li se aduce este că nu mai au răbdare. În schimb, o grevă care afectează pe puţini dintre noi, cea a avocaţilor, a stîrnit reacţii virulente. Am auzit cuvinte grele care convergeau cam în aceeaşi direcţie: îmbuibaţii care pretind să nu plătească impozite şi care acum ajută infractorii să scape şi mai fac şi grevă sub „pretextul“ liberului acces la justiţie. Sînt două unităţi de măsură cu privire la judecarea celor două categorii de intelectuali. De unde se deduce că trebuie să fii profesor, deşi nu se merită, dar nu e bine să fii avocat, deşi se merită. Oprobriul public este orb şi meritat, ca şi justiţia. **(C. G.)**

● La deschiderea elegantului salon bucureştean de coafură „Studio Georgy“ au fost invitaţi şi reprezentanţi ai bisericii – nu pentru a beneficia de serviciile stabilimentului (coafură, masaj, cosmetică, manichiură şi pedichiură „la preţuri accesibile“), ci pentru a sfinţi locul. După deschidere, toţi participanţii au fost invitaţi să ia masa la restaurantul „Dracula“. **(C. P.-B.)**

● La intersecţia Şos. Panduri – Calea 13 Septembrie, în inima oraşului, la o azvîrlitură de băţ de Casa Poporului, există un maidan. Sau mai bine zis exista, pentru că acum e pe cale de a se transforma în groapă sau în munte de gunoi. Simultan, cîteva excavatoare ale primăriei încarcă movilele de gunoi în remorci şi le transportă în altă parte, iar o mulţime de reprezentanţi ai etniei romilor îşi descarcă tomberoanele private pe locul proaspăt curăţat. Cîştig de cauză au cei din urmă, dînd şanse de existenţă noii forme de relief urban. **(C. M.)**

DOI LOOSERI *(SIC!)*: UN TATĂ DIN PARIS ŞI UNUL DIN CÎMPIA TURZII

● Tuturor celor implicaţi în controversa iscată de scrisoarea dlui Popescu „anti-Patapievici“, le-aş aplica următoarea pedeapsă: să copieze de 10-100 de ori, pe curat, cuvîntul *loser!* Aşa cum se încăpăţînează să-l scrie dumnealor („looser“), el nu înseamnă ceea ce cred dînşii că înseamnă. **(a. l. ş.)**

● Conform unei ştiri din *Libertatea* (22 februarie) semnată Ovidiu Wlassopol, „Teodor Meleşcanu îi taxează de bani *(sic!)* pe cei care doresc să stea alături de el“ într-o croazieră americănească la bordul iahtului Royal Princess. Şeful ApR-ului este prezentat drept „the future president of Romania“. Oricum, deocamdată „taxarea“ e facultativă, să vedem cum o să fie cu masa şi dansul la „liber alese“. **(S. S.)**

● Rona Hartner joacă în „Cours Toujours“, un film produs de Marin Karmitz, a cărui campanie promoţională e redutabilă: la Paris, unde te uiţi, afişe peste tot, pînă şi taxiurile fac reclamă filmului... Subiectul: un tată al cărui fiu a fost circumcis umblă prin tot Parisul căutînd (şi negăsind) un loc în care să îngroape prepuţul. **(a. l. ş.)**

● Pe drumul spre mult doritul ecumenism, vizita Papei la Bucureşti, în mai trecut, n-a fost – ne dăm seama – decît un pas timorat de lungimea drumului spre ţintă. Mult mai curajos a fost dl Iulian Chira din Cîmpia Turzii, jud. Cluj. Fără reţineri, dînsul şi-a botezat cei şase copii în şase religii diferite (v. *Naţional*, 19 februarie a.c.): Mirela este ortodoxă, Petre este protestant, Panait e baptist, Eniko e reformată, Alicia este romano-catolică, iar Pille (?) este mozaică. Nu comentăm. Doar observăm că, dl Chiru fiind încă tînăr, ceva religii ar mai fi pe lume. **(A. C.)**

© S. Ivanoschi

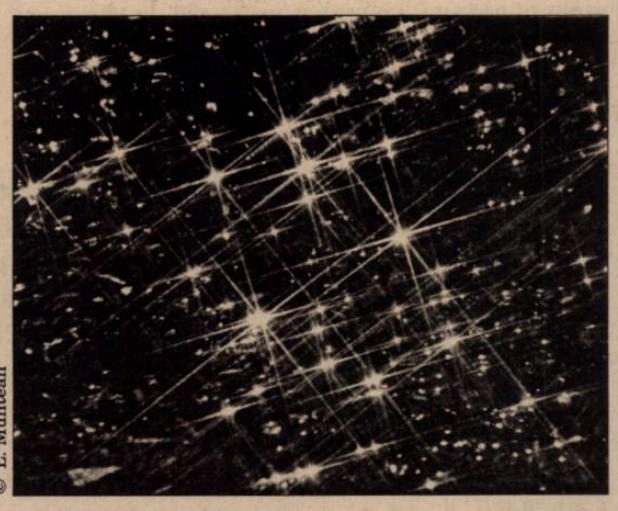

© L. Muntean

Integrare, motivaţie, prestigiu

– opinii la zi despre situaţia cercetării –

Doina BANCIU, ccercetător ştiinţific principal – Institutul Naţional de Meteorologie, Hidrologie şi Gospodărire a Apelor.

Se vorbeşte foarte mult astăzi despre „probleme globale"; prin chiar natura sa, meteorologia este o problemă globală care presupune cooperare obligatorie, cu efecte benefice. Cam de 50 de ani în urmă, de cînd s-a creat Organizaţia Mondială de Meteorologie – toate transmisiile şi schimburile de informaţii au fost făcute pe bază de protocol şi de comun acord cu OMM. Fiind şi noi membri ai acestui organism internaţional, sigur că a existat o colaborare, dar fără un impact deosebit în cooperarea propriu-zisă sau în dezvoltare, să spunem. După cum se ştie, în trecut – şi asta a fost valabil în mai toate domeniile cercetării nu numai în meteorologie – pînă şi accesul nostru la revistele de specialitate era foarte limitat. După '90, norocul Institutului nostru a fost că toţi factorii de conducere au încurajat cooperarea şi chiar s-au ţinut de această şansă, iar rezultatele se văd şi sînt dintre cele mai bune. Mă voi referi aici doar la un singur program de cooperare, la care am participat între anii 1992-1999, la Toulouse. Programul în chestiune, creat la iniţiativa şi sub conducerea Franţei se derulează la Meteo France, se ocupă de modelarea numerică a prevederii vremii pentru o arie dată. Participă la el cercetători din 13 ţări europene; majoritatea celor care au lucrat aici veneau din Europa Centrală şi de Est, dar şi din Belgia sau din Portugalia, ţări ce au aderat mai tîrziu la proiect. Aşa a apărut „Modelul Aladin", aplicat acum în toate ţările participante la program. Deşi iniţiat şi condus de Franţa, cum spuneam, toţi cercetătorii care au lucrat la proiect au drepturi de proprietate asupra modelului. Acesta nu e, însă, singurul proiect pe care îl are Institutul nostru de Meteorologie la ora asta: şi în domeniul hidrologiei şi în problemele legate de poluare se desfăşoară programe de cooperare internaţională, cu rezultate bune, încurajatoare nu numai pentru prezent, dar şi pentru destinul viitor al cercetării în domeniul nostru. În cazul meu, dacă aş face bilanţul acestei experienţe, ar trebui să evidenţiez cîţiva factori favorizanţi. În primul rînd stagiile de cercetare şi specializare de la Toulouse – care au însumat aproximativ echivalentul a 3 ani, petrecuţi zi de zi în Franţa – au fost efectuate sub diverse finanţări. Două dintre proiectele la care am participat au fost finanţate de Comunitatea Europeană, care a sprijinit „modelul Aladin" în decursul anilor, iar din partea Ministerului francez al Cercetării Învăţămîntului şi Educaţiei Naţionale am primit o bursă pentru a-mi pregăti teza de doctorat. Teza mi-o voi prezenta la Bucureşti, dar şeful de proiect de la Toulouse va fi membru de drept în comisia de susţinere a tezei. Aici aş observa un al doilea aspect al acestei experienţe formative; lucrînd în Franţa am căpătat o altă perspectivă asupra spiritului de colaborare şi a muncii în echipă. Îmi place sau nu-mi place, trebuie să recunosc că pînă atunci nu ştiam ce înseamnă cu adevărat să faci parte dintr-o echipă şi te integrezi, să comunici, să împărtăşeşti cu ceilalţi sentimentul realizării. În asemenea condiţii nici nu simţi că lucrezi zilnic 10-12 ore, sau nu ţii seama de week-end. Oricum, nu m-am simţit niciodată ca un „creier furat", „subordonat" iar „integrarea" n-am privit-o ca pe un atac la identitatea mea naţională. De altfel, „echipa Aladin" – formată din cercetători din ţări foarte diferite, cu probleme (mai ales etnice), a devenit, în clipa de faţă, ea însăşi, o echipă model unită, profesională şi cu o atmosferă, privită din exterior, de invidiat sub aspectul înţelegerii şi prieteniei dintre membrii ei. Asta mă face să nu mă simt nostalgică sau provincială fiindcă îmi desfăşor acum activitatea din nou la Institutul de Meteorologie din Bucureşti. În '90, nu se punea problema să rulăm un astfel de model tip Aladin în România, iar acum se rulează, am posibilitatea să mă conectez pe calculatoarele de la Meteo-France oricînd, pot lucra de la distanţă, efectiv, cu conducătorul proiectului, există e-mail, există legătură prin Internet etc. Ajung aici la al treilea aspect pe care vreau să-l relev. Aparent, este unul paradoxal, fiindcă tocmai într-un timp în general puţin favorabil pentru dotările în cercetare, în Institutul nostru s-a făcut, şi din punctul de vedere al aparaturii necesare, un progres remarcabil. În ultimii ani am primit sprijin, finanţare, bani pentru investiţii, fonduri substanţiale din partea Ministerului Mediului, cu care ne-am modernizat. Conducerea Institutului de Meteorologie, Hidrologie şi Gospodărire a Apelor a fost foarte activă cînd era vorba să demonstreze că avem nevoie de bani, a perseverat în cereri şi în argumente şi pînă la urmă a găsit înţelegere la solicitări. Integrarea costă, dar rentează: aici calculul a fost eficient şi corect de ambele părţi.

Anca SIMA, cercetător principal I, şefă de laborator, Institutul de Biologie şi Patologie Celulară „Nicolae Simionescu".

Am să încep cu puţină istorie: faptul că Institutul de Biologie şi Patologie Celulară a împlinit anul trecut 20 de ani de existenţă m-ar obliga oricum la o privire retrospectivă. Aş spune că el s-a născut dintr-un complex fericit, dintr-o conjunctură foarte favorabilă. Întemeietorii săi Nicolae şi Maia Simionescu, doi mari profesori, doi cercetători născuţi pentru ştiinţă – care lucraseră vreo 10 ani cu SUA sub îndrumarea lui George-Emil Palade – voiau ca la întoarcerea în România să facă un Institut de biologie celulară la standarde comparabile cu cele occidentale. Nu cu mult înainte George Emil Palade luase premiul Nobel, fapt ce produsese un extraordinar ecou în România. A avea la Bucureşti nişte oameni de ştiinţă din şcoala lui Palade, pe care savantul îi preţuia şi care făceau parte dintr-o generaţie remarcabilă de cercetători – au fost, de pildă, colegi cu Günther Blobel, laureatul Premiului Nobel pentru medicină, în 1999, ca şi cu alte nume de vîrf din domeniu, reprezenta un noroc rar. Cînd Institutul a început să funcţioneze, condiţiile create aici cercetătorilor români puteau stîrni, pe drept cuvînt, invidia multor oameni de ştiinţă din ţările Europei de Est. E de ajuns să spun, că datorită prestigiului de care se bucura familia Simionescu, şi implicit, interesului pe care-l arăta Institutului nostru profesorul Palade, „National Institut of Health din SUA" a fost de acord să dea 5-6 burse de cîte trei ani pentru români, iar pentru progresul cercetărilor cam 40.000 de dolari anual. Suma aceasta era dublată sau chiar triplată de unele donaţii făcute Institutului nostru – constînd în chimicale, substanţe, aparatură, reviste – de către nişte oameni de ştiinţă generoşi din străinătate cu care familia Simionescu rămăsese în relaţii şi după întoarcerea în România. Acest mod de a înţelege şi de a sprijini cercetarea s-a cunoscut: aşa că s-a putut merge în pas cu dezvoltarea ştiinţifică din lume, cercetătorii noştri făceau curent stagii bune în străinătate, participau la congrese, prezentau comunicări. Trebuie spus că în anii '80 Institutul nostru a trimis la burse şi specializări în străinătate peste 100 de cercetători; şi eu am beneficiat de un stagiu de pregătire în SUA şi am participat la congrese de specialitate. Ştiţi care a fost culmea, exact în acei ani? Din cei trimişi la specializare n-a rămas nimeni în străinătate, toţi s-au întors, ba a mai venit şi unul în plus, cineva aflat de mai mult timp în SUA, un om extraordinar de dotat, care semnase un capitol într-o carte celebră de biologie celulară... De ce să pleci din ţară, cînd aici în Institut există un mediu atît de stimulativ, atît de favorabil spiritului creativ şi valorii? Pentru noi, lucrul la Institut însemna o ieşire din nebunia zilnică de care, altfel, eram pîndiţi peste tot. Nu casa, locul de muncă devenise unicul spaţiu nestresant. Asta ne dădea o motivaţie teribilă. Totul a mers bine pînă în '90, cînd ceea ce s-a schimbat a fost situaţia României. După '90 a dispărut motivaţia: lumea a avut şi alte tentaţii. Asta pe de o parte. Pe de alta – poziţia celor din SUA şi din Comunitatea Europeană care ne acordaseră sprijin în timpuri foarte grele s-a schimbat şi ea. Unele subvenţii şi grant-uri s-au redus substanţial, altele au încetat cu totul, cel puţin pentru Institutul nostru; se pare că lucrurile s-au petrecut la fel şi în cazul altor ţări din Est: „aţi intrat în democraţie, descurcaţi-vă!". Nu e vorba că nu ştim să înotăm şi ne temem să ne aruncăm în apă; ştim, nu asta e problema. Problema e că la Institutul Nicolae Simionescu, noi, prima generaţie de cercetători, tocmai formasem o altă generaţie care nu s-a mai bucurat de condiţiile noastre. Între timp, toată aparatura se perimează moral, ba se mai şi strică, iar statul român e din ce în ce mai sărac din '90 încoace. Parte din colegii noştri au început să plece (tocmai dintre cei care se întorseseră în România în vremuri grele!): unul e profesor, şef de laborator la Universitatea Emmery din Atlanta, altul e profesor şef de laborator la Mount Sinai în New York, altcineva lucrează la Princetown, alta la Cornell, alta la Boston, la Montreal, la Londra, la Paris... În fine, aproape că nu există un loc bun pentru biologia celulară în lume, unde să nu fie acolo cineva de-al nostru. Institutul Simionescu a împrăştiat o şcoală de care pînă şi americanii au nevoie! Ce-i de făcut, totuşi? Institutul nostru este o parte a şcolii biomedicale româneşti – şcoală recunoscută de mult în lume. Da, de la Ceauşescu încoace, nu se face altceva decît să i se toace legăturile... Dacă la noi ar fi nişte oameni interesaţi într-adevăr în problemele astea, ar putea explica forurilor internaţionale de la Bruxelles şi de la Strasbourg: „noi am fost nişte minţi bune în materie de biomedicină. Distrugîndu-se şcoală aceasta aici, se distruge şi o avere a Comunităţii Europene, o tradiţie". Nu se taie numai craca de sub picioarele noastre... Toată lumea spune că, în vremea noastră, banii au o importanţă din ce în ce mai mare. Cînd asociezi o sumă de bani cu o stare socială şi cu un prestigiu, nu mai e indiferent dacă un academician sau un cercetător principal cîştigă cam la fel cu un instalator de mîna a II-a... Să compar ce obţineam, de pildă, acum 4-5 ani pe contractele mele cu ceea ce obţin astăzi. Acum 4-5 ani cu o cincime din contractul de peste 10.000 de dolari, am putut să mă duc la nişte congrese internaţionale la Paris şi la Montreal. Anul ăsta, singurul contract pe care l-am putut obţine este de 1.000 de dolari anual, cu totul... La ora asta, dezvoltarea ştiinţelor biomedicale este explozivă. Principalul beneficiar al acestor cercetări este, poate ca niciodată, omul. În statele dezvoltate se fac aplicări imediate ale tuturor descoperirilor, în materie de sănătate. Noi, dacă nu investim nici un ban ca să păstrăm acest fir al tradiţiei şcolii noastre biomedicale, nu vom mai fi în stare nici măcar să preluăm ceea ce ni se dă, din Europa sau din SUA, pentru că nu vor mai fi oameni capabili să înţeleagă despre ce e vorba. Lucrurile evoluează prea rapid în lume, ca să credem că ne-am putea adapta lor, cînd ne va merge mai bine, cine ştie cînd...

Octavian SIMA – Conferenţiar la Facultatea de Fizică a Universităţii Bucureşti

În domeniul cercetării, condiţiile oferite studenţilor după absolvirea facultăţii sînt foarte proaste. Cu ani înainte, atracţia o reprezenta Institutul de Fizică Atomică, principalul beneficiar capabil să dea posibilitatea de realizare profesională tinerilor tentaţi de cercetare şi dotaţi pentru asta. I.F.A. nu mai dispune de condiţii în prezent, aşa că după absolvirea facultăţii perspectivele sînt cam următoarele: ori profesor de fizică, ori ceva în informatică sau – în mică proporţie, continuarea studiilor în străinătate. Şi, la rigoare, rămînerea acolo, sperînd într-o cît mai bună valorificare a cunoştinţelor şi a energiei. Ani de zile, fizica a fost o facultate considerată de elită, iar posibilitatea/visul unui loc în cercetare conta, desigur, destul de mult pentru cineva care alegea această disciplină. Poziţia socială în cercetare se număra printre poziţiile sociale recunoscute şi apreciate: nu ştiu dacă mai ales aprecierea materială era atrăgătoare, cît posibilitatea călătoriilor, a afirmării internaţionale, a stabilirii de relaţii cu specialişti, cu nume consolidate în lumea ştiinţifică. Or, acum ce se întîmplă? La concursul tradiţional de admitere, în ultimii ani, la fizică, numărul candidaţilor a fost mai mic decît numărul de locuri. De la 300 de studenţi, acum dacă mai sînt 200, numărul a scăzut permanent, după cum a scăzut şi proporţia celor care vin cu o motivaţie serioasă la această facultate. Sînt mulţi care vin pentru că nu au o opţiune bună. Cînd competiţia se desfăşura în condiţii de 2-3 candidaţi pe un loc, trierea la admitere se făcea, în general, între elemente bine pregătite, tineri care chiar voiau să facă fizică. Facultate căutată: grea, dar stimulativă. Avea prestigiu. Acum, mai trebuie să spun că, în mod absolut, pe plan mondial fizica nu mai este privită la nivelul la care era privită acum 30-40-50 de ani. A pierdut şi ea ceva din ceea ce se spera că va aduce nou. Şi-a pierdut poziţia care, la un moment dat, a fost cea mai avansată în domeniul cercetării. La stadiul actual, cercetarea în fizică are nevoie, oriunde în lume, de investiţii mari – aparataj performant, instalaţii extrem de costisitoare – care acum nu se mai fac, individual, nici de către ţările mari, ci numai în colaborare. La investiţii, bineînţeles, n-am fi putut concura. Dar să colaborăm pe lîngă astfel de mari instalaţii internaţionale ar fi fost posibil. Există încă elemente bine pregătite, la noi, devotament pentru ştiinţă, există pasiune, chiar şi spirit ascetic, uneori. O parte din absolvenţii noştri străluciţi rămîn la facultate, ca preparatori, ca asistenţi. Dar dacă au familie, nu rămîn: cu ce cîştigă la facultate nu o pot întreţine. În ultima lună de la noi de la catedră au plecat doi oameni. În timpul nostru de tranziţie, sîntem nevoiţi să observăm că fizicianul care lucrează în cercetare nu se mai bucură de acelaşi prestigiu social de care el se bucurase pînă acum.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: dilema@fcr.algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

● Anul VIII ● Nr. 367 ● 25 februarie - 2 martie 2000 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Olga MACHIN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti

Anul VIII
nr. 368
3-9 martie 2000
16 pagini 3000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

A FI SAU A NU FI LOIAL

În acest număr:

Oana CHELARU-MURĂRUŞ

●

Cristiana DAVID

●

Eugen ISTODOR

●

Aurora LIICEANU

●

Vasile MORAR

●

Dragoş RADU-BUCURENCI

●

Mihai Sorin RĂDULESCU

– convorbiri cu
Alexandru IONESCU SAINT CYR,
Dimitrie CALLIMACHI
şi „PARAZIŢII“ –

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

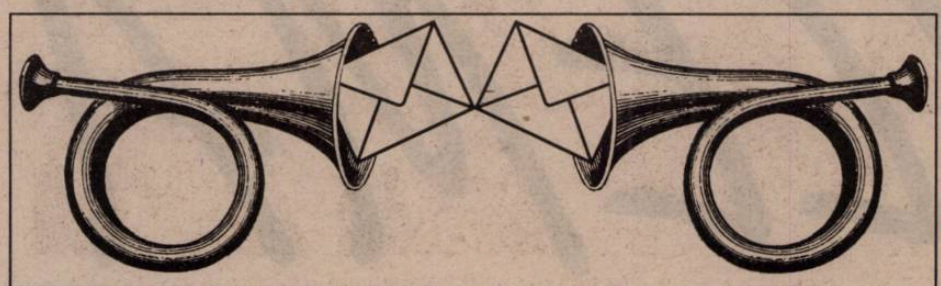

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 364: *„Naţionalismul cel de toate zilele“*

Românul de grotă şi naţionalismul său cotidian

Tranziţia iscă nenumărate dileme, fără putinţa elucidării lor şi de aici „fiecare Ţară cu Rrromânia ei“, încît s-ar putea să fie vorba despre vreo ţară ereditară, moştenită de la românul de grotă. Se vede clar că naţionalismul este nu numai de toate zilele, ci şi de toate epocile la români, chiar din cavernicol. Nu se ştie pe unde erau înaintaşii domnului Mircea Toma pe atunci şi dacă aveau o „atitudine epistemică“ limpede, dar se poate constata, fără vreo dilemă, că naţionalismul extremist vine la români din negura istoriei, ca un păcat ancestral – cine n-a auzit despre imperialismul românesc dintotdeauna? – şi apăsător, fiind posibil „ca un asemenea delir să treacă de graniţa closetului“.

Autorul dilematic la care mă refer, doctor în psihologie şi jurnalist, se întreabă ce mecanisme psihologice fac ca „ura, agresivitatea şi alte asemenea trăiri antisociale să devină valori de grup“, încît să ducă la „apariţia fobiilor“, ca în cazul „fricii de unguri“ în Transilvania. Să ne gîndim numai la zicala conform căreia ungurii mănîncă sfinţi şi scuipă draci. De altfel, în general românii au asemenea fobii: he, că n-or veni turcii, tătarii, iar de la un timp copiii, spre a fi cuminţiţi, sînt ameninţaţi cu a fi daţi ţiganilor. Şi continuă dl Toma, prea credinciosul, cu „Literatura de specialitate“ – pentru că există o vastă literatură dedicată „veritabilelor moderatoare ale receptivităţii la propaganda naţionalist şovină“ – enumeră trăsături ca „stima de sine“, „sinergia cognitivă“, „nevoia de identitate socială“, „masculinitatea“, „personalitatea autoritariană“, „personalitatea antidemocratică“ etc., acestea explicînd contaminarea cu extremism şovin.

Alege apoi două probe de personalitate cu aplicaţie la cumpărătorii revistei „România Mare“ şi pe cei de integrame. Ce constată doctorul în psihologie: „Cititorul de România Mare pare să fie o persoană închisă în sine, puţin dispusă la comunicare spontană, cu o dispoziţie generală atonă, pesimistă“. Citatul din testul de discuţie se continuă lung pe o treime din întreg materialul (p. 7) despre Rrromânia naţionalistă cea de toate zilele. Experimentul a revelat pentru cititorul „României Mari“ o condiţie culturală reală inferioară. Sentimentul de nerealizare, ca sursă a frustrării, poate fi accentuat de vîrsta înaintată „dublată de condiţia de pensionar“. Onestul şi dilematicul Mircea Toma recomandă, totuşi, „citirea portretului de mai sus cu toate precauţiile generate de dimensiunile relativ reduse ale eşantionului“, găsind că „România Mare“, cu minime adaptări, ar putea fi cumpărată de germani ori de americani, întrucît nu este o revistă românească, ci antidemocratică. Dacă Vadim este mai mult decît suburban, *Dilema*, bună îndeobşte, teribilistă adesea în conţinut şi expresie, frizează, uneori, bunul-simţ elementar, ca în nr. 265/1998, cel de faţă şi încă altele, prin caracterul antiromânesc şi snobism pueril. Nu pricep defel de ce românul este de grotă, datorită naţionalismului său, iar Victor Orban, care cu J. Haider, ar reface numaidecît imperiul bicefal, scapă tirului revistei. V-aţi întrebat, domnule M. Toma, ce se întîmplă cu românii din Ungaria (cîţi au mai rămas neasimilaţi), cînd sînt puşi în condiţii subumane chiar şi românii din HAR(ghita), COV(asna), devenit stat în stat, atîta timp cît principiul hungarist nostalgic este: „Fii realist, cere imposibilul“? Se pare că nostalgicii hungarişti segregaţionişti vor să demonstreze că acolo unde sînt ei nu mai este loc şi pentru alţii. Nu este o fobie, dovedită epistemic, ci o realitate dureroasă. Dilematicii care uită de ţara care îi hrăneşte ar trebui să mediteze mai mult. Se poate vorbi despre orice, privindu-i pe români, dar despre xenofobie, şovinism în nici un caz. Dovada cea mai concludentă este că aici au venit atîtea etnii şi le-a mers bine. Atunci cum este cu „Fiecare Ţară cu Rrromânia ei“ sau cu rumânia ei?!

Cînd şi în secolul pe care îl încheiem, de maximă civilizare şi democratizare a lumii, maghiaromania nostalgică se manifestă atingînd marginile antropofagiei (vezi horthysmul şi alte secvenţe transilvănene) a evita dezvăluirea unor asemenea bestialităţi este o enormă greşeală nu doar faţă de români, ci faţă de umanitate. Duplicitatea şi oportunismul scandalos hungarist sînt indubitabile, iar Milton G. Lehrer (şi nu este singurul) spunea: „Cea mai monstruoasă operă de desnaţionalizare din cîte a cunoscut vreodată istoria este cea maghiară“.

prof. Nedelea ŢIU
Alexandria

Răspunsul dlui Mircea Toma

Se pare că am uitat să menţionez un detaliu semnificativ în articolul semnat de mine în numărul dedicat de *Dilema* naţionalismului, „Fiecare Ţară cu Rrromânia ei“. Textul cu pricina descria o structură psihologică particulară care favorizează contaminarea cu naţionalism. Ceea ce am omis este faptul că, odată intoxicat, naţionalistul face o cecitate selectivă faţă de raţionamentele care-i rănesc convingerile afective. Aşa se întîmplă că, iată, dl Nedelea nu a sesizat că articolul care l-a rănit nu susţine că dispoziţia pentru „naţionalism“ ar fi o „tară ereditară a românului de grotă“, ci dimpotrivă, că este o tară psihologică pe care o poţi întîlni, aşa cum se anunţă din titlu, în orice ţară. O tară care produce şi se autosusţine prin stereotipuri culturale. Iar cînd gîndirea se sprijină, în argumentaţie, pe asemenea stereotipuri, comunicarea se încheie. Uite: pentru a-mi dovedi că greşesc, domnul Nedelea invocă „antropofagia maghiaromanilor nostalgici“, în timp ce eu susţin că nu numai domnul Nedelea are asemenea idei, ci şi croaţii care cred că sîrbii sînt antropofagi. Domnule Nedelea, oare o să vă supăraţi foarte tare pe mine dacă vă voi spune că, din perspectiva analizei mele, dumneavoastră nu sînteţi român? Şi că, urmărindu-vă argumentele, nu sînteţi un partener de comunicare, ci subiect de cercetare?

Mircea TOMA

„Sînt un naţionalist de genul...“

Mă numesc Dioşan Ciprian şi sînt din Turda. Am 21 de ani şi sînt student în anul trei la Facultatea de Ştiinţe Economice din Cluj-Napoca (Universitatea Babeş-Bolyai).

Aceasta fiind latura formală a identităţii mele, trebuie să vă mai spun că sînt un naţionalist de genul celui zugrăvit de domnul Lucian Mîndruţă în numărul 364 al *Dilemei*. Tocmai de aceea vreau să vă felicit pentru modul în care administraţi din ce în ce mai multe subiecte „cu cîntec“ ale vieţii noastre cotidiene şi pentru faptul că reuşiţi să adunaţi în paginile ziarului atîtea păreri diferite dar care, evident, nu se exclud. Cred că *Dilema* este un exemplu de democraţie pentru că demonstrează puterea polemicii şi a dezbaterii: cu cît există mai multe păreri diferite, cu atît mai completă şi mai reală este imaginea care ia naştere.

De multă vreme mi-am propus să devin un dilematic activ, însă mi-am dat seama că deocamdată este necesar să încerc să-mi completez educaţia prin intermediul articolelor din *Dilema*. Tocmai de aceea merită făcută observaţia că, „pentru cine are urechi de auzit“, Dilema a devenit şi un manual de democraţie.

Ceea ce mă doare este faptul că văd în jurul meu cum se distruge viitorul nostru ca naţiune încă din faşă, adică începînd cu generaţia tînără. Ignoranţa tineretului a devenit o stare de fapt. Noi, cei care ar trebui să fim cel mai sensibil senzor, cea mai subţire coardă, care să vibreze la cel mai mic pericol de încălcare a unor drepturi democratice, ne zbatem în mediocritate, în încercarea de a ne sustrage cît mai mult de la a ne asuma anumite responsabilităţi şi tot ceea ce constituie un ţel pentru noi e să „scăpăm“ într-un sfîrşit de pe băncile liceelor şi universităţilor cu o slujbă asigurată.

Nu ştiu care ar fi soluţia potrivită pentru mobilizarea tineretului, dar ştiu că un oarecare concert al unei oarecare formaţii sau o oarecare discotecă mobilizează tineri cum nici un apel la susţinerea unei educaţii eficiente nu ar putea să mobilizeze. Şi dacă ne uităm puţin în jur vedem oameni maturi (din punctul de vedere al vîrstei) care investesc milioane pe an în *minunatul joc de bingo*, fără să cîştige nimic şi încă nu realizează că o investiţie într-o afacere pe care au şansa să o conducă şi să o administreze chiar ei (şi care ar avea mai multe şanse de a aduce profit) ar fi mult mai oportună.

Toţi aşteptăm să se întîmple ceva, să vină cineva să ne înveţe, să cadă de undeva o bunăstare colectivă, dar nimeni nu realizează că schimbarea trebuie începută cu noi, cu mentalităţile noastre, cu ignoranţa noastră şi implicit cu educaţia noastră.

Închei prin a vă mulţumi că sînteţi acolo şi demonstraţi prin fiecare număr că democraţia este posibilă în această ţară, dar nu poate supravieţui decît cu sprijinul nostru, al tuturor.

Ciprian DIOŞAN
str. Mureşului 60, bl. B6, ap. 8,
Cluj-Napoca

P. S. Vă rog frumos să atrageţi atenţia, în special tinerilor, că democraţia nu este incompatibilă cu regulile de orice fel. Ea poate supravieţui doar cu acceptarea de comun acord a anumitor reguli.

Nr. 363: Articolul *„Este interzis să interzici“*

Stimate Domnule Vasilescu,

Citindu-vă, cu nedezminţită atenţie, şi cel mai recent dintre articolele dvs. (ca, de altfel, întreaga revistă), nu m-am putut opri să nu clatin din cap, în sensul că lucrurile n-ar sta tocmai aşa cum le deslueşti. Aşa cum am avut prilejul să o spun şi la o foarte interesantă întîlnire a dilematicilor, la care m-aţi invitat cu vreo două luni în urmă, nu fac parte dintre partizanii ideii unei legi „a presei“, ci dintre cei care cred că am avea nevoie de o lege cu privire la accesul la informaţiile publice. Poate că într-o asemenea lege şi-ar găsi locul şi o prevedere care ar interzice ziariştilor să publice „ştiri“ false, astfel încît, un cunoscut ziarist din România (cunoscut, nu de către mine, ci de către dl Cornel Nistorescu, cel care l-a şi pomenit), să nu mai publice, nesancţionat, istorioare de groază (violuri, crime şi alte asemenea delicateţuri) scrise de tineri absolvenţi, care îşi fac mîna jurnalistică, din propria lor imaginaţie, şi sînt plătiţi la bucată, pentru că asta se cere şi asta se vinde (În paranteză fie spus, asta şi aproba dl Nistorescu, părîndu-i-se normal ca nişte minciuni să fie publicate drept ştiri de presă, numai pentru că asta cere publicul cititor.) Asemenea poveşti trebuie sancţionate, pentru că ele vînd minciuni drept adevăruri şi, în acest fel, înşeală cumpărătorul, care le ia drept bune. Pe de altă parte, aceeaşi lege, în viziunea mea, nu ar putea pedepsi prostul gust al gazetei mai sus-pomenitului domn, tocmai pentru că ştirile publicate „pe-a-ntîia“, cu crime, violuri, fete cu sînii goi şi titluri mitocăneşti nu pot fi catalogate, pur şi simplu, drept minciuni. Este ziarul lui şi scrie ce vrea în el (cu limitarea amintită). Prostul gust nu poate fi sancţionat decît prin faptul că unul ca mine şi ca dvs. nu cumpără jurnalul. Numai că teoria asta nu se potriveşte, deloc, în cazul televiziunilor. Spre deosebire de dnii Nistorescu, Halpert, Voicu, Tucă, Diaconescu şi alţii ca ei, care îşi pot permite să scrie ce vor pe spaţiul lor tipografic (pentru că este al lor), dnii Sârbu, Oancea, Buhoiu – şi alţii ca ei – nu-şi pot permite să „dea drumul“ pe post tuturor măscărilor, pur şi simplu, pentru că spaţiul hertzian nu este al lor. Ei, cu posturile de televiziune respective, îl au doar în utilizare. Noi, cetăţenii României, le dăm voie să se exprime public, pentru o anumită perioadă de timp, pe frecvenţele noastre. Iar garantul interesului nostru este tocmai Consiliul Naţional al Audiovizualului. Motivul pentru care nu există un „consiliu naţional al presei scrise“ este doar acela că spaţiul tipografic, aşa cum este şi cazul spaţiului virtual de pe Internet, nu ne aparţine. Şi pentru că C.N.A.-ul ne apără drepturile, atunci C.N.A.-ul este îndreptăţit să şi „cenzureze“ – evident, în limitele pe care tot noi le-am stabilit, prin Legea Audiovizualului şi prin Constituţie –, ceea ce lui (adică, nouă, că doar ne reprezintă) nu îi place. De fapt, sînt convins că ştiaţi lucrurile acestea şi că articolul dvs. este doar o chemare la abrogarea cenzurii ca mod de gîndire. Numai că, poate, unii dintre cititori l-ar lua ca atare şi s-ar întreba de ce, în fond, să încerce, cineva, să taie calea „Vacanţelor mari“, cînd „atacul la persoană“ se lăfăie pe toate tarabele. Şi cred că ar fi corect să primească, aceşti prezumtivi cititori, un răspuns. Că acţiunile Consiliului Naţional al Audiovizualului nu sînt, întotdeauna, conforme cu legea, sau că gusturile consilierilor nu ni se potrivesc întocmai, astea sînt chestiuni secundare. Ştiind că membrii Consiliului sînt numiţi de Parlament, de Guvern şi de Preşedinte, nu avem decît, altădată, să votăm alt parlament şi alt preşedinte – mai buni – care să numească un guvern şi nişte consilieri care să ne reprezinte... cu adevărat. Cum am zice, asta este, în fond, treaba noastră şi ne stă în putere să o rezolvăm, în următorii cîţiva (zeci de) ani, cînd se vor fi schimbat şi mentalităţile.

Cu urări de bine,

Virgil Ştefan NIŢULESCU
Expert CAMERA DEPUTAŢILOR,
Comisia pentru cultură, arte,
mijloace de informare în masă

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Ei, românii**
- **Polemici**
- **Ce nu se vede**

Adevărul din pubele

Semnalînd, în editorialul său din *România literară* (nr. 8/2000), volumul documentar *Blaga supravegheat de securitate*, Nicolae Manolescu observă, în treacăt, că apariţia acestei cărţi are loc în plin scandal parlamentar, scandalul în care s-a blocat desemnarea celor care „vor avea acces la dosarele noastre".

Este însă greu de presupus că editarea acestui volum va avea o cît de mică înrîurire asupra discuţiilor despre arhivele Securităţii şi accesul la ele. Ca şi „scandalul parlamentar" recent, ultimul în dată, nu singurul, aceste discuţii au fost rareori la obiect şi încă şi mai rar altceva decît prilejuri de exhibiţionism jurnalistico-politic.

Nicolae Manolescu însuşi se mulţumeşte să discute sensul punerii lui Lucian Blaga sub urmărirea Securităţii şi să atragă atenţia asupra grotescului rezultat din utilizarea unor agenţi agramaţi pentru supravegherea unui mare intelectual. Aş adăuga, însă, că măcar în această privinţă documentele nu fac decît să confirme ficţiunea: în romanul *Orgolii* de Augustin Buzura, carte publicată în urmă cu aproape un sfert de veac, există un personaj, fără nume şi fără chip, care informează în scris „organele" despre comportamentul şefului său, o somitate medicală. Deficient cultural, informatorul anonim nu înţelege ce aude, aducînd totul la nivelul lui de semianalfabet şi producînd texte de un comic sinistru. Mai mult, *Blaga supravegheat de securitate* nu este nici prima, nici singura lucrare documentară ce îngăduie constatarea acestei incompatibilităţi. Existenţa ei pune (sau ar trebui, ar fi trebuit!, să pună) sub semnul întrebării *încrederea nezdruncinată* în adevărul existent, conţinut în dosarele şi arhivele Securităţii. Dacă nu mă înşeală memoria, chiar Nicolae Manolescu a riscat să fie, într-un fel, victima colaterală a acestei mistici a dosarelor Securităţii ca păstrătoare ale adevărului absolut. Într-o notă informativă (sau chiar un raport, nu mai ştiu) despre moartea lui Marin Preda, text publicat într-un volum din seria „cărţilor albe ale securităţii", actualul director al *României literare* era desemnat ca însoţitor statornic, împreună cu Eugen Simion, al scriitorului la nesfîrşite chefuri şi beţii, în realitate ambii critici literari fiind mai degrabă abstinenţi.

In al doilea rînd, Nicolae Manolescu notează, scurt, că dosarul pus la dispoziţia îngrijitorilor volumului *Blaga supravegheat de securitate* nu a fost unul şi acelaşi, neschimbat, ci că autorilor cărţii li s-ar fi prezentat, la date diferite, versiuni diferite ale dosarului. Se sugerează astfel, dacă am înţeles bine, că dosarul ar fi fost prelucrat, mai de-a dreptul spus *trucat*. Dacă o asemenea operaţiune s-a făcut pentru Lucian Blaga, mort în urmă cu aproape patru decenii, nu e atunci logic, nu e natural să se pună întrebarea dacă n-au fost eventual „prelucrate", în funcţie de te miri ce interese, şi dosarele unor persoane active astăzi în viaţa publică?! Şi încă: „dosare" sau „fragmente alese" din dosare (autentice, apocrife, cine mai poate spune?!) au circulat şi circulă din 1990 încoace într-o cantitate atît de mare încît nu se ştie bine ce va mai fi rămas de descoperit sau de contrafăcut după ce cîndva, în sfîrşit!, „Legea accesului la dosarele Securităţii" va fi devenit operaţională...

Mircea IORGULESCU

Debandadă şi repliere

Pedeserism cu faţă umanistă

Coaliţia guvernamentală lasă tot mai mult impresia unei armate în retragere dezorganizată. Într-o atmosferă generală din ce în ce mai ostilă, amintind de situaţia PDSR-ului de dinainte de noiembrie 1996, neînţelegerile dintre aliaţi dezvăluie debandada, cînd fiecare încearcă să arunce responsabilităţile pe umerii celorlalţi.

Dacă în crizele precedente se încerca dezvoltarea unor discursuri justificative prin care, de exemplu, liderii PD se arătau indignaţi de incoerenţa reformelor lui Ciorbea şi PNŢCD de imoralitatea primilor, acum mizele sînt minore. Evenimentele au luat o turnură hilară, ca într-un roman ieftin de capă şi spadă, în care se aşteaptă scuze şi se preconizează provocări la duel. Criza părea terminată după ce Preşedinţia a renunţat să mai aştepte scuzele pe care ţărăniştii le ceruseră în locul ei. Dar PNL, aflat în plină campanie de afirmare a identităţii electorale, a simţit că rămîne cu onoarea „nereperată" şi a solicitat alte scuze.

În an electoral, liderii de partid cred că notorietatea înseamnă totul, este important să apari în presă, indiferent cum. Obsedate de prezenţa în mass-media, stafurile electorale concep acum strategii prin care formaţiunea proprie să fie în atenţia publică. Iar aceste strategii includ şi declanşarea de crize sau turnarea de gaz peste cele deja declanşate. Datorită focalizării excesive asupra presei, strategiile politice în România se reduc la crearea de evenimente mediatice. Iar politicienii urmăresc cu interes evenimentele mediatice pe care alţi politicieni le creează: spaţiul politic se rezumă la media.

În aceeaşi ordine de idei poate fi analizat şi războiul comunicatelor dintre Preşedinţie şi PDSR. La o întrunire de partid preşedintele Constantinescu a avut o ieşire (programată?) prin care acuza PDSR şi PRM că sînt urmaşe ale fostei Securităţi care controlează structurile reale de putere. Şeful statului a deplîns şi atmosfera tot mai potrivnică din mass-media, dominată de „lideri de opinie şantajişti şi şmecheri" care îl fac să se simtă ca „un boxer în colţ sub pumnii adversarului". Replica unora dintre liderii respectivi a fost promptă şi nu a făcut decît să adîncească ostilitatea faţă de putere în general şi de preşedinte în special. Deşi exasperarea domnului Constantinescu poate fi înţeleasă pe plan uman, postura de spectator indignat şi debusolat al arenei publice nu prinde bine imaginii unui preşedinte în exerciţiu. Dacă neputinţa afişată poate fi o scăpare personală, atacurile tot mai dure la adresa PDSR venite de la Cotroceni se pot constitui într-un semnal pentru partidele susţinătoare, o identificare simbolică a adevăratului inamic politic şi semnalul unei lupte vădit electorale în fruntea căreia se autosituează preşedintele.

Un alt eveniment important al săptămînii care a trecut este semnarea unui acord între PDSR şi Partidul Umanist Român. Partid cu pretenţii mari la lansare, cu o doctrină confuză bazată pe vagi principii „umaniste", PUR este în plan faptic partidul de buzunar al patronului de la Antena 1 şi totodată şeful unei importante asociaţii a afaceriştilor, Dan Voiculescu.

PDSR realizează o mutare importantă, pe mai multe planuri. În primul rînd se apropie de o grupare de industriaşi cointeresaţi de o politică protecţionistă pe care fostul partid de guvernămînt o promovează şi care ar putea avea contribuţii la fondurile pentru campania electorală.

După ce a înghiţit alte cîteva partiduleţe şi a semnat un protocol cu CNSLR-„Frăţia", PDSR se arată tot mai disponibil ca, din postura de favorit, să fie unificatorul curentelor ostile actualei puteri sau măcar al celor oportuniste. Evită în acest fel şi situaţia din alegerile din 1996 cînd, deşi a rămas cel mai mare partid politic, a fost invins de facto pentru că era absolut izolat pe scena politică, neavînd alianţe.

Nu în ultimul rînd, PDSR se asigură dacă nu de părtinirea măcar de bunăvoinţa unui trust de presă important (care, în altă ordine de idei, prin *Jurnalul naţional* şi Antena 1 este de mult ostil actualei puteri). Chiar dacă Dan Voiculescu a dat replici tăioase comentatorilor care sugerau imparţialitatea acestor organe de presă, este elocventă campania mascată pe care jurnalul de ştiri al Antenei 1 o face Partidului Umanist. De exemplu, sîmbătă, redactorii de ştiri de la acest post au considerat o ştire senzaţională, dezvoltată timp de cîteva minute, intenţia candidatei PUR la primăria Snagovului de a racorda comuna la gaze.

În 1996, PUR s-a aliat cu alte formaţiuni minuscule în Uniunea Naţională de Centru. Alianţa a avut o politică electorală dezastruoasă, bazată exclusiv pe apariţii televizate prelungite la numitul post de televiziune, fără personalităţi cu notorietate care să devină purtători de imagine (cine îşi mai aduce aminte de candidatul acestui partid la preşedinţie Ion Pop de Popa?) şi fără o structură teritorială care să susţină imaginea propagată de la centru. În ciuda clipurilor electorale cu durată record, nu a intrat în Parlament. Puterea de convingere a mediei în campania electorală este mult exagerată. Însă, pentru PDSR era important să-şi asigure un climat favorabil în spaţiul public în vederea viitorei campanii electorale.

Dacă într-o parte domneşte debandada, în cealaltă replierea se face în jurul cîştigătorului. Mai pot exista surprize în alegeri dacă nimeni nu mai crede în ele?

Cristian GHINEA

Biserica ortodoxă şi „Sfînta Tradiţie"

Nu prea sînt dus la biserică, în toate sensurile, inclusiv cel propriu. Nu îndrăznesc aşadar să emit judecăţi finale despre biserica ortodoxă. Sînt, în schimb, relativ obişnuit cu un soi de creştinism de ţară fără de care, cred eu, orice discuţie despre ortodoxie riscă să fie incompletă. În acest sens, interviurile Mihaelei Puşcaş despre *pomana de viu* m-au întărit încă o dată în această convingere.

Despre ce este vorba?

Pomana de viu este un fenomen relativ recent, despre care clasicii etnografiei române nu pomenesc nimic şi pe care recenta monografie a lui Ion Ghinoiu despre riturile funerare nu face decît să o amintească în treacăt. Născută, probabil, din slăbirea comunităţii rurale şi mai ales a unităţii familiale sub impactul diferitelor „modernizări", *pomana de viu* este o „inovaţie" rituală ce constă în înlocuirea rudelor datoare să facă „cele cuvenite" pentru morţii lor cu „beneficiarul" acestor pomeni, care îşi face singur, din timpul vieţii sale, toate cele rînduite. Individul se desprinde astfel din ciclul îndatoririlor de rudenie, devenind într-un fel propriul său strămoş şi urmaş şi gestionîndu-şi singur relaţiile sale cu eternitatea. Modificare socială şi rituală esenţială, pentru care nu există, evident, nici un fel de referinţă în practicile canonice ale bisericii. Cum reacţionează, în acest caz, preoţii?

Lumea se schimbă, dar biserica ortodoxă este conservatoare – explică un preot de ţară. *Ea nu prea acceptă alte practici religioase decît cele ale Sfinţilor Părinţi apostolici. Tot ceea ce a apărut după ei, chiar dacă face parte din Sfînta Tradiţie, nu este recunoscut. (...) Sfiinţia Sa este la curent cu pomenile de viu şi chiar s-a mirat cînd a văzut atîtea sticle la biserică şi a întrebat: „Ce reprezintă sticlele astea?" Şi i-am răspuns: „Sticla asta, de exemplu, îl reprezintă pe Călinescu Dumitru." „Dar ce i s-a întîmplat, e mort?" „Nu, e viu." Şi i-am explicat şi a acceptat, că a văzut că asta nu atinge situaţia bisericii, nu contravine regulilor sale şi nu caută să obţină profituri ilicite.* Între Sfinţii Părinţi şi Sfînta Tradiţie, biserica ortodoxă nu este deci chiar atît de „conservatoare", ci improvizează, în anumite limite, în funcţie de obiceiul locului: *Canoanele Sfinte nu spun nimic precis despre asta (pomana de viu, n.n.). Asta ţine de tradiţia locului. Noi am luat de bun ceea ce am moştenit, am respectat voinţa credincioşilor şi obiceiurile locului. Asta nu afectează esenţa bisericii. Ortodoxia are această caracteristică de a respecta tradiţiile locului. Fondul e acelaşi, slujba religioasă este aceeaşi, dar obiceiurile sînt diferite* – explică un alt preot. Iar un altul se confesează: *Chiar dacă eu, de exemplu, nu vreau să le fac, ştiţi ce-mi zic? „Ei, părinte, aţi luat-o razna! Trebuie să faceţi ca preotul dinainte".* „Preotul cel bătrîn" sau preotul din satul vecin, dacă nu direct bătrînii satului, împreună constituie norma vie a „Sfintei Tradiţii" de care biserica trebuie să ţină cont: *Eu am acceptat totul, că nu am venit aici să stric rînduiala, ci s-o împlinesc* – conchide un alt preot de ţară.

Cu cît se urcă însă în ierarhia bisericească, cu atît această „acceptare" devine mai problematică. Astfel, un înalt ierarh al Mitropoliei a declarat chiar că *aceste pomeni de viu despre care îmi vorbiţi sînt nişte invenţii, folclor, nu e nimeni care să le practice, nicăieri.*

Între *Sfinta Scriptură* şi *Sfinta Tradiţie*, între refuz şi acceptare, biserica ortodoxă îşi construieşte astfel existenţa ca o permanentă „îngăduială" cu credincioşii săi. Această vocaţie a compromisului a traversat epocile, lăsînd în urmă fenomenul viu a ceea ce, cu un termen la fel de viu, se numeşte „religie populară". Compromis inclusiv politic? Da, probabil, dar în mod evident nu numai...

Vintilă MIHĂILESCU

Notă: Vintilă Mihăilescu îşi va relua colaborarea pe 24 martie.

statul de drept

Note

● Avem voluptatea autodistrugerii. E grav! Cei care au descoperit plăcerea asta, nu mai au scăpare. Nu am dispărut încă din nu ştiu ce cauze miraculoase, dar, încet şi pe tăcute, lucrăm la propriul final. Altfel nu pot să-mi explic frenezia cu care căutăm şi cultivăm **criza**. Vrem **criză** cu orice preţ! Criza României este, se ştie, o criză structurală, care cuprinde toate nivelurile realităţii: economic, politic, social, moral. Nimic nu e necariat, nimic nu a scăpat stricăciunii. Toţi simţim cît de nesigure şi, în cele din urmă, distrugătoare sînt vremurile de **criză** şi totuşi ne plac crizele.

Nu cred, de pildă, că se poate explica raţional criza politică generată de demisia dlui Babiuc din Partidul Democrat. În fond, lucrurile păreau foarte simple. Poziţia de ministru al Apărării a fost „repartizată" algoritmic Partidului Democrat, iar ministrul aflat în funcţie a pierdut susţinerea politică a partidului responsabil. E logic, e normal, e firesc ca partidul să promoveze o altă persoană în funcţia pentru care şi-a asumat răspunderea. Avem şi precedente: s-a întîmplat aşa cu ministrul Finanţelor înlocuit fără probleme de PNL în timpul guvernului Vasile, cu ministrul Educaţiei Naţionale înlocuit fără probleme de PNŢCD în timpul guvernului Ciorbea, cu ministrul Minorităţilor înlocuit fără probleme de UDMR acum mai bine de un an. Brusc, politicianul român spulberă şi acest moment de normalitate. Intrăm **degeaba** într-o nouă criză politică, care poate arunca România pe cine ştie ce căi. Ce o fi în mintea celor care au împins şi acum lucrurile atît de departe?

Dl Brucan vorbea la televizor despre prostie care, într-o concentraţie prea mare la vîrful clasei politice, poate duce la asemenea aberaţii. Iniţial mi s-a părut corect diagnosticul. Apoi însă mi-am dat seama că e ceva mult mai profund pentru că toată povestea acestei crize, ca şi povestea tuturor celorlalte crize la care am asistat uneori amuţiţi de spaimă, are ceva fatal. Nu, nu e numai prostie. E, mai ales, preferinţa sufletelor şi minţilor noastre bolnave pentru criză, pentru eşec, pentru dezastru...

● Preşedintele României a fost, iarăşi, patetic. Dl Constantinescu a spus public că foştii securişti şi activişti de partid, grupaţi sub cîteva comenzi politice, l-au învins. E drept, presa, tot mai ostilă actualului preşedinte, a omis să preia şi ceea ce dl Constantinescu a adăugat imediat: „De-acum încolo nu va mai fi aşa". Dar recunoaşterea eşecului rămîne clară. Personal, cred că preşedintele are dreptate. Şi eu simt că prea multe în România sînt dirijate, la vedere sau din umbră, în propriul folos şi împotriva interesului naţional, de foşti slujitori zeloşi ai comunismului care, paradoxal, după 1996 şi-au consolidat poziţiile. Sînt şi eu de acord că aceste cercuri, poate chiar structuri, l-au învins pe dl Constantinescu. În plus, şi eu împărtăşesc părerea dlui Constantinescu referitoare la mulţi „formatori de opinie". Unde mai pui că mă emoţionează teribil orice mărturisire publică a unui eşec; am şi eu naturelul meu. Să fie acesta finalul trist al unei himere în care am crezut?

● Condamnarea dlor Chiţac şi Stănculescu a rămas definitivă. La fel şi obligarea Ministerului Apărării de a plăti despăgubiri de peste 30 miliarde de lei. Imediat, presa a indus o imagine negativă asupra acestei decizii. Toată lumea vede pe preşedintele Constantinescu în spatele verdictului; soluţia a fost comandată politic de la cel mai înalt nivel – spun, explicit sau implicit, jurnaliştii. Dar nimeni nu comentează probele de la dosar. Eu, unul, aş vrea să asist la o discuţie despre probele de la dosar pentru că, deşi am urmărit cu anumită atenţie derularea procesului, nu sînt deloc lămurit asupra vinovăţiei inculpaţilor. Să vedem dacă domnii Chiţac şi Stănculescu chiar au comis, în decembrie 1989, faptele imputate. Asta contează cu adevărat. Dar jurnalistului român îi este mult mai uşor să facă politică decît gazetărie de investigaţie. Şi în plus, cred, se plăteşte mai bine...

Opoziţia a „îndrăgit" teza apariţiei unor tensiuni serioase în Armată, ca urmare a aplicării acestei sentinţe. Oare Armata noastră înseamnă un spaţiu de imunitate în raport cu legile ţării? Oare înalţii ofiţeri români, atunci cînd săvîrşesc fapte penale, nu pot fi atinşi pentru că Armata însăşi s-ar simţi deranjată? Oare Armata română nu înţelege că repararea unor greşeli, dacă ele s-au comis, este o chestiune de onoare în cel mai înalt sens al cuvîntului? Iată un motiv în plus pentru o amplă discuţie asupra probelor de la dosarul dlor Stănculescu şi Chiţac: poate mai mult decît opinia publică, Armata trebuie să ştie precis dacă, acum mai bine de 10 ani, cei doi foşti comandanţi au condus-o într-o acţiune ilegală ori nu.

Sever VOINESCU

S A T U L

G L O B A L

Homo sapiens videns?

În ultima vreme, s-a creat o opoziţie radicală între *cultura scrisă* şi *cultura vizualului*, nu puţini fiind aceia care le declară incompatibile: cea dintîi are la bază civilizaţia cărţii şi a tiparului, se asimilează în primul rînd prin lectură şi aparţine elitelor (sau în orice caz unui public cu o pregătire intelectuală peste medie, prin definiţie minoritar), în timp ce a doua are caracter de masă, mizează pe consumuri cît mai mari, stimulează divertismentul şi „evaziunea". Dar sînt ele cu adevărat incompatibile?

Televiziunea a fost pusă la zid, în ultimii ani, de reprezentanţi de seamă ai elitei culturale de pe toate meridianele. Noam Chomsky, de pildă, care a dat contribuţii fundamentale în ştiinţele limbajului, nu ratează nici o ocazie de a acuza televiziunea că prosteşte sistematic masele, fiind o unealtă prin care este stimulat consumul, în beneficiul magnaţilor capitalişti. Pierre Bourdieu, într-un mic volum intitulat *Sur la télévision* (apărut în româneşte, la Editura Meridiane, în traducerea lui Bogdan Ghiu), a găsit şi el mai multe capete de acuzare la adresa emisiunilor şi a practicilor TV, stîrnind valuri de polemici. În Italia (unde peste 50% dintre adulţi nu citesc nici măcar o carte pe an, dar aproape trei sferturi petrec cel puţin o oră pe zi în faţa televizorului), Giovanni Sartori, renumit politolog, fost profesor la Columbia University, a publicat în 1997 o carte intitulată *Homo videns. Televisione e post-pensiero* („Televiziune şi post-gîndire"), ajunsă de curînd la a treia ediţie, după ce a stat mai multe săptămîni pe locul întîi în topuri. Succesul se explică prin faptul că Sartori încearcă să meargă la „rădăcina răului", demonstrînd că tele-viziunea modifică natura umană, schimbă comportamentele, devine un „instrument antropogenetic". Copiii se obişnuiesc cu micul ecran, ba chiar devin tele-dependenţi, înainte de a învăţa scrisul şi cititul; or, în cultura noastră tradiţională, nu numai cunoştinţele, dar şi modul de a gîndi se organizează prin procesul lecturii şi prin tehnologia scrierii. Deschizînd ochii, la propriu şi la figurat, asupra altei tehnologii, copilul (şi specia umană) riscă să-şi modifice, în timp, structurarea gîndirii, să ajungă la o „post-gîndire" care e sinonimă cu *non-gîndirea*.

Profesorul Sartori nu este însă nici pesimist, nici fatalist. Deşi are uneori accente de pamflet împotriva televiziunii, cartea sa este o analiză foarte documentată şi foarte raţională, cu bibliografia la zi, dar scrisă limpede, pe înţelesul unui public mai larg. Între altele, autorul citează studii realizate în SUA şi în Europa Occidentală pentru a identifica nivelul de cunoştinţe şi starea culturală a publicului, în special a tinerilor. Nivelul nu e deloc strălucit, iar tendinţa descendentă este provocată de superficialitatea timpului nostru, obsedat de „fuga înainte": „Acum totul e *neo, trans, post*", spune profesorul. Teleshopping-ul, concursurile şi jocurile televizate, telejurnalele preocupate aproape exclusiv de cronică neagră şi bîrfe ori infinitele emisiuni de divertisment au făcut loc în spaţiul public unui mare număr de „iluzionişti şi şarlatani, pe care iluminismul îi discreditase, aşa încît timp de două secole civilizaţia occidentală îi marginalizase". E nevoie de un nou iluminism, sugerează Giovanni Sartori, iar mesajul său implicit este că, în ciuda opoziţiei dintre *homo sapiens* şi *homo videns*, cultura şi televiziunea nu sînt incompatibile.

Mă întorc, aşadar, la tranziţia noastră şi constat, deocamdată – cum ne învaţă bunele manuale de jurnalism – un fapt: în orele cînd sînt programate cele mai interesante emisiuni culturale ale momentului (*Profesiunea mea, cultura* pe PRO TV, *Orient Express* pe Antena 1, *Artmania* pe TVR1), adică sîmbăta între 11 şi 13, în pieţele patriei e o înghesuială de nedescris în faţa tarabelor unde se vînd iluzii sub formă de bilete la bingo. Cred că profesorul Sartori are dreptate. Avem nevoie de un nou iluminism.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

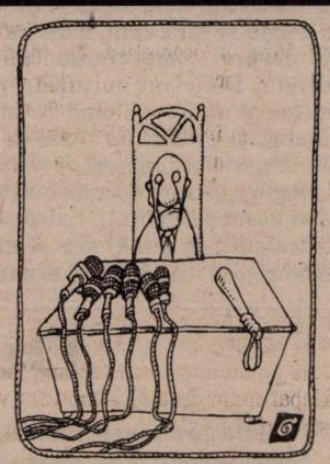

Desen de Ion BARBU

economie

Cum se trăieşte din salariu în România?

Viaţa devine tot mai grea pentru familiile cu venituri fixe: salariaţi, pensionari. Mulţi întreabă: cum se poate trăi din salariu?

Întrebare disperată. Dar şi o nedumerire. Fiindcă mulţi dintre muncitori, dintre salariaţi, în general – şi-i am în vedere pe cei harnici, pricepuţi şi cinstiţi – nu pot să înţeleagă un lucru, ce li se pare a fi cu capul în jos: de ce ei, oricît de mult şi de bine ar munci, chiar şi atunci cînd sînt performanţi, se aleg cu o plată derizorie pentru ceea ce fac? Fără îndoială că nedumerirea lor vine dintr-o realitate dramatică. Salariaţii, cei cu venituri fixe, sînt primii loviţi de preţurile ce se apropie, în România, de cele din ţările dezvoltate. La multe mărfuri chiar am luat-o înaintea celor mai scumpe pieţe din Vest. În timp ce preţul muncii a rămas în coada Europei.

Sigur, salariaţii au logica lor. Ei fac raportul între cîţi bani primesc, pentru munca prestată, şi ce pot să cumpere cu aceşti bani. Ceea ce îi sperie, în primul rînd, este diferenţa considerabilă între plata muncii lor şi notele de plată pe care ei le achită zilnic.

După logica economică, însă, raportul nu se face între salarii şi preţuri. Ci între salarii şi eficienţa muncii. Aici e cheia problemei. Pentru că economia românească suferă de lipsă de eficienţă.

Salariaţii, cei harnici şi cinstiţi, ar putea argumenta: „Noi nu avem nici o vină!" Aşa este. Dar cum ar putea să fie introduse salarii competitive în regiile statului sau în societăţile comerciale româneşti, cu capital de stat, care nu sînt în nici un fel de competiţie? Întreprinderile noastre dezavuează concurenţa şi continuă să se agaţe de mantaua statului. Pentru că, de-a lungul anilor, aşa au fost învăţate.

Noi am avut parte, ani în şir, de un surogat de concurenţă: întrecerea socialistă. Dar formalismul acestei false competiţii, boală ce s-a cronicizat, nu a avut nici un fel de efect pozitiv asupra calităţii produselor şi eficienţei economice. Mai mult, munca nestimulată a produs pagube imense, ce n-au făcut altceva decît să tragă economia înapoi. Chiar şi atunci cînd ni s-a dat iluzia că ea merge înainte, adunînd „pe cap de locuitor" tone de oţel şi producţii agricole falsificate, tot înapoi a mers. Cînd, în decembrie '89, întrecerea socialistă a căzut, împreună cu stîlpii vechii societăţi, s-a sărit din lac în puţ: în economie n-au mai operat nici norme, nici obiective calitative şi nici rigori financiare. Şi nici nu s-a născut un gînd sănătos de trecere de la competiţia-surogat la o competiţie reală: sfînta concurenţă.

Sistemul nostru de salarizare, de după decembrie '89, deşi a suferit multe înnoiri, n-a reuşit să se scuture pe deplin de reflexul colectivist.

Aşteptăm, acum, grăbirea reformelor. Numai că, atunci cînd spun reformă, românii au în vedere ceva foarte concret: să ajungă să trăiască bine, să scape de condiţiile grele în care se zbat. Prin reformă ei înţeleg bunăstarea pe care pînă acum au aşteptat-o în zadar. O bunăstare pe care s-o simtă în piaţă, în magazine şi nicidecum în comunicate statistice. N-ar fi însă de ajuns ca preţurile să crească mai încet pentru a li se schimba standardul de viaţă. Nu vom avea o altfel de bunăstare cît timp munca va fi rău organizată, productivitatea se va afla la nivelul cel mai de jos, randamentul maşinilor va fi scăzut iar calitatea produselor va continua să fie sub orice aşteptări. Din aceste cauze, în primul rînd, creşterea veniturilor populaţiei întîrzie, fapt ce amînă creşterea puterii de cumpărare.

Salariaţii nu vor cîştiga mai bine pînă cînd economia noastră nu se va sprijini pe trei importanţi stîlpi de susţinere: 1) o expansiune semnificativă a producţiei, cu deosebire în sectoarele cu deschidere spre pieţele interne şi externe; 2) capacitatea de a realiza valori adăugate nu din creşteri cantitative, ci din surplusuri de competitivitate; 3) o eficienţă rezultată din scăderea costurilor de producţie şi creşterea cifrelor de afaceri.

Adrian VASILESCU

povești suprapuse

Bascheții Revoluției Culturale

Mi-e dor de bascheții chinezești de altădată. Mi-e cu atît mai dor cu cît atunci nu-mi plăceau. Momentul gloriei lor – ultimii ani '70 – a coincis, probabil, cu dorința mea pentru *adidașii* albi cu trei dungi zimțuite și cu un semn inconfundabil pe muchia tălpii. Era și normală această inadecvare: bascheții erau pe toate rafturile, în vreme ce adidașii albi – chiar și cei făcuți sub licență în țară – se dădeau pe sub mînă unei alte mîini care-i dădea pe sub mînă și tot așa de vreo trei ori. Bascheții chinezești ajunseseră pînă în magazinele sătești, în timp ce adidașii albi se vedeau cel mai bine prin cataloagele *Neckermann* ce îmbolnăveau pe romînce de gălbinare consumistă. (Că veni vorba: nu uita, române, că a fost o vreme în care ai ținut Neckermannul la loc de cinste în bibliotecă, vreme în care birotica se rezuma, în *intreprindere*, la pixurile și creioanele ținute în cutii nemțești de bere decupate la un cap.)

Așa cum se întîmplă de regulă, rareori sîntem contemporani cu propriile noastre vise.

Cred că vi-i reamintiți, bascheții chinezești. Albaștri sau negri, înalți astfel încît îți îmbrăcau glezna și ți-o țineau strînsă în firul de șiret, cu o talpă relativ subțire de cauciuc – un cauciuc atît de fin încît simțeai, prin nervura tălpii, dacă ai sub picioare asfaltul sau o brazdă de nisip. Semnul distinctiv al bascheților era un bănuț de gumilastic pus strategic la glezna interioară; pe bănuțul acela era desenată, dacă nu mă înșel, o locomotivă. Nu-mi dau seama, acum, dacă aceste încălțări erau, propriu-zis, frumoase; înclin să cred că nu. Dar marea lor calitate era aceea că erau, practic, indestructibile! Erau atît de *sigure* în urzeala și lipiciul lor încît era mult mai probabil că vor sfîrși cu talpa tocită de folosință decît cu talpa dezlipită sau cu pînza deșirată.

Ce curios: gloria bascheților a coincis, în mare, cu ultimele ecouri ale Revoluției culturale chineze, acel inenarabil – pentru un european – experiment sociopolitic pornit la o plenară a CC-ului chinez din august 1966 și închis, oficial, la Congresul PCC din august 1977, la un an după moartea lui Mao.

Habar n-am dacă Mao a purtat vreodată bascheții cu locomotivă pe glezină. I-aș întreba acest lucru pe cei doi autori care, recent, prin două biografii apărute peste ocean, ni-l reînvie. Unul este celebrul sinolog, profesor la Yale, Jonathan Spence; celălalt este Philip Short, la fel de celebru ziarist la BBC și *The Times*. Aflăm destule: Mao, se pare, nu s-a spălat niciodată în viață pe dinți, preferînd o clătire matinală cu o gură de ceai (verde, bănuiesc). Apoi, același Mao a necesitat ceva eforturi de persuasiune înainte de a renunța la folosirea grădinii din Orașul Interzis pe post de pisoar. Autorii și-au băgat nasul și în dormitorul lui Mao, acolo unde acesta mai chema din cînd în cînd, simultan, două-trei puștoaice cu ochi de migdală pentru ceva divertismente – asta în timp ce, după 1970, sexul extramarital era considerat, în China, „contrarevoluționar".

N-are a face. Revoluția culturală s-a terminat de mult, iar China pășește decis spre economia de piață. Azi, produsele sale umplu mai curînd magazinele *One Dollar Only* din Occident decît magazinele (transformate în birturi, oricum) din satele Estului european. Și totuși, un gînd nu-mi dă pace: nu voi înțelege niciodată cum e posibil ca, spre deosebire de invulnerabilele locomotive încălțătoare de acum două decenii, încălțările sport ieșite din puzderia de fabricuțe chinezești de azi să fie niște atît de amarnice ciurucuri, condamnate la un penibil eșec la capătul a zece zile de purtare.

Îmi place *pizza* cu ciuperci. Partea proastă este că simt prea des, din prima, ciuperca din conservă chinezească: dacă nu e puțin fermentată, e puțin plină de nisip. Și poate că este inevitabil ca, dantura scrîșnindu-mi fire de praf din imensele plaiuri *postmaoiste*, gîndul să-mi fugă nostalgic spre bascheții de care vorbeam, cu sentimentul că există, pe undeva, o legătură.

Adrian CIOROIANU

Cu o admirabilă promptitudine, biroul *France Presse* de la București ne-a trimis varianta integrală și originală a depeșei pe care o incriminam săptămîna trecută. Cu bucurie și ușurare am constatat că vina încurcării paragrafelor nu aparține d-lui J.-L. Porte, ci ziarului „Le Soleil" din Québec. La soare te mai poți uita, dar la *soleil*-ul canadian, ba. Drept care rămînem francofili și AFP-işti fără rezerve. (A. C.)

presa despre...

Primăvara la Teheran

Au trecut 21 de ani de la revoluția prin care dictatura șahului a fost înlocuită, prin voința maselor, cu statul islamic, și opțiunea populară se exprimă acum în altă direcție: rezultatul alegerilor parlamentare din Iran în favoarea candidaților reformiști a declanșat euforia mediilor politice. Președintele Khatami este comparat cu Gorbaciov, iar acum, cînd Adunarea Legislativă este alcătuită din partizanii săi, se așteaptă de la el nu doar reforme interne, ci și normalizarea relațiilor cu Statele Unite. Comentatorii s-au grăbit să includă victoria reformiștilor în seria revoluțiilor anticomuniste din Europa și a eliminării dictaturilor din țările Americii Latine. „După ce a ocupat timp de o generație puterea, regimul iranian este în plină confuzie, străbătut de profunde dezacorduri politice, amenințat de haos economic, discreditat de corupția generalizată, și știngherit de restricții sociale, considerate inacceptabile de o societate în plină transformare. În pofida teocraților, în Iran s-a izbutit, totuși, atingerea unuia dintre scopurile originare ale revoluției: transferarea puterii către popor. Recentele mișcări politice și sociale propulsează Iranul în avangarda lumii islamice în privința reflecției asupra tuturor problemelor, de la reforma religioasă la expresia culturală, neuitînd de drepturile femeilor. Astfel, chiar dacă este probabil ca regimul teocratic, instaurat în 1979, să nu supraviețuiască în actuala sa formă austeră, din cauza gravelor probleme interne, forța care a declanșat revoluția s-a dovedit a fi durabilă și suficient de adaptabilă pentru a permite iranienilor să obțină, prin ei înșiși, ceea ce teocrații au fost incapabili să le ofere" ***(Foreign Affairs)***.

Ciclul respingerii a început în 1997, prin victoria lui Khatami la alegerile prezidențiale. Alegerile municipale din 1999 au exprimat și ele dorința de modificare a regulilor puterii constituite. În Iran legea este Coranul, la aplicarea ei veghează clericii; șeful statului, liderul suprem, este o autoritate religioasă numită de un Consiliu de Experți și misiunea lui este să se asigure că toate acțiunile politice reprezintă voința lui Dumnezeu. Puterea absolută asupra armatei, asupra serviciilor de securitate și asupra justiției, inițiativa în deciziile de politică internă și externă nu au fost contestate în timpul ayatolahului Khomeini, liderul istoric al revoluției iraniene, dar urmașul său, Khamenei, nu are autoritatea indiscutabilă a acestuia. Reformiștii iranieni, de asemeni clerici, nu contestă bazele și regulile sistemului, ei încearcă să-l modifice potrivit cerințelor modernizării economiei și așteptărilor unei populații tinere.

Comentatorii iranieni se întreabă dacă învingătorii, atît de mulțumiți de noua lor legitimitate, vor interpreta victoria, obținută printr-un înalt coeficient de participare populară (peste 80%), ca pe o dorință de a conserva sistemul cu condiția de a fi îmbunătățit, sau ca pe o voință de a schimba integral regimul în funcțiune. „Trebuie să ne ferim de orice maniheism simplificator și iranienii înșiși subliniază că bătălia electorală nu i-a opus pe cei buni celor răi, pe cei cinstiți celor corupți, pe integriști – liberalilor. Două constatări se impun: poporul iranian, un popor tînăr (două treimi din populație este sub 30 de ani), nu mai dorește regimul molahilor. Pe de altă parte democrația islamică este un concept care abia urmează să fie definit" (Jean Daniel – ***Le Nouvel Observateur***, 24 februarie).

Planurile reformiștilor sînt relativ modeste: „Pe primul loc în agendă este un mai mare respect față de viața privată a iranienilor. Antenele de recepție ale sateliților de televiziune, deocamdată interzise, fiind considerate o amenințare la adresa valorilor islamice, vor fi permise. Poliția moravurilor, *hasji*, nu-i va mai aresta pe tinerii care se întîlnesc în parcuri, restaurante sau sînt găsiți împreună în automobile. Va fi instituționalizată libertatea cuvîntului, considerată deocamdată un lux. Studenților, dar și altor categorii, li se va permite să țină demonstrații publice. Iar gazetarilor li se va permite să critice statul fără a se teme că vor ajunge după gratii" ***(The Economist*** – 26 februarie).

Alegerile din Iran sînt considerate o victorie a reformiștilor. Rămîne de văzut cît de reformiști sînt reformiștii și ce înțelege o eventuală majoritate parlamentară prin reformă. Dacă aceste clarificări nu se produc repede și noii aleși vor oferi în condițiile transparenței democratice spectacolul divergențelor, susținerea populară va bascula din nou spre purtătorii de certitudini. E o lecție pe care Gorbaciov o poate preda în cunoștință de cauză. **(M. B.)**

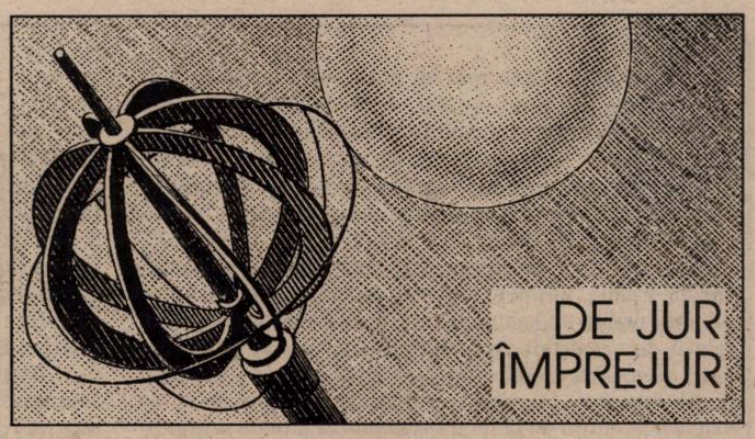

Primarul Londrei

Protestatarii nu erau mulți, susțineau că împotriva lor s-au folosit „metode demne de Coreea de Nord", ceea ce este în mod evident o exagerare, dar s-ar putea ca prezența lor zgomotoasă în fața sediului Partidului Laburist din Londra să fie începutul unei istorii cu urmări de durată. Tony Blair, prim ministru, popularul și necontestatul lider al partidului, a provocat, pentru prima oară, o nemulțumire vizibilă printre propriii membri.

Duminică 20 februarie, avusese loc ultimul act al nominalizării candidatului Partidului Laburist pentru importantul post de primar al capitalei. Este un scrutin cu o mare semnificație simbolică: de cînd, în 1986, doamna Margaret Thatcher a desființat Marele Consiliu al Londrei, capitala a fost condusă de guvernul central cu ajutorul a 33 de reprezentanți aleși. Decizia de a ține alegeri în Londra se înscrie în proiectul global al politicii de descentralizare, realizat deja în Scoția și Țara Galilor, suspendat doar în Irlanda de Nord din cauza impasului aplicării tratativelor de pace. Chiar dacă proiectul nu-i aparține lui Blair, fiind moștenit de la vechea conducere laburistă, realizarea lui este dovada eficienței reformatoare a noii stîngi britanice. O stîngă care contează mult pe sprijinul partizanilor reformei din partidul advers și se distanțează de reformatorii radicali din propriul partid.

Pentru primăria Londrei, Partidul Laburist a avut de ales între trei candidați: Glenda Jackson – actriță – a fost eliminată din primul tur. Bătălia s-a dat între Frank Dobson, fost ministru al Sănătății, obligat de Blair să demisioneze din guvern în vederea acestei candidaturi, și Ken Livingstone, zis „Ken cel roșu", vag marxist, acum paznic de far al socialismului „trădat" de Blair. Cît a fost consilier al municipalității, Livingstone s-a dovedit eficient și aproape de problemele cetățeanului, ceea ce contează mai mult decît prezența lui la manifestațiile cu steaguri roșii. Dobson, candidatul lui Blair, avea puține șanse și în sînul partidului, dar Livingstone nu este pe placul conducătorului, nici pentru ceea ce reprezintă, nici pentru ceea ce este. Și pentru că șeful s-a obișnuit ca inițiativele sale să devină realitate în conformitate cu planurilor lui, cu trei săptămîni înainte de scrutin, Blair a schimbat regulile „bătăliei pentru Londra", modificînd metoda de vot: principiul democratic elementar „un om, un vot" a fost abolit; s-au instituit trei colegii, în așa fel încît opțiunea deputaților și a consilierilor municipali – oameni a căror carieră politică depinde de bunăvoința conducerii partidului – să capete o pondere mai mare decît cea a militanților de bază. În primul colegiu, cel popular, Livingstone a cîștigat cu 59,9%, în al doilea, al activiștilor, Dobson a fost învingător cu 86,5%, în cel de al treilea, al sindicatelor – Livingstone cu 72%. În competiția directă cu candidatul Partidului Conservator (și acesta numit în grabă, un scandal l-a scos din competiție pe cel vizat inițial), Livingstone, ca reprezentant al Partidului Laburist este favorit: toate sondajele îl dau cîștigător, dacă s-ar prezenta. Numai că șeful partidului este gata să sacrifice această victorie a partidului, pentru ca el personal să nu aibă de-a face cu o persoană nesupusă. Manipularea de la vîrf îl poate determina pe Livingstone să se prezinte ca independent. „Activiștii" au declarat imediat că, în această eventualitate, Livingstone și susținătorii săi se exclud automat din partid. O candidatură independentă ar împărți votul laburist, cu urmări favorabile pentru candidatul conservator.

Tony Blair nu duce doar o politică de idei, ci și una de cadre. Și în Țara Galilor a pus în guvern un om al său, înlăturînd un rival laburist mai popular pe plan local. Iar acum, după realizarea descentralizării, omul său a fost înlocuit.

Unii găsesc că tînărul și dinamicul prim ministru s-ar afla în dilema bătrînului rege Lear: după ce s-a decis să cedeze puterea, nu vrea să accepte consecințele deciziei lui. Dar Blair nu este un personaj de tragedie, ci un politician pragmatic. „A treia cale", în care idealul dreptății sociale se realizează prin sprijinirea inițiativelor și acțiunilor marelui capital, are nevoie de politicieni flexibili, fără prea mari scrupule ideologice, mereu gata să capteze voința majorității, dar în special gata să-i dea dreptate șefului, ori de cîte ori acesta își modifică opiniile. După 18 ani de opoziție, Blair a reușit să reformeze partidul, deplasîndu-l de pe meterezele stîngii în tranșeele puterii. Purtător și propagandist al unei viziuni și nu al unei ideologii, politician de succes, dinamic, atent la capriciile opiniei publice, cu un scor permanent pozitiv în sondaje, el își vede confirmate inițiativele politice, dincolo de barierele tradițiilor de partid. Deschiderea efectuată de el presupune o echipă solidară și devotată, de aici și obsesia pentru control. Prim ministrul britanic este dispus să sacrifice „vechea gardă" de stînga a partidului, de dragul susținerii la centrul spectrului politic.

Obișnuit cu succesul, s-ar putea ca Tony Blair să nu sesizeze semnele eșecului. „Șmecheria" prin care l-a înlăturat pe Livingstone dovedește că s-a ajuns în situația cînd capriciile și opțiunile unei persoane devin principii și lege. Victoria obținută cu sprijinul unui detașament de activiști disciplinați ar putea crea un reflex și, cînd va veni vremea, Blair ar putea fi înlăturat de un personaj cu tot atîta farmec, dar mai hotărît să profite de majoritatea oportunistă creată împotriva lui Ken cel roșu.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Loialitatea? Cine mai îşi pune, azi, astfel de probleme desuete? Astăzi, cînd timpul îţi alunecă printre degete, şi cînd te străduieşti să-l dozezi cît mai eficient, o serie de valori au încetat să mai fie referinţe evidente, vizibile. Numărul de faţă îşi propune să observe în ce măsură loialitatea mai reprezintă un sistem de referinţă, chiar dacă îmbrăcată în diverse alte forme mai puţin explicite, dar mai „asortate" schimbărilor sociale. Vasali şi suzerani nu mai există, cel puţin nu uniţi printr-un legămînt real. Există însă un alt tip de relaţii de vasalitate, nu neapărat bazate pe loialitate: locul de muncă, fie el unul de-o viaţă sau de-o vacanţă, naşte ierarhii, loialităţi şi trădări. E interesant de urmărit evoluţia de la loialitatea inertă faţă de un serviciu la cea egoistă faţă de tine însuţi şi propria valoare. Vînzătoarea de la magazinul Bucureşti şi tînăra absolventă de Jurnalistică prezente în revistă sînt doar două ipostaze ale acestei schimbări de mentalitate. Mai presus de fidelităţile legate de locul de muncă se situează loialitatea faţă de principii; orice fel de principii, fie ele patria şi implicaţiile ei eroice, ori onoarea şi întrajutorarea din sfera personală. Un militar de carieră (generalul Ionescu Saint Cyr) sau un hip-hopper de la Paraziţii? Care dintre ei „îşi îndeplineşte" mai „cu cinste obligaţiile asumate" (conform definiţiei din DEX a loialităţii), ori este mai „fidel faţă de angajamentul luat" (potrivit explicaţiei termenului „leal" tot din DEX)? Evident, o asemenea comparaţie nu se poate face. Se poate doar constata că e vorba de două, iarăşi, ipostaze, care coexistă, paşnic: disciplina regimentului şi aparenta lipsă de disciplină a găştii de cartier. Dacă ne oprim pe tărîmul privatului, ajungem la loialitatea în prietenie: catastroficii vor spune că e pe ducă, realiştii că îmbracă alte forme, mai contractuale; cea din urmă ipoteză e cu atît mai credibilă cu cît vine din partea unui adolescent, reprezentant al unei vîrste a asocierii. În sfera publică, se pune problema loialităţilor politice; faţă de o doctrină sau alegători, rămîne de văzut dacă şi în ce condiţii acestea constituie referinţe. Pentru a înţelege mai bine loialităţile aplicate, am apelat la comentarii mai generale: lingvistice, istorice, psihologice, etice. Loialitatea rămîne nu doar un subiect deschis, ci o valoare în evoluţie. **(I. P.)**

Vasile MORAR
profesor, Facultatea de Filozofie, Universitatea Bucureşti

Certitudini

© S. Ivanoschi

Chiar dacă morala în care trăim zilnic, şi-n care desigur că, între timp, vom şi muri, este una tot mai relativistă şi mai „bălţată", vorba pre-postmodernului Nietzsche, mă încăpăţînez să cred că putem vorbi şi acum, şi sper mult timp încă înainte, de valori morale *constante*. Loialitatea este una dintre ele. Ce probă simplă am putea invoca pentru a susţine această opinie? Să ne gîndim numai cum s-ar putea desfăşura viaţa noastră în *absenţa* oricărui fel de ataşament, în lipsa totală a oricărei loialităţi? Testul absenţei (cel al judecăţii non-factuale ar spune un filosof al minţii – ca Radu Bogdan – de pildă) este, în ce mă priveşte, edificator. De asemenea, în acelaşi context: tot experimentăm post-datoria, post-moralitatea şi post-virtutea, dar am putea gîndi, riguros, pînă la capăt o trăire totală a vieţii în *post-loialitate?* Merită oricum să ne închipuim măcar în cuprinsul acestui test de ordin mintal. În ce consistă însă *prezenţa* loialităţii, iată ce e la fel de important să răspundem. Astfel, în chip intuitiv ne simţim îndreptăţiţi să considerăm loialitatea nu doar o simplă înclinaţie sau dispoziţie pur psihologică, ci *o valoare*, şi nu orice fel de valoare, ci una preeminent morală. Aceasta este, credem, prima „tăietură" pe care o întreprinde mintea noastră atunci cînd vrea să circumscrie, printr-un cuvînt, un fenomen aflat în iminenţa relaţiilor umane. În fapt, şi aceasta este o a doua constatare de ordin fenomenologic, loialitatea presupune o dublă articulare: pe de o parte, cu *ceva* sau *cineva* aflat în afara noastră şi, pe de altă parte, cu ceva important din noi înşine. Loiali sîntem faţă de semeni sau faţă de trecut sau faţă de reprezentarea (sau simbolizarea) ideilor în instituţii, în opere artistice sau în creaţii sacre. În toate aceste cazuri există un substanţial „dincolo de noi", dar legat empatic de noi. În ultimă instanţă, loialitatea presupune obligatoria prezenţă întocmai – astfel e altceva decît noi sau altcineva preţios pentru noi. Ea mai implică însă şi raportarea asimetrică, ne-egală şi, cel mai adesea, ea se asociază cu un anumit tip de *supunere*, de submisivitate izvorîtă din acceptarea necondiţionată a unei *ierarhii*. Înseamnă că loialitatea se găseşte într-o relaţie asemănătoare, oarecum, *nu* aceleia dintre fraţii gemeni, ci mai degrabă sinonimă celei dintre fraţii dintr-o familie, diferiţi chiar prin apropiere şi apropiaţi chiar prin diferenţă. Oricum, ceea ce nu poate lipsi din constituţia acestei valori este sentimentul de ataşament profund şi cel de entuziasm constant. Tocmai de aceea loialitatea poate fi definită destul de riguros şi ca un fel de permanenţă a entuziasmului manifestat faţă de o persoană anumită, faţă de o idee sau faţă de un grup de persoane. La urma urmei, extremele (în sensul aristotelian de vicii) acestei stări sufleteşti sînt, pe de o parte, cele ale „inconsecvenţei vii", a oricărui entuziasm care nu s-a fixat încă pe o valoare substanţială, şi, pe de altă parte, cele ale „statorniciei moarte" a loialităţii degradate – prin supunere totală – în *umilire*. Adevărata loialitate acceptă neegalitatea, acceptă superioritatea celuilalt sau celeilalte şi acceptă cu bucurie calităţile şi puterile mai înalte ale semenului. Ea nu numai că nu se opune întru totul umilinţei dar, mai mult, ea este o lecţie practic înţeleaptă de recunoaştere a propriilor limite prin augmentarea puterilor şi calităţilor celuilalt. În acelaşi timp, loialitatea, departe de a fi doar o fixitate pur psihologică, este o fixare efectivă, iar, în ceea ce priveşte relaţia cu entuziasmul, se poate spune că, în mod aprioric, în viaţă, nu se ştie dinainte, cu deplină certitudine, care entuziasm va fi benefic şi care loialitate se va dovedi cu adevărat un semn de autentică valoare morală. În orice caz oamenii care transformă ataşamentul şi entuziasmul în loialitate, chiar dacă sînt constrînşi să recunoască în fiinţele iubite unele scăderi de moment sau unele păcate întîmplătoare, vor avea o capacitate suplimentară, aceea de *a uita* şi de *a ierta*. De asemenea, loialitatea este una din formele *unităţii morale* ale persoanei şi a respectului pe care omul şi-l dăruieşte, după cum lipsa de loialitate şi „amneziile inimii" sînt o dovadă a dispersiunii lăuntrice şi a slabei stime a cuiva faţă de propria persoană. În acest sens, Tudor Vianu observa – cu adîncimea-i cunoscută a reflecţiei – că entuziasmul iniţial, cel care ne conduce spre loialitate, întăreşte consistenţa internă a omului, iar cine rupe pactul loialităţii, acela o face nu numai pentru că nu mai regăseşte sensurile revelaţiei de o clipă, dar şi pentru că nu se mai află pe sine însuşi în capacitatea lui de a iubi, de a sluji şi de a se devota. În fond, loialitatea este un suport, un temei al respectului faţă de tine, o formă a onoarei, a refuzului de *a trăda* şi de *a uita*: în iubiri, ataşamente şi prietenii. Tocmai de aceea, revin la ideea de început şi afirm: pot să fie oricîte schimbări în ordine politică şi socială, oricîte „revoluţii radicale" în mentalităţi, oricîte contestaţii ale „moralelor virtuţii" în numele post-datoriilor şi post-moralismelor, ceva tot sper să rămînă: *nevoia elementară de loialitate* în relaţiile noastre cele de toate zilele şi de toate clipele. Altfel s-ar surpa însăşi fundamentele umanităţii din noi. În acestea cred şi ele ne sînt sfinte, în sensul kantian al acestui termen: „sfinţenia este cuget moral în luptă". Am putea să fim loiali, evident, respectînd această condiţie. În timpul pierderii de repere şi de temeiuri acesta ar putea să fie un lucru cert.

Mihai Sorin RĂDULESCU
lector dr., Facultatea de Istorie, Universitatea Bucureşti

Tradiţii complementare

Cu siguranţă nu se poate aprecia cînd a apărut noţiunea de „loialitate" în istoria civilizaţiei umane. Ea este o virtute valorizată în Evul Mediu occidental, în cadrul relaţiei dintre suzeran şi vasal. O definiţie sintetică a acestei relaţii o găsim în dicţionarul *Instituţii feudale din Ţările Române* (1988): „Raport contractual, întemeiat pe fidelitatea personală, în cadrul căruia între două persoane – vasal şi suzeran – se stabilesc îndatoriri reciproce, ca urmare a prestării omagiului de către vasal suzeranului şi a acordării unui beneficiu (feud) de către suzeran vasalului. (...) În schimbul feudului primit, vasalul era îndatorat la *consilium et auxilium*, adică îşi asuma, prin jurămînt, obligaţia de a răspunde la convocarea militară a suzeranului şi de a fi prezent la curtea acestuia, acordîndu-i sfatul (concursul) în administrarea domeniului, împărţirea dreptăţii" (p. 492). Obligaţiile de acest gen au funcţionat şi în societatea medievală din Ţara Românească şi din Moldova, fără a se putea vorbi de existenţa unui „feudalism" propriu-zis. Despre aceasta rămîne încă de purtat o foarte importantă discuţie în cadrul istoriografiei româneşti de azi: în ce măsură trăsăturile caracteristice feudalităţii – cu ale sale ierarhii sociale, obligaţii şi titluri nobiliare – pot fi identificate în societatea românească medievală.

Loialitatea cavalerului occidental faţă de fiinţa iubită constituie – după cum se ştie – una dintre temele favorite ale „Minnesänger"-ilor şi trubadurilor, ale artei şi eticii curteneşti în general. În Evul Mediu, noţiunea de „loialitate" („fidelitate") era, aşadar, legată de persoane, dar ea guverna totodată şi relaţiile dintre state. Aici exemplul românesc este foarte grăitor, deoarece istoria noastră medievală, în bună măsură singulară în spaţiul sud-est european, se explică prin relaţia specială – combinaţie de loialitate şi autonomie – pe care Principatele dunărene au avut-o faţă de Sublima Poartă. „Sonderweg"-ul românesc – cu tot ceea ce a însemnat păstrarea identităţii religioase şi etnice, perpetuarea instituţiilor proprii, asumarea rolului de a duce mai departe moştenirea străveche şi glorioasă a Bizanţului – se înrădăcinează în această loialitate parţială şi fluctuantă pe care domnitorii români au practicat-o faţă de cuceritorii Bosforului. Poate fi considerată aceasta, în sens peiorativ, ca o ambiguitate „tipic" românească sau nu este ea oare, mai degrabă, încercarea unui popor aflat la graniţa unor imperii uriaşe de a-şi păstra şi perpetua fiinţa statului şi a culturii?

Formarea naţiunilor şi a conştiinţei naţionale a adus în istorie un alt tip de loialitate. Secolul Luminilor şi Revoluţia franceză au reaşezat raporturile dintre oameni pe temeiul unor valori care fundamentează şi astăzi viaţa lumii civilizate: drepturile şi libertăţile umane, primatul raţiunii şi al toleranţei. Prin abolirea privilegiilor şi a inegalităţilor de naştere, conceptul de „loialitate" a încetat să mai definească un raport vertical, de subordonare între diferiţi membri ai societăţii, respectiv între state (în cadrul „familiei medievale a monarhilor"). În lumea modernă, burgheză, cu deosebire în veacul al XIX-lea, omul s-a simţit din ce în ce mai mult membru al unei colectivităţi mari, caracterizate printr-o limbă şi o istorie comună, prin tradiţii culturale specifice: naţiunea, care avea să înflorească în cadrul statului naţional. Acest tip de loialitate a însufleţit pe toţi patrioţii europeni din epocă, de la Rhigas Velestinlis la Bismarck şi Ion C. Brătianu. Credinţa în idealul naţional, lupta pentru înfăptuirea sa nu a presupus la paşoptiştii români şi la urmaşii lor, oamenii politici liberali şi conservatori, o raportare ostilă faţă de Europa, ci dimpotrivă. Ideea naţională însăşi s-a născut în cultura română sub influenţa Occidentului. Oare descoperirea Occidentului de către boierii români luminaţi din veacurile XVIII-XIX poate fi considerată ca o „lipsă de loialitate" faţă de poporul din care proveneau sau este vorba mai degrabă de dorinţa lor de a-l ridica la înălţimea unei lumi civilizate şi moderne, de a-l elibera de servituţi, idee pe care o găsim clar exprimată la Dinicu Golescu şi la alţi mulţi cărturari? Cert este că paşoptiştii, elita politică ce a construit statul naţional român – în legătură cu care nu puţini văd numai umbre, nu şi lumini, dar în schimb se prefac că laudă statul naţional – şi-a înţeles menirea şi loialitatea faţă de naţiunea lor prin acţiune concretă, prin deschidere europeană, prin introducerea valorilor modernităţii prin instituţii şi legislaţie.

În secolul XX, ideea de „loialitate" a suferit o gravă distorsionare, din pricina regimurilor totalitare sau „doar" dictatoriale, care l-au dominat. Ce semnifică, de pildă, loialitatea cetăţeanului faţă de statul totalitar, în Germania lui Hitler sau în Rusia lui Stalin? Se poate, oare, pune semnul echivalenţei între această loialitate „administrativă", impusă prin mijloace de coerciţie şi loialitatea faţă de propria naţiune, faţă de interesele ei permanente, care izvorăsc din istorie şi din moştenirea culturală?

În termenii Europei actuale, către care cred că ar trebui să tindem păstrîndu-ne identitatea şi demnitatea, loialitatea individului se configurează mai întîi faţă de comunitatea naţională din care face parte şi apoi faţă de comunitatea mai largă de naţiuni, cea a Uniunii Europene. Cele două loialităţi nu sînt în contradicţie, ci în complementaritate. Popor latin de confesiune preponderent ortodoxă, românii îmbină „sigiliul" Romei (N. Iorga) cu cel al Bizanţului. Însăşi această dublă orientare identitară a românilor exprimă vocaţia lor tradiţională, profund europeană.

Aurora LIICEANU
psiholog

Amiciţia de pălărie

Loialitatea este, fără îndoială, o valoare umană importantă, al cărei conţinut nu poate fi definit în afara unui context sau a unei particularizări. Istoria practicilor de asociere ne spune clar cît de mult se schimbă conţinutul şi formele pe care le ia loialitatea. Probabil că am putea merge într-atîta încît să considerăm loialitatea un factor general de personalitate, într-o măsură similară abordării inteligenţei, acceptînd că asemenea acesteia ea capătă note specifice în diferite situaţii, rămînînd însă autonomă ca o garanţie a particularizărilor. Neglijînd doar aparent elementul social, loialitatea se plasează printre acele realităţi interpersonale sau intergrupale care sînt susţinute de mecanisme psihobiologice bazale; primele manifestă atît autonomia tuturor indivizilor umani – după unii, ba chiar şi a tuturor animalelor –, cît şi nevoia de a obţine securitate prin ataşamentul faţă de alţii.

Prezentă chiar şi aşa ca realitate versatilă şi ingredient mai mult sau mai puţin substanţial al unor realităţi vizînd viaţa de relaţie – prietenie, ataşament, fidelitate, devoţiune, dedicaţie –, loialitatea funcţionează ca raport între două părţi. Poate că prima referire la ea este informaţia din basme, stîrnind fantasme de relaţionare şi securizare încă anonimă, după care există „fraţi de cruce“ şi „prietenie pînă la moarte“. Evident, undeva mitul duratei lucrează insinuînd splendoarea definitivului, iar frumoasa expresie „cînd vor apare pe batistă trei pete mici de sînge, să ştii că sînt la ananghie“ oferă asigurări liniştitoare. În acest caz, orice copil înţelege ceea ce mai tîrziu devine stereotip al prieteniei: „prietenul la nevoie se cunoaşte“.

Loialitatea este puternic corelată cu masculinitatea. Prieteniile între femei pălesc la orice comparaţie cu prieteniile între bărbaţi. Prestigiul legămintelor masculine aşează femeia doar pe aproape de legămîntul cu bărbatul, legămînt în care norma de reciprocitate funcţionează diferit. Fraternitatea este masculină, iar inventarierea sororităţii, susţinută aprig de feminism, pare doar o imitaţie forţată. Complicaţiile afective ale loialităţii provin din asocierea ei cu iubirea. În funcţie de tipul de relaţie, loialitatea este mai mult sau mai puţin asociată cu iubirea şi norma de reciprocitate. În căsătorie, discursul religios ceremonial ne lasă să înţelegem că în cazul femeii, loialitatea decurge din iubire: la temelia căsătoriei stau iubirea şi loialitatea, singurele care o vor face pe aceasta să fie alături de bărbat la bine şi la rău. În schimbul acestora, femeia capătă protecţie. Feminismul dă relaţiei maritale sensul unei tranzacţii – protecţie contra ascultare –, criticînd inerţia în adaptarea conţinutului de plecare al relaţiei la modernizare, dar şi apelul nepronunţat la o „prietenie“ care nu există.

Dacă iubirea este o valoare de schimb, în alte situaţii – jocul de interese –, ea nu este necesar implicată, dar încrederea devine valoare intrinsecă, avantajele schimbîndu-se printr-o reciprocitate riguros contabilizată, ca în relaţiile de tip mafiot. Trebuie să-i acordăm încrederii un rol special în psihologia vieţii de relaţie, indiferent în ce context se reclamă. Nu există loialitate fără încredere. Maturizarea socială a individului înseamnă exersarea încrederii în alţii, dictîndu-i capacitatea de asociere şi alegerile. Rolul intelectului intervine în operaţia de selecţie. Drumul de la eul sălbatic la înţelegerea asocierii – instituţionalizată sau nu, privată sau publică – nu înseamnă decît conştientizarea insecurităţii, a incertitudinii şi a nevoii de a reduce complexitatea socială. De cîte ori nu auzim expresia „am nevoie de cineva care să fie al meu, pe care mă pot baza“?

Tranzacţiile loialităţii nu obligă neapărat nici la permanenţă şi nici la prezenţa afectivităţii. Mitul duratei este astăzi mult pus la încercare, el s-a erodat prin multiplicitatea contrazicerii lui. Legămîntul, convenţiile, alianţele stau sub semnul unor solidarităţi temporare.

Caracterul aprig al vieţii face ca specia noastră să renunţe la romantisme. Prescripţiile producătoare de aşteptări entuziaste, care întreţineau psihisme exaltate au făcut loc pragmatismului. Cercetările recente asupra încrederii, afectivităţii, angajării, sprijinului social, ataşamentului, datoriei, efortului de a respecta regulile nescrise ale loialităţii par să indice mutaţii sugerînd prezenţa unei toleranţe faţă de loialitatea serială, minimizarea onoarei şi a fidelităţii care altădată nu acordau factorului economic prioritate absolută.

Epoca prieteniei devine la noi o paranteză între copilărie şi vîrsta adultă, în care angajamentele personale, afinităţile şi o anume atracţie sinceră mai pot funcţiona în afara supravegherii de mai tîrziu. Economia de piaţă a produs la noi o trecere de la solidaritate compactă şi stabilă, dictată de supravieţuire – toţi săraci – la o sociabilitate rezonabilă şi restrînsă, în care loialitatea funcţionează în alianţe temporare, acceptări mutuale, relaţii impersonale, mai mult sau mai puţin egalitare şi facile. Au apărut criterii de asociere mai nuanţate şi, aşa cum spune o vorbă franţuzească, „amiciţii de pălărie“, efemere, care durează cît să-ţi ridici pălăria. Obsesiile masculine legate de putere au crescut, întărite de cultură şi tradiţie. Pierderea încrederii lasă loc unui vacuum rapid umplut de alte valenţe pozitive, de alte aranjamente în afara unor aşteptări vizînd durata. Perdanţii sînt ocoliţi, iar loialitatea nu mai slujeşte acea interpersonalitate care se hrănea din egalitarism. Pierderea onestităţii nu anulează definitiv relaţiile, ci dimpotrivă le aşează pe liste posibile de aşteptare. Fraternităţile versatile iau locul loialităţilor, universul relaţional este o mişcare browniană dictată de avantajele materiale sau de cele simbolice. Timpul nu mai permite decît tranzacţii rapide şi ferme. Cine mai crede în prietenie? Dacă un proverb spune „sănătate curată, sărăcie curată“ tot aşa putem spune „prietenie curată, sărăcie curată“. Cine mai are timp să piardă timpul în socializări care să nu vizeze ceva mai mult decît simpla petrecere a timpului împreună? Căci banul, aranjamentele, alianţele se insinuează chiar acolo unde nu te aştepţi, iar nu adesea întîlnirile între prieteni nu mai stau sub semnul unei solidarităţi dictate de un context comun. Ne întîlnim unii cu alţii în virtutea unui context al avantajelor. Mai mult sau mai puţin reciproce. Loialitatea de cursă lungă rămîne în poveşti.

Oana CHELARU-MURĂRUŞ
lector dr., Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti

Mic dicţionar de uz moral

Iertată fie-mi ispita – desuetă, probabil, în ochii multora – de a glosa pe marginea unui concept moral şi a suportului său lingvistic: *loial, loialitate, loialism, loialist* etc. M-aş fi abţinut să o fac, dacă n-ar fi atît de evidentă astăzi discrepanţa dintre definiţiile dicţionarelor explicative în uz şi spaţiul etic ca „realitate trăită“, ca opţiune morală individuală.

Dintre conceptele care nu ar trebui să lipsească dintr-un breviar de etică al oricărei persoane, *loialitatea* oglindeşte, cu siguranţă, cel mai bine, chiar prin evoluţia lui semantică, relaţia de consubstanţialitate cu domeniul de definiţie al „legii morale“. La origine, termenii romanici (francezul *loyale*, italianul *leale*, spaniolul *leal)* provin din latinescul *legalis* „în conformitate cu legea“, răspîndindu-se apoi cu sensuri îmbogăţite şi în alte limbi europene (de ex. cuvintele englezeşti: *loyal, loyalty, loyalist*, germanul: *Loyalität* sau cuvintele româneşti: *loial, loialitate, loialism, loialist, leal, lealitate* etc.). Dacă etimonul latinesc ne trimite, cum este şi firesc, la un sens propriu, ulterior cuvîntul şi-a lărgit aria semantică, fără a pierde însă niciodată legătura cu înţelesul originar al „legii“. Astfel, cuvîntul francez *loyale* se defineşte ca atribut al celui care „se supune legii onoarei, cinstei, dreptăţii“ şi, prin extindere, al celui care „arată fidelitate sinceră faţă de o persoană, instituţie sau cauză“ *(Le Petit Larousse)*. În engleză, unde termenul a fost împrumutat din limba franceză prin secolul al XVI-lea, definiţia lexicografică nu mai reţine atît de fidel legătura cu etimologia îndepărtată a cuvîntului latin. Ca atare, *loyal* este cel „onest, credincios în dragoste sau în raport cu o datorie ori o obligaţie pe care o angajează faţă de suveran, de guvern sau de patrie“ *(Concise Oxford Dictionary)*. Cuvîntul devine tot mai mult sinonim cu „credincios, devotat, fidel“, sens actualizat mai ales în derivatele sale, cum sînt în engleză: *loyalist* „monarhist, supus credincios al coroanei“, iar în franceză: *loyalisme* „fidelitate faţă de un regim stabilit sau faţă de o autoritate legitimă“; *loyaliste* „fidel unui regim stabilit; (la pl.) coloni americani care au rămas fideli Angliei în timpul şi după Războiul de Independenţă“.

În limba română, cuvîntul a pătruns ca neologism pe două filiere, una franceză şi una italiană, fapt ilustrat de fonetismele diferite ale sinonimelor *loial* şi *leal*, *loialitate* şi *lealitate* (primul fiind mai frecvent în limbajul curent, al doilea avînd un caracter mai pronunţat livresc). Sensurile sale, inventariate în dicţionarele româneşti curente, greu de circumscris într-o definiţie cuprinzătoare, sînt redate mai ales prin sinonimie, ilustrînd interferenţa cu concepte morale contigue: „cinstit, corect, sincer, devotat, fidel; care îşi îndeplineşte cu cinste obligaţiile asumate“ (*DEX, Dicţionar de neologisme).*

Dificultatea definirii lexicografice sintetice, „fără rest“, a sensului denotativ al cuvintelor *loial, loialitate* ar putea fi un binevenit prilej de reflecţie. *Loialitatea* se delimitează numai ca o valoare morală de sinteză (cinste, corectitudine, sinceritate, devotament), chiar prin ideea de conformare la rigorile „legii morale“, ale sistemului etic în ansamblu, pe care o poartă în semantica sa profundă. Nu poate fi *loial* în dragoste, în prietenie, faţă de o instituţie, de un regim politic, de o cauză, de o profesiune sau faţă de ţară acela care nu îmbrăţişează cu consecvenţă spartană un proiect comportamental ideal, dincolo de orice negociere sau recompensaă. *A fi loial* ar trebui să echivaleze faptic, şi nu numai etimologic, cu a te simţi în deplină „legalitate morală“.

Dragoş RADU-BUCURENCI
elev

Tinerii şi codurile prieteniei

Oricît m-aş chinui, nu reuşesc să-mi aduc aminte de vreun prieten care să-mi fi pomenit de loialitate. Cel mult, mi-aduc aminte să fi vorbit despre „datorie“. Ceea ce nu-i acelaşi lucru. Încerc să prind în cele ce urmează diferenţa de nuanţă: *loialitatea* e, după mine, satisfacerea obligaţiilor pe care le ai faţă de celălalt (fie acesta şi o entitate de tipul statului), obligaţii care apar ca exigenţe ale unui cod al onoarei considerat de tine, ca instanţă morală, legitim. *„Datoria“*, pe de altă parte, aşa cum am gîndit-o în discuţiile mele cu şi despre prieteni, desemnează satisfacerea obligaţiilor pe care celălalt consideră că le ai faţă de el. Nuanţa aceasta mi se pare esenţială: prietenia (sau relaţia cu o entitate impersonală) care se bazează pe „datorie“ implică acceptarea cerinţelor celuilalt şi pretenţia ca cerinţele tale să fie satisfăcute; cea bazată pe loialitate implică acceptarea codului de onoare al celuilalt şi aşteptarea ca cerinţele tale să fie identice cu obligaţiile pe care codul celuilalt i le impune. „Datoria“, odată impusă, închide o relaţie, iar în cazul prieteniei o scuteşte (sau o secătuieşte) de variaţiile ulterioare. Loialitatea, în schimb, deşi nu pare a constitui un fundament prea solid, are meritul de a sili o relaţie să se construiască încontinuu, iar în cazul prieteniei, oferă, după mine, polul activ care nu trebuie să-i lipsească acesteia niciodată. „Datoria“ îmbătrîneşte prietenia, loialitatea, zic eu, o întinereşte mereu.

Dacă aşa stau lucrurile, de ce nu pot, totuşi, să-mi amintesc o ultimă dată cînd i-am vorbit unui prieten despre loialitate sau cînd el mi-a vorbit despre ea? Mă abat iarăşi de la subiect şi adaug că nu sînt un caz singular. Cuvîntul acesta a cam părăsit fondul de bază folosit de tineri. Cel mai des auzit, dintre termenii care desemnează un anume caracter al unei relaţii interumane, este cel de *obligaţie*. „Obligaţia“ aceasta e, de fapt, o actualizare a mai vechilor, unele încă utilizate, *favor, gheşeft, serviciu*.

„Datoria“ de care vorbeam are şi ea o sferă mai largă de exprimări: cinstea (în general între prietenele care-şi fură iubiţii: *eu am fost cinstită cu ea şi nu m-am dat la Andrei cînd era plecată la mare...),* sinceritatea (tot două prietene: *fată, eu am fost sinceră cu tine şi ţi-am spus că umbla cu aia!),* purtarea frumoasă (un băieţaş de cartier: *eu m-am purtat frumos, am fost băiat salon, că puteam să-l dau în gît la o adică...),* satisfacerea tuturor dorinţelor (un băiat dezamăgit de prietena, nu iubita, sa: *am făcut totul pentru ea, i-am dus caietul de mate la şase dimineaţa ca să treacă semestrul, am vorbit cu Andi* (iubitul fetei) *la telefon cînd era supărat pe ea, cheltuiam în fiecare week-end o sută de mii cînd ieşeam cu ea în oraş...*). După cum se vede, îndeplinirea „datoriei“ faţă de celălalt e invocată cel mai des atunci cînd contractul de bază al prieteniei a fost încălcat *(ea s-a cuplat cu Tudor la primul bairam!, tu ştiai că mă-nşeală şi n-ai scos nici un cuvînt!!, el m-a turnat gaborilor la prima ameninţare!!!, ea nici n-a venit să mă vadă cît am stat în spital!...)*. Ar fi oare posibile asemenea calcule de echivalenţă a „intrărilor“ şi „ieşirilor“ furnizate de prieteni dacă relaţia lor s-ar baza pe loialitate, adică obligaţie aşteptată de la celălalt şi nu impusă acestuia? Mă tem (pentru cei cantonaţi în rigurosul tărîm al „datoriei“) că nu.

Şi atunci, revin la chestiunea principală, de ce am trecut sub tăcere atîta timp fundamentul relaţiilor bazate, cum îmi place să cred, pe loialitate şi nu pe *datorie?* Pentru că, asemeni multor tineri din ziua de azi, am fost (şi mă dezbar cu greu de năravul acesta) adeptul pulverizării formale a conceptelor cu miros de coperţi încleiate şi bătrînei zîmbind dulce pe aleile Cişmigiului. Şi într-un fel a fost mai bine. Instituită în mod tacit, loialitatea mi-a fost de ajutor în multe prietenii. Pe unele continuă să mi le păstreze mereu vii. „Datoria“ nu mi-a fost nici ea străină, dar, folositoare pe moment, m-a costat multe „bătrîneţi“ avant la lettre. Ca pe majoritatea tinerilor, cred. Despre ea, însă, am vorbit destul. Era timpul să spun ceva şi despre loialitate, adică despre prietenie cu adevărat. Era, într-un fel, o chestiune de onoare.

Cristiana DAVID
studentă, Ştiinţe Politice

Loialitatea în politică: cetăţeanul sau partidul?

În politică *loialitatea* sună romantic, are chiar o aură de eroism demodat şi ridicol, dar dă bine şi face discursul mai convingător. Intervine însă o problemă care îi preocupă (sau ar trebui) pe reprezentanţii noştri aleşi: loialitatea faţă de partid versus loialitatea faţă de cetăţeanul alegător. Democraţia spune că „cetăţeanul nostru, stăpînul nostru", atîta vreme cît el îşi deleagă autoritatea de a decide în probleme care îl afectează, unor reprezentanţi. Cu alte cuvinte loialitatea în această relaţie se traduce printr-un fel de „vasalitate" de tip modern. Poporul este suzeranul faţă de care vasalul, respectiv puterea politică, trebuie să-şi respecte angajamentele contractuale şi invers. Ce se întîmplă cînd rolurile se inversează? Nerespectarea pune în pericol democraţia? S-ar putea spune că da, dacă acceptăm suveranitatea poporului ca principiu de bază al democraţiei, pentru că, în această situaţie, vasalul uită cui datorează „domeniile" în a căror stăpînire a intrat şi cine este stăpînul lor de drept.

Cum pot fi împăcate şi partidul şi cetăţeanul, în cazul în care ceea ce vrea primul intră în conflict cu ceea ce se consideră că ar fi în interesul celui de al doilea? Un răspuns de bun-simţ ar fi că trebuie să i se dea dreptate celui de al doilea, cîtă vreme s-a convenit că el este stăpînul. Lucrurile însă nu sînt atît de simple. Pentru că intervine sistemul de vot ca factor perturbator al raţionamentului; votul pe listă se traduce, de fapt, prin votarea unui program propus de un partid, în vreme ce votul nominal reprezintă votarea lui X, pe încredere, sau semnarea unui cec în alb pentru cineva a cărui competenţă, onestitate sau altă calitate este considerată relevantă de către alegători.

În sistemul românesc, votarea se face pe liste. Dilema este ce se votează de fapt, lista de partid sau liderul/liderii pe care alegătorul îi cunoaşte? Lista, după cum am spus, presupune votarea unui program, dar cîţi dintre cei care au mers la vot pînă acum au cunoscut programele partidelor candidate? Paradoxul care apare de aici este că se votează o listă de partid, nu după program, ci pe încrederea într-un lider sau în cîteva figuri marcante ale partidului.

Ce relevanţă are însă această problemă pentru loialitatea despre care vorbim? Se aude tot mai des reproşul adresat demisionarilor că au trădat cauza partidelor care i-au propulsat în Parlament, aflîndu-se, de aceea, într-o criză de legitimitate şi chiar de identitate. Aceştia, indiferent de situaţia în care s-ar afla, în partide deja constituite, pe care le-au constituit chiar ei sau ca independenţi, votează de capul lor prin Parlament. Cu alte cuvinte disciplina de partid sau logica colectivă se opune independenţei actorilor sau raţionamentelor individuale: nu ai legitimitate dacă nu votezi ca reprezentant al unui partid, respectiv dacă nu votezi aşa cum te-a învăţat partidul. Dacă îţi permiţi opţiuni individuale ajungi indezirabil ca George Pruteanu, sau izolat ca şi Corneliu Turianu.

Din acest sistem de vot care nu se poate potrivi nicicum la realitatea românească dar şi dintr-o greşită înţelegere a loialităţii în spaţiul public, iau naştere o serie întreagă de „anomalii". Prima este transformarea crizelor de partid în crize de guvern. Crizele din partidele de la guvernare au devenit tot mai acute. Startul a fost dat de excluderea lui Radu Vasile, urmat de grupul susţinătorilor de la Braşov. El este al doilea prim ministru care părăseşte PNŢCD şi care devine şef de partid a doua zi. L-au urmat Corneliu Turianu, nemulţumit de lipsa de susţinere din partea partidului a iniţiativelor sale legislative şi Viorel Lis, scandalizat de „gaşca" lui Remus Opriş. Culmea absurdităţii este că acestuia din urmă i se pretinde loialitate faţă de programul PNŢCD ca şi cum primar general ar fi fost partidul, iar Lis doar un exponent întîmplător, purtător al „înaltelor principii". Acest lucru ne face să privim în urmă, cu nostalgie, spre domnul Lenin şi să-i dăm dreptate domnului Paleologu cînd spune că pluralismul în România este reprezentat de o multitudine de partide comuniste.

Cel mai proaspăt eveniment relevant pentru subiectul în cauză este demisionarea lui Victor Babiuc din PD, gest care l-a lăsat cu gura căscată chiar şi pe Roman, Cel-Care-Cade-Totdeauna-în-Picioare. Numai că domnul Babiuc nu era doar vicepreşedinte al partidului sus-numit ci şi ministru al Apărării, din care poziţie n-a demisionat propriu-zis ci şi-a manifestat „disponibilitatea" de a o face. Ceea ce probabil nu s-a înţeles încă este că un ministru îşi pierde funcţia prin *demisie prezentată* sau prin revocare de către preşedinte la propunerea primului ministru (Constituţia României, 1991). Altfel cum am putea să interpretăm gestul preşedintelui Constantinescu care a însărcinat Coaliţia cu rezolvarea problemei Babiuc?! Ce poziţie mai au, din punct de vedere constituţional şi legal, primul-ministru şi preşedintele? Dar de ce n-ar rămîne Babiuc foarte bine ministru al Apărării, mai ales că se bucură de aprecierea responsabililor NATO, motiv pentru care este susţinut în continuare în funcţie de PNL?! Pentru că PD-ul consideră inacceptabilă o astfel de situaţie. Şi uite aşa se transformă o criză de partid într-una de guvern. E mai important orgoliul de partid sau mai bine zis, loialitatea pretinsă guvernanţilor faţă de partidul care i-a pus în funcţii, decît rezolvarea unor probleme punctuale care ţin de gestionarea unui minister, în interesul cetăţeanului.

O altă „anomalie" o reprezintă apariţia unor partide nealese în Parlament. Este cazul ApR, UFD şi a noului Partid Popular, care deşi nu funcţionează ca grupuri parlamentare se pot constitui ca atare prin reprezentanţii lor prezenţi în Parlament.

Pierderea majorităţii parlamentare, iată cea de-a treia problemă. Majoritatea parlamentară se pierde, ceea ce s-a şi întîmplat în Senat, prin fragmentarea partidelor care o asigură şi prin exodul membrilor lor. În aceste condiţii nu se mai poate asigura coerenţa procesului legislativ şi aşa îngreunat de sistemul bicameral românesc prost conceput şi de eterogenitatea intereselor din Coaliţie. Legat de acestea, poate apărea şi fenomenul de boicot al votului; chiar dacă pînă acum demisionarii, în general, au continuat să susţină Coaliţia, nimic nu-i poate împiedica la un moment dat să nu o mai facă.

Imaginea partidelor în general are de suferit în aceste condiţii. Fluxul de dezertori din partide creează o imagine de haos pentru întregul spectru politic, fapt care afectează capitalul electoral, mărind rîndurile celor nehotărîţi sau care nu votează. Acest lucru nu se întîmplă neapărat pentru că cetăţeanul ar avea ceva împotriva acestor migraţii, ci pentru că îi este greu să mai priceapă ceva din circul politic din care ar trebui să-şi aleagă reprezentanţii. Cetăţeanul de rînd nu are sentimentul trădării pentru că Meleşcanu şi-a făcut ApR-ul, Vasile – Partidul Popular şi Vosganian – UFD-ul, de ce l-ar avea?! Are atîtea alte motive pentru care se poate simţi astfel.

Problema loialităţii faţă de cetăţean nu are nimic de-a face cu angajamentele de partid. Guvernanţii sînt mandataţii cetăţenilor şi atît, obligaţie pe care şi-au asumat-o şi pe care trebuie să o onoreze indiferent de „ofensele" resimţite de partid. Altfel, cetăţeanul va avea tot dreptul să îi întrebe: „Da' cu onoarea mea nereperată cum rămîne?"

Militar sub trei dictaturi

– convorbire cu generalul de corp de armată (în retragere) Alexandru IONESCU SAINT CYR –

„Saint Cyr" vine de la faptul că şcoala militară a absolvit-o, printre primii, în Franţa, localitatea Saint Cyr, între 1928-1930. Calea armelor a luat-o la îndemnul profesorilor de la şcoală. Iar, de atunci, saintcyrianul a fost primul. Vă daţi seama, 90 de ani să fii tot primul! Povestea actualului prim-vicepreşedinte al Asociaţiei Veteranilor de Război este unică şi irepetabilă. Nu-i aşa? Pentru că saintcyrianul a respectat, indiferent de epoci, codul onoarei militare:

Mie, cînd eram elev militar îmi cîntau colegii mei „Trece, trece îha-îha-îha-îha regimentu' zece". Şi eram şef de clasă, şi-odată mă urcam pe catedră şi ziceam: „Gata!" Amuţeau. Şi le ziceam că vine profesorul! Aveam fişele pe bancă, coboram de la catedră, dădeam raportu' cînd venea ofiţerul-instructor şi după aceea îmi deschideam listele, pe care să completez numele celui ascultat şi să pun nota ce se dădea. Totul era public şi, de foarte multe ori, profesorii se întorceau. Adică, te ascultau pe dumneata din banca a doua şi zicea „pune flăcăului nota 9" şi după aia trecea mai departe. După un timp iar se-ntorcea la tine şi te prindea că tu o luasei de gînd, îi pusese 9, gata. Şi-ţi punea 4. Îţi scădea nota. Aşa am învăţat în liceul militar. Ordine şi disciplină! Colegul meu de bancă zicea: „fii drăguţ, dă mai departe" că eu scriam citeţ, dar copiau şi le ziceam „bă, nu copia cuvînt cu cuvînt". Aşa am făcut şi-n străinătate! Eu notiţele le luam direct în tuş! Vă daţi seama. Da' să vă spun ce-a fost în Franţa...

Anu' următor a încercat şi fratele meu la Saint Cyr. Şi i-am scris să nu se bucure că n-o să vină. Vin tot alţii, cu pile. Bine, ş-acum e la fel. Că dacă dumneata eşti ministru, fiul face armata în America sau dacă suflă ceva în Balcani, 'mneata îţi timiţi copilu' să facă şcoala la Cadeţii de nu ştiu unde să nu fie aici cînd explodează butoiu' din Balcani. Lucrurile astea sînt foarte bine înţelese, din nefericire, prea bine înţelese de tinerii de-acum. Am avut tineri acum şi s-a hotărît să fie trimişi în străinătate, iar unu' zice: „Ce-s prost să mă întorc?" Atunci, ministrul mă întreabă: „Ce-ai fi făcut?" Ăsta n-ar fi plecat, zic eu. Numai că a gîndit aşa ceva. Păi, eu la Comisia de examinare, la sfîrşitul Saint Cyr-ului, l-am avut pe mareşalul Pétain, inspector general de armată. M-a luat în braţe, neştiind că-s străin, mi-a dat nota 20, cea mai mare şi m-a pus să aleg orice garnizoană, în ţară, sau colonie. Toată comisia era în mare ţinută, cu eghileţi, cu epoleţi, cu centuri de fir, ca la Universitate. Şi s-a întors spre ea şi-a zis: „Vreau să văd şi-un străin". Şi i s-a spus: „Chiar aţi văzut unul". „Imposibil", a zis mareşalul Pétain. Din nou m-a îmbrăţişat şi mi-a zis: „Dumneata rămîi la noi..." Şi eu am răspuns: „Vă mulţumesc, domnule mareşal! Dar eu am o mare datorie pentru ţara mea". Şi el a spus: „Noi plătim! Nu te interesează pe dumneata cît! Oricît!" „N-aveţi dumneavoastră atîţia bani pentru a plăti datoria ce-o am pentru ţara mea, ce mi-a dat bani să stau doi ani. Eu mă duc să-i învăţ ce-am învăţat eu!" Eu am fost român, sînt român şi voi muri român. N-am fost membru de partid nici înainte, nici pe timpul lui Ceauşescu, nici acum. Nu! Eu privesc pe fiecare drept în ochi şi nu plec ochii în faţa nimănui!... Am venit sublocotenent în ţară. Mi s-a spus să nu-mi fac uniformă! Cînd am venit eram în civil şi nu m-au primit la Comandament, mi-a pus un ofiţer arma-n faţă: „Afară!", mi-a spus. M-am dus cu taxiul la Grand Hotel, în zece minute m-am schimbat în uniforma franţuzească şi cu aceeaşi maşină am intrat pe principală. Acelaşi mi-a prezentat arma şi m-am dus la uşier, era unu' cu barbă ca Marx, şi a-nceput: „Domnu' Săndel! Domnu' Săndel! Poftiţi la şefu', ştie şi v-aşteaptă!" „Nu, anunţă-mă!" Şeful Marelui Stat Major s-a ridicat, m-a salutat şi am stat de vorbă, mi-a dat concediu şi să mă duc la minister. Era ministerul în Valter Mărăcineanu. M-a luat un căpitan Kogălniceanu, un om foarte bine crescut... buna creştere se vede, nu-i trebuie şcoală. Dă mîna! aşa... păi ăsta e bine strîns de mînă? E înjurătură! Eu strîng mîna! Pleacă din inimă! Păi, vine soldatu' acum şi-mi spune: „Am onoarea să vă salut!" „Ce ai? Onoare? La mine e cu «să trăiţi»!" „Onoare avem fiecare, dar să ne-o păstrăm!" Cînd a venit la mine soldatul, sau ce este, eu m-am ridicat în picioare, m-am încheiat la haină, apoi „vă rog, ia dumneata loc, ca eu să mă aşez după aceea", dacă e o femeie eu îi sărut mîna, indiferent dacă-i ţărancă, eu ştiu ce-nseamnă lucrul ăsta, eu ştiu că a suferit mai mult decît soţul ei ce-a dispărut pe front... vedeţi? Într-o zi a venit trăsura de la Palat, eu am raportat şi era Paul Teodorescu, care venise cu Carol în ţară, m-a întors pe toate feţele şi m-a luat în garda regală. Aici, aveam instrucţie, dar adevărată instrucţie şi gardă, cînd îţi venea rîndul. Cînd ziceam odată: „Gata!", nici frati-miu nu mai mişca! Pe trei fraţi i-am avut elevi, nu mişcau! Pe ei îi luam la întrebări, la Şcoala de Război şi cît au fost elevi n-au dat pe la mine acasă. Eu, profesorul, ei elevii. Nu beam bere, nu luam masa. La mine, nimic! Mă adresam lor cu: „domnu' locotenent". Eu nu văd o relaţie cu ei. Bine... am avut o întîmplare cu Carol şi fi-su. Carol era la geam, iar ăsta micu' ce intra-ieşea, intra-ieşea cu maşina, iar eu îi scoteam mereu garda să-i dau onoru'. La un moment dat, am lăsat garda şi mi-am zis, scuzaţi-mi expresia, ăsta se fiţîie mereu cu maşina şi Carol m-a văzut şi mi-a făcut semn să nu... Nu! După-aia, ăla micu' că să-i dau decoraţia de la Saint Cyr. Şi Carol zice: nu i-o da! Şi nu i-am dat-o! Eh, sînt multe de povestit!... Au venit baptişti la mine în subordine şi-mi spuneau că ei nu trag că sînt baptişti. Cum adică? Şi am luat mitraliera şi-am instalat-o iar pe unu', îl ţin minte şi-acum, l-am pus la fereastră. Am deschis fereastra. Şi am cerut un cartuş plin. L-am montat cu o mişcare-forţă. S-a speriat baptistul! Ştiţi că ăsta a ajuns cel mai bun trăgător? Adică, vine războiul, duşmanul aşteaptă şi baptistul zice eu sînt baptist? Eu l-am avut alev la Şcoala militară şi pe Ceauşescu... că eu îi pregăteam pe viitorii miniştri de Război. Bodnăraş m-a chemat şi mi-a spus direct: „Ce te prezinţi? Te ştiu, eu te-am chemat! Ai o noapte să faci programul Şcolii! O noapte e de ajuns." Ce să fac? În armată îndeplineşti ordinele! Ce să faci? Nu mi-a fost frică de moarte niciodată... nici în război, că mama mi-a zis: „Plecaţi patru, doi să vă întoarceţi, cu decoraţii!" Ne-am întors mereu toţi patru şi era mîndră cînd la poarta ei opreau patru cai albi şi patru ordonanţe! Eu am luptat în război pe poziţia Ruginoasa – Băile Strunga – Pădurile din Dreapta. Şi eu am fost pînă la cazematele ruşilor, într-o noapte, şi i-am văzut cum se pregăteau de atac. Şi am dat alarma, că toţi ai noştri dormeau... Şi vă spuneam cu Ceauşescu, l-am prins că nu era atent la mine şi i-am spus monitorului de clasă că nu era atent, că îşi pregătea altă oră. Şi credeţi că nu s-a uitat la mine? Cu privirea aia a lui. Şi eu i-am spus: „Ajunge, elev!" Dar nu mi-a făcut nimic... Asta e! Am avut nişte principii şi le-am respectat, aşa e-n armată. Şi biata soţie, era gata oricînd cu valiza că eu plecam la aplicaţii... Zece zile stăteam aici şi douăzeci afară. Distracţii! Păi, ea în zece minute trebuia să fie gata dacă aveam timp să mergem la Operă. Zece minute, asta e armata! Dacă mi-e frică de singurătate? Nu mi-e frică... am pierdut şi un băiat... şi nu mi-e frică... eu şi acum am o disciplină.. mănînc cît să nu mă satur. Mănînc, aşa, cît să mai vreau să mănînc! Şi am soţia unui colonel care îmi găteşte şi-mi spune: „De ce dom'le general nu mîncaţi, fac atîta mîncare, e păcat"... Da' ce eu vreau să fiu ca burtoşii?

A consemnat Eugen ISTODOR

Aşteptările unui loc de muncă

Un raion stabil

Alexandra Mindu este o femeie veselă. Cu doi ochi vii şi colţurile gurii ridicate în sus, zîmbeşte chiar şi atunci cînd spune că munceşte ca vînzătoare de prin 1970, cînd avea 19 ani. *M-am măritat foarte tînără, la 16 ani şi jumătate, copiii au venit repede şi nu am putut să fac şcoală. Poate că aş fi avut ceva în cap, dar a fost mai tentant măritişul.* Doamna Sanda, cum o numesc colegele de la magazinul Bucureşti, cel de la intrarea pe Lipscani, spune că avea nevoie neapărat de un serviciu. Aşa că, de la 17 ani, a lucrat la telefoane, după care a venit vînzătoare aici.

E drept că nu a stat în acelaşi loc tot timpul, societatea avînd mai multe magazine. La început, a fost la Big din Berceni, la raionul de foto. *Acolo e superb. Ai de-a face cu alţi oameni. Nu trebuie numai să-i îmbraci şi să-i dezbraci. E ceva tehnic, iar pe mine tot timpul m-a atras asta. Vezi ceva nou, ai aparatură nouă, încerci să o dibuieşti, pentru că mie niciodată nu mi-a plăcut să fiu nepregătită în faţa clientului.* Raionul însă s-a desfiinţat şi a ajuns la confecţii bărbaţi.

Nu s-a gîndit niciodată să-şi caute alt serviciu. *Noi, fecioarele, sîntem mai statice, ne lipseşte spiritul de aventură. Mai degrabă sîntem critice,* zîmbeşte doamna Sanda. *Poate că am rămas şi din cauza copiilor, ştiind că am asigurat un serviciu stabil. Dar totdeauna m-am simţit bine aici. Mi-a plăcut să vorbesc cu publicul. Probabil că şi asta este o chestie, căci nu poţi să faci ceva fără să-ţi placă.* Stă o clipă şi revine. *Categoric că simt o fidelitate faţă de serviciu. Dacă tu eşti sincer cu tine însuţi, poţi să reuşeşti orice. Pînă şi inventarul pe care îl fac. Îmi place să fie cît mai fidel. Lucrurile astea contează.*

Spre deosebire de colegele sale, nu este îmbrăcată cu halatul acela de un roşu stins şi nici nu are papuci de casă în picioare. E în pantaloni, cu o bluză gri. *Sînt indisciplinată,* spune ea şi dă oarecum vina pe funcţie, căci este şefa de la raionul de confecţii bărbaţi. *Cînd ai o funcţie puţin mai răsărită decît a celorlalţi, încerci să ieşi puţin în evidenţă. Dar nu este o vrere, e ceva care te împinge. Deşi cer multă disciplină, eu nu sînt disciplinată. Disciplina e cerută cu blîndeţe, pentru că sîntem toate femei, ştim ce probleme avem acasă.* O colegă de lîngă ea o întrerupe: *Asta nu înseamnă că nu ne-am fi înţeles şi cu bărbaţii, doar sîntem la raioanele pentru ei.* Doamna Sanda rîde. *E un raion plăcut. Cred că dacă aş fi fost la femei, nu mi-ar fi plăcut. Aş fi suportat mai greu. Dar aşa, cu bărbaţii, e mai uşor. Sînt mai uşor de modelat, de convins.*

Chiar şi la bărbaţi se plictiseşte. Mare parte din zi îşi petrece rezolvînd rebus, ca şi multe din colegele sale, pentru că nu sînt clienţi. *Este groaznic. Nimeni nu se bucură că are timp de stat. Urîm liniştea asta.* Cu toate acestea, dacă ar trebui să plece, i-ar părea rău *după tot ceea ce fac. Chiar şi aprovizionarea. Simţi o satisfacţie cînd ştii că de pe urma ta mănîncă o pîine atîţia oameni.*

Fidelitate reciprocă

La 24 ani, **Carmen** – un nume fictiv pe care şi l-a ales singură – este deja la al cincilea loc de muncă. Dacă ar fi comparată cu tineri de aceeaşi vîrstă, care ajung să-şi schimbe postul cam la şase luni sau chiar mai des, Carmen nu este o excepţie. Singurul lucru ieşit din obişnuit este durata primului ei serviciu: trei zile. *Am absolvit liceul pedagogic şi am luat un post de învăţătoare. În prima zi m-am dus acasă cu 38 de buchete de flori, iar a treia zi le-am rupt inimile copiilor spunîndu-le că-i părăsesc. Intrasem la facultate.* Carmen pare a fi o fire veselă. Micuţă de statură, firavă, ai putea spune că seamănă cu Gabi Szabo brunetă. Cînd vorbeşte, îşi face de lucru cu un obiect: un stilou, o revistă, eticheta de pe o sticlă de suc. Îşi aminteşte de subiectul „învăţătoare" rîzînd. *M-am dus la pedagogic cu gîndul că 5 ani voi avea tot timpul din lume să mă satur de copii.* Absolventă de jurnalism, a încercat mai multe servicii, ba în presă, ba în relaţii publice. Acum, de exemplu, este angajată de puţin timp la o agenţie guvernamentală. *Nu am urmărit cîştigul, pentru că nu gîndesc în aceşti termeni. Eu vreau să-mi fie mie bine şi să învăţ ceva din ceea ce fac.* Nici cariera nu este neapărat un scop în sine. *Merg la serviciu aşa cum fiecare om are un serviciu pentru a trăi. Dacă n-ar trebui să-l am, ar fi foarte bine. Mi-ar plăcea să călătoresc toată viaţa, dar asta nu se poate.* E o idee asemănătoare cu aceea spusă de cineva: „serviciul este impozitul pe viaţă". Cu toate acestea, Carmen spune că are un fel de fidelitate faţă de serviciu, *atît timp însă cît şi serviciul îmi este mie fidel, cît simt că fără mine nu se poate.* Rîde din nou şi recunoaşte că vorbeşte despre locul de muncă aşa cum ar vorbi despre un bărbat. Ecuaţia este simplă: eşti fidel unui bărbat (serviciu), dacă şi el îţi este fidel ţie. Dacă nu, la revedere! Ultimului ei „bărbat", agenţia guvernamentală, intenţionează să-i fie pentru moment fidelă. *Nu am dat încă tot ce pot. Dacă ajungi într-un punct în care simţi că ai dat tot, atunci te plictiseşti şi nu mai ai nevoie de acel loc de muncă. Oricît ai încerca tu să schimbi, totul devine rutină şi trebuie să pleci. Dar atît timp cît nu am dat tot ceea ce pot, mă implic trup şi suflet.* Nu ar pleca nici dacă i s-ar oferi în acest moment un salariu de 1000 de dolari. *Pentru 1000 de dolari, responsabilităţile sînt uriaşe, iar acum nu sînt pregătită pentru asta.* Pentru ea, serviciul nu este un scop în sine. Cred că peste 20 de ani o să fie o femeie dinamică, va avea o carieră în relaţii publice – asta nepresupunînd un singur loc de muncă. Serviciul este doar un mijloc pentru a se cunoaşte pe sine. Carmen vorbeşte ca şi cînd nu datorezi nimic unui serviciu. Tu îţi oferi serviciile, ei te plătesc pentru asta. Cînd unul nu mai are nevoie de celălalt, s-a terminat. În tinereţe, mai ales – *la serviciu mi se spune că sînt ruşinos de tînără –, încerci să faci ceva pentru tine. Dacă lucrez undeva, pentru mine o fac, pentru că vreau să realizez ceva. Îmi propun un proiect. Dacă el s-a terminat sau dacă nu mai am ce face acolo, plec şi caut altceva care să mă provoace.* Căci dacă dragoste cu sila nu se poate, nici să putrezeşti într-un serviciu nu are rost.

Octavian GABOR

Respectul *Paraziţilor:* „Avem *jam session*-uri cîte 3-4 ore de deteriorare a vocabularului"

Paraziţii: *„Fac planning familial cu mîna stîngă", „bagă două degete pe gît, cînd ţi-e rău, deci, ai o activitate, în general", „pe muzica mea poţi să-ţi baţi nevasta", „munca-i frumoasă ca femeia, evident, de vîrsta a treia". Puse la un loc, vorbele hip-hopiste zici că te înjură. Da' cam au dreptate şi nici nu lansează vreun concept nou, să te zbîrleşti... Şi, totuşi, dacă iei la sentiment tot ce mişcă, ei cu cine votează? Dacă nu te mănîncă, nu te înjură, nu pun gaşca pe tine, înseamnă că au ceva principii. Culmea e că tot reporterul a-ntîrziat!*

Reporter: Voi sînteţi celebri, dar eu nu sînt super-în-regulă: nu vă ştiu după nume.

Paraziţii: Cheloo... Ombladon... Freakadadisck... În primu' rînd nu ne-am apucat de blues sau de altele, că din '90 asta am ascultat.

Rep.: Ce vîrste aveţi?

Paraziţii: 21,22 şi 25.

Rep.: La Revoluţie aveaţi 11, 12, şi 15 ani...

Paraziţii: Da, şi dacă asta ne-a intrat în cap de atunci, nu ne-a ieşit nici cu foarfeca.

Rep.: Asta înseamnă că urîţi restul muzicii?

Paraziţii: Ne plac şi alte genuri... acolo nu sîntem fani, dar hip-hop-ul ne place foarte mult. O avem cu muzica bună...

Rep.: Cum vă faceţi textele?

Paraziţii: Aşa ne vine. Aşa vorbim.

Rep.: Viaţa e alcool, alcoolul este viaţa?

Paraziţii: Noi nu sîntem reprezentaţi de băutură... am avut o piesă cu alcool, aia a creat o imagine... da' asta fac tinerii, de ce să ne ascundem, beau, se droghează, f...

Rep.: Dar voi trăiţi pe sub mese mai tot timpul?

Paraziţii: Eeeh! Am avut vreo trei-patru ani legaţi de băutură...

Rep.: Aveţi o dedicaţie pe ultimul album: „cu părere de rău pentru cei care i-am uitat: ori n-am băut destul cu voi, ori am băut prea rău"...

Paraziţii: Asta e... Între 13-20 de ani ăsta a fost scopul, ca orice tînăr... care nu e bătut în cap.

Rep.: Bine, în afara celor legaţi de părinţi...

Paraziţii: Da' şi noi sîntem legaţi de ei, ce-i problemă, stăm cu ei... Şi nu pot să beau? Nu beau la greu... ce tu nu bei?

Rep.: Cum vă petreceţi timpu'?

Paraziţii: Aici, în studio. Lucrăm.

Rep.: Sînteţi paraziţi, nu munciţi pe undeva...

Paraziţii: Noi? Muncim, ne cîştigăm banii, n-avem treabă cu părinţii. Muncim muzică! Sîntem tehnicieni de sunet.

Rep.: Sînteţi cu gaşca? Cu cartieru'?

Paraziţii: Nu neapărat! Pomenim şi noi de Colentina, ca să ştie lumea de unde sîntem, dar n-avem treabă cu asta. Freaka e din Berceni. Nu cîntăm decît pentru cei ce ascultă.

Rep.: Sînteţi prieteni?

Paraziţii: Cînd am zis să fie o formaţie, am zis să fie bazată pe prietenie. Că dacă e bazată pe cît cîştigă unu' la concert, îţi bagi picioarele, ia mai du-te-n sloboz.

Rep.: Au fost momente grele, cînd v-aţi ajutat?

Paraziţii: Noi doi, Cheloo şi Ombladon, ne ştim de mult... era să ne luăm la bătaie prima oară... copilării. Eram obsedaţi de hip-hop, cîntam în engleză şi am avut un şoc, cînd prima formaţie Direct Speech a avut concert la Polivalentă. Şi-am zis, hai că se poate!

Rep.: În ce credeţi?

Paraziţii: Vrei să faci o schemă! E inutilă fraza că credem în prietenie.

Rep.: Minţiţi?

Paraziţii: Ca oricare... mamă, ce vorbe-mi vin... adică, toţi se mint... minciuni există şi-ntre p... mea unu şi p... mea doi, între soţie şi soţ. Minciuni există, contează să te ajuţi la greu. Pot să zic: bă, mă duc să beau o bere şi mă duc la f...

Rep.: Problema e să nu f... aceeaşi gagică.

Paraziţii: Nu-i o problemă. Dacă ea realizează nu-i o problemă.

Rep.: De ce n-aţi plecat din ţară?

Paraziţii: De ce... ne vedeţi pe noi nemulţumiţi?

Rep.: Păi, textele?

Paraziţii: Am avut zile cînd n-am avut bani, da' nu-nseamnă că viaţa-i de c... Cum e, o trăieşti! Nu-ţi place s-o trăieşti, n-o trăieşti! Nu zic să, Doamne fereşte, umblu în nu ştiu ce limuzină... nu sîntem nici genul de aurolac, vezi Doamne, mi-e rău. Cine ştie? Om avea şi noi peste ani chelie, o burtă de 300 de kilograme şi la optzeci de ani să fluier după străpoata: Bă, ce buci ai!

Rep.: De ce v-aţi tuns zero?

Ombladon: Am avut şi păru' lung... bine, o dată m-am îmbătat şi m-a ras Cheloo ăsta-n cap!

Rep.: Şi l-ai luat la poceală?

Ombladon: Mi-a făcut un bine... eram stresat.

Rep.: Credeţi în Dumnezeu?

Paraziţii: Da. Nu ne place biserica, preotul. Dacă nu crezi în Dumnezeu, în ce să crezi... bine, da' cele zece porunci sînt făcute de oameni... a fost Moise sculat de la iarbă.

Rep.: Sînteţi consecvenţi, sînteţi încăpăţînaţi să faceţi o anume muzică?

Paraziţii: Avem două categorii: una, care ne permite să intrăm pe radio, în ciuda numelui... unde facem compromisuri, şi cealaltă unde o facem chiar din distracţie...

Rep.: Ca şi studii...

Paraziţii: Nu ne stă în caracter... scuză-mă la 22 de ani să fiu în primul an de facultate... să-mi citească mie o urîtă şi să-mi dea iarăşi note, mă f... nu m-aş mai vedea învăţînd. Am învăţat în doi ani de zile cît alţii într-o viaţă. N-aş mai putea citi o pagină din manual. N-am nevoie de facultate şi n-am regrete, nu înţelegi? Nu trebuie să ai facultate ca să te descurci...

Rep.: Sînteţi fideli admiratorilor? Vă „trag de codiţe"?

Paraziţii: Ne cer autografe... „ce mai faceţi?"... „eee, te-am atins..." Ne deranjează chestia asta... sînt unii care te văd pe stradă: uite-l pe ăla de la Paraziţii! F...-ţi morţii mă-tii! Urăsc personal asta cel mai mult! Adică, ce eu dac-o admiram puşti pe Loredana Groza, am alergat după ea să-i dau două rîngi? Vai, zic, că sînteţi vedete... nu sîntem, poate ne-a crescut mult presiunea la capitolul vocabular. Avem *jam session*-uri cîte 3-4 ore de deteriorare a vocabularului.

Paraziţii: Stăm. Stăm cu ei. Îi avem, cît îi avem. Să ne bucurăm de ei! Noi dormim cînd se duc la muncă! S-au modelat după viaţa noastră. Bine, taică-meu şi acum vrea să dau la facultate. Şi se-ncinge ceartă cu epitete... Lasă-mă să zic, să vadă ziaru' de cultură că ştiu cuvinte de-astea!

Rep.: Viitorul?

Cheloo: Muzica. Nu ştii ce-ţi rezervă viitorul, ce p... mea. În trei-patru ani visez să-mi fac propriul cimitir, eu, Cheloo visez asta. E bănos, te bucuri la necazul altuia...

Rep.: Asta-i glumă.

Cheloo: De unde ştii? Cine e asigurat de viitor? Tu eşti asigurat?

Rep.: Moare un ziar, te duci la altu'.

Cheloo: Tot la mîna mea ajungi.

A consemnat Eugen ISTODOR

Z. ORNEA

România a avut noroc

Stabilit în 1892 în România, unde, la Iaşi, devine student la Drept (deşi n-a putut depune diploma de bacalaureat), după ce avusese parte de un exil siberian de opt ani, Constantin Stere devine repede cunoscut printre colegii socialişti din localitate, apoi şi din ţară. Cu şapte ani mai tîrziu, în 1899, el este cel ce fusese factorul motor în actul de trecere a unei părţi din intelectualitatea socialistă, cunoscută sub denumirea de generoşi, în PNL. Avusese, în acest scop, conciliabule cu Ion I.C. Brătianu, şeful aripii tinere din PNL (convorbiri avusese nu numai el), care i-a promis că idealurile pe care le arborau generoşii în PSDMR vor fi înfăptuite, prin unirea eforturilor, de către PNL. Şi avea dreptate. Trecerea generoşilor în PNL s-a făcut, oficial, printr-un banchet dat de tineretul liberal în sala Liedertafel din Bucureşti în cinstea lui D.-A. Sturdza, şeful PNL, acum cu prestigiul rău şifonat. Gazetarii cu umor au spus, atunci, că trecerea generoşilor la liberali s-a făcut la un pahar cu vin. Repede, C. Stere devine bun prieten cu Ionel Brătianu şi, ştia toată lumea informată, sfetnicul său de taină. Era o prietenie loială, cimentată prin comunitatea principiilor doctrinare. Şi Stere şi Brătianu doreau reformarea structurilor româneşti, prin înfăptuirea reformei agrare şi a celei electorale, deopotrivă în favoarea ţărănimii. Stere milita pentru asta prin *Viaţa Românească*, de el întemeiată (împreună cu Ibrăileanu) în martie 1906. De fapt, *Viaţa Românească*, repede devenită cea mai importantă publicaţie culturală a ţării, acţiona (cu acordul lui Ionel Brătianu) ca un factor de presiune (cu greutate) asupra PNL. Stere, ajuns şeful organizaţiei liberale ieşene, l-a ajutat enorm pe Ionel Brătianu, în 1907-1908, să-l descăuneze pe Dim. A. Sturdza din demnitatea de preşedinte al PNL în favoarea lui Ionel Brătianu. Înfruntarea a fost de o duritate feroce, pînă ce, în decembrie 1908, Sturdza, alienat de-a dreptul, e înlocuit de Brătianu la preşedenţia guvernului. A guvernat pînă în decembrie 1910, după care i-au succedat conservatorii. Doritele reforme democratice trebuiau pregătite cu grijă, iar Stere era aici un factor de avangardă. De abia, în 1913, la sfîrşitul războiului balcanic, Ionel Brătianu semnează şi publică un manifest către ţară în care anunţă iminenţa reformelor. Stere triumfase, loial, cum fusese mereu, în apropierea lui Ion I.C. Brătianu. Deocamdată trebuia învinsă rezistenţa bătrînilor liberali, mari latifundiari şi convinşi să accepte reformele. I.G. Duca a oferit o imagine revelatoare a acestei înfruntări, Brătianu ameninţînd că demisionează dacă nu i se acceptă reformele. Pînă la urmă a izbîndit şi, de aceea, alegerile din februarie 1914 au ales o Constituantă care trebuia să modifice Constituţia din 1866, pe baza căreia se puteau înfăptui promisele reforme. Stere (neacceptat de regele Carol I ca ministru datorită trecutului său de revoluţionar exilat în Siberia) devine raportorul Comisiei pentru reforme în Camera Deputaţilor. Datorită împotrivirii conservatorilor şi chiar a regelui a trebuit să toarne apă în vin. În locul unei largi exproprieri rurale s-a mulţumit numai cu două milioane hectare şi, în loc de universalizarea dreptului la vot, colegiul Unic (în loc de trei) pentru toţi ştiutorii de carte. În tot acest timp s-a consultat îndeaproape cu Brătianu, apărînd puncte de vedere comune. C. Stere era loial primului ministru şi preşedintelui PNL şi, chiar dacă ar fi dorit reforme mai largi, în perfectă înţelegere cu Ion I.C. Brătianu, a acceptat ca reformele să capete deocamdată această modică înfăţişare. Dar, fatalitate, înainte de a doua lectură (discutare) a reformelor în Corpurile legiuitoare, izbucneşte războiul repede devenit mondial.

C. Stere se afla în vacanţă în străinătate şi nu a fost în ţară cînd a avut loc vestita şedinţă a Consiliului de Coroană din august 1914 care a hotărît, împotriva voinţei suveranului, ca România să adopte neutralitatea faţă de ambele tabere (Puterile Centrale şi Antanta) aflate în conflict. Aceasta deşi, o ştiau toţi avizaţii, România avea un tratat de alianţă cu Puterile Centrale, încheiat încă în 1883 şi mereu reînnoit (ultima reînnoire avusese loc în 1913, premier şi ministru de externe fiind Titu Maiorescu). Deodată, C. Stere, fulgerător revenit în ţară, se trezeşte că împărtăşeşte alte convingeri decît prietenul său Ion I. C. Brătianu, premierul ţării. Pentru C. Stere, basarabeanul şi exponentul Basarabiei în România, Antanta însemna, înainte de toate, Rusia. A aflat imediat că, de fapt, neutralitatea ţării era provizorie şi că, de fapt, se intenţionează o viitoare alianţă cu Antanta, care ne-ar promite Transilvania şi Bucovina, în schimbul beligeranţei. Dar Basarabia? În aceste condiţii, Basarabia era, din nou, sacrificată, pentru că Rusia (una dintre cele trei mari puteri ale Antantei) nu s-ar fi despărţit de Basarabia. Ori Stere socotea (şi avea dreptate!) că în Ardeal exista, vie şi puternică, o conştiinţă naţională a românilor, în timp ce, dincolo, în provincia românească dintre Prut şi Nistru, pîndea iminent pericolul deznaţionalizării. A încercat să aibe o convorbire cu prietenul său Ionel Brătianu. Nu a fost primit, pentru că premierul, aflase, prin prietenii comuni (unii miniştri în funcţiune: V. Morţun, Al. Radovici, I. G. Duca) şi din presă care este, de fapt, opinia lui Stere, pe care *ab ovo* nu o putea accepta. I-a transmis vorbă să-l cruţe, asaltat cum era de miniştrii la Bucureşti ai ţărilor în conflict şi de oamenii politici români (N. Filipescu, Take Ionescu, Barbu Delavrancea etc.) care cereau imediata intrare a ţării în război de partea Antantei, pînă a nu fi prea tîrziu. Brătianu pretexta aceste hărţuieli continue la care era, într-adevăr, supus şi evita o întîlnire cu prietenul său C. Stere, pînă acum de o loialitate perfectă. Venise vremea despărţeniei? Se pare că da. Stere, insistent, primise o însărcinare, din partea şi cu acordul premierului, să se deplaseze la Braşov, unde să convorbească direct cu fruntaşii PNR, care nu ştiau ce directive să dea populaţiei româneşti mobilizabilă: să se prezinte la unităţi sau să se sustragă. Convorbirea a avut loc şi Stere i-a sfătuit să se prezinte, loial, la unităţi, participînd la războiul împotriva Antantei. Apoi, cînd Stere a intrat în conflict cu întreaga opinie publică românească, a fost acuzat că n-ar fi primit mandat pentru aceste convorbiri şi, oricum, l-a depăşit prin încălcare, nimeni neînsărcinîndu-l să-i sfătuiască pe românii ardeleni să participe la război (după 1916, cînd România, aliată cu Antanta şi intrînd, cu armata, în Ardeal s-au petrecut – vezi nuvela *Catastrofa* de Rebreanu – scene îngrozitoare în care românii din Regat au luptat împotriva celor transilvăneni, încadraţi în regimentele austro-ungare). A fost un neadevăr, Stere primind, de fapt, mandat pentru a comunica acest sfat. Oricum, chiar înainte de asta, primeşte o audienţă la suveran, căruia îi oferă sprijinul său politic. Tot cam pe atunci, semnează, în *Universul*, un ciclu de articole, în care îşi afirmă punctul de vedere, vădit în contradicţie cu opiniile fostului, acum, lui prieten, Ion I. C. Brătianu. Şi, culmea, premierul e cel care, prin interpuşi, dă dispoziţii ca acel ciclu de articole, răvăşitoare prin puterea argumentaţiei, să fie sistat.

Hotărît lucru, Stere, loialul, ajunsese în conflict de opinii cu fostul lui prieten Ion I. C. Brătianu şi ceilalţi prieteni din staful guvernului şi al PNL. Se trezeşte deodată înmărmuritor de singur, încît, în *Viaţa Românească*, începe un ciclu de articole intitulat dureros *Din notiţele unui observator singuratic*. Abandonase C. Stere loialitatea? Dimpotrivă, şi-o păstrase integral, din perspectiva exponentului, în România, al Basarabiei răpite şi care, vedea, e din nou sacrificată. Dar mai credea că Brătianu proceda greşit şi că, finalmente, Puterile Centrale vor cîştiga războiul, nu Antanta, socotind că acum fostul său prieten, neascultîndu-l, duce ţara la pierzanie. Om de convingeri tari, şi-a dus deciziile pînă la ultimele consecinţe şi, după august 1916, cînd România a intrat în război de partea Antantei, a rămas în Bucureştiul ocupat de inamic (cu acordul, s-a spus, al primului ministru), a intrat în tratative cu acesta (făcînd, pentru asta, o călătorie la Berlin şi Viena) şi, în septembrie 1917, editează, în Bucureştiul ocupat, ziarul *Lumina*, în care acuză guvernul liberal de dezastrul provocat ţării. Dar, în martie 1917, are fericirea de a participa la dezbaterile Sfatului Ţării de la Chişinău, care hotărăşte unirea Basarabiei cu ţara (fusese, aceasta o promisiune a Puterilor Centrale pentru încheierea păcii cu guvernul Marghiloman). Stere devine, pentru atitudinea sa din timpul războiului, la încheierea păcii, un ostracizat şi considerat trădător (a şi executat o scurtă detenţie, de două-trei săptămîni, la Văcăreşti). Va reveni, din 1920-1921, pe scena vieţii publice, ca ţărănist, şi adversar implacabil al liberalilor: Ionel Brătianu i-a trimis vorbă, prin 1920, să se dea, puţină vreme, la fund şi, apoi, va reveni, cuminţit, în PNL, unde va recăpăta demnităţile meritate. A refuzat. Dar, încă o dată, s-a înşelat amarnic C. Stere şi a avut dreptate (a avut!) I.C. Brătianu? Realitatea este că, din 1917, a intrat în război de partea Antantei SUA care a modificat soarta conflagraţiei şi, în februarie 1917, a izbucnit revoluţia în Rusia. Primul dintre aceste evenimente nu l-au prevăzut nici Stere, nici Brătianu, pe cînd cel de al doilea Stere îl prevăzuse. Cum-necum, România – vorba lui P.P. Carp, alături de care se trezise Stere – a avut atîta noroc încît n-avea nevoie de bărbaţi de stat. S-a prăbuşit şi imperiul austro-ungar şi cel rusesc, încît România a căpătat şi Ardealul cu Bucovina şi Basarabia. Dar loialitatea convingerilor lui Stere a rămas neştirbită.

interstiţii

Om bun, om rău

Cînd, student fiind, am citit prima oară *Notes et contre-notes* a lui Eugen Ionescu (era, cred, în toamna lui 1996), nu ştiam, bineînţeles, cine este Kenneth Tynan, protagonistul capitolului intitulat „Controversă londoneză". Scurta notă ce precede capitolul îl prezenta drept un critic cu mari merite în susţinerea lui Ionescu în Anglia după care, în 1958, a publicat un articol în *The Observer* unde îşi exprima îndoielile asupra orientării dramartugiei ionesciene, refuzînd totodată să o considere singura direcţie valabilă a teatrului contemporan. Articolul a prilejuit un răspuns al lui Ionescu urmat de o replică a criticului britanic. În dezbatere intervin Philip Toynbee şi Orson Welles. Ionescu trimite un nou răspuns, pe care *The Observer* de data aceasta nu-l mai publică, el fiind găzduit într-o altă revistă şi reprodus apoi în *Notes et contre-notes*.

Care era, în definitiv, miza acestei polemici ? Tynan, considerînd probabil că teatrul absurdului mersese prea departe (şi Beckett e admonestat pentru universul „dezumanizat" din *Fin de partie),* pledează pentru un teatru realist – exemple: Miller, Brecht, O'Casey, Osborne, Sartre – unde spectatorul se recunoaşte şi unde cuvintele au un sens. Ionescu răspunde, în esenţă, că realitatea e mult mai complexă decît crede dl. Tynan şi că există un „conformism de stînga", nu mai puţin redutabil decît cel de dreapta, care acreditează ideea că orice operă de artă trebuie să exprime o ideologie (în cazul în speţă, se doreşte ca această ideologie să fie una „progresistă"). Tynan, în replica lui, nu numai că nu retractează nimic dar – cu risipă de citate şi referinţe erudite – cere creatorului să nu se limiteze la postura de simptom pasiv ci să vizeze, măcar din cînd în cînd, vindecarea relelor societăţii. Cît despre textul lui Ionescu pe care *The Observer* nu-l mai publică, el este de o admirabilă coerenţă, demontînd punct cu punct argumentaţia lui Tynan: o briliantă analiză a relaţiei dintre artă şi realitate conduce la concluzia că, de fapt, Tynan e foarte aproape de poziţia pe care o preconizează realismul socialist.

Am reîntîlnit numele lui Kenneth Tynan anul trecut, citind cartea lui Paul Johnson *Intelectualii* (într-o traducere, vai, împiedicată şi confuză; aceeaşi traducătoare a făcut aproape ilizibilă versiunea românească a cărţii lui Stephen Koch *Sfîrşitul inocenţei).* Autorul îşi propune să arate că o serie de personalităţi de mare suprafaţă, filosofi, scriitori sau lideri de opinie, au trăit în flagrantă non-concordanţă cu principiile pe care le-au propovăduit în opera lor. Demersul, chiar dacă pe alocuri excesiv de anecdotic, nu e lipsit de interes şi poate fi socotit credibil întrucît se sprijină pe surse serioase. Printre figurile de plan secund, grupate în capitolul final, se află Tynan cu care, coincidenţă, autorul a fost coleg de studii la Magdalen College, Oxford. Preopinentul lui Ionescu îi apare lui Johnson ca un june *dandy* extravagant, îmbrăcat excesiv de luxos (mai mulţi hamali îi cară cuferele cu haine cînd descinde la colegiu) şi care ajunge repede o vedetă a vieţii mondene. Las la o parte neobişnuita poveste a dublei identităţi a tatălui lui Tynan, ce mi-a amintit de una din enigmele dezlegate de Sherlock Holmes. Fapt este că tînărul Kenneth face o rapidă carieră, scrie la *Evening Standard* şi apoi la *The Observer*, ajungînd cel mai influent critic dramatic din Marea Britanie. A fost şi director al Teatrului Naţional (în acea perioadă a avut loc controversa cu Ionescu), l-a lansat pe Osborne *(Priveşte înapoi cu mînie),* a făcut – precum Bernard Dort şi Roland Barthes în Franţa – militantism pro-brechtian, pledînd pentru o artă angajată. Dar, peste toate, lui Tynan îi plăcea să provoace. A reuşit, mai întîi, să strecoare în *Observer* cuvinte obscene. A pronunţat într-o emisiune la BBC (era în 1965 ...) cuvîntul *fuck*. În 1969, a produs spectacolul *Oh! Calcutta!,* unde actorii apăreau goi. Cam în acelaşi stil a organizat în Hyde Park o manifestaţie în favoarea lui Castro.

Johnson afirmă, bazîndu-se pe mărturiile unor persoane care s-au găsit în intimitatea lui Tynan, că acesta era obsedat sexual. El însuşi se considera reprezentantul unei specii pe cale de dispariţie (?), *Tyranosaurus homo masturbans*. Îşi constituise o bogată colecţie pornografică şi avea slăbiciune pentru practicile sado-masochiste (bici, bătăi – palme, mai exact – la fund, travestiri). Agresiv cu femeile, s-a dovedit poltron în cîteva situaţii cînd ar fi trebuit să reacţioneze bărbăteşte: urmărit de un soţ gelos, s-a ascuns într-o pubelă, intrînd, fără să vrea, în pielea personajelor lui Beckett din *Fin de partie*, tocmai acelea pe care le acuza că nu mai reprezintă esenţa umană.

E, orice s-ar spune, (cel puţin) amuzant să constaţi discrepanţa dintre modul de viaţă al criticului britanic şi vibrantele sale apeluri în favoarea unei arte realiste şi a unei viziuni umaniste asupra existenţei. Moralistul care îl admonesta pe Ionescu se dorea, în viaţă, non-conformist şi provocator, optînd pentru practici de un gust, s-o recunoaştem, îndoielnic. Mă întreb însă dacă nu cumva Tynan ilustrează situaţia pe care, într-o carte recent apărută, un eseist cu mare priză în mass-media o consideră exemplară pentru secolul nostru, şi anume că personalităţile epocii sînt reprezentative tocmai fiindcă au fost *în acelaşi timp* lucide şi atinse de cecitate, generoase şi meschine, curajoase şi oportuniste. Ca şi Sartre, aşadar, Tynan ar fi fost *concomitent şi bun şi rău*. Teorie confortabilă graţie căreia teamă mi-e că poţi demonstra orice şi că poţi legitima orice derivă şi orice mistificare.

Alexandru CĂLINESCU

Studiile orientale în România

– interviu cu Radu BERCEA, directorul Institutului de Studii Orientale „Sergiu Al-George“ –

Înfiinţat, ca şi Muzeul Ţăranului Român, la începutul anului 1990 de către Ministrul Culturii, Andrei Pleşu, Institutul de Studii Orientale Sergiu Al-George împlineşte şi el zece ani de activitate. L-am invitat cu acest prilej la un dialog pe Radu Bercea, directorul Institutului.

Anca Manolescu: *Din cîte ştiu, a crea un institut de studii orientale a fost un proiect de lungă vreme dorit, hrănit de cîţiva oameni ai culturii româneşti.*

Radu Bercea: Aşa este. Cînd Andrei Pleşu a luat hotărîrea de a-l înfiinţa, în condiţii în sfîrşit propice, el realiza un mai vechi vis al unor intelectuali români. Constantin Georgian, născut la 1850, cu bune studii de limbi clasice şi de sanscrită în Franţa şi Germania, insistase în zadar pe lîngă autorităţile vremii să înfiinţeze o catedră de sanscrită la Universitate. Apoi, cea mai notabilă tentativă a fost, în anii '30, cea a lui Mircea Eliade. Întors din India, el proiecta împreună cu Alexandru Rosetti un institut sau un centru de studii orientale care urma să funcţioneze în cadrul Fundaţiilor Regale. Al. Rosetti, care mi-a vorbit despre această iniţativă, amintea de aceeaşi nereceptivitate a autorităţilor. În corespondenţa lui Eliade, care a început să fie publicată, există referiri la acest proiect ambiţios: Eliade îşi propunea să predea nu numai sanscrita, dar şi limbile pali şi tibetană. Mai tîrziu, Constantin Noica a fost urmărit, şi el, de ideea unui asemenea institut.

Ce stîrnea lui Constantin Noica interesul pentru studiile orientale?

Întemeiarea unor instituţii de cultură, în care să se formeze tinerii talentaţi după care el „pornise la vînătoare“, îl obseda după, cum ştim, pe Noica. În acest caz, proiectul său se lega de ideea lui Mircea Eliade că România ar fi cumva o verigă de legătură culturală, că ar sta cu faţa şi spre Vest şi spre Est, dat fiind că noi am participa la ambele civilizaţii, iar fondul nostru cel mai străvechi, arhaic, din neolitic deci – în care Eliade plasa începuturile gîndirii simbolice a lui *homo religiosus* – ar fi încă viu.

Spaţiul cultural românesc ar fi un fel de Ianus ce îşi aşteaptă realizarea.

Da, am avea ceva care să ne facă nişte buni mediatori. C. Noica a preluat ideea şi, în acest sens, vedea institutul de studii orientale ca fiind patronat de Eliade, evoluînd pe linia lui. Se gîndea, pentru conducerea efectivă a instituţiei, la Sergiu Al-George. A făcut aluzie la această iniţiativă într-un foarte frumos text publicat la moartea lui Al-George, în 1981. El nu a renunţat la idee nici mai tîrziu; cu 2-3 ani înainte de moartea sa, încerca să convingă Academia să înfiinţeze un nucleu de studii orientale dar, evident, nu a izbutit. După moartea lui, responsabilul de la Academie cu care discutase, impresionat, a dorit să dea cumva o formă, mai modestă, proiectului, în cadrul Institutului de Istorie şi Teorie literară. Erau însă vremuri cînd era foarte greu să fondezi ceva. În ultimii săi ani, îl vizitam des pe C. Noica, îmi cunoştea interesele şi ceea ce lucram în domeniul indologiei, îmi citise în manuscris traducerea din sanscrită a *Upanişadelor*; am constatat la el, nemijlocit, această preocupare obsedantă.

Andrei Pleşu a preluat foarte devreme iniţiativa. Mie mi-a comunicat-o la 1 ianuarie 1990. A sunat telefonul şi o voce, pe care am recunoscut-o imediat, mi-a spus „La mulţi ani!“. În sinea mea, am fost surprins că, la cîteva zile de la numire, cînd lua în piept o administraţie precum cea a Ministerului Culturii, problema lui era să felicite un cunoscut sau prieten. De fapt, era propunerea de a conduce Institutul de Studii Orientale pe care voia să-l înfiinţeze. Am răspuns pe loc, fără ezitare, „da“. Mărturisesc că undeva, în fantezia mea, de un număr de ani mă bîntuia ideea că într-o zi se va face un asemenea institut pe care aveam să-l păstoresc. Iată că s-a făcut.

A fost o scurtă perioadă, la începutul lui '90, de atmosferă miraculoasă, cînd proiecte ce fuseseră gîndite cu pasiunea şi melancolia unor vise gratuite, ale unor utopii deveneau brusc nu numai realizabile, ci funcţionale. Andrei Pleşu a fondat instituţional cîteva asemenea proiecte. Poate că Institutul de Studii Orientale şi Muzeul Ţăranului Român sînt înrudite conform acelei idei a lui Eliade şi Noica: instituţii unde se cercetează spaţii ale tradiţiei, ale arhaicului, ale unui mod de a fi şi de a gîndi prin simbol; deschideri spre spaţiul tradiţiei.

Anecdotic vorbind, faptul că la atelierul franco-român de antropologie religioasă, „Străinul autohton“, organizat de MŢR în 1995, au participat şi trei colege ale mele pare să arate că o anume convergenţă există. De altfel, „deschiderea spre spaţiul tradiţiei“ e o formulă bine găsită, pentru că, dintru început, ne-a preocupat studiul vechilor culturi ale Orientului. Eu urmăresc gîndirea indiană aşa cum funcţiona ea încă din perioada *Vedelor*. Colegii mei sinologi studiază texte taoiste din sec. V î.e.n pînă la texte medievale. Pornind, evident, de

© L. Muntean

la o solidă bază filologică, ne preocupă încărcătura religioasă, filozofică a acestor texte. După înfiinţarea oficială a Institutului, am început să caut – şi am găsit – colaboratori în domenii destul de diverse: sinologi, specialişti în studii mongole, ebraice, turce, în literatura devoţională indiană medievală. Evident, institutul e deschis tuturor zonelor Orientului, în măsura în care eventualii specialişti vor apărea, se vor forma.

Cu ce formaţie se ajunge îndeobşte, la noi, în domeniul studiilor orientale?

Cu precădere prin formaţia filologică; cunoaşterea limbii e poarta de intrare obligatorie în acest tip de studii, iar limbile orientale se învaţă cel mai confortabil la secţia de profil a Facultăţii de limbi şi literaturi străine. Dar absolvirea acestei secţii nu este pentru noi o condiţie eliminatorie. Eu însumi am studiat istoria artei, iar preocupările de limbă şi cultură veche indiană au avut, pentru început, un caracter privat. Există la Institut cercetători care au studiat istoria, dar care, prin natura domeniului lor de interes, au fost împinşi spre studiul respectivelor limbi vechi. Nu există calificare standard. A fi orientalist nu înseamnă a fi expert în limba sau în istoria respectivă, ci specialist într-o civilizaţie a Orientului. Înseamnă să ai un orizont general, în care competenţele sînt decise de specificul acelei civilizaţii. India veche, de pildă, nu cere o deosebită competenţă de istoric pentru că ea însăşi nu are, ca tip de cultură, simţ istoric. Se cere însă deschidere spre filozofie, spre fenomenul religios în primul rînd (pentru culturile vechi cele două sînt de altfel inseparabile), spre istoria artelor. E o deschidere esenţială care nu impune neapărat o formaţie universitară în domeniu, ci orientare, acces, familiaritate. E nevoie de o abordare cuprinzătoare, globală a culturii cu pricina; împreună, evident, cu o pregătire filologică convenabilă în domeniu. Pe acest fundal se aşează apoi specializarea într-o anumită problematică.

În ceea ce priveşte problema cadrelor, sînt nedumerit de faptul că, dincolo de colectivul format cu oameni din generaţia mea, există atît de puţini tineri, absolvenţi ai secţiei de limbi orientale de la Universitate, doritori să se formeze ca orientalişti. Mă refer la unii care să promită, să arate că au înzestrarea, *forma mentis* adecvată pentru a deveni cercetători orientalişti. Important mi se pare însă că există această instituţie, unde sîntem în acest moment nouă cercetători. În sine, ea reprezintă o „firmă“ deja cunoscută în mediile orientalisticii. Avem relaţiile noastre de colaborare cu specialişti şi instituţii de profil, avem relaţii de schimb cu revista Institutului, *Annals of the Sergiu Al-George Institute*. E vorba, mai mult, despre o bibliotecă semnificativă de orientalistică pe care am pus-o pe picioare; pe scurt, de o „infrastructură“ şi de „expertiză“. Am intrat în regim normal de lucru. Noi înşine a trebuit să ne maturizăm, să facem trecerea de la entuziaşti cu anumite preocupări în domeniu la cercetători cu un statut riguros; ceea ce presupune să acumulezi o anume experienţă, anumite dexterităţi, să stabileşti legături în disciplina ta. Eu însumi am avut plăcerea să-l cunosc pe Christian Bouy care e, într-un fel, omologul meu francez, pentru că se ocupă în mod special de *Upanişade* şi să asist la cursurile sale de la EPHE. Am bune legături cu indologii de la Viena, cu o serioasă tradiţie axată pe studii filozofice. Colegii mei şi cu mine am simţit că putem comunica, am colaborat cu confraţii orientalişti din străinătate.

Cum este gîndită revista Institutului?

Am făcut două tipuri de numere. Unul cu articole ce ţin de preocupările fiecăruia dintre noi, la care se alătură colaborări din ţară şi din străinătate. Apoi, un alt tip, conceput ca o *restitutio*. Volumul dublu II-III conţine textele lui Sergiu Al-George, texte savante, publicate iniţial în revistele de specialitate, reunite şi supuse unei riguroase editări. Am primit ecouri foarte bune de la specialişti pentru care numărul a fost extrem de util. Trebuie să spun că Sergiu Al-George continuă să fie o prezenţă în domeniul său de competenţă, că e citat în contribuţii foarte recente. El s-a ocupat de studiul gramaticii tradiţionale indiene (care e un domeniu extrem de dificil – nu ca învăţare a acestei gramatici, ci în ceea ce priveşte înţelegerea tipului ei de gîndire) în confruntare cu disciplinele moderne: nu numai lingvistica, dar şi semiotica, şi chiar logica modernă. A doua direcţie de studiu, ilustrată de ultima lui carte, *Arhaic şi universal*, era mai legată de Mircea Eliade. Era vorba despre gîndirea simbolică arhaică – foarte consistent prezentă în India –, mai exact despre o cercetare comparativă între cei patru autori români (Eminescu, Brâncuşi, Blaga, Eliade, cu deschiderile şi preocupările lor indiene) şi vechea cultură a Indiei. Desigur, exista la Al-George şi motivaţia substratului de gîndire simbolică din cultura populară românească, care îl urmărea în egală măsură şi pe Eliade. Sergiu Al-George era fascinat de gîndirea simbolică, ceea ce, pentru el, nu înseamnă numai imagine simbolică, înseamnă complex de imagini simbolice, „cîmp simbolic“, cum spunea el, care subsumează rituri şi mituri. Lucrul acesta e subiacent chiar în lucrările lui din prima categorie. Considera, de pildă, că mai marele succes al unor formule găsite de ştiinţele indiene vechi faţă de ceea ce ar fi corespondentele lor europene moderne s-ar datora tocmai unei modelări de tip simbolic. Explica, de pildă, una din contribuţiile cele mai remarcabile ale gramaticianului Panini (şase categorii morfo-sintactice extrem de abstracte) ca avîndu-şi originea în categoriile ritului vedic.

Ceea ce e remarcabil la el e că arată cum lucrează structurile simbolice, cum comandă ele domenii foarte diferite ale culturii, de la rit, la doctrină filozofică şi pînă la gramatică ori arhitectură; e remarcabil cum desfăşoară convingător aceste izomorfisme, dînd astfel acces la unitatea, la esenţialul unei spiritualităţi. Cum s-a petrecut întîlnirea ta cu S. Al-George?

M-am dus la unul din cursurile lui. Nu mă cunoştea încă, intelectual vorbind, ştia doar că aveam şi eu preocupări în domeniu. Mi-a povestit încă de atunci că începuse aceleaşi studii cînd era de vîrsta mea, împreună cu doi prieteni pe care soarta îi îndepărtase apoi din ţară. Îmi spunea că zeci de ani lucrase singur, avînd senzaţia că „sapă în beznă“ (asta în timp ce se afirma în străinătate, publicînd contribuţii foarte apreciate). Fără să mă cunoască, mi-a spus „acum nu mă mai simt aşa“. Cred că relaţia noastră nu a fost una de tipul profesor – student, ci de tipul maestru – discipol, care presupune o anumită afinitate între cei doi. Fără ea, relaţia ratează, sau nici măcar nu se poate institui. Linia mea de cercetare porneşte, dincolo de comunicarea directă cu el, de la tipul de hermeneutică propus în *Arhaic şi universal*, de la ideea unor asocieri, a unor complexe de simboluri. Intuindu-mă foarte bine, el m-a îndrumat spre *Upanişade*, din care am publicat deja o traducere, în domeniul cărora mi-am dat şi doctoratul. În *Upanişadele* vechi apare cu pregnanţă dimensiunea microcosmică. Acesta e momentul interiorizării unei problematici de ordin metafizic, momentul cînd începe să se vorbească insistent despre sine, despre *atman*, care devine leit-motivul *Upanişadelor*. *Vedele* vorbeau despre macrocosmos, despre marii zei; se stabileau nenumărate analogii, corespondenţe între ei şi elementele ritului, cu foarte timide trimiteri la individul uman. Abia acum Absolutul apare în ipostaza lui „subiectivă“ ca *Sine*, abia acum apare şi problema suferinţei.

Revenind la Mircea Eliade, legătura lui cu Institutul e întărită şi printr-o donaţie. Soţia sa v-a dăruit, în 1996, biblioteca lui pariziană.

Şi singura care s-a păstrat. Cea din ţară s-a risipit parţial, cu excepţia volumelor încredinţate lui S. Al-George. Biblioteca din Chicago a dispărut într-un incendiu. Ultima menţiune a *Jurnalului* lui Eliade se referă la această pierdere care, se pare, l-a afectat foarte mult. Biblioteca din Place Charles Dullin no. 4 s-a păstrat şi ne-a fost dăruită, într-adevăr, de soţia lui. Conţine peste 1000 de volume, plus sute de extrase şi alte documente, nu numai din domeniul indologiei, ci şi al istoriei religiilor, antropologiei, teologiei. E cu atît mai interesantă cu cît multe cărţi poartă dedicaţiile autorilor, adnotări marginale ale lui Eliade, pagini cu note, cu idei ale sale. E un fond nu numai de consultat, ci de studiat. L-am defrişat, dar cercetarea şi punerea lui în valoare va continua mult timp.

A consemnat Anca MANOLESCU

glosar de tranziţie

Celular

Deşi Edison îl patentase, telefonul nu făcea parte din inventarul chivernisitei locuinţe a cuplului Trahanache. Nici mult mai tîrziu, şi nu în reşedinţa unui judeţ de munte, ci în Capitală, aşa cum este descrisă în „Concert din muzică de Bach“, sau în „Calea Victoriei“, protipendada bucureşteană nu părea să se fi dat în vînt după această jucărioară de mecanizare a colocvialităţii. Chiar şi după ce agresivul Palat al Telefoanelor începuse să sfideze amicala clădire a Teatrului Naţional, Capşa sfida Palatul Telefoanelor. Firele care se întindeau impetuos deasupra Capitalei puteau transmite cuvinte, dar nu farmecul inegalabil al gîlcevilor faţă în faţă. Maşinăria, descopereau obişnuiţii locului, îi desparte pe oameni prefăcîndu-se că îi uneşte, învingînd distanţele şi timpul. Dar „Time is money“ nu este o zicală mioritică.

Lentoarea cu care pătrundea telefonia în România interbelică nu avea numai motivaţii de ordin psihologic. Pe lîngă cauze socio-economice: prevalenţa copleşitoare a populaţiei rurale sau nivelul general de trai coborît, accesul era frînat şi de impedimente tehnice: inacurateţea sunetului, care schimonosea mesajul, ori calitatea serviciilor din epoca telefonului automat, cînd adeseori operatoarele fie nu răspundeau apelurilor, fie dădeau legătura cu alte numere decît cele cerute.

A urmat al doilea război şi lunga eră a dictaturii staliniste cînd, deşi automatizată, reţeaua telefonică a continuat să se extindă cu o lentoare comparabilă. Cauzele încetinelii erau însă altele: numărul redus al celor care îşi puteau permite o asemenea cheltuială; lipsa cronică a echipamentului necesar; transformarea abonării într-o competiţie cîştigată în virtutea acreditivelor politice şi a relaţiilor personale; şi, în sfîrşit, dar nu şi în ultimul rînd, spaima obsesivă a interceptărilor, care transfigura nevinovatul aparat într-un agent al Securităţii, a cărei neobosită pîndă anula intimitatea căminului familial.

Şi a venit tranziţia, aducînd în şuvoiul ei de noutăţi şi celularul. Mobil fiind, aparatul ne permite un contact cu lumea fără a ne claustra într-un spaţiu anume, unde ar fi el însuşi fixat. Nu noi umblăm după telefon, telefonul umblă după noi. Humanoidul nu se mai lasă dus de nas de propria lui creaţie.

Obiectul şi-a făcut apariţia împreună cu o veritabilă undă de viitură a publicităţii. Ubicuitatea reclamelor lui pare să clameze vestea pe care cei douăzeci şi nu se ştie exact cîte milioane de strănepoţi ai lui Dracula tocmai o aşteptau. Prin stridenţele ei, publicitatea obiectului pare să înlocuiască anacronicul slogan: omul şi pogonul prin unul neîndoielnic postmodern: omul şi celularul.

Publicitatea reprezintă un echivalent retoric al caricaturii: limbajul ei este exagerarea. Fără a dispune de date statistice plauzibile, putem risca presupunerea că dimensiunea publicităţii pe care şi-o face celularul depăşeşte în mod covîrşitor dimensiunea segmentului social susceptibil să îl achiziţioneze. Melancolia bugetelor familiale nu lasă marii majorităţi nici o şansă de a se dota cu poznaşa cutiuţă. Şi totuşi, străzile Bucureştiului sînt înţesate de trecători scufundaţi în acest straniu solilocviu aparent, nemaivorbind de driveri.

Atît de lenţi în asimilarea trecutelor oferte ale telefoniei, locuitorii Capitalei se arată de astă dată mai mult decît grăbiţi. Poate pentru că smulgînd-o din spaţiile închise, celularul dizolvă viaţa intimă în spectacolul străzii, atenuîndu-i poverile. Ori poate fiindcă îngăduie la fel de bine exhibarea bogăţiei cu ostentaţie şi folosirea ostentaţiei pentru a simula bogăţia.

Pavel CÂMPEANU

bazar

Opţiuni

A fost o vreme fără opţiune. Cînd, consumator fiind, înainte de '89, nu puteai alege, indiferent ce doreai să cumperi. Cumpărăturile te alegeau pe tine, dacă binevoiau stăpînii lor şi ai tăi, vînzătorii. Dacă tu, clientul, le vorbeai abil, linguşitor, aveai şanse să fii printre puţinii aleşi:cu un oarecare bacşiş, puteai chiar să iei un obiect mai de calitate, fie el de îmbrăcat sau de mîncare.Aceste contacte epuizante cu vînzătorii făceau din cumpărător un şoricel chiar şi aici disponibil compromisurilor. Despre opţiuni personale nu prea putea fi vorba.

Abia acum, la peste 10 ani după '89, poate fi oarecum vorba de opţiuni. Din partea duşmanilor de altădată, vînzătorii ori chelnerii. Aproape de fiecare dată cînd cumpără, clientul este pus în postura de a alege. Pentru cei ce au prins şi alte vremuri, o postură dificilă. De pildă, înainte nici nu se găsea cafea, ci doar înlocuitori, aşa-zisul nechezol; acum, pe lista oricărui bar care se respectă există cafea turcească,filtru, espresso, capucino, Irish, ciocolată caldă... Iată o listă care te obligă să ai opţiuni; să ai preferinţe; să-ţi asumi gusturile, şi să le susţii, fără să clipeşti, public; să faci acele alegeri care dau bine într-un loc sau altul, păstrînd totuşi măsura şi adecvarea. Mai pe scurt, să-ţi conturezi o altă identitate de acum încolo indispensabilă, oricît de sălbatic ar fi capitalismul pe aici, şi anume cea de consumator. Un alter ego consumist. Şi nu e vorba doar de cafea. Dacă mergi la un restaurant chinezesc, sînt cel puţin 10 feluri de mîncare cu fiecare tip de carne, şi despre majoritatea dintre ele habar nu ai cum arată. Opţiunea ta între „porc în trei culori“ şi „pui cu aromă de peşte“nu poate fi întodeauna avizată, dar ţi-o poţi educa măcar pe linia plauzibilului de bonton. Clientul „umblat“ e capabil să-şi potrivească o „linie“ a opţiunilor, caracterizată de o oarecare consecvenţă: ori e adeptul fineţurilor complicate, ori al picanteriilor de-a dreptul, ori e un clasic care nu se lasă păcălit de amestecuri făţoase...A reduce însă cîmpul opţiunilor doar la sfera alimentară ar fi nedrept. Într-un magazin de blugi de lux, există exemplare cu talia joasă sau înaltă; cu buzunare pe dinăuntru sau pe dinafară;cu fermoar sau nasturi; Motor sau Omat; negri, bleumarin, albaştri, bleu, indigo, indigo decolorat, gri închis, deschis, bej, albi... În privinţa detergenţilor, lista e şi mai voluminoasă,şi funcţionează principiul „tanti Maria“; adică al recunoaşterii cutiei ori sticlei protagoniste în reclama favorită (şi aceasta greu de identificat, deoarece mai toate spoturile publicitare în domeniu au început să semene). Există puţine alegeri mai simple dar mai tranşante: în privinţa pîinii – o vreau rotundă, ori lunguiaţă; albă sau neagră? Altfel, totul e complicat şi trebuie înmagazinat şi fişat în computerul personal utilitar. Nu dă bine să nu ai preferinţe şi să nu-ţi manifeşti în timp util opţiunile, care se pot extinde şi în domenii mai „serioase“: în decoraţiuni interioare, sînt adepta stilului sticlă şi metal sau al împletiturilor în tente calde?; citesc *Cosmopolitan, Playboy* sau *Avantaje?;* îmi plac bărbaţii blonzi sau bruneţi?etc... Cert este că diversitatea (chiar dacă încă nu atît de impresionantă) din jur te pune, constant, în faţa unor opţiuni. Însăşi denumirea de „opţiuni“ te face să crezi că e vorba de ceva grav; de fapt, nu e decît o chestiune de intuiţie şi adaptare.

Iaromira POPOVICI

Exerciţii de fixare a timpului pe loc

Pe 19 a doua, de pildă, după 5 zile de carnaval, Brazilia îşi numără morţii: 275 de asasinate, iar în Dubai se proiectează confecţionarea celei mai lungi mese de sufragerie din lume ca şi a celei mai lungi sofale, cu care Emiratul ar putea intra în Guinness Book .

Pe 18 a doua, în China exploziile focurilor de artificii fac – în ultimele 3 luni care preced noul an – 96 de morţi şi 80 de răniţi, în timp ce societatea engleză Euromonitor, sintetizînd toate datele sondajului ei, stabileşte că cehii sînt cei mai mari băutori de bere din lume, cu o medie de 180 litri pe an.

Tot pe 18 a doua, serviciul naţional american al parcurilor respinge ideea reprezentanţilor statului Oregon – care propunea ca pe muntele Rushmore, lîngă Washington, Lincoln, Jefferson şi T. Roosevelt, să fie sculptat în piatră şi chipul lui Reagan – formulînd clar: „Stînca nu ar suporta un nou venit.“

Pe 17 a doua, Buckingham Palace recunoaşte public că în rare, foarte rare ocazii s-a administrat un sedativ uşor cîte unui cal din atelajul regal, fie că era inexperimentat, fie că se dovedea cam impetuos.

Tot pe 17 a doua, se scrie că într-un apartament din Madrid a fost descoperit, în cada din baie, cadavrul unei doamne bătrîne, zăcînd acolo de cel puţin 3 ani, de pe vremea cînd, absentînd la înmormîntarea fratelui ei, familia n-a mai vrut să ştie de ea.

Pe 16 a doua, se află despre un locuitor din provincia Zejiang care a observat în cartea „Cei 5000 de ani ai Chinei“, 984 de erori tipografice şi a făcut plîngere împotriva editurii de la Beijing.

Pe 12 a doua, „Le Monde“ se întreabă: „Unde se găsesc, între lunile octombrie şi mai, cele 3-4.000 de balene din Mediterana? De ce nimeni nu poate da un răspuns?“ Ca tot acolo să se dea pe faţă că la carnavalul din Köln detectivii privaţi, plătiţi de soţii geloşi, sînt deghizaţi în clovni care, sub bulina roşie de pe nas, ascund uşor microcamere.

Pe 10 a doua, Curtea italiană de Casaţie respinge cererea unei fete care vroia să intenteze un proces violatorilor ei, argumentînd că ea purta, conform spuselor ei, jeanşi, „un gen de pantaloni care nu pot fi dezbrăcaţi decît dacă au avut vreo problemă cu cei vizaţi, înainte de eveniment.“

Pe 6 a doua, se scrie despre concursul lansat de o revistă-magazin britanică pentru femei, „Chat“, care premiază cu un divorţ gratuit pe acea cititoare ce va formula cel mai bine motivele neînţelegerilor cu bărbatul ei.

Pe 5 a doua, parvine vestea că soldaţii ruşi ai celei de a 12-a divizii blindate din Siberia, avînd misiunea de a păzi rachete nucleare, aşteaptă, de 6 luni, cu crescîndă încordare, sosirea soldei.

Tot pe 5 a doua, se ia la cunoştiinţă că specialişti englezi în paranormal examinează formele albe înregistrate la 23 decembrie 1998, ora 4.48, de către o cameră de supraveghere instalată într-un hambar suspect din Leicester, rămînînd o enigmă dacă mişcarea aparţinea unor fantome sau unor saci de plastic luaţi de vînt.

Pe 3 a doua, ministrul filipinez al justiţiei interzice ca un condamnat la moarte să posede, în ultimele sale ore, o chitară – existînd riscul ca omul, înainte de execuţie, să se spînzure cu corzile ei.

În sfîrşit, tot în prima săptămînă a celei de a doua lună, Taufaahau Tupou al IV-lea, regele Tongăi – prima ţară din lume în care soarele va răsări la 1 ianuarie 2000 – se roagă zeilor săi ca insuliţa sa, răsărită aproape magic din oceanul Pacific, să reziste încă 10 luni, pînă vor sosi oaspeţii de peste mări şi ţări. Simultan, directorul serviciilor israeliene pentru îngrijirea parcurilor publice anunţă pe toţi pelerinii care vor ajunge la lacul Tiberiada, cu prilejul Jubileului anului 2000, că vor trăi senzaţia „mersului pe apă“, urcînd pe o platformă de beton, lungă de 7 metri, construită la suprafaţa lacului; într-o localitate apropiată, ei vor avea parte de „un spectacol virtual“ al luptei dintre Bine şi Rău.

Cu aceste ultime două ştiri, cred că devine clar, şi poate nostim, ceea ce m-am ţinut cu dinţii să nu dezvălui de la început: toate poveştile astea au fost scrise pe telexurile lunii februarie 1999. Ele fac parte din colecţia mea de efemeride bătrîne, care nu mor în 365 de zile; n-am vrut să treacă februarie 2000, fără să le scot puţin la aer, jucîndu-mă cu ele, dar şi cu cititorii care, sper, nu s-au prins nici o clipă că toate aparţin ultimului an cu 199... şi acelei luni în care noi, aici, eram angrenaţi în celebrele bătălii de la Costeştii de Vîlcea încheiate cu pacea de la Cozia. Cine mai avea mintea la ce se întîmpla pe glob? Aceasta nu le scade cu nimic gradul de efemer şi etern. Fac anual asemenea exerciţii de fixare a timpului pe loc, strigînd clipei să stea şi ea mă ascultă şi stă. Sînt exerciţii de nabokovian care prinde efemeride în loc de fluturi, simţind cum e strivit de privirea celor ce nu pot adormi liniştiţi decît după o pagină din Faust.

Radu COSAŞU

regula jocului

● *Fight Club* nu este *Se7en*, şi totuşi acest ultim film – foarte controversat – al lui David Fincher merită văzut! Edward Norton („Ikea boy“) este pur şi simplu fascinant, Helena Bonham Carter reuşeşte un „contre emploi“ surprinzător iar simţul vizual al regizorului face toţi banii. Astea ar fi cele trei lucruri bune; celelalte patru (proaste) sînt lungimea excesivă, Brad Pitt, Brad Pitt şi povestea de doi bani... (**a. l. ş.**)

România văzută de doi francezi:
scriitorul Dominique Fernandez
şi fotograful Ferrante Ferranti

scrisoare din New Orleans

Femeie la copil

Am întîlnit în autobuz o femeie care m-a făcut să întrezăresc cîte ceva despre instituţia „femeii la copil“ în secolul XXI. Ca să participe la un interviu, fusese trambalată cu avionul o mie de mile, de acasă de la ea pînă într-o suburbie sclifosită din New Jersey. Familia cu pricina intervievase o sută de dădace potenţiale pentru cei doi copii ai săi şi, după o analiză amănunţită, a aeropurtat acasă cîteva dintre candidate. O casă enormă, mi-a spus femeia, nu departe de un orăşel discret, în care ambii părinţi lucrau ca doctori. Părinţii au prezentat-o copiilor, au dus-o la restaurant şi au părpălit-o sistematic la foc mic, timp de două zile, ca să afle totul despre viaţa ei – de care, la cei 21 de ani, nici măcar nu prea apucase să aibă parte.

Am întrebat-o dacă credea că va obţine slujba. „Nu ştiu“, mi-a spus. „O să mă sune ei, după ce mă verifică la FBI.“ „Păi, i-am replicat, o să fie OK, dacă nu o să afle despre lanţul de spargeri pe care le-ai dat în liceu.“ „Nu glumesc“, îmi spuse, „mi-au luat şi amprentele. Sper doar că nu am dosar la FBI.“

„Cu toţii avem dosar la FBI“, am liniştit-o eu.

De cînd se ştie, mi-a povestit, a vrut să fie femeie la copil. A lucrat la o grădiniţă, iubeşte copiii şi, în week-enduri, a condus un grup de discuţii pe problemele copiilor la ea la biserică. Şi, totuşi, îi era teamă căci, spunea ea, „FBI ar putea să le trimită datele cuiva care să poarte acelaşi nume cu mine, să fie născut în aceeaşi zi şi care chiar să fie vreun răufăcător“. Îmi mai spuse că are un prieten care avusese probleme cu cei de la credit pentru că avea acelaşi nume şi era născut în aceeaşi zi cu un rău platnic.

„Se mai întîmplă, ce-i drept, rar“, i-am răspuns, „dar căutătorii ăştia de dădace sînt pe bune paranoici.“

„O, au camere de supraveghere prin toată casa.“

„Şi chestia asta nu-ţi face piele de găină?“

„Ei, cum să nu, dar îi înţeleg. După chestia cu englezoaica aia, nimeni nu-şi mai încredinţează copiii unui străin. Decît dacă are o cameră de luat vederi în baie.“

„Sigur“, am spus şi eu, „majoritatea crimelor acolo se comit“.

În ciuda timidelor mele încercări de a o da pe glumă, femeia ştia foarte bine ce vrea. Era mîndră de meseria pe care şi-a ales-o. „Prea puţini sînt astăzi cei cărora le pasă de copii“, spuse ea. „Femeile la copii şi profesorii sînt o specie pe cale de dispariţie şi prea prost plătită.“

Am încuviinţat din toată inima. Şi mie mi se părea tulburător şi caraghios ca nişte ciumeci cu ditamai salariile, cu nervii întinşi la maxim şi zguduiţi de ştirile din ziare să aducă o dădacă din capătul celălalt al continentului. Ce s-a întîmplat cu batrîneii de pe palier care mai stăteau cu copiii? Sau cu tradiţionalii adolescenţi? Sau cu fetele din străinătate, atît de la modă înainte de scandalul cu impozitele şi cu dădaca englezoaică? Vă spun eu ce s-a întîmplat: carieriştii care aleargă cu limba scoasă după bani, care îşi planifică odraslele aşa cum îşi planifică pensia suplimentară şi dividendele la bătrîneţe, sînt sfîşiaţi de remuşcări. Mai bine muncesc pînă crapă decît să accepte înspăimîntătorul adevăr că ceea ce au produs sînt nişte fiinţe umane, şi nu doar niscai băltoace ornamentale, care îţi scad impozitele. Aşa că plătesc oricît pentru a-şi încredinţa odraslele unor fete verificate de FBI, supravegheate în permanenţă, care merg la biserică şi care vin din adîncurile Sudului, acolo unde mai supravieţuiesc „valorile familiei“. Iar dacă odraslele au vreo problemă, îi dau pe mîna unor psihiatri care împroaşcă în dreapta şi în stînga cu pilule şi le dau papucii dădacelor.

Era o fată drăguţă, cu frica lui Dumnezeu. Nu am vrut să-i arunc pe umeri povara presimţirii mele că era doar unealta unei lucrături urîte. Sper să capete slujba aia.

Andrei CODRESCU

www.codrescu.com

(traducere de Ioana AVĂDANI)

© M. Tănăsescu

din fanfare funerare

Stă Aricescu în livada postelnicului (I)

– povestiri de la 1848 –

În anul 1850 ceea ce interesa mediile politice radicale europene de orientare mazziniană era cum anume ar trebui să fie o nouă „revoluţie generală, sincronă şi cu unitate de comandament, pentru înfăptuirea Europei federale, democrate şi republicane, avînd la bază statul naţional“ (Ciorănescu, *Românii şi ideea federalistă*, p. 30). Cum ar putea să se împlinească această reverie cînd lumea era bîntuită, vorba lui Ciorănescu, de „reminiscenţe istorice şi gelozii naţionale“? Chiar aşa? Cum se poate împăca diversitatea cu unitatea, cît pot să cedeze popoarele din sinele naţional în favoarea celui supranaţional? Dacă atunci se vorbea de proiectul unei federaţii danubiene, cei din preajma lui Kossuth, spre exemplu, nu pricepeau, nu doreau să înţeleagă pentru că multe „reminiscenţe istorice şi gelozii naţionale“ le îngreunau înţelegerea. În plus de asta, Dumitru Brătianu, Nicolae Bălcescu, dar şi C.A. Rosetti, cu toate că erau în acord deplin cu Mazzini, visau, credea Kossuth, la unirea românilor în antica Dacie în chiar sînul confederaţiei. Astăzi este evident că românii de atunci erau mai aproape de lumea lui Romano Prodi, chiar dacă urmăreau realizarea pe această cale a unităţii etnice.

De bună seamă că toate acestea puteau fi socotite vise ale unor juni exaltaţi, idealuri lipsite de pragmatism, vorba caimacamilor Vogoride şi Balş, antiunionişti din stirpea acelora care-i ţineau pe tinerii radicali de bonjurişti şi farmazoni, aceştia din urmă apăruţi imediat după zavera eteristă. În acele vremuri se zvonise printre boierii din Iaşi că la spătarul Iordache Catargiu s-ar fi găsit, la o percheziţie, „scrisoarea unei loji masonice din Paris precum şi însemne masonice, dovedind că Catargiu se făcuse farmazon (...) – ceea ce a scandalizat foarte tare boierimea Ieşului, în ochii căreia francmasoneria trecea drept lucru nelegiuit“ (Radu Rosetti, *Amintiri*, p. 93).

Ar mai fi de povestit că revoluţionarii din acele vremuri, după înfrîngerea mişcării, s-au comportat cu o demnitate care nici azi nu e cunoscută şi apreciată, după cum nu sînt ştiute prea bine apucăturile lor federaliste, paneuropene, scandaloase şi obraznice de-a dreptul, aşa cum a fost să fie comitetul secret pentru federaţia orientală, despre care îl informează Nicolae Bălcescu pe Ion Ghica într-o scrisoare din 25 ianuarie 1850. La discuţii participă Bălcescu, acesta îi recomandă comitetului secret mazzinian pe susnumitul Ion Ghica şi pe dumnealui Golescu, zis Arăpilă. Federaţia urma să cuprindă români, unguri, poloni, ruşi, boemi, moravi şi slavi de sud. La discuţii, domnul general Klapka, reprezentînd partea ungurească, alături de Teleki şi Pulszky, propune ca limbi federale germana şi franceza, ca fiind „cele mai răspîndite în aceste regiuni“ (vezi Ciorănescu, *op. cit.*). în timp ce Bălcescu este încă şi mai şi, propunînd limba latină, care era cunoscută de catolicii federaţiei, în vreme ce românii, ca naţie de obîrşie romană, chiar dacă nu o cunosc, se vor angaja în a o învăţa, întrucît le este martoră a originii. Cum spun, vise de oameni politici înfrînţi, derive imaginative în care străluceau ficţional Statele Unite ale Dunării, reverie a lui Bălcescu, susţinut de Mazzini şi, mai apoi, peste nici un deceniu, de celebrul Garibaldi care cocea şi el planuri pentru o nouă debarcare, de data aceasta pe malurile Istrului, pentru impunerea soluţiei federale pe cale revoluţionară.

Daniel VIGHI

Triumful minimalismului

La a 35-a ediţie, desfăşurată între 18 şi 23 ianuarie, „Solothurner Filmtage“/“Les journées cinématographiques de Soleure“/“Giornate cinematografiche di Soletta“ – adică, pe româneşte, „Zilele cinematografice din Solothurn“ –, au fost aproape unanim considerate un fiasco... Chiar dacă produce la fel de/mai mult ca-n trecut (părerile diferă!), Elveţia cinematografică îşi permite, iată, şi cîte o siestă de-un an ca aceasta, cînd, cu toată bunăvoinţa, greu găseşti filme care să te incite să scrii despre ele.

Asta, la o privire „globală“. Şi, mai ales, comparativă: anii precedenţi au fost – parcă! – mai stimulanţi, zigzagul programelor mai colorat, entuziasmul spectatorilor mai ferm... „Ieri e mai bun ca azi“! – vechiul adagiu. Şi totuşi, nu. Nu chiar! Căci dacă, pe ansamblu, impresia pare corectă, anul acesta am putut observa ceea ce anunţă chiar titlul acestui articol: *triumful minimalismului*. Este unul din acele lucruri care se întîmplă, de regulă, atunci cînd există o saţietate a Marelui, a Importantului: prea multe „theme grahve“ – celelalte ediţii au vorbit obsesiv despre aurul evreiesc din băncile Elveţiei, despre Identitate, „problema lui *a fi elveţian*“ cînd restul lumii o duce rău...etc etc –, prea multe lungmetraje documentare despre ce înseamnă/ce nu înseamnă, prea multă vorbărie politică într-o ţară în care, *totuşi*, politica e un fel de conversaţie de salon rulată, politicos, din canton în canton... Anul acesta, deşi documentarele nu au dispărut – ar fi fost şi păcat, ele rămînînd, orice s-ar spune, „baza producţiei“ de film în Elveţia! –, ele au fost parcă mai discrete. Elveţianul şi-a păstrat aceeaşi curiozitate (pe care *noi*, inutil să mai spun, n-o avem mai deloc...), el vrea să afle, în continuare, ce se-ntîmplă în lume – cum o duce rusul din Ekaterinenburg apăsat de zăpezi şi de deprecieri ale rublei, cum o duce femeia sîrbă, rămasă cu un copil pe lîngă ea după ce soţul i-a plecat în Italia, ce se-ntîmplă cu o delegaţie de călugări budişti ajunsă în China, cum e cu ecologia, cu şomajul, cu mariajul interrasial, cu Kirghistanul, în fine (n-o să credeţi!), cît de rău o duce Liechtensteinul, în care există atîta corupţie... Şi basta. Dincolo de toate aceste curiozităţi, să le zic, majore, a existat curiozitatea mică – de la şoarece pînă la furnică – a scurt-metrajelor mai mult sau mai puţin animate. Dar, pînă acolo, un (tot scurt) ocol obligatoriu.

Dacă am văzut prea multe lungmetraje de rutină, iar altele de-a dreptul proaste (vezi *Who's Next?*, un „road-movie“ cu pretenţii de comedie neagră „experimentală“ à la Kaurismaki...), au existat, din fericire, şi cîteva bune şi foarte bune: în afară de *Emporte-moi* al genevezei devenite quebecheze Léa Pool – film cu o deja bogată carieră internaţională, care şi-a adjudecat fără drept de apel premiul „Celui mai bun lungmetraj de ficţiune“ pentru anul 1999 –, de *Attention aux chiens* sau de *Pas de café, pas de télé, pas de sexe* al unor foarte tineri regizori care promit sau de *Beresina oder die letzten tage der Schweiz* al lui Daniel Schmid – propus la Oscarul pentru film străin; este şi filmul care a întrunit votul românilor prezenţi la Solothurn, în număr mare anul acesta! –, ediţia 35 a mai prilejuit întîlnirea cu, probabil cel mai mare cineast elveţian în viaţă, veteranul Alain Tanner, al cărui film, *Jonas et Lila, à demain*, nu este altceva decît „va urma“-ul filmului din 1976 al lui Tanner: *Jonas qui aura vingt-cinq ans en l'an 2000... Jonas* din 1999 (anul facerii filmului) este o emoţionantă pledoarie pentru acele valori care rămîn sigure în epoca globalizării: iubirea, prietenia, demnitatea. Este o poveste cu puţine sincope (vezi cîteva tuşe mai „politic corecte“ decît ar fi fost nevoie), anumite lungimi dar, pe ansamblu, impecabilă, splendid filmată şi jucată (în film mai apar, în roluri secundare, Marisa Paredes – actriţa lui Almodóvar – şi Heinz Bennent).

Revin la minimalisme. Ele au fost, cum spuneam, „marea descoperire“ a ediţiei 35 a Solothurnului – de cele mai multe ori, ascunse bine printre programe cu titluri albe, printre filme fade... Şi totuşi, dacă te laşi „contaminat“ de acea curiozitate elveţiană – concurată doar de pretutindeni-vizibila curiozitate japoneză! –, ajungi să le găseşti şi să le treci, repede, la Revelaţii. De pildă, inenarabilul *Les fourmis*, de numai 2 minute: desenat stil „tăieturi de ziar“, fără înfloriturі – ce mai contează?, gagul e genial –, un individ citindu-şi gazeta în salon nu observă furnicile care vin tiptil, cîte una, apoi cu zecile, tot mai decise, şi *cară tot* – de la fructele de pe masă, băutura din pahar şi pînă la farfuria, paharul, masa, ziarul şi...scaunul omului! Sau *Out of Control*, de 9 minute: şoricelul din plastilină creat de regizor pentru necesităţile unui scenariu „negru“ se răzvrăteşte, pune laba pe stilou şi-şi desenează o şoricică, apoi o poveste de mousamor – amîndoi îşi unesc forţele pentru victoria love story-ului lor, cam dulceag, dar dulce (morala fiind: şoriceii preferă happy-end-ul!)... Sau, în fine – scurt-metrajul căruia eu i-aş fi dat toate premiile de lung-, scurt- şi genial-metraj –, *P* (intraductibil); realizat de o japoneză micuţă (pare pleonasm dar, credeţi-mă, *nu e!)*, o japoneză minusculă cu nume neverosimil (Yuri A) dar născută – ne asigură catalogul – „in der Schweiz“, *P* este, eventual, întîlnirea lui Greenaway cu Oliviero Toscani (directorul de publicitate Benetton) într-o cutie de chibrituri... Sau – pentru a fi în ton cu subiectul – într-un tub de laxativ. Căci *P* îşi propune, nici mai mult, nici mai puţin, o „Istorie a Lumii prin excrementele sale“ – adică, venind în prezent, de la „Caca-Cola“ la „Piss“ (pentru Pepsi) trecînd prin „United Odors of Bottom“ şi „WcDonald's“...

E-scatologic!

Alex. Leo ŞERBAN

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Sindromuri

Sindromul amînării

Este greu să nu remarci zilnic în presă relatări ale păţaniilor investitorilor sau „simplilor cetăţeni“ români şi străini, care redescoperă de fiecare dată că o problemă, care în orice altă ţară din Europa se rezolvă într-o săptămînă, pe meleagurile mioritice se află şi după şase luni în acelaşi stadiu de soluţionare ca în prima zi.

Încercarea de a descoperi cauza pentru care birocraţia românească defilează cu stoicism sub stindardul amînării pe termen nedefinit mi-a fost uşurată de mărturisirea unui expert parlamentar. Acesta mi-a povestit cum unul dintre primele lucruri pe care le-a învăţat după ce a ajuns funcţionar a fost acela că „nu trebuie să încerci să rezolvi problemele: e de ajuns să împingi zilnic pe fiecare un pic înainte“.

Încercările de a înţelege motivele pentru care destăinuirea, făcută cu oarecare fereală, avea aerul că musteşte de adîncă şi secretă înţelepciune, m-au condus către următoarele constatări.

Rezolvarea unei probleme sugerează simplitatea acesteia: de aici, un mai mic merit al funcţionarului, care îşi poate eroda prestigiul ocupîndu-se de „fleacuri“. Dimpotrivă, o problemă nerezolvată sugerează complexitate, dificultate, dă greutate celui care „se ocupă“ de ea.

Rezolvarea unei probleme apare funcţionarului ca o diminuare a domeniului său de activitate, a utilităţii sociale şi a siguranţei locului de muncă: problema reprezintă o reconfortantă certitudine a prezentului predictibil, în timp ce dispariţia problemei deschide poarta către incertitudinile viitorului.

Rezolvarea unei probleme presupune utilizarea judecăţii proprii, prin raportarea la criterii pe care funcţionarul nu le posedă. Acesta a fost de regulă selecţionat pornindu-se de la legăturile de rudenie cu unii sau alţii din puternicii zilei, în funcţie de abuzurile pe care le-a comis în funcţii mai mici, pentru a asigura fonduri pentru unul sau altul dintre partide, în funcţie de apartenenţa la unul sau altul dintre grupurile mafiote care se îngrijesc, în cooperare cu serviciile secrete, pentru a-şi instala oameni devotaţi în toate poziţiile utile obţinerii de informaţii şi infuenţării deciziilor politice, economice, judecătoreşti sau de ordine publică. În asemenea situaţii, este mai curînd de dorit renunţarea de către funcţionar la utilizarea propriei judecăţi şi respectarea indicaţiilor şi ordinelor primite de la cei care l-au instalat pe post. Cel mai frecvent, acestea vizează evitarea soluţionării legale sau raţionale, pentru a asigura spaţiu de manevră aranjamentelor de culise.

Rezolvarea unei probleme aduce cu sine primejdia evaluării: soluţia a fost bună, soluţia a fost proastă, rezolvarea „a deranjat“ sau „nu a deranjat“ pe şefii funcţionarului sau pe cei de care aceştia depind pentru „sprijin politic“, s-au înregistrat sau nu reacţii ale celor implicaţi sau ale presei etc.

În fine, dar nu în ultimul rînd, nerezolvarea unei probleme măreşte probabilitatea apariţiei unor presiuni de „motivare“ din partea celor interesaţi de soluţionare. Aceştia pot solicita funcţionarului, în manieră persuasivă sau imperativă, să binevoiască a accepta pe loc bani, bunuri sau alte beneficii, sau măcar să indice locul, portbagajul, contul sau persoana către care acestea să fie direcţionate. Funcţionarul nu este nevoit să solicite sau să facă sugestii: tot ce are de făcut este să acţioneze în ritmul şi cu eficienţa prescrise de tradiţiile nescrise ale breslei.

Sindromul amînării poate fi mai bine înţeles dacă îl raportăm la exemplul furnizat de clasa politică. Dacă aceasta are nevoie de zece ani pentru a fi promulgată o lege despre care s-a vorbit din prima zi a instalării noului regim politic, sau dacă modificarea sistemului de salarizare a deputaţilor şi senatorilor vizează nu doar creşterea veniturilor acestora, ci şi eliminarea legăturii dintre „indemnizaţie“ şi prezenţa efectivă la lucrările Parlamentului, atunci sindromul amînării apare cu claritate a fi rezultatul unei răsturnări totale a ordinii normale a lucrurilor: întreaga naţiune a devenit un funcţionar public aflat la dispoziţia unei minorităţi compuse din politicieni octogenari de faţadă şi o încrengătură de rubedenii, clienţi, grupuri mafiote şi manipulatori de culise cu şi fără epoleţi, care nu răspund în faţa nimănui şi care refuză sistematic să-şi îndeplinească obligaţiile fictive care le justifică salariile şi privilegiile.

Petru LISIEVICI

Milano din Bărăgan

– iarna la ţară –

Ce se întîmplă într-un sat din Sud (adică din Bărăgan) cînd nu sînt munci la cîmp, nu mai e nimic de furat de la CAP şi cînd se spune că pînă în primăvară este o trezitură şi o răsuflătură de topos? Am încercat să aflu şi cu toate că nici eu nu ştiu exact ce-i aia un brusture, m-am aventurat într-o comună la 30 de km de oraşul Slobozia. Comuna Miloşeşti.

Cristi, zis Cricu, zis Buze, fiind de-al locului mi-a oferit protecţia: „Dacă te duci străin acolo şi îi găseşti pe cîţiva beţi, s-ar putea s-o furi, că... bă, cu ce te ocupi, dă şi tu o ţigară – sau alţii mai şmecheri – dă şi tu şase ţigări... ca să iasă scandal, să aibă şi ei ocupaţie“. Accept ajutorul lui. Pe drum îmi arată: „Scîndurica“ din satul vecin – bodegă în care, cu ceva timp în urmă a intrat unu' călare şi a început să-i bată cu paru' pe ăia dinăuntru; pînă unde l-au alergat unii pe cîmp să-l bată cu furtunu' de la tractor că invitase o fată de-a lor la dans; unde şi-a ascuns o dată bicicleta în porumb. Amintiri... Acum Cricu este student la Academia de Poliţie.

Lucruri care merg aproape bine

Miloşeşti este supranumit Milano. Milano, înconjurat de cîmp, are un primar fost pedearist, actualmente pedist. Primăria a fost renovată. Şcoala de asemenea, prin interior. În sat nu sînt analfabeţi. Toţi copiii fac aici opt clase şi cine poate continuă liceul la oraş. Oamenii „cu carte“ sînt respectaţi şi „la loc de cinste“. Căminului Cultural i s-a dat un nou *look* cu 500 de milioane (din fondurile speciale de partid). Acum în Cămin nu se mai fac nunţi, doar spectacole ale şcolarilor la care vine tot satul. Nunţile s-au mutat la „Salon“, fostă clădire a CAP-ului.

Anul acesta, poate cel tîrziu anul viitor, toate casele vor fi racordate la gaze. Cele patru fierării merg bine, cele trei cazane de ţuică şi mai bine, brutăria dă pîine oamenilor pentru grîul de astă-vară. Prosperitate? *Din 760 de case, îmi spune un consilier de la primărie, doar 5-6 primesc ajutor social şi nu cred că a fost familie să nu aibă porc de Crăciun.*

Merg acasă la educatoare. Deşi nu îl cunoşteam, un domn în vîrstă mă pupă pe amîndoi obrajii. Sînt poftit în casă, servit cu cafea foarte dulce şi vin. Perdele albe la geam, mochetă, televizor color, plante decorative. Pe un perete o carpetă de catifea cu Cina Cea de Taină. Un astfel de *living* nu îşi permite oricine în sat.

Milanezii sînt solidari. Familia Luntraru, cu 15 copii, a primit ajutoare, a avut o casă decentă, popa i-a primit gropari cu două sute de mii groapă. Din păcate au băut casa, ajutoarele şi beau în continuare şi gropile. Hainele primite pomană, la ei devin de unică folosinţă. „A lu' Ion“ a avut casa trăznită. Om harnic, l-a lovit nenorocirea. S-au strîns bani şi a fost despăgubit. Există şi diversiuni: *E unu aici, vecin cu mine. Şi-a tăiat vaca să poată primi ajutor social! De gras ce e sapă porumbu' în genunchi şi dacă nevastă-sa face 4-5 rînduri, el abia duce o jumătate. Are burta plină de bunătăţi şi vrea ajutor social! Vrea să-i scrie lu' Andreea Marin la Surprize Surprize!... Să-l ajute! Altfel nici pe nevastă-sa nu o lasă să muncească cu ziua, că cică-i frumoasă şi se uită bărbaţii după ea...*

Aceeaşi solidaritate: dacă se bat doi consăteni nu intervine nimeni. Stai pe margine şi vezi care-i mai puternic, eventual faci în minte un scenariu, să poţi povesti şi celor ce nu au fost de faţă. Dar dacă unul dintre luptători este străin (din afara Miloşeştiului), toţi cei prezenţi intervin pentru eliminarea intrusului. Nu se spune, dar se ştie că în astfel de situaţii *e în joc onoarea satului.*

Mai ales după ce un ţăran de-acolo a cîştigat două miliarde, bingotismul ar fi mai viguros dacă nu s-ar aduce numai 150 de bilete, *care şi alea se dau pe pile şi pe rezervări.* Miliardarul n-a dat pentru comună decît un milion şi jumătate, pentru biserică, dar părintele nu s-a supărat şi se enervează doar cînd vreun băiat din sat o ia peste picior pe fiică-sa şi atunci intră peste ei în bodegă şi zice doar *Să mă ierte Dumnezeu, da' să te ia dracu' Aurică!* şi pentru că *e un popă fin* pleacă după aceea la treburile lui. Popa are tonetă de îngheţată la cămin, în intersecţie. Cînd a fost să vină Petre Roman, toate notabilităţile – primarul, vicele, poliţistul – au ieşit în intersecţia asta (singura asfaltată din întreg satul) să facă trecere de pietoni. Un ceremonial. Şi Petre Roman a venit şi *a început... că ţăranii... generaţia de sacrificiu a ţărănimii... că ţara e pă butuci, da' noi prin metoda mea... pînă cînd unu' de stă pe uliţă cu mine i-a strigat că să ne lase, bre nene, cu vrăjelile astea, că mai bine să-i spună şi lui cum să facă să mai ia două pogoane de pămînt de la primărie,* îmi povesteşte un pensionar, chiar în intersecţia istorică. Un altul, îmbrăcat în costum, cu vestă de lînă, stă cu mîinile la spate: *Viaţa la ţară e grea, e rea... Ne omoară lucrările astea agricole – motorina-i scumpă, muncim mai mult degeaba.* Urmează socotelile demonstrative. *Ehe...* Şi oftează, priveşte undeva departe, ca un om cu mîndria rănită. Se mai apropie cîţiva. Unii revoltaţi, alţii dezamăgiţi: *Degeaba! Ţara-i săracă! Oricine-ar veni să o ia n-are ce să-i facă; Cine şi-a făcut situaţie – pe ciordeală. După revoluţie, atunci cine a cordit are; Peste tot minciuni. Şi la Viaţa Satului mint ăia. Ne uităm la ei da' ştim că mint.*

Maşina de după-amiază trece spre oraş. În dreptul meu încetineşte, şoferul scoate capul pe geam şi strigă: „Bă! Zi-le să bage niţică piatră p-aici!'.

Loisir

La Miloşeşti nu există *week-end*, există simplu *sîmbăta.* Sîmbăta e discotecă şi are succes mai ales în vacanţe, cînd nepoţii şi nepoatele vin la bunici. Discoteca se desfăşoară în Disco-Bar, fostă clădire a Cooperativei de Consum. Pereţii sînt verzi cu un brîu maro şi tavan roz; barul este masiv, din beton. Dacă nu e sîmbătă, în disco-Bar merg tinerii, discută cu limbaj zdrenţăros ultimele evenimente din sat, meciurile, *superbităţile* venite din oraş, care nu se compară cu fetele milaneze – *haine oha! maniere oha!.* Sau tac deasupra paharelor. Eu am găsit alcoolul din Miloşeşti în perioada verde: în toate bodegile, la toate mesele, inclusiv în brutărie, unde brutarul şi prietenul său, Pepsi, se cinsteau după program, toată lumea sorbea aceeaşi licoare verzuie. Smaraldul lichid nu era altceva decît *Lichior Arctic de mentă – Tip regal*. Două mii de lei suta.

În clădire cu Disco-Bar-ul, dar la altă intrare, se află „Bufetul“, cu acelaşi aer, aceleaşi mese şi scaune din tablă şi chiar aceiaşi clienţi de-acum 15-20 de ani. Este locul de întîlnire al celor în vîrstă care vin aici să-şi scuipe grijania sau să vorbească, niciodată cu ochi uscaţi, despre Ceauşescu (întotdeauna „săracu“). Lîngă Bufet „bowling“-ul strînge un public numeros. Cu o bilă de fier şi popice cioplite, cu pistă din scînduri şi pariuri mergînd de la 5 la 15 mii *mîna*. Cel mai mare pînă acum – două milioane şi jumătate. Jucătorii poartă toţi cizme de cauciuc, unii sînt îmbrăcaţi în treninguri cîndva colorate şi o privire atentă mai poate distinge, în dreptul inimii, un imprimeu *Audi* sau *Toyota.* Se glumeşte, se rîde, „se face caterincă“. Popicarul, un băiat subţirel, tăcut, îmbrăcat sărăcăcios, nu participă la distracţie. El stă în capăt, lîngă popice şi le aşează. Pentru această treabă este recompensat în funcţie de sumele aflate în joc.

Momente distincte în viaţa milanezilor – bătăile. Dacă e vorba de bătăi poveştile se ţin lanţ. Să fi văzut cum Costel Uliţă îl dădea pe tatăl său cu capul de obloanele de la căruţă şi cum s-au mai bătut douăzeci de minute fără să se bage nimeni că era o plăcere să priveşti, ca pînă la urmă, cumpărînd împreună patru sticle de vodcă, să se pupe pe gură şi să plece acasă. Exemplu bun pentru că s-au văzut şi cazuri de bătaie „în neam“ cînd unul dintre combatanţi rămînea lat şi celălalt pleca fără să privească înapoi. Instincte. Oricum cel mai tare rămîne Nelu Terteleacă. Are „ditamai caraba“ dar o foloseşte numai în autoapărare. Nelu e un om aşezat, calm, foarte muncitor pentru că „îşi ţine familia numai pe munca lui, se trezeşte de la trei, culege porumbul singur“. Dacă îl supără cineva „numai cu palma dă, pumnul dacă îl foloseşte e distrugere în masă“. De la ce pornesc bătăile? E de ajuns şi simplul motiv „Băăă! De cînd n-am mai bătut noi unu'?“. Sau se pleacă în sat cu planul: „Bă, ce facem în seara asta? Batem şi noi pe cineva că n-avem ce face... bani pentru biliard n-avem“... Femeile, barbutul, barmanul care nu mai dă pe datorie, sînt tot atîtea premise ale unei lupte. Există însă şi elementul surpriză: „Vasile Pămînt e imprevizibil. Stau de ani de zile lîngă el, dar nu ştiu la ce să mă aştept. Îi sare deodată ţandăra: *„Bă, eu mă duc să-l bat p-ăla“*, îmi povesteşte Papalici, tovarăş de pahar al lui Vasile.

Departe de viaţa tumultoasă a Miloşeştiului sătenii *liniştiţi* merg la bibliotecă, citesc, se informează. Se reculeg la biserică unde „părintele cîntă atît de frumos de i-a mers vestea în trei sate“. Mai ales iarna, cînd frigul îi ţine în casă, televizorul îşi are adepţii lui. Discuţii lungi pe uliţele noroioase au ca subiect filmele, emisiunile, chiar concursurile, cu toate că nu se recepţionează decît TVR 1, TVR 2, Antena 1 cu purici şi doar seara bulgarii. Poate că printre aceşti milanezi sînt şi oameni care uneori înţeleg absurdul de lîngă ei, şi-l asumă. Ar însemna începutul unei revolte, al unui început. Pînă se adeveresc însă aceste bănuieli şi eu socot că totul e bine.

Cătălin MANOLE

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

o cunosc pe...

Suzana Bantaş, artist amator din lumea medicală

Noi sîntem înfiinţaţi din 1955 ca şi Club al Sindicatului Sanitar. Eu personal, Suzana Bantaş, fac parte din Cenaclul „Ţuculescu" de pictură, oarecum recunoscut, care împlineşte 50 de ani. Medicii sînt înăscuţi pictori, fiindcă atunci cînd dau la Medicină trebuie să ştie să deseneze corpul uman, cu atenţie şi fineţe. Corpul omenesc, prin fiinţa lui, este Estetică. Aşa fuge mintea de la bolnav şi vindecare, către frumos şi sănătate. Această legătură e înăscută. Ai un incurabil şi-i dai o scînteie de artă, atunci îl scoţi din durerea lui zilnică. Eu sînt internistă, specialistă în urgenţe medico-chirurgicale şi am trecut prin cele mai înfiorătoare stări, unde totul depindea de o secundă, dar arta m-a ajutat, după ce l-am adus pe linia de plutire pe bolnav, să-i arăt un lucru frumos. Bine, ehei, am şi eu frămîntările mele, fiindcă nu pot atinge niciodată perfecţiunea. Eu sînt pentru culorile vii, benefice, puternice, optimiste, pentru că aşa se zice: „kalos kagathon".

Aţi pictat vreodată vreun pacient?

Nu, numai asistente. Ele sînt drăguţe...

Cum aţi ajuns la pictură?

De mică am pictat cu un pictor influenţat de impresionişti. Apoi, am făcut trei facultăţi. Eu vroiam Medicină, dar atunci nu era meserie de fete, mama a vrut pictură şi am dat prima oară la Drept. L-am făcut pe rînd pe toate. Am fost repartizată în magistratură cînd se judeca Maniu, am refuzat şi m-au dat la bibliotecă. Am simţit, însă, că m-ar fi dat afară şi de-acolo, fiindcă eram, ziceau ei, fată de burghez. Aiurea, tata era profesor. În sfîrşit, cu o expresie nu prea politicoasă, am dat dracu' totul şi am intrat la Medicină. Acolo, eu făceam lucrările practice ale colegilor, ei mergeau la distracţii şi veneau doar la sfîrşit: „E gata?" şi eu secţionam fără să-mi fie rău. Am vrut să intru în Uniunea Artiştilor, dar mi-au dat un Stalin de făcut şi nu le-a plăcut mustaţa. Cînd m-am mutat cu soţul meu aici în bloc era plin de comunişti, bine, de rangul doi, şoferi etc. şi eu îi vindecam, eu le mai făceam cîte un tablozu şi-l dăruiam... nu ştiţi ce porţi deschide arta. Apoi, îmi dădeau copii şi îi învăţam franceza. Problema mea este alta. Noi aveam Clubul pe Vasile Lascăr şi ni l-a luat Sindicatul „Sanitas". Avem zece procese cu ei, am cîştigat nouă şi tot nu vor să ne desfăşurăm activităţile. Cenaclul „Cehov" unde repetă? Într-un laborator. Aveam teatru de păpuşi, aveam cenaclu de poezie şi orchestră. Noi umblăm de colo colo fiecare. De ce? Ne-a luat sindicatul locul nostru unde făceam artă.

Eugen ISTODOR

roluri

Darul ubicuităţii

Deschid televizorul pe Antena 1 la emisiunea lui Stelian Tănase de sîmbătă la miezul zilei: o discuţie despre învăţămîntul românesc, prilejuită, fireşte, de recent încheiata grevă a profesorilor. Invitat principal: domnul profesor Andrei Marga, ministrul Educaţiei Naţionale. Comut pe PRO TV, la emisiunea lui Nicolae Manolescu, tot sîmbătă la miezul zilei: o discuţie despre învăţămîntul românesc, prilejuită, fireşte, de recent încheiata grevă a profesorilor. Invitat principal: domnul profesor Andrei Marga, ministrul Educaţiei Naţionale. Las la o parte misterul ubicuităţii (în definitiv, una dintre emisiuni putea fi imprimată cu o zi sau o oră înainte) şi mă gîndesc la adevărata ubicuitate, cînd cu ameninţarea minerilor de a veni la Bucureşti sau cu criza din Kosovo: toţi analiştii politici analizau şi sintetizau cestiunile arzătoare la ordinea zilei, simultan, la toate posturile de televiziune... Dacă n-ar fi fost grevă în şcoli, mă îndoiesc că vreun post de televiziune ar fi acordat un spaţiu cît de minuscul acestei probleme atît de plicticoase, cum este învăţămîntul, cînd există altele cu mult mai importante, precum demisia din Partidul Democrat a lui Victor Babiuc, scuzele lui Băsescu datorate sau nu Partidului Naţional Liberal, scuzele lui Emil Constantinescu datorate sau nu PDSR sau PRM, ce ne facem cu postul vacant dar nici prea vacant de la Ministerul Apărării Naţionale, ce mai zice Radu Vasile, ce mai zice Lis, ce mai spune Iliescu, ce mai spun Meleşcanu, Măgureanu, Corneliu Vadim Tudor, Mădălina Manole, Aurelian Temeşan, Răzvan Temeşan, ce mai zice B.U.G. Mafia, ce mai zice Ministerul Mediului şi ce mai zice mediul ministerului, că doar este an electoral, este Eurovision, eurointegrare, europoluare. Dar uite că, din cauza profesorilor – care după ce că au salariile cele mai mici din ţară, se mai apucă să facă şi grevă –, televiziunile uită de Parlament şi de formaţia de muzică omonimă şi îşi (ne) consumă timpul cu problema şcolii...

La aceste discuţii cu participare selectă mi s-au confirmat cel puţin două adevăruri: că profesorii ar fi trebuit să găsească o altă formă de protest decît greva, care îi afectează cel mai mult pe elevi, şi că, pornind de la teza unui fost ministru al învăţămîntului, Titu Maiorescu (decît profesori proşti într-o şcoală, mai bine desfiinţăm şcoala), „sînt mai simpatici analfabeţii decît pseudo-alfabetizaţii „(Nicolae Manolescu). Întru totul de acord. Poate că vor fi de acord cu asta şi unii patroni de televiziune care încredinţează anumite emisiuni unor ne-simpatici din cea de-a doua categorie.

Dumitru SOLOMON

Cu ochii-n 3,14

SCUZE ŞI PLÎNS CU PACIENŢI PROPRII PRINTRE URNE PARLAMENTARE

● „Băsescu să-şi ceară scuze!" „Constantinescu să-şi ceară scuze!" De vreo două bune săptămîni, o ţară întreagă – prin telejurnalele şi ziarele ei, prin purtătorii de cuvînt, prin liderii de partid şi de opinie, prin moderatorii şi modelatorii ei, mă rog, prin tot ce zicem că e o ţară... – vorbeşte greşit româneşte. Băsescu nu poate să-şi ceară scuze. Nici preşedintele. Ei pot doar să-şi prezinte scuzele celor care, jigniţi, le pretind. „A-şi cere scuze" e posibil în cazul dedublărilor de tip dostoievskian. Nu e cazul. (**R. C.**)

● Mergi cu autobuzul 781 şi te gîndeşti la ale tale, cînd se aude undeva un ţîrîit (sau un fragment de melodie). Femeia din faţa ta îşi scoate din geantă telefonul mobil, ascultă cîteva clipe ce i se spune şi spune: „Ce face maimuţica aia mică? Plînge? Bine, hai că vin..." Apoi recade în muţenie privind pe geam la întunericul de-afară. Acasă, maimuţica mică plînge, mînca-o-ar mama s-o... Sau poate că a stat din plîns şi acum tace. (**D. S.**)

● Despre stupiditatea textelor din cărţile pentru copii s-a mai scris, chiar şi la această rubrică. „Oferta" editorilor fiind în continuare bogată, nu mă pot abţine să nu dau încă o mostră. De exemplu, din frumos colorata *Basme clasice* (editată, ce-i drept, în străinătate – Fabri Editori) aflăm că „Lui Pinocchio i-a părut rău că a fugit de acasă. El a plîns atît de mult că nu a văzut oceanul şi a căzut în el." Aşa că, atenţie! Cine nu a văzut oceanul poate s-o păţească rău de tot! (**C. P.-B.**)

● „Cabinet stomatologic angajează medici stomatologi cu pacienţi proprii" – anunţă o ofertă de angajare din ziarul gratuit *Metrobus*. Asta sună ca în trecut, cînd satele erau vîndute sau date de zestre împreună cu iobagii din ele. Cum ar fi ca un potentat de astăzi să-i lase fiicei zestre medicul stomatolog „cu pacienţii proprii", spre folosire? (**C. P.-B.**)

● O nouă baladă din folclorul „orăşenesc" circulă de cîtva timp, cel puţin prin Deva şi Cîmpulung-Muscel: un bărbat (de vîrstă medie), proaspăt scăpat dintr-o căsnicie (variantă: care a primit o moştenire pe care o ascunde nevestei), face praf toţi banii (variante: 20/40 de milioane) pe bilete la Tele Euro Bingo Show (Antena 1). Nu cîştigă nimic, deşi a cumpărat serii întregi. Se urcă în tren (variantă: în ARO) şi vine la Bucureşti la Vasile Stîngă. Îşi spune păsul şi cere permisiunea să răscolească urnele cu taloane. Le trece prin ciur şi dîrmon, dar nu găseşte nimic. Cere socoteală şi se alege cu dublatul sumei (variantă: maşină). Finalul e unic: „Bine ai făcea / Dacă n-ai spunea / Chiar la nimenea." (**S. S.**)

● Săptămîna trecută, la emisiunea „Viaţa partidelor parlamentare", binecunoscutul intelectual şi gînditor de renume Victor Apostolache, totodată şi parlamentar al PDSR, a împărtăşit naţiunii cîteva citate din cartea lui H.-R. Patapievici, „Politice". După care, cu avînt patriotic şi alură pur grobiană, a demascat „dispreţul profund faţă de poporul român pe care îl afişează PNŢCD, Alianţa Civică şi alte forţe care îl sprijină pe Patapievici Horia". Nu m-aş fi oprit asupra pasajului dacă nu ar fi conţinut şi un angajament solemn: „promitem să reluăm în campania electorală citatele lui Patapievici Horia". Dacă ne amintim că în 1996 domnul Ion Iliescu l-a înfierat pe Huntington în campanie, tare mi-e frică de o intelectualizare a campaniei electorale. S-ar putea lăsa cu dureri de cap pentru anumiţi candidaţi. (**C. G.**)

VIAŢA NOASTRĂ, O MUSCULAŢIE A FOAMEI ÎN SPAŢIUL ACHITĂRII

● Mirabela Radu povesteşte în ziarul *Naţional*, din 22 februarie 2000, la rubrica „Viaţa noastră cea de toate zilele": „Un tulcean orbit de gelozie, şi-a ucis nevasta, apoi s-a autodenunţat. Cu mult calm, bărbatul a povestit că totul a început de la o discuţie aprinsă, în căminul conjugal. La un moment dat, într-o criză de gelozie, el şi-a strangulat consoarta, pe Paulina. Imediat după crimă, disperat, Stanciu a înghiţit un pumn de medicamente cu intenţia de a încheia conturile cu viaţa. A avut însă putere să ajungă la poliţie, unde oamenii legii au constatat veridicitatea spuselor bărbatului care, între timp, a fost internat la Spitalul Judeţean Tulcea, pentru dezintoxicare. În urma cercetărilor demarate de poliţişti, s-a stabilit că Dumitru Stanciu a mai încercat de trei ori, în cursul anului trecut, să se sinucidă, folosind aceiaşi metodă". Moartea Paulinei, cea din toate zilele. (**M. B.**)

● La Fitness Club-ul de lîngă Centrul Beaubourg din Paris, 7 zile din 7, „în cea mai bună sală din Europa", se face „musculaţie, aerobic, stretching, UVA, body bike, sauna/hammam, pump şi... hip hop"! (**a. l. ş.**)

● La intersecţia Baba Novac cu Mihai Bravu, un ins de vreo 25 de ani, cu un trenci soios şi o barbă suspectă ce îi întunecă figura, trece printre maşinile care stau la stop, făcînd cu mîna stîngă semnul de tăiere a pîntecelor, gestul universal al foamei. La intersecţia Ştefan cel Mare cu Lizeanu, un individ de vreo 60 de ani, îmbrăcat într-un palton lung, negru, cam jerpelit, dar dintr-o stofă bună, cu o barbă albă îngrijită şi care-i dă un aer senin şi distins, trece printre maşinile care stau la stop. De gît are agăţat un mic carton alb pe care scrie cu pixul: „FACEM FOAMEA". (**A. M.**)

● NASA a dezminţit categoric că ar fi făcut experimente sexuale în spaţiu, aşa cum afirmase un ziarist francez într-o carte numită „Ultima misiune", despre staţia spaţială MIR. Putem dormi liniştiţi de acum, ştiind că acolo, sus, nimeni nu se iubeşte. (**C. M.**)

● De la o vreme, auzim la televizor un dialog publicitar dătător de speranţe: „*Jurnalul naţional* îţi achită întreţinerea!" „*Jurnalul naţional* îmi achită întreţinerea?" „Da, *Jurnalul naţional* îţi achită întreţinerea". Pînă aici, bine. Urmează încheierea pe ton victorios: „Citesc *Jurnalul naţional* ***şi-mi achit*** (s.n.) întreţinerea". Dar dacă o achită el, de ce s-o mai achit şi eu? Suma e destul de mare: de ce să fie plătită de două ori? (**T. C.**)

X ŞI C STAU ALĂTURI, LA MESE FESTIVE, UNDE VÎNTURILE MIŞCĂ METAFORE

● Nu sîntem, desigur, cei mai indicaţi pentru a comenta programul editorial al editurii Fundaţiei Culturale Române. Dar aşa o potriveală mai rar: potrivit *Adevărului* (2 febr. a.c.), una dintre proximele apariţii ar urma să fie o „Istorie a filosofiei româneşti în sec. XX". Nu e vina nimănui că, pe tastatura calculatorului, *X* şi *C* stau alături. Oricum, e de sperat ca demitizarea dlui Brădăţan (autorul cărţii) să nu meargă chiar atît de departe. (**A. C.**)

● În capitolul „Viaţa cotidiană a românilor în perioada interbelică" – („Istoria românilor în secolul XX", ed. Paideia) sînt consemnate şi cîteva meniuri care au fost servite la nişte mese festive. „La prînzul de gală al ofiţerilor decoraţi cu ordinul «Mihai Viteazu», din 8 noiembrie 1925, s-a consumat: supă *Mihai Viteazu* (s.n.); şalău cu maioneză; curcan la frigare; salată; îngheţată *Bombe Mărăşeşti*, gogoşi cu brînză; fructe" (pag. 76). Mult umor aveau oamenii acelor vremuri, chiar şi militarii, în general naturi mai sobre. Cei care luptaseră la Mărăşeşti şi fuseseră decoraţi cu „Mihai Viteazu" şi-au sorbit liniştiţi supa şi au savurat, probabil încîntaţi, îngheţata cu nume glorios! Nu reiese de nicăieri că bucătarul sau cofetarul ar fi fost concediaţi, fiindcă au „întinat" nişte simboluri ale istoriei noastre... (**T. C.**)

● Graffiti pe un zid din Geneva: „Fii bogat şi taci din gură." Iar la Lausanne, în toaleta Muzeului Fotografiei, o pagină A4 pe care sînt descrise mişcările curente ale vînturilor în regiune, în trei paragrafe bine simţite. Pagina se află prinsă deasupra aparatului de uscat mîinile, pentru a nu te plictisi în cele 2-3 minute cît timp stai cu palmele sub el... (**a. l. ş.**)

● Oricît de serios aş vrea să mă ţin – şi sînt capabil de asemenea eforturi avînd în vedere situaţia prin care trece ţara – nu pot să nu observ ca simplu nuvelist că în propunerea de a avea un ministru al Armatei care să răspundă la numele de Frunzăverde lucrează, involuntar, dar cu geniu, instinctul comic al limbii române. Cu domnul Frunzăverde la Apărare Naţională ne mişcăm în plină metaforă. Deşi nici la Turism nu suna deloc rău. Idealul, ca humor ingenuu, ar fi Frunzăverde la Mediu. (**R. C.**)

Conservarea unei atitudini

– de vorbă cu Dimitrie CALLIMACHI, ziarist –

De cîte ori n-am auzit că loialitatea presupune în primul rînd „a-ţi fi credincios ţie însuţi"? Numai că, aplicată strict în literă de diferiţi inşi tentaţi de orice avantaj de moment, de poziţii privilegiate şi rentabile, de succes garantat, această formulă naşte un paradox ce s-ar putea numi „loialitatea faţă de oportunism. De la o vreme şi tupeul se practică tot ca o variantă a loialităţii. La televizor sau prin presă, nişte „generali patrioţi" în rezervă sfidează evidenţa şi-şi apără fără jenă faptele reprobabile pentru care nu vor să răspundă în nici un fel. În opinia lor profund interesată, democraţia este egală cu amnezia. După 50 de ani de comunism, loialitatea trebuie să-şi recupereze nişte înţelesuri uitate şi nişte dezavantaje pe care le implică. Într-un regim totalitar, ea înseamnă doar supunere şi uniformizare; numai în democraţie se poate vorbi de loialitate faţă de nişte principii şi atitudini liber alese.

A cîştiga şi a pierde

Stimate domnule Callimachi – dvs. aţi fost toată viaţa cronicar sportiv, de rugby, iar acum faceţi parte din colectivul unei publicaţii aproape necunoscute, „Tribuna antifascistă". De ce, revenind în presă, aţi ales o asemenea revistă?

Consider că, în acest fel, continuu o tradiţie de familie: tatăl meu, ziaristul şi scriitorul Scarlat Callimachi edita acum 65 de ani la Botoşani, pe cheltuiala lui, o publicaţie antifascistă, „Clopotul", care n-a durat mult, dar a marcat o opinie şi poate că i-a adus tatei numele de „Prinţul roşu". După '44 s-a spus că această publicaţie a fost sprijinită şi dirijată de PCR, care îşi asuma istoria de la Decebal încoace. Inexact. Dar tendinţa de a rescrie istoria numai într-un singur sens, nu e, cum se vede, ceva nou, specific doar zilelor noastre. E drept, cînd tata a început să se apropie de ideile stîngii, antifascismul era proclamat ca una dintre dominantele doctrinei comuniste.

Probabil că „Prinţul roşu" nu era un nume care să te recomande favorabil nici aristocraţiei din care Scarlat Callimachi făcea parte, nici comuniştilor. Cum şi-l asuma tatăl dvs.?

Nu era singurul din familia lui numit astfel. Bunicul său, Teodor Callimachi, fusese şi el „roşu", în tinereţe. Ca liberal, prieten cu C.A. Rosetti, făcea parte din gruparea cu tendinţe mai de stînga. După Unire, a fost ambasador la Belgrad; la abdicarea lui Cuza, s-a retras la moşia de la Stînceşti, unde-şi alcătuise o bibliotecă vastă şi foarte valoroasă, cu lucrări de istorie, documente vechi, ediţii princeps, corespondenţă. Se afla aici şi „Codul Callimachi", unul din primele tratate de legi din Moldova, pe care îl iniţiase un alt Teodor Callimachi, la începutul secolului XIX. Tata spunea că această bibliotecă rivaliza cu Biblioteca Regală. Pînă la sfîrşitul vieţii, în 1894, a rămas fidel memoriei lui Cuza şi regreta trădarea suferită de domnitor. I-a supravieţuit străbunica, Zenaida Callimachi, născută Moruzi, fiică a Cneazului, coborîtoare dintr-o familie domnitoare şi ea. A apucat şi răscoala din 1907 pornită din satele judeţului Botoşani, care înainta din pîrjol în pîrjol. Tata, pe atunci copil de 13 ani, era în vacanţă la bunicii săi. Conacul de la Stînceşti – o splendoare de clădire – n-a avut atunci nimic de suferit. Ţăranii o respectau pe Zenaida Callimachi: ea făcuse în sat o şcoală, un dispensar – la condiţiile vremii de-atunci, bineînţeles, şi îi ajuta cînd aveau nevoie de vreun sprijin. Familia străbunicilor mei era, cum se spune înainte, o familie de „boieri progresişti". Tatăl tatei, Alexandru Callimachi, conservator, prieten cu Nicu Filipescu, a continuat şi el tradiţia familiei. Într-o însemnare, N. Iorga îi mulţumeşte pentru felul în care, fără a-l cunoaşte, l-a încurajat şi l-a stimulat să scrie o istorie a familiei Călmaşu, din Orhei, din care se trage neamul nostru. Şi Xenopol a beneficiat de sprijinul bunicului meu.

De ce fiul unui boier conservator alege ideile radicale de stînga şi le rămîne loial?

El a fost foarte pasionat de mişcarea de avangardă culturală de la noi şi chiar a întemeiat o revistă „Punct", care a apărut între '24-'25, unde lucra şi Ion Vinea, şi publicau Ilarie Voronca, Aderca, Brunea Fox, St. Roll ş.a. Printre cei apropiaţi tatei se aflau Victor Brauner şi Marcel Iancu, personalităţi de mare valoare; sculptoriţa Miliţa Pătraşcu venea des la noi în casă, a făcut şi un bust al mamei, actriţa Dida Solomon-Callimachi, care se număra şi ea printre artiştii de avangardă. Cînd tata şi-a asumat ideile de stînga, ele promiteau o deschidere în plan cultural, o legătură firească şi necesară cu modernitatea, cu Occidentul. Îşi făcuse studiile de drept la Paris, iar în primul război mondial intrase voluntar în armata franceză, în 1915, la 19 ani, ca aviator. Cînd am intrat şi noi în război, bunicul l-a chemat în ţară. Numai că atunci ca să ajungă din Franţa în România a fost nevoit să facă un ocol prin Norvegia, prin Finlanda şi Rusia. A apucat să vadă nişte mitinguri de la Petrograd şi l-a auzit vorbind pe Lenin: ce-i trebuia mai mult unui tînăr romantic, dispus spre gesturi radicale care să schimbe lumea? A venit în ţară, a luptat pe front, a fost şi decorat.

„Comunismul real", văzut la lucru în România, nu l-a deziluzionat?

Cred că da, deşi n-o spunea direct, răspicat. Era, poate, fidel ataşamentului său romantic din tinereţe, pentru idee. Aici, zic eu, mai e şi o chestiune de loialitate faţă de ceea ce ai dat, nu faţă de avantajele pe care poţi să le capeţi în urma adeziunii tale la o idee. Pentru că era militant de stînga, tata a fost închis la Miercurea Ciuc şi la Caracal – cînd a fost transferat dintr-un loc de detenţie în altul l-am văzut în lanţuri – şi apoi a fost internat la Tg. Jiu, ca şi Eftimiu, Arghezi, Stancu, ca şi Pătrăşcanu, cu care era bun prieten. În '47-'48, a donat Teatrului Naţional partea ce-i revenea din moşia de la Tunari, moştenire din partea bogatei familii Vernescu, din care se trăgea mama. Fundaţia urma să aibă un comitet de conducere din care ar fi făcut parte Z. Stancu, actriţa Maria Voluntaru, Sonia Cluceru. Pădurea o destinase unor prieteni scriitori: un hectar sau jumătate de hectar lui Jebeleanu, şi altă parte lui Cicerone Theodorescu ş.a. În casa de la Tunari ar fi vrut să se întemeieze o Fundaţie cu numele „Callimachi" – pentru actorii bătrîni şi muncitorii teatrului. N-a fost să fie. În '49 totul a trecut la stat, praful s-a ales. După 23 august '44 n-a primit nici o funcţie importantă, nu prea era luat în seamă. Atunci se împărţea puterea, iar „Prinţul roşu" mai mult încurca noul regim. Presupun că-l considerau cam cu capul în nori, un personaj bizar.

Credeţi că el putea să pară bizar numai acelei lumi?

Nu. Bănuiesc că se obişnuise să treacă în ochii multora drept un „inadecvat". Şerban Cioculescu povestea că, odată, la „Sburătorul" lui Lovinescu, după ce tata a citit ceva în cenaclu, unul din cei aflaţi acolo, un adversar neîmpăcat al literaturii de avangardă l-a întrebat, scos din fire: „De fapt ce-ai dumneata în comun cu poporul român, domnule Callimachi?" „Patru domnitori şi un mitropolit", a zis tata, prompt.

Dar lumea aristocratică în ce fel privea această experienţă? Îl considera, cum se spune, un „trădător al clasei sale"?

Cum s-o trădeze? În măsura în care aspectul generozităţii şi al umanismului contează, înseamnă că a fost fidel tocmai tradiţiei familiei sale. Ideea de a-i ajuta pe cei săraci a moştenit-o exact de la mediul în care se născuse şi crescuse: boierimea considera că asta este chiar o datorie faţă de cei nevoiaşi şi, în majoritatea ei aş spune, a respectat-o cît a putut.

Fidelitate şi îndoială

Domnule Callimachi, în afară de ataşamentul faţă de memoria tatălui mai există vreun motiv pentru conservarea atitudinii dumneavoastră?

Mărturisesc că pe mine nu mă impresionează oamenii cu bani. Mă afectează însă cînd văd că s-au înmulţit oamenii săraci, amărîţii fără speranţe. Bogaţii şi-au găsit singuri soluţia. În condiţiile zilei de azi, noi pentru săraci trebuie să găsim o soluţie. Refuz să cred că toţi sînt leneşi şi mofturoşi, ştiu şi caută numai locuri uşoare. Stau de vorbă, de pildă, cu meşterii de la service-ul unde-mi repar maşina: mulţi au copii care nu găsesc de lucru şi sînt, astfel, împinşi spre periferia societăţii şi spre infracţiune. Pe de altă parte, prin corupţie şi fărădelege se trăieşte foarte bine. Nu pot să mă împac cu situaţia asta, n-o accept.

Dar nici egalitatea sărăciei în care oamenii trăiau înainte nu mai e de acceptat.

Perfect de acord. Eu însumi, după un proces care a durat vreo 6 ani, am redobîndit ceva din fosta moşie de la Tunari, conform legilor de restituire a proprietăţii. Numai că, ce se întîmplă? Acolo, într-o clădire e un dispensar: cum să-l evacuez? Mai este şi o grădiniţă într-altă clădire: n-o să mă apuc să dau afară copiii. Există apoi un „palat", o casă cu 8 camere, cu o pivniţă uriaşă şi cu ceva teren în jur. Ar fi bună pentru o şcoală de meserii; am vrut să interesez în treaba asta vreo Fundaţie, am fost şi la Guvern cu oferta, dar... totul a rămas pe loc, după ce un secretar de stat a zis „da, da, foarte bine" şi mi-a mulţumit pentru gîndul bun. Am o verişoară mai îndepărtată, din neamul Văcăreştilor, care a venit de la Paris gata să recupereze şi să vîndă în grabă dacă le va primi vreo 30 de case, un cavou, ceva clădiri de la Măneşti, fosta moşie. Acolo există, mi se pare, un spital, instalat în timpul comunismului. I-am spus: „dacă revendici clădirea şi-o cîştigi, ar fi păcat s-o vinzi. Mai degrabă, încearcă să dotezi spitalul cu ceva, dacă îţi reintri în drepturi." Cine ştie ce îmbogăţit peste noapte o cumpără să facă acolo un restaurant, bar, cramă, sau mai ştiu eu ce. Chiar nimic să nu rămînă după noi, pentru ţară? Nu ştiu dacă am convins-o, dacă m-a înţeles. Trebuie să ai şi o doză de detaşare, asta cred eu că e semnul boieriei, nu să urmăreşti, cu orice preţ, numai interesul pur personal, strict mercantil.

După 50 de ani de totalitarism, ce sentimente nutresc faţă de dumneavoastră cei din lumea din care veniţi?

Aceeaşi întrebare mi s-a pus şi în legătură cu tata: dacă cei din aristocraţie îl budau sau chiar îl detestau. Poate că unii îl detestau în sinea lor, dar n-o arătau; funcţionau aici nişte reguli. Păstrăm totuşi, cu mediul nostru, multe legături: cu Grigore Sturdza, prieten plecat la Paris, Manole Filliti, cu Ion Cămărăşescu şi cu alţii. Cu Şerban Ghica sînt în relaţii vechi şi cordiale: în plus, fiindcă este şi rugbist, el ştie bine ce înseamnă loialitatea faţă de un coechipier ca şi faţă de un adversar, lege nescrisă a acestui sport.

N-aţi avut nici o surpriză neplăcută?

Cînd s-a refăcut Jockey-Clubul, unde fac parte dintre refondatori, şi s-a pus problema primirii de noi membri, am recomandat şi eu pe cineva. Omul a căzut la vot. N-a fost singurul, dar, în cazul ăsta, mi s-a părut că faptul s-a întîmplat fiindcă tînărul era legat de numele meu.

Dar loialitatea faţă de ideile dumneavoastră de stînga, nu este contrariată de nimic?

Ba da. Eu cred că stînga trebuie să rămînă antifascistă, să combată totdeauna xenofobia, rasismul şi extremismul naţionalist. Unii dintre cunoscuţii mei se răfuiesc numai cu recrudescenţa legionară şi cred că asta e destul. Nu e. Eu zic că trebuie combătut şi ceea ce generează şi permite recrudescenţa extremei drepte. Sub acest aspect, nu m-a mulţumit de pildă nici atitudinea lui Petre Roman care a spus că Haider jigneşte poporul român cînd vorbeşte despre vize etc. În Anglia laburiştii au făcut mari manifestaţii împotriva ascensiunii lui Haider; noi nu. Nici domnul Iliescu n-a scos oamenii în stradă pentru asta. Dacă eşti social democrat şi te reclami de la valorile social democraţiei europene, de ce nu faci o manifestaţie? Nici contra legionarismului nu se ia o atitudine decisă: e plin oraşul de portretele Căpitanului, se închiriază săli pentru adunări, se face propagandă printre tineri etc., dar asta nu nelinişteşte pe nimeni.

Credeţi că există o „loialitate bună" şi o „loialitate rea" faţă de stînga?

Ca om de stînga, eu cred în mesajul ei generos şi deschis faţă de valorile umanismului. Acestui mesaj îi sînt eu loial. Asta mă obligă însă şi la îndoială. Fiindcă, în loialitatea ta, te trezeşti cu nişte inşi care se apropie de stînga şi cu alt limbaj şi cu alte idei decît cele faţă de care tu vrei să rămîi consecvent. La Forumul Democrat, unde fac parte dintre fondatori, vin, de pildă, şi nişte persoane care sînt fixate pe poziţii naţionaliste şi care, mascat, ar vrea o reabilitare a ceauşismului. Un discurs ţinut de Mihai Ungheanu le-a plăcut acestora foarte mult. Pe mine m-a şocat. Sigur că acum există o contestare fără alegere a tot ce s-a construit în cei 45 de ani de regim comunist, cu care nu sînt de acord. Dar, constatînd asta, nu sînt de acord nici cu reabilitarea unui climat totalitar şi a unui partid compromis de birocraţi şi de activişti. Am auzit altădată, nu mai ştiu unde, luarea de cuvînt a cuiva de la „Vatra Românească": direct fascistă: cum să te solidarizezi cu aşa ceva? Ca să nu mai vorbesc de încercarea de reabilitare a lui Antonescu – şi unde? – în publicaţii ce se pretind de stînga şi care nu văd nici o incompatibilitate în acest demers. Aici aş vedea eu ceea ce aţi numit „loialitatea rea". Şi interesată.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: dilema@fcr.algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

● Anul VIII ● Nr. 368 ● 3 - 9 martie 2000 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Olga MACHIN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti

Anul VIII
nr. 369
10-16 martie 2000
16 pagini 3000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Ei, românii

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Cécilie ENDRESEN, Andrei OIŞTEANU, SÁNTHA Attila, Szabolcs SZONDA, William TOTOK, Keno VERSECK, Teodor WEXLER.

– interviu cu Barbu BREZIANU –

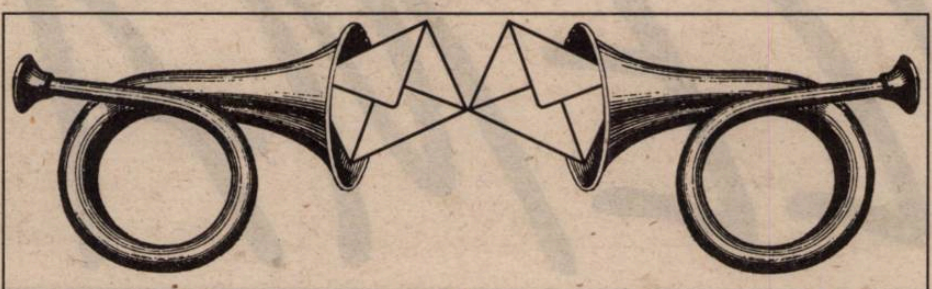

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Polemice
Nr. 364: Scrisoarea lui C. Popescu

Pragmatismul „chewing-gum“

Există cîte un clişeu specific fiecărei epoci care închide în el toată cantitatea de orbire, neînţelegere şi comoditate a gîndirii. Clişeul specific epocii noastre este „pragmatismul“. De foarte multe ori, el devine un splendid paravan pentru tot soiul de „nedigerări“ ale unor realităţi, pentru tot felul de alergii.

Dl Cristian Popescu face un foarte dur şi nenuanţat rechizitoriu unei părţi a intelectualităţii şi, în special, dlui H.-R. Patapievici. Astfel, toate acţiunile publice ale dlui Patapievici apar lovite de nulitate privite din panoramica perspectivă a „pragmatismului“. Numai că problema se pune cu totul altfel în momentul în care dl Popescu se declară de acord cu „respingerea“ (care n-a existat decît în minţile lui Băläeţ & Tărăcilă, comisia respectivă neavînd acest drept) candidaturii lui H.-R. Patapievici. Una e să critici anumite posibile „inadecvări“ (dar ce uită dl Popescu e că intelectualul, într-un anume sens, e deja un „inadecvat“ – cultura e o „inadecvare“) şi alta e să respingi *de plano* persoana dlui Patapievici întrucît la acel colegiu se pune în primul rînd problema moralităţii candidaţilor şi nu a elasticităţii lor.

Vorbind cu vizibilă empatie despre „puternicele animale politice“ (am rezerve asupra secundului adjectiv) şi aprobînd respingerea pur şi simplu tembelă a candidaturii dlui Patapievici, „pragmatismul“ dlui Popescu se dezvăluie a fi un tradiţionalism de tranziţie, în sensul resemnării cu actuala „irealitate imediată“, nu în sens blecherian, fireşte. Împănată cu respingerea totală a fenomenului „Piaţa Universităţii“ şi „a doctrinelor de dreapta“, gîndirea dlui Popescu pare a aparţine unui tip de „stîngism“ caracterizat de anxietatea faţă de orice valoare şi tentaţie ireversibilă a cufundării în masă.

De asemenea, „argumentaţia“ dlui Popescu este „bazată“ pe nisipul mişcătoriu-sofistic al scoaterii din context a citatului din Toma in Aquino – „Verrum est adequatio rei et intellectus“. Scoţînd din contextul epistemologic şi introducînd în plan etico-social, ca să zic aşa, respectivul citat, dl Popescu introduce prin ucazul minţii sale o gravă confuzie. Adecvarea dintre lucruri şi intelect devine la dl Popescu simplă şmecherie, „acomodare“, elasticitate „pragmatică“ tip „chewing-gum“ şi, în cele din urmă, promiscuitate etică. Avem, iată, un Toma din Aquino pliat pe o viziune existenţială tip Gore Pirgu.

Adrian MORARU
Tr. Măgurele

Despre şmecheri şi fraieri

Ceea ce m-a mirat la dl Cristian Popescu nu a fost atît înflăcărarea cu care susţine „inadecvarea intelectualităţii umaniste“ cît modul aproape halucinant în care aplică această idee la cazul Patapievici.

Dl Popescu trece peste faptul că dl Patapievici nu trebuie să se adecveze la aşteptările „animalelor politice“, ci la cerinţele legii. Pentru asta era suficient să dea cîteva explicaţii scurte, în rest putînd vorbi despre orice subiect antic sau medieval. Cei ce nu s-au adecvat au fost tocmai judecătorii. Asta presupunînd desigur că dl Popescu consideră că şi legea e un fel de realitate de care trebuie să ţinem seama. Dacă nu, atunci nici o discuţie nu are sens.

Cred că dl Popescu ne înşeală în privinţa motivelor respingerii. Parlamentarii nu l-au trîntit pe Patapievici pentru discursul despre alchimie, ci pentru aceleaşi motive (oricare ar fi ele) care au făcut ca şi legea să stea ani de zile în Parlament. Nici „învingătorii“ Pleşu şi Dinescu nu sînt chiar aşa cum îi imaginează dl Popescu. Nu mă pot abţine să spun în treacăt că în limba română „born winner“ nu se traduce prin „cîştigător“ – cîştigător este cel ce a cîştigat într-o situaţie dată – ci eventual prin „şmecher“, după principiul „Şmecherii fac ce vor, fraierii fac ce pot“. „Winner“ sau nu, Andrei Pleşu a ţinut în faţa diplomaţilor străini („oameni puternici şi pragmatici“, ca să îl citez din nou pe dl Popescu) acelaşi tip de discursuri pline de aluzii culturale şi disocieri subtile. Nu e treaba mea să apreciez dacă acest tip de discurs a fost adecvat sau nu [...] Cît despre Mircea Dinescu, acesta s-a adecvat cît se poate de bine capitalismului însă e greu de spus cît l-ar ajuta asta, dacă va fi nominalizat. Ideea că tocmai adecvarea le-a adus acordul comisiei mi se pare excesiv de simplă.

Ideile dlui Popescu, aşa cum le-a expus, seamănă mult cu doctrina „lupilor tineri“ apărută pe cînd a căzut V. Ciorbea şi propagată de unii jurnalişti mai mult sau mai puţin independenţi.

Andrei TIUT
str. Col. Costescu 7, Bucureşti

Un om fericit: dl C. Popescu

Respingerea dlui H.-R. Patapievici de către „intelectualitatea progresistă“ din Parlamentul României pare că a făcut un om fericit. Un dilematic. Surprindere? Nu. Am citit scrisoarea din numărul 364 a domnului Cristian Popescu înţelegînd ce înseamnă democraţia în numele căreia a fost respins domnul H.-R. Patapievici. Şocante sînt afirmaţiile despre „fenomenul“ Piaţa Universităţii, cu siguranţă cel mai frumos moment al tranziţiei. De ce? Pentru că acei oameni aveau viziuni cu mult înaintate. Aţi auzit, domnule Popescu, de elitele paşoptiste, cele care în mod evident nu cadrau cu „establishmentul“ fanariot? După părerea dumneavoastră elitele spirituale ale unui popor trebuie să vorbească pentru popor, fapt ce mă amuză copios. Deci oameni foarte dotaţi de la Dumnezeu nu au voie să vorbească cu neologisme, idei abstracte, termeni iniţiatici pentru că nu se potrivesc cu statutul de *intelectuali încadraţi*. De altfel, asta vă reproşez: credeţi în tipul de intelectual comunist făcut să-şi irosească timpul peregrinărilor pe la sate (pentru a explica computerul, internetul, Kant-ul sau interesele SUA în Europa? Omul Patapievici are dreptul să vorbească *oricum, oricui* şi nimeni nu are dreptul să-l facă să tacă. Eu am aceleaşi drepturi. Dumneavoastră la fel. Pentru a fi înţeles mai bine vă provoc chinul de a-l citi pe (chiar) împricinuit: *„În România nu trebuie să ai caracter, dimpotrivă, trebuie să fii băiat bun,* să ai ştiinţa acomodării, să fii cum se cade, *comme il faut*. O personalitate autentică nu se poate avea bine cu toată lumea; românul este însă popular...“ *(Politice,* pag. 36).

Nu credeţi că Patapievici v-a răspuns cu vîrf şi îndesat? Dumneavoastră de asta îl acuzaţi, că nu se poate adapta situaţiilor pentru a obţine o halcă şi că astfel sfidează. Dar de la ce înălţime sfidează? Şi pe cine sfidează? De la înălţimea propriului său efort cultural sau a muncii sale interioare. Pe cei care nu văd cu ochi buni ridicarea unui personaj total neplăcut, inteligent, cu mari capabilităţi de a trezi *părţi* din conştiinţa tînără naţională (ştiţi că din cauza acelor „oameni politici şi pragmatici, animale politice în esenţă“ jumătate din studenţii României vor sau se gîndesc serios să plece din minunata Ţară? Mă îndoiesc.).

Sînt surprins să observ reflexele totalitare pe care le aveţi. Pentru a ne adecva realităţii nu credeţi că trebuie să ne anulăm pe noi, ăştia care fac/scriu/gîndesc diferit? Trebuie să tăcem toţi din gură pentru că discursurile noastre nu se adecvează cu ceea ce gîndeşte 51% din populaţie (poate 90-99%)? Dacă eu militez pentru Republica Personală Cîmpina trebuie să fiu internat la azil? Pînă şi în Franţa, în Parlament, sînt deputaţi monarhişti. Ce credeţi că înseamnă democraţia? Dreptul majorităţii de a impune ce trebuie gîndit de minorităţi? [...]

A pierde, pe aceste meleaguri înseamnă a nu fi gata să faci orice compromisuri. [...]

Codruţ CONSTANTINESCU
Cîmpina

Rupte din viaţă

Din observaţiile unui electrician

● Era demult, demult, pe timpul lui Dicta, eram adolescent şi era seara, vara, pe bancă în parc şi cu mine erau alţi adolescenţi, prieteni, visam, fluieram „Negru Voda“ cînd ne-au oprit din fluierat miliţienii care ne-au întrebat ce faceţi voi aici, fluierăm, am răspuns amuzaţi că ei nu-şi dăduseră seama ce făceam, bă, ne-au spus ei, nu aveţi voie să fluieraţi decît în locuri special amenajate şi au plecat, dar noi, neştiind nici un loc special amenajat pentru a fluiera, în afară de biserică, dar nici acolo nu era recomandat să fluieri, am mai fluierat a spreranţă vreo 14 ani, pînă cînd a venit ceva, ca o revoluţie şi i-am fluierat pe miliţieni, care, ca să nu-i mai fluierăm, s-au prefăcut că se transformă în poliţişti şi de 10 ani fluierăm a pagubă, dar sîntem mulţumiţi că nu ne mai spune nimeni bă nu aveţi voie să fluieraţi, fluierăm cînd vrem şi ce vrem şi cît de tare vrem şi unde vrem şi totuşi parcă ne e necaz că nu ne mai aude nimeni fluieratul şi nu se mai opreşte nimeni în faţa băncii noastre să ne întrebe bă, voi despre ce naiba fluieraţi?

● În plină stradă, o imagine matinală şablon: bătrîn zdrenţuros ce doarme pe o bancă, acoperit cu ziare. Pe una din pagini se zăreşte figura bonomă a ministrului muncii şi protecţiei sociale.

● Aglomeraţie mare pe refugiul staţiei de tramvai. Lumea care coboară, duce o luptă corp la corp cu lumea care urcă. Un ţigan îi vîră în mînă unei doamne un bilet gata compostat. Doamna îl ia şi mulţumeşte, dovedind că în lupta pentru anihiliarea conştiinţei civice, prejudecăţile rasiale dispar.

● Mergînd pe stradă în spatele unei domnişoare graţioase, nu mă pot opri să nu-i admir picioarele splendide. Trezit din visare de zeiţa din faţa mea care aruncă pe trotuar ambalajul unei napolitane, ridic hîrtia de jos, ajung prinţesa din doi paşi, şi maliţios, îi atrag atenţia că i-a căzut ceva. „Nu mi-a căzut, eu am aruncat-o!“, îmi spune ea surîzînd dulce.

● În anul 1987, îmbulzeală aproximativ ordonată într-o alimentară. Se dădea ceva. Pe măsură ce treceau orele, strigătele vînzătoarelor ne înfigeau rînd pe rînd cîte un cuţit în inimă. Rînd pe rînd, nu mai aveau salam, parizer, brînză, ouă. Cînd în sfîrşit în faţa mea nu mai era decît o femeie, pe reduta de cuie nichelate nu mai atîrna decît nişte slănină. Am văzut atunci, cel mai umilitor comportament uman, la femeia din faţa mea care, milogindu-se, i-a spus vînzătoarei: „Daţi-mi vă rog o bucată de slănină, aşa, frumoasă ca dumneavoastră, nu urîtă ca mine!“.

În clipa aceea, m-am simţit un vierme şi aş fi vrut să mă ascund în străfundurile pămîntului.

Astăzi, cînd dau la tot pasul de vînzătoare care nu ştiu cum să-mi mai intre în graţii de mi-e ruşine să plec cu mîna goală din magazin, nu pot să nu mă întreb unde ne sînt vînzătoarele de altădată, cele frumoase ca slăninile, nu urîte ca noi.

POPESCU Adrian
electrician la RAT – Brasov
str. Dacia 84, bl. 21, sc. B, ap. 12

Nota redacţiei: Nu putem trimite la tipar aceste intantanee, fără a cita din scurta scrisoare care le însoţeşte: „Sînt un muncitor din Braşov. Nu fac tractoare care să duduie harnice pe ogoare, nici maşini care să transporte bogăţiile ţării pe mîndrele şosele. Nu atac în haită prefectura, nu scuip-arunc gunoaie pe jos, nu mă îmbăt în ziua de salariu şi nu-mi bat copiii, nevasta. Muncesc şi gîndesc, gîndesc cum muncesc. Ştiu să votez.

Îmi plac domnii Andrei Pleşu şi H.-R. Patapievici şi Gabriel Liiceanu, îmi provoacă dezgust rasiştii, antisemiţii, şovinii. Şi am multe, multe probleme la care nu găsesc răspuns.

Aş vrea să mă lămuriţi: sînt un muncitor dilematic sau o dilemă printre muncitori?“

deltarfi 93.5fm

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Polemici**
- **Ce nu se vede**
- **Călători români în ţări străine**

Ce să explici?!

Urmare neaşteptată a penibilului incident cu publicarea în *Le Monde* a unei recenzii incorecte despre un articol din *Les Temps Modernes* (articolul, tradus „creator“ după un text publicat iniţial în revista bucureşteană *Sfera politicii*, denunţa antisemitismul, rasismul şi xenofobia intelectualilor români): un jurnalist francez mă întreabă, foarte interesat de caz, „cîţi ani de puşcărie a făcut dl Liiceanu“.

Habar n-am de unde i-a venit; nici unde bate; îi răspund, prudent, că, după cîte ştiu, nici unul. „Dar a fost arestat, a fost deţinut de Securitate!“ – insistă colegul, confratele, amicul. „Nu“, zic, „nu, arestat n-a fost“. El: „Nici măcar o singură zi?“. Eu: „Nu, din cîte se ştie, nu“. El: „Dar aşa se înţelege din *Sebastian, mon frère,* textul de identificare cu Mihail Sebastian“. Eu: „Este un eseu, domnule, nu o autobiografie“. El: reflectează. Eu: îmi pregătesc un răspuns pentru eventualitatea că-i trece prin cap să-mi spună că românii sînt născuţi eseişti.

Dar nu-i trece.

Sau, poate, e un om politicos.

Dar nu! El are, cu adevărat, o problemă. Încearcă să priceapă. „Totuşi a fost persecutat, nu?! A fost dat afară din serviciu, nu a putut profesa, nu a fost admis la Universitate, a trăit din expediente ori din slujbe umile, nu?!“.

„Nu. Şi-a făcut studiile normal, la Universitate a intrat îndată după liceu, a lucrat la un Institut al Academiei, şi-a dat doctoratul, nu a avut o carieră profesională accidentată“.

Iarăşi reflectează.

Începe, cam ezitant, o propoziţie destabilizată: „Disident... dar nu, în România disidenţi ca în ... ca Havel...“.

Încerc să-l ajut: „Ei, în România a fost altfel. Dar nu e nimic special în asta. Fiecare ţară din Est a fost altfel decît celelalte. În Polonia nu a fost ca în Ungaria, în Cehoslovacia nu a fost ca în Polonia. E mai complicat“.

„Da, e complicat“ – zice şi el, foarte gînditor, după care, brusc: „Dar preşedintele, preşedintele a fost un disident cunoscut, un opozant anticomunist!“.

Îmi pare sincer rău pentru circuitele lui cerebrale, dar n-am ce face, aşa că îi spun sec: „Nu, n-a fost nici disident, nici opozant anticomunist. Dimpotrivă, a fost chiar secretar de partid“.

Uluit, nu se mai poate abţine şi exclamă: „Bine, dar aici, în Occident, e considerat democrat!“.

E cazul să fiu amabil. Cît mai amabil. Drept care mă interesez, gentil: „Şi care e problema?!“ .

Nu-mi răspunde.

Iar eu n-am nici un chef să-i explic. Şi, de fapt, *ce să explici?!*

Mircea IORGULESCU

Un partid numit „frustrare“

Dacă fiecare ţară are Rromânia, atunci există peste tot şi cîte un partid care dă frisoane iubitorilor democraţiei, un partid care devine un colector al nemulţumirilor şi frustărilor. Aceste formaţiuni se manifestă violent (faptic, dar de cele mai multe ori verbal) împotriva ordinii constituţionale, a unui status-quo politic şi din acest motiv au căpătat denumirea de „partide anti-sistem“. Cam aceasta este şi situaţia Partidului România Mare.

Apărut, după modelul mussolinian, dintr-o publicaţie care a făcut vîlvă la vremea respectivă, PRM a creat panică mai ales în momentul cînd atinsese 15-17 procente în sondajele de opinie.

Marcat de prezenţa unui lider cu care este de cele mai multe ori confundat, prezent masiv în spaţiul public prin puterea invectivei, PRM rămîne în plan faptic o mare necunoscută. Corneliu Vadim Tudor este un lider care acaparează prin personalitatea sa imaginea partidului şi împiedică dezvoltarea unei identităţi de imagine proprie a organizaţiei. Este o eroare reducerea acestui partid la preşedintele său, PRM este mai mult, este un grup de foste cadre ale PCR şi Securităţii la vîrf şi o stare de spirit la bază. El canalizează nemulţumirea unei părţi a populaţiei faţă de starea de lucruri din ţară într-un curent distructiv la adresa întregului sistem politic actual.

Deşi despre votanţii PRM se vorbeşte în clişee peiorative, prelucrarea datelor din sondaje nu ne arată o categorie exclusiv marginală a societăţii. Cei care îşi găsesc refularea într-un astfel de partid nu sînt străini de societate, ci mai degrabă una dintre imaginile acesteia. Ar fi greşit să vedem votantul PRM ca pe un mutant, el poate fi vecinul din colţ care joacă table şi îl înjură pe „ţap“, om de treabă, dealtfel.

Datele nu probează că această categorie ar locui preponderent la sat sau la oraş, nu se pot realiza corelaţii semnificative cu gradul de şcolarizare sau alte date socio-demografice. Peremismul este o stare de spirit pentru că acest electorat se diferenţiază semnificativ prin opiniile pe care le emite în ceea ce priveşte politica. De exemplu, din cei care declară că au încredere mare şi foarte mare în Vadim Tudor, peste 80% cred că ţara se îndreptă într-o direcţie greşită. Simpatizantul acestui partid manifestă o lipsă de încredere socială foarte mare, are puţină încredere în vecini, într-un procent covîrşitor crede că majoritatea celor care au bani încearcă să profite de ceilalţi.

Electoratul stabil a variat în timp în jurul a 5-6% şi putem considera că acesta este nucleul dur al votanţilor. Cele aproape douăzeci de procente la care ajunsese la un moment dat arată dimensiunea zonei pe care o mai poate atrage în anumite condiţii, dar vehemenţa sa îl condamnă la un statut veşnic marginal, asemănător celui al lui Le Pen în Franţa.

Revenirea în acest moment, în sondaje, la pragul iniţial arată că strategia partidului a îndepărtat la un moment dat electoratul potenţial. Iar această scădere bruscă s-a produs imediat după ultima mineriadă. Cererea lui Vadim Tudor de înfiinţare a unui comitet revoluţionar, ideea implicării cadrelor locale în acele tulburări sociale au intrat în conflict cu dorinţa de stabilitate a cetăţeanului, chiar nemulţumit de starea de fapt. Diferenţa dintre vorbe şi fapte este mare. În condiţiile normale, de pace socială, nemulţumirea avea un debuşeu. Dar în perpectiva unui război civil, conu' Leonida îl lasă baltă pe Garibaldi cu toţi oamenii lui „unu şi unu“, şi votează cu mai pragmaticul PDSR. Cei 5% care au rămas sînt cei care ar schimba stabilitatea pe revoluţie.

La loc comanda

Reuniunea recentă a forului de conducere a partidului a adus o surpriză. Deşi nu este prima dată cînd se exprimă ataşamentul formal faţă de integrarea europeană, a surprins hotărîrea arătată. Argumentul este de-a dreptul delirant: se vorbeşte de un „guvern mondial“ care controlează totul, iar PRM susţine integrarea pentru că nu există altă soluţie, pentru salvarea neamului.

Se manifestă aici mitul conspiraţiei, devenit clasic în psihologia politică, sub forma sa specială, la fel de des întîlnită, a credinţei în existenţa unei oculte mondiale. Fascinaţia faţă de conspiraţiile planetare secrete este veche şi se manifestă şi în forme mult mai subtile decît aceasta. Este o justificare în ochii propriilor partizani a întoarcerii de macaz, o amînare a confruntării cu „oculta“, un paşoptism revoluţionar adaptat la epoca internetului.

Să fi învăţat ceva CVT din experienţa lui Haider? O ţară săracă este mult mai receptivă la nemulţumirea venită dinspre Europa. Un vot de blam acordat de către instituţiile UE la adresa Partidului România Mare ar echivala cu o adevărată mazilire, dată fiind dorinţa fermă de integrare a românilor.

Astfel, singurul partid, dintre cele importante, care ar fi putut deveni echivalentul românesc al euroscepticilor occidentali amînă confruntarea.

PRM a intuit pericolul de a rămîne veşnic în opoziţie. Un paşoptism perpetuu care luptă pentru cauză din postura de opozant este reconfortant în discursurile vulcanicului lider, dar pentru cei din conducere, care altădată erau obişnuiţi cu fructele puterii comuniste, perpectiva este descurajantă.

Partidul încearcă o operaţie estetică, o întoarcere, nu în cea ce priveşte vehemenţa şi metodele folosite ci doar în sensul în care el crede că ar putea să placă Europei.

Cristian GHINEA

Teddy

Ni s-a prăpădit Teddy Sugar; a avut mult talent gazetăresc şi sufletesc; scria inteligent, nu ridica glasul, muncea fără urmă de grandomanie, ştia să surîdă privind drept în faţă nenorocirile şi urîtul, curios întotdeauna să vadă pînă unde vor merge lucrurile; avea poliţeţea şi blîndeţea înscrise pe faţă şi în adînc, permiţîndu-şi să deteste doar intoleranţa, xenofobia şi bădărăniile lor. În toate, mai presus de orice, punea concizia bunului-simţ.

A fost primul nostru secretar general de redacţie, de la nr. 1 al Dilemei *pînă la...*

Ni se ridică un nod de lacrimi în gît.

Catastrofa ecologică şi societatea civilă

Scurgerea de cianură în apele Tisei şi ale Dunării constituie o catastrofă ecologică fără precedent, pentru toate populaţiile riverane, pînă în Deltă. Pescarii şi agricultorii sînt primii loviţi. Cei dintîi sînt lipsiţi de resursele naturale ale activităţii lor profesionale; ceilalţi văd cum animalele domestice şi recoltele sînt ameninţate să piară, otrăvite de apele poluate. Este în pericol şi viaţa oamenilor, a ţăranilor şi a locuitorilor din oraşe. La originea dezastrului a fost o disfuncţie în controlul unui bazin de decantare de la o mină de aur de la Baia Mare, proprietate mixtă româno-australiană. În afară de declaraţia dilatorie a ministrului Afacerilor Externe, Petre Roman, nici o voce a societăţii civile din România nu s-a ridicat pentru a protesta. Intelectualii, partidele verzi şi grupurile ecologice, de obicei atît de prompte în denunţarea lipsurilor democratice ale guvernelor, au menţinut o uimitoare tăcere. A fost necesar protestul organizaţiilor ecologice australiene, ameninţarea cu boicotul împotriva întreprinderii australiene, scăderea preţului acţiunilor acestei firme la bursa din Sidney, pentru ca evenimentele să evolueze altfel şi coproprietarul să facă un gest: a redactat un comunicat recunoscîndu-şi responsabilitatea şi s-a angajat să participe la acţiunile de refacere a mediului natural distrus din vina sa.

Cum se mai poate vorbi atunci despre o societate civilă românească? Cum să judeci o societate care acceptă pasiv pustiirea teritoriului ei de către un industriaş şi nu atrage atenţia celor care poluează că dacă se dovedesc incapabili să controleze efectele activităţilor lor, este de datoria lor să plătească. Tăcerea în faţa unui asemenea accident – considerat de unii experţi un dezastru major, efectele lui vor persista decenii – nu a fost oare un incomensurabil servilism? Nu a fost oare semnul evident al unei demisii colective, al laşităţii în faţa puterii financiare şi, *last but not least*, un dispreţ nelimitat faţă de oamenii simpli, condamnaţi la pierire?

Evident, nu sînt suficiente discursurile frumoase despre democraţie pentru a transforma scopul într-o realitate socială vie. Democraţia este lupta cotidiană a societăţii civile, care nu se confundă nici cu sfera politică, nici cu sfera economică. Dimpotrivă, ea trebuie să controleze mereu şi întotdeauna abuzurile puterii, derivele practice, actele care ameninţă libertatea tuturor şi a fiecăruia. Altfel nu este decît o pălăvrăgeală mondenă, cuvinte lipsite de consistenţă în colocvii insipide, propagandă mediatică şi politică, disimulare economică. Dar tocmai atunci cînd trebuie argumentate simulacrele, vocile histrionilor se precipită în faţa microfoanelor gata să le capteze sporovăiala.

Claude KARNOOUH

statul de drept

O lectură

Realitatea este atît de tumultuoasă, încît nu am mai avut vreme să ne mai uităm prin cărţi. Cînd realitatea ne copleşeşte şi ne aduce la limita suportabilităţii, e bine să ne refugiem în universul de hîrtie al cărţilor şi, mai ales, să ne ducem spre cărţile vechi, căci ele, mai ales, au darul miraculos de a ne repune în ritmuri normale. Am în faţă ***Concepţia economică a dreptului*** de St. Antim apărută în 1925 la Bucureşti. Să răsfoim!

„De la tipărirea primei ediţii a lucrării de faţă (adică 1915 – n.m.) s-a desfăşurat războiul mondial, important mai cu seamă în urmări neprevăzute şi neaşteptate în momentele deslănţuirei lui. Urmările acestea, ale uriaşului conflict, au tîrît Europa la marginea nemijlocită a prăpastiei şi nu cred a exagera afirmînd că vechiul continent a cedat pasul Americei, că Europa şi-a pierdut fără întoarcere eghemonia mondială şi că centrul de gravitate universal s-a deplasat pentru totdeauna în afară de continentul nostru.

Asistăm, fără să ne dăm seama, la căderea catastrofală a unei lumi întregi, la apusul unei vechi şi strălucite civilizaţiuni, la o dărîmare formidabilă, care aruncă din vechi albii întreaga istorie a omenirei şi-i schimbă în mod hotărîtor cursul ei milenar.

Evenimentele, cari fără violentele catastrofe ale războiului, ar fi avut nevoie poate de secole ca să se dezvolte, să se coacă şi să dea toate roadele ale căror germene le purtau – s-au desfăşurat cu o repeziciune parcă artificială, au prescurtat parcă în chip voit fazele evoluţiei lor. Din această pricină cauzele şi efectele sînt atît de apropiate şi atît de strînse, încît legătura lor cauzală e evidentă pînă şi pentru observatorul cel mai superficial – ceeace (sic!) într-o evoluţie lentă şi firească e totdeauna confuz şi complicat; dă loc la erori şi cere discernămînt ştiinţific pentru a fi lămurit.

Răsturnările decisive, provocate de războiul mondial şi cari au cuprins continente, state, popoare, clase sociale ca şi indivizi s-au produs parcă sub un geam de sticlă, anume să fie văzute; ele constituiesc aproape un laborator de sociologie experimentală şi au aparenţa de a fi fost provocate voit, în vederea unei demonstraţiuni teoretice.

(...) Pretutindeni războiul a provocat dispoziţiuni legislative excepţionale, cari la început au fost privite ca un provizorat. Legile acestea nu ţineau de nici un sistem juridic şi nu intrau în nici o doctrină de drept; dar în loc ca ele să dispară, s-au înmulţit şi în loc să rămînă provizorii, au fost prelungite. Aşa încît azi putem spune cu drept cuvînt că, alături de dreptul comun, s-a încetăţenit pretutindeni o legislaţie excepţională, specială, care întinzîndu-se asupra tuturor manifestaţiunilor sociale, tinde să se organizeze în sistem juridic, iar în curînd va căpăta o doctrină şi se va statornici printr-o jurisprudenţă, care va intra în uzul judecătoresc şi va cuceri spiritele – într-un cuvînt, se va normaliza.

Adevărul e că dreptul trecea printr-o criză grea şi cu mult anterioară deslănţuirei războiului mondial. Ultima formulă juridică, unanim admisă, era cea bizuită pe individualismul liberal, era formula egalităţii de drept, aşa cum a ieşit biruitoare din Marea Revoluţie şi aşa cum se găseşte cristalizată în Codul Napoleon. Ea e încă şi astăzi formula de drept dominantă, oficială, deşi legislaţia excepţională din timpul războiului şi din epoca postbelică i-a adus ştirbiri hotărîtoare.

Dar de multă vreme înainte de războiu – cel puţin de la 1870 încoace – societăţile europene păşiseră cu hotărire peste individualismul liberal şi peste formula lui juridică, împrumutată în cea mai mare parte – şi îndeosebi obligaţiunile – de la romani. Individualismul revoluţiei burgheze a fost înlocuit cu solidarismul; iar în locul egalităţii de drept – strîmbă, iluzorie şi pur formală – s-a tins la o egalitate de fapt, la o egalizare reală a individului în societate. E *noul torysm* combătut cu atîta îndîrjire superioară de Spencer.

Dreptul de dinainte de războiu s-a străduit să se ţină la curent cu asemnea schimbări, pe cît de mari, pe atît de fundamentale şi grăbite. Cum însă progresul tehnic al societăţii moderne e mult mai repede decît progresul ei moral —şi evoluţia materială a societăţii de azi a întrecut cu mult evoluţia ei intelectuală. Aceasta e, în ultimă analiza, scuza pentru care dreptul n-a putut ţine pasul vremei şi nu s-a putut adapta întocmai evoluţiei generale – aceasta e, într-un cuvînt, pricina crizei pe care a străbătut-o şi o străbate încă ştiinţa juridică.

Fără îndoială, dreptul sancţionează totdeauna raporturi de fapt preexistente. De obicei însă, distanţa de timp, scursă între naşterea raportului de fapt şi naşterea formulei juridice corespunzătoare e atît de scurtă, încât adesea ele par născute concomitent. (...)

Sever VOINESCU

SATUL GLOBAL

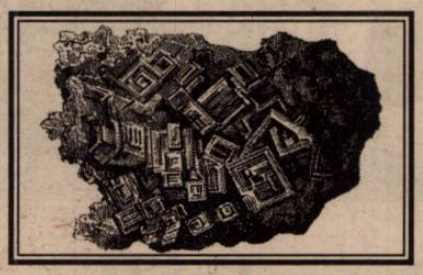

Internetul şi primăria

În lume, şi mai ales în Statele Unite, Internetul devine tot mai mult una dintre cele mai consistente afaceri. Cele mai spectaculoase creşteri sînt înregistrate la bursă de societăţile care au drept obiect serviciile pe Internet. Aceasta pentru că profeţii au decretat deja că vînzările pe reţea vor ajunge în cîţiva ani la zeci de miliarde de dolari. Aşa încît şi reclamele la astfel de servicii invadează mai toate mediile. E de ajuns să faci un *zapping* pe diverse canale TV sau să răsfoieşti ziarele şi revistele şi dai, vrînd-nevrînd, peste vreun *www.şiaşamaideparte.com* (adică, pentru profani, un *site* Internet pe care puteţi găsi... etc.).

La noi, comerţul pe Internet e încă la începuturi, pentru că şi numărul de utilizatori ai reţelei e scăzut (să nu ne deprimăm încă o dată spunînd că, şi la acest capitol, sîntem ultimii în Europa; să ne „binedispunem", mai bine, precizînd că şi Europa e cu mult în urma Americii). Totuşi, reclame la servicii *web* sînt destule, iar firmele de profil par să meargă bine. Mai ales printre tineri, navigarea pe Internet devine tot mai mult o necesitate, chiar dacă e dublată de puţin snobism, de o oarecare dorinţă de a fi *à la page* ori de tentaţia unei noi forme de divertisment. Nu ştim cîţi navighează pentru a se informa, cîţi pentru a „descărca" jocuri sau muzică etc. Dar important este că, şi în acest domeniu, ardem etapele. Pe de altă parte, apar tot mai multe *site*-uri româneşti pe Internet: de la universităţi şi muzee pînă la fabrici de mobilă şi primării, lumea românească începe să-şi ocupe locul în spaţiul virtual. Cum sînt făcute multe dintre aceste *site*-uri e o altă discuţie, pe care o lăsăm pentru altă ocazie, observînd deocamdată că şi pe *web* ne lăsăm fascinaţi mai mult de formă decît de fond (ceea ce ni s-a mai întîmplat, nu-i vorbă...), adică există *site*-uri foarte încărcate cu grafică, dar din care nu afli mare lucru despre instituţia respectivă. Oricum, pasul înainte s-a făcut, acum ne putem informa şi prin Internet.

Există însă o condiţie esenţială pentru ca informaţia să ajungă la destinatar: capacitatea acestuia de a o recepta. Nu e vorba doar despre faptul că destinatarul trebuie să aibă computer şi legătură la reţea, ci şi despre puterea sa de a „culege" şi interpreta datele de care are nevoie. Iar la acest capitol stăm, cred, şi mai prost decît la numărul de computere pe cap de locuitor. Exerciţiul de a citi cum trebuie un formular administrativ şi de a-l completa în întregime încă joacă feste multor români, pe care diverse funcţionare plictisite îi bombăne apoi straşnic („domnu', n-aţi pus suma în litere...", „doamna, completaţi corect data naşterii, vă rog..."). Decît să citească atent informaţiile afişate negru pe alb într-o instituţie, mulţi dintre noi preferă „să întrebe, că e mai sigur, cu ăştia nu poţi fi sigur niciodată". Aşa, de pildă, săptămîna trecută, în faţa sediului unde se încasează impozitele locale dintr-un sector bucureştean era o coadă de vreo două sute de persoane, cetăţeni care voiau să-şi plătească taxele. Pe fiţuica de înştiinţare primită acasă scria limpede că acestea pot fi plătite la cele 12 agenţii CEC de pe raza sectorului sau la oficiile poştale. Şi chiar la o staţie de tramvai mai încolo era un astfel de oficiu golgoluţ, unde problema se putea rezolva în cîteva minute, fără tradiţionala coadă, cu tehnologia ei cu tot („eu sînt după domnu'; las şi eu rînd, mă duc pînă vizavi; doamnă, dumneavoastră aţi fost aici?"). Marea majoritate a celor de la coadă era formată din oameni în vîrstă, obişnuiţi de-o viaţă cu centralizarea, cu neîncrederea în poştă, nefiind convinşi că dacă trimit banii, aceştia chiar ajung. Probabil că aşa se explică totul. În mod sigur nu frecventau Internetul.

Dar nici dacă-l frecventau, nu obţineau mare lucru. Pe *www.pmb.ro* nu există informaţii despre plata taxelor, iar subpagina *Adrese utile* este „în curs de execuţie"; există în schimb „harta interactivă a Bucureştiului", lista consilierilor municipali şi, mai ales, portretul şi CV-ul primarului general în română, franceză, engleză. Aşa încît adevărul e, ca totdeauna, la mijloc: nici primăria nu ştie cum să folosească Internetul, dar nici cetăţenii n-au nevoie de el. Deocamdată, la noi, nu valoarea în dolari a comerţului electronic e problema, ci eficienţa sa comunicaţională.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

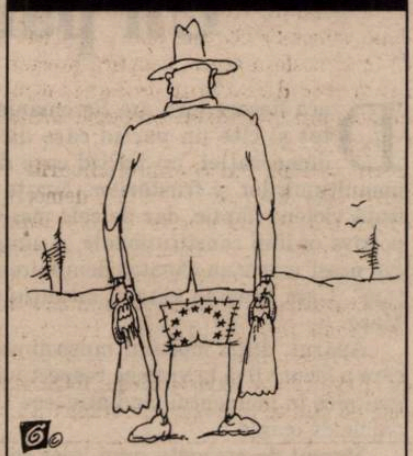

Desen de Ion BARBU

economie

Piaţa se răzbună

Acum, la intrarea în primăvară, societatea românească are nenumărate urgenţe, între care Sănătaea, Învăţămîntul, Cultura, Administraţia. Dar urgenţa nr. 1 este Economia. Dacă în economie nu se va produce schimbarea aşteptată, celelalte domenii rămîn practic lipsite de orice şansă.

Inflaţia scade, în sfîrşit. Dar preţurile continuă să-i răvăşească pe consumatori. Fiindcă producătorii sînt obişnuiţi să trăiască din preţuri mari, care să acopere costuri exagerate şi producţie rebutată. Piaţa îngustă menţine o ofertă restrînsă. Cererea solvabilă se restrînge şi ea. Tot mai mult. Salariile nu pot creşte, pentru că o producţie lipsită de capacitatea de a fi eficientă nu are cum să justifice alt nivel de cîştiguri, mai înalt. Normal, salariile mici nu pot să asigure consumuri mai mari. Din toate aceste cauze, peste stocurile de produse finite, nevîndute, se vor aşeza alte stocuri. Pentru că piaţa, atunci cînd îi sînt încălcate legile, se răzbună. Produsele respective, tot mai scumpe, nu vor mai avea cumpărători pe o piaţă dominată de consumatori cu venituri mici.

Soluţia? Atacarea costurilor din economia reală. Fiindcă nu vor putea să fie scoşi mai mulţi bani atît timp cît întreprinderile cheltuiesc mult, consumă mult, cifrele de afaceri sînt mici, din această combinaţie neputînd rezulta altceva decît o valoare adăugată nesemnificativă. Şi nu vor putea să iasă mai mulţi bani dacă blocajul financiar, care înregistrează în prezent o deplasare de la societăţile comerciale cu capital majoritar de stat către regiile statului, va continua să crească.

Închiderea cîtorva întreprinderi cu pierderi n-a fost decît un test. Pasul cel mare – întoarcerea marilor monopoluri din poziţia cu spatele la piaţă în poziţia cu faţa la piaţă şi consolidarea financiară a întreprinderilor viabile – n-a fost făcut. Mai ales, nu au fost găsite soluţii pentru a fi depăşită starea financiară fragilă din acele întreprinderi unde se irosesc resurse şi cresc arieratele.

Criza de timp e deja avansată. Aşa că nu va putea fi evitată atacarea de urgenţă a restructurării: etapa cea mai dură şi cea mai grea.

Bugetul, însuşit deja de guvern şi înaintat Parlamentului, s-ar putea confrunta şi în acest an cu dificultăţi majore în încasarea veniturilor. Dacă, la capitolul venituri, nu se adună sumele scontate nu pot fi efectuate toate cheltuielile.

Cele mai multe state sînt neiertătoare cu evazioniştii: cei care se sustrag de la plata impozitelor şi taxelor, furînd astfel bugetul. Al. Capone, în America interbelică, îşi bătea joc de poliţie şi de justiţie, care nu reuşeau să-i dovedească fărădelegile. Dar a ajuns la puşcărie în momentul în care a încercat să înşele fiscul. În România, în schimb, evazioniştii şi-au găsit Paradisul. An de an, rata înşelării bugetului statului a crescut vertiginos, sub oblăduirea unor legi blînde.

Bugetul 2000 face un pas înainte şi încearcă să confere un rol nou impozitelor şi taxelor, dincolo de acela de a aduna bani în „casieria centrală" a statului. De aici înainte, contribuţia lor la creşterea eficienţei muncii şi a competitivităţii producţiei naţionale va fi mai mare. În construcţia bugetară au fost adoptate multe dintre conceptele proprii economiei de piaţă, într-o încercare de modernizare a fiscalităţii. Din păcate, însă, întreprinderile sînt descurajate să remunereze corespunzător competenţa, iniţiativa şi creativitatea.

Peste tot, în lumea modernă, accentul în materie de fiscalitate se mută din sfera impozitelor directe în cea a impozitelor indirecte. E limpede de ce: pentru a încuraja munca, veniturile din muncă, investiţiile. Munca înalt calificată, competenţa, iniţiativa eficientă se plătesc nelimitat. Bugetul 2000 adoptă această concepţie, dar efectele ei nu vor fi imediate.

Economia are încă o contribuţie modestă la buget. Din acest motiv, nu pot să ajungă decît sume extrem de mici la sănătate, învăţămînt, armată, justiţie, poliţie, administraţie publică... O altă parte, restrînsă şi ea, o reprezintă investiţiile publice: infrastructură, energetică, lucrări edilitare, construcţii de locuinţe. Aceste tipuri de cheltuieli sînt şi vor mai continua să fie sufocate. Economia nu-i capabilă, încă, să alimenteze bugetul. Fiindcă, la noi, cele mai multe întreprinderi se menţin pe linia de plutire, cu o eficienţă modestă a muncii, cu creşteri mari ale costurilor de producţie şi cu o competitivitate aflată la mare depărtare de exigenţele acestui sfîrşit de secol.

E nevoie, deci, nu doar de o nouă filosofie bugetară. E nevoie de o nouă filosofie economică.

Adrian VASILESCU

povești suprapuse

Musca din televiziuni

– o mascotă a democrației –

Totul, în amintirea mea, a început prin vara lui 1992. Se dăduse drumul la campania electorală. Într-o amiază, la tv, a venit rîndul unui domn în vîrstă să-şi prezinte partidul-programul. Un naţional-comunism care te izbea de la o poştă. Aşa de ambiţios-găunos suna totul, încît tare aş mai spune numele respectivului domn; aşa de multe şanse sînt ca omul să fi plecat dintre noi, încît n-o să o fac. Ei bine, în timp ce omul apologiza calităţile şi talentele poporului căruia i se adresa transpirat şi gîtuit de emoţie, o ditamai muscă s-a aşezat exact pe programul partidului, în lumina plină a camerei de filmat. Şi acolo a rămas preţ de un minut, frecîndu-şi picioarele cu nesimţire de hîrtia albă pe care trona un nume de partid cu ceva rezonanţe istorico-patriotico-egalitariste.

Atunci am avut revelaţia: musca din studiourile tv este unul dintre simbolurile democraţiei. Ea este, de fapt, un apendice al libertăţii. Nu-mi pot imagina, de exemplu, o muscă făcînd volte într-un studio din care vorbea, cu riduri pe limba română, *Cîrmaciul*. Gîndiţi-vă la apariţia tv a lui Ceauşescu din seara de 20 decembrie '89, pe la orele 20. Moartea venise cu el de la Teheran, acum se gudura pe la picioarele celor două personaje de prim-plan – el şi ea –, dar cert este că în atmosfera aceea, aseptică precum cea dintr-un laborator de savant dement, o muscă era de neînchipuit (aţi văzut, probabil, *Brazil* al lui Terry Gilliam).

În schimb, musca din studiourile tv postdecembriste este de departe cea mai democratică creatură cu putinţă. Îţi vine să crezi că ea este *animalul politic*, şi nu cei pe care-i bîzîie, fără discriminări legate de sex, de religie, de etnie sau de diplomă. Nu se uită nici la gazdă, nu strîmbă din nas nici la invitaţi. Ea a dat ocoale fără probleme lui Iosif Sava, planînd pe muzici de pian, de vioară sau de oboi. Ea a dat ocoale de cîteva ori lui Andrei Pleşu, total sensibilă la vorbele de duh ce pluteau prin studio. Ea rămîne calmă în faţa lui Cristian Tudor Popescu, ea rămîne serioasă cu Mircea Dinescu, ea rămîne sănătoasă în faţa lui Vadim. Ea e doctă în vecinătatea lui Gabriel Liiceanu şi e tufă fără complexe pe orbita lui Romeo Beja. Musca face elipse boiereşti în jurul conului Paleologu şi face elipse proletare în jurul lui Adrian Fulea. Uneori, musca este duplicitară: cînd crezi că ai văzut-o la Călinescu, ea este de fapt la Tucă. Şi invers. Uneori, este ubicuă: stă pe scaunul de oţel cu Nicolae Manolescu şi, în acelaşi timp, stă şi la masa de mahon cu Stelian Tănase. E adevărat, se spune despre ea că poartă viruşi – dar nici pe departe atît de mulţi precum cei înghesuiţi în scrisoarea de ameninţare pe care tocmai a primit-o fostul preşedinte.

Aş fi încheiat pe acest ton povestea de faţă, dacă nu s-ar fi întîmplat ca vineri, 3 martie a.c., pe TVR2, de la discuţia despre *cultură şi tv* să fi lipsit, deplin, tocmai musca. Am căutat-o, febril, printre liceenii *revoltaţi* – de ochii profesoarei de lîngă ei – la ideea că, în genere, colegii lor au cam fost îndopaţi cu Eminescu. Am căutat-o printre invitaţi: fiecare vorbea pe propria-i limbă, încît numai musca absentă mai putea da dreptate unuia sau altuia.

Şi-atunci am primit lovitura de graţie: simultan, pe un post tv cu descoperiri şi ştiinţă popularizată, era un reportaj despre dinozaurii care acum 65-70 milioane de ani trăiau prin ceea ce era atunci insula Haţeg, România de azi. Ei bine, aflaţi că Telmatozaurul, Megalozaurul, Diplodocul şi alţi dinozauri cîţi vor mai fi fost, erau la noi de vreo zece ori mai mici decît în alte părţi ale lumii, nu prea se ştie de ce. Ca şi PIB-ul, azi.

Numai musca este egală cu sine şi egală cu toate suratele ei din lume (dacă nu cumva e puţin mai mare!). De-asta vă spuneam: vin alegerile! Va fi un an, presimt, al muştei la putere.

Adrian CIOROIANU

presa despre...

Preşedintele ales

Aproape sigur, peste două săptămîni, preşedintele interimar al Rusiei, Vladimir Putin va deveni preşedinte ales. „Competiţia dintre comunistul Ziuganov şi cekistul Putin" – cum rezuma Vladimir Bukovski procesul electoral din Rusia – îl va da, probabil, învingător pe cel de al doilea. După aproximativ zece ani de ratate experienţe democratice, Primakov şi Putin, oamenii KGB-ului – instituţie de sinistră faimă, responsabilă direct sau indirect pentru tot ce a fost mai detestabil în politica partidului comunist – au ajuns să reprezinte speranţa de mai bine. „De ce la răscrucea dintre secole «organele» oferă un asemenea rezervor de talente politice? Şi de ce ajung aceşti oameni să încarneze, în ochii tuturor ruşilor, capacităţi superioare de conducere a statului?" se întreabă Alexandre Adler în *Le Monde*, 5 februarie 2000. Comentatorul politic se referă la o trăsătură a vieţii sovietice: pedepsind orice fel de împotrivire, regimul a fost obligat, începînd din anii războiului, să lase un mic spaţiu de expresie tendinţelor de exprimare a contradicţiilor: „...un spaţiu politic semi-clandestin alcătuit din revistele de specialitate, din institutele de cercetare, din unele organisme ale partidului, unde confruntarea – implicînd riscuri considerabile pentru cei care o practicau – devenise, totuşi, posibilă. Mai tîrziu, după dezgheţ şi pe timpul lui Brejnev, acest tip de « pluralism », niciodată numit ca atare, se va dezvolta şi va fi terenul principal de investigaţie pentru disciplina ştiinţifică denumită kremlinologie. Cei mai mulţi dintre combatanţii acestor competiţii oratorice aparţineau serviciilor secrete sau se bucurau de sprijinul unei reţele aparţinînd organelor şi astfel îşi permiteau să depăşească limitele general admise; aşa era în străinătate diplomatul care invita un străin la un dejun între patru ochi sau gazetarul cu limba ascuţită: ambii aveau excelente motive să nu le fie frică de KGB". Adler trece în revistă momentele de confruntare internă din viaţa comuniştilor-securişti sovietici şi ajunge la concluzia că Putin, deşi prea tînăr pentru a fi participat chiar şi la ultima dintre ele, cîştigată de Andropov, cunoaşte doar din auzite fărîmiturile unei istorii lungi şi tragice: epoca lui a fost cea a trădărilor răsplătite. „Aceşti tineri, formaţi la şcoala dură a KGB-ului, ştiu ceva mai bine decît ceilalţi să ducă bătăliile politice şi societatea rusă, sătulă de revoluţii, de războaie şi de ură le deleagă această obligaţie, preferînd, în ultimii treizeci de ani, întoarcerea spre sine, practicarea elegiilor private şi doliul după pierduta livadă de vişini „.

Piesa jucată de Putin îşi extrage replicile din altă dramaturgie: „Patriotism, eficienţă, onestitate, hotărîre: acestea sînt virtuţile proclamate în manifestul pentru alegerile prezidenţiale de la 26 martie. Este evident cît de puţin aşteaptă ruşii de la politicienii lor: proiectul e vag, plin de platitudini şi pe alocuri contradictoriu. În general, documentul publicat de Putin pe 25 februarie şi observaţiile făcute de el la o întîlnire cu activiştii de campanie conţin observaţii corecte. Rusia trebuie să se despartă de iluzia bogăţiei şi a grandorii şi să realizeze că este o ţară înapoiată a cărei prioritate este economia. Fărădelegea şi proasta guvernare sînt cauzele prime ale sărăciei; bine administrată, legea va aduce prosperitate. Cinstea este o datorie patriotică. Bine şi frumos. Dar formularea unor politici specifice şi punerea lor în practică o să fie o treabă mai complicată. În acest punct, dl Putin şi autorii reformişti de discursuri sînt mai îmbîcsiţi. Prezentarea detaliilor este adesea contradictorie. Rusia poate fie să protejeze şi să subvenţioneze vechea ei industrie strategică, fie să încerce să se integreze în economia mondială, dar nu ambele deodată. Să păstreze marile monopoluri ruseşti, idee dragă domnului Putin sau să lase să acţioneze legea falimentului pentru toate companiile, indiferent de dimensiunile şi de influenţa lor, ceea ce de asemeni i-ar plăcea domnului Putin. Rusia trebuie să-şi subordoneze politica externă intereselor economice, «dar oricine ne insultă, o face pe riscul său», afirmă el *(The Economist*, 4 martie 2000).

Se presupune că toate acestea ţin de stîngăciile unui novice în subtilităţile campaniei electorale şi că Vladimir Putin are un plan de guvernare coerent. Cînd se exprimă spontan, Putin zice că „ vom urmări şi îi vom omorî pe ceceni şi în closet", dar liderii occidentali îi dau, în vorbe, certificate de bună purtare: mai importantă decît democraţia este stabilitatea. În programul satiric *Kuklî*, difuzat de un canal de televiziune independent din Moscova, Putin este prezentat „drept o creatură stupidă, care are puterea magică de a-i convinge pe oameni că este un geniu". Dacă este un geniu ca interimar, odată ales, s-ar putea să devină părinte al popoarelor şi cecenii să-i cînte imnuri de slavă. **(M. B.)**

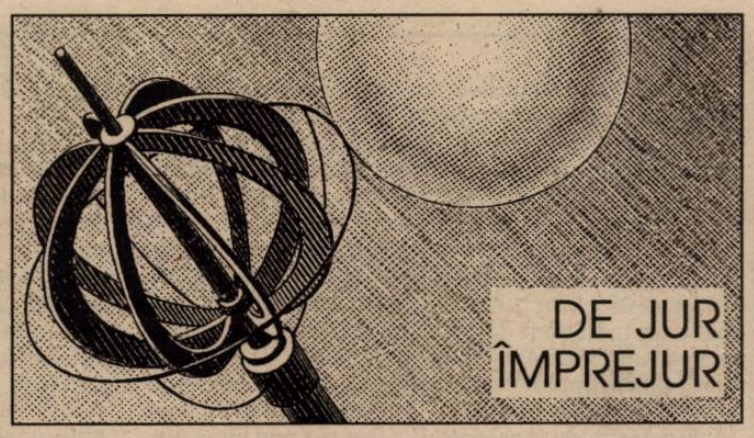

Dictatorul

Ajuns pe aeroportul de acasă, generalul s-a ridicat din fotoliul său cu rotile şi s-a îndreptat, vioi şi hotărît, să-şi salute prietenii, veniţi să-l întîmpine. Generalul Pinochet nu mai părea atît de bolnav pe cît susţinea buletinul medical emis la Londra şi pe baza căruia ministrul de Interne britanic a decis că nu poate suporta rigorile unui proces.

La Santiago de Chile, generalul Pinochet (84 de ani, autorul loviturii de stat, din 1973, împotriva preşedintelui ales al republicii Chile, Allende), a redobîndit ceva din vitalitatea care l-a ţinut în fruntea statului. Pînă în 1990 a condus, asigurînd tranziţia spre prosperitate economică, dar şi eliminarea brutală a opoziţiei. Se pare că 3.500 de persoane au fost ucise, alte zeci de mii au fost ţinute în detenţie şi torturate cu ştiinţa şi aprobarea sa. Dictatorul s-a retras din fruntea statului, obţinînd imunitatea şi titlul de senator pe viaţă, bucurîndu-se în acelaşi timp de recunoştinţa celor care au profitat pe timpul lui, nu chiar puţini: aceştia văd în el un erou naţional: a scăpat ţara de comunism, a fost un conducător priceput, a legiferat bazele unei creşteri economice sănătoase şi s-a retras paşnic din politica activă, fără război civil, permiţînd o traiectorie democratică, apropiată de normalitate.

Cererea de extrădare a judecătorului spaniol Garzon, formulată în timp ce Pinochet se afla pentru un control medical în Marea Britanie, avea în vedere trimiterea lui în judecată pentru torturarea unor cetăţeni spanioli într-una din sinistrele cazemate ale armatei chiliene (crimele propriu-zise sînt prescrise de o lege a amnistiei, dată de general înainte de a părăsi puterea) şi a pus în încurcătură multe guverne. Timp de 17 luni, cît a stat într-un luxos domiciliu obligatoriu, de lîngă Londra, cazul său a provocat o intensă turbulenţă legală.

Pe de o parte, procurori din Spania, Belgia şi Elveţia s-au alăturat judecătorului Garzon, susţinuţi în Europa dar şi la Santiago de Chile de manifestaţii iniţiate de rudele celor dispăruţi sau de oameni care, pur şi simplu, cred în dreptate. Pe de altă parte, oficialii şi ei încurajaţi de manifestaţii pro-Pinochet nu prea vroiau să accepte – fiecare din motive specifice – ca „bietul" bătrîn să se prezinte în faţa unui complet de judecată.

Preşedintele ales din Chile, Ricardo Lagos, primul socialist la putere după moartea lui Allende, susţine, nu prea convins, că fostul dictator ar trebui judecat în Chile, acolo unde s-au comis crimele, dar şi unde se pot produce argumente în apărarea sa. Lagos se teme că un asemenea proces va diviza din nou spectrul politic, iar politicienii vor provoca agitaţie în cercuri mult mai largi decît cele direct interesate în condamnarea sau achitarea lui Pinochet. De cîte ori este întrebat despre eventualitatea unui proces, Lagos invită poporul să privească în viitor nu în trecut. Diagnosticul medical i-a permis lui Pinochet să părăsească Londra, dar nu este suficient în Chile. Aici doar „nebunia sau demenţa" îl pot împiedica pe un om să apară în faţa justiţiei şi este puţin probabil că generalul va accepta să fie declarat psihotic sau oligofren, fie şi pentru a scăpa de proces. Doar dacă nu este într-adevăr psihotic sau oligofren.

Cererea de ridicare a imunităţii, formulată la Santiago de Chile, are de trecut prin multe chichiţe ale legislaţiei. Peste tot în lume, autorii legilor se străduiesc să rămînă în clubul legiuitorilor şi să nu ajungă în masa celor supuşi judecăţii semenilor lor.

Şi guvernanţii spanioli au reuşit să scape nevătămaţi după traversarea unui teren minat. Oficial, Aznar, prim-ministrul de dreapta a respectat independenţa justiţiei; dar şi drumul Spaniei către democraţie a trecut prin uitarea uneori voluntară, alteori la ordin a anilor dictaturii franchiste. Interesele economice ale Spaniei în Chile recomandau o politică neintervenţionistă într-o problemă atît de delicată. Chiar şi aşa, ambasadorul chilian la Madrid a fost rechemat în două rînduri, iar alte ţări din America Latină, cum ar fi Argentina, unde Spania are interese importante, păreau că se alătură unui boicot nedeclarat.

Decizia se afla în mîinile guvernului britanic. Chemată să răspundă cererii judecătorului spaniol, Londra a adoptat, într-o primă etapă, o hotărîre care va avea urmări: da, un şef de stat poate fi judecat, nici un fel de imunitate nu-l poate scuti de răspunderea pentru crimele petrecute în timpul mandatului său şi cu aprobarea sa.

Decizie fără consecinţe, însă, pentru cel care a provocat-o. E un om bătrîn şi bolnav, senil, spun medicii. Cum se poate asigura un proces echitabil unui om cu mintea rătăcită? Cînd a fost preocupat Pinochet de procese echitabile pentru adversarii săi, întreabă manifestanţii de la Londra, Madrid şi Santiago de Chile.

Plecarea secretă şi grăbită a lui Pinochet de la Londra pare să confirme existenţa unei înţelegeri secrete, încheiate în iunie 1999, între ministrul laburist de externe al Marii Britanii, Robin Cook şi omologul său din guvernul de dreapta al Spaniei, Abel Matutes: ei împreună au decis să evite moartea generalului într-una din aceste ţări.

Mai sănătos la sosire decît la plecare, Pinochet este încă membrul unui club select şi solidar, gata să facă orice pentru ca vreunul din membrii săi să nu nimerească printre muritorii judecaţi şi pedepsiţi – pe drept sau pe nedrept – pentru faptele lor.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Acest număr încheie un ciclu început acum un an cu ceva speranţe. Pe parcurs, speranţele au fost dublate, treptat, de surprize, cea mai mare parte plăcute. *Dilemele* etnice – despre ţigani (nr. 314), maghiari (nr. 325), germani (nr. 334) şi evrei (nr. 349) – şi-au propus să discute diversitatea, în esenţă fermecătoare şi născătoare de valoare, a acestei ţări din perspectiva *clişeului* şi *stereotipiilor* – adică din perspectiva acelor „trăsături" pe care – de cele mai multe ori indiferent de existenţa sau inexistenţa lor – le atribuim, automat, aproapelui nostru *de alt sînge*. Ideea „algoritmului" aplicat de noi în conceperea acestei serii de numere tematice – fiecare etnie să fie pusă în discuţie de către celelalte – a fost cea mai bună dintre variante sau poate nu a fost. Dar, în orice caz, aceasta a fost ideea care a ridicat cele mai multe sprîncene, cele mai multe probleme şi cele mai multe mingi la fileul provocărilor intelectuale oneste. Am încercat să păstrăm, pe cît a fost posibil, un echilibru în *distribuţia* fiecărui număr. Ca şi în statistica oficială, autorii etniceşte români au predominat în pagini; cel mai greu de găsit – fie din vina editorului, fie din vina istoriei – au fost românii etniceşte ţigani. Iarăşi voi spune: uneori „algoritmul" ne-a servit mai bine, uneori mai puţin bine.

Ar fi multe de povestit; toate la vremea lor. Cum se va vedea şi din acest număr, de multe ori, vorbind despre alţii, ne descriem, involuntar, pe noi înşine. De unde singura concluzie sănătoasă pe care o putem trage: acest număr încheie numai un ciclu, dar nu şi dezbaterea posibilă.

Numărul are, faţă de celelalte, o singură particularitate: cîteva opinii venite din exterior, de la oameni care, cu diverse treburi, au stat ceva timp – sau stau încă – în România, printre români. În rest, lectură plăcută: veţi vedea că, asemenea tuturor concetăţenilor săi, românul nu-i uşor de *citit!* (**Adrian CIOROIANU**)

Szabolcs SZONDA
asist. univ., Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Catedra de Hungarologie

Zbor deasupra

„Iar noi locului ne ţinem,
cum am fost, aşa rămînem"?!

Schiţă de portret individual-compus

Este al şaptelea an de cînd îmi petrec majoritatea timpului în Bucureşti, ori pe drumul de dus-întors între capitală şi plaiurile mele natale, cele covăsnene. Acest articol poate fi un bon de lectură a vieţii în Bucureşti, a ceea ce am descoperit în aceşti ani, confruntîndu-mă cu o altă realitate, decît cea din locul meu de baştină, Sf. Gheorghe.

Deasupra intrării în Gara Obor este o plăcuţă, pe care scrie: *Hol de trecere*. Oamenii trec prin hol, se duc cu trenul spre destinaţiile lor, revin, se urcă în mijloacele de transport, trec prin oraş, în definitiv, prin viaţă. Această trecere vioaie, această forfotă pestriţă, caracteristică, cred, Balcanilor în general, este primul lucru care m-a marcat de cînd sînt în Bucureşti. Autobuzul, troleibuzul, tramvaiul constituie tot atîtea scene ale acestei treceri. Circulînd cu acestea, îmi place să privesc, să observ. Am aceeaşi senzaţie care mă cuprinde, cînd mă uit la nişte clădiri, pe lîngă care trec în fiecare zi şi din care văd numai partea de jos, iar partea lor de sus mi se dezvăluie doar dacă o privesc de pe trotuarul de vizavi. Mijloacele de transport în comun îmi oferă şansa de a vedea simultan două lumi: cea din interiorul maşinii şi cea din exterior. Între acestea, iarăşi o portiţă, un loc al schimbării, al unui concentrat de impresii şi concluzii. Privesc această mişcare neîntreruptă şi descopăr cu uimire: este ca şi cum m-aş uita în obiectivul aparatului de fotografiat – mă văd pe mine, dar parcă nu aş fi chiar eu însumi.

Ce se vede

Încerc să vizualizez trecerea despre care am vorbit, identificînd cîteva tipuri umane întîlnite în momentele acesteia. Cred, că aceste mini-portrete alcătuiesc – ca piesele unui mozaic – o imagine mai mult sau mai puţin globală despre semenul meu român, o fotografie care – la o adică, făcînd abstracţie de naţionalitate – poate fi una despre omul est-european al sfîrşitului-începutului de secol şi mileniu.

Să vedem:

Naţionalistul snob: poartă însemne exterioare ale convingerii sale, drept cîrje ale crezului său patriotic. Principiile sale se dovedesc a fi instabile, cînd se confruntă cu o situaţie cvasi-comercială (să zicem că respectivul are de vîndut un produs unuia, pe care nu-l simpatizează pe criterii etnice sau de rasă; dacă face tîrgul, acceptă bani contra principiilor sale, care îi dictează să aibă relaţii cît mai restrînse cu celălalt; are de ales între două soluţii: îşi încalcă temporar propriul crez, ori îşi păstrează produsul – altfel spus: ca să fie naţionalist de neclintit, trebuie să aibă bani care îi apără principiile).

Patriotul fals: nu dispune de doza de crez a naţionalistului snob. Îşi iubeşte şi îşi înjură ţara cu aceeaşi vehemenţă. Din această cauză are frustrări enorme, ascunse cu mai mult sau mai puţin succes.

Patriotul snob: vorbeşte mult şi bine despre posibilităţile de bunăstare ale ţării, argumentînd cu modele străine pe care le cunoaşte foarte vag, mai ales din auzite. Cade pradă destul de uşor iluziilor proprii sau ale celor alimentate de sus. Sloganul său este: „Eu făptuiesc, nu vorbesc" – fără să-şi dea seama de paradoxul acestor cuvinte, prezent chiar în momentul rostirii enunţului.

Patriotul veritabil: în interiorul lui funcţionează acel mecanism psihologic, pe care criticii literari ai lui Endre Ady l-au numit „mégis-morál", adică, cu aproximaţie (şi fără conotaţii păunesciene): *morala „şi totuşi"*. Vede realitatea, îşi asumă eşecurile şi realizările individuale şi comune, crezînd cu îndîrjire că are ce căuta acasă, că munca lui contribuie la binele ţării. Cînd nu mai suportă, pleacă. Dacă poate...

Europeanul: a umblat prin străinătăţi (sau prin diverse regiuni ale ţării) cu ochii deschişi, fără să se amăgească în mod inutil. A văzut lucrurile despre care vorbeşte, identifică contrastele ivite, fără resentimente (o supapă excelentă pentru eliminarea ingredientelor nefolositoare ale acestui proces o constituie bancurile reciproce despre locuitorii unor sau altor zone ale României). De obicei este considerat o curiozitate vie, cu toate acestea încearcă să pună în practică în ţara lui noutăţile folositoare, cu convingerea că nu e o activitate inutilă şi că va veni şi vremea lui.

Nostalgicul: visează la realităţi sterpe de care, la vremea respectivă, vroia să scape cu orice preţ. Sentimentele sale retrograde nu au o ţintă precisă – clădeşte castele de nisip pe un mal atins de nişte valuri care îl surprind, făcîndu-l neputincios.

„Ostaşul": face parte dintr-o masă imensă, un conglomerat diform, aruncat în toate părţile de forţe neclare, acceptate fără reproş. Munceşte, fiindcă aşa trebuie, deşi nu-i place munca lui. Trăieşte cum se poate, conformîndu-se comenzilor actuale. Micile plăceri ale vieţii îl menţin la suprafaţă. Tace şi face, zicînd în momentele sale de nesiguranţă: 'om trăi şi 'om vedea!

Şmecherul: este caracterizat de o comoditate înnăscută. Nu munceşte, ci se descurcă. Se foloseşte de avantajele ivite, dar le fructifică doar cît îi e necesar în acel moment. Rezultatele sale îi dau satisfacţie imediată (rudă cu autoamăgirea), drept pentru care nu se gîndeşte la ziua de poimîine.

Lîngă masa cu pahare şi urări

Aceste fotografii la minut (le numesc aşa, deşi cîte minute, ore, zile s-au scurs, de cînd se developează...) – sînt convins de acest lucru – pot fi mărite, micşorate, adăugite, retuşate etc. Mă surprinde, că – fiind rugat să scriu *despre* stereotipii, clişee – îmi formulez gîndurile *cu ajutorul* sterotipiilor, clişeelor. Astfel pot lansa, cu oarecare precauţie, şi niscaiva concluzii, spunînd că românul e din fire temperamental, vesel (sau, oricum, mai optimist decît ungurul), dar şi meditativ într-o manieră destul de ciudată, care conduce la neglijarea simţului practic (să fie o consecinţă a zicalei înrădăcinate „românul s-a născut poet"? – se ştie despre poeţi că umblă cu capul în nori...). Cu o şi mai mare reţinere zic: probabil religia lui (în marea majoritate a cazurilor, cea ortodoxă) îi insuflă o predispoziţie la răbdare, la supunere în faţa unor realităţi sau a actorilor acesteia. Cred, de asemenea, că are o preocupare destul de însemnată pentru sine, cu toate că, de multe ori, această grijă alimentează o dihotomie nu prea plăcută pentru semenii lui, aceea conform căreia lumea se împarte în români şi ne-români, în loc de: românii şi alţii. Însă toată discuţia asta se poate reduce lesne la o singură categorizare, care nu ia în considerare nici un specific, reflectînd o singură întrebare: este un individ om de omenie, ori ba?

Uneori viaţa o ia înaintea analizei scrise ori rostite, trimiţînd acesteia un zîmbet ironic, peste umăr. Mi-ar fi plăcut să pot imortaliza într-una din zilele trecute o imagine văzută la una dintre intrările Gării de Nord (am eu ce am cu simbolul gării...): lîngă uşă stăteau, aproape cot la cot o călugăriţă, care strîngea donaţii pentru renovarea unei mănăstiri, şi un vînzător de cartoane bingo. Fără să bănuiască, cei doi reprezentau, probabil, acele poluri între care regăsim – cu o intensitate maximă – esenţa actualităţii autohtone, a cărei oglindă cît de cît clară încearcă să fie şi frazele de mai sus. Acum, cînd am ajuns să pun punct acestui articol, am senzaţia că am povestit toate acestea unuia dintre subiecţii-temă, răspunzînd oarecum la întrebările sale curioase. Şi – minune sau nu – ne despărţim cu un sentiment ciudat, dar cu atît mai plăcut, cu care, sper, ne vom obişnui cît mai repede cu putinţă. Mă retrag, aşadar, cu aceea urare pe care am auzit prima oară în Bucureşti, şi care îmi place de atunci, mai ales pentru sinceritatea ei superioară oricărei diferenţe de opinie: *Sănătate, că-i mai bună decît toate!* În fond: oameni sănătoşi din cît mai multe puncte de vedere = naţiune sănătoasă.

© L. Muntean

aduse cu poşta

Cer scuza pentru limba română – proastă a mea

Un pic de ciocolată de Cécilie din Norvegia, să creşteţi mari!

Mă bucur aşa de mult că am aflat că există revista *Dilema* şi că am găsit redacţia. Lumea aici într-adevăr m-a ajutat mult. Mai ales vreau să-i mulţumesc pe *Doamna Chiper* (pentru informaţia despre (...), Sf. Ilie Gorgani ş.a.m.d., *Domnul Ornea* (pentru cartea „Anii treizeci...», este foarte folositoare şi solidă) şi *Cristian Ghinea* pentru ajutorul general pe care îi a dat norvegiencei confuze în lumea asta şi pe ceilalţi cu care am vorbit şi redacţia întreagă care face o revistă foarte inteligentă.

La redacţie şi în revistă am găsit multe informaţii folositoare. Scriu o teză despre Mişcarea Legionară şi am fost (şi sînt încă) confuză de tot din cauza telenovelei legionare. Tocmai am fost la (...) şi l-am intervievat şi mă doare capul, şi de asta am trecut pe la *Dilema* care mi se pare o (cum îi zice) «oasis» mintală sănătoasă. Ultimele zile am vorbit cu, cred, aproape toţi fasciştii din Bucureşti. Ieri am fost la clubul bătrînilor de la (...), care erau (dacă se poate, fiind aşa de naţionalişti) extraordinar de draguţi cu mine. Şi am vorbit foarte bine cu liderul cuibului („grupul") şi am fost la cuib ş.a.m.d.

Oricum. Am vrut să vă mulţumesc pentru ajutorul nemaipomenit.

Salutare

Cécilie ENDRESEN

N. red.: D-ra Cécilie Endresen a venit în România pentru documentarea în vederea unei teze referitoare la extrema dreaptă românească. Scrisoarea trimisă de dînsa redacţiei – pe care o reproducem întocmai, dar fără a deconspira unele dintre persoanele numite – este, credem, concludentă. (**A. C.**)

Keno VERSECK
ziarist, Germania

Despre «fenomenul românesc»

După cei aproape opt ani în care am trăit în diferite locuri şi colţuri ale României aş putea să înşir zeci de exemple ca să confirm sau să contest toate stereotipurile pe care românii le au despre ei înşişi, fie că e vorba de cele pozitive, fie de cele negative. Nu cred că merită. Vorbind despre aceste stereotipuri aş vorbi mai mult despre mine însumi şi despre concepţia mea despre viaţă în general şi viaţa de zi cu zi decît despre subiectul pe care îl tratez. Ceea ce aş descrie ar fi, de fapt, nu atît românul ca atare, ci un soi de reflex al identităţii propriu unui străin care, trăind într-o altă lume, cu alţi oameni, îşi descoperă brusc propria lui mentalitate despre care, poate, nici nu bănuia că ar fi existat. Este, adică, vorba de ceva extrem de individual. Altfel spus: aşa-zisele trăsături naţionale, aşa-zisa mentalitate a unui popor, diferitele lui arhe- şi stereotipuri există numai ca anti-construcţie sau anti-teză. Orice încercare de a le găsi o bază empirică eşuează în faţa realităţii şi de aceea nu folosesc la nici un gînd raţional şi la nici o acţiune rezonabilă. În fond, sînt sincer convins că românii sînt oameni ca toţi ceilalţi. Nici mai mult şi nici mai puţin. Dacă mulţi români cu care am avut vreodată de a face se deosebesc cu ceva de cei mai mulţi alţi oameni din Europa, atunci singura diferenţă adevărată constă tocmai în obsesia ciudată şi puţin charaghioasă de a vorbi mereu cu o energie considerabilă despre ei înşişi, fie pozitiv, fie negativ, de a găsi specificul lor naţional, de a trage linii de separare faţă de ceilalţi. N-am cunoscut în experienţa personală naţiune mai obsedată de ea însăşi, mai egocentrică şi n-am văzut în nici o ţară biblioteci întregi umplute cu scrieri de tip „Fenomenul românesc“ sau „Spaţiul mioritic“. Dacă, de exemplu, un Inocenţiu-Klein şi o parte a şcolii ardelene au folosit construcţia unei identităţi naţionale încă într-un scop pragmatic, ulterior scrierile care încercau un răspuns la întrebarea „Cine sîntem noi?“ au devenit o adevărată manie. Pentru această manie o mare parte a intelectualităţii româneşti şi-a risipit energiile şi această manie a sfîrşit în protocronism, concepţia de un ridicol unic, care a avut drept rezultat ca România aproape să nu mai fie luată în serios de către lumea exterioară cel puţin în ce priveşte ştiinţele umane şi naturale. Desigur, românii nu stau singurii cu încercarea de a-şi găsi specificiul lor, nici istoric, nici în prezent. Îndrăznesc însă să afirm că aici nu e vorba numai de o formă. Îndrăznesc să spun că în România forma a influenţat şi fondul. Românii, sau cel puţin intelectualii români din acest secol, au fost şi sînt, poate, acei oamenii din Europa care încă mai trăiesc spiritual, la modul cel mai intens, secolul nouăsprezece.

Andrei OIŞTEANU
scriitor

Imagologie etnică

„Ei, românii“ despre „ei, străinii“

În cursul anului 1999, revista *Dilema* a avut fericita idee de a publica patru numere referitoare la modul în care imaginarul colectiv românesc percepe minorităţile etnice. Cred că articolele apărute în revistă (împreună cu cele din prezentul număr) ar trebui adunate într-un volum. O astfel de carte de ***imagologie etnică*** ar da culoare unei pete gri (dacă nu albe) şi ar mai configura puţin o ştiinţă tînără în România şi nu foarte bătrînă nici în Europa (în forme moderne, ea a renăscut prin anii '60-'70). O ştiinţă în laboratoarele căreia au trudit la noi, cu rezultate diferite, cercetători precum Alexandru Duţu, Dan Amedeo Lăzărescu, Dan Horia Mazilu, Alexandru Zub, Lucian Boia şi nu mulţi alţii.

Evident, nimeni nu şi-a propus şi nu s-a aşteptat ca cele cîteva numere de revistă să rezolve o problemă atît de complexă. Dar *Dilema* a reuşit să de-dramatizeze subiectul, să-l normalizeze şi să-l „umanizeze“. Astfel, despre maghiarii, ţiganii, nemţii sau evreii din România s-a scris firesc, dezinhibat, relaxat, cu umor chiar, fără ca abuzul de „corectitudine politică“ să sufoce discursul. Spun asta pentru că, timp de decenii, tema în discuţie a fost considerată tabu în România. Ea a fost mereu eludată sau politizată. Cu alte cuvinte, despre minoritari şi despre relaţia lor cu majoritarii fie s-a tăcut mult, fie s-a minţit mult.

Imaginea românilor despre „străini“ (cei indigeni, nu exogeni) este compusă dintr-o amplă colecţie de prejudecăţi şi stereotipuri, legende şi superstiţii, fobii şi clişee, conserve mentale şi verbale, de regulă produse ale mentalităţii tradiţionale, perpetuate din tată în fiu şi de la profesor la elev, uneori preluate de literatura cultă şi speculate de discursul politic. Rezultă portretul robot al „străinului imaginar“, care evident se deosebeşte esenţial de cel al „străinului real“. La fel se întîmplă lucrurile în receptarea românului de către străin. Nici trăsăturile „românului imaginar“ nu se suprapun celor ale „românului real“. Aceşti doi termeni sînt mai degrabă teoretici şi abstracţi. Compararea lor este şi ea teoretică, pentru simplul motiv că nu se poate stabili o imagine a ceea ce am numit „românul real“ (sau „străinul real“). Cînd încercăm să dăm contur unui astfel de portret „real“, apelăm inevitabil la un ***Volksgeist*** ceţos, care se hrăneşte şi el cu aproximări, uniformizări, generalizări şi clişeizări. Rezultatul nu poate fi portretul „românului real“, ci o altă ipostază a „românului imaginar“.

Cred că nu (atît) în numărul de faţă al *Dilemei* vom găsi coordonatele identitare ale românului, cît (mai degrabă) în numerele menţionate mai sus ale revistei. Felul în care românii îi percep pe „străini“ este în cel mai înalt grad definitoriu nu atît pentru „străini“, cît pentru românii înşişi. Încă de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, un folclorist ca Moses Schwarzfeld a intuit acest fapt într-un „studiu de psichologie populară“, publicat în 1892 şi intitulat ***Evreii în literatura populară română***. Autorul era conştient de faptul că subiectul lucrării sale nu-l constituie atît evreul, cît mai ales românul: „Studiul va scoate în relief pe evreu cu calităţile şi defectele ce le vede la el românul şi ne va dezveli, în acelaşi timp, în parte, puterea de observaţiune, prejudecăţile şi slăbiciunile poporului român; ne va înfăţişa pe evreu aşa cum îl vede, îl crede şi-l înţelege românul, dar nu aşa cum a fost sau cum este în adevăr“.

Contemporan cu Schwarzfeld, Moses Gaster a ridicat miza subiectului, transferîndu-l din zona socio-culturală în cea socio-politică. Nu doar folclorul referitor la „străin“ este simptomatic; felul în care societatea, în ansamblul ei – scria Gaster în 1894 – îl tratează pe evreu (pe orice minoritar, aş adăuga eu) „constituie un fel de barometru politic şi social, cu ajutorul căruia se poate constata, cu oarecare exactitate, pentru toate ţările, starea intelectuală şi morală a fiecărei epoce.“ Gaster se exprima şi în numele unei tragice experienţe personale: în 1885, el fusese expulzat din România ca evreu indezirabil.

La concluzii similare au ajuns cercetători imagologi din zilele noastre: „Caracteristicile atribuite evreului în folclorul antisemit – observă savantul american Alan Dundes – nu au nimic de-a face cu evreul real, ci cu creştinii, care au făcut iniţial aceste atribuiri. Dacă folclorul este etnografie autobiografică, atunci folclorul antisemit ne spune foarte multe despre creştini şi aproape nimic despre evrei“. La rîndul său, profesorul german Klaus Heitmann care a studiat imaginea românului în spaţiul cultural german crede că, „la fel ca toate imaginile despre naţiuni, şi mai ales cu formele lor deformate, stereotipurile etnice nu îngăduie o temeinică reprezentare a ceea ce exprimă. Cu atît mai importante sînt, în schimb, informaţiile pe care le oferă ele despre zămislitorii imaginilor“.

De fapt, în cadrul imagologiei, acesta este un mod uzual de definire a coordonatelor identitare. Cînd o colectivitate (etnică, religioasă etc.) încearcă să definească identitatea unei colectivităţi diferite, ea se raportează inevitabil la coordonatele propriei sale identităţi, punînd în evidenţă asemănările şi mai ales deosebirile. Reciproca este la fel de adevărată: avem nevoie de „ei“ pentru a ne defini mai bine pe „noi“.

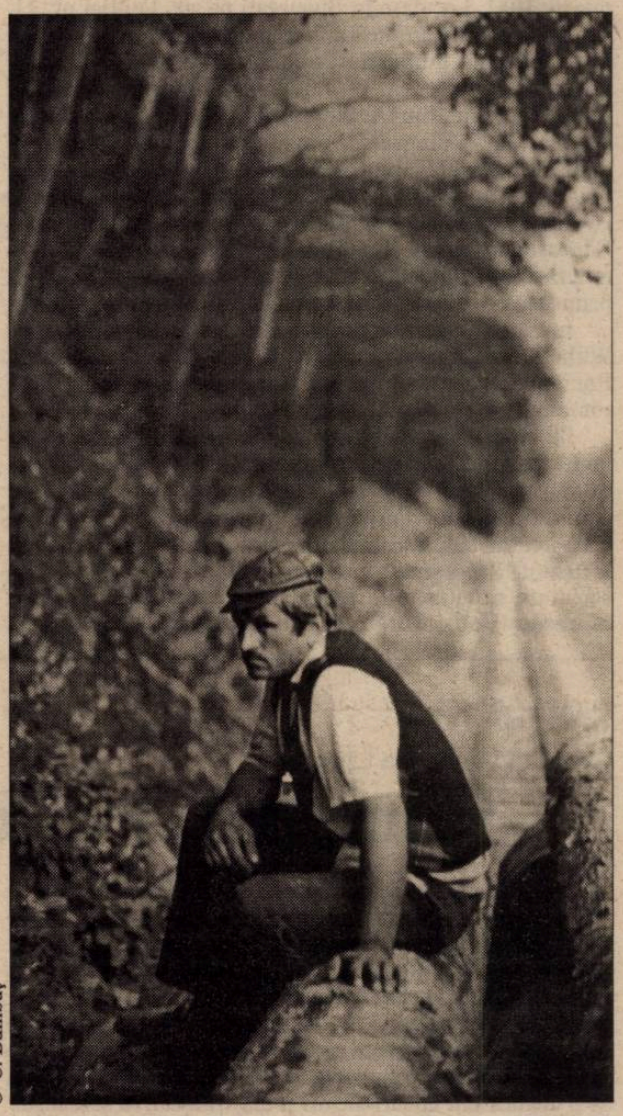

© C. Bumbuţ

„Ei, românii“ despre „ei, românii“

Am consultat de curînd o lucrare puţin cunoscută, finalizată în martie 1999 de ***Institutul de Studii şi Sondaje „ESOP OMEGA“*** (realizatori I.A. Popescu, M. Oancea şi D. Popescu). Intitulat ***Stereotipuri interetnice şi modele identitare***, studiul a fost finanţat de ***Delegaţia Comisiei Comunităţilor Europene*** în România. Sondajul de opinie încearcă să răspundă, în principal, la două întrebări: „Cum percep românii minorităţile?“ (hetero-stereotipuri) şi „Cum se percep românii pe ei înşişi?“ (auto-stereotipuri).

Am fost curios să văd care sînt astăzi virtuţile şi viciile pe care şi le atribuie românul lui însuşi. La întrebarea „Cum aţi caracteriza dumneavoastră românul mediu, obişnuit?“, subiecţii (numai de naţionalitate română) trebuiau să aleagă din 20 de calităţi şi tot atîtea defecte indicate de realizatorii sondajului. Am selectat primele 10 calităţi şi primele 10 defecte. Clasamentul principalelor virtuţi ale românului ar fi, după părerea românului însuşi, următorul: **1. Familia este importantă** (88,4%), **2. Prietenos cu străinii** (82,1%), **3. Respectă tradiţiile** (72,8%), **4. Munceşte din greu** (69,4%), **5. Îi respectă pe ceilalţi** (66,9%), **6. Descurcăreţ** (65,3%), **7. Educat** (64,9%), **8. Respectă legile** (62,3%), **9. Îi ajută pe ceilalţi** (62,2%), **10. Mereu activ** (58,8%).

Cele mai importante defecte ale românului ar fi: **1. Lucrează singur** (24%), **2. Puţin îi pasă de părerea altora** (22,6%), **3. Nu ştie să facă bani** (21,1%), **4. Pică mereu prost** (19,3%), **5. Se mişcă lent** (18,3%), **6. Nu respectă legile** (18,1%), **7. Prefăcut** (16,9%), **8. Nu reuşeşte nimic** (16,1%), **9. Nu are încredere în nimeni** (15,6%), **10. Necinstit** (15,2%).

Răspunsurile sînt destul de surprinzătoare. Las cititorului plăcerea de a glosa pe marginea acestor clişee auto-identitare. Eu mă voi limita doar la cîteva comentarii de bun simţ. Prima observaţie este aceea că românul este foarte generos cu sine. Aşa cum observă şi autorii studiului, „românul se priveşte pe sine ca un personaj pozitiv“. Calităţile au scoruri mult mai bune decît defectele. Virtutea cu procentul cel mai mic este oricum mai puternică decît viciul cu procentul cel mai mare. Nu numai că defectele sînt minimalizate, dar unele dintre ele nici nu sînt atît de grave (de exemplu nr. 1, 3 şi 5).

Unele virtuţi *(respectă legile, mereu activ)* intră în contradicţie cu unele defecte *(nu respectă legile, se mişcă lent)*. A fi „descurcăreţ“ pare a fi o „calitate“ (nr. 6) a „omului nou“, dobîndită, în bună măsură, după decenii de regim comunist. Nici un defect nu este predominant. În schimb, primele două calităţi (evaluate la peste 80%) se detaşează sensibil de următoarele. În aceste cazuri par să fi operat două mituri puternice: românul ar fi „bun familist“ şi de o „ospitalitate proverbială“. Dar rezultatele sînt cel puţin stranii. Conform acestei evaluări, românul ar fi legat de cei foarte apropiaţi (rude) şi de cei foarte depărtaţi (străini), lăsînd neacoperită o vastă zonă intermediară de neimplicare (vecini, concitadini, conaţionali). Situaţia este confirmată şi de unele defecte: lucrează singur, puţin îi pasă de părerea altora, nu are încredere în nimeni.

Un lucru trebuie subliniat: caracteristicile de mai sus nu-l reprezintă pe „românul real“ (inexistent ca atare), ci pe „românul imginar“, adică imaginea românului despre el însuşi.

Teodor WEXLER
vicepreşedinte al Fundaţiei „Dr. Wilhelm Filderman“

„români şi ROMÂNI“

Sistemele totalitare au încercat să modeleze gîndirea şi manifestările indivizilor şi ale colectivităţilor umane. Mătăniile şi anatemele erau prezente în mesagiile propagandistice ale grupurilor sociale sau etnice care sufereau de mania absolutizării.

Au existat şi vor exista români buni şi români răi. Au existat şi vor exista evrei buni şi evrei răi. Au existat şi vor exista francezi buni şi francezi răi. Şi neîndoielnic generalizarea se poate aplica oricărei etnii.

Neîndoielnic nimeni nu îmi poate şterge din memorie eclipsa ce a intervenit în relaţiile dintre români şi evrei în anii celui de-al doilea război mondial şi martiriul evreilor din România. În acelaşi timp, nimeni nu-mi va putea şterge din memorie propria mea experienţă din acei ani. Mă voi rezuma la un singur exemplu. 21 ianuarie 1941. Locuiam în Bucureşti pe str. Poliţiei nr. 11. Proprietarul locuinţei familiei mele era distinsul cărturar, prof. univ. Augustin Caliani. Din proprie iniţiativă, ne-a ascuns în casa sa, salvîndu-ne viaţa. Riscul era enorm căci unul din fiii profesorului Caliani era el însuşi legionar, iar la mansarda imobilului locuia un şef de cuib legionar, Lazăr. Spaţiul nu-mi permite să povestesc umanismul şi dramatismul acelor clipe. Trebuie să adaug că acelaşi profesor Caliani împreună cu ministrul Educaţiei Naţionale, prof. Ion Petrovici, au fost cei care în anii războiului au obţinut aprobarea ca tineretul evreu să primească educaţie în propriile instituţii de învăţămînt.

În recent apăruta antologie de texte aparţinînd dr. Wilhelm Filderman, fost lider al populaţiei evreieşti din România, am găsit descieri luminoase a unor patrioţi români.

La rîndu-mi, păstrez cu respect imaginea comportamentului a nenumăraţi români în anii totalitarismului comunist. Voi cita un singur exemplu. În luna noiembrie a anului 1958, lucram ca cercetător ştiinţific la Institutul de Cercetări Chimice din Bucureşti. Erau zilele în care „seismul“ Pătrăşcanu lovea, cu unda sa de şoc, întreaga societate românească. Directorul institutului, Gavrilă Mureşan (Gabor Hirsh) şi nou venita sa colaboratoare, Elena Ceauşescu, au eliminat atunci circa o treime din personalul ICECHIM, în conformitate cu codul muncii „art. 20“ paragraful „e“: „necorespunzător cadre“. Mulţi dintre cei eliminaţi, români, evrei, maghiari erau savanţi, cadre didactice din învăţămîntul superior, cercetători titulari de numeroase brevete de invenţie. Eram aruncaţi pe drumuri, singura noastră posibilitate de a lucra era ca hamali.

O singură uşă s-a deschis pentru mine, pentru soţia mea şi pentru mai toţi „indezirabilii“ din Institutul de Cercetări Chimice. Era uşa care conducea spre biroul inginerului Ion Velea, un om de înaltă probitate ştiinţifică şi morală. Un tehnocrat care de fapt conducea Ministerul Industriei Chimice şi care şi-a păstrat permanent verticalitatea.

Nu numai că am primit un loc de muncă într-o uzină chimică din Bucureşti, dar începînd din 1960 am devenit colaboratorul conferenţiarului universitar Ion Velea la Facultatea de Chimie Industrială. Faptul că nu i-a fost teamă este o nouă dovadă a verticalităţii la care nu a renunţat nici măcar o clipă.

Este neîndoielnic că dacă în rîndurile populaţiei României au existat şi mai există români, a existat şi există o mare majoritate formată din ROMÂNI. În faţa acestor ROMÂNI mă înclin cu respect. Mă înclin cu respect şi în faţa memoriei ROMÂNILOR care mi-au salvat viaţa mie şi generaţiei mele. Mă înclin cu respect în faţa memoriei lor şi pentru faptul de a fi păstrat independenţa, suveranitatea şi integritatea Patriei noastre comune, atît cît a fost posibil în ciuda vitregiei vremurilor şi a totalitarismelor de import.

© F. Bobu

SÁNTHA Attila
doctorand în Teoria Literaturii

Românul, locuitor al României

Ferice e cel ce crede în caracterologia naţională, căci inima-i se umple de bucurie de fiecare dată cînd se consideră, ca tot românul, poet, sau, ca tot ungurul, fizician atomist. Dar să lăsăm grimasele intelectualiste şi să intrăm în joc: ia să arăt eu românilor, în sfîrşit, cum îi percep eu pe dînşii. Patriotul transilvan din mine mă pune imediat să întreb răutăcios: oare despre care român e vorba, despre cel regăţean sau despre cel ardelean, dar îmi stîrpesc poftele, gîndindu-mă că şi ungurii sînt unguri-unguri şi unguri-secui, ba şi ceangăi.

Recunosc, aveam şi eu o percepţie generală a românului, adevărat, înainte să îl cunosc mai pe îndelete. Românul, ca tot omul, e şi el vesel şi trist, şmenar şi sobru, prost şi înţelept ş.a.m.d. dar, pînă să ajung aici, aveam şi eu fel de fel viziuni asupra românilor, americanilor etc. Copil fiind, „românii“ erau pentru mine o noţiune abstractă, de domeniul virtualului, ei fiind actorii din televiziune despre care se spunea că ar construi socialismul. La opt ani, asta era un lucru simpatic. Fiind născut într-un orăşel cu o populaţie în proporţie de peste 98% maghiară (la aceea dată), primul român în carne şi oase pe care l-am văzut era profesoara de română, care se chinuia să ne înveţe o limbă vorbită numai la televizor. La zece ani eram deja mîndru că, deşi nu prea îi cunosc, trăiesc în aceeaşi ţară cu aceşti oameni minunaţi, „românii“. Cîteodată, cînd ciuleam urechile la interminabilele partide de cărţi de prin casă, eram indignat că adulţii spun nişte poveşti aiurite din anii treizeci cînd cică învăţătorul român îi bătea dacă îndrăzneau să scoată o vorbă în ungureşte. Auzeam şi nişte şoapte rostite în mare taină că românii iar au torturat pe cineva şi că educatoarea mea din grădiniţă s-a sinucis din cauza lor. Mai tîrziu am aflat că zvonurile erau adevărate; mai exact, era vorba de faimoşii miliţieni ai lui Agache, care tăiau şi spînzurau, şi care, corect, erau toţi români. (Acest individ, Agache, în decembrie 1989 a fost linşat pentru crimele comise, iar acum aflu că anul trecut preşedintele Constantinescu i-a conferit titlul postum de erou al revoluţiei.) În oraş se construiau blocuri în draci; populaţia creştea, auzeam din ce în ce mai des cuvinte româneşti pe stradă. Mai prindeam nişte zvonuri că apartamentele sînt repartizate românilor şi că moldovenii care acceptă să fie colonişti primesc un „spor de periculozitate“. Nu-mi venea să cred (dar pînă la urmă şi asta s-a dovedit a fi adevărat), că „românii“, despre care aveam o imagine atît de frumoasă pot face asemenea monstruozităţi. Refuzam să percep că trăiesc într-o zonă militarizată (în Secuime) şi într-o ţară (România), care atentează la identitatea mea naţională. La meciurile dintre România şi Ungaria chiar ţineam cu românii, nu numai pentru că „noi, românii“ sîntem cei mai talentaţi de pe tot globul pămîntesc, ci şi pentru că „ei, ungurii“ sînt iredentişti, şi vor să ne ia Transilvania (aşa cum auzeam zilnic în cele două ore de program tv.).

Trezirea din acest coşmar, căci nu-l pot numi altfel (apropo, exista la noi prin anii optzeci vorba „m-am întîlnit cu un român, căci nu-l pot numi altfel“ cînd omul se întîlnea cu Agache), s-a produs în clasa a zecea, cînd începeam să învăţăm tot mai multe materii în românește, iar limba şi literatura română devenise o materie mai egală decît toate celelalte. Revoltă! Am protestat în scris împotriva faptului că era obligatoriu să participe toată clasa la olimpiada de română! Noroc cu profa, care a dosit lucrarea mea cea protestatară înainte s-o vadă cineva.

Acestea fiind premisele, normal că puteam din ce în ce mai greu să fac deosebirea dintre „el, statul român“, şi „ei, românii“, era din ce în ce mai greu să fac diferenţa dintre torţionarul Agache şi colonistul din Moldova, care nu avea altă vină decît că a acceptat un trai mai bun. Chiar şi astăzi, e greu să nu confunzi un Iliescu sprijinit de Vadim şi Funar cu poporul român (care i-a votat); e şi mai greu să nu-l confunzi pe ex-ministrul de interne Dejeu care planta unităţi de jandarmi peste unităţi de jandarmi în Secuime, cu intelectualul român care l-a votat. În fond, ceea ce percepe maghiarul-secui majoritar ca fiind imaginea românului este chiar imaginea statului român, care, să fim sinceri, este jalnică.

Nota editorului: *În opinia mea, acesta este un text cu probleme. Aveam de ales între a-l împestriţa cu cîteva semne de întrebare, între paranteze, şi a-i cere autorului să-l rescrie, dacă vrea. Puteam, evident, să nu publicăm acest material. Am ales însă varianta cea mai riscantă, anume publicarea în forma brută, tocmai în speranţa că aceste asperităţi interetnice se vor atenua pe măsură ce „noi“ şi „ei“ ne vom cunoaşte aşa cum trebuie. Şi mai cred, sincer, că aşa cum (ni) se întîmplă de multe ori, textul vorbeşte mai mult despre autor decît despre temă.* ***(A. C.)***

Odată trecut de traumele tinereţii, privind subitele schimbări ale percepţiei mele despre români ceea ce mă deranjează astăzi cel mai mult – dacă tot e să vorbim despre aspecte negative, hai s-o spunem pînă la capăt – este faptul că românii sînt săraci. Parafrazîndu-l pe Oscar Wilde, să vină un cutremur şi să-ţi dărîme totul e o nenorocire; însă a fi sărac (aşa, în general şi din naştere) e deja o crimă. Ca tot ungurul din România, mîhnit că trebuie să trăiesc într-o ţară mizeră, în mizerie (pe cînd ungurii mai norocoşi din Ungaria deja intră în Uniunea Europeană), cîteodată chiar mă gîndesc că ceva-ceva probleme trebuie să fie însuşi cu poporul român. Altfel nu pot să-mi explic de ce merge ţara atît de prost, de ce nu au curajul românii să facă în sfîrşit nişte reforme adevărate măcar cît în Turcia, dacă nu chiar cît în Ungaria. Explicaţia logică a stării de fapt a ţării este că românii ori sînt proşti (ceea ce evident nu sunt), ori sunt şmecheri, şi aşteaptă să se facă miracolul economic numai după ce ultimul ungur a părăsit ţara (ceea ce este mai plauzibil). (S-ar putea aduce aici ca contraargument că şi ungurii din Romînia contribuie la dezastrul economic al ţării. Nu-i adevărat. Ungurii nici măcar la dezastru nu sunt lăsaţi să contribuie, participarea UDMR-ului la guvernare fiind una fără substanţă, de vreme ce nu gestionează nici un minister important.)

Ei, asta da, asta se poate spune despre români că au un complex de superioritate faţă de unguri şi în general, faţă de orice naţie, sentiment provenit din nevoia de a justifica şmecheria lor proverbială. Numai că acest complex, în contextul sărăciei ţării, ascunde mai mult un complex de inferioritate, alimentată de invidia faţă de popoarele mai bogate şi mai puţin şmechere. Acest sentiment al inferiorităţii poate fi singura explicaţie şi a faptului că românii *apără* absolut totul, apără sărăcia lor, şi neamul, şi intituţiile statului, pentru a nu fi luate de unguri. În tot corpul diplomatic nu există picior de maghiar (cu toate că la conducerea Ministerului de Externe a stat mult timp un intelectual de marcă – dar care nu a considerat necesar să intervină în acastă problemă). În armată, mai sus de maior găseşti minoritari numai cu lupa, cu toate că despre unguri cel puţin se zice că sînt buni războinici. Ministerul de Interne – vax, chiar şi astăzi poliţiştii în zonele locuite de unguri sînt tot români, de obicei aduşi din Oltenia sau Moldova (să vezi acolo implicare în relaţia cu comunitatea locală). Mai mult, datele privind structura corpului poliţienesc pe naţionalitate sînt secrete. Chiar şi Moldova se apără de pericolul unguresc, de vreme ce puţinii ceangăi (zece copii la o şcoală din Cleja) care doresc să înveţe limba maghiară sînt împiedicaţi de patru ani de către Inspectoratul Şcolar Judeţean Bacău să facă acest lucru. Ca să nu mai vorbim de *soap-opera* universităţii maghiare, a cărei neacordare poate fi explicată numai şi numai prin teama subsconştientă că odată instruiţi, ungurii ar ajunge să conducă însăşi România.

William TOTOK
scriitor, Germania

Toponimele ocupanţilor

– fragmente dintr-un dialog real –

De curînd, l-am reîntîlnit pe un critic de film de la Bucureşti, pe care îl cunosc de vreo zece ani. Ne vedem în fiecare an la un festival internaţional şi stăm de vorbă. De obicei, ne întîlneam la o cafea şi discutam despre filmele vizionate. Din cînd în cînd îmi mai povestea cîte ceva despre actualitatea românească, aşa cum o percepea el. Avea o părere clară despre tot ce se întîmplă în ţară, aşa că putea să răspundă la orice întrebare. Nu prea îl interesa ce cred eu despre evoluţia situaţiei, fiindcă – mi-a spus-o cîndva – eu sînt plecat de prea multă vreme, trăiesc în străinătate şi, ca atare, nu mai pot aprecia lucrurile în adevărata lor dimensiune. Anul trecut am avut o primă controversă. Totul a pornit de la un film, în care se tematiza homosexualitatea şi în care regizorul pledase pentru toleranţă şi înţelegere faţă de această minoritate sexuală. Mi-am exprimat admiraţia faţă de film şi mai ales faţă de felul îndrăzneţ în care a fost abordat subiectul. Criticul de la Bucureşti încerca să mă convingă de faptul că tema filmului este totuşi prea minoră faţă de problemele din ţările postcomuniste din răsărit. În plus, el încerca să-mi explice că abordarea acestui subiect şi finanţarea unei asemenea film din bugetul Uniunii Europene nu este altceva decît o sfidare a estului, care nu a reuşit să se elibereze de nomenclatura-securistă. Demnitarii din trecut sînt demnitarii de astăzi, ei dictează regulile economiei de piaţă, ei fac politica în România, iar occidentul mai bine ar finanţa filme care ar declanşa, în sfîrşit, „procesul comunismului“ decît filme în care se face apologia dezmăţului homosexual, a pedofiliei şi a libertinajului. Am bîlbîit ceva despre toleranţă, despre dreptul la autodeterminare a individului, despre drepturile omului, necesitatea detabuizării unor subiecte şi mai ştiu eu ce, pentru a-mi ascunde supriza neplăcută faţă de aceste piruete paronomice care întorceau totul pe dos pentru a ateriza în miezul unor complexe româneşti vechi, nedepăşite nici după 10 ani de tranziţie în care declaraţiile zgomotoase, uneori chiar belicoase pro-occidentale au fost aplaudate de marea majoritate a populaţiei.

Anul acesta ne-am întîlnit din nou. Din întîmplare am avut mai mult timp, aşa că am discutat ceva mai mult decît în anii precedenţi, nu numai despre filme, ci mai ales despre cîteva subiecte de strictă actualitate politică. Am auzit poveştile aproape identice, pe care mi le-a relatat în trecut în grabă, între două filme. Aveam impresia că, pe alocuri, doar personajele principale aveau numele schimbate. Dacă în trecut el încerca să mă convingă de faptul că Iliescu este un Ceauşescu II, de data aceasta am aflat că Emil Constantinescu, pe care l-a votat şi criticul în anul 1996, nu se deosebeşte aproape deloc de predecesorul său. Locul principal în aceste relatări emoţionale îl ocupa, în continuare, Securitatea. Am aflat, deci, că Securitatea se află tot la pupitrele decizionale ale economiei şi politicii, că lumea este nemulţumită şi că ţiganii devin tot mai agresivi. Am mai aflat că televiziunea este aservită unor cercuri oculte de influenţă, că ziarele sînt vîndute, că americanii decid cine va fi viitorul preşedinte, că legea retrocedării imobilelor naţionalizate este bună dar, în acelaşi timp, este şi rea, pentru că s-au înapoiat case aparţinînd unor indivizi stabiliţi de mulţi ani în străinătate care au întreţinut legături cu Securitatea. Mi-a povestit apoi că, în sfîrşit, se va înfiinţa Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, dar comuniştii ţin morţiş acum să se respecte legea *ad litteram*, împiedecînd două personalităţi ale vieţii publice să intre în Consiliu numai pentru că au fost membri P.C.R.

Am îndrăznit să întrerup raportul criticului înfierbîntat despre evoluţia situaţiei politice din România, întrebîndu-l cu naivitate, dacă el ştie, că „Legea Ticu“ prevede ca nici un fost sau actual membru al vreunui partid nu are voie să intre în acest for, iar, în ultimă instanţă, legea totuşi ar trebui, nu-i aşa, respectată aşa cum a fost concepută. Puteam bănui ce-mi va răspunde. Răspunsul propriu-zis a depăşit orice imaginaţie. Comuniştii se răzbună astăzi pe cei care au avut curajul să-i înfrunte în trecut, mi-a explicat criticul. Indiferent de ce spune legea, un anti-comunist care a fost dat afară din partid pentru că s-a opus regimului nu mai poate fi considerat drept un fost membru P.C.R. N-am mai spus nimic, fiindcă am fost curios să aflu şi alte „noutăţi“. După o scurtă pauză, criticul mi-a mărturisit că nu se mai uită nici la televizor şi nici nu mai citeşte ziarele. Pentru a demonstra cît de neinformat este, îmi pune şi mie o întrebare, în care a inclus imediat şi un răspuns indirect. Voia să afle de la mine, ce părere am eu despre reacţia exagerată a stîngii europene împotriva participării partidului lui Haider la guvernare în Austria – dar care nu protestează împotriva comuniştilor din guvernul francez – şi despre demisia binevenită a lui Babiuc din PD. Am evitat să răspund la prima parte a întrebării, spunînd ceva despre algoritm şi despre acordul de guvernare încheiat între partidele care se află la putere în România. Am fost oprit imediat pentru o nouă lecţie politică. Bine i-a făcut Babiuc lui Petre Roman. Acest fiu de nomenclaturist evreu i-a adus pe mineri la Bucureşti şi nu urmăreşte astăzi nimic altceva decît să bage fitile în coaliţie. Dar, zic eu, asta nu s-a prevăzut în 1996 cînd s-a format alianţa, în care a intrat şi UDMR? N-am mai primit nici un răspuns, fiindcă interlocutorul meu s-a simţit imediat obligat să mă informeze ce greşeală fatală s-a făcut cu băgarea ungurilor în guvern.

Mi-am adus imediat aminte de o altă discuţie avută acum vreo 2-3 ani cu acelaşi critic, în care mi-a explicat că nu suportă bucătăria din Ardeal, fiindcă în toate mîncărurile se bagă zahăr. Pînă şi românii ardeleni şi-au însuşit acest obicei culinar împrumutat de la unguri. În favoarea gulaşului ei au renunţat să mai gătească tochitura delicioasă şi unii mînîncă friptura cu compot. Anul acesta mi-a fost dat să aud relatări şi mai alarmante despre complotul ungurilor împotriva românului blînd care s-a născut în satul mioritic etern.

Acum ungurii şi-au băgat mîna şi în istoria naţională. L-au transformat pe Ţepeş în Dracula, pe Mihai Viteazul într-un cuceritor ordinar, iar pe Ştefan cel Mare şi Sfînt într-un simplu oştean afemeiat, de parcă nu el şi toţi ceilalţi voievozi ar fi salvat occidentul creştin de invazia hoardelor asiatice. Acum, continuă revoltat criticul, ungurii vor să înveţe istoria românilor în limba lor şi, pe de-asupra, revendică şi denumirile localităţilor. Este inadmisibil să permitem ocupantului să măzgălească indicatoarele cu toponime în limba maghiară. Asta nu se poate permite, fiindcă şi toleranţa noastre are limite. Am îndrăznit din nou să intervin, invocînd dorinţa de integrare a României în structurile europene şi respectarea drepturilor minorităţilor naţionale, inclusiv dreptul la folosirea denumirilor geografice în limba maternă a etniilor care trăiesc de sute de ani în acelaşi spaţiu. Atît mi-a trebuit. Francezii sînt în Uniunea Europeană, dar ei sînt un popor mîndru care nu admite nici un fel de separatism.

Aceste argumente le-am mai citit şi în „România Mare“, am replicat eu. Vadim este un comunist înrăit, mi-a răspuns prompt interlocutorul meu, el vrea să instaureze o nouă dictatură cu ajutorul ortacilor lui Cozma, care primesc bani de la sindicatele comuniste din Franţa, de la chinezi, de la islamistul libian Gaddafi şi de la liderul cubanez Fidel Castro. Uluit de aceste dezvăluiri privind un nou complot împotriva României, după ce auzisem mai înainte şi despre amestecul rafinat al americanilor în alegerilor din această toamnă, încercam să închei dicuţia. N-am reuşit. Interlocutorul meu probabil simţea nevoia să disperseze nedumeririle mele pe care le-am articulat în cursul discuţiei, revenind la capitolul istorie. Pentru a zugrăvi pericolul pe care-l reprezintă ungurii pentru români, mi-a vorbit despre atrocităţile horthyştilor, despre deportarea evreilor din Nordul Transilvaniei şi despre instaurarea comunismului de către maghiarii care s-au transformat după 1945 în uneltele lui Stalin, pentru a-şi masca astfel gîndurile revanşarde.

Intervin din nou, spunînd interlocutorului meu anti-comunist că totuşi nu ungurii şi nici ruşii lui Stalin au fost cei care au terorizat deţinuţii la Piteşti şi-n alte locuri de detenţie. N-ai dreptate, mi-a replicat criticul. Ungurii, ţiganii şi evreii au făcut ceea ce ştii. Românii au luptat în munţi contra armatei de cotropitori. Evreii n-au făcut altceva decît să inventeze crime săvîrşite de Antonescu, să culpabilizeze România, ştiind bine că noi i-am salvat de la deportare în lagărele naziste. Dar în Transnistria, întreb eu, ce a fost? Nimic n-a fost. Dacă ar fi fost ceea ce se spune, n-ar fi supravieţuit atît de mulţi.

România, o plăcere precum fumatul

Cînd e vorba despre români, Kasim Gülden spune, la început orice, numai să fie de bine. „Place la România, place la români, place, place tot. Gata“. Pare un fel de atitudine a unui om de afaceri care ştie că nu e indicat să te pui rău cu potenţialii clienţi. Cu o burtă şi un mers de adevărat paşă, cu mustaţa groasă şi veşnicii pantaloni negri de stofă şi haina de piele, Kasim respiră a turc. A venit în România acum 10 ani să facă afaceri şi conduce o firmă de turism în zona Gării de Nord: un chioşc cenuşiu, cu o secretară ascunsă în spatele unei tejghele. Lîngă chioşc, o altă coşmelie, un fel de bar al casei, unde patronul, alături de alţi indivizi cu haine de piele, fumează şi face jocuri de cărţi. „Muncesc, mă simt bine. Dacă eu nu mă simt bine la România, plec de la România“. Îi place atât de mult, spune el, încît s-a căsătorit cu o românca şi nu ar pleca nici după ce ar termina afacerile.

Mulţi dintre străinii veniţi să facă afaceri aici, iranieni, arabi, turci, sirieni, vorbesc despre România ca despre un fel de drog. O dată ce l-ai gustat, parcă nu îţi mai vine să pleci. Unii, precum Kasim, spun că de vină sînt oamenii, „care îmi place“, dar şi locurile. Alţii, precum Hadi, un iranian venit aici de şapte ani, spun că românii sînt calzi şi primitori şi îţi face plăcere să trăieşti printre ei. Dar parcă mai e ceva, ceva ce ei nu spun niciodată: nu le e chiar atît de rău.

Hadi este şi el căsătorit cu o românca. Ea a rămas creştină, iar el musulman, pentru că „nu contează religia, om să fie. Oamenii religioşi sînt mai răi. Se preface că e aproape de Dumnezeu, dar nu e. Cine e aproape, are inima aproape, nu gura“. Are deja copii, cărora le dă două nume, unul iranian, unul românesc. Naşul copilului este român, „pentru că am încredere în români. Iranienii nu se ajută aici unul pe altul. Arabii, da, se înţeleg tare bine; la fel şi sirienii. Dar noi avem încredere în români“. Hamid, iranian şi el şi însurat tot cu o românca, e de aceeaşi părere cu Hadi. „Dacă mă împrumut, o fac de la un român. Dacă el are nevoie, şi eu am încredere să îi dau bani“.

Hamid şi Hadi comercializează îmbrăcăminte în IDM – Regie. Hadi este mai rotofei şi, cînd vorbeşte, zîmbeşte mereu, ca pentru a-şi îmbuna interlocutorul. Hamid e mai atlet şi are o privire iute. Amîndoi vorbesc foarte bine româna. „Şi noi sîntem ca românii. Nu ne place aici ce nu le place nici lor. Muncim ca ei; dacă nu muncim, nu avem nimic“. Hadi spune că înainte românii erau mai primitori, „chiar dacă te fraierea de bani“. Oricum, faţă de „Europa doi“, cum spune el, adică Germania, Austria, Franţa, „sînt mult mai primitori. Noi, iranienii, sîntem mai primitori decît voi – în Iran, nu aici. Dacă intră omul în casă, nu îl lăsăm să iasă, îl servim cu de toate. Aici, e aproape ca la noi“.

Cu toate acestea, e totuşi ceva ce nu place deloc celor doi iranieni. Românii sînt „foarte temoşi (a se citi „temători“). Le este frică de ţigani, de hoţi. La noi, dacă strigă o femeie «hoţul» cînd i-a furat geanta, toată lumea sare. Chiar dacă e cu maşina, se opreşte şi fuge după hoţ. Aici, nimeni nu vine să te salveze. Spune: «nu e treaba mea». Nu e corect, trebuie să fie treaba lui“.

Chiar şi Kasim Gülden, cel căruia îi „place, place tot“ la români, le găseşte un defect. „Hoţia nu-mi place la români“. El povesteşte cum, singura dată cînd s-a urcat în autobuz, a şi fost furat: „carnete, buletine, portofel“. Cu toate acestea, pare să aibă încredere în colaboratorii lui apropiaţi – secretara de la firma lui de turism, o românca, şi un individ cu care colaborează de cînd a venit aici, român şi el – şi îi consultă dacă e bine sau nu să vorbească cu ziariştii.

Majoritatea însuraţi cu românce, străinii veniţi din Orient par să prefere România pentru că mai la vest nu sînt foarte bine primiţi. În plus, cum spune Hadi, din punctul lor de vedere, „e aproape ca la noi. Noi n-am mai pleca de aici. Dacă merg la Iran, n-am nici un prieten acolo. Am învăţat limba, obiceiurile. Noi sîntem ca fumătorii. Nu putem lăsa România cum nu te poţi lăsa de fumat“.

Octavian GABOR

„...români, maghiari, germani şi alte naţionalităţi, uniţi sub steagul partidului şi înfrăţiţi în muncă pentru creşterea bunăstării materiale şi spirituale a tuturor cetăţenilor ţării, pentru construirea pe pămînt românesc a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintarea României spre comunism. *(aplauze puternice, ovaţii prelungite)*“

(din cîteva documente ale
fostului partid unic şi fără dileme)

Z. ORNEA

Unica şansă de salvare a românilor

În cugetarea românească modernă problema specificului naţional a ocupat locuri centrale. Era o modalitate de a reflecta asupra identităţii pe postamente solide. S-a scris despre asta enorm. Dar, lucru ciudat, cu deosebire de pe la începutul veacului care stă acum să se încheie. Într-o carte pe care am publicat-o în 1980, intitulată *Tradiţionalism şi modernitate în deceniul al treilea*, ca să reconstitui opiniile despre specificul naţional afirmate numai în acest deceniu mi-au trebuit 105 pagini. S-a scris, pe această temă, vreau să spun, mult şi nu întotdeauna cu folos. Într-o ţară dominată de ţărani (peste 80% din populaţie), satul ocupînd un loc central în spaţiul şi fizionomia sufletească românească, era, poate firesc ca identitatea specifică a românilor să fie necontenit căutată în ruralism. Încă la începutul veacului, sămănătorismul, prin verbul incandescent al lui N. Iorga, în textul unei conferinţe rostite la Ploieşti, spunea: „Nu se poate strămuta rostul unui popor dintr-un an în altul, veacuri întregi am făcut pe pămîntul acesta agricultură în munţii şi văile noastre; păstoritul şi agricultura au fost temeiul neamului nostru de cînd ne-am pomenit (...). Încă înainte de Traian (...), de atunci sîntem noi aici, şi din acele admirabile şi îndepărtate timpuri facem noi agricultură şi păstorie. Nu putem să grămădim pe toţi în oraşe, pentru a face: ce? Ce nu se pricep, ce n-am făcut niciodată?". Şi în 1908, adăuga: „Cu o astfel de concepţie (antiautarhică, *n.m.),* o ţară poate fi «eminamente agrară», fără a mai sprijini prin cartele «industria în ţară»... *O agricultură bună* poate mări o ţară care e anume făcută pentru aceasta şi ea poate da din *trunchiul ei* mlădiţele industriei fireşti, care nu poartă flori de hîrtie, de zahăr sau de sticlă... Într-o ţară «eminamente agricolă», gîndul tuturora trebuie să fie întors către agricultură". Cam în aceeaşi perioadă se dezvoltă şi curentul poporanist. Era mai democratic decît sămănătorismul, nu era paseist şi nu edulcora realitatea vieţii ţărăneşti. Dar şi poporanismul pornea de la principiul că fiecare ţară presupune o specificitate distinctă răsfrîntă în toate proiecţiile sociale, politice sau spirituale. O cultură lipsită de pecetea spiritualităţii etnice e considerată o aberaţie neviabilă. Pe plan estetic, Ibrăileanu afirma în 1910: „S-a înţeles că, adversari ai oricărei falsificări a vieţii ţărăniste, nu noi am fi aceia care să presupunem *înfrumuseţarea* în artă a vieţii ţărăneşti şi a sufletului ţărănesc. Aceasta ar fi o caricaturizare şi, deci, o ofensă, dacă voiţi, ar fi un act antipoporanist. Ţăranul trebuie arătat în toată goliciunea interiorităţii, sălbăticiei şi barbariei lui – dacă e inferior, sălbatic şi barbar. Să nu i se cruţe nici o apucătură rea, nici un viţiu. Să fie însă zugrăvit *complect,* aşa cum zugrăvesc cei mai mari romancieri, cum zugrăveşte Tolstoi pe Ana Karenina, cu toate *contingenţele explicatoare,* cu *faptele* luminate de *cauzele* lor". Mai înainte, în 1906, tot Ibrăileanu afirma, tot în ordinea esteticului: *„Literatura românească nu poate fi decît românească.* Şi spiritul românesc, considerarea lumii şi reacţia faţă cu lumea, fiind nepervertit, mai curat la poporul românesc de la ţară, numai acei scriitori vor reprezenta spiritul românesc care sau fac parte din ţărănime sau care, dacă nu fac parte din ţărănime, şi-au plecat urechea la popor, s-au botezat în izvorul curat şi românesc al sufletului popular, ca de pildă Sadoveanu... Această infiltrare a spiritului românesc în literatura cultă este *poporanismul* din punctul de vedere al conţinutului sufletesc al scriitorului". Mai tîrziu, în anii douăzeci, Ralea, vorbind în numele poporanismului, ţinea să precizeze că acesta nu trebuie considerat ca tradiţionalist. Fusese, de fapt, numai că, oricum, mai luminat decît sămănătorismul. Dar, după război, poporanismul pledează pentru europenizare, occidentalizarea poporului român, demonstrînd o restructurare a mai vechilor concepte de la începutul veacului. Pe cînd neosămănătorismul rămîne fixat pe vechile redute.

După război, tradiţionalismul românesc se sprijină pe elemente care predicau exclusiva plasare a sufletului românesc în albia oriental-răsăriteană (negînd latinitatea), socotită, prin structură, antioccidentală. Nichifor Crainic, în eseul *Parsifal,* scria: „Un larg fluviu de orientalism a curs deci în matca sufletului nostru popular. Bizanţul şi Kievul au fost pentru noi vămile pe unde s-a strecurat, pe dedesubtul ortodoxiei acest import ce s-a dizolvat cu vremea în rezervoriul forţelor noastre primitive. El face astfel parte din avuţia noastră populară şi alcătuieşte încă o putere de diferenţiere şi de rezistenţă a mentalităţii patriarhale, a geniului autohton faţă de curentele civilizaţiei europene de provenienţă istoriceşte proaspătă". Apoi, Nichifor Crainic va teoretiza, în acelaşi spirit, teoria ortodoxismului, potrivit căreia specificul naţional românesc se exprimă exclusiv prin religia ortodoxă. Cam acelaşi lucru, tradiţionalist-autohtonist, exprima şi Nae Ionescu, ajungînd pînă acolo încît să-i conteste lui Samuil Micu, acest „călugăr papistaş„ ca exponent al Şcolii Ardelene, calitatea de român, pentru că nu împărtăşea ortodoxia ci confesiunea greco-catolică. Li s-a reproşat acestor cugetători (Ralea, N. Iorga, Pompiliu Contantinescu, Şerban Cioculescu, chiar Radu Dragea) că specificitatea e conferită de un element deosebitor, de diferenţiere. Ortodoxismul este, din contră, un element unificator. Pentru că ortodocşi nu sînt numai românii, ci şi ruşii, ucrainienii, bieloruşii, grecii, bulgarii, sîrbii etc. Zadarnic au fost toate aceste replici. Crainic şi-a continuat propovăduirea acestui etnicism ortodoxist din care imagina un autohtonism specific naţional, din perspectiva căruia respingea europenismul şi occidentalizarea. Ba chiar, în 1935, a teoretizat concepţia statului etnocratic, în spaţiul căruia trebuia să domnească, autoritar, „legea lui Hristos". Şi a postulat, ca mai înainte sămănătorismul. „Încotro ne îndreptăm? Drumurile cele mai sigure sînt cele pe care le-am bătut. Epoca voivodală de strălucire a Bisericii luminează în zările noastre drumurile seculare ale ortodoxiei. E gloria noastră de neam între neamurile acestui colţ de Europă: gloria de a fi fost ocrotitori ai ortodoxiei răsăritene vreme de două veacuri: de la căderea Bizanţului pînă la secularizarea lui Cuza-Vodă". Într-un eseu din 1930, Nae Ionescu se ridica împotriva tendinţelor civilizatorii prooccidentale şi europenizante: „Recomandarea civilizatorie nu porneşte decît din lagărul evoluţionist-democratizant, adică de acolo unde se crede cu oarecare aproximaţie, că boul poate deveni om. Iată de ce tendinţa noastră sau a unora dintre noi de a ne orienta înspre apus pentru că acolo ar fi astăzi leagănul civilizaţiei este falsă, atîta vreme cît nu ni se dovedeşte că structura noastră spirituală, aş zice speţa noastră ar fi cel puţin analogă cu a Apusului. Şi adăuga: „Formula civilizaţiei şi culturii româneşti nu este *apuseană.* Dacă dăm la o parte tot ceea ce s-a adăugat acestei civilizaţii în ultima sută de ani ca o greşală nereuşită, cultura românească trebuie considerată ca o realitate răsăriteană, trăgîndu-şi izvoarele de alimentare din sud-estul european şi creînd valori în curs de circulaţie numai în această parte a lumii. Să nu ne lăsăm şi aici furaţi de vechea prejudecată a latinităţii noastre". Pledoaria în favoarea exclusivei apartenenţe la lumea Răsăritului ortodox urmărea, indubitabil, să nege efortul europeniştilor de a integra fenomenul românesc spre o civilizaţie apuseană.

Cu toate delimitările şi amendamentele ştiute, şi teoria blagiană a spaţiului mioritic tot către o specificitate restrînsă, opusă occidentalizării, tindea. Prezenta sufletul românesc într-o stare de perpetuă şi consubstanţială resemnare fatalist-contemplativă, pasivă şi lipsită de energetism viteaz. De ce ar fi exclusiv proprie sufletului românesc balada *Mioriţa,* cu ideea resemnării cosmice, şi nu alte balade, tot izbutite estetic, ca *Toma Alimoş* sau *Mihu Copilul* care numai resemnare fatalistă nu exprimă, ci energetism luptător? Această supuşenie fatalist resemnată, tăcută ar fi specifică identităţii noastre agrar-păstoreşti, care, se vede cu ochiul liber, n-are nimic comun cu spiritul luptător şi stăruitor al civilizaţiei apusene. Noua generaţie spiritualistă de după 1927 a investit speranţa în sat şi dăinuirea lui, blamînd industrialismul şi calea occidentală. Excepţie singulară a făcut, printre colegii de generaţie, numai Emil Cioran. În *Schimbarea la faţă a României* scria: „Nenorocirea noastră ţine de condiţia de viaţă a popoarelor agrare. Ritmul lor lent ar fi o fericire dacă n-ar exista evoluţia încordată a ţărilor industriale. De o parte satul şi, de altă parte, oraşul. Entuziasmul pentru sat este nota comună pentru intelectualii noştri dintotdeauna, este nota lor proastă. Căci dacă aceşti intelectuali ar fi avut cît de puţin spirit politic ar fi înţeles că satul nu reprezintă absolut nici o funcţie dinamică... Satul este sub structura şi baza biologică a unei naţiuni, el nu este însă şi purtătorul şi motorul ei. Un an din viaţa unui oraş modern este mai plin şi mai activ decît o sută din viaţa unui sat... Oraşul şi industrializarea trebuie să fie două obsesiuni ale unui popor în ascensiune". Şi ceva mai înainte preciza: „Aş muri de tristeţe dacă România – printr-o perversiune a soartei – ar renaşte în viitor cultura bizantină. Un singur ţipăt în Revoluţia franceză este pentru noi un îndemn infinit mai mare decît toată spiritualitatea bizantină laolaltă". Caracterul polemic al acestor cugetări ale lui Cioran tînărul, din 1936, e evident. Se ridica împotriva sămănătorismului latent, cînd nu de-a dreptul agresiv şi al ortodoxismului care ne voia eternizaţi în spiritualitatea bizantin-orientală. Şi observaţia lui Cioran despre aplecarea spre sat a intelectualităţii române se verifică din plin dacă ne reamintim că trei mari scriitori (Sadoveanu, Rebreanu, Blaga) şi-au ales ca temă pentru discursurile lor academice de recepţie satul românesc, elogiindu-l absolut.

Românii au, acum, o singură şansă. Să renunţe la doctrinele patriarhalist-autohtoniste şi să se îndrepte, decis şi fără echivoc, spre integrarea în structurile europene, tipul ei de civilizaţie postindustrială, cu tendinţa mondială spre globalizare. Doctrinele ruralizante sînt, azi, definitiv, istorie. Dacă nu se va renunţa la ele, ca şi la miturile corespunzătoare, românii sînt definitiv pierduţi şi condamnaţi la subdezvoltare perpetuă. Vor şti, acum, cînd li se oferă prilejul, să se debaraseze de prejudecăţi îndătinate şi să-şi croiască un alt destin, pe care, de altfel, destui cugetători dinainte (Gherea, Zeletin, Ralea, Lovinescu ş.a.) l-au recomandat mai demult?

---

interstiţii

Tradiţia dosarelor

Autor al unei cărţi fundamentale ce reconstituie extraordinara aventură a elaborării, tipăririi şi difuzării *Enciclopediei (The Business of Enlightenment,* 1979), istoricul american Robert Darnton a revenit în mai multe rînduri asupra subiectului, scotocind prin arhive şi scoţînd la lumină documente nu o dată surprinzătoare. Unul dintre aceste studii ce explorează „subteranele" vieţii culturale (şi nu numai culturale) a secolului al XVIII-lea se ocupă de supravegherea enciclopediştilor de către poliţie (l-am citit în traducerea franceză din *Gens de lettres, gens du livre,* 1992). E vorba de 501 de rapoarte, aflate la Biblioteca Naţională din Paris, întocmite, între 1748 şi 1753, de inspectorul Joseph d'Hémery; dintre ele, doar 22 privesc pe enciclopedişti, celelalte se referă la alţi scriitori, editori, librari etc. din epocă, alcătuind, cum spune Darnton, „un adevărat recensămînt al populaţiei literare". Rapoartele sînt de fapt nişte note de sinteză: fiecare autor avea un dosar, unde d'Hémery aduna date culese de agenţii săi, iar rapoartele grupează elementele considerate relevante în şase rubrici fixe: *Numele, Vîrsta, Locul de origine, Semnalmente, Domiciliul* şi *„Histoire",* adică date biografice, titlurile principalelor opere şi scurte caracterizări, în care intră uneori şi detalii asupra vieţii intime a – cum să-l numesc ? – „obiectivului".

Ceea ce frapează la prima lectură este tonul curtenitor al aprecierilor: despre Rousseau se scrie că are merite eminente, Toussaint, caracter blînd şi liniştit, e de o moralitate ireproşabilă etc.; d'Alembert e un „bărbat încîntător, atît în ce priveşte caracterul cît şi spiritul", Montesquieu e autor al unor „scrieri încîntătoare". Frecventă este aprecierea „om de spirit": se bucură de ea Eidous, Langlet du Frenoy, abatele Mallet, Marmontel, Montesquieu („un homme d'un esprit infini"), Rousseau, Watelet etc. Recunoaşterea acestor calităţi nu înseamnă că privirea inspectorului îşi pierde agerimea: Diderot, „garçon plein d'esprit", e desemnat cu insistenţă ca fiind „extrem de periculos", ca şi abatele Langlet du Frenoy care, avertizează raportul, ar fi în stare să semene dezordine în întreg regatul. Semnalmentele sînt reduse la minimum, cu notaţii uneori vagi, fără mare utilitate, cred, în caz de forţă majoră: Diderot – „talie medie şi fizionomie destul de decentă", Chapelle – „mic, fizionomie obişnuită". La Montesquieu se subliniază, aproape cu tandreţe, vederea foarte slabă, iar singura formulă mai colorată e aceea referitoare la Voltaire: „Înalt, uscat şi cu un aer de satir".

Cînd apreciază operele personalităţilor fişate, d'Hémery nu e deloc zgîrcit în elogii: Veron e „un poet cu mult spirit şi care scrie bine", Rousseau „a compus opere literare ce i-au atras critici furioase, situaţie în care s-a descurcat de minune", celebritatea lui Montesquieu i se pare pe deplin meritată ş.a.m.d. Dacă observă, despre Toussaint, că „a compus în ultime vreme cîteva lucrări ce nu sînt suspecte, dar care n-au avut mare succes", aproape că ai impresia că e, sufleteşte, alături de autorul lipsit de noroc. Unele propoziţii extrem de eliptice sînt interpretabile. Ce vrea să spună inspectorul prin: „Desmahis de Colsanbleu: A scris multe versuri"? E o constatare neutră, sau insinuează că avem a face cu un veleitar grafoman? În schimb, notaţia referitoare la Cahusac: „A scris odinioară romanul *Grigri,* în care se află portrete" e, pentru un profesionist, importantă: ea sugerează că portretele cu pricina sînt cu cheie. Că d'Hémery îşi făcea cît se poate de serios meseria se vede şi din faptul că semnalează de fiecare dată dificultăţile pe care autorul le-a avut cu cenzura (mai ales atunci cînd cartea fusese tipărită în condiţii dubioase, prin forţarea faimoasei „permisiuni tacite"). La Diderot se atrage atenţia că „are la el un manuscris, *L'Allée des idées,* pe care a promis că nu-l va tipări" (interesant: oare cui va fi făcut această promisiune Diderot ? şi cum de era atît de sigur inspectorul că manuscrisul e acasă la autor?). Tot în fişa lui Diderot (obiect, se vede, al unei supravegheri foarte atente) se reproduc nişte afirmaţii orale ale filosofului; din păcate, raportul nu ne spune cine a fost vigilentul interlocutor.

Îl mai preocupă foarte mult pe d'Hémery relaţiile dintre autori şi contactele pe care aceştia le au la Curte. Nu e greu de înţeles raţiunea acestei preocupări. Pe de o parte, pe măsură ce proiectul *Enciclopediei* prindea contur, era evident că el va fi realizat de o echipă numeroasă şi că reuşita lui depindea de coeziunea grupului. Pe de altă parte, eventuala protecţie din partea unor personaje sus-puse era de natură a tempera zelul poliţiei şi al cenzurii, care personaje, la rîndul lor, deveneau vulnerabile dacă se aflau despre ele (şi prin supravegherea scriitorilor) lucruri compromiţătoare. În fine, nu din amuzament sau din apetenţă pentru picanterii culege d'Hémery date despre viaţa erotică a enciclopediştilor, ci în virtutea nemuritorului principiu „Pac! la *Răsboiul* ..." (la Curte, la cadre, la C.C. etc.).

Cazul lui Voltaire e realmente uimitor. Raportul consemnează că, *la instigaţia acestuia,* poliţia a efectuat o percheziţie la domiciliul numitului Longchamp, fostul valet al autorului lui *Candide,* pentru a recupera scrisorile de amor pe care Voltaire le trimisese Dnei du Châtelet. Scrisorile nu sînt găsite, în schimb poliţia era cît pe ce să descopere nişte versuri satirice vizînd pe rege şi pe Dna de Pompadour.

Hotărît lucru, scrisorile pierdute aduc numai bucluri.

Alexandru CĂLINESCU

Teodor BACONSKY

PUTEREA SCHISMEI

Deşi tema dialogului dintre catolici şi ortodocşi pluteşte în aerul timpului, cei cu adevărat sensibili la importanţa ei sînt încă minoritari. Iată de ce îmi propun să revin, în prezentul eseu, asupra tematicii ecumenice, cu nădejdea de a contribui, cît de puţin, la clarificarea conceptuală şi difuzarea unei problematici foarte importante pentru construcţia europeană.[1]

Istoria schismei dintre Răsăritul şi Apusul creştin este vădit prea complexă pentru a fi reconstruită într-un asemenea cadru. Nu mai puţin arborescentă este istoria mişcării ecumenice. Iată de ce mă văd obligat să mă limitez la cîteva observaţii generale. Pînă la Conciliul II Vatican, elitele occidentale au abordat lumea ortodoxă dintr-o perspectivă apologetică sau polemică. De la sinteza lui Gibbon pînă la articolele lui Martin Jugie din *Encyclopédie catholique* putem urmări coerenţa unei atitudini critice din care nu au lipsit denigrările, simplificările şi reducţiile partizane. Elitele creştine din Orient au răspuns cu aceeaşi monedă. Imensa literatură consacrată acestui raport dificil este matricea unor locuri comune deosebit de tenace. Cred că secolul XXI va avea, printre alte priorităţi, şi pe aceea de a demonta acest eşafodaj ostil, ridicat pe aproximaţii primitiv logocentrice.

După 1800, Bisericile ortodoxe slăbite de dominaţia otomană sau de iluminismul josefinist al ţărilor, şi-au moderat oarecum tradiţionala retorică anticatolică: în locul unui nou Fotie, ele au generat o mişcare neo-isihastă, care simboliza refuzul de a participa la istoria neclară a Luminilor apusene. În aceeaşi perioadă, catolicismul abandona tema orientală pentru a-şi gestiona crizele interne. Abia după Revoluţia boşevică şi mai ales după cel de-al II-lea război mondial au apărut pe piaţa ideilor cîteva contracurente semnificative: e suficient să amintim viziunile lui Soloviov şi Ivanov, scrierile unui Berdiaev sau redescoperirea Orientului patristic graţie operei unor Daniélou, Congar şi de Lubac.[2] A trebuit ca secularizarea şi ideologiile neo-păgîne să producă nazismul şi comunismul pentru ca cele două Biserici apostolice să redescopere ceea ce le uneşte. Bineînţeles, procesul reapropierii dintre catolici şi ortodocşi nu seamănă cu un fluviu liniştit, care curge ineluctabil spre o mare a reconcilierii. El poate fi comparat mai degrabă cu mersul unor călători care înaintează prin beznă, ţinîndu-se de mînă.

Dincolo de această aparent pesimistă metaforă nocturnă, se cuvine să salutăm intensificarea dialogului dintre ortodoxie şi catolicism[3]. Există deja eroi mitici ai acestei reconcilieri, spre exemplu Paul al VI-lea, patriarhul Athenagoras sau cardinalul Johannes Willebrands, există de asemenea o mulţime de eroi anonimi, aşa cum există şi antieroi, pe care nu-i voi aminti aici. Unii văd în vitalitatea acestei noi atitudini o simplă modă, alţii preferă să vorbească despre un semn profetic de a cărui corectă descifrare depinde (printre altele) viitorul paşnic al Europei. Pomenitele interpretări suscită de altfel comportamente pe măsură: în primul caz, se naşte acel „ecumenism sentimental" care mizează pe simpatia non-dogmatică a contactelor umane,[4] fie în congrese, fie în cadrul schimburilor dintre dioceze sau asociaţii religioase; în cel de-al doilea, se manifestă responsabilitatea acelora care concep unitatea creştinilor ca pe o vocaţie, considerînd că analiza lucidă, inspirată de principiile evanghelice, poate orienta drumul celor două comunităţi către „deplina comuniune". Nu putem face predicţii pe termen lung. Ar fi neserios să afirmăm că în 2030, bunăoară, catolicismul şi ortodoxia vor fi din nou „una", precum în primul mileniu. Mi se pare însă oportun să schiţăm un tablou al cîtorva dintre cauzele care subminează, deocamndată, idealul poruncitor al unităţii celor două Biserici.

Ortodoxie-Catolicism: două concepte, o mulţime de percepţii

Prima dificultate în dialogul dintre cele două Biserici apostolice este legată de excesiva dispersie conceptuală a respectivelor orizonturi confesionale. Nu numai mereu invocata „greutate" a istoriei apasă în speţă, ci şi telescopajul definiţiilor utilizate. Problema pare a fi legată de faptul că, în diverse contexte, aceiaşi termeni primesc semnificaţii vehement contrastive. Iată numai cîteva exemple. La Niceea, în 325 şi mai apoi, în epoca patristică, „ortodoxia" constituia nucleul dur al doctrinei corecte. La Constantinopol, în 1400, ea concentra orgoliul tradiţiei greceşti. După 1453, în Balcani sau în Ţările Române, noţiunea de „ortodoxie" este folosită ca stindard al revendicărilor de independenţă în contextul turcocraţiei. Pentru Occidentul post-renascentist, ortodoxia este „schisma orientală". După Conciliul Vatican II, ea desemnează „familia Bisericilor-surori", marginalizate istoric, dar credincioase Revelaţiei biblico-patristice. În fine, după 1990, „ortodoxia" devine – mai ales în presa occidentală – emblema unor pericole potenţial explozive: naţionalismul revizionist în Europa de Sud-Est, noul imperialism şi şantajul nuclear, în spaţiul fostei URSS. Din această grăbită înşiruire ne putem da seama că acelaşi termen – „ortodoxia" – a desemnat practici şi percepţii net diferite în timp şi spaţiu. Din păcate, fiecare nouă accepţiune este contaminată de accepţiunile precedente, aşa încît e aproape imposibil să obţinem o definiţie clară a conceptului. Situaţia este încă şi mai mult complicată din cauza faptului că majoritatea conotaţiilor atribuite noţiunii de „ortodoxie" au un caracter defensiv sau peiorativ: încercarea de a stabili „virtuţile" ortodoxiei este radical afectată de acest patrimoniu semantic pe cît de încîlcit, pe atît de sumbru. Mai mult, actualii „proprietari existenţiali" ai noţiunii de „ortodoxie" se află, mental vorbind, pe paliere cronologice foarte diferite: călugării de la Athos sau din mînăstirile moldovene înţeleg ortodoxia în termenii de la Niceea. Clerul grec socoteşte că ortodoxia continuă să fie un instrument al elenismului neo-bizantin şi, trebuie să spunem, antiturcesc. Mediile greco-catolice din România şi Ucraina consideră că Bisericile ortodoxe poartă nu doar „vina" separării de Roma, ci şi pe aceea a colaborării cu regimurile comuniste. În fine, anumite partide şi organizaţii religioase îşi proclamă „ortodoxia" din perspectiva unei pledoarii etnocentrice. În asemenea condiţii, vestita „purificare a memoriei", spre care adesea ne îmbie Papa Ioan Paul al II-lea, riscă să devină o operaţiune mai mult decît improbabilă.

Din păcate, şi imaginea catolicismului în lumea ortodoxă este preponderent negativă. Pînă la Papa Grigorie cel Mare, creştinii din Răsărit au respectat primatul onorific al Romei în acel sistem pentarhic din care, alături de Cetatea eternă şi de Noua Romă de pe Bosfor, mai făceau parte patriarhatele din Ierusalim, Alexandria şi Antiohia. Se poate chiar spune că mitul Romei funcţiona mai bine în Asia Mică decît în Africa pronconsulară sau în Galia. Viitorii „ortodocşi" nu împărtăşeau pesimismul apocaliptic augustinian, întrucît distanţa geografică le permitea să vadă mai degrabă partea luminoasă a lucrurilor. Acolo, în fosta Capitală, primiseră martiriul cei mai importanţi apostoli ai lui Hristos. De acolo veniseră o serie de scrisori pastorale care contribuiseră la organizarea Bisericii primare şi la depăşirea unor conflicte interne cu miză ritualistă. Pe de altă parte, nimeni nu se simţea deranjat de un Papă *primus inter pares* atîta timp cît centrul politico-religios al Imperiului se afla la Constantinopol, auto-intitulat, cu orgoliu, „Noua Romă". Dar dezastrul de la 1204 – provocat prin detrnarea anticreştină a Cruciadei a IV-a şi eşecul sinoadelor unioniste de la Lyon şi Ferrara-Florenţa aveau să degradeze radical atmosfera. Nu e de mirare că, după fragmentarea *commonwealth*-ului bizantin, moştenitorii ortodoxiei au reţinut două adevăruri dramatic verificate: acela că Occidentul nu e dispus sau nu poate să-i elibereze de sub dominaţia otomană şi acela că, pentru Roma, unirea Bisericilor e totuna cu supunerea ortodocşilor sub autoritatea Papilor. Cînd a izbucnit Reforma protestantă, o parte dintre ortodocşi au adoptat uniatismul. Acei ortodocşi care au evitat soluţia uniată şi-au accentuat resentimentele faţă de Roma, acuzată de prozelitism, în complicitate cu Habsburgii. Între 1700 şi 1990, strategia lor de supravieţuire s-a bazat pe transformarea complexului de persecuţie într-un discurs de superioritate metafizică sau măcar morală. Cînd istoria te loveşte atît de crunt, ideea că eşti în posesia exclusivă a adevărului de credinţă încurajează deopotrivă autoconsolarea şi refugiul în contemplaţie. Lumea modernă a provocat Răsăritului o dublă traumă: aceea a excluziunii şi aceea a devitalizării Tradiţiei. Prin urmare, Bizanţul a fost mitizat şi instrumentat ca „vîrstă de aur", în vreme ce Bisericile apusene au fost demonizate (cu argumente preluate uneori din teologia protestantă): mulţi au sperat, poate, că decalajul civilizaţional dintre creştinismul ortodox şi cel apusean poate fi amortizat printr-o spiritualitate paseistă, care proiectează eshatologic mizeriile prezentului.

Două paradigme disonante

Nu doar înţelesul diacronic al conceptelor generice de „ortodoxie" şi „catolicism" diferă, ci şi modelul de bază din care se inspiră praxisul celor două Biserici. Pentru a simplifica, voi folosi două imagini emblematice. Pentru ortodocşi, Biserica este o corabie care străbate mările agitate ale istoriei cu speranţa că Hristos o va conduce la limanul mîntuirii. Pentru catolici, Biserica este mai curînd un pelerin care traversează deşertul acestei lumi purtînd în minte imaginea unei grădini a desfătărilor. Chiar dacă ambele imagini angajează un simbolism al itineranţei, priza lor asupra realităţii nu este identică. Pe de o parte, avem ereditatea lui Ulise, eroul a cărui şiretenie dejoacă „viclenia istoriei", dar care nu-şi doreşte decît să se întoarcă spre punctul său de plecare. Pe de alta, cea a lui Moise, conducînd poporul idolatru spre Pămîntul făgăduinţei. Orientalul fructifică abilitatea de a rămîne el însuşi, indiferent de capcanele traseului. Occidentalul, dimpotrivă, socoteşte că atingerea scopului justifică oricîte metamorfoze de parcurs. Transpunerea pastorală şi teologică a acestor două imagini a generat importante diferenţe de stil: ortodoxia este conservatoare şi defensivă, catolicismul este evolutiv şi ofensiv. Pentru ortodocşi, viitorul este egal cu fidela gestiune a trecutului. Pentru catolici, el nu poate rezulta decît din asumarea deplină a prezentului din perspectiva unui misionarism cu geometrie variabilă. Unii îşi fac un titlu de glorie din menţinerea neschimbată a formelor (chiar atunci cînd fondul riscă atrofia). Ceilalţi cred că schimbarea formelor garantează vitalitatea fondului, chiar cu preţul contradicţiei.[5]

Pentru a înţelege impactul practic al acestor diferenţe de model confesional, putem prezenta aici exemplul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. În 1920, Patriarhia de Constantinopol a lansat ideea unei *koinonia ton Ekklesion*. Cu toate acestea, la Harare, în 1998, majoritatea Bisericilor ortodoxe s-au „autosuspendat" din „marea familie" interconfesională pe care ele însele o propuseseră cu decenii în urmă. În anul 2000, ortodocşii au impresia că ideea lor a eşuat, iar opinia publică apuseană îi socoteşte ca pe nişte adversari de principiu ai ecumenismului, deşi – repet – iniţiativa le-a aparţinut. De partea cealaltă, catolicii, care s-au arătat multă vreme reticenţi, au sfîrşit prin a dobîndi statutul de protagonişti ai procesului de reunificare a Bisericilor: la opt ani după documentul lansat de Patriarhia de Constantinopol, Papa Pius al XI emitea enciclica *Mortalium animos* (1928), prin care ecumenismul era judecat în termeni doarte negatiyi. În 1949, directiva *Ecclesia catholica*, formulată de Sfîntul Oficiu sub pontificatul lui Pius al XII-lea, se dovedea mai concesivă, indicînd credincioşilor condiţiile în care pot participa la dialogul ecumenic. În 1960, Papa Ioan al XXIII-lea înfiinţa, prin Motu proprio *Superno Dei nutu*, un insolit *Secretariat pentru Unitatea Creştinilor*. A urmat Conciliul II Vatican şi celebra constituţie *Unitatis redintegratio*. În fine, actualul Pontif a publicat, în 1995, enciclica *Ut unum sint*, care priveşte ecumenismul ca pe o componentă fundamentală a vieţii ecleziale, deci ca pe o vocaţie nu doar posibilă, ci de acum înainte necesară a fiecărui catolic. Sufocate de comunism (cu excepţia Greciei), Bisericile ortodoxe au devenit oarecum „victimele" propriei lor idei. Ele nu au reuşit să comunice laicatului datoria unui angajament ecumenic sistematic, aşa cum nu au izbutit să contracareze predominanţa birocratică a bogatelor Biserici protestante în cadrul CEB. Între timp, „retardatara" Biserică romană a integrat ideea ecumenică în magisteriu, difuzînd-o către dioceze şi congregaţii. Totodată, Roma a cultivat o diplomaţie interconfesională orientată spre reafirmarea discretă, dar consecventă, a propriei centralităţi.[6]

(continuare şi sfîrşit în numărul viitor)

1. Textul publicat aici este o variantă a conferinţei pe care am susţinut-o în cadrul Congresului Internaţional „Ortodoxia în societăţile Europei centro-orientale şi balcanice: o perspectivă istorică şi situaţia actuală", organizat de Fundaţia Giovanni Agnelli din Torino, între 28-29 februarie 2000.

2. Spre deosebire de Jean Daniélou şi Henri de Lubac – deveniţi cardinali şi respectaţi ca arhitecţi ai Conciliului II Vatican –, gînditorii laici formaţi în Răsărit şi exilaţi în Occident – ca şi predecesorii lor din secolul XIX – au avut o minimă influenţă asupra ierarhiei ortodoxe, care a continuat să suspecteze potenţialul „eretic" al „filosofiei".

3. Pentru o evaluare sintetică a evoluţiilor ecumenice din ultimele trei decenii ale secolului trecut, v. Conscil Pontifical Pour la Promotion d l'Unité des Chrétiens, *Service d'information*, N. 101 (1999/II), Cité du Vatican, „1960-1999, Progrès oecuméniques: en marche vers le nouveau millénaire", pp. 165-176.

4. De curînd, invitat fiind la o dezbatere transmisă pe postul de televiziune catolic Sat 2000, moderatorul mi-a pus următoarea întrebare: „Este adevărat că, dacă ar fi după români, Unitatea Bisericilor ar putea fi proclamată chiar mîine?" Jurnalistul ştia, desigur, că în mai 1999 România a devenit prima ţară majoritar ortodoxă care l-a primit pe Sfîntul Părinte Ioan Paul al II-lea. El îşi amintea totodată că, în acele circumstanţe emoţionante, populaţia care a participat la slujba celebrată de Papă a strigat, spontan: „Unitate! Unitate!" Această întrebare bine intenţionată, dar nerealistă, ilustrează acea *deschidere factuală* în care mulţi îşi pun speranţele, neglijînd atît complexitatea situaţiei de pe teren, cît şi complicaţiile teologico-ecleziologice pe care le generează, deopotrivă *progresele* şi *regresele* dialogului ecumenic.

5. Ştiu că dihotomiile înglobante (de tip *apolinic-dionysiac)* sînt metodologic anacronice. Dar chiar dacă filosofia culturii din anii 1930 pare demult îngropată, tipul acesta de analiză are încă puterea de a surprinde marile aliniamente spirituale. Faptul religios poartă în sine mileniile, aşa că nu poate fi disecat cu o terminologie la modă, care durează un deceniu. Orice hermeneutică eficientă mizează pe depozitul arhetipal al memoriei colective: *ismele* trec, imaginile persistă.

6. Realitatea acestei structuri de etapă s-a dezvăluit simbolic la 18 ianuarie 2000, cînd Papa Ioan Paul al II-lea a deschis Poarta Sfîntă a Bazilicii San Paolo fuori le Mura: Pontiful stătea la mijloc, avîndu-l la dreapta pe reprezentantul Patriarhiei Ecumenice (deci al lumii ortodoxe) şi la stînga pe primatul Comuniunii anglicane (ca „exponent" al lumii protestante).

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

glosar de tranziţie

Crimă organizată

Jargonul tranziţiei se alimentează în principal din două surse: apariţia unor fenomene noi în viaţa socială şi transplantarea anumitor expresii care s-au învechit de mult pe alte meridiane. Sintagma „crimă organizată“ pare să descindă din ambele surse – dar e numai o părere. Ce a adus nou tranziţia nu e fenomenul, ci împământenirea expresiei importate.

Pînă una alta, expresia cu pricina se dovedeşte mai lesne de transferat decît de digerat. Ea ne obligă să admitem că deşi orice crimă prezintă un act de gravă dezorganizare a vieţii sociale, unele crime provoacă această dezorganizare în mod organizat. Potrivit aceleiaşi logici, sîntem nevoiţi să admitem şi că existenţa crimei organizate nu ar fi posibilă decît în coexistenţă cu o altă categorie, prolifică, dar neconceptualizată, cea a crimei neorganizate. Judecînd după atenţia care li se acordă, cele două categorii nu ar fi numai distincte, ci şi inegale, crimei organizate atribuindu-i-se un grad mult mai ridicat de nocivitate.

Termenul „crimă“ avea odinioară înţelesul de omucidere. Crima organizată nu se mărgineşte la omucidere, şi nici nu o include în mod necesar. Ea acoperă o arie infracţională atît de largă încît graniţa dintre crima organizată şi, de pildă, corupţie, devine tot mai anevoie vizibilă. Crima organizată nu este dirijată de impulsuri, ci de calcule; ea nu reprezintă un act individual, ci o operaţie de echipă; iar echipa comportă două grupe de roluri: iniţiatorii şi executorii, marii beneficiari fiind cei dintîi. Dacă aşa stau lucrurile, rezultă însă că la noi fenomenul crimei organizate a precedat amplu introducerea sintagmei, şi deci începutul tranziţiei.

Experţi în materie organizau pe atunci supra-producţia de nou-născuţi rahitici sau handicapaţi, la fel de sistematica demolare a vechilor cartiere urbane, a satelor şi a bisericilor, edificarea, pe ruinele acestora, a unor coloşi ai dizgraţiei arhitecturale, congelarea întregii populaţii a copiilor în şcoli, a părinţilor şi bunicilor în locuinţe, a bolnavilor în spitale şi a producătorilor la locul de muncă, subalimentarea cronică a orăşenilor începînd cu clasa conducătoare, săptămîna de lucru de 7 zile, asasinarea bătrînilor prin refuzul asistenţei medicale ş.a.m.d.

Între aceste formule de crimă organizată ale unui trecut nu prea îndepărtat şi formulele sfîrşitului de mileniu sînt unele deosebiri greu de ignorat: cele de atunci nu se numeau „crimă organizată“, ci „înţeleapta politică a... în frunte cu...“, protagonistul celor dintîi era statul, iar al celor din urmă persoane private, beneficiind de anonimat şi de imunitate dacă nu înaintea legii, măcar în faţa unora dintre reprezentanţii ei acreditaţi.

Privită din acest unghi, tranziţia apare ca o perioadă care izbuteşte să privatizeze crima organizată mult mai rapid decît industria, bancile şi comerţul.

Pavel CÂMPEANU

bazar

Servicii şi sentimente

Nu întotdeauna prestatorii de orice fel de servicii se păstrează în limitele „oficiale“. Deseori se ţese o legătură dacă nu afectivă măcar familiară între cel ce oferă şi cel ce primeşte servicii. Mai ales la noi, în Balcani-ul fără fund, oamenii rămîn, mai întîi, oameni, şi, tîrziu, funcţionari. Funcţia se întrevede, secundară. De aceea, femeia care stă cu copilul, deşi pe bani destul de mulţi, nu poate să nu-ţi împărtăşească problemele ei conjugale ori speranţele de la Bingo. Şoferul de taxi, mai bărbat (pe post de vizitiul de altădată) te pune la curent cu politica; sigur pe el, îşi începe informaţiile cu „Nu ştiaţi că...?“, precum opusul clasicei întrebări de popularizare. Informaţiile lui sînt, de cele mai multe ori, dacă nu tragice, critice.

Şi serviciile ceva mai efemere perpetuează, adeseori, acelaşi tip de relaţii implicate. Într-un magazin, cînd vînzătoarea e politicoasă, trebuie să ai tactul de a schimba convenţia. Cea de client-prestator de servicii e prea umilitoare pentru cel din urmă. Atunci, automat, ca un bun balcanic, aplici convenţia „vizită“, mutînd accentele în sfera privatului. Şi aşa se întîmplă nu doar cu vînzătorii, ci şi cu chelnerii, doctorii ori asistentele medicale. Implicarea afectivă are diverse trepte. Cea dintîi, cu precădere în restaurantele ori buticurile cam goale, se manifestă prin tratarea clientului ca pe „unul de-al nostru“. Chelnerii ori vînzătorii îşi văd de-ale lor, schimbînd chiar replici cu glas tare, ignorînd că undeva, la o masă, mai adastă cineva. O a doua treaptă este dialogul, cu clientul, pe teme neutre spre personale. Într-un bistro nou, de pe strada Donici, o chelneriţă, văzînd mobilul unei cliente, s-a dus şi a întrebat-o cît a costat; pur şi simplu dorea şi „colectivul“ de acolo să-i dea cadou unei colege unul asemănător. Într-un restaurant chinezesc, de pe Calea Griviţei, intimitatea chelnerilor faţă de clienţi se produce într-un fel aparte: ei le deschid, tuturor, uşa care duce spre toaletă (altfel, avînd un arc prea puternic, aceasta i-ar strivi). Un alt chelner, de astă dată, de la McDonald's, şi-a depăşit atribuţiile strict profesionale altfel, mai aproape de spiritul instituţionalizat al firmei sale: şi-a sfătuit clienţii să-şi ascundă bine mobilul (tot mobilul!), că se fură.

O a treia treaptă de apropiere se stabileşte între clienţii vechi şi prestatorii lor dintotdeauna. În localuri precum Casa Universitarilor, în care vin aceiaşi oameni de ani, chelnerii se aşează cu clientul la masă şi-i arată poze de familie, ori îi citesc ziarul şi-l comentează.

La doctor, lucrurile se complică şi mai tare. Acolo, eşti conştient că depinzi într-o măsură mult mai mare de „prestator“. Şi, în acelaşi timp că oricît de gravă ai bănui că e problema ta, nu trebuie să te arăţi înspăimîntat, ci să mimezi o normalitate graţioasă. Intimitatea poate atinge, uneori, chiar nivelul de prietenie. Gravitatea situaţiei poate naşte, într-adevăr, sentimente independente de servicii. Nici celelalte sentimente nu sînt de lepădat, deşi vin cînd nu le aştepţi. E bine doar să le conştientizezi şi să înţelegi serviciile neaoşe cu toate conotaţiile lor.

Iaromira POPOVICI

Hâncu şi noi

Ce aveţi, doamnelor şi domnilor, cu Hâncu?

Ce avem – poftim, mă includ! – împotriva lui Hâncu?

Deschideţi orice ziar, parcurgeţi doar prima pagină şi veţi descoperi fără greutate că ştirile „de pe-a'ntîia“ sînt machetate de Hâncu de la secretariat, cu aprobarea unui Hâncu redactor-şef: numai ştiri cutremurătoare!

Citiţi orice editorial (o excepţie nu influenţează adevărul) şi veţi sesiza dintr-o ochire că aparţine viziunii lui Hâncu, seismologul: Vine, dacă nu azi, mîine, da' vine! În politică, în economie, în energie, în energometrie, în siderurgie – vine, inevitabil!

Butonaţi, noaptea, televizorul, luaţi fiecare talk-show (varianta modernă, la zi, a CPUN-ului de altădată!), nu trebuie să ciuliţi urechile prea violent şi nici să vă încordaţi gîndul prea tare, că „faceţi fractură şi acolo nu ţine cu gips“, cum zic fotbaliştii mei, ce se constată?

Inconturnabilii moderatori au logica, fraza, accentele unui Hâncu *tout craché!*

Nelipsiţii analişti, în prognozele lor socialo-politice, sînt la fel de sumbri ca Hâncu în Vrancea.

Opoziţia – în Parlament sau la Chiajna – anunţă zguduire de amploare, dacă rămîne la putere actuala majoritate.

Majoritatea – de la Cotroceni pînă pe Someş şi Dunăre – vede iminentă nenorocire dacă vine la putere actuala opoziţie.

Pamfletarii – şi cine nu-i pamfletar, azi, în România? – se autodefinesc, mîndri şi liniştiţi, ca „devastatori“..

Poeţii, eseiştii, dacă nu-s apocaliptici, atunci nu-s abisali, iar cine nu e abisal în literatura română, cine n-are pe Hâncu în el, nu va exista la Judecata de Apoi.

Tutungiii calculează şi gîndesc în spiritul catastrofical lui Hâncu.

Pensionarii „ „ „ „ „ „ „ „
Metalurgiştii
Farmaciştii
Şoferii
Florăresele
Cerşetorii
Miliardarii
Voleibaliştii
Prietenii intimi
Ghilimelele astea „ „ „ „ „ „ „
Şi n-au dreptate?

Au!

Dar dacă va avea şi Hâncu?

Toţi catastroficii au dreptate dacă nu pe termen scurt, atunci pe termen mediu şi, precis, pe termen lung. Niciodată un Hâncu nu poate pierde. De altfel, pe 15 ianuarie, au fost două în China. Pe 15 februarie, a fost unul în Iran. Spiritul românesc – plictisit să tot fie egoist sau îngust naţional – a calculat şi a prevăzut dezastrele la scară universală. Cîteva mii de kilometri mai la dreapta sau mai la stînga, n-au importanţă cînd tinzi spre adevăr ştiinţific.

Şi atunci, repet: ce avem cu Hâncu? Fiindcă e impostor? Fiindcă e incompetent? Astea-s argumente serioase în România? Pentru asta să trimiţi un om în boxă? Da' unde ne găsim? Sau fiindcă nu a fost discret, nu şi-a ţinut gura şi ne-a băgat în toţi sperieţii? Da' cine-i discret, la noi? Poate Mihai Mitoşeru, poate Romică Ţociu... Nu-i asta ţara lu' „Zi-le, domnu' Geo!“? Consider chiar că Hâncu s-a dovedit foarte la locul lui băgîndu-ne doar în sperieţi, ca să zic aşa.

Întreb şi răspund fără demagogie: sînt un om care tot aştept, din cauza lui Hâncu, să mi se pună bulină roşie pe blocul meu aflat oricum pe lista neagră; fac eforturi sincere pentru ca să ascund cît Hâncu locuieşte în ipohondriile mele care, în mod curios, sînt mai mult legate de persoana mea decît de starea naţiunii, domeniu în care, caragialian cum sînt, fac sinteza cu Eminescu şi zic: „bucuroşi le-am duce toate, dacă sîntem sănătoşi şi voioşi!“. „Nu te mai suport!“ îmi replică, deschis, amici care, altfel, noaptea, suportă bine Kafka. Am totuşi o solidă bază morală ca să formulez acest diagnostic:

Toţi sîntem un Hâncu de o magnitudine mai mare sau mai mică.

Încît nu de Hâncu mă cutremur, ci de...

Radu COSAŞU

regula jocului

● Nu ar trebui să rataţi excepţionala expoziţie a lui *Vasile Tolan* de la Galeria 3/4 a Naţionalului – una dintre cele mai puternice „personale“ din ultima vreme! Copleşitoare – cantitativ –, este totodată o ilustrare perfectă a faptului că, indiferent de tehnică, formule, „noutăţi“ trecătoare etc., frumosul există în cele mai umile materiale. **(a.l.ş.)**

Cea mai serioasă analiză a poliţiei politice instituite de Lenin în Rusia sovietică

scrisoare din New Orleans

Cărniţă fragedă

Marchel Duchamp spunea că îi plac bicicletele şi maşinile de cusut, pentru că sînt simple şi pentru că nu pot fi făcute în casă. Acelaşi principiu guvernează şi cultura vedetelor. Calvin Klein, cel care a inventat super-modelele, a anunţat că renunţă la ele, dedicîndu-se muzicienilor şi actorilor. De bună seamă, avînd la îndemînă tehnicile de auto-informare, trîmbiţate pe toate drumurile, heroina la preţ bun şi aparate de fotografiat sofisticate, oricine poate deveni super-model. Muzicienii şi actorii au, însă, într-însii ceva nespus de simplu şi care nu poate fi făcut în casă, şi anume talentul. Nu-i vorbă, şi aceasta poate fi o tendinţă de moment, căci sistemele karaoke şi filmele de făcut acasă pot oferi oricărui brughez un simulacru de talent – şi atunci? Problema pieţei vedetelor este că trebuie să găsească acei oameni cu adevărat interesanţi pe care să-i poată vinde, adică să facă rost de o figură nouă la fiecare zece secunde. Comunităţile modei, muzicii şi filmului sînt incestuoase şi restrînse. Nu te poţi menţine prea mult pe piaţă doar reciclînd chipuri şi trupuri, iar odată ce stilurile s-au prelins de pe podiumurile din Milano către magazinele universale, aleluia! Singura monedă stabilă este tinereţea. Din raţiuni anevoie de pătruns, masele nu se satură niciodată de sex. Vor să posede tot ceea ce găsesc răstignit în paginile lucioase ale revistelor, cu condiţia ca, evident, acestea să le ofere cărniţă fragedă la fiecare număr. Consumatorii de vedete se plictisesc degrabă de fetişurile lor pentru că mereu – şi încă degrabă – găsesc o cale cum să încropească aceste fetişuri în casă. Şi a mai apărut, în timpul din urmă, şi o nouă categorie de consumatori: republicanii-ariviştii-cu-mutriţe-frumuşele-şi-cu-trabucul-în-colţul-gurii, care fac bani căcălău şi care nu se mai mulţumesc s-o frece uitîndu-se la poze. Aşa că folosesc reviste precum *Vogue* ca pe o carte de telefoane. Am avut cîndva un student strălucit şi absolut neruşinat, care a abandonat în anul II, a făcut cinci milioane de dolari într-un an, din învîrteli riscante la bursă, s-a mutat la New York şi a umblat cu toate modelele din *Vogue*, pînă cînd a rămas fără un sfanţ. Nici măcar nu a fost băgat în seamă de bîrfitorii de meserie, dar tipul acesta de personaj nu este rar. Mahării care apucă să pună mîna pe marfă în carne şi oase dau fabricii de vedete un public bunicel şi sentimentul că afacerea merge duduind. Odinioară, segmentul sofisticat al pieţei vedetelor se nutrea, pe ascuns, cu tabloide, dar aceasta a devenit de mult de domeniul trecutului. Sofisticatul şi rudimentarul au devenit totuna: totul este tabloid. Tot astfel se întîmplă şi cu limbajul abia însăilat care descrie fetişurile. Se mai foloseşte doar atîta bîrfă cît să le facă interesante, iar în bîrfire – doar atîtea cuvinte cît să o ţină în viaţă. Să vii beat la ceremoniile de premiere, să faci sex oral cu curve, să fii bigam, să fii de faţă la crime sau sinucideri suspecte, să fii virgin, moştenitor sau odrasla unor părinţi celebri şi să fii arestat pentru posesie de droguri – cam la atîta se reduce întregul arsenal. Vocabularul elegant al articolelor despre aceste fapte nu a evoluat prea mult de la Louella Parson încoace. Cît despre varianta populară – ei, bine, nu aveţi decît să deschideţi televizorul. Ne place schimbarea şi o vrem cît mai rapidă. Dacă meniul se schimbă destul de repede, nu adormim pe noi şi nici nu ne prindem cum se poate face în casă. Dacă eşti cel însărcinat cu schimbarea, atunci problema ta este cum să faci rost de cărniţă fragedă. Dacă eşti consumator, poţi sta liniştit: valul o să ajungă şi la tine cîndva. Tu eşti viitoarea cărniţă fragedă. Cu singura condiţie să ai sculele necesare: tinereţe, televiziune pe cablu, zece abonamente la reviste din cele lucioase şi dorinţa de a fi ceea ce vor ei să fii.

Andrei CODRESCU

www.codrescu.com

(traducere de Ioana AVĂDANI)

din fanfare funerare

Stă Aricescu în livada postelnicului (II)

– povestiri de la 1848 –

Cenzorul Gheorghe Marcovici se încruntă cu multă răspundere

În ţară, după revoluţie, parte din junii paşoptişti petrec o vreme la Snagov, într-un soi de puşcărie politică, mai apoi îşi dreg şi ei cum pot idealurile frînte. C.D. Aricescu, în vara anului 1852, urcă la munte, la proprietatea postelnicului Bunea din Rucăr. Se mărturiseşte cu totul demoralizat după acel îndoliat 13 septembrie 1848, cînd revoluţia română fu înăbuşită, după nefericitul 2 decembrie '51 din Franţa şi după moartea mamei sale. În atari condiţii, merge la moşia postelnicului pentru o cură de aer, întrucît se simte sceptic şi mizantrop; în plus de asta bănuie că nu mai crede nici în progres şi nici în Dumnezeu. Treptat, acolo, sufletul său „descuragiat, dobîndi prin munte noi puteri". Mai mult: „la vederea grandiosului tablou al munţilor, *se simţi rejunat*". Ce poate însemna *a te simţi rejunat*? Multe lucruri! Să nu uităm că Mazzini gîndea viitorul federal european prin realizarea „Europei tinere" la care vor participa o Italie tînără, o Franţă la fel, urmate de Germania, Polonia, Elveţia, Spania, Ungaria şi principatele danubiene, toate tinere, toate lipsite de mizantropii defensive, fără scepticisme, încredinţate în puterea progresului. Cum se alătură simţirii acesteia Aricescu? Foarte simplu, priveşte grandoarea munţilor din grădinile postelnicului, iar acestea îi recheamă în suflet trecutul glorios al patriei în măsură să-l vindece de mizantropii; mai apoi studiază, în liniştea văratecă, „legile naturei" şi ale „umanităţii", şi pe cînd stă aşa, Aricescului îi fu dat să vadă „ca într-o oglindă viitorul radios al României şi al omenirii" (C.D. Aricescu, *Scrieri alese*, p. 214).

Ferice, zicem noi azi, de asemenea oameni care degrabă îşi pot schimba pesimismul în optimism, mizantropia în iubire radioasă pentru ţară şi umanitate. Ferice de ei, ferice de încrederea mare pe care o poartă istoriei şi poeziei: amîndouă leac şi dulce „consolaţiune" împotriva „atîtor decepţiuni amare". Stă Aricescu în livada postelnicului şi atît de mult admiră munţii, încît simte cum îl cuprinde „focul sacru". Aidoma lui „Pythoniss pe tripiedul său" scrie ca în transă poeme care se adaugă altora în opul *Arpa română* cu care se prezintă la cenzorul Gheorghe Marcovici care le „forfecă" după obicei, se încruntă cu multă răspundere înainte de a consimţi publicarea „puind pe ultima pagină sigiliul cenzurei statului, cu sfoară tricoloră şi cu data de 2 iunie '53, nr. 22".

Daniel VIGHI

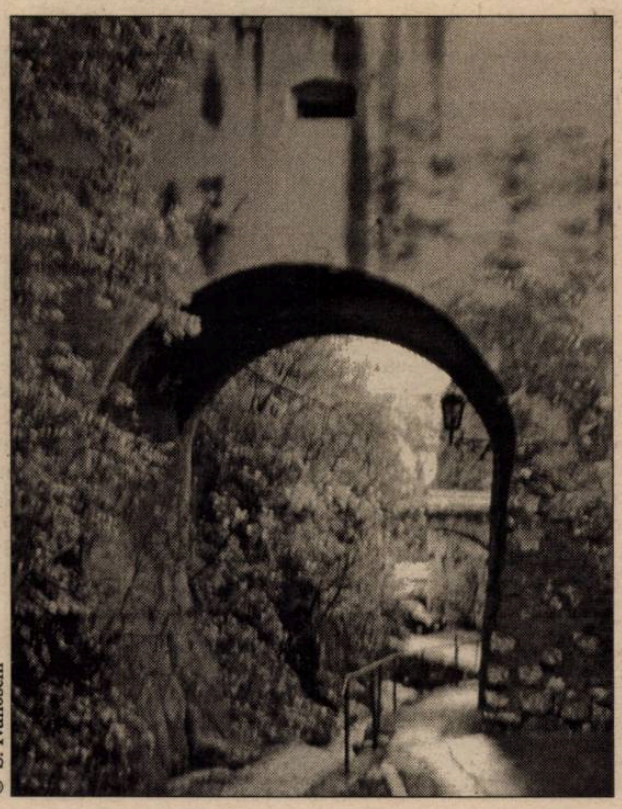

© S. Ivanoschi

trecerea prin reviste

Semne bune

Cînd am prezentat acum cîtva timp ultimul număr al *Intervalului*, observam, susţinut de afirmaţiile tinerilor scriitori care semnau articolele din revista braşoveană, că presa culturală de la noi (în speţă cea literară) este într-un stadiu avansat de decrepitudine, opacă la mai tot ce înseamnă cultură vie astăzi, inadecvată şi autistă. Dar poziţiile tinerilor scriitori din *Interval* ar fi putut fi suspectate de subiectivitate, de o atitudine resentimentară datorată faptului că nu-şi găsesc un loc în jocurile deja făcute de pe scena culturală. Că nu este aşa ne-o dovedeşte şi primul număr al revistei *Observator cultural* unde cam acelaşi lucru este afirmat şi de personalităţi consacrate ale culturii române (de remarcat faptul că apariţia noii reviste s-a transformat, inevitabil, într-o inspirată punere în discuţie a presei noastre culturale). Dar să reproducem cîteva fragmente din răspunsurile la întrebarea „Mai este necesară o nouă revistă culturală în România anului 2000?": „Din pură inerţie sau din sentimentul că au publicul lor şi că în pagină trebuie să se scrie ceea ce acest public doreşte să citească, multe din respectivele reviste au rămas, adesea şi grafic, aşa cum erau prin anii '60-'70. Ele afişează o superficială legătură cu actualitatea (...), dar nu înţeleg sau se fac că nu înţeleg faptul fundamental: literatura şi cultura, ce să mai zic de mentalitate, sînt astăzi atît de radical diferite de cele de acum cîteva decenii, încît substanţa însăşi a revistelor, modul de-a gîndi şi de-a scrie este normal să fie şi el *structural* diferit." (Sorin Alexandrescu); „Ne lipseşte o revistă de ţinută intelectuală, nepartizană, care să comenteze cărţile cele mai interesante ale momentului, indiferent de domeniu, după modelul *New York Review of Books* (...)" (Mircea Cărtărescu); „Da, pentru că lipseşte în România o publicaţie săptămînală profesionistă suficient de dinamică faţă de fenomenul cultural extrem de mobil, metamorfic, contradictoriu al ultimilor ani, şi suficient de deschisă către *toate* palierele şi limbajele pe care le conţine cultura în era mass-media, a multiculturalismului şi a globalizării." (Magda Cârneci); „Dacă pînă şi în muzica de divertisment ultimii ani au adus o schimbare radicală a stilurilor, a dinamicii şi, nu în ultimul rînd, a figurilor care reprezintă genul în conştiinţa populară, cîmpul cultural (cu precădere în dimensiunea sa literară) este încă dominat în mod autoritar de echivalentele dnelor Angela Similea şi Mirabela Dauer şi de echivalenţii dlor Dan Spătaru şi Mihai Constantinescu." (Caius Dobrescu); „Nu vreau să supăr sau să jignesc pe nimeni, dar nu mi se pare că avem, la ora actuală, prea multe reviste cu adevărat culturale care să satureze, cum se spune, piaţa. Căci tocmai piaţă culturală nu avem. (...) Cultura noastră vie există şi are nevoie de reviste puternice, care să devină asemeni unor lentile ordonatoare" (Bogdan Ghiu); „Formula *România literară*, multiplicată apoi la scara cîtorva reviste regionale *(Echinox, Vatra, Orizont* etc.), pare să fi epuizat un anumit gen «clasic» de revistă culturală, în care poezia, proza, critica literară, teatrală, de film, plastică etc. se întîlnesc cu intenţia vizibilă de a da seama de potenţialul cultural al unei ţări sau al unei regiuni a ei." (Gabriel Liiceanu); „Din păcate, revistele deja existente suferă, cu neglijabile excepţii, cam de aceleaşi defecte. Toate sînt rigid parcelate, funcţionînd în virtutea unor inerţii *formularistice*, dacă se poate spune aşa. Ce mai scapă, de bine de rău, în afara rubricilor osificate – care îşi aşteaptă umplutura de la o săptămînă pe alta – e acoperit cu parastase sau cu aniversările de vîrste rotunde." (Monica Spiridon); „Consider că este loc suficient pe piaţa revistelor culturale, şi asta în ciuda faptului că, aparent, sînt numeroase publicaţii culturale în România. În fapt nu e chiar aşa, întrucît multe seamănă (multiplică indistinct una şi aceeaşi revistă) prin structuri vechi şi lipsite de interes: cronici mari şi fără spirit critic, proză bloc, poezii aruncate întîmplător în pagină, traduceri oarecare." (Daniel Vighi) etc., etc.

În numărul din *Interval* amintit, spre sfîrşitul revistei, ca o concluzie, Alexandru Muşina „proorocea" iminenţă unei „ere" noi, în care peisajul îngheţat al tranziţiei noastre culturale se va modifica fundamental. Citind revista *Observator cultural* şi luînd cunoştinţă de intenţiile ei – din articolele programatice ale celor doi diriguitori ai publicaţiei, Ion Bogdan Lefter şi Carmen Muşat –, sîntem tentaţi să credem că semnele acestei noi perioade (dacă nu chiar, într-adevăr, ere) culturale încep deja să-şi facă apariţia. **(C. P.-B.)**

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Cap(ăt) de primăvară

Începutului de martie – zilei dintîi – i se spune în popor *Cap de primăvară*. Reminiscenţă din vremuri „imemoriabile“ (cuvîntul bastard l-am descoperit recent, într-o proaspătă traducere din limba franceză a unei cărţi de etnologie), cînd un vechi calendar consemna o dată cu începutul primăverii şi începutul unui nou an. Un început pus, în virtutea unei mentalităţi – zise arhaice – bine ancorate în realul i-mediat, cu temeinicie şi cu grijă pentru viitor. Prin gesturi şi cuvinte rituale şi con-sacrate. Astăzi, cînd martie traduce pentru tot muritorul rupt de orice tradiţie doar începutul de primăvară, ceea ce se mai crede, face, ţine la ţară aminteşte de acel început de la începuturi sau, în orice caz, de un început repetabil, an de an, cu aceeaşi vigoare.

Cronologic şi vetust, prima jumătate a lui Mărţişor aparţine Babelor şi Moşilor. Ei îşi urmează, în număr egal (nouă sau doisprezece), cu deosebirea – importantă şi practic, şi simbolic că Babele sînt rele, iar Moşii sînt buni. Zilele Babelor, fiecare cu numele şi semnificaţia ei – a sturzului, a mierlei, a cocostîrcului, a ciocîrliei, a cucului, a rîndunelelor şi tot aşa pînă la a omătului şi a mieilor – vin cu capricii meteorologice şi cu şnururi alb-roşii cu canafi, sub formă de cercuri protectoare pentru oameni, vite şi lucruri. După ce şi-au vărsat Babele mînia şi ultimele ninsori, vin Moşii care bat în pămînt cu botele şi maiurile, să se deschidă şi să înghită gerul, slobozind căldura. Din pămîntul tocmai deschis, Sf. Alexie (17 martie) scoate şi gîngăniile, care vor foşgăi peste tot pînă în Ziua Crucii. Şi, ca totul să fie după rînduială, Bunavestire (25 martie) aduce cu sine cîntecul păsărilor: acum li se dezleagă glasul şi încep să cînte. Întîi cucul. (La noi, de cîtăva vreme, tot cîntă pe umărul bietei ţări o cucuvea, a rău de bine şi a dare îndărăt.) În tot acest răstimp, ceea ce numeam şi se mai numeşte încă ţăran – cel puţin pe alocuri (tocmai m-am întors de curînd dintr-un sat unde oamenii au televizoare color şi mixer, dar se deplasează călări şi îngrijesc de oi în duşmănie) – CURĂŢĂ. Adună gunoiul din gospodărie şi-l arde, afumă pomii şi vitele, spoieşte cu alb casa şi acareturile. Reînnoieşte, pentru un an. Şi, anacronic, ară. Chiar dacă nu mai trage o primă brazdă, rituală.

Încercam să monitorizez un lexic care compune discursul primăverii, aşa, mergînd zilele acestea pe stradă: căldură, soare, verde crud, speranţă, bucurie, prospeţime. Şi mă bruia mirosul fetid din staţiile de metrou din buricul tîrgului, amestec de urină şi aurolac, mă bruiau şobolanii generici din Piaţa Sudului şi mizeria lăţită pretutindeni, cîinii murdari, flămînzi şi fără stăpîn, violenţa, drogurile, beţia, boala naţională numită bingoMANIA, faptul că intelectualii scriu cărţi de-a valma cu semidocţii, mă bruiau gusturile îndoielnice ale anumitor „elite“ şi vulgaritatea generală din limbaj, din gesturi, din atitudini, din gîndirea şi din sentimentele multora, sărăcia glorios şi nedemn asumată şi nemunca drept scop în viaţă. Şi în loc să ajung, apoteotic, la esenţa primăverii, am ajuns la concluzia deloc dătătoare de speranţă că românii, prea mulţi dintre ei, orăşeni, dar nu numai, MURDĂRESC. Consumă, se consumă şi produc mizerie, complăcîndu-se în ea. Chiar şi primăvara.

Şi, cu un patetism şiroind dintr-o oarecare neputinţă, am scris aceste rînduri. Pentru că nu întrevăd printre miasmele acestei primăveri un „cap“ de viitor mai bun, ci mai curînd un capăt. Gîndind pesimist la valori pierdute şi la primăverile de altădată, mai că-mi vine să zic, o dată cu N. Gane: *„Tote însă s-au şters de buretele aşa-numitei civilisaţiuni moderne, care, în locul comorilor de înţelepciuni şi tradiţiuni strămoşeşti, n-a găsit alt ceva mai bun de pus în loc decât minciunile de la întâiu aprilie, cari şi acestea, din causa necontenitei îndulciri a moravurilor nòstre, au ajuns a se practica în tòte dzilele anului.“ (Încercări literare,* 1873)

Carmen HULUŢĂ

„8 Martie în Extaz“

„Luna martie – luna femeilor“ – slogan omniprezent acum cînd, în sfîrşit, se pare că a venit primăvara. Femeia, indiferent de vîrstă şi de categorie socială, îşi cere drepturile de a fi ridicată de la statutul de „mariţă“, supusă în slujba oalelor cu ciorbă, a cumpărăturilor, a telenovelelor, la rangul de zeiţă ce pretinde de la ofrande spirituale, pînă la treburi mai pragmatice: flori, cadouri, mic dejun la pat etc. Aşadar, luna martie devine pentru bărbaţi un nesfîrşit calvar care presupune cheltuială de timp, de idei şi de bani. Dacă ar fi vorba doar de mamă, soţie, iubită, ar mai merge, însă se necesită şi un inventar strict al femeilor de la locurile de muncă şi simbolul propriu-zis capătă alte valenţe. „Doar 2.000 de lei şi scăpaţi de obligaţiile de la serviciu. Luaţi mai multe şi vă scoateţi ieftin“, îşi face reclamă un vînzător de mărţişoare de pe Lipscani. Tot obligaţia implică scotocitul prin cutiile cu mărţişoare, primite de neveste anul trecut. Se mai lipeşte cîte o floare presată, se mai coase cîte o ureche la iepuraş, se înlocuiesc firele alb-roşii şi, astfel, plicurile sînt gata de a fi oferite. Se împart aleatoriu şi nimeni nu bănuieşte că se nasc dispute facile („Ce-i cu prostia asta?“, „Ce mi-o fi dat mie, femeie la 50 de ani, un maimuţoi roz?“ etc.), dar care sînt repede date uitării ca şi mărţişoarele de altfel, azvîrlite în vreun sertar prăfuit. Şi cu florile se poartă aceeaşi stratagemă: tot ce primeşte EA, dai TU. Dacă EA nu primeşte, te blindezi cu bucheţele de ghiocei ofiliţi şi cu zambile – cea mai ieftină opţiune. Felicitările dau ceva mai multă bătaie de cap. Necesită un moment de inspiraţie. Dar, fără exagerări. „La mulţi ani!“ că-i tradiţional şi „Vă urez fericire, sănătate şi multe realizări“ sau „Numai urări de bine de la...“ sau „Fie ca acest început de primăvară să vă aducă împlinirea tuturor dorinţelor“ sau, mai poetic, „Întîi martie să aducă primăvara şi în sufletul dvs.“, şabloane... şabloane... şi semnătura. Pentru şefe şi alte persoane importante se cere ceva mai pretenţios: o orhidee, un buchet de trandafiri albaştri şi intenţia „de a te pune bine cu...“ prin clasice parfumuri, cafele, ţigări, bomboane şi sticluţe frumos ambalate.

Zile de sărbătoare, pe stradă primele fuste scurte asortate cu buchete de flori, perechi de îndrăgostiţi sărutîndu-se prin parcuri însorite – un romantism comandat de importanţa momentului şi a textului, mereu acelaşi, mîzgălit pe bucăţi de carton cu pisici pufoase şi cu îngeraşi surîzători: „Te iubesc!“. După 8 martie, bărbaţii pot să răsufle uşuraţi şi să-şi trimită din nou nevestele la cratiţă pentru a le prepara mucenicii.

Zilele de celebrare a femeii, 1 şi 8 martie, capătă aceleaşi aspecte comerciale ca şi alte sărbători de import cum ar fi „Valentine's Day“. Pe cînd un „Thanksgiving“ neaoş românesc? Pe posturile radio şi TV se fredonează aceleaşi refrenuri despre dragoste şi înţelegere, se fabrică aceleaşi emisiuni festive, siropoase, concursuri cu premii şi dedicaţii muzicale oferite cu pretextul simbolului firului împletit alb-roşu.

„McDonald's“-ul dăruieşte baloane, PRO TV-ul trimite biciclişti prin oraş să împartă flori, cluburile de noapte organizează petreceri de mărţişor – ieşiri motivate din normalitate.

Paradoxal, deşi femeile primesc, foarte puţine poartă, conform tradiţiei, cîte un mărţişor în piept, pentru că acest amănunt „li se pare penibil şi pueril“. Comerţul se traduce în primul rînd prin marfă, aşa că anumite zone strategice ale Capitalei sînt invadate de tarabe cu mărţişoare, flori, felicitări, jucării. Omul de rînd vine să cumpere sau pur şi simplu să caşte gura. Drept urmare, în pieţele Romană, Universităţii, Amzei, Obor etc. se desfăşoară manifestaţii ad-hoc, neautorizate – teren propice hoţilor de buzunare. Ţigăncile saltă preţurile la flori, deşi declară reduceri, acostînd toţi domnii şi flăcăii: „Ia tradafiru'! De la 30 la 25 l-am lăsat!“ sau „Ia frezia, domnu', să vezi ce frumos miroase!“

La capitolul mărţişoare, oferta depăşeşte cererea şi predomină kitsch-ul sub toate formele sale. Preţurile diferă în funcţie de manoperă şi de materialele folosite. La 2.000 de lei, poţi găsi o scoică, o mărgică şi o pană – aranjament decorativ şi „artistic“, lipit pe un petic de carton. Peste tot, mărţişoare în formă de floare, din diverse materiale, de la hîrtie şi gips, pînă la ceramică şi sticlă. S-a lansat „mărţişorul anului 2000“ metalic (argintat sau auriu) stilizat, cu perle şi pietre false, ce se doreşte a fi futurist şi elegant. Sînt la modă zodiacele, cel clasic şi cel chinezesc. Şi nu în ultimul rînd, animăluţele: de la muşte şi buburuze, la crocodili şi broaşte. Bineînţeles, toate sînt prezentate diminutivat: „aricei“, „furnicuţe“, „iepuraşi“ şi diverşi „monstrişori“ cu coame, moaţe, ochi din nasturi sau din pastile şi cu nume originale (Bazbuzuci – 5.000 lei, Maciu Piciu – 10.000 lei, Idioţi – 10.000 lei, Barbiduci). Cumpărătorul se opreşte, se uită chiorîş, dar reclama prinde: „Oricum te uiţi, tot ieftin îl iei!“. La o tarabă, un anunţ imobiliar: „Vindem case!“ Ţi se oferă o vilă la 15.000 de lei, o cabană la 10.000 şi pentru cei mai puţin pretenţioşi, o căsuţă de vacanţă la doar 7.000 de lei. Se observă revenirea curentului esteticii urîtului. Premisa: cu cît mai hidos, cu atît mai incitant. Astfel, poţi fi atras de păpuşi horror, diforme, cu feţe strîmbe şi rînjite, pe pieptul cărora scrie „O.K.“, „F.B.I. Mulder“, „Don't worry, be happy!“. Fanii televizorului îşi pot alege „mărţişoare de pe «Animal Planet», «Discovery Chanel», «Adult Chanel»“. Cititorii „Playboy“-ului descoperă „mărţişoare cu prostioare“ – taraba respectivă devenind un ghid informativ al poziţiilor erotice. Se acordă, doar fictiv, „reduceri pentru elevi, studenţi, pensionari şi bugetari“. De asemenea, mărţişoarele se pot cumpăra „cu plata în rate, la pensie, la bursă şi în «lizing»“. Vînzătorii îşi asigură clienţii că mărţişoarele sînt „All hand made, de mînă“. Mărţişoarele „pentru femei spectaculoase ca Nikita sau ca Xena“ sînt cuminţi pe lîngă „potenţei“ şi „impotenţei“ – indivizi cu o claie de păr şi cu nasuri lungi, din ceramică, ba în sus, ba în jos. O premieră în acest an: „Închiriem mărţişoare pentru ocazii!“ Costă doar 10.000 de lei, iar vînzătorul te asigură că, dacă pe 2 martie îl aduci înapoi, ţi se returnează banii. Unii vînzători îşi dezvăluie deschis intenţiile: „Încă două mărţişoare vîndute şi ne luăm şi noi un «Cielo»!“.

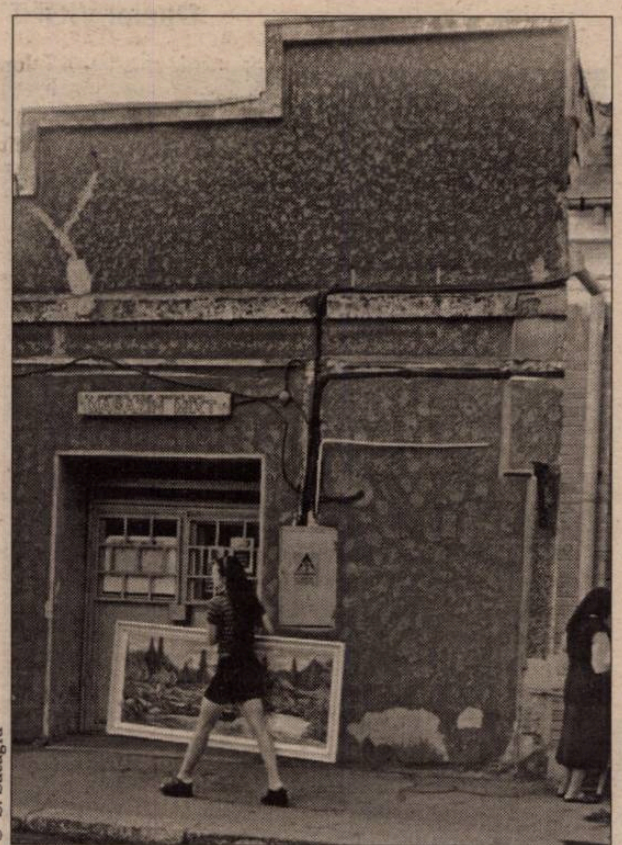

© S. Sacagiu

Indiferent de bunul-gust sau de valoare, colindînd printre tarabe, trebuie să recunoşti că toate flecuşteţele cu fundiţe alb-roşii presupun o muncă de cîteva luni. „Astă-vară, la mare, am adunat scoici şi pietricele interesante pentru acest scop. M-am apucat de ele prin ianuarie, am lucrat toată familia cot la cot. Şi adevăru' e că, în final, nu prea rentează, dar eu o fac şi din plăcere“, povesteşte o vînzătoare de vreo 40 de ani. „Le-am făcut din plictiseală cu ce-am găsit prin casă. Iniţial, am vrut să fac puţine pentru persoanele apropiate dar, cu timpul, s-au adunat. Mă distrează să le vînd“, mărturiseşte un altul. Adevărata concurenţă este cea dintre studenţii de la arte plastice. Mărţişoarele reprezintă pentru ei nu doar o sursă de venit sezonieră, ci şi un mod de exprimare artistică. „Eu sînt la pictură, specializat pe miniaturi. Cele mai mari tablouri ale mele au mărimea unui timbru. Le lucrez cu lupa. Şi le vînd bine străinilor. Un neamţ mi-a cumpărat odată o sută de bucăţi. Aşa că, mi-e uşor să pictez pe scoici, pe cioburi de ceramică şi pe alte suprafeţe mici. Le vînd mai scump, dar fiecare, în sine, e o mică operă de artă“, ne spune Adi, 23 de ani.

Alături de mărţişoare abundă jucăriile de pluş şi felicitările. Pe lîngă clasice pozuţe cu inimioare, pui de găină şi şoricei amorezaţi, descoperi „diplome de onoare pentru cea mai bună prietenă... iubită... soţie...“. Un cadou pentru o fumătoare înrăită, rămasă în pană: o cutie cu geam de sticlă, prevăzută şi cu un ciocănel de lemn; în cutie o ţigară şi un chibrit; pe geam, inscripţia: „În caz de nevoie, spargeţi geamul!“. Firile mai romantice pot opta pentru răvaşe cerate, îngălbenite de vreme şi arse pe la colţuri ce conţin declaraţiile metaforice de duzină, imnuri înălţate iubirii, primăverii etc.

Călătoria prin acest univers neînsufleţit de suveniruri inutile devine, în scurt timp, obositoare, aşa că, mai devreme sau mai tîrziu, uiţi că de fapt căutai ceva deosebit şi original. Te opreşti la prima tarabă, cumperi şi pleci, consolîndu-te cu gîndul că „gestul contează“ şi că oricum femeia societăţii noastre şi-ar dori, drept mărţişor, o maşină, o vilă sau să cîştige la „Bingo“. De altfel, femeia însăşi este depersonalizată în această campanie a primăverii şi este promovată drept o marfă atractivă care se vinde bine. Întreg oraşul este împînzit de afişe ce prezintă imaginea unei femei dezbrăcate, lascive, sugerată drept nimfomană, ce-şi oferă ostentativ trupul şi promite, prin priviri hămestite, un „8 Martie în Extaz“ (reclama la un spectacol erotico-umoristic). După ce municipalitatea a realizat că desenul nu este deloc inofensiv şi a reuşit să-l califice drept pornografic, afişul a început să fie rupt sau acoperit de alte afişe. Inutil, exista deja pe toate gardurile. Pe Calea Victoriei, pe unul dintre ele, peste trupul damei a apărut un anunţ: o chemare la meditaţie şi rugăciune a unei secte creştine.

Adina POPESCU

o cunosc pe...

Elena Marinescu, animatoare

Eu sînt într-o asociaţie de realizare a unor proiecte de timp liber cu copiii defavorizaţi. Pentru noi, animaţia de cartier e un sistem de comunicare. După '89, Ministerul Învăţămîntului a încheiat un contract cu Centrul de antrenament prin metode active din Franţa, pentru a atrage profesori doritori pentru activităţi extraşcolare. Noi ne ocupăm de loisir cotidian, de week-end. Am făcut nişte anchete sociale şi am descoperit că ei sînt pe maidane, printre gunoaie, n-au loc de joacă. Noi ne ocupăm de copiii de 8-15 ani, ei propun genuri de activităţi. Toate activităţile se bizuie pe dinamica grupului şi pe cei trei termeni: *a şti – a şti să fii – a şti să faci,* de la francezi. Animatorul îl ajută pe copil să se descopere. Cei de la Minister ne-au spus: „Ce, vreţi bani ca să vă jucaţi în nisip?". Francezii au fost şocaţi. Activităţile noastre sînt pretexte să se împrietenească între ei, să uite de conflictele cu ţiganii. La noi nu vin copiii cu calculator acasă, cu ieşiri în week-end, la munte, la mare. Noi ne ocupăm de copii de care părinţii n-au timp şi sînt săraci. Aici ei îşi găsesc prieteni, fetele discută lucruri foarte diferite. Marea majoritate a activităţilor le facem în parc şi era un copil de 12-13 ani şi ne deranja. Azi, el este animator. Avea tată alcoolic şi i-am dat o responsabilitate, l-am tratat normal. E diferit aici de ce se făcea la „Cîntarea României", şi eu am fost la „Cîntarea României", şi ştiu că repetam la nesfîrşit pînă ieşea perfect, să nu se supere activiştii. Eeeh, nu. Acum accentul se pune pe copil, nu pe activitate. El să se simtă bine. Un fel de psihoterapie. Proiectele pleacă de la copil, el vine cu ideea jocului. Animatorul organizează cadrul, dacă se pricepe... Au venit nişte ţigani şi au spus: vrem jocuri populare ţigăneşti şi am făcut. Au vrut mărţişoare şi am făcut din lut. Avem badminton, skate-board-uri, am făcut o piesă de teatru. Ei au fost actori, au fost scenarişti, ei au făcut decoruri... era, ca idee, un mesaj că uitaseră să evadeze din real în imaginar.

Apoi le-a venit ideea să facă o orchestră. Am făcut un carnaval de Crăciun. Au descoperit natura şi au luat crengi şi le-au pus denumiri conform cu ce le sugerau: „Mohorîtul", „Filosoful", „Cerbul". Ştiu că eram iarna, împodobisem un pom în parc şi ne tot urmărea Vasilică, un copil al străzii, şi ne privea mirat. Fetiţele au zis că e ţigan şi e murdar. L-am strigat, l-am luat eu de-o mînă şi am convins pe altcineva să pună şi ea mîna pe Marinică. N-o să uit niciodată mînuţa aia rece şi tensionată şi el care m-a întrebat: „Credeţi c-o să primesc şi eu ceva?". „Da, Vasilică". Şi el a zis, dup-aia: „E prima oară cînd a venit Moşu'." Sînt tot felul de jocuri, de cunoştinţă, la început... Cînd vine cineva nou, de exemplu, ne legăm la ochi şi ne „pasăm" unul altuia. E chestie de încredere, de a te lăsa pe mîna noastră. Se porneşte de la o castană şi se fac păpuşi şi se face un teatru. De la o bărcuţă la o flotă, şi începe lupta navală. Unii miros îngrozitor şi le facem jocuri: „ursuleţul care nu s-a spălat a fost exclus de ceilalţi ursuleţi". Totul prin joc şi aşa e un stimulent. Am avut cazuri de păduchi... şi a fost un joc care să-i înveţe pe copii să se spele, că vin păduchii şi apar eczemele şi-i mănîncă. Eu îi iubesc pe copii şi am şi cu fiica mea o relaţie foarte bună. Şi vin în papuci, cu degetele pe afară, şi ne-ntreabă: ne primiţi şi pe noi? De ce nu? Noi, animatorii, mergem în Franţa la stagii, vin francezii la noi. Astfel a venit un reputat psiholog şi am fost şi eu la şedinţa aceea. Ne-a pus în cerc şi eu am fost prima ce-am ieşit din cerc. Am plîns, m-a şocat discuţia despre părinţi-copii şi, într-adevăr, eu am avut probleme cu mama, n-am putut să comunic cu ea. Poate şi de aceea îmi place ce fac aici, în Lăptari Tei.

Eugen ISTODOR

roluri

„Omul universal"

Mass-media postdecembristă şi postmodernistă a creat – ceea ce nu a reuşit nici fascismul, nici comunismul – un om *nou*, universal, un activist bun la toate şi priceput la orice, un fel de caricatură de renascentist, un roboţel de bucătărie, cu butoane şi accesorii, care prepară maioneză, frămîntă aluat, rîşneşte cafea, toacă legume şi carne, stoarce fructe şi, pe deasupra, stoarce şi lacrimile spectatorilor-cititorilor-auditorilor, inoculîndu-le, în acelaşi timp – vorba lui Mazilu (Teodor) –, o idee, maximum două. Spre deosebire de societatea ultra-civilizată şi ultra-capitalistă, care a impus o înaltă şi ascuţită (uneori periculoasă, chiar) *specializare*, brambureala noastră specifică în materie de tranziţie a produs, mai ales la televiziune, o *despecializare* gravă, o lăbărţare nedefinită, proteică, o trecere nonşalantă prin toate şi o incapacitate structurală, organică de a se opri la ceva, de a campa într-o zonă, într-un domeniu sau măcar într-o parcelă anume. Firească, există oameni de televiziune care pot naviga cu uşurinţă (termen care, în acest caz, nu înseamnă frivolitate) în ape diverse. Este un adevărat spectacol să-i vezi luptîndu-se cu valurile potrivnice, strecurîndu-se printre atîtea Scylle şi Charibde, demonstrîndu-şi abilitatea, dar şi buna ştiinţă, înţelepciunea, temeinicia culturală. Regretatul Iosif Sava, Octavian Paler, Nicolae Manolescu, Stelian Tănase mi se par tot atîtea exemple de intelectuali care pot ţine în mînă, cu aceeaşi demnitate, un stilou sau un microfon, o carte sau o emisiune televizată. Există, în schimb, tot felul de semidocţi aroganţi, agresivi, băşcălioşi fără fond cultural, care caută a da senzaţia că se simt pretutindeni la fel de familiari – în politică, ştiinţă, cultură, artă, sociologie –, fiind, în realitate, nechemaţi, neaveniţi şi niţel cam neisprăviţi. Aceştia din urmă, produse dintre cele mai triste ale confuziei actuale, sînt, din păcate, majoritari şi foarte gălăgioşi. Ei tulbură şi cele mai limpezi ape. Răsar, de obicei, dimineaţa devreme şi apun noaptea tîrziu. Şi nici măcar nu sînt buni la rîşnit cafea.

Dumitru SOLOMON

Cu ochii-n 3,14

MOŞULE, CU UN SUL MAI LUNG, MAI LAT ŞI MAI MOALE, EMOŢIA NU-ŢI VA CONTROLA CORPUL

● Duminică, în „Orăşelul copiilor" din Parcul Tineretului, se putea auzi de la o tiribombă varianta în stil *manea* a unui cîntec la modă: „Moşule, ce tînăr eşti / E prima dată cînd fac sex cu tine / Nu te mai las să pleci / Îmi place tare cum mă freci." Acesta era doar refrenul; pe parcursul cîntecului, se intra în detalii. **(C. P.-B.)**

● Dintr-o cercetare recentă reiese că britanicii plătesc pentru hîrtia igienică de două ori mai mult decît germanii şi francezii şi de două ori şi jumătate mai mult decît americanii. Discrepanţa se explică prin pretenţiile lor faţă de acest obiect de igienă, superior, în Marea Britanie, şi cantitativ (sulul este mai lung şi mai lat), şi calitativ (este mai moale). Au fost întrebaţi consumatorii dacă sînt dispuşi să renunţe la unele caracteristici pentru a plăti mai puţin. „Nu", au răspuns ei. „Sînt 50 de ani de moştenire şi de tradiţie" susţine directorul de vînzări al unei mari companii specializate. Ceea ce dovedeşte că nici guvernarea laburistă nu poate schimba mentalităţile conservatoare, în intimitatea lor. **(M. B.)**

● Reclama unui produs farmaceutic *Calmogen:* „Nu lăsa emoţia să-ţi controleze corpul". Medicamentul trebuie luat, pesemne, înainte de citirea notei telefonice, a listei de plată a întreţinerii de bloc sau a facturii de energie electrică. După lectura acestora nu mai avem nevoie să ne stăpînim vreo emoţie oarecare: rămînem împietriţi. **(T. C.)**

REGRETE DE GIGEL DEVENITE PUNCTE ALIMENTARE

● Cam de trei numere încoace, directorul revistei *Contemporanul,* prozatorul Nicolae Breban, „trage" în ceea ce el numeşte „Grupul" *România literară.* Te-ai aştepta, de la un autor de ficţiune, la mai multă nuanţă, mai multă subtilitate, mai multă invenţie pînă la urmă – chiar şi într-un articol de gazetă... Dar nu: N.B. foloseşte artileria grea. Chiar aşa stînd lucrurile, unele iritări ale d-sale sînt de-a dreptul hilare: „Cum de a îndrăznit d-na Monica Lovinescu să publice fraza: «Regret că l-am cunoscut pe Paul Goma!»...?!" se întreabă directorul publicaţiei în nr. 8 al *Contemporanului.* Dar cum îndrăzneşte N.B. să conteste, oricui ar fi, dreptul de a regreta orişice?! De la pagina 300 încolo, orice cititor regretă că-l citeşte pe Nicolae Breban... **(a. l. ş.)**

● *România literară* inaugurează, în nr. 8, o rubrică intitulată (iată o bună găselniţă!) „Tele-comando". Este vorba, evident, de scurte cronici ale tele-săptămînii, probabil scrise de mai mulţi redactori (textele nu sînt semnate); toate au însă sare şi piper! Iată doar un exemplu: referindu-se la frecventa invocare de către Ion Cristoiu a lui „Gigel" (adică omul de pe stradă, în vocabularul acestuia) la emisiunile lui Marius Tucă, cronicarul conchide memorabil: „Ion Cristoiu şi Marius Tucă nu au mintea pervertită de prea multă cultură. Practic, Gigel discută cu Gigel şi se întreabă ce ar spune în aceeaşi problemă Gigel." **(a. l. ş.)**

● Preferinţele livreşti ale compatrioţilor noştri nasc nume de firme cu conotaţii ambigue: *Jane Eyre* a devenit *Punct alimentar.* Analogia dintre cele două elemente ale denumirii rămîne deschisă. **(I. P.)**

ÎNTRE STOCK CITY ŞI BLACKPOOL, MIORIŢA TEHNOCRATĂ AŞTEAPTĂ DECOLAREA SPRE CRÎŞMA VECHE

● Născut în 1915, trecut dincolo în 2000, Sir Stanley Matthews a fost primul jucător de fotbal englez înnobilat de regina Elisabeta a II-a şi a jucat pînă la vîrsta de 50 de ani, între 1934 şi 1965; la 41 de ani, în 1956, a fost consacrat cel mai bun din Europa, primind primul Balon de Aur. Dacă toate acestea ţin de basm, nu e chiar inutil să se mai ştie – la ora cînd Lobonţ a fost vîndut Ajax-ului cu 3 milioane şi ceva de dolari, adică mai bine decît Mutu... – că sir Matthews a devenit profesionist la 17 ani, într-o echipă de divizia a doua, avînd ca salariu, la semnarea contractului, 10 lire, urmînd ca iarna să primească săptămînal 3 lire, 5 vara, şi 1 liră ca primă de victorie; n-a cîştigat niciodată mai mult de 50 lire pe săptămînă, plus primele de 25 lire cînd echipa învingea; n-a jucat decît la două echipe, la Stock City şi la Blackpool unde a fost transferat în 1946 pentru 500 de lire şi o sticlă de whisky. Cu aceste cifre, ieşim din fotbal şi ne înălţăm peste acel abis numit evoluţia vieţii pe pămînt. **(R. C.)**

● Memorabilă *Mioriţa tehnocrată* a lui Florin Călinescu (6 martie) în care Mugur Isărescu e hermafroditizat (jumătate mioară, jumătate cioban), iar FMI-ul şi Banca Mondială sînt ciobanii criminali „care se vorbiră şi se sfătuiră". Ar fi interesant de ştiut de pe epoletul cui „la nunta sa / va cădea o stea". **(S. S.)**

● La două zile după decernarea Premiului pentru Excelenţă în Cultura Română, un român (recidivist şi dement, spune *Adevărul,* 7 martie a.c.) veştejeşte decizia oricărui posibil juriu al celor mai performanţi români trăitori în contemporaneitate. Cornel Crăciunescu din Sfîntu Gheorghe a reuşit să urce, fără paşaport şi fără bilet, în avionul Bucureşti-New York. În drum, respectivul a trecut de 4 (patru) filtre: unul al SRI-ului, unul al Poliţiei de frontieră, unul al porţii de îmbarcare şi, în fine, cel de la uşa avionului. Într-un final, cînd a fost săltat, Cornel Crăciunescu aştepta liniştit, în scaunul său, decolarea. **(A. C.)**

● Scriam la această rubrică acum cîteva luni că un restaurant se numeşte „Rotiseria Eminescu" şi că într-o reclamă la berea Gambrinus se spune că e „o bere pe sufletul tău". De atunci am înregistrat unele evoluţii. „Rotiseria Eminescu" a devenit „Crîşma fără nume" şi mai tîrziu „Crîşma Veche". Reclama la bere sună acum: „Gambrinus are premii pe sufletul tău". Să ne simţim cu sufletul încărcat? **(A. M.)**

ÎMBULZEALĂ ŞI LAMENTARE, AUTOEROIZARE ŞI SOLIDIFICARE

● Cîteodată, în spaţiul public, circulă un exemplu care pare a fi atît de bun încît este preluat la infinit, de mai toţi liderii de opinie. De pildă: cînd vrea să ilustreze convingător existenţa birocraţiei, a corupţiei şi a stagnării, liderul de opinie român dă exemplul cu numărul de ştampile pe care trebuie să-l obţină o persoană pentru a deschide o afacere, ceea ce duce la o aşteptare de o lună, chiar două. Nu ca la americani, unde obţii toate aprobările într-o zi. Nu se poate să nu fi auzit acest exemplu de cîteva ori! Dîndu-mi aere de intelectual pe la o conferinţă preţioasă, am aflat cu surprindere că, de fapt, printr-o ordonanţă, de ceva timp s-a creat un singur birou la Camerele de Comerţ. De acolo cetăţeanul poate obţine avizele necesare, nu chiar ca la americani, dar în două-trei zile. Dacă aceasta era problema, să vezi acum îmbulzeală la românii afacerişti. **(C. G.)**

● La Lipova există, pe marginea şoselei, nu doar „Popasul turistic Mara" (cum şade bine pe meleagurile lui Slavici şi ale personajelor sale), dar şi barul „Lamentarea", al cărui nume nu ştim exact din ce roman a fost luat. **(M. V.)**

● „Eroi au fost, eroi sînt încă" am putea spune în faţa creşterii masive a numărului românilor care se văd eroi căzuţi pentru cauză. De curînd, Dan Diaconescu îşi încheia emisiunea într-o notă de disperare. Ne vedem mîine, dacă nu voi fi arestat". Apoi, Ion Iliescu anunţa că pe capul domniei sale s-a pus o recompensă de un milion de dolari (o fi implicat şi Teleeurobingo?). Pentru ca accesul de autoeroizare să atingă punctul culminant cu Elena Cîrstea care anunţa că va continua protestul împotriva modului de organizare a Eurovisionului, „chiar de mă calcă vreo maşină". Rezistaţi, fraţilor, poporul se va trezi! **(C. G.)**

● Două mostre de gîndire şi vorbire grănicerească în emisiunile de ştiri a două posturi de televiziune: 1) „Grănicerii au găsit soluţionarea legală a rezolvării acestor probleme" (12 august 1998, un ofiţer de grăniceri la PRO TV); 2) „Ne-am solidificat cu viaţa austră de grăniceri" (4 iulie 1999, alt ofiţer de grăniceri la Antena 1). **(D. S.)**

Definiţii trăite

– convorbire cu Barbu BREZIANU –

Ce afla un român născut în 1909 despre etnia din care făcea parte? În copilărie afla ce spuseseră poeţii: că românul are şapte vieţi în pieptu-i de aramă, aşa încît cine „român zice, viteaz zice", că e frate cu codrul, că e bun, drept şi blînd, că e născut poet... Aşa încît „era mîndru omul, cînd era român". Cele dintîi definiţii însuşite despre caracterul neamului se confirmau glorios în 1918, cînd avea vîrsta unui elev din clasa a II-a primară. Interlocutorul nostru, dl Barbu Brezianu, poet, critic de artă şi distins traducător, se bucură de norocul unei existenţe longevive: a trecut de 90 de ani. Timp suficient pentru verificarea prin experienţă proprie a tot ceea ce a aflat despre români, din copilărie şi pînă acum. Fiindcă în ultimul deceniu al secolului nostru sîntem îndemnaţi a ne privi neamul ori numai cu „mîndria de a fi român", ori cu declarată jenă, recunoscînd „ruşinea de a fi român", încercăm să ţinem cumpăna dreaptă. Luciditatea de a fi român e poate calea cea mai potrivită de a descoperi nişte adevăruri despre noi.

Ceva de la sine înţeles

Cînd aţi aflat prima oară că sînteţi român, domnule Brezianu?

Nu ştiu. De altminteri, nu mi-am pus nicicînd problema asta: credeam totdeauna că e ceva de la sine înţeles. Sigur că, în timpul unui război naţional, lucrurile sînt privite altfel: atunci ai un duşman, te raportezi la ceva şi, în raport cu duşmanul, eşti român. Dar asta nu se întîmplă toată ziua, e o stare de criză. Nu putem să dorim, Doamne fereşte, să fim tot timpul într-o stare de criză pentru a ne demonstra identitatea naţională.

În şcoală nu se insista pe această idee?

În liceu, la istorie l-am avut profesor pe Constantin Moisil, mare numismat şi excelent dascăl. Expunerile lui, cu accent ardelenesc, erau sobre şi pline de adevăr. Fiindcă nu ocolea momentele în care am fost învinşi, nu preda istoria cu exagerări, cu emfază. Toată generaţia noastră de la „Spiru Haret" era încîntată de lecţiile sale. Prin contrast, grandilocvent era profesorul de română, V. Haneş, care făcea şi politică ţărănistă, după cîte îmi aduc aminte. Supralicita. Norocul nostru a fost că, în primii ani, îl avusesem la română pe Ştefan V. Nanu, directorul liceului, un om ponderat, cu ştiinţa temeinică de carte, care ne fixase bune repere la materia lui. Grandilocvenţa lui Haneş mai degrabă ne amuza. Istoria predată de Moisil ne stîrnea interes: simţeam că nu ne minte.

Cam era „românitatea" tinereţii dvs.?

Firească. Destinsă, cordială. Să vă arăt o revistă, din care în 1929 au apărut numai două numere: „Acţiune şi reacţiune". Petru Comarnescu era pe atunci foarte preocupat de specificul românesc. Unde este, cum este, cum se manifestă? La revista pe care a întemeiat-o colaborau Mişu Polihroniade, grec după neam, căsătorit cu o englezoaică – dar nu ştiu dacă chiar atunci era însurat cu Mary –, Ionel Jianu, un evreu, şi Constantin Noica. Jianu era „motorul financiar". N-aş şti să spun precis dacă Polihroniade intrase atunci în mişcarea legionară. Oricum, chiar mai tîrziu cînd a aderat la Mişcare, n-a renunţat la prietenia cu Ionel Jianu, cu Sebastian, Belu Zilber, cu alţii. Românii cînd vin din democraţie sînt toleranţi, nu exclusivişti, nu sînt naţionalişti furibunzi. Ce vedem acuma, la cei ce se declară naţionalişti şi patrioţi ardenţi, n-are legătură cu spiritul în care se manifesta, la început, naţionalismul în generaţia noastră. Cei de azi sînt din pornire agresivi, au un limbaj de neacceptat. La început, mişcarea legionară, a pornit cu mreje atrăgătoare pentru multă lume – spiritualitate, valori creştineşti, dorinţa de puritate, lupta împotriva corupţiei, a politicianismului sterp etc. Mulţi au marşat. Codreanu îşi construise atent o imagine de legendă, impunătoare: era şi bărbat frumos, cu prestanţă, făcea impresie. Dar cînd puritatea a început să tragă cu pistolul... gata! nu mai era de crezut.

Şi pentru crimele legionare şi pentru cele comuniste se încearcă o explicaţie: n-au fost comise din impuls românesc. Chiar şi asasinarea lui Iorga se spune că a fost opera NKVD (KGB-ul acelor ani), nu a legionarilor.

Personal, nu cred. Nici gînd. Nu e de crezut.

Să acceptăm că românii nu gîndesc atunci cînd comit o faptă reprobabilă, că se mulţumesc să fie doar braţul care execută?

Da, trebuie să recunosc că avem acest mod ruşinos de a nu ne asuma vinovăţia. Schimbăm iute macazul şi dăm nesfîrşite explicaţii. Dacă iese rău, de vină e vecinul, nu noi. În unele cazuri, puţine însă, e ceva adevărat în asta. Dar vinovăţia pusă în cîrca altuia este o dovadă de laşitate. În felul lui, Antonescu şi-a asumat vina, la proces: dar să nu uităm că în el vorbea militarul, mai mult! cavaleristul, educat în spiritul unei anumite concepţii britanice despre onoare şi nu, în ultimul rînd, omul foarte orgolios, cu o sinceră convingere în dreptatea sa. Cred că-şi crease un personaj ideal, la care îşi supunea fiinţa reală. În epoca în care conducea statul vorbea despre sine la persoana a III-a: „Mareşalul Antonescu a spus, a făcut a dres".

Vedere din mai multe unghiuri

Ce ştim despre noi, în materie de calităţi?

Ştim că sîntem ospitalieri, de pildă. Ospitalier, însă, în bunul sens al cuvîntului nu este orăşeanul, bucureşteanul în speţă. Cînd orăşeanul întîlneşte un străin îl copleşeşte cu atenţii, oferă mese, se dă peste cap să-i fie pe plac – chit că oaspetele este un mediocru burghez, placid şi oarecare. Important e să-şi lase adresa, în caz că mergem în străinătate „să tragem la el", scutind cazarea şi cina. Adevărata ospitalitate mai este de găsit doar la ţară, chiar în regiuni foarte sărace, în Apuseni, de exemplu. Acolo, parcă tocmai fiindcă sînt sărăntoci, oamenii devin foarte primitori, fără a sconta viitoare avantaje. Sînt amabili şi îndatoritori, fiindcă aşa le este firea.

Avem simţul dreptăţii?

Justiţia noastră mergea, foarte des, după obiceiul pămîntului, cum se spune. Pe de o parte era bine, la sate mai ales, fiindcă „datina", obiceiul pămîntului, erau vegheate de nişte bătrîni, înţelepţii locului, care practicau o judecată comprehensivă, ţinînd seamă de toate circumstanţele, de tradiţie. Pe de altă parte, acest obicei a fost înţeles adesea ca „spirit tranzacţional", aplicat în justiţia propriu-zisă. Cînd am copiat codurile de legi apusene, de multe ori am maimuţărit lucrurile. La început am fost prea rigizi, apoi, tot adaptînd, am ajuns la un rezultat care nu sprijină totdeauna ideea de lege, cu toată încărcătura ei de austeritate şi de prestigiu. Înainte de instaurarea comunismului, actul de justiţie îşi păstra, în mare măsură, caracterul înţelept şi sever. În familia mea, eu sînt a treia generaţie de jurişti şi pot vorbi în cunoştinţă de cauză. Cred că, iniţial, noi avem simţul dreptăţii, dar nu cum îl visau eroii lui Camil Petrescu, în sens pur şi absolut; nu ne supunem necondiţionat legii. Totul e mai fluctuant, mai fugace, puternic colorat emoţional.

Cum sînt românii în război?

Greu de spus, accentuînd o singură trăsătură. Sînt viteji, rabdă privaţiunile cu eroism, în general, iar victoriile sînt plătite foarte scump. În 1941 eram la Odessa, grefier la Curtea Marţială. Oraşul fusese cucerit cu sacrificii enorme: încă de-atunci multă lume se întreba ce căutăm noi dincolo de Nistru. Curtea Marţială se afla lîngă Cartierul General al armatei române, într-un palat de pe timpul ţarilor. Erau multe clădiri superbe în oraş: arhitectul Odessei fusese un francez, Richelieu, un nepot al cardinalului. Făcuse nişte scări de marmură care coborau pînă în Marea Neagră – una din ele apare în „Crucişătorul Potemkin", filmul lui Eisenstein, într-o scenă de mare efect. Cînd aveam timp, coboram pînă la malul mării. Viaţa părea tihnită. La teatrul românesc – se înfiinţase unul – se repeta „Cyrano de Bergerac" cu Iancovescu în rolul titular, o culme a creaţiei sale. Dar spectacolul n-a mai avut loc: Comandamentul, minat de partizani, a sărit în aer, au murit mulţi ofiţeri atunci. În jurul clădirii era prăpăd. Antonescu a ordonat nişte represalii exemplare. A doua zi, pe largul bulevard cu castani, mai în fiecare copac atîrna un „suspect" spînzurat, indiferent dacă fusese cumva vinovat sau nu, cine ştie... Chiar în condiţiile războiului imaginea mi s-a părut înfiorătoare. Mă mai umplea ceva de mirare, atunci: capturile inutilizabile. De la Odessa s-au adus, bunăoară, tramvaie, care nu puteau merge pe şinele româneşti, dar s-au luat. „O să le cărăm cu spinarea înapoi în Rusia, dacă pierdem războiul" ziceau unii. Şi chiar aşa a fost.

Cum se comportă românii cu românii în suferinţă? La Canal, spre exemplu, cum a fost? Dumneavoastră cum aţi ajuns acolo?

E o întreagă poveste, cred că am mai spus-o. În hîrtia de eliberare, din 2 aprilie 1952, se preciza că fusesem încadrat într-o colonie de muncă, pentru „manifestări ostile". Totul a început cu legitimarea mea la ieşirea de la biblioteca britanică, unde mă dusesem cu copiii să văd un film. Peste cîteva zile au venit să mă aresteze: am scăpat cu fuga. Cîteva luni m-am fofilat, securitatea n-avea încă oameni peste tot. M-au găsit, totuşi, şi m-au arestat la nunta unui magistrat, coleg de-al meu. Cred că m-a turnat o doamnă invitată şi ea acolo, o persoană din lumea mea. Se ticăloşea societatea... În detenţie am întîlnit oameni excelenţi: Cornel Coposu, Oni Brătianu, Bani Ghica, Călin Botez (băiatul scriitorului Jean Bart), arhitectul Joja şi mulţi alţii. Dar şi pe unii de o jalnică micime, surprize negative neaşteptate. Lucram un schimb „de zi" – altul „de noapte". Am zărit acolo cea mai frumoasă mişcare a astrelor. Tot acolo, pe nisipul mării, găseam nişte splendide scoici roz. I-am dat cîteva Miliţei Pătraşcu, zicea că vrea să alcătuiască din ele o „Maica Domnului". Într-o zi, am făcut un pas afară din ţarcul păzit, să culeg o scoică. M-am auzit chemat cu disperare: „Baaarbu!" Mă striga Petru Manoliu, traducător al lui Thomas Mann, ajuns şi el la Canal. Un tînăr ostaş de pază mă ţintea liniştit cu arma: dacă mă împuşca, sub pretextul că am vrut să evadez, făcea rost de o permisie acasă. Român şi el, ca şi noi, deţinuţii.

Figură emblematică

Domnule Brezianu, cînd vrem să ne detaşăm de defectele noastre vorbim de „români", ca de o etnie cu care n-am avea legătură. Sîntem, oare, mai radicali decît alţii, cînd îşi critică naţia lor?

Nu cred că am fi radicali pînă la capăt. Gîndiţi-vă bunăoară cum au dispărut statuile vechiului Bucureşti. Cea a Regelui Ferdinand sau a lui Take Ionescu, fiind pe arterele principale, au dispărut într-un iureş de adevărată campanie. Statuia lui Alexandru Lahovari, om politic conservator dur, aflată în fosta Piaţa Cosmonauţilor, n-a fost clintită: nu era la vedere.

Pe vremea lui Dej, medalioanele regelui Ferdinand şi reginei Maria, de pe Arcul de Triumf, au rămas la locul lor. În plin stalinism. De ce au fost luate de acolo pe timpul lui Ceauşescu, punîndu-se în locul lor nişte motive florale, încununate însă de coroanele regale – imagine perfect absurdă – nimeni nu ştie. Asta se întîmpla tocmai pe vremea acelui comunism care pretindea că „respectă valorile trecutului".

Să zicem că, în multe ocazii, practicăm o „radicalitate" oportunistă, de faţadă. Cîteodată e spre bine, cum a fost în cazul puţinelor statui ale Capitalei rămase în picioare. Altefel... ce să mai vorbim? E de ajuns să ne uităm la ziua de azi, aşa cum arată ea: „scăldată". Deşi, în decembrie '89, ne-am despărţit violent de trecut.

De ce credeţi că ne împărţim, cu mare grabă şi mereu, în „noi" şi „ăştia" – vorbind de aceeaşi etnie?

Timpurile anormale – şi noi le-am cunoscut bine vreo 50 de ani – nu dau societăţii un „aer de familie". Pentru mine istoria avea concreteţe şi coerenţă: un străbunic pe linie maternă, Eustaţiu Sămăşescu, fusese ministru de război pe vremea lui Cuza; bunicul meu, maiorul Eftimie Ulescu, luptător în '77, ia reduta Smîrdan, bunica şi o soră a ei participă la căsătoria lui Caragiale şi prezenţa lor este consemnată de Claymour printre invitaţi. Justiţia a avut, în neamul nostru, trei rînduri de slujitori: bunicul patern, tata şi cu mine. Pe această linie, eram „cimotii" cu Macedonski şi cu Gr. Tocilescu. Şcoala îmi dădea aceeaşi senzaţie de lume familiară: pe vremea mea, la „Spiru Haret" învăţau doi fraţi Moisil, doi fraţi Acterian – cu ei eram şi mai apropiat, de altfel. În timpurile normale, românii buni rămîneau în ţară, puteau să se realizeze mai degrabă aici.

Care din calităţile noastre sînt evidente pentru străini şi în ce fel?

Dacă am fi „deduşi" prin personalitatea lui Eugen Ionescu, bunăoară, sîntem de o originalitate frapantă, iconoclastă. Prin Cioran – demonstrăm o mare profunzime în capacitatea de expresie. Datorită lui Eliade, arătăm lumii că nu sîntem deloc „provinciali", cînd abordăm un domeniu fundamental. I-am cunoscut pe toţi trei, mai mult sau mai puţin: am făcut parte dintr-aceeaşi generaţie. Dar românul exemplar rămîne pentru mine Brâncuşi. Dacă am fi „citiţi" numai prin el, am fi absolut admirabili: oameni dintr-o bucată, mergînd la esenţial, direcţi, imaginativi dar şi sobri, plini de cuviinţă. Şi cu un teribil simţ al metaforei rafinate. El a rezolvat foarte multe lucruri în mod poetic, prin vorbe şi soluţii de înţelepciune ţărănească, de care străinii au rămas uluiţi. Uimitor la el rămîne şi altceva: la cît de puţină instrucţie organizată avea, ce simţ al valorilor dovedea în alegerea prietenilor: Apollinaire, Joyce, Cocteau, Ezra Pound, Satie... Extraordinar instinct! Dar cine ar putea deduce un întreg neam dintr-o existenţă exemplară, ea însăşi o capodoperă? Poate numai Dumnezeu. Să-i mulţumim că ni l-a dat pe Brâncuşi ca să ne spele de multe păcate şi de superficialitatea în care ne bălăcim uneori.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: dilema@fcr.algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

● Anul VIII ● Nr. 369 ● 10 - 16 martie 2000 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Adrian CIOROIANU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Olga MACHIN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti

Anul VIII
nr. 370
17-23 martie 2000
16 pagini 3000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

POLEMICI ȘI POLEMIȘTI

© L. Muntean

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Mihaela ANGHELESCU IRIMIA, Romaniţa CONSTANTINESCU, Caius DOBRESCU, Claude KARNOOUH, Adrian MIHALACHE, Dan C. MIHĂILESCU, Vasile MORAR, Dan OPRESCU

– interviu cu Nicolae MANOLESCU –

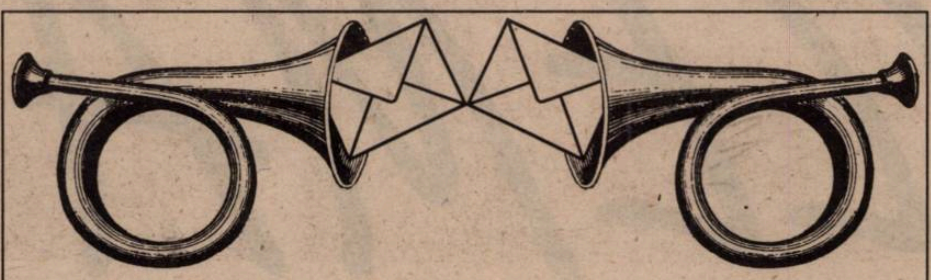

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 367: *„Crede şi nu cerceta?“*

Puţină istorie...

Articolele publicate sub maxima de mai sus au vizat cu precădere cercetarea în domeniul ştiinţelor uzual numite umaniste care, fără îndoială, timp de jumătate de secol (1940-1990) s-au aflat sub imperiul unor ideologii oficial impuse. Limitînd astfel tema şi neabordînd şi cercetarea în sfera ştiinţelor exacte şi a celor tehnice, care a reprezentat majoritatea covîrşitoare a forţelor şi mijloacelor angajate în acest domeniu de activitate umană, imaginea realităţilor trecute şi prezente, apare trunchiată şi justifică cîteva referiri la istoria acestei perioade. Pînă în 1948, în România, forţele de cercetare erau foarte reduse şi limitate, practic, la colectivele de catedră. După cum se ştie, exceptînd Academia Regală Suedeză, celelalte instituţii similare din lume erau (ca şi Academia Română), înalte foruri de consacrare a elitei spirituale a fiecărei ţări, fără a dispune de reţele proprii de cercetare. Reorganizarea, în acel an, a Academiei Române după modelul sovietic, a promovat şi înfiinţarea unei reţele de institute şi centre de cercetare proprii. Ofertei de a li se pune la dispoziţie institute, laboratoare, biblioteci şi numeroşi colaboratori, i-au răspuns, cel puţin cu interes, practic toate somităţile ştiinţifice ale epocii, indiferent de vederile lor politice. Aş aminti (lista fiind cu mult mai lungă) nume ca H. Hulubei, E. Carafoli, Tr. Săvulescu, S. Stoilov, Gr. Moisil, N. Teodorescu, G. Mihoc, M. Nicolaescu, R. Cernătescu, Raluca Ripan, M. Marinescu, I.S. Gheorghiu, I. Murgulescu, G. Spacu, C.D. Neniţescu, St. Bălan, C. Mikloşi, D. Dumitrescu, care şi-au recrutat singuri colaboratorii şi s-au angajat într-o activitate febrilă. De numele lor se leagă înfiinţarea unor unităţi de cercetare moderne la vremea lor care, pînă în deceniul opt, s-au dezvoltat continuu, au obţinut sedii spaţioase, laboratoare şi biblioteci. Place sau nu acest adevăr, *actuala elită a ştiinţei româneşti din aceste domenii este produsul acestei perioade de dezvoltare a cercetării în ţara noastră*, chiar dacă, după ce soarta cercetării a încăput pe mîinile nefastei E. Ceauşescu, dezvoltarea anterioară a stagnat şi a început un declin. Nu am evocat aci dezvoltarea reţelei de institute de cercetări tehnologice din care unele au atins anverguri europene (ex. INCERC, I.C.P.E., I.C.T.C.M., I.N.M.T., PETROCHIM, ICECHIM ş.a.) care au cunoscut, în aceeaşi perioadă, înflorirea şi declinul. După 1990, toate unităţile de cercetări din aceste domenii au cunoscut un proces de dezagregare care s-a accelerat de la un an la altul, unele fiind în pragul desfiinţării. Mai grav e faptul că, pe lîngă stagnarea dezvoltării, declinul este însoţit de o migraţie accelerată a cadrelor, fie în străinătate (mai frecventă decît în domeniul umanistic), fie spre alte activităţi şi că atracţia spre cercetare a tinerilor de valoare a dispărut. Articolele semnate de L. Ornea sau Adina Popescu reflectă întrucîtva această tendinţă de prăbuşire.

Ne aflăm acum în faţa a două procese cu tendinţe opuse. Pe de o parte, un reviriment în domeniul disciplinelor umaniste, descătuşate de ideologizarea succesivelor dictaturi, pe de altă parte un declin categoric al cercetării în domeniul ştiinţelor (convenţional numite) exacte. Revirimentul primei categorii se produce relativ rapid şi, nefiind legat (vezi ex. amintit de L. Ornea) de condiţii materiale costisitoare, are favorabile şanse de dezvoltare. În cel de al doilea sector, declinul este accelerat de starea agonică a economiei naţionale ca şi de renunţarea (mai deschis sau mai voalat) la progresul tehnic propriu în favoarea unor soluţii de import convenabile, desigur, furnizorilor care evident preferă semnul exclamării în coada maximei biblice. Într-o asemenea situaţie, soarta în acest sector de cercetare pare să-l condamne la dispariţie şi fără şanse de revenire, apreciere apropiată de cele ale dnei Anca Sima şi dlui O. Sima din acelaşi număr al *Dilemei*.

Actuala orientare de limitare a cercetărilor la catedrele universare (care mai primesc oarece sprijin) este prin forţa lucrurilor condiţionată de resursele potenţiale ale acestor colective, existînd domenii care reclamă mari laboratoare, hale de standuri sau de staţii pilot, racorduri energetice puternice şi un numeros personal auxiliar. Realist privind, se poate aprecia că, în unele domenii, cercetarea va rămîne o pagină de istorie încheiată şi, implicit, decalajul tehnologic propriu faţă de ţările dezvoltate va creşte. Bine ar fi ca acum, cît mai există „vestigii“ ale acestei pagini de istorie, să se consemneze într-o cronică-monografie, *Istoria incrementorum atque decrementorum...*

N. G. ŞERBAN
Bucureşti

N. red.: Nu aveţi dreptate cînd afirmaţi că nu am abordat, în analizele noastre, decît cercetarea în domeniul ştiinţelor umaniste. N-o să vă facem noi socoteala, dar această culpă nu ne-o asumăm. Altminteri, punctul dumneavoastră de vedere credem că e valabil.

Nr. 365: *„A doua şansă“*

Comisia Verheugen

De cele mai multe ori, se vorbeşte despre acordarea unei a doua şanse aproape exclusiv în cazul relaţiilor interpersonale. Acordăm sau nu încă o încercare unei relaţii de prietenie care s-a poticnit de-un impas sau unei iubiri care a cunoscut o trădare.

De ce nu s-ar acorda o a doua – sau a „n“-a şansă – şi unui popor întreg?

Europa ne respinge, sau aşa percepem noi. În fapt, logicii ei reci, raţionale, economice, noi contrapunem argumentele noastre de identitate culturală, de latinitate, de istorie milenară. E o luptă purtată cu arme diferite, în care fiecare combatant a venit pe cîmpul de bătaie, dar... „adversarul“ poartă altă bătălie, în altă parte, tot singur, tot cu o fantomă.

Comisia Verheugen poate fi o a doua şansă acordată de Europa României. Jignitoare, poate, pentru unii. Culmea este că se simt jigniţi tocmai cei din cauza cărora această şansă este... a doua. Precaritatea aptitudinilor de buni administratori este, din păcate, o trăsătură a multora dintre cei aflaţi în poziţii care le oferă privilegiul de a gestiona fonduri – împrumutate din afară sau bugetare, nu mai are nici o importanţă.

De ce însă poporul român nu-şi poate oferi singur o a doua şansă? Oare sintagma a-acorda-o-a-doua-şansă ar contrazice regulile gramaticii dacă s-ar conjuga, măcar o dată, la reflexiv?

A doua şansă înseamnă recunoaşterea unei greşeli. A ta, ca popor, sau a unei conjuncturi istorice căreia nu i te-ai putut sustrage la vreme. Această recunoaştere e însă un prim pas spre repararea acelei greşeli, spre smulgerea din inerţie. Proiectul istoric e alcătuit din încercări şi erori. Iar îndoiala ca metodă de lucru şi-a dovedit utilitatea încă de la Descartes. Istoria se scrie şi se rescrie mereu, proiectele ei eşuează şi revin. Ciclurile istorice înseamnă o neobosită încercare-eroare-revenire-succes-eşec-încercare... Poporul român a încremenit în eroarea care a fost comunismul. Şi numai el singur îşi poate oferi cu mărinimie dreptul la o nouă încercare, la o a doua şansă în istorie. Numai să vrea.

Alina-Monica SOCOLOV
Bucureşti

E bună „hemoragia de inteligenţă“!?...

Privit cu suficient calm, exodul creierelor nu este o treabă rea, dimpotrivă. Primul pas ca să pricepem acest lucru este să învăţăm să privim lumea ca o mulţime de producători şi consumatori, nu de naţiuni.

Orice bun este produs printr-o combinaţie de muncă şi capital. Cu cît producătorii bunurilor pe care le consumăm zilnic pot să cumpere forţa de muncă şi capital mai ieftin, cu atît aceste bunuri sînt mai ieftine pentru noi, consumatorii. „Exodul creierelor“ este un termen dramatic pentru o simplă soluţie la problema alocării eficiente a factorilor de producţie „muncă“ şi „capital“. Nu cîştigă nimeni cînd aceştia nu se află de aceeaşi parte a graniţei. Şi cînd nu trece capitalul pe partea forţei de muncă (treabă numită în presa populară „investiţii străine“) nu rămîne decît ca forţa de muncă să treacă pe partea capitalului (treabă deplînsă drept „hemoragie de inteligenţă“). Dar ambele au acelaşi efect: produc bunuri în modul cel mai ieftin posibil. Imigraţia de muncitori (mă rog, savanţi) în ţara capitalului împinge salariile în jos, după cum importul de capital în ţara muncitorilor împinge leafa acestuia, adică profitul, în jos. Dacă nu ai de plătit taxe vamale, îţi este indiferent pe care parte a graniţei se întîmplă producţia, important este să se facă eficient, pentru ca preţurile bunurilor să fie mici. Iar pentru taxele vamale, atunci cînd acestea există, de bună seamă nu cei ce pleacă, nici cei ce îi angajează, sînt de vină.

La raţionamentul de mai sus se aduce adesea obiecţia că ţările sărace exportă inteligenţă ieftină şi importă bunuri scumpe. Este invalidă. Aceste bunuri sînt atît de ieftine pe cît este omeneşte posibil. Dacă ar fi mai ieftin de produs în ţările de origine ale forţei de muncă inteligenţe care le creează, ar fi produse acolo, nici o grijă.

Românii nu pierd cînd le pleacă savanţii. Pierd cînd aceştia aleg patriotic să rămînă în ţară, în acelaşi sens în care pierd cînd capitalul străin refuză să vină în România. Este păcat că acest lucru nu este evident, dar nu este o scăpare tipic românească. Toate naţiunile exportatoare de forţă de muncă au emoţii atunci cînd li se citeşte cu gravitate despre „hemoragia de inteligenţă“. Dacă li se mai dau şi cifre, rotunde şi într-o valută serioasă precum 100.000 DM de căciulă, se lasă cu măsuri. Mi-e şi teamă să mă gîndesc.

Gabi HUIBER
SUA

N. red.: Ca de obicei, părerile dumneavoastră de peste Ocean ne lasă visători, aici, pe Argeş, în jos...

Nr. 364: *„Naţionalismul cel de toate zilele“*

Cum e la Indiana University

În semestrul trecut am predat unul dintre cursurile obişnuite din fiecare an, o istorie generală a Europei de est în secolul XX, cu neobişnuita priză la public – de aproape 3 ori mai mulţi studenţi ca de obicei. Am presupus de la început că motivul era recentul război din Kosovo. Am încercat să profit de această conjunctură pentru a transforma cursul într-o incursiune în ideologia naţionalismului, cu elementele sale specifice regiunii.

Am anticipat o reacţie din partea studenţilor de tipul „SUA a avut dreptul de a interveni în Iugoslavia pentru că Slobodan Miloşevici este un terorist şi noi avem responsabilitatea de a proteja democraţia în lume.“ Am fost surprinsă să aflu, însă, că majoritatea studenţilor nu înţelegeau sau nu-şi puteau justifica poziţia SUA în acest conflict. M-am întrebat de ce? Un motiv este că nu înţelegeau natura conflictului în sensul său politico-militar imediat. Un al doilea motiv, mai clar şi mai profund, este că nu înţelegeau natura naţionalismului, în toată ambiguitatea şi perversitatea sa. Nu puteau înţelege cum un Miloşevici poate avea atîta influenţă altfel decît prin forţa brută.

Am înţeles această profundă lipsă de auto-analiză a propriilor lor atitudini după primul examen. La întrebarea dacă naţionalismul a adus contribuţii benefice sau nefaste la stabilitatea politică în Europa de est în prima jumătate a secolului XX, am primit răspunsuri care făceau apologia naţionalismului la români, cehi şi polonezi (studenţii îşi puteau alege cazul cu care să-şi ilustreze argumentul) de care Corneliu Vadim Tudor ar fi foarte mîndru. N-am ştiut ce să cred: poate critica mea nu fusese destul de clară? Poate studenţii respectivi nu veniseră la prelegerile mele despre naţionalism? Nu am obişnuinţa să cenzurez răspunsurile studenţilor pe criterii politice, şi deci îmi asumam eu responsabilitatea pentru răspunsurile care mă alarmau.

Studenţii mei fac aceeaşi separare comodă ca un Sergiu Nicolaescu între naţionalism – atitudinea „lor“ de intrasingenţi – şi patriotism – atitudinea „noastră“ de loialitate şi respect pentru comunitatea din care provenim şi valorile sale. Separarea „alor noştri“ de „ai lor“ le permite să aducă elogiul lui Pilsudski sau Reagan şi să condamne în acelaşi timp pe Saddam Hussein, Miloşevici sau Pat Buchanan. Cum să-mi explic altfel nonşalanţa cu care îl tratează pe Jesse Helms, care încearcă de ani de zile să reducă responsabilităţile Statelor Unite în cadrul Naţiunilor Unite? Cum putem înţelege altfel obsesia presei şi a publicului cu Elian Gonzales ca problemă a drepturilor omului, în timp ce unii din candidaţii republicani la preşedinţie încearcă să revoce unele principii fundamentale ale Cartei Drepturilor Omului, în numele „drepturilor nenăscuţilor“? Spectrul naţionalismului ne urmăreşte şi pe noi, cu tot ecologismul, globalismul, MTV-ul, Internetul şi celelalte trenduri multi-naţionale pe care le etalonăm ca pe o garanţie a pluralismului democratic.

Maria BUCUR
istoric
Indiana University, SUA

deltarfi 93.5fm

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Ce nu se vede**
- **Călători români în ţări străine**
- **Democraţia locală**

Europa ca momeală

A fi *european, pro-european, filo-european, europenist, europenizat, europenizant* ş.a.m.d. echivalează cu un titlu de nobleţe, iar cum într-o epocă eminamente democratică titlurile de nobleţe sînt la îndemîna cui poftеşte puţini sînt cei care se privează.

Este de aceea oarecum curios că se înmulţeşte pe zi ce trece numărul celor care se consideră şi se proclamă *călăuze către Europa*, ceea ce ar putea însemna fie că *europenii, pro-europenii, filo-europenii* etc., etc. se cred ori se simt minoritari, chiar exilaţi, pierduţi într-o Sahară (sau, pentru amatori, Siberie) a non-europenismului, fie că e foarte mare cererea de *europeni* pe piaţă, ceea ce duce, natural, şi la creşterea ofertei, iar productivitatea post-industrială e, de fapt, o hiper-productivitate în indiferent ce domeniu. Fapt este că există o mulţime de Moise ce se oferă, la concurenţă, să ducă şi să conducă spre Europa, noua ţară a făgăduinţei. Unii dintre aceşti noi Moise sînt specializaţi, pe domenii – politică, economie, jurnalism, cultură etc., alţii sînt multilaterali (sau pluridisciplinari, de nu chiar multiculturali, cu alte cuvinte predicatori sau practicanţi ai *ecumenismului cultural)*, bineînţeles că toţi fiind şi ierarhizaţi administrativ – comunali, municipali, judeţeni, naţionali, regionali, chiar continentali sau planetari, de ce nu?!

Şi mai sînt împărţiţi şi pe partide, pe „tarafuri", cum li se zicea partidelor politice româneşti în pre-modernitate, ceea ce face încă mai spectaculos actualul reuşit salt în post-modernitate, dincolo de care, fireşte, nu se mai află nimic, aşa cum ne învaţă savantul Fukuyama, cel primit la Bucureşti cu înalte onoruri, chiar dacă prin cercurile filosofice e socotit un fel de mărunt epigon hegelian de consum, de nu chiar o contrafacere.

Există astfel *pro-europeni* – să le spunem doar aşa, *pro-europeni – ţărănişti, liberali, democraţi, pedeserişti, aperişti, ufedişti, udemerişti, cederişti, civici,* chiar şi *peremişti* – şi, de fapt, cine nu e *pro-european?!* Este adevărat, mai fiecare *pro-european* se crede mult mai *pro* decît toţi ceilalţi *pro,* ba chiar îi acuză de impostură sau măcar de duplicitate, dar asta e una dintre regulile concurenţei politice, fără de care sistemul multipartidic n-ar fi *sustenabil*, cum scriu prin gazete de mare tiraj politologii, specie şi ea în expansiune.

Fiindcă *tema Europa* e o adevărată mană cerească, în ajunul bătăliilor electorale ale anului, pentru vedetele şi echipele din politica românească: au, în fine!, o bună temă de campanie. De campanie vrea să zică, tradus în limba română de cabinet, *de promisiuni*.

Momentul inaugural a fost in ianuarie, cînd, într-o unanimitate sărbătorească, de tablou vivant, suficient de expresivă încît să-l mişte pe preşedintele Comisiei Europene, italianul Romano Prodi, neobişnuit cu subtilităţile de Isarlîk ale latinităţii din Balcani, toate forţele politice româneşti, din majoritate, din opoziţie sau din neutralitate la pîndă, şi-au declamat adeziunea totală şi fierbinte la idealul integrării în Uniunea Europeană. O „unitate incredibilă"!, s-a minunat fostul premier italian, lipsit prin forţa lucrurilor de experienţă în materie de românească *deplină unitate de cuget şi simţiri*.

Unanimitatea românească întru aderare nu poate fi, desigur, suspectată de ipocrizie, deşi unanimităţi inocente nu există. Perspectiva integrării în Uniunea Europeană, demagogic prezentată ca un fel de intrare în paradis, a venit astfel să împrospăteze oportun fanatele şi pompos botezatele „programe" oferite logoreic unei populaţii hăituite de nevoi şi sărăcie. Unanimitatea de voinţă afişată avea ceva dintr-o îmbulzeală la startul unui maraton popular: de acum încolo, fiecare dintre combatanţi străduindu-se să demonstreze că este *mai european* decît ceilalţi, de nu chiar unicul, veritabilul *european*, şi, în plus, că numai dacă *el* va fi ales, România va fi triumfal condusă către acea Europă de vis, de unde se va revărsa asupra sărmanei ţări un potop de bani. Un mesianic *„doar cu mine veţi fi în Europa!"* bîntuie de pe acum, ca un scîncet insidios urmând să devină strigăt răcnit în megafoane, prin discursurile, intervenţiile şi interviurile preelectorale.

Europa ca momeală?!

Mircea IORGULESCU

Criza logicii normale

O clasă politică mizeră. Cam acesta este refrenul omniprezent în mass-media acestor zile. Mirare şi frustrare, nemulţumire şi revoltă, toate par a fi reacţiile logicii normale în faţa logicii politice. La început totul a avut o raţiune: demisia lui Babiuc. Apoi au intrat alte raţiuni în joc şi criza a căpătat o viaţă proprie pe care nici unul dintre actorii care participă nu o mai controlează. Faţă de toate aceste strategii şi logici complicate, logica normală rămîne perplexă. Trebuie schimbată clasa politică sau trebuie schimbată logica, aceasta ar fi concluzia.

Dar publicul nu este atît de interesat de politică şi de criză cum ar părea. Doar puţini sînt cei care urmăresc şi au păreri clar formate. Cei mai mulţi sînt miraţi. Reacţia generală este cea de genul „au înnebunit boierii", ca la 1848. Aşa este şi aşa este bine să fie, peste tot oamenii sînt tot mai puţin interesaţi de politică, tot mai puţin, de vreme ce aceasta le afectează tot mai puţin viaţa.

Dar la noi aceasta este problema: politica ne afectează încă foarte mult viaţa. Economia este în mîna statutului, adică a partidelor. Reţelele de putere reale din teritoriu se axează în jurul unităţilor economice mamut create de regimul comunist. Supravieţuirea acestora depinde uneori mai puţin de motivaţiile economice cît de puterea celui care le controlează. O viaţă economică normală şi viabilă este o iluzie, sistemul politic s-a implicat atît de adînc în economie, încît o ruptură la vîrf dă peste cap angrenajul economic, cu consecinţe sociale neaşteptate.

Totuşi, cineva cîştigă

Cele două partide implicate în actuala criză au ambele nevoie de vîlvă pentru a se menţine în interesul public. PD este un partid cu un electorat fidel foarte restrîns şi care se mobilizează în campanie, un partid care trăieşte prin evenimente şi campanii electorale. PNL este la momentul examenului de maturitate. După reculul descurajant suferit odată cu eşecul ieşirii din CDR a lui Radu Cîmpeanu, PNL face un gest curajos: iese de sub umbrela identitară şi electorală a alianţei. Dar în formulă politică independentă are nevoie disperată de atenţie, de publicitate, de scandal care să aducă partidul în atenţie.

E greşit să se considere că PNL a avut numai de pierdut din această criză pentru că „omul simplu" (acest clişeu bun la toate) are impresia că partidul a agravat criza. Se atribuie unei mase de oameni gîndurile şi impresiile analistului sau ziaristului. „Omul simplu" este mult mai puţin informat politic şi totodată mai reţinut în a-şi forma imediat o părere. Dar mai ales, categoria pe care am putea să o desemnăm prin acest apelativ nu este nici ea omogenă. Iar bătăliile politice şi campaniile mediatice de imagine nu se duc pentru omul simplu în general ci pentru nişte categorii clar delimitate de populaţie. PNL nu avea interes să placă tuturor cetăţenilor României, pentru că el are un electorat potenţial foarte specific. Electorat pe care se mai bat şi alte formaţiuni. Gălăgia şi scandalul în jurul liberalilor nu fac decît să atragă atenţia acestui electorat asupra partidului ca exponent al poziţiilor lor.

Şi pierde în primul rînd PNŢCD. Pînă acum, acest partid ducea toate bătăliile mediatice, în primul rînd cu PDSR, dar şi cu PD. În jurul ţărăniştilor se formase prima importantă falie care despărţea partidele româneşti. Ei erau în prim-planul conflictelor politice şi cea mai mare parte dintre partizanii actualei puteri şi mai ales cei ai CDR ca ansamblu se identifica cu PNŢCD. Vechiul războinic este acum adormit, măcinat de lupte interne şi total depăşit de evenimente, fără o strategie coerentă, în totală derută, mirat parcă de faptul că pot exista crize în România la care el să nu fie părtaş.

Pe cînd PNL are tocmai ceea ce dorea, anume: publicitate. Pentru că trebuie să fii întîi remarcat şi cunoscut pentru ca mai apoi şi numai cu această condiţie să ceri să fii votat. Este un principiu elementar al votului. Acum, PNL a atras atenţia acelei categorii care era dispusă să-l voteze, afirmîndu-se ca purtător de stindard. Cît despre cei mult mai mulţi cetăţeni, cei care sînt indignaţi, pagubă în ciuperci, pot spune liberalii, oricum nu votau cu noi chiar dacă ne purtam frumos.

Un alt element care poate părea minor: PNL afirmă că la alegerile generale va candida tot în cadrul CDR. Iar atunci cînd se va face sondajul care să determine ponderea votanţilor PNL şi PNŢCD printre alegătorii CDR, cei care mai au încă nostalgia convenţiei, fără specificarea partidului, vor afirma că simpatizează partidul care a atras atenţia mai mult şi care se afirmă mai mult.

Criza celor patru sute

Rolul mass-media în formularea opţiunilor politice şi electorale ale votanţilor este în general redus. Prin intermediul lor se reconfirmă păreri şi în foarte mică măsură se schimbă radical cele existente.

Rolul presei este mare în astfel de circumstanţe. Cei peste patru sute de delegaţi care vor hotărî ieşirea sau rămînerea PD la guvernare fac parte din acea pătură subţire de cetăţeni ai României care citesc ziarele, care urmăresc cu sufletul la gură şi realmente interesaţi discuţiile politice sînt implicaţi emoţional faţă de una dintre părţi. Pe lîngă alte elemente, discuţiile de la vîrf, purtate prin intermediul presei, influenţează aceşti oameni şi îi ajută să-şi formeze o opţiune.

Presa pare a fi sigură că Traian Băsescu este exponentul şi conducătorul curentului care cere ieşirea de la guvernare, pe cînd Petre Roman e favorabil continuităţii, în primul rînd datorită sporului de imagine pe care poate să i-l aducă Ministerul de Externe. Dar, chiar dacă cei doi lideri pot influenţa semnificativ opiniile din respectiva adunare, o masă atît de mare de oameni venind cu anumite idei din teritoriu este greu de manipulat în direcţia pe care o doreşti. Şi cu cît aceşti oameni stau mai mult în teritoriu şi citesc toată presa, rămîn în memorie cu invectivele aruncate propriului partid şi sînt tot mai convinşi de acuzele aduse de liderii de la centru către partenerii de coaliţie.

Cristian GHINEA

P. S. Într-un drept la replică primit la redacţie din partea Partidului Umanist Român este pusă în discuţie afirmaţia mea că respectiva formaţiune ar avea o doctrină confuză bazată pe principii vagi. Explicaţiile, însă, nu fac decît să amplifice impresia de vag.

În ceea ce priveşte acuza pe parţialitate la adresa Antenei 1, am adus în discuţie un subiect concret, referitor la candidata PUR în Snagov, prezentat în emisiunea de ştiri. Am afirmat numai că nu era un subiect de interes naţional. (C. G.)

Primim de la Partidul Umanist Român

Domnului Andrei Pleşu
Revista *Dilema*
Director fondator

În articolul dumneavoastră numiţi Partidul Umanist din România „partid de buzunar, cu o doctrină confuză bazată pe vagi principii umaniste". Trebuie să vă menţionez că atît doctrina cît şi platforma Partidului Umanist din România au în vedere în primul rînd OMUL ca element fundamental al activităţii politice. Noi credem că trebuie evitate excesele indivîdualismului precum şi excesele colectivismului şi că progresul social şi economic pot fi măsurate numai prin prisma interesului uman. Totodată, credem că nu sîntem singurii care ne punem astăzi întrebări despre redefinirea spaţiului social şi simbolic, despre adaptarea şi reinventarea rolurilor sociale la constrîngerile şi evoluţiile economice şi tehnologice.

Cît despre îndoiala dumneavoastră legată de obiectivitatea postului de televiziune Antena 1 şi a ziarului *Jurnalul Naţional,* vreau să vă reamintesc că cele două instituţii de presă ale trustului INTACT sînt complet independente din punct de vedere jurnalistic şi politic şi că ele funcţionează strict după criteriul competenţei comerciale. Ele nu aparţin unui partid politic, iar obiectivitatea şi neutralitatea actului jurnalistic nu vor fi niciodată alterate de alianţe pe partid. Antena 1 se află în prezent pe primul loc în preferinţele telespectatorilor săi (conform unui sondaj IMAS dat de curînd publicităţii), datorită în primul rînd obiectivităţii de care a dat dovadă pînă acum. Antena 1 s-a aflat şi se va afla în continuare prezentă oriunde va fi vorba de oameni şi de nevoile lor. În toate emisiunile sale de ştiri, în talk-show-urile politice, în atenţia acordată realităţilor din viaţa politică şi socială românească, Antena 1 a prezentat toate punctele de vedere şi şi-a făcut o profesiune de credinţă din echilibrarea informaţiei.

A acuza postul Antena 1 de parţialitate fără a avea dovezi riguroase, bazate pe analiza tuturor emisiunilor informative ale postului, este un act gratuit care nu onorează ţinuta intelectuală a revistei DILEMA.

Vă mulţumesc şi vă asigur că rămîn un cititor fidel al revistei *Dilema*.

Prof. Univ. Dr. Dan VOICULESCU

statul de drept

Sondaje, sondaje

Există în România o adevărată psihoză a sondajelor de opinie care conţin întrebări politice. Iar raportarea la rezultatele sondajelor este, întotdeauna, un episod de tot hazul. Fundamental, toată lumea este de acord că sondajele au un singur scop: manipularea electorală. Românul e bănuitor, el ştie că nimic nu e curat şi că totul are un substrat ocult. Sondajul, deci, nu este făcut numai ca să „măsori" reacţiile opiniei publice. El, sondajul, are un ce ascuns şi, oricît de ascuns ar fi, noi îl ştim – sondajul este făcut să manipuleze. Care va să zică, un român inteligent nu se lasă păcălit de sondaje, pentru că un român inteligent este nemanipulabil.

Pe acest fond, cei care se văd în poziţii inferioare sau nemulţumitoare declară imediat că sondajul care aduce vestea proastă a inferiorităţii procentuale este comandat şi fabricat cu grijă de adversarii politici. Uneori această declaraţie se face în formule memorabile, căci românul are geniul formulei memorabile. Mi-aduc aminte că un important lider politic, pus în faţa unor procente zdrobitoare pentru partidul său, a spus că sondajele de opinie sînt ca fustele mini: arată aproape totul dar ascund esenţialul. Dimpotrivă, cei care ocupă locuri fruntaşe, cei care, cu alte cuvinte, dacă duminică s-ar organiza alegeri, luni dimineaţă ar forma Guvernul, comentează serios, subliniind temeiul ştiinţific al sondajului favorabil.

În general, la această rubrică, nu am comentat rezultate ale sondajelor de opinie. Poate că, totuşi, nu e rău să privim din cînd în cînd chipul nostru în procente şi să ne definim statistic profilul. Oare ce-o ieşi?

Un sondaj CSOP dat publicităţii la finele săptămînii trecute arată că românii preferă să meargă pe un drum cunoscut (29,4%) decît să încerce o cale nouă (26,1%) şi că, în general, e mai bine să rămîi unde eşti (36,6%) decît să te muţi în alt loc (16,2%). Aşa arată opinia publică a unei ţări în care trebuie continuată o reformă, aceasta este vocea opiniei publice a unei ţări care trebuie să se îndrepte către o formă social-economică pe care nu a mai cunoscut-o (e vorba despre capitalismul european contemporan). Adaug că, conform aceluiaşi sondaj, 64,4% dintre români cred că România se îndreaptă spre o direcţie greşită.

E limpede că în aceşti 64,4% intră cei care preferă să nu existe nici o schimbare (pentru că mediul lor de viaţă s-a schimbat dramatic în ultimii ani), dar şi cei care doresc schimbarea, ştiu cum trebuie să arate ea, dar văd că România nu se mişcă în sensul bun. Văzînd procentele care au rezultat din întrebările referitoare la preferinţa pentru stagnare sau mişcare, cred că putem aproxima că din cei 64,4% nemulţumiţi de direcţia în care se îndreaptă România jumătate sînt de la bun început împotriva ideii de mişcare şi jumătate sînt de acord cu mişcarea, dar nu cu sensul. Dacă adăugăm jumătăţii care doreşte schimbarea, dar nu este de acord cu sensul ei (adică aprox. 30%), şi cei 15,7% despre care sondajul ne spune că sînt de acord cu sensul în care merge România, putem spune că, totuşi, în România, sprijinul popular pentru reformă este firav.

Acelaşi sondaj CSOP ne mai arată ceva interesant. Aproximativ 20% dintre români au încredere „multă şi foarte multă" în C.V. Tudor şi tot 20% au încredere „multă şi foarte multă" în preşedintele Constantinescu. Personal, nu mi-e clar dacă cota de încredere în C.V. Tudor este alarmant de mare sau cota de încredere în dl Emil Constantinescu este foarte mică – oricum, ceva este în neregulă aici. Şi pentru că orice sondare a abisului românesc scoate la iveală surprize amuţitoare, vă prezint şi personajul care, conform sondajului CSOP, inspiră cea mai mare neîncredere românilor: dl Ion Diaconescu. Preşedintele Camerei Deputaţilor (încercaţi, vă rog, să-l vizualizaţi cu ochii minţii chiar acum!) este cel mai puţin credibil lider politic dintr-o pleiadă în care se află (aleg la întîmplare) C.V. Tudor, Radu Vasile sau Ioan Gavra. Nu poţi să nu te întrebi care sînt criteriile cu care operează electoratul român. Răspunsul este... *blowing in the wind*.

Tot la finele săptămînii trecute, un alt sondaj a apărut în presa noastră – cel al CURS. În fond, şi acest sondaj spune acelaşi lucru. De pildă, cel mai popular guvern post-decembrist este cel condus de dl Stolojan (1991-1992), care guvern, ne aducem bine aminte, s-a evidenţiat prin celebra politică a „creşterii 0" şi care a avut mandatul expres de a gestiona liniştit ţara între mineriada care a dus la căderea guvernului dlui Roman şi alegerile generale din 1992. Cu alte cuvinte, cel mai simpatizat guvern a fost acela care a fost şi cel mai puţin reformist.

În general, rezultatele acestui sondaj CURS au condus la următoarea concluzie: „Românii sînt democraţi, în sensul că vor alegeri libere, dar nu sînt liberali în comportamentul economic, în sensul că idealul lor nu este un capitalism performant, bazat pe competiţie, deci inerent cu o mare doză de stres social, ci mai degrabă un stat democratic protector." Această concluzie este, iarăşi, stranie şi, dacă nu s-ar referi la români, aş spune că este o contradicţie în termeni. Dar aşa, această concluzie exprimă un paradox şi, se ştie, Dumnezeu a folosit paradoxul ca materie primă cînd a făcut pe români. Căci este paradoxal să vezi că românul doreşte competiţie liberă în plan politic, dar nu şi în plan social ori economic.

Sever VOINESCU

SATUL GLOBAL

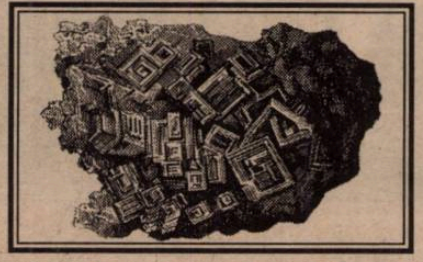

În Europa, fără ştiri

„În fiecare seară, timp de o jumătate de oră, jurnalul de actualităţi de la televiziune trece în revistă cele mai importante evenimente ale zilei; cu toate acestea, faptul social cel mai important, despre care jurnalul nu vorbeşte niciodată, este acela că cel puţin jumătate din populaţia unei ţări este imobilizată, timp de o jumătate de oră, în faţa jurnalului televizat". Aceste cuvinte au fost scrise în îndepărtatul an 1981 de Jacques Durand, într-o lucrare intitulată *Les formes de la communication* (Paris, Ed. Bordas), şi sînt citate într-o recentă (şi foarte bună) *Introducere în sistemul mass-media* de Mihai Coman, apărută la Editura Polirom. Jacques Durand are dreptate, iar noi, care în 1990 am trăit o adevărată febră a „Actualităţilor" (pe atunci singurul jurnal televizat – *o, tempora...*), îi putem confirma spusele, cu toată modestia cuvenită din partea unei ţări în tranziţie. Eu, unul, recunosc că sînt un mare consumator de *news* şi îmi fac zilnic o salată consistentă din tele- şi radiojurnalele naţionale şi locale, asezonată cu CNN, Euronews, Raiuno şi France 2 după gust şi împrejurări. Săptămîna trecută însă am traversat Europa cu maşina şi am ajuns în partea flamandă a Belgiei, aşa încît timp de mai multe zile am fost cu totul privat de acest „produs mediatic". Mă simt foarte bine: o săptămînă fără ştiri, mai ales fără ştirile româneşti (în conţinutul şi în forma lor, vreau să zic), este un lux binefăcător. Chiar m-am amuzat într-o seară, după ce mă instalasem într-un orăşel de lîngă Antwerpen, „ascultînd" la radio ştirile în neerlandeză (limbă pe care n-o înţeleg) şi bucurîndu-mă că beneficiez, după o expresie a d-lui Andrei Pleşu, de „dreptul de a nu fi informat". Dar, citesc în cartea d-lui Mihai Coman, „mulţi sociologi susţin că presa exercită o acţiune de coagulare a societăţii, considerînd-o un adevărat «ciment social», o forţă care apropie, unifică şi dă coerenţă colectivităţilor din lumea modernă". Aşa încît simt mustrări de conştiinţă că de cîteva zile n-am citit nici un ziar românesc pe Internet (deşi aş fi putut) şi, pentru a-mi mai spăla păcatele, sîmbătă seara deschid radioul pe un post francofon (RTBF), ca să-l pot pricepe, şi încerc să mă apropii de comunitatea în care mă aflu ascultîndu-i ştirile (spune-mi ce ştiri urmăreşti, ca să-ţi spun cine eşti...). Cea mai importantă (repet: sîmbătă seara), pe care o voi găsi reluată în ziarele de luni, se referă la intenţia ministrului ecologist al învăţămîntului de a elimina temele pentru acasă în învăţămîntul obligatoriu, totul reducîndu-se la temele făcute în clasă. De ce? Pentru că sînt o „sursă de oboseală, de tensiuni în familie, dar şi o sursă de inegalitate între elevi care nu beneficiază de aceleaşi facilităţi (părinţi mai mult sau mai puţin disponibili, documentare, Internet etc.)". Într-o şcoală, de exemplu, li s-a cerut elevilor, de pe o zi pe alta, să aducă o hartă a Africii; „dacă n-ai surse de documentare acasă, dacă n-ai Internet", zice dl ministru, *„bonjour!"*. Nu comentez, că doar e ştire. „Va fi nevoie probabil de o măsură progresivă", mai spune ministrul, „este o adevărată revoluţie culturală". *Et voilà*, am schimbat orizontul, am schimbat şi ştirile, iar în materie de învăţămînt am dat reforma de-acasă pe o revoluţie culturală. Marcat de saltul făcut, trec cu uşurinţă peste „externe" (mai ales că mondializarea ştirilor îi rupe pe oameni de comunitatea locală, tot sociologii ne învaţă). Ies la plimbare prin acest orăşel universitar în care (paradox? contradicţie?) pe stradă nu există, bineînţeles, gunoaie, dar nici coşuri, şi mă întreb în ce comunitate mă voi integra eu cînd voi citi, din inima Europei, ziarele româneşti pe Internet. Căci, fie ce-o fi, de mîine le citesc.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

economie

Bani curaţi din profit sănătos

Societatea românească va scăpa, în anul 2000, de cîteva dintre găurile ei negre, care înghit timp, bani şi muncă, fără să producă nimic altceva decît pagube. Imense pagube. Desigur, nu vor fi sacrificate mari întreprinderi. Numai că întreprinderile ce nu vor fi sacrificate, indiferent de considerente economice ori sociale – nu au motive să spere într-o viaţă uşoară. Au huzurit destul, ani în şir, pe banii bugetului. Acum e timpul să înceapă să scoată bani curaţi din profituri curate.

Aceste întreprinderi vor fi nevoite să înveţe să meargă singure. Cu alte cuvinte, să nu mai solicite, cu prioritate, comenzi de stat. Sau alocaţii bugetare din care să se acopere pierderile înregistrate.

Cîteva lucruri trebuie să fie înţelese bine: 1) comenzile de stat nu pot să fie făcute decît în condiţii concurenţiale; 2) alocaţiile bugetare nu se dau pentru a acoperi pierderi, ci pentru investiţii aducătoare de profit.

Fireşte, aceste întreprinderi trebuie să producă. Dar nu ca pînă acum, cu costuri mari, rezultînd un PIB (suma valorilor adăugate) mic. Şi, în consecinţă, o pîine socială mult prea mică. De unde bunăstare fără surplus de valoare adăugată? Cu atît mai grav e faptul că numeroase întreprinderi produc valoare adăugată negativă, diferenţa în minus între ceea ce cheltuiesc şi ceea ce vînd fiind plătită de societate.

Dacă ne-am apuca acum să industrializăm ţara, pe o bază reală – eficienţă maximă, prin crearea unor structuri cu faţa la piaţă –, proiectele ar fi probabil foarte diferite de ceea ce există deja. Sigur, istoria o fac oamenii... de la un anumit dat încolo, însă. Iar un alt dat al nostru, în aceste vremuri, este această industrie energofagă şi risipitoare. Nu putem nici s-o părăsim, nici s-o distrugem, fără să punem altceva în loc. Dar nici nu poate să fie lăsată... aşa cum a fost. Vechile citadele industriale nu vor deveni nici competitive şi nici eficiente atît timp cît nu vor fi privatizate, restructurate şi puse să lucreze în condiţii concurenţiale.

Am văzut, în lume, oraşe, străzi, centre istorice reclădite, după moda retro. Arhitecţii au căutat vechile planuri, au adunat fotografii de demult, au apelat la amintirile localnicilor şi au refăcut totul aşa cum a fost, pînă în cele mai mici detalii. Dacă în arhitectură moda retro s-a dovedit benefică, în economie este catastrofală. Istoria nu mai poate fi dată înapoi fără a plăti un preţ uriaş.

Înapoi este economia la comandă. Înainte e economia de piaţă. Între aceste două mari drumuri sînt problemele de zi cu zi specifice unei tranziţii ce a ratat vremea frumoasă şi acum e nevoită să înainteze în condiţiile aspre ale crizei. În aceste timpuri grele, greşelile unora ne lovesc pe toţi. Faptul că salariaţii de la nu ştiu care întreprindere de stat au beneficiat totuşi de o mărire a salariilor, fără să fi adus un plus de productivitate, constituie la urma-urmei o problemă de interes local. S-ar putea spune: surplusul de salariu loveşte doar profitul întreprinderii. În aparenţă. Lucrurile se schimbă, însă, dacă în ultimă instanţă patronul (în speţă statul) va scumpi produsele şi va arunca astfel în cîrca pieţei (deci a consumatorilor) costul neprevăzut ce a intervenit în urma negocierilor cu salariaţii, care au primit mai mulţi bani deşi muncesc mai prost. Au primit bani doar pentru că... au ameninţat cu greva.

Nu pot fi ignorate necazurile şi dramele acestor oameni disperaţi. Şi nici nu-i poate opri nimeni să-şi ceară drepturile. Dar recurgerea la forţă, pentru reîmpărţirea pîinii sociale, redeschide o rană dureroasă: prea desele căderi în capcana populismului, duşmanul de moarte al raţiunii economice. E drept: şi-au pierdut răbdarea. Dar e la fel de drept să primească mai mult cei care ţipă mai tare, în dauna celor tăcuţi şi... poate mai harnici?

Ne întrebăm cum să ajungem la bunăstare şi ocolim singurul răspuns adevărat: prin mai multă eficienţă! Ceea ce înseamnă costuri mai mici de producţie, profit mai mare, competitivitate mai multă.

Să privim statisticile. Cele oficiale. Cetăţile industriei româneşti, cele de stat continuă să opereze cu costuri pe care piaţa nu vrea să le recunoască. Dar multe dintre ele impun aceste costuri, folosindu-se de poziţii monopoliste. Totodată, ele beneficiază de inflaţie: armă pe care întreprinderile s-au obişnuit s-o mînuiască bine, în scopul obţinerii unui profit minim. În acest fel reuşesc să treacă destul de uşor peste obstacole pe care singure şi le ridică în cale: personal supraponderal; supracapacităţi de producţie – multe nefolosite sau prost folosite; structuri de costuri productive supraîncărcate. Şi, de multe ori, valoare adăugată zero.

Cine plăteşte? Întreprinderile ar vrea ca plăţile să fie suportate şi de aici înainte din „cazanul comun". De la buget deci. Dar nu mai e posibil. Dacă privatizarea întîrzie, atunci întreprinderile statului trebuie lăsate să concureze singure cu întreprinderile private. Fără ca statul să le mai arunce colacul de salvare cînd acestea sînt în pericol să se înece. Ar fi o şansă dată prosperităţii.

Adrian VASILESCU

povești suprapuse

Mass-media în an electoral

La începutul acestei săptămîni, ţara era încă pe buza crizei guvernamentale, iar buza unui bazin de decantare, la Baia Borşa, fusese spartă de o altă revărsare toxică – după principiul că unde trece mia cianurilor poate să se strecoare şi suta metalelor grele. Totuşi, primele pagini ale celor mai populare ziare centrale şi mai ales *plinul* rubricilor matinale radio-tv de revista presei erau împărţite între unu, deschiderea la Bucureşti a primului *porno-show* din istoria noastră bimilenară şi doi, *darea pe faţă* a ex-ministrului Babiuc ca fost mason, actualmente în adormire.

Nu mă grăbesc cu indignarea şi nici cu reproşurile. Nu ştiu dacă a observat vreuna dintre taberele politice în conflict, dar lumea s-a sastisit pînă peste cap de crizele care se succed într-o tristă veselie, aşa încît orice răbufnire de moravuri este, teoretic, posibilă. Telespectatorii asistă cum filmele sînt întrerupte, *ca la americani*, de buletine cu ştiri de ultima oră. La prima întrerupere te uiţi, cu ceva interes; la cea de-a doua reziști, eventual, dintr-un stoicism vecin cu comoditatea. La cea de-a treia întinzi mîna spre telecomandă şi degetele pipăie moale butoanele, ca să vezi ce mai este pe alte programe. Acolo unde găseşti tot filme întrerupte de buletine de ştiri. Nu este roză situaţia, în general, dacă ştiri menite a fi bombă au ajuns la gradul de interes al reclamelor care „sparg" filmele.

Pare a fi normal ca, în plină ardere a politicii, presa să prefere scînteia de artificie a senzaţiilor culese de oriunde altundeva, din sexycluburi sau din cluburi de masoni. Într-un an electoral precum cel în care am păşit – cu stîngul, cutez a crede cu temeri – singura şansă în care sîntem datori să credem cu toţii, indiferent de convingeri, este chiar echidistanţa presei române. În condiţiile în care majoritatea instituţiilor statului au în sondaje o cotă de respectabilitate vecină cu cota de avarie, în afara presei prea multe scuturi democraţia românească nu mai are.

Să vedem cum stau lucrurile pe la alţii (a se citi: *iată ce-ar trebui să ne sperie*). Într-o recentă analiză a manierei în care se împarte puterea politică la Moscova, Lee S. Wolosky judeca eşecurile democraţiei ruseşti prin prisma a două deficienţe – spune el – majore: partidele politice şi presa (v. *Putin's Plutocrat Problem*, în „Foreign Affairs", martie-aprilie a.c.). Înainte de a demisiona în ultima zi a anului trecut, preşedintele Elţîn a lăsat moştenire succesorului Vladimir Putin o garnitură de *grei* fără de care, se pare, nici soarele nu mai răsare peste Piaţa Roşie. Victor Cernomîrdin, Boris Berezovski, Mihail Hodorkovski, Roman Abramovici, Mihail Fridman, Vladimir Potanin şi alţii de calibrul lor sînt, în fapt, nişte baroni ai *petropoliticii*: baza lor este sectorul petrolier. În Rusia, companiile petroliere reprezintă aproape 60 la sută din totalul acţiunilor disputate pe piaţa bursieră şi dau 22 de procente din veniturile bugetare ale guvernului. Nu trebuie să fii expert pentru a înţelege că cine controlează petrolul rusesc controlează, în fapt, politica Rusiei (numai?). Ei bine, concluzia lui Wolosky este că, de fapt, Rusia nu mai are ceea ce se cheamă o presă liberă: Berezovski controlează posturile ORT şi TV6, ziarele „Nezavisimaia Gazeta", „Novaia Izvestiia", „Kommersant" şi revista „Ogoniok"; Potanin are şi el cheile ziarelor „Izvestiia", „Komsomoleţ", „Russki Telegraf" şi ale revistei „Ekspert". Pînă de curînd, agenţia de stat ITAR-TASS avea drept director adjunct pe un – spune Wolosky – lacheu al lui Hodorkovski. Şi ar mai fi exemple, probabil.

Iată de ce cred că nu de *GheDeSe* ar trebui să se teamă presa română şi nici în unii dintre membrii acestuia n-ar trebui să-şi găsească ziariştii ţinta prea des facilelor pamflete. Starea presei nu poate fi alta decît starea societăţii româneşti – şi invers. Cine semnalează, cu onestitate, rateurile presei de la noi arată că, într-adevăr, *îi pasă*.

Şansa democraţiei româneşti rămîne, pînă una alta, legată de destinul presei. Dar unde există şansă există şi risc. Nu exagerează cei care cred şi spun că sănătatea presei româneşti este, în ultimă instanţă, o problemă de siguranţă naţională.

Adrian CIOROIANU

presa despre...

Alegerile din Spania

La 25 de ani după moartea lui Franco, în 1975, Spania a ajuns la acel stadiu al construcţiei democratice cînd alegerile nu trezesc nici un fel de neliniște. Sondajele efectuate în vederea alegerilor din 12 martie îl dădeau favorit pe José Maria Aznar, liderul Partidului Popular, şi conducătorul socialist Joaquin Alunia nu era deloc speriat. „Spania a devenit o altă ţară", spune cu orgoliu Aznar într-un interviu acordat revistei *The Economist* (11 martie). Comentatorul revistei analizează: „Vechea Spanie mai dăinuie în minţile multora. În cele trei secole care au precedat regimul lui Franco, ţara a trecut printr-o mizerabilă traiectorie descendentă. Naţiunea a fost umilită, învinsă militar în diferite părţi ale globului, au suferit din cauza invaziilor, epidemiilor, a marilor inechităţi, a luptelor fratricide, a războiului civil. Numai cu o generaţie în urmă, Spania era obsedată de sine, sumbru autoritară, o margine a Europei. Deşi Madridul poate fi un oraş sofisticat, în satele dimprejur copiii n-aveau pantofi. În timp ce coasta era un paradis turistic european, în interior domnea o înapoiere izbitoare".

Noua Spanie nu vrea să răzbune dintr-o dată trei secole de frustrări. Se mulţumeşte cu prezentul: orgoliul contemporan evocă adoptarea monedei comune europene, muzeul Guggenheim de la Bilbao, filmul lui Pedro Almodóvar ar putea obţine premiul Oscar la Hollywood.

Fernando Savater, 53 de ani, filozof, îşi explică astfel ţara într-un interviu acordat ziarului *Le Monde* (7 martie 2000): „Asta e, am fost omologaţi, sîntem o ţară europeană, practicăm alternanţa politică, avem corupţia noastră, ca toată lumea. Original e doar şomajul prea ridicat şi această terifiantă bizarerie care este terorismul din Ţara Bascilor... Pînă nu de mult se practica un fel de şovinism invers: se evita tot ceea ce era spaniol. Astăzi, în pofida concurenţei americane, cărţile cele mai citite, filmele cele mai populare, toate sînt spaniole; nu este orgoliu, e pur şi simplu sentimentul de acceptare, societatea se simte în sfîrşit bine în pielea ei. Ideea unei Spanii sub drapel, cu un profil viril, cu muzică solemnă şi elan eroic a fost contaminată de Franco. Acum s-a terminat; doar în Catalonia şi în Ţara Bascilor cuvîntul «Spania» provoacă o mişcare de recul. De aceea, noi între noi, spaniolii, preferăm să ne referim la Constituţie sau la statul spaniol, deranjează mai puţin".

După părerea lui Savater, există o mare diferenţă între naţionalismul catalan şi cel basc: „primii integrează tot ce vine înspre ei, ceilalţi exclud tot ce nu este basc. Şi e uşor să nu fi basc: chiar dacă eşti dintr-o familie bască, vorbeşti limba şi trăieşti acolo, dar nu eşti naţionalist, nu eşti considerat basc. Dimpotrivă, chiar dacă te cheamă Perez, nu ştii ce e aceea Eusreka şi unde e Valladolid, dacă crezi că viitorul genului uman depinde de naţionalismul basc, eşti considerat basc. E absurd şi înjositor... Non-naţionaliştii sînt prea răbdători, ei acţionează ca şi cum ar încerca să discute raţional cu nebunul familiei. În plină Europă, într-o regiune dezvoltată din punct de vedere economic, naţionaliştii au construit un miraj, întemeiat pe ideea unei mici Ţări Basce, idilică, unde pasc vacile, cu o limbă misterioasă şi cu un trecut independent, care nu a existat niciodată. Este ca un joc virtual, de pe computer, din afara realităţii".

Există o Spanie Aznar? „Sincer, nu cred. Orice spaniol «normal» simte că trebuie să fie «un pic de stînga». E la fel ca şi cu Biserica: oamenii nu ţin seama de ceea ce spune preotul despre contracepţie sau divorţ, dar ei cred că trebuie să fie «un pic catolici». Este o încrucişare modernă între New Age şi catolicism. La fel de visceral ca şi fotbalul; îţi spui, Aznar nu e rău, nu ar trebui schimbat guvernul, dar n-ai ce face: el nu e echipa noastră. Pentru generaţia mea este biologic imposibil să voteze cu dreapta".

Unii sînt un pic de stînga, ceilalţi un pic de dreapta – aceasta pare a fi reţeta consensului din ultimii 25 de ani. Aznar nu acceptă eticheta de „centru-dreapta": „Sîntem partidul centrist al reformei" spune el, ca un ecou al discursului lui Tony Blair. Recunoaşte succesele predecesorului său, socialistul Felipe Gonzales. „Modernizarea Spaniei a fost un succes colectiv". Alegerile din 12 martie au fost cîştigate de Aznar cu o majoritate care îi permite să renunţe la orice alianţă. E victoria celor „un pic de dreapta". Joaquin Alunia, liderul socialist, şi-a dat demisia. El a pierdut categoric. (**M. B.**)

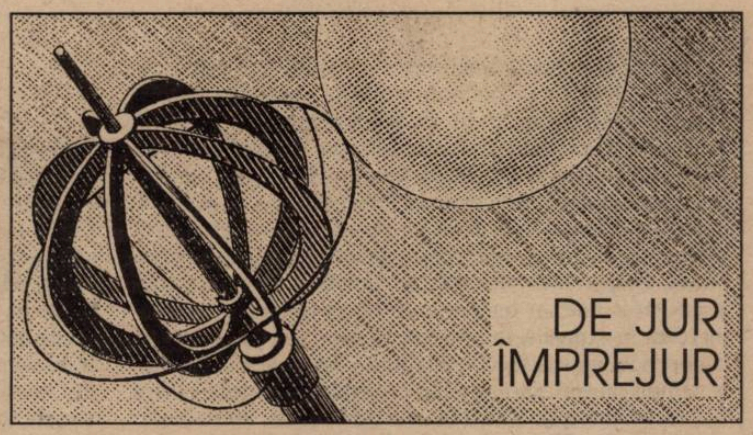

McCain şi sistemul

Se spune că e greu să mobilizezi pentru politică un om cu stomacul plin şi astfel s-ar explica de ce o treime din cetăţenii Statelor Unite nu se prezintă de obicei la vot. Un deceniu de creştere economică a permis conectarea multora la promisiunile visului american, ceea ce nu e echivalent cu starea de mulţumire generală. Cine n-are e nemulţumit, cine are puţin vrea mai mult, cine are mult – nu vrea să dea, pe calea impozitelor şi taxelor, celor care n-au. Echilibrul este delicat: în 1995, republicanii radicali conduşi de Newt Gingrich au lansat o puternică ofensivă împotriva statului democrat risipitor. Clinton a „închis" guvernul şi ei tot nu vroiau să renunţe la propunerea lor de reducere a impozitelor. Au cedat în cele din urmă, pentru că publicul, denumit electorat, a fost de partea preşedintelui. S-a constatat atunci că oamenii s-au obişnuit cu foloasele programelor guvernamentale de protecţie socială şi că vor ca ele să continue. Tot aşa cum publicul a fost de partea preşedintelui în timpul afacerii Lewinsky: nu pentru că au apreciat în mod deosebit calităţile lui de mincinos adulterin, ci pentru că le-a displăcut şi mai mult încrîncenarea inchizitorială a acuzatorilor şi a presei. Se poate spune că Bill Clinton a fost salvat de popor. Dar sechelele acestor turbulenţe persistă.

Ideile noi în campania electorală au venit din partea candidaţilor neconvenţionali. Campania din interiorul partidelor pentru alegerile din noiembrie 2000 a ieşit din matca obişnuitului şi a părut – timp de cîteva săptămîni – că politica se debarasează de tipologia partizanatului, de influenţa grupurilor de interese asupra statelor majore ale partidelor. În dinamica electorală, succesul outsiderilor a centrat interesul asupra persoanei candidatului, liber să compună un mesaj mai nuanţat, adresat tocmai celor care de obicei nu vin la vot. Şi într-adevăr, prezenţa alegătorilor la alegerile primare, scrutin test, a depăşit toate aşteptările. În California, au venit la urne cu 40% mai mulţi oameni decît în 1996, ceea ce dovedeşte că există un potenţial neexploatat pentru angajarea în viaţa publică. Acestor independenţi li s-au adresat preferenţial candidaţii fără susţinere în birocraţia de partid: Bradley de la democraţi şi McCain de la republicani, ambii senatori în mai multe legislaturi.

McCain a devenit repede preferatul presei şi faptul că a reuşit în cîteva săptămîni să fie un rival periculos pentru Bush jr. prevestea o schimbare în mecanismul de selecţie a politicienilor proeminenţi. Marele lui atu era biografia: nepot şi fiu de amiral, şi-a făcut cariera militară ca pilot în Vietnam, unde, după ce avionul lui a fost lovit, a fost făcut prizonier şi a stat într-o detenţie cumplită timp de 6 ani; cînd vietnamezii au aflat că este fiul unui amiral i-au propus să-l elibereze peste rînd. A refuzat. A fost senator în mai multe legislaturi şi a ştiut să îmbine disciplina de partid cu opţiunile personale.

McCain ca şef al executivului asigura o despărţire abruptă de standardele morale ale epocii Clinton: farmecul viril al eroismului înlocuia complicitatea acceptării tuturor slăbiciunilor omeneşti. Discursul lui McCain promitea de asemeni poziţii nuanţate faţă de problemele acute în campaniile electorale americane: impozite şi taxe, libertatea avorturilor, controlul vînzării armelor, rugăciunea în şcoli, atitudinea faţă de diversitatea etnică, finanţarea campaniilor electorale. În alegerile primare cîştigate de el, McCain a reuşit să-şi atragă voturile independenţilor (cetăţeni neînregistraţi pe listele de partid) şi ale democraţilor nemulţumiţi de candidaţii propriului partid. Tinerii educaţi, amatori de „autenticitate" în viaţa politică, l-au votat pe McCain, sensibili la felul lui de a rosti adevărul fără ocolişuri. Dar au optat pentru McCain şi cei mai puţin educaţi, mai puţin politizaţi – majoritatea uitată – care îi consideră pe republicani agenţi ai bogătaşilor, dar se tem că la democraţi influenţa bizareriilor publice şi private este prea mare.

La început, rezultatele alegerilor primare păreau să arate că McCain ar fi o investiţie bună pentru Partidul Republican, fiind capabil să-l învingă pe candidatul democrat, oricare ar fi fost acesta.

Dar candidatul la nominalizarea partidului este în faţa unei contradicţii majore: pentru a cîştiga învestitura, el trebuie să cînte în struna nucleului dur al activiştilor şi militanţilor, a celor care îi asigură banii şi logistica electorală. Dar discursul dogmatic nu-i poate asigura majoritatea pe plan naţional. Partidul îi promovează pe radicali, dar alegerile se cîştigă cu voturile independenţilor, oameni cu convingeri mai moderate. A fi moderat nu înseamnă a nu avea convingeri.

Ascensiunea lui McCain arată că viaţa publică se află în pragul unei revoluţii majore, influenţată de modificările economice şi demografice, survenite în ultimul deceniu în viaţa Statelor Unite.

Realitatea luptă cu sistemul, dar acum, ca şi altădată, sistemul a biruit. Democraţia nu este o clădire predată „la cheie", ea poate fi locuită doar cînd suportă, fără să se dărîme, un permanent proces de modificare. Aşa cum s-a dovedit în marţea cînd s-au desfăşurat alegeri primare în statele foarte populate, vechile structuri, reprezentate de Bush jr. şi Gore, sînt încă foarte puternice.

I-a fost mai greu lui McCain să se lupte cu ele decît cu comuniştii vietnamezi.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Cultura română modernă s-a născut sub zodia polemicii. În primele decenii ale secolului trecut, „afişul" a fost ţinut de disputa între *bonjurişti* şi *tombatere*. Mai tîrziu, în forme diferite, societatea şi cultura s-au construit din lupta între vechi şi nou, iar impunerea modernităţii a avut de înfruntat, pas cu pas, discursul tradiţionalist. Nu s-ar putea spune că spiritul polemic lipseşte din codul nostru genetic, dimpotrivă: naţie latină, temperamentală, stăm tot timpul cu arma la picior. E adevărat, tocmai temperamentul ne face adesea să ne pierdem în expresie, în retorică, şi să privim polemica aşa cum privim un spectacol, pierzîndu-i din vedere substanţa şi nefiind capabili să-i asimilăm regulile. Trecutul ne oferă suficiente exemple: cînd îşi încrucişau săbiile, marii noştri intelectuali cădeau adesea în duritãţi de limbaj sau în epitete gratuite, în numele dreptului la pamflet şi al plăcerii stilistice. Dar dincolo de asemenea excese, pe polemica dintre tradiţie şi modernitate din epoca interbelică, de pildă, s-a constituit însăşi structura unor efervescente creaţii culturale. Cu limitările inevitabile, polemicile n-au lipsit, cel puţin în spaţiul cultural, nici în perioada comunistă, ba chiar au fost uneori o formă indirectă de respingere a ideologiei oficiale – a se vedea lupta împotriva „protocronismului", de pildă. Astăzi, polemicile par să-şi fi pierdut, înainte de toate, coerenţa. Presa e plină de dispute, dar ele sînt mai mult expresii ale orgoliului şi ale iritărilor de moment. Şi în politică, şi în cultură, lipsesc polemicile consistente, cu miez, care să impună un curent de opinie, să „lase urme", să construiască şi să limpezească spaţiul public. Pe de altă parte, în polemicile existente lipseşte adesea o condiţie esenţială pentru orice act de comunicare, *condiţia de sinceritate:* bănuiala că preopinentul e „omul cuiva", ori că apără anumite interese, ori că îşi ascunde petele trecutului se strecoară în discurs şi roade, din interior, chiar modul de existenţă al exerciţiului polemic, bazat pe libertate şi afirmare deschisă a opiniilor. Încercăm, în acest număr, să radiografiem „starea polemicii" la noi, aducînd şi exemple de la alţii. Dacă polemica, în sine, poate fi un semn de maturitate şi de sănătate a unei societăţi sau a unei culturi, felul cum se poartă îi dezvăluie, cu destulă precizie, imaturitatea şi slăbiciunile. **(M. V.)**

Romaniţa CONSTANTINESCU
lector, Universitatea din Köln

Pledoarie pentru monolog

Mai este oare nevoie astăzi de monolog în spaţiul public? Întrebarea ar fi ipocrită dacă ne-am gîndi doar la obositorul dialog al surzilor din viaţa publică, ale cărui resurse de perfidie, fandoseală, ţîfnă şi sminteală alimentează rubrica de împăciuire-învrăjbire „Pace, pace între două personaje" din *Academia Caţavencu*. „Personajele" caţavenciene nici nu ştiu, nici nu vor să-l asculte pe celălalt, iar monologurile, care, vezi Doamne, le exhibă leziunile gîtuie culoarul îngust de trecere dintre replicile unei adevărate polemici. Nebuni sînt cei care vorbesc singuri. Întrebarea este însă dacă, în condiţiile epuizării dramatice a resurselor de consens din viaţa publică, monologul cu adevărată miză – vorbire cu sine, nu de sine – nu ar reţine atenţia publicului mai degrabă decît discursurile care ne impun convingeri, cîştigîndu-ne prin efracţie retorică pentru interese străine.

Solilocviul e o veche specie literară, Augustin unul dintre primii maeştri. Aici interioritatea cea mai pură se arată lumii fără adresă şi, deci, fără fast, fără spectacol, în nesiguranţa ei, în elanul dorinţei, cu graţie vehementă. Solilocviul nu vrea nici să aibă dreptate, nici să dovedească, nici să convingă, nici nu se îngrijeşte să nu fie prost înţeles. Cineva monologhează *în faţa* noastră, dar nu *către* noi. Pentru resurecţia solilocviului pledează scriitorul german Martin Walser în numărul din 13 ianuarie 2000 al săptămînalului *Die Zeit*. Aceasta ar fi singura formă de exprimare publică, în faţa căreia temerea de a fi colonizat de gîndirea celuilalt ar scădea, în vreme ce dispoziţia de a gîndi împreună ar creşte simţitor. Podim distanţa dintre vorbitor şi ascultător cu strategiile inobligante ale reticenţei precum: „iertaţi-mă că îmi permit în cele ce urmează să gîndesc cu voce tare", „către mine îmi spun", „dacă ar fi să visez cu ochii deschişi", „la ureche mi se suflă, cine ştie de către cine". Unui om care monologhează astfel în faţa unui auditoriu liber de constrîngerea de a fi sau nu de acord, dar pur şi simplu *de faţă* la dezvăluirea celuilalt, nu i se poate da replica, pentru că el însuşi nu contrazice pe nimeni. Nu te certi cu cineva care îţi spune că se înfruntă doar cu el însuşi. Lăudînd virtuţile de dialog ale monologului, Martin Walser a găsit de fapt un mod elegant de a pune punct unei polemici furtunoase cu Ignaz Bubis, purtătorul de cuvînt al minorităţii evreieşti din Germania.

Mărul discordiei între Walser şi Bubis îl reprezentau cîteva afirmaţii şocante ale primului dintr-o cuvîntare ţinută în biserica Sfîntul Paul din Frankfurt cu ocazia decernării Premiului Librarilor Germani în toamna lui 1998. Walser se revolta atunci împotriva prescrierilor politic corecte după care e voie să-ţi aminteşti de ororile trecutului fascist, considerînd că ele lezează autenticitatea memoriei, o muzealizează, conduc la comportamente de paradă, la făţărnicie, la impostură. Walser a trăit el însuşi războiul, şi în romanul autobiografic *O fîntînă cu apă vie (Ein springender Brunnen*, 1998) lasă pe seama personajului principal, copil şi adolescent, să-şi amintească de iluziile de atunci, vinovate şi nevinovate, de temeri, de mustrările de conştiinţă, de lipsuri, de frica de moarte, de suferinţe şi doliu.

Pentru adevărul acestei cărţi Walser a luat cel mai mare premiu literar german, discursul public care i-a urmat a contrazis toate aşteptările. Scurtcircuitul s-a produs la nivelul codului comunicării, Walser încurcînd domeniul opinabilului cu cel al ficţiunii, lucru de care şi-a dat el însuşi seama mai bine decît oricine. Cu alte cuvinte, Walser se exprimase public aşa cum ar fi făcut-o un personaj din romanele sale. Or, aşa cum ştim să nu reducem autorul unui roman la vocea unuia dintre personajele sale (şi nici măcar la suma lor), tot aşa pretindem de la un conferenţiar să se regăsească fără rest în discursul său pentru ale cărui idei putem a-i cere socoteală. Dar Martin Walser pretinde pentru discursul său de atunci statutul de solilocviu, de poezie. Iar solilocviul e şi locul propice rătăcirilor, al greşelii fără teamă de greşeală. E amoral pentru că exprimă fragmente de sine în mişcare; pur şi simplu „urmează gravitaţia existenţială". E la limita minimă şi maximă a socializării, a educării omului ca fiinţă sociabilă. El îi arată lipsurile şi, totodată, posibilităţile: sîntem foarte puţin sociabili şi comunicativi în monolog, dar şi prezenţi în toată superbia societăţii noastre interioare, care tocmai ne ajută să participăm la lumea de afară. Cel mai rău lucru care ţi se poate întîmpla aici este să ajungi la starea neproductivă de complicitate cu sine, singura imoralitate. Un celebru monolog închis începe cu vorbele: „Ţi-ai spus rugăciunea de seară, Desdemona?". Moralitatea solilocviului constă în şansa autocontrazicerii.

Fără îndoială, Martin Walser face *mea culpa*, dar nu renunţă prin aceasta la libertatea de a greşi. Cu atît mai bine, pare el să spună, dacă neadevărurile mele sînt mai prietenoase decît adevărurile celorlalţi. Gîndurile care-i trec cuiva de la sine prin minte sînt altele decît cele comandate sau recomandate din afară. Nu este prietenește să faci schimb de monede calpe, de forme uzate, de bunuri străine. Cum nu este prietenesc sensul acela al Luminilor prin care mi se cere să-l aduc pe *Celălalt* la lumină (la lumina raţiunii mele). Walser se întoarce cu umilinţă la Kant, pentru a ne aduce aminte că, originar, ieşirea la lumină a omului însemna ieşirea din minoratul de care singur omul e vinovat, prin propriile puteri, prin apel la propria raţiune conştientă de sine. La originile iluminismului, luminarea e încă o scrutare de sine, nu o învăţătură sau un reproş. Iluminist nu e acela ce spune celorlalţi ce trebuie să-i însufleţească sau să ştie. Nu trebuie să luminez pe nimeni, decît pe mine însumi.

O întîmplare fericită această luminare de sine, minunată şi pentru cei care s-au întîmplat să fie de faţă la ea. Optimismul pledoariei pentru monolog e însă bine temperat în eseul lui Martin Walser, după chiar principiile lui, iar tristeţea se străvede limpede printre rînduri. Dialogul cu redutabilul, admirabilul polemist Ignaz Bubis a rămas să fie doar un monolog, pentru că acesta nu mai este printre noi. Eseul lui Martin Walser despre singurătatea vorbirii este un omagiu tîrziu.

Mihaela ANGHELESCU IRIMIA
conferenţiar universitar

De la *polemos* la polemică

În greaca clasică *polemos* era starea de *conflict* de durată, în acelaşi timp distructivă şi capabilă a genera schimbarea neobosită a lumii – un *război elemental* cum deducem şi din formula heracliteană „Război e totul, totul e război", didactic utilă, dar păgubos simplificatoare. Presocraticii înţelegeau *confruntarea* ca o condiţie a firii. Fiecare dintre stihii purta, în sine, potenţialul echilibrului *şi* al dezechilibrului cosmic, prin raportare la celelalte. Însuşi efesianul, pentru care „focul veşnic viu" desemna perpetua curgere a vieţii – celebra *panta rei* –, îşi imagina neobositul flux al lucrurilor ca o înlănţuire de cicluri viaţă-moarte parcurse de fiecare dintre elemente: focul trăieşte moartea pămîntului, aerul trăieşte moartea focului, apa moartea aerului, pămîntul pe cea a apei. Dispuse vertical, de la cea mai uşoară la cea mai grea, cele patru stihii alcătuiau, totodată, un ciclu – foc-aer-apă-pămînt – în care graniţa dintre început şi sfîrşit se estompa în mod firesc.

La Heraclit, din nou, ciclul era asigurat de foc, înţeles ca Unul sau (Dumne)zeul suprem al cosmosului. În om, acest Unu lua înfăţişarea fără chip a „sufletului" – termen mai curînd comod percepţiei noastre moderne –, prin care căpăta sens raţiunea universală numită *logos*. Astfel, între *polemos* şi *logos* opera nedezminţita lege a *conflictului opuselor*. *Războiul* era starea firească, iar dreptatea o *luptă* neîncetată, toate întîmplîndu-se prin *înfruntare* şi *necesitate*. De aceea „ce se află în *opoziţie* este în *concert*, din ceea ce *diferă* născîndu-se cea mai frumoasă *armonie*", conchide partizanul funciarei primeniri universale.

Despre *reglarea* înfruntării polemice sau *acordarea* strunelor în concertul macro- sau micro-cosmic avem semne încă din epopeile homerice. O *agonistică* vădit dură şi nu lipsită de plăcerea gratuită a zeilor care se amuză pe seama muritorilor prinşi în belicoase isprăvi complicate îşi găseşte de obicei rezolvarea în decizia sancţionată tot din forul olimpic de a nu deranja prea îndelung cumpăna lucrurilor. Faţă de primitiva *harţă* dintre Dike şi Hybris, personaje mitice întruchipînd dreapta balanţă şi dezechilibrul dezastruos, calităţile cu care sînt înzestraţi eroii homerici îndeamnă la descifrarea unui alfabet al ordinii imediat sensibil la permutări violente. Chiar şi întreprinzătorul Ulise, a cărui *inteligenţă belicoasă (mêtis)* aminteşte de aspra mentalitate arhaică, dă dovadă de eleganţă aristocratică în jocurile războinice cunoscute drept *aristeia*, deznodămîntul aventurilor sale fiind armonioasa reintegrare domestică.

Parte din şlefuirea clasică a nemilosului *polemos* prin civilitatea impusă de *polis* se poate citi şi în avatarurile termenului cu pricina în limbile modernităţii europene. O primă atestare a substantivului francez *polémique*, la 1630, trimite la sensurile echivalentului *polemikós*, cu respectivele nuanţe primare, adică de conflict fizic. În glosografiile de la mijlocul secolului al XVII-lea englez, în schimb, se stabilizează termenul *polemicks* pentru a desemna versuri despre război sau diverse dispute.

Un caz de istorie literară minoră ne va servi ca ilustraţie. În 1642, cultura engleză suferă un masiv şoc prin închiderea, din extremă rigoare puritană, a teatrelor. Hiatusul va dura pînă la restaurarea monarhiei din 1660. Despre această insuportabilă traumă administrată unei comunităţi cu enorme disponibilităţi dramatice s-a scris enorm. Nimic însă nu egalează energia cu care, odată cu reluarea spectacolelor, se lansează comedia de moravuri cunoscută, frust, drept „comedia Restauraţiei" – o specie în sine a genului. Interzisă ca dogmatic inacceptabilă etalare a trupului în public şi programatică invitaţie la ruşinoasa poftă de viaţă a speţei, instituţia dramatică este izolată artificial, preţ de aproape două decenii, ca un teritoriu atins de lepra desfrînării.

Polemica va fi cu atît mai virulentă la reintrarea în normal. Ea poartă numele lui William Congreve, celebrul autor comic, şi al lui Jeremy Collier, faţă bisericească salvată de uitare ireversibilă tocmai graţie principialei *dispute*. Îndîrjitul episcop trimite la tipar o *Scurtă privire asupra caracterului imoral şi profan al scenei engleze*, atacîndu-l vehement pe Congreve, „corupătorul de moravuri". În replică, acesta îi răspunde că tocmai moravurile sînt cele care i-au corupt pe dramaturgi. Volubil şi natural în dialog, savuros şi inventiv ca inginer al mobilurilor comice, acest Molière englez rafinează bătălia cu arme şi stindarde în replici care au făcut istorie în faţa publicului niciodată sătul de resursele histrionice ale umanităţii înghesuite între ţărmurile unei insule septentrionale.

Jucată şi astăzi cu un succes de invidiat, *Aşa e lumea*, comedie primită fără prea mare entuziasm la premiera din 1700, este, într-un fel, exemplară. Ea corespunde reţetarului precis al speciei, dar, mult mai relevant, impune, în cunoscuta scenă a „condiţiilor" stabilite de cei doi tineri care urmează să se căsătorească, un set de reguli care vor asigura termenii relaţiei. Fără echivoc îşi impune condiţiile mai ales eroina, pe un ton care face din *disputa* isterică a confruntărilor anterioare un ridicol inutil. Dimpotrivă, termenii odată prezentaţi ca poziţie de principiu şi susţinuţi demn, reacţia scontată vine de la sine. Acest gen de *polemică curentă*, în registrul cotidian, caracterizează viaţa englezului de rînd de la ştirile ascultate dimineaţa, la ceaiul cu care începe ziua, la conversaţia discretă din metrou sau la disputele din parlament. Dacă frapează cu adevărat ceva în perfidul Albion – astăzi legat tot mai insistent prin protocoale ale Comunităţii Europene de continentul nostru – este naturaleţea cu care *polemica* este genuinul său *modus vivendi*. Poziţiile sînt întotdeauna apărate ferm, dar fără stridenţe. Un perfect deprins exerciţiu al *contradicţiei* asigură echitatea confruntării. Iar victoria nu se dobîndeşte zgomotos. Probabil că englezii au străbătut întreg parcursul dintre *polemos* şi *polemică*. Şi au făcut-o cu înţeleaptă discreţie. De altminteri, am observat, după un sfert de secol de intimitate cu această cultură sigur reţinută, că nu aud bine cînd se strigă la mine. Atunci percep *cearta* născîndă – *concertum* fără *concentum*.

Vasile MORAR

profesor universitar, Facultatea de Filozofie, Universitatea Bucureşti

O necesară etică a polemicii

Nu cred că a fost vreodată un timp special, un moment istoric care să dureze cît o viaţă normală de om în care să fi fost suspendate atitudinea şi comportamentul agresiv, războinic, polemic. Aşa ceva ne putem imagina mai ales atunci cînd, copleşiţi de agresiunea fizică sau de violenţa adresată sufletului individual, visăm lumi fără ură, oameni blînzi şi mereu generoşi, fiinţe perfecte apropiate de îngeri sau de inocenţi niciodată pervertiţi. Sîntem înclinaţi să dorim mai degrabă un univers mereu paşnic tocmai pentru că în aproape orice situaţie aveam de-a face şi cu „partea cealaltă", cu răul, durerea nemeritată, suferinţa absurdă, cu nefericirea în formă insidioasă sau care se manifestă în chip brutal. Spunem toate acestea, la început, pentru că orice discuţie asupra unei posibile etici a polemicii nu poate ocoli acest fapt primar: sîntem fiinţe ce ne aflăm în cuprinsul binelui şi răului, între păci sperate şi războaie ivite „din nimic", între dreptăţi niciodată instalate definitiv şi nedreptăţi iscate nu se ştie „din ce" şi mai ales „de ce". Acesta este cadrul antropologic general şi el ne conduce, pe nesimţite, fie înspre acceptarea ipotezei rousseau-iste a omului bun de la natură, fie înspre ipoteza contrară pe care i-o datorăm lui Hobbes. În fapt, nici nu sîntem prea buni şi nici întru totul şi întotdeauna răi, iar etologii ne-au convins că avem în noi instanţe naturale de inhibare a agresivităţii interspecifice. Întrebarea este: cum funcţionează acestea în timpul actului polemic? Dacă polemica este directă, faţă în faţă, atunci pot interveni apelurile la liniştire prin remotivarea adversarului, iar valoarea morală care regizează prin suporturile-i naturale comportamentul bătăuşilor prin vorbe şi gesturi este mila, compasiunea. În nesfîrşitul spectacol exhibiţionist de la televiziuni, din fiecare seară, în care „sarea şi piperul" sînt date de jocul polemic, se „vede", uneori, ceva din această morală transcendentală: adversarii se potolesc după ce-au epuizat toate formele de reducere a agresivităţii, de scădere a apetitului belicos al duşmanului. Nu arareori însă „moderatorul" nu are nici un interes să reducă tensiunea conflictuală şi asistăm – tocmai cînd polemica tinde să se transforme în „înţelegere" şi chiar în efuziuni lirice de „împăcare" – la reasmuţirea adversarilor unul împotriva celuilalt. În acest caz, răspunzător şi vinovat este moderatorul care nu moderează, făcătorul de spectacol care procedează aidoma regizorilor luptelor de cîini (sau ai sîngeroaselor confruntări provocate dintre cocoşi). Nu putem să nu observăm cît de mult seamănă mimic şi gestic moderatorii de fiecare noapte şi de la fiecare post public sau privat de televiziune cu străvechii organizatori de spectacole canine sau galinacee; ei aparţin aceleiaşi categorii psihologice, dar ultimii veniţi în încăpătoarea şi „selecta" familie a asmuţitorilor de profesie sînt şi mai influenţi şi, evident, mai bine plătiţi decît „preistoricii" lor strămoşi. Printr-o ciudată şi vicleană dezvoltare, în acest caz avem de-a face cu o potrivire aproape perfectă între atitudinile pre-moderne şi cele post-moderne. Etica încapsulată în structura primitivă şi grosieră a asmuţitorilor la luptă este aceeaşi, cu diferenţa că mai vechii purtători ai acestei deprinderi erau destul de neciopliţi şi ei nu aveau, în nici un caz, ca suport al eticii lor, o filosofie de buzunar relativistă, condimentată eventual cu cinism.

Ce se întîmplă însă în cazul polemicii intermediate de scris? Cîtă etică implicită este prezentă atunci cînd adversarul nu poate răspunde pe loc? Kant observa în *Pentru pacea eternă* că, în război, trebuie – pentru ca împăcarea să fie posibilă – să existe o minimă încredere în buna-credinţă a adversarului. Astăzi, adică în ultimii zece ani, polemica în scris şi prin scris este adeseori o formă de luptă, în care acea încredere de care vorbea Kant a dispărut cu totul sau este considerată „trecută", semn de anacronism şi de „morală răsuflată". Celălalt sau cealaltă este cel mai adesea un obiect total lipsit de respect; ei n-au *valoare* ci, eventual, un *„preţ"* negociabil la tribunal; ei n-au *calităţi*, ci numai *defecte* monstruoase; ei nu sînt „oameni", ci toată gama de fiinţe inferioare: de la reptile scîrboase la ignobili „porci" şi penibile „maimuţe". Dacă ar fi să ne întrebăm nu *de ce* este posibil acest fenomen ci *cum* este el legitimat din punct de vedere moral, atunci, probabil că, într-o oarecare măsură, conceptele lui Max Weber de „etică a convingerii" şi de „etică a responsabilităţii" ne pot ajuta. Este cert că într-o polemică în primă instanţă sînt mobilizate convingerile şi părerile proprii. Acestea nu sînt neîntemeiate, iar cel mai adesea se face apel la aşa-zisa sinceritate; polemistul se consideră pe sine nu numai sincer, dar şi îndreptăţit ca în numele acestei valori (în fapt doar psihologice, nu încă etice) să devină un judecător infailibil. Aşa se face că polemistul se revendică dintr-o morală a convingerilor; el nu este nici imoral, nici amoral; celorlalţi, însă, indubitabil li se cuvin întru totul asemenea dominaţiuni. O atare etică este însă limitată şi ea îşi dă măsura mărginirii sale în ceea ce s-ar putea numi conflictul dintre „teleologiile egocentrice", adică tensiunea de neîmpăcat dintre psihologii mărunte şi egolatre. Spectacolul polemic care are o miză politică sau utilitară nu face decît să argumenteze acest prim nivel de legitimitate morală şi să-l considere ca fiind singurul. În fapt, însă, polemica rodnică presupune o etică a responsabilităţii, presupune criterii trans-individuale în judecată, implică luarea în seamă a ceea ce John Rowls nu se sfieşte să numească „contribuţia la realizarea binelui comun". Este însă „binele comun" doar o himeră a eticilor mari? De asemenea, o etică a polemicii nu poate ocoli regula de aur a moralei elementare: nu-i face celuilalt ceea ce ţie nu-ţi convine. Care ar fi însă concretizarea acestui principiu? În polemică trebuie să existe o anumită încredere în modul de a gîndi al adversarului vremelnic, altfel polemica nu poate fi încheiată şi ea se va transforma în nimicire reciprocă. Înseamnă că important este, în acest caz, temeiul: *încrederea* şi oferirea unei *şanse* şi celuilalt. Dar care este sursa ultimă a încrederii?

Caius DOBRESCU

scriitor

Apoteoza vulgarizatorilor

Aşa cum libera competiţie este departe de a se fi instalat în economia românească, tot astfel ea nu reuşeşte să prindă rădăcini nici în domeniul producţiei de idei. Polemicile rezultă în urma unei proiecţii a principiului liberal al competiţiei în spaţiul cultural. În cele ce urmează, voi încerca să prezint relaţia, în opinia mea, de natură cauzală, dintre lipsa unei încrederi autentice în forţa regeneratoare a competiţiei şi inexistenţa sau lipsa de ecou public a polemicilor intelectuale româneşti.

O piedică uriaşă în calea valorilor care induc o percepţie pozitivă asupra competiţiei este mistica gnostică, perpetuată pînă în anul 2000, a luptei dintre Intelectualii convinşi că reprezintă tabăra Luminii, şi Comunişti, eternii lor adversari, plasaţi în sectorul Gheenei. Ceea ce rezultă de aici este imperativul unei strîngeri a rîndurilor, unei coeziuni intime şi profunde – condiţie esenţială pentru a rezista asediului forţelor Întunericului şi a putea declanşa, la un moment dat, contraofensiva.

Nu susţin că metaforele gnostice şi maniheiste sînt inadecvate pentru a descrie experienţa comunismului, ci vreau doar să reamintesc faptul că ele *sînt metafore*. Din momentul în care le iei în literă, ai renunţat la condiţia de membru al acelui club al libertăţii sceptice, fondat în Europa secolului al XVIII-lea, pentru a adera la ceva ce seamănă în esenţă cu o sectă de „tremurici".

Noi trăim într-un mediu cultural care ia metaforele în literă. Este instructiv să vedem cum un intelectual român poate mima silitor discursul de emancipare critică faţă de simbolistica naţionalistă, vehiculînd, în acelaşi timp, cu serenitate, reprezentarea Intelectualului anti- şi post-comunist ca scînteie a Luminii eterne căzută în lumile inferioare/infernale. Cu riscul de a părea paradoxal, voi spune că mitologia maniheistă a *luptei* Binelui cu Răul blochează naşterea şi propăşirea unor valori şi a unui imaginar (ba chiar, de ce nu, a unei *alte* mitologii), legate de *competiţie*.

Nu am pretenţia că am făcut o descoperire care ar trebui reţinută, în general, de antropologia culturală. Dar cred că observaţia se aplică în context românesc, cu privire la discursul de autolegitimare al intelectualilor din societatea noastră şi explică sterilitatea dezbaterilor pe care ei le angajează: lupta „cosmică", „pe viaţă şi pe moarte" este paralizantă pentru intelect, acolo unde competiţia, care presupune o civilizaţie a ludicului, a distanţei reflexive, ar putea instaura un regim al diversităţii şi productivităţii intelectuale.

Una dintre consecinţele sus-amintitelor scenarii etiologice (referitoare, adică, la originea Intelectualilor) este că orice atingere adusă idolilor sectei reprezintă trădarea celei mai nobile dintre cauze. Pare imposibil să pui la îndoială valoarea sau ideile unuia sau altuia dintre reprezentanţii canonului „progresist", fără a întări, prin recul, noile poziţii culturale şi politice ale vechilor activişti şi securişti şi ale uneltelor lor mai mult sau mai puţin docile. Toţi „oamenii de bine" sînt chemaţi să consolideze prin credinţă poziţiile acelor intelectuali – dl Octavian Paler, dl Gabriel Liiceanu, dl Nicolae Manolescu, d-na Gabriela Adameşteanu, dl Laurenţiu Ulici, dl Ştefan Augustin Doinaş etc., etc. – care îşi aruncă prestigiul dobîndit înainte de 1989 în lupta pentru debolşevizarea României.

Acest argument poate fi valabil în anumite circumstanţe. Transformarea lui, însă, într-un verset din crezul „bunului intelectual" duce la ruina spiritului critic, reducînd pînă aproape de zero şansele înfiripării unor polemici intelectuale autentice. Fără a pune în discuţie – evident, printr-un efort considerabil de inteligenţă, onestitate şi modestie – *întreaga* moştenire culturală şi intelectuală a trecutului nostru comunist, nu vom putea schimba cu adevărat climatul cultural şi intelectual al prezentului-viitorului. Este foarte probabil că şi în absenţa unei asemenea discuţii vor exista idei noi şi provocatoare, dar va fi aproape imposibil ca ele să fie puse în evidenţă, să fie făcute sesizabile, să poată deveni idei-forţă, menite să insufle speranţă şi dinamism unei ţări suferind cronic de subdezvoltare.

Consolidarea inerţială, necritică, a ierarhiilor culturale de dinainte de 1989, religia supunerii faţă de „interesul general" practicată de nucleul dur al intelighenţiei locale conduc, printre altele, şi la scoaterea în prim-planul vieţii culturale a *vulgarizatorilor*. Capacitatea de a condensa, de a simplifica, de a exprima „ceea-ce-de-fapt-gîndeam-cu-toţii-fără-a-reuşi-să-exprimăm" a acestora din urmă este esenţială pentru menţinerea unei impresii de omogenitate a cîmpului cultural. Adevăraţii producători de idei sînt întotdeauna periculoşi pentru consens, creativitatea fiind incompatibilă cu o „Vulgată a intelectualului care gîndeşte corect". Vulgarizatorii sînt adevăraţii artizani ai corectitudinii politice, capabili să ne indice un ideal confortabil (şi conformist) al non-conformismului intelectual.

Trebuie spus că în orice ecosistem vulgarizatorii îşi au locul şi rolul lor, dar există o diferenţă, aş îndrăzni să spun ontologică, între acele focare ale cîmpului cultural în care se nasc ideile cu adevărat noi, provocatoare, care forţează inerţiile de gîndire şi deschid perspective nebănuite, pe de o parte, şi releele care transmit aceste idei, pe de altă parte. În epocile de pionierat (şi minorat) cultural, aceste planuri nu sînt distincte. Totuşi, ar trebui să realizăm că ne desparte deja un secol şi jumătate de momentul 1848 şi că în tot acest timp, cu toate ocolurile, întreruperile şi regresele, sistemul nostru cultural a depăşit *ireversibil* un anumit prag de complexitate. Nu trebuie să surprindă pe nimeni vizibilitatea de care se bucură vulgarizatori ai: principiilor relativismului cultural (dl Lucian Boia), kremlinologiei şi ştiinţei politice americane a anilor '60-'70 (dl Stelian Tănase), idealurilor civic-comunitariene (d-na Ana Blandiana), ideilor liberalismului clasic (dl H.-R. Patapievici) – şi lista rămîne, evident, deschisă. Acţiunea domniilor-lor este adeseori binevenită şi utilă. Intelectuali precum d-nii Dan Petrescu, Daniel Barbu, Gheorghe Iova, Alexandru Muşina, Mircea Mihăieş, Virgil Podoabă, Cătălin Avramescu, Mircea Boari, Adrian Oţoiu, Sorin Matei, Teodor Baconsky – şi lista ar putea, din nou, continua – sînt condamnaţi prin chiar condiţia originalităţii şi ireductibilităţii personalităţii lor să nu poată ocupa avanscena culturală.

Problema apare, însă, în momentul în care, cu sau fără complicitatea lor directă, vulgarizatorii sînt luaţi, în toate situaţiile şi la toate nivelele, drept autentici inovatori, drept legitimi şi unici producători de idei. Atîta timp cît reprezentarea publică asupra culturii plasează în centru vulgarizatorii, condiţiile de libertate (în sensul de *im*previzibilitate) intelectuală presupuse de o polemică autentică nu vor fi niciodată întrunite.

„Tucă Show"
– o emisiune de o demnă şi fermă orizontalitate –

Rareori intransigenţa şi constanţa de atitudine reuşesc să-şi imprime calitatea asupra unei confruntări publice de opinii. Mult mai adesea, din păcate, ele evidenţiază doar limitele (dacă nu chiar micimea) celui aflat la pupitrul discuţiei – ca şi, pe de altă parte, gradul de dominare exercitat asupra acestuia de către interlocutor.

Astfel, în recentul spectacol oferit pe Antena 1 (invitat principal C.V. Tudor), l-am putut vedea pe dl Tucă – moderatorul-de-fier, cel care domină în permanenţă dialogul, care repartizează tăceri sau permisibilităţi – în postura unui biet actor ce intersectează nesigur, în deplasare tîrîşă, oameni, împrejurări şi evenimente. Ne putem întreba, cu totul îndreptăţiţi, care ar fi putut fi mobilul acestei pasivităţi. Comportamentul invitatului justifica orice intervenţie. Măscăriciul-senator, atunci cînd nu bătea cîmpii, mînţea cu uşurinţa-i reflexă şi cunoscută. Insolenţa i se regăsea deopotrivă în acuzaţiile nefondate, în calamburile ieftine şi în aplombul cu care îşi întrerupea, cu o facilitate patologică, partenerul de discuţie. El a reuşit involuntar să întruchipeze sinteza admirabilă a unui Münchhausen şi a unui Till Eulenspiegel autohtoni.

În loc să pună lucrurilor punct, show-jockey-ul privea condescendent şi parcă hipnotizat către un interlocutor ce-şi bătea joc de tot şi de toate – *nu pentru că ar fi fost îndreptăţit la aceasta* – ci pentru că, pur şi simplu, NU AVEA PE NIMENI ÎN FAŢĂ! Moderatorul – ca şi cel de al doilea invitat – erau inexistenţi; pulbere inconsistentă, docilă şi servilă. Siguranţa şi superbia caracteristice li se topiseră integral.

Atunci cînd s-a aflat în faţa unor obscuri profesori autori de manuale alternative (chiar dacă purtători de vină reală), dl Tucă s-a transfigurat în fiară dezlănţuită. În emisiunea sa vadimiană, el n-a fost nimic mai mult decît un ied neajutorat, complet anihilat de rictusul batjocoritor al unei cobre cu ochelari.

Dan OPRESCU

Dan C. MIHĂILESCU
critic literar

„Voi să-mi răzbun“

Acum cîţiva ani, Gabriel Liiceanu a avut o idee excelentă, la care, spre onoarea mea (şi... paguba lui) m-ar fi făcut părtaş. Ce bine ar prinde acum, zicea el, o colecţie editorială dedicată marilor polemici din literatura (cultura) română!

Dintr-o dată mi-a şi explodat închipuirea: în babilonia de principii de la noi, cînd totul este personalizat şi politizat pînă la hazna şi autodisoluţie, în mahalagismul aproape generalizat, cît de *sănătos* s-ar orîndui în raftul bibliotecii, de-a lungul cîtorva ani, vreo 20-30 de antologii bine comentate, într-o serie intitulată, ştiu eu, „Polemos“, „Dilemele românităţii“, „Mari polemici ale literaturii române“ etc. De la Maiorescu *vs.* Gherea, Junimea *vs.* Hasdeu, eminescianism *vs.* macedonskianism, Iorga *vs.* franţuzism, sincronism *vs.* tradiţionalism şi valurile provocate de campaniile pro şi contra generaţiei '27, pînă la anii '70-'80 ai disputei dintre estetism şi autohtonism, trecînd prin tot felul de volume dedicate unor cazuri precum *Manasse, numerus clausus,* procesele de pornografie Hasdeu, Mircea Eliade, Geo Bogza, cazul *De două mii de ani, Nu, Manifestul „Crinului alb“,* apoi N. Davidescu *vs.* „ocupantul fanariot“ I. L. Caragiale, Eminescu la Nica şi Vlad, D. Stăniloae *vs.* Lucian Blaga, Sorin Toma *vs.* „putrefacţia“ argheziană, plagiatul lui Eugen Barbu, gîlceava optzecismului cu tradiţia literaturii române... şi cîte altele, în funcţie de generozitatea editorului, profesionalismul şi conştiinciozitatea colaboratorilor, plus (ei, aici e aici) dăruirea totală a coordonatorului colecţiei. Care coordonator ar fi trebuit să fie tocmai ultracapriciosul, deloc disciplinatul subsemnat. Cu bogată tristeţe, dar nesmintită convingere, am refuzat ispititoarea ofertă, care, ce-i drept, îmi produce şi astăzi plăcuţi fiori la cerebel.

Adevărul e că trăim într-o spumegaţie verbală de şatră. Din cît e netrebnicia mai acută, dintr-atît logopatia ne alterează, ne spurcă, ne prosteşte. Şi nu s-ar zice că, după 1989, n-am avut parte de subiecte fundamentale de polemică, începînd cu teribila afirmaţie a lui I.P. Culianu despre „inexistenţa“ culturii române în comunism, care a ridicat, firește, un cor de proteste şi continuînd cu frontul G. Grigurcu / E. Simion, „rezistenţa prin cultură“ *vs.* necesitatea revizuirilor, a restructurării ierarhiilor şi teoria celor două cerneluri, sau cu procesul intentat dreptei culturale interbelice odată cu *Felix culpa,* eseul lui Norman Manea, apoi cu tot ce au produs în conştiinţa publică şi culturală cărţile lui H.-R. Patapievici şi Lucian Boia, jurnalele lui Paul Goma, *Dilema* – 265 cu Eminescu, scandalul manualelor alternative ş.a.m.d.

La polemici, adică la subiecte, stăm bine. La polemişti stăm mai rău. Şi nu mă gîndesc la vidanjorismul lui C.V. Tudor & Co. (care nici nu-i polemică, ci spurcare ţigănească) ci la urîta degradare a unor – totuşi – reale înzestrări gazetăreşti precum Ion Cristoiu, la meschinizarea megalomană a unor talente precum Nicolae Breban sau la reducţionismul practicat cu greu explicabilă înverşunare de oameni de talia unor Adrian Marino sau Z. Ornea. În context, cum să nu te extazieze eleganţa cu care polemizează, de pe subtile şi bune poziţii conservatoare, Alexandru Paleologu? Şi cum să nu te încînte (în ciuda hachiţelor sale de Grumpy narcisiac) spectacolul omnisupărărilor lui Alexandru George? Sau elasticitatea mutual profitabilă de care au dat dovadă, în cele din urmă, „avocaţii“ din procesul nouăzecism *vs.* optzecism!

Mă rog, în final, dintr-o polemică adevărată nu mai contează atîta stilul, manierele şi miza subtextuală (aproape invariabil meschină) cît *proiecţia constructivă.* Dacă din, spre pildă, polarităţile gen Nicolae Manolescu – Eugen Simion (cu enormele lor prelungiri antagonice, de la vîrful elitelor politice, pînă la ultimul învăţător de la ţară, trecînd prin sistemul doctoratelor, al evaluărilor academice, prin grupurile de presiune din presă, prin meandrele finanţării cercetării ştiinţifice ş.a.m.d.) vor rezulta marile clarificări, marile instrumente de lucru (dicţionare, istorii ale literaturii, ediţiile clasicilor etc.) şi noile promoţii cu adevărat europene ale şcolii româneşti –, apoi atunci se vor fi spălat toate neînţelegerile şi tristeţile dihoniei. Restul – e spectacol.

Pe de altă parte, e de ajuns să evocăm lamentabila, grobiana verbalizare de frustrări a Diacului tomnatic şi alumn de la *Literatorul,* patima îmbîrligărilor perverse „ideologic“, de care suferă Interim-ul din pagina a doua a *Adevărului literar şi artistic,* (prin care se abureşte orice se doreşte clarificat) vituperările cvasimaniacale prin care Aristarc-ul *Jurnalului literar* mînjeşte adesea vitrina acestui magazin literar de netăgăduită valoare, ca să înţelegem ce jalnică modă adoptă în polemică scrisul nostru de azi!

„Voi să-mi răzbun“ – iată formula caragialiană care ne domină la modul copleşitor. O găsim la toate etajele, de la Paul Goma, Paul Everac, Mihai Ungheanu sau G. Alboiu, pînă la Liviu Ioan Stoiciu, Laszlo Alexandru şi Nicolae Iliescu. La Florica Mitroi ca la George Pruteanu, la Fănuş Neagu ca la George Cuşnarencu. În orice caz, nu ducem lipsă de varietate în peisaj. Între stilul casant, de negre străluciri şi de o precizie devastatoare, al lui Cristian Tudor Popescu, şi muşcătura piezişă de tip S. Damian, între sagacitatea şi rafinamentul de bisturiu al frazei lui Dorin Tudoran şi scenariile fierbinţi, atacînd în toate părţile, ale lui Ioan Buduca, dar şi cu un Octavian Paler mereu înzăuat, cu Ileana Mălăncioiu şi Mircea Mihăieş, dar şi cu Ion Coja sau Edgar Reichmann – nu ne putem plînge de plictiseală, ca să zic aşa.

Importantă rămîne, firește, alegerea armelor. Optezi pentru capă şi spadă, sau pentru „bîtă şi cojoc“, vorba lui Cornel Regman. Dilemă din care, se pare, nu putem ieşi.

Muşte de primăvară

Mirosul de parizer şi pîine a înviat muştele. Şi, dacă despre aerul de primăvară şi lumina călduţă nu s-ar putea spune cu siguranţă c-au fost aduse de Petre Aurelia, despre senvişul învelit în hîrtie putem fi, slavă Domnului, absolut siguri. Iar că muştele au apărut de niciunde pe deasupra lui, este o a doua afirmaţie cu neputinţă de tăgăduit. Ce ne sînt cu adevărat ambigue (se apropie un cîine şi dă din coadă) sînt gîndurile unei bătrînici adormite. „Nu ştiu, maică, nu mai ştiu nimic, ce ştiu eu, io cu munca, la ţară...“ Totul a fost rostit cu o voce împăcată, înduioşătoare.

Şi pentru că tăcerea să nu se facă una cu mirosul stătut şi acru, Doamna Petre priveşte lung la ghetele bătrînei şi spune hotărît că trenul ei vine abia peste trei ore şi că, da, nu-i este ruşine, a avut o poză cu Domnu' Iliescu de la alegerile alea vechi. Şi că tot cu el votează, că e om bun.

Bucur Ilie, care schimbă şi el un tren, pufneşte din nas şi m-asigură că, e lucru dovedit, femeile sînt proaste. „Iliescu e o javră.“ Şi pentru a-şi întregi spusele, o fixează sfidător în albul ochilor pe mîncătoarea de parizer şi mai pufneşte o dată ostentativ pe nas. Vădit enervată, tanti Aurelia îi întoarce un spate masiv. Dintr-un alt şerveţel, spre bucuria muştelor înviate şi a cîinelui ce dă din coadă, mai apare un senviş. Cu brînză. Cu gura plină, fără să se sinchisească de vietăţile ce-i dau tîrcoale, Petre Aurelia vorbeşte cu băbuţa. Ceva despre împuţita asta de Gară Obor, cu sala ei de aşteptare cu tot, despre cît de nesimţiţi pot fi unii şi cum se bagă ei unde nu le fierbe oala. Apoi, parcă electrocutată, se-ntoarce către Bucur Ilie: „auzi, vezi-ţi de treaba dumitale! Ce te bagi unde nu-ţi fierbe oala!“. Bătrînica dă impasibil din cap în semn că are dreptate. „Fiecare cu părerea lui.“ Bărbatul tace, distant şi dispreţuitor.

© S. Ivanoschi

Lumea, care cu cîteva clipe înainte părea cuprinsă de o apatie ancestrală, începe să şuşotească intrigată. Un om cu părul alb e de părere că doamna care mănîncă are dreptate. Că fiecare să spună ce vrea. Că nici lui nu-i e ruşine cu Iliescu, că numai bine a făcut atunci cînd a fost „sau, oricum“, a vrut să facă, da' nu l-a lăsat ţărăniştii cu liberalii şi cu Roman, că, dacă e s-o spun p' aia dreaptă, ei sînt, dom'le, javrele, nu pedesereul. Că s-a văzut şi acum, de cînd sînt ei la putere, toate se duc de rîpă, că minerii nu de proşti s-au enervat ei. Şi ce mai zici, dom'le, zici bine-bine, minerii, da' studenţii şi profesorii, ăă?, de ăştia ce mai zici?!“

Apoi răstit, tînăr şi în blugi, un ins îi acoperă ultimele vorbe. „Bre, las-o, că nu ştii ce zici! Or fi ăştia răi, nu zic, da' bou' tău de Iliescu a făcut ţara pilaf. Şapte ani, dom'le, şapte ani a stat şi n-a făcut nimic, ce zic nimic, dezastru, ăsta dezastru, c-or fi ăştia de acum proşti, nu mă bag, da'...“ „Haide, haide, că-ţi pleacă trenu', îţi pute gura a băutură, nu ştii ce zici!“ „Poate ţie-ţi pute, băi... boşorogule, vezi cum vorbeşti!“ Agitaţie mare. Petre Aurelia nu mai mănîncă, se şterge la gură de firimituri. „Nu vă lăsaţi, domnu', închideţi-i gura“, „muierile să nu se bage. Ce ştiţi voi politică“, „uite că ştim. Şi poate că ştim mai bine ca voi care nu faceţi nimic toată ziua“. „De unde ştii tu, fă, ce fac eu toată ziua, stai dracu' la locu' tău!“ „Ia uite-l... io-te că nu vreau.“ „Ia uite-o, dom'le, ce ţîfnă are în ea, să-ţi stea mintea în loc!“ Omul în vîrstă: „tu ce te bagi, ia lasă femeia în pace!“ „Gata, dom'le, eu o las, da' ea să ne lase pe noi, că nu ştie ce zice“, „şi unde ţi-ai lipit, cocoană, poza lui Iliescu?“ Rîsete. Femeia se întoarce cu spatele. Cîteva muşte s-au aşezat pe senvişul muşcat şi părăsit. Bătrînica le face vînt cu mîna. „Au apărut muştele. S-a făcut cald.“

„Uite, dom'le, ce zic eu pînă nu mă enervez de tot, rău este, da' mai rău a fost. Toţi e proşti. Se spurcă de ţi se acreşte de stat aici.“ Cu o voce firavă, intervine un om scund, care pînă acum nu a făcut decît să asculte. „Degeaba zici, ţară ca România de bogată şi frumoasă nu mai găseşti.“ Apoi, „care bogăţie, tăticule, citeşte-ţi ziaru' ăla...“ Se plesneşte peste frunte, „numai de d'ăştia dai, nu mai pot, noi murim acia, ne dăm de ceasu' morţii, şi el că România e bogată. Băi, nene, băi, nene...“ Celălalt, timid, dar hotărît, „avem resurse, avem mare, avem deltă, munte, plus că eu am încredere în poporul ăsta“. „Românul e bun“, zice bătrînica şi tăcerea se aşterne ca şi cum aşa ar fi fost dintotdeauna. Omul scund reîncepe cititul ziarului, pe furiş citeşte şi celălalt din acelaşi ziar, omul cu părul alb fixează şinele de tren, soarbe o gură de apă minerală, tînărul în blugi bombăne „...e bun, e bun...“, Bucur Ilie se ridică, iese pe peron şi-şi aprinde o ţigară, Aurelia Petre aruncă senvişul cu brînză cîinelui. Bătrîna cască şi zîmbeşte, un zîmbet sfios ca o zi de primăvară. „Ale dracu', muşte, iar au apărut!“

Matei FLORIAN

Ce-am avut...

...adică polemici, dezbateri, discuţii aprinse şi tocări de nervi din ultimii zece ani. În primii ani ai tranziţiei (1990-1992) spaţiul public era dominat de multe gîlcevi, printre care:

- să ne vindem ţara Occidentului sau să rămînem demni, noi şi-ai noştri, cu ale noastre, bune şi rele?
- Televiziunea Română Liberă e chiar liberă sau „minte poporul“?
- au fost Arghezi, Sadoveanu, Călinescu, Vianu (şi alţi mari intelectuali) „colaboraţionişti“?
- sub regimul comunist s-a făcut cultură autentică sau am trăit într-o „Siberie a spiritului“?
- am avut sau n-am avut disidenţi?
- intelectualii trebuie să se angajeze în politică sau să se dedice exclusiv creaţiei intelectuale?

Şi, bineînţeles:

- pe 22 decembrie 1989, a fost Revoluţie sau lovitură de stat?

În anii următori, atît sub „regimul“ Iliescu, cît şi sub „regimul“ Constantinescu, cele mai multe dintre polemicile deja începute au continuat, cu o mai mare sau mai mică intensitate. Li s-au adăugat, între timp, altele:

- avem nevoie de legea presei?
- şi **sînt**, ca pe vremea comuniştilor, sau şi **sunt**, ca în România Mare şi democratică din perioada interbelică? (ce-au spus lingviştii a contat mai puţin...)
- a existat, la noi, un Holocaust? Iar Antonescu a fost un erou al neamului sau un dictator cu un rol nefast în istorie?
- la cîte mandate de preşedinte mai are dreptul Ion Iliescu?

Nu mai departe decît anul trecut, două subiecte au ţinut afişul timp de cîteva luni şi au rupt opinia publică în două: 1) atitudinea României în timpul conflictului din Kosovo şi 2) manualele alternative de istorie şi de literatură.

Enumerarea ar mai putea continua, fără îndoială. Dacă ar fi să găsim o trăsătură comună tuturor acestor polemici şi dezbateri publice, probabil că aceasta ar fi excesiva lor politizare. (**M. V.**)

Adrian MIHALACHE
profesor universitar, bursier Fulbright

Înjurături pe *world wide web*

Polemica, în America, pare civilizată doar la televizor, unde lumea se reţine, iar orice scăpare verbală este înlocuită electronic de un *bip*. Tigrii presei se exprimă ceva mai dezinhibat şi mult mai veninos, cîntărind meticulos cantităţile de murdărie şi ironie, precis proporţionate în cocktailul unui articol. Însă spaţiul de predilecţie al polemicii, locul în care aceasta se dezbracă de tot, expunîndu-şi intimităţile pamfletare, este www-ul. Se spune că hîrtia suportă orice; este nimic, faţă de cîte poate suporta un hard-disc.

Aidoma ca la Bucureşti, şi aici se consideră că politica fără înjurături e ca friptura fără murături. În campania prezidenţială preliminară, adică în lupta pentru învestitură în cadrul partidelor, caii de bătaie sînt, în primul rînd, candidaţii, apoi soţiile lor şi, în sfîrşit, membrii marcanţi ai echipelor electorale. Vicepreşedintele Al Gore este acceptat ca o fatalitate, concurentul lui, democratul Bill Bradley, elongat, guşat şi manierat, fiind prea puţin competitiv. Ca urmare, ultimul este complet cruţat, iar ironiile la adresa primului se mărginesc la rime puerile de felul *gore-bore-snore* (gorăim-moţăim-sforăim). În schimb, Naomi Wolf, consiliera lui Gore, poreclită *Miss Pravda*, este prea marcantă pentru a fi iertată. Iată ce spune despre ea faimoasa comentatoare Camille Paglia (un fel de Tia Şerbănescu, în variantă *queer*), numită şi „papesa corectitudinii antipolitice": „În primul rînd, cred că părinţii lui Naomi Wolf ar trebui să dea în judecată universitatea Yale, *alma mater* a progeniturii, pentru incompetenţă şi fraudă. Dacă judecăm după limpezimea gîndirii şi după fluenţa exprimării sale la vîrsta de 37 de ani, rezultă că taxele universitare au fost plătite degeaba. A fost atît de îndopată cu studii feministe şi cu doctrine post-structuraliste la o vîrstă cînd femeia e impresionabilă, fără să i se dea intelectului ei fragil hrana elementară de care acesta avea o disperată nevoie, încît biata de ea nu mai are de acum încolo nici o şansă de a gîndi logic şi coerent".

Candidatul principal al republicanilor, G. W. Bush, fiul fostului preşedinte, a fost lăsat în seama tinerilor fără Dumnezeu care, în stil curat „Caţavencu", îi înregistrează „bushismele săptămînii", îi ridiculizează incultura şi-i publică în facsimil foaia matricolă, plină de note proaste. Totuşi, Bush este doar ridiculizat, nu şi înjurat, probabil pentru că ştie să adopte o ţinută nepretenţioasă, degajată, de Bulă cumsecade, conştient că familia – biologică şi politică – nu-l va abandona niciodată la greu.

Candidatul-surpriză, concurent dinamic al lui Bush la învestitura Partidului Republican, este John McCain, erou al războiului din Vietnam, în care, ca prizonier, a refuzat eliberarea peste rînd, şi a fost torturat vreme de cinci ani de comuniştii din Vietcong. Majoritatea intelectualilor cu condei şi influenţă, azi trecuţi de cincizeci de ani, se simt incomodaţi de apariţia carismatic-eroică a lui McCain, mai ales că acesta nu oboseşte să le aducă aminte că, pe vremea cînd el îşi risca viaţa pentru patrie şi libertate, ei trăgeau marijuana în piept şi se psihedelizau prin discoteci. Ca urmare, *intelligentsia* americană a hotărît că McCain este inamicul public numărul unu şi a pornit să-l execute. Iată ce spune despre el Zack Galler: „Nici expansivitatea, nici carisma nu-i lipsesc acestui om. Îi lipsesc însă total subtilitatea, creativitatea şi originalitatea gîndirii, fapt ce-l condamnă definitiv la statutul unui politician minor dintr-un stat minuscul. Nu este decît un personaj grotesc dintr-o piesă de Sherwood Anderson. Dacă mediile de informare cred că păcatele pe care ele însele le-au comis în timpul războiului din Vietnam pot fi răscumpărate, sau că rănile veteranilor acestui război pot fi alinate prin promovarea acestei creaturi strangeloviene, eu le spun deschis şi răspicat că se înşeală amarnic". Sau, din nou, Camille Paglia: „Faptul că McCain primeşte pe orice reporter, oriunde şi oricînd, nu este o dovadă de deschidere, ci de slăbiciune şi nevroză. Tendinţa lui de continuă maimuţăreală mediatică este înrudită cu sociopatia vînătorilor de simpozioane din elita academică".

În tot acest timp, cuplul prezidenţial în funcţiune nu este cruţat, mai ales că Prima Doamnă concurează la un post de senator în statul New York. „De trei săptămîni încoace, Hilary Rodham Clinton aleargă pe toate drumurile, doar-doar va convinge pe cineva, pe undeva, că ar fi şi altceva decît o femeie-manechin cu ochii ca strugurii, nasul ca morcovul, braţele ca iedera şi trupul împăiat, suită în căruţă de handicapaţii mintal ai Partidului Democrat". Cît despre Bill, stridenţa soţiei a contribuit mult să-i facă iertate, daçă nu şi uitate, aventurile galante. Pînă şi obrăzniciile la adresa lui sugerează că „tot ea e de vină". Astfel, Fred Schreier scrie: „Mi se pare ciudat că, în timpul celor aproape opt ani petrecuţi la Casa Albă, glasul lui Chelsea a fost aproape de neauzit. Să fie oare mută? Ar fi ciudat, doar tatăl ei nu se mai satură dînd din gură – sau poate nu e tatăl ei biologic?".

După cum se vede, polemica nu se rezumă la idei, atacă şi trupul, pamfletul nu se opreşte la uşa dormitorului, ba mai intră şi în baie. Înjurătura ţine de regula jocului, nu de delictul de lezmajestate, iar ironiile sînt acceptate, chiar şi atunci cînd nu sînt inteligente.

Claude KARNOOUH
profesor de filozofie

Dezbateri secundare

Este incontestabil, de la sfîrşitul lui decembrie 1989, libertatea presei face parte din peisajul social şi politic românesc. Se exprimă toate opiniile, polemiştii se înfruntă, din păcate adesori, într-un stil destul de dubios, frizînd delaţiunea şi injuria, gîlcevi de cîrciumă, scandaluri între gunoieri; efectul nu înnobilează confruntarea democratică, ci dimpotrivă, o înjoseşte şi o devalorizează. Există relaţii intime între conţinut şi stil.

Acesta este motivul pentru care este necesar să ne punem întrebări în legătură cu conţinutul real al polemicilor. Se remarcă ele prin ataşamentul faţă de dezbaterea unor probleme de fond sau se pierd în palavre de cafenea? Cititorii sînt puşi în prezenţa unor mize multiple şi adeseori contradictorii, de la cele privind viitorul ţării, pînă la cele referitoare la apărarea intereselor sale minimale. Prin acest procedeu li se aduce aminte oamenilor singurul adevăr care le-ar putea permite să înţeleagă politica internaţională (dar şi pe cea naţională): statele nu au amici şi inamici constanţi, ci doar interese constante. Este suficient să fie examinată răsturnarea alianţelor care a permis descompunerea fostei Iugoslavii pentru a sesiza acest adevăr esenţial în înţelegerea relaţiilor internaţionale.

În ceea ce priveşte dezbaterea publică, aşa cum este ea orchestrată de presa românească, sînt momente cînd e dubios dacă informaţia ar fi scopul vizat de polemică, fie ea oricît de acerbă. Astfel, în campania din 1996, pentru integrarea României în NATO, un observator detaşat ar fi fost frapat de cvasi-unanimitatea presei. Tonul, stilul, lozincile se asemănau pînă la confuzie cu campaniile de mobilizare declanşate înaintea unui război naţional şi cu acelea organizate în epoca comunistă cînd partidul pregătea o drastică schimbare de macaz a orientării sale politice. Orice opinie contrarie era diabolizată, injuriată, considerată o trădare. Era ceva neliniştitor, deoarece orice unanimitate, convingîndu-i pe oameni de buna fundamentare a unei decizii, prevesteşte formele totalitare, antidemocratice, ale puterii. E adevărat, în timpul agresiunii NATO împotriva Serbiei opiniile s-au diversificat, şi presa românească a exprimat contrastele, mai bine decît presa occidentală, mobilizată integral pentru retransmiterea conferinţelor de presă cotidiene, date la Bruxelles de inefabilul James Shea, cu surîsul său satanic de extra-terestru. Cu această ocazie, puterea din România, desigur bine sfătuită de specialişti occidentali, a învăţat să-i lase pe toţi să vorbească, în timp ce se luau deciziile cerute de stăpîni, chiar dacă majoritatea populaţiei ar fi optat pentru o poziţie de neutralitate. Este chintesenţa a ceea ce unul dintre cei mai celebri ex-disidenţi sovietici, Alexandr Zinoviev, numeşte „epoca postdemocraţiei" (cf. *La Grande rupture*, L'Age d'Homme, Paris, 1999).

Totuşi, libertatea formală şi juridică a expresiei mediatice îşi pierde capacitatea de a menţine vitalitatea polemicii, necesară oricărui exerciţiu al vieţii politice democratice, dacă preferă să pună în scenă dezbateri secundare (viaţa cutărui sau cutărui top model), evenimente inconsistente (sportul, despre care se ştie că este corupt de droguri şi bani). Se ştie sau se bănuieşte: această agitaţie goală este destinată să mascheze esenţialul. Tocmai cantitatea informaţiilor disimulează esenţialul. Este o formă foarte abilă de cenzură: nu se mai interzice, ar fi o evidenţă prea brutală pentru legitimarea democraţiei postmoderne, procedeul era bun pentru violenţa grosolană a totalitarismului; acum pentru a se menţine iluzia democratică, pentru a-i face pe cetăţeni să creadă că mai au un cuvînt de spus, e mai eficientă disimularea prin supraabundenţă. Occidentul este un maestru al acestui joc. (cf. Noam Chomsky, *Manufacturing Consent*, Pluton Press, London 1995 şi Jeremy Rifkin, *The Biotechnic Century*, Harnessing the Gene and Remodeling the World, New York, 1996)

Recentul accident ecologic de la Baia Mare a fost o dovadă. Subiect grav, depăşind limitele naţionale, el a fost tratat întîi prin tăcere, apoi prin respingerea vecinului ungur, vinovat că a oferit presei occidentale o viziune catastrofică, aruncînd în Tisa peşti morţi în altă parte. Şi chiar dacă acest lucru s-a verificat parţial, nu înseamnă că au fost înlăturate primejdiile ecologice reprezentate de laxismul criminal al industriaşilor. Acest aspect ar fi trebuit dezbătut, pentru că astfel România ar fi demonstrat că este la curent cu sfidările şi marile preocupări prezente peste tot în lume în legătură cu evoluţia viitoare, în zorile secolului XXI.

Dar pentru ca presa să fie obligată să atace o dezbatere întemeiată pe informaţii serioase, ar fi fost necesar să existe un adevărat spaţiu public, o adevărată societate civilă, prezentă în toate satele (şi nu doar prin cîteva figuri mediatice, interesate doar de timpul de apariţie pe micul ecran şi de turismul generat de colocvii). O asemenea societate se formează la şcoală, la liceu, la universitate. Din nefericire, apariţia ei nu poate fi observată. Grupurile ecologiste (în cazul în care există!) n-au spus o vorbă, studenţii sînt – se pare – mai interesaţi de cele mai recente filme şi formaţii rock-pop... În ceea ce îi priveşte pe intelectuali, ei visează la cultura secolului XIX... Ei nu înţeleg că nu există nici un aer de respirat, nici o apă de băut rezervate elitelor... se vor otrăvi ca toţi ceilalţi.

S-a făcut mult caz, adeseori pe un ton de o vulgaritate fără egal, pe tema unui manual alternativ de istorie, pe care, de altfel, eu nu prea îl admir. Se foloseşte mereu acelaşi argument: trădarea poporului-naţiune. Poporul român nu mai este reprezentat prin eternul său eroism şi prin înscrierea lui cvasi-ontologică în centrul unui spaţiu natural ireductibil, colinele şi pădurile, pe scurt, în spaţiul său mioritic. Dar polemiştii au omis să privească încarnarea contemporană a acestui spaţiu... Dacă ar ajunge să le observe, poate că la o plimbare ar afla că spaţiul mioritic seamănă astăzi cu o imensă groapă de gunoi, ameninţînd peisajul al cărui calm şi frumuseţe nu le-am negat niciodată. Iată un bun subiect pentru o dezbatere democratică, pentru polemică, unde publiciştii şi-ar putea exersa talentul, vocaţia lor elitară, avertizînd poporul că dacă nu acordă atenţie pămîntului lăsat moştenire copiilor şi nepoţilor săi, se pune sub semnul întrebării supravieţuirea lui într-o lume iremediabil otrăvită. Nu este vorba de a arunca vina pe vecinul de palier, din casa de alături sau din ţările limitrofe. Aici, *hic et nunc*, e vorba despre educaţie. Este adevărat că prin asemenea acţiuni pedagogice nu se prea dobîndeşte glorie mediatică şi bani.

...şi ce-am pierdut

...adică polemici şi dezbateri care, dacă ar fi avut loc (sau dacă s-ar fi consumat la timp), ne-ar fi limpezit, poate, minţile;

- n-am dezbătut prea mult, în substanţă, cum trebuie să fie Constituţia României; am făcut-o, am votat-o repede printr-un referendum, şi a ieşit cum a ieşit;
- n-am discutat la timpul cuvenit despre ce înseamnă imunitatea parlamentară; acum, ridicarea imunităţii e mai grea decît mutarea piramidei lui Keops pe vîrful Moldoveanu;
- am stabilit, cu o fermitate implacabilă, că Arghezi, Sadoveanu sau Călinescu au fost/n-au fost „colaboraţionişti"; n-am provocat însă o discuţie consistentă despre faptul că încă nu îndrăznim sau nu putem să scriem o istorie / o istorie culturală a anilor '50, cu documentele pe masă;
- nu ne-am consumat prea mult energia să dezbatem, la momentul oportun, dacă avem nevoie de un Parlament unicameral sau bicameral, dacă e mai bun votul nominal sau cel pe liste; acum nu ne mai place nimic şi oricum e greu s-o luăm de la capăt;
- n-am avut suficient calm şi destulă dorinţă de a ne privi onest în oglindă pentru a discuta lucid relaţia dintre absolutism moral şi democraţie; am descoperit, eventual, mai tîrziu, nişte frumoase articole ale lui Adam Michnik pe această temă şi am conchis că, iată, „în Polonia se poate"...;
- am tras concluzia că mentalităţile se schimbă greu şi că ele sînt de vină pentru tot ce merge prost; am fi putut să ne certăm cu oarece spor pe tema *cum* şi *cît* se schimbă mentalităţile şi dacă nu cumva ne opunem noi înşine, cu sau fără voie, la modificarea lor; oricum, ca să parafrazăm o frază celebră, „mentalităţile sîntem noi".

Şi aici s-ar putea da şi alte exemple. Dacă ar fi să găsim o explicaţie pentru faptul că asemenea polemici n-au avut loc (ori s-au pierdut în certuri, vorbe goale şi zgomote de scenă), poate că ar trebui să ne întrebăm cîtă dispoziţie reală către discutarea onestă şi rezolvarea acestor probleme am avut în ultimii zece ani. **(M. V.)**

Z. ORNEA

Polemica Gherea-Maiorescu

„M-am trezit la viaţa intelectuală, mărturisea Lovinescu, în zgomotul creat de polemica Gherea-Maiorescu." A fost, într-adevăr, o mare polemică literar-estetică, care a zguduit conştiinţa culturală de la sfîrşitul veacului al XIX-lea, prelungindu-se şi la începuturile secolului următor. Maiorescu, critic literar şi estetician, domina, într-adevăr, epoca în acest domeniu, prin studiile sale, extraordinare, de la 1868 încoace. Şi ele legitimau triumful autonomiei esteticului ca modalitate de interpretare critică (de evaluare) a operelor literare. De prin 1875 încoace obosise sau considera că prin ceea ce postulase pe piloni solizi, e suficient şi nu mai trebuia să revină. Ba chiar socotea că, drept factor de evaluare, critica literară, prin triumful a ceea ce numim azi opera marilor clasici (Eminescu, Caragiale, Creangă, Slavici) nici nu mai e necesară. Ea ar fi fost necesară mai înainte cînd, datorită lui Maiorescu, se curăţase şi netezise terenul – prin ceea ce numea „direcţia generală de atac" – pentru apariţia marilor scriitori amintiţi. Şi deodată peste această regalitate incontestabilă apare C. Dobrogeanu-Gherea, în 1886, cu studiul, publicat în revista *Contemporanul* din Iaşi, (revista apărea din 1881), *Către dl Maiorescu*. Era un gest de mare curaj al lui Gherea. Dar l-a comis. Aparent ceea ce îi reproşa Gherea lui Maiorescu era dubla înţelegere a conceptului de impersonalitate în artă, în care releva o flagrantă contradicţie. În eseul despre Caragiale marele critic Maiorescu afirma că în momentul contemplării şi recreerii artistul este impersonal, acestea fiind condiţii esenţiale ale artei. Iar în eseul despre Alecsandri marele critic a afirmat ideea că în acelaşi act al transfigurării, al exprimării trăirilor artistul e personal. S-a spus mult mai tîrziu ca aşa-numita contradicţie semnalată de Gherea în 1886 ar fi fost închipuită pentru că ignora dubla semnificaţie a conceptului „impersonalitate". Artistul este, într-adevăr, impersonal, pînă la uitare de sine în actul contemplării obiectului şi e forţamente personal în momentul recreerii acestuia. Dar se reducea intervenţia lui Gherea din iulie 1886 la dezvăluirea acestei inconsecvenţe în utilizarea aparatului conceptual? Hotărît nu. Gherea are meritul ca, prin acest studiu polemic din 1886, să fi adus, la noi, problema relaţiei estetic-etic, estetic-istoric. Această chestiune constituia obiectul adevărat al disputei. În intervenţia sa Gherea arată că importantă e relevarea faptului că esteticul, dincolo de autonomia sa relativă, e expresia unei epoci date, că artistul a fost modelat într-un climat spiritual anume şi că aceste sigle specifice îşi vor imprima, fatal, pecetea pe structura genuină şi irepetabilă a operei. Cine ar putea – şi astăzi – nega justeţea acestui punct de vedere rezonabil şi modern în toate? „Un artist, un scriitor, scria Gherea are convingerile sale, principiile sale, e influenţat de mijlocul (citeşte mediul n.m.) în care trăieşte, răsuflă în atmosfera morală a mijlocului social în care se află şi de aceea lucrările sale, subiectele ce va alege, felul cum le va lucra, vor purta pecetea mijlocului social ce înconjoară pe artist. Căci pentru orice om cu mintea sănătoasă, vom zice şi noi, este vădit că un om credincios, un artist religios va putea face o satiră genială împotriva ateilor, dar nu va putea face o satiră adevărat artistică împotriva religiei pe care o crede sfîntă şi bună. Pentru o asemenea lucrare i-ar lipsi inspiraţia, ba nici chiar n-ar putea băga în seamă părţile de rîs pe care un ateu le-ar putea vedea foarte uşor". Această demonstraţie, cuminte şi dreaptă, cuprinde în sine toată semnificaţia intervenţiei lui Gherea. Artistul, ca om al cetăţii (şi al unei cetăţi anume, dintr-un timp istoric determinat), va încerca emoţii intense, cu totul particulare (personale) faţă de marile probleme ale timpului său, ale concetăţenilor săi. E drept că Gherea, adept al şcolii istoriste în estetică, a trecut prea repede peste conceptul „impersonalităţii" în artă, altfel zicînd al relaţiei dintre particular şi general, al tipizării în procesul creaţiei artistice. Dar nu în aceste erori de interpretare trebuie căutată esenţa primei intervenţii polemice antimaioresciene venită din partea lui Gherea. De altfel, mai tîrziu, în 1895, în eseul *Le conte de Lisle,* avea să-şi precizeze remarcabil opinia despre impersonalitatea în artă, aducînd corective, modulări şi clarificări necesare.

E curios că T. Maiorescu, după o tăcere de şase ani, răspunzînd cu *Asupra personalităţii şi impersonalităţii poetului* (integrat, în acelaşi an 1892 în eseul *Contraziceri?,* care a fost inclus, astfel, în vol. III din noua ediţie, de trei volume, din *Critice)* îşi concentrează atenţia asupra unor formale chestiuni de logică şi psihologie. Singura chestiune căreia îi concede un spaţiu ceva mai mare este impersonalitatea în artă şi, prin derivaţie, conceptului de tipic. Dar ocoleşte cu totul aspectele esenţiale din studiul lui Gherea, care îi era adresat („Către dl Maiorescu") nemulţumindu-şi prietenii şi elevii literari (Duiliu Zamfirescu, tinerii studenţi selectaţi de el pentru a asigura continuarea maioresciansmului: P.P. Negulescu, Mihail Dragomirescu, S. Mehedinţi, I. Al. Rădulescu-Pogoneanu, Pompiliu Eliade etc.). Gherea, în răspunsul său din *Literatură şi ştiinţă* (vol. I, 1893), releva că „întregul răspuns se referă la două expresii şi o contrazicere" şi că, de aceea „articolul meu în mare parte a rămas neatins". Contrarăspunsul lui Gherea se intitula *Asupra esteticii metafizice şi ştiinţifice.* Replica, în sine, e neconvingătoare, procedînd, asemenea celei a adversarului său, prin digresiune şi ocol. Greutatea replicii lui Gherea trebuie căutată în final, unde reaşează polemica pe postamentele esenţialmente opozite ale celor două orientări estetice. Gherea dezvăluie că T. Maiorescu a implantat, la noi, estetica platoniciană, prin intermediul lui Schopenhauer, făcînd – prin aceasta – culturii române un extraordinar serviciu. Dar aceste opinii estetico-metafizice datează. „Eu am pornit din punctul de vedere al esteticii ştiinţifice moderne, o ştiinţă care, deşi în formaţiune, cu totul pe la începutul ei, e însă îndestulătoare pentru a arăta pînă la evidenţă cît de naivă şi antiştiinţifică e această teorie platoniană, fie în forma ei primitivă la Platon, fie în forma ei ulterioară la metafizicii nemţi, francezi etc. Deci, încă o dată, aici e chestiunea: în lupta acestor două teorii şi nu aiurea". Aşadar, cu un gest decis şi sigur pe sine, Gherea readucea dezbaterea polemică la stadiul din 1886, avertizîndu-l pe Maiorescu că, deocamdată, prin ceea ce a publicat în 1892, „nu e în chestie", invitîndu-l pe profesor să reia, calm şi la obiect, discuţia în jurul chestiunilor esenţiale. De adăugat faptul că din 1886 pînă în 1893, Gherea se impusese în conştiinţa literară a timpului ca o personalitate critică şi estetică de primă însemnătate, prin studiile de estetică remarcabile şi novatoare şi prin studii analitice (vorba lui Călinescu, „lungi analize de opere") consacrate lui Eminescu (1887), Caragiale (1885, 1890, 1891), Vlahuţă, Duiliu Zamfirescu (1890) şi cîteva eseuri despre mari scriitori ruşi (Turgheniev, Tolstoi). În sfîrşit, i-au apărut două volume de *Studii critice* (1890, 1891), cu sumare dense şi variate. Şi nostimada e ca 1893, cînd Gherea dă contrareplica lui Maiorescu, să fie şi anul cînd, în mare, criticul de la *Contemporanul* îşi încheie, practic, activitatea de estetician şi critic literar (va mai publica, în 1897, studiul despre Coşbuc, pe care îl va include, ca o inedită, în al treilea volum al *Studiilor critice).* Era bolnav rău de nervi şi nu mai producea mai nimic (va reveni, tocmai în 1910, cu compactul studiu de sociologie *Neoiobăgia).* Dar, pînă atunci, cît a mai scris, şi-a consolidat metodologia sa de critic analist (ca în studiul *Asupra criticei* (1887), în care demonstra că el utilizează noua critică din Franţa şi Germania (Sainte-Beuve, Taine, Brandes, Faguet, Brunetière, Hennequin, Fechneri, Ribot, Guyau), care foloseşete în actul analitic, psihologie, sociologie, estetică, filosofie şi că, azi, nu mai e posibilă altfel critica de interpretare.

Astfel încît Gherea, pînă ce Maiorescu a catadicsit să-i răspundă, s-a impus răsunător, avînd adepţii printre scriitori, tinerii studioşi, nelăsîndu-i indiferenţi nici pe adversarii săi. Polemica iscată şi după 1893 s-a numit „artă pentru artă şi artă cu tendinţă", împărţind în două tabere lumea artei şi, în general, intelectuală. Se spunea că Gherea şi şcoala sa nu preţuiesc decît arta cu tendinţă (şi prejudecata s-a păstrat), deşi Gherea a precizat într-un interviu acordat poetului D. Anghel, că „tendinţa în artă e cam ceea ce estetica germană numea ideea în artă". A condamnat, deci, tendenţionismul grosier al artei utilitare, asimilată cu tezismul. Disputa din partea şcolii gheriste au dus-o discipolii (Ibrăileanu, Ionescu Raicu-Rion, Stere, Bacalbaşa, Sanielevici, N. Iorga tînărul, chiar un scriitor pe vremea aceea important ca Vlahuţă), în publicaţii ca *Evenimentul literar, Adevărul literar, Viaţa.* De partea maioresciană au intervenit, de asemenea, discipolii tineri amintiţi. Am găsit în jurnalul lui Maiorescu şi în corespondenţa cu aceşti tineri discipoli (pe care am publicat-o în volumul *T. Maiorescu şi prima generaţie de maiorescieni)* că maestrul iniţiase un adevărat plan de bătălie strategică, introducîndu-i, rînd pe rînd, pe elevii săi în luptă. Duiliu Zamfirescu, de la Roma, îl îndemna pe Maiorescu, după lectura vol. II din *Studii critice* al lui Gherea, că ar trebui să reintre în for („Trebuie să ştiţi că criticele lui Gherea sau, mai bine, concluziunile criticilor sale, nu mă lasă să dorm. Eu socotesc că problema, astăzi, e mult mai grea" decît pe vremea cînd luptase împotriva lui Bărnuţiu, Massim etc.) Aceeaşi opinie îi exprima profesorului său Mihail Dragomirescu, de la Paris, în 1893, după ce a citit revista *Literatură şi Ştiinţă,* mai ales că a constatat că Gherea „are partizanii cei mai înfocaţi printre cei mai inteligenţi studenţi ce i-am întîlnit aici". P. P. Negulescu a mărturisit, în 1937, cum, după o observaţie a sa privind structura stilistică care ar conferi valoare operei de artă, T. Maiorescu i-a cerut să scrie aceasta într-un studiu. Şi, deşi avea alte preocupări, „a trebuit să mă execut". În 1893, mărturiseşte Negulescu, a primit o nouă însărcinare din partea profesorului său (care a declarat că nu înţelegea să ducă el dezbaterea polemică mai departe) şi anume de a scrie un studiu replică la cel al lui Gherea din *Literatură şi Ştiinţă.* E studiul *Impersonalitatea şi morala în artă* (1893). Aceşti tineri nu scriau împotriva propriilor convingeri, erau, cu adevărat, maiorescieni şi polemizau cu sinceritate (li s-au adăugat Gh. Bogdan – viitorul Duică, Al. Philippide). Gherea le-a răspuns acestora, iritat şi resemnat, cu eseul *Critici volintiri,* dar greul înfruntării l-au dus, cum spuneam, discipolii săi amintiţi, în intervenţii de răsunet. Polemica Gherea-Maiorescu s-a tot prelungit pînă spre 1905-1906, şi chiar mai tîrziu, marcînd epoca.

---

interstiţii

Un (fals) jurnal de călătorie

În vara lui 1936, André Gide, figură marcantă a categoriei „tovarăşilor de drum" (sau, conform formulei neoficiale, a „idioţilor utili"), călătoreşte prin U.R.S.S. vreme de nouă săptămîni, participînd la toate manifestările organizate de gazde, care fac mare risipă de votcă şi de icre negre. Ia avionul înapoi spre Paris chiar în ziua în care se anunţă condamnarea la moarte a grupului Zinoviev-Kamenev; ştirea nu pare să-l tulbure, deoarece, conformîndu-se ritualului telegramei de mulţumire, o redactează în următorii termeni: „După călătoria de neuitat în marea ţară a socialismului victorios, trimit de la frontieră un ultim salut cordial prietenilor mei minunaţi pe care îi părăsesc cu regret spunîndu-le, atît lor cît şi întregii Uniuni Sovietice, la revedere...". Nici trei luni mai tîrziu, în noiembrie 1936, apare *Retour de l'U.R.S.S.* Ecou imens, iar maşina de propagandă comunistă reacţionează cu promptitudine: Gide devine, peste noapte, un „bătrîn ranchiunos", un burghez limitat şi un agent al Gestapoului. Îl atacă violent, în Franţa, Aragon, André Wurmser, Romain Rolland: la Moscova, Eisenstein îi ţine isonul lui Ehrenburg şi îl acuză pe Gide că e un valet al fasciştilor şi al troţkiştilor. Vehemenţa reacţiilor e explicabilă: textul gidian conţine o frază pe care, peste ani, François Furet o va considera „teribilă": „Mă îndoiesc, scrie Gide, că astăzi în vreo altă ţară, fie chiar şi în Germania lui Hitler, spiritul e mai puţin liber, mai încovoiat, mai temător (mai terorizat), mai vasalizat...". Şi încă: „Sub orice culori s-ar înfăţişa, neagră, brună, roşie, nazismul şi comunismul sînt sinonime cu totalitarismul şi reprezintă pentru mine duşmanul".

Şase decenii mai tîrziu, s-a aflat că Gide ţinuse, în timpul voiajului prin U.R.S.S., un jurnal cu note sumare, eliptice, pe alocuri obscure; ele au fost publicate în noua ediţie a *Jurnalului* din Pléiade, ediţie realizată de Eric Marty. Primele însemnări (călătoria cu avionul, sosirea la Moscova) sînt euforice. Gide se întîlneşte cu Pasternak, Babel, Eisenstein şi, bineînţeles, cu inevitabilii şi foarte numeroşii „oficiali". E impresionat de „demnitatea" mulţimii, de, crede el, profunzimea şi spontaneitatea reacţiilor oamenilor. Toate vizitele şi întîlnirile sînt, fireşte, strict controlate, dar Gide pare să creadă, la început, în ceea ce vede. La o casă de corecţie asistă la interogatoriul, „extrem de gentil", al unor copii vagabonzi. Arde de nerăbdare să viziteze şcoli, tabere de vacanţă, sanatorii pentru copii (iar programul oficial, coincidenţă!, e plin de asemenea vizite). Notează, exaltat, candoarea unui surîs, prospeţimea unui trup de adolescent: jocuri, băi în rîu sau (la Artek) în mare, goliciuni întrezărite cu indicibile delicii. Obsesia erotică e omniprezentă şi e absolut extraordinar zelul autorităţilor sovietice care, cunoscînd (ca toată lumea, de altfel) pederastia lui Gide, îi oferă „pe tavă" materie pentru dorinţele şi fantasmele sale. Momentul cel mai uimitor (nu în ultimul rînd prin comicul lui involuntar) este acela în care Gide primeşte, în cadrul unei ceremonii, cravata de pionier; seara, notează extatic în carnet: „bucurie intensă", amintindu-şi de silueta delicată a pionierului care, apropiindu-şi obrazul de al lui, îi legase cravata la gît.

Treptat însă cuvintele „admirabil", „emoţionant", „încîntător" devin tot mai rare. La Leningrad, scriitorul înregistrează sec: „Banchet. Expunere despre critica literară marxistă"; asta e tot, ceea ce ne face să bănuim că e departe de entuziasmul din scena cravatei. Încă şi mai rapide, dar mai explicite, notaţii ca: „economie dirijată, critică dirijată". E exasperat de banchetele interminabile şi de etalarea ostentativă de bunătăţi ce i se par acum indigeste. E tot mai atent la cotidian: „pachetul de ţigări costă cinci ruble; o zi de muncă"; sau: „nu există opoziţie; nu există critică". Începe să sesizeze reacţiile jenate ale oamenilor, ezitările lor, subterfugiile la care recurg pentru a evita răspunsuri clare. Pune la îndoială însuşi mitul fundamental al comunismului: „nu mai există în U.R.S.S. exploatarea celor mulţi în profitul cîtorva; dar se poate spune că fericirea tuturor e obţinută în dauna fiecăruia". Şi o ultimă însemnare, *la revenirea în Paris:* „o imensă, o îngrozitoare deznădejde".

Şi asta la cîteva ore după ce trimisese, de la bordul avionului, telegrama de mulţumiri? Dar cum să ne explicăm, pe de altă parte, caracterul eliptic, voalat, încifrat aproape uneori al notelor de jurnal? Cred că, în cele nouă săptămîni ale călătoriei, Gide a mai învăţat ceva: a înţeles că autocenzura şi discursul dublu pot deveni forme de supravieţuire. Mi-l imaginez, de asemenea, considerîndu-se norocos că voiajul a durat atît de puţin.

Alexandru CĂLINESCU

Teodor BACONSKY

PUTEREA SCHISMEI (II)

Roma: condiţie a universalităţii sau Biserică penitentă?

Între 1054 şi 1964, Roma s-a considerat infailibilă şi i-a privit pe creştinii necatolici ca pe nişte schismatici „fotieni". După această ultimă dată, Biserica romană şi-a menţinut, după cum sugeram, centralitatea, dar a iniţiat totodată o politică de dialog interconfesional bazată pe cultivarea *destinderii*. După „destindere", a venit moda „iertărilor" clamoroase şi oarecum neutralizate prin acumulare. Ortodocşii – blocaţi de comunism şi confuzionaţi de postcomunism – par totalmente dezorientaţi de acest protagonism iluzionistic: ei ţin minte vechea Romă, arogantă, intransigentă şi acuzatoare, dar nu pot ignora nici noua politică post-conciliară, ale cărei prefaceri revoluţionare le creează vertijuri de nedumerire. În mod ciudat, papalitatea postconciliară devine catalizatorul unei crize de identitate ortodoxă. Mă explic. Mi se pare că Bisericile ortodoxe sînt conservatoare, autarhice şi paseiste nu dintr-un soi de înclinaţie structurală, ci tocmai din pricina relaţiei lor proaste cu Roma. Microschismele din primul mileniu şi reciproca anatemă de la 1054 au obligat creştinismul răsăritean să-şi limiteze experienţa *ecumenică* la trecut. După 787, Bisericile răsăritene nu au mai putut convoca un Sinod ecumenic pentru că un Sinod nu poate fi „ecumenic" fără papa de la Roma. Dinamica receptării Revelaţiei s-a oprit pentru ele cel mult la 843, cînd iconografia a învins oficial teologia iconoclastă. După această dată, Răsăritul nu a mai influenţat dogmatic evoluţia creştinismului, dar nici nu a mai putut lua parte la conciliile ecumenice convocate de papalitate. „Sacrificarea" relaţiilor cu Roma a determinat o autoexcluziune ale cărei consecinţe nu au putut fi anulate nici prin amintitul uniatism (din secolul XVIII), nici prin importurile doctrinare protestante – de tipul celor agreate de nefericitul patriarh ecumenic Chiril Lucaris – şi nici prin secularizarea politică a societăţilor ortodoxe (operată în secolul XIX). E drept, ecleziologia ortodoxă a căutat o ieşire, susţinînd – inclusiv prin vocea de curînd exprimată a lui Zizioulas sau Christos Yannaras – ideea că orice Biserică locală este deţinătoarea unei *universalităţi intensive*: orice sinaxă euharistică întrunită canonic, în prezenţa episcopului care este „tipul" şi „icoana" lui Hristos, concentrează pleromatic realitatea însăşi a corpului eclezial. Prin tratarea Bisericilor ortodoxe ca „Biserici-surori", papalitatea pare să admită – indirect – justeţea acestei concepţii ecleziologice. Şi totuşi, conceptul de „Biserică-soră" generează un serios disconfort în lumea ortodoxă întrucît pretinde, morlamente, adoptarea unui tratament reciproc. Or, în vreme ce Roma acceptă *ipso facto* legimitmitatea virtuală a unui „catolicism fără Papă", Bisericile ortodoxe sînt încă incapabile să privească teologia latină ca pe un fel de „ortodoxie petrină". E rîndul lor să reacţioneze, pentru a egala pathosul inteligent al reformelor interne angajate în catolicism, dar şi pentru a-şi redefini identitatea deocamdată fragilizată.

Decalajul dintre posibilităţi

Idealul unităţii creştine este unanim aprobat la nivelul bunului-simţ. Există, înainte de orice, voinţa expresă a Mîntuitorului Iisus Hristos, care s-a rugat *ut unum sint*. Dar există şi potenţialul irenic al oricărei conştiinţe oneste. Orice creştin instruit, care deplînge amintirea războaielor religioase, nutreşte convingerea că verificarea teoriilor lui S. Huntington despre şocul civilizaţiilor ar distruge – dimpreună cu liniştea burgheză a consumului – şi şansele generaţiilor viitoare, mai ales în orizontul unei Europe care ştie să-şi gestioneze diversitatea. Cu toate acestea, de îndată ce trecem de la vise la conturarea unui scenariu concret, ne lovim de cu totul alte exigenţe. Catolicii – cel puţin în spaţiul nord-atlantic – sînt membrii unor societăţi post-industriale, plurale, democratice, libertare şi hedoniste. Există desigur felurite trepte de angajament religios, dar simpla distincţie dintre „practicanţi" şi „nepracticanţi" măsoară îndeajuns de bine eclipsa sacralităţii tradiţionale. Catolicii militanţi cred că unirea cu ortodocşii ar fi tot una cu absorbţia acestora în Biserica romană, urmînd ca ei să-şi păstreze doar identitatea liturgică. În rîndul acestora se manifestă un soi de „uniatism tendenţial", care demonstrează că documentul de la Balamand (Liban, 1993) s-a limitat la corectarea trecutului fără a propune alternative de viitor valabile. În ceea ce priveşte majoritatea „laică" a catolicilor „nepracticanţi" – aceasta se mulţumeşte îndeobşte cu încurajarea sau practicarea ecumenismului sentimental: din acest unghi, unirea Bisericilor este pur şi simplu o condiţie a păcii şi a respectării drepturilor omului, o stare de echilibru umanist, obţinută prin compromisuri rezonabile. Ambele categorii ştiu că lumea catolică este bogată şi evoluată: de aici, se trage concluzia că ortodocşii vor să participe la binefacerile unui stadiu istoric superior, la care aspiră legitim. Dacă ei vor aduce la această nuntă darul unor preţioase relicve tradiţionale, cu atît mai bine. Liturghia lor, imnele, icoanele, un anumit hristocentrism ecologic – iată tot atîtea elemente cu care lumea catolică se poate îmbogăţi fără să-şi modifice substanţial obiceiurile. Oricît ar fi de atrăgător, un asemenea proiect de unire se dovedeşte însă complet nerealist. Lumea ortodoxă nu priveşte spre lumea catolică aşa cum statele est-europene, sărăcite şi înapoiate din cauza comunismului, privesc spre opulenta Uniune Europeană. Dreptul canonic, teologia sacramentală şi ecleziologia ortodoxă descurajează intercomuniunea atîta timp cît lipseşte unitatea de credinţă. Or, unitatea de credinţă implică anularea faimoaselor „puncte florentine": dacă Biserica romană ar fi gata să reia împărtăşania cu pîine şi vin, să renunţe la adaosul *Filioque*, să anuleze doctrina despre purgatoriu şi să redefinească primatul papal în termenii unei colegialităţi episcopale eficiente, atunci proiectul unirii ar intra în linie dreaptă. Practic însă, mutaţiile descrise adineauri sînt foarte greu de asumat, din cel puţin trei motive: primul priveşte inerţia propriului magisteriu, de care depinde, adesea, veracitatea şi autoritatea lui universală. Al doilea se referă la implicita recunoaştere a faptului că – pe durata Marii Schisme – Bisericile ortodoxe fuseseră unicele păstrătoare „depline" ale adevărului doctrinar. În sfîrşit, rezolvarea „punctelor florentine" ar asigura unirea dintre catolici şi ortodocşi, adîncind *ipso facto* distanţa dintre catolici şi lumea protestantă, ale cărei tendinţe liberalizant-centrifugale par ireversibile.[1]

Politica intereselor şi interesele politice

Deşi modernitatea presupune separaţia dintre puterea seculară şi cea spirituală, cele două planuri continuă să interfereze. Mai mult, filosofiile postmoderne renunţă treptat la exerciţiul masochist al deconstructivismului şi al feluritelor demitologizări, căutînd sensul pierdut tocmai pe terenul reconcilierii dintre politică şi religie. În acest context, Bisericile tradiţionale, precum cea catolică sau cea ortodoxă, exprimă parţiala resacralizare a lumii printr-o pledoarie pentru întoarcerea creştinismului în viaţa publică, în şcoli, dar şi în arena politică, unde se negociază diferitele strategii pentru garantarea „binelui comun". Se poate spune că modernitatea nu a reuşit să impună proiectul schizofrenic al unui *homo religiosus* clandestin, care supravieţuieşte ostil în „catacombele" premodernităţii. Graba cu care statele postcomuniste şi-au reluat relaţiile diplomatice cu Sfîntul Scaun, vivacitatea dezbaterilor bioetice, incertitudinile morale legate de noile tehnologii, vitalitatea sincretismelor şi a religiozităţii populare sau impactul mediatic al evenimentelor ecumenice sînt tot atîtea semne care atestă nevoia de spiritualitate, dar şi nevoia de a regăsi reperele unei înţelepciuni comunitare. Totuşi, reluîndu-şi relaţia întreruptă în era revoluţiilor şi a nihilismului, politica şi religia continuă să-şi urmărească propriile scopuri, nu întotdeauna complementare. Se poate pune atunci întrebarea în ce măsură Europa guvernelor social-liberale de astăzi se poate armoniza cu Europa imaginată la Vatican sau în Sinoadele Bisericilor ortodoxe? Există o clară diferenţă de optică şi un potenţial conflict de interese care nu pot fi subestimate. Un conflict moral – atunci cînd e vorba despre criza cuplurilor, despre avort, euthanasie, alimentele transgenice sau clonajul fiinţelor umane – dar şi un conflict de viziune atunci cînd doctrina globalizării şi noua sclavie tehnologică (deplînsă recent de centenarul Gadamer) intră în contradicţie cu principiul carităţii, al solidarităţii sau al subsidiarităţii.

Unirea efectivă sau măcar reconcilierea Bisericilor ar crea un pol de putere spirituală dotat cu un impact public de prim ordin. Guvernele naţionale ca şi birocraţia instituţiilor comunitare s-ar putea teme dacă nu de diminuarea propriei autorităţi, măcar de presiunea „excesivă" pe care o mega-Biserică europeană ar putea-o exercita asupra lor pentru a-şi impune punctul de vedere. Ştim că democraţiile au oroare de gîndirea unică tot aşa cum Bisericile – autodefinite ca *societăţi juridice perfecte* – încurajează centralismul şi suspectează demersul critic. Atîta vreme cît esenţa puterii va transcende specializările sale (politice, spirituale, economice) va exista atît necesitatea prezervării unui echilibru, cît şi tentaţia declanşării unei concurenţe acerbe între principalele instanţe de comunicare socială. Într-o lume în care realitatea comunităţilor locale se topeşte în orizontul vag al *audienţei mediatice* va fi probabil nevoie de codificarea unor noi reguli.

În ce mă priveşte, sper că va putea fi stabilit un acord fundamental între guvernele Europei democratice şi cele două Biserici apostolice. Iată de ce mi se pare de cuviinţă să subliniez care ar putea fi *avantajele politice paneuropene* ale eventualei comuniuni dintre Bisericile ortodoxe şi Biserica catolică.

Primul avantaj ar fi stabilizarea democratică şi pacificarea durabilă a Europei de Sud-Est, unde milenara Schismă creştină a provocat sau legitimat, pînă de foarte curînd, apariţia unor tensiuni fratricide (cum au fost acelea dintre croaţii catolici şi sîrbii ortodocşi, uniţi prin apartenenţă etnică slavă, dar separaţi confesional).

Al doilea avantaj ar fi stoparea discursurilor xenofobe şi populiste generate actualmente de combinaţia dintre indigenţa statelor est-europene şi diferenţa lor confesională faţă de Nordul protestant şi Sudul catolic al Europei. Cronicizarea decalajelor economice faţă de Occident întreţine un mesianism etnocentric menit să prezinte înapoierea statelor sub-est europene ca pe un efect al „aroganţei" catolico-protestante, sau chiar al unei conspiraţii a „materialismului heterodox" împotriva „salvatorului" ascetism practicat de societăţile pravoslavnice. Această „spiritualizare a mizeriei" – terenul ideal al oricărui derapaj extremist – ar deveni impopulară în condiţiile „reevanghelizării" procesului de construcţie eruopeană.

Al treilea avantaj implică efectul benefic pe care l-ar avea tot mai marea apropiere dintre catolici şi ortodocşi asupra implementării proiectelor politice promovate de UE (precum Pactul de Stabilitate pentru Euopa de Sud-Est) sau de statele din regiune (care tocmai au semnat, la Bucureşti, *Carta relaţiilor de bună vecinătate, stabilitate, securitate şi cooperare în Europa de Sud-Est*).[2] Este de presupus că deplina comuniune, sau măcar cooperarea efectivă dintre Biserica Catolică şi Bisericile ortodoxe ar permite formarea unor reţele de solidaritate interconfesională pe plan administrativ, academic, profesional şi mediatic. În felul acesta, parteneriatul dintre statele sud-est europene şi Uniunea Europeană ar căpăta o dimensiune simbolică şi cultural-religioasă capabilă să mobilizeze opinia publică din regiune şi să focalizeze energiile individuale deocamdată dispersate sau minate de scepticism.

În rezumat, restabilirea comuniunii dintre catolici şi ortodocşi i-ar ajuta pe est-europeni să nu se mai lupte între ei, să-şi consolideze democraţia, să-şi rezolve complexele şi să coopereze responsabil cu Occidentul, în cadrul unei Uniuni Europene extinse. Post-modernitatea – un cuvînt pe cît de ambiguu, pe atît de solicitat – presupune instalarea Occidentului în post-istorie, adică în *era bricolajului*. Nu mai avem posibilitatea de a inventa ceva radical nou, ci doar obligaţia de a combina elementele deja existente într-o formulă cît mai bună pentru cît mai mulţi. Din acest punct de vedere, depăşirea completă a Schismei dintre catolici şi ortodocşi ar ameliora imaginarul social a circa o treime din omenire. Nu este poate suficient, dar nu e nici neglijabil!

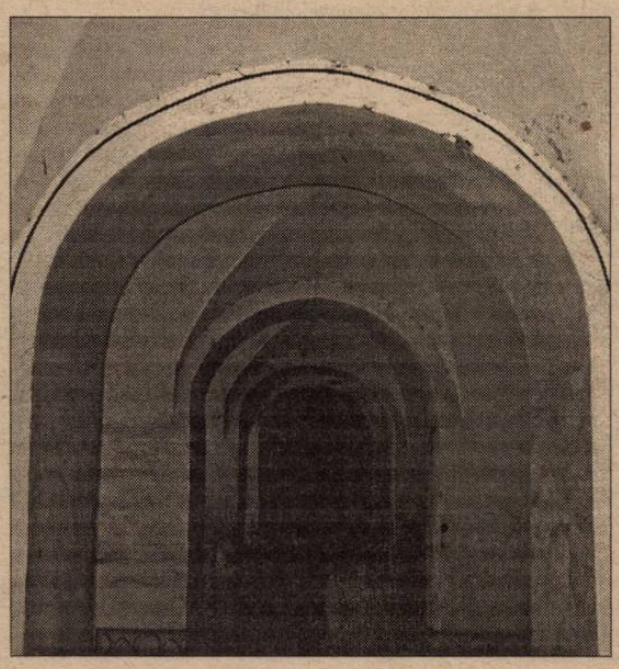

© S. Ivanoschi

1. Pe măsură ce dialogul ecumenic se lărgeşte, apar noi dificultăţi. Aşa de pildă, catolicii au încheiat de curînd un important document de concordie cu luteranii, în ceea ce priveşte doctrina Justificării (unul dintre motivele rupturii din secolul XVI). Dar cu cît catolicii se apropie de protestanţi, ei se depărtează *ipso facto* de ortodocşi. Deşi catolicii au mai multe puncte doctrinare comune cu ortodocşii, ei se simt însă mai apropiaţi, civilizaţional, de protestanţi, cu care trăiesc împreună atît în Occident, cît şi în spaţiul mental al modernităţii. E greu de spus dacă Vaticanul va accentua adevărul doctrinei sau forţa coagulantă a cutumei istorice...

2. Documentul a fost semnat, la 12 februarie 2000, cu prilejul reuniunii primilor-miniştri şi a miniştrilor Afacerilor Externe din Albania, Bulgaria, Grecia, FYROM, Turcia şi România în cadrul politic al Procesului de Cooperare din Europa de Sud-Est (SEECP). Textul adoptat a fost parafat şi de ministrul de Externe din Bosnia-Herţegovina şi de un adjunc al ministrului de Externe croat, în calitate de observatori.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

glosar de tranziţie

Bingo

Bingo este jocul prin care tranziţia ne demonstrează în fiecare duminică după-amiază, pe micile ecrane, că fericirea ne stă la îndemînă chiar acum. Inventat în Occident, acest sunet fără sens a pătruns în vocabularul nostru cu forţa unui meteorit, căpătînd agresivitatea unei obsesii naţionale. Inocenta lui sonoritate ne aduce speranţa de a trece din starea de sărăcie crescîndă, care ne copleşeşte, în invidiatele rînduri ale celor chivernisiţi, sau chiar bogaţi. Bingo ne modifică identitatea transfigurîndu-l pe fiecare dintre noi în eroul nerelevat al unui happy-end dosit, cum s-ar zice, după uşă.

Aducîndu-ne prin asemenea făgăduinţe într-un soi de transă, Bingo îşi dă în vileag o anume încrengătură cu neuitatul Caritas de care, tocmai de aceea, se dă de ceasul morţii ca să se delimiteze. La distanţă de cîţiva ani, ambele instituţii ne-au adus în pragul psihozei de masă, vînzîndu-ne contra plată cash, marfa de care aveam cea mai mare nevoie: speranţa improbabilei îmbogăţiri. Prosperitatea acestui comerţ îşi are izvorul în totalul dezechilibru dintre numărul imens al celor care pierd şi numărul infim al cîştigătorilor. Cei din urmă sînt plătiţi de către cei dintîi, excedentul intrînd în seifurile negustorului.

Spre a preîntîmpina orice suspiciuni de acest fel, Bingo îşi desfăşoară acţiunile sub ochii marii majorităţi a prezumtivilor pierzători. Competiţia are forma unui foarte gălăgios spectacol popular; biletele sînt extrase de cîteva graţioase dudui a căror străvezie vestimentaţie nu poate decît să consolideze prezumţia nevinovăţiei lor; peripeţiile sînt comentate de un animator a cărui vervă nu egalează întotdeauna volumul discursului; şi îndeosebi, întreaga operaţie este supervizată de o comisie din care, alături de reprezentanţi ai organizatorilor, fac parte delegaţi ai Poliţiei şi ai Ministerului de Finanţe.

În contrast cu ceea ce se întîmplă la noi, referirile la Bingo din presa şi televiziunile occidentale trebuie căutate cu microscopul. Singurul loc din SUA unde am dat peste un anunţ cu acest subiect era tîrguşorul Waterville, Maine, 10.000 de locuitori, pe care biserica îi invita la partidele de Bingo, în fiecare marţi după-amiază. Instituţiile care promovează Bingo în România nu sînt bisericile, ci principalele posturi de televiziune, indiferent dacă îşi spun private sau publice. La Waterville, Bingo se numeşte pur şi simplu bingo, nu însă pe plaiurile carpato-danubiene, unde onomastica originară se pierde într-un cortegiu de expresii ermetice, cu inflexiuni anglo-saxone: Teleeurobingo Show, Naţional TV Bingo Liberty, ori Super Bingo Mega Show. Timp de 6 zile, săptămînal, respectivele televiziuni ne vestesc că în cea de a 7-a, duminică, la o oră de audienţă maximă, putem vedea cum viaţa noastră va porni pe un nou făgaş, însoţită de exuberantele cîntece şi dansuri ale distinşilor invitaţi.

Bingo este apogeul televiziunii interactive. Dislocînd perimata Loterie Naţională, sau Pronosportul, el devine, după modelul Conel, monopolul care distribuie făgăduinţa fericirii.

Sub o formă care combină farmecul ludic al competiţiei cu deliciile Teledivertismentului, Bingo ne convinge că pentru a izbîndi în viaţă, membrii unei societăţi dominate de hazard trebuie să conteze în primul rînd pe alianţa cu hazardul.

Pavel CÎMPEANU

Acest eţetera, eţetera din care se naşte opera

Noi, aceştia, care mai ştiind cîte ceva
despre viaţă, nu ne permitem s-o bagatelizăm
sau s-o blestemăm,
noi, aceştia, cei care n-avem nici un
motiv ca să ne simţim ridicoli, atunci
cînd îngînăm, şi încă deseori,
„Les feuilles mortes“ (Prévert-Kosma)
ca un fel de imn personal cuprinzător
pînă la ultimul vers, pînă la marea aceea
care şterge de pe nisip paşii amanţilor despărţiţi,
noi, aceştia, sîntem, probabil, cei mai indicaţi
ca să ne topim nu de rîs ci într-un surîs
auzind din ce banalităţi majore s-a născut
cîntecul nostru,
din cîte nimicuri fundamentale poate să
răsară soarele – O, Doamne! – inspiraţiei,
din cîte prostioare esenţiale se pot lega
cîteva cuvinte de neuitat,
aşa cum reiese din povestea acelei iubite
a poetului Jacques Prévert,
găsită în viaţă de o ziaristă curioasă
care, dacă nu-i va afla vîrsta, azi, în 2000,
cînd Jacques împlinea 100 de ani,
va intra totuşi în posesia unor amănunte
de cert interes poentru cei care mai ştim
„ce e amorul?“ şi cum zdrăngăne pianul
cînd ninge, decembrie, iubito, adică:
el era cu o alta cînd s-a îndrăgostit de ea;
era înainte de război şi el scria poezii
şi scenarii iar ea făcea figuraţie în filme,
el îi zicea „frunzuliţo“ şi ei îi plăcea
cînd cădeau frunzele uscate să le calce
în picioare şi ele să scîrţîie sub paşii lor,
se amuzau teribil, el a plecat la război,
„à la guerre!“, „à la guerre!“,
şi îi scria cu acele „mots tendres“, după care,
scăpat cu bine, o ia şi o duce în zona
liberă, la Nisa, la Paris era groaznic sub
hitlerişti, dar pe Coasta de Azur nu le-a lipsit
nimic, au avut noroc, el n-o lăsa să facă
bucătărie, nu-i plăceau gospodinele, ca în '43,
cînd el lucra la „Les enfants du paradis“
– tocmai la asta, să juri că-i ca'n viaţă! –
ea să se îndrăgostească de unul, la bal,
unul foarte frumos care n-o scăpa din ochi,
dar nici ea, Jacques e gelos, pentru prima
oară Jacques o plictiseşte, ea nu-l mai
vrea, el nu o crede, zice c-o să-i treacă
etc. etc. etc.,
ea nici nu-l poate părăsi, dar nici să-l uite
pe celălalt, o nenorocire, Jacques începe să
bea, se îmbolnăveşte, ea se decide, se va mărita
cu Constant, după Eliberare, cînd vine pacea,
îl anunţă şi ajungem la romanţe de Ionel Fernic:
el îi dăruieşte un inel, scrie „Les feuilles mortes“,
îi dă textul lui Kosma ca să-l pună pe note
şi vine la căsătoria ei, să-i fie martor, aşa cum
ea îl rugase, el nu ştia s-o refuze, dar pleacă
înainte de sărutul final al mirilor,
vor rămîne doi buni prieteni, ştim cum vine
şi asta, se va ajunge ca în telenovelele de care
rîdem ca proştii
şi el va fi naşul fiului ei. Altfel, toată
critica lumii ştie că poezia lui Prévert este
un exemplu de luciditate şi de ironie
etc. etc. etc., iar „Les feuilles mortes“
a devenit un şlagăr cît „Dunărea albastră“
de celebru la care femeia – altă dramă melo! –
nu are nici un drept de autor.

Şi fiindcă aşa sîntem noi, aceştia, norocoşi în toate, după ce am citit toate astea în „Obs“-ul unui ianuarie 2000, – la ARTE am văzut-o pe Consuela Velásquez, bătrînă, hîrîită, dar la pian, explicînd cum a compus ea, cîndva „Besame mucho“, adică „Îmbrăţişează-mă tare!“, alt imn de pe vremuri al popoarelor de îndrăgostiţi, dinainte de „Les feuilles mortes“,

era un documentar despre bolero-ul mexican, care nu e altceva decît un blestem la adresa iubitului, o ucidere cu vorbe grele a celui care părăseşte o femeie, o romanţă cumplită: „Tîrîşte-te la picioarele mele, te voi strivi ca pe un vierme!“, cu milostivenii de o clipă: „Ţi-am dat atîta viaţă că tu încă îi porţi gustul...“.

Consuela Velásquez, cea care inventase „Besame mucho“, avea grijă să precizeze că în viaţa ei nu a îmbrăţişat niciodată un bărbat.

Radu COSAŞU

bazar

Ieşiri solitare

La noi, prin restaurante ori baruri, n-ai să prea vezi oameni singuri. Nici bărbaţi, nici, cu atît mai mult, femei. Singurătatea în locuri publice naşte, în ochii celorlalţi, ori sentimentul de compasiune (ia uite-o, săraca, n-are cu cine să iasă...), ori de dispreţ (asta a ieşit la agăţat). Consumatorul solitar pleacă în oraş sufocat de carapacea prejudecăţilor celor din jur (opinia publică ?). Dacă se hotăreşte să mai slăbească lesa comunitară, are şanse să-i fie bine. În loc să-şi însuşească reprezentarea defavorabilă a unei opinii publice desuete, iubitorul de singurătăţi poate încerca postura livrescă (în nenumărate romane, eroul ia masa singur în oraş), filmică (în tot atîtea pelicule, eroii sau chiar eroinele îşi permit chiar să bea singuri prin baruri) ori occidentală (şi acolo există obiceiul să-ţi citeşti ziarul ori să citeşti la un bistro). Situaţia are o serie de avantaje. Mai întîi, e o ipostază comodă:de spectator. Aceasta nu trebuie neapărat asociată cu cîrcoteala celor doi bătrînei din Muppets, ci, în sens benefic, mai curînd cu o percepţie calmă şi mai profundă a realităţii. Solitudinea la o masă, într-un bistro, îţi permite o mai odihnitoare comunicare unilaterală: primeşti (informaţii din jur, chiar dacă, uneori, numai sub forma unor senzaţii), dar nu eşti obligat să dai decît puţin în schimb. Sigur, rămîne contactul cu chelnerul, care, aşa cum spuneam altă dată, are şi sentimente: dar, din punctul tău de vedere, rămîne, o legătură formală, sub masca amabilităţii şi coordonat de legile pieţei. Senzaţia cea mai plăcută este cea a amestecului dintre independenţa poziţiei tale şi căldura, protecţia indirectă, culoarea unui loc aglomerat. Eşti inclus într-o comunitate şi, în acelaşi timp, autoexclus. Cînd toate aceste conotaţii (evident, neexplicit formulate) se suprapun gustului unui Capucino, al unei ciocolate calde ori plăcinte cu ciuperci, eşti mulţumit. Nu e o senzaţie esenţială, dar e una plăcută, mai ales cînd e asumată. Ai dreptul să alegi nu numai în compania cui ai chef să ieşi, ci şi dacă optezi pentru vreo companie. Orice prejudecată, oricît de minoră, are haz doar cînd e încălcată. Şi, lăsînd la o parte utopiile şi exagerările, atari singurătăţi uşurează calea către un alt tip de consumator: mai neimplicat, mai suficient sieşi, mai puţin vesel cu orice preţ, şi mai puţin speriat. Un personaj incognito, care nu trebuie să dea explicaţii ori să ţină cont de gusturile altcuiva. Care poate să-şi permită luxul de a nu fi (pentru un scurt timp) decît o poză comodă. Nu cred că există pericolul mizantropiei, atîta timp cît, odată poza epuizată, te poţi întoarce liniştit (dar nu spăşit) la eul tău social binevoitor.

Iaromira POPOVICI

ALEKSANDR SOLJENIŢÎN:
fidel rolului său de mărturisitor
al relelor şi tarelor ruseşti

scrisoare din New Orleans

Cuvînt împotriva sincronismului

Noi, oamenii acestui pămînt, cei ce nu sîntem nici bogaţi şi nici cu asupră de măsură de chipeşi, ne dăm în vînt după sincronism. Coincidenţele ne fac să ne simţim importanţi. Cînd se produc, ne fac să credem că universul nu ne-a dat uitării chiar de tot. Şi mai credem şi că sincronismul este de partea celor bogaţi şi fotogenici mai mult decît a celorlalţi. Desigur, numai din coincidenţe, potriveli şi întîmplări fericite – toate, cum ar veni, aspecte ale sincronismului – vin şi belşugul şi înfăţişarea plăcută. Dar, o privire mai atentă descoperă un fapt izvoditor de nelinişti. Totul este sincron, nu există lucru care să nu rimeze cu un altul, oricît de curios şi de improbabil ar fi acesta. Sincronismul struneşte cu mînă de fier haosul şi numai milostenia unor oarece filtre cerebrale ne pune la adăpost de sminteala ce ne-ar paşte văzînd cum toate se potrivesc. Cînd această pavăză cerebrală se destramă, ne e dat să vedem aiuritorul păienjeniş ce leagă toate celea în timp şi spaţiu şi ne clătinăm de greaţa năpraznicului sincronism.

Garda mea cerebrală era jos tare în seara în care m-am dus la petrecerea pe care Jungienii Elvofili o dădeau pe un vapor, la Lakefront în New Orleans. Jungienii veniseră în oraş cu prilejul unei conferinţe şi se adunaseră pe vaporul acela pentru a celebra cel mai recent adaos la colecţia lor de arhetipuri: Elvis. Era o seară sinilie şi catifelată şi briza lacului Ponchartrain mîngîia ademenitor costumele cele elviseşti ale oaspeţilor. Dintre toţi profesioniştii care se adună, pretutindeni în lume, la astfel de chefuri pe varii punţi navale, Jungienii cred cel mai straşnic în sincronisme. Ajung la această credinţă studiind visele şi aplicînd acestor vise o grilă presărată cu ţepene figuri fără de timp pe care le numesc Arhetipuri. Mă rog.

Am întrebat o astfel de Jungiană de unde este şi mi-a răspuns: „San Francisco". „Ce ciudat", i-am spus, „şi eu plec mîine la San Francisco, să ţin o prelegere despre baseball la San Francisco State University". „Nu mai spune", replică ea. „Tu mergi la University of San Francisco să vorbeşti despre basball, iar eu sînt şefa celui care te-a angajat s-o faci". Căzurăm amîndoi de acord că asta da, era un adevărat sincronism, sărit în ajutorul tulburatei mele minţi. Cîteva clipe mai tîrziu, un profesor de arhitectură făcu un comentariu despre muzee, care semăna foarte bine cu ceva ce spusesem şi eu taman în ziua aceea. După cîteva secunde, un patologist republican deplînse modul în care Partidul Republican fusese luat ostatec de către dreapta creştină, ceea ce constituise chiar subiectul conversaţiei mele cu un pastor metodist, care îmi apăruse într-un vis ce-l avusesem cu fix două săptămîni în urmă.

Pe măsură ce înaintam în noapte, sincronismul devenise atît de gros, că aproape puteai să-l pipăi. Figura lui Elvis, decupată din carton, privea la toate acestea din spatele pianului. Barmanul care semăna cu Elvis, cu perciunii lui lipiţi, turna whisky în pahare déjà-vu, de sticlă groasă, aidoma cu cele pe care le aveam acasă.

Mai fură ele şi alte momente de coincidenţă care împănară noaptea. Vă spun toate acestea doar ca să vă previn: feriţi-vă de a descoperi prea multe legături în lumea reală. Pentru unii, ele aduc bogăţie şi frumuseţe, dar grosul trupelor nu face decît s-o ia pe arătură.

În timp ce scria acestea, ANDREI CODRESCU auzi, în magnolia din faţa ferestrei sale, o coţofană care imita sunetul clapelor de tastatură.

Andrei CODRESCU

www.codrescu.com

(traducere de Ioana AVĂDANI)

(Rubrică difuzată la *National Public Radio* şi publicată în *The Realist, Gambit Weekly, The Baltimore Sun* şi *Funny Tonus)*

din fanfare funerare

Jucăm vist şi preferans cu polcovnicii ruşi

– povestiri de la 1848 –

În anii de dinaintea revoluţiei totul se desfăşura după vechiul tipic, aşa cel puţin par să ne spună nostalgicii; viaţa era uşoară, boierii aveau ce le trebuie, nici ţăranii nu se plîngeau peste poate întrucît totul era ieftin. Mult seamănă aceste oftaturi cu cele ale semenilor noştri care, după „revoluţiunea" a doua a românilor, iarnă de iarnă, pe ploaie şi lapoviţă se duc la cimitir, la mormîntul conducătorului nostru, cu o floare şi o lacrimă în colţul ochiului. Aşa şi boierii din vremuri postregulamentare, şi ei mai purtau cu duioşie în suflet amintirile unor vremi apuse. Să-i credem. Să le fim alături. La vremea de după somnul amiezii, să încercăm să pricepem buimăceala plăcută care îi cutreiera. Iată, îmi aduc aminte de o gravură din manualul de istorie în care cutare ispravnic de ţinut este nemurit pe o sofa, sub doi pilaştri, într-un soi de pridvor. Are o barbă mare şi haine largi, şi eu cu multă simpatie îl privesc, în suflet mi se strecoară un ceva ca un kief, o toropeală, un abandon plăcut. Mult mi-ar fi pe plac să renunţ la costum, la cravată, la blugi şi să apuc un anteriu, să-mi petrec peste mijloc un brîu de şal, să îmbrac şalvarii, contăşul şi giubeaua, să-mi strecor picioarele în moliciunea papucilor cu vîrful răsucit în sus, să simt ocrotitor işlicul pe creştetul capului. Putem auzi cum bate din palme stăpîna casei pentru ca sofragiul să aducă dulceţi şi apă sau cafele turceşti. Bine ne putem aşeza pe sofa turceşte, să discutăm intrigi galante, să jucăm vist şi preferans cu polcovnicii ruşi, să apucăm cu meşteşug narghileaua cu „tumbekiul aromatic", cămărăşiţa are de grijă să avem alături şerbeturile şi apa de trandafiri. În vremurile vechiului regim şi ţiganii îşi vedeau de ale lor în robie, fiecare era menit unui rost. Din rîndurile lor se recrutau „argaţi, văcari, herghelegii, bivolari, porcari, salahori, prăşitori sau săcerători – apoi bucătari, pitari sau franzelari, sofragii, vizitii, surugii, grădinari, croitori, cizmari, fierari, lăutari". Din rîndul ţigăncilor, cocoanele îşi alegeau „cusătorese, spălătorese, găinărese, bucătărese şi altele" (G. Sion, *Suvenire contimpurane*, p. 75). Minunate se prezintă înaintea imaginaţiei noastre postmoderne isprăvile tarafurilor ţigăneşti care se tînguiau a jale sau piunau de fericire după poruncă şi plăcere. Pe lăutari, boierii îi struneau călăuziţi de pricepute impulsuri filantropice, cununîndu-i, despărţindu-i, educîndu-i, cînd era cazul, cu vergile, botezîndu-i, hotărînd ce şi cum pînă la obştească lor repausare. E de înţeles că dumnealui Sion, socrul lui Mateiu Caragiale, nu-şi poate struni efuziunile sentimentale: „Fericite vremuri", zice autorul *Suvenirurilor contimpurane*, „V-aţi trecut şi v-aţi uitat ca cîntecele cele bătrîneşti ale lui Barbu Lăutarul!"

Daniel VIGHI

Paradis în alb şi negru

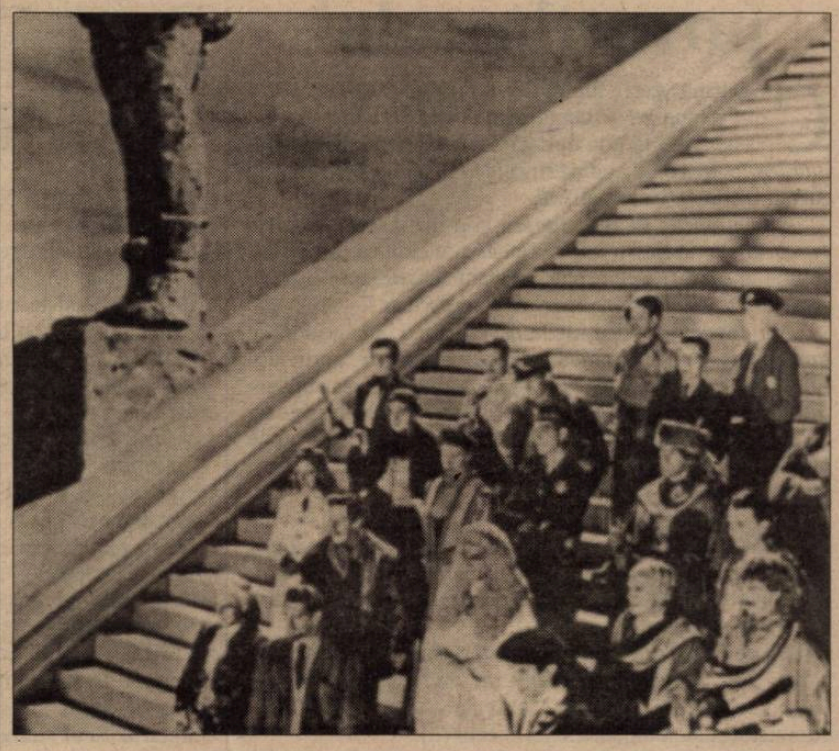

„Scara spre paradis" din ***A Matter of Life and Death*** *(1946)*

Prins între ambiţiile unui program cinefil „pur şi dur" şi obligaţiile – contractuale – derivînd din sponsorizări, *Festivalul internaţional de Film de la Bruxelles* este, pînă la urmă, rezultatul acestui compromis. La a 27-a ediţie (19-29 ianuarie a.c.), „şpagatul" conceptual-financiar a făcut ca, pe de o parte, să se poată vedea cîteva filme rarissime (cum ar fi uluitorul *A Matter of Life and Death*, din 1946) iar, pe de alta, întreg pachetul producţiilor americane programate să intre pe ecranele belgiene – ultimul Scorsese, *Bringing Out the Dead, Drop Dead Gorgeous, Ride with the Devil* –, alături de o serie de „filme de autor" (*Holy Smoke* / Jane Campion, *The Loss of Sexual Innocence* / Mike Figgis) făcînd mai mult figură de rude sărace... S-au adăugat nenumărate (şi nefericite) secţiuni – cum ar fi „America Meets Europe" – care nu au făcut decît să mărească deruta valorică şi în care lucrurile foarte bune (*Boys Don't Cry* / Kimberly Peirce) stăteau alături de filme oarecare sau de-a dreptul proaste (de la interminabilul *Angela's Ashes* / Alan Parker la indigestul *Camera Obscura* / Hamlet Sarkissian)... În aceste condiţii, „Omagiul lui André Delvaux" a avut măcar meritul – uriaş, date fiind „vecinătăţile"! – de a readuce în actualitate filme uitate, alese de „maestrul realismului magic" belgian; am redescoperit astfel titlurile obligatorii din filmografia sa şi pelicule semnate Saura (*Cría Cuervos*), Erice (*El Sur*), Franju (*Judex*), Dreyer (*Vampyr*), Laughton (*The Night of the Hunter*) sau Bertolucci (*La strategia del ragno*)...

Cam în aceeaşi zonă s-a situat şi programul „15 par 15": cincisprezece cineaşti contemporani au selectat 15 titluri pe care ei le consideră importante – de la Jim Sheridan şi Manoel de Oliveira, trecînd prin Lars von Trier, Michael Haneke, Gianni Amelio şi Aki Kaurismäki. Singurul prezent la Bruxelles, dintre cei invitaţi să-şi aleagă filmele preferate, a fost veteranul operatorilor de film, britanicul Jack Cardiff (n. 1914) – cel care a semnat, între multe altele, imaginea la *Contesa desculţă*, *Război şi pace* etc. La sfîrşitul proiecţiei cu *A Matter of Life and Death* – pelicula care a marcat debutul colaborării sale cu tandemul Michael Powell/ Emeric Pressburger, continuate cu mult mai cunoscutele *Black Narcissus* (pentru care a primit un Oscar) şi *The Red Shoes* –, Cardiff a vorbit, în mica sală de cca 50 locuri, unor foarte fericiţi „happy few", despre ce a însemnat această colaborare, despre receptivitatea lui Powell la sugestiile unui tînăr la-nceput de carieră, cum era el, despre – în fine – geniul vizual al lui „Mr Powell"; o splendidă lecţie de Cinema (cum se mai practică la Cannes), dar fără fasoane, cu sinceritate şi naturaleţe... Venind, cum spuneam, după vizionarea filmului, a fost o „lecţie" extrem de bine primită: *A Matter of Life and Death* – care, în SUA, se numeşte *Stairway to Heaven* – este una din acele capodopere nu atît uitate, cît neştiute! Filmul povesteşte cîteva ceasuri din viaţa unui pilot RAF (David Niven), al cărui avion este doborît în timpul războiului şi care se trezeşte „declarat mort" în Cer în timp ce el este bine mersi pe Pămînt – ba chiar, îndrăgostit de o fată! Secvenţele de pe Pămînt sînt în culori, cele din Cer, în alb/negru. Nu e nici pe departe singura „originalitate" a acestui film jubilator, de o (post)modernitate neverosimilă, care combină, cu elegantă nonşalanţă, „marile întrebări" metafizice cu micile răspunsuri foarte fizice, într-un puzzle sträfulgerat de găselniţe geniale (vezi oprirea timpului, în momentele apariţiei mesagerului celest, printr-un „freeze frame"!), de anticipări imaginare („procesul" din Cer pare calchiat după dosarul Starr...) şi de acel tic-tac obligatoriu între „divertisment" şi Cinema-de-autor... Văzînd filme ca acesta – inteligent fără complicaţii, încîntător fără compromisuri –,te bucuri, pur şi simplu, că există zisa „artă a şaptea" şi te gîndeşti că locul ei este, de-a pururi, într-un Cer alb/negru şi color...

Alex. Leo ŞERBAN

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Sindromuri

Sindromul povestitorului

Cu puţină vreme înainte de a fi chemat să facă parte din echipa guvernamentală, dl Ilie Şerbănescu avea ca oaspete, la una din apreciatele sale emisiuni economice la PRO TV, pe părintele reformei poloneze, de curînd intrat în viaţa politică.

Ca de obicei, dl Şerbanescu şi-a utilizat cu mîndrie cunoştinţele de limbă engleză pentru a explica oaspetelui cum stau lucrurile cu economia românească şi a-l întreba şi pe acesta din cînd în cînd – dar nu prea des – cîte ceva.

Ajungînd cu explicaţiile la partea unde întreprinderile proprietate a statului sînt subvenţionate, mascat, prin faptul că li se permite să nu plătească ceea ce datorează bugetului, gazda emisiunii a găsit de cuvinţă să întrebe pe oaspete ce e de făcut. A urmat un foarte interesant episod de perplexitate reciprocă, prelungit pe parcursul a cîteva minute bune.

Mai întîi, oaspetele nu a fost sigur că a înţeles bine întrebarea, iar după ce şi-a revenit din surpriză, a răspuns că este foarte periculos ca statul să permită indisciplina financiară şi că trebuie să manifeste faţă de asemenea fenomene „fermitate".

A fost rîndul dlui Şerbănescu să manifeste perplexitate şi mai apoi să întrebe de cîteva ori, în formulări diferite, care începeau invariabil cu „But how ...ăă ...?", cum ar putea statul să manifeste... fermitate (?!).

Mingea ajunge în terenul oaspetelui, care, dezorientat, nu reuşea să priceapă unde e problema. Expresia de atenţie concentrată cu care îl privea pe dl Şerbanescu făcea evident faptul că suspecta o deficienţă de comunicare, cu punctul de plecare în engleza oarecum „originală" a interlocutorului.

Credinţa mea este aceea că neînţelegerea avea sorginte culturală – în sensul sociologic al termenului. Pentru cultura românească actuală, încă din plin impregnată cu vestigii ale deceniilor de „socialism multilateral dezvoltat", *supremaţia legii este o vorbă goală*, în timp ce realitatea o constituie telefoanele care sună, deputaţii, senatorii, prefecţii şi primarii care fac „intervenţii", sindicatele care ameninţă, managerii care apar la televiziune şi ne încredinţează că ei ar plăti datoriile către stat, doar că... ar trebui să mărească de cinci ori preţul biletelor de tren, mass-media care ne arată „oamenii muncii" povestind cîţi copii au şi plîngîndu-se că la locul de muncă nu sînt condiţii suficient de bune pentru „a servi masa" din pachetul adus de acasă, politicieni care vociferează că a închide întreprinderile falimentare înseamnă trădare de ţară, primi miniştri care – neavînd nici o vocaţie specială şi o profesie de succes la care să se întoarcă – se gîndesc a se păstra în termeni buni cu sindicatele, de unde au mîncat o pîine dulce şi rumenă după decembrie 1989 şi de unde, poate, vor mai mînca o asemenea pîine şi în viitor.

Pe de altă parte, pentru polonezul nostru, reprezentantul unei culturi pe care membrii Comunităţii Europene şi NATO au acceptat-o ca fiind compatibilă cu standardele acestor organizaţii, în care deci supremaţia legii este acceptată de toată lumea, *era de neînţeles cum poate un guvern, dacă doreşte să fie ferm, să reuşească să nu fie.*

Modul de funcţionare a mecanismului răspunzător de neînţelegerea evocată mi s-a dezvăluit în timpul fazei finale a crizei guvernului Ciorbea. Publicul a aflat atunci că urmează a i se prezenta schiţa... unui rezumat... al unui program... care urmează a fi definitivat... după noi discuţii şi negocieri... cu partenerii sociali. Elementele schiţei de rezumat al programului erau, în esenţă, cele *povestite* în aceeaşi perioadă din anul precedent, în exact aceiaşi termeni: noi vom lansa... noi vom face... noi prefigurăm să... ne propunem să... etc. În fine, mai urma doar să fie definitivate termenele... datele precise... amănuntele tehnice.

Situaţia ar putea fi rezumată în următorii termeni: majoritatea membrilor clasei politice crede că actul de guvernare urmează a se întrupa, după modelul biblic, *din rostirea cuvîntului*. Domniile lor urmează aşadar *să povestească* ce au de gînd să facă, iar frumoasele deziderate vor prinde mai apoi viaţă, fără a mai fi necesar vreun alt demers. În cel mai rău caz, dacă divinitatea responsabilă cu materializarea dorinţelor celor aleşi întîrzie să-şi facă datoria, ritualul magic al discursurilor programatice va fi repetat peste cîteva luni. De aici se nasc, pe cale de consecinţă, frecventele perplexităţi guvernamentale, de exemplu: din moment ce dezideratul introducerii disciplinei financiare a fost deja formulat, de ce ar mai fi nevoie de fermitate, elaborarea unor indicatori de performanţă, instituirea unor mecanisme de control, măsuri disciplinare, asumare de riscuri etc.?

Într-o variantă încă şi mai scurtă, sindromul povestitorului poate fi redefinit astfel: *unele ţări au guverne care guvernează, altele au guverne care povestesc cum ar avea de gînd să guverneze... atunci cînd vor găsi niţel răgaz între temenelele politice, traficul de influenţă şi afacerile personale.*

Petru LISIEVICI

POEZIA TRÎNTEI, MOZART PRINTRE PUMNI

În jurul celor care practică sporturi dure, periculoase se creează, adeseori, aura de „bărbaţi adevăraţi". Despre eroii luptelor greco-romane se ştie că sînt puternici, încrîncenaţi, dar şi disciplinaţi, supuşi unui regulament strict. Boxerii, pe de altă parte, se bucură de reprezentări mai romantice: impulsivi, dar şi perseverenţi, gata de a renunţa la glorie pentru o iubire... Cele cîteva ipostaze ale „durilor" de mai jos nu ne oferă, însă, o realitate la fel de spectaculoasă... (I. P.)

Rică – un boxer sentimental

La „Arenele BNR" un portar burtos îmi spune: „Noi nu avem box aici. Dar găseşti la Rapid, în Giuleşti". Ajung în Giuleşti, trec pe lîngă Podul Grant marcat cu graffiti – Brigada Cuţitele Vişinii, Bad Boys/Ferentari, Official Hooligans – şi intru la Clubul Rapid. Sala de box – mare, goală, cu oglinzi şi băncuţe pe margine, undeva în capăt un ring cu doi combatanţi. Grinzi joase aveau atîrante de ele 4-5 saci de piele în care tineri veniţi la antrenament loveau răsuflînd şuierat.

În acest decor îl cunosc pe Rică, aşa cum voi afla mai tîrziu – „Florian Rică, 20 de ani pe 5 mai, zodia Taur. Figură de pugilist, cu nasul turtit, robust, cu mişcări calme se emoţionează puţin la apariţia reportofonului. Îmi spune povestea lui care începe sub miraculosul hazardului, amintindu-mi de vedetele hollywoodiene: la 10 ani, într-o bătaie de stradă, este remarcat de un antrenor de box. Fără conştiinţa performanţei boxează patru ani după care problemele familiale îl fac să renunţe. Revine la 18 şi după trei luni de antrenamente devine campion municipal; după alte şapte luni campion naţional la categoria 67 de kilograme şi sportivul numărul 10 al anului 1999. „Părinţii nu au fost de acord. Au considerat că e un sport dur şi nu e pentru mine. Cînd am început să mă cunosc am ştiut că boxul este pentru mine. Şi eu sînt un tip dur. Aşa mă consider".

Duritatea unei astfel de meserii poate veni, cum oricine îşi imaginează de la loviturile fizice puternice pe care le suportă un boxer: „Există şi riscuri. Poţi să mori pe ring dacă nu eşti atent şi iei o lovitură mai tare... Dar eu sînt un optimist, nu mă gîndesc la asta. Eu nu prea am luat bătaie la meciuri, dar mai plecam acasă cu un ochi umflat, cu o vînătaie, cu nasul spart... Astea sînt probleme minore, de moment. O vînătaie îţi trece într-o săptămînă". Însă cu timpul îţi dai seama că asta nu e tot. Lui Rică îi place Mozart. Îi place să cînte la pian, să compună. Ce face cu Mozart cînd intră în ring? Ce face cu Beethoven care iarăşi îi place? Şi unde să-l lase pe De Niro, chiar şi cel din „Taurul furios" atunci cînd ştie că dintre doi sportivi aflaţi între corzi doar unul va fi învingător? – „Cînd sînt în ring cu adversarul sînt numai nervi. Nu vreau decît să-l elimin. După meci mă gîndesc că l-am căsăpit... dar asta îmi este meseria. Trebuie s-o fac pînă la capăt."

Părinţii lui Rică, domnul şi doamna Florian, nu vin la meciurile sale pentru că se emoţionează. Nu suportă să-şi vadă copilul cum primeşte pumni. Au venit o dată şi la acel meci Rică a pierdut – „m-au furat arbitrii". În public se pot afla însă părinţii adversarului care, în cazul unui campion naţional, de cele mai multe ori este învins. Rică nu se gîndeşte niciodată la ei în timpul meciului, ci după. „Cînd am ieşit campion l-am făcut KO pe celălalt. Am văzut ură în privirea lui, pe podium şi mi-am zis – de ce n-am dat mai încet... Dacă nu cîştigam prin KO pierdeam meciul şi titlul".

Şi aceste atitudini fac parte din duritatea boxului. Trebuie să-ţi uiţi sentimentele şi instinctele să le transformi în upercuturi şi directe după ce, în joc de picioare, ţi-ai studiat adversarul cu o privire din spatele mănuşilor.

O zi din viaţa lui Rică începe cu antrenament de dimineaţă, urmează şcoală şi iarăşi antrenament. Cînd are timp liber se plimbă, cîntă la pian. Vacanţă la şcoală sau week-end mai multe ore de antrenament la sală: „Trebuie multă muncă". Pe stradă evită întotdeauna confruntările directe: „Ceea ce ştiu păstrez să arăt în ring". Prietenii îi solicită cîteodată ajutorul. Le oferă protecţia, dar dacă înainte intervenea în forţă în conflicte, acum este de ajuns să se prezinte.

Cu banii se descurcă foarte greu: „Primesc de la Club un milion din care trebuie să mănînc şi să mă îmbrac... Ca sportiv este dificil". Ringul îşi măreşte dimensiunile şi „nu există nu pot, doar nu vreau".

Rică are o prietenă. Nu este de acord cu profesia lui, însă nu are cum să-l convingă să renunţe: „Prietena mea este în Spania. S-a obişnuit. Ţine la mine... Ne trimitem scrisori, vorbim la telefon..".

Îşi doreşte o familie, îşi doreşte un Watterloo cu Mihai Leu: „Chiar dacă aş fi învins şi cred că asta s-ar întîmpla, aş fi fericit că am boxat cu unul din cei mai mari boxeri ai ţării". Vrea să mai păstreze profesia asta dură încă cinci ani, după care să devină antrenor. La 25-26 de ani trebuie să renunţi la meseria asta „altfel poţi să înnebuneşti de la pumni". Norocul lui: face eschive, mai mult loveşte. Se simte extraordinar cînd învinge şi pentru asta este gata de orice sacrificiu.

Îl întreb pe cine ar vrea să bată din viaţa publică dacă ar avea ocazia. Nimeni nu-i trezeşte interesul. Totuşi ar vrea să bată pe unul cu bani mulţi „pentru că ăştia cu bani nu se gîndesc la ăştia cu mai puţini bani, cu mai puţine posibilităţi... Vrei să faci ceva cu viaţa asta... să ai o viaţă decentă, nu să fii miliardar... Eu cel puţin aşa aş vrea – nu să fiu miliardar, chiar dacă o să fiu, că o să ajung mare, cu siguranţă, dar să ajut oamenii săraci pentru că ştiu cum este"...

Cătălin MANOLE

Lupte plătite cu o ciocolată

Viorel Moisin e un munte de om. Cînd merge, ai sentimentul ca-şi poartă kilogramele de pe un picior pe altul. „Mic copil, am fost slab, ca tocul ăsta de la uşă", spune el arătînd spre un lemn subţire de vreo 8-10 centimetri. Maestru al sportului şi antrenor emerit, campion naţional de juniori şi medalie de bronz la Campionatele Europene Feroviare, Moisin face lupte greco-romane de la 10 ani. Acum merge pe 54 şi antrenează la Clubul Naţional. La început, a făcut gimnastică vreo doi ani. „Afară erau luptătorii şi, după gimnastică, mai pierdeam timpul o oră pe acolo, pînă m-am apucat de lupte". Alţi doi antrenori ai clubului au început la fel. **Constantin Penciu** a trecut de la rugby la lupte, după ce secţia de rugby s-a desfiinţat, iar **Dorel Olariu** recunoaşte că lui îi place mai mult fotbalul.

Tinerii nu prea vin către lupte pentru că nu este un sport atît de mediatizat. Este părerea tuturor celor care practică acest sport. Alexandru Leahu, 18 ani, locul 4 la Campionatele naţionale de cadeţi, crede chiar că „e mai frumos decît fotbalul". Dar dacă nu vin copiii la lupte, merg luptele după copii. Antrenorii caută prin şcoli, licee şi orfelinate tineri dornici să facă sport. „Prin mîna noastră trec 1500-2000 de copii într-un an, din care unu sau doi ajung să facă performanţă", spune Moisin. În general, recruţii vin din medii muncitoreşti, mai sărace. Ei se bucură că mai prind un cantonament, o tabără, sau chiar „clasica ciocolată", cum spune Penciu, „pe care o primeam şi eu pe vremea mea".

În sală, copiii se luptă într-un fel de bătaie ce pare, la prima vedere, doar puţin mai civilizată decît pe stradă. Sînt încrîncenaţi şi scot tot felul de zgomote. Unii sînt foarte mici şi par că, dacă sînt trîntiţi o dată, nu se mai ridică. Dar o fac şi, imediat ce au ieşit de pe saltea, rîd unii cu alţii. La o privire mai atentă, lupta se dovedeşte organizată. Fiecare se concentrează asupra sa şi asupra adversarului şi încearca să îl trîntească. Într-un colţ, un puşti de vreo zece ani se chinuie să facă tracţiuni. „Vezi că n-ai forţă dacă te uiţi după gagici", rîde antrenorul Dorel Olariu.

Alexandru se luptă cu Marian Chirică, cu doi ani mai mic decît el, vicecampion naţional la grupa lui de vîrstă. Lupta se încinge, Alexandru cade la marginea saltelei şi se loveşte cu cotul de o bară de fier. Lupta se reia, dar unul dintre ei îi dă un pumn celuilalt. „Las' că te pocnesc eu afară", primeşte răspunsul, dar antrenorii intervin şi îi dau pe amîndoi afară din sală.

Cei doi par a fi mîndria antrenorilor. Moisin spune că sînt făcuţi pentru performanţă. La sfîrşit, băieţii sînt împreună. „Cînd intri pe saltea", spune Marian, „te gîndeşti să-l baţi pe celălalt, să fii învingător". Alexandru îl completează imediat: „acolo, nu mai are nici un rost prietenia". Dintre cei doi, Alexandru pare mai matur. Vorbeşte primul întotdeauna şi pare să ia totul în serios.

Marian e mai mic de statură şi pare mai jucăuş. Spune că părinţii nu i-au dat voie să vină la lupte, dar a plîns o zi întreagă şi l-au lăsat pînă la urmă. „Îmi place. Dacă venim aici, arătăm mai frumos la corp".

„În performanţă, în orice disciplină sportivă, există risc", spune Moisin. Penciu afirmă şi el că poţi avea probleme din cauza sportului, dar amîndoi se feresc să dea vina pe disciplină, „pentru că nu am fi corecţi faţă de ea". Penciu îşi aminteşte că, „pe vremuri, a murit un italian, la Constanţa. Dar era greşeala lor, avea ceva cu inima şi nu trebuia să urce pe saltea. Accidente se mai întîmplă".

La Penciu se vede că a făcut rugby. Figura lui este mai degrabă de rugbist. Are urechile lipite de pielea capului, de parcă ar fi stat tot timpul înghesuit în grămadă. Acum are 52 de ani şi spune că şi băieţii lui „s-au îmbolnăvit de lupte". Amîndoi au ajuns la mondiale, iar unul dintre ei, Răzvan, a fost vicecampion mondial la juniori. Penciu cel bătrîn nu a ajuns la o asemenea performanţă. El a fost „doar" multiplu campion naţional de juniori şi multiplu vicecampion la seniori. „E oful meu. La seniori, nu am ajuns niciodată campion".

Octavian GABOR

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

o cunosc pe...

Rodica Tinca, gospodină şi agricultoare

Eu nu mai privesc politica, nu mai vreau, adică nu vezi că e mîna masoneriei? Ai citit „ Sinoadele înţelepţilor“? Acolo e scris totul, ce să te lupţi, masoneria stăpîneşte. Ce, mai are România un cuvînt de spus? Nici unul. Păi, nu vezi, aeronautica mondială datorează cel puţin că se ridică avioanele de la sol. Crezi că ne recunosc? Păi, ce vor? Să ne omoare agricultura noastră. Nu-s în stare de nimic. Şi brambureala asta, maimuţăreala asta politică, crezi că e de capul ei? E opera celor din afară. Sută-n sută. Am dat „Sinoadele“ unor oameni cu carte, unor colonei de armată şi ştii ce mi-au zis? Doamnă, aşa stau lucrurile în armată. Ce vrei dovadă mai bună... în armată... adică, tot ce e bun la americani e bun la noi? Eeee, eu am curaj să zic în gura mare. America e o prostie, făcută din borfaşi, din oameni ce au alergat după aur, dar la ei acasă n-au avut aur? Nu, eu întreb, unde e aurul lor de acasă? Şi atunci vezi că gustul unor samsari de iluzii nu se potriveşte cu al nostru. Vezi un film bun şi hodoronc-tronc vine cu hot-line-urile lor, curve şampalii... adică, ce-mi bagă mie din astea? Adică, e un film de cinematecă, de artă, mi-l bagă la 12 noaptea şi astea ce caută? Sau îmi fac reclamă la mătreaţă. De ce, e poporul ăsta plin? Plesneşte de mătreaţă? Sau fac la astea cu aripioare, ce-mi pasă mie că e Schiffer mai uşoară? Dă-mi, domnule, filmul. Îl bagi pe Manolescu la ora 12 noaptea... păi, el e om de ora 12 noaptea? Bagă-l la oră de audienţă, să vadă lumea cultură. Păi, ce vor? Ce vor? Să ajungem ca americanii să ne împuşcăm prin şcoli? Masoneria face şi desface şi sîntem coşul lor de gunoi.

Eugen ISTODOR

roluri

Avocatul diavolului

Îmi dădeam cu părerea, într-unul din mai vechile articole ale rubricii de faţă, că acela care apare zi de zi sau săptămînă de săptămînă la televiziune e bine să nu se distribuie exclusiv în roluri de dictatori, inchizitori, procurori, cu arătătorul îndreptat mereu spre pieptul celuilalt, niciodată spre cel propriu, că e bine să mai încerce şi roluri de învăţăcei, dornici de cunoaştere, şi chiar de avocaţi ai diavolului. Dacă ar fi să aleg între infatuatul „Ştiu tot ce se poate şti... şi multe altele pe deasupra“ al lui Pico della Mirandola şi sceptic-umilul „Ştiu că nu ştiu nimic“ al lui Socrate, l-aş alege pe cel de-al doilea: e mai uman şi mai credibil. Faţă de cei cîţiva ziarişti aroganţi, agresivi şi arţăgoşi care se perindă zilnic pe ecranele televizoarelor, Lucian Mîndruţă face o figură aparte: cu un aer prefăcut ingenuu şi un zîmbet mereu afabil, el îi pune, senin, întrebări lui Silviu Brucan sau îşi asumă rolul ingrat de avocat al diavolului, contrazicîndu-l pe „domnul profesor“ în chiar aserţiunile raţionale ale acestuia. Emisiunea „Profeţii despre trecut“ de la PRO TV devine astfel mai dinamică, mai interesantă, mai captivantă, prin aceea că este dialectică, democratică, semănînd cu un spectacol de teatru şi nu cu un proces înscenat. De exemplu, Silviu Brucan afirmă răspicat că actuala criză din coaliţie (emisiunea avea loc pe 12 martie) exprimă, de fapt, lupta pentru putere dintre partide, la care Lucian Mîndruţă întreabă cu infinită candoare: E un lucru rău? Evident, nu, răspunde interlocutorul, dar între anumite limite. Ce treabă are şeful statului cu problema Babiuc?! întreabă retoric S.B., iar L.M. răspunde cu suavitate: Şeful statului trebuie să ştie tot ce se întîmplă în stat. S.B., relativ la validarea Colegiului pentru Studierea Arhivelor Securităţii: Mai mulţi securişti sînt la Opoziţie decît la Putere. PRM, PDSR şi PUNR au părăsit sala înainte de vot. L.M. („naiv“): Dar Puterea nu are şi ea interesul să nu se mişte nimic? PNŢCD l-a exclus pe Ticu Dumitrescu... Printre soluţiile pentru salvarea agriculturii extrase de S.B. din programul ApR e numită şi cooperativizarea. L.M. tresare teatral: Iar??? Etc., etc. Un motiv pentru care mă uit la emisiunea lui S.B. şi L.M. fără crispare şi fără prejudecăţi...

Dumitru SOLOMON

Cu ochii-n 3,14

TREI SCHIORI GOI CU BUCHETE DE FLORI ÎN MÎNĂ ÎNTR-UN LAN DE PORUMB

● În timp ce toată Europa cînta la unison refrenele previzibile ale şlagărului la modă „Haide contra Haider“, săptămînalul austriac *Profil* a contracarat publicînd o pagină de reclamă: trei schiori – un bărbat şi două femei – goi puşcă, doar cu clăpari, schiuri şi beţe, se pregătesc să-şi dea drumul pe pîrtie într-o foarte bună dispoziţie. Deasupra lor, un citat din ministrul belgian de Externe Louis Michel (campion absolut al probei de boicotare a Austriei), care declarase: „Schiatul în Austria este imoral.“ Publicaţia se întreabă: „Ce profil are părerea dvs.?“ Răspunsurile nu ne-au parvenit încă. (**a. l .ş.**)

● În Sinaia, 8 Martie a rămas sărbătoare naţională. În ziua cu pricina, pe străzile oraşului puteau fi văzute nenumărate reprezentante ale sexului uneori frumos plimbîndu-se cu buchete de flori în mînă. Evident, libere de la locul de muncă. De asemenea, la poştă se dădeau, non stop, telegrame de felicitare, cu aceeaşi ocazie. Iar cantina din Cumpătu s-a închis după masa de dimineaţa, pentru că toate doamnele de acolo au fost invitate la un chef monstru. (**I. P.**)

● Pe autostrăzile din Germania, din loc în loc, sînt plasate nişte plăcuţe cu un text simplu şi eficient: „WC – 6 (sau 5, 8, nu contează) km“. Întrucît simpaticele inscripţii cu „aici sînt banii dumneavoastră“ au dispărut de pe şoselele patriei noastre, propun plasarea unora care să semene cu cele nemţeşti, pentru un mai eficient *acquis* comunitar, dar adaptate la nevoile şi aşteptările automobilistului român: „Următorul lan de porumb (sau codru frate cu românul) – 5 km“. (**M. V.**)

ÎN ACEST SENS, IMAGINAŢI-VĂ UN ANIMAL (O MAIMUŢĂ SAVANTĂ) CARE ŢINE POST ÎNTR-O LUME TOT MAI PUŢIN ROŞIE

● În intersecţia Căii Vitan cu Mihai Bravu, la o tonetă cu ziare cineva întreabă: „Aveţi *Adevărul literar şi artistic?*“. Vînzătoarea răspunde, după un moment de stupefacţie (ochii mari, inventarul rapid al ziarelor de pe tarabă): „Nu am nimic în acest sens.“ Interlocutorul, zîmbind, cu o voce complice: „În ce sens?“. Vînzătoarea (stăpînă pe situaţie): „În sens literar. În sens artistic, primesc săptămînal două numere din *Dilema*, pe care le vînd imediat“. Ăsta-i *Adevărul*... (**S. S.**)

● Către educatoare: „Vai, dragă, ce bine îţi vine culoarea asta la păr. Cu ce ţi-ai dat?“ *(5 minute)* „Copii, ia puneţi cu toţii capetele pe bancă, să vă relaxaţi.“ *(5 minute)* „Acum – nu ridicaţi capetele de pe bancă! – imaginaţi-vă un animal. Care vă place vouă cel mai mult... Şi ce ziceai, dragă, de unde ai luat fusta asta?“ *(10 minute)* „Ia spuneţi, copii, cum arată animalul la care v-aţi gîndit?“ *(10 minute)* „Good-bye copii, pe săptămîna viitoare!“ *(3 secunde)* Aceasta a fost povestea, inspirată după un caz real, a unei lecţii de engleză (de jumătate de oră) de la o „grădiniţă de stat“ din Capitală. (**C. P.-B.**)

● Fiindcă nu sîntem singuri pe lumea asta în care toţi sînt iritabili, doar unii mai expresivi (şi, printre ei, români, bineînţeles...), iată ce au hotărît autorităţile chineze în materie de învăţămînt: şcolarii, acasă, să nu înveţe mai mult de o oră pe zi, mulţi dintre ei ajungînd azi să stea cîte trei ore cu burta pe carte sub presiunea unor părinţi care vor să scoată din ei nişte genii fără de probleme la intrarea în facultate; de asemenea, să nu se mai facă ore suplimentare în zilele de week-end, cînd elevii sînt puşi să tocească şi să înveţe pe dinafară din manuale care-i transformă în „maimuţe savante“; în sfîrşit, să se dea un nou avînt disciplinelor creative – dar şi lecţiilor de morală civică –, renunţîndu-se la cele care îndoapă şi surmenează mintea copilului. Cu acea rigoare în numărători, ziarul din Canton *Yangcheng Wanbao* observă că această hotărîre vine după alte 48 în acelaşi sens. (**R. C.**)

● Mare eveniment este „lăsata secului“. Vin finii la naşi, sau chiar dacă nu vin, tot se mănîncă şi se bea bine. De ce? Pentru că urmează lungul post al Paştelui. Ce observ, însă, este că mai toţi cunoscuţii se înfruptă bine cu ocazia aceasta, dar doar puţini se gîndesc să ţină şi post după aceea. (**C. G.**)

● Într-o lume tot mai puţin roşie, o aripă din citadela roşie de la Roma, sediul istoric al fostului Partid Comunist Italian, la doi paşi de Piazza Venezia, a fost transformată în apartamente şi vîndută la preţuri astronomice unor proprietari bogaţi. Au cumpărat apartamentele de lux, cu o vedere panoramică asupra acoperişurilor Romei, un fost ministru, funcţionari superiori de la Banca Italiei, deputaţi, şefi de întreprindere. Cele 21 de apartamente au fost vîndute în 21 de zile, scrie *Corriere della Sera*. Într-o altă aripă a imobilului a rămas sediul partidului lui Massimo D'Alema, comunist reformat. Clădirea a fost cumpărată, în 1945, de Palmiro Togliatti, pe un preţ de cîteva sute de ori mai mic decît cel de vînzare al apartamentelor. În pofida ideologiei, comuniştii au ştiut dintotdeauna că lumea e pe bani. Acum italienii oferă un model practic: tradiţionaliştii cumpără ieftin, reformiştii vînd scump. (**M. B.**)

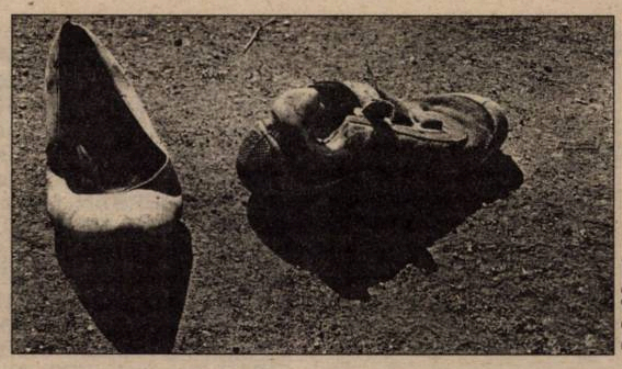

© L. Muntean

FEŢELE REALITĂŢII: FETE BUNE ŞI FETE RELE (20.000 LEI BUC.)

● În pagina 11 a *Adevărului* de marţi, 14 mart. a.c., la o privire fugară, găsim jumătate din persoanele oricărei galerii a ororilor: sînt aici patru crime, patru violuri, patru agresiuni, trei suspecţi de crimă, alţi trei morţi, un sinucigaş, alţi doi răniţi şi doi dispăruţi. Desigur, nu este vina ziarului că una dintre feţele realităţii asta arată. Dacă peste 10 zile tot va fi seara Oscarului, putem spune că un film cu distribuţia de mai sus ar intra lejer în categoria B. (**A. C.**)

● De 8 Martie, de ziua Femeii – singura sărbătoare iniţiată de „stînga“, ba chiar „impusă“ de comunişti, pe care n-o respinge nimeni, nicăieri, cu dezgust... – prostituatele engleze au făcut grevă, afirmînd răspicat: „Refuzăm să fim împărţite în fete bune şi fete rele“. La Paris, o organizaţie feministă a depus o jerbă de flori, pentru „Soţia Eroului necunoscut“, la mormîntul acestuia. (**R. C.**)

● Într-o staţie de metrou, pe un stîlp de beton, cu cărbune negru, o inscripţie pe cît de originală pe atît de ilariantă: „Înfig cactuşi în cur – 20.000 de lei buc.“ (**A. M.**)

FRUCTE DE MARE ŞI ENERGII SALVATOARE ŞTERSE DE PRAF

● La una din casele de schimb din Capitală, odată cu banii, ţi se oferă şi următorul fluturaş – strict autentic: „Y's – Sushi / Sushimi *(sic!)* / Tempura / Restaurant stil newyorkez / Pentru gusturi rafinate / Renumitele combinaţii japoneze din fructe de mare, peşte şi legume într-o prezentare originală!!! / O selecţie de specialităţi japoneze, chinezeşti, mexicane, indiene, thailandeze, franţuzeşti şi italieneşti, gătite de un experimentat bucătar japonez, care a înfiinţat 4 restaurante în Los Angeles!“. Rafinaţii care vor să mănînce specialităţile nipono-mexicano-indiano-franţuzeşti preparate în stil newyorkez de un bucătar japonez din Los Angeles pot merge cu încredere la acest restaurant, aflat „la intersecţia Calea Griviţei – str. Buzeşti“. Dunque, près de Matake Square, caramba! (**a. l. ş.**)

● Nimeni nu ştie de ce nu folosim noi soluţiile simple pentru a ieşi din criză. Din lene? Din scepticism? Din prea multă minte? Pierdem enorm! Fiindcă idei şi energii salvatoare există: „Am vorbit cu Dumnezeu de zeci de ori. Dumnezeu mi-a vorbit de sute de ori, miracole am făcut de mii de ori. Pot să fac să plouă în marile deşerturi, să nu mai înainteze Sahara. Să creez cel puţin trei milioane de locuri de muncă în România. Să revoluţionez ştiinţa şi tehnologia, cultura în premieră mondială...“ (Am citat dintr-o scrisoare adresată ziarului *Naţional*, 11/12 febr.) (**T. C.**)

● Intru într-o librărie. Înăuntru e pustiu, doar cele două vînzătoare, care stau de vorbă. Şi una dintre ele tocmai zice: „E un praf dimineaţa pe cărţi... îmi ia juma' de oră să le şterg.“ (**D. S.**)

Campanii, teme, adversari

– convorbire cu Nicolae MANOLESCU –

Decenii de-a rîndul, la noi, polemica n-a avut nume bun şi nici viitor favorabil. Fie că era „sterilă", fie că devenea „neprincipială", ea de obicei „degenera" şi „trebuia să i se pună capăt", prin verdict. Doar sub pseudonimul „luare de poziţie" „îşi asigura un statut onorabil, ceea ce în limbajul vremii însemna că, atunci, discuţia în contradictoriu nu mai avea doi parteneri cu drept egal la cuvînt şi argumentare. Plasaţi într-un ring în care adversarul ori era împiedicat să riposteze ori nu se afla de faţă, mulţi din temuţii polemişti ai epocii executau astfel, cînd se ivea cazul, cîte un solo de dans tematic, aplaudat cu însufleţire de „foruri". Libertatea de expresie cîştigată după '89 nu s-a dovedit nici ea întru totul prielnică polemicii. Judecăţile definitive, seci, de dinainte au fost înlocuite cu afirmaţii foarte discutabile şi cu violenţe de limbaj. De la verdict s-a trecut la pamflet: să fie asta una din fatalităţile tranziţiei? Care mai este astăzi situaţia polemicii şi a polemiştilor? Cerem părerea criticului şi istoricului literar Nicolae Manolescu.

Luptători şi lupte

Stimate dle Manolescu, aş începe dialogul nostru cu întrebarea simplă: cine e polemistul şi ce vrea el? Vrea să-şi verifice opiniile în confruntare cu ceilalţi? E un spirit didactic, plin de bună credinţă, care-şi reia argumentarea socotind că n-a fost înţeles prima dată? E un orgolios, dornic să aibă ultimul cuvînt?

Acum vreo 30 de ani am ţinut un fel de prelegere despre polemică, în cadrul „Zilelor Călinescu" de la Oneşti, pe care apoi am şi publicat-o. După părerea unor ascultători de atunci, opinia mea era puţin cam extravagantă, fiindcă spuneam că, de fapt, polemistul nu urmăreşte să convingă pe nimeni, urmăreşte să-şi extermine adversarul. Cu alte cuvinte, faci polemică nu pentru că vrei să-l aduci pe celălalt, pe adversar sau pe cititor, la ideea ta, ci fiindcă vrei să-l distrugi chiar, fără să laşi nici o urmă. Etimologic, „polemos" înseamnă luptă: polemistul este deci un combatant care intră în luptă cu scopul declarat de a fi victorios, de-a învinge. Dacă ne gîndim la toate polemicile cunoscute din istoria literaturii române, dar şi din alte domenii, nu există exemple prea numeroase de polemişti care să fi vrut să-şi impună doar un punct de vedere propriu. De obicei voiau mai mult: lichidarea adversarului. În unele cazuri s-a şi reuşit, cu brio, vezi polemica Maiorescu – V.A. Urechia. Într-o serie de articole Alexandru George a susţinut că Maiorescu nici n-avea dreptate împotriva lui V. A. Urechia. Dacă discutăm în amănunte, se poate ca obiecţiile lui Maiorescu să nu fie toate justificate. Fapt este că el a lăsat un model, iar cei cu care a intrat în polemică nu mai există în conştiinţa literară decît în măsura în care au fost făcuţi pulbere de Maiorescu.

Şi „Poezia putrefacţiei" a lui Sorin Toma urmărea acelaşi obiectiv: lichidarea cuiva, a lui Arghezi. Poetul, redutabil polemist de asemeni, n-a putut să-i răspundă, totuşi, nici chiar după ce a reintrat în viaţa literară, aproape un deceniu mai tîrziu, cu toate onorurile. Cum vă explicaţi?

Foarte multă vreme în comunism n-am avut polemici, am avut „campanii". Începînd cam din 1947-'48, acest tip de polemică era întreţinut de oficialitate şi nu îngăduia replică. În campanie, anumiţi scriitori deveneau „cazuri", vezi „cazul Blaga" al lui Nestor Ignat, cazul „Bietul Ioanide", cazul „Ana Roşculeţ" – nuvela lui Marin Preda ş.a. Sigur, situaţia n-a fost aceeaşi pe toată durata regimului. În anii '60 s-au putut desfăşura şi nişte polemici interesante, cum a fost cea privind realismul, sau polemica în jurul „suciţilor", acele personaje din proza tinerilor scriitori, care ieşeau din tiparele constrîngătoare ale realismului socialist.

Credeţi că generaţia tînără de azi şi-ar putea face o idee despre atmosfera epocii, urmărind polemicile acelei vremi îndepărtate?

Mai degrabă nu. Aş porni de la o dispută desfăşurată mai recent: polemica în jurul protocronismului. Punctul de vedere protocronist transforma, uneori, polemica în campanie, replicile, cîte apăreau, erau de regulă polemici oneste. Vrînd să pară imparţială, autoritatea încuraja de fapt punctul de vedere protocronist, şi cea mai bună dovadă că aşa stăteau lucrurile era că, de cîte ori venea cineva cu un articol de răspuns, se spunea: „haideţi să încheiem polemica asta, că durează prea mult". Invers nu s-a folosit niciodată acest argument. Iar cînd Catherine Verdery a venit în România, în timpul lui Ceauşescu, şi-a început să se documenteze pentru cartea sa, apărută după '89 la Humanitas, consacrată fenomenului protocronist, a crezut, o vreme, că majoritatea criticilor români importanţi sînt sprijinitori activi ai fenomenului în cauză. Asta rezulta cînd parcurgeai presa plină mai ales de semnăturile lor. Şi cînd i-am spus că nu-i adevărat, s-a mirat foarte tare...

O formă de comunicare

Putem spune că polemica nu-şi îndeplineşte cu adevărat menirea decît într-o societate aşezată?

Într-o societate aşezată şi civilizată, aş adăuga. Chiar dacă afirmaţia mea pare că ar veni în contradicţie cu definiţia, pe jumătate glumeaţă, pe care o dădusem polemicii. E nevoie de o atmosferă civilizată, fiindcă polemica are reguli, are stil şi rigoare, altminteri se transformă în „campanie". Sau în pamflet, pe care mulţi îl confundă acum cu polemica. Deosebirea dintre ele mi se pare suficient de limpede, aşa cum a formulat-o Lovinescu: polemica ţine mai mult de idei şi de argumente, pamfletul ţine de cuvinte. Sigur că pamfletul este o specie mai artistică, mai literară decît polemica, aceasta din urmă fiind mai apropiată, să zicem, de filozofie, de un domeniu mai organizat logic. Reguli are însă şi pamfletul, iar înainte de orice presupune talent. De la o vreme, toate atacurile mîrşave din presă împotriva unor intelectuali, scriitori, dar şi nu numai scriitori, devin brusc – atunci cînd se ajunge în justiţie – simple „pamflete", reclamînd „imunitatea" unui gen literar. Denunţul nu e pamflet: poate să fie, dacă are şi o formă literară acceptabilă, dar, în esenţă, rămîne altceva decît literatura.

Mai este posibilă azi o polemică de tip Maiorescu?

Eu cred că da. Pentru că, dincolo de o anumită naivitate sau desuetudine a acestui tip de dispută, normală la o sută şi ceva de ani de cînd s-a consumat, esenţa polemicii adevărate acolo este. Începînd cu argumentele şi terminînd cu retorica. Maiorescu are o retorică a polemicii care nu mai poate fi reinventată. El a descoperit-o, o dată pentru totdeauna, şi a folosit-o magistral. E greu de spus, de exemplu, dacă adversarii săi erau într-adevăr aşa cum apar în articolele unde sînt combătuţi. Putem presupune că V.A. Urechia nu era un istoric atît de imbecil, cum ni l-a fixat polemica maioresciană. Dar modalitatea de a-l face ridicol este perfectă şi-şi atinge ţinta fără greş. La urma urmei, într-o polemică, nu e nici adevăr sută în sută, nici fals deplin: e o retorică. Ea poate convinge că falsul e chiar adevăr, dacă mijloacele ei specifice sînt bine folosite; dar o proastă utilizare a retoricii de multe ori duce la rezultatul contrar – nu putem fi convinşi că adevărul e adevărat.

În lumea literară, mai ales în vremea din urmă, parcă se desenează cîteva tipuri distincte de polemişti: monotonii, disponibilii, morocănoşii. Împărţirea vi se pare corectă?

Amuzantă, în orice caz. Şi nu departe de adevăr. Eu aş schimba însă ordinea: aş pune mai întîi disponibilii. În felul lor, sînt un fel de procesomani. Răspund la orice, atacă în toate direcţiile, gata mereu de replică şi de harţă. Monotonii sînt stăpîniţi de idei fixe: de cîte ori vine vorba de ideea în chestiune, de subiectul cu pricina, sar ca arşi. Altceva nu-i interesează. Morocănoşii, pe care eu i-aş numi mai degrabă dondănitori, n-au expresivitate: cu toată hărnicia lor, nu-i ia prea multă lume în seamă, nu se vede că polemizează şi asta le dă un perpetuu aer frustrat.

În ce vă priveşte, vă consideraţi un polemist?

Într-o teză de doctorat pe care mi-a consacrat-o, Làszlo Alexandru pretinde că n-aş fi, că am fugit de polemică în tot ce am scris. Eu nu pot să fiu atît de obiectiv cu mine însumi, încît să răspund cu aplomb: „ba sînt!". Am polemizat de multe ori, dar s-ar putea să n-am o vocaţie specială pentru asta, fiindcă nu-mi place să răspund la toate prostiile: ori nu-i important, ori nu duce nicăieri, ori adversarul nu merită. Mă întreb în ce măsură mi-am convins studenţii la curs, unde, vrînd-nevrînd, am recurs la mijloace polemice, ca să-i scot din anumite idei şi să-i duc spre altele. N-am cum să ştiu, fiindcă la examen ei vin şi spun ce le-am spus eu. Asta poate să fie doar o formă de obedienţă.

În toată activitatea dvs. de profesor, aţi intrat în polemică vreodată cu studenţii?

Nu numai o dată, şi cu bune rezultate. Uneori discuţia în contradictoriu mi-a şi folosit destul de mult. La un seminar în care vorbeam despre „Creanga de aur" a lui Sadoveanu, studentul, de atunci, Ion Bogdan Lefter a făcut nişte observaţii atît de interesante, încît, ţinînd seamă de ele, mi-am rescris un capitol din „Arca lui Noe". Am recunoscut că părerile lui au fost convingătoare şi mi-au nuanţat opiniile; la vremea cuvenită i-am şi spus-o. Foarte multe articole, de altfel, şi chiar unele părţi din cărţile mele au avut numai de cîştigat din aceste confruntări de opinii de la seminarii.

Pe cine din mediul literar vi l-aţi fi dorit adversar într-o polemică?

Aleg, dintr-o înşiruire posibilă, pe Paul Georgescu, pe Alexandru Ivasiuc, pe Alexandru George – cei care-mi vin acum, imediat, în minte. Cu oricare dintre ei mi-aş fi dorit să susţin o polemică. În general, dorinţa mea de a intra în controversă îi vizează pe oamenii deştepţi, instruiţi, spirite urbane.

Subiecte pentru azi

„O istorie critică a literaturii române" nu reprezintă implicit un demers polemic?

De regulă, o istorie literară nu-şi propune în mod obligatoriu şi declarat să fie o operă polemică. Cînd m-am apucat să fac o „istorie critică" şi am recitit cu atenţie cîteva cărţi de referinţă: Călinescu, De Sanctis, Thibaudet, Lanson, am observat un lucru – istoricii literari nu-şi citează precursorii. În Călinescu, nici un critic sau istoric literar de dinainte nu e citat chiar cînd e combătut; cînd este cazul, se folosesc formule gen „cineva zice", „opinia curentă afirmă" etc., dar nu aflăm, de fapt, cine zice şi ce argumente are. Totuşi, eu cred că o istorie a literaturii este implicit polemică fiindcă, dacă eşti atent la receptarea critică a scriitorilor începînd cu contemporanii şi sfîrşind cu urmaşii îndepărtaţi, descoperi că, în timp, ceea ce s-a spus despre ei este fabulos de interesant, întrecînd, în unele cazuri, valoarea operelor şi dînd mai bine seamă de confruntările şi disputele unei epoci. Istoriei literare la care lucrez i-aş fi spus „istorie polemică" – fiindcă în acest spirit am gîndit-o – dar ca să nu se înţeleagă altceva i-am spus „istorie critică".

Ce subiecte de polemică politică v-au atras atenţia de zece ani încoace?

Nu cred că în acest timp, destul de frămîntat altfel, s-au purtat cu adevărat polemici: avem mai mult dispute dezlînate sau agresive, lovituri sub centură, atacuri la persoană. Totul porneşte şi se încheie la nivel de cuvinte, greşeli de tipar, sfere semantice, vocabular etc. Cel puţin eu, acum, nu am în minte nici o polemică politică bazată pe diferenţe de doctrină, de idei, de abordare a realităţii sociale, economice ş.a.m.d. Teme ar fi; aş numi pe scurt cîteva dintre subiectele care m-ar interesa. Cel dintîi priveşte ignoranţa aproape generală în materie de doctrine politice. Există la noi, acum, mai multe partide cu programe liberale: dar au ele de-a face chiar cu liberalismul? Ca să nu mai spun că polemica s-ar putea duce şi cu social-democraţii sau cu alţi doctrinari din alte tabere, care, în anumite cazuri, sînt liberali fără să ştie. Un alt subiect de polemică: sîntem liberali din simplu oportunism, din instinct, sau bazaţi pe o anumită cultură doctrinară. Ar fi o dispută extrem de interesantă şi foarte instructivă. O polemică pe tema naţionalismului ar merita, de asemeni toată atenţia. Dacă ne-am întreba astăzi care ar fi doctrinele politice dominante la noi, ar trebui să admitem că pe primul loc se găseşte un amestec de ceauşism, de naţional-comunism, fără nici o legătură cu prima fază a marxismului, aşa-numitul marxism critic. Acest marxism – putem să nu-l acceptăm, asta e altă problemă – nu mai există nicidecum în subconştientul colectiv al omului politic român de azi. Totuşi, comunismul în marxism îşi are sorgintea teoretică – cum, cînd şi de ce s-a renunţat la sursă? Mai putem imagina o polemică politică legată chiar de comunism. N-avem încă, la 10 ani de la revoluţie, un proces intelectual al comunismului. Nu există semne că ar fi interesat cineva de o analiză riguroasă, sau de o dispută de idei pe această temă. Ne mărginim să ne aruncăm, în clipe de furie, unul altuia „comunistule", „ba tu eşti comunist" – şi înfruntarea se încheie aici, în epitete. O polemică, în spiritul exact al cuvîntului, ar trebui să ia în seamă o „realitate specifică" şi să încerce să explice situaţia de la noi: în România, regimul comunist a început cu fanatici şi s-a terminat cu oportunişti şi cu mercenari. Regimul post-comunist a început de-a dreptul cu mercenari. Cum ne explicăm faptul? Nu credeţi că ar fi un subiect fascinant, în felul lui?

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: dilema@fcr.algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

● Anul VIII ● Nr. 370 ● 17 - 23 martie 2000 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Mircea VASILESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Olga MACHIN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti

Anul VIII
nr. 371
24-30 martie 2000
16 pagini 3000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

CE NU SE VEDE

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Adina BRĂDEANU, Mircea COŞEA, Radu Pavel GHEO, Cristian PÎRVULESCU, Sever VOINESCU

– interviuri cu Mircea KIVU şi Răzvan MURGEANU –

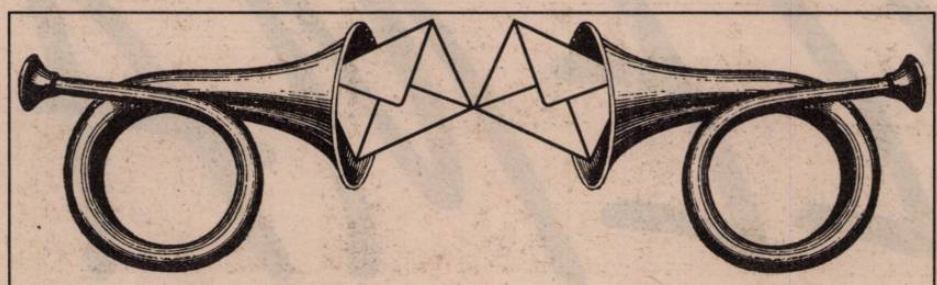

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 369: *„Ei, românii“*

Despre articolul domnului Sántha Attila

Întrucît revista *Dilema* a găzduit articolul „Românul, locuitor al României“ al domnului Sántha Attila, vă rog să-mi permiteţi ca, în calitate de cititor al revistei *Dilema*, să îl informez pe domnul Santha cu privire la punctul meu de vedere referitor la articolul domniei sale şi nu numai, tot în paginile acestei reviste.

Stimate domnule Sántha Attila,

Am avut plăcerea să citesc în numărul 369 al revistei *Dilema* articolul dumneavoastră intitulat „Românul, locuitor al României“. Surpriza mi-a fost destul de mare, chiar dacă mi-a fost un pic „stricată“ de către nota editorului. L-am analizat foarte atent şi, ţinîndu-mă departe de a cădea în păcatul unei interpretări nepotrivite, haideţi să-i zic un pic şovină şi oarecum stereotipă – fiindcă în fiecare dintre noi sălăşluieşte un diavol şovin, la unii mai mic, la alţii mai mare – am extras două concluzii, fiecare avîndu-şi sediul într-una din părţile articolului dumneavoastră (deoarece mi-am permis să văd articolul dumneavoastră ca avînd o structură bipartită).

Aceste concluzii sînt: a) românii sînt nişte torţionari, nişte mîncători de unguri, aşa cam ca personajul Agache, controversat dealtminteri şi b) românii sînt un popor de şmecheri şi de frustraţi, atribuindu-şi o superioritate faţă de toţi ceilalţi fiindcă suferă de un complex de inferioritate faţă de toţi ceilalţi. Examinînd din nou acest articol şi ajungînd tot la aceleaşi concluzii, m-am uitat la titulatura autorului: „doctorand în Teoria Literaturii“. Mi-am zis atunci: „Acest om este, fără doar şi poate, un intelectual remarcabil, întrucît o astfel de titulatură nu poate fi atribuită oricui, nu oricine este apt de a şi-o asuma. Însă modul de operare din acest articol mi se pare asemănător cu cel al unui mic-burghez care nu poate să învingă opinia străzii“.

Stimate domnule Sántha Attila,

Ca un fin intelectual ce sînteţi, cum puteţi opera cu astfel de stereotipuri, de idei preconcepute? Nu vreau să fac o lecţie de morală, fiindcă nu sînt eu persoana îndreptăţită în acest sens şi consider că nici dumneavoastră nu aveţi nevoie de aşa ceva. Vreau însă să vă întreb: oare nu ar trebui intelectualul să se depărteze prin gîndire de acea „opinio communis“, de părerea omului de pe stradă? Părerea mea este că ar cam trebui. Această „opinio communis“ nu ar trebui să fie pentru intelectual – pentru un intelectual de condiţie superioară ca dumneavoastră – decît un mod de abordare a problemei, mod de abordare care trebuie privit critic şi mai puţin asumat pe de-a-ntregul. (Că tot veni vorba de „opinio communis“, de părerea omului de pe stradă, un reputat scriitor şi politolog realiza o emisiune – şi încă o mai realizează – la un post de televiziune particular, emisiune care era, din cînd în cînd, fragmentată de mici interviuri luate pe stradă diverşilor trecători, care erau întrebaţi: „Cum sînt românii?“, „Cum sînt americanii, evreii, ungurii etc.?“.) Spuneam însă că intelectualul trebuie să se delimiteze de părerea tuturor şi să nu opereze cu stereotipuri şi cu prejudecăţi, fiindcă riscă să fie asimilat celor mulţi, dintre care el, prin forţa spiritului său, tinde să se ridice. Sînt convins că şi la adresa coetnicilor dumneavoastră au fost şi sînt formulate aprecieri stereotipe ce se vor adevărate studii de psihologie a popoarelor, dar asta nu vă obligă şi pe dumneavoastră personal să apelaţi la astfel de aprecieri cu privire la români. Iată, eu nu mă simt nici „torţionarul Agache“ şi nici „şmecher“ sau posesor al unui „complex de superioritate faţă de unguri şi, în general, faţă de orice naţie (...)“ care „(...) ascunde mai mult un complex de inferioritate (...)“ (citatele vă aparţin), după cum nici Dvs. nu cred că vă simţiţi „bozgor“ sau ştiu eu cum altcumva – eu, cel puţin, nu vă consider aşa. Prin urmare, dacă sînteţi capabil să vă ridicaţi deasupra jignirilor aduse de diverşi indivizi dezagreabili înseamnă că sînteţi capabil şi să vă „primeniţi“ judecata, în sensul de a face abstracţie de opinia celor mulţi şi... cred că ştiţi vorba lui Lăpuşneanu (un voievod moldovean, pe care l-aţi cunoscut cu prilejul studierii materiei aceleia despre care vă plîngeaţi că tindea, pe cînd eraţi elev, să devină „mai egală decît toate celelalte“). Stereotipurile şi prejudecăţile nu fac decît să întunece raţiunea, iar credinţa în ele doar „trece în lume drept bun simţ“ (l-am citat pe Helvétius), nu este însă bunul simţ autentic.

Prin urmare, stimate domnule Sántha, vă sugerez prietenește, fără nici un pic de ură sau „superioritate“, să vă delimitaţi de prejudecăţi, fiindcă acestea nu pot naşte decît prejudecăţi, atît de o parte, cît şi de cealaltă. Nu v-aş face această sugestie dacă nu aş considera că sînteţi de bună credinţă („bona fides praesumitur“, sună un adagiu de Drept).

Vă mulţumesc pentru înţelegere,

Alexandru PREDESCU
19 ani, student anul I,
Facultatea de Drept „Nicolae Titulescu“
Universitatea din Craiova

Nr. 364: *„Naţionalismul cel de toate zilele“*

„O simplă declaraţie de dragoste“

(...) Trei sînt notele dominante ale şirului de afirmaţii din *Dilema* nr. 364 a cărui temă este naţionalismul. Prima: naţionalismul este şovin şi xenofob şi duce la neînţelegeri etnice. A doua: românul este naţionalist, se îmbată cu apă rece găsindu-şi însuşiri imaginare, este inadecvat la real, incapabil să construiască în lumea reală. A treia: naţionalismul în România de azi este reprezentat de revista *România Mare*.

Nu voi comenta aceste opinii, care aparţin unui „folclor anti-naţionalist“. Nu mă pot opri să nu remarc absenţa din discuţie a referinţelor la gînditorii naţionalişti (şi că în viziunea domnului Rădulescu, gînditori ca Eminescu, Maiorescu sau Motru n-ar fi trecut teste minimale de inteligenţă). De asemenea, să recomand ca lectură celor care caută naţionalismul românesc contemporan în *România Mare*, lectura cărţii lui Răzvan Codrescu, *Spiritul dreptei*, publicată de Editura Anastasia în 1997.

Întreaga dispută naţionalism – antinaţionalism în România de azi (vezi, de exemplu, Gabriel Andreescu, *Naţionalişti, antinaţionalişti...*, Editura Polirom, 1996) cade sub semnul următoarei dihotomii aparente:

Poziţia anti-naţionalistă. Naţionalismul este comunitarist. Comunitarismul împiedică desfăşurarea personalităţii complexe a individului. În plus, necontrolat de reguli explicite, nu este eficace în planul socialeconomic. Pentru a ieşi din situaţia grea social-economică, România trebuie să preia modelul civilizaţiei occidentale.

Poziţia naţionalistă. Comunitarismul este real. Există, ca urzeală de complicităţi, de legături implicite. Acestea dau identităţii individului o componentă identitate colectivă. Modelul occidental, contractualist impune renunţarea la identitatea colectivă implicită şi amputează astfel personalitatea.

Opţiunea, înainte de a fi ideologică, este una sentimentală şi ţine de raportarea la comunitarismul real de care vorbeam (antinaţionaliştii nu contestă existenţa acestui comunitarism, îi plîng doar efectele). Cei care îl percep sensibil sînt naţionaliştii, cei care nu-l percep sînt anti-naţionaliştii. Precizez că fac o delimitare psihologică, şi nu o judecată de valoare. Naţionalistul trăieşte bucuria apartenenţei la o comunitate de dragoste. Anti-naţionalistul cere lumii exterioare distanţă, reguli explicite. Contractul ne-contractual îi produce greaţă. Şi aici este drama lui. Cere societăţii româneşti, bizantine, un contractualism pe care aceasta nu are în structura ei să i-o ofere. Se revoltă, invidios, pe comunitatea sensibilă în care nu se integrează.

Iubesc România. Ţesătură inefabilă care face parte din identitatea mea. Flux sensibil pe care nu l-am regăsit în altă parte de lume. Trăiesc fericirea de a-mi accepta identitatea colectivă. Fericire care o cuprinde şi pe doamna de la cantină care mă întreabă: „Nu vrei, mai bine, legumiţe, mamă?“, şi pe ţiganca cu flori care îi spune ţigăncii cu seminţe: „Tu, mă uit la ăştia care coboară din tramvai. Au unii nişte mutre...“, şi pe domnul pe care îl întreb de un notar şi îmi răspunde „Să-i ia dracu' pe toţi. Nu ştiu“. Fiecare din aceste replici există şi în mine, undeva. Iubesc complicitatea şi îmi place să fac cu ochiul. Recunosc acest limbaj în mine şi mă bucur. Iubesc Grozăveştiul, chiar cu gîndaci, pentru că am trăit în el nu doar prima dragoste, ci şi o solidaritate umană extraordinară.

Naţionalismul „meu“ ideologic este sentimentul de identificare a membrilor comunităţii naţionale cu valorile culturale tradiţionale şi opţiunea pentru primatul acestora în faţa altor valori culturale.

Un exemplu la îndemînă. Sînt împotriva acceptării comportamentului homosexual în spaţiul public, în România. Consider că aceasta ultragiază valorile tradiţionale şi, astfel, identitatea mea colectivă, legitimă.

Cred în buna funcţionare a unei societăţi ne-contractualiste. Nu trebuie ca regulile să fie explicite, pentru ca ele să existe. Un călător german în România este uimit că într-o ţară aparent fără nici o regulă, nu există accidente feroviare. Nu-mi pot cenzura aici o paranteză. Mă surprinde că domnul Cristian Preda risipeşte atîta energie în capitolul *Poporul meu. Călători străini şi naţionalism românesc* din cartea *Occidentul nostru*, Editura Nemira, 1999, fără să observe că majoritatea relatărilor călătorilor veneau dintr-o lume catolico-protestantă.

Închei cu următoarele precizări:

a) Nu sînt şovin şi nici xenofob. Detest naţionalismul comunist şi pe cei care îl practică azi în România, în special C.-V. Tudor şi A. Păunescu.

b) Cînd vorbesc de incompatibilitatea mea la contractualismul occidental, vorbesc dintr-o experienţă. Am trăit 6 ani în Franţa (3 dintre ei, elev la École Normale Supérieure, Paris, rue d'Ulm; e drept că nu am mărturisit la admitere coeficientul de inteligenţă).

c) N-am vrut să scriu o polemică. Am scris, după cum se vede, o simplă... declaraţie de dragoste.

Nicuşor DAN
matematician
str. Berzei 9, corp C, ap. 3, Bucureşti

Nr. 368: Articolul profesorului N. Ţiu

„Ţara care ne hrăneşte...“

În cadrul rubricii rezervate dilematicilor civili, în nr. 368, a apărut articolul „Românul de grotă şi naţionalismul său cotidian“, semnat de prof. Nicolae Ţiu. Din acel articol mi-a ţiuit în urechi următoarea frază: „Dilematicii care uită de ţara care îi hrăneşte ar trebui să mediteze mai mult“. Scrisoarea Domniei sale se referea la un articol semnat de Mircea Toma din care, în mod sigur, n-a înţeles nimic. În ceea ce mă priveşte, pe parcursul lecturii mă simţeam din ce în ce mai jignit; adică sînt la fel de dilematic ca dom' profesor ot Alexandria? Am mai fost surprins să constat că, totuşi, limba de lemn evoluează şi, prin perseverenţă, poate atinge perfecţiunea placajului furniruit cu expresii intelectuale întrebuinţate semidoct.

Răspunsul pe care i l-a dat şi Mircea Toma este cît se poate de corect, dar prea rafinat. Ceea ce doresc eu să-i spun dlui prof (de socialism?) este legat de fraza pe care i-am citat-o:

Domnule Ţiu, ţara de care faceţi vorbire hrăneşte numai o minoritate. Majoritatea munceşte sau şomează, meditînd că moare de foame. În această conjunctură există o bandă de şmecheraşi, ciocoi vechi, dar şi noi, care, înălţînd zmeul unui naţionalism ieftin, de bîlci, cu priză în provincie, încearcă să abată atenţia de la adevăratele probleme, în aplauzele politicienilor de toate culorile. Unul dintre sloganurile adecvate acestui abject demers este şi cel cu „ţara care hrăneşte“... şi de aceea, consider că aţi fost necugetat atunci cînd aţi hotărît să intraţi încălţat, în bocanci cu placheuri, în arena pardosită cu marmură, cum este cea a polemicii dilematice. Din propria-mi experienţă, vă rog să vă gîndiţi la întrebarea pe care v-o pun în încheiere: Fără mişto, nu-i mai uşor să citeşti decît să te apuci să scrii?

neprof. Adrian VALENTIR
Bucureşti

Nr. 365: *„A doua şansă“*

O lacună

Sînt o cititoare fidelă, spre disperarea colegilor de birou nărăviţi de *Naţional*.

Am citit cu atenţie numărul dedicat „Şansei a doua“. Cu toate că am căutat mult, nu am găsit nimic despre... chestia asta, în cazul femeilor divorţate cu doi copii.

A fost o scăpare din vedere, sau, pur şi simplu, aşa ceva nu există?

Cu stimă,

Cristina Ţ.
Bucureşti

N.red.: Vai, problema asta ne-a scăpat!

delta fi 93.5fm

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Călători români în ţări străine**
- **Democraţia locală**
- **Ce fel de capitalism?**

PRO şi ANTI

A revenit, în forţă, obligaţia opţiunilor categorice. Nu dispăruse, de fapt, niciodată, gustul complexităţii şi plăcerea nuanţei abia dacă îşi cîştigaseră, cel mult, un statut de minoritate tolerată cam în silă, oricum suspectă şi oricînd sancţionabilă, fie şi numai din plictiseală. Dar vremurile s-au înăsprit din nou, poate sub influenţa meteorologiei electorale, nu se ştie. Înregimentarea, de voie, de nevoie, nu mai poate fi evitată. Somaţiile curg, presiunile se înmulţesc. Ton tăios, cromatică împuţinată, redusă la esenţial: alb şi negru, pro şi anti, anti şi pro, negru şi alb. E, din nou, vremea adeziunilor integrale, fără fisura vreunei îndoieli, fără umbra vreunei rezerve. Lumea se împarte ori e împărţită în tabere net delimitate, de preferinţă două, pentru simplificarea vieţii. Colectivismul de garnizoană în stare de alertă are avantajele lui: insuflă vitalitate, organizează existenţa, eliberează de grija deliberării lăuntrice. Primatul acţiunii uşurează de insuportabila povară a reflecţiei, iar fericirea de a nu gîndi se împlineşte cu adevărat numai asociat, comunitar, în grup, niciodată de unul singur.

E natural, prin urmare, ca dincolo de tabere să existe un adversar comun al tuturor înregimentaţilor, militanţilor, aderenţilor, al celor care, fiind PRO, sînt necesarmente şi ANTI: acest adversar comun este individul care nu aderă. Nu aparţine vreunei categorii, chiar dacă s-a încercat deseori să i se construiască, după tipic, o cuşcă pseudo-conceptuală, gen *şovăielnic, ezitant, indecis*. In realitate, el nu este nici şovăielnic, nici ezitant, nici indecis. Dimpotrivă, este foarte decis: refuză înregimentarea, carnetul de partid (simbolic sau real, nu are nici o importanţă), topirea în mulţime, în hoardă, în haită. Nu e indiferent, ci liber.

Şi tocmai această libertate irită. Fiindcă adevărata libertate este incompatibilă cu înregimentările, cu militantismul de stup, cu opţiunile gen PRO şi ANTI. Oricît de generoase (şi întotdeauna generale, gustul pentru abstracţia care asasinează conţinutul fiind semn clar de gregarism) ar fi opţiunile PRO şi oricît de detestabile ar fi categoriile puse sub semnul lui ANTI, simpla afişare a acestui binom reductiv trezeşte neîncredere.

Măcar neîncredere.

Mircea IORGULESCU

© F. Apopei

Poză de familie lîngă telefonul roşu

„Dincolo de deosebirile de orientări politice şi doctrinare, părţile semnatare consideră elaborarea şi aplicarea Strategiei naţionale de dezvoltare economică drept platformă comună de acţiune a tuturor forţelor politice pentru promovarea interesului naţional, propăşirea ţării şi asigurarea bunăstării cetăţenilor săi, în contextul unei largi deschideri internaţionale". Sub aceste cuvinte seci, semnează toţi liderii politici semnificativi sau nu, de la Emil Constantinescu şi Ion Iliescu, la Nicolae Cerveni şi Alexandru Ionescu. Ca o ironie, Marko Bela este flancat de Corneliu Vadim Tudor şi de Valeriu Tabără.

România are în sfîrşit o strategie de dezvoltare pe termen mediu. România are o strategie, numai atît şi tot este fapt de mirare. Pentru că orice analiză de politici publice, indiferent de domeniu, arată că România merge de zece ani tot înainte, dar pe şapte cărări, ca un cetăţean turmentat care ştie că trebuie să ajungă undeva, ştie şi „adrisantul", dar a încurcat drumul.

Din valul de acuze care copleşesc clasa politică de ani buni, se desprind ca semnificative cel puţin două: lipsa de strategie şi viziune pe termen lung plus lipsa de unitate în ceea ce priveşte urmărirea interesului naţional. Documentul recent semnat pare a le contrazice. Să fie vorba de o maturizare a clasei politice, să fi învăţat politicienii democraţia în numai zece ani, dînd peste cap celebra profeţie a lui Silviu Brucan?

Democraţia românească stă sub semnul nefericit al lipsei unui acord primordial între membrii elitei politice în ceea ce priveşte o serie de principii minimale care să definească noul regim. În lipsa acestuia, încă din 1990 lupta politică a dat impresia unei hăituieli generale între cele două tabere, o situaţie văzută ca generatoare de haos, mai ales că domină încă nostalgia păşunistă a unei unităţi a întregului popor.

Calmul şi unitatea de idei au marcat doar semnarea tratatului cu Ungaria (cu excepţia extremiştilor), acordul de la Snagov din 1995 cînd s-a stabilit direcţia europeană spre care se îndrepta ţara şi campania de integrare în NATO. Prima observaţie care se impune este că toate acestea sînt puncte de pe agenda politicii externe. Să fie o lipsă organică a democraţiei româneşti faptul că nu ne putem pune de acord decît asupra unor probleme ce au legătură cu străinii? De faţadă sau nu, punerea de acord la începutul procesului de integrare era absolut necesară.

În ceea ce priveşte strategia, titulatura este totuşi pompoasă, dar cerută de europeni, cum s-a argumentat. Este mai degrabă o listă cu declaraţii de intenţie. Frumoase intenţii. Este vădită strădania de a realiza o fotografie de familie la început de drum, un moment de unanimitate mai curînd decît trasarea unui parcurs concret de dezvoltare, dealtfel imposibil în condiţiile actuale.

Redundant, adică superfluu, şi nu înţelegem nimic

Cert este că în vîltoarea acestor crize şi acuze, s-a definitivat strategia de dezvoltare pe termen mediu. Ne-am fi aşteptat să vedem măcar ceva din festivismele inutile altădată care să marcheze un eveniment ce va fi amintit în viitor de manualele alternative. Dar pe agendă a apărut un nou scandal. De fapt, privit mai atent, nu este o piesă nouă, ci o reeditare a alteia mai vechi.

Pe măsură ce se apropie campania electorală, atmosfera politică se încinge. Adversarii din arenă şi susţinătorii lor din presă scot de la naftalină teme pe care le credeam uitate. Deocamdată a reapărut povestea cu Rusia şi cu agenţii săi pe plaiurile mioritice.

Scandalul a izbucnit după ce BBC, cu o promptitudine caracteristică, dar suspectă de această dată, a preluat ştirea publicată de o gazetă de scandal de la Moscova privind un presupus „fir roşu" între capitalele celor două ţări. Se vorbea acolo şi despre o eventuală axă Belgrad-Bucureşti-Moscova, în cazul în care stînga cîştigă puterea.

În urma acestor date era normal să se nască vîlvă. „O anumită parte a presei", cum se exprima altădată cel vizat acum, a preluat, discutat, răstălmăcit şi ameţit faptele complicînd povestea atît de mult, încît nu mai pricepe nimeni nimic. De fapt, fiecare înţelege ce vrea şi îşi confirmă simpatiile sau antipatia anterioară faţă de personajele implicate. Scandalul are menirea de a împărţi clar taberele, nota de isterie face inconfortabilă poziţia de expectativă nehotărîtă.

Mai grav este modul în care mass-media s-a raportat la temă, cu aceeaşi împărţire clară în tabere previzibile. Iar respectivul subiect are un atît de mare succes în mobilizarea energiilor pentru că aduce atingere unui sentiment adînc înscris în mentalul colectiv al românilor: rusofobia. Frica este un sentiment care naşte reacţii iraţionale imediate, iar asocierea rusului generic cu Iliescu s-a vrut a fi devastatoare pentru imaginea acestuia.

Aflat în plină euforie electorală generată de sondaje, preşedintele PDSR a replicat prompt şi hotărît, acuzînd actuala putere că a pus la cale o manipulare menită să-l împiedice să cîştige alegerile.

Manipulată sau nu, tema este nesemnificativă, ba chiar destul de redundantă. Vîrful de lance al scandalului este acelaşi cotidian *Ziua*, publicaţia care a dus campanii îndelungate înainte de 1996 privind legăturile lui Ion Iliescu cu KGB-ul şi a pro-moscovitismului acestuia. Campania a dus şi la un proces, aşa-numit „Iliescu-KGB", terminat nedecis. Totul are acum un aer de reluare. În lipsă de altceva mai interesant, se pare că vom privi la aceeaşi campanie electorală ca şi în 1996. Şi n-ar fi de mirare ca aceleaşi discuţii să aducă alt cîştigător.

Cristian GHINEA

Casă de piatră?

Spre deosebire de Franţa, care ***are cultură***, Italia ***este cultură***. Această sentinţă uşor pretenţioasă nu este decît expresia spontană a sentimentului difuz, dar profund, care mă încearcă de fiecare dată cînd zăbovesc măcar cîteva zile pe cele meleaguri. Şi nu este vorba de vreo judecată de estet, saturat de muzeele Italiei – de care, oricum, nu ai cum să te saturi – ci de trăiri de vagabond pe străzi strîmte şi case oarecare. Case precum aceea a colegei mele de la Perugia, de pildă, unde tocmai îmi iau micul dejun aşezat ireverenţios pe nişte pietre lustruite de vreme ce traversează fără sens bucătăria şi care am aflat că sînt ale unui zid etrusc ce s-a întîmplat să treacă pe acolo.

Ceea ce mă fascinează mai presus de toate este însă altceva: piatra. Îi urmăresc jocurile de lumină şi umbră pe rotunjimile geologice, mă preling de-a lungul pereţilor neregulaţi, adulmec (cînd nu mă vede nimeni) mucegaiurile bătrîne şi mă simt înţelept împărtăşind atîta vechime. Încerc să-mi imaginez cum poate să arate o viaţă trăită în piatră, ce înseamnă să te fi trezit dintotdeauna între pereţi de piatră?

Referinţa este, evident, mai larg mediteraneană şi nu strict italică, dar asta nu schimbă cu nimic datele problemei. Dimpotrivă chiar. Îmi aduc astfel aminte, de pildă, de o convorbire emblematică cu un ţăran din Alpii francezi, în căsuţa sa de piatră, pe care l-am întrebat, mioritic, de ce nu-şi face o casă din lemn. S-a cutremurat tot la gîndul acestei alternative, s-a înfipt mai bine cu picioarele în podea şi mi-a răspuns: *Casă de lemn? Păi, aici, o casă de lemn ar zbura-o vîntu' cît ai clipi. Casa trebuie să fie de piatră, ca să stea locului, acolo unde-o pui!*

Mă fascinează această ***civilizaţie a pietrei*** ca exotism absolut al lemnului pe care, fără să vreau, îl simt tresărind în mine la contactul cu această stranietate. Căci suntem o ***civilizaţie a lemnului***, dincolo de pitorescul lui „foaie verde", prin acel simbolism profund al materiilor cu care îi plăcea lui Bachelard să se joace. La acest nivel şi nu doar la cel emfatic al emblemelor identitare este cu adevărat românul „frate cu codrul". Să ne aducem aminte, de pildă, de *cîntecul bradului* şi, dincolo de el, de ritualul funerar al aducerii bradului din pădure la mormîntul celui răposat. Pentru aceasta, cîţiva voinici pleacă de cu zori în căutarea bradului „predestinat", care „îi cheamă", le „dă semn" şi pe care trebuie să-l identifice în desişul pădurii, căci „fiecare are bradul lui; deci trebuie să-l luăm exact pe acela. Dacă nu găsim bradul destinat, nu luăm." (cf. Ioana Andreesco şi Mihaela Bacou, 1997). În imaginarul funerar românesc, bradul este deci un soi de „dublu" al sufletului şi „fiecare om are bradul său" *(idem)*.

Dar atunci, stau eu şi mă gîndesc, dacă ne-a plăcut să ne înconjurăm cu lemn, să ne prelungim corpul cu încăperea de bîrne şi să ne dublăm sufletul cu bradul, de ce în momentul inaugural al vieţii sociale, la căsătorie, tot noi ne urăm „casă de piatră"? Bradul îndură vremile, dar nu într-atît cît pietrele, nepăsătoare la trecerea apelor; iar temeinicia constă tot în „a pune piatră peste piatră" şi nu „lemne peste lemne"! Ce neîmplinire originară va fi fost oare în inima lemnului de l-a făcut să se viseze piatră? Ce vis de altceva va fi închizînd oare această civilizaţie a lemnului?

Vintilă MIHĂILESCU

statul de drept

După criză

„Unii zic că nu poate fi aci decît o chestie economică“

După ce am urmărit cu sufletul la gură o criză politică, după ce zbuciumul evenimentelor a transformat omul politic din mine în fiară politică şi după ce fiara, obosită, s-a dus la culcare, în fine, după ce dl Babiuc a plecat şi a venit dl Frunzăverde, trăiesc deliciul revenirii la normal. Momentul de acalmie de după furtună, timpul revenirii în simţiri, clipa regăsirii ocupaţiunilor mele zilnice, soarele primăvăratic care tocmai a alungat cu geana-i firavă de căldură norii tulburi şi grei, aducători de viscol – parcă merită să trăieşti, din cînd în cînd, cîte o criză politică numai ca să apreciezi şi să te bucuri de dulceaţa primelor momente de după. „Cum i-a venit sufletul la loc, oligarhia şi-a luat iar bunele clasice năravuri! A început iar jocu-i normal de cacialmale între facţiuni, grupuri şi grupuşoare şi în sînul acestora, ca în frumoasele senine zile de pace... Şoapte şi intrigi de culise; sfori şi sforicele, cît mai subţiri dacă trebuiesc, cît mai groase dacă merg; emulaţiune de subtile ergoterii bizantine pe faţă; concurs de pişicherlîcuri pe la spate; adevărul curat, strecurat la ureche cu acele clipeli din ochi şi cu acel tremur de buză, caracteristice minciunii; minciuna rostită tare în vileag cu glaciala neşovăire, pecetea sfîntului adevăr...“

Asta despre oligarhie. Dar poporul? „În cluburi somptuoase, unde se aruncă pe o carte arenda unui vast domeniu; în cabinete particulare, unde un mic *souper fin* se plăteşte cu preţul cîtorva chile de mălai; în berării populare, unde meschinii impiegaţi azvîrl într-o seară la chef leafa-le pe o săptămînă; în cîrciumi de mahala, unde se strîng hăitaşii electorali să se cinstească cu tulburel nou prefăcut din vechi; pe căile publice – la colţul bulevardului, sub splendoarea lămpilor electrice sau la răspîntia depărtată, sub licărirea unui felinar afumat; în tramvai, pe jos, în muscal cu cauciuc; în *wagon-lits*, în clasa a doua ori a treia; de la spuma oligarhiei la drojdia clientelei – toţi roiesc şi forfotesc...“. Ţara a ieşit, deci, din paralizia panicată a crizei.

E drept, aceste crize apar cu o frecvenţă mai mare după 1997. Înainte, cînd partidul dlui Iliescu domina autoritar scena politică, asemenea crize erau de neconceput. Dar, din punct de vedere politic, era mai bine atunci? Îmi amintesc figurile liderilor de atunci, trecutul lor, stilul lor, mineriadele lor... „Care va să zică, e cuminte să nu prea lăudăm vremile, nici pe cele trecute, nici pe cele prezente, ba eu cred c-ar fi şi mai cuminte să nu le prea lăudăm nici pe cele viitoare.“ Într-adevăr, cu puţină concentrare pot spune de-acum cum va arăta viitorul. Clipa de după criză îmi permite să-mi exersez previziunile. Cei care vor cîştiga alegerile viitoare vor fi... la fel. Cît despre cei care vor pierde, „fiecare din ei se va retrage în cetatea sa, la lefurile, tantiemele şi gheşefturile sale, făcînd pe blazatul şi pe dezinteresatul în politică, şi aruncînd unul asupra altuia vina pentru păcătoşenia partidului lor.“

Ce bine e după cîte o criză treminată, ca să zic aşa, cu bine! Dar liniştea nu poate dura. Ce m-aş face dacă aş trăi în necontenită linişte? Mi-aş vedea de treburile mele, adică m-aş plictisi. Eu, unul, n-aş putea suporta această situaţie. „Eu caut emoţiune, excitaţiune, iritaţiune!“. Politica e datoare să-mi dea în continuare drogul cu care ea m-a învăţat: scandalul. Cînd deschid televizorul, eu caut delirul, caut politicianul dezlănţuit care mă anunţă că în clipa asta democraţia este în pericol, caut moderatorul care înfierează imparţial puterea, caut opozantul care denunţă mizerabilele manevre ale Guvernului şi guvernantul care acuză opoziţia trădătoare, asta caut! „Eu nu cer de la orator să mă lumineze – îi pretind să mă încălzească. Oratorul trebuie să vină la tribună fioros ca un leu, şi cînd strigă odată *Fraaţilor!* să mă facă pe mine, fratele lui, să sar din loc. El n-are nevoie să spună nimic de la tribună; dar trebuie să mă-nfierbînte; să mă asude; să nu-mi dea pas să mai judec; să mă aiurească; să mă clatine fără a mă lăsa să răsuflu; să-mi dea creerul de pereţii capului prin salturi enorme de propoziţii, chiar ilogice, chiar absurde, stupide dacă e nevoie, numai să fie calde şi spontanee, pînă m-or năuci, pînă m-or face să scrîşnesc din dinţi şi să strig ca un turbat: sus poporul!“*

Dar nu disper. Sînt fericit. Ziarele şi televizorul îmi dau tot ceea ce-mi trebuie.

Sever VOINESCU

**Toate citatele, inclusiv cel folosit ca motto, sînt din publicistica lui I.L. Caragiale.*

S A T U L

G L O B A L

Salondulivreparis.com

La intrarea în pavilionul care adăposteşte Salonul Cărţii de la Paris (ajuns la a douăzecea ediţie) era o coadă enormă în după-amiaza zilei de 18 martie. Sigur, era sîmbătă, iar vizitatorii fuseseră stimulaţi să se îndrepte spre Salon: căile ferate franceze şi Air France au acordat reduceri de 30 sau chiar 50 la sută pentru participanţi şi vizitatori, partenerii de presă au anunţat totul din timp şi cu insistenţă, pentru grupurile de elevi sau studenţi exista o intrare separată, iar biletele costau mai puţin ş.a.m.d. Cu alte cuvinte, Salonul a fost, ca în fiecare an, tratat ca un eveniment, iar acest statut nu rezultă neapărat din ce reprezintă *în sine*, ci din ceea ce se întîmplă în jurul lui. Nu este vorba doar de mediatizare, deşi aceasta contează foarte mult, iar organizatorii nu se pot plînge: un studio TV era amenajat chiar în interiorul Salonului, Bernard Pivot şi alţi realizatori au transmis de acolo, ziarele au fost pline de relatări, posturile de radio principale aveau, şi ele, studiouri improvizate la faţa locului etc. Dar strîngerea unor cărţi şi plasarea lor într-o hală uriaşă nu reprezintă decît primul pas, interesant fără îndoială pentru profesioniştii domeniului, bun pentru presă, dar nu îndeajuns de stimulator pentru marele public. Paşii următori sînt tehnici de *public relations*, din care se creează evenimentele conexe. Salonul era „dublat“ deci de conferinţe, spectacole, dezbateri cu invitaţi de seamă şi alte asemenea manifestări care să-l aducă pe cititor spre acest loc animat. În centrul atenţiei s-a aflat Portugalia, invitatul de onoare, iar densitatea de mari scriitori portughezi a fost cu adevărat notabilă.

Cel puţin la fel de atractiv a fost însă, pentru marele public şi pentru elite deopotrivă, sectorul rezervat producţiei multimedia, în special un „Village eBook“ organizat de Editions 00h00, o editură lansată cu succes în 1998, care publică deopotrivă pe Internet şi pe hîrtie, atingînd după doi ani cifra de 500 de titluri apărute. Punctul de atracţie l-a reprezentat, evident, „cartea electronică“: un dispozitiv de formă dreptunghiulară, de mărimea unei cărţi obişnuite, cu un ecran asemănător celui de la un computer portabil, dar cu o definiţie mai bună, pe care se pot „încărca“ de pe Internet textele mai multor volume, urmînd să fie citite apoi oriunde – acasă, pe plajă, în tramvai etc. Dicţionarul încorporat permite căutarea automată a unor cuvinte, se pot de asemenea selecta pasaje prin simpla trecere a degetului pe deasupra, şi se poate scrie cu ajutorul unei tastaturi ce poate fi afişată pe acelaşi ecran. Maşinăria, deja comercializată în SUA, se va pune în curînd în vînzare şi în Franţa. Producătorii consideră că aceasta va fi lectura viitorului şi insistă pe comoditate. Nimic nou sub soare: în vremea Renaşterii, cînd tipografii italieni au inventat caracterele de dimensiuni mici, dar uşor lizibile, a apărut formatul „de buzunar“, care i-a bucurat pe creştinii de rînd pentru că puteau avea acum cărţi de rugăciuni „de luat cu sine“, dar i-a bucurat şi pe cititorii rafinaţi, care îşi puteau lua în călătorie volumele de sonete preferate. Acum, optimismul afişat de producătorii şi promotorii de „eBooks“ este destul de mare: în mod sigur îi va cuceri, într-o primă etapă, pe cititorii care călătoresc mult, în primul rînd pe cei care citesc „utilitar“ – oameni de afaceri, cadre superioare, profesori, doctoranzi, chiar studenţi etc. Lectura de plăcere va rămîne cred, deocamdată, în sfera de influenţă a foşnetului hîrtiei. Pînă la urmă însă costurile vor decide: Editura 00h00, de pildă, are disponibile sute de texte clasice şi moderne, de la Molière la Pierre Bourdieu, a căror „descărcare“ costă mai puţin şi pentru a căror editare nu mai e nevoie să fie tăiat nici un copac. *Voilà*. La astfel de argumente e greu să rezişti, iar restul e *PR*.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

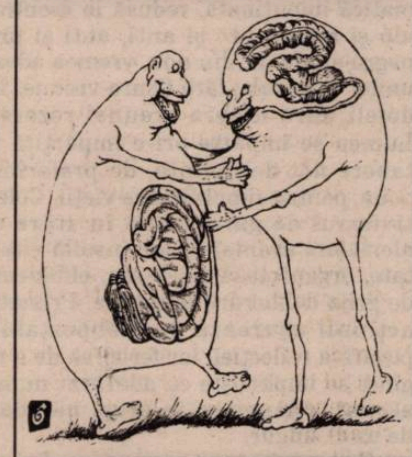

Desen de Ion BARBU

economie

Primenirea de primăvară

Despre cauzele economiei discutăm de multă vreme. Au fost formulate nenumărate puncte de vedere. Unele au lovit ţinta, altele s-au dus aiurea. Unele au fost luate în seamă, altele ignorate. Din nefericire, chiar dacă deseori a fost pus degetul pe rană, n-au fost folosite cele mai bune medicamente. Boala n-a fost vindecată.

Discuţiile continuă. Acum, în anul 2000, îşi fac loc teorii noi. Dar se reaprind şi puncte de vedere ce s-au mai vînturat de multe ori. Aceeaşi piesă veche, dar cu actori noi. Aflăm, astfel, că economia stagnează mai ales din cauza unor dobînzi care fac imposibil accesul întreprinderilor la finanţare. Şi, deci, la investiţii. Aparent, lucrurile chiar aşa stau. Dar numai aparent. În realitate, dobînzile mari nu constituie o cauză; sînt şi ele tot un efect, ca şi stagnarea economiei. Cauzele sînt altele.

Sigur, mulţi dintre teoreticienii care cred că politica monetară e cauza stagnării economiei văd stimularea exporturilor exclusiv prin... deprecierea leului faţă de dolar. Pe termen scurt, un astfel de stimulent poate avea efect. Nu însă şi pe termen lung. Aşa că e nevoie de alte măsuri pentru redresarea exporturilor.

Nici creditele cu dobînzi preferenţiale, pe bază de acte normative specifice, din anii trecuţi, n-au dat aşteptatul impuls activităţii de export. Şi nici nu va fi înregistrat efectul scontat pînă cînd factorii economiei, pe verticală şi pe orizontală, atît la nivel „macro“, cît şi „micro“, nu vor înţelege un fapt esenţial: că numai reforma întreprinderilor constituie acel stîlp de rezistenţă fără a cărei consolidare nu vom ajunge nici la relansarea creşterii economice şi nici la explozia exporturilor.

Pe plan intern, reforma întreprinderilor este singura şansă, singura măsură în stare să aducă economia cu faţa la piaţă. De fapt, cu faţa la oameni. Altfel, economia îşi pierde orice sens.

Pînă în prezent, nici structural şi nici calitativ, economia românească nu asigură oferta care să corespundă nevoilor populaţiei. Piaţa e dominată de marii producători, din cercul monopolului de stat ori privat, sprijiniţi de legi care încă se aplică strîmb, de legi care încă nu se aplică deloc şi de greutatea cu care societatea noastră înţelege un adevăr fundamental: că bunăstarea nu mai e posibilă fără pieţe libere, fără concurenţă, fără eficienţă. Dar mai ales fără muncă bine organizată, care să aducă profit.

Cum putem scăpa din acest corset? Numai forţînd drumul care duce la rezultate maxime cu cheltuieli minime în întreprinderi. Deci la eficienţă. La consumuri mai mici de materii prime şi de resurse energetice. La produse mai bune, cu costuri mai mici şi cu cifre de afaceri mai mari.

Am în vedere trecerea la reforma întreprinderilor. Va fi bătălia anului 2000. Ea va cere mai multă muncă, mai multă competenţă şi concurenţă la sînge.

Fără îndoială că nu ne putem aştepta să scadă preţurile. Dar vor continua să crească mai încet. De altfel, nicăieri pe planetă nu scad preţurile. Cu o excepţie: cazurile de deflaţie. În rest, inflaţia e o prezenţă generalizată în lumea de azi. Dar o inflaţie mai mică. Un pic de inflaţie – într-o economie sănătoasă! – are efectul unui pahar de vin bun băut după masă: acţionează ca întăritor. Spre deosebire de inflaţia mare, ce dezorganizează economia, o inflaţie modică ajută la reglarea pieţei prin preţuri, fără să afecteze comportamentul companiilor, investitorilor, comercianţilor şi al salariaţilor. Din acest motiv, ţările dezvoltate cochetează cu „puţină inflaţie“. Noi, în schimb, de ani de zile cochetăm cu prea multă inflaţie. Şi cu neîncrederea că am putea pune punct climatului inflaţionist. Din acest motiv, în primul rînd, dobînzile continuă să fie mari.

E adevărat că mulţi specialişti, din Vest şi din Est, consideră că nu se poate fără o alegere: ori inflaţie, ori şomaj. În anii din urmă, însă, nu se mai gîndeşte aşa: s-a schimbat şi practica, s-a schimbat şi teoria. Acum se avansează ideea că o reducere a inflaţiei nu are neapărat ca urmare creşterea şomajului după cîtva timp; dimpotrivă, lupta împotriva inflaţiei pe termen mediu constituie cea mai bună garanţie a menţinerii locurilor de muncă. E drept, se cere să fie îndeplinite cîteva condiţii: 1) convertibilitatea deplină a monedei naţionale; 2) o balanţă de plăţi cel puţin în echilibru; 3) o armonizare a ratei salariilor şi a ratei productivităţii muncii. Altfel, ţările care suportă presiuni inflaţioniste puternice şi deficite ale balanţelor nu se vor putea elibera de poziţia lor dezavantajoasă fără o creştere a ratei şomajului.

Cum e la noi? Să analizăm. Am suportat, în prima parte a acestui an, o inflaţie încă ridicată. N-a fost însă o inflaţie de fond, determinată de ajustări în economia reală. A fost o inflaţie corectivă. Acum urmează să trecem la o inflaţie calmă.

Ochii cad pe balanţele cu care cîntărim rezultatele. Cele mai importante sînt: bugetul – cu cele două talere, veniturile şi cheltuielile; balanţa comercială – cu importurile şi exporturile; balanţa veniturilor – cu plăţile şi încasările. Principala problemă este dacă putem scăpa de povara cea mai grea: acoperirea pierderilor întreprinderilor care... se fac că produc.

Dar să nu uităm de o altă balanţă: muncă-bani. Trei mari obiective sînt legate direct de această balanţă: valorificarea raţională a resurselor, organizarea unei producţii performante de bunuri şi de servicii, trecerea de la avantaje comparative la avantaje competitive. Nici unul nu este îndeplinit în condiţii optime.

Dacă vom scăpa de aceste poveri, vom vedea cum dobînzile coboară, creditele se ieftinesc, investiţiile iau amploare. Ar fi singura şansă de a ajunge la un raport firesc cauze-efecte.

Adrian VASILESCU

povești suprapuse

Kogălniceanu și Churchill sub clar de Lună

De vreo cîteva zile, pe străzile înnoptate ale Bucureştiului se desfăşoară cu febrilitate „Operaţiunea Luna“ – adică *„spargerea clanurilor ţigăneşti“* –, ocazie pentru inocenţi de a mai afla cîte ceva despre *Nixon*, *Studentu'* şi *Sadoveanu*, despre *Gemenii* şi *Boştoacă*, precum şi despre preţul la zi al sexului oral servit prin ganguri.

„Operaţiunea Luna“ nu are legătură cu „Luna curăţeniei“ în care e cufundată capitala, ci este anticiparea lunii alegerilor, mai în toamnă. Tot sînt bune la ceva, se vede treaba, şi alegerile: o dată la patru ani paralizează economia, dar tot ele dinamizează *asaltul final* asupra crimei organizate. Eroii ultimelor aventuri televizate au fost „combinatorii“ (adică *peştii)* şi „foto-modelele“ răpite de prin discoteci şi puse *la produs* pe şoseaua de centură. Nu ştiu ce mare secret a fost în ultimii ani pentru Poliţia Română că există o mafie a prostituţiei după cum există şi o mafie a pieţelor. Dacă pe profitorii de la Bancorex este mai greu să-i dibui, dacă peste listele Caritas s-a depus deja un praf de consistenţa dalei de ciment, dacă exgeneralul Atanasie V. Stănculescu se dă pierdut prin Londra, iar securiştii au fost descoperiţi abia la final de mandat, măcar cu ţiganii din Tunari să aibă şi instituţiile statului mai mare succes.

Că veni vorba despre Londra: de vreo cîteva săptămîni, pe străzile (măturate!) ale oraşului se desfăşoară o operaţiune fără nume precis, dar cu impact garantat: oripilarea britanelor de vîrsta a doua şi a treia la vederea ţigăncilor prăbuşite la piciorul vreunui zid şi cerşind cu pruncul la sîn. Nu sînt partizanul istoriei contrafactuale *(ce-ar fi fost dacă...)* şi nici nu mă grăbesc de regulă cu condamnarea Occidentului pentru pactul cu Sovietele de prin '44-'45, dar cineva ar putea spune că cel ce-ar fi putut apăra Anglia de valul de ţigani din est nu era Tony Blair, ci era chiar Churchill – cu condiţia să fi fost ceva mai reţinut în momentul în care a împărţit cu Stalin zona, pe un colţ de masă.

Boala-i veche. Citesc într-un studiu (al d-lui Manuel-Marian Donescu, din 1994) că, spre sfîrşitul secolului trecut, într-o şedinţă a Academiei Române, fostul prim-ministru (al lui Cuza) Mihail Kogălniceanu declara cu seninătate: (traduc din engleză, cuvintele poate au fost altele, dar mesajul e acesta) *„Deşi nu au trecut nici 50 de ani de la actul dezrobirii* (act din 1855 în Moldova şi 1856 în Muntenia, *n.m.), ţiganii noştri au devenit industriaşi, artişti, ofiţeri distinşi, administratori de nădejde, doctori şi chiar retori parlamentari. Cu puţine excepţii, ei s-au integrat pe deplin şi nu mai sînt recunoscuţi numai după feţele lor asiatice sau după sprinteneala minţii lor; îi găsim astăzi la toate nivelurile societăţii noastre.“*

Stima noastră pentru Kogălniceanu va rămîne intactă chiar dacă veţi fi de acord că în declaraţia de mai sus se vede un covrigel cu margini pufoase şi cu mijlocul de o indecentă goliciune (de parcă nu am şti că sub cupola academică se mai toarnă şi gogoşi!) – covrigel din care unii mai rod şi acum.

Indiferent de fantasmele lui Kogălniceanu, mi se pare clar că, la aproape 150 de ani de la scoaterea lor din robie, ţiganii români nu sînt nici pe departe integraţi în societate. Vina nu e numai a lor. Ceauşescu s-a uitat prin ei ca prin sticlă, preferînd să uite de existenţa lor. Egalitatea cu ei nu face doi bani în ochii multor români, iar libertatea lor, ca atare, nu face trei bani nici pentru toţi ţiganii – drept care mulţi o dau destul de lejer în schimbul cîtorva ani de închisoare. Ţiganii au fost şi rămîn mai curînd clienţi ai Internelor şi Justiţiei decît subiecţi propuşi modelării de către ministerele educaţiei. Probabil o sumbră lege a compensaţiei face ca unii dintre ei să aibă cîte cinci paşapoarte, iar unii să nu aibă nici măcar buletin.

Putem glumi la infinit pe această temă, pentru că oricum rezolvarea nu va pleca din bancuri. Şi nici din „Operaţiunea Luna“.

Adrian CIOROIANU

presa despre...

Viitorul război

A trecut un an de cînd NATO a intervenit militar în Iugoslavia, dar nu această aniversare a adus numele unor localităţi obscure pe prima pagină a ziarelor, ci necontenitele incidente ameninţînd să se transforme într-un nou război. „Kosovo nu este o ţară, Kosovo este o minciună. Se vorbeşte despre pace în timp ce pe şoselele, brăzdate de puncte de control şi de bariere de sîrmă ghimpată, circulă tancuri grele şi convoaie de soldaţi în ţinută de luptă. Se repetă obsesiv că pacea va trebui să ducă, prin forţa lucrurilor, la reconciliere etnică, în timp ce, în privirea celor din ambele tabere, sîrbi şi albanezi – atît de umani cînd vorbesc despre propria lor suferinţă şi atît de inumani cînd în faţa lor este evocată suferinţa celorlalţi – nu există decît dorinţa de răzbunare. Se înalţă ode coexistenţei paşnice, în timp ce unii vor independenţa şi ceilalţi visează la împărţire. Se încearcă transformarea în realitate a unui statut tranzitoriu, cel fixat de rezoluţia 1244 a ONU – imprecis, ambiguu, paradoxal – pe care, de fapt, nimeni nu-l vrea, nici cei care l-au votat ca pe un compromis, nici cei cărora le este destinat, nici măcar cei care au primit misiunea imposibilă de a aplica un text inaplicabil“ scrie Jean-Paul Mari în *Le Nouvel Observateur* (15 martie).

Aceeaşi ambiguitate este constatată şi de revista *The Economist* (18 martie): „Ca şi multe alte popoare cu o lungă experienţă de victime ale istoriei, kosovarii au arătat lumii că au metodele lor, extrem de eficiente, dar nemiloase, pentru rezolvarea problemele colective. Şi ca în multe alte locuri unde se exercită o intensă protecţie internaţională, Kosovo prezintă vizitatorului două nivele diferite ale realităţii. Unul este brava lume nouă, unde funcţionari numiţi de Naţiunile Unite şi soldaţii Alianţei Atlantice încearcă să-şi vadă de treabă; rezultatele sînt amestecate. Cealaltă este o lume dură, violentă, unde supravieţuiesc oamenii obişnuiţi. În lumea Naţiunilor Unite, economia liberală este introdusă gradual şi reglementată de Uniunea Europeană, acţionînd autocratic, dar benign. Datorită ei, antreprenorii din Kosovo vor avea, în curînd, o lege decentă a întreprinderii. Şi, deşi, pînă nu de mult, în provincie, nu se făceau decît plăţi *cash*, în special în mărci germane, responsabilii pentru Kosovo au elaborat una dintre cele mai sofisticate reglementări bancare din Balcanii sudici. S-a pus pe picioare o bancă comercială şi încă vreo şase s-ar putea s-o urmeze în curînd. (...) Dar realităţile din Kosovo sfidează statistica. De exemplu, nu se poate şti care e populaţia oraşului Pristina: ar putea fi 200.000 de oameni, tot aşa de bine cum ar putea fi 400.000. Şi numărul întreprinderilor mici este vag. Se crede că ar fi vreo 40.000, dar administraţia a început doar de curînd să le numere“.

Mai uşor de numărat sînt victimele – cînd nu e un atentat, e o manifestaţie reprimată cu gaze lacrimogene, locuitorii posedă arme Kalaşnikov, grenade, mine – şi ambele tabere se consideră victime şi îşi justifică violenţele prin acest statut. Femeile onorabile de la Mitrovica, în vîrstă, bine îmbrăcate au un zîmbet agresiv şi sub umbrelă ţin o bîtă. „Nu sînt ceea ce se numeşte «extremişti izolaţi» – scrie Jean-Paul Mari – sînt nişte bunicuţe cu umbrelă, dar ura lor este palpabilă, materială, atît de compactă, încît ar putea fi frămîntată şi s-ar putea face din ea pîine neagră „.

Pentru acest fel de privire nu există leac în rezoluţiile organismelor internaţionale. „Cel mai important test de credibilitate al protectoratului internaţional în Kosovo se va da la Mitrovica; înainte de război, populaţia era de 100.000 de oameni. Acum, rîul Ibar a devenit aproape o linie de separaţie definitivă între nordul, aparţinînd sîrbilor şi partea de sud, unde locuiesc albanezii. Tensiunile au apărut încă de la începutul lui februarie, cînd sute de albanezi au fost goniţi din nord; conducătorii albanezi au ameninţat că nu vor mai colabora cu NATO, dacă albanezii nu vor fi ajutaţi să-şi reocupe casele. Sîrbii radicali din nord susţin că nu li se poate cere să trăiască alături de albanezi, cînd conaţionalii lor sînt persecutaţi în alte părţi ale regiunii. (...) Pentru prima oară NATO a fost confruntat cu situaţia neplăcută de menţinere a păcii într-un mediu neprietenos“ .

În Mitrovica, conflictul este deschis şi strategii se întreabă dacă incidentele violente sînt epilogul fostului război, sau prefaţa celui ce va să vină. Albanezii fac incursiuni la graniţa cu Serbia, pe teritorii locuite de conaţionalii lor. Se vorbeşte intens despre pregătirile de război ale lui Miloşevici împotriva ultimei republici – Muntenegru – care alături de Serbia mai alcătuieşte Iugoslavia.

Într-un interviu acordat ziarului elveţian *Die Weltwoche*, o reprezentantă a opoziţiei sîrbe crede că viitorul război va fi pe teritoriul Serbiei, dus de Miloşevici şi de oamenii săi, împotriva acelor sîrbi pe care-i va declara duşmani. **(M. B.)**

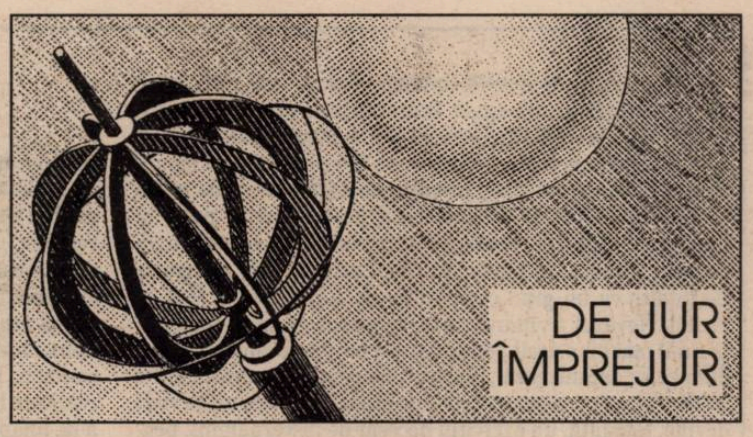

Insula

Deşi au fost preveniţi, alegătorii din Taiwan nu au ales pe cine trebuia. Dintre cei trei candidaţi la preşedinţie, cele mai multe voturi le-a obţinut tocmai partizanul independenţei insulei, nemulţumindu-i astfel pe liderii comunişti ai Chinei continentale. Subiectul este unul dintre acelea care prelungesc problematica războiului rece, referitoare la ideologie, în lumea post-totalitară, cînd tensiunile apar din cauza decalajelor economice şi se transformă în războaie din cauza naţionalismului.

Istoria insulei s-a despărţit din 1945 de cea a Chinei continentale. Învins de comunişti, Ciang Kai-Şi s-a retras în Taiwan cu 30.000 de soldaţi, urmat de două milioane de refugiaţi. Conducătorul Kuomintang credea că jocurile încă nu sînt făcute şi spera că va recuceri continentul. Puterile occidentale îi recunoşteau legitimitatea şi, la ONU, China era reprezentată de Taiwan. Insula era condusă în mod dictatorial, dar adversarii comunismului nu erau obligaţi, în timpul războiului rece, să respecte principiile democratice şi drepturile omului. În 1951, este semnat un acord cu Washington de asistenţă militară mutuală. Cînd, în 1971, China este primită la ONU, Taiwanul părăseşte locul ocupat pînă atunci. În 1975, Ciang Kai-Şi moare. Îi succede la putere fiul său. După un an moare şi Mao Zedong. În 1979, SUA reiau relaţiile diplomatice cu China, le rup pe cele cu Taiwanul, promiţînd însă că vor sprijini militar insula, în cazul unui atac. Izolat sub raport diplomatic, Taiwanul are totuşi relaţii comerciale cu multe ţări şi, legal sau nu, importă armament sofisticat de la marii producători. Cele 22 milioane de locuitori au un venit (statistic) de peste 12.000 de dolari de persoană, Taiwanul fiind a 14-a putere comercială din lume. De cînd China continentală a început reformele, este una din importantele surse de capital pentru iniţiativele de transformare ale economiei, iniţiate de Partidul Comunist Chinez.

Procesului de restructurare din China îi corespunde în Taiwan cel de reconstrucţie politică, al democratizării treptate a regimului. Primul preşedinte, ales de Parlament în 1990, a relaxat structurile dictatoriale, pentru ca tot el, ales în 1996 prin vot universal, să se angajeze pe calea democratizării, a pluripartidismului, şi astfel s-a ajuns la dramaticul scrutin de săptămîna trecută. Dramatic, pentru că semnificaţiile lui pe plan intern sînt altele decît cele externe. Pentru alegătorii din Taiwan, opţiunea pentru Chen-Shui-Bian înseamnă despărţirea de partidul unic, Kuomintang, la putere neîntrerupt timp de 50 de ani, considerat cel mai bogat partid din lume. Cel mai mare acţionar al întreprinderilor de stat, dar şi al celor privatizate, Kuomintang exercită o influenţă enormă asupra politicilor economice, dar şi asupra „politicilor politice“, cumpărînd, la propriu, voturi. Victoria candidatului Partidului Progresist Democrat înseamnă pentru alegătorii lui accesul la democraţie, la modernitatea politică. Pentru Beijing, votul este o sfidare. Preşedintele ales are la dosar cele mai consistente declaraţii în favoarea independenţei insulei.

Autorităţile de la Beijing au publicat încă din februarie o Carte Albă, cerînd începerea cît mai grabnică a tratativelor de reunificare; în caz contrar, se formula destul de transparent ameninţarea unui conflict armat. Nu erau vorbe în vînt. Pentru China, după Hong Kong şi Macao, Taiwanul rămîne următorul teritoriu de recuperat. Reunificarea ar trebui să se petreacă conform principiului „o ţară, două sisteme“: Partidul Comunist Chinez se angajează să nu intervină în viaţa economică, în timp ce puterea centrală îşi asumă deciziile în materie de politică internă şi legislaţie. În Hong Kong şi în Macao, promisiunile sînt deocamdată respectate: condiţia economică a Chinei nu-i permite luxul de a omorî găina cu ouă de aur, renunţînd, de dragul ideologiei, la avantajele oferite de Hong Kong, placă turnantă a economiei din sud-estul asiatic. Aceeaşi prudenţă ar trebui să funcţioneze şi în ceea ce priveşte Taiwanul: investiţiile insulei pe continent sînt importante pentru evoluţia economică. Dar, în 1996, la primele alegeri prezidenţiale cu sufragiu universal, armata chineză a făcut manevre de coastă, a trimis două port-avioane şi a făcut exerciţii de tragere cu rachete sol-sol. Cînd, în iulie 1999, preşedintele Taiwanului s-a referit la relaţiile dintre insulă şi continent ca la relaţii „de la stat la stat“, Beijingul iar a deplasat, de-a lungul coastelor, 100 de rachete cu rază scurtă de acţiune. În ambele situaţii, Statele Unite şi-au exprimat, şi prin discurs, şi concret, prin deplasări de trupe, hotărîrea de a-şi ţine promisiunile făcute. Este însă evident că nici un preşedinte american nu va risca de dragul Taiwanului relaţiile cu China. O ştie şi preşedintele ales al insulei: de cînd a fost ales, şi-a moderat discursul în favoarea independenţei. *De jure* există o singură Chină. *De facto* Taiwanul are o existenţă independentă. Un preşedinte favorabil independenţei nu poate visa decît la menţinerea stării de fapt.

Marea cotitură marcată în relaţiile internaţionale de vizita lui Nixon la Pekin a produs pînă la urmă şi un musical pe Broadway. Actualul preşedinte al Taiwanului se pregăteşte pentru vocalize.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Un număr de revistă cu tema *Ce nu se vede* ar fi putut fi dedicat, cu egală îndreptăţire, prospectării viitorului, reformei, trecutului subiectiv, „scenariilor“ sau tainelor genetice care preocupă în vremea din urmă nu numai lumea savanţilor. Intenţia noastră a fost mai puţin una de inventariere a subiectelor posibile, cît a pune în lumină un raport de prestigiu între ceea ce se vede şi ce nu se vede. Fiindcă, în bine şi în rău, ce nu se vede ajunge să fie înţeles ca un grad comparativ de superioritate faţă de vizibil. Nevăzut e viitorul, în care sperăm că ne va fi incomparabil mai bine decît acum, dar tot nevăzute sînt şi primejdiile ce se organizează „undeva“, într-un loc ascuns, spre a ne face viaţa un coşmar. Dar a ne gîndi la ceea ce nu se vede devine, totodată, un exerciţiu necesar de discernămînt, pentru a descoperi în realitatea ce ni se oferă ochiului semnele încurajatoare sau, dimpotrivă, motivele de îngrijorare pentru vremea pe care-o trăim sau pentru anii următori. Modul cum ne pregătim să înţelegem ceea ce nu se vede încă, sau să judecăm lucrurile după ceea ce nu se mai vede ne poate da liniştea necesară unei existenţe normale, mai puţin pîndite de panică, de iraţional şi aleatoriu. Aşteptăm cu toţii reforma, ca pe un personaj vizibil, impunător şi ferm, care să sosească într-o zi precisă şi la o oră anumită şi să instaureze fericirea pentru toţi, egal distribuită. Ea nu arată aşa şi atunci nu mai vedem transformările treptate, micile îmbunătăţiri – cîte sînt – semnele de progres deductibile din cotidian. De vreme ce n-o vedem „cu ochii noştri“ – ca pe o realitate integral funcţională – ea ni se pare că e departe de a se înfăptui în vreun fel şi în vreun domeniu; nu-i sîntem martori. Dar a fi martor înseamnă cu adevărat a vedea? Vizibilul devine limpede abia cînd descifrăm sensurile sale, care trec de moment. De 10 ani încoace mass-media încearcă să ne ţină la curent cu ceea ce se vede în jurul nostru, în ţară şi în lume, beneficiind de libertatea de expresie, de autoritatea făuritorului de opinie. „Omul informat“ al zilei de azi a devenit însă, din păcate, un confuz agresiv, şi asta exact în timpul deplinei transparenţe oferite de presă, TV, mese rotunde etc., fiindcă, de fapt, el „vede“ ceea ce a fost „văzut de alţii“ şi transmis cu intenţia de a-i influenţa judecata. Fluxul de informaţie, care pune pe acelaşi plan de senzaţional o crimă, o paradă a modei şi discuţiile din parlament nu ne ajută să vedem mai mult din realitate, ci, printr-un efect nociv, le egalizează şi face din toate un amestec de nevăzut, derizoriu şi vulgar, departe de adevărul pe care aşteptăm să-l descoperim. La urma urmei, trăim numai cum vedem, sau cum sîntem îndemnaţi să privim? E o întrebare ce-ar trebui pusă în fiecare zi. Fiindcă atunci cînd spunem adevărul-adevărat, adăugăm totdeauna, spre a întări cele spuse: „martor mi-e Dumnezeu“. Adică nevăzutul suprem, maxima lumină, care pune ceea ce se vede în desăvîrşită claritate şi îi dă profunzime. **(T. C.)**

Încercări asupra celor ce nu se văd

Nu ştiu de ce, de cînd mă ştiu sînt sigur că cele mai importante lucruri sînt cele care nu se văd. Ştiu că cei mai mulţi oameni sînt de acord cu mine. Este un fel de „cultură a invizibilului“ pe care am dobîndit-o nu ştiu cum şi care ne marchează judecata decisiv şi întotdeauna. Orice ni se arată trebuie să aibă o cauză, un înţeles, un efect ascuns, nevăzut. Mereu este ceva de descoperit. Iar ceea ce este nevăzut este, întotdeauna, mai important şi mai interesant decît ceea ce se vede. Toate izvoarele noastre de înţelepciune ne spun acelaşi lucru: filosofia ne spune că esenţele sînt ascunse, istoria şi fenomenologia religiilor ne spun că sacrul este „camuflat“ în profan, Cartea Sfîntă ne spune că nu putem vedea niciodată faţa lui Dumnezeu, astronomia ne spune că ceea ce putem vedea din Univers este doar o parte mică, nesemnificativă, fără relevanţă majoră pentru soarta Infinitului în care sîntem, fizica ne spune că sursele uluitoarei energii care ţine împreună părţile componente ale atomului nu pot fi niciodată vizualizate etc. Pe de altă parte, fizica deţine cele mai zdrobitoare dovezi că, de multe ori, ceea ce vedem este fals – realitatea este, uneori, cu totul altceva decît văd ochii noştri.

Ajungem atît de departe cu convingerea conform căreia invizibilul este superior vizibilului, încît, nu de puţine ori, invizibilitatea devine criteriu: între un lucru pe care îl vedem şi un lucru care nu se vede, cel de-al doilea ne fascinează şi ne atrage irezistibil. În plus, dacă ceva din spaţiul invizibilului apare în faţa ochilor noştri, imediat după ameţeala surprizei, apare dezamăgirea – fără îndoială, lucrul vizibil este un lucru invizibil precar.

Nu spun că toţi oamenii gîndesc aşa. Spun, doar, că mulţi dintre noi avem această convingere şi că, chiar şi cei care nu o au, sînt sensibili la invizibil. Această apreciere dată celor ce nu se văd, în antiteză aproape cu cele ce se văd, implică avantaje şi dezavantaje.Voi vorbi numai despre ceea ce cred eu că este cel mai mare avantaj şi cel mai mare dezavantaj.

Cel mai mare avantaj al superioarei aprecieri a invizibilului faţă de vizibil este ***disponibilitatea intelectuală*** pe care ţi-o dă această credinţă. Asemenea spirite sînt generoase, imaginative şi capabile să se apropie de înţelepciune. Generozitatea vine din aceea că, dacă admiţi că cele nevăzute sînt mai importante decît cele care se văd, admiţi infinitatea lumii şi, deodată, gesturile şi opţiunile capătă altă anvergură – meschinăria este de neconceput într-un spaţiu deschis la maximum. Imaginaţia se cultivă şi se antrenează, secundă de secundă, pentru că mereu dublezi ceea ce se vede cu ceea ce ştii că există, dar nu se vede. Mintea lucrează mereu în sensul cunoaşterii invizibilului, încearcă mereu să depăşească limitele vizibilităţii, construieşte fără încetare lumea invizibilului. În fine, înţelepciunea vine din înţelegerea Ordinii lumii, a „scării“ pe care sînt aşezate toate. Valorizarea superioară a celor nevăzute faţă de cele ce se văd generează o atitudine detaşată faţă de concret şi de tentaţiile lui şi te îndreaptă spre viziunea lumii ca întreg (în care vizibilul şi invizibilul coexistă după reguli mai mult sau mai puţin ştiute); primele condiţii pentru accesul la înţelepciune sînt astfel întrunite.

Cel mai mare dezavantaj este ***obsesia ocultului*** în care poate aluneca cel care, simţind provocările invizibilului, nu-şi poate ţine firea. Preţuind excesiv invizibilul, poţi ajunge să fii ridicol. Vedem zilnic în jurul nostru oameni care îşi camuflează disperările în teorii fantasmagorice despre comploturi mondiale, reţele masonice omnipotente sau grupuri care, în şedinţe bizare, hotărăsc Istoria. Spiritul poate să evolueze straniu în contact cu invizibilul şi, fie din teamă, fie din adoraţie, poate imagina lumi şi stări de lucruri ireale. Acesta este un mare pericol: să iei irealul drept invizibil. Cele ce nu se văd sînt la fel de reale ca şi cele ce se văd, iar realitatea, astfel alcătuită, nu este o diversiune – asta nu va accepta niciodată cel ce suferă de obsesia ocultului. În plan etic, obsesia ocultului ia forma neîncrederii cronice. Orice, dar absolut orice, este făcut cu alte necurate gînduri decît se spune sau se vede. Iar nevăzutul este, fie tenebros şi ascunde monştrii diabolici care conduc de acolo lumea vizibilă, fie un rai etern senin şi catifelat, fără legătură cu ceea ce se vede. Această obsesie poate produce vătămări atît de serioase bunului simţ (la scară individuală) şi echilibrului (la scară socială), încît ar trebui folosite toate căile pentru evitarea ei. Pentru unii, din păcate, această obsesie nu mai poate avea alt tratament decît cel psihiatric.

Cele ce nu se văd există, deci, în realitate. Pentru lumea noastră, concretă, cele ce nu se văd sînt **absenţe**. Pentru om, cele ce nu se văd sînt **aşteptare**. Nu înţeleg prea bine misterioasa dialectică dintre vizibil şi invizibil, dar cred că relaţia acestor două dimensiuni ale lumii noastre se consumă chiar în viaţa noastră. În fond, nu facem altceva decît să trăim printre lucrurile vizibile, să sesizăm absenţele şi să aşteptăm...

Sever VOINESCU

Mircea COŞEA
profesor universitar

Boli economice incurabile

Boala este una dintre cele mai mari mizerii ale vieţii, dar, la urma urmei, nu este nimic altceva decît o formă de existenţă a organismului. De boală poţi muri, dar poţi trăi şi bolnav. Sînt bolile copilăriei pe care le au toţi şi scapă aproape toţi, sînt bolile grave de care te poţi vindeca şi sînt bolile grave de care nu te poţi vindeca.

Şi economia are bolile ei. De unele boli, economia se poate vindeca, de altele, nu. Dezechilibrele economice, fie ele bugetare sau ale balanţelor comerciale şi de plăţi, dezechilibrele sectoriale sau interramuri, stările de subdezvoltare sau de supraîncălzire a economiei, crizele valutare sau ale pieţelor de capital sînt boli grave, dar se pot vindeca. Tratamentul poate fi lung, dureros şi costisitor, dar dă rezultate. Alte boli, cum ar fi şomajul, inflaţia sau economia subterană, nu se pot vindeca. Toate economiile, oricît de civilizate şi de occidentale ar fi ele, suferă de şomaj, inflaţie şi economie subterană. Într-adevăr, sînt boli care se manifestă cu intensităţi diferite de la o economie la alta, au perioade de incubaţie, de stare latentă sau de erupţie, dar de vindecat, nu se vindecă niciodată. Sînt boli pe care economiile „le duc pe picioare“ şi se obişnuiesc să trăiască cu ele, aşa cum diabeticii se obişnuiesc cu insulina.

Bine tratate, te lasă să trăieşti; prost tratate, te lasă să supravieţuieşti; netratate, te omoară.

Această realitate, dovedită de teoria şi practica economică internaţională, nu este întotdeauna cunoscută sau înţeleasă, ceea ce a determinat apariţia, în societatea românească a ultimilor zece, ani a unor opinii eronate privind manifestarea unor fenomene economice, cum ar fi şomajul, inflaţia şi economia subterană. Astfel, se afirmă că acestea sînt specifice economiei de tranziţie şi economiei de piaţă, în general, nefiind cunoscute înainte de 1990, sau chiar se imaginează programe şi se fac promisiuni electorale în ideea „eradicării“ lor din economia şi societatea românească.

Fără îndoială că astfel de opinii se explică şi prin faptul că economia centralizată, condusă prin directivele Congreselor PCR, excela prin capacitatea de a crea iluzia stabilităţii şi a siguranţei. Chiar în cele mai grave momente ale crizei de după 1980, cînd s-au raţionalizat electricitatea, căldura, hrana, benzina şi nu se mai acoperea aproape nimic din cererea de produse de larg consum, siguranţa şi stabilitatea locului de muncă erau reale, economiile la CEC erau sigure şi onorate la timp, preţurile mercuriale funcţionau pe pieţele agro-alimentare, raportul leu-dolar era neschimbat pe lungi perioade de timp, bugetul era echilibrat an de an, legea controlului averilor teroriza pe toată lumea şi, sistematic, erau mediatizate cazurile de „ilicit“.

În aceste condiţii, la nivelul cetăţeanului, şomajul, inflaţia şi economia subterană erau greu, dacă nu imposibil, de sesizat, dînd crezare propagandiştilor de la învăţămînt politic care susţineau că toate acestea sînt specifice doar capitalismului.

Cinic vorbind, *„meritul“ economiei socialiste a constat în profesionalismul cu care a conceput şi realizat iluzia unei economii perfect stabile şi sănătoase.*

Socialismul a creat cetăţeanului iluzia găsirii unor reţete miraculoase de stabilitate şi creştere economică permanentă, vehiculînd principii şi teorii, cum ar fi: „creşterea necontenită“ a productivităţii muncii în socialism, caracterul „neciclic“ al economiei socialiste, concordanţa „deplină“ a raportului dintre forţele şi relaţiile de producţie, capacitatea socialismului de a obţine „optimul economic“ etc.

În realitate, bolile incurabile ale economiei existau şi în socialism.

Înainte de 1990, economia României suferea şi de şomaj, şi de inflaţie, şi de prezenţa unui puternic segment al economiei subterane. Toate aceste boli erau însă ascunse prin măsuri *de natură eminamente politică şi nu economică.*

Socialismul a încercat să ascundă bolile incurabile ale economiei moderne *ieşind din sfera economicului şi intrînd în sfera antieconomicului. De fapt, economia socialistă nici nu era o economie, deoarece nega rolul şi importanţa relaţiilor libere de piaţă. Economia socialistă în România devenise un sistem de metode şi instrumente politice menit să controleze, prin intermediul raportului producţie-repartiţie, dinamica fenomenului social.*

Încercarea de a ascunde bolile economiei a fost o greşeală fatală.

Principala cauză a falimentului economiei socialiste a fost încercarea de a înlocui principiile economice cu principiile politice. Socialismul nu a avut nici cea mai vagă intenţie de a trata bolile economiei româneşti, considerînd că ele au fost deja „eradicate“ prin simpla venire la putere a celor care citiseră *Capitalul* lui Karl Marx.

Subvenţionarea, administrarea birocratică a cursului şi a dobînzii, „industrializarea şi cooperativizarea socialistă“ au încercat să creeze locuri de muncă, să stabilizeze preţurile, să construiască o societate multilateral dezvoltată, într-o continuă creştere.

A fost un eşec! Un eşec istoric, dar şi o lecţie a istoriei!

Intrarea în tranziţie a fost momentul adevărului. Economia românească a apărut cu adevărata ei faţă, cu adevăratele şi gravele ei boli. Tranziţia a agravat aceste boli, dar nu le-a generat. Le-a moştenit de la cei cincizeci de ani de socialism. Faptul că acum le vedem nu înseamnă că acum au apărut, ci că acum am avea, măcar în principiu, posibilitatea de a le trata.

Şomajul, inflaţia, economia subterană şi multe alte boli ale economiei vor exista atîta timp cît va exista şi economia. Important este ca ele să fie tratate permanent, să fie ţinute sub control şi să nu devină mortale. Bolile acestea nu pot fi „eradicate“, aşa cum nici prostituţia sau corupţia nu pot fi eradicate. Ele sînt expresii de funcţionare şi existenţă a mecanismului economic, provin din structura genetică a acestuia şi exprimă aspectul cel mai sensibil al economiei: comportamentul agentului economic, adică al omului. Omul, ca agent economic, nu poate fi eradicat.

O economie competitivă trăieşte cu aceste boli, fără a fi însă bolnavă.

Tuşeşte, strănută, mai face febră, dar, cu o medicaţie adecvată, duce boala pe picioare. Economia românească de azi este însă bolnavă. La noi, bolile s-au agravat. Nu ne-am tratat la timp, iar acum nu prea aveam bani pentru un tratament eficient. Sîntem în stadiul în care bolile ne-au trîntit la pat.

Grija mea nu este că nu am putea să ne facem bine. Grija mea este ca nu cumva să ne obişnuim cu boala.

Nu sînt atîtea cazuri de paralizaţi care trăiesc zeci de ani în scaunul cu rotile!? E adevărat! Numai că bieţii de ei nu trăiesc, ci supravieţuiesc din grija sau mila altora.

Radu Pavel GHEO
scriitor

Noi în anul 2000...

Cine n-ar vrea să vadă, să ştie dinainte ceea ce nu este încă? Să afle cine îi va fi viitorul şef, preşedinte, soţ/soţie, care sînt numerele cîştigătoare la Loto sau ce investiţii vor deveni rentabile? Cine n-ar vrea să afle măcar dacă n-o să-i cadă mîine o cărămidă în cap? Poate maestrul Woland al lui Bulgakov avea dreptate să spună că aşa, din senin, cărămida nu cade în capul nimănui, niciodată, dar în mintea mea pe jumătate raţională, pe jumătate mistică, ideea de previziune a luat o formă ambiguă, devenind o combinaţie fluşturatecă între neîncredere, convingere şi judecată logică. Iar ceea ce mă interesa aproape devorator era viitorul, tocmai fiindcă este imprevizibil.

Probabil că tema necunoscutului ce mă aşteaptă în fiecare dimineaţă, combinată cu o educaţie ateistă m-au făcut ca în anii adolescenţei să caut dezlegare în textele nemuritorilor Wells, Bradbury sau Verne, ca şi în cele ale mai efemerilor Beleaev, Rosohovatski sau Ion Mînzatu (şi-i mai aminteşte cineva?). Acum pare o naivitate, dar atunci romanele ştiinţifico-fantastice realist-socialiste (o sintagmă încă insuficient explorată de cercetătorii fenomenului literar proletcultist) îmi ofereau iluzia unui viitor chiar mai limpede decît prezentul. În societatea fără clase care, neîndoielnic, urma să vină, se contura o stabilitate luminoasă unde nu vedeam nici o greutate să mă strecor şi eu, deocamdată ca simplu spectator-cititor, dar mîine... ehei! Cînd de undeva, din viitor, un anume Efremov îmi arăta că „organizarea cea nouă a vieţii s-a extins necontenit şi inevitabil peste întregul pămînt şi astfel popoarele şi rasele cele mai diferite au format pînă la urmă o singură familie strîns unită şi înţeleaptă“, cum să nu-l cred? Doar citeam negru pe alb că „astfel a început E.U.M. – Era Unirii Mondiale“. Numai că, dincolo de poveştile adesea naive, însăilate între coperţile cu „triunghiuri“ sau cu „nava şi soarele“, descopeream încetul cu încetul superficialitatea dogmei. Au urmat îndoiala şi teama că am fost păcălit. Viitorul de acolo, cel pe care îl percepeam deja ca fiind „viitorul meu“, nu se lega nicidecum de prezent, ci se desfăşura într-o lume total paralelă. Cred că atunci mi-am pierdut o parte din încrederea în forţa creatoare a cuvîntului. Nici tezele paleoastronautice ale celor asemeni lui von Danniken, care ne-au vrăjit cu imaginea viitorului ascuns în trecut, nu m-au mulţumit, deşi o vreme au funcţionat binişor ca substitute de Dumnezeu.

Căzut în altă extremă, am descoperit cu înfiorare antiutopiile lui Wells şi Bradbury, iar apoi pe cele ale lui Orwell, Huxley şi Philip K. Dick. Păreau mai credibile fiindcă erau mai neplăcute. Viitorul unui prezent întunecat nu avea de ce să fie roz. Dar ceva-ceva nu mergea cum trebuie nici aici. Nu mă vedeam nici eloi, nici morloc, nici viitor Alfa sau Gamma, iar schemele de lumi viitoare (chiar cea orwelliană) mi-au dat pînă la urmă aceeaşi senzaţie de tezism, numai că pe invers. Omul nu e nici atît de puternic şi pur ca în auritele utopii sovietice, nici atît de slab şi supus ca în lumea din acel *1984*.

(În paranteză fie spus, cred că am avut dreptate. Pînă şi bine organizatul mecanism de rescriere permanentă a istoriei nu a funcţionat cum trebuie decît în romanul lui Orwell. În linii mari, istoria mai mult sau mai puţin reală, din care s-au dezvăluit multe după 1989, era cunoscută. Memoria orală, transmisă în chip tradiţional prin bunici şi părinţi, aducea corecturile de rigoare istoriei învăţate în şcoală. În ceea ce priveşte cinismul unui comentariu de genul „Noi controlăm viaţa la toate nivelurile sale... Umanitatea o constituie Partidul“, mi-a trebuit o vreme ca să percep, dincolo de atmosfera terifiantă a cărţii lui Orwell, tezismul voit sumbru. Atît cît a putut Stalin să se apropie de modelul ficţional, tot au existat – şi cred că vor mai exista – oameni destul de puternici ca să reziste sistemului. S-ar zice că omului nu-i iese perfect nici măcar rolul de bestie.)

Problema mă frămîntă serios. După ştiinţa mea, încă n-a investigat cineva mecanismul care îl face pe preşedintele unei ţări, dar şi pe şomerul adăstînd în faţa unei vodci de 3000 de lei suta de grame, să mediteze la viitorul omenirii, să caute resorturile care determină destinul – încă necunoscut – al întregii planete. Am auzit de nenumărate ori, în chioşcuri mucegăite, cu mese „la varice“, discuţii despre catastrofe ecologice, războaie viitoare sau invazii ale extratereştrilor, combinate cu cele despre Bancorex, mineri, inflaţie şi gunoaie. Să existe un sentiment de comuniune aproape mistică între toţi bipezii vorbitori? Ori e doar senzaţia neconştientizată a fiecăruia că, într-un fel, lumea există fiindcă el, regele ne(re)cunoscut, trăieşte în ea şi ar

© R. Sava

avea măcar obligaţia să se prefacă responsabil pentru viitor?

Gîndindu-mă bine, îmi dau seama că există o armată de oameni care se străduiesc să (pre)vadă sau să influenţeze viitorul (încercări care uneori se confundă). Prezicători, vrăjitori, analişti politici, yogini, futurologi, înţelepţi tibetani, scriitori de science-fiction, jucători la Loto sau la Bingo, agenţi de bursă, Green Peace-eri sau scientiologişti. Doar e vorba, aşa cum am spus, de cea mai importantă parte a vieţii noastre. Cîteodată atîtea eforturi canalizate în aceeaşi direcţie ne pun în încurcătură: să candidezi pentru primărie sau pentru o bursă în Statele Unite? Să joci la Loto sau la Bingo? La amîndouă? Să faci meditaţii de „împlinire“ a dorinţelor sau să urseşti cu argint viu? Să-l descifrezi pe Nostradamus, să treci pe la mama Omida ori pe la altă futuroloagă, cu un nume mai comestibil? Sau să stai şi să aştepţi, fiindcă pînă la urmă viitorul tot vine peste tine şi, pînă să-ţi dai seama, s-a şi transformat în prea-vizibilul şi neinteresantul trecut?

Fără să vreau, mi-am amintit de „Băietu“, un unchi care ajunsese la o vîrstă respectabilă. Bolile îl copleşeau, familia îi aştepta moartea, iar el se agăţa cu dinţii de fiecare zi, discuta cu vecinii şi cu necunoscuţii, citea ziarele, devora emisiunile informative de la radio şi TV, încercînd să afle tot ce se întîmpla în jur, de la refuzul găinii golaşe de a oua, pînă la candidatura lui Elţîn la alegerile prezidenţiale. Dacă îl întrebai ce găseşte în toate lucrurile astea care nu-l afectau în nici un fel, îţi răspundea cu seninătate: „Nu ştiu, băietu', da'-i aşa de interesant!“ Pentru astfel de momente, cînd viitorul vine peste noi, indiferent ce formă ar lua, cînd necunoscutul devine cunoscut, ei da!, pentru clipele acelea merită să mai trăieşti puţin. E-aşa de interesant...

Cristian PÎRVULESCU
analist politic

O sfidare a democraţiei

– finanţarea ocultă a campaniilor electorale –

În măsura în care democraţia directă de tip atenian s-a transformat doar într-o referinţă istorică imposibil de adaptat societăţilor moderne, concurenţa partidelor politice, pînă atunci ilegitimă, a devenit forma de manifestare efectivă a democraţiei reprezentative. Selectînd oamenii politici, partidele, în sens modern, s-au aflat încă din primele momente ale existenţei lor sub presiunea electoratului. Cîtă vreme acesta rămînea încă redus, partidele puteau cu resurse limitate să participe la competiţia electorală, dar, pe măsură ce corpul electoral s-a lărgit, costurile de campanie au început să crească. Evoluţia partidelor americane în secolul al XIX-lea ca partide preponderent electorale, rolul expertului de campanie (celebrul *boss electoral*) şi metodele împrumutate din marketingul comercial au ridicat constant sumele necesare unei campanii eficiente. Campania electorală de tip american cu spectacolul ei a devenit o referinţă şi din anii '60 ai secolului al XX-lea modelul s-a generalizat. În paralel, continua dezvoltare a televiziunii a transformat campania electorală într-un spectacol publicitar scump. În faţa constrîngerilor marketingului electoral, partidele au fost nevoite să apeleze la echipe de experţi, institutele de sondare a opiniei publice sau de publicitate, dar şi să găsească noi surse de finanţare. Urmare a acestei goane specializate după fonduri de campanie, suspiciunile ce au însoţit permanent activitatea partidelor au fost din nou alimentate, acuzele de corupţie înmulţindu-se exponenţial. Utilizare abuzivă a poziţiei publice, a resurselor şi informaţiilor ce decurg din deţinerea acesteia, în beneficiu privat (individual sau de grup), corupţia politică a devenit sfidarea cea mai importantă căreia democraţiile trebuiesc să îi răspundă.

Imaginea corupţiei politice variază în funcţie de viziunea generală a societăţii despre scopul politicii, văzută fie ca producătoare de bunuri concrete şi deci judecată după eficienţă, fie ca element ordonator în raport cu criterii etice, şi judecată după criterii morale. Corupţia se dezvoltă în funcţie de tradiţiile şi conjuncturile diferite dintr-un stat sau altul. Dacă cele mai multe din tipologiile corupţiei politice au fost folosite pentru a studia dimensiunile fenomenului în statele lumii a treia sau în cazul vieţii politice americane, ele s-au dovedit mai puţin adaptate pentru studierea corupţiei ce s-a dezvoltat în Europa de Vest sub forma finanţării oculte a partidelor politice şi a politizării administraţiei. Fenomen relativ nou, cel puţin ca obiect de analiză, corupţia politică din Europa răsăriteană, implicit din România, rămîne în mare parte necunoscută. România, stat european în curs de dezvoltare, aflîndu-se la intersecţia a cel puţin două tipuri de corupţie, corupţia politică, cu finalitate electorală de tip european, şi cea specifică statelor în curs de dezvoltare, direcţionată spre persoane sau clanuri clientelare. Proliferarea scandalurilor de corupţie afectează încrederea în democraţie şi instituţiile politice. Capacitatea democraţiei româneşti de a răspunde coerent şi eficient unor evoluţii de acest gen este un autentic test de maturitate. De aceea, controlul, în primul rînd financiar, al partidelor şi organizaţiilor care le susţin este un exerciţiu de transparenţă, care ar creşte încrederea în procesele democratice şi în finalitatea acestora.

Corupţia politică europeană se bazează pe legăturile speciale dintre elitele politice şi economice şi este organizată prin intermediul unor reţele socio-politice. Această corupţie, permanentizată în unele sectoare, precum lucrările publice sau distribuţia apei (vezi cazul italian), a fost tolerată în unele state occidentale pînă la începutul anilor '90. Această „normalitate“ a ilegalităţii s-a dezvoltat pe baza separaţiei tot mai accentuate între ordinea simbolică (conform căreia administraţia şi politica descriu un spaţiu unde banii nu joacă nici un rol) şi o ordine practică (ce nu poate ignora rolul banilor în politică, ca şi osmoza dintre sfera politică şi cea administrativă).

Complexitatea vieţii democratice şi creşterea cheltuielilor politice, şi mai ales electorale, au contribuit la creşterea nevoii de fonduri ce a stat la baza marilor scandaluri de corupţie din Occident. Nu trebuie însă neglijat nici virajul ideologic, din anii '80, al partidelor socialiste mediteraneene care, sub forma pragmatismului, au adoptat noi tactici şi strategii politice costisitoare financiar, dar eficiente electoral. Scandalurile de corupţie în care guvernele socialiste francez şi spaniol au fost implicate, la începutul anilor '90, au pus în evidenţă şi presiunile pe care acestea le-au întreprins pentru a limita consecinţele juridice ale acestor afaceri, presiuni ce au anticipat reacţia legislativă de creştere a controlului şi a transparenţei finanţării vieţii politice.

Exemplele anterioare dovedesc că nu există nici o legătură între natura regimului politic, performanţele economice şi corupţie, existînd, în schimb, un raport strîns între amploarea luptei anticorupţie şi tipul de regim. Doar democraţiile pot dezvolta sisteme de control şi limitare reală a corupţiei politice.

Controlul finanţării partidelor poate deveni, în măsura în care abordarea problemei nu este doar formală, un instrument pentru limitarea corupţiei şi creşterea încrederii în partide şi instituţii. Cîtă vreme doar 8% din români au încredere în partide, iar 88% cred că de trecerea la economia de piaţă au beneficiat mai ales cei ce deţin funcţii de conducere, iar în condiţiile politizării aparatului administrativ şi economic de stat şi a partidocraţiei cei ce au funcţii de conducere sînt apropiaţi de partidele politice, suspiciunea privind finanţarea partidelor politice se cere redusă. Legea partidelor politice din 1996 conţine cîteva prevederi referitoare la controlul finanţării partidelor (14 articole din totalul de 49), dar acestea riscă să rămînă doar principii, cîtă vreme nu sînt urmate de mijloace de monitorizare a acestora. Partidele politice româneşti pot fi finanţate prin cotizaţii, donaţii şi legat, venituri provenite din activităţi proprii sau subvenţii de la bugetul de stat stabilite în anumite cuantumuri. De exemplu, cotizaţiile unei persoane nu pot depăşi 50 de salarii minime pe economie într-un an, donaţiile nu pot fi mai mari de 0,005% din bugetul de stat, iar donaţiile confidenţiale nu pot depăşi 20%, iar totalul subvenţiilor de la buget pentru partide este de 0,04%, într-un an electoral. Aceste prevederi privesc doar finanţările directe, ori cea mai mare parte a finanţărilor pentru partide sînt indirecte, pe care legea le neglijează. Dar Curtea de Conturi, organul abilitat să controleze finanţarea partidelor politice, este o instituţie numită pe criterii politice şi chiar dacă ar controla conturile, nu ar putea identifica finanţările de care, fie prin intermediul organizaţiilor satelite, fie prin plata directă a unor servicii de către donator, o organizaţie politică beneficiază. Instituirea unei cît mai largi transparenţe a fondurilor de campanie este în măsură să creeze un instrument prin care influenţa teoriei conspiraţiei partidiste împotriva democraţiei şi interesului general să poată fi contracarată eficient.

Dacă eradicarea corupţiei politice poate părea o iluzie, controlul acesteia nu este doar un deziderat utopic, ci un mijloc eficient şi necesar pentru realizarea unui climat democratic în care interferenţa proceselor economice cu cele politice să rămînă cît mai vizibilă.

Adina BRĂDEANU
cercetător, Muzeul Ţăranului Român

Omul din privire

(c.NUs.v.d.)

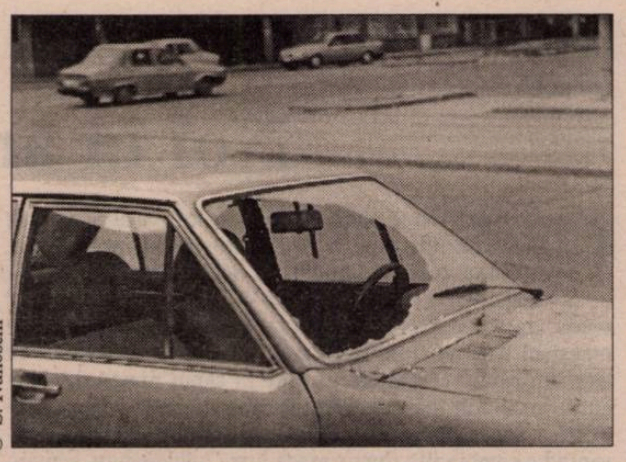
© S. Ivanoschi

Mărturisesc că m-am luminat la faţă cînd mi-au căzut ochii pe tema actualului număr al *Dilemei*: *„ce nu se vede“*, iată un bun prilej de a lăcrima public pe marginea unei „frustrări“ personale pe care am s-o şi numesc scurt: absenţa filmului – sau mai bine zis a „modului“ – documentar în spaţiul media românesc. *„Şi mă rog, de ce-ar fi această absenţă semnificativă (sau, mai mult, întristătoare) în contextul unei cinematografii / televiziuni post-totalitare?“*, m-aţi putea întreba. Succint, am să-ncerc un răspuns.

În media internaţională, se-ntîmplă azi un fel de „fluidizare“ a graniţelor filmului documentar, prin cultivarea unei relaţii dinamice între elementele convenţional considerate ca „documentare“ şi cele convenţional-ficţionale. Rezultă din asta un nou „mod“ de comunicare filmică ce pune în discuţie însăşi „obiectivitatea“ care a fost cîndva „datul“ documentarului clasic. (Nimic nou, desigur, în plin sindrom „post“.) Propunerile cele mai recente aduc incompletitudine şi nesiguranţă, impresie, pendulare între o „realitate“ ce nu se mai lasă prinsă şi varii straturi de „construcţie“ personală, adesea devoalată în trupul filmului finit. „Documentarea“ contemporană se toarnă într-o structură laxă, contaminată cu eseul, şi care oferă spaţiul de libertate necesar pentru a urmări creşterea „naturală“ a unei *relaţii*, timpul vizibil al unei „trăiri împreună“ – a celor filmaţi şi a celor care filmează. Aşadar, *creare* şi *problematizare* a „faptului documentar“, adio mitologie a „înregistrării“ inocente.

În spaţiul românesc, actul „documentării“ vizuale a presupus vreme de cîteva decenii „ficţionalizarea“ programatică a „realităţii“. Articulată frecvent ca viol al unui „real“ care trebuia să-şi accepte contrafacerea (prin reportaj) sau ca survol „estetic“ (şi normat) al unor porţiuni de „real“ considerate nepericuloase (vezi frecvenţa documentarelor despre artă, natură şi, nu în ultimul rînd, documentarul cu parfum „etno“, încă ultravizitat astăzi), a fost normal ca practica documentară autohtonă să evolueze împotriva curentului internaţional: aşadar, ca *inexistenţă a relaţiei* sus-menţionate. Obligativitatea de a reconstrui cotidianul ca spectacol corect politic a avut ca urmare îngheţarea documentarului în practica „muzeificării“ obiectului său – de obicei împachetat într-un discurs menit să evapore sensurile nefixate sau pasibile de a fi fost scăpate de sub control, şi expus ca atare, fără „permeabilizarea“ vizibilă a părţilor implicate. Indivizii – privitor şi privit – erau epuizaţi de conformarea la rolurile prescrise. Iar dacă subiectul predilect în regimul trecut era individul-normă, cel de azi este cel în afara normei, senzaţionalul, excepţia sau, în orice caz, cel pasibil de a fi „decupat“ ca victimă. Neschimbată a rămas numai relaţia stabilită între cei aflaţi în faţa, respectiv, în spatele camerei de filmat: registrul *interogaţiei* este încă predominant, dacă nu exclusiv; cel al *conversaţiei* e încă pe tuşă. Cele mai multe produse autohtone „documentează“ lumi luate cu japca, străine şi sărăcite, fără ca autorii lor sau publicul să încerce senzaţia unei absenţe întristătoare. O absenţă pe care aş numi-o „limbaj al intimităţii“, al discuţiei private, fără a înţelege prin asta, desigur, limitare la spaţiul privat, ci abilitate de a circumscrie *spaţiul filmic ca spaţiu privat*, al relaţiei *„in process“* dintre regizor (echipă) şi *persoanele*-subiect.

În serile de reportaj TV, cînd navighez scurt prin *slot*-uri de lumi bolnave fărîmiţate-n plan-detalii şi dublate de voci aprig compătimitoare, îmi amintesc cu nostalgie de un documentar pe care l-am crezut cîndva semn de primenire a privirii. Produs la scurt timp după '89, „10 minute cu clasa muncitoare“ (r. Florin Iepan) este, după ştiinţa mea, singurul produs autohton (în spaţiul documentarului) care pune în discuţie, într-o stilistică coerentă, *manipularea realului în producţia documentară românească de pînă atunci*. E un film care funcţionează *monologal* (tipic aşadar pentru documentarul autohton), articulîndu-se, ironic, pe *fragmentarism* şi *artificialitate a relaţiei* cu camera.

Cît de bolnav (sau neştiutor? sau indiferent?) e încă ochiul producătorului de imagine „documentară“ crescut în trena reportajului ante-'89 poţi aproxima oarecum, urmărind oferta pieţei. Cît de suferinzi sîntem noi înşine, consumatori (dar şi potenţiali subiecţi) insuficient „alfabetizaţi vizual“, avansaţi de la televiziunea ceauşistă la cea „globalizată“, poţi simţi punctual atunci cînd asişti la o filmare în scop documentar: aiuritoare adesea e *docilitatea* celor filmaţi, sau incapacitatea acestora de a înţelege resorturile înregistrării de imagine.

Sastisit de „documente“ destinate sferei publice, poţi cerceta oarece produse menite să funcţioneze ca extensii de *memorie privată*: casete de nuntă, spre exemplu. Vei afla un fel de *home-movie*-uri cu iz de ceremonie pionierească, în care nimeni nu rîde/lăcrimează/ se strîmbă la cameră din proprie iniţiativă, şi în care operatorul (uneori rudă, alteori „profesionist“ închiriat din ziar), în cazul în care i se nimereşte în cadru o mireasă care-şi cercetează ciorapii rupţi sau coroniţa grotesc strîmbată, panoramează rapid pe un buchet de flori sau măcar pe-o lumînare aprinsă, întru „glamorizare“. Faptele trebuie prezentate într-o lumină favorabilă, decentă, dezinfectată de elemente negative sau îndoielnice. Vei nota, printre altele, frecvenţa momentelor „oficiale“, în general declanşate de outsideri (ofiţeri de „Stare Civilă“, responsabili de restaurant, fotografi) şi manifestate prin discursuri mobilizatoare filmate integral şi trăite plenar, cu ochi goi şi fără crîcnet, de nuntaşi cuminţi, incapabili de zîmbete subversive la agramatismele *soft* sau *hard*. Vei ceda undeva către a 30-a casetă, care va începe poate, abrupt, cu un plan general de cetăţeni asudaţi savurînd un „familia are la bază căsătoria liber consimţită între soţi“. Un cotidian oficial-izat el însuşi, care-ţi va da fiori. Îţi vei propune, poate, să vorbeşti public/ scrii despre privirea locală, încă neînsănătoşită, despre dreptul – neexersat de noi – la propria „vizibilitate“. *„Asta n-are nimic a face cu filmul“*, ţi se va spune. *„Şi oricum, cinematografia românească e pe ducă. N-ai vrea mai bine să scrii ceva despre Oscaruri? Asta-i c.s.v.d.“*

P. S. Recent, într-un interviu, Thomas Ciulei despre „manipularea de real“ pe care ne-o pregăteşte în documentarul acum în post-producţie. Ce plăcere, chiar după 10 ani.

Două soluţii

Terminalele de cartier

Blocul în care locuiesc are trei scări. De curînd, la scara trei, în micul spaţiu de la parter care, de obicei, funcţionează fie ca loc unde se plăteşte întreţinerea, fie ca uscătorie, s-a deschis o „sală de jocuri pe calculator şi Internet“. Mai sînt cîteva în cartier la mine: una la parterul unei vile unde, vara, se scot în curte cîteva mese cu umbreluţe şi se bea bere în zgomotul făcut de maşinile care trec pe Drumul Sării şi alta tot într-o scară de bloc, dincolo de linia de tramvai.

Nu există cartier în care să nu fie cîteva astfel de locuri. Afacerea pare înfloritoare, deşi în realitate nu prea e. Nevoia care a determinat apariţia acestor terminale de cartier nu e, cum ne-ar plăcea să credem, una de socializare, ci una născută dintr-o frustrare pur economică. Astăzi, în mult-aşteptatul an 2K, aceste săli improvizate sînt, evident, semnul sărăciei unei populaţii care nu-şi poate permite luxul unui calculator personal conectat la Internet. Un surogat de uz comun pentru un aparat casnic privat.

Soluţia „sălilor“ de astăzi este lăudabilă, dar disperată şi fără viitor. Mai devreme sau mai tîrziu, lucrurile se vor aşeza pe un făgaş normal, iar cafenelele informatice vor înceta să ascundă o frustrare. Ele vor deveni ceea ce trebuie să fie cu adevărat: locuri unde oamenii intră în legătură cu alţi oameni *prin intermediul* unor aparate şi nu locuri în care oamenii au acces la aparate *prin intermediul* altor oameni.

© L. Muntean

„La o cafea, în dialog cu lumea“

Conform unor estimări recente, în România – o piaţă în care serviciile de Internet sînt scumpe – există peste 300.000 de cafegii într-un dialog nebun cu lumea. (O lume în care sînt rătăciţi alţi 350.000.000 de consumatori de cafea şi Internet.) Costul mare al accesării a determinat apariţia unei asociaţii de sabotare a Romtelecom-ului. Pe *site*-ul asociaţiei pot fi găsite scheme de aparate electronice care pot fi asamblate acasă şi cu ajutorul cărora se evită sistemul de taxare excesiv al Romtelecom. Membrii asociaţiei, utilizatorii cei mai tenace ai Internetului, acuză agenţia monopolistă de încălcarea dreptului fundamental la libera circulaţie a informaţiei. Ei consideră că Internetul nu este un moft care trebuie penalizat financiar, ci un mod de exprimare şi un mijloc elementar şi vital de comunicare şi informare. Contaminaţi de sindromul Robin Hood, ei îi ajută pe cei săraci luînd de la cei bogaţi, şi ducînd o luptă *underground* la limita legalităţii. E limpede că nici lupta lor nu e o soluţie.

Intrat în reţea, problema principală pentru fiecare navigator este cea a selecţiei. Indiferent ce alegi să auzi sau să vezi, graţie tehnologiei multi-media, întotdeauna există o mulţime de alte lucruri cărora ar merita să le acorzi întîietate. Ceea ce vezi nu are cum, matematic vorbind, să te intereseze mai mult decît ceea ce **nu** vezi, dar există ascuns undeva în reţea. Stabilirea priorităţilor, orientarea în jungla de informaţii sînt probe ale propriei individualităţi. În ultimă instanţă, rezultatul tuturor eforturilor de asta depinde.

Căutarea este principiul esenţial al Internetului. Explorarea, descoperirea. Mijlocul de a ajunge la o destinaţie ştiută, dar şi pretextul pentru întîlnirile aleatorii cu alţi surferi sau cu *site*-uri necunoscute. Reperele sînt de aceea foarte importante, scurtăturile şi trimiterile la alte adrese fiind etape într-o cursă care nu are vreun sfîrşit.

Cristian MUNTEANU

Nevăzutele reţele

– convorbire cu ing. Răzvan MURGEANU, viceprimarul sectorului 1 –

Bucureşteanul protestează faţă de ce se vede în oraşul lui: gunoaie, gropi, aurolaci etc. Am putea vorbi, domnule Murgeanu, şi despre nişte pericole ce nu se văd, dar pe care primăria le cunoaşte?

Cetăţeanul vede gunoaiele, primăria cunoaşte condiţiile contractului încheiat în 1997 cu societatea REBU. Tocmai clauzele acestui contract, pe care cetăţeanul n-are cum să le ştie în detaliu, reprezintă unul dintre acele pericole care nu se văd. Consiliul Local al Municipiului Bucureşti a semnat contractul cu bunăcredinţă, dar REBU ne-a păcălit pe toţi. În trei sectoare ale capitalei el a fost reziliat, şi s-au încheiat contracte cu alte societăţi de profil. În sectoarele 1,4 şi 5, însă, el mai funcţionează. Dar, în realitate, primăria sectorului 1 n-are nici un fel de contract anume cu REBU: ca urmare nu avem nici un fel de pîrghii prin care să acţionăm împotriva societăţii care a preluat curăţenia stradală, dar nu-şi face treaba. Noi, sectorul 1, nu putem să le oprim plata, fiindcă nu noi îi plătim, nu putem să dăm pe cineva afară, pentru management prost pentru că REBU nu e în subordinea noastră ş.a.m.d. Ca urmare, eu aş spune că era mai curat înainte cînd se mătura cu tîrnul de nuiele şi gunoaiele se evacuau cu tractoarele cu remorcă, decît acum cînd avem nişte utilaje germane – oricum mai puţine decît s-au promis. Cu toate că, atunci cînd am încheiat contractul cu o societate din Germania, unde curăţenia este un fel de artă, am avut mari speranţe că o să lichidăm plaga gunoaielor.

Şi atunci cum s-a ajuns la situaţia asta, tocmai cu nemţii?

Ei au venit să-şi desfăşoare activitatea într-un sistem haotic. În loc să descifreze acest sistem şi să-l pună în ordine s-a aiurit şi neamţul, a intrat în simbioză cu sistemul. Şi, ca urmare, n-a făcut mai nimic din ceea ce a promis. Bucureşteanul tot visează la Micul Paris de odinioară şi, pînă una alta, stă pe o bombă ecologică. Iar dacă vorbim de problemele oraşului, m-aş mai opri la ceva. Astăzi se construieşte mult în capitală, dar nu ştim totdeauna ce răscolim. Am văzut cîndva o hartă a cimitirelor vechi – de ciumaţi, de leproşi, a locurilor unde au fost gropi comune pe vremea fanarioţilor. Cred că astăzi ar trebui să ne gîndim mai bine pînă să răscolim totul la întîmplare.

Ar fi şi aceasta una dintre nevăzutele primejdii?

Nu vreau să repet „efectul Hâncu", ar fi o prostie, şi n-am încă toate datele ca să mă pronunţ în deplină cunoştinţă de cauză. Dar cred că şi această realitate din vremuri vechi trebuie luată în consideraţie cînd construim masiv, tocmai, fiindcă ţine de ce nu se vede. Cu vreo douăzeci de ani în urmă, cînd eram student la hidrotehnică, profesorul nostru de la „alimentări cu apă" – Sandu Marin, om foarte competent şi destul de în vîrstă ca să fi trecut prin multe, obişnuia să ne spună: „domnilor studenţi, dragii mei colegi, fiţi atenţi că Bucureştii stau pe o bombă". Marele risc la care era expus cetăţeanul oraşului îl constituia situaţia reţelei de apă. Nu se mai ştiau cu precizie toate canalele, nu se ştie foarte exact cam ce debit se pierde pe reţeaua de alimentare cu apă, care-i starea reală a conductelor ce încă funcţionează. Cînd şi cînd „bomba de apă", să-i spun aşa, explodează în cîte un loc şi-atunci cîrpim ce se mai poate. Bucureştii s-au dezvoltat anarhic – ca atare şi reţeaua de apă a trebuit să urmeze cumva „stilul" acestei dezvoltări. Oamenii de la RAGB muncesc în momentul de faţă într-un „hei-rup" continuu. Cunoscînd condiţiile în care lucrează, ar fi o mişelie să dau în ei. Pe de altă parte, bucureşteanul care nu cunoaşte toate astea şi, deci, nu le vede, consumă apă ca şi cînd ar avea la dispoziţie un ocean: nu-i ştie valoarea. Locuitorul Atenei dacă ar vedea ce face bucureşteanul cu apa, ar înnebuni: cum să risipeşti o asemenea avere? Acolo apa costă foarte scump şi , pe vară, există chiar perioade de restricţie a consumului. Cîteodată mă gîndesc dacă noi nu cumva nu evoluăm cum ar trebui şi pentru că avem de toate şi nu ştim să preţuim ceea ce avem.

În ultima vreme, reţeaua de canalizare preocupă totuşi pe cetăţean: starea ei de uzură nu se vede, dar în canale s-au aciuat aurolacii. Ce-i de făcut cu ce se vede în această reţea?

Aici ar fi multe de spus, tocmai fiindcă în sectorul 1 funcţionează cele mai multe centre pentru copiii străzii. Dar ce se întîmplă? Ei s-au obişnuit cu vagabondajul, fug din aceste centre cu primul prilej. În jurul Gării de Nord foiesc cam 1.500 de aurolaci, de copii fără căpătîi care terorizează împrejurimile. În cazul acesta operează de regulă un clişeu: ei trăiesc aşa pentru că sînt romi, au nomadismul etnic în sînge. Greşit. Fiindcă toţi arată jalnic, nu se mai vede că mulţi dintre ei nu sînt romi. Copiii străzii constituie o problemă a întregii societăţi româneşti, nu a unei singure etnii: vrem să vedem asta? bine! Nu vrem – şi-atunci situaţia, deşi reală, nu se mai observă, nu ne mai preocupă pe toţi – vom suporta urmările ei prezente şi viitoare.

Fiindcă tot am vorbit de reţele, conducte, canale invizibile, nu credeţi că, atunci cînd lucrurile merg cum merg, lumea se gîndeşte mai puţin la ele în înţeles propriu cît, mai ales, în sens figurat?

Există, bineînţeles, şi acestea – reţelele la figurat. Nu mă feresc s-o spun: unele sînt benefice, altele malefice. Cetăţeanul nu le vede, că n-are cum. Să mă refer la cele benefice. De multe ori mi s-a întîmplat să apelez la colegii mei, vice primari de la alte sectoare, şi să rezolvăm probleme punctuale prin ajutor reciproc, ceea ce – după opinia mea – e un lucru bun şi necesar, cînd vrei să acţionezi în folosul comunităţii. Reţelele malefice promovează interesul personal, de grup, de clan. Ele ajung să schimbe partea bună a lucrurilor. Necunoscînd nici reţelele bune, nici pe cele rele – cetăţeanul doar le intuieşte, nu le vede propriu-zis. Dar, uneori, este manipulat să le vadă doar pe unele anume şi bineînţeles că răul se impune mai repede privirii. O parte din cei care lucrează în administraţia locală sînt angajaţi politic. Or, fiindcă indiferent cărei formaţii politice aparţii lucrezi direct cu cetăţeanul, el te-njură întîi pe tine – cu adresă – nu legea dată de Parlament şi aplicată de Guvern.

Ce prerogative are o primărie de sector?

O dată cu descentralizarea, prerogativele unei primării de sector au devenit mai mici decît ale unei primării de sat. Sectorul 1, de pildă, cuprinde un teritoriu şi o populaţie mai mare decît Clujul. În sectorul 6, trăiesc 500.000 de locuitori, cam cît într-un judeţ. Însă primarul unei comune are toate puterile în mîna sa, spre a acţiona în favoarea comunităţii pe care o conduce în timp ce primăriile de sector depind de Capitală. Iar centralizarea postdecembristă – cînd se recurge la ea – o întrece, uneori, pe cea de dinainte. La Primăria Capitalei campionul centralizării a fost Crin Halaicu, de altfel un administrator bun, un timp, mai ales la început.

În Bucureşti ce vă sperie mai mult, domnule Murgeanu: ce se vede sau ce nu se vede?

Mă sperie cum îşi bate cetăţeanul joc de banii lui. Pentru a stimula simţul comunitar, am încercat, de pildă, în anumite zone lipsite de spaţii de joacă în jurul blocurilor să refacem nişte părculeţe, să inventăm altele noi. Am pus bănci, am pus leagăne; au funcţionat o săptămînă. După asta, întîi s-au furat băncile, apoi s-au rupt leagănele. Nu totul s-a întîmplat în timpul nopţii, presupun. Oamenii care stau în faţa blocului, sau în balcon, au văzut, poate, ce se întîmplă, dar n-au strigat la vandali „mă, ce faceţi voi acolo?", nici nu ne-au sesizat pe noi. Se fură stîlpii de pe stradă, se fură coşurile de gunoi – parcă nimeni nu vede. Coşurile de tablă s-au furat şi s-au vîndut la fier vechi. Dar au dispărut şi cele de plastic, roşii, frumoase. A fost prins cineva tocmai cînd fura un asemenea coş de pe o arteră centrală: avea de gînd să pună în el murături... Cînd stau de vorbă cu cetăţenii din sector, le spun: „oameni buni, eu toate astea care se fură şi se distrug nu le fac din banii mei, le fac din banii dumneavoastră. Chiar nu vă pasă de ei?". Banii plătiţi pe amenzi îi ustură; cei plătiţi pentru impozite par nişte sume din buzunarul altuia şi nu contează că se irosesc. Aşa că pe mine cel mai mult mă sperie indiferenţa: cînd ceea ce se vede nu ne mai afectează şi devine, sub ochii noştri, ceea ce nu se (mai) vede...

A consemnat Tita CHIPER

La groapa de gunoi. Cu Cocoş

Vîntu' nu-l vezi. Nici rădăcinile de la copacii ăştia. Noaptea. În rest se vede totul. Uite: ciorile astea le vezi tot timpul. Vezi gunoaiele toată ziua cum fumegă. Vezi şi maşinile astea care aduc gunoiu' nou. Gunoiu' de dedesubt nu-l vezi. Da' e şi ăla. Da, nici pe el nu-l vezi. Pe cîinii ăştia îi vezi. Linda, Ursu, Mortu, Fata, Tiţa. Ăştia-s toţi. Ce mai vezi? Vezi şi tu ce vezi. Stîncile, pădurea, oraşul jos, gunoaiele. Prin gunoaie mai vezi o groază. Capace de closet, poze cu oameni, rahat, hă, hă, cîte-s p-aici! Uite, de exemplu, nici 'mirosu' nu se vede. Vezi ce pute aici, adică simţi cum arde plasticu', da' nu vezi. Decît fum, atîta. Sînt multe p-aicea care lumea din oraş habar n-are că sînt. Am găsit şi-un lănţic de argint, norocu' meu. Zi şi tu, că ăla care l-a dat la gunoi n-a ştiut că l-a dat la gunoi. Nu l-a văzut şi a ajuns aici la carieră. Nu eşti prost să arunci lănţicu', nu? Nu zici? Da', de fapt, dacă eu l-am găsit, înseamnă că eu l-am văzut, înseamnă că nu e ce vrei tu ce nu se vede. Ăla care l-a pierdut nu l-a văzut. Unele se văd pentru unii, altele pentru alţii. Nu zici? Aşa e. Nu se vede pentru unu', ca să vadă altu'. Sau nu d-aia, nu ştiu.

Unii au văzut fantome. Şi eu am văzut una, da' nu la gunoaie. Şi alţii nici nu cred că există fantome. Sau, uite, altceva şi mai simplu, urşii. Am văzut la urşi la carieră aproape toate serile, vara. Şi alţii nici la grădina aia cu zoologică n-au văzut. Ursu' nu se vede aşa uşor. Vine şi prin oraş ursu' mai blînd, da' rar, nu ca aici. Aici, ţi-am zis, seară de seară vine la gunoaie, că are ce să găsească.

Unde am văzut fantoma? Într-o casă părăsită, p-aici. Mai eram cu doi băieţi. Casa, dărîmată, dărîmată. Baba care trăia în ea murise de mult. Şi pe ea, pe babă, am văzut-o. Stătea la uşă la o odaie şi ne făcea cu mîna să ne cărăm din casa ei. N-am văzut-o numai eu, mai erau băieţii ăilalţi doi, dacă vrei pot să-ţi arăt unde stau, să vorbeşti cu ei. De fapt, unu' n-a văzut-o, că era întors cu spatele, da' şi el zice c-a simţit aşa cu frică. Mamă, ştii cum am fugit?! M-a mîrîit şi ursu' şi nu mi-a fost aşa de frică ca atunci. Eram mic, poate d-asta mi-a fost frică. Nu zic că acuma nu mi-ar mai fi, da' aş mai rămîne puţin să mă uit la ea, să văd mai bine din ce e făcută, dacă e a dracu' sau dacă vorbeşte. Acuma-s mai mare ca atunci.

Cred în Dumnezeu. Uite: nici el nu se vede. Dacă există o fantomă de babă, cum să nu existe ditamai Dumnezeu. Nici el nu se vede sau se vede dacă crezi d-adevăratelea. Eu încă nu cred aşa tare, tare ca să-l văd, da' pînă mor am tot timpu'.

Ce mai fac altceva? Mai strîng reviste cu poze p-aici, am colecţie mare, am şi d-alea cu femei. La şcoală nu-mi place. Uite: la şcoală n-ai ce să vezi, te plictiseşti tot timpu'. Aici e frumos mereu. Şi iarna, şi primăvara, şi cînd plouă, şi cînd e frig. Stînci, ciori... Ciorile se văd aicea în toţi copacii, da' ia du-te prin oraş şi uită-te după ele! N-o să vezi, sau prea puţine.

Pe mine m-o vedea cineva cînd sînt singur? Îşi dai seama cum ar fi să vezi oamenii cînd ei cred că nu-i vede nimeni?

Matei FLORIAN

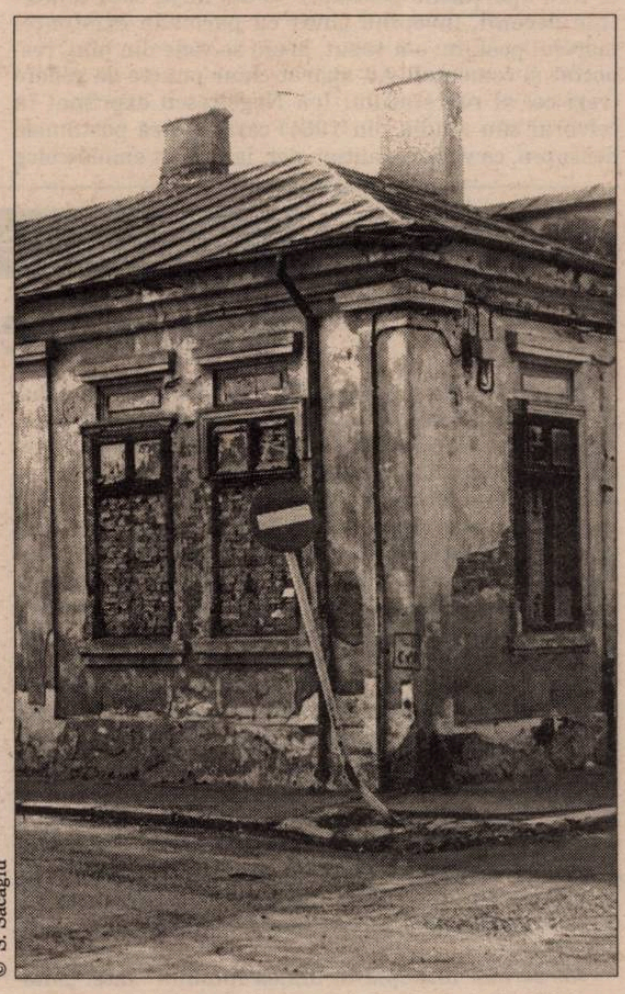

© S. Sacagiu

Z. ORNEA

Între ce se vede şi ceea ce nu se vede

Scriitorul are parte, prin excelenţă, de o existenţă publică. Tot ceea ce produce se vede la lumina zilei, prin tipar. Scrierile sale se publică şi nimic ascuns nu e, aici, posibil. Ba chiar, datorită criticii literare, producţiile îi sînt comentate şi analizate şi, adesea, puse în balanţa ierarhizărilor cu producţii ale altor colegi. Se fac clasamente de valori, punînd şi mai în evidenţa publică toate ale sale creaţii. Uneori, cînd scrierile sale, adunate, au valoare, se vorbeşte chiar de o operă. Şi intră, din nou, în ocularul criticii şi al istoriei literare, suportînd ierarhizări aduse, deci, la cunoştinţa publică. Se întîmplă însă şi în acest domeniu al scrisului creator etape ale, să-i spun, estompării. Ceea ce creează un scriitor se vede numai în contact cu tiparul. Pînă atunci, producţia sa e tainică, nu se vede, rămînînd în „laboratorul" scriitorului. Un caz evident este cel al lui Eminescu. A publicat cînd şi cînd, numai în presă (de pildă, în 1882, n-a publicat nimic), dar nu şi-a adunat poemele în volum. De abia în 1883, după grava sa îmbolnăvire, Maiorescu este cel care ia iniţiativa de a aduna ceea ce el considera valabil, într-o plachetă de *Poesii*, apărută de Crăciunul anului 1883, purtînd însă indicaţia 1884. Şi ce puţin cuprindea sumarul plachetei în comparaţie cu ceea ce conţinea lada de manuscrise ajunsă în păstrarea lui Maiorescu! Poetul s-a sfiit să aducă la lumina tiparului, într-un volum, ceea ce crease. Se ştie că avea această intenţie. Dar n-a realizat-o. Şi, ciudat lucru, în toată perioada dintre iunie 1883- iunie 1889, cît a durat boala sa, cu remisiuni ale minţii întunecate şi altele de luciditate perfectă, nu a cerut lui Maiorescu să-i înapoieze lada plină de manuscrise şi cărţi. A fost, această lacună în decizie, norocul nostru literar, manuscrisele eminesciene păstrîndu-se în întregime, altfel ar fi ajuns pe cine ştie ce mîini, dispersîndu-se în neant. T. Maiorescu, acuzat apoi, că n-a avut curiozitatea să cerceteze mai îndeaproape conţinutul lăzii, a păstrat-o cu sfinţenie ca pe un tezaur de preţ şi, în 1902, a depus-o la Biblioteca Academiei, unde se află şi azi. După 1902, tineri cercetători (Ion Scurtu, Ilarie Chendi etc.) încep să examineze manuscrisele poetului, dînd la iveală ceea ce şi azi se numesc postume. Dar destui (printre care, cu deosebire, Ibrăileanu) eminescologi renumiţi au considerat drept sacrilegiu publicarea acestor creaţii, socotite, pur şi simplu, bruioane nefinisate şi că publicarea lor aduce memoriei marelui poet mari daune. Aceştia pledau, deci, pentru soluţia de a nu se vedea ceea ce poetul nu a socotit util să publice. Azi toată această polemică este caducă şi, din 1939, cînd Perpessicius a început publicarea operei lui Eminescu, ediţia academică, mai tîrziu, a continuat, publicîndu-i întreaga creaţie (inclusiv publicistica şi traducerile, aici în secţiunea publicistică, editîndu-se şi unele piese ce nu-i aparţineau poetului). Astfel încît, ceea ce destule decenii, începînd chiar cu perioada existenţei marelui poet, nu s-a văzut, acum se vede din plin, respectat şi comentat. Au apărut chiar puncte de vedere (vezi cel al regretatului Ion Negoiţescu exprimat în celebrul său studiu din 1964) care aşează postumele deasupra, ca valoare, antumelor, iar un alt eminescolog (Dumitru Murăraşu) a publicat o ediţie, în trei volume a liricii eminesciene, în care poeziile sînt aşezate în ordine strict cronologică, dispărînd deosebirea dintre antume şi postume. Să admit că acest caz, al creaţiei eminesciene, e neobişnuit, ieşind din uzul comun. Dar sînt genuri literare, cu deosebire cel al literaturii de tip subiectiv, precum, de pildă, jurnalele şi memoriile, pe care autorii ţin mult, din cuviinţă, să nu le publice în timpul vieţii, lăsîndu-le în grija posterităţii. În timpul vieţii autorilor, aceste scrieri aşadar nu se văd. T. Maiorescu a lăsat un întins jurnal, care s-a aflat, pînă prin 1937, în păstrarea fiicei sale, Livia Dymsza, stabilită în Polonia şi, de abia atunci, a adus în ţară nu originalul (caietele, adică), ci transcrierea lor (am văzut, la Biblioteca Academiei, aceste manuscrise) şi, încredinţîndu-le lui I. Al. Rădulescu-Pogoneanu, au apărut, în trei volume, cuprinzînd materia însemnărilor din 1855-1891. Dar marele critic făcuse însemnări pînă în iunie 1917 (luna morţii sale). Aceste însemnări sînt încă inedite, depozitate fiind la biblioteca Naţională şi Biblioteca Academiei, unde pot fi consultate. Iar o altă secţiune a jurnalului său este epistolarul, aşa – considerat de critic. Ea a fost publicată de regretata colegă Georgeta Rădulescu-Dulgheru, în nouă volume, la Editura Minerva, începînd din anul 1975, (în care, pe lîngă epistolar, s-au reprodus şi unele – destule – însemnări jurnaliere). Tot acest tezaur, care nu se vedea, a fost adus, cu pioşenie, de Livia Dymsza-Maiorescu în ţară, de abia în 1940, (cînd ocuparea Poloniei de către nemţi a silit-o să se stabilească, împreună cu cele două fiice, în România) şi, atunci, la strîmtoare fiind, a vîndut caiete jurnal şi cele epistolare lui I. E. Torouţiu şi altora, care au avut grijă să le depună în fonduri publice, fiind astfel conservate. În acest fel a ajuns jurnalul maiorescian să treacă (nu încă integral) din domeniul a ceea ce nu se vede în cel vizibil. La fel s-a întîmplat cu jurnalul lui E. Lovinescu („Agendele Sburătorul") lăsat de critic pentru a fi publicat mult mai tîrziu, fiind salvat, *in extremis*, de dna Ecaterina Bălăcioiu, fosta lui soţie, care l-a depus, cu mari sacrificii, la Ambasada Franţei la Bucureşti, de unde a ajuns în posesia, la Paris, a dnei Monica Lovinescu; a început să apară, tot la Editura Minerva, sub îngrijirea dnei Gabriela Omăt şi a dlui Alexandru George, începînd din 1993, ajungînd cu materia, la al treilea volum, de abia în 1932. Şi însemnările curg pînă în 1943, anul morţii lui E. Lovinescu. A trecut, aşadar, din faza a ceea ce nu se vede la deplină vedere o porţiune de peste un deceniu de însemnări, mai rămînînd ascunsă o porţiune încă însemnată. La fel a procedat familia lui Mihail Sebastian care nu a îngăduit publicarea jurnalului său decît după 1990, cînd imensa majoritate a celor prezenţi acolo decedaseră (fratele său Leopold mi-a mărturisit, prin 1972, că n-ar putea publica jurnalul cîtă vreme mai trăieşte Leni Caler), avînd şi certitudinea că textul va apărea în integralitatea sa, fericit de intrusiuni cenzurative. Dorinţa li s-a împlinit. Şi mai sînt asemenea cazuri (de pildă publicarea, în 1927, a celor cinci masive volume de *Note politice* ale lui Al. Marghiloman, la doi ani numai după moartea omului politic). Repet, încă o dată, în cazul memorialisticii ea pare destinată, aproape exclusiv, obrocului nu numai în timpul vieţii autorului, dar şi, multă vreme, după decesul său. Acesta e, aşadar, domeniul lui „ce nu se vede" în timpul vieţii autorului.

Sfera lui „ce nu se vede" are înfăţişări particulare în viaţa politică. În ciuda faptului că, aici, în politică, mai tot ceea ce se face ajunge, imediat, la cunoştinţa publicului, există zone şi aici care pregătesc evenimente multă vreme în tăcere deplină şi care, cîteodată, sînt păstrate în secret mai tot timpul. Să citez un exemplu, din acest punct de vedere edificator, din istoria politică a României. După ce Rusia ne-a răpit, în 1878, Basarabia, ca „omagiu" al luptei eroice a ostaşilor români pe cîmpurile de luptă din Bulgaria, principele (din 1881 – rege) Carol a ajuns la concluzia că ţara e fără aliaţi protectori dintre marile puteri europene, după ce Franţa, odată cu moartea împăratului Napoleon al treilea, ne abandonase. Ideea principelui era că trebuie să ne căutăm aliaţi în Germania, ajunsă, prin cancelarul Bismarck, pe culmile puterniciei şi chiar, fatal, în Austro-Ungaria, deşi aceasta ne subjuga Transilvania, supunînd românii unui regim opresor. Gîndea la fel şeful guvernului liberal Ion C. Brătianu, prim-ministru din iulie 1876. Junimiştii, prin P.P. Carp şi Titu Maiorescu, ajunseseră la aceeaşi concluzie şi oricît erau adversarii liberalilor se înţelegeau mai bine cu I.C. Brătianu şi D. A. Sturdza decît cu unii colegi conservatori. Primul care a ieşit în public cu acest punct de vedere a fost T. Maiorescu, care, la 1 ianuarie 1881, publică în revista germană *Deutsche Rundschau* un articol în care pleda pentru ideea unei apropieri politice de Germania. Articolul e tradus de Eminescu şi publicat în *Timpul*, apoi publicat şi în *Românul*. Era o cotitură, dată fiind tradiţia colaborării, încă de la 1848, cu Franţa. Au urmat, apoi, tratative secrete dintre cei doi fruntaşi politici junimişti cu premierul I. C. Brătianu. În 18 martie 1881 are loc proclamarea regatului, cu care ocazie principele Carol se gîndise la cooptarea unor junimişti conservatori în guvernul liberal. Tentativa sa a eşuat, din cauza lui Lascăr Catargiu, care voia, el, să intre în guvern. După alte apropieri dintre fruntaşii politici junimişti (se numeau, pe atunci, fruntaşii „Junei drepte"), în noiembrie 1882 P.P. Carp acceptă să devină trimis al României la Viena. El a fost acela care a dus tratativele secrete pentru apropierea României de Austro-Ungaria şi Germania (cărora li s-a aliat şi Italia). În octombrie 1883 se semnează aderarea României la Tripla Alianţă. Acest tratat a rămas secret (n-a fost discutat şi ratificat de Parlament) datorită gravului contencios transilvan. Tratatul a fost păstrat secret în seiful regelui şi acesta îi încunoştiinţa, de fiecare dată, pe noii prim-miniştri şi pe miniştrii de Externe de existenţa tratatului, cerîndu-le imperios să păstreze secretul. Dar de văzut, acest tratat nu a fost văzut decît la Consiliul de Coroană din august 1914, cînd regele l-a adus cu sine şi cerînd, în virtutea acestei realităţi, ca România să-şi urmeze, loial, aliaţii, intrînd în război de partea Puterilor Centrale. A fost refuzat, aproape întreg Consiliul de Coroană (excepţie a făcut numai P. P. Carp) hotărînd păstrarea ţării în neutralitate. Praf s-a ales din, pînă acum, nevăzutul tratat de aderare a României la Tripla Alianţă, la care ţinuse atît de mult regele Carol I şi toţi cei ce îl iniţiaseră. Se vede treaba că, în sfera politicii, lucrurile trebuie să rămînă numai în planul a ceea ce se vede.

---

interstiţii

Realitatea ficţiunii

O revistă de programe TV şi-a făcut un stil (adus la o inconfundabilă virtuozitate) din prezentarea filmelor prin confuzia deliberată între realitate şi ficţiune. Realitatea este aceea a actorului, ce dobîndeşte un fel de autonomie existenţială, în care se regăsesc însă şi elemente din cadrul ficţiunii. Să dau un prim exemplu: „Tom Cruise îl bate măr pe Ion Caramitru". După acest titlu, menit a provoca lectorului palpitaţii şi frisoane (de indignare sau de bucurie, depinde de unghiul de vedere), în cuprinsul articolului se revine cu o frază la fel de colorată: „Ministrul Culturii este burduşit de americanul Tom Cruise". Cititorul respiră uşurat (sau oftează dezamăgit) cînd constată că, de fapt, bătaia cu pricina n-a fost „de-adevăratelea", ci s-a petrecut în filmul lui Brian de Palma *Misiune imposibilă*. Starul hollywoodian trece prin alte grele încercări existenţiale: „Pe Tom Cruise îl părăseşte iubita". Fraza „rezumă" filmul *Jerry Maguire*, dar tentaţia e mare să presupui că, şocată de bădărănia cu care vedeta americană l-a tratat pe ministrul român al Culturii, iubita s-a decis să-l abandoneze.

Ce se mai întîmplă în lumea filmului? Iată: „Malcolm McDowell cade în patima beţiei". (voi trece de fiecare dată în paranteză titlul peliculei; aici, *Aşii înălţimilor);* „Sharon Stone îl înnebuneşte pe Michael Douglas" *(Instinct primar);* „Kim Novak este obsedată de sinucidere" *(Vertigo)*. Extraordinare scurt-circuite se produc atunci cînd ficţiunea intersectează istoria sau actualitatea politică: „Robert Redford şi Dustin Hoffman îl duc la pierzanie pe Nixon" *(Toţi oamenii preşedintelui,* filmul, vă amintiţi, inspirat de afacerea Watergate); „Gene Hackman şi Denzel Washington pot declanşa cel de al treilea război mondial" *(Valul ucigaş)*.

Modelul funcţionează, cu rezultate uimitoare, şi în cazul filmelor ce constituie adaptări după opere literare. De regulă, referinţa la cartea ce a inspirat pelicula cinematografică e strecurată discret, socotită fiind, cu siguranţă, o informaţie nerelevantă. Personajul din roman e strivit, pînă la anulare, de actorul care îl interpretează: chipul interpretului absoarbe (precum vampirul ce suge sîngele victimei) iubirile, nefericirile, ticurile şi viciile personajului romanesc: „Yves Montand o înşeală pe Ingrid Bergman" *(Vă place Brahms?,* după romanul lui Françoise Sagan), „Elizabeth Taylor comite adulter cu Richard Burton" *(Comedianţii,* ecranizare a romanului lui Graham Greene); „Meryl Streep aleargă după lei africani" *(Dincolo de Africa,* după cartea lui Karen Blixen). Şi, în fine, acest titlu pe care, personal, îl consider o capodoperă: „Mama lui James Dean a fost prostituată" (e vorba de.. *La est de Eden,* adaptarea romanului lui Steinbeck).

În definitiv, chestiunea care se pune aici este aceea a unui anumit tip de lectură ce confundă realitatea cu ficţiunea. E inevitabilă, bineînţeles, raportarea la cele două personaje emblematice: Don Quijote şi Doamna Bovary. Eroul lui Cervantes crede orbeşte în cărţi şi, vrînd să aplice în viaţă ce citeşte în ele, se rupe complet de realitate. Eroina lui Flaubert cade şi ea victimă iluziei ficţiunii, ajungînd să trăiască într-un univers imaginar.

Am cunoscut o doamnă care, atinsă de o boală îngrozitoare (maladia lui Alzheimer), nu mai făcea distincţie între telejurnal şi filmul „artistic": toate imaginile se situau, pentru ea, în acelaşi plan, se emoţiona, se indigna, vibra cu aceeaşi intensitate în faţa secvenţelor filmate la Sarajevo sau urmărind o scenă din *Arma fatală*.

E, desigur, un caz limită, dar simptomele confuziei între realitate şi ficţiune au devenit atît de numeroase şi atît de acute încît am impresia că nu mai pot fi considerate benigne.

Alexandru CĂLINESCU

ISLAMUL ŞI ARTA SCRIERII

In luna ianuarie, Secţia de artă orientală a Muzeului Naţional de Artă a deschis o expoziţie numită „Scrierea în arta islamică" însoţită de un elegant catalog, al căror autor este Mircea Dunca.

Anca Manolescu: *Cu formaţie de istoric de artă, v-aţi îndreptat, din cîte ştiu, spre islam dintr-o pasiune personală.*

Mircea Dunca: Din 1982 pînă în 1987 am fost coleg de birou la Muzeul Colecţiilor cu Radu Bercea şi cu Andrei Cornea. Era o atmosferă interesantă acolo. Radu Bercea traducea Upanişade. Andrei Cornea avea porţia lui zilnică: o pagină de tradus din Platon, cu un creion bont, pe un caiet dictando. Eu buchiseam arabă; aveam deja o oarecare familiaritate cu limba. Discutam între noi, făceam paralele între ebraică şi arabă. Din păcate, funcţia de muzeograf era ingrată, mai ales pe atunci; de multe ori trebuia să ne abandonăm aceste îndeletniciri ca să conducem grupuri de pionieri sau de miliţieni şi să le vorbim despre colecţiile muzeului. Îl invidiam pe Radu Bercea care îşi găsise un spirit tutelar, un maestru de mare distincţie intelectuală. Eu, din păcate, m-am format singur. La facultate, arta islamică era expediată într-o oră. Or, domeniul e extrem de dificil. E vorba nu numai despre un domeniu diferit al artei, ci despre o altă lume, o altă spiritualitate, un alt sistem de gîndire. În ce mă priveşte, eu am fost atras în primul rînd de limbă. Am studiat-o din plăcere, însă ca pe o limbă moartă: ca să pot descifra texte, să pot citi versete din Coran. Apoi am parcurs lucrări despre civilizaţia islamică, despre religie, *Coran*, sufism. Am dobîndit o oarecare familiaritate cu această lume care e foarte complicată, diversă şi uneori stranie pentru european. Poate că tocmai în acest caracter a constat stimulul intelectual, potrivit în acea perioadă apăsătoare dinainte de '89. În cenuşiul vieţii de atunci, preocupările noastre reprezentau şi un refugiu.

Un soi de trecere în altă dimensiune; cu atît mai eficace cu cît te disloca mai abrupt din realitatea curentă. Pe atunci era posibil să te adînceşti în pasiuni „gratuite", să li te dedici în liniştea unor mici grupuri de prieteni.

Într-un fel, era mai uşor fiindcă avea sens să te refugiezi în aceste pasiuni. Lucrurile erau mai simple pe atunci, în două culori: viaţa proprie, cu interesele ei de studiu şi viaţa de afară de care trebuia să te aperi. Acuma refugiul e problematic ori imposibil. Frontierele au dispărut.

Ceea ce aduce alte avantaje şi responsabilităţi. Eşti pus în situaţia să valorifici acumulările dezinteresate ale perioadei precedente.

Evident. În 1990, cînd Theodor Enescu a devenit director al Muzeului de Artă, atmosfera din muzeu parcă s-a luminat dintr-o dată. Era omul de artă, omul de distincţie intelectuală şi morală, orientat în orice domeniu al artei, care voia şi era capabil să ne sprijine pe toţi. Mă simţeam ca în mediul meu de acasă, din Transilvania, între oameni civilizaţi. Eu personal îi datorez foarte mult. El m-a recomandat directorului Muzeului de artă islamică din Berlin, care m-a invitat la un congres internaţional, ceea ce mi-a dat prilejul să stabilesc contacte cu o mulţime de istorici de artă din domeniu. Mi s-au deschis astfel nişte posibilităţi absolut esenţiale. Am putut călători, comunica cu specialişti, am putut consulta bibliografii la zi, am putut vizita mari muzee de profil. Era cu totul altceva decît studiul solitar de pînă atunci.

Aţi putut vedea, de asemenea, lumea islamului – care, pînă atunci, nu fusese pentru dumneavoastră decît un teritoriu cvasi-imaginar.

Da, am fost în Egipt, am văzut mai toate monumentele şi muzeele legate de islam din Cairo. Oraşul în sine e o minune. Păstrează zone întinse de oraş medieval, artere întregi cu monumente mameluce, cîteva fatimide. Un oraş viu, ce conservă atmosfera şi stilul de viaţă al Orientului, cu structuri arhitectonice foarte complexe, combinînd moscheea cu spitalul şi şcoala. E impresionant fiindcă ai în faţă organizarea de ansamblu a unui spaţiu islamic.

Graţie experienţei pe care am căpătat-o prin aceste călătorii, prin legăturile cu specialiştii în domeniu, prin vizitarea a numerose muzee am putut trece de la pasiunea personală pentru limba şi civilizaţia arabă la o preocupare de profesionist pentru arta islamului. Abia cu această experienţă dobîndită, îmi pot da seama ce remarcabile studii şi rezultate au putut realiza colegii mei din Secţia de artă orientală – Carmen Brad, Gyuri Kazar, Andra Beldescu –, în condiţiile izolării dinainte de '89. Ceea ce m-a interesat mai ales în muzee a fost să văd colecţii complete, cu obiecte care să ilustreze toată desfăşurarea acestei arte, de la începuturile islamului şi pînă în epoca otomană. Colecţiile noastre – destul de puţin cercetate – pot oferi surpriza unor descoperiri interesante, dar conţin piese tîrzii şi mai ales disparate. Sînt colecţii heteroclite.

Pentru ce „scrierea în arta islamică"?

Caligrafia, artă majoră în islam, marchează ori decorează obiecte dintre cele mai diverse. Ea mi-a dat un pricipiu de coerenţă pentru un patrimoniu care, aşa cum spuneam, e destul de heteroclit şi, în plus, mi-a îngăduit să fac o muncă ştiinţifică interesantă pentru mine: clasificare a unor piese, practic nestudiate încă, şi mai ales descifrarea inscripţiilor – efort în care am beneficiat de mai multe colaborări, în pricipal cea, extrem de colegială şi entuziastă, a lectorului univ, dr. George Grigore de la Facultatea de Limbi Orientale.

Omniprezenţa caligrafiei este legată probabil de importanţa pe care scrierea o are pentru doctrina spirituală a islamului.

Ca în toate civilizaţiile semitice, revelaţia, ca şi creaţia au loc prin Cuvînt. Există un pasaj celebru din Coran unde se declară că Dumnezeu e de ajuns să spună *kun (fiat*-ul biblic) şi lucrurile „sînt" *(wa iakun)*. Îngerul Gabriel care comunică revlelaţia Profetului îi porunceşte să o „recite" (Coranul înseamnă tocmai „rostire", „recitare"). Scrierea e, pentru islam, vehiculul acestui Cuvînt revelat. Or, Cuvîntul divin se presupune că e prezent şi activ în orice împrejurare a vieţii, iar scrierea îl consemnează, îl fixează. Există imagini poetice, atît în Coran cît şi în *hadith*, în care Dumnezeu apare ca un caligraf. Se spune, de pildă, că El îl ţine pe om între două degete şi îl mînuieşte cum vrea – de unde se poate deduce că îl mînuieşte ca pe un *qalam* (condei).

Ca să vehiculezi, ca să porţi cuvîntul divin, trebuie, pe de o parte, să nu îl alterezi, să îl transmiţi întocmai. De aceea, foarte de timpuriu, s-a precizat un sistem riguros de notare a diacriticelor şi a vocalelor care să nu permită ambiguitate în lectura textului sacru. Pe de altă parte, acest vehicul trebuie să fie frumos, să aibă nişte calităţi formale, estetice, demne de ceea ce poartă. Caligrafii s-au străduit de aceea să-şi perfecţioneze mereu arta, să găsească noi stiluri de scriere. Apoi, încă din sec. IX, apar reguli care să canonizeze aceste stiluri, să le înscrie într-un sistem geometric riguros.

Unul din cele mai vechi şi mai utilizate stiluri de scriere – folosit îndeosebi pentru textul sacru – e cel numit kufic: un stil monumental, hieratic, angular, foarte sobru, lapidar. O pagină de versete coranice pe pergament, scrisă în kufic e ceva impresionant. Interesant e că s-au dezvoltat stiluri adaptate pentru anumite activităţi, mai precis tipuri de texte. O scriere miniaturală numită *ghubar* („praf") era destinată corespondenţei prin porumbei, cît şi exemplarelor minuscule ale Coranului. În Iran a apărut stilul *shikasta* (pers. shikasteh – *spart),* caracterizat printr-o legătură neobişnuită între litere, care îl făcea greu descifrabil;

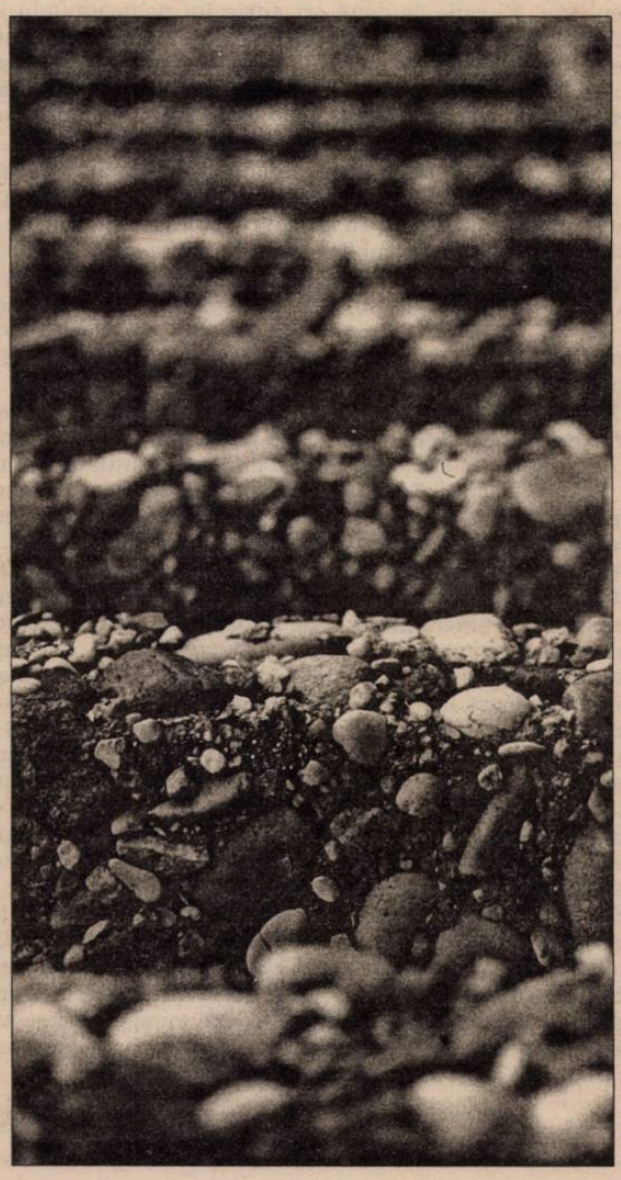

© L. Muntean

era utilizat în manuscrisele poetice. În epoci mai tîrzii apar scrieri decorative: texte religioase scrise, cu virtuozitate imaginativă, sub formă de moschee, de barcă, de păsări.

Scrierea e legată în primul rînd de carte. Civilizaţie a „Cărţii" , islamul face o deosebire netă între *ahl al-kitab* („oamenii cărţii", cei care au o Scriptură revelată) şi restul lumii. De aceea, am încercat să pun în evidenţă artele cărţii. Un manuscris presupune o îndelungată muncă în echipă: cei care pregătesc hîrtia, o lustruiesc, de obicei cu un agat, fac eventual un strat de preparaţie; apoi caligraful propriu-zis, decoratorul care desenează frontispiciile, decoraţia vegetală, cartuşele ce înconjoară textele. Cînd e vorba despre texte ştiinţifice, istorice, literare, se adaugă miniaturistul. În sfîrşit legătorul, a cărui muncă e şi ea o artă.

Diferitele şcoli de caligrafi se revendicau în genere, fiecare, de la un prim maestru. Era o descendenţă nu numai profesională, ci şi spirituală, analoagă cumva celei din ordinele mistice. Ali, ginerele Profetului şi primul imam al şiismului, apare pe de o parte ca un viteaz incomparabil, un om al armelor (de aceea, pe multe arme figurează inscripţia: „Nu există tînăr viteaz ca Ali, nici sabie ca Dhu'l-fiqar"). Pe de altă parte e considerat un mare caligraf. În islam, sabia şi *qalam*-ul sînt deseori asociate. Am găsit texte care afirmă că acesta din urmă e mai ascuţit decît o sabie.

Aţi făcut, pregătind această expoziţie, şi o descoperire spectaculoasă.

Am identificat, într-adevăr, un aşa numit album *(muraqqa')* de secol XVII-XVIII, cu piese provenind din India şi Iran. În această epocă apăruse deja în islam o democratizare a imaginii şi a caligrafiei, analoagă apariţiei gravurii şi tiparului în Occident. Un manuscris fin caligrafiat şi decorat era extrem de preţios. Acum se puteau cumpăra însă şi miniaturi sau pagini de caligrafie concepute autonom, semnate de un caligraf, celebru de multe ori. Lucrările acestea erau accesibile şi oamenilor de condiţie mai modestă. Ele erau colecţionate, apoi, la un moment dat, asamblate într-o suită armonioasă pe un suport unic. Piesa mi-a fost semnalată de o colegă de la Biblioteca Naţională (colecţiile speciale). Fişa indica un obiect de secol XX. Or, am descoperit cu emoţie că era vorba despre un asemenea album, conţinînd două miniaturi mogule de remarcabilă calitate, din sec. XVII şi una din Deccan (sec. XVIII) alternînd cu pagini de compoziţii caligrafice iraniene, pe care am putut descifra semnătura autorilor, nume celebre ale caligrafiei islamice. De curînd, ni s-a solicitat ca portretele mogule să fie reproduse într-o lucrare pe care mari istorici de artă o pregătesc în America. În domeniul acestor miniaturi, o descoperire e – se pare – rară, aşa încît expoziţia a avut şi un episod palpitant.

Aş mai spune că inscripţiile ce apar în miniaturi ori pe obiecte acceptă cîteodată mai multe chei de lectură. Una din paginile albumului, cu un text referitor la celebrul cuplu de îndrăgostiţi Majnun şi Layla, e marcată cu unul dintre numele lui Allah. Ceea ce indică faptul că scena trebuie citită şi în sens mistic: ca pasiune a celui îndrăgostit de divin. Tot în expoziţie, un ibric din faianţă, otoman, poartă o inscripţie trasată cu galben, în oglindă, care înseamnă: „O iubitule, uită-te cum am ajuns!" (uită-te la „halul" meu!; *hal* desemnînd în arabă o „stare" întrucîtva instabilă). Or, spune Annemarie Schimmel, galbenul e culoarea palorii îndrăgostitului, iar scrierea în oglindă sugerează complementaritatea, aspiraţia spre fuziune. Ne-am afla aşadar în faţa unei figurări (în simbolism grafic şi cromatic) a dorinţei de uniune mistică. În sfîrşit, inscripţia de pe o placă otomană de sec. XVIII („O, Doamne, şi asta va trece!") e considerată de specialişti ca referindu-se la suportul pe care e scrisă, sau chiar la întregul monument în care e încastrată. Cu un mileniu în urmă, poetul Abu 'l-Atahiya spusese: „Orice zidire, o făgăduinţă a distrugerii!".

E o atitudine de care se leagă chiar tipul de arhitectură islamică. Ne gîndim în mod curent la imagini mirifice, de tip Taj Mahal ori *O mie şi una de nopţi*. Dar suprafeţele de mare somptuozitate, împodobite de profuziunea stucaturilor ori de strălucirea ceramicii glazurate acopereau un miez fragil, din material prost, perisabil: nu numai din lipsa de materie primă, dar mai ales fiindcă domina ideea de fragilitate, de efemer al oricărei construcţii umane. Ceea ce e făcut de mîna omului e destinat distrugerii. Faptul de a construi ceva solid, care să înfrunte veacurile e în contradicţie cu spiritul islamului. Iar strălucirea, dragostea pentru culoare, abundenţa decoraţiei au fost puse în legătură (de contrast) cu mediul arid, cu deşertul în care s-a dezvoltat această civilizaţie. E un fel de tînjire după grădină, după răcoarea ei. Paradisul e desemnat prin arabul *janna* (grădină) ori persanul *firdaus* (parcul de vînătoare al şahului).

A consemnat Anca MANOLESCU

glosar de tranziţie

Licitaţie

Tranziţia ne-a restituit libertatea de a licita pe care dictatura stalinistă o stîrpise ca şi pe atîtea altele. Reabilitînd cel puţin în termeni juridici licitaţia, tranziţia reabilitează actul de vînzare-cumpărare pe a cărui denaturare se baza economia de comandă. Căci licitaţia nu reprezintă decît o versiune specifică a acestui act, principala ei trăsătură distinctivă constituind-o o rocadă: locul care în comerţul obişnuit revine competiţiei între vînzători îl ia competiţia dintre achizitori. Aceştia din urmă participă la competiţie prin preţurile pe care le oferă. Licitaţia este o operaţie publică, locul şi momentul desfăşurării ei sînt anunţate din vreme prin mass-media.

De regulă, pe alte pieţe, bunurile care se vînd prin licitaţie sînt obiecte unicate, cu o excepţională valoare mai curînd simbolică decît economică – opere de artă, relicve istorice, manuscrise ori ediţii rare etc. Îndepărtîndu-se de aceşti parametri uzuali, licitaţiile tranziţiei s-au caracterizat la noi prin prevalenţa categorică a funcţiei economice – convertirea lor în instrumente ale privatizării.

Nu puţine au fost întreprinderile proprietate de stat pe care FPS-ul a încercat să le privatizeze scoţîndu-le la licitaţie. Nu multe au fost cazurile în care asemenea încercări au dus la rezultatele dorite. O cauză generală a acestor insuccese a constituit-o poziţia mai mult decît retractilă a capitalului străin faţă de mediul economic, juridic şi moral propriu tranziţiei din România. Cauza particulară, generată din interior a aceloraşi insuccese, a fost încălcarea unor reguli ale licitaţiilor, îndeosebi ale celor referitoare la actori, la caracterul public şi la determinarea preţului de pornire.

Cu privire la actori: în licitaţiile reglementare cele două roluri imanente – vînzători şi cumpărători, sînt asumate de actori diferiţi. Licitaţiile dereglate, frecvente în tranziţia noastră, tind, dimpotrivă, să confere ambele roluri unuia şi aceluiaşi actor. Locul celor două roluri în mod natural distincte este luat de un rol nou, nenatural, cel de vînzător-cumpărător. Potrivit cu partitura acestui rol, un actor unic îşi vinde întreprinderea sie însuşi, în mod direct sau prin persoane apropiate interpuse.

Spre a facilita această mutilare a actului de vînzare-cumpărare, condiţia publicităţii este înlocuită prin cea a confidenţialităţii. Vînzătorul îşi menajează şansele în ipostaza nemărturisită de cumpărător silindu-se nu să extindă, ci să restrîngă numărul competitorilor, care sînt de fapt concurenţii lui.

În sfîrşit, pentru a-şi proteja aceeaşi ipostază de cumpărător, vînzătorul este interesat ca preţul de pornire să fie nu cît mai ridicat, ci cît mai coborît. Licitaţia are ca atare un preludiu, o perioadă pe parcursul căreia gestionarea întreprinderii este ghidată de o strategie a devaluării. Licitaţia mistificată nu diminuează numai preţul, ci însăşi valoarea obiectului licitat. Lăcomia iniţiatorilor săi transformă acest mod de privatizare într-un virtual suicid economic: ei sacrifică productivitatea întreprinderii de dragul aproprierii ei. Preţul plătit pentru dobîndirea proprietăţii este degradarea obiectului ei.

Licitaţia mistificatoare alimentează o privatizare contraproductivă care riscă să incite opinia publică nu împotriva mistificării, ci a privatizării.

Pavel CÎMPEANU

bazar

Cătălina

S-a tot vorbit de băieţii de cartier şi de băieţii care-i cîntau pe băieţii de cartier – în cele mai multe cazuri unii şi aceiaşi. Despre fetele sau „fetiţele" cîntătoare de hip-hop s-au spus mai puţine. De **Cătălina Toma,** totuşi, s-a auzit, datorită look-ului ei mai original, a pozelor din *Playboy* şi a declaraţiilor şocante. În ultimul număr din *Unica*, la inspirata şi delicata întrebare a revistei *De cîte ori e destul pentru tine?*, Cătălina răspunde: *Nu mai e cazul, pentru că ştiu s-o fac şi singură, nu mai am nevoie de un bărbat.* De altfel, *look*-ul pe care şi-l cultivă e pe măsura declaraţiei de mai sus: şocant, printr-o austeritate inadecvată cu genul de muzică pe care-l interpretează şi cu textele cîntecelor sau, poate, tocmai această aparentă (pentru neavizaţii ca mine) inadecvare reprezintă un alt tip de adecvare la modă. E greu s-o caracterizezi pe Cătălina drept „fetiţă de cartier", deşi în cîntecele ei vorbeşte des, pe post de parteneri, despre *băieţaşii de cartier: Fetiţele ca mine, care au caracter / Sînt atrase de băieţii de cartier.* Caseta *Cătălina* (produsă de *Cat Music)* îi creează protagonistei o imagine destul de unitară: cea a femeii „dure", stăpînă pe sine, care nu se lasă. De altfel, **Don Baxter,** producător executiv şi autorul versurilor chiar o numeşte, la un moment dat, *Cătălina, prinţesa războinică.* Accentul versurilor cade pe eul, puternic îngroşat, al cîntăreţei – chiar din prima melodie: *Eu de voi vrea / Eu sigur te voi avea (...) Şi să nu crezi că ai vreo şansă (...).* Vocea feminină din cîntecele Cătălinei şi-a însuşit perspectiva tradiţional masculină: cea a omnipotentului cu drept de decizie şi opţiune. Personajul Cătălina e iniţiat, „uns cu toate alifiile": *Dacă vrei să te joci, e numai treaba ta / E periculos mai bine nu risca / S-ar putea să te arzi, o faci pe pielea ta.* Acelaşi personaj are o foarte bună percepţie de sine, se evaluează pozitiv, ştie să se apere: *Sînt mai mult decît sexy, sînt mai bine ca tine / Am băieţii de cartier care sînt în jurul meu (...)/ Reprezint fetele care prostesc băieţii de hîrtie / Sînt genul de femeie cu care bărbaţii au doar fantezii.* Cătălina îşi propune să „reprezinte", să fie un simbol; vorbeşte mereu de „fetiţele" ei – discipole pe care le educă într-ale şireteniei şi prudenţei faţă de bărbaţi: *Eu le-ndemn / Pe fetiţele mele / Să aibă grijă de ele / Să se ferească de belele.* Partea materială, desigur, contează: *Sînt cu cine deţine / Vreau prea mult bine pentru mine;* dar nu cu orice preţ: *Nu mă dau / Nu mă vînd (...) Chiar dacă tot ce vreau e să mă îmbogăţesc / Fac numai ce vreau / Şi de nimeni nu ascult.*

Cîntecele Cătălinei marchează sfîrşitul epocii aşteptărilor feminine fără de sfîrşit. Femeia ia cuvîntul, cu o voce egală cu cea a tovarăşilor ei bărbaţii, şi partitura ei devine voluntară şi coerentă. Personajul ei nu e singuratic, doar ştie să condiţioneze. Concluzia Cătălinei apare, negru pe alb, în ultimul cîntec *(Ringul de dans): Hai, vino lîngă mine / Dacă tu crezi că te ţine.*

Iaromira POPOVICI

Cel care vrea să-i ucidă pe Stan şi Bran

...e un actor fenomenal, mai nimeni nu ştie măcar cum îl cheamă, dar mai toţi – copii şi vîrstnici – recunosc imediat: „a, îl ştiu pe ăsta!".

E omul care intră de obicei în conflict cu acel om numit Laurelhardy.

E pirpiriu, cu o mustaţă fremătătoare, cu o privire saşie mereu la pîndă, de apropitar sever şi gata să intre în cremenal.

El e apropitarul, micul stăpîn al lumii mari în care Stan şi Bran vagabondează şi fug mîncînd pămîntul, făcînd praf tot ce e în jur, de la piane şi burlane, pînă la stele şi vesele (de bucătărie).

De cum îi vede, închide ochiul drept şi un rictus teribil al feţei anunţă catastrofa.

De cum îi vede, vrea să-i omoare.

De cum îi vede, pune mîna pe puşcă. Sau pe telefon, să anunţe poliţia.

Mai bine ca noi toţi, el ştie ce fiare se ascund în sufletul lui Stan şi Bran.

O, şi cîtă durere e închisă în cruntul său ochi drept şi cîtă visare e acolo: visul de a-i ucide sau măcar de a-i înfricoşa, de a-i teroriza.

Vis nătîng, căci Stan şi Bran sînt mai tari decît el, fiindcă ei nu posedă nimic, ei n-au ce apăra, ei n-au poliţie şi nici puşcă, nici ceas, nici portofel. Ca atare, ei, în calitatea lor de blînde mamifere hăituite, intră mereu în casa lui căutînd adăpost sau afaceri (cum ar fi vînzarea unui brad, de Crăciun) şi fiindcă el – uneori la miez de noapte cînd omul e doar în cămaşă lungă şi sumară – nu vrea să audă de aşa ceva, ei n-au alte alternative decît să-i distrugă casa. Atunci el le face praf maşina. La fiecare distrugere – uşa, fereastra, hornul, holul casei, pianul, grădina – Finlayson le rupe cîte o aripă a maşinii, farul, motorul, volanul. La un moment dat, cele două forţe nici nu mai au treabă una cu alta. Fiecare distruge ce are de distrus, fără să-i mai pese de ce face celălalt. Încît nebuniile devin paralele, urmînd a se întîlni la infinit. Fiecare ştie că celălalt nu se va opri din măcel ca să repare, de pildă, volanul sau – respectiv – fereastra. Se ajunge la delir. Finlayson (James, pe numele mic), în drumul său din casă spre maşina lor, se împleteceşte de două ori într-un mic arbust crescut chiar pe traseul său. El cade de două ori, furia lui neîngăduindu-i să-l ocolească. Atunci Stan, calm, fair-play, smulge din pămînt pomuleţul, ca „inamicul" să nu mai întîmpine obstacole spre maşina lor care trebuie – firește – distrusă. Stan trimite pe fereastra spartă obiecte din casă pe care Bran, înarmat cu un bătac, le distruge, convins că are de-a face cu o minge de base-ball sau – am zice noi – cu un ţui, ca la ţurcă, dînd evident în mintea copiilor care are, şi ea, farmecul plus isteria ei. Imaginea nu se mai poate povesti cu vorbe omeneşti, ea atinge clipa aceea de tranziţie misterioasă de la ridicol la sublim şi invers. Despre lumea nebună pur şi simplu – căreia nu trebuie să-i spui de trei ori că e nebună – nu s-a arătat niciodată pe ecran ceva mai precis, mai concis şi mai hohotitor. Eugen Ionesco propunea ca acest scheci să fie transmis pe toate posturile de televiziune atunci cînd se va anunţa sfîrşitul lumii.

Dar mai e sergentul, forţa publică şi legală, care soseşte mereu deajuns de oportun. E un tip sever, tîmp şi important. El nu-i desparte pe combatanţi, fiindcă mai întîi şi întîi el trebuie să aibă probe suficiente că „ăştia e nebuni", apoi trebuie să redacteze scrupulos procesul verbal al fiecărui gest distrugător; fără proces verbal, el n-ar mai fi sergent, iar nebunii n-ar mai fi nebuni. Sergentul intervine doar cînd prăpădul a luat sfîrşit. Atunci el dă să-i aresteze pe toţi trei, Stan, Bran şi Finlayson încep să plîngă – orice isterie e vulnerabilă şi cade în omenesc – forţa publică se înduioşează şi renunţă la a-i deferi justiţiei. La care, de cum sergentul dispare, cei doi izbucnesc într-un hohot de rîs, maşina rămînînd distrusă lîngă casa făcută zob. Finlayson, incapabil de asemenea fapte ca trecerea de la plîns la rîs, frigid la tot ce e ludic, mereu învins de falsa lor candoare, fixat de-a pururi în indignarea sa faţă de existenţa stanbranismului, va rămîne ca lovit în cap, zguduit de ambiguitatea revoltătoare a lumii; o secundă, avem impresia – şi numai cinematograful ne-o poate transmite – că însăşi conştiinţa sa, dincolo de bine, rău şi alte banalităţi literare, devine saşie, sub şoc.

El e unul din primii zguduiţi ai ecranului. Disperările lui – de trei secunde – sînt unice în istoria fizionomiilor umane. Gesturile lui colerice, fuga desfrînată după ei, neputinţa de a-i ucide, imposibilitatea de a se răzbuna şi a-i pedepsi sînt absolut magnifice ca expresie a exasperării bunului-simţ comun şi nu încape vorbă că fără el n-ar exista pe lume nici Stan, nici Bran, nici marea salvare comică şi deci nici marile întrebări apocaliptice.

Radu COSAŞU

regula jocului

● *Ioana d'Arc* de Luc Besson nu este nici ilustrarea uscată a manualului de istorie, nici operă de pură fantezie, ci o combinaţie incitantă de fapt şi imaginaţie. Talentul formidabil al lui Besson este de a ne fi restituit – cinematografic – acest adevăr elementar despre Istorie: ea este produs al Ficţiunii la fel de mult pe cît orice fantezie S.F. Pentru această întreprindere dificilă, el a beneficiat de un scenariu provocator (scris împreună cu Andrew Birkin) şi, nu în cele din urmă, de interpretarea tumultuoasă a Millei Jovovich. Deşi aceasta declarase că nu „crede" în personajul Ioanei (care i se părea un..."adjectiv"!), pe ecran este o adevărată forţă a naturii – substantiv şi verb la un loc! (**a.l.ş.**)

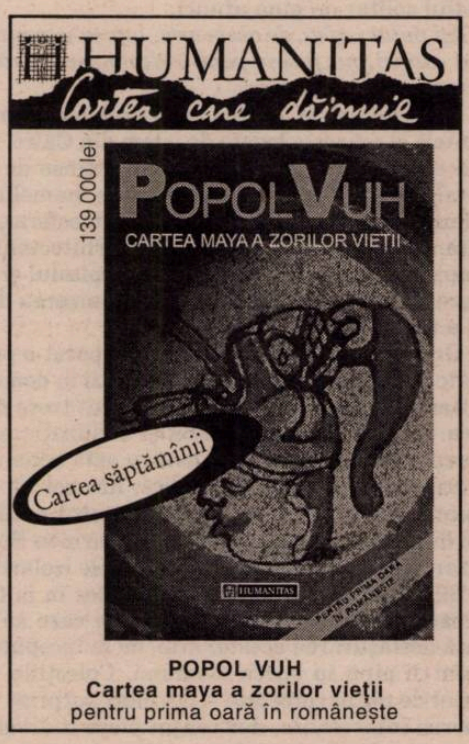

POPOL VUH
Cartea maya a zorilor vieţii
pentru prima oară în românește

scrisoare din New Orleans

Pocăinţa Papei

Faptul că Papa şi-a cerut iertare pentru păcatele din vechime ale Bisericii este cu adevărat un eveniment al mileniului, nu ca virusul Y2K. Papa a cerut iertare pentru toate abuzurile Bisericii din secolul al II-lea încoace. El şi-a făcut *mea culpa* pentru prigonirea evreilor, pentru convertirea forţată a băştinaşilor şi pentru oprimarea femeilor. Şi-a cerut scuze pentru o mulţime de păcate, nici unul prea limpede spus. Inchiziţia, Cruciadele, Giordano Bruno, Cucerirea Americii şi Holocaustul au rămas nepomenite. Pentru poetul care este, Papa nu a fost prea evocator. Nu a descris arzîndele cărnuri ale femeilor acuzate de vrăjitorie, a trecut sub tăcere mirosul fierului roşu din camerele de tortură ale Spaniei, a ignorat strivitoarea greutate a tăcerii Bisericii atunci cînd mulţimi de evrei erau ucise în Europa. Cu toate acestea, Papa, care şi-a început cariera ca miner în Polonia şi care a contribuit apoi la căderea regimurilor totalitare din Rusia şi Europa de Est, părăseşte cel de-al doilea mileniu cu un gest plin de grandoare. În ciuda aerului său vag, este o încheiere uimitoare şi un semn de speranţă.

Dar este şi o lecţie despre natura puterii. Pe vremea cînd Biserica avea oşteni, oştenii ei ucideau. Atunci cînd biserica avea atît de multă putere asupra sufletelor oamenilor încît putea face din ei ce voia, îi înfricoşa, îi reducea la tăcere, îi schingiua. Abuzurile pe care Papa le deplînge acum sînt direct proporţionale cu puterea Bisericii. Pe cît de mare puterea, pe atît de oribile abuzurile. Atunci cînd Stalin a întrebat „Cîte divizii are Papa?", Papa nu mai avea oşteni, dar autoritatea sa era încă imensă. După al doilea război mondial, cînd Biserica a eşuat în exercitarea acestei autorităţi, puterea ei a continuat să scadă constant şi inexorabil. Biserica a devenit infinit mai tolerantă şi înţelegătoare atunci cînd oamenii ce se supuneau autorităţii sale au devenit tot mai puţini. Rebeliunile în toată regula din sînul său, printre preoţii din America Latină şi teologii din America de Nord au slăbit Vaticanul. El îşi poate propovădui politicile, dar nu le mai poate impune. Excomunicarea nu mai seamănă aceeaşi groază ca odinioară.

Dar devenind mai slabă, Biserica a purces pe drumul de întoarcere către ctitorul său, acel bărbat blajin de pe cruce care propovăduia iubirea, apărătorul celor neputincioşi, propovăduitorul non-violenţei. Papa, fragil şi care nu va mai sta prea mult cu cele lumeşti, îşi înţelege acum şeful. Pocăinţa lui nu este neobişnuită printre căpeteniile mirene ale oamenilor. În secolul al şaisprezecelea, sultanul Murad al II-lea, care cucerise mai toată Europa, s-a lepădat de război, deplîngînd în versuri suferinţele războiului. La finele carierei sale, cînd părăsise puterea, Eisenhower a deplîns „complexul militar-industrial" pe care el însuşi îl ajutase să se înalţe. Aceşti penitenţi mireni nu se deosebeau cu nimic de Papa. În anii de sus ai gloriei, şi ei l-au avut pe Dumnezeu de partea lor.

Ei, ce bine ar fi dacă şi alţi deţinători ai puterii vremelnice sau spirituale ar urma exemplul Papei Ioan Paul al II-lea. Nu ar fi un grozav început de mileniu?

Andrei CODRESCU

www.codrescu.com

(traducere de Ioana AVĂDANI)

(Rubrică difuzată la *National Public Radio* şi publicată în *The Realist, Gambit Weekly, The Baltimore Sun* şi *Funny Tonus)*

din fanfare funerare

În asemenea decor plăcut are loc naraţiunea

– povestiri de la 1848 –

La douăzeci de ani după revoluţie, adică în anul 1868, Alessandru Pelimon scrie romanul *Revoluţiunea română din anul 1848 – Muşătoiul*. Numele acesta barbar din coada tituluşului romanesc este al unui munte în care stau la palavre foşti revoluţionari într-un decor pe măsură. Aici-şa iernile sînt „geroase şi viscoloase", „primăvara cad ploi continue", „sute şi mii de mînzate pasc erba" care acolo, pe Muşătoiu, „e toată vremea fragedă", baciul este un general ce are în subordine trupe nenumărate de „păstorei cu fluierul şi cu cavalul la gură", mieii sar aberant „pre colnice şi pre vîlcele", în timp ce păstorii, cîntînd doine amoroase, gustă „plăcerea repausării la umbrele molifţilor". Pe acele „stînci scarpoase", pe acele „plaiuri repezi", baciul ungurean stă ghemuit pe cal şi căciula sa este „straordinar de mare"; părul, ce se presintă sburlit, îi „disproporţionează capul" care, adăugăm noi, este oricum disproporţionat de căciula cea straordinară prin dimensiunile ce le înfăţişează privitorului. Ne mai spune Pelimon că, acolo, pe Muşătoiul, la marginea unei păduri de făget un Român pe numele său Oprea Ursul aţinea cu meşteşug vînătoresc calea urşilor. Ascultaţi ce zice, cît de meşteşugit se lansează autorul într-o comparaţie îndrăzneaţă, cu deschideri hiperbolice: „El (Oprea Ursu, *n.n.)* e cunoscut ca cel mai renumit vînător de urşi, precum în Africa francesă era Iuliu Jerard ucizătorul de lei". De aceea, domnilor, „Pieile ce el adună, ale urşilor ucişi, se urcă la un însemnat număr".

În asemenea decor plăcut are loc naraţiunea; „Muşătoiul are forma unui amfiteatru"; acolo, dragilor, se adună păstorii şi visitatorii: noaptea petrecînd fieştecare la locuinţele sale, iar ziua petrecînd cu toţii laolaltă. Aşijderi petrec şi dobitoacele în felul lor specific: „cîinii apără turmele de feara deprădătoare ce vine în adîncul nopţii", altundeva, dar nu prea departe, oile pasc prin „bărcuri" (citeşte zbeguri, tufişuri de rugi şi smicele de sînger şi alun), în fel simil nenumărate dobitoace precum vaci, boi şi cai „stau îngrupaţi pe poiani". Şi în vreme ce văile sună de „cîntecul tilincelor", visitatorii se preumblă bînd zer, trăind frugal, se fac mici intrigi, se vorbesce politici, alţii joacă cărţi şi „se despuia unii pe alţii în stos". Ca în gravurile ce represintă grădinile Edenului, acolo, pe Muntele Muşătoiul, „lîngă femeia săteanului se preumblă dama cea cochetă", mai mult, în fumul stînelor, se aude „limba francesă, limba universală a saloanelor". Unii sînt mulţumiţi, alţii nemulţumiţi de starea lucrurilor şi „predică vijeliea ce are a se isca între deputaţi, în sesiunile unei viitoare camere".

Acolo am auzit ce s-a petrecut la revoluţiune după ce, prin ridicarea popului, s-a înlăturat Căimăcămia de 24 de ore, aceea din 29 iunie 1848, în politiia Bucureştilor. Despre asta însă, data viitoare.

Daniel VIGHI

trecerea prin reviste

Despre scrieri *second hand*

Rareori, în presa noastră culturală, se întîmplă ca volumul unui membru al redacţiei – cu atît mai mult cu cît acesta face parte şi din conducerea publicaţiei – să fie comentat neelogios în chiar paginile revistei respective. Şefii trebuie măguliţi, colegii promovaţi prieteneşte. Dacă noi între noi nu ne lăudăm, atunci cine?

Cronica Luminiţei Marcu la o antologie a lui Alex. Ştefănescu *(România literară* nr. 9), pe lîngă faptul că este bine scrisă – ca, de altfel, mai toate textele scrise de tînăra semnatară –, are marea calitate că este justă şi, în plus, curajoasă. Iar curajul propriilor opinii este, fără îndoială, una dintre virtuţile din care sînt plămădiţi adevăraţii critici literari. Deşi e o banalitate, mulţi care se exersează în această meserie uită sau preferă să uite că persoana autorului trebuie pusă de la început în paranteză, că, în fond, cronica nu este un cadou (plăcut sau otrăvit) pe care criticul îl face autorului respectiv, ci pur şi simplu ceva destinat publicului – ca să nu spunem de-a dreptul, grav, istoriei literare. (În acest sens, semnificativă mi se pare afirmaţia lui Nicolae Manolescu, în celebrul interviu acordat lui Mircea Mihăieş, că cele mai bune cronici consideră că le-a scris în perioada cînd, nelocuind în Bucureşti, nu cunoştea pe nici unul dintre autorii recenzaţi.)

Articolul Luminiţei Marcu, deşi se referă la o antologie cu versurile lui Nichita Stănescu, preferă să analizeze demersul de antologator al lui Alex. Ştefănescu („Selecţia şi prezentarea poeziilor ca şi viziunea personală din studiu mă fac să optez pentru Alex. Ştefănescu, deşi pe copertă se află poza lui Nichita Stănescu"). Comentariul este făcut la rece, obiectiv şi necomplezent, subliniind calităţile antologiei, dar şi nenumăratele ei aspecte discutabile. Principala „problemă" a cărţii este că reia – fără să avertizeze cititorul în vreun fel – un mai vechi volum de-al lui Alex. Ştefănescu, *Introducere în opera lui Nichita Stănescu* (1986). Deci „recondiţionează" produsul (cînd o face) şi-l vinde ca nou: „Nu numai selecţia poemelor, dar şi studiul introductiv reia *Introducerea* din 1986, cu mult mai puţine modificări decît antologia propriu-zisă. Am putea spune chiar cu nici una. Asta dacă ţinem seama că totuşi sintagma din *Introducere* «Din punctul de vedere al autorului acestei monografii...» devine aici «Din punctul de vedere al autorului acestui studiu...», că nu mai există o împărţire grafică în capitole-componente, ci un text-bloc care înşiră aceleaşi capitole-componente şi că în *Introducere* mai există în plus un capitol la început şi un paragraf la sfîrşit." Mania redactorului şef de la *România literară* de a-şi republica mereu, sub altă formă, aceleaşi texte duce la situaţii ilare, dacă eludăm penibilul lor: „Un portret al unui critic din *Preludiu* (1977, una din cele mai frumoase cărţi ale lui Alex. Ştefănescu, în care stilul voit popular al scrisului nu era absolutizat) seamănă cu un alt portret al aceluiaşi din *Prim-plan* (1987) – asta ar fi logic avînd în vedere că e vorba de aceeaşi persoană, nu înţeleg însă raţiunea transferului de fraze întregi care apar după zece ani ca ciudate insule de criptomnezie – şi care seamănă cu portretul lui... Nichita Stănescu."

Ce să mai zic? Nu-mi rămîne decît s-o felicit pe Luminiţa Marcu (printre altele şi pentru că a avut răbdarea să citească toate volumele lui Alex. Ştefănescu – şi că, astfel, şi-a făcut, o dată în plus, meseria cu profesionalism) şi *România literară* că nu a avut prejudecăţi în publicarea acestui text. **(C. P.-B.)**

pe m.t.r.z. în publicetate

„Galacsia" Gutenberg

Earhicunoscută imaginea anglo-americanului colonialist – cu pălărie omonimă, cu burtă, stînd cu piciorul butucănos pe harta Africii de nu chiar pe globul pe care sînt desenate toate hărţile lumii. Grafica militantă românească de dinainte şi după Dej ne-a familiarizat cu poza, prin desenele a numeroşi artişti, cum ar fi... beeep! (o lăsăm pe altă dată).

Pe lîngă poza nesuferită a imperialistului, canalele de ştiri din lumea întreagă mai transmiteau (aşa ne spunea canalul nostru de ştiri) şi imagini falsificate de propagandă capitalistă cu, de obicei, oameni de culoare care erau alfabetizaţi de uneltele perfide ale Occidentului: ONU, UNESCO etc. Ai noştri spuneau că nu e adevărat, că de fapt populaţia, mai totdeauna neagră, era lăsată de lipsa de scrupule a Marelui Capital în bezna lipsei de pregătire şcolară.

La noi oamenii erau alfabetizaţi (zicea difuzorul) *într-adevăr* în scopul ocupării unei poziţii sociale mai juste, care le fusese interzisă în anii exploatării. Şi imediat – poza cu activistul „vinovat" – cu şapcă, faţă osoasă şi mîna îndreptată spre înainte-înainte-est. Cu talent zugrăvită de graficieni... beeep!

Acum, „obiectivaţi" de post-comunism, ne putem explica alfabetizarea minimală a satelor şi suburbiilor (minimală pentru că am aflat cu toţii cu stupoare după '89 cîte sute de mii de persoane analfabete avem printre noi) prin dorinţa Partidului de a putea transmite – măcar minimal – mesajul revoluţionar „păturilor largi" ale populaţiei. Pentru a o îndoctrina.

Atunci: cum explicăm propaganda (încă detectabilă, cu toate că Răsăritul nu (sic!) se mai ceartă cu Apusul) Capitalului ajuns printre, de obicei, populaţii de culoare? Nu, comuniştii nu aveau dreptate, persoane, în cele mai multe cazuri, neeuropene, au primit şi primesc „ajutoare" sub formă de teacheri şi schools care împart cu bonomie tăbliţe şi cretă la sfîrşitul mileniului prin Africa şi, vorba cîntecului, „chiar în ASIA". Însă continuă să ni se mai spună şi că abecedarele aferente se distribuie pentru ca ţările alea subdezvoltate să se dezvolte. După cincizeci de ani de război rece, şi încă zece de nimic, nu s-au văzut rezultate.

S-o spunem pe şleau: pentru ca afro-sudamericanii, şi nu numai, să lucreze mai bine, e suficient îndemnul verbal. De ce au fost atunci (şi ei minimal) alfabetizaţi?

Oare pentru ca să înţeleagă texte simple precum – să mă scuze doamnele – „Rece ca gheaţa!"? Mai discutăm.

Bogdan DUMITRESCU

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

ÎNTR-O GRĂDINĂ, LÎNG-O TULPINĂ, VĂZUI UN ELEFANT

Ne mai ducem copiii la Grădina Zoologică? Mai poate fi interesantă sau educativă vizitarea unor animale în mizerie? La vîrste fragede poate că mizeria nu se observă şi contează doar noutatea. Un leu prăpădit e totuşi un leu. Pentru părinţi însă, priveliştea e jalnică. Mai ales dacă sînt lipsiţi de umor şi nu-i amuză elefantul care mănîncă morcovi. Dacă Grădina Zoologică ne aminteşte într-un mod concentrat de societatea în care trăim (cu toate că leii, păsările, şerpii şi hienele zac în aceeaşi sărăcie egalitaristă). Grădina Botanică ne ajută s-o uităm şi să ne relaxăm. Plantele înflorite sînt, se pare, preferabile animalelor năpîrlite. Iar românul e frate cu codrul, nu şi cu ursul. ***(A. M.)***

Grădina Zoo-logică

Cînd a înfiinţat primul „colţ zoologic“, regele Carol nu avea de unde să ştie că în anul 2000 va exista o Grădină Zoologică, aproape de capătul lui 301, unde director va fi Adrian Palladi. Şi totuşi, lucrurile aşa au decurs. După Parcul Carol au urmat alte astfel de colţuri – în Cişmigiu, în Herăstrău şi, în anul 1959, în Băneasa. Colţul Băneasa, printr-un efort sintetic, a strîns toate animalele din Bucureşti şi s-a transformat într-o provizorie Grădină Zoologică ce urma să se extindă. Grădina Zoologică a rămas aceeaşi. S-a extins provizoratul. Dacă reuşiţi să ocoliţi tentaţia micilor cu bere şi a pufuleţilor cu suc de la terasele din împrejurime, următorul pas este să vă cumpăraţi un bilet. Zece mii întreg sau cinci mii redus şi aţi intrat într-un atlas incomplet, dar viu, într-o emisiune Discovery stîngace, dar nu în ultimul rînd olfactivă. Şi aventura începe mai puţin impetuos cu pensionatul păsărilor, imediat pe stînga. Cîţiva pelicani tacticoşi visează probabil la Deltă, fără să-şi dea seama că au penele terfelite, înămolite şi sînt ridicoli alături de fragilii flamingo oranj. Pe partea cealaltă a lacului, solitare (pentru că din decenţă nu se amestecă cu prostimea) lebedele, albe şi negre se plimbă

© C. Bumbuţ

cochete. Sînt sfioase, aproape ruşinate, de parcă ceea ce s-a întîmplat în Austria ar fi fost din vina lor. Empatic la pudoarea lor îmi mut privirea cercetătoare în altă parte. Şi în altă parte şi în altă parte, pînă ajung la lupi. Am nimerit la ora mesei. Unul dintre ei se plimbă cu o ciosvîrtă însîngerată în gură. Se plimbă, se opreşte, mă priveşte, dar neîncrezător în mine şi în colegul de cuşcă cu care îşi imaginează că reprezintă o haită, nu lasă nici un moment bucata de carne crudă. O şleahtă de cîini comunitari ce s-a luat la bătaie în spatele meu îl scoate din sărite; lasă carnea şi începe să urle. Îi dojeneşte probabil pentru neputinţa de a aprecia libertatea. Vecini cu lupii – doi mistreţi. Mari, dizgraţioşi din cauza picioarelor prea scurte, au cunoscut probabil şi ei frăgezimea copilăriei. Acum au un păr neîngrijit, cu aspect ţepos. Tot ţarcul e plin de fecale proaspete. De cinci minute mă uit la ei, le fac semne, îi strig şi nici măcar nu-şi ridică rîtul din troaca în care molfăie ceva. Văd plăcuţa cu „Animale periculoase“. Îmi dau seama şi plec mai departe. Cîteva feluri de vulpi, unele polare. Una chiar mă priveşte ostentativ, conştientă poate de dolarii de care dispune.

Îmi vine să-i spun de cele două Eugenii văzute pe bordul unui jeep luxos, faţă demnă de 3,14 sau orice teorie a valorilor, dar mă abţin şi mă trezesc în faţa condorului american. E caraghios, îmbrăcat parcă într-un costum jerpelit de inchizitor şi închis într-o cuşcă mică încît nici aripile nu le poate desface. Păcat că nu există un animal care să se cheme „dolar“. O barză veştejită cu un pescăruş frumos. Uliu – raţacitate. O pisică dă tîrcoale porumbeilor. „Datorită raritătii, în România, Rîsul este protejat putînd fi vînat numai cu autorizaţie specială“. Tolerant cu gerunziul, mulţumit de majusculă nu mai insist. Zebre, cerbi cu coarne şi fără, căprioare, cai, catîri, bivoli, un zimbru impunător, capre cu tot cu destinul lor de lapte cu cacao şi biftec, toate astea pe o singură alee. Caut elefanţii. Găsesc unul singur care mînca în neştire morcovi. Nu mai ştiu pe unde am trecut. O iau la întîmplare pe o alee şi ajung la pavilionul urşilor. Un urs negru, asiatic are lîngă el o pîine, cîteva mere. Se uită la mine tăcut. Pleacă privirea. Tace. Pare supărat, preocupat. Poate e bolnav... Priveşti în sus la gratiile de deasupra, priveşti în jurul lui. Încet mănîncă o jumătate de măr. Şi o jumătate de pară. Ursul brun are alt tonus: miroase gratiile, se plimbă, se opreşte, mă studiază, îşi continuă plimbarea. Matei Bogdan, secretar la Grădina Zoologică intervine şi face prezentările: „Ea e Florentina. Deşi are o figură blîndă e destul de periculoasă. L-au confundat destui cu vechiul ursuleţ de pluş, au vrut să-l mîngîie pe bot, să-l tragă de urechi... Au plătit scump – de la zgîrîieturi, două degete lipsă, accidente minore – pînă la toată mîna“. Nu a fost nici un caz mortal, dar din vina vizitatorului Florentina „a mai mîncat ceva degete“... Johnny este fiica Florentinei. În ciuda numelui, este tot un urs carpatin. Îi place să înoate, să-şi arunce mîncarea în apă şi apoi să o vîneze. Îmi amintesc de filmul cu Fram, ursul polar. Explicaţiile vin imediat: Grădina Zoologică nu a avut niciodată un urs polar. Pentru filmarea la „Fram“ a fost adus unul din URSS şi a stat în menajerie. Directorul îmi deconstruieşte şi celelalte mituri care planează deasupra Grădinii: „Noi nu am avut niciodată girafe. Nu ştim de unde a ieşit asta cu girafele! Apoi trebuie ştiut că avem deschis aici, animalele sînt toate, n-au murit de foame. Mîncare e destulă. N-avem spaţiu, dar mîncare este“.

Matei îmi prezintă generic papagalii, foarte mulţi, foarte gălăgioşi sau doar entuziasmaţi de noua lor casă în care, conform normelor europene, plasa a fost înlocuită cu geam şi în interior s-a încercat crearea unui microclimat. Ajungem la vitrinele cu şerpi unde este aglomeraţie. Nu sînt vizitatori – sînt femeile din personal care urmăresc masa lunară a pitonului: „A înghiţit-o şi p-aia? A înghiţit-o, ăă?“. Mîncase găina. Acum privirea sumbră a pitonului urmărea o prepeliţă japoneză care alerga nedumerită din colţ în colţ: „Uite blegu' s-a repezit în uşă“...; „Ai ratat lovitura“ spune o femeie ce pare a ţine cu prepeliţa; „E prea mică, pentru el“ adaugă alta. Ceilalţi şerpi au primit cîte doi şoricei şi sînt deja la mijlocul mesei.

În camera şerpilor, într-un spaţiu special amenajat cu nisip, apă, plante exotice din plastic şi bec roşu stă nemişcat un crocodil. Pare blocat în expectativă şi nimeni nu ştie dacă e băiat sau fată.

Un hol plin cu maimuţe face parte din obiectivele speciale ale grădinii. Tinere, bătrîne, pline de viaţă, chelioase, spînzură de sfori şi grinzi sau vin la geam şi merg cu obrăznicia pînă la... „Uite, mamă, îţi arată fundu'! Vezi?“. Cel mai tînăr cuplu, Jamil şi Luana, au luat masa: fructe, unt cu pîine şi cu gem – şi acum aleargă prin noua lor locuinţă cu geamuri termopan. În afară de mobila deosebită – noi scăriţe de frînghie, băncuţe la înălţime – au şi o jucărie – un ied de cauciuc.

Cei doi cimpanzei sînt liniştiţi. Ultimii membri ai familiei – o pereche de mandrini, maimuţe speciale cu botul albastru, primite cadou.

Dacă grădina nu are macaci şi nici gorile şi nici măcar rinoceri, în schimb s-a specializat în reproducerea artificială (adică în condiţii de captivitate) a tigrilor siberieni. Pînă acum: 48 de reuşite. Una dintre ele se numeşte Mişa. Mama ei a refuzat să o crească şi-atunci s-a îngrijit de ea personalul Zoo – a fost hrănită la biberon şi cu ajutorul unei căţeluşe care avea pui în acea perioadă şi a acceptat să o adopte. Acum Mişa are 8 ani, este un fel de mascotă a grădinii. Faţă de oameni, aşa cum m-am convins, are un comportament de curtoazie. Deoarece mediul în care trăieşte – beton şi fier – este total diferit de cel natural, ritualurile originare s-au modificat şi ele: înainte cu două, trei ore de masă pleacă în căutarea vînatului şi face înconjurul cuştii; stă la pîndă aşteptînd, de fapt, îngrijitorul; carnea aruncată în cuşcă nu este mîncată imediat, este tratată ca un vînat: Mişa îi dă tîrcoale, o presează cu labele să vadă că nu mai mişcă; abia după aceea o consumă.

În cazul în care nu apucaţi să vedeţi la Zoo aceste animale, le puteţi vizita la Muzeul Antipa, unde sînt împăiate. Asta dacă nu veţi fi dumneavoastră cel vizitat...

Cătălin MANOLE

Natura pieptănată

Dacă sînteţi sau treceţi prin Bucureşti puteţi lua un autobuz 336 pîna la staţia Grădina Botanică. Nu ştiu dacă o să vi se pară asemănătoare cu Grădina Edenului, Grădina lui Venus, Grădina lui Epicur, dar oricum, pînă la ora 19^{30} vă puteţi plimba într-o cîtime de natură pieptănată. Adică aranjată şi întreţinută pentru a vă fi pe plac. Şi ar trebui să vă placă acest colaj de plante şi arbori din toate părţile lumii, măcar pentru suport – Cotroceni, măcar pentru băncuţele civilizate, toate întregi, sau pentru aspectul de oraş miniaturizat cu Aleea Lacului, Aleea Muzeului, Aleea Studenţilor, etc. Parcurile din Bucureşti sînt ori prea mici, cum e Cişmigiul – plin de şahişti, pensionari, terase, chiulangii – ori prea mari, cum e Herăstrăul, Parcul Carol sau Tineretului – cu un aspect de cîmp de instrucţie sau de bîlci continuu. Grădina Botanică nu e mare, însă nu te oboseşte nimeni cu vata pe băţ sau bilete de papagal, cu seminţe, cu poze la minut. Fără miros de mici, acorduri orientale sau hip-hop, aici e linişte: *Venim destul de des. E mai retras şi nu e foarte aglomerat – mai mult oameni care locuiesc în zonă. Ne plimbăm, bîrfim, ne facem planuri...* îmi spun două studente la Drept. Cei mai mulţi clienţi ai Grădinii sînt părinţii care îşi scot copiii *la aer*: *Întotdeauna mi-a plăcut parcul ăsta,* declară o mămică, în timp ce nu-şi scapă din ochi odorul plecat să descopere ceva prin iarbă, *mai e şi problema banilor, că nu pot zilnic la film sau la cofetărie. Aici, cu două mii de lei, îşi face de lucru.* Marţi, joi şi numai duminică se poate vizita Muzeul Botanic şi numai duminica, pînă la prînz, serele cu plante exotice. Grădina Botanică iniţial pare a fi un parc obişnuit şi apoi îţi dai seama de faptul că tot ceea ce te înconjoară poartă o etichetă. De la plante minuscule, fire de iarbă, floricele peste care altfel treci repede cu privirea şi pînă la arbori uriaşi sau schimonosiţi, toate poartă o tabliţă cu inscripţie – denumire ştiinţifică, populară, origine. Cînd realizezi asta eşti puţin zăpăcit. Te trezeşti înconjurat de zeci de tăbliţe, de zeci de lucruri invizibile pînă atunci. Începi să fi mai atent, mai cu luare-aminte la amănunt, chiar dacă e vorba de un copac japonez sau un tei obişnuit. Amănuntul e bun. **(C. M.)**

S. Sacagiu

FEDERAŢIA GRĂDINILOR ZOOLOGICE ŞI ACVARIILOR DIN ROMÂNIA
Petre Bogdan MATEI
Secretar
Al. Vadul Moldovei 4
Sect. 1 BUCUREŞTI 71588
E mail: Bogdan_Mateizoo Bucuresti @ yahoo.com
Tel: 01.230.45.10; Tel./Fax: 01.231.41.35
Home:
Str. Poiana Narciselor 8
et. 3; ap. 21 Sect. 1
BUCUREŞTI 70718
Tel.: 01.313.49.94

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

o cunosc pe...

Înştiinţare din Dristor, Bucureşti

„Un ultim avertisment pentru părinţii care nuş stăpînesc copii şi care nui educă pe copii ca-să nu facă rele.

Abea sa terminat zugrăvîtul parţilor comune şi relele elemente au şi început să scrijie pereţii, să şteargă picioarele pe pereţi, iaraşi se strică întrerupătoarele electrice, sau furat becuri din holuri, ect, ect.

Dacă nu au fost suficient că unii au fost amendaţi sau alte măsuri de prevenire, acum trecem la sancţionarea cu evacuarea din bloc a familiilor recalcinante care privesc pasiv la odraslele lor cînd stricau un bun obştesc al statului, îi văd pe copii lor cînd rup afişele, îi văd în anturajul unor derbedei sau huligani străini de blocul nostru cum cu ei împreună strică cetăţenilor din bloc şi face diverse stricăciuni blocului.

Dacă se crede de către aceşti părinţi că nu li se va putea face evacuarea din bloc pentru copii lor recalcinanţi, noi, comitetul le vom arăta că se putea."

25 ianuarie 2000

Semnături ss indescifrabile:
preşedinte, vicepreşedinte, administrator,
ai Asociaţiei de locatari

Eugen ISTODOR

roluri

„Eu, ca virgulă om"

Deşi s-au scurs cîteva săptămîni bune de atunci, n-am reuşit nici pînă acum să mă dumiresc de ce, aflat întîmplător la un post de televiziune, un primar dintr-o comună ilfoveană, personaj altminteri normal şi chiar simpatic, a ţinut să precizeze, într-o chestiune care azi nu mai are nici o importanţă: „Daţi-mi voie să fac o remarcă a mea personală, nu ca primar, ci ca virgulă om". Sigur, prima măsură a vorbitorului care caută să evite o apropiere nepotrivită de sunete, cu alte cuvinte o cacofonie, este fie să-şi construiască altfel enunţul, fie să facă o pauză (nelogică) între cuvintele în cauză, fie să recurgă la oribilul „ca şi" (Doamne, cum poate să sune, de pildă, propoziţia: „Noi, ca şi copii, ne jucăm"), fie să pună, hodoronc-tronc, o virgulă (evident, la fel de nelogică) între cuvintele ce ameninţă să tulbure curgerea lină a discursului. Lasă că primarul cu pricina şi-a cerut voie să facă o remarcă a lui, personală, ca şi cum ar fi putut să facă o remarcă personală a altcuiva, dar tipul ăsta de gîndire tautologică se întîlneşte destul de frecvent. De unde pînă unde, însă, virgula dintre *ca* şi *om*? Să fie un simplu act lingvistic reflex, educat ani de zile prin metodă pavloviană de către un profesor tipicar şi calofil? Să fie sentimentul fals al apropierii prea mari între *remarcă* şi *ca*? Să fie obişnuinţa primarului de a se exprima ca... cooperatist, comunist, cadru, cetăţean, cómandant, cîrmaci, cîrciumar, colocatar sau, mai ştii, corăbier sau condotier? Sau o fi înrădăcinată în subconştientul primarului ilfovean ideea că *om* („acest minunat cuvînt!" – prostii!) este un cuvînt urît, care începe cu c...? Mi-e groază să mă gîndesc.

Dumitru SOLOMON

P.S. Altă zonă suferindă sub raport lingvistic: traducerile. Mai ales cele din dialogul nenumăratelor filme transmise la diverse televiziuni. Început de film şi de dialog la TVR 2: „Nu vreau să fiu motivul pentru care tu şi Scott vă certaţi." N-ar fi fost mai simplu şi mai pe românește să se spună: „Nu vreau să vă certaţi, tu şi Scott, din cauza mea"? Sau, şi mai simplu: „Nu vreau să fiu motivul certurilor dintre tine şi Scott" ?

Cu ochii-n 3,14

SPÉCIALITÉS ROUMAINES: TUCĂ SHOW, MÎRLĂNIA, CÎŞTIGUL LA BINGO, LIS, SĂ IEI TRAMVAIUL ÎN SENS INVERS

● Pe data de 18 martie, la restaurantul „Doïna – spécialités roumaines" din Paris, pe o tăbliţă aflată în vitrină scria (nu-i nevoie să mai traduc, că tot românu-i francofon): „Plat du jour: entrecôte frites, escalope milanaise, poulet frites". Trec peste episodul „escalope milanaise", care e clar. Dar la capitolul „frites" (= cartofi prăjiţi, totuşi, pentru nefrancofoni) sînt cam mulţi care să revendice un oarece specific: francezii, belgienii, americanii de la McDonald's etc. Şi uite-aşa ajung „specialităţile româneşti" să fie multiculturale... (**M. V.**)

● „Tucă Show" devine, tot mai mult, emisiunea-pilot a unui nou concept, revoluţionar, despre televiziune: acela în care nu doar se vorbeşte la nesfîrşit, dar se şi citeşte. De unde? Ei, asta-i bună: din ziare, fireşte! Este revanşa nesperată a literei tipărite asupra imaginii mişcătoare, este răzbunarea orelor de informare politică din armată, este tot ceea ce nu ne-am închipuit niciodată că o să ajungem să vedem/ascultăm: pe Marius Tucă şi Ion Cristoiu citind, la teveu, din presa scrisă! Şi, avînd în vedere cît le ia să citească un paragraf, un rînd, o frază, este deja un concept „tare". (**a. l. ş.**)

● Memorabilă răbufnirea lui Dan C. Mihăilescu *(22,* 14 martie) împotriva vanităţilor scriitoriceşti: „Deprins la sadomasochism, pervertit irecuperabil, scriitorul nostru *suferă de normalitate!* Nimic nu i se pare mai periculos decît calmul şi firescul receptării, după cum e bolnav de suspiciune şi scenarită, de mania persecuţiei, megalomanie şi, după caz, lipsă de maniere sau, direct, mîrlănie." Ce *boom* ar fi o carte semnată Dan C. Mihăilescu despre mediile noastre literare... (**S. S.**)

● Autobuzul 311, foarte aglomerat ca de obicei. Băieţelul se uită visător pe geam şi deodată izbucneşte entuziast: „Mami, cînd o să fiu mare o să-ţi iau o maşină ca aia". Mama, obosită şi înţelegătoare: „Da, dar trebuie să înveţi şi apoi să munceşti ca să ai bani". Băiatul, şi mai entuziast: „Ba nu, că o să cîştig la Teleeurobingo". Mama, enervată şi jenată de zîmbetele celor din jur: „Cine ţi-a băgat asta în cap? Bunica, nu-i aşa? Trebuie să înveţi, că în nădejdea bingo... Să nu te mai aud cu asta!". Băiatul, aparte, numai pentru el: „Ba o să cîştig". (**C. G.**)

● În baza panourilor publicitare care promovează luna curăţeniei este scris „Primăria Municipiului Bucureşti" şi, dedesubt, „V. Lis". Trebuie – nu? – să fim înţelegători: Viorel Lis a rămas fără bani de la partid pentru campania electorală şi apelează la banul public, la al nostru adică. (**C. P.-B.**)

● Dărîmătoare tabletele lui Dan Perjovschi din *22* şi, mai ales, din *Exces!* În ultimul număr al lunarului de modă, artistul desenează o Românie pe roţi (peste care scrie „Taxi"), ca o „ştampilă" la textul propriu-zis, intitulat „Înapoi spre înainte". Ideea e simplă, RăSăRită din concret şi din popor: pe linia de maxi-taxi centru-Rahova, „dimineaţa e imposibil de urcat – scrie Perjo –, aşa că lumea a deprins următoarea strategie: se duce înapoi vreo 4-6 staţii. Ca să-l prindă mai gol. Cei mai şmecheri iau tramvaiul în sens invers pînă la capăt unde, în cele 3-4 maşini care aşteaptă nu se ştie ce, trebuie musai să fie un scaun liber." Urmează concluzia – antologică! „Mă întreb dacă chestia cu Iliescu nu-i aceeaşi stratagemă. Dar dacă înapoi, la capăt, nu-i nici o maşină?" (**a. l. ş.**)

ŞTIRI DE DISTRUGERE ÎN MASĂ

● Deşi în ultimii ani, graţie presei libere, ne-am obişnuit cu tot felul de curiozităţi şi orori, ştirile concentrate din urmă cu cîteva zile au ieşit din cadrul „normal". Doi proxeneţi, „Sadoveanu" şi „Nixon", urmăriţi de poliţie, pedofilul Porcăraşu arestat, lectorul Ciobanu de la Academia de Jandarmi din Sibiu prins masturbîndu-se în spatele unui liceu, un individ care şi-a omorît copilul fiindcă acesta „se scăpase pe el", un alt individ care şi-a împuşcat nevasta crezînd că-i nepoata de 11 ani pe care o tot viola de 3 ani, un loc uitat din ţară unde s-au născut doi fraţi cu inima în dreapta şi ficatul în stînga. Totul a culminat cu sinuciderea în masă a 400 de ugandezi care şi-au dat foc. Făceau parte dintr-o sectă apocaliptică. Şi poate că erau deprimaţi de ştirile din România. (**A. M.**)

● La PRO TV, o profesoară de muzică din Buzău căreia, evident, nu-i place muzica străină vîndută la tarabe: „e o armă de distrugere în masă". Dar muzica românească vîndută în străinătate? (**M. B.**)

REGELE COMEDIEI, CULTURA SCRISĂ ÎN GORJ ŞI CULTUL PERSONALITĂŢII LIMITAT ÎN TURKMENISTAN

● Vi-l amintiţi? *Taxi Driver? Naşul II? Raging Bull? Regele comediei? Promontoriul groazei? Casino?* Şi multe altele, care nu-mi vin acum în minte... La Piaţa Sudului, un *fast-food* omonim: DE NIRO. (**D. S.**)

● Timp de şapte zile (20-26 martie a.c.) se desfăşoară la Tîrgu Jiu un salon editorial. Pentru că trebuia să poarte un nume, i s-a spus „Zilele Culturii Scrise în Gorj". Pentru că a terminat o nuvelă într-un concediu la Mangalia, un autor gorjean n-ar fi trebuit lăsat să participe, ca şi confratele său poetul care a scris un rondel în tren – între Videle şi Bucureşti, să spunem. (**A. C.**)

● Veştile proaste venind – de la Shakespeare citire – în galop, cele simpatice se mişcă atît de încet încît parcă nici nu mai există. Eroare: preşedintele Turkmenistanului, Niazov, a interzis ziarelor din republică să-i publice zilnic poza, mare, pe-a'ntîia, limitînd astfel cultul personalităţii sale; pe de altă parte – exact din cealaltă parte a lumii, cum priveşti din Turkmenistan – guvernul britanic va autoriza prin lege ca „pub"-urile să rămînă deschise 24 de ore din 24 pentru ca să se curme nesănătosul obicei al consumatorilor de bere care, presaţi de „ora închiderii", îşi fac planul de halbe în asalt. (**R. C.**)

© S. Ivanoschi

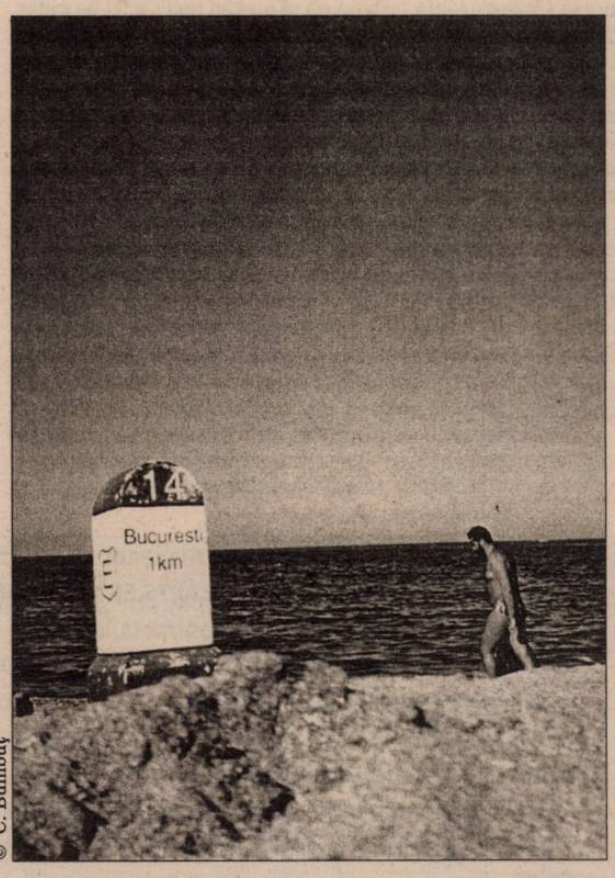

© C. Bumbuţ

Invizibilul cotidian

– dialog cu sociologul Mircea KIVU, cercetător IMAS –

Sîntem din ce în ce mai convinşi că totul se poate vedea: din satelit, de la microscop, din statistici, prin ochiul camerelor de filmat, din cercetările genetice. A vedea se confundă aproape cu a şti; cînd exprimăm opinii ferme, cînd avem certitudini se spune că ne-am format „vederi" proprii asupra lucrurilor. Ce se vede, ce curpindem cu privirea are prestigiul realităţii nemijlocite, perfect transparente şi uşor de luat în stăpînire. Dar fiecare dintre noi trăieşte mai ales din ceea ce nu se vede; din trecutul său selectat de memorie şi din speranţa viitorului, imaginat, de regulă, favorabil. În cercetarea prezentului, cum apare acest raport dintre ce se vede şi ce nu se vede? Putem vorbi despre „invizibilul cotidian", acum, într-un timp cînd ne mîndrim că aproape numai există taine necercetate şi aproximativ nici un tabu? Dialogul nostru îl are ca interlocutor pe sociologul ***Mircea Kivu.***

Ce ştim, din vedere, despre semenul nostru?

Stimate dle Mircea Kivu, credeţi că, în prezentul nostru de tranziţie, ce nu se vede e ascuns deliberat, sau e greu observabil datorită fărîmiţării într-o multitudine de aspecte?

Să pornim de la ceva care nu e nici cu totul ascuns, dar nici deplin la vedere: muzica hip-hop, cîntată de formaţiile de cartier. Datorită limbajului indecent, CNA încearcă să-i blocheze accesul la public. Nu de mult am fost invitat la un talk-show să-mi spun părerea asupra acestui fenomen criticabil, după opinia multora. Dintre toţi cei aflaţi acolo – nişte tineri de 25-30 de ani care făceau şi ei muzică, cineva de la CNA, cîţiva reprezentanţi ai mas-media – am fost singurul care am ţinut partea „băieţilor de cartier", şi am şocat persoanele prezente. Sincer vorbind, nici mie nu-mi place muzica lor: estetic e cam fără valoare. Dar pe „băieţii de cartier" nu-i interesează estetica, nu-i interesează valoarea artistică. Vor să se exprime şi să se facă înţeleşi de ai lor. E o reacţie, un mod de protest fiindcă se simt excluşi, simt că viaţa lor nu interesează, în realitate, pe nimeni, că nu sînt luaţi în calcul decît ca posibil electorat. Au un public masiv, deşi el nu se vede în marile săli, după cum nici producţia lor nu se găseşte în rafturile magazinelor de muzică. Marfa lor se vinde exclusiv pe tarabe, există chiar şi o reţea întreagă de distribuţie, care nici ea nu se vede, dar funcţionează. Faptul că societatea se face că nu observă lucrurile astea mie mi se pare primejdios şi pentru clipa de faţă şi pentru viitor.

De ce consideraţi fenomenul muzicii de cartier atît de important?

Ea reprezintă o variantă de cultură proprie – ceea ce în sociologie se cheamă „sub-cultură" – şi exprimă o mentalitate, ce nu mai poate fi ignorată. S-a impus majorităţii adolescenţilor de azi; de ce? Fiindcă vorbeşte de viaţa din cartiere, care e cumplit de urîtă. E o lume care există – nu în Florească, nu în Băneasa, locuri mai aerisite. Localizînd toate grupurile vin din Berceni, Pantelimon, Apărători, cartiere care au fost create în jurul unor mari unităţi ale industriei socialiste: IMGB, 23 August ş.a. Exact acele întreprinderi pîndite acum de restructurare. Acolo oamenii trăiesc fără a mai crede că au vreo şansă. „Băieţii de cartier" sînt copii unor şomeri, sau ai unor foşti şomeri „ieşiţi din plată": acasă trăiesc o viaţă promiscuă şi nu văd nici un fel de viitor. Ei n-o să se ducă nici la şcoală, nici n-o să îmbrăţişeze meserii moderne care cer instrucţie. Singura lor şansă – şmecheria. Trebuie să se descurce, să scoată bani prin nişte metode cu totul marginale – de la afaceri mărunte, vînzînd, de pildă, blugi de contrabandă ori ţigări, pînă la lucruri mai grave – vînzări de ponturi pentru infractori, trafic şi consum de droguri.

Am citit de curînd că în trei mari licee din capitală, nu în cartiere, ci la „Gheorghe Lazăr", la „Eminescu" şi la „Cantemir", consumul de droguri a devenit un fenomen curent printre elevi, începînd de la 15-16 ani. Unui asemenea adolescent credeţi că-i mai pasă dacă manualul opţional de istorie îl prezintă pe Mihai Viteazu favorabil sau cu oarecari rezerve? Nu credeţi că era normal ca parlamentarii să se sesizeze de ceea ce nu se vede (încă) în şcoala românească, dar se poate afla?

Consumatorii de droguri sînt indivizi foarte periculoşi social, iar tratamentul lor de dezintoxicare costă enorm şi grevează bugetul sănătăţii şi-aşa fragil. Sigur că o reacţie la nivel parlamentar faţă de acest fenomen ar fi de aşteptat, dar aici ne lovim de alt aspect. Dacă privim să zicem, copiii străzii, care se văd foarte frecvent, în metrou, în autobuz, la intersecţii, pe marile artere de circulaţie, pare că periculozitatea lor prezentă, dar mai ales cea viitoare, nu ar ameninţa decît pe unii membri ai societăţii. Copilul unui înalt demnitar, care nu umblă cu metroul, ci cu maşina, locuieşte într-o casă cu interfon la poartă, nu stă în cămin la Grozăveşti, sau învaţă chiar în străinătate, în linii mari nu este pîndit de primejdiile obişnuite. Ce înseamnă asta? Înseamnă că – de 10 ani încoace, mai ales – lumea noastră a început să se împartă în lumi paralele, din care noi nu vedem decît una. Adolescenţii din cartiere reprezintă o lume statistic la fel de importantă ca asta care se vede. Toate preferinţele, frustrările şi mentalităţile ei, create ca reacţie la lumea ce n-o ia în seamă, constituie deocamdată probleme incipiente, nu ne lovim toată ziua de ele. Dacă nu le vedem, nu înseamnă că ele nici nu există. Şi, logic, au toate şansele să devină de masă, tocmai dacă ne ferim a le observa, crezînd că nu ne privesc.

Spiritul comunitar şi problemele reale

Venind dintr-o lume în care totul – de la alimente pînă la informaţie – se obţinea pe furiş, acum, într-o realitate deschisă, poate că sîntem dezorientaţi, buimăciţi de libertate. Nu cumva nu ştim la ce să ne uităm mai întîi, în ordinea importanţei?

Cred că dezorientarea vine din faptul că oamenilor nu li s-a creat conştiinţa că sînt membri ai unei comunităţi. Sigur că se formează greu o comunitate, într-un oraş de peste două milioane de locuitori, cum e capitala. Dar în fiecare mare oraş se pot naşte mici comunităţi, cu un rol foarte precis şi eficient. Acum cîţiva ani am fost în SUA, participînd cu alţi români la un program iniţiat de USAID – ca să ne informăm cum funcţionează sistemul electoral american. În cursul numeroaselor vizite făcute, am fost duşi şi la ceea ce se cheamă la ei o organizaţie de cartier, să asistăm la o şedinţă. Adunarea se ţinea într-o arie a Washingtonului locuită în special de negri, zonă cam săracă şi îndoielnică. Taximetristul chiar ne-a întrebat „sigur vreţi să vă las aici?". Casa unde urma să intrăm era cam veche, scria pe ea „for sale". La ora de începere a adunării, a apărut un negru cu o cămaşă de un alb orbitor, care purta cu el o mapă şi un ciocănel ca al judecătorilor. La şedinţă participau oameni din cartier – o învăţătoare, un pensionar şi nişte tipi cam necăjiţi, după aspect. Interesant pentru mine nu era că aveau probleme şi încercau să le rezolve, ci modul cum îşi propuneau să facă asta. Cu o seriozitate mai mare decît în Parlamentul României, discuţia a început prin intervenţia unei doamne care a sesizat că, la citirea procesului verbal al şedinţei anterioare, nu a găsit consemnată opinia sa. Ea se opusese unei propuneri; ţinea ca faptul să se menţioneze neapărat. Mă aflam acolo printre nişte oameni obişnuiţi dintr-un cartier, pe care nimeni nu-i obliga să activeze şi să-şi sacrifice timpul liber, să-şi afirme poziţia. Dar funcţiona un respect al regulilor.

Cred că, potopiţi de fluxul de informaţii de la TV, din ziare, din „scenarii", după revoluţie am căpătat cu toţii un fel de orgoliu de analişti ai problemelor mari şi serioase. Numai la nivel înalt simţim că putem căuta ce nu se vede: ce să ne mai uităm pe strada noastră?

Şi ce aflăm, la urma urmei? Informaţiile acestea multe şi variate urmează şi ele un flux prin care se selectează. Demisia lui Victor Babiuc a fost mediatizată săptămîni în şir, mass-media numai de asta a discutat. Exact în perioada asta se făcea un buget care o să ne afecteze pe toţi un an de-acum încolo, era de discutat în Parlament o lege a pensionării, apăruse problema poluării etc. Însă, în tot acest timp, copleşită de abundenţă şi ritmul informaţiei, lumea a urmărit o ţintă falsă. Eu nu cred că tot ce nu se vede se ascunde în chip deliberat. Sigur că mai există mentalităţi ale vechilor structuri care influenţează unele mecanisme actuale. Dar, pe de altă parte, cred că mai funcţionează şi nişte mecanisme de tipul „bulgărelui de zăpadă" – care fac ca o temă să se îngroaşe prin ea însăşi, iar alte teme să nu mai aibă cum să iasă în faţă. Bulgărele acoperă tot ecranul, restul rămîne nevăzut: pentru că nu-i aşa de spectaculos, nu-i aşa de colorat, atît de pitoresc. Bugetul e „plicticos", plus că a scrie despre el presupune să te pricepi la tot soiul de finetţuri. Dacă însă comentezi şi întorci pe toate feţele o afirmaţie despre nişte „şopîrleli" şi „sforării" pare că deschizi ochii publicului, care începe să vadă ce nu se vede, stînd în fotoliu. Cred că oamenii din mass-media dovedesc şi o anumită rutină: eu constat asta din felul cum se publică sondajele noastre. Noi, cînd comunicăm presei un sondaj, dăm tot felul de informaţii. De obicei, un sondaj nu are numai 3 întrebări, cu cine votezi, cum te-ai orienta dacă mîine ar avea loc alegerile etc. Din întreg sondajul presa publică numai cît la sută are un partid, cu ce procente a scăzut altul, uneori compară aberant date ce nu se pot compara, alteori ignoră textul întrebării etc. Presa este atrasă de ce este mai vizibil. Aşa se întîmplă că politica pare să fie zona predilectă a sondajelor efectuate de noi: în realitate, în cifra de afaceri a IMAS, sondajele despre politică se situează în jur de 5%. Restul sînt sondaje comerciale.

Profil post-decembrist

Ce ne spune despre „omul din sondaje" cercetarea sociologică?

Ne spune că a devenit foarte interesat numai de ce se întîmplă cu el, şi anume acum, nici măcar peste doi-trei ani. În '90, toată lumea pierdea nopţile urmărind la TV şedinţele CPUN, dornică să vadă pe viu ce se întîmplă în politică. Ieşea imediat în stradă, pentru o cauză. Acuma n-o mai face cu aceeaşi grabă şi participare. Clasa politică l-a dezamăgit, a obosit să mai spere. Mulţumirea omului nu e dată de ceea ce ai, efectiv, de ceea ce se vede, ci de distanţa – cît mai scurtă cu putinţă – dintre ce ţi-ai dorit să ai şi ce ai. Cine n-avea maşină în '89 şi-şi dorea foarte mult şi-a luat după revoluţie o Dacie, dar vecinul are deja Mercedes. Aproape că eşti mai frustrat decît cînd n-aveai maşină deloc; nici vecinul n-avea. Acuma sînt de toate, le vezi, dar nu poţi să le ai. Ce se vede şi ce nu se vede mai ţine şi de memoria noastră, care-i foarte selectivă, în general, şi reţine din trecut numai binele – puţin, întîmplător şi incomplet cum era – care ne-a ajutat să supravieţuim.

Examinăm deci ce se vede prin ce nu se (mai) vede din trecut şi nu prin ce nu se vede (încă) din viitor?

Ceea ce vezi că e bine în prezent, ţi se pare normal. Cînd ai necazuri, le raportezi la trecutul selectat şi încerci să faci din el o faţă a viitorului. De fapt, oamenii sînt mai nefericiţi azi, deşi trăiesc mai bine ca înainte. Revoluţia a adus un număr mare de cîştigători, dar şi un mare număr de perdanţi: cei care nu se mai adaptează. În profilul românului post-decembrist intră o mare cantitate de pierdere şi totodată, aparent mai risipitor cu puţinul care-l are..

Cheltuieşte mai mult pe lucrurile de zi cu zi, n-are bani pentru ceva de anvergură. Dar, aici funcţionează şi altceva: deşi statisticile spun că salariul real scade, totuşi procentul celor care-şi iau maşină creşte, cum creşte şi procentul celor ce-şi cumpără bunuri de folosinţă îndelungată etc. Există, deci, venituri reale mult mai mari.

Încîntaţi de posibilitatea de a ne informa, sîntem mai curioşi ca înainte?

Da, în lucrurile care n-ar trebui să ne intereseze. Dacă Andreea Esca face un copil, dacă primarul are o nouă amantă, asta da, interesează. Dar nu mai avem resurse de curiozitate pentru lucrurile care merită într-adevăr interes. Toată lumea poate urmări vreo 20 de canale la televizor: Discovery e şi tradus şi doldora de noutăţi. Audienţa sa e aproape zero: oamenii se uită la Marius Tucă.

Credeţi că numeroasele sondaje de azi ne-au făcut mai sensibili la diferenţa dintre ce vedem şi ce nu vedem, dar ar trebui să deducem prin propriul discernămînt?

După revoluţie, toată lumea voia să spună ceva, cînd suna la uşă cineva de la IMAS. La ţară, dacă nu luai curţile la rînd, deşi tehnica sondajului are alte reguli, se considera că alegi subiecţii după cine ştie ce criterii bizare. Dar nu s-au întîmplat, în 10 ani, toate lucrurile la care s-a aşteptat lumea. Aşa că, acum, refuzul de a răspunde a crescut mult – se ridică la peste 30% din cei întrebaţi. Însă această atitudine nu ţine neapărat de judecata cumpănită: ce s-a văzut la Caritas, la băncile cu dobînzi aberante, nu ar arăta un discernămînt crescut. Omul îşi spune „dacă banii mei se duc aşa repede, înseamnă că undeva ei se şi înmulţesc la fel de repede". Şi-atunci urmăreşte fascinat, pîndindu-şi soarta, 3 ore duminica cîştigurile de Bingo. Acolo, plouă cu cîştigători în neştire şi nimeni nu pierde. Asta se vede. Cei care pierd nu se văd. Fiindcă logica pierderii e o abstracţie, care nu se acceptă atît de uşor. Fiecare are impresia că această logică funcţionează doar pentru alţii, nevăzuţi.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: dilema@fcr.algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

● Anul VIII ● Nr. 371 ● 24 - 30 martie 2000 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Olga MACHIN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti

Anul VIII
nr. 372
31 mart. - 6 apr. 2000
16 pagini 3000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Călători români în țări străine

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„Ne place a maimuţi pe streini şi a ne defaima pe sine. Aşadar, am fost pe rând turcomani, grecomani, sau domnul ştie ce încă; acum, din mila lui Dumnezeu, suntem franţezomani; poate curând vom trece şi Manha în vrun balon aerostatic, şi atunci ne vei vedea anglomani.“

(dintr-o scrisoare a lui Costache Negruzzi către Gh. Asachi)

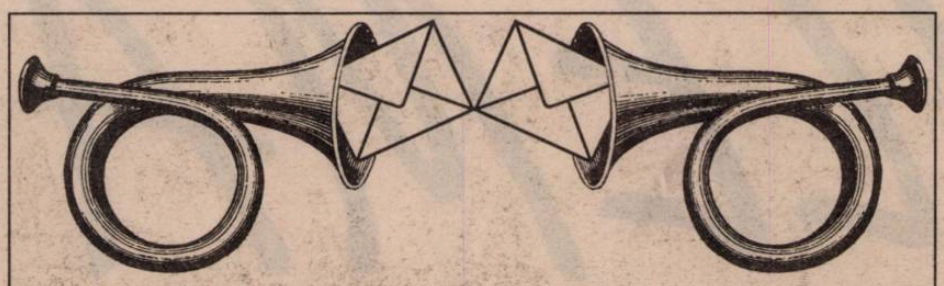

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 369: *„Ei, românii“*

„Românul“, încă locuitor al României

De la început ţin să apreciez soluţia adoptată de editor de a publica articolul „Românul, locuitor al României“ scris de Sántha Attila *(Dilema* nr. 369 din 10-16 martie 2000). Împărtăşesc de asemenea opinia conform căreia în articolul menţionat „textul vorbeşte mai mult despre autor decît despre temă“, cu precizarea că, după părerea noastră, acest mod de raportare la România a unor „români“ nu este singular, dimpotrivă este împărtăşit şi promovat de majoritatea formatorilor de opinie din media de expresie maghiară din „Ţinutul Secuiesc“.

Am făcut aceste afirmaţii deoarece este cunoscut faptul că realităţile din Estul Transilvaniei au fost şi sînt încă abordate numai de o anumită parte a presei şi nu întotdeauna cu limbajul adecvat. Multe instituţii ştiinţifice şi de cultură, publicaţii şi personalităţi marcante ale vieţii publice româneşti au ocolit şi ocolesc zona considerînd-o „delicată“ şi aşteptînd ca starea de normalitate să se instaureze de la sine. S-a ajuns astfel ca opinia publică românească să nu cunoască aproape nimic despre discursul hiperetnicizat, politica identitară agresivă şi naţionalismul exacerbat promovat cu consecvenţă şi profesionalism în mass-media maghiară, îndeosebi în judeţele Covasna şi Harghita. În aceste două judeţe numite recent „patria-mamă“ din interior pentru maghiarii din „diaspora românească“ – adică din celelalte judeţe ale ţării – funcţionează edituri, apar cărţi şi publicaţii care promovează sistematic teoriile rosleriene şi contestă, într-un mod ce nu are nimic comun cu spiritul ştiinţific, prezenţa şi continuitatea românilor în spaţiul lor de etnogeneză. Numitorul comun al sutelor de lucrări, studii şi articole îl constituie discursul naţionalist centrat pe exacerbarea trecutului maghiar al „Ţinutului Secuiesc“. Se invocă cu obstinaţie „nedreptatea Dictatului de la Trianon“, „apăsătorul destin minoritar“, fiind alimentate sentimentele de intoleranţă faţă de tot ceea ce este nemaghiar şi în primul rînd faţă de români, prezentaţi în continuare ca „venetici“, „colonizatori“, răspunzători de drama „pămîntului secuiesc“. Se accentuează dihotomia „ai noştri“ şi „ceilalţi“ şi neacceptarea alterităţii.

În prag de mileniul trei, cînd globalizarea devine o realitate a existenţei noastre, cînd libertatea de circulaţie a persoanelor înlesneşte stabilirea în orice colţ al lumii, aşezarea românilor pe „pămînt secuiesc“ este percepută în continuare ca o încercare de schimbare a compoziţiei etnice şi reclamată ca un atac la existenţa etniei maghiare şi mai nou condiţionată de cunoaşterea limbii maghiare (Kolumban Gabor). Suferinţele pricinuite concetăţenilor maghiari din „Secuime“ de către „naţionaliştii“ români sînt aduse la cunoştinţa opiniei publice interne şi internaţionale prin documente oficiale şi „pirat“ la Adunarea Consiliului Europei, interviuri şi articole în marile cotidiene, pagini pe Internet, manifestări „ştiinţifice“ şi multe alte eficiente modalităţi. În acest timp „fioroşii naţionalişti români“ sînt prezentaţi în continuare ca nostalgici, cripto şi neocomunişti, oameni care în lipsă de altceva mai bun şi-au făcut din promovarea naţionalismului un mod de existenţă.

La fel ca majoritatea subiecţilor cuprinşi în cercetarea efectuată de Alina Mungiu-Pippidi (ale căror răspunsuri sînt redate în lucrarea *Transilvania subiectivă),* Sántha Attila reia succint în articolul său obsesiile, prejudecăţile, stereotipiile şi legendele adînc înrădăcinate în mentalitatea colectivă a populaţiei maghiare din Estul Transilvaniei şi care sînt departe de realitatea obiectivă din zonă. Nu trebuie să fii nici expert, nici analist, nici doctor în ştiinţe să poţi constata, după o documentare onestă, care este adevărul despre: „militarizarea Secuimii“ cu „forţe de ocupaţie“, „colonizarea cu moldoveni“, „sporul de periclitate“ acordat românilor stabiliţi în zonă (deşi acesta ar fi necesar, faţă de climatul de intoleranţă etnică şi obsesiile etnocentriste de tip medieval existente în majoritatea localităţilor monoetnice maghiare din „Secuime“); „ofensiva Ortodoxiei“, „statutul limbii române ca limbă opresoare“ etc., etc.

Surprinzător este faptul că autorul articolului „doctorand în Teoria Literaturii“ nu-şi poate stăpîni discursul antiromânesc, aroganţa şi dispreţul faţă de români, de istoria, cultura şi limba română. Supărător este faptul că un asemenea mod de raportare la români şi România vine din partea unui intelectual, născut şi crescut într-o localitate a cărei evoluţie a fost hotărîtor influenţată de rolul important pe care l-a avut în derularea prin pasul Oituz a relaţiilor comerciale şi umane cu Moldova şi Ţara Românească.

Mă aşteptam ca la „interminabilele partide de cărţi de prin casă“, autorul să fi auzit şi poveşti despre: castrul roman „Angvstia“ din apropierea oraşului; „vremea de aur“ a relaţiilor foarte bune ale strămoşilor secui cu domnitorii români Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Petru Rareş, Mihai Viteazul; legăturile durabile şi reciproc avantajoase ale meşteşugarilor şi negustorilor locali cu românii din pieţele tradiţionale de peste Carpaţi, legături despre care vorbesc documentele vremii (printre care cele aproape 100 de scrisori din depozitul de la „Oşorheiul“ publicate în 1916 de către Nicolae Iorga în lucrarea „Acte româneşti din Ardeal privitoare la legăturile secuilor cu Moldova“). De reţinut că aceste acte, întocmite acum cîteva sute de ani la Tîrgu Secuiesc sînt redactate în limba română, în aceeaşi limbă română care-i produce astăzi atîta disconfort şi repulsie.

Ar fi fost prea mult şi prea frumos ca autorul înainte să cunoască primul român „în carne şi oase“ să fi vizitat măcar din curiozitate biserica ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului“ din Tîrgu Secuiesc, monument istoric zidit în anul 1731 pe locul bisericii „celei vechi din lemn“, ctitorie a puternicii comunităţi de negustori români care formau atunci localitatea românească Canta Vaşarheiului. Este adevărat că datorită „grijii“ acordate în decursul anilor de edilii unui oraş deschis spre promovarea multiculturalităţii este foarte dificilă găsirea modestei biserici, chiar şi pentru un localnic.

Îl asigur pe domnul Sántha Attila că dacă ar fi avut răbdarea să parcurgă lucrările scrise de Gheorghe Popa-Lisseanu, Sabin Opreanu, Ion I. Russu, Ioan Ciolan, Ioana Cristache-Panait, Ioan Ranca, iar mai recent studiile din anuarul „Angvstia“ ce apare la Sfîntu Gheorghe, ar fi avut posibilitatea să afle şi despre drama asimilării a zeci de comunităţi româneşti din „Secuime“ în rîndul cărora se află şi cele din localităţile aflate în apropierea Tîrgului Secuiesc – Cernat, Turia, Sânzieni, Lemnia, Ghelinţa, Ojdula –, despre actele de intoleranţă greu de descris săvîrşite asupra românilor în perioada anilor 1940-1944, despre tratamentul la care au fost supuşi românii în timpul faimoasei Regiuni Autonome Maghiare, în care poliţiştii şi ceilalţi factori de răspundere nu erau români...

Este mult mai lesnicioasă documentarea despre „dragostea“ şi „solicitudinea“ cu care sînt înconjuraţi cei 1818 români (cel puţin atîţi erau la Recensămîntul din 1992, ceea ce reprezintă 8% din populaţia oraşului Tîrgu Secuiesc şi nu 2% cum greşit se afirmă în articol) de către populaţia maghiară şi „autoguvernarea locală“. Să amintim doar „tratamentul“ aplicat preotului Ioan Bercu în primăvara anului 1990, obstacolele şi provocările ce a trebuit să fie depăşite de preotul Ştefan Niţu pentru începerea construirii noii biserici ortodoxe, întîietatea de care s-au bucurat muncitorii români la disponibilizări şi şomaj, imposibilitatea exercitării mandatului încredinţat singurului consilier român pentru „vina gravă“ a necunoaşterii limbii maghiare ş.a.

Referitor la tragicul episod al sinuciderii educatoarei dlui Sántha, în spiritul adevărului, trebuie spus că specialiştii şi nu numai ei cunosc faptul că judeţul Covasna împreună cu alte zone locuite de maghiari constituie aşa numita „zonă neagră“ unde numărul sinucigaşilor la 1000 de locuitori este mai mare de 15 persoane.

Ca ieşean, stabilit de multă vreme în Sfîntu Gheroghe, îl invit pe dl A. Sántha să reflecteze la diferenţa dintre modul cum s-au raportat şi se raportează moldovenii la miile de intelectuali din Estul Transilvaniei care au studiat în capitala Moldovei şi acela al concentăţenilor săi faţă de „coloniştii moldoveni“.

Puţinele cercetări sociologice întreprinse în zonă au ajuns la concluzia că modelul cultural interetnic din Covasna-Harghita este unul de tip piramidal. La bază, la nivelul comunităţilor locale sînt dominante tendinţele de convieţuire şi bună vecinătate, iar la vîrf, la nivelul elitelor, cele de separatism etnic (Maria Cobianu-Băcanu – „S.O.S. românii din Covasna şi Harghita“. Ed. Petru Maior, Tg. Mureş, 1998). Acest tip de relaţii poate suferi modificări sub influenţa mai multor factori, printre care la loc de frunte se situează mass-media. Responsabilitatea ce revine formatorilor de opinie este ilustrată şi de experienţa din ţările vecine. Edificator este în acest sens şi răspunsul unor muncitori din Tîrgu Secuiesc la o întrebare privind tema articolului la care ne referim, redat în volumul *Transilvania subiectivă,* p. 47: *„Cînd mi se spune: vorbeşte româneşte, că eşti pe pămînt românesc, sau că mănînci pîine românească, simt că-mi vine să sparg capul cuiva“.* Fără alte comentarii...

Ioan LĂCĂTUŞU
Sf. Gheorghe,
doctorand în Sociologie

N. red.: Publicăm această replică a dlui Lăcătuşu pentru că ea – în ciuda obiecţiilor de fond, întemeiate – păcătuieşte în formă printr-o la fel de asiduă folosire a clişeului – de această dată *istoric*. Spre exemplu: corespondentul s-ar fi aşteptat (pur retoric) ca familia de etnici maghiari în chestiune să fi discutat, în timpul partidelor de cărţi din casă, şi despre castrul roman din apropierea oraşului. Haideţi să fim relaxaţi: cîte familii de etnici români, ca atare, vorbesc în timpul jocului de cărţi despre castre romane, despre Petru Rareş, despre cele 100 de scrisori publicate în 1916 de Nicolae Iorga? Astfel de argumentaţie – adevărată în fond, dar inabil prezentată – nu cred că ne poate ajuta foarte mult. **(A. C.)**

Domnului Sántha Attila

Sînt părtinitoare. Nu sînt naţionalistă, xenofobă sau rasistă. Dar sînt părtinitoare.

Îmi place să mă consider mai degrabă fiinţă umană, decît europeancă, româncă, bucureşteancă etc. Pe semenii mei îi percep ca *oameni* şi *OAMENI*, mai degrabă decît ca albi sau negri, ca români, germani, maghiari, francezi, chinezi, rromi etc. Îmi place să vorbesc cu şi să descopăr calităţile OMULUI din faţa mea, nu condiţia sa socială, etnică, rasială, de gen sau sexuală.

Totuşi, sînt părtinitoare. Dacă trebuie să aleg, dintr-o nu ştiu ce pornire, aleg întotdeauna să ţin partea celor slabi şi (potenţial) nedreptăţiţi. De cele mai multe ori, aceştia sînt minorităţile. Poate că e o stereotipie, dar mi se pare că minorităţile sînt cel mai aproape de situaţia de a fi nedreptăţite. Tocmai pentru că se află în minoritate, sînt în situaţia de a accepta regulile. Reguli făcute, evident, de majoritate pentru majoritate. Şi nu e doar cazul minorităţilor etnice, ci şi al celor sexuale, religioase etc.

Într-un fel sau altul, prin însăşi natura lucrurilor, minorităţile sînt, la un moment dat şi în anumite situaţii, nedreptăţite.

De aceea, sînt părtinitoare. Şi tocmai pentru că sînt părtinitoare, voi considera aberaţiile domnului Sántha Attila simple confuzii ale unui doctorand în Teoria Literaturii sau, mai bine, (simplă) literatură.

Căci în literatură îţi e permis (aproape) orice. Doar literar poţi confunda statul român (şi imaginea lui jalnică) cu poporul român, la fel de jalnic (în imagine, desigur!).

Doar în literatură poţi confunda jalnicul popor român cu şi mai jalnica sa guvernare, căci România sfîrşitului de secol XX, nu este Atena Antichităţii, iar jalnicul român, nefiind atenianul antic, nu poate lua *direct* nici o decizie privind guvernarea. Poate doar să meargă la vot şi să voteze (mai bine sau mai rău).

La asta se reduce „contribuţia“ românului la dezastrul ţării. Nu trebuie să vă simţiţi frustrat, domnule Attila, căci la acest dezastru „contribuie“ şi maghiarii, pentru că, nu-i aşa?, şi ei votează. (Pe criterii etnice, evident, că n-o să voteze pe criterii politice!)

Citind articolul dvs., domnule Sántha Attila, nu prea înţeleg ce statut au maghiarii din România.

Poporul român e poporul român cu care *ei, maghiarii*, nu au nimic de-a face. Ba da: trebuie să-l suporte, să-i suporte jalnica imagine, mizeria şi sărăcia. (Deşi nu pot pricepe de ce preferă *bogaţii* unguri din România să trăiască mîhniţi într-o ţară mizeră, cînd ar putea deveni unguri norocoşi, într-o *Ungarie deja intrată în Uniunea Europeană*? (sic!))

Concluzia pe care o trag este că, fie ungurii din România sînt fără de popor, fie ei se constituie în poporul maghiar din România.

O fi România săracă, dar, cel puţin, e bogată în popoare!

Continuînd, ajungem la marxism pur, la lupte de clasă, căci, nu-i aşa?, avem de-a face cu un popor (maghiar) bogat şi cu unul (român) sărac (şi jalnic, şi şmecher, şi...).

Şi pentru că sînt părtinitoare, nu mă pot opri să-i apăr pe maghiari şi să consider aberantă ideea că ei nu ar fi instruiţi. Chiar fără universităţi maghiare, maghiarii sînt foarte bine instruiţi (unii). La fel ca şi românii. Aici, da, sînt nepărtinitoare.

Dana M.
studentă, Ştiinţe Politice, Bucureşti

delta rfi 93.5fm

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Democraţia locală**
- **Ce fel de capitalism?**
- **Hyde Park**

Reluare cu adăugire

Cu ceva mai mult de două luni în urmă, în Dilema *nr. 361 (14-20 ian. 2000), am publicat – mi s-a publicat! – articolul de mai jos. Îl reiau astăzi, cu o adăugire.*

O carte blestemată
– un sfert de veac de ghinion –

Moare lent, înghiţită de nispurile agitate ale indiferenţei la esenţial, o carte fundamentală a culturii române. Se numeşte *Dicţionarul scriitorilor români* şi în acest abia început an, anul 2000, se împlineşte un sfert de veac de cînd şi-a început odiseea. A fost în 1975, la Cluj, în cea mai banală formă: a unui proiect, a unei „propuneri" cum se spunea în limbajul birocratic al epocii, avînd ca destinatar o importantă editură neliterară de pe atunci, *Editura ştiinţifică şi enciclopedică*. Proiectul a fost acceptat, iar autorii săi au devenit, în acelaşi limbaj, „coordonatori ai lucrării". Au alcătuit o echipă de colaboratori, au stabilit reguli, criterii, norme de redactare. În cîţiva ani, cartea exista. Exista în manuscris. A fost predată editurii.

Au început şicanele, obstrucţiile, „observaţiile", referatele. Dintr-un instrument de lucru, banal în alte culturi, fără precedent în cea română, *Dicţionarul* a devenit o carte suspectă, chiar subversivă, un pericol pentru sănătatea culturală a ţării. Mai întîi boicotat, apoi respins, pe urmă interzis, *Dicţionarul scriitorilor români* a sfîrşit prin a fi practic anulat, nemaifiind permis nici măcar să i se menţioneze existenţa. Lotul cărţilor puse de cenzură după gratii se îmbogăţise cu un vînat de preţ.

Doar la posturile străine de radio cu emisiuni în limba română, şi mai ales la *Europa Liberă*, ale cărei emisiuni culturale îi şi făceau de fapt gloria în acei ani, se mai amintea de *Dicţionar*: fără Monica Lovinescu, Virgil Ierunca şi Gelu Ionescu ar fi fost un mormînt fără cruce.

În ţară, nu exista.

După decembrie 1989, „istoria" *Dicţionarului* a fost scoasă la lumină, evocată, invocată, instrumentalizată: ca un caz exemplar de persecuţie culturală din raţiuni politice. Ca un argument, încă unul!, cu greutate în lupta anticomunistă, luptă care a luat proporţii de masă în România *după căderea comunismului* – şi care continuă şi astăzi, neabătut.

Se părea, totuşi!, că după decembrie 1989, *în libertate*, şi în ciuda mobilizării energiilor intelectuale în patetica luptă cu prăbuşitul comunism, cartea aceasta, născută din şi prin stăruinţa a trei oameni, Mircea Zaciu, Marian Papahagi şi Aurel Sasu, va fi, şi ea, repusă în drepturile ei normale. *În drepturile cărţii*. La fel de importante pentru o societate ca şi drepturile omului.

Dar primul volum a apărut abia în 1995, al doilea în 1998, ambele la Editura Fundaţiei Culturale Române, al treilea e parţial în corectură, tot acolo, fără a se şti însă dacă şi cînd va mai fi tipărit, iar ultimul, al patrulea, încă trebuie adus la zi, definitivat.

Între timp, unul dintre cei trei, Marian Papahagi, a murit. *Între timp*. Au murit şi mulţi dintre colaboratori. Tot *între timp*.

Şi se împlinesc 25 de ani de cînd profesorul Mircea Zaciu împreună cu Marian Papahagi şi Aurel Sasu au lansat proiectul unui Dicţionar integral al scriitorilor români. Pe care l-au şi realizat. Dar care nu a fost încă publicat. Deşi nu există nici un dicţionar al scriitorilor români.

Un sfert de veac de ghinion.

Iar acest „ghinon" vine de la noi, nu-i sîntem victime inocente. În definitiv, dacă pentru tipărirea *ca publicitate* a unui apel electoral semnat de sute de *intelectuali* s-au găsit *zeci de mii de dolari* pentru cuvenita plată, de ce nu s-ar mobiliza aceleaşi forţe pentru a strînge banii necesari şi tipăririi ultimelor două volume ale *Dicţionarului*?!

Adăugire: Săptămîna trecută a murit, la Cluj, Mircea Zaciu. Venise în România (era stabilit la Bonn, în Germania) pentru a încerca să despotmolească tipărirea ultimelor două volume ale Dicţionarului.

Care, foarte probabil, n-au să mai apară niciodată.

Niciodată.

Mircea IORGULESCU

„Luna" ca spectacol

Deodată românii au fost invadaţi de suburban prin intermediul televizoarelor. O lume cu care aveam contacte din auzite ne-a izbit acum în faţă şocîndu-ne prin simplul fapt că există lîngă noi: violenţă, ţipete, vulgaritate şi prostie, de-o parte şi de alta.

De la declanşarea operaţiunii care ulterior s-a numit ingenuu „Luna" au trecut două săptămîni în care furia multor români neputincioşi în faţa infracţionalităţii s-a văzut satisfăcută prin gesturi de o violenţă gratuită. Copilul care vedea „NYPD" şi visa să lupte cu criminalii cei răi a fost răzbunat de poliţistul care încerca să-i desfacă mîinile fetei disperate să nu o vadă părinţii la televizor. Nereuşind, i-a tras un şut şi băiatul a fost fericit. Pentru că acesta este rezultatul evident al operaţiunii „Luna": eliberarea tuturor, ale poliţiştilor, ale ziariştilor şi în primul rînd ale cititorilor şi telespectatorilor.

Fără a tăgădui raţiunile acestei operaţiuni şi strategia folosită de autorităţi, tevatura merită a fi comentată ca fapt mediatic şi spectacol de lumini, sunete, ţipete, înjurături şi blesteme.

Totul vine pe un teren propice. Dezgheţul din totalitarism a restrîns inevitabil zonele în care autoritatea coercitivă a poliţiei se putea face simţită. Societatea a rămas astfel pradă multor fenomene negative necunoscute pînă atunci. Senzaţionalismul gen „topor în cap, viol în parc" promovat de mass-media a generat o atmosferă de nesiguranţă accentuată.

S-au instituit treptat zone de anomie socială, unde este stăpînă criminalitatea. Fenomen pe care Occidentul îl cunoaşte de multă vreme. Iar efortul poliţiei peste tot în lume constă tocmai în a trasa graniţa între aceste zone şi societate şi în a apăra graniţa. Numai că în România graniţele nu sînt trasate. Violenţa şi anomia acoperă încă zone prea largi. Acţiunea „Luna" pare a rezolva în plan faptic această problemă: poliţia face un recensămînt al infracţionalităţii, deoarece trebuie să cunoască aceste zone şi să le închidă apelînd la violenţa legitimă.

Însă toată această teorie frumoasă este acoperită de spectacolul mediatic. Pentru că poliţia, conform unui unui plan de îmbunătăţire a imaginii iniţiat de minister, nu face ordine decît cu presa de gît.

Pirande, puradei, mass-media

Pericolul imens este ca toată acţiunea să capete o conotaţie etnică, pentru că spectacolul mediatic s-a concentrat preponderent spre raidurile desfăşurate în comunităţile de romi. „Pirandele şi puradeii" au un caracter spectaculos, iar ţipetele şi blestemele îl încremenesc pe telespectator cu telecomanda în mînă.

Şi aici există o teorie. Lipsiţi de proprietate şi marginalizaţi, romii au fost subiecţii unei politici comuniste asimilaţioniste cu rezultate dezastruoase, care a format ghetouri întregi la marginea marilor oraşe. Aici infracţionalitatea este foarte ridicată. Segmente întregi ale etniei trăiesc în zonele de anomie de care vorbeam.

Pe de altă parte, în mentalul colectiv românesc „ţigan" este asociat în mod constant cu hoţia, lenea, înşelătoria. Această percepţie a dus la mai multe conflicte interetnice şi a transformat problemele romilor într-o chestiune delicată pentru România.

Operaţiunea „Luna" văzută ca ofensivă împotriva pirandelor riscă să dea satisfacţie stereotipului şi să alimenteze prejudecăţile. Iar dacă poliţia poate spune că îşi face datoria, mass-media pur şi simplu instigă.

Şefii organelor de ordine au învăţat ceva din acuzele care li s-au adus altădată şi au răguşit acum afirmînd că nu este o acţiune îndreptată împotriva romilor, iar criteriul etnic nu mai este luat în considerare. În schimb, mass-media, ascunsă după aceeaşi scuză perpetuă, că aşa vor consumatorii, a dat o tentă de-a dreptul rasistă evenimentelor.

Oricum, media care vrea neapărat să filmeze chiar prin violenţă feţele prostituatelor nu este decît o altă faţă a înapoierii. Pe care o întreţine şi din care se hrăneşte.

Cristian GHINEA

La dispariţia lui Mircea Zaciu

Dispariţia fulgerătoare a prietenului Mircea Zaciu mi-a readus în memorie faptul că sîntem născuţi în aceeaşi zi (27 august), el înaintea mea cu un an. De obicei, ne felicitam reciproc, făcîndu-ne urări de ziua de naştere. Obiceiul s-a întrerupt brutal prin moartea năpraznică a celui ce a fost (iată, vorbesc despre el la timpul trecut!) universitarul Mircea Zaciu. A fost, indiscutabil, un cărturar ardelean din stirpea care, sper, nu va dispărea odată cu el. În spaţiul umanioarelor, fusese un model posibil şi necesar de cărturărie autentică, aşa cum numai Ardealul ne dăruise (gîndul mă duce, evident, la Şcoala Ardeleană). Plecarea lui în necunoscutul Absolutului lasă un gol, care cu greu va fi umplut. Fusese, înainte de toate, un strălucit istoric literar dintr-o speţă solidă şi, de aceea, rară. Monografia sa despre Agârbiceanu, cuprinzătoare şi profundă, e un model al genului. Meritul lui Mircea Zaciu, mare, e că s-a străduit să creeze, într-o cultură văduvită de instrumente de lucru, asemenea opere de amplitudine. *Dicţionarul Scriitorilor Români*, de el iniţiat şi coordonat, blocat în vremea cenzurii dictaturii, e o astfel de impunătoare realizare, acum, în sfîrşit în curs de apariţie. Calităţile marelui cărturar care a fost Mircea Zaciu s-au evidenţiat şi prin strădania de a crea, la Cluj, o şcoală de critici şi istorici literari, alegînd, pentru asta, oameni eminenţi, astăzi, ei înşişi, personalităţi de primă însemnătate în literatura noastră. E mult asta? E puţin? E de-a dreptul copleşitor, potenţînd enorma pierdere a culturii române, acum, la plecarea definitivă a celui ce a fost distinsul cărturar Mircea Zaciu.

Z. ORNEA

(Re)descoperirea Balcanilor

Traversez munţi peste munţi, în drum spre Skopje. Visez să ajung la Ohrid şi am sentimentul marii aventuri, de parcă m-aş îndrepta spre Ţara de Foc. Colegul meu de maşină, om de televiziune, se uită intrigat la cele două tiruri care ne ies în cale pe drumul relativ pustiu: *Astea unde or merge, că drumul ăsta se opreşte la Skopje?* – se minunează el, ca şi cum transportul de mărfuri prin această „ţară a nimănui" ar fi un lucru demn de mirare.

Ajuns la Skopje, după primele schimburi de cuvinte cu consilierii de la ambasada noastră şi cu colegii macedoneni (oare aşa e corect să-i numesc?), pe fundalul generalilor care intră şi ies din hotel şi al convoaielor KFOR care traversează oraşul, realizez cu adevărat ceea ce, teoretic, „ştiam" de mult: importanţa strategică a acestei „foste republici Yugoslave" în îngrădirea, relativă dar esenţială, a conflictului balcanic. O politică diferită în această „ţară de la capătul lumii" ne-ar fi făcut să-i resimţim dureros vecinătatea!

În sfîrşit, conferinţa „Vecini balcanici", organizată de ONG-ul bulgar ACCESS. Reîntîlnesc un albanez cunoscut la Strasbourg, un bulgar cu care m-am împrietenit la Paris, cu alţii ne descoperim cunoştinţe comune în Germania sau Anglia. Între noi, nu ne cunoaştem. Discutăm proiectul care ne uneşte: monitorizarea presei din propria ţară referitor la imaginea „vecinilor balcanici". Este un proiect care se derulează deja de cîţiva ani dar ale cărui rezultate au rămas practic necunoscute în afara celor cîţiva „analişti" şi, poate, a funcţionarului care verifică utilizarea finanţării primite pentru proiect. *La ce bun atunci?* – este întrebarea implicită ce traversează discuţiile. Răspunsul, sec dar încărcat cu o suferinţă tonică, pe care nimeni nu o poate bagateliza, vine din partea colegului sîrb: ***descoperirea Balcanilor***. Privindu-ne sistematic unii pe alţii, descoperim că în spatele imaginilor mediatice există realităţi mai complexe, că dincolo de petele albe din geografia noastră simbolică există oameni, că în ciuda refuzului aproape general, rău famatul Balcan este un context cultural vechi, pe care, vrem, nu vrem, îl împărtăşim cu toţii şi fără de care nici unul dintre noi nu se poate înţelege, de fapt, pe sine. În faţa acestui mesaj trist de adevărat în naivitatea evidenţelor pe care le propune, mi-am amintit de tatăl meu care, la plecare, mi-a descris cu lux de amănunte, din memorie, locurile prin care o să trec, oamenii pe care o să-i întîlnesc şi problemele care îi macină pe fiecare. Dar tatăl meu are peste 80 de ani, aparţine altei generaţii...

Pe acest fond, organizatorii simt nevoia să lanseze un „apel" al conferinţei către lume, în special către mass-media. Un paragraf propune explicit: *„comentariile nu ar trebui să fie defetiste. «Defetism» în această situaţie se referă pur şi simplu la atitudinea conform căreia lucrurile au mers totdeauna prost în Balcani iar iniţiativele au luat-o mereu pe o cale greşită"*. În capul meu, lucrurile se traduc altfel. Ca şi în cazul comunismului, respingerea „balcanismului" este o reacţie de apărare adolescentină. Refuzînd, prin uitare sau sfîntă mînie, o parte din „petrecerea noastră prin lume", cum ar fi spus Noica, nu putem decît să rămînem nişte veşnici „tineri furioşi". Îmi notez aşadar, anonim, pe coperta programului, o vorbă care mă fascinează de pe cînd eram adolescent: ***eşti ceea ce devii***...

Vintilă MIHĂILESCU

statul de drept

Luna

Puţine lucruri mai întrunesc deplin consens în România. Întîmplarea ca toţi cetăţenii să fie de acord cu ceva este atît de rară, încît apariţia unui asemnea eveniment trebuie salutată cu aplauze. De cîtva timp, oamenii simpli, importanţii, presa, politicienii au un punct de convergenţă: operaţiunea *Luna*.

Poliţia a declanşat poate cea mai amplă (dacă nu, în orice caz, cea mai mediatizată) acţiune de neutralizare a bandelor care terorizează străzile oraşelor noastre. După cum e normal, nimeni nu poate avea ceva împotriva raziilor, percheziţiilor, descinderilor în forţă sau arestărilor atunci cînd este vorba despre persoane a căror activitate infracţională are un atît de înalt grad de pericol social. Văzînd, în ziare sau la televizor, figurile celor arestaţi, aflîndu-le numele şi citindu-le biografiile, nu cred că există cetăţean român care să nu simtă puţină satisfacţie, un plus de siguranţă şi să nu dorească continuarea operaţiunii *Luna*. Oraşele trebuie curăţate şi, amintindu-mi de felul în care a procedat cu ceva ani în urmă R. Giuliani, primarul celebru al giganticului New York, acest lucru nu se poate face decît curăţind cu tenacitate şi forţă constantă stradă cu stradă. Poliţia Română trebuie să aibă suflul, resursele şi voinţa pentru menţinerea ritmului în care acţionează acum. Iar cetăţenii au, poate acum mai mult decît oricînd, datoria să sprijine Poliţia, să fie alături de cei care îşi fac datoria.

Totuşi, pe la colţuri, reproşuri au început să se audă. Primul a venit din partea organizaţiilor romilor care simt, deja, că acţiunea are un accentuat caracter rasial. Ţiganii sînt, cel puţin pînă acum, principalele ţinte – se spune. Sincer, nu cred că Poliţia a acţionat după criterii etnice. Din cîte am aflat, obiectivul marii desfăşurări de forţe este stîrpirea acelor bande care controlează şi organizează prostituţia precum şi prinderea unor infractori daţi în urmărire generală. Dacă aceste bande sînt, de fapt, aşa cum ştim, clanuri ţigăneşti conduse de alde Nixon, Studentu', Aurică Papuaşu', Pădurice, Pian, Benga sau Ştoacă, nu cred că Poliţia trebuie să aibă inhibiţii în a le impune aplicarea legii. La fel, mi s-ar părea absurd ca într-o acţiune pe care Poliţia o desfăşoară în cartierele ţigăneşti sau care vizează afaceri necurate controlate de clanuri ţigăneşti, dubele să se umple cu majoritari. Cred că orice conotaţie etnică trebuie abandonată cînd e vorba de legea penală.

Un alt reproş este acela care se face celui socotit a fi artizanul întregii acţiuni, ministrul de Interne, dl Constantin Dudu Ionescu. Se spune că acţiunea Poliţiei are un evident iz electoral. Se apropie alegerile, locale şi generale, iar actuala putere trebuie să strîngă puncte şi ce poate fi mai popular decît o operaţiune cu asemenea dimensiuni şi cu asemenea capturi într-o ţară ca România? Este, cred, un raţionament tendenţios. Nu spun că apropierea alegerilor n-ar putea să fi jucat un rol în decizia ministrul de Interne. Poate că da. Şi dacă este aşa, **este normal**. Rostul alegerilor şi, mai ales, al periodicităţii lor implacabile este tocmai acela de a stîrni „teama" politicianului şi de a-l determina să acţioneze în sensul binelui general. Dacă dl Dudu Ionescu a iniţiat *Luna* din considerente electorale, nu a greşit deloc, din nici un punct de vedere. Dacă lucrurile nu stau aşa (totuşi, substratul electoral este doar presupus), atunci cu atît mai bine.

Se mai reproşează Poliţiei că este principala vinovată pentru nivelul la care a ajuns criminalitatea de acest tip. Şi trebuie să recunoaştem, cînd atacul la baionetă devine unica soluţie înseamnă că ceva s-a întîmplat **în urmă**. Nu foloseşte nimănui să ne ferim de realitate. Există poliţişti corupţi. Alături de ei, există magistraţi a căror obedienţă a fost cumpărată de crima organizată. În plus, trebuie adăugaţi proştii, nepricepuţii şi incompetenţii. Ca orice alt domeniu, poliţia, parchetele sau instanţele judecătoreşti nu sînt scutite de asemenea puncte negre. Sigur că, în principal, datorită lor, aceşti indivizi declasaţi, rudimentari, instinctuali, lombrozieni nu au oprelişti cînd bat, ucid, schilodesc, jefuiesc, sechestrează, violează, incendiază. Dar, dincolo de aceste triste realităţi, Poliţia s-a trezit. Acum Poliţia acţionează. Şi trebuie să continue. Şi cine poate spune că, foarte curînd, nu va începe o acţiune în stil *Luna* chiar în interiorul organelor judiciare cu atribuţii în înfăptuirea justiţiei penale? Ar fi în logica evenimentelor. Şi în plin acord cu logica electorală, dacă vreţi.

Sever VOINESCU

SATUL GLOBAL

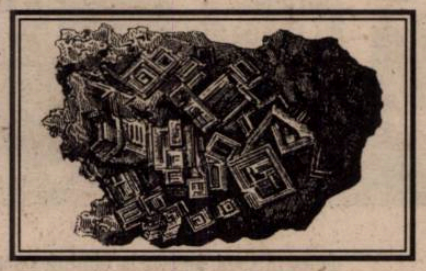

Internetul salvează Europa

„Fiecare cetăţean trebuie să fie dotat cu competenţele necesare pentru a trăi şi a lucra în această nouă societate a informaţiei". Astfel glăsuieşte un fragment din documentele oficiale ale recentei reuniuni la vîrf a Uniunii Europene de la Lisabona. Fraza este, s-o recunoaştem, mobilizatoare. Iar liderii celor 15 ţări din UE chiar s-au mobilizat pentru a conduce bătrînul continent spre noua societate.

Summit-ul de la Lisabona trebuia să fie dedicat problemelor sociale: combaterea sărăciei, reducerea şomajului, reformarea sistemelor de pensii etc. Aceste teme au trecut însă în planul al doilea, pentru că avanscena a fost ocupată de „noua economie" sau, mai savant spus, „economia digitală". Concret, cei 15 au decis adoptarea unui cadru favorabil pentru a recupera întîrzierea faţă de Statele Unite în materie de Internet: pînă la sfîrşitul anului 2001 se va liberaliza complet piaţa telecomunicaţiilor, pentru a permite accesul în reţea la preţuri cît mai mici, tot pînă atunci vor fi conectate la Internet toate şcolile europene, iar un „număr suficient de cadre didactice" vor trebui să înveţe, pînă la sfîrşitul anului 2002, să utilizeze Internetul şi resursele multimedia. Scopul acestor măsuri este dezvoltarea serviciilor *on line*, în special a comerţului electronic, care va genera în anii următori prosperitate şi noi locuri de muncă. Bineînţeles, în acest scop ţările europene se vor dota, pînă la sfîrşitul acestui an, cu un cadru juridic adecvat. Dacă totul merge conform previziunilor, pînă în anul 2010 vor fi create 20 de milioane de noi locuri de muncă, cea mai mare parte datorită „noii economii". S-ar putea spune că Internetul salvează Europa; sau, mă rog, aşa ar trebui să se întîmple, dacă proiecţiile sînt corecte şi dacă serviciile *on line* vor avea succesul scontat.

Liderii „celor 15" n-au făcut însă decît să se adapteze unor tendinţe pe care piaţa le înregistrase deja de cîtăva vreme. Faţă de America, cele mai multe ţări europene sînt cu mult în urmă în utilizarea Internetului. Conform unui studiu realizat de Ernst şi Young, 56% dintre familiile canadiene şi 53% dintre cele americane posedă un computer, dar numai 41% dintre familiile britanice, 26% dintre cele franceze şi 14% dintre cele italiene se pot lăuda cu prezenţa în casele lor a respectivei maşinării. La Internet sînt conectate 34% dintre familiile americane, dar numai 14% dintre cele franceze şi 5% dintre cele italiene. Pe de altă parte, după date oferite de European Information Technology Observatory, aproape o jumătate de milion de locuri de muncă au rămas neocupate în Europa din cauza lipsei de specialişti în informatică. În ultimul timp însă există tendinţe de schimbare a tendinţei. Ca şi în SUA, şi în ţările europene sînt la mare preţ societăţile din domeniul serviciilor pe Internet. În Franţa, scrie *Le Monde* din 19 martie, băncile de investiţii se luptă să-i atragă pe tinerii care vor să pună pe picioare afaceri pe Internet, oferindu-le condiţii de finanţare favorabile, în timp ce acum cîţiva ani îi priveau cu suspiciune ori îi trimiteau politicos la plimbare. Investiţiile în domeniu s-au dublat de la un an la altul, iar marile societăţi din „vechea economie" se plîng de o adevărată „fugă a creierelor" spre noile întreprinderi, unde au perspective de carieră mai bune.

Deocamdată, tonurile sînt optimiste şi, dacă programele iniţiate de reuniunea de la Lisabona vor fi puse în practică, Europa s-ar putea să recupereze în cîţiva ani întîrzierea tehnologică faţă de SUA. Pentru ca totul să devină însă şi rentabil şi să creeze noi locuri de muncă, mai e nevoie de ceva: marea miză o constituie comerţul prin Internet. Deocamdată, doar 9% dintre britanici, 2% dintre francezi şi 1% dintre italieni fac cumpărături *on line*. Ca să meargă într-adevăr afacerea, trebuie convinşi şi ceilalţi.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

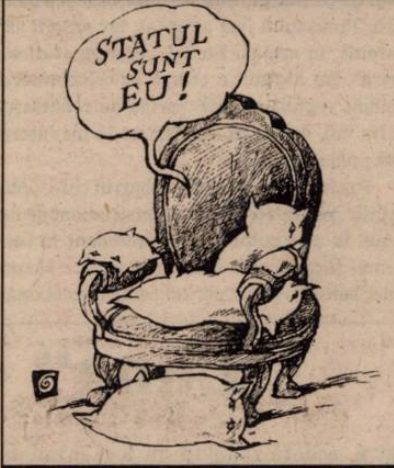

Desen de Ion BARBU

economie

În cursa reformei alergăm prea încet

Drumul îl cunoaştem: spre Uniunea Europeană. Cum ajungem acolo? Avem nevoie, mai întîi, de un sistem integrat de pieţe libere, de producţie, de consum, monetare, valutare, de capital, care să funcţioneze în regim concurenţial. Numai un astfel de sistem va fi în stare să aducă eficienţă în economie şi, în consecinţă, bunăstare în societate.

Faptul că noi am pornit pe acest drum e un lucru bun. Pe ce ne bazăm că ne vom atinge ţelul? Aproape că am scăpat de inflaţia ascunsă. Am domolit inflaţia vizibilă şi am stabilizat două pieţe: pe cea monetară şi pe cea valutară.

Alergăm însă prea încet în înfăptuirea reformelor structurale. Cehii, polonezii, ungurii sînt cu mult înaintea noastră. Se mai poticnesc şi ei, se lovesc de multe greutăţi, mai ales cehii, dar aleargă mult mai repede decît noi şi au reuşit deja să soluţioneze problemele cele mai spinoase. În plus, noi nu obişnuim să învăţăm decît din propriile noastre erori, aşa că ne vom încăpăţîna să le săvîrşim pe toate cîte sînt şi vor fi posibile, pînă cînd vom epuiza toată gama.

Au cehii, polonezii ori ungurii modele mai bune? Merg ei într-o altă direcţie? Nicidecum. Oficialităţi ori analişti din aceste ţări recunosc că între modelele lor şi modelul românesc nu e nici o deosebire. S-a mers pe aceleaşi căi: liberalizarea preţurilor, descentralizarea comerţului exterior, deprecierea monedei naţionale, dobînzi real-pozitive, privatizare şi restructurare, concurenţă. Ceea ce înseamnă că autorii reformelor, asemenea autorilor romanelor, dispun de foarte puţine scheme. Numai că atîţia şi atîţia romancieri s-au dovedit atraşi de tema studentului sărac ce ucide pentru bani, dar unul singur s-a numit Dostoievski. Pentru că este foarte important pe ce fel de căi mergem, dar la fel de important este cum mergem.

Cum au mers cehii, polonezii, ungurii? Au liberalizat preţurile dintr-o dată şi inflaţia a explodat. Dar în anii următori a scăzut simţitor. Au devalorizat drastic moneda naţională, piaţa s-a prăbuşit în primul an, dar în anii următori au reuşit s-o stabilizeze. Retribuţia medie a crescut mai repede decît inflaţia. În aceste condiţii, salariul real (deci puterea de cumpărare) a ajuns să fie azi mai mare decît în trecut. Şomajul a crescut, dar premiul a fost sporirea productivităţii muncii. Cît priveşte PIB-ul (Produsul Intern Brut – acest măsurător al valorii adăugate, considerat în toate ţările lumii indicatorul de bază al creşterii economice), după o relativă scădere a început să urce constant. Şi asta pentru că, în prezent, toate cele trei ţări realizează cea mai mare parte din PIB în sectorul privat.

Cheia problemei? Cehii, polonezii şi ungurii au atacat dintr-o dată toate căile de acces spre economia de piaţă: liberalizarea preţurilor, descentralizarea comerţului exterior, deprecierea monedei, privatizarea. Mai puţin restructurarea, obiectiv lăsat în seama noilor proprietari. Şi iată că, în aceste condiţii, privatizarea rapidă n-a adus şomaj, ci a absorbit forţa de muncă; n-a adus inflaţie, ci stabilizarea preţurilor; n-a adus scumpirea vieţii, ci creşterea puterii de cumpărare a salariului mediu.

Autorii reformelor din cele trei ţări spun că au făcut şi greşeli. Numeroase. Dar s-a mers repede şi s-a cîştigat timp. S-a apăsat puternic pe acceleratorul privatizării, au fost privatizate băncile, s-a grăbit dezvoltarea bursei de valori, care a contribuit la asigurarea unui ritm mai alert al procesului... Şi totuşi, privind înapoi, reformatorii din cele trei ţări consideră că... s-a pierdut prea mult timp! Mai mult decît s-a cîştigat! Şi adaugă: „Dacă azi am putea să luăm lucrurile de la început, am simplifica sistemul, am merge mult mai repede, pentru a nu prelungi agonia dinaintea privatizării". Ei opinează că unor manageri, dintre cei incompetenţi, care ştiau că nu au şanse să fie menţinuţi de noii patroni, li s-a acordat prea mult timp pentru a bloca privatizarea, a realiza „scăpări" din patrimoniul de stat şi a îndatora întreprinderile cu credite consumate pentru salarii. S-a greşit, în acelaşi timp, fiind prea mult timp menţinute în economie monopoluri nefireşti, întîrziindu-se inadmisibil concurenţa.

Privind înainte, vedem că noi sîntem gata să săvîrşim astfel de erori una cîte una. Nu mai ştim ce să inventăm ca să întîrziem privatizarea. Măcar un an-doi acolo. Preţul însă va fi enorm.

Adrian VASILESCU

povești suprapuse

Zavtragate, prostituate și alte cărnuri stricate

(se citește cum se scrie)

În această țară, ea pare a fi singurul om care luptă cu mizeria, cu delăsarea și cu bătaia de joc. Ea este acolo unde agenții comerciali puturoși dosesc mărfurile expirate și acolo unde mafioții comerțului și profitorii haosului fiscal pitesc putregaiuri fără factură; ea este acolo unde microbii plutesc în aer și în fibra cărnii vinete, ea este acolo unde sfoiagul devine plantă de cultură peste creierul pané și peste borcanul de iaurt. Ea intră izbăvitoare în bufetele și gogoșeriile în care mizeria sare la gît ca o fiară, ea este justițiarul de care se tem patronii restaurantelor românești, chinezești și arăbești de-a valma.

Această femeie – atît de fragilă, în fond, în zbaterea ei cvasi-cotidiană prin piețe, *en-gros*-uri, depozite și hale – este singurul om din această țară care, azi, ar merita o odă. Alexandru Ioan Cuza mergînd prin piețe, deghizat, pentru a-i prinde pe negustorii nemernici cu ocaua mică este efigie palidă față de ea. Vlad Țepeș, cel din istorie sau cel din „Scrisoarea a treia", în luptă cu smintiții și cu mișeii, este, la fel, simplă legendă față de această femeie aflată în luptă cu hoții și inconștienții.

Am pus atîta patos în cele scrise mai sus încît totul parcă sună a glumă. Dar nu e pic de glumă. O spun cu mîna pe inimă, fără zîmbet ascuns și cu entuziasm nemimat: devin, pe zi ce trece, un tot mai îndîrjit fan al Virginiei Vârgolici. Ea, acest inspector OPC ale cărei aventuri citadine umplu jurnalele televizate de seară, îmi dă de fiecare dată un sentiment incredibil de tonifiant. Nu mai sînt dependent de ziare, editorialiștii nu mă mai scandalizează, privesc cu alt ochi *talk-show*-urile, politica mi se pare o glumă iar în majoritatea politicienilor văd, de la o vreme, stafilococi vorbitori ridicați în două picioare. Nu mai am ochi și urechi decît pentru Virginia Vârgolici și echipa sa de justițiari ai momentului.

Pentru că, la drept vorbind, ce altceva te-ar putea interesa mai mult la ora de față?

Capturile din ultima săptămînă ale poliției, ziceți? Da, dar cu condiția ca minunea de trei zile a acestei dinamizări a organelor de ordine să devină metodă de lucru curentă. S-ar spune, după ultimele relatări, că pe raza Bucureștiului bordelurile clandestine sînt, numeric, la paritate cu cofetăriile. E o anumită satisfacție în a vedea șefii de clan cu cătușele puse peste lanțurile de aur de la mîini și prostituatele trăgîndu-și la repezeală peste ele blugii și tricourile, rînjind tîmp din guri cel mai adesea știrbe și debitînd porcările. Dar aceste arestări cu aspect de mizilic criminalistic și cu aromă de toamnă electorală nu vor spăla rușinea marilor șmenari pentru care nu s-a țesut încă plasa prinderii.

Ar putea „telefonul roșu" să ne intereseze mai mult? Ca să vezi ce? Bîlbîielile penibile ale d-lui Iliescu, cel pentru care negocierea unei legături de telefonie criptată – în secret și cu un vecin cu care România nu avea, cum nu are nici acum, un tratat de bază semnat! – este o poveste pe care o uiți azi pentru a ți-o aminti mîine, după un interviu al fostului consilier Vasile Ionel? Ca să vezi ce, mai întreb? În locul zîmbitorului relativ charismatic și pe deplin perestroikist de acum zece ani, să vezi un lapsus cu față umană, nărăvit la mandate, zdropșindu-se la „capsomanii" de la BBC și dînd „peste bot" unor americani – dar apropiindu-se și el, inevitabil, de vîrsta la care altădată Corneliu Coposu era trimis, chiar de către amicii președintelui, să-și cumpere grîul de pomană?

Noroc cu Virginia Vârgolici; ea e singura îndeajuns de lucidă pentru a ne spune că vizitarea unei cofetării poate fi mai periculoasă decît vizitarea unui bordel prizărit printre coșmelii; ea e singura îndeajuns de echidistantă pentru a ne arăta că – motiv de consolare, întrucîtva – creierul fostului președinte nu este singurul creier expirat de pe piața românească.

Adrian CIOROIANU

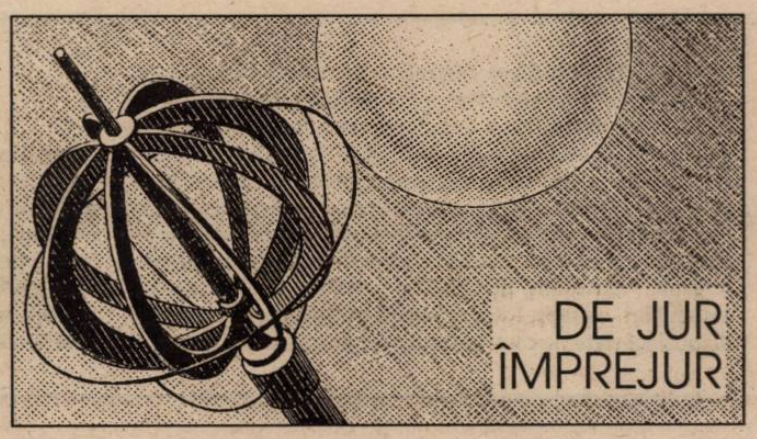

Pilot de ocazie

Este uimitoare fascinația exercitată de cei care dețin puterea asupra oamenilor. Chiar și asupra oamenilor puternici. De cînd a fost numit prim-ministru, apoi președinte interimar, acum președinte legitimat prin votul universal, Vladimir Putin a devenit dintr-un obscur ofițer KGB în post la Dresda, apoi funcționar la primăria din Sankt-Petersburg, săltat în ierarhie prin chemarea în administrația prezidențială, și prin numirea lui în fruntea serviciilor de securitate (FSB), un om foarte inteligent (Tony Blair), un bărbat de caracter cu ochi frumoși cum spunea o doamnă doctor în științe, profesoară universitară, în timp ce stătea supusă la rînd la biroul personal de reclamații al Președintelui. Și ziaristul francez, după un reportaj în acest birou moscovit, unde funcționarii nu rezolvă nimic, dar ascultă poporul, observă că „Putin are o privire tristă. El are melancolia aristocratică a țarilor, cea a lui Alexandru al II-lea sau Nicolae al II-lea, predestinați eșecului și tragediei".

Aureolat de recunoașterea Occidentului și sigur de devotamentul propriilor cetățeni, Putin a fost sigur de rezultatul scrutinului prezidențial. După murdara campanie electorală, din iarnă, la alegerile parlamentare, principalii săi contracandidați s-au retras din competiție. Dintre cei rămași în cursă conta doar comunistul Ziuganov: el avea voturile puternicei minorități a nostalgicilor. N-au murit și n-au dispărut toți bolșevicii din Rusia, dar nu prea se nasc alții noi. Vladimir Putin a alergat singur; ar fi fost destul de greu să iasă al doilea.

Le-a promis rușilor că va asana economia, că va disloca alarmanta coliziune între oficialii corupți, gangsteri și industriași. Cum își va ține făgăduiala un om extras din anonimat și propulsat la locul ocupat astăzi de grupul corupt din umbra lui Elțîn e greu de prevăzut. Nu e vorba de recunoștință, la asemenea nivel nu se cunoaște sensul acestui cuvînt, dar se presupune că și eminențele cenușii și-au luat măsuri de precauție. A mai promis că va interveni decis în reorganizarea administrativă a Rusiei: regiunile conduse pînă acum de guvernatori aleși „și-au luat atîta suveranitate cîtă au putut înghiți", așa cum i-a sfătuit Elțîn. Au înghițit mult. Se pare că regiunile vor fi redimensionate, iar guvernatorii vor fi numiți, nu aleși. Își vor putea exercita în mod samavolnic puterea, dar vor trebui să plătească impozite Moscovei. Putin nu va putea proceda la fel cu președinții fostelor republici sovietice, dar e evident că și la ei se referă promisiunea unei Rusii „puternice și respectate pe plan mondial".

Alegerile declarate libere și democratice de către observatori au fost corecte în cabine și probabil nu s-a falsificat numărătoarea voturilor. Incorect a fost drumul parcurs pînă la cabine, cînd presa dar și toate vocile importante din Rusia l-au prezentat pe Putin drept singura soluție dezirabilă. Maniera în care a fost prezentat rușilor războiul din Cecenia este semnificativă: Armata Roșie – mereu victorioasă, chiar cînd pe teren lucrurile se prezentau altfel; editorialistul preferat de Putin, comentatorul de televiziune Serghei Dorenko, a declarat că în Cecenia nu există „populație civilă", toți locuitorii sînt „bandiți și teroriști", opinie împărtășită și de laureatul Premiului Nobel pentru literatură Alexandr Soljenițîn și de violonistul Mstislav Rostropovici, pe vremuri cu o bună reputație de luptător pentru drepturile omului. Soldații ruși din Groznîi sînt comparați cu cei de la Stalingrad și enormitatea alăturării nu miră pe nimeni: lui Putin i se atribuie gloria de învingător într-un război unde una dintre cele două mari armate ale lumii zdrobește rezistența unui popor mic.

Nu este însă sigur că victoria din Cecenia nu se datorează în mai mare măsură presei decît armatei. Figura lui Putin învingătorul a fost elaborată de frontul unic unde s-au aliniat organele de propagandă ale statului, dar și cele deținute de marii magnați ai industriei și finanțelor rusești. Nimeni nu speră că el va fi un conducător democrat. Profitorii deschiderii democratice doresc ca lucrurile să se oprească. Cu un zîmbet superior, susținătorii lor afirmă că deocamdată rușii nu sunt pregătiți pentru democrație, ei vor învăța această știință complicată cu ajutorul măsurilor luate de un kaghebist din vocație, mînă forte într-o democrație autoritară. Democrația autoritară este un nonsens, democrația este puternică prin instituții, nu prin oameni. Churchill și De Gaulle au știut-o.

În timpul campaniei electorale, Putin a considerat sub demnitatea lui să-și facă un clip electoral, difuzat între reclamele de Tampax și de Snickers. Dar a fost prezent mereu în emisiunile de actualități, vizitînd țara, promițînd, asumîndu-și răspunderi. La un moment dat a apărut pe frontul cecen, coborând dintr-un avion supersonic, cu masca de oxigen lăsată neglijent pe gît. Se sugera că el însuși l-ar fi condus. Va fi deci un bun pilot și pentru țară. Totuși, nu cred că Putin a apreciat comparația cu țarii Alexandru al II-lea și Nikolai al II-lea. Amândoi au murit asasinați.

Magdalena BOIANGIU

presa despre...

Mutații la dreapta

După victoria în Spania a Partidului Popular condus de Aznar, ar fi fost, poate, normal ca presa să considere că a început mișcarea inversă a pendulului și să prevestească victoria dreptei în multe din țările europene unde stînga este la putere. Or, se înmulțesc analizele care constată sinuciderea programată a dreptei conservatoare europene.

Nu e inutilă o precizare: „Pentru stînga de inspirație marxistă, ființa umană este bună; pentru a fi fericit, este suficient să fie schimbate raporturile nedrepte din sînul societății. Liberalismul disprețuiește acest gen de utopie, dar este, de asemeni, optimist: indivizii liberi, scuturați de sub povara tradiției și de tutela instituțiilor, creează o societate a creșterii și a progresului. Ca și marxismul, este o filozofie a fericirii. Dimpotrivă, pentru conservatori, omul este, prin însăși natura sa, imperfect, slab, gata întotdeauna să cedeze tentațiilor răului. De aceea, pentru ei, statul este important. Spre deosebire de liberali, ei nu văd în acțiunea statului un obstacol în realizarea libertății. Spre deosebire de social-democrația clasică, ei nu consideră statul un uriaș generos care distribuie bani și garantează egalitatea șanselor. Pentru conservatori, statul este o necesitate antropologică. Când autoritatea sa slăbește, societatea se prăbușește" *(Die Zeit)*.

Reprezentanții acestui curent de gîndire, aplicat în viața politică, au fost democrat-creștinii și puternicele lor partide din Germania și Italia, la care comentatorii adaugă dreapta franceză, cea reprezentată de Chirac și Partidul Conservator britanic, așa cum se exprima și se manifesta el cînd era condus de Margaret Thatcher. Dacă ultimele două sînt într-o derută nespectaculoasă, primele două par prăbușite sub povara acuzațiilor de corupție, de incapacitatea lor de a pune comportarea oamenilor în paranteze, stimulînd prestația partidului.

Într-un articol publicat, la München, în *Süddeutsche Zeitung*, Claus Koch vede, în suita acestor eșecuri, simptomul unei evoluții importante pentru viitorul democrației: „După democrația partidelor în republică, viitoarea etapă va fi democrația compromisului de interese, încadrate de lege, înlocuind astfel de acum înainte autoritatea statului. În linii mari, ideologia liberală va fi dominantă și construcția ar putea fi considerată dezirabilă, deoarece problema puterii o să dispară. Această tendință inspiră acum mișcări foarte diferite, de la neoliberali la ecologiști și la populiștii de dreapta. Destule indicii arată că se pășește în această direcție: puterea legislativă (adică puterea politică) își pierde influența, în timp ce judecătorii sunt tot mai des chemați să rezolve conflicte care înainte țineau de resortul politic; apar modalități bilaterale de reglare a conflictelor între guverne și grupurile de interese, prin ocolirea parlamentelor; umflarea aparatelor parlamentare fără funcții politice; statul renunță treptat la competențele centrale, cedate agențiilor supranaționale; disoluția autorității instituțiilor publice de învățământ; transformarea administrației în management; descompunerea serviciilor publice. Și lista e departe de a fi completă. Toate acestea au început în urmă cu două decenii și au evoluat sub privirea, cel mai des binevoitoare, a partidelor conservatoare. Margaret Thatcher, revoluționara, a inițiat cea mai puternică și cea mai brutală acțiune de diminuare a statului. Așa a săpat ea mormîntul propriului partid. Conservatorismul politic este, aproape peste tot în Europa, victima modernizării tolerate, dacă nu chiar inițiate, de el. Nu e o întîmplare faptul că afacerile de corupție implicîndu-i pe cei care dețin puterea și funcțiile au devenit agentul cel mai eficace al descompunerii moralei conservatoare. S-a dovedit că, mai peste tot, această morală nu era decît o fațadă în spatele căreia acționau fostele elite funcționale, a căror funcție s-a pierdut de mult. (...) Nu poate fi oprită demolarea provocată de dinamica propusă de capitalismul din Europa statelor: ea poate fi cel mult încetinită. Oricare ar fi pagubele și confuziile provocate de această evoluție, statul nu va mai putea renaște; nici conservatorismul, care în ultimul timp nu a făcut decît să paraziteze și să contribuie la disoluția generală. În curînd vor trebui făcute preparative pentru funeraliile vechii democrații reprezentative. Dar partidele conservatoare nu au nici un drept să poarte doliu".

Articolul acesta e o ipoteză, nu o directivă. S-ar putea ca partidele creștin-democrate s-o infirme, parțial sau total. **(M. B.)**

Argument

Paul Bowles făcea distincţia între *călător* şi *turist*: primul voiajează fără un scop precis, îngăduindu-şi luxul aventurii şi integrîndu-se – fie şi temporar – comunităţii pe care o descoperă; cel de-al doilea nu călătoreşte fără un ghid (om sau carte), nu este interesat decît de acele „aventuri" incluse în program şi are la dispoziţie un timp limitat. Dilema fundamentală a acestui număr al *Dilemei* – *„Cum poţi fi călător român?"* – şi răspunsul său imediat – „Evident, nu poţi!" – trebuie puse în context: astăzi sînt, de fapt, tot mai puţini călătorii adevăraţi, cei dispuşi să rişte pe cont propriu, să plece fără a şti cînd se vor putea întoarce... Oriunde în lume, dăm peste turişti; de ce ar face românii excepţie? Turismul este o sindicalizare a *loisir*-ului care oferă, cu siguranţă, anumite avantaje, luînd – totodată – plăcerea călătoriei. Atunci cînd românii devin „călători", ei intră automat în categoria turiştilor: singura şansă de a mai voiaja...

Dilemele românului care călătoreşte sînt nenumărate – de la obţinerea vizelor la decizia de a se întoarce sau nu, odată ajuns la destinaţie; în acest număr veţi regăsi numai o parte dintre acestea. Abundenţa materialelor primite confirmă însă că plăcerea „prelungirii călătoriei" (prin jurnale, fotografii sau, iată, articole rememorative) este aproape generală. Nu am întîlnit, din păcate, o „specie" existentă, se pare: aceea a românului care pleacă şi se întoarce strîmbînd din nas! La un moment dat, am fost foarte aproape de a obţine mărturia unui asemenea personaj, dar respectivul s-a răzgîndit în ultima clipă... Este, probabil, un mic tîlc şi în această întîmplare. **(a.l.ş.)**

Adina BRĂDEANU
cercetător, Muzeul Ţăranului Român

Despre „afară"

„Cumpărătorii care nu şi-au adus propria hîrtie de împachetat sunt frecvent întorşi din drum de către vînzători." (Caroline Humphrey – „Consumption in Moscow, a Chronicle of Changing Times", 1995)

„Stăteam împietrit în faţa unui raft care conţinea 24 de tipuri de ulei de măsline; nu puteam alege nimic, simţeam numai o sfîşietoare oboseală." (V. Bukovski – „Letters of a Russian Traveller", 1981)

Prima dată, prin '93: primul festival de film, prima „ieşire"; Bucureşti-Oberhausen *by bus*, 50 de ore non-stop („ai fost *afară*?", mă va-ntreba apoi vecinul seropozitiv, cititor de *Dilema* la mîna a doua; *plecat* de tot între timp, dupa o unică „ieşire" în 45 de ani). A doua oară, un an mai tîrziu: Paris, „Cinema du réel" – tot *by bus*; şi-n *bus*, peste umăr, lecţii de „cum să te predai *afară*". Apoi plecările încep sa fie simţite ca normale, încă aşteptate cu febrilitate şi trăite relativ zbuciumat (în funcţie *şi* de mijloacele de transport), cu aceaşi combinaţie de încîntare şi nesiguranţă însă, în procente variabile, după caz. Încep să-i aud, văd, intersectez din ce in ce mai des – uneori un strigăt sau o exclamaţie pe stradă sau in tramvai *(„Mărineee, uite-o p-aia cu şişu"* – Amsterdam, la trecerea prin faţa unei reclame cu trup feminin semi-gol şi logo *„Durf jij"/–şiş?–/ „Îndrăzneşti?")*, alteori un fragment de conversaţie în supermarket *(„Hai, mă, că noi nu furăm, noi ne descurcăm")*. Fiecare nou „film" de călătorie personală adaugă cîteva inserturi româneşti, eludate invariabil în textele prin care, ulterior, îmi fac publică experienţa. De festival. Strict. Visînd, în acelaşi timp, tot mai consistent în următorii ani, la o pseudo-cronică de festival-cu-prelungiri, festival-meduză în a cărui vizibilitate construită, pe lîngă trupul de filme (adesea „priviri" din afară către România, niciodată din România spre exterior), să fac loc tentaculelor de lume înconjurătoare, fragmentelor de „acasă" pe care le trag după mine sau le întîlnesc pe parcurs, sensurilor care mi se impun undeva la intersecţia ecran-stradă. De-aici, incapacitatea de a pricepe cum se poate *documenta pentru „acasă"* un film sau festival văzute „afară" fără a menţiona tangenţele întîmplătoare pe care le presupun, mirările imense care le-nsoţesc: nevoia de a mă „construi" pe mine, critic de film, ca antropolog de ocazie, festivalul ca exerciţiu de 'teren', iar cronica ulterioară ca navigaţie între film şi realitate.

„Are you a traveller as well?" – japoneza vecină de masă la bistro, între 2 filme la „Cinéma du réel" ; sînt la a treia ieşire „afară", port un rucsac uriaş în care înghesui toate broşurile care-mi cad în mînă; una dintre prieteniile de festival ulterioare va fi indianul cu rucsac comparabil, conţinînd – îmi va mărturisi la schimb cu experienţa Bucureşti-Paris *by bus* – două compartimente cu funcţionalitate distinctă: 1) scenarii de propus eventualilor producători, şi 2) tricouri cu motive indiene pe care, în pauzele dintre filme, le vinde ca să-şi acopere cheltuielile curente. „În ce măsură sînt eu *traveller*-ul generic, călător de plăcere spre oriunde sau spre nicăieri, parte a etosului" post(-modern) aşadar, eu, care mă acuz tocmai de excesivă *loc-alitate*, sau *ne-desprindere de acasă*, afişată pretutindeni? „Călător" e cel care beneficiază de siguranţa/privilegiul de a circula neîngrădit de nici un fel de instanţă. Mie îmi lipseşte vizibil siguranţa Mastercardului din buzunarul de la piept, dezinvoltura piciorului cuibărit în sanda „Eco" şi dedulcit la flanare profesionistă, ridicat apoi pe masă, la odihnă în locuri publice; picioarele-mi stau mai totdeauna crispate la nivelul solului, mîna dreaptă încleştată pe mînerul rucsacului, vocea pregătită să-şi ceară scuze pentru oricare – posibilă – demonstraţie de analfabetism funcţional; *documentele* aşteaptă şi ele cuminţi-tensionate în compartimentul special al genţii, gata oricînd să-mi justifice prezenţa peste graniţă, tentativa de a mă „construi" dacă nu ca *„traveller"* est-european atunci măcar ca *privire*, ca potenţial „împachetator în hîrtie personală" al unor parfumuri deocamdată străine.

Căci dacă sensurile pe care le ataşezi lucrurilor-filme sunt determinate de „momentul personal" în care o faci, atunci timpul şi experienţa de călătorie (ne-)sedimentate, direcţia din care vii şi destinaţia următoare, lupta pentru viză, ploconirea discretă pentru un „accomodation" sau „daily allowance" îţi afectează cu certitudine inserţia şi locuirea ulterioară în „afară". Cortul antropologului Malinowski (în „Argonauts of the Western Pacific") era plasat lîngă cel al şefului de trib, şi asta nu era deloc întîmplător pentru relaţiile stabilite cu localnicii. „Corturile" noastre, căpătate cu cazmă, pe termen scurt, sunt îndeobşte lucruri despre care se tace atunci cînd criticul de film, trăitor precar într-o ţară fără publicaţii de cinema, se aventurează în tenebrele unui Cannes sau Berlin (locuite de „triburi" specifice) ori, mai modest, călătoreşte improvizat spre mărunte festivaluri de provincie, suficient de mici pentru a fi interesate de (citeşte „a sprijini financiar pe") potenţialul vizitator de pe raftul „post" (aici „comunist", cu alternativa „colonial"). La-ntors acasă, „tribul" studiat e *documentat* – în tradiţie antropologică, nu? – ca o societate perfect transparentă, cu localnici şarmanţi şi superbe ritualuri de trecere (Oscar, Palme d'Or), fantastici arbori genealogici si nemaiauzite înrudiri. Nimic despre festivalul-"teren" şi practică discursivă, necesitînd dezvoltarea unor anume abilităţi de comunicare – cel puţin pentru depăşirea lui *„ce se-ntîmplă cu cinematografia românească?"* sau a mirării de a întîlni, în vecinătatea unui Oxford Street „colonizat", un film despre o comunitate de rromi de lîngă Cluj – ulterior cîştigător al unui premiu „vulnerable communities".

© a.l.ş.

Cum rămîne cu experienţa *lor* de „afară" golit de cuvinte *(„I am a Romanian"*, *„I want to work"*, lecţia de engleză pe şerveţele McDonald's în Hyde Park, cu Marcel, călător fără viză prin toată Europa, şi care-mi zice brusc *„tot mai bine-n Termini: acolo şi italienii vorbesc româneşte duminica după 2")*, mă-ntreb uneori, trecînd ameţită printre vocile ce răsar de peste tot *(„ştii că lu' Ninja i-a trimis ta-su juma' de oaie pîn' poştă la Roma... şi s-a-mpuţit oaia, bă, a plătit ăla o amendă la italieni...")*, comentînd *(„bea englezoaicele dă stinge")*, sfătuindu-se *(„ai grijă-n Germania la alea cu tîşnitoare că-s montate nu-ş cum dracu' pe etichetă, şi cînd o rupi ţîşneşte pe tine aşa o chestie pe care n-o vezi, da' maşina de la ieşire o simte, şi-ăla eşti, te-a şi trimes la mă-ta")*. Privind, înregistrind – *şi ei*. Încercînd – eu – de la o vreme-ncoace, odată depaşită pendularea între festival, supermarket şi bibliotecă (unde-i aflu închişi în cuşca teoretică a *„trans-naţionalilor")*, un soi de stranie vinovăţie pentru vizele mele (puţine, oricum). Întrebîndu-mă cît, de fapt, din „afară" al lor – cel atins pe furişate şi absent din paşapoarte – se poate traduce spre „afară" al nostru – cel cîştigat prin *aplicaţii* şi adunat la c.v.-uri.

Aplecarea „în afară" (pricep recent, după o absenţă), mai ales cea de lungă durată, *grant*-ul care te transformă temporar într-un dezrădăcinat fericit, nu-nseamnă imediat deschidere şi, implicit, „luminare", poate fi îndelungă bulversare sau disoluţie interioară, ochi respirînd greu sau bălăcire tragi-comică într-o oralitate circumstanţial *e-mail*-ată spre „acasă", şi-abia mai tîrziu, eventual, conştiinţă a re-aşezării interioare, nevoie de re-formulare a rosturilor personale. *„Mai sînt cu doi băieţi din sat... ne-a dat ăştia de toate aicea: costum etanş, furtune, lopăţici, mîncare pă alese... Meserie... Io spăl containere-n port, mata ce faci?"*. Sinceră să fiu, nu prea ştiu. Poate vă scriu pe voi.

Liviu ORNEA
matematician

Stanţe burgheze

Ruggiero e artist de stradă. Cîntă (frumos) în Piazza Navona. Voce, acompaniat de unul sau doi chitarişti. N-are şcoală, nu ştie notele. Dar are voce bună, plină. Soţia lui e nemţoaică, absolventă de istoria artei. Ruggiero e un fel de şef al artiştilor (cîntăreţi, pictori, saltimbanci) din Navona. Nu mişcă nimic fără el. El le dă voie să lucreze în piaţă, el îi dă afară dacă nu respectă regulile. Se simte responsabil pentru ei.

Ruggiero e comunist. Adică e în partidul lui Bertinotti. De fapt, e cam anarhist, poartă insigna cu El Che. Inutil îi spun că dacă vreodată, Doamne păzeşte!, ar veni comuniştii la putere în Italia, primii loviţi ar fi cei ca el. El are idealuri, principii, valori în care crede şi, culmea!, pare că reuşeşte să trăiască în acord cu ele. Nu e inserat social: nu are carte de muncă, nu plăteşte impozite statului capitalist, nu are asigurare medicală (dar nici nu se îmbolnăveşte, zice el), nu are maşină, e boem. E liber. Plin de energie. De cîte ori ne vedem mă întreabă dacă îmi place cum am ajuns. Toate putanele albe din Roma sînt din Est. Nu mai avem piaţă, înainte era Uniunea Sovietică, acum unde mai vindem? Ăştia de-acum ne colonizează. Ne mulg. Unde e demnitatea umană? *„Sara' guerra civile, te lo dico io. Guarda Albania."* Pe nemţii şi japonezii care dau pe o cină în Piazza Navona mai mult decît salariul meu lunar, Ruggiero îi consideră datori să plătească. Le cîntă (frumos, cum ziceam) vreo trei cîntece, apoi îi usucă. E insistent. Îi dispreţuieşte şi le ia banii. De voie, de nevoie, îi dau.

Maurizio e, ca şi mine, matematician. Termină un doctorat în geometrie la Pisa. Soţia lui generalizată, Rosa, de asemenea. În afară de asta, ei militează. Civic, nu fac politică de partid. Dar, natural, se simt apropiaţi de stînga pentru că numai acestea îi susţin. Fac, de pildă, campanie împotriva firmei Nestlé (care descurajează alăptatul natural oferind gratuit în maternităţi lapte praf), militează pentru recunoaşterea familiilor neconvenţionale. Apar la televizor, expun idei, apără idei, sînt oricînd gata să te convertească. Ce-i drept, în Italia, e mai greu pentru un cuplu să trăiască necăsătorit, să aibă copii (ei au două fetiţe). Maurizio şi Rosa nu au nici un gînd să se despartă, dimpotrivă. Dar refuză, din principiu (?), spre marea nemulţumire a părinţilor (care continuă să îi susţină material), căsătoria formală, civilă sau religioasă. Au o idee pentru care luptă. După cum îi cunosc, nu cred că se vor schimba.

Renato e calvinist şi termină facultatea de Istorie. E înalt, luminos, inspiră încredere. O noapte din două lucrează ca recepţioner la hotelaşul la care stau. Nu face politică de partid, dar crede în comunism. După o oră de discuţii a căzut de acord cu mine că ceea ce a fost în Est nu e chiar ce numeşte el comunism, dar eşecul nostru nu-i ştirbeşte nici cu o iotă crezul. Reuşeşte să armonizeze chiar calvinismul cu comunismul. La urma urmei, ideologia lui e simplă: crede în om, în valoarea umană, nu crede că inegalitatea socială e un dat, refuză injustiţia, crede într-o societate care redistribuie echitabil venitul. În fond ce e rău aici? Sigur, apar oarecare dificultăţi cînd încercăm să vedem cum s-ar putea pune în practică ideile lui, dar ce-are asta a face cu credinţa? Şi el are idealuri. Pe lîngă el, fac figură de bătrîn consumat şi blazat.

Nici unul dintre ei nu are un avantaj de pe urma ideilor pe care le profesează. Sper să nu mă înşel, dar nu par agenţi KGB. Zău că nu-i caut cu lumînarea! Ei există şi atît.

Ştefan COJOCARU
preparator universitar

Moţul vieţii

Am plecat pe 2 ianuarie, cînd probabil voi nu vă treziserăţi din aburii beţiei anuale, fiindcă aşa sînt eu, muncesc de sărbători. Nu-mi puteam ierta slăbiciunea de a porni tocmai spre snoaba şi turistica Floridă, după dezastrul cu Mexicul. Aaaa, asta nu ştiţi. Am făcut o mie de planuri de vacanţă şi, în fine, găsise(ră)m fantastica rută Mexic, la piramidele Maya, cu nişte chilipiruri de bilete de avion. Consulatul Mexicului mi-a refuzat însă viza: se temeau că nu mă mai primesc nordiştii înapoi. O întreagă poveste cu răcnete leonine într-un consulat străin la Montréal... Îmi rămăsese o singură posibilitate: Florida, excursie pentru studenţi şi liceeni (altfel spus, ieftină), două săptămîni.

Iată-mă apreciind cu pasiune primul palmier în aerul călduţ subtropical. La amiezi mă sufocam de clădură (cca 30 grade cu plus). Ne deşertară pe plajă în aşteptarea cuvîntului de „mă, fiţi cuminţi" al directorului hotelului. Acest stimabil îmi servi de emblemă pentru America puritană: *„No smoking, be absolutely quiet (our policy is to make sure that the families, etc.), no drugs, no, no, no, no"* zise. Patru în cameră, dar ce condiţiuni! După ce am descoperit Biblia „pentru călători" într-un sertar al noptierei, am căutat cu dispreţ ceva nume româneşti în cartea de telefon a localităţii asigurîndu-mă că sînt singurul geto-dac în peninsulă! *Wrong!* O duzină de Olari, Vasili, Ioneşti rînjiră straniu din paginile galbene. În aceeaşi seară am întîlnit într-un magazin un oltean & family.

Poate vă închipuiţi cine ştie ce decor paradisiac cu care publicitatea la ciocolata Bounty sau filme cu sirene îndoapă sufletele de consumatori onesti, dar frustraţi... O plajă, acolo, ca oricare alta; doar două nuci de cocos sparte la mal, resturi de coral în loc de scoici fac diferenţa faţă de marea noastră. Mulţi chebecoşi, omniprezenţii alemanzi – nemţii sînt primii turişti din lume –, italieni (pizza! pizza!), un român, autohtoni, adică americani, adică ţăcăniţi. Aceştia din urmă sînt mari sportivi, cu mic cu mare aleargă dimineaţa pe plajă cu nişte aparate ciudate de radio pe urechi, prevăzute cu antene de robot, de marţian, de ce vreţi, sau se bălăbănesc pe patine cu rotile. Oameni în toată firea, unii, cu siguranţă străbunici (peste 60, 70, chiar 80 de ani) aleargă!; şi asta cînd – atenţie – nu caută aur pe plajă cu ajutorul aparatelor de detecţie şi de răscolit pămîntul! Alteori „cîntă" muzică mexicană (un vacarm indescriptibil), se adună trei amatori de trompetă, doi de muzicuţă şi unul de balalaică să-şi poată împinge nevestele la dans sub generosul acoperămînt de pălării... mexicane. Handicapaţii se întrec în căruciorele lor; sîntem la doi paşi de Daytona Beach.

Steaguri americane – simbolul calităţii – şi europene – ale naţiunilor – flutură la tot pasul. Obişnuitul prost-gust de litoral, un plus de tuşă americană. În alte locuri, un rafinament ieşit de cine ştie unde, încît pare „accidental". Mică istorioară: negrul poreclit Mumba (exact figură de Mumba), amploaiat al hotelului, primeşte ordin de la superiorul său – normal, alb; toţi oamenii de menaj sînt negri – să fixeze drept-drept două tablouri în holul hotelului. Atmosfera hotelului, mai degrabă răcoros-austeră, după chipul directorului mai sus descris, urma să reziste agresiunii unui kitsch sec, direct: peşti şi plancton pictaţi în culori vezuviene, roz, galben, mult mov... S-a chinuit bietul Mumba, meticulosul Mumba, cam două ore, de vreo cinci ori mai mult decît pictorul, fiindcă şeful găsea mereu că „nu stă bine, dom'le".

„I don't speak English very well", aşa intram de fiecare dată în vorbă cu pipălu', dar moşuleţii mă contraziceau după ce mă forţau să ascult ce mult le place lor Italia. Am acum relaţii în SUA. Pînă şi o piticoată de vreo cinci ani a venit la mine (lăsaţi copiii...) cu gura atîrnată de urechi, blondă toată, să-mi ofere o bucăţică de scoică. *„Tascha, come here and leave the boy alone"*, a strigat-o maică-sa. Fire romantică, am păstrat scoica de la Tascha.

N-am stat prea mult la băi de soare, ci am preferat orizontul marelui oraş, chemarea hoinărelii, Miami Trek. În solitar capitan Picard m-am avîntat pînă la piscul pierzaniei, „where no one has gone before". Schimbînd mai multe autobuze – o aventură în sine – pe căldură mare, am atins centrul Miami-ului. La Montréal strigasem „America!" la văzul building-urilor. M-am înşelat. Canada este foarte mult europeană. Centrul financiar al Miami, de trei-patru ori mai mare decît al Montréal-ului, SCLIPEŞTE literalmente din vîrfuri de sky-scrapers duble în înălţime, de albeaţa bulevardelor abia umbrite de palmieri dispuşi geometric, de automobile lustruite pe două secole. Pe un stîlp care străjuia o instituţie guvernamentală, un afiş asmuţea împotriva francezilor, „poliţia Europei, criminali etc.". *Tant pis.* M-am îmbarcat în toate cele trei mijloace de transport în comun – Shuttle bus, Rail bus, Metro bus – din motive de corespondenţă gratuită. Reţelele celor trei ţes o plasă science-fiction de rute suspendate – un carusel gigantic – deasupra canalelor, oraşului, pieţelor, clădirilor. *Just amazing!* Îmi intrase în cap să ajung la Coconut Grove, un loc de bogătani – turistul mediu! – pentru că pe hartă era situat central. Am plecat pe jos spre centru. Cald, prea cald. Pe măsură ce înaintez întîlnesc tot mai mulţi negri la capăt de stradă. „Un cartier de negri", deduc. Continuu drumul. Şi, iată, unchiul Tom călare pe o bicicletă se apropie de mine şi răcneşte: *„Are you crazy, man (meeeen)?"* Mesaj clar, pas elastic înapoi.

O activitate organizată cu tot grupul de gorobeţi: faimosul cartier Art Deco din Miami Beach. Clădiri de vacanţă, în stil Pop Art, cum am înţeles, portocalii, galbene, palmieri, grădiniţe cu flori, alte terase, alte restaurante, maşini de prin anii '60, limuzine. Dar fluviul uman în ambele sensuri ale principalului bulevard dădea măsura spectacolului: musculoşi pe patine cu rotile, homosexuali heterofili de mînă şi în chiloţi strîmţi, motocicliști odihnindu-se lîngă ostentativa expoziţie de Harley Davidson – în jachete de piele, tatuaţi bine, bărboşi, îmi pozau cu mîndrie şi tare păreau dezamăgiţi cînd am plecat – snobi în costume înflorate, cu prostituţia de gît, care adulmecau dispreţuitor aerul frăgezit de salate de deasupra mesei, jamaicani jerpeliţi decorativ, boemii chitarişti din insule, mîndreţuri de cuconet mai îmbrăcate, mai dezbrăcate, negri care abia ieşeau din încălţările războinice şi nădragii tîrşîiţi... Totul într-un melanj dizarmonic al unei simfonii de Beethoven „dată la maxim" la casetofonul BMW-ului decapotabil, al hip-hop-ului degajat de bandele de negri, al trompetelor de la terase. Iar era să o încurc, la o intersecţie mai lăturalnică, aşteptînd stopul – la americani apeşi întîi pe un buton, stai un sfert de oră şi ai verde – m-a acostat un hispanic beat. *„Where are you going?"* Privea în altă parte, încît m-am crezut înconjurat, victimă uşoară cu Zenit-ul meu de gît. Disperat, m-am prefăcut că nu pricep. Nu ţinea, derbedeul dădea din cap în semn că nu mă crede. În criză, am răspuns foarte filosofic: *Nowhere.*

Viaţa nu este mai cu moţ în alte părţi, fie ele oricît de exotice! Enjoy it.

Turism cu scopuri practice

Anul trecut pe vremea aceasta, Dumitriţa Găucan era profesoară de limba engleză într-un liceu din Piatra Neamţ. Acum e în Statele Unite. Dumitriţa spune că nu şi-a făcut niciodată un scop din a călători în State. Totuşi, dacă s-ar fi ivit ocazia, ştia că nu trebuie să o rateze. „Aş fi avut şansa unui exerciţiu fantastic al limbii engleze, dar mai ales de a călători şi a explora". Iar şansa a venit: un program ce îşi propune să integreze un tînăr dintr-o ţară diferită într-o familie americană timp de un an de zile. Dumitriţa stă acum la o familie şi are grijă de cei doi copii ai acesteia. „O dată ce ai început să explorezi alte locuri", povesteşte ea, „totul devine o provocare. Doreşti să experimentezi mai mult, să compari, să vezi diferenţele de la o cultură la alta. E o provocare cu tine însăţi, te cunoşti şi te descoperi pe tine ca individ la impactul cu tot ce e nou. Eu sînt o mare amatoare de călătorii, e ceva maladiv, un microb".

Cei care au mai fost cu diferite ocazii în străinătate ştiu exact ce vor cînd merg a doua oară. De foarte puţine ori este vorba de turism, pentru că aici e nevoie de bani. A călători înseamnă pentru cei mai mulţi a merge undeva cu un scop. Acesta poate fi de a studia, de a face bani – Italia este una dintre ţintele preferate –, de a găsi o posibilitate pentru a rămîne. Paradoxal, poate, turism fac novicii, cei care nu au mai trecut niciodată graniţele. Aşa este o familie din Craiova. Amîndoi trecuţi de 50 de ani, stau în faţa Ambasadei SUA aşteptînd un semn din mila măriei sale. Au ajuns prea tîrziu şi nu au mai putut să depună actele. Cu toate acestea, aşteaptă ora trei (adică mai au de aşteptat vreo patru ore), cînd au auzit că vor avea parte de o audienţă, nici ei nu ştiu la cine. Vor să plece trei săptămîni la fratele vitreg al lui. Nici el, nici ea nu ştiu ce vor face acolo. „Dacă au fost aşa de drăguţi şi ne-au făcut o chemare, trebuie să mergem", spune el.

Călătorii cu scopul cel mai clar definit sînt studenţii. Astfel, Emil Dumitrescu a descoperit „pofta de a umbla" o dată cu prima ieşire din ţară, prin 1986 – avea de-abia vreo 12 ani –, cînd a făcut o excursie împreună cu fratele său, Eugen, în Bulgaria. „Cred că dorinţa de a pleca era legată de faptul de a fi independent", spune el. Visul i s-a estompat încet, încet, pînă cînd a aflat de eventualitatea plecării in Franţa, cu o bursă. „La început, am zis că nici nu poate fi vorba de aşa ceva, că eu voi face Calculatoare, la Braşov". Acum, după aproape opt ani de stat în Franţa, cu intermezzo-uri britanice, crede că „dorinţa mea de plecare nu era legată în mod clar de un obiectiv anume. Speranţa într-o viaţă materială mai bună a jucat, cu siguranţă, un rol. Cred, însă, că, pe undeva, voiam să trăiesc şi eu aceeaşi experienţă ca unele din cunoştinţele mele care plecau prin State sau în alte străinătăţi şi care povesteau cum învaţă, cum lucrează, cum se înţeleg cu cei din jur, cum îşi trăiesc timpul liber".

Emil spune că în Franţa cel mai mult a fost impresionat de contactul cu oamenii, „oameni fericiţi, care revărsau din bunăstarea lor şi celor din jur. A fost lucrul cel mai mişcător pentru mine". Acum, ar rămîne acolo, „probabil pentru că nu aş şti ce să le răspund vecinilor care m-ar întreba «ce te-a apucat, de ce te-ai întors?». Mai serios, cred că după atîta timp devin ataşat unor locuri şi unor oameni. Evident, mai e aspectul unei cariere aici, sau măcar începute aici".

Eugen, fratele mai mare al lui Emil, este şi el în Franţa de cîteva luni cu o bursă post-universitară. Pînă acum, a mai fost plecat în Bulgaria şi Rusia, „dar acolo nu mi-am dorit cîtuşi de puţin să rămîn". Cînd a ajuns în Franţa, a fost cam buimăcit ca să-i placă ceva. „După ce mi-am revenit, mi-au plăcut peisajele, arhitectura şi oamenii: francezii sînt destul de prietenoşi". El spune că singurul lucru pe care l-ar avea acolo şi nu l-ar avea în ţară ar fi „posibilitatea de a-mi asigura rapid un nivel material minim pentru o viaţă decentă – o căsuţă, eventual o maşinuţă – sau chiar de a avea ceva mărunţişuri în plus. Un tip bătrînel ca mine trebuie să se gîndească deja la o slujbă bine plătită cu care să-şi îngrijească familia. Asta înseamnă să lucreze într-un sistem de genul «muncă multă, bani pe măsură», iar nu «muncă multă, bani puţini»".

Toader Florea a făcut prima vizită în străinătate imediat după 1989, cînd avea abia 11 ani şi jumătate: Paris. „Am fost profund impresionat de tot ce vedeam, totul era o noutate pentru mine." Teddy îşi aduce aminte că a fost deprimat cînd mama sa a hotărît să se întoarcă în ţară. De atunci, a mai făcut multe călătorii în străinătate. Acum, a primit o bursă la o Facultate de Drept din Statele Unite. „Voi încerca să mă stabilesc aici, avînd mai multe şanse de succes decît în România. Asta nu înseamnă că îmi uit ţara sau că nu aş fi patriot".

Octavian GABOR

Zburătorul

Fur toţi banii din casă, îmi iau toate hainele şi mi le pun într-un geamantan şi plec de-acasă în toiul nopţii fără ca părinţii mei să ştie. Cu o parte din bani îmi iau un bilet de avion spre America. Plec la aeroport cu un autobuz. După ce-mi iau biletul mă „îmbarc" în avion. Numărul avionului este F-1. În sfîrşit, fac o călătorie de opt ore (cred) şi ajung într-o parte însorită a Americii. Ajunsă acolo, mă duc la o mătuşă şi mă înscriu, cu actele pe care le-am luat de acasă, la o şcoală. Mă descurc cu engleza. Ca să strîng bani pentru un colegiu, mă angajez ca educatoare şi primesc 20.000$ pe lună. Cu jumătate din aceşti bani îmi cumpăr haine noi şi o ajut pe mătuşa mea din punct de vedere financiar. După două luni, le trimit părinţilor mei îngrijoraţi trei casete video:

– una în care îmi povestesc viaţa din America

– una în care se arată o zi pe care am petrecut-o cu două din cele mai bune prietene ale mele: o negresă şi o asiatică

– una în care este un documentar făcut de mine despre oamenii din America.

Cam acelaşi lucru le trimit verişoarelor din Cîmpina (acelaşi pachet) şi prietenei mele celei mai bune din Bucureşti. După un an intru la cel mai bun colegiu şi sînt fericită. După ce termin colegiul, urmez dreptul. După ce termin facultatea (?) îmi urmez profesia de avocată. Îmi amintesc că într-un caz apăr un om care şi-a violat cele trei fete. Nu prea îmi place acest lucru (să-l apăr). După cîteva luni îmi iau o vacanţă şi mă duc la o cabană în munţi unde cunosc un negru care stă în altă cabană. Nu ştiu ce se întîmplă, dar mă văd în rochie albă de mireasă căsătorindu-mă cu el. Am cu el trei copii mulatri şi trăiesc cu el pînă la adînci bătrîneţi.

Acest vis se repetă în fiecare noapte.

Semnatara acestor rînduri are 14 ani şi este elevă la una din şcolile bucureştene. Zburătorul de odinioară a fost înlocuit cu imaginarul şi orice comentariu în plus la inocenţa acestui text este de prisos.

Cătălin MANOLE

Petre POPOVĂŢ
etnolog

Vedi Iberia e poi... rivedila!

5 mai 1998. Umblat prin Benavente şi văzut centrul (Plaza Mayor), care a mai salvat aspectul nasol al urbei (case noi, cărămidă aparentă, prost-gust cu pretenţii). În schimb, Alvaro vrea să mă convingă că, într-un orăşel de vreo 15000 de locuitori, sînt peste 300 de baruri. Şi m-a convins! În fiecare din ele, pentru un pahar de vin, îţi dau (în preţul băuturii) un „pincho": un castron cu 4-5 măsline (bune ale naibii) sau anchois sau mai-ştiu-eu-ce. Dar nu găseşti nici o scrumieră. Elegant (şi obligatoriu, dacă nu vrei să te faci de rîs) ţigările, şerveţelele, sîmburii de măslină se aruncă pe jos, mărind stratul de jeg de lîngă tejghea. La început m-a deranjat, dar acum aproape că-mi place obiceiul. Oamenii sînt extrem de prietenoşi; mă simt integrat printre ţăranii ăştia spanioli care-mi spun bancurile lor, iar eu îi tăvălesc de rîs cu ale noastre, drept care se înghesuie să mă trateze cu vinul ăla rosé de Valderas, care mult ne place nouă...

7 mai. Pe cîmp, o mulţime de hulubării (palomares): arhitectură ţărănească specifică, din pămînt bătut, înalte şi cu acoperiş de olane. Sînt mai multe tipuri, dintre care unul îmi aminteşte (hodoronc-tronc) de mănăstirile tibetane... Nu văd în preajmă decît un singur porumbel, deşi Alvaro mă asigură că el vede mii. Cică porumbeii se mănîncă şi sînt buni la fertilizat terenul. Cum or fi, însă, dresaţi să nu mănînce toate boabele de pe cîmp?

9 mai. Seara mîncăm la un restaurant senzaţional, la Pobladura del Valle. Afară vezi o faţadă din piatră dar, cînd intri, constaţi că eşti într-o veche „bodega" (cramă) săpată în malul rîpei. Pereţii sînt din argilă şi pe unul e săpat anul: 1851. Este o hrubă uriaşă. O minune! Bolţi înalte; sus se vede un luminator (în exterior, la nivelul solului). Mîncăruri turbate: sînge de porc, prăjit în ceapă; cîrnat iute, fiert în vin; felii de „jamon" (se pare că e de măgar!) şi alte nebunii care acum, după cîteva ore, îmi ard măruntaiele. Cîrciuma-cramă e decorată cu obiecte ţărăneşti din lemn (unelte de viticultor, dar şi de agricultor) demne de un muzeu etnografic. În centru, un teasc uriaş, cu pietroaie şi şurub. Totul este autentic şi, ciudat, cu mult bun-gust.

La miezul nopţii, plecăm spre Portugalia într-o camionetă plină, cu 3 locuri înguste în faţă. Noi sîntem 3 şi eu nu sînt îngust. Nu pot dormi. La 7 dimineaţa, pe o ploaie torenţială, ajugem la Lisabona...

14 mai... O fugă la Cabo da Roca, cel mai occidental punct al continentului. Chiar dacă te simţi la capătul lumii! Senzaţia e mai mult decît stranie. „Aici se termină pămîntul şi începe marea" (Camões). Dar fiindcă „marea e deschisă vraişte" (Tudor Muşatescu), vîntul bate din toate părţile. Cerul e noros şi soarele, la apus (al lui, nu al Europei), trimite 3 raze prin nori, care se reflectă în apă, formînd 3 discuri de lumină. Te duce cu gîndul la supranatural. Primesc un certificat care dovedeşte că am fost acolo „unde sălăşluieşte spiritul Credinţei şi al Aventurii care a împins caravelele portugheze în căutarea lumilor pentru lume".

16 mai. Mértola, 250 km sud de Lisabona. Localitatea se împarte în două: jos e o îngrămădire de case noi, identice, de un alb orbitor, cu acoperişuri roz. Nu tu un pom, nu tu o floare. În schimb, partea de sus (cartierul vechi) e cu totul altceva. Pe străzi întortocheate, cu clădiri de certă influenţă arabă, ajungem la casa lui Claudio. Intrarea te duce cu gîndul la un garaj sau o magazie. Dar cînd deschizi uşa... *Surprise!* Te pomeneşti într-o grădină plină de verdeaţă, cu flori agăţătoare mov (bugambilias) splendide. Casa e nouă, dar făcută în stilul local, din pămînt bătut, cu tavan de trestie pe bîrne din trunchiuri rotunde de pin şi cu acoperiş de olane. Din curte priveşti în jos (de la 6 m) la străduţă. De partea cealaltă, acoperişul din olane al unei case şi un patio minuscul, cu un portocal în rod. Şi mai jos, spre rîu, se vede alt acoperiş, al unei case mai vechi, cu etaj, care are şi o campanilă cu un ceas care a stat de mult, iar clopotul a fost topit tot atunci. Deasupra campanilei, o barză şi-a făcut cuib (dacă nu era oarbă) şi hrăneşte 3 pui înfometaţi. Sper că nu le-a dat să mănînce un şarpe. De jur împrejur: dealuri, linişte şi... encanto...

28 mai. Escorial. Construcţie mare, mănăstire şi palat regal al lui Felipe II, pe teritoriul căruia „soarele nu apunea niciodată". Austeritatea patologică a camerei monarhului atît de catolic. Pe un perete: hărţi vechi. Mă opresc la cea a Transilvaniei. Total fantezistă! La „Valachia Pars", între Tergoviscia şi Pitesi se află Bocaretz (!), iar Dîmboviţa se varsă în Dunăre în acelaşi loc cu Oltul... La prînz, ciceronele meu (Fernando) vrea să mă familiarizeze cu bucătăria madrilenă şi-mi comandă... maţe de miel. M-am străduit să fac faţă situaţiei (şi am făcut-o, dar cam galbenă)...

30 mai. Seara merg la „Feria de Andalucia en Madrid". Un fel de bîlci cu tiribombe, vată de zahăr, tombole şi uite popa-nu e popa. În fund, vreo 30 de corturi mari (cît cele de nuntă de pe la noi) transformate în cîrciumi. Tineri şi mai puţin tineri, unii în costume specifice, trag un flamenco în aproape fiecare cort. Mai multe femei decît bărbaţi, cu „castañuelas" în mîini, dansează în draci. Au un aer măreţ, de parcă Regina Sofia le spală rufele în fiecare joi. Puţin le pasă de tot şi de toate; ele sînt mai mult decît regine: sînt sevillane! Dansează frumos, unduitor, iar mîinile, extrem de fine, au limbajul lor sugestiv (fiecare cu sugestia lui...). E prima dată cînd văd un flamenco pe viu. Cred că-i mai frumos decît ăla din cîrciumi sau din concerte. E sincer. Aflu că fiecare dans are 4 timp distincţi. Aşa e; îi număr şi eu: 1... 2... 3... 4... Pantofii fac un zgomot asurzitor. Îmi place praful care iese din estradă. Bravo, fetelor!

Mihaela ANGHELESCU IRIMIA
conferenţiar universitar

Călătoria de recunoaştere

Despre primul „european" al culturii române, *polytropicul* Cantemir, s-a scris prea mult pentru a mai avea cineva ambiţia de a procura noutăţi cititorului. Despre multiplul mod în care clasicul nostru întrupează motivul călătorului paradigmatic, acel *homo viator* cu care se legitimează „occidentalii civilizatori", s-a bătut, la fel, monedă, suficient de mult. Nuanţe au scăpat, totuşi, mai ales acolo unde asocierile păreau oarecum „exotice". O astfel de conexiune – cu cultura engleză – pare inedită, deşi mărturiile stăteau la îndemâna specialiştilor de la mijlocul secolului luminat, căruia, cel puţin prin legăturile cu Academia din Berlin, dregătorul moldav îi aparţinea în chiar ochii Occidentului. Printr-o extravaganţă onomastică, eruditul om politic din marginea continentului se reclama de la marele Han Timur, numele Timircan fiind „rescris" drept Cantemir pentru un auditoriu vestic! Lucrul îl făcuse pe Voltaire să exclame, a uimire, în faţa lui Antioh, că îl crezuse pe princiarul său părinte mai curînd descendent din rasa lui Pericle, decît a lui Tamerlan.

„Ieroglifica" sa identitate ni se revelă şi în faimoasele tablouri în care spectaculosul sartorial subliniază prestigiul aristocratic, servind, totodată, drept util paşaport în lumea aleasă a zilei. În haine orientale – firească înfăţişare impusă de moda oficială – Cantemir ni se arată în preajma lui Petru cel Mare, în Iaşul voievodal. Ca însemn al puterii poartă un hamger – pumnal turcesc, pentru noi, persan, pentru occidentali –, în timp ce ţarul, cu obrazul bine ras şi tricornul acoperindu-i *chic* peruca, *à l'occidentale*, pare incomparabil mai degajat. Petru etalează o tunică „persană" din cea care revoluţionase moda masculină a curţii lui Charles al II-lea, în practic cîteva săptămîni, pentru că însuşi monarhul insularilor anglii decisese să încurajeze veşminte mai practice. Strămoaşă a hainei-sacou a costumului bărbătesc, noua tunică avea virtutea de a întinde o linie de unire între diferitele culturi şi ranguri sociale pe care se dovedea capabilă a le prezenta elegant lumii.

Ţarul abolise greoaiele straie boiereşti, forţînd inerta nobilime din cercurile apropiate să adopte *poza* europeană măcar astfel, atîta vreme cît *călătoria de recunoaştere* – pe care el o efectuase în burguri germane şi suedeze – nu părea să fie prea atrăgătoare. Cantemir *călătorise cultural* suficient pentru a îmbrăca la fel de dezinvolt un *justaucorps*, a purta perucă acoperită din belşug cu pudră albă şi a manevra simbolic sceptrul, ca orice suprem demnitar apusean. Din tabloul cu care face tandem această imagine standard, soaţa Casandra, cu colan de perle şi hermină, ne zîmbeşte ca orice consoartă de curte europeană. Demetrius, cum se recomandă dumnealui în cercurile cosmopolite, are cravată franţuzească – indispensabil semn al galanteriei *comme il faut* –, în fapt invenţie a ofiţerilor croaţi (*hrvat*) de la curtea lui Ludovic al XIV-lea.

Dimitrie Cantemir parcurge etapele propriei *călătorii de recunoaştere* sub masca acestei duble identităţi. Primeşte învăţătură latinească de la Ieremia Cacavela, de la care deprinde vorbirea unui „Latium filtrat în Sciţia" *şi* îşi înlocuieşte fratele Antioh ca ostatec la Sublima Poartă, stăpîneşte treptat toate codurile lingvistice care îl pot legitima, *de la* greacă, slavonă, persană, turcă, arabă, rusă, polonă, *la* latină, franceză, italiană, *pendulează* cu *savoir faire* între Orient şi Occident – abil observator al puterii otomane din chiar coridoarele palatelor oţioase *şi* stilat descriptor al Moldaviei de baştină.

Despre *călătoria identitară* la nivelul expresiei merită să discutăm „exoticele" legături cu jumătatea vestică a continentului aflat în echilibrul de forţe al imperiilor. În 1719, cînd îşi rade barba şi abandonează, la rîndu-i, hainele orientale, îmbrăţişînd ţinuta vestică, este de câţiva ani buni prinţ al Imperiului Rus, *dar* a scris, între timp, *Incrementa atque decrementa Aulae Ottomanicae* în *lingua franca* în care circulă încă ştiinţa „lumii moderne". Ţarul comandă traducerea rusească, germanul Gottlieb Bayer tipăreşte originalul latinesc (ce-i drept, cu serioase lacune), fiul autorului se învredniceşte cu redarea textului în italiană. Şi mai face o manevră crucială acest Antioh, poet modern de limbă rusă şi „Ministre Plénipo' de toutes les Russies auprès de la Grande Bretagne": îi încredinţează lui Nicholas Tindal misiunea de a traduce în engleză radiografia marelui duşman de la miazăzi păgîn al septentrionului creştin. În 1735, la doisprezece ani de la săvîrşirea din lumea de aici, Cantemir circulă simbolic prin Occidentul deloc indiferent la ameninţările unei puteri pe care el, eruditul şi omul public de la cumpăna celor două modele culturale, o vizitase în intimitatea ei cotidiană.

© a.l.ş.

Lucrarea apare sub patronajul reginei Caroline, consoarta lui George al II-lea şi fiică a lui Frederick Margrave de Brandenburg-Auspach, şi a prinţului moştenitor Frederick Lewis. Monografie *en titre* a Imperiului Otoman în secolul raţionalităţii, ea este, totodată, un imaginar cîmp de întâlnire al marilor puteri, o trecere în revistă a obiceiurilor şi instituţiilor subsumate Porţii, o luare de poziţie la adresa celorlalţi mari *şi* mici. Rămîne un punct de referinţă ca *periplu paradigmatic* pînă spre mijlocul secolului trecut. Pe lista de lecturi a lui Byron apare, în ziua de 30 noiembrie 1807, trimiterea expresă la textul transpus de Nicholas Tindal, care era nepotul filosofului deist Matthew Tindal. „I-am citit pe Knolles, Sir Paul Rycaut şi pe Prinţul Cantemir", consemnează lordul.

O extensie a *călătoriei imaginare* a europeanului moldav până în inima ceţurilor albionice este, în fond, şi intrarea sultanului în palatul plăcerilor ascuns până la sprîncene în şaluri şi barbă ţepoasă „cum spun istoriile lui Cantemir sau Knolles". *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire* poate fi consultată în ediţia din 1756 păstrată de British Library din Londra. Manuscrisul original, păstrat la Houghton Library, aparţinând de cea mai mare bibliotecă universitară a lumii – Harvard –, îşi începe abia acum propria *călătorie de recunoaştere* în lumea identităţii culturale a *românilor* printre *ceilalţi*.

Sancţionată prin apartenenţă electivă, identitatea culturală nu se confundă cu accidentul geografic. Vorbind despre „prinţul barbar" cunoscut pentru clemenţă, moldavul principe nu se sfieşte să-l califice cu proverbiala constatare că „Grecia nu mai e de mult în Grecia, mulţi barbari *grecizînd*, după cum mulţi greci se poartă *ca barbarii*", adevărata Grecie – *Grecia exemplară* – fiind *o stare de a fi recunoscută*. Or, un mod de a pătrunde identitatea *– a noastră*, ca şi *a lor* – este *călătoria de (re)cunoaştere* prin *naraţiunile* definitorii, în care, de ambele părţi ale baricadei, inventivitatea fabulatorie nu este de prisos. Spune *istoricul nostru „al lor"*: „Pare obişnuit la cele mai ilustre neamuri din lume să aibă o obîrşie fie îndoielnică fie fabuloasă. Dacă ne uităm la începuturile celor mai nobile familii greceşti, persane sau romane, de ce dăm, dacă nu de născociri şi ridicule ficţiuni despre lume, încît ce să aşteptăm de la barbari, străini de învăţătură?"

Or, tocmai învăţătura ni l-a păstrat pe marginalul Cantemir în patrimoniul centrului civilizat, care i s-a adresat, într-un răstimp, cu încredere, omologîndu-l drept al lui.

Alex DRACE-FRANCIS
istoric

Peste Canalul Mînecii, cu balon aerostatic

Insula britanică a rămas puţin cunoscută românilor pînă destul de tîrziu. Ştia Miron Costin de „alte numere despărţite ca crăngile dintr-un copaciu: svedzii, danii, franţozii, saxonii, belghii, batavii şi alte ţări mai mărunte", care „totu din rădăcina cea vechie a alamanilor crăngi şi părţi sîntu" dar de „Ingliterra" puţin pomeneşte; notează numai că făcuseră odinioară parte din Imperiul Roman şi că acum era infectată de bolile legii calvineşti.

Aceste observaţii ţineau de imaginarul politic mai mult decât de contacte directe cu Anglia sau cu englezii. Contacte directe au fost totuşi, şi încă din secolul XVII au venit la Londra pretendenţi la domniile româneşti în căutarea unui sprijin din partea monarhului britanic; apoi prin ţările române diplomaţi englezi in trecere de la Constantinopol la Viena sau la Danzig; negustori scoţieni la Hîrlău şi la Botoşani veneau după potasiu, sau ca mercenari în oastea lui Jan III Sobieski. Dar, cu toate cercetările migăloase întreprinse de istorici (trebuie pomenit numele lui Paul Cernovodeanu în fruntea tuturor acestora), însemnări despre Anglia scrise de români, bazate pe observaţie directă, înainte de 1820, nu s-au găsit.

Mai puternică continua sa fie ideea franceză a „Angliei", mediată prin scrierile unui Voltaire *(Letters on the English Nation)* sau Montesquieu *(L'esprit des lois)*, bine citite in Ardealul unguresc si mediile intelectuale greceşti din secolul al XVIII-lea. O anglofilie bazată pe o imagine de libertate politică, de comerţ înfloritor şi de 'societate civilă' (în sensul elitar al lui Locke), devine un loc comun al iluminismului european. Semne încep să apară în spaţiul românesc: Rigas Fereos, secretarul unui domn fanariot la Bucureşti pe la 1786 şi viitorul autor al unei „Constituţii" pan-elenice, scrie satire împotriva despotismului local şi elogiază Anglia, cu parlamentul său reprezentativ şi cu fericirile sale. La fel fac autorii moldoveni al unui „proiect aristo-dimocraticesc" de pe la începutul secolului, la fel face Ionică Tăutu (1795-1830) în scrierile sale.

Astfel, Costache Negruzzi îi scrie lui Gh. Asachi că românilor „ne place a maimuţi pe streini şi a ne defaima pe sine. Aşadar, am fost pe rând turcomani, grecomani, sau domnul ştie ce încă; acum, din mila lui Dumnezeu, suntem franţezomani; poate curând vom trece şi Manha [Canalul Mînecii] în vrun balon aerostatic, şi atunci ne vei vedea anglomani." Anglia se conturează astfel ca un ideal (accesibil mai curînd din Franţa, şi numai cu mijloace improbabile de transport) şi în acelaşi timp un instrument. În repertoriul călătoriilor posibile, drumul spre Anglia rămîne încă în sfera fanteziei, şi ipoteza prăpăstiei (culturale, psihologice, nu numai geografice) este sugerată şi internalizată.

Şi chiar aceste notiţe timpurii, care încep să se înmulţească pe parcursul secolului al XIX-lea, nu conturează imagini precise. Un Petrache Poenaru, trimis pe banii guvernului muntean la studii in Europa, petrece patru ani la Viena, alţi patru in Franţa, apoi sfârşeşte prin a vizita Anglia timp de două luni în 1831, unde înregistrează scumpetea, atmosfera ceţoasă din birturi, şi (mai util) informaţii economice despre înfloritoarele fabrici din Manchester si despre minele din Cornwall. Nu pare a fi învăţat limba engleză; cel puţin, în 1837, când era el instalat de mult în postul de director al şcolilor muntene, o scrisoare diplomatică britanică trimisă guvernului muntean nu putea fi tălmăcită la Bucureşti şi a fost trimisă înapoi. Alţii, ca Ion Cîmpineanu, trecând geografic (dar şi intelectual) prin Franţa, socotesc că „franţozii către englezii mi se par ca prăvăliaşii dă la Urziceni către cei mari ai Bucureştilor"; altora, ca Alexandru Odobescu, nu le place Anglia, care îi pare „lipsită de orice sentiment ce aduce unire, de orice *lipici*, cum zice românul." Atari judecăţi sunt relative şi pripite, Anglia e evaluată numai în comparaţie de tip etic-simplist („bun/rău") cu alte modele.

Mai amănunţit, mai ascuţit şi mai cu umor a povestit Ion Codru Drăguşanu (1840, 1843), căruia „anglii" i se par serioşi („Vorbesc bucuroşi numai când li se dă ocazie a-şi lăuda instituţiunile patriei lor") şi ipocriţi în materie de religie („sunt mult mai rigizi în cele din afară ale religiunii decât ortodocşii. Ei cred mai puţin, dară fac mai mult pentru demnitatea cultului, deşi înlătură tot felul de «hocus pocus»"). Oraşul e luxos, curat, dar bruma face pe bărbaţi să chelească. Cel mai bun lucru de atunci (nu-ţi trebuia paşaport) nu mai e valabil astăzi.

Dinicu Golescu, care a umblat mult în Europa şi a scris destule, e tipic în sensul că n-a ajuns pe insula britanică, dar a mers până la a „inventa" un englez care să critice moravurile româneşti şi să schiţeze o perspectivă utopică a normalităţii, pentru învăţătura cititorilor români. Golescu spune în *Însemnare* (1826) a călătoriei sale că a „păţit o destulă ruşine în Viena" cu un englez care „au trecut prin Bucureşti" şi a observat că spectacolele se dădeau în limba nemţească; apoi englezul „au zis că acest lucrul nu numai nu l-au văzut în câtă lume au umblat, ci nici că crede că într-altă parte vor vorbi in theatru întru altă limbă, ci nu întru cea naţională." Această poveste moralizantă, care a introdus în limba română modernă sintagma „limba naţională" şi a statornicit etnonimul „englez" în forma sa ortografică actuală, e în toată probabilitatea o plăsmuire a faimosului călător cu calpac, pentru a da lecţii de bună purtare celor de acasă. Englezul este instrumentalizat de către satiristul român, întocmai ca un satirist britanic din sec. XVIII ca Swift care a 'inventat' un medic din America pentru a se pronunţa 'obiectiv' asupra spinoaselor diferende anglo-irlandeze (vezi *A Modest Proposal*, 1729); american, care, ciudat, a devenit cu timpul o instituţie politică reală. Acelaşi procedeu satiric este folosit de scriitorul N. Xenopol în nuvela „Pasurile unui american în România" *(Brazi şi putregai*, 1893); străinul respectiv vizitează o moşie de la ţară, şi, nedeprins cu moravurile moldovene, lansează o critică cu atît mai aspră.

Ca instrument, imaginea Angliei a fost folosit abuziv şi de Ion Ghica, care a stat aproape zece ani la Londra şi a fost unul dintre primii ambasadori români acolo (1881-1891). Un capitol – scos de mult din ediţiile ulterioare ale *Scrisorilor către Vasile Alecsandri*, dar consultabil în ediţia originală din 1887 – intitulat „Ovreii" înscenează pe autorul nostru epistolar în conversaţie cu oamenii politici englezi la un *gentleman's club*. Englezii se miră de încăpăţînarea românilor care au refuzat doi ani să-şi modifice constituţia în favoarea încetăţenirii evreilor, aşa cum prevăzuse Tratatul de la Berlin din 1878, ca o condiţie prealabilă a recunoaşterii lor internaţionale ca stat independent. Ghica zugrăveşte maiestuos atmosfera de inocentă civilitate, pentru a putea apoi să explice lorzilor englezi că nu-i de loc aşa, că aceştia ('ovreii') sunt implicaţi în traficul internaţional al fetelor vest-europene, că vînd băutură otrăvită ţăranilor, că năpădesc asupra naţiilor vulnerabile, ş.a.m.d. E notabil cum scriitorul dezvoltă imaginea Angliei (derivată din observaţie, dar contînd, pentru efectul contrastului, pe stereotipurile politice croite înaintea lui) tocmai pentru a-i putea ponegri plauzibil pe evrei.

Mai tîrziu au reuşit unii români să demonteze această construcţie defamiliarizantă, şi au făcut din englezi pricina rîsului absurd, dar şi a unor sentinţe stigmatizante: mă gîndesc la Eugen Ionescu, despre care se zice ca ar fi scris *La cantatrice chauve* după ce ascultase nişte exerciţii de conversaţie în limbă engleză; sau Cioran, care observa (1956) că „absenţa vulgarităţii ia în Anglia proporţii alarmante: a fi impersonal constituie aici un imperativ, a-i plictisi pe ceilalţi – e o lege. De-atîta distincţie şi platitudine, englezul devine din ce în ce mai impenetrabil şi descumpăneşte prin misterul ce i se atribuie în pofida oricărei evidenţe." Absurdismul sau absurdităţi, nihilismul sau nimicuri. Numai de curînd au început să afle englezii însăşi cît de balcanic e statul lor (care nu se numeşte Anglia). Ea totuşi păstrează alte secrete.

Aduse cu poşta

Toate-s vechi şi nouă toate

Aşa cum călătoriile moşilor şi strămoşilor noştri, iluştri sau necunoscuţi, au avut darul, poate şi scopul de a ne lumina şi deştepta în perioada de modernizare a ţării, cînd diferite faţă de vestul Europei nu erau numai hainele noastre, ci şi instituţiile şi mentalităţile, astăzi reluăm aceleaşi drumuri, căznindu-ne să altoim democraţia pe răchita autohtonă.

Pare atît de îndepărtată de zilele noastre experienţa Spătarului Milescu care pleacă la 3 mai 1675 din Moscova, străbate Siberia de la Tobolsk pînă la Nercinsk, Mongolia şi China de nord pentru a ajunge la Pekin, în mai 1676. Nu ne mai impresionează tribulaţiile Spătarului, călătorind în trăsuri, căruţe, bărci, sănii, cocoţat pe cai sau cămile, nevoit a străbate uneori ţinuturile aspre cu propriile picioare, pentru a ajunge la curtea marelui han chinez. După trei luni de nesfîrşite negocieri privind ceremonialul prezentării ambasadei, Spătarul Milescu reia drumul anevoios, întorcîndu-se acasă fără nici un rezultat, unde urmează a fi pedepsit pentru nereuşita misiunii. Spătarului i-au trebuit 365 de zile pentru a ajunge la destinaţie, perioadă care putem bănui că ar fi avut un singur avantaj, acela de a-l pregăti să se adapteze schimbărilor într-o ţară atît de străină. Astăzi, datorită tehnologiei, în cîteva ore ajungem departe de casă, aterizînd brusc într-o lume care a provocat după 1989, românului, pînă atunci neieşit din ograda patriei, tot atîta dificultate în comunicare precum Spătarului Milescu, acum mai bine de trei secole, şi tot atîta uimire precum lui Dinicu Golescu, acum 176 de ani.

Din 1990 şi pînă astăzi, călătorii români, deşi au lepădat straiele orientale şi calpacul de pe cap, vestimentaţie care l-a împiedicat pe stimabilul boier Golescu să viziteze un spital de nebuni pentru a nu tulbura pe bolnavi, simt parcă aceleaşi frustrări ca şi acesta, atunci cînd li se interzice, deocamdată, accesul în anumite instituţii: *„Pentru care, adevărat, mi-au părut foarte rău, dar nu căci nu i-am văzut, ci de ciudă: pentru ce numai nebunii să nu poată suferi a vedea un turc, iar cei înţelepţi şi luminate neamuri în învăţături şi în cunoştinţa dreptăţilor omenirii îşi pun trupurile înnaintea gloanţelor greceşti, ca întîi ei să le poprească?!"* (Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriii mele – Constantin Radovici din Goleşti, făcută în anii 1824, 1825, 1826*, pag. 47, Editura Minerva, Bucureşti 1977).

În drumurile făcute de mulţi dintre noi, am depăşit cu rapiditate primele „şocuri culturale" trăite în cabinetele de closet, dorind a trage apa, în vagoanele de metrou, aşteptînd să se deschidă uşa singură, în faţa aparatelor telefonice care funcţionau cu cartelă sau a semafoarelor care arătau verde numai dacă apăsam pe butonul de pe stîlp. Aeroporturile, spaţiile culturale sau comerciale nu mai reprezintă capcane sau teste de perspicacitate, o dată ce am învăţat să ne mişcăm, bucurîndu-ne de toate facilităţile. Pas cu pas, unii dintre noi am mai deprins şi cum să ne îmbrăcăm şi să ne comportăm la o întîlnire de lucru, la o conferinţă, la un cocktail, la un dineu sau într-o excursie. Sîntem competenţi, dezinvolţi sau amuzanţi atunci cînd este cazul. În străinătate totul ni se pare posibil şi uşor, avem energii nebănuite, capacitatea de a absorbi toate informaţiile, de a face proiecte şi de a planifica viitorul, căpătăm siguranţa şi încrederea că vom putea dărîma prejudecăţile, elimina obstacolele, că vom lucra în echipă şi vom comunica, aplicînd tot ce am văzut, auzit, mirosit şi pipăit în călătoria noastră.

Vine, inevitabil, clipa întoarcerii acasă, pe care o aşteptăm cu nerăbdare, obosiţi puţin de ritualurile cărora ne-am străduit să le facem faţă cu demnitate şi eleganţă, îngrijoraţi de valizele care nu se mai închid, bucuroşi de revederea familiei, pe care am reuşit să o uităm atît de repede în numai cîteva zile, dar pentru care avem cele mai potrivite cadouri, cumpărate din banii deş număraţi.

Cursa companiilor aeriene pentru Bucureşti pleacă totdeauna de la cel mai îndepărtat terminal al aeroportului; dar o dată scăpaţi de tirania bagajului, avem tot timpul să ne desfătăm în tihnă privind bogăţia free-shopurilor, bucurîndu-ne pentru ultima oară, cu o mîndrie firească, de spaţiile intime a căror tehnologie o stăpînim acum atît de bine. În avionul în care ni se urează bun sosit, este mereu o înghesuială grozavă, „din cauza bagajelor de mînă", îţi explică stewardesa. În Taromuri se poate fuma, aşa încît ne aprindem iute o ţigară, sîntem la noi acasă, nimeni nu o să ne mai privească ca pe nişte persoane iresponsabile, pe care nu le interesează sănătatea locuitorilor planetei. Se vorbeşte tare, se glumeşte, se simte acea caldă nerăbdare a întoarcerii acasă. După ce avionul decolează, ai posibilitatea să mai priveşti prin hublou, încă o dată, lumea perfect organizată pe care tocmai ai părăsit-o, depărtîndu-se de tine în mare viteză şi devenind din nou „străinătate": oraşul pe care ai încercat să-l descoperi, autostrăzile pe care circulă şerpi nesfîrşiţi de automobile, casele care pentru tine sînt vile aparţinînd unor miliardari, pămîntul atît de îngrijit şi mereu atît de verde precum Edenul. Urmează plimbarea avionului deasupra norilor, forme în veşnică schimbare, a căror efemeră frumuseţe nu o mai admiră nimeni, deoarece companionii de călătorie au aţipit sau citesc ziarele româneşti pentru a afla ce mai este în ţară.

Ştii că eşti foarte aproape de casă atunci cînd avionul începe să străbată o întindere cenuşie, asemenea unei haine peticite, care din cauza vechimii şi, bineînţeles, a vitregiilor care stăpînesc aceste ţinuturi şi-a pierdut culoarea. Urmăreşti fascinat momentele în care razele soarelui luminează acoperişurile din tablă ale locuinţelor agăţate de un fir de fum, cu acea strălucire fioroasă pe care o au numai dinţii de fier în gura babelor ştirbe. Avionul aterizează lin, nimeni nu mai aplaudă pilotul, prestaţia acestuia a devenit numai un serviciu cunoscut, călătoriile au devenit o banalitate.

Un glas tainic şi profetic îţi şopteşte: „Ai ajuns acasă, călătorule, odihneşte-te, ospătează-te din puţinul nostru, uită cît mai repde ce ai văzut şi ai auzit, dacă vrei să trăieşti în pace cu tine şi cei din jurul tău". În primele zile, păstrînd încă aura experienţelor trăite, încerci să te opui şoaptei rău vestitoare, dar după o săptămînă, două, obiceiurile locului te învăluie, apoi te leagă fedeleş, astfel încît încercările Spătarului Milescu şi „cuvîntările deosebite" ale lui Dinicu Golescu, precum şi ale altor moşi şi strămoşi mai puţin cunoscuţi, rămîn tot atît de adevărate şi în zilele noastre.

Ioana CREŢOIU

Z. ORNEA

Mihai Ralea călător

În 1956, ca tînăr redactor la SSPLA, i-am editat profesorului meu Mihai Ralea primul volum, dintr-o serie de trei, *Scrieri din trecut*. Acesta, cel dintîi, subintitulat „în literatură", cuprindea în sumar, la insistenţele mele, şi însemnările sale de călătorie din 1930-1931. Mă gîndeam la un volum separat al notelor sale de călătorie, înclusiv cele despre SUA, Canada, Cuba etc., care să reediteze cartea din 1945 *Nord-Sud* plus *Extremul Occident* (1958), cartea deschizîndu-se cu eseul din *Valori, Invitaţie la călătorie*. Prin 1957, plecînd el într-o călătorie oficială în India, i-am propus să-şi noteze impresiile de acolo, să mărească, astfel, sumarul imaginatei cărţi. Mi-a spus că despre India pur şi simplu nu poate scrie, copleşit fiind de mizeria îngrozitoare de acolo. Apoi lucrurile s-au complicat (şi pentru mine) proiectul rămînînd baltă. L-a realizat, la sugestia mea, în 1980 dl. Florin Mihăilescu, incluzînd şi eseul din *Valori*, ca prefaţă. Aici vorbea despre călătorie ca de o reînnoire în mecanica vieţii cotidiene." Dar puţini sînt aceia care se pot reînnoi. Cei mai mulţi urmăresc, în călătorii imposibile, visul nebun de a fugi de propria lor umbră. Un gînd obsedant, mortal îi întovărăşeşte pretutindeni. Ei fug ducînd cu ei, fără voia lor, viermele care-i roade... Şi, totuşi, călătoria ne mîntuieşte de multe ori. Ea e unicul remediu pentru un suflet încă nu complet naufragiat... O hartă e un motiv de deznădejde, ca şi o femeie frumoasă şi inaccesibilă". A vizitat între 1930 şi 1931 Egiptul, Sudanul, Olanda, Turcia, Italia şi, cu un an mai tîrziu, Spania, despre toate aceste călătorii dînd seama în pagini răscolitoare. „Olanda, scrie el, e o ţară fericită. Figurile sînt grase, bonome, tinere. Corpurile pline şi joviale. Sub haine, carnea trupului e mereu proaspătă şi roză. Bogăţia, opulenţa curg de secole în toate casele. Oamenii şi-au modelat faţa într-un surîs satisfăcut. De n-ar fi inchietudinile religioase ale Nordului, poporul acesta n-ar fi avut nici o tulburare sufletească". După ce a vizitat Amsterdamul, această cetate socotită de mucegai, tot reflectînd, exclamă: „Acum înţeleg elementele picturii lui Rembrandt. Tablourile sale sînt făcute din linişte, din reculegere, din zbucium interior şi comprimat. Expresia, culoarea, linia erau interzise aici, ca un scandal. El a scoborît vitalitatea la minimum. S-a inspirat din întunecimea fundurilor de mare: pictură de acvarium. A făcut să tacă pasiunea. Şi-a interzis exuberanţa, expresivitatea. Tensiunea inimii, afluenţa vorbei, splendoarea culorii, verva vieţii s-au redus la un grad minimal. Lumina a fost stinsă. S-a lăsat numai o «veilleusă», ca în camerele bolnavilor. Conversaţia a devenit înăbuşită, paşii catifelaţi şi uşori. Toată viaţa a devenit interioară... Pictura lui Rembrandt e un limbaj interior. El a reuşit să exprime spaţiul, culoarea şi linia cu mijloace sufleteşti. Nimic nu e clar, luminat. Drama se petrece la hotarele dintre conştient şi subconştient. Totul e aluzie..." Şi apoi, tot vizitînd şi alte oraşe, meditează: „Unul din farmecele Nordului e intimitatea căminului. Sudul are soare, abur, mare, vegetaţie. Nordicul trebuie să se retragă în casă ca să scape de ploaie, de vînt, de umezeală. Toată viaţa s-a mutat de pe plajă, de la terasa cafenelei, de pe cîmpul înflorit, în căldura molcomă şi binefăcătoare a odăii. Camera închisă presupune taifas, duioşie, glumă, apropiere. Ea strînge oamenii, nu-i împrăştie ca peisajul naturii. În acest detaliu geografic şi arhitectonic stă secretul căldurii, sociabilităţii, duioşiei romanului englezesc". Vizitînd Anglia, pe care o parcurge lent şi atent, nu-i place Londra, care e, estetic şi arhitectonic, un oraş urît, dar cu suflet enigmatic, cu ceaţa şi cluburile elegante, dar şi de neagră mizerie. Apoi, bucătăria engleză i se pare rea şi absurdă. Englezii au mîncarea proastă fiindcă le e foame, neîngăduind subtilitatea şi rafinarea bucătăriei. Iar arta grădinilor englezeşti e la fel ca bucătăria lor, pajiştea întinsă, verde intens, înlocuind subtilităţile parcurilor franţuzeşti sau ale grădinilor italieneşti. Tot contemplîndu-i pe englezi, nu i se pare a fi culturali ca germanii sau intelectuali ca francezii. A observat, în trenuri, că nouă din zece călători citesc un roman de Edgar Walace şi i s-a părut straniu că în centrul Londrei, tot căutînd, n-a găsit aproape nici o librărie. Şi, mai tîrziu, ajungînd la aşezămîntul pe care îl aştepta de mult, e decepţionat întrucîtva „British Museum e icoana Angliei. E cel mai întins şi mai comprehensiv cimitir al lumii. Aici zac scheletele tuturor ideilor, tuturor avînturilor, tuturor gloriilor în care s-a străduit omenirea acestei planete prin popoarele şi civilizaţiile ei succesive. De la grota preistorică şi pînă la zgîrie-norii contemporani, de la tribul Waramunga din Australia centrală şi pînă la viaţa pariziană, tot ce a născuit, tot ce a sperat omul în forme concrete şi trecătoare e acumulat aici şi catalogat în cavouri, cu catalog, cu număr, cu epitaf. Esenţe moarte de zadarnice sforţări sînt toate manuscrisele, toate cărţile rare, papirusuri, palimpseste, tablete cerate, foiţe de fildeş, cărţi rulate în uriaşe suluri ca hîrtia noastră de closet, din India, din Roma veche, din Egipt, din China. Pe toate este scris cum împăraţi superbi, îngîmfaţi s-au luat la întrecere cu Dumnezeu, cum au sfidat omenirea şi cum apoi, cuprinşi de groază, s-au prăbuşit şi s-au sfărîmat în pulbere. Învăţăminte de înţelepciune pe care nu le ascultă nimeni". Apreciere sinistră şi grotescă despre acest faimos aşezămînt muzeal, obiectiv *turistic* spre care toţi călătorii *turişti* aspiră avizi şi neliniştiţi. Ralea i-a surprins trăsătura specifică la care, şi azi, s-ar cuveni să meditäm. Ploaia zilnică l-a plictisit enorm, strada (ca la Edinburg) i s-a părut monotonă, cu pastori şi guvernante, toţi taciturni şi încruntaţi, fără cheflii, neauzindu-se o glumă, nici o voce ridicată. Totul e monoton pînă la exasperare. Anglia, se vede bine, nu i-a plăcut lui Ralea în 1930. De atunci lucrurile s-au cam schimbat şi azi românii călătoresc, cu delectare prin ţara lui Shakespeare. Dar observaţiile lui Ralea, din 1930, merită reţinute, ele reprezentînd o bună, riguroasă luare a temperaturii locului de către un moldovean cărturar, care îşi făcuse studiile pentru doctoratul de stat în capitala Franţei, repezindu-se şi în Germania, de unde a trimis *Vieţii Româneşti* savuroase *Scrisori din Germania*, după ce, mai înainte, trimisese acele fermecătoare şi instruite *Scrisori din Paris*.

Apoi, în 1931, cu vaporul, prin Grecia, Turcia, sudul Italiei, sudul Franţei a ajuns în Spania. În august 1931 s-a aflat în capitala Turciei. S-a îndreptat, şi acolo, spre obiectivele turistice indicate de Baedeker. „Dacă treci podul de la Kara Kioi peste Cornul de Aur, intri numaidecît în Stambul. Caracterul se schimbă deodată. Aici e oraşul adevărat turcesc. Străzile au fost modernizate ici şi colo, dar caracterul vechi s-a păstrat. Urcînd spre Sfînta Sofia trebuie să urmezi zidul vechiului Serai. Această parte a oraşului cuprinde vechiul Fanar, cartier diplomatic al grecilor altădată, acum o sărăcăcioasă mahala. Aici a fost altădată viaţa agitată a capitalei Orientului. Mă gîndesc ce a trebuit să fie pentru boierii noştri, în veacurile trecute, acest colţ de metropolă, măsura supremă pentru gusturile lor!". Şi-a reluat călătoria cu vaporul, întrebîndu-se, cînd şi cînd, privind mereu marea, cine va determina vreodată esenţa ei muzicală. A ajuns la Napoli, a vizitat Pompeiul, unde, aşezat pe o piatră, s-a gîndit, văzînd acest orăşel pietrificat în uitare, la zvîcnirea de viaţă care s-a desfăşurat aici atîtea, multe, secole. Ajuns la Marsilia, fiind servit într-un bistro cu un pahar de şampanie, i-a venit în minte ideea că se poate lua drept criteriu pentru determinarea psihologiei popoarelor vinul naţional. Barcelona i s-a părut ca avînd un aspect francez, totul aducînd a Paris. Spaniolii i s-au dezvăluit ca individualişti. Şi cum avea în sine faima frumuseţii feminine a spanioloaicelor, mai ales a andaluzelor, a trăit o amară decepţie: „Pîndesc de o săptămînă, pe bulevardele Barcelonei, o femeie frumoasă. Şi aştept în zadar... Şi, totuşi, siluetele pe care le văd au orice, afară de cochetărie. Sînt mici, grase, rău făcute, mustăcioase şi, pe deasupra, fără feminitate. Hainele atîrnă neglijent, mersul e banal, fără fior şi fără ritm. Expresia e plată, fără mister. Dar să mai aşteptăm. Poate catalanele sînt altfel decît restul femeilor spaniole". I-a plăcut Madridul, oraş vesel, mare, aerat, cu străzile mereu în mişcare. Noutatea a fost nopţile madrilene, cînd se desfăşoară, de fapt, viaţa oraşului, pentru a scăpa de zăduful de peste zi. I se pare că peste năvalnica poftă de viaţă a spaniolilor s-a aşezat, la un moment dat, disciplina severă a catolicismului, născînd un freudism colectiv. Viaţa nu s-a ofilit cu totul, explodînd mereu din cenuşă. A vizitat, firește, Escorialul, care i s-a înfăţişat deopotrivă ca o cazarmă şi o mînăstire, în care mai sălăşluieşte umbra întunecată a lui Filip al II-lea, simbolul cel mai complet al sufletului castilian. Vizionarea tablourilor lui Goya l-a descumpănit, dezamăgindu-l din nou. I s-a revelat drept „ceva din Edgar Poe şi din Dostoievski, fără poezia celui dintîi şi fără umanitatea celui din urmă. Goya e pictorul Spaniei descompuse şi anarhice de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Ambianţa în care produce e aceea de curte rîncedă, vicioasă şi dezorientată. Sufletul său, prelungire de medievalism, într-o epocă de reînnoire şi entuziasm nu cunoaşte decît blestemul şi şicanarea." I-au plăcut, desigur, *Capriciile* şi *Tauromachia*, unde a găsit vervă scînteietoare, cum memorabilă i-a apărut *Maya desnuda*, care l-a inspirat pe Manet. A rămas impresionat, desigur, de Prado, cel mai important muzeu al lumii, împreună cu Louvre şi National Gallery. Aici i-a admirat pe Velásquez, Goya, El Greco, cîteva pînze de Tizian, selectaţi în ce au mai valoros. Dintre aceştia, aspectul de martiraj îl poartă pînzele lui Velásquez „Velásquez e din acei titani a căror artă n-are o specialitate. Rembrandt e clarobscurul, Tizian senzualitatea, Delacroix imaginaţia, Fra Angelico suavitatea... Ce să admiri la Velásquez? Desenul e perfect, dar nu e totul. Culoarea e specifică şi luxuriantă, dar nu e unică şi, mai ales, nu se impune brutal şi semnificativ. Pătrunderea psihologică? Expresivitatea? Compoziţia? Toate şi nici una. Marii artişti îşi topesc aptitudinile într-o sinteză stranie şi inanalizabilă, care n-are alt nume decît perfecţiunea". Admirabilă cugetare.

Ralea e un călător informat, care ştie să vadă şi să revadă, care ştie să mărturisească, în scris, ceea ce a observat. E o lectură încîntătoare şi percutantă, utilă la verificarea impresiilor unui alt călător, poate mai puţin specializat.

---

interstiţii

Imagini de album

Noiembrie 1993. Salonul de carte organizat anual de PEN Club, găzduit pentru prima oară de clădirea Radiodifuziunii (Radio France, fosta ORTF). Într-unul din imensele holuri de la parter, zeci de mese acoperite cu cărţi, în spatele meselor aflîndu-se autorii înşişi, cei mai mulţi profesionişti ai ritualului acordării de autografe. Ca să ajung la intrare, trebuie să merg de-a lungul clădirii şi spectacolul mi se oferă ca într-o vitrină. Înăuntru, multe vedete ale lumii culturale, în jurul cărora publicul se buluceşte şi chiar le mai cumpără şi cărţile: Amin Maalouf, care în urmă cu cîteva zile a luat premiul Goncourt, Marc Labron, laureat Femina, Frantz Olivier Giesbert, directorul de la „Le Figaro", Jorge Semprun, aşezat (pentru dispunerea „expozanţilor" s-a adoptat criteriul alfabetic) lîngă romancierul „de consum" Paul-Loup Sulitzer (ce să-i faci, gloria mediatică se împarte şi obligă la compromisuri). Predrag Matvejevici stă la aceeaşi masă (aici alfabetul a fost mană cerească pentru organizatori) cu generalul Morillon. La Matvejevici, care tocmai a publicat *Epistolaire de l'autre Europe*, nu e nimeni, mormanul de cărţi aşteaptă în continuare pe masă, în schimb generalul Morillon, „eroul din Bosnia", e în rupţură de stoc. Edgar Morin e lîngă Malika Mokedelem (şi aici s-a potrivit: doi „meteci"). Françoise Giroud, monument mediatic, zîmbeşte non-stop. Academicianul Michel Déon, cu celebra lui caschetă scoţiană, e lîngă două romanciere sexy (sau, mă rog, care scriu sexy): Annie Ernaux (cam clorotică) şi Régine Déforges, acum (în cel mai bun caz) cvincvagenară, asumîndu-şi cu o anume demnitate decentă povara tirajelor de milioane de exemplare (spre sfîrşitul anilor '60, ceream – şi, culmea! îmi ajungeau prin poştă – cataloage de la editura *l'Or du temps*, care retipărea clasici ai literaturii erotice, editură condusă de aceeaşi Régine Déforges; pe coperta interioară a catalogului, un superb nud – era însăşi editoarea, oferindu-se fără prejudecăţi aparatului de fotografiat; se putea invitaţie mai potrivită la lectura unor cărţi care, cum s-a spus, se citesc de regulă „d'une seule main"?). Singur la o masă pe lîngă care lumea trece aruncînd priviri indiferente – un domn în vîrstă ce se ţine drept şi are privirea pătrunzătoare: e Pierre Béarn, cu *l'Erotisme dans la poésie française*. S-a născut în 1902, la... Bucureşti, a condus ani de zile faimoasa Librairie du Zodiaque de lîngă grădina Luxembourg (unde fascinant a rămas doar decorul; altfel, cărţi fără interes, benzi desenate de duzină). Puţini ştiu că el e autorul celebrei vorbe „métro, boulot, dodo"; în fapt, un fragment dintr-un alexandrin parodic (din volumul *Couleurs d'usine*, 1951) care sună astfel: „Métro, boulot, bistrots, mégots, dodo, zéro". Puţin mai încolo – Jean Blot, dandy impecabil, garoafă roşie la butonieră. Lume bună: Jean-Michel Cantacuzène, cu un volum intitulat *Mille ans dans les Balkans;* Contesa de Paris, ce are un succes nebun la amatorii de autografe (solicitanţii, după cum arată, locuiesc prin apropiere, în luxosul arondisment XVI sau în Neuilly); doamna de la Rochefoucauld, care – divină surpriză! – semnează exemplare din... *Maximele* ilustrului ei strămoş... Academicieni: Paul Guth, mărunţel, cu paltonul de blană pe el în ciuda căldurii sufocante din hall; Maurice Rheims – fără clienţi, flancat însă de două înalte, brune, petulante secretare şi privind spectacolul cu o surîzătoare îngăduinţă.

Prin mulţime deambulează un fel de *clochard*, încă tînăr, bărbos, cu hainele – conform imaginii standard – peticite şi jegoase, pufnind şi gesticulînd; ajuns în dreptul lui Michel Déon, aruncă printre dinţi, suficient de tare ca să fie auzit la cîţiva metri în jur: „Collabo! C'est honteux! Mon père est mort dans la Résistance!". Pleacă mai departe, nu înainte de a exclama, dezabuzat, arătînd vag cu mîna către grămezile de cărţi de pe mese: „Quelques éclats de littérature dans un marécage!"...

Alexandru CĂLINESCU

CHOI Jong-Chul
lector invitat la Universitatea din Bucureşti (studii coreene)

CONDIŢIILE INTERVENŢIEI POLITICE A BISERICII CATOLICE ÎN LUMEA ORIENTALĂ

– cazul sud-coreean din anii '70 –

Dl Choi Jong-Chul a susţinut în 1991 la Universitatea Paris IV – Sorbona o teză de doctorat în sociologie cu titlul: „Bisericile creştine şi angajarea lor socio-politică în Coreea de Sud (1972-1990). Un studiu sociologic al raporturilor între religie şi politică". Oferta Domniei sale de a publica în Dilema *un text inspirat de această lucrare mi s-a părut interesantă date fiind exotismul terenului investigat, complexitatea lui religioasă şi politică, la care se adaugă, după autor, anumite similitudini cu situaţia din România (A. M.).*

Problematica

În cursul şederii mele la Bucureşti am constatat că, în ciuda distanţei geografice, cele două ţări prezintă anumite asemănări mai ales în ceea ce priveşte situaţia geopolitică, ambele fiind aflate în vecinătatea unor mari puteri, cu suferinţa ce rezultă de aici (separarea naţiunii: Coreea de Sud/Nord; România/Republica Moldova). Se adaugă dimensiunea teritoriului şi anumite caracteristici sociale analoage (din această cauză, poate, Ceauşescu a ales să-l imite pe Kim Il-Sung din Coreea de Nord). Există, evident, şi diferenţe notabile, una dintre ele fiind configuraţia religioasă. Cred totuşi că experienţele sud-coreene (regim politic extrem de autoritar pînă în 1987, urmat de o democratizare destul de solidă astăzi, iniţiată graţie unor revoluţii nesîngeroase) ar putea fi expresive pentru o ţară în curs de dezvoltare cum este România.

Conform sociologului american R. N. Bellah, relaţia între Biserică şi puterea politică ar avea trei variante posibile – disjuncţie totală, convergenţă, tensiune creatoare – ultima fiind cea mai propice dezvoltării sociale. Exemplul sud-coreean pare să-i confirme teza. Fenomenele de politizare a organizaţiilor religioase sînt din ce în ce mai răspîndite astăzi, mai ales în ţările unde aceste instituţii sînt singurele în măsură să ofere mijloace de expresie distincte faţă de cele controlate de oligarhia dominantă. Cazul sud-coreean al anilor 1970-1980 se înscrie în acest curent, cu cîteva particularităţi semnificative. Avem de a face cu o societate multi-confesională, etnic omogenă, în care mai toate religiile mondiale sînt prezente (conform unei surse guvernamentale din 1984, opţiunile se împart astfel: 18,9% budism; 13,5% protestantism; 4% catolicism; 2% confucianism; 60% „non-religioşi" unde sînt incluşi şi cei ce continuă să respecte un cult al strămoşilor de tip şamanic sau confuceean). Nu există o religie dominantă care să fie asociată identităţii culturale coreene.

Reformism şi conformism

În societatea tradiţională din perioada pre-modernă, confucianismul şi şamanismul funcţionau în fuziune cu regimul politic, dată fiind înclinaţia lor către un utilitarism mundan, bazat într-o oarecare măsură pe o concepţie imanentistă a divinităţii. Catolicismul, introdus la sfîrşitul secolului al XVIII-lea de către elitele autohtone reformiste, a constituit pe de o parte un sistem alternativ de credinţă, ce era asociat cu contestarea puterii politice şi a persecuţiilor guvernamentale. Pe de altă parte, aceste persecuţii, vizînd oficial persoanele care nu respectau cultul confuceean al strămoşilor, dar rezultînd în fond din conflictele de putere în sînul curţii regale, au traumatizat într-un al doilea moment comunitatea catolică, împingînd-o către o atitudine conformistă (supunere tacită) faţă de puterea politică. Mai ales înaltul cler de orgine străină (franceză) a optat pentru atare atitudine, fiind interesat în mult mai mare măsură de creşterea cantitativă a Bisericii sale decît de eliberarea Coreei de sub ocupaţia japoneză de la începutul secolului XX.

Spre deosebire de alte comunităţi şi curente religioase (budism, protestantism, Tong-hak[1], catolicismul nu a participat la puternicele mişcări de independenţă din 1919. În anii '70, „tinerii catolici", de origine autohtonă, vor pune în chestiune acest absenteism, perceput ca o insuficienţă şi ca o vină a comunităţii ecleziale. Dezbaterile lor au determinat o nouă orientare, favorabilă intervenţiei politice active, privită ca o compensaţie pentru un trecut regretabil.

Evoluţia ierarhiei

Între 1831 şi 1961, ierarhia catolică din Coreea de Sud a depins foarte strict de Vatican, fie că era constituită din prelaţi străini, delegaţi de Scaunul Pontifical, fie din prelaţi autohtoni ce reprezentau poziţia centrului. Din 1962, tendinţa centripetă (universală) a Sfîntului Scaun s-a atenuat notabil, mai cu seamă după Conciliul Vatican II, în favoarea autonomiei Bisericilor locale. E ceea ce a determinat o sensibilizare a Bisericii Catolice sud-coreene faţă de problemele sociale din teren şi o accentuare a caracterului ei naţional. Adoptarea limbii coreene pentru serviciul liturgic, inserarea în acest serviciu a unei rugăciuni de prosperitate naţională, rostită de fideli au contribuit la integrarea rapidă a Bisericii în societatea anilor '70.

În ciuda encicicelor ce propuneau o doctrină socială (*Rerum Novarum* – 1891; *Quadragesimo Anno* – 1931), angajări politice sistematice ale Bisericii Catolice nu s-au produs decît după Conciliul Vatican II (1962-1965), odată cu proclamarea enciclicei *Gaudium et Spes* (1965), încoronare a celor precedente, socotită un pas foarte îndrăzneţ spre noul rol social al Bisericii. Pentru Coreea de Sud, exemplul catolic al „teologiei eliberării" în America de Sud, cel protestant al „teologiei Missio Dei" au constituit un stimulent important. Factorul doctrinar nu poate explica totuşi integral schimbarea de direcţie, dovadă stînd faptul că Biserica Catolică din Taiwan a persistat într-o atitudine de detaşare cvasi totală în condiţiile unui regim autoritar similar celui sud-coreean. Ceea ce a contat mai ales în cristalizarea atitudinilor politice de contestaţie a fost luarea de poziţie, nuanţată în funcţie de dieceze, a înaltului cler (episcopii).

Între patronaj şi opresiune

După sfîrşitul celui de al doilea război mondial şi după guvernarea militară americană (1945-1948), Prima Republică, condusă dictatorial de Syngman Rhee timp de trei mandate, s-a prăbuşit în urma „Revoluţiei studenţeşti din aprilie" (1960). A Doua Republică – cu sistem parlamentar – nu a rezistat decît un an, fiind răsturnată de o lovitură de stat militară în mai 1961. În 1972, Park Chung-hee, preşedintele în funcţiune al celei de a Treia Republici, inaugura a Patra Republică printr-o altă lovitură de stat, menită să-i asigure monopolul puterii, republică ce s-a sfîrşit prin asasinarea conducătorului ei în octombrie 1979. Regimul politico-economic al preşedintelui Park s-a caracterizat printr-o „dictatură pentru dezvoltarea economică", în care guvernanţii militari s-au coalizat cu puterea publică (oameni de afaceri, birocraţi, anumiţi oameni de presă şi cîţiva intelectuali) într-o politică de represiune şi excludere a societăţii şi opiniei civile. Oamenii politici ai opoziţiei, presa, sindicatele, grupările universitare erau sever controlate, singurul nucleu de contestaţie posibilă rămînînd organizaţiile religioase.

E de remarcat că intervenţia politică a religiosului era cerută nu numai „de la bază" (populaţia depolitizată), ci şi „de la vîrf", de către elitele la putere, ce aveau nevoie de o legitimare, altminteri inexistentă. Angajarea instituţiilor ecleziale a bifurcat în consecinţă, unele alegînd acţiunea contestatară, altele legitimarea regimului, inclusiv prin supunere şi aprobare tacită.

Încă de la instalarea guvernului sud-coreean în 1948, s-a produs o mobilizare intensă a Bisericii Protestante de către oameni politici pro-americani. Prin sprijinul campaniei lor electorale sau prin recrutarea înalţilor funcţionari din sînul acestei comunităţi, implicarea a fost atît de importantă încît s-a putut vorbi despre „coalescenţă politico-religioasă". Sub regimul autoritar al lui Park, lipsit de afinitate religioasă, asistăm la apariţia unei alte politici religioase pe care am putea-o califica drept „corporatism exclusivist": organizaţiile religioase care susţineau regimul său erau neutre, se bucurau de o libertate ce putea merge pînă la încălcarea legilor; în schimb, cei ce asumau rolul de tribuni erau urmăriţi sau oprimaţi în diverse chipuri. E interesant de observat că tocmai acest control politic excesiv asupra Bisericii Catolice a provocat în interiorul ei cristalizarea unei solide mişcări de opoziţie. Arestarea în 1974 a episcopului Chi Hak-soon, protagonist al revizuirii Constituţiei anti-democratice, a suscitat de pildă organizarea „Asociaţiei pentru Dreptate a Preoţilor", unul dintre nucleele dure ale contestaţiei politice din anii 1970-1980.

În genere, interesul propriu-zis al organizaţiilor religioase a constat în lărgirea influenţei spirituale asupra societăţii coreene, ceea ce înseamnă în mod concret recrutare, mărirea comunităţilor ecleziale. Începutul anilor '70, cînd înaltul cler catolic devine sensibil la problemele sociale şi decide să se implice în acest domeniu, coincide în mod semnificativ cu o perioadă de scădere a numărului de credincioşi încadraţi. Printr-o intervenţie politică insistentă Biserica Catolică sud-coreeană a reuşit în cele din urmă nu numai să-şi mărească credibilitatea socială, ci să-şi crească de asemenea numărul de aderenţi.

Ne putem întreba de ce Biserica Catolică a fost prima dintre instituţiile religioase care şi-a asumat în această perioadă rolul de tribun. Conform sociologului D. B. Billings, lucrul s-ar datora în primul rînd faptului că ea avea o mai mare autonomie organizaţională, ceea ce i-a permis un spaţiu de reflecţie independentă faţă de presupoziţiile ideologice ale grupurilor dominante. Ceva mai direct spus, clerul catolic era, graţie sistemului său eclezial, mai puţin dependent de interesele politice ale laicilor din clasa conducătoare. În primul rînd, sistemul financiar al Bisericii Catolice, care presupune gestiune colectivă în fiecare dieceză, iar nu gestiune individuală în fiecare biserică, e mai puţin legat de contribuţiile laicilor. Clericii îşi pot manifesta, în al doilea rînd, opinia politică – în eventuală opoziţie cu cea a unor lideri laici – pentru că posturile lor depind de episcopi, fiind ameninţate doar în mică măsură de decizii din afara ierarhiei ecleziale. În sfîrşit, solidaritatea internaţională a Bisericii Catolice contribuia la autonomia faţă de regimul sud-coreean, obligat să ţină seama de opiniile lumii occidentale. În aceste condiţii, comunitatea catolică s-a structurat în patru zone: contestaţie activă, contestaţie moderată, legitimare activă a puterii, legitimare moderată.

Zonele contestaţiei şi ale legitimării

Dacă luăm în considerare frecvenţa declaraţiilor publice, principalii actori ai contestaţiei active erau „Asociaţia pentru Dreptate a Preoţilor", cardinalul Kim Suhwan (şi cîţiva episcopi progresişti, în nume individual), Comisia „Justiţie şi Pace" a Episcopatului, iar ca grupuri laice: „Asociaţia Agricultorilor Catolici" şi „Tineretul muncitor creştin". Prima avea, într-o oarecare măsură, rolul de vîrf, iar deciziile sale ajungeau să provoace adeseori controverse în legătură cu supunerea preoţilor faţă de episcopi. Printre membri, cei mai numeroşi erau preoţii tineri, ataşaţi doctrinelor amorsate de Conciliul Vatican II. Acţiunile concrete, deseori în colaborare cu protestanţii, priveau atît probleme socio-politice cît şi drepturile fundamentale ale omului. În contextul ideologic al Coreei de Sud, a te situa în zona de contestaţie moderată era, cel puţin pînă la sfîrşitul anilor 1980, o poziţie rară şi periculoasă: stigmatizată de contestatari drept oportunism, ea era izolată de către curentul conformist. Aici se situa acea parte a episcopatului catolic a cărui atitudine flota în funcţie de conjuncturile socio-religioase.

Dacă Biserica Catolică nu a avut o atitudine de legitimare explicită a puterii, poziţia acesta s-a manifestat totuşi prin apelurile clericilor conservatori, adresate episcopatului, de a se abţine de la militantismul contestatar. În zona de legitimare pasivă s-a situat majoritatea comunităţii catolice, precum şi a celei protestante – tăcute din punct de vedere politic, cu excepţia anti-comunismului lor.

Epilog

În catedrala Myongdong din centrul Seulului se pot vedea încă afişe ale revendicărilor sociale iniţiate de diverse grupări religioase. Din 1970, piaţa catedralei a devenit un fel de „loc sfînt" al democratizării sud-coreene şi a rămas pînă astăzi un soi de agora *à la sud-coréenne*. Să fie vorba, în această perpetuare a calităţii locului, despre o slăbiciune a feedback-ului politic sau despre rutinizarea demodată a revendicării social-politice? De la „Revoluţia civilă" din 1987, cererea socială de intervenţie politică (fie ea contestatară sau legitimantă) a Bisericilor s-a redus în mod remarcabil datorită democratizării politice şi economice. Relativa pacificare socială a determinat şi atenuarea creşterii numărului de credincioşi catolici. În această ambianţă, favorabilă adaptării, zona de contestaţie şi-a pierdut terenul, iar eforturile interne ale Bisericii Catolice pentru actualizarea dialogului democratic s-au micşorat. În ce priveşte preocupările sociale ale Bisericii Catolice, ele pun acum accentul pe subiecte – fundamentale – precum abrogarea pedepsei cu moartea, ilegalizarea avortului, campania ecologică, valorile familiei.

---

1. Literal „ştiinţa orientală", Tong-hak e o „religie autohtonă" de tip sincretic, fondată în 1860, ce combină date ale celor trei religii tradiţionale – budism, confucianism, taoism – pentru a contracara influenţa catolicismului, „ştiinţa occidentală".

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

glosar de tranziţie

Licitaţie (II)

Nu de mult s-a desfăşurat în Bucureşti o licitaţie atît de specială, încît aproape impune să fie tratată separat de celelalte. Ea a avut forma unui serial, fiind divizată în cîteva secvenţe şi a oferit spre cumpărare bunurile confiscate lui Nicolae şi Elenei Ceauşescu prin sentinţa Tribunalului Militar din decembrie 1989. Semnalat mai ales în legătură cu pitorescul obiectelor, cu identitatea achizitorilor săi şi cu jocul preţurilor, episodul suscită unele întrebări care depăşesc cu mult acest orizont.

Aşa de pildă: de ce între pronunţarea sentinţei de confiscare şi executarea ei pe cale de licitaţie a trebuit să se scurgă un întreg deceniu? Cît de riguros şi de către cine au fost administrate respectivele obiecte pe parcursul acestui lung interval? O altă întrebare de fond, vizează modul cum a fost definită, sub raport juridic, proprietatea Ceauşeştilor asupra bunurilor licitate. Selectarea acestora reclamă dovezi concludente că ele aparţinuseră efectiv celor doi condamnaţi – problemă care, evident, nu se punea în acelaşi fel pentru nenumăratele lui şepci şi pentru yahtul cu care se dotaseră. Aci apare un obstacol practic insurmontabil, şi anume imposibilitatea de a distinge între obiectele pe care Ceauşeştii le posedau şi cele pe care le aveau în folosinţă.

În contrast cu Lenin ori Stalin, liderii stalinişti ai României şi-au arogat condiţii de viaţă de-a dreptul extravagante. Instituite fără nici o explicaţie de predecesorii lui, aceste excese au fost duse de ultimul dictator pînă la grotesc. El şi-a extins domiciliul într-un larg perimetru urban din jurul locuinţei propriu-zise, evacuînd, de pildă, întreaga stradă Molière, ori dislocînd linia de tramvai 5 din Calea Floreasca şi mutînd-o în strada Barbu Văcărescu; a ordonat să i se construiască peste drum de locuinţă, la malul lacului, în spaţiul unui fost ştrand, un somptuos local de relaxare înzestrat cu o mega-popicărie, aflat acum în administraţia PD. Asemenea obiective, ca şi complexul de la Neptun, construit pe temeiul unui ordin similar, nu au devenit proprietatea dictatorului, dar au rămas în folosinţa lui, la fel ca cele 40 de reşedinţe judeţene de lux, pregătite să-l adăpostească în orice moment, regim extins şi asupra unor edificii istorice, cum ar fi Peleşul.

Omiţînd bunurile inestimabile aflate în folosinţa celor doi, licitaţia a vîndut obiecte al căror preţ total s-a cifrat totuşi la multe miliarde. În afara cadourilor, pe ce cale fuseseră procurate celelalte? Dacă le achiziţionaseră, de unde proveneau banii? Dispunînd de asemenea sume, în termeni comparabili, liderul suprem al PCR, luptătorul neobosit pentru justiţie socială ar fi fost acum un miliardar. Cum au ajuns cei doi tineri săraci lipiţi pămîntului să agonisească la bătrîneţe o avere atît de mare?

Semnificaţia de fond a acestei licitaţii nu priveşte bilanţul ei, ci însăşi natura orînduirii staliniste. În antiteză cu legitimitatea istorică pe care şi-o atribuie, această orînduire generează cupiditatea, abuzul şi corupţia la vîrf, excluzînd orice control social. Falsa socializare a avuţiei naţionale se metamorfozează nu în reprivatizarea, ci în monopolizarea ei. Dincolo de ritualurile lui ostentative, cultul personalităţii are o substanţă economică disimulată. El converteşte puterea personală nelimitată în avere personală nelimitată. Monopolul liderului suprem asupra avuţiei naţionale previne resurecţia proprietăţii private de tip capitalist împiedicînd instituirea efectivă a proprietăţii sociale.

Pavel CÂMPEANU

bazar

Grădina mea de vis

Expresia idilică de mai sus nu desemnează aspiraţiile unui locatar de bloc frustrat, ci titlul unei reviste de sezon, editată de *Burda*, în ciclul *Idei practice*, Grădinăritul de la A la Z. Revista se integrează în categoria hîrtie bună, poze apetisante (e un *ce* pofticios în fotografiile debordînd de realitate), împreună cu mai demult descoperitele *Casa lux* ori *Voiaj magazin*. *Miresmele primăverii sînt aşteptate cu nerăbdare în fiecare an. După cele cîteva luni reci şi întunecate, primul boboc apare ca o rază de soare, care trezeşte cheful de viaţă*. Nu toată revista îmbrăţişează tonul compunerilor noastre despre primăvară din clasa a şasea. De fapt, frazele de mai sus nu reprezintă decît o mică zburdălnicie stilistică dintr-un capitol despre parfumuri. Tonul genaral al publicaţiei este mai pragmatic, mai profesionist: *Planificarea unei grădini cere timp, căci ideile de amenajare trebuie să se îmbine una cu alta. Mai întîi, faceţi o listă cu două coloane. În prima coloană notaţi toate dorinţele (...) După ce aţi încheiat lista, treceţi la pasul doi, adică la evaluarea costurilor şi a spaţiului de care dispuneţi (...)* Din al doilea tip de ton abordat reiese că amenajarea unei grădini e ceva firesc: spaţiu ai, trebuie doar să înveţi să ţi-l gestionezi, plante se găsesc;ai nevoie doar de un model. Pentru nenumăraţii limitaţi de viaţa la bloc, acest firesc (aparent) devine ispită: o ispită în genul pozelor cu actori perfecţi din revistele mondene-îndepărtată, ireală şi accesibilă doar cu gîndul. La o primă vedere. Treptat, tonul sfătos-potolit al *Grădinii* te prinde, convertind contemplaţia în aspiraţie. O aspiraţie îndepărtată, dar, totuşi, aspiraţie. Un nou standard întru normalizare ţi se conturează: dacă revistele vorbesc, cu amănunte, despre grădină, înseamnă că oamenii normali au grădină; numai tu, cititor în afara *target*-ului, priveşti pozele şi sfaturile ca pe o utopie. Cei din *target* nu fac filozofie, iau totul ca atare. La fel cum în revistele pentru femei folosesc nu ştiu ce cremă recomandată acolo, şi nu-i analizează stilistica mesajului, aici, în urma sfaturilor editorului, chiar îşi amenajează o *grădină ca-n poveşti* cu: figuri decorative (statuete de zei sau tinere femei), loc de relaxare, plante căţărătoare, straturi de flori, suprafeţe de iarbă, copaci, cărări, arbuşti. Apă şi ghivece. Nimic din ce am înşirat pînă acum nu e întîmplător, totul se supune unei ordini şi are o semnificaţie: statuile *dau un aer nostalgic grădinii*, plantele căţărătoare *aduc un element vertical*, copacii-*structură şi caracter*, gardurile vii *pot fi comparate cu ramele de tablouri*, apa-*însufleţeşte grădina şi stimulează simţurile*. Noul tip de „gospodar" în aer liber nu are nimic de-a face cu cel ce cultiva varză şi ceapă, la ordin, în faţa blocului. Îndrumarele vor să-l formeze ca pe un individ care gîndeşte şi analizează, vede lucrurile în totalitatea lor şi în perspectivă. Revista chiar afirmă: *stilul este cuvîntul cheie; datorită unui anumit stil, grădina este structurată pe o anumită temă, care îi conferă unicitate*. Îndrumarul nu ezită să stabilească şi asocieri între temperamentul posesorilor şi structura paradisului din curte: spaţiul de sub un măr, de pildă, este recomanadat citirii unei cărţi cu o pisică în braţe (torsul ei fiind relaxant). Există, chiar, un paragraf, despre *Feng Shui* sau armonia din grădină. Trecerea spre un alt nivel de popularizare şi un alt nivel de gospodar este evidentă: să fii documentat în acest domeniu e la fel de important ca în oricare altul: de asemenea, utilitarul nu-şi mai are rostul fără prelungirea într-un anumit soi de estetic; un estetic pragmatic şi implicit.

Iaromira POPOVICI

Kinoiskustvo – arta filmului, în ruseşte

Toată enigma Rusiei de azi se strînge în chipul proaspătului ei preşedinte. În cinematograful politicii internaţionale unde rulează din zori şi pînă în noapte filmul pe care-l ştim şi de care nu ne declarăm niciodată sătui – *kinoiskustov* (arta filmului, pe ruseşte – n.mea) nu a lansat, cu geniul ei înăscut dus pînă la involuntar, un personaj, un actor mai straniu ca Vladimir Putin. Rapiditatea cu care s-a impus nu este egalată decît de viteza cu care, azi, victimele devin călăi şi călăii victime – cea mai tulburătoare situaţie din cîte au produs în ultimul deceniu scenariştii marilor studiouri care se numesc ONU, FMI, NATO, CSI sau OSCE.

Mă uit la Vladimir Putin, de cîteva luni, fascinat – ferindu-mă de politică, de fandacsiile şi ipohondriile ei, îl contemplu ca simplu balzacian, încrezător adică în teoria fizionomistă fără de care „Comedia umană" nu s-ar fi putut scrie; îmi trec prin faţa ochilor – într-un montaj eisensteinian – toţi preşedinţii fostei Uniuni Sovietici, de la venerabilul Kalinin la truculentul Boris Elţin şi nu-i găsesc precedent lui Putin; e aproape sigur, după cunoştiinţele mele, că fizionomic – cum altfel să-l tatonăm, deocamdată? prin discursuri? prin canonade? să fim serioşi! – Vladimir Putin nu are precedent nici printre ţari, nici printre secretari generali, nici printre generali şi mareşali. Dacă a apărut – cum susţin analiştii serioşi – dintr-un vid de putere, deasemenea fără de precedent în istoria Rusiei din ultimii 80 de ani, atunci vidul acela e de natură gogoliană, definit o dată pentru totdeauna, în portretistica diabolică a „Sufletelor moarte" prin acele celebre aproximări şi ambiguităţi: „nici... nici" ori „şi... şi..." care-i scot din sărite doar pe realiştii socialiştii sau antisocialişti. (Chiar, n-a auzit nimeni de realismul antisocialist? Nu-i mai bun decît celălalt...) Iar Boris Elţin a avut o idee nu mai puţin gogoliană scoţînd, deodată, din mîneca sa, de nu dintr-o manta, pe vremea asta în care castingul universal e obsedat de carismă, o faţă ca a lui Vladimir Putin.

Putin nu e nici măreţ, nici insignifiant. Nici solemn, nici familiar. Nici bronz, nici cursiv. Nici foarte schematic, nici cu totul surprinzător. Nici erou foarte pozitiv (prea multă răceală..), nici foarte negativ (o salvatoare stingherealã în „băile de mulţime...") Putin nu are o energie pitoresc-hruşciovană, dar nici nu pare un spectru ca acel indescifrabil Cernenko; în acelaşi plan strict al aparenţelor – fără de care de unde enigmă? – e evident că nu are clasa lui Gromîko, dar e tot atît de clar că posedă glacialitatea aceluia care – cum scria memorabil Kissinger – putea sta surîzînd pe un bloc de gheaţă fără să ştii ce simte. Nimic din Gorbaciov, dar mai nimic – decît statura! – din Stalin. Aparent „om de fier" – cu judoka şi tir la bază – cînd urcă într-o carlingă de avion şi îşi pune casca pe cap, arată ca Woody Allen. Fără a fi un perfect impenetrabil, Putin e, totuşi, de o expresivitate sumară. Transparenţa, atîta cîtă este, se deschide şi se închide într-un secret de fabricaţie – nu insist, nu speculez în această direcţie, ştiu unde duce, la ce instituţie. În fond, instituţia are de ce fi mulţumită – computerele ei au programat şi au produs exact ce trebuia pentru ca Rusia să rămînă un mister – un mister buf, nu o dată... – în faţa căreia Occidentul nu înţelege mai mult decît la Kosovo, iar noul şef al FMI-ului declară că e gata să-l trateze „sub beneficiul îndoielii". Operă de ordinator inteligent, elocvent cît un ecran mut de Internet, Putin e un „Koneţ", un sfîrşit „bombă" de capitol în istoria fizionomiilor şi a clişeelor ei privitoare la cei mari şi tari care conduc lumea. Pentru a afla ce va urma, nu-i deajuns să fi antikaghebist; trebuie să ştii bine arta filmului şi a literaturii ruse, chiar sovietice, de la „Potiomkin" la „Nostalghia" lui Tarkovski, de la „Nasul lui Gogol pînă la „Hagi Murad"-ul de bătrîneţe al lui Tolstoi, căpetenia cecenă pe chipul căruia „cruzimea se plictiseşte". E o expresie care ne încremeneşte şi azi, privind „Comedia umană" de sub ochii noştri.

Radu COSAŞU

regula jocului

● Adele August pare o figură din teatrul lui Tennessee Williams rătăcită – şi supravieţuind – în lumea McDonald's. În lungul drum al Adelei prin proza înconjurătoare, ea recurge la şlagăre, ţoale şi îngheţată. Un personaj de neuitat: mamă posesivă, gata să renunţe la tot pentru fiica ei („tot" însemnînd, aici, un Mercedes – unicul „paşaport" în ţara celor mai multe Rolls-Royceuri pe kilometru pătrat!), destul de slabă să creadă în promisiunile bărbaţilor întîlniţi pe plajă şi destul de puternică s-o ia de la capăt atunci cînd se regăseşte singură. În *Visînd la Beverly Hills* de Wayne Wang, de văzut neapărat pentru Adele August/Susan Sarandon! (**a.l.ş.**)

scrisoare din New Orleans

Revoluţie de-al dracului

Ce caraghioslîc şi trecerea timpului! Ceea ce odinioară stîrnea indignarea se găseşte azi pe toate drumurile, de nu merită nici măcar o şuşoteală înghesuită. Şi ni se pare de la sine înţeles că melodiile tinereţilor noastre, cele care ne împingeau în braţele unui vag idealism, să fie azi folosite ca reclame pentru maşini sau biscuiţi. Şi totuşi, cînd şi cînd, un astfel de lucruşor face antica maşinărie a indignării să cîrîie, dacă nu chiar să duduie. O doctorie pentru viermii cardiaci la cîini, pe nume „Revolution", s-a pus în vînzare la revolution.com. Iar reclama suna cam aşa: „Dacă vrei să afli ce e aia revoluţie, întreabă-ţi veterinarul".

În fond, de ce să nu-l întrebi şi pe veterinar? Toţi ceilalţi au dat-o în bară. Acum cîtva timp am dezgropat din străfundurile bibliotecii mele o cărţulie galbenă numită *Revoluţie de-al dracului*, purtînd pe copertă o fotografie (făcută de Richard Avedon) reprezentîndu-l pe Abbie Hoffman în plin salt. Literele titlului sînt scrise cu caractere flower-power, în interiorul unei mingi care se rostogoleşte. Autorul cărţii se numeşte „Free" şi cartea poartă o dedicaţie pentru „Free", iar cuvîntul „Free" este scris cu litere fluorescente pe fruntea elansatului Abbie. Cartea însăşi, publicată de Dial Press în 1968, nu e deloc „free". Costă 1,95 dolari în Statele Unite şi 2,35 dolari în Canada.

La vremea cînd a fost publicată, librarii o ţineau lîngă casa de marcat, aşa cum făceau şi cu un alt volum, din aceeaşi recoltă, *Carte de furat*.

Revoluţie de-al dracului a domnului Free era un manifest Hippie!, chitit să scape „revoluţia" de greoii şi falimentarii ei teoreticieni, de-alde Marx, Marcuse şi Mao, şi să o coboare în stradă, la chef. Revoluţia lui Abbie aducea mai mult a Mardi Gras, doar că fără hoţi şi fără vardişti.

Free decreta cu înfumurare: „Nu există altă ideologie decît aceea pe care fiecare individ o aduce cu sine". De bună seamă, unii indivizi pot (şi chiar au făcut-o) aduce cu ei ideologii tare păcătoase. Dacă ţinem cont de faptul că această revoluţie s-a petrecut în toiul unui război care sfîşia ţara, trebuie să-i dăm crezare lui Free. Cel puţin din punctul ăsta de vedere, revoluţia lui era aidoma celor dinainte, de la cea franceză la cea rusă. O revoluţie are nevoie de un război care s-o slobozească.

Cînd războiul a luat sfîrşit, revoluţia a fost luată de suflet de Ronald Reagan, dar revoluţia Reagan seamănă cu cea a lui Free precum regimul lui Napoleon cu Comuna din Paris. În anumite privinţe, erau diametral opuse, în altele – înrudite. Ambele revoluţii cereau o prezenţă guvernamentală cît mai redusă (sau lipsă). Un studiu asupra rădăcinilor hippie ale revoluţiei republicane va aduce, cîndva, celebritate vreunui absolvent.

De la Reagan, revoluţia a aterizat la Newt Gingrich, unde a încremenit în loc, fie din lipsă de condiţii, fie din pană de idei. După Newt, revoluţia a băjenit – că aşa e legea firii – în publicitate, unde a fost proclamată în numele noilor mărci de maşini şi a gustăricilor. Cîntecele revoluţiei lui Free au fost întrebuinţate de celelalte revoluţii, fără a stîrni o uimire dincolo de pragul lui „Ca să vezi, Marge!".

Şi iată-ne acuşa la revolution.com, doftoria pentru viermii cardiaci. Şi zicea Free: „Nicicînd nu vom încerca să repetăm succesele trecutului, pentru simplul fapt că ele nu există". Richard Avedon e un tip plin de succes. Unii dintre compozitorii acelor vremi sînt putrezi de bogaţi. Abbie şi-a pus capăt zilelor. Război nu mai este. Dar viermii cardiaci la animalele de casă – asta da, e o problemă.

Andrei CODRESCU
www.codrescu.com
(traducere de Ioana AVĂDANI)

(Rubrică difuzată la *National Public Radio* şi publicată în *The Realist, Gambit Weekly, The Baltimore Sun* şi *Funny Tonus)*

din fanfare funerare

Poveste cu bandiera triculoră

– povestiri de la 1848 –

După ce populul a readus guvernul provizoriu şi a pus capăt căimăcămiei, iacătă se întîmplă următoarea scenă de viaţă, adică populul vede că lipsesce taman de pe cupola domei Metropoliei bandiera triculoră care fusese dată jos de căimăcămie. Urmare e că populul întreabă: „Cum de nu este drapelul naţionale pe vîrful edificiului al Sfîntului locaş?". Toţi încuviinţează că aşa-i, este adusă în vorbă onoarea sfîntului Dumitru care a scăpat popul de choleră „şi de nenorocita cămăcămie", răspunseră alţii cu ironie surîzînd. Pe dată neica Ştefan Ungureanu, eroele de pe Cîmpul Filaretului şi povestaşul de pe muntele Muşătoiul, instanţa narativă de peste două decenii, se oferă să urce pe turnul al Sfîntului locaş, mai ales că pe Muşătoiul urca el pe brazii cei înalţi de „două zeci de stînjeni". Apucă bandiera şi însoţit de un june pompier, din aceia care se vor bate în toamnă cu turcii pe Colina Spirii, să suie la clopotniţă. Cu o putere erculeană în braţe apucă drugul cel de lemn şi lîna triculoră şi urcă fără spaimă cu bandiera pînă la cruce, jos mulţimea curioasă privi în toată vremea „pe cei doi oameni, ca doi fraţi ai popului, redicînd bandiera patriei lor, la culmea cea mai înaltă, cu multă greutate şi nu cu puţin periclu".

Înainte de isprava aceea, neica Ştefan Ungureanu atrase el atenţia oamenilor ca unul care venise cu volintirii şi, „în timp cît a fost persecuţiunea, se refugiase în casa cumnatei sale felt-febeleasa". Acu' tocmai urcă cu junele investit cu uniforma de pompier spre crucea din vîrf, legată contra vînturilor din patru părţi, aşezată fiind ea pe un glob, numai că pînă acolo era un drum pe care mulţimea de curioşi îl urmărea cu mare însufleţire. Pun scara „drept pe sgheabul de la straşina turnului, ca să se poată sui". Atunci se petrecu un fapt de viaţă deoarece Ştefan volontarul se uită în jos la mulţimea „de pe dealul acoperit cu teii şi cu stîlpişorii aliniaţi pe de-marginea aleiului". Junele pompier strigă următoarele: „nu te uita în jos că ameţesci, este prea înalt aici! Vezi de ţine bine scara că mă urc eu întîi cu bandiera pînă la cruce. Eu sînt învăţat cu lucrarea asta". Un fior trece prin popul căruia îi părea că curajoşii volintiri „sînt nisce furnici" care „se nevoesc a tîrî cu ele un pai mare de grîu". Se întîmplă pe dată un moment de mare suspans pentru că „un uşure vînt" veni „de isbi violinte", contribuind „la mişcarea scării". Gata, gata să se prăbuşească volintirul Ştefan; în ultima clipă putu el să se agaţe de lanţurile crucii şi-i păru atuncea că vede deodată, ca în clipa de pe urmă, „întreaga capitală, toate cartierele, toate stradele, cu toate stabilimentele şi cu toate virtuţile şi cu toate defectele şi păcatele lor, în nisce zile de încurcături şi de lupte" (pentru mai multe detalii vezi Alessandru Pelimon, *Revoluţiunea română din anulu 1848 – Muşătoiul*, Bucuresci, Typ. Th. Michăiescu şi Văidescu, strada Ştirbey-Vodă nr. 11, 1868).

Daniel VIGHI

La capătul lumii, salam!

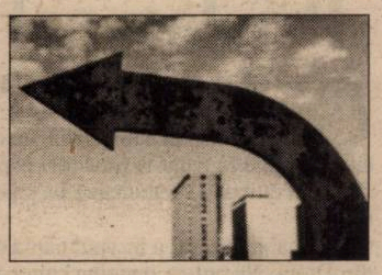

Dacă scurt-metrajul are un „sediu" internaţional, acela este Clermont-Ferrandul. În fiecare an, de 22 încoace, aici explodează *le Festival du court métrage*, randevu obligatoriu al realizatorilor, producătorilor şi amatorilor de artă a şaptea în format mic (formatul se referă la minutaj, şi nu la suport; dacă „scurtele" au tendinţa să crească pînă la lungimile mediu-metrajelor – aprox. 50 mn –, pelicula aferentă rămîne stabilă: 35 mm). Este singurul „elitism" permis într-un loc încăpăţînat, dezesperant, terorizant *democratic* – un soi de democraţie în care intră şi-un pic de dictatură: toată lumea – de la spectator cu bilet la critic cu „badge" (ecuson) – *stă la coadă* să intre la proiecţii, nu se admit presiuni, argumente, intimidări... În oraşul lui Pascal şi al uzinelor Michelin, primăria poate să „alterneze", electiv, de la stînga la dreapta – scurt-metrajul este, definitiv, *de gauche*!

La ultima ediţie înainte de mutarea festivalului, cu arme şi bagaje, într-un nou sediu (numit, ca omagiu lui Chris. Marker, „La Jetée"), „regula jocului" a rămas aceeaşi. Dintr-o selecţie – e drept, mai slăbuţă – care cuprindea şi bune, şi mai puţin bune, cele două jurii specifice şi independente (cel franţuzesc, cel internaţional) au ales pentru marile premii peliculele cele mai proaste! Hazul Clermontului este că, după o ediţie-două, ajungi să ştii dinainte ce filme vor fi recompensate: e suficient să caşti lung la proiecţiile respective, să te uiţi pe pereţi sau să te indignezi (primele atitudini sînt mai sănătoase, oricum, nu serveşte la nimic să te enervezi...). A fost cazul, anul acesta, „Grand Prix"-urilor *Tatăl furat/Babami Hirsizlar Caldi* realizat de turcul Esen Izik, repezentînd Elveţia, şi de *Salam* al marocancei Souad El-Bouhati, reprezentînd Franţa.

În primul, turnat – după toate semnele – chiar în Turcia, un băieţel îl vede tot timpul pe tatăl său, deşi cei din jurul său ştiu că acesta fusese „săltat" de poliţie (poliţia politică? asta ar explica multe...). Azi aşa, mîine-aşa – *aşa* e tot filmul: o combinaţie între *Al şaselea simţ* şi campania anti-Pinochet, cu priviri nătînge în obiectiv, psihologie indiană şi cinema zero. Aplauze politicoase la anunţarea premiului, aplauze plicticoase după (re)vizionarea lui... Enter *Salam*: poveste parcă trasă la xerox după anteriorul, cu un tataie maghrebin care trăieşte vai de capul lui într-un cămin de nefamilişti din Marsilia pînă cînd, după primele opt minute, ia hotărîrea eroică: va pleca înapoi în „bledul" (sătucul) lui natal! Restul filmului (20 mn) este această lungă plecare care nu se mai termină...

Pe de o parte, te gîndeşti că poate tu, critic venit din Est, eşti „defazat" – nu în raport cu cinema-ul, ci cu receptarea. Pe de altă parte, îţi zici că, dimpotrivă, *„ei* au înnebunit", descoperă „capodopere" acolo unde nu e decît tezism, stîngăcie, corectitudine politică. De o parte nu-nţelegi nimic, totul trece prin drapelul roşu al simpatiilor extra-filme, de cealaltă: „sînt atît de rafinaţi încît nu mai văd cinema-ul". Dacă e o modă, atunci trebuie să ştiţi că durează de multişor. Dacă nu e, atunci, orice ar fi, durează de tot atîta timp.

Dar poate că există justiţie după Clermont-Ferrand! O găseşti într-o minune de film de opt minute – *Au bout du monde* – făcut de un rus, Konstantin Bronzit: imaginea delirantă a unei gospodării, pe-un vîrf de munte atît de ascuţit încît casa, cu mamaşă, pisică, vacă şi cîine cu tot, se clatină dintr-o parte într-alta – cu rezultate hilarissime! Sau în somptuosul, surprinzător de „inactualul" *La comtesse de Castiglione*, regizat de David Lodge: un splendid exerciţiu de „spectrologie aplicată", spiritul lui Méliès conjurat să asiste această fragilă echilibristică. Alături de ele, cîteva altele (de la emoţionantele *Un château en Espagne* al franţuzoaicei Delphine Gleize, *Kleingeld* al neamţului Marc-Andreas Bochert sau *Losing Touch* al britanicei Sarah Gavron şi pînă la diferit-absurdele *Herd* al americanului Mike Mitchell, *O Ralo* al portughezilor Tiago Guedes/ Frederico Serra sau *Dincolo* al compatriotului nostru Hanno Höfer), care pot demonstra oricînd, oricui şi oriunde că scurtmetrajul este pe calea cea bună.

Alex. Leo ŞERBAN

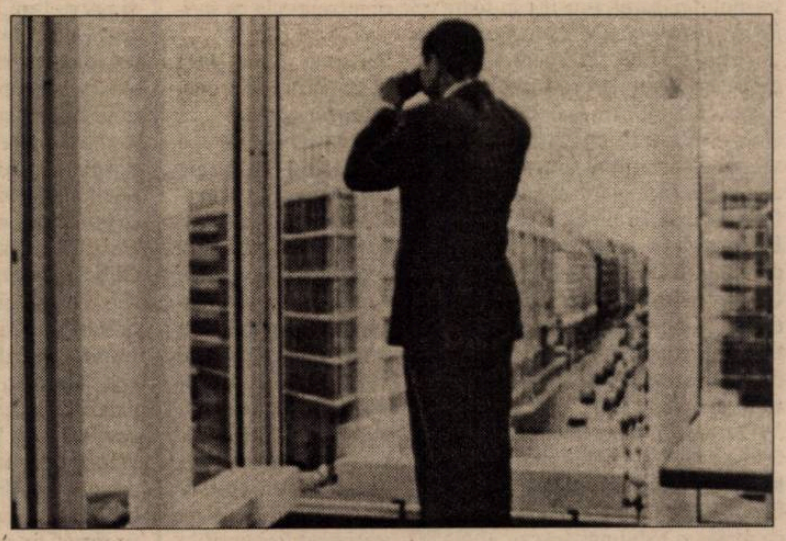

***Kleingeld** de Marc-Andreas Bochert*

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Sindromuri

Sindromul Prîslea cel voinic

Cînd vine vorba despre valori, atitudini, mentalităţi sau chiar „conştiinţă“ numeroşi formatori de opinie, analişti sociali sau lideri frustraţi că nu au avut norocul să se afle în fruntea unei ţări populate cu „nemţi“ harnici şi disciplinaţi, semnalează la unison existenţa unei probleme.

Probabil că totul a început odată cu retragerea romanilor din Dacia. Ne putem imagina cum o mică parte a populaţiei a părăsit teritoriul de etnogeneză împreună cu administraţia romană. E de crezut că a fost vorba de acea minoritate a populaţiei compusă din indivizi ştiutori de carte, avînd raporturi cu administraţia, posedînd abilităţi intelectuale, manageriale, antreprenoriale sau comunicaţionale, averi personale considerabile, locuind în zone în care informaţiile privind evenimentele ce urmau a se petrece puteau ajunge cu mai mare uşurinţă. Ne putem imagina ezitările, eforturile de informare, zvonurile, intervenţiile, dramele familiale, corupţia, calvarul călătoriei, pierderile materiale, eforturile de integrare în noul mediu de viaţă. Ne putem, de asemenea, imagina puternicele sentimente de solidaritate ce s-au dezvoltat între membrii populaţiei migrante, ca şi eforturile pentru păstrarea şi afirmarea identităţii culturale, eforturi care au condus la apariţia unor inscripţii în românește în zone din sudul Dunării, locuite de aromâni, cu sute de ani înainte ca Neacşu din Cîmpulung să scrie Judelui Braşovului.

Pe de altă parte, ne putem imagina cum, în timp ce capul naţiunii pleca spre sud împreună cu administraţia romană, majoritatea populaţiei rămînea pe loc, într-o situaţie pe care o regăsim atît de frecvent descrisă în poveştile românești, unde voinicul călătoreşte cîteva zile bune prin codri plini de primejdii de la o curte de împărat la altă curte de împărat. Aveam de a face cu o populaţie fracţionată în comunităţi izolate, lipsite de liantul administraţiei, care ar fi avut a se ocupa de şcoli, comunicaţii, evidenţe, reglementări şi impunerea prin forţă a supremaţiei legii: o fostă naţiune retrogradată la rangul de populaţie prin dispariţia statului, o naţiune care, pentru aproape un mileniu al existenţei sale, pînă la reapariţia formaţiunilor statale proprii şi a primilor cronicari, este silită să-şi citească istoria în cronicile altora.

Coeziunea culturii şi unitatea limbii sînt asigurate prin viu grai, care vehiculează tradiţii, obiceiuri, legende, poveşti, cîntece şi, bineînţeles, zvonuri. Disponibilitatea pentru absorbirea, valorizarea, colportarea sau inventarea acestora din urmă este deosebit de evidentă şi în prezent. Nostalgia vremurilor în care imperatorul din îndepărtata Cetate Eternă îşi exercită autoritatea se regăseşte de-a lungul întregii istorii, inclusiv în credinţa ardelenilor oprimaţi, că împăratul de la Viena nu cunoaştea atrocităţile la care erau supuşi, sau în speranţele puse acum în sprijinul din partea NATO, Uniunii Europene, FMI sau Băncii Mondiale.

Poveştile românești ne furnizează alte indicii interesante despre urmările evenimentelor. Spre deosebire de toate culturile contemporane, în care datele de cercetare ne indică pe primii născuţi drept cei ce se bucură de favoruri speciale din partea sorţii, fiind suprareprezentaţi într-o lungă serie de grupuri şi organizaţii, de la guverne şi parlamente pînă la exploratorii spaţiului, poveştile românești schiţează un tablou cu totul diferit.

Fraţii cei mai mari sînt vădit orientaţi către acumularea de bogăţie prin muncă şi sînt fără excepţie prezentaţi ca personaje antipatice. Prîslea, fratele cel mai mic, cîntă din fluier, se joacă în cenuşă, colindă locurile dosnice ale gospodăriei şi este cu totul lipsit de simţ practic, ajungînd, precum Păcala, să vîndă vaca unui copac întîlnit în cale. Munca şi disciplina nu sînt pe placul lui. El beneficiază însă de un curent general de simpatie şi preţuire, inclusiv din partea sorţii şi elementelor mediului natural, reuşind în toate cele ce întreprinde cu *sprijin din partea altora, obţinut cu minimum de efort*.

Face rost de o găleată de jăratec? Mîrţoaga răpciugoasă descoperită într-un colţ uitat de lume al grajdului se transformă într-un armăsar fermecat, care zboară, vorbeşte, dă sfaturi înţelepte, cunoaşte amplasamentul izvoarelor de apă vie şi apă moartă şi adăposteşte în ureche fel de fel de ustensile utile, care pot fi aruncate în calea urmăritorilor, transformîndu-se în păduri, munţi înalţi sau întinderi de ape. Eliberează un peşte sau cruţă viaţa unei frunici? Beneficiază pe viitor de aliaţi care îi îndeplinesc trei dorinţe sau reuşesc a separa seminţe de mac dintre firele de nisip. Îşi ia tovarăşi de drum nişte „boschetari“ simpatici? Aceştia îngheaţă cu răsuflarea pereţii metalici ai încăperii sub care împăratul cel hapsîn pusese foc sau se întind pînă către lună pentru a captura pe domniţa cea jucăuşă preschimbată în zburătoare.

Lucrurile se petrec astfel încît am putea crede că deficitul de cîteva secole bune de viaţă statală este în mare măsură responsabil de situaţia că între a strînge dinţii, a face sacrificii şi a munci cu credinţă în viitor şi alternativa de a căuta cu privirea calul năzdrăvan al NATO, peştişorul fermecat al FMI sau aripioara Băncii Mondiale, „marele public“, politicienii şi guvernanţii optează cu hotărîre pentru cea din urmă.

Petru LISIEVICI

MESERII ANTIPATICE

Se spune că nici o muncă nu-i ruşinoasă şi că „meseria-i brăţară de aur“. Totuşi, există anumite profesii la care nimeni nu visează: hingher, controlor, funcţionar public... Semenii noştri nu-i privesc pe cei enumeraţi mai sus nici cu simpatie, nici cu admiraţie. Meseriile lor sînt etichete în spatele cărora le e destul de indiferent ce fel de oameni se ascund. (I. P.)

Deasupra lumii cu controlori şi funcţionari publici

Ca un cocostîrc plictisit şi gras stă Doru pe gard. Se caută de ţigări în buzunarul gecii cu cap de indian, găseşte una, o scoate, „n-ai un foc?“, o aprinde. „La trei m-am cărat, ţi-am zis.“ Şi pot spune cu mîna pe inimă că nu-l cheamă Doru, ci altcumva (parcă mai are vreo importanţă cum) şi că, într-adevăr, mi-a spus de la bun început că are o treabă altundeva şi că o să plece pe la ora trei.

Apoi, brusc liniştit şi bucurîndu-se de rotocoalele de fum, îmi spune că era bine: „adică, e marfă să fii controlor. Un an am stat. Pînă m-am plictisit. Mă plictisesc repede. În rest, „te sui în maşină cu încă vreo trei-patru tovarăşi, gineşti vreun prost fără bilete şi-ţi faci meseria“. Lumea în general e proastă sau cel puţin asta e părerea lui Doru: „să-i vezi, frate, cum începeau unii să se milogească – lasă-mă, şefu', că-s şi eu om sărac; haide, şefu', săru' mîna că-s din provincie – du-te dracu..., n-ai bilet, marcă banu'... şi fără milogeală, mă oftici! Cel mai mult pe lumea asta am boală pe proşti“. Pare întru totul scîrbit de lume şi scuipă. Altfel, Doru are douăzeci şi cinci de ani şi trei ani de box în spate. „Recunosc, mă mai mănîncă palmele uneori; prin maşini şi prin tramvaie mai dai şi de unii cu figuri în ei.“ Un adevărat ghinion pentru cine îşi permite aşa ceva. În prima staţie, odată coborîţi, Doru cu tovarăşii rezolvau totul incredibil de simplu: „îi dădeam eu una în ficat să se-ndoaie, îi mai dădea altu' o palmă, unu' un şut în cur şi gata, scăpa ieftin băiatu'... Păi, decît amendă?!“ Pe fete le trata cavalereşte. Dacă zîmbeau frumos şi ştiau să se pisicească, scăpau: „oameni sîntem“. Rîde. Cel mai mult îi plăcea frica oamenilor în preajma lui. Faptul că era puternic. Că putea să fie milostiv sau „o javră dacă vroiam“. Că i se spunea şefu'. Că făcuse box şi că avea douăzeci de ani. „De fapt, ca să fiu corect, n-am plecat că mă plictisisem, erau să mă dea unii-n gît, era treaba destul de nasoală şi-am zis mai bine să mă car şi gata. Asta e.“

Are un fel de nostalgie: „erau zile, stăteam cu băieţii la o bere pînă seara. Prindeam pe urmă vreun puşti prin tramvai, îl făceam fără ochelari şi ceas, era mişto.“ Nu-şi mai aprinde o ţigară. Mi-a zis doar. Rînjeşte, îşi dă părul într-o parte, se îndreaptă spre staţia de autobuz.

Că în pădurile de brad, tăcerea mirosind a răşină poate deveni totul, copleşindu-te, este un adevăr dincolo de înţelegere. Că într-o circă financiară, zgomotul şi furia se pot preschimba într-un nimic, sublim şi copleşitor, este un alt adevăr, poate mai aproape de pătruns.

„NU se mai poate! NU se mai poateee! Revoltător, domnule, revoltător!“

Înţepeniţi, ţintuiţi, pironiţi într-o coadă ce pare fără de sfîrşit, oamenii, după firi şi posibilităţi, îşi subţiază sau îngroaşă vocile într-o negare din străfundurile fiinţei (dacă ţineţi musai, puteţi rîde). Glasurile, împreună, se uniformizează, devin vacarm, o gălăgie obositoare şi grea. „Funcţionarii ăştia sînt tîmpiţi! Îţi închid uşa în nas cînd au ei chef, beau cafele, se c... pe noi, asta fac!“ Ultimele cuvinte sînt repetate ca un ecou.

Să ne închipuim acum undeva sub o cupolă luminată de neoane zburînd în rotocoale largi, deasupra acestui vacarm. Jos, îngrămădiţi într-un spaţiu înfricoşător de mic, o masă de oameni se mişcă de pe un picior pe altul. Funcţionarii ăştia sînt beleaua cea mai mare din ţara asta. În momentul în care am s-aud *Bună ziua, doamnă, cu ce vă pot ajuta? Numai o clipă dacă puteţi aştepta* sau oricum ceva pe aproape, ee, în momentul ăla aş zice că s-a schimbat ceva şi la noi.“ „E o bătaie de joc, domnule, au impresia că trebuie să le cazi în genunchi ca să-şi mişte gura puţin, că pentru asta primesc bani. Doar ei există fiindcă noi existăm.“

Mai sînt resemnaţii, stoicii zilelor noastre: „M-am obişnuit de-acum. N-ai ce să le faci. Îmi zic să vin şi mîine, vin şi mîine, îmi zic să mă mut la altă coadă decît asta la care am stat două ore, mă mut. Dacă te enervezi, trăieşti mai puţin.“ Poate că resemnarea începe de la o anumuită vîrstă. Cînd fiecare oră e egală cu alta, iar aşteptarea veşnică, laolaltă cu o masă de oameni transpiraţi devine o alternativă plină de sens la goliciunea exasperantă a timpului de fiecare zi.

„Eu am găsit soluţia, domnule, şi nu numai eu, am auzit că e chiar pusă în practică: angajezi un pensionar să-ţi stea la coadă. Ei oricum n-au ce face. Dai un ban şi ai treaba rezolvată.“

Poate, într-un viitor luminos, vom scăpa de teribila întîlnire cu funcţionarul public. Poate că tot atunci vom începe să zburăm în rotocoale largi pe sub cupola luminată de neoane.

Matei FLORIAN

Prinzători

Să fii hingher nu e o meserie uşoară. Trebuie să-ţi reduci victimele, cîinii comunitari, să le explici oamenilor despre ce este vorba astfel încît să se ştie clar cine este cîinele şi cine prinzătorul; cîinele să-l strîngi în braţe tandru pentru a se simţi în siguranţă cu toate că îl duci acolo unde arborele lui genealogic se opreşte – la ecarisaj – şi nu în ultimul rînd îl urci în maşină cu tine unde respiri aerul şi părul lui.

Toate acestea mi le-a povestit pe larg **Lemnaru Marian**, hingher la Baza de Ecarisaj Ozana timp de doi ani şi patru luni. Pentru el totul a început cu un afiş găsit într-o scară de bloc: „Angajăm pentru supravegherea animalelor îngrijitori, paznici“. Marian s-a bucurat: „O fi vreun abator – o pun de carne, îţi dă ceva dup-acolo“ şi abia apoi a aflat că va trebui să prindă cîini comunitari care visau probabil acelaşi lucru ca şi el. S-a angajat de nevoie pentru că nici nu iubeşte, nici nu urăşte animalele, dar la interviu, cînd a fost întrebat, a spus că le iubeşte, „că doar nu eram prost să zic altfel“. Mersul pe teren se cheamă „iniţiativă“. Prima oară „în iniţiativă“ cu băieţii, cu duba, a avut de-a face cu dulăi „mari-mari“. Nu a ştiut să-i prindă şi colegii i-au arătat: îi ademeneşti, îi iei de urechi, îi pui cu burta pe burta ta şi îi urci în maşină. Lumea le-a dat bani şi i-a rugat să-i aducă înapoi chiar aşa, castraţi, cum aveau să fie peste zece zile. Cu banii primiţi au luat ceva de mîncare „la grămadă“ şi pe botul maşinii, sub privirile flămînde ale cîinilor, au mîncat, de fapt „eram mulţi şi chiar dacă nu te săturai întingeai şi tu acolo... îţi trecea foamea“. Aşa s-a întîmplat în prima zi, aşa au fost şi celalalte. Vine reclamaţia la Bază, hingherul se duce la adresa respectivă. A fost o perioadă cînd prinzătorii aveau crose bune – treaba se făcea uşor. Acum crosele nu mai au acel plastic ce ţinea laţul rotund şi, decît să le folosească, mai bine îi ademenesc pe cîini „la mînă“, metodă cu rezultate în cazul în care e un singur comunitar, naiv. Altfel, cu crosa, îţi trebuie multă îndemînare şi şansa unui loc închis – o cameră, scara unui bloc, sub maşină: „În cîmp deschis, alergi de-ţi vine rău, slăbeşti 10 kile pe ora aia care o faci acolo... şi dacă sînt mai mulţi cîini, în haită, prinzi unu' în doi inşi – unu' şi restul au zburat, că schelăcăie“.

Cel mai bine un hingher lucrează cu iubitorii de animale pentru că ei urcă în maşină cîinii, nu mai trebuie prinşi. În plus, sînt responsabili. „Ţi-i dau, dar să îi aduci înapoi, că ei au grijă de ei“ şi îi cinstesc pe prinzători la venire, la plecare: „Dacă eşti punctual, îmi spune Marian, şi te ţii de cuvînt, se formează o caracatiţă de care eşti în fiecare zi sunat. De la o singură femeie care-i spune alteia – am nişte băieţi serioşi, castrează, sînt de încredere... şi tot aşa; în felul ăsta îmi mai pică şi mie cîte ceva“. Problemele apar cînd trebuie luaţi cîini fără o discuţie prealabilă cu un „protector“. Situaţia se inversează: „Odată, pe Barbu Văcărescu, unu' mi-a zis – Dacă îmi iei cîinele de-aici, îl vezi?, şi mi-a arătat, discret pistolul. Bine, domnule, nu ţi-l iau... Eram sigur că nu trage cu ăla în mine, dar te indispune, aşa... Nu destul de bine mediatizată, operaţiunea de castrare a cîinilor face ca un rol foarte important pentru un hingher să îl joace retorica sa. Pe teren oamenii sînt puşi la curent cu acţiunea, li se arată legitimaţii, li se explică, sînt rugaţi să sune pentru verificare la Bază: „Dacă nu stai de vorbă cu ei poţi lua bătaie pe stradă“.

Marian se descurcă destul de greu. A ajuns prinzător „din ambiţie faţă de părinţi“ care îi găsiseră un post mai bun la Fabrica de pîine „Titan“: „Le-am zis – rîdeţi cît vreţi, eu stau aici... Satisfacţii nu am, dar e o preocupare“. Cîştigă 950 de mii pe lună, soţia are 800 de mii şi lucrează la aceeaşi Bază. Îşi doresc foarte mult o casă. Marian speră să scape de viaţa asta monotonă, de mirosul de cîine: vrea să fie şofer. A dat de două ori examen pentru carnet: „Am picat, da' nici n-am învăţat“.

Cătălin MANOLE

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

îl cunosc pe...

Hariton Clonaru

– filosof în '47, profesor de ţară, muncitor la Telefoane şi muzeograf la Muzeul de Artă –

Da, domnule, sînt bucureştean de Militari. Tatăl meu a înfiinţat o bancă populară acolo, a creat un capital şi cu acest ajutor a putut lua primul autobuz, apoi al doilea, al treilea, cel mai bun şofer era şi mecanic... şi a ţinut linia pînă prin 1936. Cîteodată dispăream de acasă, mă luau şoferii pînă la Cotroceni, chiar pînă la Piaţa Bibescu Vodă, la Spitalul Brâncovenesc. La început, oamenii nu se urcau în autobuz, nu erau obişnuiţi. Tata le spunea şoferilor să oprească oriunde vedeau pe cineva aşteptînd, poate aşteptau autobuzul, poate pe cineva, n-avea cum şti, şoferul oprea. Aşa s-a format staţia. Dar mai ales mentalitatea.

Dar tata era un Taur, eu Rac şi m-am lăsat condus de pasiune. Aşa am făcut Filosofia. M-a decepţionat, filosofia nu rezolvă problemele. Plus, am terminat în '47, ce şanse mai aveam... eu nu m-am dus să-mi iau diploma fiindcă nu a semnat-o regele Mihai, detronat. Acum, începuseră şi presiunile să mă fac membru de partid. Am fugit într-un sat din Sibiu. Oh, Doamne, lucrurile se înnoadă... ei vroiau să-şi facă numărul de membri. Era un moldovean de la Iaşi şi-mi zicea aşa: am avut fabricuţă, am fost întreprinzător, acum nu mai e voie, nu mai e legal, nu mai am. Asta era atunci. Vroiam să mi se piardă urma. Acolo m-au privit cu adversitate şi puţină amabilitate, au tras să mă fac membru. Am tras acolo patru ani şi pe atunci nu se putea pleca dintr-o regiune în alta. Noroc cu un prieten, ce-l cunoştea pe secretarul pe regiune. Dumnezeu m-a ajutat să nu intru în partid, m-am rugat să scap. Am simţit că intrarea înseamnă murdărie. M-am dus şi m-am făcut muncitor. Şi au fost mizerii. După bombardarea Ateneului, ca să se demonteze instalaţiile Radioului de transmitere a concertelor şi să se monteze la ARO, am fost acolo. Şi demontarea s-a făcut după o mare inundaţie şi subsolul era plin de apă. Cînd noi am intrat, şobolanii erau încărcaţi în coşuri de răchită, înalte, aşa... şobolanii unii peste alţii, aşteptînd echipele să-i ridice. Deplasări în ţară, pe orice anotimp, şi dormeai pe unde puteai şi cum puteai. La Bacău era Hotelul Groazei. Se prezenta îngrozitor. Am fost într-o cameră cu un coleg mai tînăr şi dimineaţa am crezut că a murit. Atît de greu l-am trezit din frig. Eu la Telefoane am învăţat greu, mă duceam la muncă, îmi venea să fug. Dar era un inspector care nu ştia să scrie şi venea la mine şi eu îi făceam rapoartele. Şi a văzut că e apreciat, m-a ţinut pe lîngă el. Mă lăsa în pace de şedinţe şi mergeam la Ateneu. Preocuparea de căpătîi după '44 era spiritismul, toţi vroiam să aflăm viitorul, cînd vin americanii. Unele persoane mă chemau ca să văd dacă fenomenul e autentic sau şarlatan. Într-o seară sînt chemat de fratele meu. Ajung acolo, întîlnesc un domn Panu care avea o piesă de teatru, pe care o citea, sperînd s-o joace Zaharia Stancu la Naţional. Era un tîrg. Oferea o şedinţă de spiritism. Casa avea o sufragerie mare şi erau mai multe persoane. Acest Panu s-a uitat după icoană, s-a rugat şi a început să invoce spiritul lui: „Eugen, Eugen, vino între noi". A insistat, a insistat. Era un glasvand şi au început să tremure... a fost ceva... nu m-am aşteptat! Şi Panu ne spune că e ceva ce nu-l lasă spiritul să vie. Gazda: „în camera asta s-a sinucis fratele meu".

Eugen ISTODOR

roluri

Optimism moderat

Odată cu apariţia cinematografului, o lume (veche de cînd lumea), aceea a teatrului, s-a cutremurat, străbătută de fiorul morţii. Nu a fost un cutremur apocaliptic, ci mai curînd unul lăuntric, discret, ca un preinfarct. Teatrul era ameninţat să rămînă fără public, acesta părînd să migreze, cu căţel şi purcel, definitiv, ireversibil, în tabăra nouvenitului din universul vizualului. Ei bine, nu s-a întîmplat aşa! Sarah Bernhard n-a fost trădată de spectatorii ei, care au devenit, succesiv sau concomitent, şi spectatorii lui Charles Chaplin. În ciuda imaginii sale vii şi atotcuprinzătoare, cinematograful n-a putut găsi alternativa la aerul pe care-l respirau, simultan, actorii şi spectatorii, la dialogul continuu dintre scenă şi sală, la sentimentul binefăcător al inseparării. Cînd, după nici un secol de la apariţia cinematografului, a izbucnit în viaţa noastră televiziunea, au tresărit la unison şi bătrînul teatru, şi tînărul cinema, simţind asupră-le un nor întunecat, aducător de furtuni pustiitoare. Ce putea fi mai confortabil, după o alergătură de cîteva milenii în căutarea de *altceva* şi *altcineva*, decît liniştea paşnică a căminului, în care *altcineva* şi *altceva* prindeau viaţă la o simplă (tele)comandă? Cinematograful şi teatrul nu riscau să rămînă cu sălile deşarte cînd, în a doua jumătate a secolului 20, epuizaţi de două războaie mondiale, oamenii alergau după alte fantasme? Nici asta nu s-a întîmplat! Teatrul şi filmul au pactizat cu diavolul, au „co-produs", şi, în felul ăsta, şi-au păstrat – cel puţin pentru o vreme – teritoriile. Acum, lumea o vede şi la teatru, şi la cinema, şi la televizor pe Maia Morgenstern.

Iată, însă, că o nouă primejdie pare să ameninţe toate cele trei făpturi audiovizuale, inclusiv adolescenta televiziune: Internetul. Mă rog, încă nu avem toţi calculatoare şi acces pe Internet, încă e mai scumpă logodna cu Internetul decît cu teatrul, filmul sau televizorul, dar cine ştie ce ne rezervă viitorul apropiat?! Eu, totuşi, rămîn optimist. Optimist moderat, cum e mai bine să fii astăzi cu privire la orice. Ne va fi oare atît de uşor să renunţăm la acidul de la „Chestiunea zilei" şi la siropul de la „Surprize-surprize", la teatrul de seară de la România 1 şi circul de dimineaţă de la Antena 1, la luciditatea vicleană a lui Silviu Brucan, dublată de inocenţa ironică a lui Lucian Mândruţă, la observaţia ascuţită a lui Stelian Tănase şi calmul afabil al lui Radu Coşarcă, la bonomia lui Cristian Tabără şi seriozitatea profesională a prezentatorilor Felicia Iordache, George Dumitrescu, Radu Herjeu, Mihai Dedu, Marius Vintilă (acesta din urmă, nu şi cînd îşi „iese din caracter" şi se chinuie vizibil să facă „bancuri", nu toate cu umor şi nu toate accesibile spectatorilor), Alessandra Stoicescu, Mona Nicolici, Leonard Miron? În ceea ce mă priveşte, n-aş renunţa pentru nici un Internet din lume la imaginea aristocratică a lui Alexandru Paleologu citind *Pe lîngă plopii fără soţ* la PRO TV, după miezul nopţii...

Dumitru SOLOMON

Cu ochii-n 3,14

DE ATÎTEA CUTRE CONTEMPORANE, SE DEZVOLTĂ GINECOLOGIA ÎN *PLAYBOY*

● Sînt unele semne ce par să arate că poezia cam pleacă din cărţi prin alte părţi. De pildă, în muzica hip-hop. Iată, spre ilustrare, cîteva versuri ale lui Rimaru de la R.A.C.L.A. (pentru necunoscători, un acronim însemnînd „Rime Alese Care Lovesc Adânc"): „Mereu am spus că javre sunt sute / De atâtea cutre pute de-mi face nara cute / Slova ridic dedic «Marele Caft» celor pe care îi calc pe cap / În rap Rimaru v-a făcut Hip în fel şi chip şi Hop / Produs original individual «Rimedebine» divine / Obligă şi ateii să se închine". (**D. S.**)

● Redactorul-şef al *Contemporanului*, realizatorul TV şi prozatorul Cătălin Ţîrlea, este pe bună dreptate consternat de faptul că, în numărul 2 al noului săptămînal *Observator cultural*, a apărut o notă (nesemnată) care-l numeşte „locotenentul lui N. Breban". Formula nu este însă atît „grosolană" – cum crede Că.Ţî. –, cît inexactă: „adjutant" ar fi probabil mai potrivit. (**a. l. ş.**)

● În Paris, pe Hôtel-Dieu, un *banner* mare, de pînză, cu textul: „nous appuyons le maintien et le développement de la gynécologie". De acord, scopul e nobil, dar de ce tocmai pe „Hôtel-Dieu"? (**M. V.**)

● La chioşcul de ziare din staţia de metro Victoriei, ultimele 4-5 numere din *Playboy* stau întinse pe sfoară ca rufele la uscat... Corina, Cătălina, Cristina, Anda şi Daniela. Vorba şlagărului: „Femei adevărate, agaţă-le pe toate!" (**a. l. ş.**)

FORŢE CĂRUNTE, *INTRA-ŢI* ŞI NU VOTAŢI POTRIVIT UNUI IMPULS DE MOMENT

● La conferinţa de presă prilejuită de concertul formaţiei Yes, un jurnalist – care, probabil, pe lîngă că era român verde, a vrut să fie şi dintr-o bucată – i-a întrebat pe oaspeţii americani ce pot declara despre pactul pe care l-au făcut cu „dark forces". Din fericire, solistul formaţiei, Jon Anderson, a luat-o ca pe o glumă şi a răspuns, zîmbind, că de pactul cu „dark forces" nu ştie nimic, dar că poate vorbi despre cel cu „grey forces" (cei mai mulţi membri ai trupei avînd, într-adevăr, părul cărunt). Bineînţeles că reprezentantul „green forces" nu a fost mulţumit de răspuns. Ce importante pot fi culorile pentru unii! (**C. P.-B.**)

● Pe situl web www.home.ro stă scris cu litere colorate: „The Best Ro Underground Site! Intra-ţi *(sic)* acum şi nu ve-ţi *(sic)* regreta! De aici începe Internetul." Regretăm, dar tot aici se termină ortografia! (**M. V.**)

● „Nu votaţi potrivit unui impuls de moment. S-ar putea să nu mai aveţi ocazia să regretaţi ce aţi făcut" – avertismentul l-a dat cine nu trebuie cui nu trebuie. Dar s-ar putea ca milioane de oameni să verifice prin propriul viitor seriozitatea lui. (**M. B.**)

CUVINTE ANTEMODERNISTE: *OALTER, CERBER, MĂLAI*

● Cu un studiu pasionant ca acela semnat de Andrei Cornea („Teologia antisemitismului"), cu un interviu amplu de sagacitatea celui acordat de către Gheorghe Crăciun, cu o intervenţie de subtilitatea aceleia a lui Livius Ciocârlie în „scandalul Liiceanu şi compania" – cel de al 3-lea număr al revistei atît de vag intitulate *Observator cultural* ne dă dreptul să credem că în curînd ea se va putea articula hotărît şi va deveni *Observatorul cultural*. Doar cronicile literare de-ar fi mai puţin cîlţoase... – iertare pentru acest cuvînt antemodernist. (**R. C.**)

● Ce-i poţi răspunde unui copil americanizat care te întreabă dacă eroul de la 1877 „Oalter" Mărăcineanu era român? Ca să înţeleagă, ar trebui să-i explici că aşa cum Walker e politist texan, aşa şi Walter era dorobanţ român. (**C. G.**)

● Un spectacol jalnic se desfăşura sîmbătă în faţa bisericii de la Răzoare: un grup de cerşetori de toate vîrstele şi de ambele sexe, strînşi în faţa porţii, strigau, îl înjurau şi se rugau de un bătrîn care nu le permitea să intre în curte. Gardianul improvizat era însă de neînduplecat. În staţia de autobuz din faţa bisericii, cîţiva cetăţeni apreciau duritatea cerberului, pe care îl considerau un nobil luptător angajat în „acţiunea Luna". Nu spunea nimeni nimic despre amărîţii care nici în biserică nu mai au voie să intre. (**C. M.**)

● Sfaturi practice: „ai venit seara de la serviciu şi vrei să faci de mîncare ceva deosebit, dar n-ai în casă decît nişte orez, mălai şi spaghete. Suficient pentru a pregăti o masă în stil italian" *(Madame Figaro,* nr. 1). Urmează patru reţete de mîncăruri italieneşti tradiţionale care cuprind printre ingredientele necesare: ravioli, capere, parmezan, ulei de măsline, ciuperci, migdale, nucşoară ş.a. Adică exact acele lucruri ce se găsesc totdeauna la îndemînă într-o casă unde nu se află decît „nişte orez, mălai, spaghete" – ca într-o cămară de şomer. Viaţă grea... (**T. C.**)

INIŢIALE (IBM) ŞI STEAGURI REGIZATE

● Citesc cu mare interes excelenta rubrică „Telecomando" din *România literară*, dar sînt descumpănit, dacă nu chiar frustrat, de „politica" semnăturilor. Ar fi de preferat ca textele să nu mai fie semnate deloc, cum s-a întîmplat, de altfel, la prima apariţie a rubricii, decît să se folosească nişte iniţiale (de exemplu „A. R." sau „L. T." din numărul 11) pe care să nu le poţi identifica nici dacă citeşti de două ori caseta redacţională şi iei la rînd, cu cea mai mare atenţie, chiar şi numele de la rubricile „Corespondenţi din străinătate" sau „Tehnoredactare computerizată" – cum, cu naivitate şi bună credinţă, mărturisesc că am făcut-o eu. (**C. P.-B.**)

● Inclusiv în *talk-show*-uri, haina face pe om (v. Antena 1, 27 martie a.c., spre miezul nopţii). Dl Cristian Tudor Popescu poate în acelaşi timp vorbi despre „fundamentaliştii occidentaloizi" şi purta, pe sub sacou, un tricou negru pe care scrie, în dreptul inimii, IBM. (**A. C.**)

● Zilele trecute a fost anunţat un marş al romilor organizat de Romani CRISS. O mulţime de ziarişti s-au adunat curioşi în Piaţa Victoriei, punctul terminus al manifestaţiei. Vreo 40 de indivizi amărîţi, îmbrăcaţi sărăcăcios, închişi la culoare şi nebărbieriţi erau adunaţi în dreapta clădirii Guvernului. Ziariştii au tăbărît asupra lor: „De ce faceţi miting? Ce vrea etnia voastră? Ce cereţi guvernului? Ce ziceţi de raziile poliţiei?". Oamenii priveau nedumeriţi. Nu ştiau bine ce-ar trebui să răspundă. Erau de fapt mineri din Petroşani disponibilizaţi care făceau greva foamei. Nici o legătură cu manifestaţia romilor. Peste cîteva minute au apărut şi aceştia. Cu steaguri colorate şi pancarte cu desene şi lozinci bine trase din condei. Oameni tineri, bine îmbrăcaţi, cu ochelari fini. Dar numai 25. (**A. M.**)

● P(r)oeziile regizate de A. Darie (retrospectiva de sîmbătă 25 martie) şi recitate de cîţiva (întruchipaţi) narcomani lîngă un pisoar şi printre seringi risipite mi-au amintit o completare de pe un panou din Grădina Icoanei: „Nu călcaţi pe iarbă. Fumaţi-o". Două nuci în doi pereţi. (**S. S.**)

Planiglob subiectiv

– dialog cu Aurelia MOCANU, critic de artă şi cu dr. Costin COMĂNESCU –

Plimbare pe trei continente

Domnule Comănescu, după o plimbare pe trei continente – Asia, Australia şi America de Nord, ce fel de „însemnări ale călătoriei mele" aţi putea să scrieţi? Cînd Dinicu Golescu iese în Europa Centrală, în 1824, era deja un om bătrîn pentru vremea sa, avea 47 de ani, cu experienţă de viaţă, dar mai este şi dornic să înveţe ceva din cele străinătăţi. Poate şi de asta, parcă, el nu era aşa de pesimist în toate cum sînt călătorii noştri de azi, gata oricînd să spună „ca la noi la nimenea".

dr. Costin Comănescu: Expresie curentă, dar observaţia este superficială. Într-o călătorie, bineînţeles, încerci la un moment dat să regăseşti ceea ce ai şi aici. Şi, uneori, asta chiar se şi întîmplă. Cînd am ajuns în Filipine, m-am simţit ca la Bucureşti, Manila este un oraş murdar, aglomerat, unde se circulă oribil, iar cerşetorii dorm pe străzi. Un oraş al „turismului sexual" – ceea ce, Doamne fereşte, să nu ajungă şi Bucureştii noştri. Filipine este singura ţară creştină din zonă – spaniolii care au stat acolo 300 de ani i-au creştinat pe băştinaşi – dar credinţa lor foarte manifestă rămîne parcă în zona decorativului, a fastuosului, nu pare să fie ceva asumat cotidian. Ceva mai mult moştenit, decît trăit efectiv. Asta-i tot ce pare să le fi rămas de la spanioli. Pe cînd în Singapore, te simţi ca într-o Elveţie colonizată de chinezi. Oraşul e unul al viitorului, n-am nici o îndoială. America e, după părerea mea, mult depăşită în comparaţie. La Singapore nu vezi şosele suspendate pe 3-4 nivele, ca-n Statele Unite: există o singură şosea, cu foarte multe benzi, totul este ecologic, cu mari spaţii verzi în jur, pentru relaxarea vizuală a călătorului, pentru un drum „aerisit", comod. Totul este salubru, ordonat, liniştitor: doar la aeroport vezi nişte afişe discrete care spun că aducerea de droguri atrage sancţiuni de la 8 lovituri cu vergi de bambus pînă la pedeapsa cu moartea (după 8 lovituri cu bambusul oricum nu o mai duci mult...), iar dacă scuipi pe trotuar sau arunci hîrtii, faci mizerie, vei executa 7 zile muncă în folosul comunităţii. Chinezii sînt extraordinari: dacă n-ar fi fost şi la ei comunism, poate ar fi cucerit de mult lumea. Am o imagine, îi spuneam Aureliei, care mă urmăreşte: la Singapore, un hippy de vreo 50 de ani, gen Bob Dylan, un „alb", cîntînd la colţ de stradă cu chitara şi la muzicuţă, raritate pe-acolo, pe lîngă care trece populaţia galbenă şi-i aruncă bani în pălărie.

Aurelia Mocanu: Vrei să spui că o să ajungem cîndva doar în situaţia de lăutari pentru „loisirul" unei rase care munceşte maniacal?

dr. Costin Comănescu: Nu, nicidecum. Vreau să spun că nu mai putem fi prea siguri de felul în care ştiam că arată pînă acum lumea, din auzite, din citite. Oricum, ce am observat eu nu poate fi luat ca o analiză de specialist, într-o lună de zile, cît a durat călătoria asta extraordinară, am făcut un turism de „bifare" – nu-l recomand şi altora – zburînd cam la 3-4 zile o dată, întîlnind lucruri uimitoare dar privite mereu din fugă.

În care locuri din cele vizitate v-aţi mai întoarce?

În Bali, în arhipelagul indonezian. Deşi la ora actuală Indonezia este, zic eu, o ţară cu probleme, totuşi reuşeşte să conserve în Bali o zonă perfectă, ce parcă n-ar fi legată de cealaltă. Acolo s-a reuşit o îmbinare inspirată de cultură şi de turism, preţurile nu sînt mari, confortul e pe măsura aşteptărilor, locurile de vizitat multe şi atrăgătoare – foarte vechile temple în junglă, de pildă, impresionează teribil – ca, de altfel, şi amalgamul de tradiţii, cea indiană, cea polineziană ş.a. Dansatoarele din Bali sînt superbe, nu cred că am mai văzut în toată călătoria prin Asia ceva comparabil. Senzaţia de paradis natural acolo o încerci, la modul cel mai firesc.

Aurelia Mocanu: Sindromul Gauguin? Fiindcă, din cîte-mi spuneai, toţi albii şi, în special, puţinii europeni pe care i-ai întîlnit în insule au o anumită vîrstă şi sînt la un nou mariaj, fericit, după cum părea.

dr. Costin Comănescu: Situaţia am întîlnit-o în insula Cook, mai ales. Şi-acolo a fost o experienţă, cu multe aspecte amuzante chiar. Dacă-ţi pui în minte, faci ocolul întregii insule cu maşina într-o oră şi ceva, poate mai puţin chiar. Dar la vamă, deşi insula Cook este dominion neozeelandez, trebuie neapărat să ţi se pună pe paşaport viza de intrare. Coochinezii – aşa o fi pluralul? – pot circula în Noua Zeelandă şi în Australia fără nici o viză, dar australienii şi neozeelandezii nu pot să intre fără ştampile pe teritoriul insulei Cook. Un orgoliu simpatic, la urma urmei. Îl întîlneşti peste tot, dealtfel – într-o formă sau alta. Există pe insulă un „restaurant cu specific european – mai ales elveţian", aşa spune firma. Prietenul cu care făceam excursia ştia germană şi l-a întrebat pe patron de ce ţine la această precizare. Patronul, un tip bronzat, trecut de 60 de ani, în pantaloni scurţi, era elveţian: prepara, deci, mîncarea la care se pricepea. Dar cine să-l verifice, în Cook, dacă e chiar tradiţional elveţiană?

Şi este chiar Paradisul în insula Cook?

Unul modest, deocamdată. Dar care va fi, probabil, contaminat de atmosfera din Tahiti, din Hawaii, la scară, bineînţeles. Speculează bine turismul de ultimă oră, deşi în afară de plajă nu prea mai are ce oferi.

În comparaţie, Filipinele ar avea o ofertă mai diversă – vulcani, orezării suspendate, vegetaţie luxuriantă – dar... organizarea e ca pe la noi. Nu se poate face turism ca lumea, fiindcă n-au agenţii serioase.

Mica insulă din Pacific, în care am petrecut 3 zile, ştie să-şi facă mai bine afacerile, îmbinîndu-le cu o politeţe prietenoasă, ce funcţionează şi între ei. Nu-şi iau unul altuia clienţii, toţi cam ştiu cine pe cine a avut în gazdă. Cu o săptămînă înaintea noastră fusese un inginer român cu nevasta şi copilul. Cu vreo cinsprezece zile mai devreme, nişte bulgari.

Asemănări cu noi aţi găsit numai la Manila?

Cu prezentul, da, numai acolo. Cu viitorul posibil, – de ce nu? – în Noua Zeelandă. Îmi aduc aminte, de pildă, de o vizită făcută undeva, dincolo de Oakland. M-am simţit într-un peisaj ca pe la Cîmpina. „O să vedeţi acuma o fermă model de oi şi vaci" – ne-a anunţat ghidul, cu satisfacţie. „Ei, chiar asta, m-am gîndit eu, pentru aşa ceva să bat drumul pînă în Australia?". Dar turiştii japonezi din grup erau extaziaţi: cum se mulge oaia, cum aleargă căţelul să strîngă turma, cum se mulge vaca; micul japonez a mers să pună şi el mîna pe animal, i s-a dat să guste şi o gură de lapte proaspăt, a primit ca amintire şi un smoc de lînă de oaie... Totul a fost filmat cu mare interes. Am putea să facem şi noi un astfel de turism... Şi, aş mai adăuga ceva, un amănunt observat în călătoria mea începută în Filipine şi sfîrşită în America: vîrsta turiştilor. Ei sînt sau pensionari, sau studenţi, din primii ani. Nu foarte bogaţi, nici strîmtoraţi. Vîrsta lipsei de griji: ori ai încheiat activitatea, ori n-ai început-o încă şi ai timp. Cine are treabă călătoreşte mai puţin, sau, dacă o face, preferă hoteluri de lux, locuri bine cunoscute, unde pentru banii plătiţi poţi obţine maximum de satisfacţie dintr-o vacanţă în străinătate.

Franţa, India, Danemarca

Călătoria dvs în India se leagă cumva de meseria de critic de artă, doamnă Aurelia Mocanu?

Aurelia Mocanu: Nu. După şase luni de bursă la Paris, şi după ce vizitasem Franţa ca un bombardier, m-am hotărît să găsesc un antidot pentru întoarcerea în România. Şi m-am înscris la o excursie în Orient. Vrusesem înainte să mă duc în Africa, în Senegal, dar n-a fost cu putinţă, trebuia să aştept o lună-două verificarea, pentru a primi viză. Am prins o călătorie în India, organizată de sindicatul „şcolii" mele (École des Hautes Études), o excursie superieftinită de vreo 3 ori, de agenţia de turism franceză, apoi de guvernul Indiei. Era în '93, un timp cam neprielnic pentru turişti – în preajma musonului şi în plină desfăşurare a unor evenimente grave: hinduismul devenea fundamentalist, nonviolenţa nu mai renta. Şi m-am înscris şi din teama că, poate, n-o să mai apuc să mai fac o asemenea călătorie, odată întoarsă în ţară.

Dacă tot aţi avut nişte economii din bursă şi vă temeaţi că n-o să mai apucaţi o călătorie într-o lume complet diferită, de ce n-aţi ales Japonia sau America?

De fapt, noi facem călătorii de control: să vezi unde eşti, să-ţi verifici toate mitologiile despre Europa, despre lume, despre sărăcie. Mergi în Orient ca să afli: se poate mai rău? Se poate sărăcie mai mare? În India, asta a fost descoperirea mea: poţi fi infinit mai sărac şi, în acelaşi timp, infinit mai detaşat de sărăcie – aici a fost suplimentul de teroare. În materie de mizerie India te des-limitează. Vrînd să mă verific şi să primesc stimuli pentru întoarcerea în România, am căpătat supliment de stimuli şi supliment de reprezentare a limitei. Am primit, înainte de plecare, o listă cu vaccinurile ce trebuiau făcute: de la poliomelită la tetanos, la febră tifoidă, hepatită A pînă la pastile pentru malarie de luat timp de 6 săptămîni – excursia dura doar două – şi indicaţii cum să mă feresc de apa de băut, care te poate ucide uneori.

Ce aţi aflat despre dvs în India?

Că sînt creştină, în primul rînd: nu pot să fotografiez răul cu detaşare. Că am o cultură dureros de egalitară: în comparaţie cu tot grupul de excursionişti occidentali, eu sufeream că indienii sînt atît de săraci, colegii mei de grup păreau mult mai antrenaţi să suporte asta. Pe scurt, am văzut ce condiţionări am. Ca o concluzie gravă: noi, la marginea unui continent imens, Eurasia, sîntem „Floarea de lotus", noi sîntem în primejdie, sîntem precari şi foarte slab echipaţi biologic, nu ceilalţi, lumea de miliarde de săraci.

De ce v-a îngrozit într-aşa măsură sărăcia? Lucrurile se mai schimbă...

Nu-i vorba numai de sărăcie. Am văzut umilinţa în toate formele, pînă mi s-a făcut frică. În India am simţit capacitatea extraordinară a captării psihologice, a manipulării de relaţie pe care o au săracii, cerşetorii prin gesturi, prin vorba lor monotonă, spunînd mereu şi mereu ceea ce nu-i întrebi, şi „arta" cu care te apasă pe glanda milei. La Benares, am fost, la un moment dat, înconjuraţi de leproşi şi de amputaţi de toate vîrstele: am îngheţat, nu mai puteam să mă mişc, dacă te mişti trebuie să dai ceva şi-atunci eşti pierdut, apar alţii şi alţii, se multiplică de parcă ar cădea din cer. Unul dintre acei necăjiţi, un amputat de toate membrele, cu o cutie de conserve prinsă pe umeri cu o sîrmă, îmi zîmbea cu o privire lucitoare şi imprecisă ca „foaia de mică". Nu vorbeam, dar s-a prins că sînt dintr-un grup european şi, dintr-o ochire, m-a „izolat" de colegii mei francezi şi-a început să cerşească insistent în... ungureşte. La Benares! Ştia şi cîteva vorbe în limba asta. Ştiu totul! N-am mai suportat: am închis ochii şi-am început să-mi fac cruce. Voiam să mă apăr cu un semn care lui îi era străin.

Cum vă explicaţi rezistenţa englezilor în faţa unor asemenea spectacole, mai înspăimîntătoare acum două secole?

Cred că luau opium, altfel nu-mi explic. Sau nu? Dar cum altfel să rezişti la toată presiunea unui oraş construit de mii de ani pe moarte, pe osmoza viaţă/moarte şi pe toate ritualurile legate de ea? Începusem să înţeleg că trecerea „dincolo" se poate face pe putreziciune, nu pe lumină şi m-a apucat disperarea. În general, noi avem o preconcepţie despre spiritualitatea cotidiană indiană. De fapt ei au o altă relaţie cu biologicul decît o percepem noi: funcţia reproductivă, excreţia, degradarea fizică nu contează, doar treci prin ele. Nepunînd preţ pe materie – care oricum se reciclează în noi forme – imaginarul lor e dominat de abstract. În Rajahstan, unde vedeam pămîntul arid şi niciodată măcar 5 copaci laolaltă, să însemne ceva, un adăpost, o idee de ordine – ghidul îmi arăta peisajul şi-mi spunea că, în timpul musonului, acolo, undeva, se face „uneori" şi un lac întins. Deci şi peisajul e relativ, ţine de „uneori". Am înţeles într-un fel de ce n-au reper în realitate, poate nici nu-l caută cu măsurile noastre.

Care a fost prima călătorie făcută după India?

În Danemarca. Dar şi în India m-aş mai duce o dată. Nu să-i înţeleg pe ei, asta-i clar; o călătorie mă reformulează pe mine. În Copenhaga am văzut pînă unde au mers lucrurile într-o civilizaţie care vrea să fie tandră cu omul: de la instituţiile publice pînă la clanţele de la uşi. Acolo arhitectul a ajuns un fel de sacerdot al unei religii în folosul omului, distribuită prin obiect, prin tandreţe, ca să poţi funcţiona tu şi civilizaţia ta împreună. A doua practică aproape religioasă descoperită în Danemarca a fost un anume tip de relaţie cu natura, care m-a contaminat şi pe mine. Văzînd cum arată parcurile, oamenii, alura lor atletică şi calmă, m-am gîndit că am de-a face cu o civilizaţie selectată după reguli pe care le înţeleg şi vreau să mi le apropii. Poate că e aşa fiindcă este protejată de frig, mai ştii?

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: dilema@fcr.algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Olga MACHIN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti